

NOU

Norges offentlige utredninger **2002:4**

Ny straffelov

Straffelovkommisjonens delutredning VII

Norges offentlige utredninger

2002

Seriens redaksjon:
Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

1. Fortid former framtid.
<i>Miljøverndepartementet.</i>	3. Eierbegrensning og eierkontroll i
finansinstitusjoner.
<i>Finansdepartementet.</i>
2. Boligmarkedene og boligpolitikken.
<i>Kommunal- og regionaldepartementet.</i>	4. Ny straffelov.
<i>Justis- og politidepartementet.</i>

NOU

Norges offentlige utredninger **2002:4**

Ny straffelov

Straffelovkommisjonens delutredning VII

Oppnevnt ved kongelig resolusjon 26. september 1980.

Utredningen ble avgitt til Justis- og politidepartementet 4. mars 2002.

Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

Oslo 2002

ISSN 0333-2306
ISBN 82-583-0636-7

PDC Tangen

Til Justis- og politidepartementet

Straffelovkommisjonen ble oppnevnt ved kgl res 26. september 1980 med oppgave å utarbeide et forslag til ny straffelov. Lederen, professor dr juris Anders Bratholm, og de fleste av kommisjonens øvrige medlemmer fratrådte etter avgivelsen av delutredning V, NOU 1992: 23 Ny straffelov – alminnelige bestemmelser. Den nåværende kommisjonen ble utnevnt ved Justisdepartementets brev 9. februar 1994. Kommisjonen legger med dette fram sin delutredning VII.

Utredningen inneholder et revidert utkast til straffelovens alminnelige del, som i hovedsak bygger på lovutkastet i Straffelovkommisjonens delutredning V. Utredningen inneholder videre skisser til kapitler og bestemmelser som foreslås lagt til grunn ved utarbeidingen av lovutkast til straffelovens spesielle del. I sammenheng med dette foreslår kommisjonen at en rekke straffebud i den nåværende straffeloven ikke videreføres. Kommisjonen har også i noen utstrekning tatt for seg forholdet til annen lovgivning. Dessuten inneholder utredningen kapitler om kriminalisering, strafferammer og plassering av straffebud i straffeloven eller særlovgivningen. I disse kapitlene finner man prinsipielle synspunkter som kommisjonen anbefaler lagt til grunn for alt lovarbeid på strafferettens område, herunder det videre arbeidet med utformingen av en ny straffelov. Utredningen inneholder også et kapittel som tar for seg utviklingslinjene i straffelovgivningen i det 20. århundre.

Utredningen er for det meste enstemmig, men det er dissenser på enkelte punkter.

Oslo, 4. mars 2002

Einar Høgetveit
leder

Kirsti Coward
Ragnar Hauge

Ingunn Fossgard
Frode Sulland

Andreas Heffermehl

Hilde Sannes

Runar Torgersen

Oversikt over innholdet

1	Sammendrag	19	4.2	Hvilke handlinger bør	
1.1	Generelt	19	4.3	kriminaliseres?	79
1.2	Innledning (kapittel 2)	19	4.4	Kriminalisering av uaktsomme	
1.3	Utviklingslinjer i straffe-		4.5	handlinger	87
	lovgivningen i det 20. århundre		4.6	Kriminalisering av forsøks-	
	(kapittel 3)	19		handlinger	89
1.4	Kriminalisering (kapittel 4)	19	4.5	Kriminalisering av forberedelses-	
1.5	Strafferammer (kapittel 5)	20		handlinger – Erling Johannes	
1.6	Plassering av straffebud i		4.6	Husabøs utredning	90
	straffeloven eller særlovgivningen			Avkriminalisering og	
	(kapittel 6)	21		nykriminalisering i kommisjonens	
1.7	Andre generelle spørsmål av			forslag	98
	betydning for arbeidet med en ny		5	Strafferammer	100
	straffelov (kapittel 7)	21	5.1	Innledning	100
1.8	Utkast til ny straffelov – første del.		5.2	Utdrag av Runar Torgersens	
	Alminnelige bestemmelser			utredning om fastsettelse av	
	(kapittel 8)	21	5.3	strafferammer	100
1.9	Utkast til ny straffelov – andre del.			Straffelovkommisjonens generelle	
	De straffbare handlingene		5.4	bemerkninger til Torgersens	
	(kapittel 9)	22	5.5	utredning	143
1.10	Bestemmelser i straffeloven som			Strafferammesystemet i utkastet til	
	ikke foreslås videreført			ny straffelov	143
	(kapittel 10)	30		Hensyn av betydning for	
1.11	Forslag til endringer i og			fastsettelsen av strafferammene ...	151
	virksomheter på annen lovgivning		6	Plassering av straffebud i	
	(kapittel 11)	30		straffeloven eller	
1.12	Administrative og økonomiske			særlovgivningen	158
	konsekvenser (kapittel 12)	32	6.1	Innledning	158
2	Innledning	33	6.2	Lovbruddets alvorlighet	159
2.1	Straffelovkommisjonens oppdrag		6.3	Type vernet interesse	160
	og sammensetning	33	6.4	Plasseringens symbolvirkning	160
2.2	Tidligere utredninger	34	6.5	Hensynet til allmennprevensjonen .	161
2.3	Straffelovkommisjonens arbeid	35	6.6	Saklig sammenheng	162
2.4	Opplegget for arbeidet	36	6.7	Lovtekniske hensyn –	
2.5	Tanker om det videre arbeidet	39		standardstraffetrusler	163
3	Utviklingslinjer i		6.8	Betydningen for den	
	straffelovgivningen i det		6.9	kriminalpolitiske innsatsen	164
	20. århundre	41		Tradisjon	165
3.1	Innledning	41	7	Andre generelle spørsmål av	
3.2	Utviklingen frem til begynnelsen			betydning for arbeidet	
	av 1950-årene	48		med en ny straffelov	166
3.3	Perioden 1950–1980:		7.1	Innledning	166
	Behandlingsideologien	52	7.2	Inndelingen av straffeloven	166
3.4	Perioden 1980–2000: Vektlegging		7.3	Paragrafnummerering	166
	av lov og orden	61	7.4	Opphevelse av skillet mellom	
3.5	Den nye særlovgivningen	70		forbrytelser og forseelser	167
4	Kriminalisering	78	7.5	Standardisering av skyldkravene	
4.1	Innledning	78	7.6	i straffebudene	168
				Skyldformen culpa levissima	177

7.7	Legaldefinisjoner	179	9.11	Utkap 25. Vern av helse og miljø ..	329
7.8	Påtalerreglene	182	9.12	Utkap 26. Vern av den personlige frihet og fred	339
7.9	Private straffesaker	188	9.13	Utkap 27. Vern av liv og legeme ..	344
7.10	Kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten	190	9.14	Utkap 28. Seksuallovbrudd	360
8	Utkast til ny straffelov – første del. Alminnelige bestemmelser	195	9.15	Utkap 29. Vern mot tingsskade ...	366
8.1	Utkap 1. Lovens virkeområde	195	9.16	Utkap 30. Tyveri, underslag, ran, utpressing mv	370
8.2	Utkap 2. Legaldefinisjoner mv ...	207	9.17	Utkap 31. Vern av tilliten til dokumenter og penger	374
8.3	Utkap 3. Grunnvilkår for personlig straffansvar	209	9.18	Utkap 32. Bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet ..	380
8.4	Utkap 4. Straffansvar for foretak ..	232	9.19	Utkap 33. Kreditorvern	386
8.5	Utkap 5. Oversikt over de strafferettslige reaksjonene	233	10	Bestemmelser i straffeloven som ikke foreslås videreført	393
8.6	Utkap 6. Fengselsstraff	234	10.1	Innledning	393
8.7	Utkap 7. Betinget dom	237	10.2	De enkelte straffebudene	393
8.8	Utkap 8. Samfunnsstraff	240	11	Forslag til endringer i og virkninger på annen lovgivning ..	428
8.9	Utkap 9. Bot	244	11.1	Forslag fra Lovstrukturutvalget	428
8.10	Utkap 10. Rettighetstap	247	11.2	Overføring av straffebud fra særlovgivningen til straffeloven	429
8.11	Utkap 11. Forvaring	252	11.3	Overføring av straffebud fra straffeloven til særlovgivningen	437
8.12	Utkap 12. Overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad	255	11.4	Opphevelser i strafferettslig særlovgivning	449
8.13	Utkap 13. Inndragning	257	11.5	Virkninger på annen lovgivning som følge av forslagene til ny straffelov	459
8.14	Utkap 14. Fellesregler om reaksjonsfastsettingen	264	11.6	Særlig om straffeprosessloven	463
8.15	Utkap 15. Foreldelse mv	268	12	Administrative og økonomiske konsekvenser	471
9	Utkast til ny straffelov – andre del. De straffbare handlingene	274	12.1	Konsekvenser i form av oppfølgingsarbeid	471
9.1	Innledning	274	12.2	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 7	471
9.2	Utkap 16. Krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten	275	12.3	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 8	471
9.3	Utkap 17. Vern av statens selvstendighet og sikkerhet	281	12.4	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 9	471
9.4	Utkap 18. Vern av stats- forfatningen og det politiske system	282	12.5	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 10	472
9.5	Utkap 19. Vern av offentlig myndighet	288	12.6	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 11	472
9.6	Utkap 20. Vern av den offentlige ro og orden	297	12.7	Oppsummering	472
9.7	Utkap 21. Generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger	302			
9.8	Utkap 22. Vern av tillit	309			
9.9	Utkap 23. Vern av informasjon og informasjonsutveksling	318			
9.10	Utkap 24. Uriktig forklaring og anklage	326			

13	Lovutkast	473
13.1	Utkast til lov om straff (straffeloven)	473
13.2	Utkast til endringer i straffe- prosessloven 22. mai 1981 nr 25 ...	493

Vedlegg	
1	Lovspeil – straffelovens alminnelige del..... 497
2	Lovspeil – straffelovens spesielle del 501
3	Lovutkast i delutredning V 509
	Litteraturliste 529
	Forkortelser..... 533

Detaljert innholdsfortegnelse

1	Sammendrag	19	1.9.15	Utk kap 29. Vern mot tingsskade (avsnitt 9.15)	28
1.1	Generelt	19	1.9.16	Utk kap 30. Tyveri, underslag, ran, utpressing mv (avsnitt 9.16)	28
1.2	Innledning (kapittel 2)	19	1.9.17	Utk kap 31. Vern av tilliten til dokumenter og penger (avsnitt 9.17)	29
1.3	Utviklingslinjer i straffe- lovgivningen i det 20. århundre (kapittel 3)	19	1.9.18	Utk kap 32. Bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet (avsnitt 9.18)	29
1.4	Kriminalisering (kapittel 4)	19	1.9.19	Utk kap 33. Kreditorvern (avsnitt 9.19)	29
1.5	Strafferammer (kapittel 5)	20	1.10	Bestemmelser i straffeloven som ikke foreslås videreført (kapittel 10)	30
1.6	Plassering av straffebud i straffeloven eller særlovgivningen (kapittel 6)	21	1.11	Forslag til endringer i og virkninger på annen lovgivning (kapittel 11)	30
1.7	Andre generelle spørsmål av betydning for arbeidet med en ny straffelov (kapittel 7)	21	1.11.1	Forslag fra Lovstrukturutvalget (avsnitt 11.1)	30
1.8	Utkast til ny straffelov – første del. Alminnelige bestemmelser (kapittel 8)	21	1.11.2	Overføring av straffebud fra særlovgivningen til straffeloven (avsnitt 11.2)	30
1.9	Utkast til ny straffelov – andre del. De straffbare handlingene (kapittel 9)	22	1.11.3	Overføring av straffebud fra straffeloven til særlovgivningen (avsnitt 11.3)	31
1.9.1	Innledning (avsnitt 9.1)	22	1.11.4	Opphevelser i strafferettslig særlovgivning (avsnitt 11.4)	31
1.9.2	Utk kap 16. Krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten (avsnitt 9.2)	23	1.11.5	Virkninger på annen lovgivning som følge av forslagene til ny straffelov (avsnitt 11.5)	31
1.9.3	Utk kap 17. Vern av statens selv- stendighet og sikkerhet (avsnitt 9.3)	23	1.11.6	Særlig om straffeprosessloven (avsnitt 11.6)	32
1.9.4	Utk kap 18. Vern av stats- forfatningen og det politiske system (avsnitt 9.4)	23	1.12	Administrative og økonomiske konsekvenser (kapittel 12)	32
1.9.5	Utk kap 19. Vern av offentlig myndighet (avsnitt 9.5)	23	2	Innledning	33
1.9.6	Utk kap 20. Vern av den offentlige ro og orden (avsnitt 9.6)	24	2.1	Straffelovkommisjonens oppdrag og sammensetning	33
1.9.7	Utk kap 21. Generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handling (avsnitt 9.7)	24	2.2	Tidligere utredninger	34
1.9.8	Utk kap 22. Vern av tillit (avsnitt 9.8)	24	2.3	Straffelovkommisjonens arbeid ...	35
1.9.9	Utk kap 23. Vern av informasjon og informasjonsutveksling (avsnitt 9.9)	25	2.4	Opplegget for arbeidet	36
1.9.10	Utk kap 24. Uriktig forklaring og anklage (avsnitt 9.10)	25	2.4.1	Innledning	36
1.9.11	Utk kap 25. Vern av helse og miljø (avsnitt 9.11)	26	2.4.2	Straffelovens alminnelige del – nytt lovutkast med motiver	36
1.9.12	Utk kap 26. Vern av den personlige frihet og fred (avsnitt 9.12)	26	2.4.3	Kapittelskisser til straffelovens spesielle del	38
1.9.13	Utk kap 27. Vern av liv og legeme (avsnitt 9.13)	27	2.4.4	Forholdet til den strafferettslige særlovgivningen	38
1.9.14	Utk kap 28. Seksuallovbrudd (avsnitt 9.14)	27	2.4.5	Militær straffelov 22. mai 1902 nr 13	39
			2.5	Tanker om det videre arbeidet	39

3	Utviklingslinjer i straffelovgivningen i det 20. århundre	41	4.3	Kriminalisering av uaktsomme handlinger	87
3.1	Innledning	41	4.3.1	Kommisjonens generelle syn på kriminalisering av uaktsomme handlinger	87
3.1.1	Straffelovens ideologiske bakgrunn	41	4.3.2	Grov eller simpel uaktsomhet som skyldkrav	87
3.1.2	Individualisert straffutmåling	41	4.3.3	Kriminalisering av uaktsomme handlinger for å ramme «skjult forsett»	88
3.1.3	En fullstendig straffelov	42	4.4	Kriminalisering av forsøks-handlinger	89
3.1.4	Endringene i straffelovgivningen på 1900-tallet	45	4.4.1	Kommisjonens generelle syn på kriminalisering av forsøkshandlinger	89
3.2	Utviklingen frem til begynnelsen av 1950-årene	48	4.4.2	Bestemmelser som likestiller forsøk med fullbyrdet overtredelse	89
3.2.1	Endringer i reaksjonssystemet	48	4.5	Kriminalisering av forberedelses-handlinger – Erling Johannes Husabøs utredning	90
3.2.2	Andre endringer i straffelovens alminnelige del	50	4.5.1	Innledning	90
3.2.3	Endringer i straffebestemmelsene	51	4.5.2	Sammenfatningen av fremmed rett i Erling Johannes Husabøs utredning	91
3.3	Perioden 1950–1980: Behandlingsideologien	52	4.5.3	De rettspolitiske vurderingene i Erling Johannes Husabøs utredning	92
3.3.1	Endringer i reaksjonssystemet	52	4.5.3.1	Grunnkrav til ei kriminalisering	92
3.3.2	Andre endringer i straffelovens alminnelige del	57	4.5.3.1.1	Konkret legitimering av behovet	92
3.3.3	Endringer i straffebestemmelsene	59	4.5.3.1.2	Økonomisering med straffansvar	93
3.4	Perioden 1980–2000: Vektlegging av lov og orden	61	4.5.3.1.3	Konkretisering av den straffbare handlinga	93
3.4.1	Endringer i reaksjonssystemet	61	4.5.3.2	Behovet for å kriminalisera førebuingshandlingar	93
3.4.2	Andre endringer i straffelovens alminnelige del	65	4.5.3.2.1	Framveksten av organisert kriminalitet	93
3.4.3	Endringer i straffebestemmelsene	68	4.5.3.2.2	Preventive verknader av ein straffetrussel mot førebuing	94
3.5	Den nye særlovgivningen	70	4.5.3.2.3	Preventive verknader av å straffa konkrete førebuingstilfelle	94
3.5.1	Veksten i særlovgivningen	70	4.5.3.2.4	Behov for bruk av tvangsmidler på førebuingssstadiet	95
3.5.2	Straffereaksjoner etter særlovgivningen	73	4.5.3.3	Uheldige sideverknader	95
3.5.3	Administrative sanksjoner	76	4.5.3.3.1	Innskrenking av den private handlefridomen	95
4	Kriminalisering	78	4.5.3.3.2	Auka subjektivering av straffansvaret	96
4.1	Innledning	78	4.5.3.3.3	Større risiko for urette domfellingar	96
4.2	Hvilke handlinger bør kriminaliseres?	79	4.5.3.3.4	Auka politikontroll i den «private sfære»	96
4.2.1	Utgangspunkt	79	4.5.3.4	Generelle synspunkt på kor langt straffelova bør gå	97
4.2.2	Nærmere om skadefølgeprinsippet	79	4.5.4	Kommisjonens syn	98
4.2.3	Straffens begrunnelse, berettigelse og hensiktsmessighet	81			
4.2.3.1	Innledning	81			
4.2.3.2	Begrunnelsen for straff	82			
4.2.3.3	Berettigelsen av straff	82			
4.2.3.4	Hensiktsmessigheten av straff	82			
4.2.4	Andre mulige rettsvirkninger av lovbrudd enn straff	84			
4.2.4.1	Innledning	84			
4.2.4.2	Privatrettslige virkninger av lovbrudd	84			
4.2.4.3	Administrative sanksjoner som alternativ til straff	85			
4.2.5	Betydningen av at en handlingstype allerede er straffbar	86			

4.6	Avkriminalisering og nykriminalisering i kommisjonens forslag	98	5.2.2.8	Særlige forøvelsesmåter	131
5	Strafferammer	100	5.2.2.9	Betydningen av «skjult forsett» ...	131
5.1	Innledning	100	5.2.2.10	Betydningen av at et lovbrudd har sammenheng med annen kriminell virksomhet	132
5.2	Utdrag av Runar Torgersens utredning om fastsettelse av strafferammer	100	5.2.2.11	Betydningen av flere straffverdige elementer	133
5.2.1	Strafferammesystemet	100	5.2.2.12	Betydningen av ressurshensyn ...	133
5.2.1.1	Begrepet «strafferamme»	100	5.2.2.13	Betydningen av lovtekniske hensyn	134
5.2.1.2	Straffelovgivningens regulering av strafferammene	101	5.2.2.14	Betydningen av rettsenhet med utlandet	135
5.2.1.3	Strafferammenes rettslige betydning	102	5.2.2.15	Betydningen av folkerettslige forpliktelser	136
5.2.1.4	Betydningen av straffens innhold og ordningen med løslatelse på prøve	105	5.2.3	Forholdet mellom de ulike straffebudene	137
5.2.1.5	Forholdet mellom strafferammer og straffutmåling	105	5.2.3.1	Oversikt	137
5.2.1.5.1	Lovkravets betydning som skranke for strafferammene	105	5.2.3.2	Forholdet mellom straffebud som verner samme interesse	138
5.2.1.5.2	Strafferammenes funksjoner	106	5.2.3.3	Forholdet mellom straffebud som verner ulike interesser	138
5.2.1.5.3	Forholdet mellom lovgiver og domstol	108	5.3	Straffelovkommisjonens generelle bemerkninger til Torgersens utredning	143
5.2.1.5.4	Forholdet mellom strafferammer og generelle bestemmelser om straffutmålingen	111	5.4	Strafferammesystemet i utkastet til ny straffelov	143
5.2.2	Hensyn av betydning for strafferammene	112	5.4.1	Forholdet mellom lovgiver og domstol	143
5.2.2.1	Oversikt	112	5.4.2	Et mer begrenset sett av strafferammer	145
5.2.2.2	Betydningen av tradisjon og kultur	112	5.4.3	Anvisning på strafferammer i «det lavere sjiktet»	145
5.2.2.3	Betydningen av straffens begrunnelse	113	5.4.4	Opphevelse av særlige sidestraffe- rammer for gjentakelsestilfeller ...	146
5.2.2.3.1	Oversikt	113	5.4.5	Differensiering av strafferammene – inndeling av straffebudene etter grovhet	147
5.2.2.3.2	De utilitaristiske teorier som begrunnelse for straff – betydningen av straffens virkninger for fastsettelsen av strafferammene ...	114	5.4.5.1	Oversikt over systemet med grov, vanlig og liten overtredelse	147
5.2.2.3.3	Gjengjeldelsessynspunkters betydning for fastsettelsen av strafferammer – rettferdighet og straffverdighet	118	5.4.5.2	Opphevelse av sidestrafferammer i de enkelte straffebestemmelsene som følge av utvidelsen av systemet med inndeling av straffebud etter grovhet	148
5.2.2.3.4	I hvilken grad bør rettferdighetshensyn eller hensynet til straffens virkninger være styrende for strafferammene?	124	5.4.5.3	Helhetsbedømmelsen ved grovhetsvurderingen	148
5.2.2.4	Betydningen av «den alminnelige rettsbevissthet»	127	5.4.5.4	Avvik fra den normale utformingen av bestemmelser rettet mot grov overtredelse	149
5.2.2.5	Betydningen av et lovbrudds konsekvenser	128	5.4.6	Minstestraff	149
5.2.2.6	Betydningen av det forbryterske sinnelag	129	5.4.7	Bot som selvstendig straffalternativ	151
5.2.2.7	Straffrihets- og straffnedsettelses- grunnenes nærområde	131	5.4.8	Opphevelse av heftestrafen	151
			5.5	Hensyn av betydning for fastsettelsen av strafferammene ...	151
			5.5.1	Innledning	151
			5.5.2	Straffverdighetsvurderingen	152

5.5.2.1	Begrepet «straffverdighet»	152	7.7.4	Den fornærmede	181
5.5.2.2	Forholdet mellom strafferammenes maksimum og gjeldende straffutmålingsnivå	152	7.8	Påtalereglene	182
5.5.2.3	Veiingen av de ulike straffebudene mot hverandre	153	7.9	Private straffesaker	188
5.5.2.4	Skyldgradens betydning	154	7.10	Kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten	190
5.5.2.5	Avtale om å utføre lovbrudd	155			
5.5.2.6	Betydningen av lovtekniske hensyn	155	8	Utkast til ny straffelov – første del. Alminnelige bestemmelser	195
5.5.3	Enkelte retningslinjer for valg av strafferamme	156	8.1	Utk kap 1. Lovens virkeområde ...	195
6	Plassering av straffebud i straffeloven eller særlovgivningen	158	8.1.1	Innledning	195
6.1	Innledning	158	8.1.2	Utk § 1–1. Virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene	195
6.2	Lovbruddets alvorlighet	159	8.1.3	Utk § 1–2. Folkerettslige begrensninger	196
6.3	Type vernet interesse	160	8.1.4	Utk § 1–3. Straffelovgivningens virkeområde i tid	196
6.4	Plasseringens symbolvirkning	160	8.1.5	Generelt om straffelovgivningens stedlige virkeområde	197
6.5	Hensynet til allmennprevensjonen .	161	8.1.6	Utk § 1–4. Straffelovgivningens virkeområde i Norge	198
6.6	Saklig sammenheng	162	8.1.7	Utk § 1–5. Straffelovgivningens virkeområde utenfor Norge	198
6.7	Lovtekniske hensyn – standardstraffetrusler	163	8.1.8	Utk § 1–6. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 – norsk statsborger eller person med bosted i Norge og norsk foretak	199
6.8	Betydningen for den kriminalpolitiske innsatsen	164	8.1.9	Utk § 1–7. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 – utlending uten bosted i Norge	203
6.9	Tradisjon	165	8.1.10	Utk § 1–8. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 – folkerettslig plikt til å strafforfølge	204
7	Andre generelle spørsmål av betydning for arbeidet med en ny straffelov	166	8.1.11	Utk § 1–9. Handling som ansees foretatt på flere steder	206
7.1	Innledning	166	8.1.12	Utk § 1–10. Adgangen til å strafforfølge forhold som er pådømt i utlandet	206
7.2	Inndelingen av straffeloven	166	8.2	Utk kap 2. Legaldefinisjoner mv ...	207
7.3	Paragrafnummerering	166	8.2.1	Innledning	207
7.4	Opphevelse av skillet mellom forbrytelser og forseelser	167	8.2.2	Utk § 2–1. De nærmeste	208
7.5	Standardisering av skyldkravene i straffebudene	168	8.2.3	Utk § 2–2. Offentlig sted og offentlig handling	208
7.5.1	Innledning	168	8.2.4	Utk § 2–3. Betydelig skade på legeme og helse	208
7.5.2	Avvikende krav til uaktsomhet	169	8.2.5	Utk § 2–4. Gjenstand	209
7.5.3	Krav om kunnskap eller forståelse .	170	8.2.6	Utk § 2–5. Beregning av lovbestemte frister	209
7.5.4	Krav om vinnings hensikt	170	8.3	Utk kap 3. Grunnvilkår for personlig straffansvar	209
7.5.5	Krav om rettsstridig hensikt	173	8.3.1	Innledning	209
7.5.6	Krav om skadehensikt	175			
7.5.7	Hensiktskrav i regler om straffrihet mv	175			
7.5.8	Hensiktskrav i straffebud som rammer forberedelseshandlinger ..	175			
7.5.9	Andre hensiktskrav	176			
7.5.10	Overlegg	177			
7.6	Skyldformen culpa levissima	177			
7.7	Legaldefinisjoner	179			
7.7.1	Offentlig tjenestemann	179			
7.7.2	Trykt skrift	180			
7.7.3	Påtaleunnlattelse	181			

8.3.2	Utk § 3–1. Kravet om lovhjemmel .	210	8.8.3	Utk § 8–2. Subsidiaer	
8.3.3	Utk § 3–2. Medvirkning	210		fengselsstraff	241
8.3.4	Utk § 3–3. Forsøk	212	8.8.4	Utk § 8–3. Timetall og	
8.3.5	Utk § 3–4. Nødrett	216		gjennomføringstid	242
8.3.6	Utk § 3–5. Nødverge	217	8.8.5	Utk § 8–4. Adgang til å fastsette	
8.3.7	Utk § 3–6. Selvtakt	220		vilkår	242
8.3.8	Utk § 3–7. Innskrenkende tolking .	220	8.8.6	Utk § 8–5. Forening av	
8.3.9	Utk § 3–8. Skyldkravet	222		samfunnsstraff med andre straffer .	242
8.3.10	Utk § 3–9. Forsett	224	8.8.7	Utk § 8–6. Brudd på vilkårene for	
8.3.11	Utk § 3–10. Uaktsomhet	225		samfunnsstraff	242
8.3.12	Utk § 3–11. Uforsettlig følge	226	8.9	Utk kap 9. Bot	244
8.3.13	Utk § 3–12. Faktisk villfarelse	226	8.9.1	Innledning	244
8.3.14	Utk § 3–13. Rettsvillfarelse	227	8.9.2	Utk § 9–1. Ilegging av bot	244
8.3.15	Utk § 3–14. Strafferettslig lavalder .	228	8.9.3	Utk § 9–2. Forening av bot med	
8.3.16	Utk § 3–15. Straffrihet på grunn av			andre straffer	244
	psykiske avvik	228	8.9.4	Utk § 9–3. Bot som ikke betales ...	245
8.3.17	Utk § 3–16. Forhold som kan føre		8.10	Utk kap 10. Rettighetstap	247
	til straffritak	229	8.10.1	Innledning	247
8.4	Utk kap 4. Straffansvar for foretak .	232	8.10.2	Utk § 10–1. Tap av retten til å ha en	
8.4.1	Innledning	232		stilling eller utøve en virksomhet ..	249
8.4.2	Utk § 4–1. Vilkår for å idømme		8.10.3	Utk § 10–2. Forbud mot opphold i	
	foretaksstraff – Utk § 4–2. Momenter			bestemte områder	250
	ved avgjørelsen om foretaksstraff .	232	8.10.4	Utk § 10–3. Varigheten	
8.5	Utk kap 5. Oversikt over de			av rettighetstapet	250
	strafferettslige reaksjonene	233	8.10.5	Utk § 10–4. Forening av rettighetstap	
8.5.1	Innledning	233		med andre straffer	252
8.5.2	Utk § 5–1. Straffene	233	8.11	Utk kap 11. Forvaring	252
8.5.3	Utk § 5–2. Andre strafferettslige		8.11.1	Innledning	252
	reaksjoner	233	8.11.2	Utk § 11–1. Vilkår for å idømme	
8.6	Utk kap 6. Fengselsstraff	234		forvaring	252
8.6.1	Innledning	234	8.11.3	Utk § 11–2. Forening av forvaring	
8.6.2	Utk § 6–1. Fastsetting av			med andre straffer	254
	fengselsstraff	234	8.11.4	Utk § 11–3. Bortfall av idømt	
8.6.3	Utk § 6–2. Forening av fengselsstraff			fengselsstraff	254
	med andre straffer	234	8.11.5	Utk § 11–4. Varigheten av	
8.6.4	Utk § 6–3. Begrenset bruk av			forvaringen	254
	fengselsstraff overfor unge		8.11.6	Utk § 11–5. Prøveløslatelse	254
	lovbrytere	235	8.11.7	Utk § 11–6. Vilkår ved	
8.7	Utk kap 7. Betinget dom	237		prøveløslatelse	254
8.7.1	Innledning	237	8.11.8	Utk § 11–7. Vilkårsbrudd	255
8.7.2	Utk § 7–1. Betinget dom	238	8.11.9	Utk § 11–8. Nærmere regler om	
8.7.3	Utk § 7–2. Vilkår ved betinget			forvaring og prøveløslatelse	255
	dom	238	8.12	Utk kap 12. Overføring til	
8.7.4	Utk § 7–3. Særvilkår om erstatning			tvungent psykisk helsevern og	
	og bidrag	239		tvungen omsorg for psykisk	
8.7.5	Utk § 7–4. Særvilkår om meldeplikt	239		utviklingshemmede i høy grad	255
8.7.6	Utk § 7–5. Andre særvilkår	239	8.12.1	Innledning	255
8.7.7	Utk § 7–6. Nærmere regler om		8.12.2	Utk § 12–1. Vilkår for overføring til	
	særvilkårene	240		tvungent psykisk helsevern	256
8.7.8	Utk § 7–7. Vilkårsbrudd mv	240	8.12.3	Utk § 12–2. Tvungen omsorg for	
8.8	Utk kap 8. Samfunnsstraff	240		psykisk utviklingshemmede i høy	
8.8.1	Innledning	240		grad	256
8.8.2	Utk § 8–1. Vilkår for å idømme		8.12.4	Utk § 12–3. Nærmere regler om	
	samfunnsstraff	241		gjennomføringen av tvungen	
				omsorg	256

8.12.5	Utk § 12–4. Opphør av reaksjonene	257	8.15.9	Utk § 15-8. Straffansvar som ikke foreldes	271
8.13	Utk kap 13. Inndragning	257	8.15.10	Utk § 15–9. Foreldelsesfristene for inndragningsansvar	271
8.13.1	Innledning	257	8.15.11	Utk § 15–10. Foreldelsesfristene for idømt frihetsstraff og samfunnsstraff	271
8.13.2	Utk § 13–1. Inndragning av utbytte	257	8.15.12	Utk § 15–11. Utgangspunktet for foreldelsesfristene etter § 15–10 ...	271
8.13.3	Utk § 13–2. Utvidet inndragning ...	258	8.15.13	Utk § 15–12. Avbrytelse av foreldelsesfristene etter § 15–10 ...	272
8.13.4	Utk § 13–3. Inndragning av ting ...	258	8.15.14	Utk § 15–13. Idømt straff som ikke foreldes	272
8.13.5	Utk § 13–4. Forebyggende inndragning	259	8.15.15	Utk § 15–14. Foreldelse av ilagt bot	272
8.13.6	Utk § 13–5. Hvem inndragning kan skje overfor	260	8.15.16	Utk § 15–15. Foreldelse av idømt særreaksjon	272
8.13.7	Utk § 13–6. Forholdet til erververe .	261	8.15.17	Utk § 15–16. Foreldelse av ilagt inndragning	272
8.13.8	Utk § 13–7. Forholdet til rettighetshavere	261	8.15.18	Utk § 15–17. Bortfall av straff- og inndragningsansvar ved den skyldiges eller ansvarliges død	272
8.13.9	Utk § 13–8. Inndragning når eieren er ukjent eller ikke har kjent oppholdssted i Norge	261			
8.13.10	Utk § 13–9. Hvem inndragning skjer til fordel for	262	9	Utkast til ny straffelov – andre del. De straffbare handlingene	274
8.13.11	Utk § 13–10. Særregler for inndragning av en informasjonsbærer	262	9.1	Innledning	274
8.14	Utk kap 14. Fellesregler om reaksjonsfastsettingen	264	9.2	Utk kap 16. Krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten	275
8.14.1	Innledning	264	9.2.1	Innhold og avgrensning	275
8.14.2	Utk § 14–1. Fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart	264	9.2.2	De enkelte bestemmelsene	279
8.14.3	Utk § 14–2. Tilståelsessaker	265	9.2.3	Strafferammer	280
8.14.4	Utk § 14–3. Fellesstraff ved flere lovbrudd	265	9.3	Utk kap 17. Vern av statens selvstendighet og sikkerhet	281
8.14.5	Utk § 14–4. Etterskuddsdom	266	9.4	Utk kap 18. Vern av statsforfatningen og det politiske system	282
8.14.6	Utk § 14–5. Varetektsfradrag	266	9.4.1	Innhold og avgrensning	282
8.14.7	Utk § 14–6. Fradrag for fullbyrdet strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet	267	9.4.2	De enkelte bestemmelsene	283
8.15	Utk kap 15. Foreldelse mv	268	9.4.3	Strafferammer	287
8.15.1	Innledning	268	9.5	Utk kap 19. Vern av offentlig myndighet	288
8.15.2	Utk § 15–1. Opphør av straffansvar ved foreldelse	270	9.5.1	Innhold og avgrensning	288
8.15.3	Utk § 15–2. Foreldelsesfristene for straffansvar	270	9.5.2	De enkelte bestemmelsene	289
8.15.4	Utk § 15–3. Foreldelsesfristene når flere overtredelser er begått i samme handling	270	9.5.3	Strafferammer	297
8.15.5	Utk § 15–4. Utgangspunktet for foreldelsesfristene etter § 15–2	270	9.6	Utk kap 20. Vern av den offentlige ro og orden	297
8.15.6	Utk § 15–5. Avbrytelse av foreldelsesfristene etter § 15–2	270	9.6.1	Innhold og avgrensning	297
8.15.7	Utk § 15–6. Foreldelse av straffansvar for foretak	270	9.6.2	De enkelte bestemmelsene	298
8.15.8	Utk § 15–7. Suspensjon av foreldelse under konkurs eller gjeldsforhandling	270	9.6.3	Strafferammer	302
			9.7	Utk kap 21. Generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger	302
			9.7.1	Innhold og avgrensning	302
			9.7.2	De enkelte bestemmelsene	303

9.7.3	Strafferammer	308
9.8	Utk kap 22. Vern av tillit	309
9.8.1	Innhold og avgrensning	309
9.8.2	De enkelte bestemmelsene	311
9.8.3	Strafferammer	317
9.9	Utk kap 23. Vern av informasjon og informasjonsutveksling	318
9.9.1	Innhold og avgrensning	318
9.9.2	De enkelte bestemmelsene	320
9.9.3	Strafferammer	326
9.10	Utk kap 24. Uriktig forklaring og anklage	326
9.10.1	Innhold og avgrensning	326
9.10.2	De enkelte bestemmelsene	327
9.10.3	Strafferammer	329
9.11	Utk kap 25. Vern av helse og miljø .	329
9.11.1	Innhold og avgrensning	329
9.11.2	De enkelte bestemmelsene	332
9.11.3	Strafferammer	337
9.12	Utk kap 26. Vern av den personlige frihet og fred	339
9.12.1	Innhold og avgrensning	339
9.12.2	De enkelte bestemmelsene	340
9.12.3	Strafferammer	344
9.13	Utk kap 27. Vern av liv og legeme .	344
9.13.1	Innhold og avgrensning	344
9.13.2	De enkelte bestemmelsene	346
9.13.3	Strafferammer	359
9.14	Utk kap 28. Seksuallovbrudd	360
9.14.1	Innhold og avgrensning	360
9.14.2	De enkelte bestemmelsene	361
9.14.3	Strafferammer	365
9.15	Utk kap 29. Vern mot tingsskade .	366
9.15.1	Innhold og avgrensning	366
9.15.2	De enkelte bestemmelsene	367
9.15.3	Strafferammer	369
9.16	Utk kap 30. Tyveri, underslag, ran, utpressing mv	370
9.16.1	Innhold og avgrensning	370
9.16.2	De enkelte bestemmelsene	370
9.16.3	Strafferammer	373
9.17	Utk kap 31. Vern av tilliten til dokumenter og penger	374
9.17.1	Innhold og avgrensning	374
9.17.2	De enkelte bestemmelsene	375
9.17.3	Strafferammer	379
9.18	Utk kap 32. Bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet .	380
9.18.1	Innhold og avgrensning	380
9.18.2	De enkelte bestemmelsene	380
9.18.3	Strafferammer	385
9.19	Utk kap 33. Kreditorvern	386
9.19.1	Innhold og avgrensning	386
9.19.2	De enkelte bestemmelsene	388
9.19.3	Strafferammer	392

10	Bestemmelser i straffeloven som ikke foreslås videreført ...	393
10.1	Innledning	393
10.2	De enkelte straffebudene	393
11	Forslag til endringer i og virkninger på annen lovgivning .	428
11.1	Forslag fra Lovstrukturutvalget ...	428
11.1.1	Innledning	428
11.1.2	Kommisjonens vurderinger	428
11.2	Overføring av straffebud fra særlovgivningen til straffeloven ...	429
11.2.1	Innledning	429
11.2.2	De enkelte straffebudene	429
11.2.2.1	Straffebud om taushetsplikt	429
11.2.2.2	Straffebud om utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse .	430
11.2.2.3	Straffebud om uriktig påberopelse av offentlig autorisasjon mv	430
11.2.2.4	Bestemmelser om skatte- og avgiftssvik	430
11.2.2.5	Lov 3. august 1897 nr 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møte for Stortinget § 2	434
11.2.2.6	Løsgjengerloven 31. mai 1900 nr 5 § 17	434
11.2.2.7	Våpenloven 9. juni 1961 nr 1 § 27 b andre og tredje ledd og § 33 første ledd andre punktum og andre ledd	434
11.2.2.8	Vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22, jf § 31	434
11.2.2.9	Markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 §§ 6 og 7	435
11.2.2.10	Straffeprosessloven 22. mai 1982 nr 25 § 227	435
11.2.2.11	Utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 § 47 fjerde ledd	436
11.2.2.12	Alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 10–1 tredje ledd	436
11.2.2.13	Lov 6. mai 1994 nr 10 om gjennomføring av Konvensjonen om forbud mot utvikling, produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen samt øydelegging av dei § 1 første ledd	436
11.2.2.14	Kjønnslemlestelsesloven 15. desember 1995 nr 74	436
11.2.2.15	Verdipapirhandelsoven 19. juni 1997 nr 79 §§ 2–1 og 2–6, jf § 14–3	437
11.2.2.16	Straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 § 40 sjuende ledd	437

11.2.2.17	Lov 15. juni 2001 nr 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene) § 12	437	11.4.2.13	Ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 § 12–1 nr 1 bokstav c	457
11.3	Overføring av straffebud fra straffeloven til særlovgivningen ...	437	11.4.2.14	Legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 § 24 første ledd første handlingsalternativ og § 31 andre ledd	458
11.3.1	Innledning	437	11.4.2.15	Regnskapsloven 17. juli 1998 nr 56 § 8–5	458
11.3.2	Straffebud i straffeloven	438	11.5	Virkninger på annen lovgivning som følge av forslagene til ny straffelov	459
11.3.3	Løsgjengerloven 31. mai 1900 nr 5 § 24	448	11.5.1	Innledning	459
11.3.4	Straffelovens ikrafttredelseslov 22. mai 1902 nr 11 §§ 10 og 12	449	11.5.2	Opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser	459
11.4	Opphevelser i strafferettslig særlovgivning	449	11.5.3	Skyldkrav	460
11.4.1	Innledning	449	11.5.4	Medvirkning	460
11.4.2	De enkelte straffebudene/ særlovene	449	11.5.5	Rettsstridsreservasjoner	461
11.4.2.1	Lov 3. august 1897 nr 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Stortinget	449	11.5.6	Strafferammer	461
11.4.2.2	Lov 31. mai 1900 nr 5 om Løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap	450	11.5.7	Inndeling av straffebudene etter grovhet	462
11.4.2.3	Lov 22. mai 1902 nr 11 om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttræden	452	11.5.8	Påtalereglene	462
11.4.2.4	Domstoloven 13. august 1915 nr 5 § 234 fjerde ledd	454	11.5.9	Påtalekompetansen	462
11.4.2.5	Lov 25. juni 1926 nr 4 om straff for å delta i og medvirke til smugling på andre land	454	11.5.10	Kriminaliseringsspørsmål	463
11.4.2.6	Særavgiftsloven 19. mai 1933 nr 11 § 2 andre ledd	454	11.5.11	Plassering av straffebud	463
11.4.2.7	Lov 19. mars 1937 nr 1 om forholdsregler for å hindre deltagelse i krig i fremmed land ...	455	11.5.12	Straffelovens alminnelige del	463
11.4.2.8	Lov 16. april 1937 om fullmakt for Kongen, eller den han gjev fullmakt, til å forby at norske skip blir nytta til å føra folk som eslar seg i krig, våpen, loty, fly eller partar derav til framandland	455	11.5.13	Opphevelser av straffebud i straffeloven	463
11.4.2.9	Lov 13. mai 1937 nr 1 om forbud mot å bære uniform mv	456	11.5.14	Redaksjonelle endringsbehov	463
11.4.2.10	Lov 13. desember 1946 nr 14 om straff for utlendske krigsbrotsmenn	456	11.6	Særlig om straffeprosessloven ...	463
11.4.2.11	Lov 22. mai 1953 nr 3 om endring i lovgivningen om rettighetstap	457	11.6.1	Innledning	463
11.4.2.12	Vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 31 andre til fjerde ledd	457	11.6.2	Generelle konsekvenser for straffeprosessloven	464
			11.6.3	De enkelte bestemmelsene	465
			12	Administrative og økonomiske konsekvenser	471
			12.1	Konsekvenser i form av oppfølgingsarbeid	471
			12.2	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 7	471
			12.3	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 8	471
			12.4	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 9	471
			12.5	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 10	472
			12.6	Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 11	472
			12.7	Oppsummering	472

13	Lovutkast	473
13.1	Utkast til lov om straff (straffeloven)	473
13.2	Utkast til endringer i straffe- prosessloven 22. mai 1981 nr 25 ...	493

Vedlegg	
1	Lovspeil – straffelovens alminnelige del 497
2	Lovspeil – straffelovens spesielle del 501
3	Lovutkast i delutredning V 509
	Litteraturliste 529
	Forkortelser 533

Kapittel 1

Sammendrag

1.1 Generelt

Dette kapitlet gir et sammendrag av innholdet i de enkelte kapitlene i utredningen. Det tas ikke sikte på å gi noen utførlig omtale av innholdet i hvert enkelt kapittel, eller av alle de forslagene kommisjonen fremmer. Det gis heller ikke noen detaljert omtale av de forslagene som nevnes her.

1.2 Innledning (kapittel 2)

I avsnittene 2.1 til 2.3 gjøres det rede for Straffelovkommisjonens oppdrag og sammensetning, tidligere utredninger og arbeidet som har vært utført i forbindelse med denne utredningen.

I avsnitt 2.4 gjøres det nærmere rede for hva kommisjonen tar for seg i denne delutredningen, herunder bakgrunnen for at det presenteres et nytt lovutkast med motiver til straffelovens alminnelige del, jf avsnitt 2.4.2, og for hvorfor det ikke presenteres lovutkast til straffelovens spesielle del i denne omgangen. I stedet presenteres det såkalte «kapittelskisser», jf avsnitt 2.4.3. Her gis det også en generell omtale av de problemstillingene kommisjonen har tatt for seg i kapittelskissene. I avsnitt 2.4.4 redegjøres det for at kommisjonen bare i meget begrenset grad har gjennomgått den straffettslige særlovgivningen, og dermed heller ikke har kunnet foreta noen fullstendig vurdering av hvilke straffebud som bør overføres til straffeloven. I avsnitt 2.4.5 gjøres det særskilt rede for militær straffelov 22. mai 1902 nr 13. Avsnitt 2.5 inneholder kommisjonens generelle anbefalinger med hensyn til oppfølgingen av denne utredningen.

1.3 Utviklingslinjer i straffelovgivningen i det 20. århundre (kapittel 3)

Kapittel 3 er i sin helhet skrevet av kommisjonens medlem professor Ragnar Hauge. Det gir et historisk innblikk i straffelovgivningens utvikling fra og med vedtakelsen av straffeloven 22. mai 1902 nr 10, blant annet med sikte på å presentere hvordan end-

ringer i kriminalpolitisk grunnsyn har nedfelt seg i lovendringer, og hvordan tyngdepunktet i straffelovgivningen har blitt forskjøvet ved at den straffettslige særlovgivningen har fått et stadig større omfang.

1.4 Kriminalisering (kapittel 4)

I kapittel 4 gis det en generell framstilling og drøftelse av hvilke kriterier som tilsier at en handling bør være straffbar. Kommisjonen mener generelt at det bør vises tilbakeholdenhet med bruk av straff. I avsnitt 4.2 tas det utgangspunkt i et skadefølgeprinsipp, som innebærer at straff bare bør brukes som reaksjon på handlinger som medfører, eller kan medføre, at noen påføres skade. Prinsippet utdypes blant annet i underavsnittene om straffens begrunnelse, berettigelse og hensiktsmessighet og om andre mulige rettsvirkninger av lovbrudd enn straff. Etter kommisjonens syn er det et betydelig potensial for avkriminalisering ved at dels privatrettslige rettsvirkninger, dels administrative sanksjoner i mange tilfeller er tilstrekkelig for å motvirke lovbrudd.

I avsnitt 4.3 drøftes kriminalisering av uaktsomme handlinger. Kommisjonens generelle utgangspunkt er at straffelovgivningen skal ramme forsettlig overtredder, og at det krever en særlig begrunnelse å belegge uforsettlige overtredder med straff. I de tilfellene hvor man finner grunn til å fravike kravet om forsett, bør man fortrinnsvis nøye seg med å kriminalisere grovt uaktsomme handlinger. På denne bakgrunn har kommisjonen i kapittel 9 foreslått at skyldkravet i en rekke straffebud endres fra simpel til grov uaktsomhet, eller fra uaktsomhet til forsett.

Kriminalisering av forsøkshandlinger drøftes i avsnitt 4.4. Her går kommisjonen blant annet inn for å fjerne de fleste reglene om at forsøk på bestemte overtredder straffes som fullbyrdet overtredder, jf avsnitt 4.4.2.

Avsnitt 4.5 handler om kriminalisering av forberedelseshandlinger. På oppdrag fra kommisjonen har professor dr juris Erling Johannes Husabø skrevet en utredning om dette, som delvis er gjen-

gitt i avsnittet. Utredningen er senere blitt publisert i sin helhet som del 3 i Husabø, Straffansvarets periferi. Et grunnleggende synspunkt, som kommisjonen er enig i, er at det ikke bør være noe generelt straffebud rettet mot forberedelse, heller ikke begrenset til visse typer forberedelseshandlinger. I den utstrekning forberedelseshandlinger blir kriminalisert, bør det skje på grunnlag av en konkret vurdering i tilknytning til den aktuelle overtredelsen. Vedrørende spørsmålet om hva slags handlinger som i tilfelle skal utgjøre straffbar forberedelse til en overtredelse, har kommisjonen i samsvar med Husabøs syn stort sett gått inn for bare å ramme avtale om å begå en slik overtredelse.

1.5 Strafferammer (kapittel 5)

Både i straffeloven og i den strafferettslige særlovgivningen finnes det mange eksempler på straffebud med strafferammer som synes lite gjennomtenkt eller dårlig tilpasset dagens situasjon. Dette gjelder både når strafferammen for det aktuelle lovbruddet veies mot strafferammene for andre lovbrudd, og når strafferammen holdes opp mot straffenivået i rettspraksis. Som grunnlagsmateriale for kommisjonens revisjon av strafferammene har daværende stud jur Runar Torgersen avgitt en utredning som særlig tar for seg hvilke hensyn som henholdsvis har hatt og bør ha betydning for lovgivers fastsetting av strafferammer. Deler av utredningen er gjengitt i avsnitt 5.2.

De følgende avsnittene i kapittel 5 inneholder kommisjonens generelle synspunkter og forslag når det gjelder strafferammene og strafferammesystemet i en ny straffelov. Det gis blant annet uttrykk for at lovgiver bare i begrenset grad bør gripe inn for å styre domstolenes straffutmåling. Kommisjonen går ellers blant annet inn for

- et sett av strafferammer som er mer begrenset enn i dagens straffelov, jf avsnittene 5.4.2 og 5.4.3,
- å fjerne alle særlige sidestrafferammer for gjentakelsestilfeller, jf avsnitt 5.4.4,
- at grunndelikter med stort spenn i straffverdighet inndeles etter grovhet, på den måten at de særlige bestemmelsene med egne strafferammer for grov og eventuelt liten overtredelse bør komme til anvendelse etter en totalvurdering av handlingen, jf avsnitt 5.4.5,

- å oppheve alle minstepraffer i straffeloven, bortsett fra minstepraffene i strl § 233, jf utk §§ 27–5 og 27–6 om vanlig og grovt drap, og i strl § 195, jf utk § 28–6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år. Et *mindretall* går dessuten inn for å beholde minstepraffen i strl § 148, jf utk § 29–5 om grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse. Et annet *mindretall* går inn for å oppheve samtlige minstepraffer;
- at bot som utgangspunkt angis som selvstendig straffalternativ i straffebud hvor strafferammen er fengsel i 3 år eller lavere, jf avsnitt 5.4.7.

I avsnitt 5.5 gjøres det nærmere rede for kommisjonens generelle vurderinger i forbindelse med fastsettelsen av strafferammene i de enkelte straffebudene. Kommisjonen har i stor utstrekning forholdt seg til det straffenivået som kan utledes av rettspraksis, og på denne bakgrunn foreslått til dels vesentlige reduksjoner av de øvre strafferammene. Målsettingen har her vært at strafferammene skal utgjøre realistiske skranker for domstolenes straffutmåling. I enkelte straffebud har likevel forslag om sammenslåing av bestemmelser og forslaget om et mer begrenset sett av strafferammer ledet til forslag om høyere strafferammer. Kommisjonen går ellers blant annet inn for

- at strafferammen for en forsettlig overtredelse i utgangspunktet skal være høyere enn for en tilsvarende, uaktsom overtredelse,
- at strafferammen for en uaktsom grov overtredelse i utgangspunktet skal være like høy som strafferammen for en tilsvarende, forsettlig vanlig overtredelse,
- at strafferammen for avtale om en overtredelse i utgangspunktet skal være lavere enn strafferammen for en tilsvarende, fullbyrdet overtredelse,
- at lovtekniske hensyn i utgangspunktet ikke bør ha betydning for fastsettelse av strafferammene, med mindre det dreier seg om strafferammer i det lavere sjiktet,
- at strafferammene for rene vinningslovbrudd skal være bot eller fengsel i 2 år for vanlig overtredelse og fengsel i 6 år for grov overtredelse,
- at strafferammer på fengsel i 10 år og mer som utgangspunkt bare brukes i bestemmelser som verner liv, legeme eller statsdannelsen,
- at strafferammene i straffebud rettet mot uaktsomme eller grovt uaktsomme overtredelser bare i sjeldne tilfeller skal være høyere enn bot eller fengsel i 2 år.

1.6 Plassering av straffebud i straffeloven eller særlovgivningen (kapittel 6)

Kommisjonen legger til grunn at det ikke er aktuelt å samle alle straffebud i straffeloven, heller ikke alle straffebud som hjemler fengselsstraff. I kapittel 6 drøftes momenter som bør tillegges vekt ved avgjørelsen av om et straffebud bør plasseres i straffeloven eller i den strafferettslige særlovgivningen. Kommisjonen mener at lovbruddets alvorlighet bør stå sentralt ved en slik vurdering; de alvorligste straffebudene bør stå i straffeloven. Gjelder det mindre alvorlige overtredelser, bør hensynet til oversiktighet og saklig sammenheng ofte være utslagsgivende. I forbindelse med drøftelsen av lovtekniske hensyn peker kommisjonen på at det noen ganger kan være hensiktsmessig at man i straffeloven tar inn såkalte «standardstraffetrusler» rettet mot overtredelse av en rekke handlingsnormer i ulike særlover. Hensynet til allmennprevensjonen kan etter omstendighetene tale for plassering av et straffebud i en særlov, men er mindre relevant som argument for en plassering i straffeloven. Hensynet til tradisjonen vil først og fremst gjøre seg gjeldende når ingen av de øvrige momentene tilsier at et straffebud blir flyttet over i en annen lov enn den nåværende. Momenter som etter kommisjonens oppfatning bør ha liten eller ingen betydning for plasseringen, er plasseringens eventuelle symbolvirkning og plasseringens eventuelle betydning for den kriminalpolitiske innsatsen.

1.7 Andre generelle spørsmål av betydning for arbeidet med en ny straffelov (kapittel 7)

I kapittel 7 drøfter kommisjonen enkelte spørsmål av mer overordnet betydning for arbeidet med en ny straffelov. Kommisjonen foreslår blant annet

- at paragrafnummereringen i en ny straffelov skal være to-leddet, jf avsnitt 7.3. Et *mindretall* foretrekker en fortløpende paragrafnummerering;
- at inndelingen av straffbare handlinger i forbrytelser og forseelser ikke videreføres, jf avsnitt 7.4,
- at man i straffeloven i størst mulig utstrekning begrenser seg til skyldformene forsett og uaktsomhet eller grov uaktsomhet, og dermed så vidt mulig unngår særlige skyldformer som hensikt, overlegg, kunnskap mv, som brukes i de enkelte straffebudene i dag, jf avsnitt 7.5,

- at ordningen med forhøyet strafferamme for uforsettlig følger beholdes i form av straffebud rettet mot grove overtredelser av grunndeliktene, men at det i forhold til slike følger kreves uaktsomhet, i stedet for skyldformen culpa levisissima, jf avsnitt 7.6,
- at man i den nye straffelovens alminnelige del ikke tar inn legaldefinisjoner av offentlig tjenestemann, trykt skrift, påtaleunnløstelse og den fornærmede, jf avsnittene 7.7.1 til 7.7.4,
- at de nåværende kravene om påtalebegjæring fra den fornærmede ikke videreføres, jf avsnitt 7.8. Hovedregelen skal være ubetinget påtale, men for straffebud med strafferammer inntil 2 års fengsel foreslås påtalen gjort betinget av allmenne hensyn;
- at den fornærmedes adgang til å reise privat straffesak i medhold av strpl kap 28 oppheves, jf avsnitt 7.9.

1.8 Utkast til ny straffelov – første del. Alminnelige bestemmelser (kapittel 8)

Kapittel 8 inneholder motiver til kommisjonens reviderte utkast til straffelovens alminnelige del. Kommisjonen foreslår blant annet

- at det ved domfellelse etter gjenopptakelse benyttes samme lov som ved den opprinnelige pådømmelsen, selv om det i ettertid er vedtatt en ny, mildere lov, jf avsnitt 8.1.4. Et *mindretall* i kommisjonen mener at den nye, mildere loven bør benyttes;
- at den delen av et fortsatt straffbart forhold som er begått før en lovendring i skjerpende retning, bedømmes etter den eldre loven,
- at tidspunktet for siktelse skal være avgjørende for om en person ansees å ha bosted i Norge i forhold til reglene om straffelovens virkeområde, jf avsnitt 8.1.9,
- at straffeloven skal inneholde følgende legaldefinisjoner, jf avsnitt 8.2:
 - de nærmeste, jf utk § 2–1,
 - offentlig sted og offentlig handling, jf utk § 2–2,
 - betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 2–3,
 - gjenstand, jf utk § 2–4,
- at forsøk på en handling som kan medføre fengsel i mer enn 6 måneder, skal være straffbart når ikke annet er bestemt, jf avsnitt 8.3.4,
- at det i stedet for strl § 48 fjerde ledd, som gir en ubetinget rett til straffrihet når grensene for

- nødverge er overskredet, innføres skjønnsmessige regler om straffritak, jf utk § 3–16 nr 6, og straffnedsettelse, jf utk § 14–1 nr 6. Et *mindretall* ønsker å beholde regelen i strl § 48 fjerde ledd;
- at skyldkravet i straffeloven og den strafferettslige særlovgivningen som hovedregel skal være forsett, jf avsnitt 8.3.9,
 - at forsettsformen *dolus eventualis* ikke opprettholdes, jf avsnitt 8.3.10. Et *mindretall* i kommisjonen mener *dolus eventualis* bør beholdes;
 - at det lovfestes en definisjon av skyldkravet grov uaktsomhet i tillegg til de tidligere foreslåtte definisjonene av uaktsomhet og forsett, jf avsnitt 8.3.11,
 - at det ikke innføres noen bestemmelse som gir generell adgang til straffritak ved særdeles formildende omstendigheter, slik den tidligere kommisjonen foreslo i tidl utk § 86 andre ledd, jf avsnitt 8.3.17. Et *mindretall* vil opprettholde forslaget om en slik generell straffritaksregel;
 - at lengstestrafen for lovbrutere som var under 18 år på gjerningstidspunktet, begrenses til fengsel i 8 år, jf avsnitt 8.6.4. Et *mindretall* går inn for at lengstestrafen begrenses til fengsel i 15 år. Kommisjonen går samlet inn for at regelen om maksimumsstraff for unge lovbrutere også bør gjelde når det fastsettes en fellesstraff ved konkurrans mellom flere lovbrudd;
 - at det gjeninnføres et krav om at bruddet på vilkår for samfunnsstraff må være alvorlig for at det skal kunne treffes beslutning om fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen, og at fristen for å kreve slik fullbyrding settes til 3 måneder etter at gjennomføringstiden gikk ut, jf avsnitt 8.8.7,
 - at det ikke lenger skal fastsettes noen subsidiær fengselsstraff ved ilegging av bot, men at denne fastsettes og idømmes av forhørsretten etter påtalemyndighetens begjæring når boten ikke blir betalt, jf avsnitt 8.9.4,
 - at det innføres en overprøvingsadgang for alle typer tidsbegrensede rettighetstap, og at statsadvokaten gis adgang til å oppheve enhver type rettighetstap, jf avsnitt 8.10.4,
 - at forvaringsinstituttet opprettholdes. Et *mindretall* i kommisjonen er imot forvaringsinstituttet;
 - at man gjeninnfører det opprinnelige vilkåret i lov 17. januar 1997 nr 11 om at gjerningspersonen må ha begått mer enn ett lovbrudd for at det skal kunne idømmes forvaring, jf avsnitt 8.11.2,
 - at det innføres et forbud mot å dømme lovovertredere under 18 år til forvaring. Et *mindretall*

mener at også lovovertredere under 18 år bør kunne dømmes til forvaring;

- at overføring til tvungent psykisk helsevern ikke bare skal kunne skje når lovovertrederen er psykotisk, jf utk § 3–15, men også når vedkommende er frifunnet i henhold til utk § 3–16 nr 1 og 3. Et *mindretall* går imot å åpne for overføring til tvungent psykisk helsevern i slike tilfeller;
- at overføring til tvungen omsorg for lovovertredere som er psykisk utviklingshemmede i høy grad, også skal kunne skje når lovovertrederen er frifunnet i henhold til utk § 3–16 nr 2. Et *mindretall* går imot å åpne for overføring til tvungen omsorg i slike tilfeller;
- at det ikke videreføres noen egen hjemmel for inndragning av trykt skrift, jf tidl utk § 78 og strl § 38, men at særreglene om slik inndragning beholdes, jf avsnittene 8.13.1 og 8.13.11,
- at det ved utmåling av straff skal kunne gis fradrag for varetekt som er utholdt i forbindelse med andre saker enn den som pådømmes, at det skal gis én dags fradrag for del av et døgn i varetekt, og at frihetsberøvelse i forbindelse med framstilling for utåndingsprøve, blodprøve eller klinisk legeundersøkelse skal gi grunnlag for varetektsfradrag, jf avsnitt 8.14.6,
- at det ikke innføres en regel om absolutt foreldelsesfrist, slik den tidligere kommisjonen foreslo i tidl utk § 108, jf avsnitt 8.15.1,
- at verken straffansvar eller idømt straff etter bestemmelsene i utk kap 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten skal være gjenstand for foreldelse, jf avsnittene 8.15.9 og 8.15.14.

1.9 Utkast til ny straffelov – andre del. De straffbare handlingene (kapittel 9)

1.9.1 Innledning (avsnitt 9.1)

Kommisjonen framlegger ikke i denne omgangen noe lovutkast til straffelovens spesielle del. I stedet presenteres det såkalte «kapittelskisser». Bakgrunnen for dette valget av arbeidsmåte er beskrevet i avsnitt 2.4. Kapittelskissene tar hovedsakelig for seg

- hvilke kapitler kommisjonen foreslår at den spesielle delen i en ny straffelov skal inneholde,
- hvilke bestemmelser som bør inntas i de ulike kapitlene,
- generelle spørsmål av betydning for hvert enkelt kapittel,

- viktige eller prinsipielle spørsmål i tilknytning til de enkelte bestemmelsene,
- hvilke strafferammer som bør fastsettes i de ulike bestemmelsene.

1.9.2 Utkap 16. Krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten (avsnitt 9.2)

Avsnitt 9.2 handler om utkap 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten. Noe tilsvarende kapittel finnes ikke i dagens straffelov. Forslaget om et slikt kapittel, og om egne straffebud rettet mot slike handlinger, har sammenheng med Norges tilslutning til Roma-vedtektene 17. juli 1998 for Den internasjonale straffedomstol. Kommisjonen foreslår blant annet

- at kapitlet skal inneholde straffebud rettet mot krigsforbrytelse, jf § 16–1, folkemord, jf § 16–2, forbrytelse mot menneskeheten, jf § 16–3, avtale om krigsforbrytelse, folkemord eller forbrytelse mot menneskeheten, jf § 16–4, og en særregel om overordnede ansvar for krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten, jf § 16–5. Utkap 16–4 om avtale om krigsforbrytelse, folkemord eller forbrytelse mot menneskeheten rekkes til dels lenger enn Roma-vedtektene;
- at disse handlingene unntas fra foreldelse,
- at kravet om dobbelt straffbarhet i utkap § 1–6 ikke skal gjelde når slike handlinger er begått i utlandet,
- at strafferammen for utkap §§ 16–1 til 16–3 om henholdsvis krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten skal være 21 års fengsel, og at strafferammen for utkap § 16–4 om avtale om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten skal være 10 års fengsel,
- at det ikke skal gjelde noen minstestraffer for overtredelser av bestemmelsene i dette kapitlet.

1.9.3 Utkap 17. Vern av statens selvstendighet og sikkerhet (avsnitt 9.3)

Utkap 17 om vern av statens selvstendighet og sikkerhet foreslås å tilsvare strlkap 8 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet. Kommisjonen foreslår i avsnitt 9.3 at arbeidet med dette kapitlet overlates til et særskilt utvalg, som bør behandle reglene i sammenheng med enkelte andre, tilgrensende regelverk, særlig den militære straffeloven. Forslaget om et særskilt utvalg er av

kommisjonen tatt opp med Justisdepartementet, og utvalget ble nedsatt 21. desember 2001.

1.9.4 Utkap 18. Vern av statsforfatningen og det politiske system (avsnitt 9.4)

Dette kapitlet foreslås i hovedsak å omfatte bestemmelsene i strlkap 9 om forbrytelser mot Norges statsforfatning og statsoverhode og kap 10 om forbrytelser med hensyn til utøvelsen av statsborgerlige rettigheter. Kommisjonen foreslår blant annet

- at strlkap § 104 a andre ledd ikke videreføres,
- at strlkap §§ 100, 101 og 102 ikke videreføres,
- at det særskilte vernet for offentlige tjenestemenn i strlkap § 99 a andre handlingsalternativ utgår. I denne bestemmelsen foreslår kommisjonen dessuten at det at gjerningspersonen «sette(r) betydelige samfunnsinteresser i fare», ikke skal være noe selvstendig handlingsalternativ, men et generelt tilleggsvilkår for anvendelse av bestemmelsen;
- at anvendelsesområdet for strlkap §§ 105 til 108 avgrenses til stemmegivning ved nasjonale folkeavstemninger eller offentlige valg som nevnt i valgloven 1. mars 1985 nr 3,
- at det for de alvorligste overtredelsene i dette kapitlet, jf utkap § 18–2 om grovt høyforræderi og § 18–4 om grovt angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet, fastsettes en strafferamme på fengsel i 21 år,
- at minstestraffene i strlkap §§ 98 og 99 a oppheves.

1.9.5 Utkap 19. Vern av offentlig myndighet (avsnitt 9.5)

Utkap 19 foreslås i hovedsak å svare til strlkap 12 og 34 om forbrytelser og forseelser mot den offentlige myndighet. En del av straffebudene i disse kapitlene foreslås ikke videreført, jf kapittel 10 nedenfor, mens kommisjonen på den annen side foreslår at straffebestemmelsene mot organisert menneskesmugling i utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 § 47 fjerde ledd og mot rømning fra fengsel i straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 § 40 sjuende ledd tas inn i kapitlet. Kommisjonen drøfter blant annet hvilke offentlige tjenestemenn som bør ha et særlig strafferettslig vern, og slutter seg til forslaget i tidl. utkap § 17 om en snevrere legaldefinisjon av uttrykket «offentlig tjenestemann». I stedet for en legaldefinisjon i straffelovens alminnelige del foreslår kommisjonen at definisjonen tas inn i gjerningsbeskrivelsen i de aktuelle bestemmelsene.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at utk § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning i hovedsak skal svare til strl § 132, men avgrenses slik at den rammer nærmere angitte handlinger rettet mot etterforskning og oppklaring av straffbare forhold. I utk § 19–5 om hjelp til rømning mv foreslås det en bestemmelse som svarer til strl § 131, men avgrenset slik at den rammer unndragelse fra idømt straff eller strafferettslig særreaksjon;
- at utk § 19–4 utvides i forhold til strl § 132, slik at den omfatter «plantning» av falske bevis («bevisfabrikasjon»),
- at den nåværende straffrihetsregelen for nærstående i strl § 132 tredje ledd blir noe innskrenket,
- at det for de fleste av bestemmelsene i dette kapitlet fastsettes strafferammer i det lavere sjiktet eller bare bot. I enkelte straffebud foreslås det høyere strafferammer, opp til fengsel i 6 år i utk § 19–17 om grov organisert menneskesmugling.

1.9.6 Utk kap 20. Vern av den offentlige ro og orden (avsnitt 9.6)

Utk kap 20 foreslås i første rekke å videreføre straffebud i strl kap 13 og 35 om henholdsvis forbrytelser og forseelser mot den alminnelige orden og fred. Dette gjelder blant annet strl § 135 a, jf utk § 20–4 om hets, og § 349 a, jf utk § 20–5 om diskriminering. Mange av straffebudene i disse kapitlene foreslås imidlertid ikke videreført, og enkelte andre av bestemmelsene foreslås tatt inn i andre kapitler i utkastet til ny straffelov.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at strl § 350 og løsgjengerloven 31. mai 1900 nr 5 § 17 slås sammen til én bestemmelse, jf utk § 20–1 om ordensforstyrrelse,
- at strl §§ 136 og 137 omarbeides vesentlig og slås sammen i én bestemmelse, jf utk § 20–2 om opptøyer,
- at utk § 20–6 om falsk alarm skal svare til strl § 349, men innsnevret slik at alternativene om «alminnelig forbitrelse» og spredning av falske rykter utgår,
- at strl § 352 første ledd, som videreføres i utk § 20–7 om uforsvarlig omgang med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff, blir utvidet med alternativet ammunisjon, mens alternativene «Maskiner, Dampkjedler, elektriske Ledninger eller lignende Gjenstande» sløyfes,
- at strl § 150 ikke videreføres, med unntak av første ledd bokstav e, som videreføres i utk § 20–10 om trafikksabotasje,

- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, jf utk § 20–8 om kapring, fastsettes en strafferamme på fengsel i 21 år, men uten minstestraft, jf strl § 151 a.

1.9.7 Utk kap 21. Generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger (avsnitt 9.7)

Her foreslås det innført et nytt kapittel, som avviker fra straffelovens nåværende kapitteinndeling. Kapitlet skal omfatte straffebud som særlig har til formål å forebygge at andre straffbare handlinger blir begått, og som har en mer generell rekkevidde enn straffebud rettet mot forberedelse av enkelt-handlinger. Blant annet foreslås strl § 139 første og andre ledd, § 431 og § 382 videreført i dette kapitlet, jf utk § 21–6 om brudd på avvergingsplikt, § 21–7 om redaktøransvaret og § 21–8 om utilbørlig bruk av grove voldsskildringer.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at våpenloven 9. juni 1961 nr 1 § 27 b andre og tredje ledd, jf § 33 første ledd, overføres til straffeloven og tas inn i utk § 21–1 om bæring av våpen på offentlig sted, sammen med strl § 352 a,
- at våpenloven § 33 første ledd andre punktum overføres til straffeloven og tas inn i utk § 21–2 om ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff, som også skal dekke alvorlig overtredelse av lov 14. juni 1974 nr 39 om eksplosive varer § 41. Våpenloven § 33 andre ledd foreslås tatt inn i utk § 21–3 om grov ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff, som imidlertid utformes etter det samme mønsteret som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov;
- at strl § 140 første ledd videreføres i utk § 21–5 om oppvigling, likevel slik at det her er tilstrekkelig å ramme offentlig oppfordring til straffbare handlinger. Strl § 140 andre ledd foreslås ikke videreført;
- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, jf utk § 21–10 om grovt heleri og hvitvasking, fastsettes en strafferamme på fengsel i 6 år. Hvis overtredelsen gjelder heleri og hvitvasking av utbyttet av en grov narkotikaovertrudelse, foreslås strafferammen forhøyet til fengsel i 10 år.

1.9.8 Utk kap 22. Vern av tillit (avsnitt 9.8)

I utk kap 22 foreslår kommisjonen å ta inn de fleste av de bestemmelsene som videreføres fra strl kap 11 og 33 om forbrytelser og forseelser i den offent-

lige tjeneste. Dette gjelder blant annet strl §§ 324 og 325 første ledd nr 1, som foreslås videreført i utk §§ 22–1 til 22–3 om henholdsvis vanlig, grovt og grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet. Et unntak er strl § 121, som foreslås videreført i utk § 23–1 om brudd på taushetsplikt. Kapitlet foreslås videre å omfatte straffebud rettet mot korrupsjon, både i offentlig forvaltning og private forhold. Europarådets konvensjon om korrupsjon 27. januar 1999 bør legges til grunn for utformingen av disse bestemmelsene, jf utk §§ 22–4 til 22–9. Videre foreslås strl §§ 275 og 276 om økonomisk utroskap og forbudet mot innsidehandel i verdipapirhandelloven 19. juni 1997 nr 79 § 2–1 med enkelte mindre justeringer videreført i kapitlet, jf utk §§ 22–10 til 22–14. Sist i kapitlet foreslår kommisjonen å ta inn strl § 286, jf utk §§ 22–15 til 22–17, samtidig som regnskapsloven 17. juli 1998 nr 56 § 8–5 foreslås opphevet. Det foreslås strafferammer på fengsel i 6 år for en rekke overtredelser i dette kapitlet. I en del av straffebudene foreslås det lavere strafferammer.

1.9.9 Utk kap 23. Vern av informasjon og informasjonsutveksling (avsnitt 9.9)

Her foreslår kommisjonen et nytt kapittel, som avviker fra straffelovens nåværende kapitteinndeling. Det er særlig utviklingen med hensyn til ny kommunikasjons- og datateknologi som tilsier at straffebud rettet mot informasjonsrelaterte overtredelser blir samlet i et eget kapittel. Det tas sikte på å innarbeide de obligatoriske delene av konvensjon 23. november 2001 om datakriminalitet i straffeloven, og det foreslås nye bestemmelser om skadeverk på elektronisk lagret informasjon.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at strl § 121 første og tredje ledd videreføres i utk § 23–1 om brudd på taushetsplikt, som skal erstatte alle andre hjemler for straff for brudd på taushetsplikt i lovgivningen,
- at strl §§ 249 nr 2 og 390 første ledd slås sammen til én bestemmelse, jf utk § 23–2 om offentliggjøring av private forhold,
- at strl § 145 deles opp, slik at første ledd videreføres dels i utk § 23–10 om åpning eller hindring av brev mv, dels i utk § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold, mens andre ledd videreføres dels i utk § 23–3 om brudd på informasjonsbeskyttelse, dels i utk § 23–8 om overvåking,
- at konvensjon om datakriminalitet art 6 nr 3 tas inn i en ny bestemmelse, jf utk § 23–7 om videoreformidling av passord mv,

- at utk § 23–8 om overvåking svarer til strl § 145 a og deler av nåværende § 145 andre ledd, men utvidet slik at den dessuten omfatter overvåking av produksjonen av data på en fremmed datamaskin eller et datasystem. Kommisjonen mener at de nåværende uttrykkene «hemmelig lytteapparat» og «avlytter» trekker for snevre rammer rundt straffebudet;
- at strl § 145 første ledd første handlingsalternativ og § 146 slås sammen i utk § 23–10 om åpning eller hindring av brev mv,
- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, jf utk § 23–12 om grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon, fastsettes en strafferamme på bot eller fengsel i 6 år.

1.9.10 Utk kap 24. Uriktig forklaring og anklage (avsnitt 9.10)

Utk kap 24 foreslås å omfatte bestemmelsene i strl kap 15 om falsk forklaring og kap 16 om falsk anklage. En foreslått endring av de sentrale bestemmelsene i kapitlet er å sløyfe det subjektive elementet som i dag ligger i kravet om «falsk» forklaring og anklage. Kravet innebærer neppe noe vesentlig annet enn det alminnelige kravet om forsett, som framgår av straffelovens alminnelige del, jf utk § 3–8. Straffebudene foreslås på vanlig måte å angi hva gjerningspersonen må ha forsett om, det vil her si at en forklaring eller anklage objektivt sett er uriktig. Bestemmelsene er derfor omdøpt til *uriktig forklaring* og *uriktig anklage*. Som følge av dette er det heller ikke behov for egne medvirkningsregler, jf strl §§ 165 og 166 andre ledd, ved siden av den alminnelige medvirkningsregelen i utk § 3–2.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at strl § 163 om falsk forklaring under forsikring ikke videreføres,
- at strl § 166 første ledd videreføres sammen med § 167 første og andre ledd i utk § 24–1 om uriktig forklaring. Bestemmelsen foreslås supplert med et ledd som angir internasjonale domstoler som det bør være straffbart å avgi uriktig forklaring for;
- at strl §§ 170 og 171 nr 2 slås sammen til én bestemmelse i utk § 24–4 om vilkårlig anmeldelse mv. Kommisjonen gir likevel uttrykk for tvil om behovet for en bestemmelse som strl § 170;
- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, jf utk § 24–3 om grov uriktig anklage mv, fastsettes en strafferamme på fengsel i 10 år,
- at minstestraftene i strl §§ 168 og 169 oppheves.

1.9.11 Utkap 25. Vern av helse og miljø (avsnitt 9.11)

Utkap 25 foreslås blant annet å omfatte flere straffebud som man i dag finner i strl kap 14 om allmennfarlige forbrytelser, som ikke foreslås videreført som noe eget kapittel. Alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 10–1 tredje ledd om ulovlig befatning med et betydelig kvantum alkoholholdig drikk og vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22, jf § 31, om alkoholpåvirkning av motorvognfører foreslås overført til straffeloven og tatt inn i kapitlet. Det samme gjelder lov 6. mai 1994 nr 10 § 1, som rammer ulovlig befatning med kjemiske våpen.

Kommisjonen foreslår at bruk av narkotika, samt erverv og besittelse til eget bruk, blir avkriminalisert. Et *mindretall* går inn for at dette fortsatt skal være straffbart. En samlet kommisjon går inn for en reduksjon i strafferammene og straffutmålingen for narkotikaovertridelser.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at terskelen for hva som regnes som grov narkotikaovertridelse etter utk § 25–2 skal ligge høyere enn den nåværende terskelen for grov narkotikaforbrytelse, jf strl § 162 andre og tredje ledd. Etter kommisjonens oppfatning bør utk § 25–2 bare kunne komme til anvendelse på overtridelser som gjelder et meget betydelig kvantum av et særlig farlig stoff. Det foreslås dessuten at det i bestemmelsen inntas en oppregning av de praktisk viktigste av de stoffene som i lovens forstand er særlig farlige, med en generell tilføyelse om «andre stoffer som i farlighetsgrad kan sidestilles med disse»;
- at utk § 25-8 om kjøring i påvirket tilstand skal svare til vegtrafikkloven § 22 første ledd, jf § 31 første ledd, men slik at grensen for når en bilfører i alle tilfeller ansees som påvirket av alkohol, igjen blir satt ved en alkoholkonsentrasjon i blodet på 0,5 promille, slik det var før lov 22. september 2000 nr 79. Kommisjonen anbefaler at det ved den senere utformingen av lovteksten tas nærmere stilling til hvordan grensen for straffbar påvirkningsgrad bør være regulert når det gjelder andre stoffer enn alkohol;
- at strl § 155 videreføres i utk § 25–10 om påføring av smitte eller fare for smitte, men uten det nåværende kravet i lovteksten om at gjerningspersonen selv må være smittet. Det foreslås et unntak fra hovedregelen om ubetinget påtale ved at påtale her skal være betinget av allmenne hensyn dersom den fornærmede er gjerningspersonens nærmeste;

- at det for de alvorligste overtridelserne i dette kapitlet fastsettes en strafferamme på fengsel i 10 år,
- at minstestraftene i kapitlet oppheves, jf strl § 152 a andre ledd, jf § 148, § 154 andre ledd og § 162 tredje ledd.

1.9.12 Utkap 26. Vern av den personlige frihet og fred (avsnitt 9.12)

I utkap 26 foreslår kommisjonen at det særlig tas inn straffebud fra strl kap 21 om forbrytelser mot den personlige frihet, med tillegg av enkelte straffebud fra ulike andre kapitler i den nåværende straffeloven. Blant annet foreslås det i utk § 26–12 om ærekrenkelse en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 247, mens de øvrige bestemmelsene i strl kap 23 om ærekrenkelser, blant annet strl § 253 om mortifikasjon, anbefales overført til sivilretten. Dessuten foreslås strl § 147, som rammer innbrudd, tatt inn i utk § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at strl §§ 223 andre ledd og 224 erstattes av en bestemmelse om grov frihetsberøvelse, jf utk § 26–4,
- at utk § 26–5, som viderefører strl § 223 tredje ledd, fortsatt bare skal ramme avtale om grov frihetsberøvelse,
- en bestemmelse om unndragelse fra omsorg, jf utk § 26–7, som i hovedsak svarer til strl § 216. Kommisjonen er likevel i tvil om behovet for bestemmelsen, og drøfter dette nærmere;
- at utk § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold, som i utgangspunktet viderefører strl §§ 147 og 355 og deler av § 145 første ledd, blir utformet etter mønster av dansk strl § 264 stk 1 om å skaffe seg adgang til fremmed hus eller annet ikke fritt tilgjengelig sted eller om å unnlate å forlate fremmed grunn etter å ha blitt oppfordret til det. Bestemmelsen bør søkes utformet slik at den også kan anvendes mot blindpassasjerer;
- at utk § 26–12 om ærekrenkelse blir innskrenket til å ramme usanne beskyldninger, jf strl § 249 nr 2, og at det innføres et krav om grov uaktsomhet med hensyn til at beskyldningen er usann. Det foreslås å beholde regelen om omvendt bevisbyrde med hensyn til at beskyldningen er sann. Det foreslås videre innført et krav om at ærekrenkelsen har skjedd offentlig. Kommisjonen drøfter ellers blant annet hvordan straffebudet kan søkes innskrenket til å ramme mer alvorlige overtridelser enn i dag,

- og hvilken betydning EMDs praksis bør få for utformingen;
- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, jf utk § 26–6 om slaveri, fastsettes en strafferamme på fengsel i 15 år,
- at minstestraftene i strl §§ 223 og 225 oppheves.

1.9.13 Utk kap 27. Vern av liv og legeme (avsnitt 9.13)

Utk kap 27 foreslås å omfatte bestemmelsene i strl kap 22 om forbrytelser mot liv, legeme og helbred. Det foreslås forenklinger i lovteksten og lovens oppbygging med hensyn til strl §§ 228 til 232, slik at den nåværende, svært detaljerte graderingen av legemsovertredelser erstattes med fem straffalternativer. Dette foreslås oppnådd blant annet ved ikke å videreføre strl § 230, og ved at § 232 innarbeides i utk §§ 27–2 og 27–4 om henholdsvis grov legemskrenkelse og grov legemsskade, sammen med uforsettlig følger av grunndeliktene, som i dag har egne straffalternativer. Det foreslås videre at nåværende strl §§ 235 og 236 deles inn i tre bestemmelser, henholdsvis utk § 27–8 om samtykke fra den fornærmede, § 27–9 om medvirkning til selvmord og til selvpåført betydelig skade på legeme og helse og § 27–10 om medlidenhetsdrap.

- For øvrig foreslår kommisjonen blant annet
- at gjentakelse og overlegg, jf strl § 233 andre ledd, ikke skal nevnes i lovteksten som momenter ved vurderingen av om et drap skal subsumeres som grovt etter utk § 27–6,
 - at regelen om at samtykke til legemsskade fritar for straff, jf strl § 235 første ledd, videreføres i utk § 27–8. Det bør framkomme i et eget ledd i bestemmelsen at samtykke til kjønnslemlestelse ikke fritar for straff, jf kjønnslemlestelsesloven 15. desember 1995 nr 74 § 1 tredje ledd. Kommisjonen foreslår å opprettholde regelen i § 235 andre ledd om at straffen for drap med samtykke kan settes lavere enn minstestraften eller til en mildere straffart. Et *mindretall* foreslår at regelen suppleres med en hjemmel for helt å frita for straff dersom drapet er begått etter en bestemt og veloverveid anmodning fra den drepte, og den drepte var terminalt syk eller døden av andre grunner var nært forestående;
 - at den tilsvarende regelen om medvirkning til selvmord i strl § 236 første ledd videreføres i utk § 27–9. Et *mindretall* foreslår at regelen suppleres med en bestemmelse som gir adgang til straffritak på tilnærmet identiske vilkår som for den regelen det samme mindretallet foreslår om adgang til å frita for straff for drap med samtykke;

- at den tilsvarende regelen om medlidenhetsdrap i § 235 andre ledd videreføres i utk § 27–10. Et *mindretall* foreslår at regelen suppleres med en adgang til straffritak, under forutsetning av at det var klare holdepunkter for å kunne anta som sikkert at den drepte selv ønsket at en slik handling skulle foretas, og at vedkommende var terminalt syk eller at døden av andre grunner var nært forestående;
- at skyldkravet i nåværende strl §§ 238 og 239 endres til et krav om grov uaktsomhet, jf utk § 27–11 om grovt uaktsomt betydelig skade på legeme og helse og § 27–12 om grovt uaktsomt drap,
- at strl § 387 andre ledd ikke videreføres i utk § 27–13 om forsømmelse av hjelpeplikt,
- at strl § 242 tredje ledd ikke videreføres i utk § 27–14 om hensettelse i hjelpeløs tilstand mv,
- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, jf utk § 27–6 om grovt drap, fastsettes en strafferamme på fengsel i 21 år,
- at minstestraften på 6 års fengsel for drap, jf strl § 233, beholdes i utk §§ 27–5 og 27–6, mens minstestraften i strl § 231 oppheves.

1.9.14 Utk kap 28. Seksuallovbrudd (avsnitt 9.14)

Utk kap 28 foreslås i hovedsak å videreføre strl kap 19 om seksualforbrytelser, som nylig ble revidert ved lov 11. august 2000 nr 76. Kommisjonen foreslår blant annet å endre skyldkravet ved voldtekt, som ved lovendringen ble vedtatt å være grov uaktsomhet, jf strl § 192 fjerde ledd, til forsett. Strl § 208, som begrenser adgangen til å reise ærekrenkelsessak i forhold til beskyldninger om seksuelle overgrep, foreslås ikke videreført. Dessuten foreslås skyldkravet i utk § 28–17 om pornografi endret fra uaktsomhet til grov uaktsomhet.

- For øvrig foreslår kommisjonen blant annet
- at strl § 192 første ledd andre punktum ikke videreføres i utk § 28–1 om voldtekt,
 - at strl § 192 andre ledd bokstav a om at den seksuelle omgangen besto i samleie og tredje ledd bokstav c om gjentakelse ikke skal inngå som momenter ved vurderingen av om voldtekten var grov, jf utk § 28–2. I § 192 andre ledd bokstav b nevnes et forhold som etter kommisjonens oppfatning bør inngå i en slik vurdering, men som er for spesifikt til å nevnes i lovteksten. Oppregningen av momenter ved grovhetsvurderingen foreslås supplert med at voldtekten ble begått under omstendigheter som var egnet til å skape særlig frykt hos offeret;

- at uttrykket «allmennfarlig smittsom sykdom», jf strl § 192 tredje ledd bokstav d, ikke brukes i utk § 28-2 om grov voldtekt. Det samme foreslås når det gjelder strl § 195 andre ledd bokstav e, jf utk § 28-6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år, og § 196 andre ledd bokstav d, jf utk § 28-8 om grov seksuell omgang med barn under 16 år;
- at strl § 194 andre ledd ikke videreføres,
- at strl § 206 første til tredje punktum, som beskriver samleie og seksuell omgang likestilt med samleie, tas inn i oppstillingen av momenter ved grovhetsvurderingen etter utk § 28-6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år og at første punktum tas inn som vilkår for straff i utk § 28-10 om søskenincest,
- at alternativet om gjentakelse i strl § 195 andre ledd bokstav d ikke videreføres i utk § 28-6,
- at det nåværende skyldkravet med hensyn til villfarelse om barnets alder i strl § 196 tredje ledd endres til et krav om uaktsomhet i utk § 28-7 om seksuell omgang med barn under 16 år,
- at den fornærmede må ha vært under 18 år for at utk § 28-11 om seksuell omgang med andre nærstående, som svarer til strl § 199 første ledd, skal komme til anvendelse,
- at strl § 199 andre ledd ikke videreføres,
- at strl § 200 tredje ledd ikke videreføres,
- at Seksuallovbruddsutvalgets forslag om inn snevring av strl § 204 i forhold til hvilke kjønnslike skildringer som rammes, blir lagt til grunn som et utgangspunkt for utformingen av utk § 28-17 om pornografi, og at § 204 tredje ledd ikke videreføres,
- at det for de alvorligste overtredelsene i dette kapitlet, jf utk § 28-2 om grov voldtekt og § 28-6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år, fastsettes en strafferamme på fengsel i 15 år,
- at minstestrafen for voldtekt til samleie mv, jf strl § 192 andre ledd, oppheves, jf utk § 28-2. Minstestrafen i strl § 195 andre punktum foreslås videreført og utvidet til å gjelde ethvert tilfelle av grov seksuell omgang med barn under 14 år, jf utk § 28-6.

1.9.15 Utk kap 29. Vern mot tingsskade (avsnitt 9.15)

Utk kap 29 foreslås å omfatte de tradisjonelle bestemmelsene om skadeverk i strl §§ 291, 292 og 391, samt strl § 148 og de tilhørende bestemmel-

sene i §§ 149, 151 og 159. Strl § 294, som i dag er plassert i strl kap 28 om skadeverk, foreslås dels opphevet, dels videreført i utk kap 23 om vern av informasjon og informasjonsutveksling.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at utk §§ 29-1 til 29-3 om skadeverk avgrenses mot skadeverk på elektronisk lagret informasjon, som i stedet foreslås rammet av utk §§ 23-11 til 23-13,
- at skyldformen uaktsomhet i forbindelse med grovt skadeverk, jf strl § 391 tredje ledd første straffalternativ, endres til et krav om grov uaktsomhet,
- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, jf utk § 29-5 om grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse, fastsettes en strafferamme på fengsel i 21 år,
- at minstestrafene i strl §§ 148 og 149 oppheves. Et *mindretall* vil beholde minstestrafen i § 148.

1.9.16 Utk kap 30. Tyveri, underslag, ran, utpressing mv (avsnitt 9.16)

Utk kap 30 foreslås å omfatte en del straffebedt til vern av formuesgoder og -rettigheter. Kapitlet vil blant annet inneholde nesten alle straffebestemmelsene i strl kap 24 om underslag, tyveri og ulovlig bruk og strl kap 25 om utpressing og ran. I tillegg kommer enkelte forseelsesbestemmelser. Kommisjonens forslag om at det nåværende kravet om vinnings hensikt endres til et krav om forsett om vinning, jf avsnitt 7.5.5, får betydning for mange av bestemmelsene i kapitlet.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- en begrensning i forhold til hvilke innbrudd som bør ha betydning for om et tyveri ansees som grovt etter utk § 30-2, jf strl § 258, og at det ikke lenger skal ha betydning at det er stjålet «fra person på offentlig sted»,
- at det i utk § 30-4 om underslag uttrykkelig bør framgå at uberettiget overføring fra en konto som gjerningspersonen har disposisjonsretten til, rammes av bestemmelsen,
- at strl § 260 fjerde ledd ikke videreføres,
- at den nærmere utformingen av utk § 30-14 om ulovlig bruk av løsøre i regienstand, jf strl § 393, vurderes i forhold til avgjørelsen i Rt 1998 s 1971,
- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, grovt ran med døden eller betydelig skade på legeme og helse til følge, jf utk § 30-8, fastsettes en strafferamme på fengsel i 21 år.

1.9.17 Utkap 31. Vern av tilliten til dokumenter og penger (avsnitt 9.17)

Utkap 31 foreslås å omfatte de sentrale straffebudene i strl kap 17 og 18, likevel slik at det foreslås til dels betydelige forenklinger. Strl §§ 182 til 185 foreslås forenklet ved at de framtidige bestemmelsene først og fremst skal rette seg mot forfalskning og anskaffelse, og ikke mot bruk av falsk dokument. Bruken foreslås bare gjort straffbar som selvstendig overtredelse i de tilfellene hvor den som bruker det falske dokumentet, ikke kan straffes for forfalskning eller anskaffelse av det. Strl § 183 foreslås ikke videreført. I forhold til pengefalsk foreslås det blant annet ikke å videreføre strl §§ 175 første handlingsalternativ og 176 tredje ledd, som rammer forminsking av verdien av mynt ved filing, beklipping eller på annen måte. Kommisjonen har ellers vurdert behovet for nye bestemmelser rettet mot forfalskning av andre betalingsmidler enn kontanter, så som bank-, betalings- og kredittkort, giroblanketter og liknende, men foreslår ingen slike bestemmelser.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at det i tillegg til definisjonen av «dokument» i strl § 179, jf utk § 31–1, utformes en egen definisjon av «falsk dokument»,
- at strl § 178 sammen med §§ 182 og 185 blir erstattet av utk § 31–2 om dokumentfalsk,
- at nåværende strl § 184, som er en mildere bestemmelse for enkelte tilfeller av bruk av visse forfalskede dokumenter, erstattes av en generell bestemmelse om lite dokumentfalsk, jf utk § 31–3,
- at handlingsalternativet i strl § 187 om å fragå sin underskrift på et dokument ikke videreføres i utk § 31–4 om dokumentunndragelse,
- at ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 § 12–1 nr 1 bokstav b overføres til straffeloven, og dekkes av utk § 31–6 om uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis, likevel slik at det bare kreves grov uaktsomhet med hensyn til at dokumentet er egnet til å oppnå en skatte- eller avgiftsmessig fordel. Utk § 31–6 foreslås også å dekke strl §§ 189 og 190, slik at det ikke lenger vil være aktuelt å benytte disse bestemmelsene i konkurranseloven;
- en nykriminalisering av innførsel og mottakelse av forfalskede penger i utk § 31–8 om pengefalsk,
- at det for den alvorligste overtredelsen i dette kapitlet, jf utk § 31–9 om grov pengefalsk, fastsettes en strafferamme på fengsel i 6 år,
- at minstestrafen i strl § 174 ikke videreføres.

1.9.18 Utkap 32. Bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet (avsnitt 9.18)

Utkap 32 foreslås å inneholde de fleste straffebudene i strl kap 26 om bedrageri og utroskap, og mange av bestemmelsene i strl kap 40 om forseelser mot formuesrettigheter. Strl §§ 275 og 276 om utroskap foreslås imidlertid plassert i utk kap 22 om vern av tillit. Kommisjonen foreslår at bestemmelser rettet mot de alvorligste formene for skatte- og avgiftssvik overføres til dette kapitlet i straffeloven. Dessuten foreslås forbudet mot kursmanipulering i verdipapirhandelloven § 2–6, jf § 14–3 første ledd, overført hit.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- at utk § 32–1 om bedrageri, som skal svare til strl § 270, utvides noe med hensyn til kretsen av personer som ifølge bestemmelsen må rammes av handlingen,
- at skyldkravet grov uaktsomhet i forhold til bedrageribestemmelsene, jf strl § 271 a, reserveres for utk § 32–2 om grovt bedrageri,
- at skyldkravet endres fra simpel til grov uaktsomhet når det gjelder skatte- og avgiftssvik, jf ligningsloven § 12–1 nr 1 bokstav a og utk § 32–6, og kursmanipulering, jf verdipapirhandelloven § 14–3 og utk § 32–12,
- at skyldkravet grov uaktsomhet i strl § 274 fjerde ledd utgår, jf utk § 32–9 om villedende og uriktig selskapsinformasjon,
- at strl § 278 første ledd ikke videreføres,
- at det for en rekke straffebud i dette kapitlet fastsettes strafferammer på fengsel i 6 år, mens det for de øvrige straffebudene fastsettes lavere strafferammer.

1.9.19 Utkap 33. Kreditorvern (avsnitt 9.19)

Utkap 33 foreslås i hovedsak å svare til strl kap 27 om forbrytelser i gjeldsforhold. Kommisjonens forslag er blant annet utarbeidet på bakgrunn av Straffelovrådets utredning i NOU 1999: 23. Mange av forslagene der foreslås fulgt opp, men det er også enkelte forslag kommisjonen ikke er enig i. I forhold til nåværende strl kap 27 foreslås det ellers betydelige redaksjonelle endringer, ved at utk kap 33 er søkt disponert etter gangen i en konkurssak.

For øvrig foreslår kommisjonen blant annet

- å videreføre strl § 282, jf utk § 33–2 om eksekusjonshindring,
- at det i utk § 33–8 om boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning, som i hovedsak svarer til Straffelovrådets utkast til strl § 281 første

- ledd første punktum, ikke presiseres uttrykkelig at bestemmelsen også rammer en skyldner som under konkurs unnlater å bidra til at formuesgoder som befinner seg utenfor riket, gjøres tilgjengelige for kreditorene,
- å ikke innføre noen bestemmelse som svarer til Straffelovrådets forslag til strl § 281 andre ledd nytt andre punktum, som fastsetter at man ved manglende eller mangelfulle regnskaper skal kunne presumere at skyldneren var insolvent. Etter kommisjonens oppfatning bør man i slike tilfeller anvende de straffebudene som retter seg mot regnskapsovertredelsen, jf utk §§ 22–15 til 22–17;
 - at det for de alvorligste overtredelsene i dette kapitlet, jf utk § 33–5 om grov formuesforringelse ved insolvens mv og § 33–9 om grov boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning, fastsettes en strafferamme på fengsel i 6 år. I motsetning til Straffelovrådet i NOU 1999: 23 foreslår kommisjonen ikke en like høy strafferamme for grovt uaktsomme overtredelser av disse bestemmelsene, jf utk §§ 33–6 og 33–10. Her er det etter kommisjonens oppfatning tilstrekkelig med en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år.

- strl § 192 fjerde ledd om grovt uaktsom voldtekt,
- strl § 207 om plikt for domstolene til å vurdere å idømme rettighetstap når noen kjennes skyldig i visse alvorlige seksualovertridelser,
- strl § 208, som på nærmere vilkår begrenser det strafferettslige og sivilrettslige ansvaret for ærekrenkende beskyldninger om at noen har begått seksuelle overgrep,
- strl § 220 om bigami,
- strl § 330 om deltakelse i forbudte foreninger mv,
- strl § 342 første ledd bokstav a om tilbakevending til Norge etter å ha vært utvist herfra,
- strl §§ 351 og 354 om diverse former for fareforvoldelse,
- strl § 384 om å delta i eller medvirke til slagsmål hvor noen omkommer eller tilføyes betydelig skade på legeme eller helse,
- strl § 404 om sammenblanding av betrodde penger mv med egne midler eller annen disponering over dem i strid med gyldig fastsatte regler,
- strl kap 43 om forseelser forøvet ved trykt skrift (§§ 428 til 436), med unntak av § 431 om redaktøransvar og § 433 om utbredelse av inndratt eller beslaglagt skrift.

1.10 Bestemmelser i straffeloven som ikke foreslås videreført (kapittel 10)

I kapittel 10 omtales de forslagene til opphevelser i straffeloven som ikke er omtalt i forbindelse med gjennomgåelsen av de enkelte straffebudene i kapittel 9. Mange av forslagene innebærer samordning av eksisterende bestemmelser, for eksempel der hvor kommisjonen foreslår generelle bestemmelser rettet mot en handlingstype i stedet for en rekke mer kasuistiske straffebud i den nåværende straffeloven. Andre forslag innebærer hel eller delvis avkriminalisering av de handlingene som rammes av bestemmelsene. Kommisjonen foreslår blant annet ikke å videreføre:

- strl § 95 første ledd om offentlig forhånelse av fremmed stats flagg eller riksvåpen,
- strl § 104 a andre ledd om å danne, delta i eller støtte foreninger med visse ulovlige formål,
- strl § 134 tredje ledd om offentlig å søke å opphisse vernepliktige mv til uvilje mot tjenesten eller hat mot militære foresatte eller overordnede,
- strl § 142 om blasfemi,
- strl § 150 om ulike former for fareforvoldelse,
- strl § 163 om falsk forklaring under forsikring,

1.11 Forslag til endringer i og virkninger på annen lovgivning (kapittel 11)

1.11.1 Forslag fra Lovstrukturutvalget (avsnitt 11.1)

Kommisjonen gir i dette avsnittet en oversikt over sine vurderinger i tilknytning til Lovstrukturutvalgets anbefalinger i NOU 1992: 32 s 231–232. De fleste av de særlovene som der foreslås overført til straffeloven, foreslår kommisjonen i stedet opphevet. Den nærmere omtalen av forslagene gjenfinnes i avsnitt 11.4. Et par av særlovene foreslås opprettholdt som i dag.

1.11.2 Overføring av straffebud fra særlovgivningen til straffeloven (avsnitt 11.2)

I dette avsnittet gir kommisjonen en omtale av de enkelte straffebudene som foreslås overført fra særlovgivningen til straffeloven. Kommisjonen har ikke hatt foranledning til å vurdere fullt ut hvilke straffebud som bør overføres. Ved utvelgelsen av bestemmelser som har vært vurdert, har kommisjonen dels forholdt seg til den tidligere kommisjonens forslag i delutredning I s 77, dels føyd til

bestemmelser som etter den nåværende kommisjonens oppfatning bør plasseres i straffeloven. Kommisjonen foreslår blant annet å overføre

- bestemmelser rettet mot skatte- og avgiftssvik,
- vegtrafikkloven § 22 første og andre ledd om promillekjøring og etterfølgende inntak av rusmidler,
- alkoholloven § 10–1 tredje ledd om alvorlige alkoholovertridelser,
- kjønnslemlestelsesloven.

1.11.3 Overføring av straffebud fra straffeloven til særlovgivningen (avsnitt 11.3)

Dette avsnittet inneholder kommisjonens forslag til overføringer av straffebud fra straffeloven til særlovgivningen. I tillegg er det avslutningsvis også tatt med tre bestemmelser som foreslås overført fra en særlov til en annen. Kommisjonen foreslår blant annet å overføre

- strl § 245 om abort,
- de fleste bestemmelsene i strl kap 23 om ærekrenkelser,
- strl kap 30 og 42 om forbrytelser og forseelser i sjøfartsforhold,
- strl § 400 om plukking av bær mv, herunder molter.

1.11.4 Opphevelser i strafferettslig særlovgivning (avsnitt 11.4)

I dette avsnittet presenterer kommisjonen sine forslag til opphevelser i den strafferettslige særlovgivningen. Den nåværende kommisjonen har ikke hatt anledning til å foreta en uttømmende gjennomgåelse av særlovgivningen med sikte på å identifisere straffebestemmelser som bør oppheves. Kommisjonens forslag har sin bakgrunn dels i at andre utvalg har henvist særlovsbestemmelser til nærmere vurdering av kommisjonen, dels i at forslagene er nødvendige følger av, eller har en naturlig sammenheng med, kommisjonens øvrige forslag. Kommisjonen foreslår blant annet å oppheve

- løsgjengerloven, med unntak av § 17, som foreslås tatt inn i straffeloven, og § 24, som foreslås overført til alkoholloven. Dette innebærer blant annet opphevelse av en rekke bestemmelser rettet mot ulike former for tigging;
- uniformsforbudsloven 13. mai 1937 nr 1, som forbyr det å bære uniform, uniformsdeler, armbind mv som utpeker bæreren som tilhenger av en politisk organisasjon eller meningsretning,

- ligningsloven § 12–1 nr 1 bokstav c, som rammer overtredelse av valutaloven 14. juli 1950 nr 10 eller bestemmelser gitt i medhold av loven, når vedkommende forstår eller bør forstå at overtredelsen er egnet som forberedelse til å oppnå skatte- eller avgiftsmessige fordeler,
- legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 § 24 første ledd første handlingsalternativ og § 31 andre ledd, som rammer bruk av narkotika og besittelse til eget bruk,
- regnskapsloven § 8–5, som rammer regnskapsovertridelser.

1.11.5 Virkninger på annen lovgivning som følge av forslagene til ny straffelov (avsnitt 11.5)

Dette avsnittet gir en oversikt over oppfølgingsoppgaver i annen lovgivning – med unntak av straffeprosessloven – som vil oppstå som følge av kommisjonens forslag. Kommisjonen har ikke utformet konkrete forslag til lovendringer, og presenterer heller ikke noen uttømmende liste over bestemmelser som må endres. De oppfølgingsoppgavene som omtales, er blant annet

- ajourføring som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres,
- gjennomgåelse av skyldkravene i strafferettslig særlovgivning,
- gjennomgåelse av særlovgivningen som følge av den nye, alminnelige bestemmelsen om medvirkningsansvar, jf utk § 3–2,
- fjerning av rettsstridsreservasjoner i straffebudene som følge av forslaget til utk § 3–7 om innskrenkende tolking,
- harmonisering av strafferammene i særlovgivningen, og endringer i en rekke bestemmelser som er utformet på bakgrunn av de någjeldende strafferammene,
- gjennomgåelse av påtaleregler i særlovgivningen i forhold til de generelle påtalereglene kommisjonen foreslår i avsnitt 7.8,
- gjennomgåelse av den strafferettslige særlovgivningen med sikte på å identifisere eventuelle behov for særregler om påtalekompetansen,
- gjennomgåelse av særlovgivningen med sikte på å identifisere straffbare forhold som kan avkriminaliseres,
- gjennomgåelse av særlovgivningen med sikte på å identifisere straffebud som bør overføres til straffeloven,
- gjennomgåelse av særlovgivningen med sikte på å identifisere andre endringsbehov som følge av endringer i straffelovens alminnelige del,

- endringer som følge av at ikke alle straffebud i straffeloven videreføres,
- oppdatering av alle henvisninger til paragrafer i straffeloven.

1.11.6 Særlig om straffeprosessloven (avsnitt 11.6)

I forhold til straffeprosessloven 22. mai 1981 nr 25 har kommisjonen gått noe grundigere til verks enn når det gjelder særlovgivningen, jf avsnitt 11.5. Kommisjonens forslag til ny straffelov vil få en rekke konsekvenser som ikke i denne omgangen har gitt seg utslag i noe forslag til lovendringer fra kommisjonens side, jf avsnitt 11.6.2. Det dreier seg blant annet om konsekvensene av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres, av at strafferammene i de eksisterende bestemmelsene blir endret, og av at de særlige reglene som for høyer strafferammen ved gjentakelse bortfaller.

Kommisjonen har også konkrete forslag til lovendringer på noen punkter, jf avsnitt 13.2 og motivene i avsnitt 11.6.3. Ved disse lovendringene vil blant annet kommisjonens forslag om endringer i påtålerreglene, opphevelse av adgangen til å reise

privat straffesak og begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbyggere bli gjennomført. Det siste foreslås for straffeprosesslovens vedkommende gjennomført ved en endring av strpl § 174, som innebærer at det ikke lenger vil være adgang til varetektsfengsling av lovbyggere under 16 år. Et *mindretall* i kommisjonen går imot dette forslaget.

Den nåværende kommisjonen har ellers gjennomgått forslagene til endringer i straffeprosessloven i delutredning V og foretatt visse endringer.

1.12 Administrative og økonomiske konsekvenser (kapittel 12)

I kapittel 12 gjennomgås de forslagene i utredningen som kan tenkes å få konsekvenser av administrativ eller økonomisk art. På de fleste punktene konkluderes det med at eventuelle konsekvenser ikke vil være store. Unntaket er kommisjonens forslag med hensyn til narkotikaovertridelser, jf avsnitt 9.11, som blant annet kan antas å lede til at påtalemyndigheten, rettsvesenet og fengselsvesenet vil få frigjort noen ressurser.

Kapittel 2

Innledning

2.1 Straffelovkommisjonens oppdrag og sammensetning

Straffelovkommisjonen ble oppnevnt ved kgl res 26. september 1980 med professor dr juris Anders Bratholm som formann. Kommisjonen fikk i oppdrag å lage utkast til en ny straffelov. I mandatet (senere kalt «hovedmandatet») het det blant annet følgende om oppdraget:

«Det forutsettes at utkastet omfatter både alminnelige bestemmelser om straffbarhetsvilkår og reaksjoner og de enkelte straffebud.

I sitt arbeid bør kommisjonen vurdere hvilke handlinger det er grunn til å belegge med straff i vårt samfunn. – I det eksisterende lovverk er en rekke straffebestemmelser fastsatt i andre lover enn straffeloven. Kommisjonen bør vurdere i hvilken utstrekning det er hensiktsmessig å opprettholde disse bestemmelsene, og om de bør tas inn i straffeloven.

Selv om Straffelovkommisjonen kommer til at straffebestemmelser bør bli stående i særlover, bør den kunne komme med forslag til endringer i utformingen av bestemmelsene og i strafferammen. I denne sammenheng bør det vurderes om en bør ha generelle straffebestemmelser som rammer juridiske personer.

Mange av spesiallovgivningens straffebud er blitt til uten forutgående grundig overveielse av de strafferettslige og straffeprosessuelle spørsmål bestemmelsene reiser. Ofte finner man ikke nevneverdig veiledning i forarbeidene når man står overfor tolkningsproblemer i spesialstraffelovgivningen. Det er også slik at visse former for lovovertridelser i utviklingens medfør synes å burde gi grunnlag for bruk av varetektsfengsel, men at strafferammen er så lav at dette normalt er utelukket. Her kan eksempelvis nevnes utlendingers medvirkning til betydelige skatteunndragelser på vegne av selskapet de er ansatt i. Det antas å være av stor betydning at kommisjonen ved en gjennomgang av spesialstraffelovgivningen rådfører seg med de spesialorganer som er satt til å håndheve vedkommende lov.

En sentral oppgave for kommisjonen blir videre å vurdere hvor strengt de enkelte lovbruddstyper skal behandles. I denne forbin-

delse må de enkelte lovbruddstyper veies mot hverandre, og hensynet til rettferd stå sentralt.»

Etter at delutredning V om straffelovens alminnelige del var avgitt i 1992, ba kommisjonens formann, Anders Bratholm, og de fleste av de andre daværende medlemmene om avløsning. Ved utnevningen av den nåværende kommisjonen ved Justisdepartementets brev 9. februar 1994 ga departementet følgende utdypende retningslinjer for oppdraget (senere kalt «tilleggsmandatet»):

«Straffelovkommisjonen har med sin femte delutredning, NOU 1992: 23 Ny straffelov – alminnelige bestemmelser – i det vesentlige gjort seg ferdig med den delen av sitt oppdrag som gjelder straffelovens alminnelige del.

Etter departementets syn er det ønskelig at Straffelovkommisjonen i sitt videre arbeid i første omgang konsentrerer seg om straffelovens spesielle del. Departementet ser følgende målsetninger som særlig viktige:

- at språket moderniseres og forenkles,
- at straffebudene kommer i en rekkefølge som gjør loven oversiktlig og lett tilgjengelig,
- at foreldede/overflødige straffebud oppheves eller endres,
- at det vurderes om det er behov for nye straffebestemmelser, og
- at det vurderes hvor strengt de forskjellige lovbruddene skal behandles. I denne forbindelsen må de ulike straffebudene veies mot hverandre, og hensynet til rettferdighet stå sentralt.

Straffelovkommisjonen kan også ellers komme med forslag til materielle endringer. Men hvis slike forslag krever utredning som i vesentlig grad vil forsinke kommisjonens arbeid, skal kommisjonen i denne omgangen nøye seg med å peke på behovet for endringer.

Straffelovkommisjonen skal vurdere om enkelte straffebud i spesiallovgivningen bør overføres til straffeloven. Kommisjonen bør blant annet vurdere de straffebud som er nevnt i punkt 9.49 i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket. Kommisjonen kan også ellers foreslå endringer i spesiallovgivningen som er nødvendige på grunn av andre endringer som kommi-

sjonen foreslår, eller som kommisjonen finner at det er et særlig behov for. Ut over dette skal kommisjonen ikke i denne omgangen komme med forslag til endringer i spesiallovgivningen.»

Justisdepartementet oppnevnte til dette arbeidet følgende medlemmer av kommisjonen (hvorav alle unntatt Ragnar Hauge var nye):

- førstestatsadvokat (nå ØKOKRIM-sjef) Einar Høgetveit, leder
- statsadvokat Ingunn Fossgard
- professor Ragnar Hauge
- byrettsdommer (nå lagdommer) Anne Lise Rønneberg
- advokat Frode Sulland

Anne Lise Rønneberg trådte etter eget ønske ut av Straffelovkommisjonen i november 1997. Som nytt medlem av kommisjonen oppnevnte departementet høyesterettsdommer Kirsti Coward. For øvrig har det ikke vært endringer i kommisjonens sammensetning under utarbeidelsen av denne delutredningen.

Senere i delutredningen omtales kommisjonen fra 1994 som den *nåværende* kommisjonen, i motsetning til den *tidligere* kommisjonen.

I periodene juni til november 1996 og mars 1997 til mars 1998 arbeidet lederen, Einar Høgetveit, på heltid for kommisjonen.

Straffelovkommisjonens sekretariat har under størstedelen av arbeidet hatt to heltidsansatte. I februar 2001 ble sekretariatet styrket med en førstekonsulent i halv stilling.

Stein Vale var ansatt som byråsjef og leder av sekretariatet fra mai 1994 til april 1996. Fra juni 1996 til mai 1997 ble sekretariatet ledet av rådgiver Johan Øydegard. I august 1997 ble statsadvokat Harald Strand ansatt som leder for sekretariatet, med tittelen rådgiver, senere seniorrådgiver. Fra september 2000 har sekretariatet vært ledet av rådgiver Andreas Heffermehl, som inntil da hadde vært førstekonsulent i sekretariatet siden oktober 1998.

Martin Blikra var førstekonsulent i sekretariatet fra mai 1994 til juni 1997. Siri Stabell Daling ble ansatt som førstekonsulent i september 1997 og sluttet i august 1999, etter å ha hatt permisjon fra oktober 1998. Hilde Sannes har vært førstekonsulent fra februar 2000, og Runar Torgersen har vært førstekonsulent siden februar 2001.

2.2 Tidligere utredninger

Kommisjonen har hittil, selv eller ved underutvalg, avgitt seks delutredninger:

- delutredning I: NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming
- delutredning II: NOU 1984: 31 Straffelovgivningens stedlige virkeområde
- delutredning III: NOU 1989: 11 Straffansvar for foretak
- delutredning IV: NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner
- delutredning V: NOU 1992: 23 Ny straffelov – alminnelige bestemmelser
- delutredning VI: NOU 1997: 23 Seksuallovbrudd

I delutredning I presenterte kommisjonen sine hovedsynspunkter på strafferettslige reformspørsmål av mer generell art.

I delutredning II tok et underutvalg under kommisjonen for seg reglene om straffelovgivningens stedlige virkeområde. Forslagene ble delvis fulgt opp i lovutkastet i delutredning V, som igjen er lagt til grunn i utredningen her, jf utk kap 1 og avsnittene 8.1.5 til 8.1.12 nedenfor.

Delutredning III fra kommisjonen ledet til nye regler om foretaksstraff, jf lovendring 20. juli 1991 nr 66, jf Ot prp nr 27 (1990–91). Bestemmelsene er innarbeidet i kommisjonens lovutkast, jf utk kap 4 og avsnitt 8.4 nedenfor, jf også delutredning V.

I delutredning IV tok et underutvalg for seg reglene om strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner. Revisjonsarbeidet resulterte i lovendring 17. januar 1997 nr 11, jf Ot prp nr 87 (1993–94). Se også ikrafttredelses- og endringslov 15. juni 2001 nr 64, jf Ot prp nr 46 (2000–01). De nylig vedtatte reglene er i det vesentlige fulgt opp i lovutkastet i denne delutredningen, jf utk kap 11 og 12 og avsnittene 8.11 og 8.12 nedenfor.

Delutredning V presenterte utkast til alminnelige bestemmelser i en ny straffelov med tilhørende motiver. Den tidligere kommisjonen anbefalte at forslagene i hovedsak ble satt i verk som en delreform av den gjeldende straffeloven. Departementet fulgte imidlertid ikke denne anbefalingen. Etter anmodning fra den nåværende kommisjonen ble lovutkastet likevel sendt ut på høring 20. desember 1994. Høringsuttalelsene er i all hovedsak referert i denne utredningen, og har til dels ført til forslag som avviker fra delutredning V. Se nærmere om dette i avsnitt 2.4.2 nedenfor.

NOU 1997: 23 om seksuallovbrudd er presentert som delutredning VI fra Straffelovkommisjonen, men er utarbeidet av et særskilt utvalg, Seksu-

allovbruddsutvalget. Utvalget var formelt sett et underutvalg under kommisjonen, men ved oppnevningen av utvalget i desember 1995 ble det gitt uttrykk for at utvalget skulle være uavhengig av kommisjonen. Ingen av Straffelovkommisjonens medlemmer var med i Seksuallovbruddsutvalget, og kommisjonen har heller ikke på annen måte hatt noen innflytelse på arbeidet i utvalget. Kommisjonens sekretariat fungerte imidlertid også som sekretariat for Seksuallovbruddsutvalget, noe som i vesentlig grad begrenset kommisjonens egen framdrift i det halvannet året arbeidet i Seksuallovbruddsutvalget pågikk. Delutredning VI ble med noen endringer fulgt opp ved lov 11. august 2000 nr 76, jf Ot prp nr 28 (1999–2000). I utk kap 28 om seksuallovbrudd, jf avsnitt 9.14 nedenfor, fremmer kommisjonen likevel en del forslag som avviker fra denne lovreformen.

2.3 Straffelovkommisjonens arbeid

Arbeidet med den foreliggende utredningen startet i april 1994. Kommisjonen har siden den gangen avholdt 113 møter, hvorav 3 møter strakte seg over 2 dager.

Delutredning V ble som nevnt sendt på høring 20. desember 1994. I løpet av høsten 1995 ble høringsuttalelsene systematisert tematisk og samlet i et eget dokument som ble fordelt til de avdelingene i Justisdepartementet som arbeider med strafferettslige spørsmål. Det er tatt hensyn til synspunkter fra høringsinstansene på ulike steder i denne utredningen.

Kommisjonen har også selv vært høringsinstans i et betydelig antall saker om reformer på strafferettens område. Kommisjonen har avgitt høringsuttalelser om følgende spørsmål:

1. Uttalelse 18. desember 1995 til høringsbrev 29. september 1995 fra Samferdselsdepartementet – Foreldelse av straffansvar for overtredelser av luftfartsloven
2. Uttalelse 25. juni 1996 til høringsbrev 12. mars 1996 fra Justisdepartementet – Straff for hemmelig opptak og offentliggjøring av samtale man selv deltar i
3. Uttalelse 11. mars 1997 til høringsbrev 1. november 1996 fra Justisdepartementet – NOU 1996: 21 Mer effektiv inndragning av vinning
4. Uttalelse 22. september 1997 til høringsbrev 12. juni 1997 fra Justisdepartementet – NOU 1997: 15 Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet

5. Uttalelse 22. september 1997 til høringsbrev 8. juli 1997 fra Justisdepartementet – Innstilling fra Vaktvirksomhetslovutvalget «Lov om vaktvirksomhet» – regulering av de private vaktelskapene
6. Uttalelse 4. november 1997 til høringsbrev 26. august 1997 fra Justisdepartementet – NOU 1997: 23 Seksuallovbrudd
7. Uttalelse 30. november 1999 til høringsbrev 1. oktober 1999 fra Justisdepartementet – Tiltak for å beskytte politiet og vitner mot trusler og represalier
8. Uttalelse 14. februar 2000 til høringsbrev 20. september 1999 fra Justisdepartementet – NOU 1999: 23 Forbrytelser i gjeldsforhold
9. Uttalelse 22. mars 2000 til høringsbrev 1. mars 2000 fra Justisdepartementet – Endring og omredigering av straffeloven § 262 (rettslig beskyttelse av «kodete» tjenester)
10. Uttalelse 18. september 2000 til høringsbrev 6. juli 2000 fra Justisdepartementet – Forslag til lov om gjennomføring av Roma-vedtektene for den internasjonale straffedomstol av 17. juli 1998
11. Uttalelse 18. juli 2001 til høringsbrev 16. mars 2001 fra Justisdepartementet – Endring av strl § 135 a

Kommisjonen har for mange av forslagene i denne utredningen hentet inspirasjon i utenlandsk strafferett, og da særlig i de øvrige nordiske landene. Kommisjonen har i den forbindelse søkt å holde seg oppdatert når det gjelder det reformarbeidet som har pågått i flere av våre naboland. Våren 1997 hadde kommisjonen et møte i Oslo med representanter fra Sverige, Finland og Island. Våren 1998 gjennomførte kommisjonens leder, Einar Høgetveit, og sekretariatet en studietur til Finland. Der ble det holdt møter med representanter fra det finske Justisdepartementet og med andre som har deltatt i den finske strafferettsreformen.

Det er avgitt to utredninger til kommisjonen. Professor dr juris Erling Johannes Husabø avga i juli 1998 en utredning vedrørende kriminalisering av forberedelseshandlinger, som delvis er tatt inn i avsnitt 4.5 nedenfor. Daværende stud jur Runar Torgersen avga i mars 2000 en utredning om enkelte spørsmål i tilknytning til lovgivers valg av strafferammer, som i store trekk gjenfinnes i avsnitt 5.2 nedenfor.

Professor Ragnar Hauge, som er medlem av Straffelovkommisjonen, har skrevet utredningens kapittel 3 om utviklingslinjer i straffelovgivningen i det 20. århundre.

Professor dr juris Johs. Andenæs har høsten 2001 lest gjennom og gitt kommentarer til utredningen, uten å stå ansvarlig for noe av innholdet.

2.4 Opplegget for arbeidet

2.4.1 Innledning

Den oppgaven kommisjonen ble tillagt i hovedmandatet, jf avsnitt 2.1 foran, var særdeles omfattende, og forutsatte i realiteten en fullstendig gjennomgåelse av store deler av lovverket. Som det framgår av den siterte delen av mandatet, ble kommisjonen blant annet bedt om å vurdere i hvilken utstrekning det er hensiktsmessig å opprettholde de straffebestemmelsene som er fastsatt i andre lover enn straffeloven. Ettersom et betydelig antall særlover, til dels med et omfattende forskriftsverk, har egne straffetrusler, er dette en formidabel oppgave.

Kommisjonens arbeid med straffelovgivningen har så langt resultert i sju delutredninger, jf avsnitt 2.2 foran. I forkant av *denne* delutredningen ble det, som nevnt i avsnitt 2.1 foran, gitt et tilleggsmandat som forutsatte at kommisjonen i det videre arbeidet i første omgang konsentrerte seg om straffelovens spesielle del. Samtidig ble det bedt om en vurdering av om enkelte straffebud i særlovgivningen skulle overføres til straffeloven. I et møte kommisjonen hadde med Justisdepartementet 14. mai 1998 ble det imidlertid presisert at arbeidet med særlovgivningen foreløpig skulle stilles i bero, jf nedenfor.

I denne delutredningen går kommisjonen først gjennom spørsmål knyttet til kriminalisering og strafferammer, jf kapitlene 4 og 5 nedenfor. I kapittel 6 drøfter kommisjonen på prinsipielt grunnlag hvilke momenter som kan være av betydning for om et straffebud plasseres i straffeloven eller i særlovgivningen. Deretter foretas det en ny gjennomgåelse av straffelovens alminnelige del, jf kapitlene 7 og 8, med tilhørende nytt lovutkast i avsnitt 13.1, jf avsnitt 2.4.2 nedenfor om bakgrunnen for dette. I kapittel 9 presenterer kommisjonen såkalte «kapitelskisser» til straffelovens spesielle del, og i kapittel 10 foreslår kommisjonen en rekke bestemmelser i straffeloven opphevet. Avslutningsvis har kommisjonen enkelte forslag til endringer i annen lovgivning enn straffeloven, jf kapittel 11 nedenfor. Kapittel 12 omhandler administrative og økonomiske konsekvenser.

Kommisjonens mandat er imidlertid ikke fullført med denne utredningen. Som beskrevet i avsnitt 2.5 nedenfor gjenstår det fortsatt et betydelig arbeid før det kan presenteres et endelig utkast

til ny straffelov med tilhørende endringer i annen lovgivning. Særlig er det grunn til å framheve at kommisjonen på det nåværende stadiet av arbeidet ikke har utformet lovutkast til straffelovens spesielle del, men i stedet utformet «kapitelskisser» til hvert av de tiltenkte kapitlene i en ny straffelov.

Ideen om kapitelskisser ble lansert av kommisjonen på møtet med departementet 14. mai 1998. Forslaget hadde sammenheng med at kommisjonen forut for møtet hadde til hensikt å foreta en grundigere gjennomgåelse av særlovgivningen enn det departementet fant ønskelig. Kommisjonens anslag over hva en ferdig innstilling etter kommisjonens opplegg ville kreve av tid og økonomiske ressurser, ble ikke akseptert av departementet, jf avsnitt 2.4.4 nedenfor om den presiseringen av mandatet som ble foretatt på det nevnte møtet. Departementet gikk inn for at kommisjonen skulle følge opp forslaget om å utforme kapitelskisser til straffelovens spesielle del. Fra departementets side ble det særlig pekt på betydningen av å få resultater av kommisjonens arbeid relativt raskt. Se nærmere om kapitelskissene i avsnitt 2.4.3 nedenfor.

2.4.2 Straffelovens alminnelige del – nytt lovutkast med motiver

Det er flere årsaker til at kommisjonen har funnet det hensiktsmessig å behandle straffelovens alminnelige del på nytt.

Den tidligere kommisjonen anbefalte at lovutkastet i delutredning V ble vedtatt og iverksatt som en delreform før det ble utarbeidet forslag til spesiell del i den nye straffeloven, jf delutredning V s 20–21. Lovutkastet var utarbeidet med sikte på at en slik delreform skulle kunne gjennomføres. Det inneholdt derfor en del forslag av midlertidig karakter, slik at de nye alminnelige bestemmelsene skulle passe med de eksisterende straffebudene.

Justisdepartementet valgte å ikke gjennomføre noen slik delreform, først og fremst fordi arbeidet ville måtte skje på bekostning av andre prioriterte oppgaver i vedkommede fagavdeling (Lovavdelingen). De midlertidige overgangsbestemmelsene i lovutkastet måtte derfor omarbeides for å inngå i et samlet lovutkast.

I utgangspunktet var det meningen fra departementets side også å vente med selve høringen av delutredning V til det forelå et utkast til revisjon av straffebudene. Da en rekke av de alminnelige bestemmelsene har betydning for utformingen av straffebudene, framsatte den nåværende kommi-

sjonen ønske om at delutredning V likevel ble sendt på høring.

Departementet etterkom dette ved høringsbrev 20. desember 1994. Som vedlegg til høringsbrevet fulgte et eget høringsnotat 16. desember 1994 utarbeidet av kommisjonen, hvor det ble redegjort for enkelte spørsmål som kommisjonen særlig ønsket uttalelser om. Høringsbrevet med vedlegg ble sendt til følgende instanser med oppfordring om å vurdere behovet for å forelegge det også for underliggende organer:

- Departementene
- Barneombudet
- Det kriminalitetsforebyggende råd – KRÅD
- Likestillingsombudet
- Regjeringsadvokaten
- Riksadvokaten
- Straffelovrådet
- Politikamrene
- Høyesterett
- Lagmannsrettene
- Herreds- og byrettene
- Universitetene i Oslo, Bergen og Tromsø
- Den Norske Advokatforening
- Den norske Dommerforening
- Forsvarergruppen av 1977
- Juridisk rådgivning for kvinner – JURK
- Juss-Buss
- Norges Juristforbund
- Norges Lensmannslag
- Norsk Fengselstjenestemannsforbund
- Norsk forening for kriminalreform – KROM
- Næringslivets Hovedorganisasjon
- Politiembetsmennenes Landsforening
- Rettspolitisk forening
- Samarbeidsorganisasjonen Norsk Politiforbund/
- Lensmannsetatens Landslag

Følgende instanser avga uttalelse:

- Administrasjonsdepartementet
- Barne- og familiedepartementet
- Finans- og tolldepartementet
- Fiskeridepartementet
- Forsvarsdepartementet
- Kommunal- og arbeidsdepartementet
- Kulturdepartementet
- Miljøverndepartementet
- Nærings- og energidepartementet
- Samferdselsdepartementet
- Utenriksdepartementet
- Justisdepartementets politiavdeling
- Justisdepartementets sivilavdeling
- Konkurransetilsynet
- Luftfartsverket

- Vegdirektoratet
- Fiskeridirektoratet
- Norges Bank
- Barneombudet
- Riksadvokaten
- Generaladvokaten
- Politiets overvåkingstjeneste
- ØKOKRIM
- Politimesteren i Oslo
- Politimesteren i Follo
- Politimesteren i Asker og Bærum
- Politimesteren i Drammen
- Politimesteren i Nordmøre
- Politimesteren i Trondheim
- Politimesteren i Bodø
- Politimesteren i Vadsø
- Daværende Eidsivating lagmannsrett
- Bergen byrett
- Oslo skifterett
- Norges Juristforbund
- Næringslivets Hovedorganisasjon
- Den Norske Advokatforening

Også høringsuttalelsene har i enkelte tilfeller gitt grunnlag for å revurdere kommisjonens opprinnelige standpunkter. Dessuten har kommisjonens arbeid med de enkelte straffebudene fått konsekvenser også for den alminnelige delen, for eksempel ved forslaget om å lovfeste en definisjon av grov uaktsomhet, jf utk § 3–10 andre ledd. I tillegg har det vært ønskelig med endringer i det opprinnelige lovutkastet på bakgrunn av den oversikten kommisjonen har skaffet seg over den straffettslige særlovgivningen, jf avsnitt 2.4.4 nedenfor. For eksempel foreslås det i utk § 3–8 at skyldkravet i straffelovgivningen som hovedregel skal være forsett, mens tidl utk § 29 tredje ledd bestemte at skyldkravet i særlovgivningen som hovedregel skulle være uaktsomhet. Kommisjonen vil for øvrig peke på at de mange lovendringene i straffelovens alminnelige del etter 1992 har gjort det hensiktsmessig å oppdatere lovutkastet.

Det er dessuten grunn til å nevne at den nåværende kommisjonen har en annen sammensetning enn den kommisjonen som i 1992 avga delutredning V om straffelovens alminnelige del. De nye medlemmene har i store trekk vært enige i forslagene fra den tidligere kommisjonen, men har på enkelte områder hatt noe avvikende synspunkter. Alternativet til en ny gjennomgåelse ville være å bygge videre på et lovutkast som kommisjonen ikke fullt ut var enig i, noe kommisjonen oppfattet som lite ønskelig.

2.4.3 Kapittelskisser til straffelovens spesielle del

Som nevnt i avsnitt 2.4.1 foran har kommisjonen i samråd med departementet utformet såkalte kapittelskisser til straffelovens spesielle del. Kapittelskisser representerer en ny måte å forberede en lovreform på. En fordel med skissene er at man kan få sendt de prinsipielle drøftelsene på høring, og derved få tilbakemeldinger på forslagene i forkant av arbeidet med utskrivning av lovtekst med tilhørende motiver. Selv om det ved dette innføres et ekstra stadium i lovarbeidet, kan en slik framgangsmåte være hensiktsmessig for framdriften i arbeidet. Straffelovens spesielle del er svært omfattende og reiser mange generelle problemstillinger av betydning for hvilke bestemmelser man skal ha, og hvordan de bør utformes. Det må blant annet tas stilling til behovet for gamle og nye bestemmelser, vurderes i hvilken utstrekning eksisterende bestemmelser kan slås sammen, hvor de eventuelt bør plasseres, hvilken kapittelinndeling og disposisjon loven bør ha osv. Det reiser seg dessuten en rekke prinsipielle spørsmål som til dels berører svært mange av straffebudene, for eksempel i forhold til standardisering av skyldkrav, jf avsnitt 7.5 nedenfor, og endring av påtalereglene, jf avsnitt 7.8 nedenfor. Selv om kommisjonen i denne omgangen ikke har utformet noen lovtekst til de enkelte straffebudene, har kommisjonen under arbeidet med enkeltbestemmelsene søkt å ha et bevisst forhold til at det også skal la seg gjøre å formulere lovtekster med de endringene kommisjonen foreslår.

Hver av kapittelskissene består av tre deler. Først i en skisse er det et avsnitt med innledende merknader knyttet til innhold og avgrensninger. Deretter følger det sentrale avsnittet hvor hver enkelt av bestemmelsene presenteres. Med mindre det dreier seg om en helt ny bestemmelse, gis det innledningsvis under omtalen av paragrafen en henvisning til hvilken nåværende straffebestemmelse – eventuelt hvilke bestemmelser – den skal videreføre. Kommisjonen har videre tatt stilling til spørsmål som ansees som særlig sentrale i forhold til innholdet i bestemmelsene, men altså stort sett uten å gå inn på hvilken ordlyd bestemmelsene bør få i det endelige utkastet til ny straffelov. Omfanget av disse drøftelsene varierer fra bestemmelse til bestemmelse. Det er heller ikke alle endringsforslagene som omtales i kapittelskissene. Dette har sammenheng med at noen spørsmål er drøftet uttømmende i tilknytning til den alminnelige delen, jf kapittel 8 nedenfor. For eksempel gjelder dette hovedreglene om straffansvar for medvirkning og forsøk, jf henholdsvis avsnittene 8.3.3 og

8.3.4 nedenfor. Avslutningsvis i hver skisse tar kommisjonen så for seg hvilke strafferammer som bør gjelde for bestemmelsene i kapitlet. Se nærmere om kapittelskissenes oppbygging i avsnitt 9.1 nedenfor.

2.4.4 Forholdet til den strafferettslige særlovgivningen

Det er både i hovedmandatet fra 1980 og tilleggsmandatet fra 1994 angitt som en oppgave for kommisjonen å vurdere om enkelte straffebud i særlovgivningen bør overføres til straffeloven. For å ta stilling til plasseringsspørsmålet må man ha kjennskap til hvilke straffebestemmelser som finnes i særlovene. Også enkelte av målsettingene i tilknytning til straffelovens spesielle del har forutsatt en nærmere gjennomgåelse av særlovgivningen, selv om ikke dette uttrykkelig er sagt i mandatene. Dette gjelder særlig målsettingene om at «foreldede/overflødige straffebud oppheves eller endres», og at «det vurderes om det er behov for nye straffebestemmelser». Uten en oversikt over hvilke straffebud som finnes både i og utenfor straffeloven, kan man ikke fullt ut identifisere handlingstyper som i dag ikke rammes av noe straffebud. Ofte kan man heller ikke få full oversikt over straffebud i straffeloven som det eventuelt ikke er behov for fordi de overlappes av straffebud i særlovgivningen. Man kan i mange tilfeller heller ikke gjøre seg opp noen klar formening om behovet for materielle endringer i eksisterende straffebud. Det er dessuten på det rene at forslaget til ny alminnelig del i delutredning V, som i stor grad følges opp i utredningen her, vil medføre at særlovgivningen må gjennomgås i sin helhet og endres på en rekke punkter, jf avsnitt 11.5 nedenfor. I delutredning V s 21 ble det for øvrig uttalt at kommisjonen nå ville «begynne arbeidet med de enkelte straffebudene, herunder straffebestemmelsene i spesiallovgivningen».

Den nåværende kommisjonen så det på denne bakgrunn som nødvendig å skaffe seg en oversikt over straffetrukslene i særlovgivningen. Hvor grensen skulle trekkes for kommisjonens arbeid med dette, framsto imidlertid ut fra mandatene og de foregående utredningene som noe uklart. Dette ble avklart på det møtet kommisjonen hadde med Justisdepartementet 14. mai 1998. Kommisjonen la da fram en disposisjon over hvilke bestemmelser i særlovgivningen kommisjonen hadde til hensikt å drøfte med henblikk på en mulig overføring til straffeloven. Samtidig ble det, blant annet under henvisning til reformarbeidet i andre nordiske land, bedt om mer ressurser for å kunne gjennom-

føre dette arbeidet innen rimelig tid. Fra departementets side ble det imidlertid meddelt at kommisjonen ikke kunne påregne noen styrking av ressursene. Dessuten ble det framholdt at det var ønskelig å begrense arbeidet med særlovgivningen til et minimum. Departementet forkastet samtidig et forslag fra kommisjonen om å etablere et eget underutvalg under kommisjonen, med ansvar for arbeidet med den strafferettslige særlovgivningen.

Departementets presisering av mandatet har blant annet hatt som konsekvens at kommisjonen i denne delutredningen ikke har foretatt noen fullstendig gjennomgåelse av særlovgivningen med sikte på å klarlegge hvilke straffebud som eventuelt bør overføres til straffeloven. På et senere tidspunkt må det foretas en grundigere gjennomgåelse av den strafferettslige særlovgivningen, og man bør da også vurdere om straffebud bør overføres til straffeloven i større utstrekning, jf avsnitt 11.5.11 nedenfor. Det er et åpent spørsmål i hvilken grad en slik grundigere gjennomgåelse av særlovgivningen vil lede til flere overflyttingsforslag enn dem kommisjonen fremmer i denne utredningen. Kommisjonens generelle synspunkter på plasserings-spørsmålene presenteres imidlertid i kapittel 6 nedenfor.

På bakgrunn av de hensynene som det er redegjort for i kapittel 6, har kommisjonen i avsnitt 11.3.2 nedenfor også foreslått noen straffebud overført fra straffeloven til særlovgivningen. Videre har kommisjonen også enkelte forslag til opphevelser i særlovgivningen, jf avsnitt 11.4.2 nedenfor. I avsnitt 11.5 nedenfor går kommisjonen gjennom hvilke virkninger utkastet vil ha på annen lovgivning, mens avsnitt 11.6 tar for seg de særlige konsekvensene for straffeprosessloven.

2.4.5 Militær straffelov 22. mai 1902 nr 13

Den militære straffeloven faller etter kommisjonens oppfatning utenfor mandatet. Det er ikke nevnt noe om forholdet til den militære straffeloven i hovedmandatet fra 1980, og loven gjelder på et spesielt og avgrenset område. I delutredning I s 30 konkluderer den tidligere kommisjonen med at den derfor ikke har «funnet det naturlig å vurdere den militære straffelov». I tilleggsmandatet fra 1994 heter det riktignok at kommisjonen (blant annet) bør vurdere de straffebudene som er nevnt i punkt 9.49 i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket. Lovstrukturutvalget nevner der den militære straffeloven, men gir ikke uttrykk for at den bør vurderes innarbeidet i den alminnelige straffeloven. I vedlegget til utredningen påpekes det tvert

imot at den militære straffeloven *ikke* omfattes av Straffelovkommisjonens mandat, og at det sett hen til lovens omfang heller ikke synes naturlig at loven innarbeides i straffeloven.

Etter kommisjonens oppfatning er det imidlertid behov for å revidere også reglene i den militære straffeloven. Bestemmelsene i loven har nær sammenheng med flere av bestemmelsene i den borgerlige straffeloven. Dette gjelder særlig strl kap 8 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet. Andre bestemmelser og regelverk som etter kommisjonens oppfatning bør vurderes i sammenheng med den militære straffeloven og strl kap 8, er strl § 134, lov 17. mars 1916 om straff for internerte militære, og provisorisk anordning om forbud mot terrorisme, fastsatt ved kgl res 5. oktober 2001. Til et slikt arbeid er det behov for militær sakkyndighet. På denne bakgrunn har kommisjonen gått inn for at dette arbeidet overlates til et særskilt utvalg, jf avsnitt 9.3 nedenfor, hvor det framgår at et slikt utvalg allerede er nedsatt.

2.5 Tanker om det videre arbeidet

Også etter denne delutredningen vil det være et betydelig arbeid som gjenstår før kommisjonen har fullført sitt mandat.

For det første må lovteksten til straffelovens spesielle del utformes, og man vil i den forbindelse måtte ta stilling til så vel materielle detaljspørsmål som til lovtekniske og språklige spørsmål.

For det andre vil den nye straffeloven, og særlig da de nye, alminnelige bestemmelsene, også få betydelige konsekvenser for den strafferettslige særlovgivningen. I avsnitt 11.5 nedenfor er det gitt en oversikt over de nødvendige oppfølgingsoppgavene. Hvis dette arbeidet overlates til de enkelte fagdepartementene, vil det være vanskelig å sikre den ensartede oppfølgingen som er nødvendig for å gi straffelovgivningen et enhetlig preg, noe som er et viktig formål med Straffelovkommisjonens arbeid. Endringene i særlovgivningen skal ikke bare koordineres med hverandre og med den nye straffeloven, men de skal også sees i sammenheng med de forslagene Sanksjonsutvalget kommer med, jf nærmere om dette utvalget i avsnitt 4.2.4.3 nedenfor. Som nevnt i avsnitt 2.4.4 foran har kommisjonen tidligere fremmet forslag om at det nedsettes et eget underutvalg under kommisjonen som skal ha ansvaret for arbeidet med den strafferettslige særlovgivningen. Etableringen av et slikt utvalg vil etter kommisjonens oppfatning sikre at hensynet til harmoniseringen av straffetrukslene blir ivare tatt i tilstrekkelig grad. Kommisjonen hol-

der på denne bakgrunn fast ved forslaget om et særskilt underutvalg. En annen sak er at det vil være nødvendig å trekke også fagdepartementene inn i dette arbeidet, ikke minst når man skal vurdere *behovet* for straffesanksjonene.

Kommisjonen foreslår også at det nedsettes et utvalg som skal ta for seg straffelovgivningen for sjøfartsforhold, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor. Dette har

sammenheng med at de fleste bestemmelsene i strl kap 30 og 42 foreslås tatt ut av straffeloven.

Som nevnt har kommisjonen dessuten foreslått at det nedsettes et særskilt utvalg som skal ta for seg den militære straffeloven og strl kap 8 om statens selvstendighet og sikkerhet, jf avsnitt 2.4.5 foran og avsnitt 9.3 nedenfor. Utvalget ble nedsatt i desember 2001.

Kapittel 3

Utviklingslinjer i straffelovgivningen i det 20. århundre

Dette kapitlet er i sin helhet skrevet av kommisjonens medlem professor Ragnar Hauge.

3.1 Innledning

3.1.1 Straffelovens ideologiske bakgrunn

Straffeloven 1902 – som avløste kriminalloven fra 1842 – ble av den juridiske samtid sett på som et landemerke innenfor den strafferettslige utvikling. Fremtredende europeiske strafferettsteoretikere som den østerrikske professor Heinrich Lammasch betegnet den som en «milepæl i strafferettens utvikling», og den ledende tyske strafferettslærde, Franz von Liszt, mente den innvarslet «fremtidens vei» (Hagerup, Strafferettsreformen s 4).

At Lammasch og von Liszt ga uttrykk for sin begeistring for den nye norske straffelov, er ikke overraskende – de representerte begge den «tredje skole», som sto sentralt innenfor datidens europeiske strafferett (Hauge, Straffens begrunnelser s 207–220). Straffens hovedoppgave var ifølge denne oppfatningen å motvirke ytterligere lovbrudd fra lovbrysterens side. Dette kunne skje på en av tre måter – ved at straffen førte til forbedring, avskrekking eller uskadeliggjøring. Forbedring var formålet særlig overfor de yngste lovbrutere – de hvis legemlige og åndelige utvikling enda ikke var fastlagt – og i en viss grad også overfor de som gjennom lediggang og drukkenskap hadde etablert en livsstil hvor småkriminalitet og umoral inn gikk. Avskrekking var formålet overfor tilfældighetsforbryterne hvor lovbruddet sprang ut av et øyeblikks fristelse og innskyttelse, men uten at det var uttrykk for noen etablert kriminell livsstil. Når det gjaldt de uforbederlige kriminelle derimot, var straffens formål å virke uskadeliggjørende ved at de ble holdt innesperret så lenge det var fare for nye lovbrudd.

Bernhard Getz og Francis Hagerup – som spilte hovedrollen ved utformingen av straffeloven – var begge sentrale innenfor «den tredje skole». Og den norske straffeloven var den første av de europeiske straffelover som ble utformet ut fra den tredje skoles ideologi.

3.1.2 Individualisert straffutmåling

Det som først og fremst ble sett på som det nye og beundringsverdige ved straffeloven, var de muligheter den åpnet for en individualisert straffutmåling – i tråd med datidens dominerende strafferettslige ideologi. Kriminalloven var preget av opplysningstidens idealer bl a om å skape forholdsmessighet mellom lovbrudd og straff, å hindre forskjellsbehandling av lovbrutere og begrense vilkårligheten fra dommernes side. På denne bakgrunn var straffesatsene og straffutmålingen strengt regulert i loven. Straffeloven bygget derimot på det syn at straffen måtte fastsettes i forhold til hva som var best egnet til å forhindre fremtidige lovbrudd fra vedkommende lovbruters side – lovbruterens person og ikke lovbruddet skulle være utgangspunktet for fastsettelsen av straffen. Mens kriminalloven stilte opp relativt snevre øvre og nedre grenser for den straff som kunne anvendes ved de enkelte lovbrudd, nøyde straffeloven seg oftest med en maksimumsstraff som ikke kunne overskrides. Og mens kriminalloven ga detaljerte regler for hvilke omstendigheter som kunne tillegges vekt ved fastsettelsen av straffen innenfor de grenser loven satte, ga straffeloven ingen slike anvisninger, men overlot avgjørelsen til dommers frie skjønn.

Også på andre måter åpnet straffeloven for en mer individualisert straffutmåling. Overfor de lovbrutere som hadde gjort seg skyldige i to eller flere alvorlige forbrytelser som ildspåsettelse, voldtekt, utukt overfor barn, ran, drap, legemsbeskadigelse eller grovt tyveri – og som man fant var særlig farlige – ble det i straffeloven § 65 åpnet adgang til å idømme en ubestemt reaksjon. Med hjemmel i en slik dom kunne vedkommende holdes i fengsel så lenge det ble ansett nødvendig – dog ikke mer enn det tredobbelte av den maksimumsstraff som var fastsatt for vedkommende lovbrudd.

En annen gruppe av lovbrutere som det kunne være behov for å uskadeliggjøre, var de som var utilregnelige, og som følgelig ikke kunne straffes – eller som hadde nedsatt tilregnelighet, og som derfor fikk straffen nedsatt. En del av disse kunne nettopp på grunn av sin manglende eller nedsatte til-

regnelighet være «farlige for rettssikkerheten», og overfor disse var det behov for spesielle tiltak. På denne bakgrunn ble det i straffeloven § 39 bestemt at overfor disse skulle retten kunne gi påtalemyndigheten adgang til på ubestemt tid å iverksette ulike tiltak – tiltak som kunne bestå i anbringelse i sinnssykehus, kur- eller pleieanstalt eller arbeids- hus eller anvisning på eller forbud mot å oppholde seg ulike steder.

En slik større vekt på dommerskjønnet ved straffutmålingen og anvendelsen av ubestemte straffer innebar at straffeloven (Hagerup, Strafferettens almindelige del s 68):

«... skjænker forbrydernes individuelle forskjelligheder (navnlig forbryderens samfunds- farlige sindelag) en større opmærksomhed end den eldre ret; og den lægger med den nyere kriminalistiske retning den afgjørende vægt paa straffens betydning som et middel til samfundets beskyttelse mod forbryderondet.»

Overfor de vanlige forbrytere kom fremdeles en tidsbestemt frihetsstraff til anvendelse – fastsatt ut fra hva dommeren fant var mest formålstjenlig i hvert enkelt tilfelle. Formålet var primært å avskrekke lovbrysteren fra å begå nye lovbrudd. Men noen ville kunne vise anger og forbedring i løpet av fengselsoppholdet. Overfor disse åpnet den nye fengselsloven 31. mai 1900 adgang til løslatelse på prøve før straffen var sonet. Muligheten til å oppnå prøveløslatelse ville ifølge Straffelovkommissjonen kunne virke som et «kraftigt oppdragende Middel», samtidig som det medvirket til «for de Svage og med Frihedens brug afvennede Forbrydernaturer at skabe en Overgang fra Livet indenfor Fængslets Murer til Livet udenfor» (SKM II 1896 s 30).

Enkelte grupper av lite forherdede lovbrysterere kunne imidlertid med fordel holdes utenfor fengselet. Å idømme en bot der loven åpnet for dette, var den tradisjonelle metode, men gjennom flere lover som ble utarbeidet mer eller mindre parallelt med straffeloven, ble det åpnet ytterligere muligheter. Straffeprosessloven 1. juli 1887 åpnet adgang til å gi påtaleunndlatelse fremfor å bringe saken inn for retten, mens en lov fra 1894 om betinget dom – som senere ble innarbeidet i straffeloven – gjorde det mulig å la soningen av straffen falle bort, dersom den domfelte ikke begikk nye lovbrudd i løpet av en prøvetid. Begge disse nye reaksjonene ga mulighet for å holde tilfældighetsforbryterne borte fra fengselet og den skadelige innflytelse de ville kunne bli utsatt for fra de mer forherdede forbryteres side.

Gjennom vergemålsloven 6. juni 1896 ble det bestemt at forsømte og forbryterske barn skulle tas hånd om av kommunale vergeråd i stedet for av strafferettsapparatet. På denne bakgrunn ble straffbarhetsalderen hevet fra 10 til 14 år, og vergerådene kunne dessuten gripe inn også overfor ungdom inntil 16 år. I stedet for straff skulle man overfor disse yngste lovbrysterere og potensielle lovbrysterere – hvor det ennå var håp om forbedring – sette inn oppdragende foranstaltninger så lenge dette måtte være nødvendig. Dessuten innførte løsgjengerloven 31. mai 1900 en tidsubestemt reaksjon også for omstreifere, løsgjengere, betlere og drukkenbolter. Disse – som ofte livnærte seg gjennom lovbrudd og usedelighet, og som forsømte pliktene overfor sine nærmeste – skulle kunne anbringes i kursted eller tvangsarbeidsanstalt i inntil 18 måneder, eller ved gjentakelse i 3 år, hvor de kunne lære gode arbeidsvaner og påvirkes i retning av en loyelig tilværelse. I praksis ble disse til å begynne med anbrakt i kommunale arbeidshus eller kursteder for drikkfeldige. Da Opstad tvangsarbeidshus på Jæren ble åpnet i 1917, ble imidlertid de fleste anbrakt der.

3.1.3 En fullstendig straffelov

Også på andre måter skilte straffeloven seg fra kriminalloven. Dette gjaldt ikke minst ved selve utformingen av straffebestemmelsene. Kriminalloven var bygget opp gjennom forholdsvis detaljerte beskrivelser av den straffbare handling. Dette var et utslag av opplysningstidens ønske om å begrense dommernes makt og vilkårlighet – som tidligere bl a hadde gitt seg utslag i analoge dommer, hvor man ble straffet for handlinger som liknet på de handlinger som etter loven var straffbare, eller arbitrære dommer, hvor man ble straffet fordi dommeren fant at vedkommende handling fortjente straff. For å forhindre slik vilkårlighet fra dommernes side – og for å sikre at lovbrudd av samme art og grovhetsgrad innenfor samme lovbruddskategori ble straffet på samme måte – hadde man i kriminalloven sett det som nødvendig å gi en så nøyaktig og detaljert beskrivelse av de straffbare handlinger at dommeren bare ble «Lovens levende Mund» (Hagerup, Strafferettsformen s 17):

«Opgaven blev at trække saa bestemte og saa klare Grænser som muligt for det straffbares Omraade, og indenfor dette at afgrænse de forskjellige Former af Forbrydersk virksomhed ved den fineste juridiske Dialektik.»

I motsetning til i kriminalloven la man ved utarbeidelsen av straffeloven til grunn den såkalte syntetiske metode – hvor man i gjerningsbeskrivelsen anvendte seg av mer generelle begreper for å beskrive det som var felles for vedkommende lovbruddstype. Dommerens tolkning ut fra lovens mening – og ikke en bokstavtro etterlevelse av lovens ord – var tilstrekkelig for å sikre en fornuftig og rettfærdig strafferettspleie. På denne bakgrunn kunne gjerningsbeskrivelsene i loven nøye seg med å angi de nødvendige kjennetegn ved lovbruddet. Dette førte til at gjerningsbeskrivelsene i loven ble vesentlig kortere og mer komprimerte. Mens f.eks. kriminalloven kapittel 14 om drap besto av i alt 28 paragrafer – hvorav de 15 første omhandlet drap, de 10 neste barnedrap og de 3 siste uaktsomt drap – ble drap, barnedrap og uaktsomt drap i straffeloven behandlet i hver sin paragraf.

Mens kriminalloven – i likhet med de fleste andre samtidige straffelover – hadde et eget kapittel med detaljerte bestemmelser om ulike former for delaktighet forut for, samtidig med og etter forbrytelsen, nøyde straffelovens alminnelige del seg med en enkelt paragraf om medvirkning, § 58 om at straffen kunne nedsettes ved medvirkning. Hvorvidt medvirkning var straffbart, og hvilke former for medvirkning som var straffbare, ble i stedet regulert i de enkelte straffebud. Adgangen til nødverge – som ifølge kriminalloven gikk svært langt – ble begrenset, ved at det ble innført krav om at nødvergehandlingen måtte stå i forhold til angrepet. En tilsvarende innskrenkning ble innført når det gjaldt nødrett. Rettsvillfarelse ble innført som straffrihets- eller straffnedsettelsesgrunn. Mens bare mindre alvorlige forbrytelser ble foreldet ifølge kriminalloven, ble foreldelse innført for samtlige lovbrudd i straffeloven.

Mens straffeloven følgelig skilte seg sterkt ut fra kriminalloven når det gjaldt de vide straffesatser og utformingen av gjerningsbeskrivelsene, fulgte derimot oppbygningen av straffelovens spesielle del i hovedsak kriminalloven, slik det fremgår av tabell 3.1 nedenfor. En viktig forskjell var imidlertid at straffeloven i tillegg til en forbrytelsesdel også hadde en del som omhandlet forseelser. I forseelseskapitlene ble i hovedsak inntatt bestemmelser om mindre alvorlige lovbrudd, hvor straffen var bot eller en kortvarig fengselsstraff. Enkelte av disse lovbruddene hadde også vært straffbare etter kriminalloven, men fordi de ble ansett for å være mindre alvorlige, ble de overført til forseelsesdelen i den nye lov. Men langt de fleste av de straffbare handlinger i forseelseskapitlene hadde tidligere – i den grad de hadde vært lovregulert – vært del av den såkalte politilovgivningen. At man i tillegg til

de bestemmelser som gjaldt den egentlige kriminalitet – de forhold som angikk «justisen» – også tok med de som angikk «politien» i straffeloven, var utslag av et ønske om å få en straffelov som så langt som mulig omfattet alle lovbrudd. Straffeloven satte seg (Hagerup, Strafferettens almindelige del s 73):

«... i det hele taget som formaal at intage en central og ledende stilling i den hele straffelovgivning og har derfor lagt an paa at optage hele dennes stof, forsaavidt ikke særlige grunde, navnlig den organiske sammenhæng med andetsteds ordnede materier, talte derimod eller stoffet allerede fandtes tilfredsstillende behandlet i andre love, uden at der kunde antages at vindes noget af betydning ved at overflytte behandlingen til straffeloven. Denne lov har derfor i afsnittet om forseelser optaget en stor del af de bestemmelser som tidligere fandt plads, dels i den almindelige politilovgivning, dels i politivedtægterne ... »

På noen få områder skilte imidlertid inndelingen i henholdsvis kriminalloven og straffeloven seg fra hverandre. I straffeloven ble det inntatt et eget kapittel om heleri og etterfølgende bistand. I kriminalloven var de tilsvarende bestemmelsene inntatt i § 9 om etterfølgende medvirkning i kapittel 5 om delaktighet. Straffeloven kapittel 29 om åger og lykkespill hadde ingen direkte motsvarighet i kriminalloven. I kriminalloven var det dessuten et kapittel 22 om ulovlig bruk av andres eiendom som omfattet en rekke handlinger fra å bygge, jakte eller dyrke på andres faste eiendom eller benytte den som beitemark, til ulovlig å ta seg inn i andres hus, spise maten deres eller bruke lånte redskaper, båter eller annet på annen måte enn avtalt. I straffeloven ble disse bestemmelsene i hovedsak tatt inn i kapittel 40 om forseelser mot formuesrettighetene.

For at straffeloven skulle bli så fullstendig som mulig, tok man også inn to helt nye kapitler – kapittel 30 og 42 om henholdsvis forbrytelser og forseelser i sjøfartsforhold – som tidligere hadde vært regulert i særlovgivningen. Også spørsmålet om den nye straffeloven burde gi bestemmelser som regulerte arbeidsforholdene, ble tatt opp, og på denne bakgrunn ble det tatt inn et eget kapittel 41 som omhandlet forseelser med hensyn til de plikter arbeidsgiver og arbeidstaker hadde i private tjenesteforhold. Dessuten ble det tatt inn et kapittel 20 om forbrytelser med hensyn til familieforhold – som tidligere bare delvis hadde vært lovregulert – som særlig tok sikte på å beskytte barn og hustruer. I dette kapitlet ble det bl.a. tatt inn bestemmelser om unndragelse fra forsørgelsesplikt og om

Tabell 3.1

Kapittelinnndeling i straffelovens forbrytelseskapittel	Kapittelinnndeling i kriminalloven
8. Forbrydelser mod Statens Selvstændighed og Sikkerhed	9. Om Forræderi, Angreb paa Staten, Majestætsforbrydelse og andre Forbrydelser imod Statens Sikkerhed eller Værdighed
9. Forbrydelser mod Norges Statsforfatning og Statsoverhoved	
10. Forbrydelser med Hensyn til Udøvelsen af statsborgerlige Rettigheder	24. Om Forbrydelser i Embedsførelse
11. Forbrydelser i den offentlige Tjeneste	
12. Forbrydelser mod den offentlige Myndighed	10. Om Forbrydelser imod den offentlige Myndighed
13. Forbrydelser mod den almindelige Orden og Fred	8. Om Forbrydelser med Hensyn til Religion eller Sædelighed
14. Almenfarlige Forbrydelser	13. Om Udbredelse af Pæst eller anden almindelig smitsom Syge, samt om almeenfarlig Forgiftelse
15. Falsk Forklaring	12. Om Meneed
16. Falsk Anklage	
17. Pengefalsk	11. Om Eftergjørelse eller Forfalskning af offentlige Documenter, Mynter, Pengesedler m.m.
18. Dokumentfalsk	
19. Forbrydelser mod Sædeligheden	18. Om Løsagtighed
20. Forbrydelser med Hensyn til Familieforhold	
21. Forbrydelser mod den personlige Frihed	16. Om Krænkelser af Andres Frihed
22. Forbrydelser mod Liv, Legeme og Helbred	14. Om Manddrab
	15. Om Fornærmelser paa Legeme eller Helbred
23. Ærekrenkelser	17. Om Ærekrenkelser
24. Underslag, Tyveri og Naskeri	19. Om Tyveri
25. Udpresning og Ran	20. Om Røveri
26. Bedrageri og Utroskab	21. Om Bedrageri, Falsk og anden Svig
27. Forbrydelser i Gjeldsforhold m.m.	
28. Tilføielse af Skade paa Eiendom og Formue	23. Om Mordbrand samt anden Ildspasættelse og Beskadigelse af Eiendom eller Gods
29. Aager og Lykkespil	
30. Forbrydelser i Sjøfartsforhold	
31. Heleri og efterfølgende Bistand	5. Om Deelagtighed: § 9
32. Forbrydelser i trykt Skrift	25. Om Forbrydelser ved trykt Skrift og deslige
40. Forseelser mod Formuesrettigheder	22. Om ulovlig Brug af hvad Andre eie eller besidde

vanrøkt av ektefelle eller barn, og bestemmelser som tok sikte på å beskytte mindreårige mot sedelig og legemlig fordervelse – derunder forbud mot å benytte barn som arbeidskraft på skjenkesteder, mot utuktig atferd i barns nærvær og mot å la dem utsettes for farlige legemsøvelser.

Hvor langt man gikk når det gjaldt å få en altomfattende straffelov, fremgår av straffelovens ikrafttredelseslov, som i § 3 bestemte at samtlige eldre straffebestemmelser ble opphevet fra og med 1. januar 1905 – da straffeloven trådte i kraft. Bare straffebestemmelsene i de lover som ble spesielt oppregnet i § 4, skulle fortsatt gjelde. De viktigste av disse gjaldt for det første en del lovbestemmelser som rettet seg mot personer i bestemte offentlige stillinger og ombud – som militært personell, medlemmer av Regjering, Storting og Høyesterett, doms- og lagrettemenn og rettsvitner mv. Også straffebestemmelsene innenfor skatte- og avgiftslovgivningen ble beholdt, og det samme gjaldt straffebestemmelsene i alkohollovgivningen og i den nye løsgjengerloven av 1900. Dessuten ble straffebestemmelsene i visse lover av offentligrettslig karakter som skolelovgivning, sinnssykelovgivning og bygningslovgivning beholdt, og det samme gjaldt innenfor næringslovgivning som forsikringslovgivning, patent- og varemerkelov mv. Også på enkelte andre, mer spesielle områder ble straffebestemmelsene utenfor straffeloven opprettholdt.

3.1.4 Endringene i straffelovgivningen på 1900-tallet

Da straffeloven trådte i kraft i 1905, var den utvilsomt en tidsmessig lov – velegnet for og i pakt med sin tid. Men etter hvert oppsto det behov for endringer både i den alminnelige og spesielle del. Tabell 3.2 viser en tallmessig oversikt over antall endringslover og antall paragrafer som ble endret i hver tiårsperiode fra loven trådte i kraft og frem til i dag. I tabellen er endringer i endringslover til straffeloven som på endringstidspunktet ikke var satt i kraft, ikke regnet med.

Som det fremgår av tabellen, har det blitt foretatt stadig flere endringer i straffeloven. Mens det i årene fra 1905–1940 ble gitt 17 lover som i alt berørte 77 av straffelovens paragrafer, ble det i samtlige tiårsperioder fra 1961 foretatt tallmessig vesentlig mer omfattende endringer enn i disse første 35 årene. Mange av endringene innebærer imidlertid ikke substansielle endringer i selve loven, men er nødvendiggjort på grunn av endringer i andre deler av straffeloven eller i særlovgivningen. Etter hvert som nye grupper ble underlagt reglene om taushetsplikt, måtte f.eks. straffeloven § 144 om brudd på taushetsplikt utvides til også å gjelde disse. Endringer i sjøfartslovgivningen førte til språklige endringer i kapitlene om forbrytelser og forseelser i sjøfartsforhold, og i forbindelse med endringer i smittevernloven som innførte begrepet «allmennfarlig smittsom sykdom», ble dette tatt inn i en rekke paragrafer i straffeloven til erstatning for eller supplement til begrepene kjønnssykdom eller seksuelt overførbart sykdom. Antallet

Tabell 3.2 Antall endringslover til straffeloven, og antall endrede paragrafer per 10-årsperiode fordelt på endringer i henholdsvis den alminnelige og spesielle del

	Endringslover	Paragrafendringer		
		Alm del	Spes del	Totalt
–1910	2	0	7	7
1911–1920	4	3	6	9
1921–1930	6	16	28	44
1931–1940	5	2	15	17
1941–1950	3	4	19	23
1951–1960	7	29	76	105
1961–1970	17	10	73	83
1971–1980	27	36	61	97
1981–1990	26	29	92	121
1991–2000	51	70	124	194

endringer sier ikke noe om hvor inngripende disse endringene har vært.

De mer betydningsfulle endringene innenfor straffelovens alminnelige del er knyttet til utformingen av straffartene, dvs til selve reaksjonssystemet, mens de i den spesielle del gjelder selve straffebestemmelsene – hvilke handlinger som er kriminalisert, og hvilke straffer som kan komme til anvendelse. Når det gjelder utformingen av reaksjonssystemet, er riktignok forholdet at denne til dels har skjedd gjennom egne lover – som straffeprosessloven (påtaleunntatelse), vergemålsloven og senere barnevernsloven (påtaleunntatelse og overføring til barnevern), løsgjengerloven (kuranstalt og tvangsarbeid), fengselslovene, arbeidsskoleloven og senere ungdomsfengselsloven. Men fordi disse lovene er så nært knyttet til selve straffeloven, vil de – i den grad de har vært av betydning for utformingen av reaksjonssystemet – bli behandlet i tilknytning til denne. For flere av disse lovene gjelder dessuten at de uten å bryte med straffelovens system kunne vært inntatt i straffeloven, eventuelt som et eget kapittel. Arbeidsskoleloven kunne f.eks vært inntatt i loven, på samme måte som bestemmelsene om sikring og forvaring.

Også når det gjelder hvilke handlinger som er gjort straffbare og hvilken straff som kan komme til anvendelse, finnes store deler av lovverket utenfor straffeloven. Når det gjelder de enkelte straffebud, har nemlig straffeloven i hovedsak opprettholdt sin opprinnelige struktur. De endringer som har funnet sted, har så å si utelukkende bestått i revisjoner av de eksisterende straffebud, og i liten grad i at nye typer av straffbare handlinger har blitt tatt opp i loven. Disse har i stedet blitt regulert i særlovgivningen. Dette innebærer at straffeloven i utpreget grad omfatter det man kan betegne som «tradisjonelle» lovbrudd – de handlinger som ut fra vurderingene ved overgangen fra 1800- til 1900-tallet fortonte seg som de mest alvorlige – som dokumentfalsk, sedelighetsforbrytelser, voldsforbrytelser, ærekrenkelser, tyveri, ran og bedrageri. «Moderne» lovbrudd som trafikklovbrudd, økonomisk kriminalitet og natur- og miljøkriminalitet reguleres derimot i stor utstrekning i særlovgivningen. Særlovgivningen vil bli omtalt for seg under avsnitt 3.5 nedenfor.

Mens lovbestemmelsene vedrørende reaksjonssystemet fastslår hvilke straffarter som kan anvendes, og straffebudene fastslår hvilke handlinger som er straffbare og hvilke straffer som kan komme til anvendelse, finnes det i straffelovens alminnelige del en rekke bestemmelser som omhandler andre forhold. Dette gjelder bestemmelser som innvirker på den generelle adgang til å

anvende straff overfor lovbrudd – bestemmelser om straffelovens geografiske virkeområde, om kriminell lavalder, om foreldelse og om påtalereglene. Ved en senking eller heving av den kriminelle lavalder vil nye aldersgrupper kunne rammes eller unntas fra straffansvar, og ved en forlengelse eller forkortelse av foreldelsestiden for straffbare handlinger vil forhold som etter tidligere regler var straffrie på grunn av foreldelse bli straffbare, eller tidligere straffbare forhold bli straffrie. Dessuten finnes det bestemmelser om inndragning – som etter norsk rett ikke er å anse som straff – og om straffansvar for foretak. Disse bestemmelsene vil bli omtalt særskilt.

De endringene som har funnet sted både når det gjelder reaksjonssystemet – og til dels også andre deler av straffelovens alminnelige del – og straffebestemmelsene, kan i hovedsak tilbakeføres til det generelle synet på lovbrudd og straff som til enhver tid har vært fremherskende. Og utviklingen på dette området på 1900-tallet kan inndeles i tre hovedperioder. Dette betyr imidlertid ikke at de tre periodene i tid kan atskilles sterkt fra hverandre – de griper mer eller mindre umerkelig over i hverandre.

Den første perioden strekker seg fra straffelovens vedtakelse og frem til noe etter avslutningen av annen verdenskrig. I denne perioden var det fremdeles den tredje skoles kriminalpolitiske syn – det syn som lå bak den opprinnelige utformingen av straffeloven – som preget de lovendringene som ble foretatt. Når det gjaldt reaksjonssystemet, var formålet primært å beskytte samfunnet mot lovbrøtterne, og loven måtte derfor åpne for valg av den straffereaksjon som var mest adekvat i forhold til vedkommende lovbrøttere – alt etter hvorvidt det var behov for forbedring, avskrekking eller uskadeliggjøring. De viktigste av de endringene som ble foretatt i denne perioden, besto i endringer i bestemmelsene om påtaleunntatelse og betinget dom i 1919 og en lov om arbeidsskole for unge lovbrøttere fra 1928. Felles for begge disse lovendringene var ønsket om å innføre tidsubestemt oppdragende behandling for unge lovbrøttere også for de noe eldre lovbrøttere – slik det for de aller yngste var nedfelt i vergemålsloven. I 1929 ble dessuten bestemmelsene om tiltak overfor utilregnelige og personer med nedsatt tilregnelighet og ubestemt dom overfor tilregnelige lovbrøttere avløst av bestemmelser om sikring og forvaring. Bakgrunnen for dette var at de tidligere reaksjonene nesten ikke hadde blitt anvendt i praksis, og man ønsket derfor et mer anvendelig system.

I denne første perioden ble straffelovgivningen i hovedsak ansett som et rent juridisk anliggende.

Det var strafferettsjuristene – innenfor domstolene, fengselsvesenet, Universitetet og Justisdepartementet – som ble ansett som ekspertene på området, og det var oftest de som tok initiativet til og var enerådende når det gjaldt utformingen av loven. Dessuten ble etter hvert en gruppe strafferettslig interesserte psykiatere involvert. Derimot ble straffelovgivningen oppfattet som noe som lå utenfor partipolitikken. Partiprogrammene sa lite eller ingenting om hvordan partiene stilte seg til kriminalpolitiske spørsmål, og fra Stortinget eller regjeringens side ble det sjelden tatt noe initiativ til strafferettslige endringer.

Den andre perioden omfatter årene fra begynnelsen av 1950-årene og frem mot slutten av 1970-årene. I disse årene dominerte behandlingsideologien og behandlingsoptimismen. Dette ga seg til dels utslag i at enkelte behandlingstiltak ble introdusert, både i og utenfor fengslene. Men av vesentlig større praktisk betydning var det at mistroen til fengselsstraff førte til en meget sterk reduksjon i bruken av fengselsstraff til fordel for påtaleunntakelse og betinget dom – noe som blant annet ble muliggjort gjennom lovendringer som åpnet adgang til å benytte slike reaksjoner overfor stadig større grupper av lovbrøyttere. I denne perioden ble det også reist sterk kritikk mot bruken av tidsbestemte strafferettslige særreaksjoner, noe som bl a førte til at arbeidsskole for unge lovbrøyttere og tvangsarbeid for løsgjengere ble avskaffet, mens anvendelsen av sikring ble vesentlig redusert. Dessuten fikk vi en ny barnevernslov, som i langt mindre grad enn vergemålsloven var basert på frihetsberøvende inngrep overfor de yngste lovbrøytterne.

Også i denne perioden ble straffelovgivningen ansett for et ekspertanliggende, men det var ikke lenger juristene som ble ansett for enerådende. Etter annen verdenskrig hadde samfunnsvitenskapene fått innpass som universitetsfag, og nye yrkesgrupper som psykologer og sosiologer i tillegg til psykiaterne, fikk innflytelse på lovgivningsarbeidet når det gjaldt utformingen av reaksjonssystemet. Det oppsto også utenomparlamentariske pressgrupper på kriminalpolitikken område – hvor særlig Norsk forening for kriminalreform, KROM, spilte en betydelig rolle. Innenfor de etablerte partier ble derimot kriminalpolitikken fremdeles ansett for noe perifert, som ble gitt liten oppmerksomhet.

Den tredje og siste perioden strekker seg fra 1980-årene og frem til i dag. Det som særpreger denne perioden, er en økende skepsis når det gjelder mulighetene for å behandle lovbrøyttere, og en økende tro på kontroll og straffens allmennpreven-

tive virkninger. Bøtestraff har overtatt for påtaleunntakelser, og bruken av betinget dom er sterkt redusert. I tillegg er det innført nye reaksjonsformer, som f eks samfunnsstraff, forvaring og gjennomføring av straff utenfor fengsel.

I denne siste perioden har kriminalpolitikken blitt sterkt politisert. Fra mange politiske pressgrupper, som for eksempel kvinnebevegelsen og miljøorganisasjonene, blir det stilt krav om nye straffebestemmelser og endrede strafferettslige reaksjoner på ulike områder. Innenfor de politiske partier har kriminalpolitikk blitt et mer prioritert område, og det er ingen sjeldenhet at selvstendig initiativ til endringer blir tatt både i storting og regjering, ofte på grunnlag av oppslag i medier eller henvendelser fra ulike pressgrupper. Vanligvis er det da tale om et press i retning av stadig strengere straffer.

En tilsvarende utvikling som man finner innenfor reaksjonssystemet, finner man også – om enn ikke like sterkt – når det gjelder endringer innenfor straffelovens spesielle del. I den første perioden frem til 1950-årene ble det foretatt relativt få endringer – straffelovens bestemmelser ble i hovedsak ansett for å være i samsvar med det rådende syn – og de endringer som ble foretatt, var ofte av mer formell art. I den grad man foretok realitetsendringer, besto dette ofte i straffskjerpelser. I den neste periode – fra 1950- til slutten av 1970-årene – var endringene vesentlig flere, og mange av dem innebar nedkriminalisering og nedsettelse av straffene. I den siste perioden fra 1980-årene har derimot straffskjerpelser blitt mer vanlig – ikke minst ved at uaktsomhet i stadig økende utstrekning er blitt kriminalisert.

I hele perioden har man dessuten hatt en sterk vekst i straffelovgivningen utenfor straffeloven. Denne kan i stor grad tilbakeføres til at teknologiske og andre samfunnsmessige endringer dels skapte behov for å regulere forholdene på tidligere uregulerte områder av samfunnslivet, og dels for nye regler på områder som også tidligere var regulert. Utbyggingen av samferdselen gjennom introduksjonen av motorkjøretøyer og fly har nødvendiggjort lovregulering. Det har blitt en viktig oppgave å beskytte miljøet, og det har oppstått en omfattende natur- og miljøvernlovgivning. Økonomisk kriminalitet har i økende utstrekning blitt oppfattet som et problem, og det har vokst frem en detaljert lovgivning med sikte på å regulere finans- og forretningsvirksomhet. Og utbyggingen av velferds-samfunnet har krevd nyregulering av skatte- og avgiftslovgivningen, arbeidervernlovgivningen og sosiallovgivningen. Felles for denne reguleringslovgivningen er at disse lovene også har straffe-

trusler. Og tallmessig er antallet straffede for overtredelser av særlovgivningen vesentlig høyere enn antallet straffede for overtredelser av straffeloven, riktignok slik at dette i det alt vesentlige skyldes overtredelser av vegtrafikkloven.

I den senere tid har dessuten internasjonalt samarbeid hatt betydning også innenfor straffelovgivning. Fra 1960-årene har flere nye straffebestemmelser blitt nødvendiggjort som følge av ratifisering av internasjonale traktater. De internasjonale konvensjoner om menneskerettigheter, særlig Den europeiske menneskerettskonvensjon 4. november 1950 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter 16. desember 1966, har dessuten blitt integrert i strafferetten og straffeprosessen. I 1966 fikk straffeloven § 1 et nytt annet ledd hvor det het at straffelovgivningen – både straffeloven og straffebestemmelser i andre lover – gjelder med de begrensninger som følger av overenskomst med fremmed stat og folkeretten. Og ved menneskerettsloven 21. mai 1999 nr 30 ble de nevnte konvensjonene inkorporert i norsk rett. Det ble samtidig bestemt at konvensjonsbestemmelsene skal ha forrang ved eventuell motstrid, jf menneskerettsloven § 3.

3.2 Utviklingen frem til begynnelsen av 1950-årene

3.2.1 Endringer i reaksjonssystemet

Den første endringen i straffelovens alminnelige del kom ved lov 25. juli 1919 nr 1, hvor bestemmelsene om betinget dom ble endret. I straffeloven §§ 52 til 54 – som omhandlet betinget dom – fantes ingen bestemmelser om at det skulle føres oppsikt eller tilsyn med den domfelte i prøvetiden. Det var heller ikke åpnet adgang til å sette vilkår for den betingede dommen, bortsett fra at den domfelte kunne pålegges å betale erstatning og oppreisning til fornærmede.

I 1916 var det imidlertid tatt privat initiativ til å få opprettet et lærehjem for unge lovbytere – etter mønster fra USA. På denne bakgrunn var det stiftet en rekke «Lærehjems- og verneforeninger» rundt om i landet, det ble foretatt en landsomfattende innsamling som innbrakte over en million kroner, tomt ble innkjøpt, og i 1920 sto lærehjemmet ferdig på gården Bredtvedt ved Grorud. Men for å kunne anbringe de unge lovbyterne på lærehjemmet, måtte det skaffes hjemmel for slik anbringelse. På denne bakgrunn hadde foreningene foreslått at anbringelse skulle skje ved at det ble åpnet adgang til å sette dette som vilkår ved en påtaleunntatelse eller betinget dom. For at påtalemyndighet og

domstoler skulle ha grunnlag for å sette slike vilkår, måtte det dessuten åpnes adgang til å foreta en personundersøkelse forut for avgjørelsen. Og for at man skulle kunne følge opp de unge – både de som ble løslatt fra lærehjemmet og andre unge lovovertridere som foreningene tok seg av – måtte det også kunne settes vilkår om tilsyn i forbindelse med en påtaleunntatelse eller en betinget dom (Hauge, Fra fattigforsorg til kriminalomsorg).

På grunnlag av dette initiativet ble så de nødvendige endringer i straffeloven – og straffeprosessloven når det gjaldt påtaleunntatelse – foretatt i 1919. Som et nytt tredje ledd i § 52 ble det inntatt en bestemmelse om at tilsyn av en godkjent forening kunne settes som vilkår ved betinget dom. Det ble dessuten åpnet adgang til å sette vilkår om at vedkommende måtte ta det arbeid som foreningen skaffet, og avhold fra rusdrikk gjennom innmeldelse i en avholdsforening. I et nytt fjerde ledd ble det endelig fastsatt at overfor unge lovbytere under 21 år som trengte oppdragelse og opplæring, kunne det settes som vilkår at vedkommende tok opphold i en godkjent læreanstalt så lenge anstaltens styre bestemte, dog ikke ut over 3 år. Nærmest tilsvarende bestemmelser ble inntatt i straffeprosessloven med hensyn til påtaleunntatelse.

Men tiden – og ikke minst økonomiske problemer – arbeidet mot foreningene. Driften av lærehjemmet innebar en stor økonomisk belastning, og staten måtte dekke en større del av utgiftene. Erfaringene med driften var heller ikke særlig gode – de unge oppdaget snart at en kortvarig ubetinget fengselsdom var mindre belastende enn et langvarig opphold på lærehjemmet – og disiplinærproblemer og rømninger kom til å høre til dagens orden. I 1922 måtte lærehjemmet nedlegges og eiendommen ble overdratt til staten – hvor det nåværende kvinnefengsel senere ble plassert. Men det som sto tilbake, var endringene i straffeloven. Personundersøkelse og tilsyn med lovbytere var blitt lovhemlet, og adgangen til å sette vilkår ved påtaleunntatelse og betinget dom var radikalt utvidet.

Tanken om et lærehjem – en tidsubestemt reaksjon for unge lovbytere hvor de kunne oppdras til gode, arbeidsomme medborgere – var imidlertid i tråd med de herskende oppfatninger. Overfor de yngste lovbytere kunne man riktignok anvende vergemålsloven og beslutte plassering i skolehjem, men de noe eldre falt utenfor loven. Ved en «Lov om oppdragende behandling av unge lovovertridere» (arbeidsskoleloven) 1. juni 1928 nr 1 ble tanken realisert. Loven bestemte at retten skulle kunne gi påtalemyndigheten bemyndigelse til å plassere unge lovbytere mellom 18 og 23 år i

arbeidsskole for et tidsrom av inntil 3 år. For at ikke ungdom mellom 16 og 18 år skulle falle mellom to stoler, ble aldersgrensen i vergemålsloven – og dermed også muligheten for anbringelse i skolehjem – hevet fra 16 til 18 år i 1930. Arbeidsskoleloven ble imidlertid ikke satt i kraft før etter krigen.

En annen viktig endring i reaksjonssystemet kom ved lov 22. februar 1929 nr 5. Ved lovendringen ble for det første bestemmelsene om betinget dom revidert. Adgangen til å gjøre en dom betinget ble i § 52 utvidet fra å gjelde straffer på inntil 3 måneders fengsel til fengsel på inntil 1 år, men bare under forutsetning av at domfelte ikke hadde sonet fengselsstraff i løpet av de siste 5 år og ikke ble dømt for visse nærmere angitte sedelighets- og voldsforbrytelser. Dessuten ble tilsyn gjort obligatorisk dersom det var tale om en betinget fengselsstraff og retten ikke fant tilsyn upåkrevet. Retten ble dessuten stilt fritt til å fastsette vilkår også ut over de som ble nevnt i loven. Endelig bestemte loven at den ubetingede dom ved ny kriminalitet bare skulle sones dersom ny dom ble avsagt innen ett år fra den første dommen, og ikke tre år som tidligere.

Det klart viktigste ved lovendringene i 1929 var imidlertid innføringen av sikring og forvaring. Sikring kom til avløsning av reglene om tiltak overfor utilregnelige lovbreakere og lovbreakere med forminskert tilregnelighet. Utilregnelige lovbreakere – lovbreakere som da de begikk lovbruddet var sinnssyke, bevisstløse eller for øvrig utilregnelige på grunn av mangelfull utvikling, svekkelse eller sykkelig forstyrrelse av sjelsevnene – kunne etter § 44 ikke idømmes straff, og måtte følgelig frifinnes. Hvis tilstanden var av lignende art, men likevel ikke så alvorlig at vedkommende måtte frifinnes, kunne straffen i stedet nedsettes under lovens lavmål eller til en mildere straffart, jf strl § 56. Dersom utilregnelighetstilstanden var fremkalt av lovbreakeren selv – noe som var særlig praktisk ved inntak av rusmidler – kunne han eller hun etter § 45 annet ledd bare dømmes for uaktsomhet. I § 39 var det imidlertid bestemt at for disse lovbreakerne – som på grunn av sin psykiske tilstand ikke kunne straffes eller ble idømt lavere straff – kunne retten gi bemyndigelse til at de skulle kunne anbringes i sinnssykehus, kur- eller pleieanstalt eller arbeids- hus, dersom de på grunn av sin tilstand måtte anses som farlige for rettssikkerheten. At retten ga slik bemyndigelse, forekom imidlertid meget sjelden.

For tilregnelige lovbreakere hadde straffeloven i § 65 som nevnt innført et system med ubestemt straffedommer ved at den som hadde gjort seg skyldig i flere nærmere spesifiserte, mer alvorlige

straffbare handlinger, i tillegg til straffen kunne dømmes til forvaring i fengsel i en periode på inntil det tredobbelte av den fastsatte straff, dog ikke lenger enn 15 år utover denne. Betingelsen var at vedkommende måtte anses særlig farlig for samfunnet eller for enkeltes liv, helbred eller velferd. Heller ikke denne bestemmelsen ble anvendt i særlig utstrekning, kanskje særlig fordi dommerne fant det urimelig å idømme en slik langvarig, ubestemt straff i tillegg til den straff som ble ilagt for selve lovbruddene.

Ved lovendringen i 1929 innførte man et nytt system. Overfor de utilregnelige lovbreakere og de med forminskert tilregnelighet innførte man ved en endring av § 39 adgang til å idømme sikring – dvs gi påtalemyndigheten adgang til å iverksette ulike sikringsmidler som kunne variere fra tilsyn eller alkoholforbud til anbringelse i sinnssykehus eller annen institusjon eller til fengslig forvaring. Forutsetningen for å anvende sikring var at det var fare for at vedkommende på grunn av tilstanden ville foreta en ny straffbar handling – noe som innebar en utvidelse av adgangen i forhold til straffelovens opprinnelige krav om at vedkommende måtte være «farlig(e) for rettssikkerheten». De med forminskert tilregnelighet – med «mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner» som loven uttrykte det – kunne imidlertid også straffes, slik at for disse kom sikringen normalt i tillegg til straffen.

I stedet for adgangen etter § 65 til å illegge tidsubestemt straff, innførte man i en ny § 39 a forvaring, mens § 65 ble opphevet. Forutsetningen for å idømme forvaring var at vedkommende hadde gjort seg skyldig i flere, noe mer alvorlige lovbrudd, og det var grunn til å anta at han eller hun på ny ville begå en slik forbrytelse. Dette innebar at forvaring kunne anvendes i langt større utstrekning enn en ubestemt dom, hvor kravet var at vedkommende «måtte anses særlig farlig for samfunnet eller for enkeltes liv, helbred eller velferd». Forvaring kom – i likhet med det som var tilfelle for de tidligere ubestemte dommer – i tillegg til straffen, men det ble bestemt at lovbreakeren kunne overføres til forvaring etter å ha sonet en tredjedel av straffetiden. Retten skulle fastsette en lengstetid for forvaringen, slik at forvaringstiden i praksis kunne bli vesentlig lavere enn den tredobbelte straffetid som § 65 hadde angitt.

Bakgrunnen for innføringen av sikrings- og forvaringsinstituttet var primært å få mer effektive sanksjoner enn straffeloven opprinnelig hadde overfor henholdsvis psykisk avvikende lovbreakere og farlige tilbakefallsforbrytere – og i særdeleshet å få sanksjoner som domstolene ville anvende. Og dette holdt også stikk. Mens ubestemt dom etter

§ 65 knapt hadde vært anvendt, ble det i det første halvannet år etter at forvaring var innført (1930–31), gitt 115 forvaringsdommer, og i 1932 nådde antallet anbrakte forvaringsfanger maksimum med 95. Disse fangene ble opprinnelig anbrakt på Opstad tvangsarbeidshus, men da anstalten verken hadde kapasitet eller var egnet for denne fangegruppen, ble de plassert på Akershus landsfengsel. For flertallet innebar dette at de fortsatt ble sittende i den samme anstalt hvor de hadde avsonet den forutgående fengselsstraff, noe de opplevde som urimelig og urettferdig og som førte til oppføyer (Fengselsstyrets årbok 1931–1950 s 40):

«Da det her ikke var mulig å gi dem en behandling som i noen vesentlig grad atskilte seg fra den behandling de hadde fått som straffanger, ledet forholdet til stor misnøye og også uroligheter blant dem som kulminerte med den foran under landsfengslene nevnte brannstiftelse i 1932.»

Fordi man ikke hadde noe annet egnet sted å plassere forvaringsfangene, måtte imidlertid Akershus landsfengsel fortsatt anvendes som forvaringsanstalt. Men blant annet som følge av opptøyene ble domstolene mer motvillige til å idømme forvaring, med den følge at antallet forvaringsfanger sank – til 75 i 1933 og 55 i 1934, og det holdt seg på i overkant av 50 per år frem til krigsutbruddet. I motsetning til forvaring ble sikring til å begynne med ikke anvendt særlig hyppig – i årene 1930–1936 lå antallet sikrede på rundt 40 per år, hvorav storparten var plassert i fengsel eller tvangsarbeidshus. Parallelt med at bruken av forvaring gikk ned, økte imidlertid bruken av sikring og nådde sitt maksimum for førkrigsperioden i 1939–1940, da over 70 sikringsdømte var plassert i fengselsinstitusjonene.

Denne utviklingen forsterket seg i etterkrigstiden, hvor forvaring etterhvert gikk av bruk. Mens det i 1945 fantes 41 innsatte forvaringsfanger, sank tallet gradvis til 14 i 1950. Etter 1950 ble nye forvaringsdommer ikke avsagt, mens noen av de tidligere dømte fremdeles sonet forvaringsdom helt frem til 1968, da den siste ble løslatt. Også antallet sikringsdømte i fengselsinstitusjonene sank gradvis, fra 77 i 1945 til 50 i 1950 (Fengselsstyrets årbok 1931–1950 s 148).

Når det gjaldt bøtestraff, var det i straffeloven § 27 bestemt at i forbrytelsessaker skulle bøtene være fra 3 til 10000 kroner, og i forseelsessaker fra 1 til 5000 kroner. Inflasjonen – og ikke minst det at bøter som foretaksstraff hadde fått et visst innpass i særlovgivningen, hvor grensen ofte var satt høyere – førte til at bestemmelsen ble ansett for uhen-

siktsmessig, og bøtegrensene ble opphevet ved lov 19. juli 1946 nr 10.

3.2.2 Andre endringer i straffelovens alminnelige del

I andre deler av straffelovens alminnelige del endte som gjaldt reaksjonssystemet, skjedde det få endringer i perioden frem til 1950. Det viktigste var endringene i lovbestemmelsene om straffrihet i §§ 44 og 45 som skjedde i forbindelse med de nye lovregler om sikring og forvaring 22. februar 1929 nr 5. Straffeloven § 44 ble endret slik at straffrihet på grunn av psykiske forstyrrelser bare gjaldt sinnssyke og bevisstløse, og ikke de «iøvrigt utilregnelige paa Grund af mangelfuld Udvikling af Sjælsevernerne eller Svækkelse eller sygelig Forstyrrelse af disse», som det het inntil da. Denne formuleringen var ment å omfatte blant annet de såkalte «manier» – og i motivene ble kleptomane som led av en periodisk tilbakevendende hang til å tilegne seg damesko, men som ellers ikke kunne anses for abnorme, nevnt som eksempel. Blant annet på grunn av uklarhet når det gjaldt hvem som på dette grunnlag skulle anses som utilregnelige, og motstand fra psykiatrisk hold mot en slik diagnose, ble straffriheten begrenset til å gjelde sinnssyke – derunder høygradig åndssvake – og bevisstløse. Andre psykisk avvikende ble i stedet ansett som personer med «mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner», som etter de nye bestemmelser kunne underkastes både straff og sikring.

En atskillig viktigere endring skjedde imidlertid i forhold til selvforskyldt rus. I § 45 slik den lød inntil lovendringen i 1929, var det bestemt at en forbigående utilregnelig tilstand som man selv hadde hensatt seg i, i den hensikt å begå en straffbar handling, skulle være uten innflytelse på straffbarheten. Dersom vedkommende ellers ved egen skyld var kommet i en slik tilstand – men uten at hensikten var å begå en straffbar handling – kunne han eller hun bare dømmes dersom straffebudet rammet uaktsomme overtredelser.

I de fleste tilfelle hvor en beruset person hadde begått lovbrudd, var det riktignok ikke tale om at beruselsen hadde ført til bevisstløshet eller andre former for utilregnelighet. Men i rettspraksis hadde i økende utstrekning såkalt «patologisk (atypisk) rus» – hvor rusen, til dels etter nokså små doser alkohol, hadde ført til en abnorm personlighetsendring hos vedkommende – blitt påberopt som grunnlag for frifinnelse, eller at vedkommende bare kunne straffes for uaktsomhet i de tilfelle hvor handlingen var straffbar i sin uaktsomme

form. Og selv om domstolen kunne være i tvil om det forelå noen patologisk rus, førte bevisregelen om at tvilen skal komme tiltalte til gode, til at man i en del tilfelle måtte godta dette.

Blant annet under henvisning til at en slik praksis – som innebar at man ble behandlet mildere fordi man hadde drukket – sto i strid med folks alminnelige rettsbevissthet, og at enhver burde ha ansvar for sine handlinger også når man handlet under rus, ble loven endret. I den nye formulering av § 45 ble det fastslått at «bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus (fremkalt ved alkohol eller andre midler), utelukker ikke straff». I § 56 nr 2 ble det imidlertid åpnet for straffnedsettelse dersom det forelå særdeles formildende omstendigheter.

Andre, mindre vesentlige, endringer skjedde ved lov 22. april 1927 nr 4, som opphevet straffeloven § 38 om at utlendinger dømt til fengsel i over 6 måneder kunne utvises, og ved lov 6. juni 1930 nr 13, som utvidet hjemmelen for å pålegge lønns- trekk for bot i straffeloven § 28 til også å gjelde overfor private arbeidsgivere, og ikke bare overfor stat og kommune.

3.2.3 Endringer i straffebestemmelsene

De fleste av de endringer i straffebestemmelsene som fant sted i førkrigs- og mellomkrigstiden, var av begrenset betydning – mange av dem gjaldt bare én eller et par paragrafer i straffeloven, og endringene var ofte av mer formell art i form av språklige endringer eller endringer i påtalerregler. Opphevelsen av unionen med Sverige førte f eks til at §§ 97 og 104 annet ledd ble opphevet ved lov 11. juni 1906 nr 2. Det var ikke lenger behov for bestemmelser som ga det strafferettslige vernet mot høyforræderske og landsforræderske handlinger anvendelse også i forhold til den svenske forfatningen og de svenske statsmaktene.

Den mest inngripende endring i mellomkrigstiden var en endring av sedelighetskapitlet ved lov 4. juli 1927 nr 9 som innebar at det for de fleste noe mer alvorlige sedelighetsforbrytelser ble innført minstestraffer eller de eksisterende minstestrafene ble hevet, samtidig som også mange av de øvre strafferammene ble hevet. Minstestraff ble innført for utuktig omgang ved bruk av trusler (§ 191), med sinnssyk eller bevisstløs (§ 193), og med barn mellom 14 og 16 år (§ 196). Minstestraff ble også innført for underfundig atferd eller misbruk av myndighetsforhold (§ 198), og for samleie med den som villfarende trodde det skjedde innenfor ekteskapet (§ 194). Også ved medvirkning til at andre har utuktig omgjengelse (§§ 200 og 201), ble

det innført minstestraff. Det samme gjaldt ulike former for hallikvirksomhet (§§ 202, 203 og 206) og utuktig atferd overfor barn under 16 år (§ 212). I de to paragrafer som også tidligere hadde minstestraff – voldtektsparagrafen (§ 192) og utuktig omgang med barn, hvor alderen ble hevet fra 13 til 14 år (§ 195) – ble minstestrafen hevet fra 1 til 3 år. Dersom handlingen hadde ført til at vedkommende omkom eller fikk betydelig skade, ble minstestrafen satt til 4 år – og det ble i bestemmelsene presisert at påførelse av venerisk sykdom skulle anses som betydelig skade. I de fleste av disse paragrafene ble også den øvre strafferammen hevet, og det samme gjaldt i andre bestemmelser. I pornografi-paragrafen (§ 211) ble f eks strafferammen hevet fra 1 til 2 års fengsel. I de paragrafer som omhandlet mindreårige, ble det bestemt at villfarelse med hensyn til alder ikke utelukket straffeskyld.

Bakgrunnen for straffskjerpelsene var blant annet en utstrakt misnøye med den praksis som var blitt fulgt av domstolene i slike saker – hvor straffene etter Stortingets oppfatning ble satt altfor lavt. Men samtidig ble straffeloven § 209 – som satte straff for ekteskapsbrudd – opphevet ut fra oppfatningen om at dette var et forhold mellom ektefellene, hvor det var uhensiktsmessig å gripe inn med strafferettslig regulering.

Ved en lovendring 6. juni 1930 nr 13 ble det tatt inn en ny § 265 a om brukstyveri av motorvogn. Bakgrunnen var at biltrafikken etter hvert hadde fått et visst omfang, og som følge av dette at også tyvlåning av andres biler hadde grepet om seg. Men tyveriparagrafen kunne ikke anvendes, fordi hensikten ikke var å tilegne seg kjøretøyet, men bare å benytte det som et transportmiddel som man satte fra seg etter benyttelsen. Vedkommende kunne følgelig bare straffes etter § 393 for uberettiget bruk av en løsøre-gjenstand som tilhørte en annen – hvor straffen var bøter. Tatt i betraktning motorkjøretøyet verdi og den risiko kjøringen innebar, var denne bestemmelsen – som tok sikte på helt andre gjenstander – utilstrekkelig. I den nye § 265 a ble straffen for brukstyveri av motorvogn satt til fengsel inntil 1 år, og inntil 3 år dersom vedkommende tidligere var straffet for dette, eller dersom kjøretøyet ble skadet eller ikke brakt tilbake etter bruken.

En annen, mer omfattende endring i straffeloven i mellomkrigstiden var endringene i kapittel 23 om ærekrenkelser ved lov 10. mars 1939 nr 1. Straffen for krenkelser av en persons omdømme (straffeloven § 247) ble økt fra fengsel i inntil 6 måneder til inntil 1 år, adgangen til å føre sannhetsbevis ble avskåret ved utilbørlige krenkelser, og det ble

åpnet større adgang for fornærmede til å kreve erstatning. I kapittel 43 om forseelser ved trykt skrift ble det inntatt en ny § 430 a om plikt til å innstille dommen i skrift hvor ærekrenkelsen var fremsatt.

Den mest kontroversielle endringen i mellomkrigstiden var innføringen av den såkalte tukthusparagrafen i § 222 II. del – som ble gitt samtidig med endringene i sedelighetskapitlet i 1927 – og som tok sikte på å motvirke streiker og forulempning av streikebrytere. Kritikken mot bestemmelsen førte imidlertid til at den ble opphevet allerede i 1935.

I den første etterkrigstiden ble det i forbindelse med de nye beredskapslovene 15. desember 1950 – som bl a kom til erstatning for London-regjeringens landssvikanordninger – foretatt en omfattende endring av straffelovens kapittel 8 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet, hvor straffene for en rekke ulike former for landssvik ble skjerpet. På bakgrunn av erfaringene fra siste verdenskrig, og under innflytelse av de skjerpede motsetninger mellom vestmaktene og Sovjet-Samveldet, ble det også tatt inn en del nye straffebestemmelser, bl a mot utilbørlig bistand til fienden under okkupasjon (§ 86 b), mot hemmelig innsamling av personopplysninger (§ 91 a), mot å motta økonomisk støtte fra fremmed makt for å påvirke allmennhetens mening om Norges styreform eller utenrikspolitikk (§ 97 a) og mot dannelse eller deltakelse i privat militær organisasjon (§ 104 a).

3.3 Perioden 1950–1980: Behandlingsideologien

3.3.1 Endringer i reaksjonssystemet

Fra begynnelsen av 1950-årene skjedde en gradvis endring når det gjaldt reaksjonene overfor lovbrøttere, i form av en begrensning i bruken av frihetsstraff, vektlegging av at straffens formål skulle være rehabilitering, og en delvis avskaffelse av tidsubestemte reaksjoner – en utvikling som har vært betegnet som behandlingsideologiens gjennomslag.

I forbindelse med en revisjon av straffelovens bestemmelser om vinningsforbrytelser i 1951 (jfr avsnitt 3.3.3 nedenfor) ble det åpnet adgang til å idømme en bot sammen med fengselsstraff bl a ved utpresning (§ 266), forsikringsbedrageri (§ 272) og åger (§ 296) – lovbrudd som kunne tenkes begått av personer som hadde økonomiske midler. Dette representerte et brudd med straffelovens system inntil da, hvor bot og fengselsstraff var selvstendige hovedstraffer som ikke kunne kumu-

leres. Selv om denne endringen i seg selv var av begrenset betydning, innvarslet den starten på en utvikling som førte til at bot i stadig flere tilfelle kunne anvendes sammen med fengselsstraff.

Ved lov 22. mai 1953 nr 3 ble straffelovens bestemmelser om rettighetstap endret. Straffeloven slik den opprinnelig lød, bestemte i § 15 at fradømmelse av offentlig stilling i særlige tilfelle kunne anvendes som hovedstraff, og i § 16 jfr § 29 var det bestemt at det som tilleggsstraff kunne idømmes tap av visse rettigheter – eller tap av statsborgerlige rettigheter som det ble betegnet som – som foruten tap av offentlig tjeneste som vedkommende innehadde, også innebar tap av stemmerett og adgang til å få offentlig tjeneste, av rett til å tjenestegjøre i det militære, av rett til å være bl a sakfører, lege, lærer eller skipsfører eller til å drive en bestemt næring. Dersom vedkommende ble idømt en fengselsstraff på minst 6 måneder, mistet han eller hun ifølge § 30 automatisk den offentlige tjeneste vedkommende hadde, og dersom straffen var på minst 1 år, mistet man stemmeretten og rett til å bli ansatt i offentlig tjeneste. Ved en lovendring 15. desember 1950 nr 6 var disse bestemmelsene ytterligere skjerpet ved at også tap av ledende stilling eller tillitsverv var blitt inkludert i § 29 blant de rettigheter man mistet dersom man ble straffet med minst 6 måneders fengselsstraff, og ved at rettighetstap kunne idømmes uten hensyn til straffens størrelse ved overtredelse av lovens kapittel 8 og 9 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet og mot Norges statsforfatning og statsoverhode.

Ved lovendringen i 1953 ble obligatorisk rettighetstap – dersom fengselsstraffen var av en viss varighet – avskaffet. Like viktig var det at tap av statsborgerlige rettigheter som straff falt bort. Riktignok kunne tap av offentlig eller annen stilling eller virksomhet, stemmerett og vernerett fremdeles idømmes som tilleggsstraff. Men dette måtte i så fall skje for hver enkelt av disse rettighetene for seg, og bortsett fra verneretten under forutsetning av at allmenne hensyn krevde dette. Fradømmelse av stilling eller virksomhet forutsatte dessuten at vedkommende hadde vist seg uverdigg eller uskikket til å inneha den, at stillingen i særlig grad krevde allmenn tillit, eller at det var grunn til å anta at den ville bli misbrukt. Fradømmelse av stemmerett ble begrenset til overtredelser av straffeloven kapittel 8–10 og fradømmelse av vernerett forutsatte at tjenestegjøring måtte antas å være i strid med forsvarrets interesser. Bakgrunnen for endringene var at man mente at rettighetstap var kriminalpolitisk uheldig fordi det vanskeliggjorde rehabiliteringsprosessen.

En ny barnevernslov 17. juli 1953 nr 14 – som avløste den tidligere vergerådsloven fra 1896 – førte til endringer i reaksjonene overfor de yngste lovbrøttere. Vergerådsloven var preget av troen på at tvangsopdragelse i skolehjem og andre barne- og ungdomsanstalter var et viktig og gunstig middel for å hindre unge lovbrøttere fra å fortsette på forbryterbanen, fremfor straff på den ene side eller å la de unge være i foreldrehjemmet på den annen. Som Hagerup uttrykte det i relasjon til de yngste lovbrøttere (Hagerup, Strafferettens almindelige del s 466):

«Opdragelse, ikke straf, er her paa sin plads. Denne erkjennelse har ledet til, at man i nyere tid i de fleste lande har truffet særlige foranstaltninger til tvangsopdragelse som middel til bekjæmpelse af forbryderskheden hos børn. Hos os skjedde dette ved loven om forsømte barn af 6 juni 1896.»

Erfaringene med loven syntes imidlertid i liten grad å ha underbygget dette – institusjonsanbringelsen syntes snarere å ha virket demoraliserende på de som ble plassert der, og institusjonene var også utsatt for kritikk for snarere å være barnefengsler enn å være en kombinasjon av elementer fra skole og hjem (Dahl, Barnevern og samfunnsvern). I den nye barnevernsloven ble anstaltanbringelse sett på som en siste utvei – i stedet skulle man ved ulike støttetiltak overfor familien og behandlingstiltak overfor de unge, søke å motvirke en uheldig utvikling. Overfor lovbrøttere over 14 og inntil 18 år skulle det normalt gis påtaleunndlatelse, og saken i stedet overføres til barnevernsnemnda. For ytterligere å sikre seg at barnevernet – og ikke strafferettssystemet – kom til anvendelse overfor disse aldersgruppene, ble det ved en lovendring 3. juni 1955 bestemt at selv om påtalemyndigheten hadde reist sak, kunne retten unnlate å idømme straff og i stedet overlate saken til barnevernsnemnda.

Ved lov 3. juni 1955 nr 2 ble adgangen til å idømme en betinget dom utvidet. Mens betinget dom etter lovendringen i 1929 bare kunne anvendes dersom straffens lengde ikke oversteg 1 års fengsel, ble det nå adgang til å gjøre straffen betinget uansett fengselsstraffens lengde. Dersom straffen var på over 1 års fengsel – eller vedkommende hadde sonet fengselsstraff i løpet av de siste 5 år – skulle imidlertid betinget dom bare anvendes dersom det forelå særlige grunner. Disse begrensninger ble avskaffet ved en lovendring i 1981. Det ble dessuten innført adgang til gjøre en dom delvis betinget dersom særlige grunner tilsa dette.

Samtidig ble reglene om påtaleunndlatelse i straffeprosessloven endret. Tidligere kunne påtaleunndlatelse bare gis dersom intet offentlig hensyn talte for å påtale handlingen – selv om det i praksis ble gitt også i enkelte andre tilfeller. Ved lovendringen ble det imidlertid bestemt at det skulle gis påtaleunndlatelse såfremt påtalemyndigheten fant at overveiende grunner talte for ikke å påtale handlingen.

Ved en endring i straffeloven 9. april 1965 ble det dessuten åpnet adgang til å benytte domsutsettelse, noe som innebar at ikke bare fullbyrdelsen av en idømt fengselsstraff kunne gjøres betinget, men at dommeren kunne unnlate å utmåle noen straff i det hele. Dessuten ble det åpnet adgang til å idømme delvis betinget dom i alle saker, og ikke bare når det forelå særlige grunner for dette. Adgangen til å gi delvis betinget dom er blitt brukt i stigende utstrekning.

Endringene i reaksjonssystemet fra begynnelsen av 1950-årene innebar at behandlingsideologien – eller kanskje rettere en oppfatning om at bruken av frihetsstraff burde begrenses mest mulig – hadde fått innpass i strafferetten. Og påtalemyndighet og domstoler fulgte i praksis opp disse signalene. For de yngste lovbrøtterne innebar dette at påtaleunndlatelse etter barnevernsloven ble den vanlige reaksjon overfor ungdom mellom 14 og 17 år. I 1960 ble f.eks. ifølge kriminalstatistikken 2194 ungdommer i denne aldersgruppen siktet for forbrytelser. Av disse ble 1583 gitt påtaleunndlatelse etter barnevernsloven og 169 ble gitt påtaleunndlatelse etter straffeprosessloven, fordi det ikke ble ansett for å være behov for tiltak fra barnevernsnemndas side. For 242 av ungdommene ble det av andre grunner unnlatt å reise tiltale. Bare overfor 200 (dvs 9 prosent) av dem ble det innstilt på en straffereaksjon, hvorav 31 fikk forelegg, mens det overfor 169 ble tatt ut tiltale. Hvordan disse siste ble straffet, vet vi ikke. Men av de 132 som i 1960 ble domfelt i aldersgruppen 14–17 år – men som på grunn av tidsforskyvningen mellom tiltalebeslutning og domsavsigelse ikke trenger å være de samme som ble tiltalt dette året – ble 93 dømt til fengselsstraff, hvorav 85 ble gitt en betinget dom, mens bare 8 ble dømt til ubetinget fengsel. Dessuten ble 12 dømt til anbringelse i arbeidsskole. Av de vel 2000 ungdommer i alderen 14–17 år som ble straffet for forbrytelser i 1960, er det derfor grunn til å tro at mindre enn én prosent ble idømt ubetinget fengselsstraff eller anbringelse i arbeidsskole.

Endringene i bestemmelsene om påtaleunndlatelse og betinget dom førte til at disse reaksjonene – og i særdeleshet betinget dom – ble den normale reaksjon også overfor voksne. I 1960 var det i alt

4634 siktede for forbrytelser 18 år og over. Av disse fikk 418 påtaleunntatelse etter straffeprosessloven, 436 fikk forelegg, mens det ble reist tiltale mot 2797. Dessuten ble det for 983 ikke reist tiltale av ulike grunner. Av de 2891 som ble domfelt dette året, ble 2675 dømt til fengselsstraff, hvorav straffen ble gjort betinget for 1497. I de 1178 tilfellene hvor det i 1960 ble gitt en ubetinget fengselsstraff, var straffen for 144 på over ett års fengsel. Av vel 4500 voksne 18 år og over som ble funnet skyldig i forbrytelser i 1960, var det følgelig bare i overkant av 1000 – dvs rundt en fjerdedel – som ble idømt en ubetinget fengselsstraff, og bare tre prosent som ble idømt en ubetinget straff på mer enn ett års fengsel.

Den gradvise reduksjon i straffene – både ved at påtaleunntatelse og betinget dom fikk større utbredelse, og ved at varigheten av fengselsdommene ble redusert – var en medvirkende årsak til at det etter hvert oppsto en reaksjon mot anvendelsen av de strafferettslige særreaksjonene: arbeidskole for unge lovovertredere, tvangsarbeid for alkoholmisbrukere og sikring for psykisk avvikende lovbrøyttere.

I 1951 var det nedsatt en komité som fikk i oppdrag å utrede behovet for reformer innenfor fengselsvesenet, og i 1956 avga denne fengselsreformkomiteen sin innstilling. Komiteen fremhevet uforholdsmessigheten mellom de korte fengselsstraffer og det lange arbeidsskoleoppholdet, og foreslo at det ble adgang til å prøveutskrive etter ett år. Når det gjaldt tvangsarbeid anså komiteen at resultatet av et opphold på Opstad var «temmelig nedslående», blant annet fordi behandlingen ikke var koordinert med alkoholistbehandlingen for øvrig. Komiteen foreslo mer lempelige løslatelsesregler og adgang til å la tvangsarbeiderne bo og arbeide utenfor anstalten. Når det endelig gjaldt sikring, pekte komiteen på at en sikringsdom – som egentlig var ment som et sosialt omsorgstiltak – førte til at vedkommende «får et stempel på seg som kan virke nedsettende på ham både i hans egne øyne og i andres omdømme, og som kan skade ham og utgjøre en alvorlig hindring for hans samfunnsmessige tilpasning» (Fengselsreformkomiteen 1956 s 137). Komiteen pekte også på at sikringen kunne oppleves som et ufortjent tilleggssondet som de sikringsdømte ble påført i tillegg til straffen, og antydte at sikring ikke burde komme i tillegg til, men som alternativ til fengsel.

Fengselsreformkomiteens innstilling resulterte i en ny fengselslov 12. desember 1958. De grunnleggende prinsippene i fengselsloven var ifølge fengselsstyret at (Fengselsstyrets årbok 1950–1969 s 3–4):

«... fengselstiden må anvendes til så langt som mulig å sikre at lovbrøytteren ikke bare er villig, men også i stand til å føre et lovlydig liv og klare seg selv når han vender tilbake til samfunnet. Etter den enkelte innsattes behov må alle egnede midler og former for hjelp som står til rådighet, tas i bruk. Den forskjell mellom fengselslivet og livet i det fri som kan nedsette ansvarsfølelsen hos den innsatte eller respekten for hans menneskeverd, må minskes så mye som mulig. Frihetsberøvelsen må ikke gjøres mer tyngende enn nødvendig, og ikke føre med seg flere eller større innskrenkninger enn det som trenges for å opprettholde ro og orden og for mest mulig å sikre seg mot skadelig påvirkning de innsatte imellom. Loven innførte behandling i fellesskap som hovedprinsipp, og lettet på forskjellig vis den innsattes forbindelse med livet utenfor fengslet, således ved å innføre adgang til permisjoner, til frigang og til undervisning og opplæring utenfor anstalten. Endelig gav den også hjemmel til å bruke åpne anstalter.»

På ett område innebar den nye fengselslov en endring i straffeloven, nemlig at bestemmelsene om skjerpet fengsel i §§ 18 til 19 ble opphevet ved en lov datert samme dag. Skjerpet fengsel besto av fengsel på vann og brød, som tilsvarte tre vanlige fengselsdøgn, eller fengsel med hardt natteleie, hvor to dager tilsvarte tre fengselsdøgn. Det kunne framgå av dommen at det skulle anvendes skjerpet fengsel, eller domfelte kunne begjære det eller samtykke til det i forbindelse med fullbyrdelsen av dommen. Opphevelsen av ordningen var begrunnet i at man fra et behandlingsmessig synspunkt opplevde skjerpet fengsel som et uegnet virkemiddel i moderne fangebehandling. En annen sak var at for mange domfelte – og i særdeleshet for bøtesonere og dem som var dømt for promillekjøring – innebar dette en straffskjerpelse. Bøtesonerne kunne ikke lenger korte straffetiden ned, mens den nærmest obligatoriske dom for promillekjøring på 21 dagers fengsel, som tidligere ble avsonet med en uke på vann og brød, fra nå av måtte sones fullt ut.

Fengselsreformkomiteens innstilling avspeilte den skepsis som rådet med hensyn til anvendelsen av de strafferettslige særreaksjonene, også blant dem som arbeidet innenfor strafferettsapparatet. Bortsett fra en oppmyking av adgangen til prøveløslatelse ble imidlertid regelverket i første omgang opprettholdt. Men skepsisen besto, og forsterket seg fra slutten av 1950-årene og i 1960-årene. Og gjennom en rekke empiriske undersøkelser kunne man påvise at disse særreaksjonene ikke syntes å ha noen behandlingsmessig effekt,

samtidig som de ut fra et rettferdssynspunkt sto i strid med de prinsipper som ellers preget datidens strafferett.

Arbeidsskolen for unge lovovertridere som var hjemlet i arbeidsskoleloven av 1928, var først blitt opprettet høsten 1951 i en tidligere landssvikleir på Berg ved Tønsberg. Det var store forhåpninger om at skolen skulle innebære et vesentlig fremskritt i behandlingen av unge lovbytere, som i stedet for en ordinær straff fikk komme til en åpen anstalt hvor de hadde muligheter for å få undervisning og opplæring. Det viste seg imidlertid forholdsvis hurtig at skolen ikke fungerte slik man hadde håpet – de unge var lite motiverte for den behandling arbeidsskolen kunne tilby, rømninger og ulovlige permisjoner hvor de begikk nye lovbrudd var hyppige, og mange måtte overføres til lukkede avdelinger, som ble opprettet i Sem og Oslo kretsfengsel. Et særlig ankepunkt var den lange tiden som et arbeidsskoleopphold innebar. Mens andre unge som hadde begått tilnærmelsesvis samme lovbrudd, ble gitt en påtaleunndlatelse eller en betinget dom – eller i verste fall en kortvarig, ubetinget fengselsstraff – måtte arbeidsskoleelevene være på arbeidsskolen i minimum ett og et halvt år (Bødal, Arbeidsskolen og dens behandlingsresultater).

En tilsvarende kritikk ble rettet mot anbringelse i tvangsarbeidshus for alkoholmisbrukere. Mens det å være beruset på offentlig sted i seg selv var en bagatellmessig forgåelse som ble straffet med en bot, kunne de som ble pågrepet for fyll et

visst antall ganger i løpet av et år, bli dømt til tvangsarbeidshus. Tvangsarbeidet innebar normalt at man ble plassert på Opstad tvangsarbeidshus under fengselsliknende forhold i inntil to år første gang og tre år senere. Fra et behandlingsmessig synspunkt var anbringelsen verdiløs – de fleste gikk på ny inn i en alkoholisert tilværelse etter løslatelsen, med det resultat at de ofte pådro seg en ny tvangsarbeidsdom (Bratholm, En sosialstatistisk undersøkelse).

Også sikringsinstituttet ble gjenstand for kritikk ut fra de samme forutsetninger. Fra et behandlingsmessig synspunkt var det vanskelig å påvise at sikring hadde noen gunstige virkninger, og ved at sikring – bortsett fra overfor sinnssyke lovbytere – kom i tillegg til en ofte langvarig fengselsstraff, fortonte den seg som en slags dobbel straff (Dalgard, Abnorme lovovertridere).

Skepsisen til og kritikken av bruken av særreaksjonene ga seg til å begynne med utslag i at domstolene ble noe mer forbeholdne når det gjaldt å benytte disse reaksjonene – slik det fremgår av tabell 3.3 nedenfor.

Etter hvert reiste det seg krav også om lovendringer, og det var arbeidsskoleordningen som først ble endret. I straffeloven § 15 ble det ved en lovendring 9. april 1965 nr 2 tatt inn en bestemmelse om at ungdomsfengsel og ungdomsarrest kunne idømmes etter regler i særskilt lov, samtidig som arbeidsskoleloven ble opphevet og avløst av en lov av samme dato om strafferettslige åtgjerder mot

Tabell 3.3 Daglig middeltall innsatte idømt strafferettslige særreaksjoner 1960–1974

	Sikring	Forvaring	Arbeidsskole	Ungdomsfengsel	Tvangsarbeid
1960	102	6	50		236
1961	95	1	61		210
1962	90	3	66		187
1963	82	2	76		194
1964	80	1	54		190
1965	83	2	31		178
1966	78	1	14	8	176
1967	73	1		53	193
1968	69	0		48	160
1969	68	0		55	107
1970	58	0		39	19
1971	46	0		34	
1972	56	0		24	
1973	60	0		13	
1974	42	0		2	

Kilde: Fengselsstyrets årbok 1950–1969 og 1970–1974

unge lovbrøytarar. Arbeidsskole ble omgjort til ungdomsfengsel, og ungdomsfengselet overtok arbeidsskolens anstalter og personale, slik at den ytre forandring ikke var så stor. Men formålet med reaksjonen var en annen. Forutsetningen for å dømme til ungdomsfengsel var at retten ut fra «omsynet til den almenne lovlydnaden og omsynet til å halde den sakgjenvne borte frå nye strafflagde gjerningar kjem til at ei langvarig fridomsstraff er mest tenleg» – mens forutsetningen for å dømme til anbringelse i arbeidsskole hadde vært at «domfelte trenger en oppdragende påvirkning i en arbeidsskole for å holde seg fra å begå nye straffbare handlinger og at sådan anbringelse vil være formålstjenlig». Ungdomsfengsel ble følgelig en frihetsstraff på linje med annen langvarig fengselsstraff. En viktig forskjell var imidlertid at anbringelsestiden var fastsatt i loven til to år for alle – fratrasket varetektsarrest – men med mulighet for prøveløslatelse etter ett år, og i særlige tilfelle etter ni måneder. Noen individuell fastsettelse av straffetiden – slik som ved en ordinær fengselsstraff – var det derimot ikke.

Loven om ungdomslovbrøytare bygget på en innstilling fra Straffelovrådet fra 1963. Selv om innstillingen delvis avspeilte den herskende skepsis til bruken av særreaksjoner overfor de unge, var rådet ikke beredt til helt å avskaffe slike reaksjoner. En viktig begrunnelse for dette var at den økende registrerte kriminalitet blant ungdom – som man hadde vært vitne til siden midten av 1950-årene – krevde nye tiltak. Mens det i 1954 var 1871 straffbare – dvs straffede eller påtalesfritatte – i aldersgruppen 14–20 år, hadde tallet steget sterkt og jevnt, slik at det i 1963 var 3348 (og i 1971 5740). Og mens de straffbare i denne yngste aldersgruppen i 1954 utgjorde 29 prosent av samtlige straffbare, var andelen i 1963 steget til 52 prosent (Christie, Hvor tett et samfunn? s 280–281).

Dette var bakgrunnen både for den obligatoriske straffetiden for ungdomsfengsel og for at det i ungdomslovbrøtteren også ble gitt hjemmel for å opprette ungdomsarrest, som var ment å avløse kortere ubetingede fengselsstraffer overfor ungdom. Etter loven skulle ungdom under 21 år kunne dømmes til ungdomsarrest og holdes der i 60 dager, eventuelt i 50 dager dersom vedkommende viste god atferd. Noen ungdomsarrest ble imidlertid ikke opprettet, og loven ble aldri satt ut i livet på dette området.

Ungdomslovbrøtteren endret også regelverket om påtaleunntatelse. Bestemmelsene om påtaleunntatelse for de yngste lovovertrедere mellom 14 og 18 år ble overført fra barnevernsloven til den nye loven, og i stedet for påtaleunntatelse innførte

man en ordning med at påtalemyndigheten kunne overføre sakene til barnevernsnemnda. Det ble dessuten innført en ordning med at påtalemyndigheten, selv om saken var overført til barnevernsnemnda, likevel kunne åpne strafforfølging dersom barnevernsnemnda ba om det eller påtalemyndigheten ikke var tilfreds med de tiltak – eller mangel på tiltak – som barnevernsnemnda satte i verk. Begrunnelsen for dette var at påtalemyndigheten opplevde det som utilfredsstillende at barnevernsnemnda i de fleste av de saker som ble overført, ikke iverksatte noen tiltak.

Ungdomslovbrøtteren fikk imidlertid ikke særlig lang levetid, og den ble opphevet i 1974. Bare bestemmelsene om overføring til barnevernet ble opprettholdt, og flyttet tilbake til barnevernsloven. Bakgrunnen for opphevelsen var ifølge Andenæs, Alminnelig strafferett s 344 at:

«... en særreaksjon som flertallet av de domfelte oppfatter som tyngre enn den normalreaksjon de ellers ville fått, og som forutsetter unntak fra de vanlige regler om at det er domstolen som fastsetter varigheten av reaksjonen, ikke bør opprettholdes med mindre det er god grunn til å tro at den gir bedre resultater enn det vanlige reaksjonssystem. Tilbakefallstallene fra ungdomsfengselet ga liten grunn til å tro at reaksjonen hadde gitt nevneverdig bedre resultater enn en tidsbestemt frihetsstraff ville gitt.»

Også løsgjengerlovens bestemmelser sto for fall. Bl a på bakgrunn av fengselsreformkomiteens kritikk fikk Straffelovrådet i 1960 i oppdrag å utrede spørsmålet, og det avga sin innstilling i 1964. I innstillingen ble det anbefalt å opprettholde både ordningen med straff for beruselse på offentlig sted, og plassering i tvangsarbeidshus – eller arbeidshus som det var omdøpt til – av kroniske alkoholmisbrukere, selv om rådet ønsket en noe mer restriktiv bruk enn tidligere.

Straffelovrådet var imidlertid i utakt med sterke strømninger i tiden. Både fra juridisk og forskningsmessig hold var det pekt på det urimelige i at hjemløse alkoholikere – som var henvist til å oppholde seg utendørs – ble ilagt den ene bot etter den andre for beruselse på offentlig sted, og puttet i fengsel til avsoning av den subsidiære fengselsstraff fordi de ikke hadde mulighet til å betale boten. Og deretter – etter å være ilagt et visst antall bøter – ble de dømt til plassering i en fengselsliknende anstalt for en periode som ellers bare de alvorligste lovbrøytare ble ilagt (Christie, Tvangsarbeid og alkoholbruk; Midbøe, Bøtestraff og subsidiær fengselsstraff; Bratholm, En sosialstatistisk undersøkelse). Kritikken ble i særlig grad målbå-

ret av kriminalpolitiske og sosialpolitiske pressergrupper med KROM i spissen.

På denne bakgrunn oppnevnte Justisdepartementet i 1969 et utvalg som fikk i oppdrag å utrede mulighetene for å oppheve straffen for drukken-skapsforseelser og avskaffe tvangsarbeid. Men før utvalget hadde fremlagt noen innstilling, fant Stortingets justiskomite at det ikke ville være riktig å avvente utvalgets innstilling før man foretok endringer. Den fremsatte derfor forslag om endringer i løsgjengerloven som innebar avkriminalisering av offentlig beruselse og avskaffelse av tvangsarbeidsordningen, noe Stortinget sluttet seg til enstemmig, og dette ble lovfestet 6. mai 1970.

Også kritikken mot sikringsinstituttet spisset seg til. I en debattbok med bidrag fra jurister, psykiatre og fengselsfolk ble kritikken oppsummert på følgende måte (Dalgard, Dømt til sikring s 8):

«I korthet kan en si at bokens konklusjon blir at vårt sikringsinstitutt hverken er human, behandlingsmessig adekvat, rettferdig eller nødvendig ut fra sikkerhetsmessige hensyn. Det kan ikke sies å være human når en mentalt og sosialt handicappet lovovertræder stemples som et mindreverdige individ (mangelfullt utviklede og/eller varig svekkede sjelsevner) for så å bli anbragt i en fengselsinstitusjon, til dels på ubestemt tid. Det kan ikke sies å være behandlingsmessig adekvat når disse mer eller mindre hjelpeløse mennesker i stedet for konstruktive behandlingstiltak og sosial støtte underkastes et system som overveiende går ut på frihetsberøvelse og kontroll. Det kan ikke sies å være rettferdig når en mentalt avvikende lovovertræder i praksis blir underkastet en strengere straff enn andre lovovertrædere for lovbrudd. Det kan ikke sies å være nødvendig for samfunnets sikkerhet at den meget store del av de sikringsdømte som er mer brysomme enn egentlig farlige (ofte alkoholisererte småtyver) utsettes for lengre frihetsberøvelse enn vanlig fengselsstraff, særlig når intet tyder på at sikringen på lang sikt har noen spesiell kriminalitetsforebyggende effekt.»

Allerede i 1957 – med utgangspunkt i innstillingen fra fengselsreformkomiteen – hadde Straffelovrådet fått i oppdrag å foreslå en revisjon av bestemmelsene om sikring og forvaring. Høsten 1973 avga rådet sin innstilling (NOU 1974: 17). Straffelovrådet foreslo å opprettholde adgangen til å anvende en tidsubestemt frihetsberøvelse – som skulle betegnes som forvaring – overfor lovbrutere som hadde begått voldsforbrytelser eller voldspregede forbrytelser dersom lovbruterenes sinnstilstand og tidligere atferd ga grunn til å anta at han var særlig farlig for andres liv, legeme, helse eller

frihet. En slik reaksjon skulle idømmes i stedet for fengsel, og i dommen skulle det fastsettes en lengstetid som ikke måtte overstige 15 år, og med mulighet til forlengelse ved dom i en periode på 3 år. Utilregnelige lovbrutere som oppfylte de samme farlighetskrav, skulle kunne dømmes til anbringelse i institusjon under psykisk helsevern eller andre grener av sosialomsorgen. Denne anbringelsen skulle være tidsubestemt, men ikke vare utover 5 år uten kontrollkomisjonens samtykke, og med mulighet for domstolsprøvelse etter domfeltes begjæring.

Forslagene fra Straffelovrådet om adgang til anbringelse av utilregnelige under psykisk helsevern møtte imidlertid sterk motbør særlig fra psykiatrisk hold, og dette førte til at innstillingen foreløpig ble lagt på is. Først i 1990 ble det fremlagt en ny innstilling fra et utvalg under Straffelovkomisjonen – som vil bli omtalt senere – som resulterte i en lovendring i 1997, som imidlertid først trådte i kraft i 2002.

3.3.2 Andre endringer i straffelovens alminnelige del

Straffeloven retter seg i første rekke mot lovbrudd foretatt i Norge – eller i riket som det heter i straffeloven § 12 nr 1. I riket er også innbefattet norsk fartøy i åpen sjø, og ved lov 11. mai 1951 nr 2 ble også norsk luftfartøy utenfor områder som blir omfattet av noen stats høyhetsrett, inkludert. I forbindelse med utbyggingen av oljefeltene utenfor norskekysten ble ved lov 10. juni 1977 nr 74 også innretninger og anlegg på kontinentalsokkelen og anlegg for transport av petroleumsforekomster inkludert, foruten den såkalte sikkerhetssonen rundt disse. Straffeloven omfatter etter § 12 nr 2 også dem som er ombord på norsk fartøy eller luftfartøy uansett hvor det måtte befinne seg.

I visse tilfelle kan også handlinger begått i utlandet straffes. Dette gjelder etter § 12 nr 3 for de fleste forbrytelser dersom de er foretatt av norsk statsborger eller noen som er hjemmehørende i Norge, og for visse alvorligere forbrytelser også for utlendinger etter § 12 nr 4. I tråd med lovendringene i straffelovens spesielle del har særlig bestemmelsene om straff for handlinger begått av utlendinger i utlandet blitt utvidet til å gjelde nye lovbrudd. Disse endringene har i mange tilfelle sitt utspring i internasjonale konvensjoner med sikte på å forebygge internasjonal kriminalitet. Særlig fra 1970-årene har det skjedd mange slike endringer – bl a vedrørende flykapring, ulovlig omgang med bakteriologiske og biologiske substanser og med radioaktive stoffer (se 3.3.3).

Som følge av internasjonalt samarbeid ble det fra 1970-årene også foretatt en rekke endringer i regelverket om hvordan man skulle forholde seg til lovbrudd begått i utlandet som også er straffbare etter norsk rett. Etter straffeloven § 13 slik den lød helt frem til begynnelsen av 1970-årene, var det faktum at en person var straffet for en bestemt handling i utlandet, ikke til hinder for at det kunne reises straffesak på grunnlag av den samme handling i Norge. Ved utmålingen av straffen skulle riktignok den straff som var utholdt i utlandet – men derimot ikke varetekt – «saavidt muligt» komme til fradrag i den straff som ble utmålt i Norge. Derimot var det ikke adgang til å fullbyrde straffedommer avsagt i utlandet i Norge – bortsett fra straff ilagt i et annet nordisk land på grunnlag av lov om fullbyrding av nordiske dommer på straff 15. november 1963 – og heller ikke til å overføre en straffesak fra eller til Norge.

1. juni 1973 nr 29 ble straffeloven § 60 endret slik at også varetekt utholdt i utlandet skulle kunne komme til fradrag i straffen. Ved lov 22. februar 1974 nr 9 om europeiske straffedommer – som var et resultat av en europarådskonvensjon fra 1970 – ble det gitt adgang til i Norge å fullbyrde straffedommer avsagt i land som har sluttet seg til konvensjonen. Ved loven om europeiske straffedommer ble det dessuten gitt en ny § 12 a i straffeloven, hvor det ble bestemt at dersom en person var frifunnet eller dømt – og dommen sonet – i land som hadde sluttet seg til konvensjonen, avskar dette med visse unntak muligheten for å reise sak i Norge. Ved en ny lov 25. mars 1977 nr 21 om overføring av strafforfølgning fra eller til et annet europeisk land – foranlediget av en konvensjon av 1972 – ble det i straffeloven § 12 a også åpnet adgang til å overføre strafforfølgingen fra et annet land til Norge.

Ved lov 14. april 1972 nr 15 ble bestemmelsene om foreldelse av adgangen til å reise straffesak og adgangen til å fullbyrde en ilagt straff i straffelovens kapittel 6 revidert. Bakgrunnen var et nordisk samarbeid hvor man tok sikte på en samordning av regelverket i de nordiske land, og ønsket om en språklig og formell opprydning i regelverket. Noen vidtgående endringer innebar loven ikke, men på en del områder ble foreldelsesfristene redusert.

Når det gjaldt adgangen til å reise straffesak, ble foreldelsesfristen i straffeloven § 67 satt til 2 år for lovbrudd hvor den høyeste lovbestemte straffen var bøter eller fengsel inntil 1 år, til 5 år hvor straffen var inntil 4 års fengsel, 10 år hvor straffen var inntil 10 års fengsel, 15 år hvor straffen var over 10 års fengsel og endelig 25 år hvor høyeste lovbestemte straff var fengsel på livstid. Dette innebar at

foreldelsesfristen for lovbrudd med en maksimumsstraff over 6 måneder og inntil 1 år ble redusert fra 5 til 2 år og for lovbrudd med en straff over 2 og inntil 4 år fra 10 til 5 år. Tilsvarende ble foreldelsesfristen for lovbrudd hvor høyeste straff var over 5 år og inntil 10 år, redusert fra 15 til 10 år, og for lovbrudd hvor maksimumsstraffen var over 10 og inntil 15 års fengsel, fra 20 til 15 år.

På samme måte ble foreldelsesfristene for å fullbyrde en idømt frihetsstraff i straffeloven § 71 – som tidligere sto i § 72 – redusert. Foreldelsesfristen ble satt til 5 år dersom straffen var fengsel inntil 1 år, til 10 år dersom straffen var over 1 og inntil 4 år, til 15 år dersom straffen var over 4 og inntil 8 år, 20 år dersom straffen var over 8 år, mens foreldelsesfristen ble satt til 30 år dersom straffen var fengsel på livstid. For visse straffelengder innebar dette en redusert foreldelsesfrist – f.eks ble foreldelsesfristen for dem som var dømt til en fengselsstraff på over 3 måneder og inntil 1 år, redusert fra 10 til 5 år, mens foreldelsesfristen for dem som var dømt til en straff på over 5 og inntil 8 år, ble redusert fra 15 til 10 år.

Ved lov 26. januar 1973 nr 2 – som også var et resultat av et nordisk samarbeid – ble inndragningsbestemmelsene revidert. I straffeloven slik den opprinnelig lød, var det i § 34 bestemt at gjenstander som var frembrakt ved, eller som hadde vært benyttet eller bestemt til å benyttes ved en forsettlig forbrytelse, kunne inndras. Etter § 35 gjaldt det samme for gjenstander hvis egentlige bestemmelse var å tjene som middel ved forøvelsen av en straffbar handling, og etter § 36 for utbytte vunnet ved en straffbar handling eller et tilsvarende beløp. Straffeloven § 35 var imidlertid blitt noe endret ved lov 11. mai 1951 nr 2, som åpnet adgang til å inndra også sprengstoff og tyveverktøy som ble funnet hos noen som gjentatte ganger var straffet for tyveri, heleri og ran. I tillegg til disse bestemmelsene fantes det en rekke inndragningsbestemmelser spredt rundt i særlovgivningen.

Inntil lovrevisjonen i 1973 var inndragning i enkelte tilfelle å anse som tilleggstraff, i andre tilfelle ikke. Dette hadde blant annet betydning ved at inndragning som straff bare kunne ilegges den som ble dømt til en hovedstraff, og ikke fremmes i særskilt søksmål. Dessuten gjaldt foreldelsesreglene dersom det var tale om inndragning som straff, og inndragningssak kunne ikke reises dersom siktede var død. Disse ulikhetene alt etter hvorvidt inndragning var straff eller ikke – samtids som det i enkelte tilfelle var uklart hvorvidt de ulike lover som hjemlet inndragning, anså dette for straff eller ikke – førte til et behov for opprydning.

Ved lovrevisjonen ble inndragning som straff avskaffet.

For øvrig innebar revisjonen ingen vesentlige realitetsendringer, men var mer begrunnet i en språklig opprydning og klargjøring av regelverket. I § 36 ble uttrykket «utbytte» erstattet med «vinning» – og det ble presisert at inndragning kunne skje selv om ingen kunne straffes for handlingen.

3.3.3 Endringer i straffebestemmelsene

Endringene i reaksjonssystemet fra 1950-årene og frem til midten av 1970-årene innebar at bruken av strafferettslige særreaksjoner ble sterkt redusert, og at straffenivået ble senket. Også endringene innenfor straffelovens spesielle del gikk i hovedsak i formildende retning. På flere områder skjedde det en viss ned- og avkriminalisering.

En ny periode innvarsles ved lov 11. mai 1951 nr 2 – hvor det ble foretatt en gjennomgripende revisjon av bestemmelsene om vinningsforbrytelser. Endringene gjaldt særlig kapittel 24 om underlag, tyveri og ulovlig bruk, kapittel 25 om utpresning og ran, kapittel 26 om bedrageri og utroskap og kapittel 27 om forbrytelser i gjeldsforhold mv, foruten av bestemmelsene om skadeverk i kapittel 28 og åger og lykkespill i kapittel 29. I motsetning til endringene i sedelighetskapitlet i 1927 og endringene i forbindelse med beredskapslovgivningen i 1950, innebar disse endringene ingen straffskjerpelser, bortsett fra på ett område. For gjentatte grove tyverier og ran ble det innført en minstestraff på 2 års fengsel. I den utstrekning straffesatsene for øvrig ble endret, skjedde en viss nedsettelse av straffene ved at bruken av minstestraff for de mer alvorlige lovbrudd innenfor vedkommende forbrytelseskategori i hovedsak falt bort.

Endringene var imidlertid primært begrunnet i ønsket om å få en språklig mer tidsmessig lov. Definisjonene av de ulike typer av lovbrudd ble omformulert, og den kasuistiske oppregning av skjerpende omstendigheter som førte til en forhøyet strafferamme, ble i hovedtrekk avløst av mer generelle beskrivelser av omstendigheter som skulle føre til at lovbruddet skulle anses som «grovt». Mens man tidligere bare hadde sondret mellom simpelt og grovt tyveri, innførte man nå også begrepene grovt underslag, grovt ran, grovt bedrageri og grov utroskap. Avgjørelsen av hvorvidt et lovbrudd skulle anses for å være grovt, ble dessuten sterkt forenklet i forhold til de tidligere beskrivelsene av hvilke momenter som skulle anses som skjerpende omstendigheter. En slik forenkling gjaldt også i forhold til grovt tyveri. Straffe-

loven § 258 bestemte inntil lovendringen i 1951 at et tyveri var grovt dersom det skjer:

«1. i eller fra Hus, Skib, Jernbanevogn eller noget rum i saadanne, lukket Gaardsrum eller lignende Opbevarings- eller Tilholdsted, hvortil den skyldige i Hensigt at stjæle har banet sig eller nogen anden Adgang ved Indbrud (§ 147 1ste Led) eller ved Hjælp af Stige, Reb eller andet særligt Redskab, eller

2. ved Nattetid paa et Sted, der da pleier at holdes stængt, af en Person. som har indsneget sig der i hensigt at stjæle, eller

3. i eller fra Hus, Skib, Jernbanevogn, lukket Gaardsrum eller lignende Opbevarings- eller Tilholdssted, fra derværende Skab, Kiste, Skuffe eller lignende Gjemme, der enten paa Stedet eller efter at være bragt andetsteds hen opbrydes med Vold eller aabnes ved hjælp av Dirik eller falsk Nøgel eller rett Nøgel som ulovlig er fravendt Besidderen, eller

4. paa Marken Hest, Hoppe eller Føl, Okse, Ko eller Kalv, Ren eller Simle, Faar, Gjed eller Svin.»

I §§ 259 og 260 fortsatte oppregningen av forhold som gjorde tyveriet grovt – at man har inngått forbund, at man medbringer våpen, at man opptre i forkledning, når det fører til velferdstap eller utstrakt ødeleggelse eller omfatter større verdi enn kr 1000.

I motsetning til denne detaljerte oppregningen ble det i den nye formulering av § 258 – som avløste de tre paragrafer om grovt tyveri – bestemt at ved avgjørelsen av om tyveriet var grovt, særlig skulle det legges vekt på om det «er forøvd ved innbrudd (§ 147, første ledd) eller fra person på offentlig sted, om gjerningsmannen har vært forsynt med våpen, sprengstoff eller lignende, om tyveriet gjelder en betydelig verdi eller om gjerningen av andre grunner er av særlig farlig eller samfunnskadelig art». Men dette var bare momenter det kunne legges vekt på ved avgjørelsen – og i motsetning til tidligere kunne tyverier som oppfylte disse betingelsene, likevel anses som simple.

Ved lov om svangerskapsavbrudd 11. november 1960 nr 2 ble adgangen til svangerskapsavbrudd på grunnlag av sosiale indikasjoner innført, og samtidig ble straffelovens abortbestemmelser endret ved lov 11. november 1960 nr 1. I § 245 ble strafferammen for ulovlig abort for kvinnen selv redusert fra fengsel inntil 3 år til 1 år, men med adgang til å la straffen bortfalle helt. For den som foretok en ulovlig abort, ble strafferammen senket fra inntil 6 til 3 års fengsel – bare dersom det forelå særdeles skjerpende omstendigheter, ble straffen på 6 års fengsel opprettholdt. Ved lov om svanger-

skapsavbrudd 13. juni 1975 ble straffebestemmelsen mot den som aborterte, opphevet, mens den ble opprettholdt for den som foretok abort. Strafferammen i abortloven ble nedsatt til bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

Ved en lovendring 15. februar 1963 skjedde en gjennomgripende endring av sedelighetskapitlet. Bakgrunnen var at endringene i 1927 hadde vist seg å ha visse uønskede konsekvenser (Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett s 105–106):

«Det varte ikke lenge før bestemmelsene fra 1927 møtte kritikk. Det dukket stadig opp tilfelle hvor minimumsstraffen var altfor hard. I mange dommer uttalte retten at den ville ha valgt en mildere reaksjon hvis det hadde vært adgang til det. Og etter hvert fant praksis frem til forskjellige måter å unngå de høye minimumsstraffene på. Undertiden frifant lagretten selv om skyldspørsmålet var helt på det rene. I andre tilfelle besluttet påtalemyndigheten å unnlate påtale i saker som normalt burde vært brakt inn for retten. Etter at det i 1955 ble innført utvidet adgang til å anvende betinget dom, forekom det at retten ga 3 års betinget fengsel i tilfelle hvor den ville ha foretrukket en kortere ubetinget straff hvis den hadde stått fritt.»

På denne bakgrunn ble minstestrafen i straffeloven §§ 192 om voldtekt og 195 om utuktig omgang med barn under 14 år endret tilbake fra 3 til 1 års fengsel, samtidig som den absolutte regel mot straffritak ved villfarelse om alderen ble modifisert. I bestemmelsene om utuktig omgang (§§ 195, 196, 197) og utuktig atferd (§ 212) overfor mindreårige ble det dessuten tatt inn en bestemmelse om at straffen kunne bortfalle dersom offer og gjerningsperson var omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. Bestemmelsen om incest mellom foreldre og barn (§ 207) ble endret dithen at det bare var vedkommende forelder – og ikke sønnen eller datteren selv om disse var voksne – som kunne straffes. Dessuten opphevet man straff for den som under vitterlig forlovelse besvangrer kvinnen (§ 210). Bare på ett punkt ble bestemmelsene i sedelighetskapitlet skjerpet – i hallikbestemmelsen i § 206 ble det tatt inn et nytt tredje ledd som kriminaliserte det forhold at en mann lot seg underholde av en kvinne som driver utukt som erverv.

Utviklingen i retning av en mer liberal holdning når det gjaldt sedelighetsforbrytelser, ble videreført ved lov 21. april 1972 nr 18, hvor homoseksualitet mellom voksne menn og utuktig omgang med dyr – som begge var inntatt i § 213 – ble avkriminalisert. Samtidig opphevet man straff for konkubinats (§ 379) i kapitlet om forseelser mot sedeligheten.

Ved lov 23. mars 1973 nr 17 ble dessuten påtalereglene i straffebudene om pornografi (§ 211) – og blasfemi (§ 142) – endret til at det måtte kreves allmenne hensyn.

Også når det gjaldt vinningsforbrytelsene, skjedde en viss nedkriminalisering. Ved lov 7. juli 1967 nr 2 ble det åpnet adgang til å fravike minstestrafen på 2 år for fjerde gangs grove tyverier, ran og bedragerier dersom det forelå særlige grunner. Og ved lov 14. april 1972 nr 15 ble bøter innført som straffalternativ ved simpelt tyveri, mens nasakeri ble omgjort til forseelse. Bakgrunnen for endringsforslaget var (Ot prp nr 52 (1971–72) s 45):

«... at en alminnelig liberalisering av straffen for mindre grove formuesforbrytelser synes å være i samsvar med den alminnelige rettsbevissthet, og man finner det ikke betenkelig å foreslå at det ved tjuveri skal være adgang til å idømme bot når det foreligger særlig formildende omstendigheter.»

Samtidig ble bestemmelsene om minstestraft for fjerde gangs grovt tyveri, grovt bedrageri og sedvanemessig heleri opphevet, og det samme gjaldt for ran begått av noen som tidligere var straffet for ran eller grovt tyveri. Også den økte strafferamme på 3 år for gjentatt biltyveri ble opphevet – med den følge at betinget dom kunne komme til anvendelse også i slike saker.

Men utviklingen gikk ikke entydig i retning av av- eller nedkriminalisering. Nye typer av lovbrudd oppsto og lovbrudd som tidligere ikke hadde hatt særlig utbredelse grep om seg, og på disse områdene – som ulovlig avlytting, rasediskriminering og narkotikalovbrudd – skjedde en viss nykriminalisering.

Ved lov 12. desember 1958 nr 1 ble det i straffeloven § 145 a innført en ny bestemmelse om ulovlig avlytting, mens straffen for ærekrenkelser i trykt skrift ble hevet fra fengsel i inntil 1 år til 2 år. Kapittel 32 om forbrytelser i trykt skrift – som besto av to paragrafer – ble opphevet, og bestemmelsene ble i stedet omgjort til forseelser og integrert i kapittel 43 om forseelser forøvet ved trykt skrift.

Lov 9. juni 1961 nr 8 tok i et nytt annet ledd i § 135 – som omhandlet offentlig forhånelse av statsforfatningen eller offentlig myndighet – inn en bestemmelse om straff også for forhånelse av folkegruppe karakterisert ved trosbekjennelse, avstamning eller opprinnelse. Denne bestemmelsen rettet mot rasediskriminering ble ved lov 5. juni 1970 nr 34 flyttet til en egen § 135 a, samtidig som det i en ny § 349 a ble tatt inn en bestemmelse mot den som av rasediskriminerende grunner nek-

tet noen ansettelse, varer, tjenester eller adgang til sammenkomst.

De mest dramatiske straffskjerpelsene skjedde når det gjaldt narkotikalovbrudd. Inntil 1964 kunne dette bare straffes etter den daværende opiumsloven, hvor strafferammen var bøter eller fengsel i inntil 6 måneder. I 1964 ble opiumsloven avløst av legemiddeloven og strafferammen hevet til 2 års fengsel. Fra midten av 1960-årene begynte imidlertid narkotikabruk blant ungdom etter hvert å gripe om seg. For å bekjempe dette ble det reist krav om at straffebestemmelsene for de mer alvorlige narkotikaforbrytelser måtte overføres til straffeloven, og straffene skjerpes. På denne bakgrunn ble ved lov 14. juni 1968 nr 4 tilvirkning, innførsel og utførsel, erverv, oppbevaring, sending eller overdragelse av narkotika til et større antall personer eller mot betydelig vederlag eller under andre særlig skjerpende omstendigheter skilt ut som et eget lovbrudd og overført fra legemiddeloven til en ny § 162 i straffeloven hvor straffen var fengsel i inntil 6 år. Ved lov 21. april 1972 nr 18 ble straffen hevet til fengsel inntil 10 år, og den ble hevet ytterligere til 15 år ved lov 12. juni 1981 (og til 21 år i 1984, jfr avsnitt 3.4.3 nedenfor).

På andre områder skjedde det en nykriminalisering som i stor grad kan tilbakeføres til vedtakelsen av internasjonale konvensjoner. Ved lov 5. juni 1970 nr 34 ble det som nevnt tatt inn to nye bestemmelser i straffeloven (§§ 135 a og 349 a) som utvidet vernet mot rasediskriminering, noe som var nødvendig for at Norge skulle kunne ratifisere FN-konvensjonen om rasediskriminering fra 1965. Tilsvarende endringer begrunnet i tilslutning til internasjonale konvensjoner finnes det flere av. Ved lov 18. juni 1971 nr 29 fikk vi, på grunnlag av en konvensjon av desember 1970, en bestemmelse om flykapring (§ 151 a), hvor straffen var fra 2 til 21 års fengsel. Lov 1. juni 1973 nr 29, som ble vedtatt på bakgrunn av en konvensjon av 1972, satte forbud mot ulovlig omgang med bakteriologiske og andre biologiske substanser og toksiner (§ 153 a). Her var straffen inntil 10 års fengsel. Denne bestemmelsen ble utvidet til å gjelde også genmodifiserte substanser ved lov 2. april 1993 nr 38. På grunnlag av en konvensjon av 1979 ble det ved lov 7. juni 1985 nr 54 satt forbud mot ulovlig omgang med plutonium eller uran (§ 152 a), hvor straffen ble satt til fengsel inntil 4 år, eller under visse oppregnede, skjerpende omstendigheter inntil 21 års fengsel.

3.4 Perioden 1980–2000: Vektlegging av lov og orden

3.4.1 Endringer i reaksjonssystemet

Tilsynelatende fortsatte den utviklingen i retning av redusert anvendelse av straff som hadde skjedd fra 1950-årene, også inn i 1980-årene. Livstidsstraffen ble opphevet ved lov 12. juni 1981 nr 62 og erstattet av en maksimumsstraff på 21 års fengsel, og ved lov 12. april 1985 nr 18 ble lovens minste fengselsstraff redusert fra 21 til 14 dagers fengsel.

Forslaget om opphevelse av livstidsstraffen var opprinnelig fremsatt i kriminalmeldingen fra Justisdepartementet i 1978, jf St meld nr 104 (1977–78). Forslaget fikk støtte i justiskomiteén i Stortinget, bl a under henvisning til at en livstidsstraff ikke innebar noen realitet ved at domfelte normalt slapp ut etter gjennomsnittlig 11,5 år. Komiteen understreket imidlertid at opphevelsen av livstidsstraffen ikke var ment å gi redusert straff i forhold til vanlig straffelengde når lovens strengeste straff ble anvendt (Innst O nr 85 (1980–81) s 7).

Forslaget om nedsettelse av minstestrafen fra 21 til 14 dager bygget på et forslag fra Straffelovkommisjonen – som i delutredning I hadde pekt på at dette var en oppgave som det hastet med å gjennomføre. Forslaget ble av Justisdepartementet sendt ut på høring og fikk i hovedsak tilslutning av høringsinstansene, men på ulikt grunnlag. En del av høringsinstansene så en reduksjon av minstestrafen som en fordel fordi det ville kunne føre til redusert bruk av fengselsstraff. Andre pekte imidlertid på at det ville kunne gjøre det lettere for domstolene å idømme en kortvarig fengselsstraff i stedet for en betinget dom, noe som ville kunne ha gunstige preventive virkninger, jf Ot prp nr 62 (1983–84). På grunnlag av disse ulike begrunnelser gikk forslaget igjennom. Under behandlingen i Stortinget ble det imidlertid anført at nedsettelsen også ville innebære at minstestrafen for promillekjøring ble redusert, noe flertallet fant uheldig. Ved en endring i vegtrafikkloven ble derfor minstestrafen for promillekjøring på 21 dagers fengsel opprettholdt. Denne særregelen for promillekjøring ble opphevet i 1988.

Ved lovendringen i 1985 – hvor minstestrafen ble redusert til fengsel i 14 dager – ble det i en ny § 26 a også åpnet en generell adgang til å idømme bøtestraff sammen med frihetsstraff, selv om bøter ikke var fastsatt som straff for lovbruddet. Bakgrunnen for forslaget var et høringsnotat fra Justisdepartementet i 1984, hvor departementet tok opp et forslag om å endre straffeloven slik at bøtestraff også kunne kombineres med en ubetinget feng-

selsdom, på samme måte som det ved endringen i reglene om betinget dom i 1955 var åpnet adgang til å idømme bøter sammen med en betinget fengselsdom. Ifølge forslaget skulle bøter kunne idømmes i tillegg til fengsel når dette ble ansett nødvendig av allmennpreventive grunner. En bøtestraff i tillegg til en ubetinget fengselsstraff var ikke ment å føre til en reduksjon av fengselsstraffen, men skulle snarere innebære en skjerpelse av straffen. Om dette uttalte departementet i Ot prp nr 62 (1983–84) s 12:

«Departementet begrunnet dette i notatet med at det var grunn til å markere at hensynet til allmennprevensjonen skal være avgjørende for adgangen til å anvende straffartene kumulativt. Dette vil markere at bøtestraff ikke skal gi noen mulighet til å «kjøpe» seg fri fra fengsel. ... Det er Justisdepartementets forutsetning at en

idømmelse av kumulasjonstraff ikke skal redusere den samlede preventive virkning, men tvert imot etter omstendighetene bidra til å styrke den i det enkelte tilfelle.»

I lovvedtaket ble imidlertid hensynet til allmennprevensjonen sløffet, under henvisning til at også individualpreventive og andre forhold måtte kunne tillegges vekt ved avgjørelsen av om det i tillegg til en fengselsdom også burde ilegges bøtestraff.

Det var imidlertid ikke gjennom lovendringer at overgangen fra det som kan betegnes som behandlingsideologien – eller «laissez faire-ideologien» som noen vil betegne det som – til understreknin-gen av lov og orden, skjedde. Den skyldtes først og fremst endringer i påtalemyndighetens og domstolenes praksis. Dette illustreres i tabell 3.4 nedenfor.

Tabell 3.4 Politiets avgjørelse i forbrytelsessaker og fengselsdommer i forbrytelsessaker i 1960 og 1986 i aldersgruppene 14–17 år og 18 år og over

	1960		1986	
	Antall	%	Antall	%
<i>14–17 år:</i>				
Henleggelse mv	242	11,0	374	12,1
Påtaleunndlatelse	1752	79,9	1006	23,7
Forelegg	31	1,4	446	14,5
Tiltale	169	7,7	1253	40,7
Siktede totalt	2194	100,0	3079	100,0
Betinget fengsel	93	81,6	850	80,6
Ubetinget fengsel	9	7,9	204	19,4
Arbeidsskole	12	10,5	0	0,0
Domfelte totalt	114	100,0	1054	100,0
<i>18 år og over:</i>				
Henleggelse mv	983	21,2	1347	13,0
Påtaleunndlatelse	418	9,0	161	1,5
Forelegg	436	9,4	2264	21,8
Tiltale	2797	60,4	6621	63,7
Siktede totalt	4634	100,0	10393	100,0
Betinget fengsel	1497	56,0	3358	43,8
Ubetinget inntil 1 år	1034	38,7	3690	48,2
	144	5,4	606	7,9
Ubetinget over 1 år				
Domfelte totalt	2675	100,1	7654	99,9

Kilde: Kriminalstatistikk 1960 og 1986

Tabellen viser for det første politiets avgjørelser overfor siktede i forbrytelsessaker i henholdsvis 1960 og 1986, og dernest reaksjonene overfor fengselsdømte samme år – fordelt på aldersgruppen 14–17 år og 18 år og over. Grunnen til at året 1986 er valgt ut som eksempel for den siste perioden, er at straffbarhetsalderen ble hevet til 15 år i 1987 (se nedenfor under 3.4.2), og etter dette tidspunkt finnes følgelig ingen sammenliknbare data.

Som det fremgår av tabellen, skjedde det for den aller yngste aldersgruppen en markert overgang fra bruk av påtaleunntatelse – og senere overføring til barnevernsnemnd – til bruk av bøtestraff ved forelegg og tiltale. Mens 80 prosent av sakene ble avgjort med påtaleunntatelse i 1960, var tallet i 1986 sunket til 24 prosent, mens andelen tiltaler økte fra 8 til 41 prosent. Av dem som ble idømt en fengselsstraff, var prosentfordelingen mellom betinget og ubetinget dom omtrent den samme i de to år. Men fordi langt flere ble domfelt i 1986 enn i 1960, innebar dette at antallet ubetinget dømte økte fra 21 til 204 i aldersgruppen 14–17 år. Til tross for at antallet siktede hadde økt med en tredjedel i samme tidsrom (fra 2194 til 3079), innebærer økningen i ubetingede fengselsdommer en økning langt utover dette.

Også blant voksne lovbrytere skjedde en viss overgang fra påtaleunntatelse til forelegg og tiltale. Den mest markante endring gjelder imidlertid overgangen fra bruk av betinget til ubetinget fengselsstraff. Mens det av de sakene som ble avgjort med en fengselsdom i 1960, var 56 prosent som ble gitt en betinget dom, var andelen i 1986 sunket til 44 prosent. Også bruken av langvarige fengselsstraffer – over 1 år – viste en klar økning, selv om det var relativt få som ble dømt til en så lang fengselsstraff.

De lovendringer som skjedde i 1980-årene – selv om de i og for seg var av stor betydning – med-

førte imidlertid ingen gjennomgripende endringer i reaksjonssystemet. Men i 1990-årene skulle dette endre seg. Ved lov om megling i konfliktråd 15. mars 1991 nr 3 ble ordningen med kommunale konfliktråd – som hadde vært utprøvd i visse kommuner i 1980-årene – innført som en obligatorisk ordning. Slik megling er ment å være en måte å løse tvister mellom enkeltpersoner på – både av sivilrettslig og strafferettslig art – uten at rettsapparatet blir trukket inn. Synspunktet bak konfliktrådsbehandlingen er at de to parter skal komme sammen og i fellesskap finne en løsning. Når det gjelder straffesaker, er det påtalemyndigheten som treffer beslutning om å overføre saken til konfliktrådet i medhold av straffeprosessloven § 71 dersom den finner at saken egner seg til dette, og at partene samtykker i overføring. I praksis vil det bare være i mindre alvorlige saker at konfliktrådsbehandling kommer til anvendelse.

Konfliktrådsbehandling anvendes særlig overfor de yngste lovbryterne. Av samtlige siktede som henvises til konfliktrådsbehandling, er rundt fire femtedeler under 21 år, slik det fremgår av tabell 3.5 nedenfor. Noe i overkant av hver femte siktede i aldersgruppen 14–17 år henvises til konfliktrådsbehandling, mens det samme gjelder hver tyvende i aldersgruppen 18–20 år. At også 14-åring er inkludert i den yngste aldersgruppen, skyldes at også saker mot siktede under den kriminelle lavalder kan henvises til konfliktrådsbehandling. For aldersgruppen 21 år og over anvendes konfliktrådsbehandling svært sjelden.

Ved en endring av straffeloven samme dag som konfliktrådsloven – ved lov 14. mars 1991 nr 4 – ble samfunnstjeneste innført. Samfunnstjeneste – i likhet med konfliktrådsbehandling – hadde tidligere vært praktisert i ulike deler av landet som ledd i en prøveordning, men ble nå gjort til en ny, alternativ hovedstraff i straffeloven § 15. Etter § 28 a kan sam-

Tabell 3.5 Siktede for forbrytelser som har fått saken overført til behandling i konfliktråd

	Totalt	Derav under 21 år		Prosentandel av samtlige siktede i ulike aldersgrupper		
		Antall	Prosent	14–17 år	18–20 år	21 år-
1993	257	213	82,9	4,5	1,2	0,2
1994	866	731	84,4	15,2	4,0	0,8
1995	1415	1169	82,6	23,6	6,9	1,4
1996	1465	1194	82,0	22,7	5,3	1,5
1997	1335	1086	81,3	21,6	5,3	1,3
1998	1386	1104	79,7	21,8	4,6	1,4

Kilde: Kriminalstatistikk 1993–1998

funnstjeneste på inntil 360 timer idømmes for straffbare handlinger som ellers ville medført fengselsstraff på inntil 1 år, dersom hensynet til den alminnelige lovlydighet gjør det tilrådelig. Gjennomføringen av samfunnstjenesten finner sted i regi av og under kontroll av kriminalomsorg i frihet.

Som det fremgår av tabell 3.6 nedenfor, har samfunnstjeneste som straffereaksjon vist en nedgang fra 1992, da nær 6 prosent av alle forbrytelsessaker ble avgjort på denne måten, til 3 prosent i 1998. Samfunnstjeneste blir særlig anvendt overfor ungdom og unge voksne inntil 40 år, selv om det synes å ha vært en viss økning i anvendelsen overfor de eldre aldersgrupper (for 1997 og 1998 gir kriminalstatistikken imidlertid ikke opplysninger om aldersfordelingen).

Barnevernloven av 1953 ble avløst av en ny barnevernlov av 17. juli 1992. Etter den nye loven skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet (§ 4–1). Den nye loven har søkt å styrke barnets og dets foreldres rettssikkerhet. Inngripende tiltak skal ikke som tidligere treffes av kommunale barnevernsnemnder, men av en fylkesnemnd (§ 4–12 tredje ledd). Loven gir regler om fylkesnemndas saksbehandling, som gir behandlingen en domstolsliknende karakter. Er gjerningsmannen ved lovovertrедelsen fylt 15, men ikke 18 år, har både påtalemyndigheten og barnevernsmyndighetene kompetanse til å gripe inn. Ordningen med at påtalemyndigheten kunne overføre saken til barnevernsnemnda, som i 1987 var blitt avløst av barneverntjenesten under kommunens helse- og sosialstyre, er opphevet. Begrunnelsen var at barnevernstiltak ikke burde blandes sammen med straffereaksjoner. I stedet er det innført en gjensidig informasjonsplikt. På denne bakgrunn fikk påtalemyndigheten plikt til, i en ny

§ 232 a i straffeprosessloven, straks å underrette barneverntjenesten når etterforskning ble satt i gang mot noen som var under 18 år og saken ikke var av bagatellmessig art. Fra påtalemyndighetens side skal saken avgjøres på samme måte som overfor andre lovovertrедere – og i slike saker kan ofte konfliktrådsbehandling være en løsning. Dersom barneverntjenesten ber om det, skal den gis anledning til å uttale seg før tiltale spørsmålet avgjøres.

Ved lov 1. juli 1994 nr 50 ble det gitt nye bestemmelser om forbud for domfelte mot å oppholde seg visse steder. Straffeloven § 16 nr 2 hadde inntil da bestemt at en domfelt som tilleggsstraff kunne dømmes til forvisning fra bestemte steder. Forvisningsstraff kunne ifølge § 33 idømmes dersom retten ut fra motivet for lovbruddet anså vedkommendes nærvær på bestemte steder som noe som innebar særlig fare for person eller eiendom. En forvisning innebar forbud for vedkommende mot å bo eller oppholde seg på et bestemt sted eller innenfor en bestemt avstand fra dette.

Kravet om at forvisningsstraff bare kunne idømmes dersom det forelå en særlig fare for person eller eiendom, innebar at den ikke kunne benyttes dersom det bare var tale om plagsom eller sjikanøs atferd fra vedkommendes side. Etter hvert var man imidlertid i økende utstrekning blitt oppatt av tilfeller hvor en tidligere ektefelle eller samboer plaget og trakasserte den annen part etter at forholdet var opphørt, og dette var bakgrunnen for lovendringen. Utrykket «forvisning fra bestemte steder» ble i § 16 nr 2 erstattet med «forbud mot å oppholde seg i bestemte områder», og § 33 bestemte at slikt oppholdsforbud kunne idømmes «dersom lovbrysterens opphold der kan være til særlig fare eller plage for andre». Ved en samtidig endring av straffeprosessloven ble også påtalemyndigheten gitt adgang til midlertidig å sette et slikt

Tabell 3.6 Anvendelse av samfunnstjeneste som straffereaksjon i forbrytelsessaker

	Antall dommer på samfunnstjeneste	Prosentandel reaksjoner på samfunnstjeneste i ulike aldersgrupper				
		15–20 år	21–29 år	30–39 år	40 år–	Totalt
1992	889	6,3	6,6	5,0	1,5	5,7
1993	933	5,8	6,8	4,4	1,6	5,4
1994	939	6,8	6,8	4,0	1,7	5,5
1995	878	5,7	5,8	4,2	2,9	5,0
1996	830	4,5	5,3	4,6	2,5	4,6
1997	696	–	–	–	–	4,0
1998	618	–	–	–	–	2,9

Kilde: Kriminalstatistikk 1992–1998

forbud på begjæring av den som søker beskyttelse, eller når allmenne hensyn krever det. Forbudet må bringes inn for forhørsretten innen 3 dager til endelig avgjørelse.

Loven om oppholdsforbud var – som det het i overskriften til loven – begrunnet i at man ønsket en «styrking av kriminalitetsofres stilling». Som ledd i dette ble også reglene om erstatning som vilkår ved betinget dom endret. Ifølge straffeloven § 53 nr 4 kunne domfelte bare pålegges vilkår om betaling av erstatning og oppreisning til fornærmede, men dette ble nå utvidet til å gjelde også overfor andre skadelidte. Dette tok særlig sikte på de tilfelle hvor fornærmedes nærmeste ble økonomisk eller psykisk rammet gjennom lovbruddet.

Ved lov 23. juni 1995 nr 35 ble det i straffeloven § 53 innført en prøveordning med såkalt promilleprogram som reaksjon overfor høypromillekjørere. Bakgrunnen var at vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 31 annet ledd bokstav c – som setter straff for promillekjøring – ved en lovendring i 1995 fikk et tillegg om at betinget fengselsstraff også kan idømmes overfor promillekjørere med over 1,5 i promille (som ifølge vegtrafikkloven normalt skal straffes med ubetinget fengselsstraff) på vilkår av at vedkommende gjennomfører promilleprogram. Begrunnelsen for en slik særordning var at en del slike høypromillekjørere måtte antas å ha et betydelig alkoholproblem, og overfor disse ville det være mer hensiktsmessig å gi en reaksjon som tok sikte på å motvirke alkoholproblemet fremfor å idømme en fengselsstraff.

Også når det gjaldt bøtestraffen – som utover på 1980- og 1990-tallet hadde fått en utstrakt anvendelse, særlig som alternativ til påtaleunntatelse og betinget dom, men også i kombinasjon med fengselsdommer – skjedde det visse endringer. Ved de noe mer alvorlige lovbrudd er som regel bøtestraff ikke noe selvstendig straffalternativ. Dette innebærer at det ikke kan idømmes en bot alene, men denne må kombineres med en betinget eller ubetinget fengselsstraff, og av denne grunn settes vesentlig lavere enn dersom den hadde stått alene. I visse tilfelle ble det imidlertid opplevd som for strengt å idømme en ubetinget fengselsstraff, mens på den annen side en påtaleunntatelse eller en betinget dom – alene eller i kombinasjon med fengselsstraff – ble opplevd som for mild. På grunnlag av et initiativ fra Riksadvokaten ble derfor bøter innført som selvstendig straffalternativ ved en endring av bestemmelsen om grovt tyveri ved lov 16. juni 1989 nr 64.

I 1990-årene ble også spørsmålet om særreaksjoner for farlige lovbrutere tatt opp på nytt, etter at Straffelovrådets innstilling fra 1973 ikke hadde

resultert i noen lovendringer. Et underutvalg under Straffelovkommisjonen la i 1990 frem en utredning, som i hovedsak fulgte Straffelovrådets forslag, og ved lov 17. januar 1997 nr 11 ble straffeloven endret. I stedet for sikring – og forvaring, som i praksis ikke var blitt anvendt etter annen verdenskrig – ble det i §§ 39 og 39 b innført en ordning med at psykotiske eller høygradig psykisk utviklingshemmede lovbrutere som hadde begått eller forsøkt å begå visse nærmere beskrevne alvorlige forbrytelser, kan overføres til tvungent psykisk helsevern dersom dette anses nødvendig for å verne samfunnet og det foreligger nærliggende fare for gjentakelse. Overfor tilregnelige lovbrutere kan forvaring etter §§ 39 c til 39 h anvendes dersom vedkommende på nytt blir funnet skyldig i å ha begått slike alvorlige forbrytelser, og en tidsbestemt straff ikke anses tilstrekkelig til å verne samfunnet ved gjentakelsesfare. Overføring til tvungent psykisk helsevern skjer på ubestemt tid, men med mulighet for å begjære opphør av reaksjonen ved dom. Forvaring skal idømmes for et bestemt tidsrom som ikke kan overstige 21 år, men forvaringen kan forlenges av retten for inntil 5 år av gangen ved dom. På grunn av manglende muligheter for å plassere psykisk utviklingshemmede som var dømt til overføring til psykisk helsevern, ble ikrafttredelsen av loven utsatt, og den trådte først i kraft i 2002.

3.4.2 Andre endringer i straffelovens alminnelige del

Ved lov 12. juni 1987 nr 51 ble den kriminelle lavalder hevet fra 14 til 15 år i straffeloven § 46. På samme måte som nedsettelsen av minstestrafen fra 21 til 14 dager, var lovendringen bygget på et forslag fremsatt i Straffelovkommisjonens delutredning I – selv om det hadde vært fremsatt flere ganger tidligere. Fra enkelte hold ble det innvendt at en heving av lavalderen burde utsettes inntil barnevernet var godt nok utbygd til å kunne ta seg av denne nye aldersgruppen unge lovbrutere – et argument som tidligere hadde stoppet forslagene om heving av lavalderen. Straffelovkommisjonens argument var imidlertid at dersom lavalderen ble hevet, ville dette fremtvinge de nødvendige tiltak. Og flertallet i Stortinget vedtok på dette grunnlag å heve den kriminelle lavalder til 15 år.

Samtidig med denne endringen ble det dessuten i § 55 første ledd tatt inn en bestemmelse om at fengselsstraff over 15 år ikke kan idømmes for handlinger forøvd før fylte 18 år, og at i slike tilfelle kan straffen nedsettes under lovens minimum og også til en mildere straffart.

Ved lov 20. juli 1991 nr 66 fikk straffeloven et nytt kapittel 3 a om straffansvar for foretak, som bygget på Straffelovkommisjonens delutredning III. Mens hovedprinsippet innenfor straffeloven er at straff bare kan ilegges fysiske personer, var det innenfor særlovgivningen opp gjennom 1900-tallet innført en rekke bestemmelser om at organisasjoner, bedrifter og andre foretak kunne straffes dersom bestemte lovbrudd var begått av noen som hadde handlet på vegne av foretaket. Bakgrunnen for disse bestemmelsene var dels at det i mange tilfelle ikke kunne fastslås hvem innenfor foretaket som hadde begått handlingen, og handlingen ville følgelig gå straffri dersom ikke foretaket kunne straffes. Og selv om man fant frem til den eller de ansvarlige for handlingen, måtte straffen – som i regelen ville være en bøtestraff – i så fall utmåles på grunnlag av vedkommendes økonomiske forhold, og følgelig bli av begrenset omfang. Dersom selve foretaket ble straffet, kunne boten utmåles i forhold til overtredelsens grovhet og den fordel foretaket hadde hatt av overtredelsen, noe som ville kunne virke som en oppfordring for foretaket til å forhindre slike overtredelser.

Mens straffansvar for foretak inntil lovendringen i 1991 bare kunne ilegges dersom dette var spesielt hjemlet i vedkommende lov, ble det i en ny § 48 a gitt en generell hjemmel for foretaksstraff når et straffebud var overtrådt. Foretaksstraff kan følgelig ilegges for ethvert lovbrudd. En annen sak er at mange lovbrudd – som tyveri og ran – vanskelig kan tenkes begått på vegne av et foretak. Det er heller ingen forutsetning at noen enkeltperson kan straffes for handlingen. Dette innebærer at foretaket kan straffes selv om man ikke finner frem til den eller de som er ansvarlige for handlingen (anonyme feil), eller hvor disse hver for seg ikke har handlet uaktsomt i strafferettslig forstand, men den samlede atferd likevel kan karakteriseres som uaktsom (kumulative feil). I en ny § 48 b ble det gitt regler om hvilke hensyn som skal tillegges vekt ved avgjørelsen av om foretaksstraff skal ilegges, og om straffutmålingen.

Reglene om inndragning – som tidligere var endret ved lov 26. januar 1973 nr 2 – ble på ny endret ved lov 11. juni 1999 nr 39. Etter straffeloven § 34 – både før og etter endringen i 1973 – var det bare det utbytte eller den vinning som var oppnådd ved en straffbar handling, som kunne inndras. Men for å beregne det utbytte eller den vinning en person har av et lovbrudd, måtte de utgifter vedkommende har hatt, trekkes fra. At lovbrøyteren skulle kunne trekke fra sine utgifter i forbindelse med lovbruddet, fortonte seg imidlertid som urimelig, og i praksis hadde domstolene gått over til å beregne

vinningen ut fra en såkalt «bruttometode», hvor utgiftene ikke kunne trekkes fra.

Ved lovendringen i 1999 ble § 34 endret i overensstemmelse med dette. Utrykket «vinning» ble endret tilbake til «utbytte», men det ble i paragrafen bestemt at ved fastsettelsen av utbyttet skal det ikke tas hensyn til de utgifter vedkommende måtte ha hatt. Loven ble samtidig endret dithen at utbyttet av en straffbar handling «skal» inndras, mens det tidligere het at det «kunne» inndras helt eller delvis. Utgangspunktet er følgelig at inndragning av utbyttet skal være en automatisk følge av domfellelsen. Det bestemmes imidlertid at inndragningsansvaret likevel kan reduseres eller falle bort dersom retten mener at inndragning vil være klart urimelig.

Det viktigste ved lovendringen i 1999 var imidlertid innføring av adgang til såkalt utvidet inndragning. Tidligere var utgangspunktet for inndragningen at det måtte bevises at ett eller flere bestemte lovbrudd hadde ført til et nærmere bestemt utbytte eller en vinning. I praksis vil imidlertid en slik sammenheng mellom et bestemt lovbrudd og et bestemt utbytte kunne være vanskelig å bevise. I en del tilfelle var forholdet også at mye tydet på at vedkommende hadde drevet med lovbrudd over lengre tid – f.eks. kunne vedkommende ha kjøpt seg villa, sportsbil og cabincruiser uten å ha hatt påvisbare inntekter som skulle ha muliggjort disse innkjøpene – men uten at det var mulig å føre bevis for en slik sammenhengende lovbruddsaktivitet. Inndragningen måtte derfor begrenses til det utbytte som skrev seg fra det lovbruddet som man hadde håndfaste bevis for – slik at vedkommende ble sittende tilbake med en betydelig formue til tross for at alt talte for at den var anskaffet gjennom lovbrudd. For å forhindre at personer som hadde lagt seg opp store verdier gjennom en mer eller mindre profesjonelt preget kriminalitet, skulle sitte tilbake med utbyttet – enten dette stammet fra spritsmugling, narkotikaomsetning eller andre former for kriminalitet – ble ordningen med utvidet inndragning innført i en ny § 34 a i straffeloven.

Ifølge § 34 a første ledd kan utvidet inndragning skje overfor en lovovertræder som finnes skyldig i å ha begått en straffbar handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte. Forutsetningen er imidlertid at vedkommende enten har begått flere straffbare handlinger som til sammen kan medføre en straff av fengsel i 6 år eller mer, eller har begått et lovbrudd som kan medføre en straff av fengsel i 2 år eller mer, og som samtidig i løpet av de siste 5 år er ilagt straff for en handling som kan gi betydelig utbytte.

Utvidet inndragning innebærer i følge straffeloven § 34 a annet ledd at samtlige formuesgoder som tilhører lovovertrederen kan inndras, selv om det ikke kan bevises at disse stammer fra straffbare handlinger. Både vedkommendes villa og innbo, bankinnskudd og verdipapirer og de biler og båter som vedkommende måtte eie, kan derfor inndras. Unntak fra dette gjelder bare dersom vedkommende kan sannsynliggjøre at midlene er ervervet på lovlig måte. Loven har med andre ord innført en omvendt bevisbyrde – det er ikke lenger påtalemyndigheten som må bevise at midlene er utbyttet fra bestemte straffbare handlinger, men det er i stedet lovbrøyteren som må bevise at de ikke stammer fra lovbrudd.

Utvidet inndragning gjelder ikke bare overfor lovbrøyteren selv. Straffeloven § 34 a tredje ledd bestemmer også at verdien av alle formuesgoder som tilhører lovbrøyterens nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer, kan inndras. Begrunnelsen er selvfølgelig å hindre at utbyttet skal unndras fra inndragning ved at lovbrøyteren overfører det til disse. Unntak fra dette gjelder bare dersom formuesgodene er ervervet forut for eller etter opphør av ekteskapet eller samboerskapet, eller minst 5 år før den straffbare handling som gir grunnlag for inndragningen, eller at det sannsynliggjøres at de er ervervet på lovlig måte.

Straffeloven § 34 a gjelder bare overfor ektefelle og samboer – og ikke i relasjon til lovbrøyterens barn eller andre nærstående. Men § 37 a annet ledd bestemmer at dersom et formuesgode er overdratt til en av lovbrøyterens nærmeste, kan dette eller dets verdi inndras dersom påtalemyndigheten sannsynliggjør at det er ervervet ved en straffbar handling. I dette tilfelle gjelder altså ikke regelen om omvendt bevisbyrde, og det er heller ikke samtlige formuesgoder som tilhører vedkommende som kan inndras, men bare de som er overdratt fra lovbrøyteren.

På den annen side er beviskravene mindre enn det som kreves etter § 37 a første ledd for at inndragning av utbytte eller ting skal skje fra andre enn de nærmeste. I forhold til de nærmeste kreves etter § 34 a ikke – som etter § 37 a – bevis for at formuesgodene eller en tilsvarende verdi er ervervet ved en straffbar handling. Det er tilstrekkelig at dette sannsynliggjøres. Det er heller ikke noe krav at mottakeren har fått det som gave – eller forsto eller burde ha forstått at det var ervervet ved en straffbar handling.

Fra 1980-årene skjedde også endringer i påtalereglene. I straffeloven er det i tilknytning til en del straffebestemmelser gjort unntak fra hovedregelen om offentlig påtale i straffelovens kapittel 7.

Dels består unntakene i at allmenne hensyn må kreve påtale, og dels i at påtale forutsetter fornærmedes begjæring – eller ved en kombinasjon av disse to kravene ved at begge må være oppfylt, eller at de stilles opp som alternativer. De endringer som ble foretatt fra 1980-årene, besto i at kravet om allmenne hensyn eller fornærmedes begjæring ble opphevet, og lovbruddene i stedet underlagt offentlig påtale ut fra et ønske om at de ikke skulle gå straffrie.

Ved lov 24. mai 1985 nr 31 ble påtaleregelen i pornografibestemmelsen (§ 211) endret dithen at det ikke skulle kreves allmenne hensyn, men at slike saker skulle være underlagt ubetinget offentlig påtale. Kravet om allmenne hensyn var tatt inn ved en lovendring 23. mars 1973 nr 17, men ble opphevet ut fra ønsket om en skjerpet bekjempelse av pornografi.

For å motvirke barnemishandling og i særdeleshet kvinnemishandling – hvor forholdet ofte var at påtalebegjæringen ble trukket tilbake, i visse tilfelle etter press fra mishandleren, etter at saken først var anmeldt og etterforsket – ble påtaleregelen i voldssaker endret ved lov 26. februar 1988 nr 7. Bestemmelsen om fornærmedes begjæring som forutsetning for påtale for legemsbeskadeligelse i straffeloven § 229 ble opphevet, mens det i bestemmelsen om legemsfornærmelse i § 228 ble bestemt at dersom legemsfornærmelsen var forøvd mot den skyldiges ektefelle eller samboer, partenes barn eller slektning i rett oppstigende linje, krevdes ikke fornærmedes begjæring.

Ved lov 8. juli 1988 nr 70 ble kravet om fornærmedes begjæring om påtale opphevet når det gjaldt uaktsom forvoldelse av betydelig legemsskade (§ 238). Begrunnelsen var at man ønsket sterkere reaksjoner overfor skade i trafikken, og ved samme lov ble det i lovbestemmelsen uttrykkelig presisert at den også gjaldt ved bruk av motorvogn.

Ved lov 28. april 2000 nr 34 ble foreldelsesreglene vedrørende bøter og subsidiær fengselsstraff endret. Mens foreldelsesfristen for bøter i straffeloven § 74 inntil da hadde vært 3 år for bøter inntil kr 3000 og 5 år for større beløp, ble foreldelsesfristen for bøter generelt hevet til 10 år. Foreldelsesfristen for den subsidiære fengselsstraffen, som hadde vært den samme som for bøter, ble satt til 5 år også for beløp inntil kr 3000.

Det skjedde også endringer i straffelovens virkeområde – på samme måte som i 1970-årene – ved at nye straffebud som sprang ut av vedtakelsen av internasjonale konvensjoner, førte til endringer i straffeloven § 12 nr 3 og 4 om straffbarheten av handlinger foretatt i utlandet.

3.4.3 Endringer i straffebestemmelsene

Fra 1980-årene – i likhet med tiårene tidligere – har det blitt foretatt en lang rekke endringer i straffelovens spesielle del. Mange av disse endringene har vært av mer teknisk art. Av de 92 paragrafene i straffelovens spesielle del som ble endret i perioden 1981–1990 skyldtes f.eks. 31 opphevelsen av livstidsstraffen, som førte til at strafferammen i de straffebestemmelser som hadde livstidsstraff, måtte endres til 21 år. Ytterligere 27 paragrafer måtte endres fordi endringer i spesiallovgivningen måtte følges opp med språklige endringer eller mindre realitetsendringer i straffebestemmelsene. I forbindelse med ikrafttreddelsen av den nye straffeprosessloven måtte f.eks. ordet lagrettemann i §§ 110 og 114 erstattes av lagrettemedlem.

Men det var ikke bare slike mer eller mindre tekniske endringer straffeloven gjennomgikk i denne perioden. Det har også skjedd realitetsendringer. Og fra 1980-årene har disse endringene i stor grad bestått i nykriminalisering og oppkriminalisering – i motsetning til i den foregående perioden, som var mer preget av av- eller nedkriminalisering.

I enkelte tilfelle kan den nykriminalisering som har funnet sted, føres tilbake til forpliktelser som skyldes tiltredelse av internasjonale konvensjoner som forplikter landene til å kriminalisere visse forhold – noe som også var aktuelt i den foregående periode. Også i 1980- og 1990-årene har man eksempler på dette – som en ny § 152 a ved lov 7. juni 1985 nr 54 om ulovlig omgang med plutonium og uran, og lov 11. juni 1999 nr 40 om forbud mot kjernefysiske prøvesprengninger.

Nykriminaliseringen fra 1980-årene kan også tilbakeføres til endrede teknologiske forhold. Eksempler på dette er lov 11. juni 1982 nr 49, hvor utgivelse, salg og formidling av film eller videogram med grove voldsskildringer ble gjort straffbar (§ 382) – en lovendring som bl. a. kan tilbakeføres til at videospillere var blitt tilgjengelige også for private, og at det ble utbudt en rekke brutale voldsfilmer som tidligere ikke hadde vært tilgjengelige. Ved lov 12. juni 1987 nr 54 ble bestemmelsen om brevbrudd i § 145 omformulert til også å omfatte elektronisk lagret informasjon mv, mens § 270 om bedrageri ble utvidet til også å ramme bedrageri begått ved påvirkning av automatisk databehandling. Dessuten ble det i en ny § 151 b satt straff for ødeleggelse av informasjonssamling eller anlegg for energi, telekommunikasjon eller samferdsel, som volder omfattende forstyrrelse. Ved lov 15. mars 1991 nr 5 ble det innført forbud mot fjernsynsovervåkning på offentlig sted uten varselsskil-

ting (§ 390 b), og ved lov 11. juni 1993 nr 78 ble det innført et tilsvarende forbud mot fjernsynsovervåking på arbeidssted (§ 390 b). Ved lov 7. april 1995 nr 15 ble det å skaffe seg adgang til fjernsyns- og radiosignaler ved å bryte en beskyttelse (§ 262), kriminalisert.

Det finnes også flere eksempler på at endrede oppfatninger av hva som bør straffes, har slått igjennom i lovgivningen. Ved lov 8. mai 1981 nr 14 ble diskriminering av homofile gjort straffbar (§§ 135 a og 349 a). Ved lov 10. juni 1988 nr 43 ble det å motta eller skaffe seg utbytte av en narkotikaforbrytelse kriminalisert (§ 162 a) – en bestemmelse som i 1993 ble integrert i heleribestemmelsen i § 317. Ved lov 19. juni 1992 nr 55 ble visse former for ulovlig omgang med dopingmiddel kriminalisert (§ 162 b), og ved lov 11. juni 1993 nr 79 ble det å bære kniv o.l. på offentlig sted (§ 352 a) gjort straffbart som følge av at voldsanvendelse hvor kniv ble anvendt syntes å ha blitt mer utbredt.

En etter hvert viktig form for nykriminalisering har funnet sted ved at skyldkravet er blitt utvidet fra forsett til uaktsomhet eller grov uaktsomhet. Straffeloven rammet opprinnelig nærmest utelukkende forsettlige handlinger, selv om det fantes unntak (Hagerup, Strafferettens almindelige del s 339). I tillegg til de praktisk viktige bestemmelsene om uaktsom legemsskade og uaktsomt drap (§§ 237 til 239) og uaktsomt grovt skadeverk (§§ 391 og 293), kunne skipsoffiserer (§ 422) og skipsmannskap (§ 426) straffes for å ha utvist uaktsomhet i tjenesten. Dessuten satte straffeloven også straff for uaktsomhet i forhold til en rekke til dels alvorlige, men lite praktiske lovbrudd (§§ 88, 89, 90, 150–153, 359–360 og 362), foruten at enkelte bestemmelser var formulert slik at de ble forstått dithen at de også rammet uaktsomme handlinger (§§ 226, 247, 322, 431, 324–325 og 386). I alt var det følgelig bare 24 bestemmelser som opprinnelig rammet uaktsomhet.

Av de handlinger som var kriminalisert i sin uaktsomme form, var det som nevnt særlig bestemmelsene om uaktsom legemsbeskadigelse, uaktsomt drap og uaktsomt skadeverk som hadde noen praktisk betydning. Også når det gjaldt heleribestemmelsen (§ 317), ble denne opprinnelig tolket dithen at den rammet uaktsomhet, men Høyesterett aksepterte ikke denne tolkningen, og i rettspraksis ble uaktsomt heleri ikke ansett for å være straffbart (Andenæs, Formuesforbrytelsene 2. utg 1967 s 181). Ved revisjonen av bestemmelsene om formuesforbrytelsene i 1951 ble spørsmålet om å kriminalisere også uaktsomt heleri tatt opp, men dette ble avvist. Derimot ble grovt uaktsom unn- dragelse av verdier fra konkursbo, tvangsfullbyr-

delse mv (§ 283) og grovt uaktsom tilsidesettelse av regnskapsbestemmelser (§ 286) gjort straffbar.

Fra 1980-årene har kriminalisering av uaktsomme handlinger blitt mer vanlig, først og fremst innenfor særlovgivningen, men også i straffeloven. De første av disse endringene kom imidlertid tidligere, og gjaldt – foruten §§ 283 og 286, som ble endret allerede i 1951 – heleri, hvor grovt uaktsomt heleri (§ 318) ble kriminalisert ved lov 1. juni 1973 nr 29. Ved lov 8. juni 1984 nr 57 ble narkotikaforbrytelser (§ 162) gjort straffbare i sin uaktsomme form. I 1987 ble det innført en ny § 151 b om ødeleggelse mv av kommunikasjonssystem, som også rammet uaktsomhet. Heleri av utbytte av en narkotikaforbrytelse – som ble kriminalisert i 1988 – ble også gjort straffbart i sin uaktsomme form. Ved lov 15. mars 1991 nr 5 ble uaktsomt bruk av nødsignal (§ 349) kriminalisert. Ved en endring av bedrageribestemmelsene 20. juli 1991 nr 68 ble grovt uaktsomt bedrageri (§ 271 a) kriminalisert. Det samme gjaldt dopingforbrytelser (§ 162 b) da disse ble kriminalisert i 1992. Ved lov 5. august 1994 nr 55 ble dessuten spredning av uriktig informasjon om og smitteoverføring av allmennfarlig, smittsom sykdom (§§ 154 a og 155) gjort straffbare i sin uaktsomme form. Og ved lov 11. august 2000 nr 76 ble grovt uaktsom voldtekt (§ 192) kriminalisert. Når det gjelder heleri (§ 318) ble skyldkravet endret fra grov til simpel uaktsomhet ved lov 15. mars 1991 nr 5.

Også oppkriminalisering ved å øke strafferammen har blitt foretatt, hvor det mest ekstreme eksempel gjelder narkotikaforbrytelser. Mens maksimumsstraffen for slike lovbrudd som nevnt inntil 1964 var fengsel i 6 måneder, ble straffen for de noe alvorligere narkotikalovbrudd frem til 1972 hevet til 10 års fengsel. Denne økningen fortsatte på 1980-tallet, hvor straffen ble hevet til 15 års fengsel i 1981. Ved lov 8. juni 1984 nr 57 ble straffen ytterligere hevet til 21 års fengsel. Samtidig ble all omgang med narkotika – bortsett fra bruk og besittelse av meget små mengder til eget bruk – overført fra legemiddelloven til straffeloven.

Ved lov 25 mai 1984 nr 31 ble straffen for grovt ran (§ 268) hevet fra 10 til 12 års fengsel, ved lov 16. juni 1989 nr 68 ble straffen for bruk av tvang (§ 222) og trusler (§ 227) under særdeles skjerpende omstendigheter hevet fra 3 til 6 år, ved lov 15. mars 1991 nr 5 ble straffen for uforsiktig atferd ved avfyring av skarpe skudd eller bruk av eksplosiver (§ 352) hevet fra 3 måneders til 1 års fengsel. Som følge av flere kirkebranner påsatt av «satanister», ble maksimumsstraffen for grovt skadeverk (§ 292) ved en lovendring 23. januar 1998 nr 72 hevet fra 4 til 6 års fengsel.

En spesiell form for oppkriminalisering skjedde i forhold til bestemmelsen om uaktsomt drap. På grunn av presseomtale av saker om alvorlige skader og dødsfall forvoldt ved uaktsom kjøring av motorvogn, men hvor tiltalte ble frifunnet for uaktsom legemsbeskadigelse eller uaktsomt drap, ble det ved en lovendring 8. juli 1988 nr 70 tatt inn en uttrykkelig bestemmelse om at disse paragrafene (§§ 238 og 239) også rammet slike handlinger utført ved bruk av motorvogn – selv om dette allerede tidligere var tilfelle.

Ikke minst når det gjelder sedelighetsforbrytelser, har det skjedd en omfattende nykriminalisering og oppkriminalisering. Bestemmelsene i sedelighetskapitlet har siden 1980 vært endret i alt 11 ganger – inkludert den endringen som var nødvendig gjort av at livstidsstraffen ble opphevet. Ved lov 24. mai 1985 nr 31 ble pornografiske filmer og videogrammer inkludert i pornografi-paragrafen (§ 211), som ved lov 20. mai 1988 nr 34 ble presisert dithen at filmer eller videogrammer godkjent av Statens filmkontroll ikke kunne rammes som pornografi. Ved lov 16. juni 1989 nr 68 ble bl a definisjonen av samleie utvidet til også å gjelde analt samleie (§ 213). Det ble også bestemt at innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i vagina eller endetarmsåpning likestilles med samleie. Ved lov 22. mai 1992 nr 49 ble strafferammen på fengsel inntil 21 år for utuktig omgang med barn under 14 år (§ 195) utvidet til å gjelde også dersom «handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte, eller den er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep», mens strafferammen ble utvidet fra 5 til 15 års fengsel for utuktig omgang med barn under 16 år (§ 196) som skjedde «på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte», eller dersom vedkommende tidligere var straffet for alvorlige sedelighetsforbrytelser. Ved lov 5. august 1994 nr 55 ble bestemmelsen om at overføring av «venerisk sykdom» skal anses som betydelig skade ved voldtekt (§ 192) og utuktig omgang med mindreårige under 14 år (§ 195), erstattet av begrepet «seksuelt overførbar eller allmennfarlig smittsom sykdom» – noe som ved lov 23. juni 1995 nr 35 ble gjort gjeldende også overfor mindreårige under 16 år (§ 196), som var uteglemt ved lovendringen i 1994. Ved lov 7. april 1995 nr 15 ble det i hallikparagrafen (§ 206) inntatt en ny bestemmelse om at også den som «leier ut lokaler selv om vedkommende forstår at lokalene brukes til ervervsmessig utukt eller utviser grov uaktsomhet i så måte», kan straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år. Ved lov 22. mai 1998 nr 31 ble det i bestemmelsen om voldtekt (§ 192) tilføyd en ny siste setning om at det ved vurderin-

gen av om det er utøvet vold, skal legges vekt på om fornærmede var under 14 år. Og ved lov 11. juni 1999 nr 39 ble det bestemt at straffen for utuktig omgang med noen under 18 år som står under vedkommendes myndighet eller oppsikt (§ 197) og utuktig atferd overfor noen under 16 år (§ 212) kunne bortfalle, dersom partene var omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. En tilsvarende passus var tidligere inntatt i §§ 195 og 196.

En totalrevisjon av sedelighetskapitlet som ble foretatt ved lov 11. august 2000 nr 76, førte til at området for det straffbare på en del områder ble ytterligere utvidet. Når det gjaldt voldtekt (§ 192), ble grovt uaktsom voldtekt kriminalisert, og i en ny straffebestemmelse (§ 203) ble seksuell omgang eller seksuell handling med noen under 18 år mot vederlag, kriminalisert. Prostitusjonsbestemmelsen (§ 202) ble utvidet til å gjelde også det å tilby, formidle eller etterspørre prostitusjon i offentlig kunngjøring, og i pornografiparagrafen (§ 204) ble det gjort straffbart å avbilde noen under 18 år eller å forlede noen til å la seg avbilde. Definisjonen av begrepet samleie (§ 206) ble dessuten utvidet når det gjaldt omgang med noen under 14 år.

Det ble i flere bestemmelser fastslått at dersom flere var sammen om utførelsen av de seksuelle handlinger, skulle dette anses som spesielt straffskjerpende. På dette grunnlag ble maksimumsstraffen for voldtekt (§ 192) på 21 år også gitt anvendelse på gruppevoldtekt og på flere som i fellesskap hadde seksuell omgang med barn under 14 år (§ 195). Dersom det gjaldt barn under 16 år (§ 196), kunne maksimumsstraffen på 15 år gis anvendelse. I et par paragrafer hvor det var minstestraft, ble denne hevet – minstestraften for voldtekt som besto i samleie eller ved fremkalling av bevisstløshet (§ 192), ble hevet fra 1 til 2 år, og det samme gjaldt samleie med noen under 14 år (§ 14).

Strafferammen for incest ble derimot senket. For det første ble straffen for samleie med slektning i nedstigende linje (§ 197) redusert fra 8 til 5 års fengsel. For det andre ble strafferammen for samleie mellom søsken (§ 198) redusert fra 2 til 1 års fengsel.

Et problem som man har blitt opptatt av i den aller siste tid, er beskyttelse av aktørene i straffesaker. Dels gjelder dette lovbrysterne selv, som i forbindelse med mediaomtalen av saken kan risikere å få sitt bilde i avisene eller i TV, med de skadevirkninger dette kan ha for vedkommende. Enda viktigere er det at fornærmede og vitner som følge av den publisitet som saken ville kunne få, vil kvie seg for å anmelde eller avgi vitneprov. I enkelte tilfelle kan de bli truet til taushet ved trussel om repres-

lier fra personer i kretsen rundt lovbrysterne, og også politi og dommere kan oppleve trusler.

Ved lov 4. juni 1999 nr 37 ble det derfor i en ny § 390 c satt forbud mot fotografering av lovbrysterne, fornærmede og vitner i forbindelse med pågripelse, etterforskning eller rettssak uten vedkommendes samtykke, og mot offentliggjøring av slike bilder eller film. Etter nærmere vurdering i etterkant av lovvedtaket har man imidlertid kommet til at bestemmelsen rekker for langt i forhold til retten til ytringsfrihet. Bestemmelsen er foreløpig ikke endret, men det synes klart at den ikke vil bli satt i kraft med sin nåværende ordlyd. Ved lov 28. juli 2000 nr 73 ble det i en ny § 132 a tatt inn bestemmelser om motarbeiding av rettsvesenet ved vold, trusler, skadeverk eller annen rettsstridig atferd overfor aktører i rettsvesenet eller deres nærmeste, hvor straffen ble satt til inntil 5 års fengsel – også for grovt uaktsomme handlinger. Ved forsettlig handlinger ble strafferammen forhøyet til 10 år dersom det forelå særdeles skjerpene omstendigheter eller var tale om gjentakelse. Samtidig ble det foretatt endringer i straffeprosessloven, som blant annet innebar at anonyme vitneprov ble tillatt.

3.5 Den nye særlovgivningen

3.5.1 Veksten i særlovgivningen

Det er ikke bare gjennom endringer i straffeloven at straffelovgivningen har endret seg. Minst like viktig – og kanskje enda viktigere – er den særlovgivningen som har vokst frem på 1900-tallet. Ved endringene av straffeloven har man, som tidligere nevnt, i utpreget grad holdt fast ved loven slik den opprinnelig var bygget opp, og i liten grad lagt de nye livsområder som etter hvert har blitt lovregulert, inn under straffeloven. Disse har i stedet blitt regulert i særlover som dekker hvert sitt mer eller mindre begrensede område.

På noen få lovområder valgte man som nevnt allerede ved utarbeidelsen av straffeloven å holde disse utenfor denne. Av særlig betydning var skatte- og avgiftslovgivningen – med tolloven som den sentrale lov – og alkohollovgivningen. Dessuten ble også arbeidsmiljølovgivningen holdt utenfor. Spørsmålet om bestemmelser om arbeidervern burde inntas i straffeloven, ble reist under utarbeidelsen av straffeloven, men besluttet holdt utenfor – bortsett fra enkelte bestemmelser om private arbeidsforhold (Hagerup, Strafferettsreformen s 24):

«Ved Omtalen af Forholdet mellem Arbeidsgiver og Arbejder ligger det nær at opkaste

Spøragsmaalet om Udkastet har taget Standpunkt til de i den senere Tid fremkomne krav paa Beskyttelse for Arbeidernes Frihed. ... Udkastet har ingen direkte Bestemmelse, som særlig omhandler Arbeidernes Forhold i de her berørte Henseender. Men merkes maa her dets Straffebud dels mod mislig Valgpaa-virkning, dels om Inngreb i den personlige Frihed i Almindelighed.»

«Den senere tids fremkomne krav» henspilte bl a på at man hadde fått den første arbeidsmiljølov om tilsyn med arbeid i fabrikker ved lov 27. juni 1892 nr 1. Loven omfattet imidlertid bare bedrifter som drev fabrikkmessig produksjon og gruvedrift, og sett fra dagens perspektiv var de bestemmelser den ga for at arbeidernes sunnhet, liv og lemmer såvidt mulig skulle beskyttes, lite inngripende. Det var derfor fremsatt krav om mer inngripende lovgivning, foruten at det også fra mange andre arbeidstakergrupper ble stilt krav om regulering av arbeidsforholdene. Arbeidsmiljølovgivningen har imidlertid hele tiden vært holdt utenfor straffeloven – helt frem til dagens arbeidsmiljølov 4. februar 1977 nr 4.

Men svært mye av den særlovgivning som har vokst frem på 1900-tallet, består i regulering av livs-områder som ikke var aktuelle – eller i hvert fall ikke ble opplevd som aktuelle å regulere – da straffeloven ble til. Behovet for en slik nyregulering kan til dels tilbakeføres til den teknologiske og industrielle utvikling som startet på slutten av 1800-tallet og forsterket seg gjennom 1900-tallet. Et eksempel på dette gir veitrafikklovgivningen. I 1902 besto veitrafikken så å si utelukkende av hestetransport – i 1899 var de to første motorkjøretøyer kommet til landet, og så mange flere var ikke kommet til i 1902. Den eneste form for regulering man hadde behov for, var følgelig en generell regel i straffeloven § 351 nr 1 om at den som ved uvøren kjørsel eller ridning voldte fare for ferdselen til lands, kunne straffes. Men økningen i bilparken og det faktum at bilene ble stadig mer teknisk avanserte med større fart og derigjennom større farepotensial, førte til et behov for en mer detaljert regulering. I prinsippet var det ingen ting i veien for at man kunne valgt den samme løsning som ved skipstrafikken – og tatt inn i straffeloven egne kapitler om forbrytelser og forseelser i veitrafikken. Men i stedet valgte man å gi en egen motorvognlov i 1912, hvor også straffebestemmelsene ble inkludert, og dette er fulgt helt frem til den nåværende vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4.

Det samme gjelder på mange andre områder. Straffelovens kapitler vedrørende sjøfartsforhold gjelder for skip – og ikke for mindre båter. På dette

området var det heller ikke særlig behov for lovergler ved forrige århundreskifte. Småbåttrafikken foregikk ved hjelp av årer eller seil som fremdriftsmiddel, noe som i liten grad skapte fare for andre enn dem som befant seg om bord. Det var tilstrekkelig med straffebestemmelsen i straffeloven § 351 nr 1, som i tillegg til å ramme uvøren kjøring og ridning også rammet uvøren seiling. I dag er situasjonen en annen, og behovet for å regulere dagens skjærgårdstrafikk med hurtiggående, motordrevne småbåter har ført til en egen lov 26. juni 1998 nr 47 om fritids- og småbåter.

På andre områder har tidligere problemer fått et helt annet omfang, samtidig som man har fått økt bevissthet om de problemer som en ukontrollert utvikling skaper. Ved inngangen til 1900-tallet var det få restriksjoner når det gjaldt benyttelsen av luft, vann eller grunn, selv for virksomheter som var til stor ulempe eller plage for andre, eller som førte til at natur eller kulturminner ble rasert. Om en fabrikk spydde ut røyk og gass til plage for folk og fe, var dette ikke noe som ga anledning til inngrep. Avfallsprodukter kunne man relativt uhindret lagre eller grave ned på egen eiendom, eller slippe ut i sjøen eller nærmeste elv. Da straffeloven ble gitt, var den eneste form for forurensning man var opptatt av, forurensningen av drikkevann. Straffeloven § 152 satte straff på inntil 5 års fengsel for den som forurenset vannkilder ved tilsetning av sunnhetsskadelige stoffer til drikkevannskilder – og livsvarig fengsel dersom noen døde eller ble betydelig skadet. Dessuten hadde § 398 en bestemmelse om bøter eller fengselsstraff inntil 3 måneder for den som rettsstridig forurenset eller stengte rennende vann eller endret vannløpet til skade eller hinder for andre. Men dersom ingen hadde påviselig skade av dette – eller det ble ansett for rettmessig – var det ingen som kunne protestere.

Men etter hvert som problemene – og bevissheten om problemene – økte, har det vokst frem en omfattende miljøvernlovgivning. Man fikk først regler om renovasjon og avfallshåndtering, og senere om utslipp av kjemiske stoffer og avløpsvann og av røyk og gasser, om støy og om plagsomme lyskilder. Ikke minst den økende miljøbevissthet som særlig vokste frem fra 1960-årene, førte til en intensivering av lovgivningen med sikte på å verne det fysiske miljø. En rekke organisasjoner og pressgrupper – med Naturvernforbundet, Greenpeace og Bellona som de kanskje mest kjente – ble opprettet og gikk aktivt inn i dette arbeidet. Den økte interessen og oppmerksomheten førte til opprettelsen av Miljøverndepartementet i 1972.

Den någjeldende forurensningsloven 13. mars 1981 nr 6 erstattet en rekke tidligere lover som omhandlet ulike former for forurensning innenfor ulike områder. Loven retter seg ifølge § 6 mot forurensning i form av 1) tilførsel av fast stoff, væske eller gass til luft, vann eller i grunnen, 2) støy og rystelser, 3) lys og annen stråling og 4) påvirkning av temperaturen, som er eller kan være til skade eller ulempe for miljøet.

Miljøvern omfatter også bevaring av kulturminner og kulturlandskap. I begynnelsen av 1900-tallet fikk vi den første lovgivning som tok sikte på å bevare fortidsminner fra oldtid og middelalder – enten det gjaldt faste minner som steinsettinger, helleristninger, gravhauger, boplasser, bygdeborger eller bygninger, eller løse minner som smykker, mynter, redskaper, innbo eller bilder som ble funnet i jorda eller andre steder. Også tidligere lovgivning hadde riktignok omhandlet slike fortidsminner. Helt tilbake til 1500-tallet – og kanskje enda tidligere – finnes det bestemmelser om gjenstander som man fant i jorda. Men formålet med denne lovgivningen var ikke primært å bevare disse for ettertiden, men å fastslå hvem som skulle ha eiendomsretten til dem. Norske Lov ga f.eks i kapittel 5–9 om hittegods, artiklene 3 til 6 bestemmelser om fordelingen mellom kongen, eieren av jorden og finneren. Når det gjaldt faste fortidsminner, fikk man i lov om veivesenet 15. september 1851 § 29 en bestemmelse om at oldtidslevninger ikke måtte ødelegges ved veiarbeider uten eierens og amtmannens tillatelse – men ellers kunne den som eide grunnen, fritt disponere den.

Den første av de mer moderne kulturvernlover var imidlertid lov 17. mai 1904 nr 1, hvor det ble satt forbud mot å utføre løse kulturminner fra landet uten departementets samtykke. Denne loven ble avløst av Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger 13. juli 1905 nr 4, som bestemte at funn av løse fortidsminner skulle anmeldes til myndighetene, og eventuelt mot erstatning kunne overtas av det offentlige, mens faste fortidsminner fra oldtiden eller middelalderen var fredet og ikke måtte ødelegges, beskadiges, forandres eller flyttes. Loven fra 1905 ble supplert av lov om bygningsfredning 3. desember 1920 nr 2, som bestemte at det skulle settes opp en liste over verdslige bygninger som skulle fredes, og at disse bare kunne brukes – eller omgås på annen måte – på godkjent måte. I dag gjelder lov om kulturminner 9. juni 1978 nr 50, som tar sikte på å verne det loven betegner som kulturminner og kulturmiljøer – det vil si alle spor etter menneskelig virksomhet i det fysiske miljø fra oldtid og middelalder eller bygg-

verk eller anlegg fra senere tid etter særskilt fredningsvedtak.

Den første lov om naturvern var lov om naturfredning 25. juli 1910, hvor det ble åpnet for at man skulle kunne frede ulike naturområder eller naturforekomster, dersom dette ble ansett nødvendig for å beskytte plante- eller dyrearter eller geologiske eller mineralogiske forekomster av vitenskapelig eller historisk betydning. Ved en lovendring i 1916 ble fredningsadgangen utvidet til å gjelde også «liknende» naturforekomster.

Loven fra 1910 ble avløst av ny naturvernlov 1. desember 1954 nr 2, som i hovedsak inneholdt de samme fredningskriterier som den tidligere lov, men som dessuten ga adgang til å frede områder av land og vann også på grunn av naturskjønnhet. Den någjeldende naturvernlov 19. juni 1970 nr 63 tar ifølge formålsparagrafen sikte på å verne naturen som en nasjonal verdi, og bestemmer at alle vesentlige inngrep i naturen skal forelegges myndighetene. I kapittel 2 gis bestemmelser til vern av nasjonalparker, landskapsvernområder, naturreservater og naturminner, i kapittel 3 om fredning av planter og dyr, i kapittel 4 om vern av landskapsbilde og naturmiljø (derunder forbud mot reklameplakater og henleggelse av avfall – det siste opphevet ved forurensningsloven i 1981).

Ved siden av naturvernloven finnes det en rekke andre lover som tar sikte på å regulere bestander av dyr eller vekster eller andre naturressurser – som hvalfangstloven 16. juni 1939 nr 7, trålfiskeloven 20. april 1951, selfangstloven 14. desember 1951 nr 1, lov om fangst av isbjørn 22. mars 1957, floghavreloven 6. april 1962 nr 3, plantevernmiddeelloven 5. april 1963 nr 9, skogbruksloven 21. mai 1965, moltekartloven 6. mai 1970 nr 25, fjelloven 6. juni 1975 nr 31, lov om motorferdsel i utmark og vassdrag 10. juni 1977 nr 82, viltloven 29. mai 1981 nr 38, saltvannsfiskeloven 3. juni 1983 nr 40, lakse- og innlandsfiskeloven 15. mai 1992 nr 47 og jordloven 12 mai 1995 nr 23. I forbindelse med opprettelsen av ØKOKRIM ble miljøkriminalitet en av de oppgaver som ble tillagt dette organet.

Utbyggingen av velferdsstaten forutsetter at staten tilføres betydelige økonomiske midler – med den følge at skatte- og avgiftslovgivningen har økt i omfang. I budsjettåret 1900–1901 utgjorde de samlede skatter og avgifter til staten 53 millioner kroner – hvorav tollinntektene utgjorde den uten sammenlikning største inntektspost med 66 prosent, alkoholavgiftene utgjorde 10 prosent, og andre indirekte skatter som produksjons- og omsetningsavgifter utgjorde 13 prosent, mens direkte skatter i form av skatt på inntekt og formue

utgjorde de resterende 11 prosent av statens inntekter (Historisk statistikk 1968). I 1975 – før oljealderen gjorde sitt inntog i norsk økonomi – utgjorde de samlede inntekter fra direkte og indirekte skatter, derunder premier til folketrygden, nær 52 milliarder kroner. Inntektene fra toll – som ved århundreskiftet var den store inntektskilde – utgjorde i 1975 bare rundt én prosent (Historisk statistikk 1994). Økningen i statens inntekter er muliggjort dels gjennom økning i eksisterende skatter og avgifter, men først og fremst gjennom innføring av nye. I tråd med dette er det blitt gitt en rekke nye skatte- og avgiftslover – om omsetningsavgift og merverdiavgift, om folketrygd og avgift til folketrygdfondet, om avgift på motorkjøretøy og motorbåter, på investeringer og på ulike former for utslipp.

Ved siden av den lovgivningen som tar sikte på å sikre det offentliges inntektsgrunnlag – og hvor straffebestemmelsene retter seg mot unndragelse av skatter og avgifter, har det oppstått et omfattende lovverk rettet mot andre former for økonomisk kriminalitet. En lang rekke lover regulerer ulike virksomhetsområder – som valutaloven 14. juli 1950 nr 10, forsikringsvirksomhetsloven 10. juni 1988 nr 39, finansieringsvirksomhetsloven 10. juni 1988 nr 40, konkurranse-loven 11. juni 1993 nr 65 og pristiltaksloven 11. juni 1993 nr 66.

Fordi disse nye reguleringene omfatter et utall av livsområder og handlinger, ville det by på store problemer å innarbeide straffebestemmelsene i

straffeloven, og det er vesentlig enklere å ta dem inn i vedkommende særlov. Det man betegner som moderne kriminalitet – rettet mot samfunnet og samfunnsmedlemmenes velferd – reguleres følgelig i stor grad av særlovgivningen utenfor straffeloven.

3.5.2 Straffereaksjoner etter særlovgivningen

Som det fremgår av tabell 3.7 nedenfor, er storparten av de strafferettslige reaksjonene som ilegges i forbrytelser- og forseelsessakene, gitt for overtredelser av særlovgivningen, mens overtredelser av straffeloven står for bare vel 12 prosent av samtlige reaksjoner. Hadde man hatt data om antall lovbrudd, ville andelen av lovbrudd mot straffeloven vært enda lavere. Den enkelte straffereaksjon, som ofte omfatter flere lovbrudd, registreres nemlig på det lovbrudd som har høyest strafferamme (hovedlovbruddet), og fordi overtredelser av straffelovens forbrytelseskapittel gjennomgående har høyere strafferammer enn spesiallovgivningen, vil disse overtredelsene av særlovgivningen registreres som reaksjoner etter straffeloven.

Det er imidlertid ikke den *generelle* veksten innenfor særlovgivningen som har ført til at et flertall av dem som straffes, straffes for overtredelser av ulike særlover, og ikke for overtredelser av straffeloven. Som det fremgår av tabellen, er det fortsatt straffeloven som er den mest anvendte loven når

Tabell 3.7 Reaksjoner i forbrytelser- og forseelsessaker 1998 etter hvilken lov som er anvendt ved hovedlovbruddet

	Forbrytelser		Forseelser		Totalt	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Straffeloven	21128	85,4	6421	3,3	27549	12,4
Vegtrafikkloven	–	–	175978	89,3	175978	79,4
Tolloven	17	0,1	7123	3,6	7140	3,2
Alkoholloven	–	–	1407	0,7	1407	0,6
Legemiddeloven	3039	12,3	–	–	3039	1,4
Løsgjengerloven	–	–	2270	1,2	2270	1,0
Ligningsloven	395	1,6	–	–	395	0,2
Merverdiavgiftsloven	24	0,1	172	0,1	196	0,1
Arbeidsmiljøloven	–	–	118	0,1	118	0,1
Politivedtekter	–	–	1389	0,7	1389	0,6
Andre lover	139	0,6	2130	1,1	2269	1,0
Sum	24742	100,1	197008	100,1	221750	100,0

Kilde: Kriminalstatistikk 1998

det gjelder forbrytelser. I forseelsessaker er bildet riktignok et helt annet, ettersom det der er særlovsovertredelsene som dominerer. Isolert sett kan imidlertid dette gi et noe misvisende inntrykk, ettersom overvekten av forseelser først og fremst skyldes antall overtredelser av vegtrafikkloven, som utgjorde nær 80 prosent av alle reaksjoner i 1998. Dette innebærer at reaksjonene for overtredelse av vegtrafikkloven og straffeloven utgjorde til sammen 92 prosent av samtlige reaksjoner, mens overtredelser av samtlige andre særlover bare utgjorde 8 prosent eller 18223 reaksjoner. Tatt i betraktning hvor mange særlover dette gjelder, er tallet svært beskjedent – antallet reaksjoner for overtredelse av ligningsloven er f.eks. bare 395 til tross for at man skulle tro at skattesvik av ulik art var relativt utbredt. Det lave antallet overtredelser av særlovgivningen – med unntak av vegtrafikkloven – kan trolig forklares ved at straffereaksjoner i stor grad er erstattet av administrative sanksjoner, jfr nedenfor under 3.5.3.

Mens det store flertall av de overtredelsene som straffes etter straffeloven, er forbrytelser, er overtredelsene av særlovgivningen i hovedsak forseelser, selv om det finnes unntak fra dette. Men dette betyr ikke uten videre at særlovsovertredelsene er mindre alvorlige enn overtredelsene av straffeloven. Det som betegnes som forseelser i særlovgivningen, omfatter nemlig ikke – som når det gjelder forseelser mot straffeloven – bare mindre alvorlige lovbrudd med lave strafferammer.

Riktignok bestemmer straffeloven § 2 at dersom ikke annet er bestemt, er handlinger med en strafferamme på inntil 3 måneders fengsel forseel-

ser, mens de med en høyere strafferamme er forbrytelser. Opprinnelig innebar dette også en realitet – da straffeloven ble gitt, og i de første tiår av 1900-tallet ble overtredelser av særlovgivningen ansett som lite alvorlige, og straffen var normalt bøter, og bare helt unntaksvis fengselsstraff på over 3 måneder. Etter hvert som de livsområder som særlovgivningen regulerer, har blitt stadig viktigere, og de konsekvenser som overtredelser kan ha, er blitt stadig mer alvorlige, har imidlertid strafferammene i særlovgivningen gradvis blitt økt. En illustrasjon av dette gir utviklingen innenfor henholdsvis alkohollovgivningen og skatte- og avgiftslovgivningen – som ble holdt utenfor straffeloven i 1902 – slik det fremgår av tabell 3.8 nedenfor.

Når det gjelder alkohollovgivningen, var i 1902 tilvirkning og omsetning regulert i ulike lover. Tilvirkningen av brennevin var regulert i brennevinsloven fra 1887, som bestemte at tilvirkning ved ulovlige brennevinsanlegg – hjemmebrenning – kunne straffes med bøter. Tilvirkningen av øl og vin var fri, men ved tilvirkning av øl gjaldt maltlovens krav om å benytte beskattet malt, hvor overtredelse kunne straffes med bøter. Omsetningen av brennevin var regulert i en lov fra 1894 om brennevins salg og skjenking, mens omsetningen av andre alkoholdrikker var regulert i to lover fra 1884 om salg og skjenking og salg henholdsvis i byene og på landet. Straffen for første gangs ulovlig salg eller skjenking både av øl, vin og brennevin var bøter.

Frem til 1934 – da bestemmelsene om tilvirkning og omsetning av alkohol ble samlet i alkoholloven fra 1927 – ble straffene skjerpet. I 1904 ble

Tabell 3.8 Strafferammen for første gangs overtredelse av alkoholloven og toll- og avgiftslovgivningen i perioden 1902–2000

	Alkohollovgivningen		Avgiftslovgivningen	
	Tilvirkning	Omsetningen	Skatt	Toll
1904	Bot	Bot	Bot	Inndragning
1904		3 mnd		
1908	1 år			
1927		6 mnd		
1928				3 mnd
1934	6 mnd			
1950			2 år	
1966				2 år
1989	2 år	2 år		
1991	6 år	6 år		
1992			6 år	

ulovlig omsetning straffet som overtredelse av straffeloven § 332 (som setter straff for den som utøver virksomhet uten offentlig bemyndigelse eller tillatelse) med bøter eller fengsel inntil 3 måneder, i 1908 ble strafferammen for første gangs ulovlig tilvirkning av brennevin hevet til 1 år, og i 1912 ble straffen for ulovlig, industriell tilvirkning av øl satt til fengsel i 1 år. Under forbudstiden ble det foretatt enkelte midlertidige endringer i bestemmelsene.

Ved alkoholloven fra 1927 – som i 1934 ble utvidet til å gjelde også for tilvirkning – ble straffen for samtlige overtredelser den samme, bøter og/eller fengsel inntil 3 måneder dersom overtredelsen gjaldt øl eller vin, og inntil 6 måneder dersom den gjaldt brennevin. For ulovlig tilvirkning av brennevin innebar følgelig lovendringen en nedsettelse i forhold til bestemmelsen i brennevinsloven av 1908, hvor straffen var fengsel i inntil 1 år. I den någjeldende alkohollov 2. juni 1989 nr 27 var strafferammen opprinnelig bøter og/eller fengsel inntil 6 måneder, som kunne heves til 2 år dersom overtredelsen kunne anses for særlig grov. Ved en lovendring i 1991 ble strafferammen hevet til fengsel inntil 6 år dersom overtredelsen gjaldt et meget betydelig kvantum alkohol.

Straffebestemmelsene mot skattesvik i skattelovene fra 1882 bestemte at den som forsettlig ved uriktige angivelser søkte å villedde skattemyndighetene med hensyn til ansettelsen av vedkommenes formue eller inntekt, kunne straffes med bøter. Straffen for tollsvik ifølge tolloven fra 1845 var første gang inndragning av varene eller varenes verdi, mens det først andre gang i tillegg kunne ilegges en bot tilsvarende varenes verdi. For å hindre at straffelovens bestemmelser om falsk forklaring kom til anvendelse på slike lovovertridelser, ble det etter initiativ fra justiskomiteén tatt inn et tredje ledd i straffeloven § 167, hvor det ble bestemt at § 166 «kommer ikke til Anvendelse paa Opgaver angaaende Omstendigheder, der danner grunnlag for Skat».

I skattelovene fra 1911 ble bøtestraff opprettholdt som eneste straff for skattesvik, men straffbarheten ble utvidet til også å gjelde ved grov uaktsomhet. Helt frem til 1950 var det utelukkende bøtestraff som kunne anvendes ved ordinært skattesvik. For tollsvik ble straffen for de ulike former for tollovertredelser i tolloven fra 1928 satt til bøter eller fengsel inntil 3 måneder, som gjaldt helt frem til en ny lov i 1966.

I etterkrigstiden ble imidlertid straffene både for skattesvik og tollsvik hevet. I 1950 ble straffen for skattesvik hevet til bøter og/eller fengsel inntil 2 år – som i gjentakelsestilfelle kunne heves til 3 år.

Ved den någjeldende ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 ble straffebestemmelsene for skattesvik opprettholdt, men utvidet til å gjelde også trygdeavgift etter folketrygdloven. Ved en lovendring i 1992 ble det innført en sonndring mellom skattesvik og grovt skattesvik. Straffen for skattesvik ble opprettholdt, mens straffen for grovt skattesvik ble satt til bøter eller fengsel inntil 6 år. Når det gjelder tollsvik, er straffen etter den någjeldende tolloven 10. juni 1966 nr 5 bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler. For særlig grove overtredelser er straffen bøter eller fengsel inntil 2 år eller begge deler.

I løpet av 1900-tallet har følgelig strafferammen for overtredelser av alkohollovgivningen og ligningslovgivningen økt fra bøter til 6 års fengsel, og for tollsvik fra inndragning til 2 års fengsel. På samme måte har strafferammene innenfor andre særlover økt, og i de mange nye særlover som er gitt på 1900-tallet, er til dels høye strafferammer ikke noe særsyn, selv om mange vil hevde at de på mange områder fremdeles ligger lavt i forhold til overtredelser av straffeloven. Men selv om strafferammene i svært mange særlover ligger vesentlig over straffelovens grense for forholdet mellom forbrytelser og forseelser, har man i en del av disse lovene bestemt at overtredelsene av prosessuelle grunner likevel skal betegnes som forseelser. Dette innebærer at en rekke særlovsovertredelser er forseelser, selv om strafferammen er vesentlig høyere enn 3 måneders fengsel.

I tolloven er normalstraffen i §§ 61 til 65 inntil 6 måneders fengsel, og dette er forseelser. For særlig grove lovbrudd kan straffen ifølge § 66 økes til 2 års fengsel, og disse anses som forbrytelser. I alkoholloven § 10–1 er strafferammen for forseelse fengsel i 2 år, mens betegnelsen forbrytelse er reservert for visse overtredelser som gjelder et meget betydelig kvantum alkohol, hvor det kan ilegges straff av fengsel inntil 6 år. Og i den mest anvendte loven – vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 – er overtredelsene forseelser selv om strafferammen i § 31 er 1 års fengsel. Heller ikke i andre særlover gir strafferammen noe godt bilde av hvorvidt overtredelsene betegnes som forseelser eller forbrytelser, slik det fremgår av tabell 3.9 nedenfor.

Som det fremgår av tabellen, synes det til dels nokså tilfeldig hvorvidt handlingen er betegnet som en forseelse eller en forbrytelse. Overtredelser av alkoholloven og naturvernloven er forseelser selv om strafferammen er 2 år, mens overtredelser av finansieringsvirksomhetsloven er forbrytelser selv om strafferammen er 1 år. I de tilfellene der strafferammen er over 2 år, er overtredelsene imidlertid unntaksfritt betegnet som forbrytelser.

Tabell 3.9 Strafferammen for forseelser og forbrytelser i enkelte særlover

	Forseelse	Forbrytelse
Alkoholloven	2 år	6 år
Tolloven	6 mnd	2 år
Ligningsloven	–	2 år
Vegtrafikkloven	1 år	–
Legemiddeloven	6 mnd	–
Arbeidsmiljøloven	3 mnd	2 år
Naturvernloven	2 år	–
Kulturminneloven	–	2 år
Forurensningsloven	3 mnd	5 år
Pristiltaksloven	–	6 år
Finansieringsvirksomhetsloven	–	1 år

Økningen i strafferammene innenfor særlov-
givningen innebærer at overtredelser kan rammes
av til dels strenge straffer. Når det gjelder mange
økonomiske forbrytelser – som overtredelse av
konkurranseloven og pristiltaksloven foruten mer
profesjonell smugling og hjemmebrentproduksjon
etter alkoholloven – er forholdet at disse har en
strafferamme på 6 år, som tilsvarer strafferammen
for de alvorligste vinningsforbrytelser i straffelo-
ven. Lovgivernes forutsetninger da straffeloven ble
gitt i 1902 om at de mer alvorlige lovbrudd skulle
fremgå av straffeloven, holder derfor ikke lenger
stikk.

I enkelte tilfelle har man søkt å endre dette ved
å overføre de noe alvorligere lovbrudd innenfor en
lovbruddstype til straffeloven, mens de mindre
alvorlige beholdes i særloven. Ett eksempel på
dette er narkotikalovbrudd. Ved lovendringen
14. juni 1968 nr 4 ble som nevnt straffebestemmel-
sene mot ulovlig befatning med narkotika til et
større antall personer eller mot betydelig vederlag
overført til straffeloven § 162, og ved lov 8. juni
1984 nr 57 ble all annen omgang med narkotika
enn bruk og besittelse av små kvanta til eget bruk
også overført fra legemiddeloven til straffeloven.

Et annet eksempel er den såkalte generalklau-
sulen om miljøkriminalitet, som ble inntatt i straffe-
loven § 152 b ved lov 11. juni 1993 nr 81. Initiativet
til bestemmelsen ble tatt av Riksadvokaten, og bak-
grunnen var, som det het i departementets
høringsnotat (Ot prp nr 92 (1992–93) s 7):

«Ved å gi regler om miljøkriminalitet i straffelo-
ven vil lovgiver signalisere at denne formen for
kriminalitet anses som alvorlig. Dette kan igjen
føre til større oppmerksomhet omkring og inn-

sats mot miljøkriminalitet. ... En oppjustering
av strafferammene må ikke nødvendigvis skje
ved at det innføres en generell straffebestem-
melse i straffeloven. Endringer kan også fore-
tas i spesiallovgivningen, og slike endringer er
da også gjennomført eller foreslått i flere lover.
Men en generell straffebestemmelse vil bedre
sikre ensartede strafferammer for alvorlige miljø-
lovbrudd.»

På denne bakgrunn ble det i § 152 b i første og
annet ledd bestemt at den som forsettlig eller grovt
uaktsomt forurensrer luft, vann eller grunn – eller
lagrer, etterlater eller tømmer avfall eller andre
stoffer – slik at livsmiljøet i et område blir betydelig
skadet eller trues av slik skade, kan straffes med
fengsel inntil 10 år, eller 15 år dersom noens død
eller betydelig skade på legeme eller helbred har
blitt følgen. Tredje ledd retter seg mot overtredelse
av natur- eller kulturvernlovgivningen ved at den
som forsettlig eller grovt uaktsomt minsker en
naturlig bestand av fredede organismer som nasjo-
nalt eller internasjonalt er truet av utryddelse, eller
påfører betydelig skade på et område som er fre-
det, eller påfører betydelig skade på kulturminner
eller kulturmiljøer av særlig nasjonal eller interna-
sjonal betydning, kan straffes med fengsel inntil
6 år.

3.5.3 Administrative sanksjoner

Et særtrekk ved særlovgivningen er at straff ofte
bare er én av de typer av sanksjoner som kan
anvendes ved overtredelser. I mange tilfelle kan
man dessuten anvende ulike administrative sank-
sjoner som kommer i stedet for eller i tillegg til

straffen – som gebyr, tvangsmulkt, tilleggsskatt og tilleggsavgift. Mens en straffesanksjon bare kan ilegges av domstoler og påtalemyndighet, eventuelt av politiet når det gjelder forenklet forelegg etter vegtrafikkloven og småbåtloven og av tolltjenestemann etter tolloven, kan disse administrative sanksjonene ilegges av de myndigheter som er satt til å administrere vedkommende lov, eller av spesielle organer oppnevnt med hjemmel i vedkommende særlov, som arbeidstilsynet eller forurensningstilsynet.

Dersom overtredelsen gjelder skatte- og avgiftslovgivningen, kan det normalt i stedet for straff (eller i tillegg til straff) reageres med en tilleggsskatt eller en tilleggsavgift. Etter ligningsloven § 10–2 kan det ilegges en tilleggsskatt (straffeskatt) på inntil 60 prosent av den ordinære skatt for skattyter som har gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger til ligningsmyndighetene, mens den som har levert selvangivelse eller næringsoppgave for sent, etter § 10–1 kan ilegges en forsinkelsesavgift beregnet ut fra nettoformuen og nettoinntekten. Den som ikke etterkommer plikten til å gi pålagt oppgave eller opplysning til ligningsmyndighetene, eller ikke gir adgang til kontrollundersøkelse, kan etter § 10–6 ilegges en løpende tvangsmulkt. Arbeidsgiver eller andre som innen fristen unnlater å gi opplysninger til bruk ved kontroll og fastsettelse av ligningen, kan etter § 10–8 ilegges gebyr. Merverdiavgiftsloven bestemmer i § 73 at den som overtrer loven eller forskriftene, kan ilegges en tilleggsavgift på 100 prosent. Og tolloven § 69 fastslår at det kan ilegges en tilleggstoll på inntil 60 prosent ved overtredelser av loven. Tilsvarende bestemmelser finnes i andre skatte- og avgiftslover.

Lovgivningen oppstiller i en del tilfelle tvangsmulkt som virkemiddel for å opprettholde eller gjenopprette en lovlig tilstand, slik som i ligningsloven § 10–6. Videre har arbeidsmiljøloven i § 78 regler om tvangsmulkt for arbeidsgiver som unnlater å følge arbeidstilsynets pålegg innen en fastsatt frist. Plan- og bygningsloven har i § 116 a bestemmelser om tvangsmulkt ved oversittelse av fristen for å oppfylle fastsatte pålegg eller forbud, mens forurensningsloven i § 73 har bestemmelser om forurensningsgebyr ilagt av forurensningsmyndigheten ved oversittelse av frist for retting.

I enkelte lover som gjelder ulike former for næringsdrift, finnes bestemmelser om tilbakekalling av bevilling til å drive slik virksomhet. I serve-

ringslovens kapittel 4 gis regler om at en serveringsbevilling kan tilbakekalles av kommunen – og settes ut av kraft inntil tilbakekallelse kan skje. I alkoholloven § 1–8 gis regler om at salgs- og skjenkebevillinger for alkohol kan inndras, og i § 3A–12 om inndragning av engrosbevillinger ved overtredelse av loven.

Ved visse overtredelser av særlovgivningen vil det også kunne være aktuelt i stedet for å reise straffesak å gå til sivilrettslig søksmål med påstand om erstatning eller inndragning. Normalt vil det være skadevolderen – eller det foretak som har voldt skade – som kan pålegges erstatning, men bare dersom det er skjedd forsettlig eller uaktsomt. I enkelte tilfelle er det imidlertid statuert et objektivt ansvar. I forurensningsloven er det f.eks. i § 55 fastslått at eier av virksomhet, gjenstand eller annet som volder skade ved forurensning, har objektivt ansvar for de skader som forurensningen skaper. Ifølge § 57 omfatter erstatningsansvaret a) økonomisk tap, b) nødvendige tiltak for å hindre eller avbøte skaden, c) skade, tap eller ulempe ved utøvelse av allemannsrett i næring, d) og utenfor næring, og e) arbeidstakers tap som følge av driftstans eller innskrenking i virksomheten hvor han eller hun er ansatt.

Også sak om inndragning av utbytte mv etter straffeloven §§ 34 til 37 d kan reises uten at det påstås straff for overtredelsen. I enkelte særlover gis dessuten spesielle regler om tilbakeholdsrett og beslag inntil inndragning kan skje – som f.eks. i tolloven § 72 til 74 om tilbakeholdelse og beslag av transportmiddel og andre ting brukt ved overtredelse som sikring for inndragningsbeløp.

Selv om antallet som straffes for overtredelser av særlovgivningen er lavt – bortsett fra overtredelser av vegtrafikkloven – betyr derfor ikke dette at antallet overtredelser også er lavt. Mange av disse sakene avgjøres ved administrative sanksjoner som ikke registreres i kriminalstatistikken. Og selv om mange av disse overtredelsene betegnes som forseelser, betyr ikke dette at de i strafferettslig forstand er mindre alvorlige enn mange av forbrytelsene i straffeloven. Det er mer tradisjon, lovgivningstekniske hensyn og hensiktsmessighetsbetraktninger – og ikke vurderinger av straffverdivisjonen – som har vært avgjørende for at de er tatt inn i særlovgivningen og ikke i straffeloven, og for at de normalt rammes av administrative sanksjoner og ikke straff.

Kapittel 4

Kriminalisering

4.1 Innledning

I Straffelovkommisjonens mandat fra 1980 heter det:

«I sitt arbeid bør kommisjonen vurdere hvilke handlinger det er grunn til å belegge med straff i vårt samfunn. – I det eksisterende lovverk er en rekke straffebestemmelser fastsatt i andre lover enn straffeloven. Kommisjonen bør vurdere i hvilken utstrekning det er hensiktsmessig å opprettholde disse bestemmelsene... »

Kommisjonen har tidligere behandlet enkelte grunnleggende spørsmål om kriminalisering i delutredning I, jf kapittel 4 Straffens formål og virkninger, kapittel 5 Makt, rett og kriminalisering – håndhevelse av straffebudene og kapittel 28 Alternativer til straff.

Det knytter seg en rekke vanskelige spørsmål til vurderingen av hvilke handlinger som bør straffes. Ikke minst i forhold til særlovgivningen er det behov for en omfattende gjennomtenkning av hvilken posisjon straffen bør ha. I henhold til tilleggsmandatet fra 1994, og departementets senere presiseringer av dette, skal imidlertid kommisjonen i denne omgangen begrense sitt arbeid med særlovgivningen, jf avsnittene 2.1 og 2.4.4 foran og kapittel 11 nedenfor. Kommisjonen ønsker likevel å gi uttrykk for at den mener en betydelig avkriminalisering er mulig blant annet ved at privatrettslige rettsvirkninger og administrative sanksjoner – både eksisterende og eventuelt nye – er tilstrekkelig til å motvirke lovbrudd, jf avsnitt 4.2.4 nedenfor.

I kapitlet her behandles enkelte spørsmål knyttet til kriminalisering som ansees for å være særlig viktige i forhold til kommisjonens arbeid. Kommisjonen har ikke hatt anledning til å drøfte inngående alle de spørsmålene som reiser seg, og har måttet nøye seg med å trekke opp enkelte hovedlinjer på generelt nivå. Begrensende prinsipper for bruk av straff står sentralt i denne sammenhengen.

Et slikt generelt og noe overfladisk format som her er valgt for behandlingen av kriminaliserings-spørsmål, vil innebære at mange og vanskelige spørsmål som reiser seg på dette området, ikke blir drøftet i sin fulle bredde. Kommisjonens siktemål

har likevel vært å si noe om hvilke prinsipper som bør gjelde for kriminalisering. Forhåpentligvis kan dette være med på å skape refleksjon omkring de viktige spørsmålene som behandles. Ikke minst anser kommisjonen dette som viktig i en tid der begrensende prinsipper for bruk av straff i mange tilfeller er lite framme i forbindelse med ny lovgivning.

Det er vanlig å framholde som et prinsipielt utgangspunkt at individene har en alminnelig handlefrihet som det kreves en særlig begrunnelse for å gjøre inngrep i. I ethvert samfunn vil det imidlertid måtte oppstilles en rekke begrensninger i handlefriheten for å ivareta forskjellige hensyn og interesser. De ulike begrensningene samfunnet finner det nødvendig å oppstille, kan håndheves på ulike måter. Som den strengeste reaksjon på normbrudd anvender samfunnet straff. Det er på ingen måte gitt at alle handlingstyper som det er nødvendig å underlegge en viss rettslig regulering, behøver å straffesanksjoneres. Straffelovkommisjonen har til oppgave å vurdere hvilke handlinger som skal være straffbare. Spørsmålene omkring hvilke lovregler som for øvrig skal gjelde i samfunnet, og hvordan ulike typer av lovbrudd kan møtes med ulike reaksjoner, rekker langt videre. Det er ikke *handlefrihetens* yttergrense, men først og fremst grensen mellom *straffbar* og *straffri* atferd som er tema for kommisjonens vurderinger.

I kommisjonens arbeid med utkastet til ny straffelov har oppmerksomheten vært rettet mot handlinger som tradisjonelt er ansett som straffverdige, og som er belagt med straff i gjeldende lovgivning. Forslagene til straffebestemmelser i den nye straffeloven har således tatt utgangspunkt i de bestemmelsene som finnes i den gjeldende straffeloven. Gjeldende straffelovgivning er et produkt av kulturelle og historiske forhold som legger naturlige føringer på vurderingen av hvilke handlinger som skal være straffbare. Men det er samtidig kommisjonens oppgave å foreta en selvstendig vurdering av hvilke handlingstyper det er nødvendig å belegge med straff i dag.

Holdningen i samfunnet til hva som bør være straffbart, endrer seg over tid. Slike holdningsendringer skyldes en rekke forhold, blant annet den

stadige tekniske utviklingen og skifter i det økonomiske, politiske, etiske og religiøse klimaet. På grunn av slike forhold er det nødvendig med en åpen innstilling til hva som bør være straffbart. Kommisjonen har imidlertid ikke hatt anledning til å foreta noen inngående vurdering eller konkret drøftelse av spørsmålet om kriminalisering i tilknytning til alle enkeltbestemmelsene i den gjeldende straffeloven. Mandatets anvisning på å «vurdere hvilke handlinger det er grunn til å belegge med straff i vårt samfunn», har ikke latt seg gjennomføre på noen særlig inngående måte innenfor rammene av denne utredningen. Kommisjonen foreslår imidlertid visse endringer i området for det straffbare, jf avsnitt 4.6 nedenfor.

Mange av de hensynene som er relevante ved vurderingen av om en handlingstype skal kriminaliseres, vil det også være naturlig å legge vekt på ved fastsettelsen av strafferammer. Kapitlet her må derfor sees i sammenheng med kapittel 5 nedenfor.

4.2 Hvilke handlinger bør kriminaliseres?

4.2.1 Utgangspunkt

Det er selvsagt bare aktuelt å oppstille en straffetrussel mot handlingstyper som på en eller annen måte er uønsket, sett fra samfunnets side. Men det ville være å gå altfor langt å straffesanksjonere alle handlinger som et samfunnsflertall ikke liker. Området for det straffbare endrer seg. En del handlingstyper har likevel vært straffbare i meget lang tid, og framstår som åpenbart straffverdige. Dette gjelder for eksempel drap, voldtekt og tyveri. At slike handlinger skal være straffbare, tar de aller fleste som en selvfølge. I forhold til andre handlingstyper framstår spørsmålet om kriminalisering som mindre selvsagt. Det er neppe mulig å angi entydige kriterier for hvilke handlinger som bør sanksjoneres med straff. Det er heller ikke gitt at vurderingen blir helt den samme uavhengig av om man står overfor en handlingstype som er belagt med straff i dag, eller om man vurderer å kriminalisere nye handlingstyper, jf avsnitt 4.2.5 nedenfor. Kommisjonen mener likevel at man kan stille opp enkelte sentrale momenter for om en handlingstype bør være straffesanksjonert.

Kommisjonen mener generelt at det bør vises tilbakeholdenhet med bruk av straff. Dette standpunktet utdypes i de følgende avsnittene.

Det er først og fremst handlinger som på en eller annen måte medfører skade eller fare for skade, som bør straffesanksjoneres. En slik ret-

ningslinje kan betegnes som et skadefølgeprinsipp, jf avsnitt 4.2.2 nedenfor. I hvilken grad en handlingstype medfører skade eller fare for skade, har også stor betydning ved fastsettelsen av strafferammen i et eventuelt straffebud, jf avsnitt 5.2.2.5 nedenfor.

Også i forhold til farlige eller skadelige, uønskede handlinger kan man stille opp enkelte begrensende prinsipper for hvilke handlinger som bør belegges med straff. Straffens berettigelse og hensiktsmessighet behandles således i avsnitt 4.2.3 nedenfor.

Et begrensende prinsipp for bruk av straff, som har en side mot både straffens berettigelse og hensiktsmessighet, er at straff bare bør brukes dersom man ikke kan oppnå en like god eller bedre nytteeffekt med andre og mindre inngripende virkemidler. Dette er et hovedsynspunkt for kommisjonen og behandles i avsnitt 4.2.4 nedenfor.

Mange av de hensynene som har betydning for hvorvidt en handlingstype bør kriminaliseres, har som nevnt i avsnitt 4.1 foran også betydning for fastsettelsen av lovens strafferammer. Kommisjonen har innhentet en utredning av daværende stud jur Runar Torgersen om hensyn av betydning for fastsettelsen av strafferammene, som delvis er tatt inn i kommisjonens utredning, jf avsnittene 5.1 og 5.2 nedenfor. I Torgersens utredning behandles hensyn som også er av betydning for spørsmålet om hvilke handlinger som bør kriminaliseres. Hensynene som er behandlet i kapittel 5, drøftes ikke i sin fulle bredde i kapitlet her, som derfor må leses i sammenheng med kapittel 5 om strafferammer.

4.2.2 Nærmere om skadefølgeprinsippet

Begrepet «skadefølgeprinsipp» brukes blant annet av Straffelovrådet i NOU 1985: 19 s 28–30. Slik begrepet brukes der og i det følgende, innebærer det at straff bare bør brukes som reaksjon på handlinger som medfører, eller kan medføre, at noen påføres skade. Prinsippet bygger på at individet i størst mulig grad bør kunne handle fritt, og at straff bare bør kunne anvendes når tungtveiende grunner taler for det. Slike tungtveiende grunner vil stort sett bare foreligge når en handlingstype kan medføre skadevirkninger. I dette ligger at en type atferd ikke bør være straffbar bare fordi et flertall misliker den. Kommisjonen legger til grunn et slikt skadefølgeprinsipp som prinsipielt utgangspunkt for sitt arbeid. Det er imidlertid nødvendig å utdype prinsippet på flere punkter.

Det første spørsmålet som reiser seg, er hvilke følger som skal regnes som «skade» i relasjon til skadefølgeprinsippet. For mange typer atferd er

dette ukontroversielt. Drap og tyveri er eksempler på lovbrudd hvor skadevirkningene ligger i dagen. Men ellers kan det være uklart om ulike typer atferd har skadevirkninger. Det er to grunner til dette. For det første kan det være omstridt hvorvidt en aktuell virkning bør ansees som skade i relasjon til skadefølgeprinsippet. For det andre vil det kunne være usikkert om en type atferd rent faktisk har en mulig skadevirkning.

Når det gjelder spørsmålet om hva som bør ansees som «skade», er et sentralt spørsmål i hvilken grad den alminnelige moraloppfatning skal tillegges betydning. Det har vært hevdet at samfunnet hviler på en moralsk konsensus. Det som truer moralen, truer etter et slikt syn også samfunnet. Fordi en av lovens hovedoppgaver er å beskytte samfunnet, vil mange av tilhengerne av dette synet mene at det er legitimt å anvende straff for å beskytte samfunnets felles moral. Dersom man skal innpasse skadefølgeprinsippet i et slikt perspektiv, må «skade» defineres så vidt at også skader som fører til en oppløsning av samfunnsmoralen, omfattes av begrepet. Handlinger kan i dette perspektivet ikke betraktes isolert fra deres virkning på den rådende moraloppfatning. Dersom man legger til grunn et så vidt skadebegrep, kan også atferd som virker støtende på andre menneskers moraloppfatning, sies å medføre «skade».

Et visst fellesskap i verdi- og moralsyn er nødvendig for at et samfunn skal kunne fungere uten for store konflikter. Moralnормer som omhandler liv, legeme, frihet og eiendom, er trolig av slik fundamental betydning. Det kan imidlertid reises en rekke innvendinger mot det synet at straffeloven bør verne om samfunnets felles moral også når en handling ikke har andre skadevirkninger enn en oppløsning av samfunnsmoralen.

En slik innvending er at det på en rekke områder neppe er grunnlag for å snakke om noen felles moral. På mange områder er det en liten grad av enhet i det moralske synet. En annen innvending er at det er meget usikkert om forekomsten av handlinger som oppfattes som umoralske av et flertall av befolkningen, virkelig utgjør noen trussel mot moralnormene. I alle fall en del moralnormer kan tenkes å leve vel så godt med en viss opposisjon. En ytterligere innvending er at en mest mulig konform moral framstår som en noe tvilsom verdi å tilstrebe uten hensyn til de aktuelle moralnormenes konkrete innhold. En siste innvending mot kriminalisering av handlinger som ikke har påviselige skadevirkninger utover en mulig svekkelse av samfunnets felles moral, er at straff trolig har liten påvirkningskraft på det gjeldende moralsynet på mange livsområder. Kommisjonens syn på forholdet

det mellom straff og moral har blant annet hatt betydning for forslaget om ikke å videreføre strl § 187 første handlingsalternativ, som retter seg mot den som i rettsstridig hensikt fragår sin underskrift på et dokument og dermed lyver, og § 220, som blant annet rammer den som inngår ekteskap i strid med forbudene i ekteskapsloven 4. juli 1991 nr 47 § 3 mot ekteskap mellom nære slektninger eller § 4 mot ekteskap når tidligere ekteskap består. Se omtalen av bestemmelsene i avsnitt 10.2 nedenfor.

Når det gjelder spørsmålet om hvordan man skal forholde seg til usikkerhet omkring de faktiske virkningene av en type atferd, må man ta stilling til hvor stor fare for skade som skal kreves før en handlingstype kriminaliseres. Dette spørsmålet kan ikke besvares generelt. Det vil selvsagt ha betydning hvilke skadefølger den aktuelle handlingstypen kan ha. Dersom de mulige skadefølgene er alvorlige, vil det måtte kreves en lavere grad av sannsynlighet før kriminalisering er aktuelt, enn dersom det er snakk om mindre alvorlige mulige skadefølger. Videre vil det ha betydning hvilke hensyn som isolert sett taler for å tillate den aktuelle handlingstypen. Mange typer virksomhet som har et fornuftig formål, innebærer en viss risiko. Dette gjelder mange typer verdiskapende virksomhet, men også ulike fritidsaktiviteter. Slike aktiviteter kan lettere aksepteres til tross for at de kan ha skadevirkninger, enn atferd som ikke har noen egenverdi utover den generelle handlefriheten. Kommisjonen foreslår i utk § 25-8 om kjøring i påvirket tilstand å heve promillegrensen tilbake til nivået som gjaldt før lovendringen 22. september 2000 nr 79, jf avsnitt 9.11.2 nedenfor. Dette forslaget er blant annet begrunnet i at det ikke foreligger tilstrekkelig empirisk belegg for at en lavere alkoholpåvirkning enn 0,5 promille influerer på evnen til å føre motorvogn i en slik grad at det representerer noen økt trafikksikkerhetsrisiko.

Et annet spørsmål som reiser seg i forhold til anvendelsen av skadefølgeprinsippet, er om det bør avgrenses mot skade som noen gjør på seg selv. En livsstil eller enkeltstående handlinger som kan innebære skadevirkninger på individet selv, må etter kommisjonens syn langt på vei aksepteres. Kommisjonen mener likevel at det kan være grunn til å ha enkelte bestemmelser som tar sikte på å verne mennesker mot skade på seg selv, såkalte paternalistiske straffebud, og at selvbestemmelsesretten således kan ha en grense.

Lovgivningen har enkelte slike straffebestemmelser i dag. Et eksempel på en straffebestemmelse med klare paternalistiske trekk er straffen for bruk av narkotika. *Flertallet* i kommisjonen

mener at det ikke er grunn til å straffe den enkelte narkotikamisbruker, blant annet fordi narkotikamisbruket bare i begrenset grad kan sies å innebære skade på andre. *Mindretallet* legger imidlertid vekt på den skaden narkotikabruk indirekte kan ha på andre, blant annet i form av smitteeffekt som leder til økt utbredelse av narkotiske stoffer, og sosial mistilpasning med de skadevirkningene dette kan ha. Spørsmålet om avkriminalisering av bruk av narkotika behandles i avsnittene 9.11.1 og 9.11.2 nedenfor.

Justisdepartementet har i et høringsbrev 10. oktober 2001 foreslått en endring i legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 som gjør det straffbart å erverve, bruke og besitte dopingmidler. Dette er et annet eksempel på en straffebestemmelse med paternalistiske trekk. En samlet kommisjon går imot forslaget, jf avsnitt 9.11.2 nedenfor.

En hovedbegrunnelse for å unngå paternalistiske straffebud er at det er mer adekvat å sette inn helsemessige tiltak av ulik art for å forhindre slike handlinger.

I mange tilfeller kan man imidlertid hevde at straffebud med paternalistiske trekk også tar sikte på å avverge skadefølger på samfunnet eller for vedkommendes nærmeste. På grunn av vårt utbygde velferdssystem kan for eksempel personskader som noen påfører seg selv, sies å skade samfunnet ved at ulike helse- og trygdeordninger belastes. Atferd som innebærer skade på individet selv, vil dessuten i mange tilfeller også berøre familie og omgangskrets. Også skadeverk på egen eiendom – som ikke er straffbart – kan kanskje sies å påføre samfunnet skade ved at verdier går tapt. I dag er det særlig denne type argumenter som begrunner paternalistiske straffebud.

I nær sammenheng med selvskadetilfellene står samtykketilfellene. Dersom noen skader en samtykkende person, foreligger det strengt tatt «skade på andre». Formålet med et straffansvar i slike tilfeller er imidlertid å verne individet mot seg selv og sine egne avgjørelser. Samtykke til betydelig legemsbeskadigelse eller drap fritar etter gjeldende rett ikke gjerningspersonen for straff, og dette må sies å ha klare paternalistiske trekk. Dagens rettstilstand foreslås videreført i utk § 27–8 om samtykke fra den fornærmede. Et mindretall går inn for supplere regelen i strl § 235 andre ledd om straffnedsettelse for drap med samtykke, med en bestemmelse om at det også kan fritas for straff dersom drapet ble foretatt etter en «bestemt og veloverveid anmodning» fra den drepte, jf avsnitt 9.13.2 nedenfor.

I enkelte tilfeller kan det også være aktuelt å kriminalisere atferd som ikke har noen direkte ska-

devirkninger, og som i seg selv ikke framstår som straffverdig. Det er først og fremst kontroll- eller effektivitetshensyn som kan danne grunnlag for kriminalisering i slike tilfeller. Et eksempel fra gjeldende lovgivning er vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 31, jf § 22 andre ledd, som setter straff for den som nyter alkohol de seks første timene etter å ha vært involvert i kjøring, når «han forstår eller må forstå at det kan bli politietterforskning på grunn av kjøringen». Bestemmelsen foreslås videreført i utk § 25–9 om etterfølgende inntak av rusmidler. Det er ikke mer skadelig å nyte alkohol for eksempel etter en bilulykke enn ellers. Straffebudet er gitt for å lette kontrollen med og effektivisere et annet forbud, nemlig forbudet mot promillekjøring, og kjøring i påvirket tilstand kan ha klare skadevirkninger. Kommisjonen foreslår dessuten å kriminalisere visse forberedelseshandlinger, jf avsnitt 4.5 nedenfor. Også dette kan sies å være kriminalisering av atferd som ikke i seg selv innebærer at det oppstår skade eller umiddelbar fare for skade. I utk kap 21 er det foreslått generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger. Heller ikke bestemmelsene i dette kapitlet retter seg mot atferd som i seg selv er skadelig eller umiddelbart farlig.

Kommisjonen mener etter dette at det unntaksvis kan være berettiget å kriminalisere atferd som ikke i seg selv har skadevirkninger. Lovgiver bør imidlertid være tilbakeholden med å kriminalisere slik atferd. Det bør vurderes meget nøye hvor stort inngrep en slik straffebestemmelse eventuelt vil gjøre i borgernes frihet, og om et slikt inngrep framstår som rimelig i forhold til hvor sterke interesser som knytter seg til kontroll med en type skadelig virksomhet.

4.2.3 Straffens begrunnelse, berettigelse og hensiktsmessighet

4.2.3.1 Innledning

Spørsmålet om straffens begrunnelse, berettigelse og hensiktsmessighet hører til strafferettens grunnlagsproblemer, og må i noen grad vurderes når man skal behandle kriminaliseringsspørsmål. Det er nokså vanlig å stille disse spørsmålene på et høyt generaliseringsnivå, og dessuten i noen grad å behandle dem under ett. Ofte drøftes ikke disse problemstillingene i forhold til konkrete typer straff, selv om ulike hensyn kan gjøre seg gjeldende med ulik styrke for forskjellige straffarter. Straffelovkommisjonen har som nevnt i avsnitt 4.1 foran ikke anledning til å ta tak i alle de spørsmålene som reiser seg i forhold til dette temaet, men behandler i det følgende enkelte prinsipielle spør-

mål som etter kommisjonens syn har særlig betydning for arbeidet med en ny straffelov.

4.2.3.2 *Begrunnelsen for straff*

Når det gjelder den tradisjonelle framstillingen av straffens begrunnelse, vises det til delutredning I s 49–52 og til avsnitt 5.2.2.3 nedenfor.

Kommisjonen mener at både rettferdighetsbetraktninger og straffens nyttevirksomheter kan begrunne samfunnets bruk av straff. Særlig utgjør straffens evne til å forebygge farlig eller skadelig atferd en begrunnelse for straff. Begrepet «begrunnelse» er imidlertid tvetydig. Dels kan det brukes om «hensyn som taler for bruk av straff». Dels kan det brukes i betydningen «tilstrekkelig begrunnelse». For at straff skal være tilstrekkelig begrunnet, må de hensynene som taler for bruk av straff, veie tyngre enn de hensynene som taler mot. Etter kommisjonens syn er det klart at straffen som institusjon er tilstrekkelig begrunnet, i den forstand at det finnes mange tilfeller der hensynene for bruk av straff veier tyngre enn hensynene mot. Kommisjonens oppgave er imidlertid å vurdere hvilke konkrete handlingstyper som skal kriminaliseres. I denne sammenhengen er det viktig å kartlegge også de hensynene som taler mot bruk av straff. Slike motbetraktninger er dels et spørsmål om hvor langt straffens *berettigelse* strekker seg, jf avsnitt 4.2.3.3 nedenfor, dels et spørsmål om i hvilken grad det er *hensiktsmessig* å benytte straff, jf avsnitt 4.2.3.4 nedenfor.

4.2.3.3 *Berettigelsen av straff*

Straffen er et tilsiktet onde. Skal staten tilføre borgerne et slikt tilsiktet onde, krever det en moralsk berettigelse. Etter kommisjonens syn kan man i prinsippet ikke nøye seg med å undersøke hva som kan oppnås med straff, når man skal avgjøre om en handling skal være straffbar. En formålsbegrunnelse vil ikke nødvendigvis innebære en tilstrekkelig moralsk legitimering av straffen. Man kan lett konstruere eksempler som viser at en ensidig vektlegging av nyttehensyn kan lede til grovt urimelige og helt uholdbare resultater. Dersom man for eksempel kriminaliserte manglende produktivitet i samfunnet, ville dette kanskje være nyttig, men åpenbart i strid med grunnleggende idealer. Også i forhold til andre sider av strafferetten kan man finne mange eksempler på at nyttehensyn ikke gir en tilstrekkelig moralsk legitimitet til å bruke straff. Selv om man sannsynligvis ville oppnå sterke prevensjonsvirkninger ved å rette en straffetrussel mot en eventuell lovovertrедers barn, er

strafferettens skyldkrav til hinder for dette. Nytttehensyn ville heller ikke kunne legitimere bruk av dødsstraff for enhver lovovertrедelse. Man kan stille spørsmål ved om slike ordninger som er skissert foran, samlet sett ville være nyttige, men helt uavhengig av hvordan man stiller seg til dette, ville vel enhver mene at det er umoralsk å straffe noen på så åpenbart urimelige grunnlag. Dette viser at bruk av straff krever en moralsk berettigelse utover straffens nyttevirksomheter. Det må gjelde også utenfor de ekstreme eksemplene som er brukt foran.

I hvilke tilfeller straff er moralsk berettiget, er et meget vanskelig spørsmål. Nytttehensyn er etter kommisjonens syn relevante – det vil nok for mange framstå som meningsløst og derfor også etisk betenkelig at samfunnet skulle påføre borgere et tilsiktet onde hvis det ikke skulle tjene til noe. For at samfunnet skal være berettiget til overhodet å bruke straff som virkemiddel, må det imidlertid også kreves at en straffereaksjon framstår som rimelig eller rettferdig. Humanitetshensyn og forholdsmessighetsbetraktninger står her sentralt. Ved vurderingen vil det ha betydning om straff er nødvendig for å verne en interesse, eller om et tilfredsstillende vern kan oppnås med andre og mindre inngripende midler, jf avsnitt 4.2.4 nedenfor. Skrankene mot bruk av straff må nødvendigvis bli skjønnsmessige. Om begrensninger i straffens art og omfang vises det til Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.2.3.3 nedenfor.

4.2.3.4 *Hensiktsmessigheten av straff*

I tidligere tider gjorde det seg gjeldende tanker om at samfunnet har en ufravikelig metafysisk eller religiøs rett og plikt til å straffe visse typer lovbrudd. Slike tanker har i dag liten gjennomslagskraft. Det bør da være avgjørende for spørsmålet om kriminalisering hvorvidt straff samlet sett er en hensiktsmessig reaksjon på ulike handlingstyper. På enkelte områder vil riktignok folkerettslige forpliktelser kunne innebære en begrensning i hvor fritt lovgiver står i forhold til kriminalisering. Men slike folkerettslige forpliktelser angår stort sett handlinger av mer alvorlig karakter, som det er bred enighet om å kriminalisere.

Ved vurderingen av om det er hensiktsmessig å kriminalisere en type lovbrudd, må straffens nyttevirksomheter holdes opp mot straffens omkostninger. Straffens ulike nyttevirksomheter er behandlet i Torgersens utredning, jf avsnittene 5.2.2.3.1 og 5.2.2.3.2 nedenfor. Men både straffens nyttevirksomheter og omkostninger er usikre. Etter kommisjonens syn taler denne usikkerheten for at man fore-

tar en grundig, konkret vurdering av om straff er en hensiktsmessig reaksjon på uønsket atferd, før denne atferden kriminaliseres.

Det er særlig straffens ulike prevensjonsvirkninger som er viktige fra et nytteperspektiv, selv om det at befolkningen opplever at uønsket atferd rammes med en rettferdig straff, også kan ha visse nyttevirkninger. Kommisjonen behandler ikke straffens nyttevirkninger nærmere her. Det kan imidlertid se ut til at lovgiver i mange sammenhenger har hatt en for optimistisk tro på hva som kan oppnås med straff. I mange tilfeller kan det se ut til å ha vært en kort vei fra en handlingstype har vært mislikt av de styrende myndigheter, til den har blitt belagt med straff. Forholdet mellom straffens nyttevirkninger og omkostninger har ikke alltid blitt tilstrekkelig vurdert i denne sammenheng. I det følgende peker kommisjonen på en del grunner til å være varsom med bruk av straff.

De mothensynene som gjør seg gjeldende i forhold til kriminalisering, varierer med mange forhold. Det har stor betydning om det fastsettes en strafferamme med fengselsstraff eller bare bot i et straffebud. Straffens omkostninger er nokså forskjellige for disse straffartene. Den mest innlysende omkostningen ved straff er de menneskelige belastningene ubetinget fengselsstraff kan ha på den domfelte og dennes familie. Det er imidlertid også en rekke andre forhold som tilsier at man bør være varsom med kriminalisering.

Kriminalisering bør unngås dersom det ikke er mulig å håndheve et straffebud uten å krenke viktige interesser enn de interessene straffebudet er satt til å verne. Eksempler på interesser som kan komme i konflikt med kriminalisering, er hensynet til privatlivets fred og ytringsfriheten. På denne bakgrunn foreslår kommisjonen for eksempel å oppheve flere straffebestemmelser som på ulike måter griper inn i ytringsfriheten, jf omtalen av strl §§ 130, 134 tredje ledd, 135, 142, 154 a og 432 i avsnitt 10.2 nedenfor.

I forhold til enkelte uønskede handlingstyper lar det seg dessuten vanskelig gjøre å utforme straffebud som kan håndheves på en måte som i tilstrekkelig grad tar hensyn til forutberegnelighet. Kommisjonen mener slike lovtekniske hensyn kan utgjøre en tilstrekkelig begrunnelse for å avstå fra kriminalisering. Det bør således for eksempel utvises forsiktighet med å innføre straffebud som inneholder vide rettslige standarder. Dette er særlig framtreddende i såkalte generalklausuler. Debatten om å innføre en generalklausul om økonomisk kriminalitet kan illustrere problemstillingen. I 1974 foreslo en arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet en bestemmelse som rettet seg mot «den

som under utøving av næringsvirksomhet handler i åpenbar strid med redelig fremgangsmåte ved inngåing av avtaler eller ved å gjøre rettigheter gjeldende i henhold til avtaler». Forslaget ble ikke fulgt opp. En av grunnene til dette var antakelig bestemmelsens manglende presisjon og at den derfor ikke i tilstrekkelig grad tok hensyn til forutberegnelighet, jf Asbjørnsen, Utforming av straffebud rettet mot økonomisk kriminalitet s 101–106. Kommisjonen er enig denne vurderingen.

Videre må ressurs hensyn tas i betraktning ved vurderingen av i hvilken grad samfunnet skal bruke straff som reaksjon mot uønskede handlinger. De senere tiårene har det vært en tendens til å straffesanksjonere stadig flere handlingstyper, jf avsnitt 3.5 foran. Samtidig opplever politiet, påtalemyndigheten og domstolene et stadig økende arbeidspress. Også dette gjør det naturlig å stille spørsmål om i hvor stor grad straff bør brukes som sanksjonsmiddel. Dersom flere lovbrudd gjøres straffbare, må håndhevelsen av dem enten gjennomføres ved at det tilføres økte ressurser, ved at ressursbruken gjøres mer effektiv, eller ved at det satses mindre ressurser på andre oppgaver som påtalemyndigheten og domstolene har. Dersom kapasitetsproblemet leder til at viktige oppgaver gis lavere prioritet enn tidligere, kan det bidra til å svekke respekten for straffebestemmelsene i befolkningen. Når påtalemyndigheten og domstolene belastes med flere oppgaver, kan konsekvensen dessuten lett bli at mange straffebud aldri blir fulgt opp, og får preg av å være «tomme trusler».

Utstrakt kontroll kan dessuten i seg selv være et onde, selv om håndhevingen er effektiv i forhold til de ressursene som settes inn. Det er verken praktisk mulig eller ønskelig å strafforfølge ethvert lovbrudd. Å tilstrebe noe slikt ville kreve et overvåkningsnivå i samfunnet som de færreste ønsker. Dette gjelder særlig i forhold til mindre alvorlige lovbrudd. Men dersom et straffebud aldri er i bruk, til tross for at det konstateres en rekke overtredelser som det ville være praktisk mulig å strafforfølge, er det grunn til å vurdere behovet for det aktuelle straffebudet.

Som nevnt i avsnitt 4.2.3.3 foran kan det dessuten framstå som uberettiget å reagere med straff på helt bagatellmessige overtredelser hvor det er lite å klandre lovbryster. Dette kan skape usikkerhet og en følelse av ufrihet i befolkningen. Straff i slike tilfeller kan imidlertid også være uhensiktsmessig fordi respekten for straffen svekkes, slik at straff blir et mindre effektivt middel mot mer alvorlig kriminalitet. Effekten kan bli forsterket ved at det i det moderne samfunnet vil være en rekke spesialregler som store deler av befolkningen ikke kjenner

til. Dette er neppe noe problem når det gjelder regler som bare kan overtres av et fåtall, for eksempel en bestemt gruppe næringsdrivende, men problemet med å formidle til allmennheten hvilke straffebestemmelser som gjelder, øker generelt med mengden av straffebud. Dette er etter kommisjonens syn et hensyn som taler for å begrense bruken av straff.

Foran er det pekt på uheldige sider ved manglende håndhevelse av straffebud. Også straffebud som håndheves effektivt, kan imidlertid ha uønskede sidevirkninger som kan innebære at man bør være varsom med å kriminalisere atferd. Slike sidevirkninger eller «kontrollskader» kan være av mange slag. Uønsket virksomhet som kriminaliseres, kan for eksempel gå under jorden og anta farligere former enn tidligere dersom den aktuelle virksomheten blir kriminalisert. Et annet eksempel på en «kontrollskade» er at det skapes et illegalt marked med store fortjenestemuligheter. Problemer som følge av denne effekten har man sett i forbindelse med alkoholforbud i mange land, også i Norge i forbudstiden fra 1916 til 1927. Blant annet har utsikten til stor fortjeneste skapt grobunn for organisert kriminalitet.

4.2.4 Andre mulige rettsvirkninger av lovbrudd enn straff

4.2.4.1 Innledning

Straff kan, som påpekt i avsnitt 4.2.3.4 foran, være lite hensiktsmessig på grunn av menneskelige, samfunnsmessige og økonomiske omkostninger. Men for mange handlingstyper vil straff kunne være mer hensiktsmessig enn ingen reaksjon. Før man kriminaliserer slik atferd, bør det imidlertid undersøkes om andre, mindre inngripende rettsvirkninger av lovbrudd kan gi et like godt eller mer hensiktsmessig vern av de beskyttede interessene. I det følgende behandles sivilrettslige virkninger av lovbrudd og alternative sanksjoner til straff. Også andre virkemidler, som ikke behandles, kan imidlertid være egnet til å påvirke atferd, ikke minst ulike former for positive reaksjoner som alternativ til negative sanksjoner, for eksempel ulike former for subsidier eller andre støtteordninger.

Kommisjonen har tidligere behandlet alternativer til straff i delutredning I kapittel 28.

4.2.4.2 Privatrettslige virkninger av lovbrudd

Brudd på store deler av lovgivningen får bare privatrettslige virkninger. Et praktisk viktig eksempel

er diverse kontraktslovgivning. Man kunne tenke seg at kontraktsbrudd ble straffesanksjonert. På kontraktsrettens område har imidlertid andre sanksjoner, først og fremst erstatning, blitt ansett som tilstrekkelig effektive til å sikre de berørte interessene. Det varierer selvsagt fra rettsområde til rettsområde i hvilken grad privatrettslige virkninger er tilstrekkelige til å sikre etterlevelse av de normene som gjelder.

Før man stiller opp en straffetrussel eller annen offentlig reaksjon for en type lovbrudd, mener kommisjonen det er grunn til å vurdere om privatrettslige virkninger i tilstrekkelig grad kan virke forebyggende på det aktuelle lovområdet. Det har også betydning om privatrettslige virkninger eventuelt på en tilfredsstillende måte kan gjenopprette den skaden som forårsakes av lovbrudd på området. Erstatning og tvangsfullbyrdelse av ulike rettinger er viktige reaksjoner i denne sammenheng. I den grad det finnes private eller offentlige tvisteløsningsmodeller eller selvdømmeordninger som fungerer tilfredsstillende på et område, kan også dette tale for å la være å kriminalisere en type lovbrudd. Dette er i tråd med kommisjonens syn om at samfunnet ikke bør ta i bruk strengere reguleringsmidler enn nødvendig for å oppnå ulike målsettinger.

Kommisjonen har ikke hatt anledning til å foreta noen bred vurdering av den privatrettslige stillingen i forhold til alle straffebudene som behandles i utkastet, og det finnes eksempler på lovbrudd som i dag er straffesanksjonert, men som det etter kommisjonens syn er mest naturlig å overføre til privatreppen. Kommisjonen foreslår for eksempel å innskrenke straffansvaret etter strl kap 23 om ærekrenkelser til de groveste tilfellene, blant annet ut fra en forutsetning om at privatrettslige reaksjoner som erstatning, oppreisning og mortifikasjon vil være tilstrekkelige i mindre alvorlige tilfeller. Kommisjonen tar imidlertid ikke nærmere stilling til hvordan de privatrettslige reglene bør være på dette området. Også forslagene om ikke å videreføre strl § 397 om overskridelse av retten overfor medberettigede til å utøve rådighet over fast eiendom og strl kap 41 om forseelser med hensyn til private tjenesteforhold, er begrunnet med at slike overtredelser bør håndheves privatrettslig. Det samme gjelder forslagene om ikke å videreføre strl § 430 om plikt for redaktøren av et blad eller tidsskrift til å oppta imøtegåelser av påstander som er framsatt i bladet eller tidsskriftet, og § 430 a om plikt for redaktøren av blad eller tidsskrift til å innta domsslutning, domsgrunner eller forlik i ærekrenkelsessak, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

4.2.4.3 Administrative sanksjoner som alternativ til straff

I særlovgivningen finner man en rekke administrative sanksjoner som utgjør et alternativ til straff. Kommisjonen har som nevnt i avsnitt 4.1 foran langt på vei avgrenset sitt arbeid mot en nærmere vurdering av særlovgivningen og går derfor ikke inn på alle de spørsmålene som reiser seg i forbindelse med særlovgivningen og administrative sanksjoner. I det følgende gis en kort framstilling av kommisjonens generelle syn på betydningen av administrative sanksjoner i forhold til spørsmålet om hvilke handlingstyper som bør være straffbare.

Problemstillingene knyttet til administrative sanksjoner er for øvrig under utredning av et annet lovutvalg. Ved kgl res 26. januar 2001 ble Sanksjonsutvalget nedsatt under ledelse av assisterende riksadvokat Hans-Petter Jahre. Utvalget skal på bred basis vurdere hvordan det bør reageres mot lovbrudd, og vil blant annet ta for seg særlovgivningen med særlig sikte på administrative sanksjoner som reaksjon mot lovbrudd i stedet for straff.

Grunnloven § 96 krever at straff ilegges av domstolene. Det er imidlertid ikke et krav at sanksjoner som ikke er straff, ilegges av domstolene. Kompetanse til å ilegge alternative sanksjoner til straff kan derfor i prinsippet legges til både private og offentlige organer. Ofte er det imidlertid mest naturlig at håndhevelse av lovbrudd er en offentlig oppgave. Dersom andre enn domstolene skal ilegge borgerne sanksjoner, er det derfor først og fremst aktuelt å overlate dette til forvaltningsorganer. En vanlig betegnelse på sanksjoner som ilegges av forvaltningen er «administrative sanksjoner». Med «administrative sanksjoner» siktes det til reaksjoner som ilegges av forvaltningen som følge av et lovbrudd, som har et helt eller delvis pønalt, preventivt eller gjenopprettende formål, og som ikke formelt er straff etter strl §§ 15 og 16.

Enkelte administrative sanksjoner kan utgjøre en straffesiktelse (criminal charge) i relasjon til EMK art 6 nr 1, selv om de ikke formelt er straff. I Rt 2000 s 996 kom Høyesterett således til at forhøyet tilleggsskatt etter ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 § 10–2 nr 1, jf § 10–4 nr 1, var å regne som en straffesiktelse i forhold til EMK. Det at en sanksjon innebærer en straffesiktelse i relasjon til EMK, innebærer imidlertid ikke at den ikke kan ilegges av forvaltningen. Men de prosessuelle minstekravene som konvensjonen oppstiller, for eksempel retten til kontradiksjon og domstolsprøving, må sikres. Kommisjonen mener det også i forhold til administrative sanksjoner som ikke kommer inn

under EMKs vern, er viktig å sørge for betryggende saksbehandlingsregler. Europarådets ministerkomité har utarbeidet en rekommandasjon om hvilke prinsipper som bør legges til grunn ved bruk av administrative sanksjoner, jf Recommendation No R (91) 1 on administrative sanctions, vedtatt 13. februar 1991. Straffelovkommisjonen mener det bør sees hen til denne rekommandasjonen ved utforming og bruk av administrative sanksjoner generelt, også når disse ikke er straff i EMKs forstand.

En type administrativ sanksjon er plikt til å betale et pengebeløp for å ha brutt en handlingsnorm, gjerne i form av et gebyr eller en avgift. Denne reaksjonen har sin strafferettslige parallell i bot. Kommisjonen har tidligere behandlet gebyr og tilleggsavgifter i delutredning I s 223–225. Andre administrative sanksjoner kan være visse typer tyngende forvaltningsvedtak, for eksempel i form av midlertidig eller permanent tilbakekall av tillatelser. Slike sanksjoner kan ha prinsipielle likhetstrekk med rettighetstap etter strl §§ 29 til 31. Også ulike former for inndragning og vinningsavståelse kan være administrative sanksjoner. Slike sanksjoner har sin strafferettslige parallell i inndragning etter straffeloven §§ 34 til 38, som etter straffelovens språkbruk riktignok ikke er straff. Det finnes også andre sanksjoner som kan ha en atferdsregulerende virkning, og som i større eller mindre grad kan sies å ha en parallell i det strafferettslige sanksjonssystemet. Administrative advarsler har således likhetstrekk med betinget påtaleunndlatelse etter strpl § 69 andre ledd. Kommisjonen foreslår dessuten å lovfeste en adgang for politiet til å avgjøre bagatellmessige saker på stedet med en advarsel, jf utkastet til strpl § 67 åttende ledd. En annen administrativ sanksjon er offentliggjøring av identiteten til lovbrøyttere. Et eksempel på denne sanksjonstypen er konkurransemyndighetenes adgang til å offentliggjøre «opplysninger om vilkår og samarbeid som har til formål eller virkning å begrense konkurransen», jf konkurranseloven 11. juni 1993 nr 65 § 4–2. I strafferetten innebærer strl § 430 a at offentliggjøring av en lovbrøytters identitet kan bli aktuelt. Bestemmelsen oppstiller på nærmere vilkår en straffesanksjonert plikt for redaktøren av et blad eller tidsskrift til å innta domsslutningen, domsgrunnene eller forliket i ærekrenkelsessak. Bestemmelsen foreslås imidlertid ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Slike administrative sanksjoner kan bare være et alternativ til bøter og kortere fengselsstraffer. Det er følgelig i forhold til mindre alvorlige overtredelser at det er aktuelt å benytte slike sanksjoner alene.

I tillegg til de administrative sanksjonene i særlovgivningen stilles det som regel også opp en straffetrussel for brudd på de samme handlingsnormene. I mange av disse tilfellene vil det sannsynligvis være mulig å oppheve straffetrusselen og nøye seg med de administrative sanksjonene. Terminologi, vilkår og nærmere innhold av sanksjonene er imidlertid lite ensartet i lovgivningen. En opprydding i lovverket med hensyn til dette vil etter kommisjonens syn gjøre det lettere å erstatte straff med administrative sanksjoner.

I tråd med kommisjonens syn om at samfunnet ikke bør ta i bruk strengere reguleringsmidler enn nødvendig, bør straff unngås i den grad administrative sanksjoner forebygger lovbrudd tilstrekkelig effektivt og samtidig er mindre inngripende enn straff. Kommisjonen mener disse forutsetningene vil være oppfylt i mange tilfeller.

Administrative sanksjoner kan være mindre inngripende allerede av den grunn at de ikke formelt er straff. Mange vil føle det belastende å bli straffet også for mindre overtredelser der straffereaksjonen bare er bot. Et annet forhold som bidrar til å gjøre straff, også i form av bot, mer inngripende enn administrative sanksjoner, er den strafferegistreringen som skjer i det sentrale bøteregistret. Endelig vil møtet med politi og påtalemyndighet kunne bidra til at straff føles mer inngripende enn sanksjoner som ilegges utenfor strafferettsapparatet.

Til tross for at straff av de foran nevnte grunne kan virke mer inngripende enn administrative sanksjoner, er det ikke nødvendigvis slik at straff er det mest effektive midlet til å forebygge lovbrudd. Mange sakstyper prioriteres lavt av politiet fordi de er mindre alvorlige sammenliknet med andre oppgaver politiet har. Innenfor store deler av reguleringslovgivningen har heller ikke politiet noen spesialkompetanse, slik at etterforskningen blir ressurskrevende og vanskelig. På slike lovområder kan administrative kontrollorganer ha bedre forutsetninger for å etterforske og sanksjonere lovbrudd enn det alminnelige strafferettsapparatet. Særlig gjelder dette dersom det allerede eksisterer organer som fører tilsyn med en type virksomhet. Ved at reaksjonshyppigheten kan økes dersom det er adgang til å ilegge administrative sanksjoner i stedet for straff, kan man oppnå en bedre preventiv effekt. En annen fordel med administrative sanksjoner er at det ofte vil være en nær sammenheng mellom lovbruddets art og sanksjonen. Uaktsom kjøring vil for eksempel kunne lede til tap av førerkort. Dette vil trolig kunne styrke sanksjonens forebyggende effekt ved at lovbrøyteren får en reaksjon som lett kan relateres til det aktuelle lovbrud-

det. Administrative sanksjoner vil dessuten i mange tilfeller kunne ilegges raskere enn straff. Dette kan styrke sanksjonens preventive virkning, og er dessuten en fordel av hensyn til lovbrøyteren.

Kommisjonen har som nevnt foran bare i begrenset grad tatt for seg særlovgivningen, hvor ulike administrative sanksjoner er særlig aktuelt. Forekomsten av alternative sanksjoner i lovgivningen har imidlertid hatt betydning for enkelte av kommisjonens forslag. For eksempel har adgangen til å ilegge administrative sanksjoner i medhold av helsepersonelloven 2. juli 1999 nr 64 kapittel 11 spilt en viss rolle for forslaget om å ikke å videreføre strl § 157, som rammer ulike former for «kvakksalveri», jf avsnitt 10.2 nedenfor. Kommisjonens forslag om å begrense straffansvaret for offentlige tjenestemenn ved brudd på tjenesteplikter etter strl § 325 første ledd nr 2 til 5 er også til dels begrunnet i at administrative sanksjoner kan benyttes. Kommisjonens forslag her innebærer at offentlige tjenestemenns forgåelser i eller utenfor tjenesten som ikke rammes av utk §§ 22–1 til 22–3 om misbruk av offentlig myndighet, eller av andre straffebud, avkriminaliseres og henvises til de administrative sanksjonene som gjelder for det aktuelle arbeidsforholdet, jf for eksempel tjenestemannsloven 4. mars 1983 nr 3 kapittel 2, jf avsnitt 9.8.2 nedenfor.

4.2.5 Betydningen av at en handlingstype allerede er straffbar

Ved vurderingen av om en handlingstype skal være straffbar, er det ikke uten betydning om den aktuelle typen atferd allerede er straffbar. En revisjon av straffelovgivningen innebærer et stort arbeid. Det ville ikke være praktisk mulig å foreta inngående vurderinger av kriminaliseringsspørsmålet for alle tenkelige handlingstyper. Ved vurderingen av hvilke handlinger som skal være belagt med straff, vil det da være naturlig å ta utgangspunkt i gjeldende rett.

En grunn til å være særlig tilbakeholden med nykriminalisering er det betydelige kapasitetsproblemet man har i strafferettsapparatet. I prinsippet skulle det ikke ha noen betydning for kapasitetsspørsmålet om man avholder seg fra å kriminalisere nye handlingstyper, eller om man opphever eksisterende bestemmelser. I praksis viser det seg imidlertid at det ofte er et press i retning av å kriminalisere stadig flere handlingstyper, samtidig som viljen til å oppheve eksisterende straffebud er liten. Det er derfor viktig at lovgiver er særlig på vakt mot unødige nykriminaliseringer dersom området for det straffbare skal holdes på et rimelig nivå.

4.3 Kriminalisering av uaktsomme handlinger

4.3.1 Kommisjonens generelle syn på kriminalisering av uaktsomme handlinger

Kommisjonen har tidligere behandlet spørsmålet om kriminalisering av uaktsomme handlinger i delutredning I s 146–147. Den tidligere kommisjonen mente det kunne være grunn til å kriminalisere uaktsomhet i større utstrekning enn etter gjeldende rett.

Den nåværende kommisjonen har en annen innstilling til kriminalisering av uaktsomme handlinger. Kommisjonen har som et hovedsynspunkt at det bør utvises tilbakeholdenhet med bruken av straff, og at mindre inngripende reaksjoner bør velges dersom det kan gi et tilstrekkelig vern for den aktuelle interessen, jf avsnittene 4.2.1 og 4.2.4.1 foran. Slik kommisjonen ser det, er uaktsomme overtredelser vesentlig mindre straffverdige enn forsettlig overtredelser. En gjerningsperson som forsettlig bryter loven, er vanligvis vesentlig mer å bebreide enn selv den grovt uaktsomme lovbrøyer. Dette bør reflekteres i strafferammene, jf avsnitt 5.5.2.4 nedenfor, men bør etter kommisjonens syn også ha betydning for spørsmålet om kriminalisering av uaktsomme overtredelser. På denne bakgrunn mener kommisjonen at skyldkravet i straffebestemmelser som den klare hovedregel bør være forsett. Uaktsomhetsansvar krever etter kommisjonens syn en særlig begrunnelse og bør bare oppstilles etter en grundig vurdering av behovet for å ramme uaktsomme overtredelser. Denne vurderingen bør foretas i forhold til de enkelte handlingsnormene i lovgivningen. Et viktig moment av betydning for om det bør gjelde et uaktsomhetsansvar for en handlingstype, er om den aktuelle typen atferd innebærer en fare for alvorlige skadefølger. Videre vil effektivitetshensyn kunne tale for et uaktsomhetsansvar i forhold til straffesanksjonerte plikter. Et krav om forsett vil i mange slike tilfeller kunne skape store bevisproblemer fordi forglemmelse vil være en nærliggende unnskyldningsgrunn. Dette er begrunnelsen for regelen om uaktsomhet som skyldkrav for såkalte ekte unnskyldelsesforseelser i strl § 40 andre ledd, som riktignok ikke foreslås videreført som en generell regel, jf avsnitt 8.3.9 nedenfor. Også i andre tilfeller kan effektivitetshensyn tale for et uaktsomhetsansvar. For lovbrudd der bevissituasjonen gjennomgående er vanskelig, kan det bli snakk om å kriminalisere uaktsom overtredelse for å ramme såkalt skjult forsett, jf avsnitt 4.3.3 nedenfor.

Behovet for uaktsomhetsansvar har etter kommisjonens syn ikke alltid blitt tilstrekkelig nøye vurdert av lovgiver. Dette gjelder særlig innenfor særlovgivningen. Her har hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse i mange tilfeller blitt anført som et argument for å kriminalisere også uaktsomme handlinger, uten at det egentlige behovet for et uaktsomhetsansvar har blitt nærmere drøftet. Dette har ledet til at skyldformen i særlovgivningen som den praktiske hovedregel har blitt uaktsomhet. Kommisjonen mener den omfattende kriminaliseringen av uaktsomhet innenfor særlovgivningen i mange tilfeller ikke er tilstrekkelig gjennomtenkt. Ikke minst gjelder dette på områder hvor straffetrukslene knapt håndheves.

For å sikre at behovet for uaktsomhetsansvar blir konkret vurdert av lovgiver i forhold til de enkelte straffebudene, foreslår kommisjonen at forsett som hovedregel skal være skyldkravet i hele straffelovgivningen, herunder særlovgivningen, jf utk § 3–8 og avsnitt 8.3.9 nedenfor.

For en rekke lovbruddstyper hvor skyldkravet etter gjeldende rett er uaktsomhet eller grov uaktsomhet, foreslår kommisjonen at skyldkravet skal være forsett. Dette gjelder:

- utk § 19–7 om brudd på meldeplikt ved dødsfall
- utk § 20–10 om trafikksabotasje
- utk § 20–11 om sabotasje mot infrastrukturen
- utk § 21–1 om bæring av våpen på offentlig sted
- utk § 25–17 om ulovlig befatning med kjemiske våpen
- utk §§ 28–1 og 28–2 om vanlig og grov voldtekt
- utk § 31–7 om misbruk av legitimasjonspapir (med hensyn til det momentet at dokumentet vil bli brukt uberettiget)
- utk § 32–1 om bedrageri
- utk § 32–3 om lite bedrageri
- utk § 32–9 om villedende og uriktig selskapsinformasjon

I to tilfeller foreslår kommisjonen å endre skyldkravet i forhold til gjeldende rett slik at krav om forsett erstattes med et krav om grov uaktsomhet. Dette gjelder § 25–13 om forgiftning mv av gjenstander til alminnelig bruk (for så vidt gjelder den delen av bestemmelsen som viderefører strl § 153 andre ledd) og § 22–3 om grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet.

4.3.2 Grov eller simpel uaktsomhet som skyldkrav

Den nåværende kommisjonens generelle holdning til kriminalisering av uaktsomme overtredelser har

betydning også for valget mellom simpel og grov uaktsomhet som skyldkrav i bestemmelser der det av særlige grunner foreslås et uaktsomhetsansvar. Straffansvar bør i størst mulig grad gjøres gjeldende der en lovovertreder har opptrådt forsettlig eller i det minste er så mye å klandre at atferden kan karakteriseres som grovt uaktsom. Rene effektivitetshensyn bør bare i begrenset grad kunne begrunne et straffansvar for simpel uaktsomhet. På livsområder hvor feil eller uforsiktighet kan medføre alvorlige skadefølger, kan det imidlertid være nødvendig og rimelig å kreve at det utvises en særlig varsomhet. Straffansvar for simpel uaktsomhet kan da være aktuelt.

Slik kommisjonen ser det, bør skyldkravet heves fra simpel uaktsomhet til grov uaktsomhet i en rekke bestemmelser. Kommisjonen foreslår dette i:

- utk § 20–6 om falsk alarm (jf strl § 349 første ledd for så vidt gjelder den delen av skyldkravet som knytter seg til følgen av handlingen)
- utk § 21–8 om utilbørlig bruk av grove voldsskildringer
- utk § 22–14 om grovt uaktsom innsidehandel
- utk § 22–17 om grovt uaktsom regnskapsovertredelse
- utk § 23–12 om grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon
- utk § 25–3 om grovt uaktsom narkotikaovertrjedelse
- utk § 25–4 om alvorlig alkoholovertredelse
- utk § 25–7 om grovt uaktsom dopingovertrjedelse
- utk § 25–9 om etterfølgende inntak av rusmidler
- utk § 25–12 om grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte
- utk § 25–13 om forgiftning mv av gjenstander til alminnelig bruk (med hensyn til den delen som viderefører strl § 153 første ledd, jf siste ledd)
- utk § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse
- utk § 27–12 om grovt uaktsomt drap
- utk § 28–17 om pornografi
- utk § 29–2 om grovt skadeverk
- utk § 31–6 om uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis (med hensyn til det momentet i ligningsloven § 12–1 bokstav b at dokumentet er egnet til å oppnå en fordel)
- utk § 32–6 om grovt uaktsomt skatte- og avgiftsvik (med hensyn til det momentet at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler)
- utk § 32–12 om grovt uaktsom kursmanipulering

- utk § 33–1 om uforsvarlige økonomiske disposisjoner (med hensyn til den delen av strl § 285 hvor skyldkravet er uaktsomhet)
- utk § 33–3 om kreditorbegunstigelse (med hensyn til den delen av strl § 284 hvor skyldkravet er uaktsomhet)
- utk § 33–7 om unnlatelse av å begjære oppbud mv (med hensyn til den delen av strl § 283 a hvor skyldkravet er uaktsomhet)

I forhold til mer alvorlige lovbrudd er det to motstående hensyn som gjør seg gjeldende ved vurderingen av om skyldkravet skal være simpel eller grov uaktsomhet. På den ene side tilsier faren for alvorlige skadefølger at allerede simpel uaktsomhet bør rammes. Behovet for effektive straffebud er større i forhold til alvorlige krenkelser enn i forhold til mer bagatellmessige overtrjedelser. På den annen side kan det virke urimelig å stille noen til strafferettslig ansvar for alvorlige handlinger dersom den det gjelder bare i begrenset grad kan klandres for sin atferd. Dette synspunktet er særlig aktuelt i forhold til spørsmålet om simpel eller grov uaktsomhet bør være skyldkravet for drap, jf avsnitt 9.13.2 nedenfor.

4.3.3 Kriminalisering av uaktsomme handlinger for å ramme «skjult forsett»

Blant annet på grunn av strafferettens strenge beviskrav vil det ikke alltid være mulig å føre tilstrekkelig bevis for forsett, selv om det i virkeligheten er begått et forsettlig lovbrudd. I slike situasjoner kan man snakke om at det foreligger et «skjult forsett». I enkelte typer saker kan bevissituasjonen i forhold til skyldspørsmålet gjennomgående være særlig vanskelig. Dette kan lede til at det oppstår et press i retning av å kriminalisere uaktsom overtrjedelse ut fra effektivitets- og kontrollhensyn, selv om slik overtrjedelse i seg selv ikke bedømmes som straffverdig.

Det er et hovedsynspunkt i kommisjonen at bruken av straff bør begrenses til det nødvendige. Uaktsomme overtrjedelser som ikke ansees straffverdige, bør derfor som det klare utgangspunkt ikke kriminaliseres. Dersom det i et slikt tilfelle ikke lar seg gjøre å føre bevis for forsett, kan man hevde at det nettopp er fordi det ikke med betryggende grad av sikkerhet lar seg fastslå at det er foretatt en straffverdig handling. Straff i et slikt tilfelle kan virke urimelig, og kriminalisering av uaktsomhet for å ramme «skjult forsett» vil fortone seg som en senking av det beviskravet som er satt til vern for borgerne på strafferettens område.

Eventuelle avvik fra kommisjonens prinsipielle utgangspunkt må etter dette vurderes ut fra en konkret avveining mellom det urimelige i å straffe atferd som i seg selv ikke vurderes av lovgiver som straffverdig, og behovet for kontroll med en aktuell type lovovertrjedelse. Kommisjonen har etter en slik vurdering lagt en viss vekt på den vanskelige bevisituasjonen ved vurderingen av skyldkravet i enkelte av bestemmelsene i utk kap 25 om vern av helse og miljø, jf avsnitt 9.11.1 nedenfor.

I de tilfellene hvor både forsettlig og uaktsom atferd er straffverdig, er det rimeligvis ingenting prinsipielt i veien for å kriminalisere uaktsomhet. Manglende kriminalisering kan i slike tilfeller etter omstendighetene snarere være en mangel ved lovgivningen. Kommisjonens generelle synspunkt på skyldgradens betydning for straffverdigheten av en straffbar handling har imidlertid ledet til at uaktsomme overtrjedelser som hovedregel har lavere strafferamme enn tilsvarende forsettlige overtrjedelser. Dette er behandlet i Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.2.9, og i avsnitt 5.5.2.4 nedenfor.

4.4 Kriminalisering av forsøks-handlinger

4.4.1 Kommisjonens generelle syn på kriminalisering av forsøkshandlinger

Når forsøk på lovbrudd i mange tilfeller er straffbart, begrunnes dette gjerne med at forsøket viser en straffverdig forbrytersk vilje. Kriminalisering av forsøk innebærer altså en vektlegging av en lovovertrjeders subjektive forhold, snarere enn de objektive sidene av en handling. Både de objektive og de subjektive sidene av en straffbar handling er av betydning for bedømmelsen av handlingens straffverdighet. Ikke minst tillegges de eventuelle skadevirkningene av et lovbrudd vesentlig vekt for hvordan lovbruddet bedømmes. Et sentralt spørsmål er da om dette bør lede til at forsøkshandlinger kriminaliseres i mindre grad enn fullbyrdet overtrjedelse.

Kommisjonen mener at forsøk i de fleste tilfeller vil være mindre straffverdig enn fullbyrdet overtrjedelse. I tråd med kommisjonens hovedsynspunkt om at man bør være varsom med straff, innebærer dette etter kommisjonen syn at forsøk på mindre alvorlige lovbrudd ikke bør være straffbart. I gjeldende rett kommer dette til uttrykk ved at forsøk på forseelse som hovedregel ikke er straffbart, jf strl § 49 andre ledd, som dermed avgrenser straffbart forsøk til bare å gjelde i forhold til forbrytelser. Etter utk § 3–3 er forsøk som hovedregel straffbart dersom strafferammen i det straffebudet

som blir forsøkt overtrådt, er høyere enn 6 måneder, jf avsnitt 8.3.4 nedenfor. Kombinert med kommisjonens forslag til strafferammer medfører dette at enkelte forsøkshandlinger som er straffbare i dag, ikke lenger vil være det etter kommisjonens forslag. På den annen side innebærer kommisjonens forslag at straffansvaret for forsøkshandlinger i visse tilfeller utvides, slik at enkelte forsøkshandlinger som ikke er straffbare etter gjeldende rett, blir kriminalisert. I avsnitt 8.3.4 nedenfor gis en oversikt over hvilke bestemmelser som kan komme til å avvike fra gjeldende rett når det gjelder straffbarheten av forsøk.

4.4.2 Bestemmelser som likestiller forsøk med fullbyrdet overtrjedelse

I forhold til de fleste straffebestemmelser kan man sonde mellom tre stadier fram til fullbyrdet lovbrudd: Stadiet for straffri forberedelse, forsøksstadiet og fullbyrdet overtrjedelse. Forsøk likestilles imidlertid med fullbyrdet overtrjedelse i enkelte straffebud. En slik likestilling mellom forsøk og fullbyrdet overtrjedelse følger i en del tilfeller av at gjerningsbeskrivelsen i straffebudet retter seg mot atferd som det er naturlig å betegne som forsøkshandlinger. Strl § 149 er et eksempel på dette. Bestemmelsen retter seg mot den som ved ulykke som beskrevet i strl § 148 «ved Ødelæggelse, Beskadigelse eller Fjernelse af Redskaber eller paa anden Maade søger at hindre dens Forebyggelse eller Bekjæmpelse ...». I andre straffebud er forsøk uttrykkelig likestilt med fullbyrdet overtrjedelse. Et eksempel på dette finner man i vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22, jf § 31.

Likestilling mellom forsøk og fullbyrdet overtrjedelse innebærer at adgangen til straffri tilbaketreden fra forsøk etter strl § 50, jf utk § 3–3 tredje ledd, avskjæres. Årsaken er at det ikke foreligger noe forsøk å trekke seg fra når forsøkshandlingen bedømmes som en fullbyrdet overtrjedelse.

I forhold til bestemmelser som likestiller forsøk og fullbyrdet overtrjedelse, kommer heller ikke strl § 51, jf utk § 14–1 nr 9, til anvendelse. Bestemmelsen gir adgang til å sette straffen lavere enn minstestrafen eller til en mildere straffart.

I delutredning V s 84 vurderte den tidligere kommisjonen spørsmålet om straffrihet ved frivillig tilbaketreden i de tilfellene hvor forsøk er likestilt med fullbyrdet overtrjedelse. Kommisjonen pekte der på at det undertiden kan virke urimelig at det ikke skal være adgang til straffri tilbaketreden i slike tilfeller, og viste til at straffritaksregelen i tidl utk § 86 andre ledd kunne være anvendelig. Kommisjonen la også vekt på at spørsmålet om hvilken

adgang det skal være til straffri tilbaketreden, må vurderes ved utformingen av straffebud.

Den nåværende kommisjonen er enig i at det i mange tilfeller vil kunne virke urimelig at adgangen til straffri tilbaketreden avskjæres. Reglene om straffri tilbaketreden er begrunnet i at den som frivillig trekker seg tilbake fra et forsøk, ikke utviser et fast forbrytersk forsett. Dessuten kan reglene motivere lovbrøyttere til ikke å gjennomføre et påbegynt lovbrudd. Dette taler etter kommisjonens syn for å ikke likestille forsøk med fullbyrdet overtredelse.

Også kommisjonens forslag til regler om straffnedsettelse ved forsøk taler mot å likestille forsøk med fullbyrdet overtredelse i samme grad som etter gjeldende rett. Strl § 51 bestemmer at forsøk *skal* straffes mildere enn fullbyrdet overtredelse. Denne regelen foreslås ikke videreført, jf delutredning V s 85, men foreslås erstattet av en fakultativ bestemmelse i utk § 14-1 nr 9, som bestemmer at straffen for forsøk *kan* settes lavere enn minstestraffen eller til en mildere straffart. Det vil etter forslaget ikke lenger være noe behov for å likestille forsøk med fullbyrdet overtredelse for å kunne idømme samme straff for de mest straffverdige forsøks tilfellene som for fullbyrdet lovbrudd. Fordi forsøk gjennomgående er mindre straffverdig enn fullbyrdet overtredelse, bør det imidlertid være *adgang* til å idømme lavere straff i slike tilfeller.

På denne bakgrunn foreslår kommisjonen i mange tilfeller å ikke videreføre den likestillingen av forsøk og fullbyrdet overtredelse som man finner i den gjeldende straffeloven. Likestilling av forsøk og fullbyrdet overtredelse krever etter kommisjonens syn en særlig begrunnelse. En slik begrunnelse kan være hensynet til et effektivt vern mot visse typer lovbrudd. Kommisjonen foreslår således å likestille forsøk med fullbyrdet overtredelse i utk § 18-1 om høyforræderi, § 18-2 om grovt høyforræderi og § 18-8 om utilbørlig påvirkning av stemmegivning. Dette er nærmere begrunnet i tilknytning til de enkelte bestemmelsene i avsnitt 9.4.2 nedenfor.

4.5 Kriminalisering av forberedelseshandlinger – Erling Johannes Husabø's utredning

4.5.1 Innledning

Forberedelse til en straffbar handling er som hovedregel ikke straffbar etter norsk rett. Visse forberedende handlinger kan imidlertid være straffbare etter særskilte straffebud, jf for eksempel strl §§ 94, 161, 174, 186 og 269.

I delutredning I s 134 drøftet den tidligere kommisjonen i hvilken utstrekning forberedelseshandlinger bør være straffbare. Hovedsynspunktet var at dagens rettstilstand burde opprettholdes, men kommisjonen tok forbehold om å komme tilbake til spørsmålet, da «det kan ... tenkes at enkelte forberedende handlinger, f eks planleggelse av visse former for alvorlig straffbar virksomhet, bør være straffbare i seg selv».

Spørsmålet om kriminalisering av forberedelseshandlinger ble også tatt opp i delutredning V s 81, hvor kommisjonen holdt fast ved at hovedregelen bør være at rent forberedende handlinger er straffrie. Etter kommisjonens oppfatning ville et eventuelt straffansvar ha liten forebyggende virkning på grunn av den lave oppdagelsesrisikoen og problemene med å bevise at gjerningspersonen har hatt forsett om å fullbyrde en straffbar handling. Kommisjonen mente likevel at forberedelse til enkelte alvorlige lovbrudd, såsom kidnapping, flykapring og liknende, burde være straffbar. Den nærmere vurderingen skulle foretas under arbeidet med de enkelte straffebudene.

I sin høringsuttalelse til tidl utk § 23 om medvirkning ga *Politiets overvåkningstjeneste* uttrykk for at det er behov for kriminalisering av forberedelseshandlinger med sikte på grove forbrytelser. Politiets overvåkningstjeneste mente det burde vurderes om vi i norsk straffelovgivning har behov for en alminnelig regel om straffansvar for forberedende handlinger.

Professor dr juris Erling Johannes Husabø fikk 22. mai 1997 i oppdrag å utrede spørsmålet om kriminalisering av forberedelseshandlinger for Straffelovkommisjonen. I mandatet het det blant annet:

- «Kommisjonen ønsker å få utredet
- hvor langt straffansvaret for forberedende handlinger strekker seg i dag,
 - i hvilken grad det er behov for endringer – enten i form av utvidelser eller innskrenkninger – i straffansvaret for forberedelseshandlinger.

Utredningen skal i hovedsak begrenses til straffeloven. Særlovgivningen bør bare berøres i den grad dette ansees hensiktsmessig for å belyse spørsmål av mer generell karakter.»

Husabø ble bedt om å legge til grunn at kommisjonen i NOU 1992: 23 ikke foreslår noen endringer i forhold til dagens rettstilstand når det gjelder spørsmålet om hvor grensen for straffbart forsøk skal trekkes.

Mandatet pekte videre på tre ulike lovteknikker for kriminalisering av forberedelse og ba om en vurdering av hensiktsmessigheten av disse og

eventuelle andre teknikker. For det første kan man gi en nærmere beskrivelse av særlige typer forberedende handlinger til brudd på et annet straffebud, slik dette er gjort i strl §§ 161 og 186. For det andre kan man benytte den teknikken som er valgt i strl §§ 94, 159 og 269 nr 1, hvor forberedelse til brudd på uttrykkelig angitte straffebestemmelser gjøres straffbar. En slik bestemmelse kan gjelde hele straffeloven eller inntas i de aktuelle kapitlene i loven. For det tredje kan man innta en ny bestemmelse i straffelovens alminnelige del som generelt retter seg mot forberedelse av grove straffbare handlinger, og hvor grovheten angis ved en bestemt strafferamme.

Husabø avga sin utredning 3. juli 1998. I utredningen gjør han rede for begrepet «forberedelses-handling», for grensen mellom forberedelse og forsøk og for forholdet til reglene om medvirkning. Videre foretar han en gjennomgåelse av de reglene som kriminaliserer forberedelse etter dagens rettstilstand. Utredningen er senere blitt publisert som del 3 i boken *Straffansvarets periferi*.

I mandatet ble det også bedt om en undersøkelse av utenlandsk rett med sikte på disse spørsmål. Husabø gjør rede for rettstilstanden i Danmark, Sverige, Finland, Tyskland, Nederland og England. I det følgende avsnittet gjengis Husabøss sammenfatning av denne redegjørelsen fra utredningens kapittel VII – Samanfatning.

4.5.2 Sammenfatningen av fremmed rett i Erling Johannes Husabøss utredning

Ved gjennomgangen av framand rett har fokus så langt vore retta mot særtrekk og samanhengar i det enkelte lands rett. Det mest interessante perspektivet får vi likevel om vi forsøker å trekkja ut visse meir generelle likskapar og skilnader mellom dei enkelte landa (inkludert Norge) si regulering av førebuingshandlingar i vid tyding.

Den klaraste likskapen ser vi når det gjeld rekkevidda av forsøksansvaret. Forsøk vert i alle dei landa vi har trekt fram, straffa i det minste ved grovare brotsverk. Trass ulike teoretiske innfallsvinklar til korleis ein skal dra den nedre grensa for forsøk, synest denne i praksis å bli trekt forbausande likt. Det er såleis ikkje lett å seia om forsøksregelen i svensk, finsk, tysk og engelsk rett går vidare eller mindre vidt enn den norske. Nederlandsk rettspraksis er mogelegvis noko strengare enn i dei andre landa, men skilnaden er ikkje særleg stor. Berre dansk rett står i ei særstilling. Ved å kriminalisera alle slag førebuingshandlingar (i vid tyding) under forsøksregelen, eliminerer ein i

hovudsak spørsmålet om å supplera med eigne førebuingssdelikt.

Dansk rett står saman med norsk rett også i ei særstilling når det gjeld rekkevidda av medverkingsansvaret. I dei andre landa som vi har sett på, er alminneleg medverkingsansvar avhengig av at hovudmannen har kome så langt at han har utført ei rettsstridig handling. Dvs. at medverking normalt ikkje er straffbart så lenge hovudmannen er på førebuingssstadiet (før forsøk). For slike tilfelle må ein eventuelt nytta eigne førebuingssreglar. I norsk og dansk rett har ein derimot ikkje denne aksessoriteten mellom medverking og hovudgjerning. Medverkingsansvaret, eller rettare sagt ansvaret for forsøk på medverking, går difor vesentleg lenger.

I dansk rett er sjølvstendiggingeringa av medverkingsansvaret kombinert med den vide forsøksregelen. Det medfører at førebuingshandlingar av alle slag og av alle slags deltakarar er underlagt straffansvar. Skilnaden mellom norsk rett og dei landa der medverkingsansvar føreset ei forsøkt hovudgjerning, er derimot noko mindre. Grunnen til dette er at ei førebuingshandling (i vid tyding) frå ein medverkar si side etter norsk rett vanlegvis berre vil vera forsøk for hans del dersom han ikkje skal ha noko ytterlegare rolle ved førebuinga eller utføringa av brotsverket. Deltakarar som skal ha ei rolle i prosessen vidare, har ikkje utført eit fullendt forsøk og sjeldan heller eit ufullendt medverkingsforsøk,¹ og kan ikkje straffast på dette stadiet. Sagt på ein annan måte: I svensk, finsk, tysk, nederlandsk og engelsk rett reiser spørsmålet om særlege førebuingssdelikt seg i alle tilfelle der hovudmannen ikkje er komen til eit straffbart forsøk. I norsk rett reiser spørsmålet seg i tilfelle der den enkelte deltakaren for sin del ikkje er komen til eit straffbart forsøk.

Førekomen av allmenne førebuingssdelikt er svært ulik i dei landa som er undersøkt. Engelsk rett går gjennom reglane om «conspiracy» og «incitement» langt i å kriminalisera psykisk førebuing. Det same gjer den tyske straffelova § 30 om m a avtale om brotsverk og forsøk på å anstifta brotsverk, og den svenske brottsbalken sin regel om «stämpling». Sidan forsøk på «anstiftelse» vert omfatta av det norske medverkingsansvaret, er skilnaden til norsk rett først og fremst den vide kriminaliseringa av avtalar. Den nye nederlandske førebuingssregelen for særleg grove brotsverk går også svært langt. Men denne rettar seg mot ulike former for omgang med middel til å utføra eit brotsverk, dvs. fysisk førebuing. Den liknande svenske

1. Jf kap. II, 2 frammanfor.

regelen om «förberedelse» er noko meir konkret avgrensa.

Som ein motpol til desse landa står særleg finsk rett. Trass i at medverkingsansvar føreset ei forsøkt hovudgjerning, har den finske straffelova berre kriminalisert førebuingshandlingar i tilknytning til nokre få straffebod. Norsk rett er samanlikna med dei andre landa også forholdsvis tilbakehalden med å straffa førebuing. Men særleg § 159 om «forbund» og § 161 om omgang med sprengstoff i forbrytersk hensikt, inneheld visse allmenne trekk. Vi må dessutan igjen hugsa på at ansvaret for forsøk på medverking går langt hjå oss.

I dei fleste andre landa som er undersøkt, har ein også ei rekkje spesielle førebuingssdelikt. Det synest ikkje å vera nokon klar samanheng mellom graden av alminneleg førebuingssansvar og førekomsten av særreglar. Til dels kan nok dette skuldast at dei allmenne reglane gjerne berre rårar visse typar førebuingshandlingar. T d har ein både i England og Tyskland mange særreglar for «fysisk» førebuing, medan ein i Nederland har meir særreglar for «psykisk» førebuing. Men dels skuldast det nok også at ein gjerne ikkje har føreteke nokon samla revisjon der både dei allmenne og spesielle førebuingssreglane har blitt gjennomgått og sett i samanheng.

4.5.3 De rettspolitiske vurderingene i Erling Johannes Husabøs utredning

Her gjengis utredningens kapittel V – Rettspolitiske vurderingar:

4.5.3.1 Grunnkrav til ei kriminalisering

4.5.3.1.1 Konkret legitimering av behovet

Som Straffelovkommisjonen har uttrykt det, er straff «et tilsiktet onde som griper til dels sterkt inn i lovbyterens frihet eller økonomi».² I ein rettsstat er det difor nødvendig å stilla visse grunnleggjande krav til ei kriminalisering av førebuingshandlingar, såvel som andre handlingar.

Problemstillinga her er likevel ei anna enn der det blir diskutert å innføra nye, sjølvstendige brotsverk. Spørsmålet er ikkje kva rettskode som skal vernast, og heller ikkje kva grunndelikt straffelova bør ha. Spørsmålet er kor langt i forkant av det enkelte brotsverket si realisering ansvaret bør utstrekke.

Når lovgivar har kriminalisert ein bestemt handlemåte, kan det kanskje hevdist at også ei kvar førebuing av eit slikt brotsverk i og for seg er

ein samfunnsmessig uønskt handlemåte.³ Men dette er ikkje grunngeving nok til å kriminalisera førebuinga. I våre dagar er det uaktuelt å straffa eit kvart utslag av ein forbrytersk tanke. Det må kunna påvisast eit samfunnsmessig behov for å utvida det strafferettslege vernet om det aktuelle rettsgodet til den aktuelle typen førebuingshandlingar. Dessutan må dette behovet vera tungt nok til å vega opp for dei uheldige sideverknadene som ei kriminalisering måtte ha.

Gjennom forsøksregelen har lovgivar (for «forbrytelser») akseptert at det er legitimt og nødvendig også å straffleggja visse handlingar som går i førevegen for sjølve utføringa av brotsverket. I motiva til straffelova blir dette forklart med at den forbryterske viljen i forsøksstilfelle har manifestert seg på ein slik måte at «der lader antage, at den besidder den til Forbrydelsens Udførelse fornødne Styrke og Bestemthed».⁴ Ei meir objektivisert grunngeving er at ei forsøkshandling framkallar slik «opsikt og uro» at samfunnet gjennom straffetretten bør markera avstand til handlemåten.⁵ Spørsmålet her er om det er legitimt og nødvendig å gå lenger i retning av å straffleggja førebuingshandlingar i vid tyding enn det som følgjer av forsøksansvaret.

Dette spørsmålet må sjåast i samanheng med behovet for vern om det enkelte rettsgodet allereie lovgivar sin bruk av faredelikt og handlingsdelikt viser at behovet for ei «vernesone» ut over den direkte krenkinga av rettsgodet, varierer mykje frå område til område. T d har straffelova ei rekkje straffebod som på ulike måtar vernar om det same godet som § 233 om forsettleg drap. Og som vi har sett, byggjer den noverande kriminaliseringa av førebuingshandlingar på ei slik konkret vurdering i høve til dei enkelte brotsverkstypene.

Prinsipielt sett er dette etter mitt syn den rette linja å følgja også i framtida. Det betyr ikkje at ein i utgangspunktet bør avvisa ei kvar form for meir generell regulering av førebuingshandlingar. Men lovgivar bør først ha vurdert omsyna for (jf punkt 2) og mot (jf punkt 3) førebuingssansvar i relasjon til kvar av dei brotsverkstypene som regelen eventuelt vil gjelda for. Denne grunnhaldninga har også Straffelovkommisjonen tidlegare gitt uttrykk for.⁶

3. Jf Andenæs, Straffen som problem s 64 som stiller opp tre vilkår for kriminalisering: (1) Det må være en atferd som er samfunnsmessig uønsket. (2) Straffebudet må la seg håndheve uten å krenke andre og samfunnsmessig viktige interesser. (3) Straffebudet må ikke ha uønskede sidevirkninger som oppveier fordelene.»

4. Jf S.K.M. 1896 s 90.

5. Jf del 2, punkt 7 framanfor.

2. Jf NOU 1983: 57 s 52.

4.5.3.1.2 Økonomisering med straffansvar

Ved ei kvar kriminalisering bør ein dessutan vurderer bruken av samfunnet sine ressursar nøye. Vi må kunna gå ut frå at samfunnet har avgrensa ressursar til rettshandhevinga. Dess fleire handlingar som blir gjort straffbare, dess mindre ressursar vil det då kunna setjast inn i handhevinga av kvart enkelt straffebod. Dette vil kunna svekkja straffeboda sin avskrekkande funksjon. Det er også ein fare for at ein «inflasjon» i straffelagte handlingar, vil kunna svekkja kvart enkelt straffebod sin moral-dannande funksjon.⁷ På denne bakgrunn har m a Riksadvokaten ved fleire høve åtvara mot tendensen til stadig nykriminalisering.

Førebuingsansvar skaper rett nok ikkje nye grunndelikt, men knyter seg til eksisterande straffebod. Likevel inneber det ei utviding av det straffbare området. Særleg dersom ein innfører meir generelle førebungsreglar, vil det bli tale om ei omfattande nykriminalisering. Dei generelle ulempe ved ei slik utvikling bør difor avvegast nøye mot behovet for å råka førebungshandlingar med straff.

4.5.3.1.3 Konkretisering av den straffbare handlinga

Legalitetsprinsippet er, slik grl. § 96 uttrykkjer det, først og fremst eit krav til domstolane om å halda seg innanfor ramma av straffelovgivinga. Men som rettsstatleg idé har det også ei side til lovgivaren, som i tysk rett går under namnet «Bestimmtheitsgebot».⁸ Eit straffebod bør utformast så eintydig som mogeleg, slik at det gir mest mogeleg rettleiing til borgarane som skal etterleva det og dommarrane som skal dømme etter det.⁹ Eit minstekrav er at straffebodet inneheld ei viss konkretisering av objektive kjenneteikn ved den straffbare handlinga.¹⁰

Dette kravet til lovgivinga følgjer også av menneskerettane, jf EMK art. 7 om at straff må ha heimel i gjeldande «law».¹¹ I Sunday Times-saka, uttalte domstolen i Strasbourg om det liknande (og minst like strenge) kravet til «law» i art. 10 (2):¹²

«Secondly, a norm cannot be regarded as a «law» unless it is formulated with sufficient precision to enable the citizen to regulate his conduct: he must be able – if need be with appropriate advice – to foresee, to a degree that is reasonable in the circumstances, the consequences which a given action may entail. Those consequences need not be foreseeable with absolute certainty: experience shows this to be unattainable. Again, whilst certainty is highly desirable, it may bring in its train excessive rigidity and the law must be able to keep pace with changing circumstances. Accordingly, many laws are inevitably couched in terms which, to a greater or lesser extent, are vague and whose interpretation and application are questions of practice.»

Sjølv om det skal mykje til før eit straffebod kjem på kant med lovskravet etter EMK, blir det her gitt uttrykk for ei viktig rettesnor for lovgivaren.

Ved førebungsansvar er det større «avstand» mellom den kriminaliserte handlemåten og det fullførte brotsverket. Det ligg også føre mindre konkrete handlingar enn på forsøks- og utføringsstadiet. Dette gjer det generelt sett vanskelegare å oppnå ei tilfredsstillande konkretisering av kva handlemåtar som skal utgjera straffbar førebuing. Kravet til konkretisering er likevel noko lovgivar til ei viss grad kan ta omsyn til ved utforminga av førebungsdelikta.

4.5.3.2 Behovet for å kriminalisera førebungs-handlingar

4.5.3.2.1 Framveksten av organisert kriminalitet

Både i Norge og andre land er det særleg trusselen frå den organiserte kriminaliteten som har aktualisert spørsmålet om å utvida førebungsansvaret. Den moderne kriminalitetsutviklinga er nyleg skildra av det såkalla Metodeutvalet i NOU 1997: 15.

Metodeutvalet held fram at vi også i Norge i dag har kriminelle organisasjonar med ein fast struktur og ein hard, indre justis. Den moderne organiserte kriminaliteten har ofte ein internasjonal karakter, og nyttar gjerne moderne kommunikasjonsmetodar (GSM-telefon, internett m v). Det blir stadig oftare nytta vald og truslar for å sikra egne interesser, og for å hindra politiet si etterforsking. Eit hovudområde for organisert kriminalitet er narkotikabrotsverk. Men ei rekkje andre former for kriminalitet spring ofte ut av dette, typisk vinningskriminalitet. Også organisert innføring og

6. Jf NOU 1983: 57 s 134 og NOU 1992: 23 s 81, der Straffelovkommisjonen viser til den nærare gjennomgangen av straffelova sin spesielle del.

7. Jf nærare Andenæs, Alm. strafferett s 78 flg. om desse to sidene ved allmennprevensjonen.

8. Jf Andenæs, Alm. strafferett s 114.

9. Dette blir også framheva av Straffelovkommisjonen i NOU 1992: 23 s 72-73.

10. Jf Straffelovkommisjonen i NOU 1983: 57 s 116.

11. Jf nærare Aall s 279-283 og van Dijk/van Hoof s 359-362.

12. 1309 Jf The Sunday Times Case, Publications of the European Court of Human Rights, Serie A 30 (1979) s 31.

produksjon av ulovleg sprit er eit omfattande problem. Dei siste åra har det dessutan blitt avdekt alvorlege former for organisert kriminalitet med utspring i høgare-ekstreme miljø, satanistgrupper og visse motorsykelklubbar.

Kriminalitet som er organisert, representerer generelt ein større trussel mot samfunnet enn brotsverk som blir planlagt og utført av enkeltpersonar. Kriminaliteten blir førebudd og utført med større innsikt og innsats. Gjennom organisasjonen og den enkelte forbryterske avtalen blir det dessutan skapt bindingar mellom partane, som gjer sannsynet for ei gjennomføring av planane større. Vanskane med å avdekkja kriminaliteten blir også større når førebuinga skjer i eit frå før lukka miljø. Utviklinga innan den organiserte kriminaliteten må difor følgjast nøye av styresmaktene, og møtast med mottiltak.

Eit slikt mottiltak kan vera å utvida politiet sin kompetanse til å nytta ulike etterforskingsmetodar, slik Metodeutvalet har gått inn for. Eit anna mottiltak kan vera å utvida straffansvaret for førebuingshandlingar. Kor effektivt det siste vil vera, vil ikkje berre koma an på kva preventive verknader førebuingansvar vil kunna ha, jf punkt 4.5.3.2.2 og 4.5.3.2.3 nedanfor. Det har også samband med at ei strafflegging av førebuingshandlingar vil gi politiet høve til å nytta inngripande etterforskingstiltak på eit tidlegare kriminalitetsstadium, jf punkt 4.5.3.2.4.

4.5.3.2.2 Preventive verknader av ein straffetrussel mot førebuing

Den allmennpreventive verknaden av å trua førebuing til eit brotsverk med straff er neppe særleg stor. For straffetrusselen sin avskrekkande verknad er «hovudstraffebodet» nok. Den som førebur eit brotsverk, viser at han ikkje let seg skemma særleg mykje av denne straffetrusselen. Då er det liten grunn til å tru at det vil verka vesentleg meir avskrekkande på han om også førebuing av brotsverket vert gjort straffbart. Det er dessutan ofte berre tilfeldig om førebuingshandlingar vert oppdaga.¹³

Også ein eventuell moraldannande verknad av sjølve straffetrusselen vil langt på veg vera uttømt i og med «hovudstraffebodet». Det er dette som markerer at handlemåten er samfunnsmessig uakseptabel. At enkelte typar straffebod blir supplert av eit omfattande førebuingansvar, kan nok likevel bidra til å styrkja inntrykket av at dette er brotsverk som lovgivar ser særleg alvorleg på.

4.5.3.2.3 Preventive verknader av å straffa konkrete førebuingstilfelle

Dersom det blir avdekt konkrete tilfelle av førebuing til brotsverk, kan det truleg ha både ein individualpreventiv og ein viss allmennpreventiv effekt å straffa dei involverte.

Den individualpreventive verknaden vil først og fremst vera at ein meir effektivt stansar planane, og for ei tid kanskje også (ved fridomsstraff) hindrar personane i å føreta andre, liknande brotsverk. Dette kan illustrerast med førebuing til ran. I Nederland kunne ein før 1994 ikkje straffa for slik førebuing. Som nemnt framanfor (V, 5.3.1), medførte det at ein ikkje alltid fekk stansa planane på ein tilfredsstillande måte. For «profesjonelle» ransmenn vil det lett kunna ha den effekten at dei trekkjer lærdom av erfaringane med politiet, og går endå meir «profesjonelt» til verks neste gong. Hå oss kan vi derimot straffleggja for å ha inngått «forbund» om ran i slike tilfelle (§ 269 nr. 1).¹⁴ Ved t d førebuing til bortføring av barn har vi derimot ingen tilsvarende heimel for å straffa førebuinga. Men ved bruk av m a utvising (dersom utlendingar) og opphaldsforbod etter strpl. § 222 a kan ein truleg oppnå noko av den same nøytralisierende effekten. Det same gjeld der ein kan straffa for andre brotsverk som er gjort under førebuinga, t d ulovleg omgang med våpen eller bilbruksstjuveri.

I høve til det lovlydige publikum kan det i somme tilfelle verka desillusjonerande dersom førebuing til brotsverk blir avdekt utan å bli straffa. Det kan gi eit inntrykk av at det ikkje var så farleg, og dermed svekka den allmennpreventive verknaden av grunndeliktet. I enkelte tilfelle kan det jamvel opplevast som støytande mot rettskjenninga å lata førebuinga gå fri for straff. Det gjeld nok særleg der førebuinga framstår som spesielt farleg, og i det ytre er prega av det forbryterske føremålet. Det er nettopp i denne typen tilfelle straffelova i dag har eigne førebuingssdelikt.¹⁵ Då gjer nokre av dei same omsyna seg gjeldande som grunnleggjande forsøksansvar, jf punkt 4.5.3.1.1 framanfor. Det er dessutan grunn til å tru at folk vanskelegare vil slå seg til ro med manglande straffansvar for førebuing der det dreier seg om særleg alvorlege brotsverk som ved eventuell fullføring ville ha ført til meir eller mindre uopprettelege skadar. Tankar om «forholdsmessighet» er djupt nedfelt i rettskjenninga,

13. Jf NOU 1983: 57 s 134 og NOU 1992: 23 s 81.

14. Det er likevel ikkje nødvendigvis slik at politiet grip inn alt på førebuingssadiet dersom førebuinga er gjort straffbar. I slike tilfelle kjem ei rekkje politifaglege og taktiske vurderingar inn, noko som vert illustrert ved den ranssaka frå Bodø som er omtala i kap. III, 2.6 framanfor.

15. Jf Andenæs, Alm. strafferett s 319.

ikkje berre når det gjeld straffutmålinga.¹⁶ Det er nok også ein samanheng mellom brotsverket sin alvorsgrad og kor langt folk oppfattar det som legitimt og nødvendig å straffa førebuingshandlingar når slike vert oppdaga.¹⁷

Dersom Metodeutvalet sine forslag får politisk gjennomslag, vil politiet få ei rekkje utvida fullmakter på etterforskningsstadiet. Det blir m.a. foreslått å gi høve til å nytta telefonkontroll i alle typar saker der strafferamma er meir enn 6 års fengsel.¹⁸ Dessutan blir det foreslått å gi høve til romavlytting i saker med ei strafferamme på minst 10 år. Det skal framleis vera eit grunnkrav om skjellig grunn til mistanke om eit brotsverk. Men denne typen metodar vil også gi mykje informasjon om andre forhold enn det som mistanken i utgangspunktet gjeld.¹⁹ Ei praktisk form for overskotsinformasjon er opplysningar om førebuing til (andre) brotsverk. Ei utviding av metodebruken vil difor venteleg også bidra til avsløring av fleire straffbare forhold på førebuingssstadiet. Dermed kan det hevdast at behovet for å kunna reagere med straff på dette stadiet også blir større.

4.5.3.2.4 Behov for bruk av tvangsmidlar på førebuingssstadiet

Uavhengig av om Metodeutvalet sine forslag går gjennom, vil ei utviding av førebuingansvaret medføra ei utviding av politiet sine fullmakter. Høvet til å nytta tvangsmidlar blir flytta fram til eit tidlegare kriminalitetsstadium. Politiet vil kunna føreta t.d. ransaking, varetektsfengsling og (i den grad lova tillet det) telefonkontroll allereie når det er skjellig grunn til mistanke om ei førebuingshandling. Dei vil dermed få liknande fullmakter som politiet i dag har i saker som gjeld rikets tryggleik.²⁰

Ut frå eit ønske om mest mogeleg effektivitet i politiet sin kamp mot kriminaliteten, framstår dette som ein klart positiv effekt av utvida førebuingansvar. Dersom politiet kan avdekkja, tiltala og iretteføra kriminelle allereie på førebuingssstadiet, kan

liv, eigedom eller andre verdiar bli spart. Det er «betre føre var enn etter snar».

Ønsket om å kunna nytta tvangsmidlar kan likevel ikkje isolert sett grunngi ei kriminalisering av førebuingshandlingar. Bruken av tvangsmidlar er inngripande tiltak som i seg sjølv treng ei konkret legitimering, og denne er knytt til at det er mistanke om straffbare forhold. Det vil då bli eit sirkelresonnement å grunngi ei kriminalisering med behovet for å nytta tvangsmidlar. Strafflegging av førebuingshandlingar må ha andre, sjølvstendige grunnar, jf. framanfor. I totalvurderinga av om ei kriminalisering er hensiktsmessig, må ein etter mitt syn likevel kunna ta omsyn til dei prosessuelle konsekvensane. Men då høyrer det også med til vurderinga å drøfta om effektiviteten i kampen mot (særleg) organisert kriminalitet kan fremjast med alternative verkemiddel, t.d. auka ressursar innanfor ramma av dagens regelverk.

4.5.3.3 Uheldige sideverknader

4.5.3.3.1 Innskrenking av den private handlefridomen

Den private handlefridomen blir verdsett høgt i vårt samfunn, m.a. fordi det gir rom for ei variert, individuell utfolding av intresser, evner og anlegg. Ei kvar framflytting av grensa for straffansvar vil nødvendigvis innskrenka denne handlefridomen. Straffansvaret vil bli utvida til handlingar som i det ytre har ein fullt legitim karakter, slik som arbeid, innkjøp og samtalar. Sjølv om det i tillegg blir stilt vilkår om eit kriminelt forsett, må dette reknast som prinsipielt uheldig. Det kan nemleg vera vanskeleg både for borgarane og rettsapparatet å skilja etter om handlingar har eit kriminelt siktemål eller ikkje. Det vil dermed bli skapt ei større uvisse mellom folk om kva som er lovlege og ulovlege handlingar.

Kor merkbar innskrenkinga i den private handlefridomen vil bli, kjem likevel an på kva rettsområde det dreier seg om, og kva handlingar som blir kriminaliserte. Også dette tilseier at kriminalisering av førebuingshandlingar bør vurderast nokså konkret, jf. punkt 4.5.3.1.1 framanfor. Når det gjeld handlingstypar kan vi kanskje skilja mellom handlingar som høyrer til kjernen i den «private sfære» og handlingar som ligg meir i periferien av det vi reknar som viktig å ha fridom til.²¹ Til kjerneområdet høyrer ikkje minst tankane våre. Difor blir det

16. Om «forholdsmessighet» og straffenivå jf. Rt. 1994.1552.

17. At forsøksregelen er avgrensa til «forbrytelser», kan sjåast som eit utslag av dette.

18. Jf. NOU 1997: 15 s. 94.

19. Etter dei noverande reglane for telefonkontroll i narkotikasaker, kan opplysningane nyttast også til etterforskning av andre straffbare forhold, jf. strpl. § 216 i tredje punktum og § 216 g. Metodeutvalet foreslår å vidareføra denne ordninga, jf. NOU 1997: 15 s. 101 jf. s. 73-74. Utvalet foreslår også eit visst høve til å nytta slik informasjon til å avverja vesentleg forstyrring av offentleg ro og orden, jf. s. 101-102.

20. Jf. kap. III framanfor, særleg punkt 3.2 og 3.3.

21. Denne vurderinga har ein viss slektskap med rettsstridsvurderinga, som ikkje minst avgrensar straffansvaret i medverkingstilfelle. Jf. nærare i del I, kap. IV, 3 og V, 3 framanfor.

ofte framhalde som eit grunnprinsipp i forsøkslæra at «tanken er fri» eller «für's Denken kann man niemand henken». Men også samtalar og utveksling av informasjon er ein sentral del av privatlivet. Når det kjem til inngåing av forpliktande avtalar, er vi derimot vande med at rettsordninga set visse grenser. På liknande måte kan vi framheva visse fysiske handlingar som typisk høyrer til den private sfære, slik som arbeid med eigne hender og daglegdagse innkjøp. Andre handlingar som er meir uvanlege eller spektakulære, er i større grad undergitt offentleg regulering.

4.5.3.3.2 Auka subjektivering av straffansvaret

Eit omfattande førebuingsansvar, slik det er innført i Nederland og føreslått innført i Sverige, vil medføre grunnleggjande endringar i strafferetten og strafferettspleia sin karakter. Fokus vil bli flytta frå den ytre handlemåten og til gjerningsmannen sitt forsett.

Ved fullført brotsverk er det den ytre handlinga eller verknadene av denne som får rettsapparatet til å reagere. Problemstillinga er då, både for politiet og domstolane, om nokon kan tilreknast det som har skjedd som forsettleg eller aktlaus handling. Også ved forsøk ligg det føre ei eller anna oppsiktsvekkjande handling. Såleis har ein i rettspraksis lagt vekt på om handlinga i «tid og karakter» ligg nær eit fullført brotsverk av den aktuelle typen.²² Kravet om forsett har rett nok større betydning, sidan forsettet må gå ut over det som alt er gjort og dekkja ei fullføring av brotsverket (subjektivt overskot). Men utgangspunktet er likevel ein handlemåte som har kome svært langt, og som har vekt ei viss oppsikt.

Ved eit omfattande førebuingsansvar vert dette biletet vesentleg endra. Den føreslåtte nye svenske regelen gjer som nemnt førebuing med alle slag middel straffbart. Det medfører at førebuingsansvar kan knytast til ei rekkje handlingar som har ein daglegdags, og ytre sett normal karakter. T d kjøp av ein skrutrekkjar, leige av ein bil eller eit hotellrom, eller arbeid med eit dataprogram. Dermed får skuldkravet ein langt meir avgjerande funksjon, både ved etterforsking og domfelling. Det kriminelle forsettet overtek langt på veg den ytre handlemåten si rolle som utløysande faktor ved etterforskinga, og som utgangspunkt for domstolane si vurdering av straffansvar.²³

Ei slik subjektivering av straffansvaret gir inntrykk av at det er sinnelaget strafferettspleia er ute etter, og ikkje den ytre krenkinga eller farevaldinga. Fokus blir flytta frå handlemåten og til gjerningsmannen, frå «krenkingsstrafferett» til «sinne-lagsstrafferett». Dette gir etter mitt syn uheldige signal om strafferetten si oppgåve i samfunnet. Oppgåva bør framleis primært vera å reagere mot ytre sett uakseptable handlingar, ikkje å kontrollere borgarane sin handlingsmotivasjon.²⁴ Subjektiveringa av ansvaret aukar også risikoen for urette domfellingar, jf punkt 4.5.3.3.3 nedanfor. Dessutan opnar det, gjennom reglane om tvangsmildlar, for auka politikontroll av borgarane si «private sfære», jf punkt 4.5.3.3.4 nedanfor.

4.5.3.3.3 Større risiko for urette domfellingar

Ved førebuingsansvar har personen ikkje kome så langt i handlingsrekkja som ved ansvar for forsøkt eller fullført brotsverk. Dette fører til at domstolane får eit svakare grunnlag for si bevisvurdering. Det kan rett nok vera like lett (eller vanskeleg) som elles å føra bevis for dei enkelte objektive gjerningsmomenta som førebuingsregelen krev, t d at personen har kjøpt inn eit hjelpemiddel. Men også bevisføringa for forsett blir i mange tilfelle influert av den ytre handlemåten.²⁵ Når domstolane ikkje har ei tilståing eller andre direkte uttrykk for personen sitt forsett å halda seg til, føreteik ein gjerne indirekte slutningar ut frå dei handlingane han har gjort. Denne bevisføringa vert vanskelegare og meir usikker dess mindre personen (så langt) har gjort.

Sett i samanheng med at forsettskravet får ei meir dominerande rolle i totalvurderinga, jf forrige punkt, kan dette etter mitt syn auka risikoen for urette domfellingar.²⁶ Domstolane skal rett nok lata rimeleg tvil koma tiltalte til gode. Men når bevisføringa vert meir usikker, vert domstolane også meir usikre på når kravet til bevisovervekt er oppfylt.

4.5.3.3.4 Auka politikontroll i den «private sfære»

Utvida førebuingsansvar medfører som nemnt i punkt 4.5.3.2.4 framanfor, ei framflytting av høvet

22. Jf Rt. 1991.95. Kriteriet er nærare drøfta i del 2, punkt 6.4 og 6.6 framanfor.

23. Jf Rutgers s 327-329 sin kritikk av den nederlandske regelen (art. 46).

24. Jakobs, ZStW 97 s 761 spissformulerer det slik: «Mit anderen Worten, es geht im Strafrecht eines freiheitlichen Staates nicht um eine Kontrolle der Interna einschließlich der Motive, sondern um eine Kontrolle der Externa. Die Frage nach den Interna ist nur zur Interpretation sowieso schon störender Externa erlaubt.»

25. Jf del 1, kap. V, 2.3 framanfor (med vidare tilvisingar).

26. Dette vert også rekna som ei innvending mot «conspiracy»-ansvaret i engelsk rett, jf t d Ashworth s 457.

til å nytta tvangsmidlar i etterforskinga. Dette har ikkje berre positive sider. Den auka effektiviteten i etterforskinga vil gå ut over privatlivets fred.²⁷ Fleire hus kan ransakast, fleire telefonar kontrollereast osv. Kravet om skjellig grunn til mistanke avgrensar tilsynelatande mot å føreta slike inngrep overfor vanlege, lovlydige borgarar. Men på mistankestadiet veit ein ikkje sikkert kven som er skuldige og kven som er uskuldige. At bruk av tvangsmidlar av og til går ut over uskuldige, er difor ein kalkulert risiko frå styresmaktene si side.

Problemet med førebuiingsansvar er at det aukar denne risikoen, av tre grunnar. For det første vert området for bruk av tvangsmidlar utvida.²⁸ For det andre blir det ikkje kravd eit like manifest objektivt grunnlag for ansvar, og dermed heller ikkje for den mistanken som må vera til stades. Mykje vil stå og falla med om det er skjellig grunn til mistanke om eit forbrytersk forsett. I prøvinga av om tvangsmidlar kan nyttast, vil domstolane truleg ha vanskeleg for å overprøva påtalemakta si vurdering på dette punktet. Erfaringane frå område der vi i dag har eit vidt førebuiingsansvar, først og fremst saker som gjeld rikets tryggleik, tilseier i alle fall ein viss skepsis til domstolane sin kontrollfunksjon når ansvarsgrunnane vert såpass vage.²⁹ For det tredje vil det truleg tilflyta meir overskotsinformasjon dersom ein opnar for ransaking, beslag og andre tvangsmidlar på førebuiingsstadiet.

Dersom Metodeutvalet sine forslag blir gjennomførte, vil ei utviding av førebuiingsansvaret i endå større grad gå ut over omsynet til privatlivets fred. Dei to endringane vil få ein kumulativ effekt som overstig verknadene av den enkelte reformen isolert sett. Politiet sitt høve til kontroll av den «private sfære» vil bli vesentleg utvida. Ei slik omlegging krev i det minste ein omfattande offentleg debatt om det er ei slik samfunnsutvikling vi ønskjer (og treng). Debatten er starta når det gjeld utviding av metodebruken, men har førebels ikkje teke opp i seg spørsmålet om å kombinera med utvida førebuiingsansvar.

4.5.3.4 Generelle synspunkt på kor langt straffelova bør gå

Vektlegginga av dei ulike rettspolitiske omsyna, og den samla vurderinga, vil til sist bli avhengig av eit skjønn. Etter mitt syn er det i dag grunn til å avvisa forslaget om å innføra eit generelt førebuiingsansvar for alvorlege brotsverk. Det gjeld både ein generell regel om avtalar (jf engelsk og tysk rett), ein generell regel om fysiske førebuiingshandlingar (nederlandsk rett), og ein kombinert regel (jf det svenske lovforslaget).

For det første er det ikkje dokumentert eit tilstrekkeleg behov for ei slik vesentleg utviding av straffansvaret, jf punkt 4.5.3.1.1 og 4.5.3.1.2 framanfor. At det føregår ein forholdsvis omfattande organisert kriminalitet, er eit generelt problem, der ulike verkemiddel kan tenkjast nytta. Sjølv om overvakingspolitiet har bedt om ei vurdering av ein generell førebuiingsregel, har korkje politiet, påtalemakta eller andre påvist konkrete forhold som i dag gjer nettopp ei slik løysing nødvendig. Det har dessutan vore lite offentleg diskusjon om problemstillinga.

For det andre viser døma frå andre land at ein generell førebuiingsregel lett vil bli abstrakt og utydeleg, jf punkt 4.5.3.1.3 framanfor. Særleg gjeld dette dersom regelen skal retta seg mot ulike former for fysisk førebuing. Det svenske lovforslaget illustrerer dette, gjennom formuleringa «befattar sig med hjälpmedel eller pengar eller vidtar andra förberedande åtgärder». Behovet for ei avgrensing vert forsøkt ivareteke ved at ansvar ikkje skal idømmast i «ringa fall». Men dermed vert mykje av innhaldet i regelen overlate til påtalemakta og domstolane sitt skjønn. For borgarane sin rettstryggleik er det lite tilfredsstillande. Den nederlandske regelen forsøker å koma denne typen innvendingar i møte, gjennom ei uttømmande opprekning av førebuiingsmiddel og ulike former for omgang med dette. Men for å fanga opp førebuing av mange ulike slag kriminalitet, er opprekninga gjort så omfattande at problemet meir er å tenkja seg kva som kan falla utanfor. Regelen har i tillegg eit vilkår som skal ivareta koplinga til ei (tenkt) fullføring av eit brotsverk, og avgrensa mot daglegdagse, «nøytrale» handlingar. Men dette vilkåret, uttrykket «tydelig bestemt», er det motsette av tydeleg. Dermed får den kriminelle hensikten etter mitt syn ein for sentral funksjon, jf punkt 4.5.3.3.2 framanfor.

Ei generell kriminalisering av avtale om brotsverk, møter ikkje dei same problema. Dersom det blir gjort straffbart å inngå avtale å utføra ein spesiell type brotsverk, vil folk nokså lett forstå kva regelen råkar. Blir avtale om alle slag brotsverk kri-

27. Jf Jakobs, ZStW 97 s 753, som framhevar at også ein potensiell gjerningsmann har «Recht auf eine von Kontrolle freie Sphäre».

28. Eg ser her bort frå at lovgivar skulle velja å stengja heilt eller delvis for bruk av tvangsmidlar ved førebuiingsansvar. Dersom lovgivar først ønskjer å utvida førebuiingsansvaret for å styrkja kampen mot (særleg) organisert kriminalitet, vil ein nok også ønskja å få med seg den effektivitetsgevinsten som det vil gi å opna for bruk av tvangsmidlar på dette stadiet, jf punkt 2.4 framanfor.

29. Det skulle her vera nok å visa til Lund-rapporten, sjå særleg s 352-355.

minalisert, vil problemet meir vera den generelle vansken med å vita kva handlingar som utgjer eit brotsverk (normvillfaring). Førekkomsten av ein avtale er også eit mogeleg bevistema, som domstolane på andre rettsområde har god erfaring med. Men ein forbrytersk avtale vil nok sjeldan bli oppdaga, og endå sjeldnare ført for domstolane utan at avtalen er kombinert med visse fysiske førebuingshandlingar.³⁰ Det er likevel ikkje noko innvendig mot ein slik regel. Regelen må dessutan kombinereast med eit hensiktskrav, som er vanskelegare bevismessig. Men når det objektivt må bevisast at det ligg føre ein avtale med eit forbrytersk føremål, vil dette danna ein bakgrunn for vurderinga av om avtalen var alvorleg meint.

Når eg ikkje vil gå inn for ein generell avtaleregulering, slik ein t d har i engelsk rett, skuldast det likevel ikkje berre manglande dokumentasjon av behovet. Ein slik regel gjer eit djupt innhogg i den private handlefridomen, og vil opna opp for vesentleg meir kontroll av privatlivet (den «frie sfære»), jf punkt 4.5.3.3.1 og 4.5.3.3.4 framanfor. Særleg gjeld dette dersom regelen også skal gjelda for brotsverk som mange har med å gjera, anten som deltakarar eller som personar i randsona av kriminaliteten. Vi kan t d tenkja på kjøp og sal av heimebrent, smuglarsprit og narkotika. Når straffelova i dag kriminaliserer avtale om ulike former for landssvik, eldspåsetjing og ran, rører det langt mindre ved kvardagslivet til folk flest.

Etter gjeldande rett er kriminaliseringa av avtalar og andre former for førebuing avgrensa til visse typar alvorlege brotsverk der eit forsøk eller ei fullføring lett kan føra til uboteleg skade. Lovgivar har dermed teke fatt i den typen tilfelle der førebuinga er særleg farleg og behovet for ei kriminalisering størst. Det er også i slike tilfelle folk si rettskjensle «krev», eller i alle fall legitimerer, eit utvida førebuingansvar, jf punkt 4.5.3.2.3 framanfor. Etter mitt syn er dette vegen å gå også i framtida. I den meir konkrete drøftinga av kva førebuingreglar straffelova bør ha, vil eg skilja mellom dei same hovudtypane av førebuingshandlingar som i kapittel III framanfor.

4.5.4 Kommisjonens syn

Kommisjonen er enig i Husabøs syn om at det i dag ikke er grunn til å innføre et generelt forberedelsesansvar for alvorlige straffbare handlinger. Det vises til begrunnelsen for dette standpunktet i det foregående avsnittet. Kriminalisering av avtaler og andre former for forberedelseshandlingar er i dag

avgrenset til visse typer alvorlige overtredelser. Denne mer kasuistiske tilnærmingen bør etter kommisjonens syn følges også i den nye straffeloven. I de enkelte skissene til kapitler i lovens spesielle del tar kommisjonen opp spørsmålet om eksisterende bestemmelser om straffansvar for forberedelseshandlingar bør videreføres, og om det bør innføres enkelte nye slike bestemmelser, jf kapittel 9 nedenfor. Bestemmelser som retter seg mot forberedelseshandlingar, foreslås i:

- utk § 16–4 om avtale om krigsforbrytelse, folke-
mord og forbrytelse mot menneskeheten
- utk § 18–6 om forberedelse til høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner
- utk § 20–9 om avtale om kapring
- utk § 20–12 om avtale om sabotasje mot infrastrukturen
- utk § 26–5 om avtale om grov frihetsberøvelse
- utk § 26–6 om slaveri, med hensyn til videreføringen av strl § 225 tredje ledd
- utk § 27–7 om avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse
- utk § 29–6 om avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse
- utk § 30–9 om avtale om ran

I tillegg til de nevnte straffebudene er det en rekke straffebud rettet mot handlinger som ikke i seg selv er skadelige, jf avsnitt 4.2.2 foran, men som kan lede fram til skadelige straffbare handlinger. De kan derfor sies å ramme forberedelseshandlingar, men lovteknikken for dette er en annen enn i de straffebudene som er listet opp foran. Et eksempel er utk § 23–7 om videreformidling av passord mv. Overtredelser av bestemmelsen vil stort sett utgjøre et forstadium til andre lovbrudd, først og fremst brudd på informasjonsbeskyttelse, jf utk §§ 23–3 og 23–4. Kommisjonen foreslår også et eget kapittel som særlig har til formål å forebygge at andre straffbare handlinger blir begått, jf avsnitt 9.7 nedenfor om utk kap 21 om generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger.

4.6 Avkriminalisering og nykriminalisering i kommisjonens forslag

Ved en slik samlet gjennomgåelse av straffeloven som kommisjonen har foretatt, er det flere forhold som kan føre til at området for det straffbare justeres noe utover de forslagene som tar direkte sikte

30. Jf for engelsk rett kap. IV, 6.3.2 framanfor.

på materielle endringer i straffelovens spesielle del.

Kommisjonens forslag til alminnelig del i den nye straffeloven har en viss betydning for rekkevidden av ulike straffebud i mange relasjoner. Kommisjonen foreslår visse endringer i forhold til gjeldende rett på flere punkter, for eksempel i forhold til reglene om skyldkrav. Også kommisjonens forslag til regler om medvirkning, forsøk og straffelovgivningens virkeområde innebærer at området for det straffbare justeres noe. Kommisjonens forslag til alminnelig del i den nye straffeloven behandles i kapittel 8. Der behandles mange av forslagenes konsekvenser med tanke på området for det straffbare. De endringene som foreslås i straffelovens alminnelige del, innebærer imidlertid

ikke samlet sett noen vesentlig avkriminalisering eller nykriminalisering.

For øvrig vil området for det straffbare kunne forskyves noe som følge av den lovtekniske revisjonen av straffelovgivningens spesielle del. Kommisjonen foreslår i nokså stor grad å slå sammen eller på andre måter omredigere ulike straffebestemmelser. Dette innebærer i en del tilfeller at området for det straffbare justeres noe. Det vises til omtalen av de enkelte bestemmelsene i kapitlene 9 til 11 for detaljene om avkriminalisering og nykriminalisering i kommisjonens forslag.

Kommisjonens vurderinger og forslag innebærer samlet bare i begrenset grad en endring av området for det straffbare i forhold til gjeldende rett.

Kapittel 5

Strafferammer

5.1 Innledning

I Straffelovkommisjonens opprinnelige mandat fra 1980 heter det:

«En sentral oppgave for kommisjonen blir å vurdere hvor strengt de enkelte lovbruddstyper skal behandles. I denne forbindelse må de ulike lovbruddstyper veies mot hverandre, og hensynet til rettferd stå sentralt.»

I tilleggsmandatet fra 1994 er dette formulert slik:

«Departementet ser følgende målsetninger som særlig viktige: ... – at det vurderes hvor strengt de forskjellige lovbruddene skal behandles. I denne forbindelsen må de ulike straffebudene veies mot hverandre, og hensynet til rettferdighet stå sentralt.»

Daværende stud jur Runar Torgersen fikk 12. mai 1999 i oppdrag å utrede enkelte spørsmål i tilknytning til fastsettelse av strafferammer. I mandatet for dette oppdraget heter det blant annet:

«Til bruk for kommisjonens vurdering av hva den bør vektlegge ved fastsettingen av strafferammer, ønskes en empirisk undersøkelse av hva lovgiver tidligere har lagt vekt på ved fastsetting av strafferammer. Det vil være av særlig interesse for kommisjonen å vite om det tidligere har vært foretatt en slik veiing av ulike lovbrudd mot hverandre, som kommisjonen er bedt om å foreta, men det har også betydning å finne ut hvilke andre hensyn som har vært vektlagt. Dersom det skulle vise seg at fastsetting av strafferammene gjennomgående har vært gjort bare med en kortfattet, eller eventuelt uten nærmere begrunnelse, er det også av interesse for kommisjonen å få brakt dette på det rene.

... Målet for den empiriske undersøkelsen og analysen av funnene vil være å foreta en vurdering de lege ferenda av hva lovgiver bør legge vekt på ved fastsettingen av strafferammer. Foruten hensyn som har vært vektlagt i lovforarbeider, kan det i vurderingen også trekkes inn refleksjoner som gjøres underveis i arbeidet med den empiriske undersøkelsen, for eksempel i form av hensyn som burde vært vektlagt.»

Runar Torgersen avga sin utredning 20. mars 2000. I avsnitt 5.2 nedenfor gjengis den delen av utredningen som behandler strafferammesystemet i straffeloven 22. mai 1902 nr 10, ulike hensyn av betydning for strafferammene og forholdet mellom de ulike straffebudene. Dette er de opprinnelige kapitlene 3 til 5 i utredningen.

Mange av de hensynene som behandles i utredningen om strafferammer, er også av betydning for de kriminaliseringsspørsmålene som behandles i kapittel 4, jf avsnitt 4.2.1 foran.

I avsnitt 5.3 nedenfor gir kommisjonen sine generelle bemerkninger til utredningen. I avsnitt 5.4 presenterer kommisjonen strafferammesystemet i utkastet til ny straffelov. I avsnitt 5.5 gjøres det rede for kommisjonens holdning til enkelte viktige hensyn av betydning for fastsettelsen av strafferammene. Harmonisering av strafferammene er en av hovedoppgavene i utredningsarbeidet. Kommisjonen søker å gjennomføre harmoniseringen blant annet ved å oppstille enkelte retningslinjer som den legger til grunn ved fastsettelsen av strafferammene. Disse retningslinjene er behandlet i avsnitt 5.5.3 nedenfor. For at harmoniseringen skal kunne opprettholdes i framtiden, anbefaler kommisjonen at disse retningslinjene følges opp i senere lovgivningsarbeid.

5.2 Utdrag av Runar Torgersens utredning om fastsettelse av strafferammer

5.2.1 Strafferammesystemet

5.2.1.1 Begrepet «strafferamme»

Med strafferammen for et lovbrudd forstås vanligvis den samlede straffetrussel som loven oppstiller. Straffeloven opererer med seks ulike straffarter: Fengsel, hefte, samfunnstjeneste, bot og rettighetstap (etter § 29) som alminnelige straffer, jf. § 15 og rettighetstap (etter §§ 30 og 31) og oppholdsforbud som tilleggsstraffer, jf. § 16. Ofte siktes det imidlertid først og fremst til lovens rammer for fengselsstraff når det henvises til lovens strafferammer. Fordi temaet i denne utredningen hovedsakelig er rammene for fengselsstraff, vil begrepet

her bli brukt på denne måten. Vi kan altså definere strafferammen som intervallet mellom korteste og lengste fengselsstraff som kan idømmes for en lovovertrødelse. Kun i to tilfeller kjenner loven absolutt bestemt straff. Strl. § 100 setter 21 års fengsel som eneste straff for kongemord eller forsøk på dette. Mil. strl. § 79 har tjenestens tap som eneste aktuelle straff. I disse tilfellene er det altså ikke noe intervall mellom maksimum og minimum. Ellers har domstolene alltid større eller mindre grad av valgfrihet ved straffutmålingen.

Flere ulike presiserende uttrykk for strafferammene forekommer i litteratur og lovforarbeider. Terminologien som benyttes er noe vekslende. I denne utredningen brukes *hovedstrafferamme* eller *ordinær strafferamme* om strafferammen etter hovedregelen som regulerer straffansvaret for en handlingstype. *Sidestrafteframe* brukes om strafferammen for særlige typetilfeller. *Øvre og nedre ordinære strafferamme* brukes om ytterpunktene i hovedstrafferammen for en handlingstype. *Øvre og nedre strafferamme* brukes om ytterpunktene i strafferammen for særlige typetilfeller. *Minstestraft* brukes om nedre strafferamme, eller nedre ordinære strafferamme når denne er høyere enn 14 dager, jf. strl. § 17, 1. ledd litra a. *Maksimumsstraff* brukes som samlebetegnelse på øvre ordinære og øvre strafferamme. Der det ikke kan misforstås, brukes bare *strafferamme* om alle disse presiserende uttrykkene.

5.2.1.2 Straffelovgivningens regulering av strafferammene

Strafferammen i de enkelte straffebud og lovens alminnelige regler om fengselsstraffens lengde

Adgangen til å idømme fengselsstraff for et lovbrudd kan avhenge av flere bestemmelser. Straffebudet kan selv angi den ordinære strafferammen. I enkelte straffebud angis det egne sidestrafteframe for særlige typetilfeller, se for eksempel strl. § 233, 2. ledd, som fastsetter en øvre strafferamme på 21 år for ulike former for kvalifisert drap. Sidestrafteframe kan man også finne i egne bestemmelser som angår flere straffebud, se for eksempel strl. § 232. Dessuten kan særlige typetilfeller av samme art være skilt ut i egne bestemmelser. Et eksempel er inndelingen i grovt tyveri/tyveri/naskeri i strl. §§ 258, 257 og 391 a. Dersom øvre- og/eller nedre ordinære strafferamme ikke følger av de enkelte straffebud, gjelder strl. § 17, 1. ledd litra a. Etter denne bestemmelsen er minste fengselsstraff 14 dager og maksimumsstraff 15 år, men 20 år ved konkurrans. § 17, 1. ledd litra b åpner for at

fengsel inntil 21 år kan idømmes når det er særlig bestemt.

Den alminnelige nedre strafferamme på 14 dager er aldri angitt i de enkelte straffebud. De enkelte bestemmelser angir imidlertid som regel øvre ordinære strafferamme. I de bestemmelsene som har minstestraft uten at det angis noen øvre maksimumsstraff kommer lovens alminnelige maksimumsstraff på 15 år til anvendelse. Dette gjelder også når minstestraften følger av en sidestrafteframe og den øvre ordinære strafferammen er lavere enn 15 år. For eksempel ved voldtekt til samleie, som utløser minstestraften på 2 år etter strl. § 192, blir altså øvre strafferamme 15 år selv om ordinær øvre strafferamme for voldtekt er 10 år.

Dersom en bestemmelse har en høyere strafferamme enn 15 år, er den alltid 21 år, jf. strl. § 17, 1. ledd litra b. I krigstid kan imidlertid overtrødelse av den militære straffelov straffes med fengsel på livstid, jf. bestemmelsene i lovens kapittel 8.

Bestemmelser om adgangen til å fravike lovens strafferammer

Domstolenes frihet ved straffutmålingen reguleres ved siden av reglene om strafferammene også av regler for når disse kan fravikes. Reglene om konkurrans i strl. § 62 utvider strafferammen med inntil halvparten av den høyeste straff som er anvendelig for noen av de påtalte lovovertrødelsene, når «nogen i samme eller i forskjellige Handlinger [har] forøvet flere Forbrydelser eller Forseelser». En del bestemmelser har dessuten sidestrafteframe for gjentakelsestilfeller som hjemler lengre fengselsstraff enn det som følger av hovedstrafferammen. For at disse sidestrafteframe skal kunne anvendes må vilkårene i strl. § 61 være oppfylt, men § 61 er altså ikke en selvstendig hjemmel for strengere straff enn det som følger av strafferammene. Mil. strl. 22. mai 1902 nr. 13 § 28 har en bestemmelse om adgang til å idømme strengere straff enn det som følger av lovens strafferammer, når flere krigsmenn har vært sammen om en handling som er straffbar etter den militære straffelov.

Loven har flere regler om når domstolene kan gå under minstestraften for de relativt få straffebud som har minstestraft. Straffeloven har slike regler i §§ 51, 55, 56, 57, 58 og 59. I spesiallovgivningen er det gitt hjemmel for å idømme mildere straff enn den fastsatte minstestraft i lov om straff for utlendske krigsbrottsmenn av 13. desember 1946 nr. 14 § 5 og i lov om overføring av domfelte av 20. juli 1991 nr. 67 § 7 litra d, 2. pkt.

Domstolene kan som hovedregel ikke utmåle lavere fengselsstraff enn 14 dager, jf. strl. § 17. Ved dom på bot fastsettes imidlertid en subsidiær fengselsstraff fra 1 dag til 3 måneder eller inntil 4 1/2 måned ved konkurrens, jf. strl. § 28. Også ved etterskuddsdom etter strl. § 64, 1. ledd kan fengsel under 14 dager idømmes. Det samme gjelder ved særskilt dom etter 2. ledd.

Også reglene om straffutmålingsutsettelse etter strl. § 52 nr. 1 har betydning for domstolenes adgang til å ilegge straff. Denne regelen gir ikke domstolene noen egentlig adgang til å gå under en eventuell minstrefferamme. Bestemmelsen innebærer imidlertid at domstolene ikke tvinges til å ilegge minstretraffen ved at det ikke utmåles noen straff, men kun fastsettes en prøvetid og eventuelt vilkår etter strl. § 53.

5.2.1.3 Strafferammenes rettslige betydning

Oversikt

Ved siden av å være skranker for hvilken straff som kan idømmes av domstolene, har strafferammene både materiell og prosessuell betydning i en rekke sammenhenger. Her gis en oversikt over de viktigste rettslige implikasjoner av strafferammene.¹

I forhold til straffeprosessloven og straffelovens alminnelige del tar fremstillingen sikte på en nokså omfattende oversikt. Det er i disse to lovene man finner de fleste bestemmelsene som tillegger strafferammene betydning. Fremstillingen er så vidt omfattende på dette punkt fordi det er nødvendig å vise strafferammenes sentrale betydning som lovteknisk verktøy. Dette får betydning i pkt. 5.2.2.13 hvor betydningen av lovtekniske hensyn for fastsettelsen av strafferammene behandles.

Det er viktig å være oppmerksom på at det også i annen lovgivning enn straffeprosessloven og straffelovens alminnelige del finnes mange bestemmelser som bruker strafferammer som reguleringskriterium. Et eksempel er utleveringslovgivningen. I utleveringsloven av 13. juni 1975 nr. 39 § 3 nr. 1 settes det som vilkår for utlevering at den handling det gjelder kan medføre fengsel i mer enn 1 år. § 11 bestemmer videre at utlevering ikke kan skje når den som begjæres utlevert, er under forfølgning for en annen handling her i riket som kan medføre fengsel i mer enn 2 år. Lov om utlevering av lovbrytere i Norden av 3. mars 1961 nr. 1 bestemmer i § 2 at utlevering av norsk statsborger kan skje hvis den handling det gjelder eller tilsvarende handling etter norsk lov kan medføre høyere straff enn fengsel i 4 år. § 6 bestemmer at

utlevering ikke kan skje når den som er begjært utlevert, er under forfølgning her i riket for en annen handling som kan medføre frihetsstraff i minst 2 år.

Det forekommer at strafferammen i et straffebud avhenger av strafferammen i bestemmelser som knyttes til straffebudet. Strafferammen i strl. § 131 om bistand til ulovlig unnvikelse fra lovlig frihetsberøvelse øker således fra 3 til 5 år når den som rømmer, er dømt eller siktet for en forbrytelse som kan medføre fengsel i 21 år.

Regulering av grensen for det straffbare ved hjelp av strafferammer finner man i f.eks. strl. §§ 134 og 227.

Bestemmelser om tvangsmidler

Straffeprosessloven opererer med ulike uttrykksmåter for å presisere kravet til strafferammen der denne er tillagt betydning for adgangen til å anvende tvangsmidler. For de fleste bestemmelsene brukes formuleringene «fengsel i mer enn x måneder/år», «fengsel i x år eller mer» eller «ikke fengsel i mer enn x år». Den nærmere fortolkningen av kravet til strafferammen vil variere i de ulike bestemmelsene. I noen tilfeller er det bestemt at økning av strafferammen på grunn av gjentakelse eller sammenstøt av forbrytelser ikke kommer i betraktning, se for eksempel strpl. § 172. Forhøyelse av strafferammen i krigstid er uten betydning i alle fall i forhold til bestemmelser i straffeprosessloven, jf. strpl. § 481.

Gjennomgående er det bare *fengselsstraffens* størrelse som kommer i betraktning. Dette er imidlertid annerledes i forhold til anledningen til å anvende tvangsmidlene i §§ 171, 184, 202 a og 220 hvor formuleringen «høyere straff enn fengsel i 6 måneder [evt. 2 år]» brukes. Her regnes straffetrusselen som «høyere enn fengsel i 6 måneder [evt. 2 år]» dersom den åpner eksplisitt for bot i tillegg til fengselsstraff.² Tilleggsstraff etter strl. § 26 a, 1. ledd får ingen betydning, jf. bestemmelsens 2. ledd.

Straffeprosessloven bruker straffelovgivningens strafferammer som avgrensningskriterium for adgangen til å benytte en rekke tvangsmidler. Pågripelse som ikke er hjemlet i § 171, kan på nærmere vilkår foretas når den straffbare handling som skal danne grunnlag for pågripelsen, har en strafferamme på 10 års fengsel eller mer, jf. § 172.

1. Se også NOU 1983: 57 s 100-101.

2. Se nærmere Andenæs, Norsk straffeprosess bind II s 152-153 og Bjerke og Keiserud, Straffeprosessloven med kommentarer s 486-487, 536 og 581 med videre henvisninger.

Etter § 194 (ransakelse av hus eller rom i et nærmere bestemt område) er grensen fengsel i 8 år eller mer. For sikring av mistenktes formue ved unndragelse av straffens forfølgning etter § 220, er grensen fengsel i 2 år eller mer. For flere viktige tvangsmidler er grensen fengsel i 6 måneder, jf. §§ 171 og 184, 2. ledd (pågripelse og varetektsfengsling), 195, 2. ledd (personlig ransaking av andre enn mistenkte), 198, 1. ledd, nr. 3 (ransaking uten rettens beslutning etter § 197), 202 a (skjult fjernsynsovervåking av offentlig sted) og 211 (beslag av korrespondanse). Straffbart forhold som kan medføre *frihetsstraff*, er betingelse for å anvende de tvangsmidlene som er hjemlet i §§ 187, 1. ledd (fortsatt fengsling av domfelt), 192 (ransaking av bolig, rom eller oppbevaringssted) og 195, 1. ledd (personlig ransaking).

Frihetsstraff er også reguleringskriteriet i §§ 157 (kroppslig undersøkelse og innhenting av blodprøve eller annen undersøkelse) og 160 (innhenting av fingeravtrykk og fotografering) i straffeprosesslovens kapittel 12 om granskning.

Ved lov av 3. desember 1999 ble det gjort nokså dyptgripende tillegg og endringer i straffeprosesslovens regler om tvangsmidler.³ Lovgivningens strafferammer er her i høy grad blitt brukt som avgrensningskriterium for når de ulike tiltak kan anvendes. Straffelovkommisjonen uttrykte skepsis mot en slik regulering i sin høringsuttalelse.⁴

Lovbrudd som kan medføre fengselsstraff i 10 år eller mer, er brukt som kriterium i strpl. §§ 200 a, 1. ledd (ransaking uten underrettelse), 202 c (teknisk sporing av klær og annet som den mistenkte bærer på seg) og 216 a, 1. ledd, litra a (kommunikasjonsavlytting). Strafferamme på 5 år eller mer er brukt som vilkår etter §§ 202 b (teknisk sporing av kjøretøy, gods eller andre gjenstander), 216 b, 1. ledd, litra a (kommunikasjonskontroll) og 210 b (pålegg om fremtidig utlevering av bevismateriale). Høyere straff enn fengsel i 6 måneder er kriterium etter §§ 208 a (utsatt underretning til mistenkte om beslag) og 210 a (utsatt underretning til mistenkte om utleveringspålegg). Avlytting eller opptak av samtale hvor politi eller en samtykkende samtalepart deltar etter § 216 l, 1. ledd, setter trussel om *frihetsstraff* i den relaterte straffebestemmelse som vilkår for bruk av tiltaket.

3. I kraft med visse unntak fra 1. januar 2000 iflg. kgl. res. 3. desember 1999 nr. 1202. Av de bestemmelser som behandles her er §§ 210 b, 216 a, 216 b og 216 l pr. 15.09.00 ikke satt i kraft.

4. Inn tatt i Ot. prp. nr. 64 (1998-99) s 44-45.

Bestemmelser om påtalekompetanse

Riksadvokaten har som hovedregel påtalekompetansen i forhold til forbrytelser med strafferamme på 21 år, jf. strpl. § 65 nr. 1. Kongen i statsråd har kompetansen til å unnlate påtale for forbrytelser med strafferamme på 21 år, jf. § 64, 2. ledd. For øvrig er skillet forbrytelse/forseelse av stor betydning for spørsmålet om påtalekompetanse, jf. nedenfor i dette underpunktet.

Bestemmelser om avgjørelses- og domskompetanse

Politiet har etter nærmere regler gitt i påtaleinstruksen § 22-2 kompetanse til å utstede forelegg i saker om forbrytelser som ikke kan medføre fengsel i mer enn 1 år, jf. strpl. § 67, 3. ledd. Det følger av § 248 at saker om forbrytelse med en strafferamme på mer enn 10 år ikke kan behandles i forhørsretten. § 276, 4. ledd bestemmer at saker om forbrytelser som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, ikke kan settes med dommerfullmektig.

Bestemmelser om saksbehandling

Straffeprosessloven § 76 bestemmer at en statsadvokat som hovedregel skal aktorere saker om forbrytelse som kan medføre fengsel i mer enn 6 år. § 333 åpner for adgang til skriftlig behandling ved anke av straffutmålingsspørsmålet og saksbehandlingen når forbrytelsen det gjelder ikke kan straffes med mer enn fengsel i 6 år. Strl. § 25 bestemmer at frihetsstraff inntil 4 måneder fastsettes i dager, frihetsstraff over 4 måneder fastsettes i måneder og år.

Bestemmelser om domstolens sammensetning

Straffeprosesslovens § 276, 2. ledd åpner under visse forutsetninger for utvidelse av byretten til to fagdommere og tre meddommere når saken gjelder en forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år. Ved straffutmålingsanke i sak om forbrytelse som kan medføre fengsel i mer enn 6 år, settes lagmannsretten med fire meddommere, jf. § 332. Som hovedregel skal lagmannsretten settes med lagrette når det er anket over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og anken gjelder straff for forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, jf. § 352, 1. ledd.

Bestemmelser om rettsmidler

Straffeprosessloven § 321, 3. ledd fastsetter at anker som angår forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, som hovedregel ikke kan nektes fremmet. § 393, 2. ledd begrenser adgangen til gjenopptagelse til skade for siktede når den straffbare handling som påstås forøvet, ikke kan medføre fengsel i mer enn 3 år.

Bestemmelser om foreldelse

Straffeloven har bestemmelser om straffbortfall ved foreldelse i kapittel 6. Foreldelsesfristen reguleres med utgangspunkt i strafferammen, jf. §§ 67 (ikke pådømt forhold) og 71 (idømt frihetsstraff) med visse tilpasninger for andre straffarter enn fengsel, jf. §§ 70 (inndragning), 73 a (samfunnstjeneste) og 74 (ilagt bot).

Adgangen til å la rettighetstap tre i stedet for annen straff

Rettighetstap etter strl. § 29 kan som hovedregel tre i stedet for annen straff, jf. § 15, 3. ledd, 1. pkt. Når loven fastsetter frihetsstraff i minst 1 år for det straffbare forhold, er det imidlertid ikke adgang til å la rettighetstapet tre i stedet for frihetsstraffen, jf. § 15, 3. ledd, 2. pkt.

Adgangen til utvidet inndragning

Strl. § 34 a, 1. ledd åpner for utvidet inndragning ved en eller flere forbrytelser som kan medføre fengsel i 6 år eller mer, jf. litra a, og ved forbrytelse som kan medføre fengsel i 2 år eller mer ved gjen tagelse, jf. litra b.

Skillet forbrytelse/forseelse

Straffbare handlinger som er plassert i straffelovens annen del, er forbrytelser, de som er plassert i lovens tredje del er forseelser. I forhold til spesiallovgivningen bestemmes skillet mellom forbrytelse og forseelse i utgangspunktet av strafferammen. Derfor kan strafferammene indirekte ha rettslig betydning når skillet mellom forbrytelse og forseelse er tillagt betydning i lovgivningen.

Brudd på straffebud i spesiallovgivningen som kan medføre fengsel i 3 måneder eller mindre, er forseelser. Lovbrudd som kan medføre fengsel i mer enn 3 måneder, er forbrytelser, med mindre loven bestemmer at de er forseelser, jf. strl. § 2. Se

dessuten den forsåvidt overflødige strl. ikr. § 5 i forhold til den eldre spesiallovgivning og mil. strl. § 2 i forhold til militære forbrytelser og forseelser. Det er ikke uvanlig at loven bestemmer at lovbrudd er forseelser selv om strafferammen er langt strengere enn fengsel i 3 måneder. Et praktisk viktig eksempel er veitrafikkloven § 31, som har en strafferamme på fengsel i 1 år, men som likevel bestemmer at overtredelse regnes som forseelse. Tilsvarende gjelder for alkoholloven §§ 10–1 og 10–2 hvor strafferammen er henholdsvis 6 måneder og 2 år.

Skillet mellom forbrytelse og forseelse har betydning i en rekke sammenhenger, både materielt og prosessuelt. De viktigste materielle bestemmelsene hvor skillet mellom forbrytelse og forseelse er tillagt betydning, er strl. §§ 49, 2. ledd (straffbarhet for forsøk), 40, 2. ledd (uaktsomhet som skyldkrav ved ekte unnlatesforseelser), 58, jf. 59 (bortfall av straff ved visse særlig unnskyldelige former for samvirke) og 61, 1. ledd (om skjerpet straff ved gjentagelse). Skillet er dessuten tillagt betydning i strl. §§ 12, nr. 4 litra b (straffbarheten av forbrytelse foretatt i utlandet) og 41 (straffansvar for underordnede for overtredelse av forseelsesbestemmelse som bare retter seg mot overordnede).

Prosessuelt er skillet mellom forbrytelse og forseelse viktigst i forhold til reglene om hvem som kan påtale et lovbrudd. Etter strpl. § 67, 2. ledd, 1. pkt. kan politiet påtale forseelser. En utvidelse av politiets påtalekompetanse er gitt i påtaleinstruksen § 22–2 med hjemmel i strl. § 67, 2. ledd, 2. pkt. for noen praktisk viktige bestemmelser. Forbrytelser må som hovedregel påtales av statsadvokaten, jf. § 66, når ikke Kongen i statsråd eller riksadvokaten har påtalekompetansen etter §§ 64 eller 65. I forhold til påtalekompetansen ved straffbart militært forhold, se strpl. § 474. Skillet mellom forbrytelse og forseelse har videre betydning for hvem som er kompetent til å treffe vedtak om fullbyrdelse av straff, jf. strpl. § 455, 1. ledd. Dessuten er det bare bøter for forbrytelser som føres i det sentrale strafferegisteret, jf. lov av 11. juni 1971 nr. 52 § 1, 1. ledd nr. 2. Derfor er det bare disse som kommer med i utskrifter fra strafferegisteret etter lovens § 2. Skillet hadde større prosessuell betydning før vedtagelsen av den nåværende straffeprosesslov av 1981.⁵

5. Se nærmere om betydningen av skillet mellom forbrytelse og forseelse NOU 1983: 57 s 101-102; Andenæs, Alminnelig strafferett s 6-8; Bratholm, Strafferett og samfunn s 25-27 og Slettan og Øie, Forbrytelse og straff s 61.

5.2.1.4 Betydningen av straffens innhold og ordningen med løslatelse på prøve

En vurdering av hvilke strafferammer som skal fastsettes, bør ikke skje uavhengig av den nærmere utforming av den samlede reaksjonslovgivningen. Man må ta i betraktning hvilken reell straff som blir konsekvensen av de domfellelsene som strafferammene er skranker for.

Straffartens intensitet er selvsagt av stor betydning for hvordan straffen vurderes. Denne vil kunne variere mye også for ulike typer fengselsstraff. Frem til 1958 opererte man med en mulighet for skjerpet straff, praktisert ved at fengselsstraffen ble utholdt med hardt sengeleie eller på vann og brød. Tiden ble da satt lavere enn for alminnelig fengsel. Strl. § 19, 1. ledd lød opprinnelig:

«Skjerpet Fængsel er enten Fængsel paa Vand og Brød indtil 20 eller Fængsel med haardt Natteleie indtil 30 Dage, og svarer 1 Dag af den første og 2 Dage av den siste Art til 3 Dages almindeligt Fængsel.»

Ordningen med skjerpet fengsel ble opphevet ved lov 12. desember 1958 nr. 1. I dag ville en slik skjerping av straffen bryte med de prinsippene som gjelder for fangebehandling etter nasjonal rett, og det er usikkert om det ville være adgang til en slik ordning etter folkerettslige regler. Mildere soning med høyere grad av frihet er imidlertid aktuelt. Flere alternativer er her aktuelle.⁶ I Norge finnes nokså ulike soningsanstalter, fra strenge sikkerhetsavdelinger til frisoningsavdelinger. Slike ulikheter trekkes i liten grad inn ved lovgivers vurdering av strafferammene. Men det er vel en grense for hvor forskjellig frihetsberøvelse kan praktiseres innenfor rammene av hva det er nærliggende å kalle for samme straffart. I Sverige har det vært prøvd ut en ordning med elektronisk overvåkning i hjemmet.⁷ Ordningen skal i prinsippet være like inngripende som fengsel, men det er klart at dette er noe ganske annet enn soning i et tradisjonelt fengsel. For slike ordninger kunne man tenke seg særskilte strafferammer.

Videre må strafferammene sees i lys av at det har vært praktisert en rutinemessig prøveløslatelse av innsatte, jf. strl. §§ 17, 3. ledd, jf. 26, jf. fengselsloven kapittel 4 særlig § 35. Dette reduserer nødvendigvis den reelle utholdte straff. Ved endring av regler som har betydning for hva som blir

den reelle konsekvensen av en utmålt straff, må strafferammene eller straffutmålingspraksis ved domstolene tilpasses de nye reglene dersom man ønsker å opprettholde det etablerte straffenivå for de ulike forbrytelser. En tilpasning av domstolenes utmålingspraksis er kanskje det mest aktuelle, men også en tilpasning av strafferammene kan være aktuelt for å sikre at domstolene får kompetanse til å ilegge en passende reell straff.

I NOU 1988: 37 – Ny fengselslov s 113–114, ble det foreslått å oppheve den någjeldende ordningen med løslatelse på prøve. Det ble samtidig forutsatt at dette måtte få konsekvenser for straffutmålingen ved domstolene, idet det ble sterkt presisert at en økning av den reelle soningstid ikke var tilsiktet. I straffegjennomføringsloven § 42 er imidlertid dagens prøveløslatelsesordning i det vesentlige videreført. Endringene i fengselslovgivningen bør derfor ikke få noen betydning for lovgivningens strafferammer.

5.2.1.5 Forholdet mellom strafferammer og straffutmåling

5.2.1.5.1 Lovkravets betydning som skranke for strafferammene

Grunnloven § 96 knesetter prinsippet om at straff bare kan ilegges på grunnlag av lov. Dette såkalte «lovkravet» fortolkes vanligvis slik at det stilles visse krav til spesifikasjon i straffebestemmelsen. Det er i forhold til gjerningsbeskrivelsens innhold det har vært vanlig å problematisere kravene til spesifikasjon.⁸ I forhold til strafferammen er kravene til spesifikasjon små. Det antas imidlertid at det ikke er tilstrekkelig bare å stille opp en straffe-trussel. Hvilken straffart som er aktuell må angis.⁹ For øvrig er det vanlig å fortolke lovkravet slik at det ikke står i veien for å operere med vide strafferammer som gir domstolene et vidt spillerom.¹⁰ Straffelovkommisjonen mener det er tvilsomt om lovkravet stiller krav til angivelse av et uttrykkelig maksimum for fengselsstraffen.¹¹ Slikt maksimum følger imidlertid alltid av loven – enten uttrykkelig eller av de generelle regler, jf. pkt. 5.2.1.2. Derfor spiller dette spørsmålet ingen praktisk rolle som skranke for fastsettelsen av strafferammer og drøftes ikke nærmere her.

For bot gjelder det ikke lenger noen maksimumssatser. Det er heller ikke noen maksimaltid

6. Hauge, Straffens begrunnelser s 357-360 gir en oversikt over mulige alternativer.

7. Brårapport 1999: 4 særlig s 9-13. Hauge, Straffens begrunnelser behandler elektronisk overvåkning og andre alternativer til fengsel s 350-357.

8. Røstad, Innkast i straffefeltet behandler imidlertid lovkravet også i forhold til rettsfølgen s 83-85.

9. Jf. NOU 1983: 57 s 117, 2. spalte.

10. Jf. NOU 1992: 23 s 72, 2. spalte med videre henvisninger og NU 1984: 2 s 19.

11. Jf. NOU 1983: 57, ibid.

for bruk av sikringsmidler, selv om retten må fastsette en lengstetid i dommen. Sikring er formelt ikke straff, men en slik «fengslig forvaring» som det er snakk om, adskiller seg ikke innholdsmessig fra vanlig fengselsstraff. Det har såvidt vites ikke vært hevdet fra noe hold at lovkravet står i veien for disse ordningene, jf. NOU 1983: 57 s 118, 1. spalte.

5.2.1.5.2 Strafferammens funksjoner

Behovet for en presisering av strafferammens funksjoner – utgangspunkt og oversikt

Strafferammene angir i prinsippet yttergrensene for den straffen som lovgiver forutsetter at skal kunne idømmes etter de ulike straffebestemmelser.¹² På denne måten utgjør strafferammene skranker for domstolene i straffespørsmålet. Lovgiver må derfor sørge for at det er rom for å idømme passende straff i de mildeste og de mest graverende tilfeller som kan tenkes subsumert under en aktuell straffebestemmelse. Det kan også være aktuelt med en viss margin i forhold til de tilfellene man klarer å forestille seg. Virkeligheten kan fremskaffe skjerpene eller formildende omstendigheter som man på forhånd vanskelig kunne forutse. Men strafferammene bør i utgangspunktet ikke settes videre enn det som er nødvendig for å gi rom for passende straffer. Det ville innebære at domstolene ble gitt kompetanse til å ilegge straffer som ikke ansees som rimelige av lovgiver.

Ved siden av å være skranker for straffutmålingen har strafferammene som nevnt også materiell og prosessuell betydning i en rekke sammenhenger, jf. pkt 5.2.1.3. Betydningen av dette for fastsettelsen av strafferammer behandles nærmere i pkt. 5.2.2.13.

Det er dessuten grunn til å peke på to andre funksjoner som har betydning ved fastsettelsen av strafferammer: Strafferammens *signalfunksjon* og strafferammens *veiledende funksjon ved straffutmålingen*. Hvordan disse funksjonene vurderes – i forhold til utgangspunktet om at strafferammene skal angi adekvate skranker for domstolene og i forhold til hverandre – er et viktig spørsmål. Betoning av ulike funksjoner kan lede til forskjellig resultat ved fastsettelse av strafferammer fordi det kan være en konflikt mellom funksjonene.

Man kan ikke oppnå strafferammer som i tillegg til å være adekvate skranker for domstolene også gir et presist signal om lovgivers prioritering av de ulike interesser, samtidig som de er veiledende for straffutmålingen, såvel for de typiske for-

gøelser som i yttertilfellene. De koordineringsproblemer som oppstår mellom strafferammens ulike funksjoner, kan ikke løses ved noen enkel formel, men det er viktig å være klar over at det ikke bare er én enkelt funksjon som er aktuell ved fastsettelsen av strafferammer.

Strafferammens signalfunksjon

Lovgiver har i mange sammenhenger gitt uttrykk for at strafferammene har en signalfunksjon ved at de gir uttrykk for lovgivers prioritering eller verdiprioritering av de strafferettslig vernede interesser. Hvilke signaler som kommuniseres til allmennheten, kan imidlertid være noe uklart. Straffetrukslenes øvre grense vil jo, hvis man legger vekt på at strafferammene skal gi adekvate skranker for domstolene, være fastsatt med tanke på de mest alvorlige overtredelsene av den aktuelle bestemmelse. Allmennheten kan imidlertid i mange tilfeller tenkes å ha de typiske overtredelser eller særlige type-tilfeller i tankene i forhold til en straffebestemmelse, og det er svært forskjellig fra straffebud til straffebud hvor i strafferammeintervallet straffen for normalovertredelsene ligger. Strafferammene er derfor ikke nødvendigvis egnet til å gi presise signaler om hvordan ulike handlinger vurderes fra lovgiverhold. At det kan være uklart hvilke situasjoner lovgiver har hatt i tankene ved fastsettelsen av strafferammer, ser man til tider når ulike straffbare handlinger holdes opp mot hverandre i lovforarbeidene.¹³

Strafferammens signalfunksjon har en side mot straffetrukslenes symbol- og moraldannende funksjon, som behandles i pkt. 5.2.2.3.2.

Forholdet mellom strafferammene i dagens straffebud gir – i alle fall i noen grad – uttrykk for samfunnets vurdering av de ulike handlinger. Det er imidlertid flere forhold som gjør at straffeloven ikke fremstår som en fingradert normkatalog. Strafferammene er ikke fullt ut resultat av bevisst styring på bakgrunn av de til enhver tid rådende samfunnsforhold. Tradisjon og historie spiller formodentlig en ikke ubetydelig rolle, og endringer i straffelovgivningen tar tid. Endrede samfunnsforhold og holdninger til ulike forbrytelser fanges ikke opp over natten. Allerede ved den første større delrevisjonen av straffeloven (sedelighetskapittelet i 1927) ble det påpekt at lovens strafferammer ikke på alle punkter kunne være et gjennomtenkt og dekkende uttrykk for lovgivers vurdering av forholdet mellom de ulike lovbrudd.¹⁴ Det er vel imid-

12. Om adgangen til å fravike strafferammene se pkt. 5.2.1.2.2.

13. Se f.eks. Straffelovkomiteen 1922 s 24, 2. spalte.

14. Ot. prp. nr. 8 (1927) s 13, 1. spalte og s 20, 1. spalte.

lertid klart at Straffelovkommisjonen av 1885 tok sikte på harmoni i sitt eget arbeide. Ved siden av å være et nokså selvsagt mål kan følgende utsagn underbygge dette: »[Straffen] maa dog ikke være større, end en saadan [uaktsomhet] i og for sig kan forskyldte, og navnlig ikke høiere, end at Forholdsmæssighed mellem den og Lovens øvrige Straffesatser bevares»¹⁵ og «Når f.eks. kap. 14 § 6 i betydelig Grad skjærper straffen, hvor den Fornærmede er en frugtsommelig Kvinde, opkommer her ved den Selvmodsigelse, at det kan blive en langt større Forbrydelse at dræbe et Menneske og et Foster end to Mennesker.»¹⁶

Strafferammens veiledende funksjon ved straffutmålingen

Ved nye straffebud eller ved totalrevisjon av straffeloven er det nærliggende å forsøke å angi de faktiske yttergrensene for den straffen som lovgiver forutsetter skal kunne idømmes etter de ulike bestemmelser. I så fall er strafferammene veiledende for straffutmålingen i forhold til de mest alvorlige og de mildeste overtredelsene man kan tenke seg av et straffebud. I forhold til de mer typiske overtredelser vil imidlertid ikke en vid strafferamme kunne gi noen særlig veiledning for straffutmålingen. Hvor strengt de typiske overtredelsene vurderes, kan jo variere temmelig mye for ulike lovbrudd som har samme strafferamme. Man kan ikke stille opp en generell norm for hvor i strafferammeintervallet straffen for normalovertredelsen ligger eller bør ligge. For de fleste forbrytelser ligger imidlertid straffen for normalovertredelser i den nedre del av strafferammen.

Lovgiver kan skjematisk uttrykt ha tre ulike motiver for å endre strafferammene i lovgivningen:

1. Lovgiver ønsker å begrense domstolenes frihet oppad eller nedad.
2. Lovgiver ønsker å utvide domstolenes frihet oppad eller nedad. Denne situasjonen er aktuell hvis lovgiver ønsker strengere straffer for de groveste overtredelsene av en bestemmelse enn det som er mulig innenfor den eksisterende strafferamme. For bestemmelser med minstestraft kan det være aktuelt å sette denne ned eller fjerne den helt for å gi rom for en mildere behandling av de mer unnskyldelige overtredelser.
3. Lovgiver ønsker å påvirke straffenivået for de typiske overtredelser av en straffebestemmelse.

Når strafferammene endres som beskrevet i punkt 1. og 2., er dette ikke et politisk signal om at det ønskes endringer i straffenivået for de typiske overtredelser av et straffebud. I begge disse situasjonene er det strafferammens bindende virkning for domstolene man har for øye. En annen sak er at de vurderingene som fører til slike endringer i strafferammene, også kan prege synet på straffenivået for de typiske krenkelsene av et straffebud. Lovgivers intensjoner kan dessuten være blandede og er ofte bare delvis tilgjengelige gjennom en fortolkning av forarbeidene.

Det er liten tvil om at lovgiver til tider bruker strafferammene slik som i punkt 3. for å påvirke straffenivået for de mer typiske overtredelser av en straffebestemmelse.¹⁷ Dersom lovgiver bruker strafferammene på denne måten, oppstår visse problemer:

For det første er en slik kommunikasjon med domstolene nokså upresis. Hvor streng straffskjerpelse tilsiktes? Og er det særlige typetilfeller lovgiver ønsker strengere straffet enn tidligere? Disse spørsmålene kan selvsagt i noen grad avklares i endringslovens forarbeider, men det kan sjelden bli snakk om noen presis avklaring.

For det andre kan man spørre om ikke strafferammene når de brukes for å veilede i forhold til de typiske overtredelser, kan komme til å bli villedende i forhold til yttertilfellene. Med mindre det klargjøres i forarbeidene kan man jo ikke vite om lovgiver ved å sette opp strafferammen har ment at de groveste overtredelsene av en straffebestemmelse skal straffes strengere enn tidligere. Dersom lovgiver ikke har ment at de groveste tilfellene skal straffes strengere enn før, gis domstolene en formell kompetanse til å idømme straff som overstiger lovgivers forutsetninger. Nå vil vel ikke dette i praksis være noe stort problem. På et område hvor lovgiver mener domstolene ser for mildt på lovovertredsene, vil vi neppe få urimelig strenge dommer ved de mest alvorlige overtredelsene selv om strafferammene heves.

Ved innføring av minstestraft fremgår det i prinsippet heller ikke hvordan lovgiver ser på de typiske forbrytelser. I disse tilfellene vil det imidlertid gjennomgående være et press mot strengere straffer for de typiske overtredelser. Minstestraft vil nok være et vesentlig mer effektivt middel for å påvirke straffenivået for de typiske overtredelser av et straffebud enn en økning av maksimumsstraffen. Den kritikk som har vært rettet mot bruken av minstestraft behandles i pkt. 5.2.1.5.3.

15. SKM I 1896 s 222.

16. SKM 1888 s 33, 2. spalte.

17. Se f.eks. Indst. O. nr. 7 (1899-1900) s 40, 2. spalte og Ot. prp. nr. 53 (1992-93) s 19, 1. spalte.

For det tredje kan man spørre hvilken rettskildemessig betydning det har at lovgiver endrer strafferammene for å påvirke de mer alminnelige overtredelsene av et straffebud. Det må være klart at signaler fra lovgiver om straffenivået for de typiske overtredelser av et straffebud er relevant for domstolene. Spørsmålet er hvilken vekt slike signaler tillegges. Dette vil avhenge av forarbeidene i de enkelte tilfeller og det øvrige rettskildemateriale. Skjønn spiller imidlertid en stor rolle ved straffutmåling, så det er slett ikke sikkert at mer eller mindre generelle uttalelser i forarbeidene om det generelle straffenivå får noen særlig betydning for straffutmålingen i de enkelte tilfeller. Domstolene står formelt fritt til å idømme den straff den finner passende innenfor strafferammene, og det må nok antas at de idømmer den straff de finner passende i det enkelte tilfelle. I denne situasjonen kan man spørre om det gjør noen rettskildemessig forskjell om lovgiver uttrykker ønske om endringer i straffenivået for de typiske lovovertrедelser i tilknytning til en heving av strafferammene, eller nøyer seg med å gi uttrykk for sitt syn på straffenivået uten å trekke inn strafferammene, for eksempel i ulike typer av såkalte etterarbeider.

5.2.1.5.3 Forholdet mellom lovgiver og domstol

Utgangspunkt og oversikt

Vår konstitusjon skiller den lovgivende og den dømmende makt. Gjennom strafferammene angir lovgiver, som vi har sett, grunnpremissene for hvilke straffer som kan eller skal utmåles av domstolene. Strafferammene kan derfor ikke vurderes løsrevet fra den straffutmålingen de i det praktiske liv skal danne grunnlag for. Lovgiver opererer på et generelt nivå, domstolene løser konkrete saker.¹⁸

Et viktig spørsmål blir da i hvilken grad lovgiver skal legge bånd på domstolenes skønnsutøvelse ved straffutmålingen. Lovgivers holdning til dette spørsmålet i tiden fra Kriminalloven og frem til i dag behandles først. Deretter belyses spørsmålet ut fra noen prinsipielle problemstillinger.¹⁹

Fleksibiliteten i strafferammesystemet før og nå

Hvor stor grad av frihet domstolene har hatt i straffutmålingen, har endret seg mye gjennom tidene. I eldre tider var andre straffarter enn frihetsberø-

velse de rådende. Først og fremst fredløshet og bot var vanlig. Ved Magnus Lagabøters landslov av 1274 overtok døds- og legemsstraffer stort sett for fredlysningen, og også frihetsstraff ble tatt i begrenset bruk. Disse straffene var gjennomgående lovbestemte i den forstand at det bare var én mulig straffereaksjon på en gitt forbrytelse. Slik var det i høy grad også etter Norske Lov av 1687. Etter NL ble frihetsstraff vanlig for mange forbrytelser, da særlig i form av straffarbeid, men også fengsel på vann og brød var kjent. Etter NL var også frihetsstraffene stort sett lovbestemte, men for noen lovbrudd hadde dommeren en viss frihet i straffutmålingen.²⁰

Ved Kriminalloven av 1842 ble lovbestemte bøter avskaffet. For frihetsstraffen ble det i 2. kapittel opprettet fem grader av straffarbeid med maksimums- og minimumsstraff. Hver grad svarte til følgende tidsintervall:

Straffarbeid i 5. grad = 6 mnd. – 3 år; 4. grad = 3–6 år; 3. grad = 6–9 år; 2. grad = 9–12 år; 1. grad = livstid.

Ved lov 3. juni 1874 ble straffarbeid på livstid skilt ut som egen straffart, mens ny 1. grad av straffarbeid ble satt lik 12–15 år.

Fengselsstraffene var arrest: 32–240 dager; fengsel på alminnelig fangekost: 16–120 dager; fengsel på vann og brød: 4–30 dager.

Strafferammene var i begynnelsen nok så snevre, men etter hvert ble det vanlig at straffebudene åpnet for å idømme ulike straffarbeidsgrader, slik at domstolene fikk en friere stilling ved straffutmålingen.²¹

Straffeloven av 1902 gjorde totalt sett ikke de helt store forandringer i maksimumsstraffene i forhold til Kriminalloven. Dommeren ble imidlertid satt i en vesentlig friere stilling enn tidligere, ved at minstestraften ble fjernet for mange forbrytelser.²² Straffelovkommisjonen av 1885 var i det hele tatt innstilt på å gi dommeren stor frihet i straffutmålingen, og ikke detaljregulere de formildende og skjerpende omstendigheter:

«Man bør fremdeles som hidtil holde seg til mere objektive Kriterier [ved utformingen av lovteksten] og lade de subjektive øve sin Indflydelse ved Straffudmaalningen.»²³

I praksis utgjør strafferammene oppad stort sett ikke noen begrensning i domstolenes frihet, selv

18. Forholdet mellom lovgiver og domstol ved fastsettelse av straffereaksjon er behandlet i NU 1984: 2 s 19-26.

19. Greve, Straffene s 221-224 drøfter mange av de samme prinsipielle spørsmålene som behandles i det følgende. Se også NU 1984: 2, ibid.

20. Skeie, Strafferettens alminnelige del § 6, særlig s 146.

21. Se Straffelovkomiteen av 1922 s 12, 1. spalte.

22. Se Foredrag av Hagerup i den norske Kriminalistforenings 6. møte den 22. januar 1901, inntatt i Indst. O. nr. 1 (1901-02) s 11 og 178.

23. Motivene 1896 s 216, 2. spalte.

om det forekommer. I Ot. prp. nr. 64 (1980–81) s 28–29 ble det således pekt på at straffutmålingsnivået hadde nådd den øvre del av strafferammeintervallet i narkotikasaker, og i avgjørelsen i Rt. 2000 s 195 stiller førstvoterende spørsmål ved om strafferammen i § 155 er tilstrekkelig høy.

Selv om strafferammene sjelden utgjør noen praktisk begrensning for domstolenes frihet oppad, er det vel få som mener at loven ikke skal legge noen bånd på dommernes skjønn.

Domstolene har for de fleste forbrytelsers vedkommende vist seg å ha en tendens til å legge sin praksis ned mot straffeminimum.²⁴ Minimumsstraffer innebærer derfor en praktisk begrensning i domstolenes frihet. Holdningen til minstestrammer har gått noe i bølger fra 1902 og frem til i dag. Man kan imidlertid si at det har vært en generell tendens de siste hundre år til å forme lovgivningen slik at den overlater mer til dommerskjønnet enn tidligere.²⁵

Ved den første større revisjonen av straffeloven i 1927 ble strafferammene i lovens sedelighetskapittel revidert. Forarbeidene til lovendringene viser en svært kritisk holdning til dommernes ubundne skjønn:

«Den oppfatning at strafferettspleien får de beste vilkår, når dommerens skjønn er nærsagt ubundet av lovgrenser er ikke lenger i kurs.»²⁶

Og:

«Rettspraksis viser at prinsippet om de vide strafferammer har spilt fallitt, ialfall på dette felt [sedelighetsforbrytelser]. De høie maksima er helt uten praktisk betydning. Det er minimum som er avgjørende for den tilmålte straff. Skal man oppnå en forandring må den ligge nettopp her.»²⁷

En helt annen holdning finner vi hos von Eyben i hans doktoravhandling fra 1950. Her går han inn for å fjerne alle strafferammer og stille dommeren helt fritt i straffutmålingen:

«Konklusjonen af de undersøgelser, der er foretaget i denne fremstilling er afgjort, at strafferammer er overflødige og undertiden endda skadelige.»²⁸

Også Nordisk strafferettskomité uttrykker i 1984 skepsis til utstrakt bruk av minstestrammer:

«I de nordiske land ville et system med straffer fiksert i loven selv bety et klart tilbakeskritt.»²⁹

Tendensen de siste tiår har gått i retning av å fjerne minstestrammene fra de fleste lovbrudd.³⁰ For eksempel ble en rekke minstestrammer for sedelighetsforbrytelser opphevet i 1963, i 1972 fjernet man minstestrammen på 2 års fengsel for fjerde gangs grovt tyveri, og i 1984 ble minstestrammen på 6 måneders fengsel for ran opphevet. Andre land som f.eks. Sverige og Finland bruker fortsatt i langt høyere grad enn oss minstestrammer. Danmark på sin side har enda færre bestemmelser med minstestrammer enn Norge.

Det har de senere år vært lite som har tydet på at det her i landet vil bli aktuelt å innsnevre domstolenes frihet i straffutmålingen. Straffelovkommisjonen uttaler således i sin delutredning I:

«... [D]et er neppe aktuelt generelt å gjøre strafferammene snevrere.»³¹

Hvor langt denne uttalelsen rekker, er noe usikkert. Ved lov 11. august 2000 nr. 76 ble straffelovens kapittel 19 revidert. Minstestrammen for visse typer voldtekt ble hevet fra 1 til 2 år, jf. § 192, 2. ledd. Også for samleie med barn under 14 år ble minstestrammen hevet fra 1 til 2 år. Om dette varsler en endret grunnholdning til minstestrammer hos lovgiver, gjenstår å se.

Hvilken myndighet bør bestemme nivået for utmålt straff?

Det vil passe best med det alminnelige syn på parlamentets rolle i en stat som vår, at et anliggende av så inngripende art som fastsettelse av straff bestemmes av lovgiver og ikke av domstolene. Mange land med utpreget parlamentarisk styresett er imidlertid villig til å la domstolene spille den viktigste rollen ved fastleggelsen av straffenivået. I common law landene har dommerne tradisjonelt hatt en i prinsippet nærmest uinnskrenket frihet ved straffutmålingen.³² I Norge og de kontinentale land er det en større tendens til å legge bånd på domstolenes skjønnsutøvelse i straffespørsmålet, men også her spiller domstolene den viktigste rollen ved etableringen av straffenivået. Hvilken rolle

24. Se Getz 1887 s 64, 2. spalte og Andenæs, op.cit. s 413. Også i forhold til at domstolene velger den mildeste straffart som straffebestemmelsen åpner for gjør denne tendensen seg gjeldende, jf. Ot. prp. nr. 8 (1927) s 11, 1. spalte og NU 1984; 2 s 19.

25. Andenæs, Innføring i rettsstudiet s 67.

26. Straffelovkomiteen av 1922 s 19–20.

27. Op.cit. s 29, 1. spalte.

28. Eyben, Straffutmåling s 325. Se også s 5.

29. Se NU 1984: 2, s 23.

30. Se NOU 1982: 25 s 52, 1. spalte; NOU 1983: 57 s 238, 2. spalte og Andenæs, Alminnelig strafferett s 397.

31. NOU 1983: 57 s 117, 2. spalte.

32. Jf. Greve, op.cit. s 214.

Stortinget bør spille ved fastleggelsen av straffnivået, belyses nærmere av de følgende spørsmål.

Kan den politiske prosess føre til akseptable resultater?

Folk flest er trolig mer tilbøyelig til å kreve strenge straffer på generelt nivå enn det de mener er rimelig i det konkrete tilfelle.³³ Slike holdninger kan føre til at politikerne øker sine sjanser for gjenvalg ved å love strengere straffer. I forhandlingene i Odelstinget nr. 36, 26. mai (1981) s 557–578 anklaget flere stortingsrepresentanter sine meningsmotstandere for slikt politisk overbud i kampen mot narkotika. Dette kan føre til urimelig lange straffer og en uønsket økning av fangetallet. Det har blitt hevdet at denne tendensen til overbud i USA til dels har medført at innretninger av strafferammesystemet som «skulle føre til større retfærdighet, [...] i praksis [har] ført til straffe, som ikke oppfyller et mindstemål af rimelighed».³⁴

Det er grunn til å tro at man vil ha en større garanti mot uoverveide populistiske strømninger dersom domstolene styrer straffnivået enn dersom politisk valgte representanter står for en nærmere regulering av straffereaksjonene. På den annen side risikerer man da at det er dommernes og ikke befolkningens verdinormer som blir styrende. Konstitusjonelt er det forutsatt at politikerne som folkevalgte representanter er representative for befolkningen, og lovkravet i Grl. § 96 kan også trekke i retning av at lovgiver bør ha en styrende rolle ved fastsettelsen av straffereaksjonene. Det er imidlertid ikke gitt at dommere skiller seg mer fra den øvrige befolkning enn politikere hva verdigrunnlag angår. Dessuten innebærer legmannssinnslaget i norsk straffeprosess en demokratisering av straffutmålingen. I Høyesterett, som i prinsippet fastlegger straffnivået, deltar imidlertid ikke legmenn.

I hvilken grad er det mulig å presisere straffennormene?

Lovgivers velvilje overfor domstolenes rolle ved straffastsettelsen henger nok sammen med mulighetene for å spesifisere straffennormene på en tilfredsstillende måte. Med straffennormene siktes det her til både gjerningsbeskrivelsen og straffereaksjonen som oppstilles. Teknisk sett er det selvfølgelig mulig å fastsette helt presise straffereaksjo-

ner for ulike gjerningsinnhold. Enhver generalisering går imidlertid ut over presisjonsnivået. En generelt utformet bestemmelse med en presis angivelse av straffereaksjon vil lett få urimelige konsekvenser. Presis lovregulering av straffereaksjonen forutsetter derfor en veldig detaljregulering, hvis man ikke er villig til å godta urimelige enkeltresultater i større eller mindre grad.

Moderne syntetisk lovgivningsteknikk har et høyt generaliseringsnivå, i motsetning til eldre tiders kasuistiske lovgivning, som i høy grad regulerte enkelttilfellene uttømmende. I et kasuistisk lovgivningssystem er enkeltsituasjonene som blir regulert langt på vei likeartede. Straffetrusselen kan da være nokså bestemt fastsatt. Dersom straffebestemmelsene utformes mer generelt for å kunne fange opp flere ulike situasjoner, blir det et større behov for fleksibilitet i reaksjonsvalget. På den måten kan hvert enkelt tilfelle vurderes og gis en passende straff avstemt etter de særlige forhold som gjør seg gjeldende i saken. Ulempen med en slik reguleringsteknikk er tapt forutberegnelighet. Dessuten gir lovgiver fra seg mye av kontrollen med hvor strengt ulike lovbrudd straffes.

Det er klart at man ikke har valget mellom to ytterpunkter; fullstendig frihet for domstolene eller presis lovregulering av sanksjonsfastsettelsen. Alle grader av mellomformer kan tenkes. Man kan tenke seg flere muligheter for å presisere straffereaksjonene. En mulighet er å gi utførlige generelle retningslinjer for straffutmålingen, eventuelt regler for straffutmålingen i det enkelte straffebud. En annen mulighet er å gi en strafferamme for normaltillfeller og sidestrafferammer som åpner for strengere eller mildere straff når særlige forhold tilsier det. Videre kan straffereaksjonene presiseres ved en mer spesifisert oppdeling av straffebudene etter grovheten av det straffbare forhold. Også uttalelser i lovforarbeider kan bidra til å spesifisere straffennormene. Endelig vil det ha betydning for domstolenes frihet i straffutmålingen i hvilken grad det gis generelle regler som åpner for å gå utenfor strafferammene.³⁵

I USA har man innført tabeller for straffutmålingen, som fungerer som en slags detaljerte strafferammer med minste- og maksimumsstraffer hvor forbrytelseskategori og kriminell fortid er avgjørende kriterier.³⁶ Den finske Straffelovkomitéen drøftet et system med å dele lovbruddene i fem grovhetsgrader med tilhørende spesifisert straff. De forskjellige straffekategoriene var: 1) grov forbrytelse: fengsel fra 2–8 år, 2) alvorlig forbrytelse:

33. Se i denne retning op.cit. s 23 og Andenæs, Alminnelig strafferett s 75.

34. Greve, op.cit s 223 med videre henvisninger.

35. NU 1984: 2 s 21-22 og 33-37 behandler ulike metoder for å presisere straffennormene.

fengsel fra 8 måneder til 3 år, 3) forbrytelse: bot eller fengsel inntil 1 år, 4) alvorlig forseelse: bot eller fengsel inntil 90 dager, 5) forseelse: bot.³⁷ Dette systemet har imidlertid ikke blitt lovens ordning og er det heller ikke i noen andre av de nordiske land. Denne type regulering har så vidt vites ikke vært seriøst vurdert i Norge siden straffeloven av 1902 ble vedtatt. Kriminalloven hadde som det fremgår ovenfor, et system som minner om løsningsen i de finske drøftelsene, men dette ble forlatt ved vedtagelsen av den nåværende straffelov.

Det mest utpregede eksempel på detaljregulering av reaksjonsfastsettelsen i vår lovgivning finner vi i reglene om promillekjøring, jf. veitrafikkloven §§ 31, 2. til 4. ledd, jf. 22, 1. ledd. Disse reglene representerer et unntak i norsk rett.

Vil domstolene etterleve fastsatte normer?

Ved vurderingen av hvilken rolle lovgiver bør spille ved fastleggelsen av straffenormene, er det av interesse i hvilken grad en eventuell klar angivelse av straffereaksjoner vil bli fulgt. Utgangspunktet er selvsagt at domstolene holder seg innenfor lovens rammer. Det er imidlertid en retts sosiologisk kjensgjerning at domstolene kan gå sine egne veier. Den danske byrettsdommer von Eyben går svært langt i å hevde et slikt syn i sin doktoravhandling:

«Efter dette er det næppe for stærkt at beskyldte retsordenen for, at der ikke spilles ærligt spill. Man bilder folk ind, at man opstiller et sikkerhedsnet, som skal beskytte borgerne mod misbrug ved for strenge straffe, og man tror på den anden side, at der skabes sikkerhed for, at domstolene bliver tilstrækkelig strenge. [...] Denne takstabel er intet værd, det afgørende er den takstabel, som har dannet sig i praksis.»³⁸

Og:

«Spørsmålet er, om ikke udmåling i sit inderste væsen er et dommeranliggende, som lovgiveren kun kan gribe ind i med fare for, at der i de enkelte tilfælde opstår uretfærdigheder, eller at domstolene drives til mere eller mindre fromme bedrag for at opnå heldige resultater.»³⁹

36. <http://www.ussc.gov/1998guid/tabcon98.htm> er en offisiell database som gir bred informasjon om den føderale ordningen og oppdaterte retningslinjer og tabeller. Et eksempel fra delstaten Minnesota – Minnesota Sentencing Guidelines Commission (1980) – er inntatt i Greve, Straffene s 222.

37. Se NU 1984: 2 s 34.

38. Eyben, op.cit. s 325.

39. Op.cit. s 5. Eyben konkluderer med at strafferammene er unødvendige og til tider uheldige, jf. ovenfor.

Lovgiver er seg bevisst denne problemstillingen. Særlig i forhold til minstestStraff nevner flere forarbeider ulike problemer som kan oppstå. Det pekes blant annet på at domstolene kan subsumere et forhold under en mildere straffebestemmelse enn den riktige for å unngå å måtte idømme minstestStraffen. Også faren for uberettigede frifinnelser nevnes flere steder.⁴⁰ Det er i det hele tatt grunn til å tro at dommere vil kvie seg for å idømme et resultat de finner urimelig. Men om dommere vil kvie seg for å komme til et urimelig resultat, betyr ikke det at de aldri vil gjøre det. Det finnes flere eksempler på at Høyesterett ikke har vært i stand til å komme utenom lovens tvingende ordning og har uttalt at lovens minstestStraff er «uforholdsmessig streng», «helt urimelig» eller «åpenbart urimelig».⁴¹ Det er nok derfor riktig, som det er blitt vanlig å hevde, at høyesterettsdommer Skattebøl tok munnen for full når han uttalte:

«Aldri har Høyesterett latt seg tvinge av en lov til å avsi en dom som den selv fant urettferdig.»⁴²

Også uheldig praksis hos påtalemyndigheten som følge av for strenge minstestStraffer kan representere et problem. Det kan bli tatt ut tiltale for et mildere straffebud enn det er grunnlag for, eller det kan gis påtaleunntatelse.

Det kan også være et problem at forbrytelser ikke anmeldes som følge av at fornærmede ikke ønsker den skyldige straffet etter en streng minstestStraff.

De fleste av dagens norske strafferettsteoretikere er negative til bruk av minstestStraff.⁴³

5.2.1.5.4 Forholdet mellom strafferammer og generelle bestemmelser om straffutmålingen

Kriminalloven hadde generelle bestemmelser om hvilke momenter domstolene skulle legge vekt på ved straffutmålingen.⁴⁴ Fordi man ved en oppreg-

40. Se f.eks. SKM 1888, s 32, 2. spalte og Straffelovkomiteen 1922 s 24, 2. spalte. En negativ holdning til minstestStraff finner man også i Innst. O. nr. 78 (1999-2000) s 13.

41. Se Rt. 1927 s 1070, 1929 s 616, 1932 s 300 og 929, 1933 s 995, 1957 s 118, 899, 1073 og 1158 fra sedelighetsområdet.

42. Sitert etter Stang, Mine juridiske arbeider s 19. Andenæs, Innføring i rettsstudiet s 85 antar uttalelsen var feil når den ble gitt og konstaterer at den i alle fall ikke er dekkende for Høyesteretts holdning i våre dager.

43. Andenæs, Alminnelig strafferett s 397 og Slettan og Øie, Forbrytelse og straff s 249. Skeie, Strafferettens alminnelige del s 375-376 peker imidlertid på behovet for snevrere strafferammer for å unngå usikkerhet rundt straffutmålingen.

44. Kriminalloven kapittel 6, se nærmere Røstad, Innkast i straffefeltet s 84.

ning av veiledende momenter vanskelig kan «unngå enten ikke å si annet enn det selvfølgelig eller også å si for lite eller for meget» har slike regler ikke fått gjennomslag i vår gjeldende straffelov.⁴⁵ Straffelovkommisjonen foreslår heller ikke dette i utkastet til ny straffelov.⁴⁶ I Sverige og Finland er generelle regler om straffutmålingen blitt gitt de senere år.⁴⁷

Det er først og fremst et lovteknisk spørsmål hvordan lovgiver eventuelt over innflytelse på straffutmålingen. Ulike metoder for å presisere straffekriteriene er behandlet ovenfor i pkt. 5.2.1.5.3.

5.2.2 Hensyn av betydning for strafferammene

5.2.2.1 Oversikt

Strafferammene kan som nevnt i pkt. 5.2.1.5.2 tjene flere funksjoner, og de ulike hensyn som virker inn ved fastsettelsen av strafferammer kan lett flyte sammen. Straffetrukslene kan sees som en gradering av de ulike straffbare handlingers uønsketthet, farlighet eller skadelighet. Synet på hvordan ulike handlinger bedømmes i forhold til disse kriteriene henger blant annet sammen med synet på moral. Samtidig vil den moralske vurdering av ulike handlinger være preget av om de er skadelige eller farlige. Hvilken betydning skylden tillegges, vil videre i høy grad avhenge av hvilke handlinger skylden relateres til. Kultur og tradisjon vil på den ene side være et resultat av slike komplekse vekselvirkninger, på den annen side utgjøre viktige premisser for den videre vurdering av straffbare handlinger. En analyse av hensynene bak strafferammene krever imidlertid, av hensyn til oversikten, at de ulike hensyn skilles ut til isolert behandling.

I dette kapitlet behandles hensyn av nokså forskjellig art. Enkelte har betydning for strafferammene på et generelt nivå, andre er av mer spesiell betydning.

5.2.2.2 Betydningen av tradisjon og kultur

Man kan forsøke å analysere de enkelte hensyn som gjør seg gjeldende ved fastsettelsen av strafferammene, men uten et sideblikk til tradisjon og kultur vil analysen savne et helt avgjørende perspektiv. Uten referanse til tidligere tider og dagens

situasjon vil det knapt være mulig å håndtere gradsbegreper som «streng» og «mild», og forbrytelse og straff kan neppe fastsettes ut fra en forutsetningsløs og verdifri innstilling. Tradisjon og kultur vil derfor være sentralt både for strafferammenes strenghet generelt og for forholdet mellom de ulike straffetruksler. På denne bakgrunn kan man snakke om strafferetten som et kulturprodukt.

Det er selvsagt mange sider av vår kultur og tradisjon som har hatt innflytelse på lovens strafferammer. Ett viktig forhold er den innflytelse den etiske utviklingen har hatt på rettstenkningen. To ulike etiske perspektiver har i høy grad preget synet på straffesystemet i vår kultur – konsekvensetikken og sinnelagsetikken. I hvilken grad hver av disse perspektivene har vært dominerende, har variert gjennom historien. I eldre tid var oppmerksomheten i høy grad rettet mot de ytre omstendigheter, eller de objektivt konstaterbare kjensgjerninger. Var et medlem av en ætt død for en fremmeds hånd, spurte man bare i liten grad etter gjerningsmannens intensjoner. Med kristendommens og den kanoniske retts inntog i vår del av verden ble det i høy grad fokusert på sinnelaget til den som hadde gjort en forbrytelse.

Religion, og særlig kristendom her til lands, har også ellers hatt stor innflytelse på strafferetten. I eldre tid ble for eksempel mosebøkene til tider anvendt direkte som straffehjemmel. Også straffeprosessen har vært preget av kristendommen. Inkvisisjonsprosessen stammer således fra den kanoniske rett. I dag kan prosesssystemet karakteriseres som en anklageprosess med visse inkvisitoriske innslag.

Straffeloven av 1902 innebar en sterkere vektlegging av den subjektive siden av lovbrudd enn Kriminalloven. Dette skinner gjennom i blant annet følgende uttalelse fra Straffelovkommisjonen av 1885 om drap og legemsfornærmelser etter Kriminalloven:

« [...] Lovens system leder til resultater, som man allerede nu finder regelmæssig at maatte rette paa gennem Benaadning. Det tillægger navnlig Forbrydelsens objektive Side, dens Følge, en aldeles overveiende Indflydelse i Forhold til dens subjektive, Hensigten.»⁴⁸

Dagens strafferammer er preget av såvel konsekvensetisk som sinnelagsetisk tenkning. I hvilken grad konsekvens og sinnelag er tillagt vekt ved fastsettelsen av strafferammer, vil bli behandlet nedenfor i pkt. 5.2.2.5 og 5.2.2.6. Før det skal imidlertid betydningen av den alminnelige rettsbevisst-

45. Motivene 1896 s 96. En annen holdning hos lovgiver kommer til uttrykk i Straffelovkomiteen 1922 s 19, 2. spalte, som tar til orde for slike generelle regler.

46. NOU 1992: 23 s 28, 1. spalte.

47. I Sverige står den generelle straffutmålingsregelen i brottsbalken kapittel 29 § 1. I Finland står den i strafflagen kapittel 6 § 1.

48. SKM 1888 s 34, 1. spalte.

het behandles i pkt. 5.2.2.4, og aller først behandles betydningen av straffens begrunnelse for fastsettelse av strafferammer.

5.2.2.3 Betydningen av straffens begrunnelse

5.2.2.3.1 Oversikt

Det er vanlig å dele teorier om straffens formål og berettigelse i to grupper: Gjengjeldelses- eller soningsteorier, og utilitaristiske teorier. Motsetningen mellom dem uttrykkes ofte ved betegnelsene *absolutte* og *relative* straffeteorier. Etter de absolutte teorier er det *rettferdig* gjengjeldelse som er straffens formål og berettigelse. De relative teoriene setter straffens *nyttevirkninger* i rettferdighetens sted.

Straff er alminnelig ansett som en nødvendighet i et rettssamfunn. Og når man snakker om straff som reguleringsmiddel, forutsetter man at straffen har visse nyttevirkninger. Forutsetningen om at straff har virkninger som er nyttige for samfunnet, og da først og fremst ved at straffen virker preventivt i forhold til fremtidige lovbrudd, er i dag den alminnelige begrunnelse for å legitimere bruken av straff overhodet:

«Synspunktet om at straff er begrunnet i ønsket om å forhindre fremtidige lovbrudd står nærmest enerådende innenfor nåtidens strafferett [...]»⁴⁹

Straffeloven bygger også på en slik forutsetning:

«Thi ialfald de allerfleste af Dødsstraffens Tilhængere ville selv erkjende, at den ikke er noget absolut Retfærdighedskrav, som maa ske Fyldest, hvadenten derved et Gode for Samfundet oppnaaes eller ikke, og videre at den er behæftet med mange Skrøbeligheder og at dens Bibeholdelse derfor ikke kan forsvares, medmindre disse opveies af dens haandgribelege Nytte, den forøgede Beskyttelse, den yder de uskyldige og fredelige Borgeres liv. Men viser erfaringer, for hvilke man maa bøie sig, at denne forøgede Beskyttelse er en Illusjon, at man mindst er ligesaa sikker paa Liv og Lemmer, naar Skafot og Bøddel er borte, som i modsat Fald, da er visselig Dødsstraffen med det samme dømt til at forsvinde.»⁵⁰

Om prevensjonstanken er den dominerende som begrunnelse for straff i dagens Norge, er den allikevel ikke enerådende. I Kriminalmeldingen trek-

kes kravet til rettferd frem som en selvstendig begrunnelse for straff hvis de utilitaristiske teoriene ikke viser seg holdbare:

«Kravet til rettferd utgjør også en selvstendig begrunnelse for straff og for fastsettelse av straffens størrelse. Den oppfatning at visse normbrudd skal møtes med en forholdsmessig motreaksjon, er i seg selv en sosial realitet og alminnelig akseptert. Som sosial realitet utgjør kravet til rettferdighet et sikrere grunnlag for straff enn teorier som bygger på at straffen er et middel for å oppnå andre mål. Selv om de sistnevnte teorier ikke viser seg holdbare, er det derfor all grunn til å gå ut fra at straff som reaksjon på uønskede handlinger likevel vil bli opprettholdt, ut fra rettferdsbetraktninger.»⁵¹

Det påpekes av mange at straffeteorierne har liten bæreevne. Strafferettens mange spørsmål kan ikke løses med utgangspunkt i et enkelt overordnet prinsipp.⁵² Begrunnelsen for *i det hele tatt å straffe* behøver for eksempel ikke fullt ut å være den samme som for *graderingen av de ulike straffetruusler*.⁵³ De absolutte teorier bør nok i høyere grad trekkes inn ved fastsettelsen av de ulike strafferammer, enn som begrunnelse for hvorfor samfunnet straffer overhodet.⁵⁴ I Sverige har Fängelsestraffkommittén gått svært langt i å legge til grunn en slik soning i forbindelse med revisjonen av straffelovgivningen – straffens prevensjonsvirkninger ansees fortsatt for å være av grunnleggende betydning for spørsmålet om kriminalisering, men avskrives totalt som et hensyn av betydning for graderingen av de ulike straffetruusler.⁵⁵

De absolutte straffeteorier med sitt krav om gjengjeldelse har tradisjonelt stått i opposisjon til de relative straffeteorier. Men det behøver ikke være noen skarp motsetning mellom de to teoriene.

Ross, Straffens formål, s 404–405 bestrider at det er noen motstrid, men hevder at de to teorier søker å gi svar på forskjellige spørsmål. I samme retning se Mæland, Innføring i alminnelig strafferett s 38–41 som gir en oversikt over straffeteorierne i eldre og nyere tid. I NU 1984: 2 s 39 heter det: «Almenprevensjon, individualprevensjon, rettferdighet og humanitet kan karakteriseres som over-

49. Hauge, Straffens begrunnelser s 18. I samme retning se NOU 1983: 57 s 50 og 52; Ot. prp. nr. 62 (1983-84) s 2, 2. spalte; NU 1984: 2 s 39; Andenæs, Alminnelig strafferett s 64 og Slettan og Øie, Forbrytelse og straff s 18.

50. Getz 1887 s 36, 2. spalte. Se også s 50, 2. spalte.

51. St.meld. nr. 104 (1977-78) s 31.

52. Andenæs, op.cit. s 74; Slettan og Øie, op.cit. s 19.

53. Se Hart, Prolegomenon to the Principles of Punishment særlig s 2-3 og 9-10; Hauge, op.cit. s 314 og Hirsch og Jareborg, Straff og proportionalitet særlig s 319-320; Ross, Straffens formål s 391-430 og Ross, Endnu engang «straffens formål» s 390-398.

54. I denne retning se NOU 1983: 57 s 50 og 52; Andenæs, op.cit. s 72; Slettan og Øie, op.cit. s 18-21.

55. SOU 1986: 13 s 15 og 19 og SOU 1986: 14 s 66-68 og 143.

ordnede målsetninger både for straffesystemet i sin helhet og for valget av reaksjon».

Det er et alminnelig krav i befolkningen at straffen skal tjene som rettferdig gjengjeldelse – eller at forbrytere skal få som fortjent. En innfrielse av dette kravet om rettferdighet kan ha en slik mentalhygienisk nyttevirkning som behandles nedenfor i pkt. 5.2.2.3.2. Det er også flere som påstår at straffens moraldannende virkning har de beste vilkår når den oppleves som rettferdig av befolkningen. Videre kan slik rettferdig gjengjeldelse bidra til at respekten for loven opprettholdes og selvtekstnivået holdes nede. I et slikt perspektiv omformes gjengjeldelsesbetraktninger til nyttebetraktninger – riktignok av en annen art enn hensynet til prevensjonsvirkninger.⁵⁶ Endelig dekker ulike gjengjeldelsesteorier nokså forskjellige situasjoner. Såvel blodtøstig hevntrang som kantianske krav til rettferdig gjengjeldelse motivert av moralsk pliktfølelse omfattes av de såkalte gjengjeldelsesteoriene.

Enten man konstruerer rettferdighetskravets innvirkning på strafferetten som en særegen nyttevirkning, eller ser det som et mål i seg selv at straffene er rettferdige, er det liten tvil om at rettferdighetsbetraktninger har innflytelse på straffesystemet, herunder de ulike strafferammer. De gjeldende strafferammer er på den ene side et resultat av rasjonelle overveielser ut fra visse målsetninger og antagelser om straffens virkninger. På den annen side har intuitive krav til rettferdighet spilt en viktig rolle. At rettstilstanden fremstår som et kompromiss mellom rasjonelle overveielser og intuitive betraktninger, er for såvidt ikke noe særegent for strafferetten.⁵⁷

Betydningen av straffens virkninger, og særlig lovgivers forutsetninger om disse, for fastsettelsen av de ulike strafferammer vil bli behandlet først under pkt. 5.2.2.3.2. Deretter undersøkes betydningen av rettferdighetsbetraktninger for lovgivers gradering av de ulike straffetrusler i pkt. 5.2.2.3.3. I denne sammenheng analyseres også begrepene «rettferdighet» og «straffverdighet». I pkt. 5.2.2.3.4 drøftes i hvilken grad nyttebetraktninger eller rettferdighetshensyn bør være styrende for strafferammene.

5.2.2.3.2 De utilitaristiske teorier som begrunnelse for straff – betydningen av straffens virkninger for fastsettelsen av strafferammene

Oversikt

Etter de utilitaristiske teorier begrunnes *graderingen av strafferammene* for ulike lovbrudd som et utgangspunkt med at straffens nyttige virkninger øker med straffetrusselen, og at det er viktigere å motvirke forbrytelser jo mer alvorlige de er. Hvor uønsket, farlig eller skadelig en forbrytelse er, sett med samfunnets øyne, vil altså være utgangspunktet for hvor høye strafferammer som fastsettes for de ulike lovbrudd. Begrunner man strafferammene alene med straffens nyttevirkninger, har man imidlertid ingen grunn til å gradere strafferammene dersom det viser seg at straffens nyttevirkninger ikke øker med straffetrusselen.

At straffens virkninger i *noen grad* øker med straffetrusselen forutsettes av de fleste.⁵⁸ Det har vel imidlertid aldri vært antatt at straffens virkninger øker *proporsjonalt* med straffetrusselen. De siste tiår har dessuten troen på at straffens *individualpreventive* virkninger overhodet øker med straffetrusselen, sunket betydelig. Det var særlig den kriminologiske forskning som skjøt fart på 1960-tallet, som rokket ved den «common sense»-pregede troen på straffens prevensjonsvirkninger.⁵⁹ Men også lenge før dette finner man eksempler i lovforarbeider på en skeptisk holdning til prevensjonstanken, i alle fall på visse områder.⁶⁰

I hvilken grad det er en holdbar forutsetning at straffens virkninger øker med straffetrusselen, er et komplisert spørsmål.⁶¹ Det er heller ikke et spørsmål som lar seg besvare generelt. I det følgende gis først en oversikt over straffens ulike virkninger, før forutsetningen om at disse øker med straffetrusselen problematiseres i forhold til de ulike virkningene.

Straffens ulike virkninger

Inndelingen av straffens ulike virkninger varierer, men det er vanlig å skille mellom allmennprevensjon og individualprevensjon. *Allmennprevensjon* vil si at loven gjennom trussel om straff motvirker lovbrudd blant allmennheten. Det er først og fremst straffens avskrekkende virkning på allmennheten som har stått sentralt, men straffens

56. I denne retning se Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk* s 106-107; Hauge, *op.cit.* s 20-21; Ross, *Straffens formål*, s 406 og NOU 1983: 57 s 50 og 52.

57. Se f.eks. Aarbakke, Knophs oversikt over Norges rett s 746 som anlegger et tilsvarende perspektiv i forhold til skattesystemet.

58. Se Andenæs, *Alminnelig strafferett* s 72.

59. St.meld. nr. 104 (1977-78) s 12, 2. spalte.

60. Se f.eks. Getz 1887 s 36 flg. (angående dødsstraffen) og Straffelovkomiteen 1922, s 26, 2. spalte og 27, 2. spalte (mindretallet).

61. Se NOU 1983: 57 s 50-51.

allmennpreventive virkning kan også være et resultat av moraldannelse og vanedannelse i samfunnet.

Individualprevensjon er straffens evne til å motvirke at en *straffedømt* begår nye lovbrudd. I første rekke står avskrekking av den straffede, men lovbryster kan også avholde seg fra fremtidige forbrytelser som følge av resosialisering. Fengselsstraff vil dessuten ha den virkning at lovbryster blir forhindret fra å begå kriminalitet ute i samfunnet så lenge frihetsberøvelsen varer. Dette siste betegnes ofte uskadeliggjørings-, inkapasiterings- eller renovasjonsvirkningen.⁶²

Ved siden av prevensjonsvirkningene kan straffen også ha andre virkninger av ønsket eller uønsket art. Disse virkningene kan være tilsiktede eller utilsiktede. En virkning er straffens *mentalhygieniske* funksjon.⁶³ Særlig i forhold til alvorlige forbrytelser vil det ofte reise seg et krav om gjengjeldelse hos offeret, og noen ganger til og med blant større deler av befolkningen. Disse gemyttene kan lede til selvjustis og sosial uro hvis de får blomstre fritt. Straffen kan i slike tilfeller gi den mentale oppreisning som er nødvendig for å sikre ro og orden. På den annen side kan straff som oppleves som urimelig skape frustrasjon, bitterhet og økt motsetning.

Straffen kan også bidra til å skape en følelse av *trygghet og rettssikkerhet* i befolkningen.⁶⁴

Videre kan straffen ha en *symbolfunksjon* i forhold til verdier som har en større eller mindre oppslutning i befolkningen. Det har blitt pekt på at denne funksjonen kan muliggjøre at straffen tjener motstående interesser. Adferd som er sterkt uønsket for noen, men ønskelig for andre, kan kriminaliseres for symbolvirkningens skyld. Hvis håndhevelsen er lempelig, blir ikke presset på den gruppe som ikke ønsker noen regulering, for sterkt. Et slikt synspunkt har blitt hevdet som motiverende for utformingen av den økonomiske reguleringslovgivning som gjaldt etter krigen.⁶⁵ Håndhevelse angår for såvidt ikke spørsmålet om strafferammene. Men man kan tenke seg at noe av samme effekt som oppnås ved en mild håndhevelse, kan oppnås ved lave straffetrusler, i alle fall dersom ikke fengselsstraff oppstilles.

Særlig innen sosiologien har det vært hevdet med stor styrke at en av straffens viktigste funksjoner er å *styrke samfunnssolidariteten*.⁶⁶ Gjennom

straffen, hevdes det, blir forbryterne gjort til samfunnets indre fiender, som man i samhörighet må bekjempe.

Videre er det vanlig å snakke om straffens *stigmatiserende effekt*.⁶⁷ Denne virkningen kan utgjøre en del av grunnlaget for straffens prevensjonsvirkning gjennom å styrke allmennhetens hemninger mot å begå forbrytelser. På den annen side kan et slikt stigma hefte ved den dømte på en slik måte at det kommer i veien for resosialisering.

Endelig må straffens *ressursmessige virkninger* trekkes inn. Fengselsstraff vil selvfølgelig innebære en ressursmessig belastning for den dømte, både sosialt og ofte også økonomisk. Også hans familie vil i mange tilfeller bli skadelidende. Fengselsstraffene vil dessuten kunne belaste samfunnsøkonomien. Dels gjennom omkostningene ved strafferettspleien, dels ved det tap som oppstår som følge av den pasivisering av menneskelige ressurser som fengselsstraff innebærer. Straffens renovasjonseffekt kan på sin side ha en gunstig samfunnsøkonomisk betydning dersom skade unngås som følge av at notorisk kriminelle blir satt ut av «sirkulasjon».

Lovgivers forutsetninger om hvorvidt straffens virkninger øker med straffetrusselen eller straffen

I hvilken grad straffens ulike virkninger *faktisk øker* med straffetrusselen eller straffen, er et svært komplisert spørsmål. I dette avsnittet undersøkes først og fremst lovgivers *forutsetninger* om forholdet mellom straffens ulike virkninger og størrelsen av straffetrusselen eller straffen. Det er lovgivers forutsetninger slik disse kommer til uttrykk i lovforarbeidene, som i første rekke presenteres. Det gjøres imidlertid også enkelte antagelser om forholdet mellom straffens virkninger og størrelsen av straffetrusselen eller straffen som ikke kan utledes av lovforarbeidene, men som fremstår som nokså sannsynlige. Det antas da å være relativt sannsynlig at lovgiver har gjort tilsvarende vurderinger. Disse antagelsene er rimeligvis usikre.

Det er mulig å skille mellom virkningene av lovens straffetrusler og virkningene av soning av straff. Straffetrusselens størrelse er nært knyttet til allmennpreventive virkninger, mens soningen er nært knyttet til de individualpreventive. Det er imidlertid en sammenheng her. Straffetrusselen er effektiv som en følge av rettsmaskineriets faktiske virksomhet. Og fordi strafferammene er skranker for domstolene, har de avgjørende betydning for

62. Andenæs, op.cit s 77 og Hauge, Straffens begrunnelser s 19 systematiserer straffens prevensjonsvirkninger på denne måten.

63. Se Andenæs, Alminnelig strafferett s 91-92 og Hauge, Straffens begrunnelse s 21.

64. Se nærmere St.meld. nr. 104 (1977-78) s 12, 1. spalte.

65. Se Andenæs, op.cit. s 92 som gjengir dette.

66. Ibid.

67. Ibid.

muligheten til å ilegge straff, med de individualpreventive virkninger dette har. Man kan, som vi skal se, finne mange eksempler i lovforarbeider på at lovgiver har lagt vekt på straffens individualpreventive virkninger ved fastsettelsen av lovens strafferammer. For andre virkninger av straffen enn prevensjonsvirkningene vil både straffetrusselen og straffen i det konkrete tilfelle kunne ha betydning.

Forutsetningen om straffens *preventive* virkninger, og særlig forutsetningen om at prevensjonsvirkningen øker med straffetrusselen, blir stadig imøtegått fra ulike hold. Men tanken om allmennprevensjon og individualprevensjon har stått sterkt hos lovgiver. Lovgiver gir imidlertid også selv uttrykk for skepsis til prevensjonstanken fra tid til annen, og denne tendensen har vært økende de senere år, jf. pkt. 5.2.2.3.2.

Mange forarbeider skiller ikke mellom allmennprevensjon og individualprevensjon, men snakker om prevensjonsvirkningene samlet. Det kan imidlertid være grunn til å se nærmere på de ulike sidene ved straffens prevensjonsvirkninger:

Det har i alle fall tidligere vært en gjennomgående forutsetning at straffetrusselens avskrekkende effekt på *allmennheten* øker med straffetrusselen, og i nokså høy grad gjelder nok dette ennå.⁶⁸ Denne virkningen av straffen kan imidlertid stille seg forskjellig for ulike lovbrudd. Noen straffebestemmelser rammer handlinger som svært ofte begås i affekt. For disse forbrytelsene har naturlig nok straffetrusselen liten motiverende kraft, og det vil være liten sammenheng mellom straffetrusselen og den avskrekkende virkning. I forhold til økonomisk motiverte og veloverveide forbrytelser kan dette stille seg annerledes, og det har vært hevdet at straffetrusselen i slike tilfeller kan sees som en omkostning ved forbrytelsen. En slik effekt har lovgiver blant annet hevdet i forhold til internasjonal omsetning av narkotika. Dersom vi har lavere strafferammer enn våre naboland, er det en mulighet for at store smuglerbander vil kunne bruke Norge som transittland i høyere grad enn land med et høyere straffenivå.⁶⁹

Men selv i forhold til lovbrudd hvor det forutsettes at straffens avskrekkende virkning øker med straffetrusselen, vil det ikke være snakk om noen proporsjonal økning. Dersom strafferammen for eksempel heves fra 15 til 21 år, gir dette neppe særlig ekstra avskrekkende effekt. Oppdagelsesrisikoen vil kunne være vel så viktig for avskrek-

kingseffekten som straffetrusselens størrelse. Dessuten er det selvsagt en forutsetning for en slik effekt at publikum kjenner straffebestemmelsene. Denne forutsetningen er nok langt fra oppfylt i forhold til alle straffebestemmelser. Endelig vil forventningene om hvilken straff som faktisk vil bli utmålt, formodentlig spille en større rolle enn straffetrusselen.

Hvorvidt straffens *moraldannende og vanedannende effekt* i forhold til allmennheten faktisk øker med straffetrusselen, er usikkert. Noen klar sammenheng vil vel være vanskelig å finne. Lovgiver drøfter imidlertid straffens virkning på moralen både ved spørsmål om kriminalisering eller avkriminalisering og ved spørsmål om heving eller senkning av strafferammene.⁷⁰ I dette synes det i alle fall å ligge en forutsetning om at denne virkningen av straffen øker med straffetrusselen.

For straffens vanedannende effekt vil vel praktiseringen av straffeforfølgningen og tiden handlingen har vært kriminalisert, være det viktigste, ikke straffetrusselens størrelse. Og det er vel for de mindre lovbrudd en slik vanevirkning er interessant. De alvorligste forbrytelser er ikke noe man avholder seg fra av gammel vane.

Troen på straffens *individualpreventive virkninger* har tapt terreng de senere tiår. Tilbakefallsprosenten blant straffedømte som har sonet fengselsstraff, taler her et alt for tydelig språk.

I St. meld. nr. 27 (1997–98) s 22–25 legges det imidlertid til tross for de nedslående resultatene som presenteres der, nokså stor vekt på straffens individualpreventive virkninger, se særlig s 32 og 61–77. Mindretallet i Straffelovkomiteen 1922 s 26, 2. spalte anfører på den annen side den relativt lave tilbakefallsprosenten blant sedelighetsforbrytere som et argument for at straffene er strenge nok ut fra individualpreventive hensyn. En omfattende undersøkelse av straffens individualpreventive virkninger er Bondeson, Fången i fängsamhället. Den gir nedslående resultater for alle typer straff. Undersøkelsen og andre lignende erfaringer er behandlet i Eskeland, Strafferett s 48.

Antagelsene om hvorvidt straffens individualpreventive virkninger øker med straffens lengde, kan imidlertid stille seg nokså ulikt for de forskjellige sider av individualprevensjonen.

Den *avskrekkende virkning* på den straffedømte i forhold til å begå nye lovbrudd synes i liten grad å øke med fengselsoppholdets lengde. Det kan tvert i mot virke som om lange soningsopphold for-

68. Se blant mange eksempler Straffelovkomiteen 1922 s 8, 2. spalte, 23, 2. spalte og Skattelovutvalgets innstilling II, 1947, s 15.

69. Se Straffelovrådets innstilling 1967 s 17, 1. spalte og Eide, Kriminaløkonomi s 77-119.

70. Se f.eks. Getz 1892 s 28; SKM 1894 s 43; Straffelovrådets innstilling 1967 s 16, 1. spalte og Ot. prp. nr. 23 (1983-84) s 22, 1. spalte.

herder forbryteren og i liten grad virker avskrek-kende. Her må man imidlertid være oppmerksom på de store usikkerhetsmomentene som knytter seg til undersøkelser om tilbakefallsprosenten blant lovbytere. Det kan jo for eksempel tenkes at langtidsdømte gjennomgående er mer forherdede forbrytere enn personer som etter et kort fengsels-opphold avbryter sin kriminelle karriere.

Når det gjelder straffens *rehabiliterende eller resosialiserende virkning*, står vi overfor et broket bilde med tanke på i hvilken grad denne virknin-gen av straffen forutsettes å øke med fengselsstraf-fens lengde, og hvilke implikasjoner en eventuell økning har.

Holdningen til dette har endret seg nokså mye over tid. I Norge kan man snakke om en behand-lingsideologi som gjorde seg gjeldende fra slutten av 1920-tallet frem til 1970-tallet.⁷¹ Man finner mange eksempler på at lovgiver har lagt vekt på straffens rehabiliterende virkning ved fastsettelse av strafferammer i denne perioden, men også både før og siden.⁷²

Straffelovkommisjonen peker på noen grunnleg-gende problemer ved å legge vekt på rehabilitering ved den nærmere utforming av straffesystemet:

«Hva spesielt angår tanken om i størst mulig utstrekning å erstatte straff med behandling, har det nok hatt betydning at den kriminolo-giske forskningen har vist at resultatene stort sett ikke blir bedre med behandling enn med andre reaksjoner. Til dette kommer at behand-lingslinjen ikke så lett lar seg forene med hen-synet til almenprevensjonen eller med grunn-leggende rettssikkerhetskrav, f.eks. kravet om at reaksjonen skal være tidsbestemt og dessu-ten stå i et rimelig forhold til forgåelsen.»⁷³

Det er neppe fruktbart å se isolert på i hvilken grad rehabiliteringsvirkningene av straffen øker med straffens *lengde*. I forhold til en eventuell rehabilite-ringsvirkning vil straffens *innhold* være vel så sen-tralt som straffens lengde. Et praktisk viktig eksempel i forhold til dette er forsøk på behandling av narkomane.

Videre vil rehabiliteringsvirkningen av straffen kunne øke med straffens lengde for noen typer for-brytelser, men minske i forhold til andre. For den unge volds- og vinningsforbryter vil vel sjelden rehabiliteringsvirkningene av straffen øke med fengselsoppholdets lengde. For en narkoman kan

dette være annerledes, og lovgiver har også ekspli-sitt forutsatt dette ved én anledning:

«[S]trafferettslige reaksjoner som er utformet med sikte på gjennomføring av terapeutiske til-tak, kan gi et tjenlig grunnlag for tilbakehol-delse av vedkommende i institusjon for en behandling som ofte vil kreve ganske lang tid.»⁷⁴

Straffens *renovasjonsvirkning* er vel den av straf-fens individualpreventive virkninger som, i alle fall tilsynelatende, lettest kan knyttes til fengselsstraf-fens lengde. Renovasjonseffekten varer rimeligvis så lenge fengselsstraffen varer. For i det hele tatt å kunne snakke om noen renovasjonsvirkning av straffen, må man imidlertid forutsette at en straffe-dømt vil komme til å bryte loven igjen. Og slike spådommer er selvsagt usikre. Denne innvending-en gjør seg forsåvidt gjeldende i forhold til alle de individualpreventive virkningene.

I forhold til uskadeliggjøring av lovbytere er det sikringsinstituttet som etter lovens forutsetnin-ger skal spille den vesentligste rolle. En gjennom-gang av straffelovgivningens forarbeider viser imidlertid at lovgiver ofte, særlig i første halvdel av nitten hundre-tallet, har trukket inn straffens reno-vasjonsvirkning i drøftelsene av de ulike straffe-rammer.⁷⁵

Også andre virkninger av straffen kan avhenge av straffetrusselen eller straffens lengde. Den *men-talhygieniske funksjon* vil nok i høy grad være knyt-tet til straffetrusselen eller straffens lengde, fordi denne virkningen av straffen har en nær sammen-heng med gjengjeldelses- og rettferdighetstanker. Men det er ikke slik at denne virkningen vil bli ster-kere og sterkere jo høyere straffen eller straffetrus-selen settes. Som nevnt ovenfor vil strenge og uri-melige straffer kunne virke opprørende og skape motsetninger i befolkningen.⁷⁶ For en optimalise-ring av straffens mentalhygieniske funksjon må straffen formodentlig være forholdsmessig.

I forarbeider og lovgivning har straffens men-talhygieniske funksjon først og fremst vært fremme i forbindelse med fornærmedes stilling. De senere år har hensynet til offerets stilling blitt

71. Se nærmere Hauge, *Straffens begrunnelser* s 256-272.

72. Se f.eks. Getz 1887 s 49; Getz 1893 s 48, 1. spalte og 126, 1. spalte; SKM I 1896 s 218, 1. spalte og Ot. prp. nr. 75 (1948) s 12-14.

73. NOU 1983: 57 s 16, 2. spalte.

74. Straffelovrådets innstilling 1967 s 16, 1. spalte.

75. Se nærmere om den idéhistoriske og praktiske utvikling av den tredje skole og individualprevensjonens første fase med straff som sosialt forsvar i Hauge, *Straffens begrun-nelser* s 217-221 og 234-240. Fra straffelovens forarbeider se f.eks. Getz 1893 som gir en grundig, og for sin tid beteg-nende men nyansert, drøftelse av straffens renovasjonsef-ekt s 14-22; Ot. prp. nr. 75 (1948) s 12-14 og Ot. prp. nr. 75 (1948) s 12-14.

76. Se f.eks. Innst. O. nr. 11 (1967-68) s 3, 1. spalte (om faren for usikkerhet ved for streng straff for narkotikaforbrytel-ser – 10 år ble vurdert som for strengt).

styrket i norsk rett.⁷⁷ Som regel vil hensynet til fornærmede tale for strafferammer som med tanke på den aktuelle krenkelse oppleves som rettferdige sett fra dennes side. Den fornærmede kan imidlertid i særlige tilfeller ha interesse i forbryterens videre skjebne utover det som henger sammen med rettferdig straff. Ved forsøk på barnemord kan det for eksempel være i barnets interesse at moren ikke straffes for drapsforsøket.⁷⁸ Dersom strafferammen har minstestraft, kan slike hensyn ikke tas fullt ut ved straffutmålingen.

Befolkningens følelse av *trygghet og rettssikkerhet* vil nok kunne avhenge av straffens strenghet. Høye strafferammer vil kunne gi et inntrykk av at noe gjøres med kriminaliteten. En slik følelse vil nok kunne bygge på en sterkt overdreven tro på hva som kan oppnås med straff. Allikevel vil *følelsen* av trygghet kunne være en sosial realitet.⁷⁹ For strenge straffer vil som allerede nevnt kunne føre til usikkerhet i befolkningen.

Straffens *symbolfunksjon* vil kunne øke med straffetrusselen.⁸⁰ For noen av de groveste forbrytelsene er det kanskje denne *virkingen* sammen med straffens moraldannende virkning, som kan begrunne de høye strafferammene. Et eksempel på en forbrytelse hvor en slik antagelse er rimelig, er bestemmelsen om forsettlig drap.

Straffens *virkning på samfunnssolidariteten* er først og fremst interessant i forhold til straffen som institusjon og i forhold til hvilke handlinger som kriminaliseres. Denne virkingen har formodentlig nokså liten betydning for strafferammene. Men det kan tenkes at visse grupper blir «utstøtt», ved at samfunnet truer disse med særlig høye straffer. En slik effekt har blitt hevdet i forhold til narkomane og pedofile.

Hvorvidt straffens *stigmatiserende effekt* øker med straffens størrelse, er usikkert. Det er vel først og fremst forbrytelsens art, og kanskje også det å ha sittet i fengsel overhodet, som virker infamerende. Sterkere infamerende virkning av straffen vil som regel ansees som et problem som står i veien for en vellykket tilbakeføring til samfunnet av den straffedømte. Det forekommer allikevel at lovgiver forutsetter en økt stigmatiserende effekt av straffen ved økt straffetrussel, og tilsikter dette. Dette settes da i nær sammenheng med straffens moraldannende effekt.⁸¹

Straffens *ressursmessige virkninger* er i høy grad avhengig av hvor strenge straffer som idømmes, og er trukket frem av lovgiver i en rekke sammenhenger.⁸² Den ressursmessige siden av straffen vil vel, i alle fall for visse sider av de økonomiske kostnadene ved fengselsstraff, være noe nær proporsjonal med straffens størrelse. Fengselsplasser koster for hvert fangedøgn, og de innsatte er lite produktive mens de soner. Christie peker på muligheten for et direkte overskudd av fengselsdriften under visse forhold, basert på materiale fra USA, Kina, Hitler-Tyskland, Sovjetsamveldet, Russland og Øst-Europa.⁸³ I dagens Norge er det liten tvil om at det *direkte* regnskapet for fengselsdriften er negativt. Også de sosiale omkostningene for lovbyteren og hans familie vil øke med straffens størrelse.⁸⁴ Ressursmessige besparelser gjennom straffens prevensjons- og renovasjonsvirkning vil som nevnt være vanskelig å beregne, men i den grad notorisk kriminelle forhindres fra å begå jevnlig kriminelle handlinger vil jo renovasjonsvirkingen være så lenge frihetsberøvelsen varer.

5.2.2.3.3 Gjengjeldessynspunkters betydning for fastsettelsen av strafferammer – rettferdighet og straffverdighet

Oversikt

Gjengjeldelse eller hevn har spilt en stor rolle i rettsenkningen opp gjennom historien. Men ikke en hvilken som helst reaksjon er etter de absolutte straffeteorier egnet til å oppfylle den moralske plikt til å slå tilbake mot urett – gjengjeldelsen skal være rettferdig. Gjengjeldelsesteoriene i sin rene form har lenge vært på vikende front, men man kommer stadig over rettferdighetsargumentasjon i lovforarbeider som drøfter strafferammene i ulike straffebud. Om de færreste i dag ser gjengjeldelse som en moralsk nødvendighet, synes tanken om rettferdig forholdsmessighet, eller likevekt mellom forbrytelse og straff, å stikke dypt i det menneskelige sinn. Det er derfor grunn til å se nærmere på hva som ligger i begrepet «rettferdighet». Det er også nødvendig å presisere hva en rettferdig forholdsmessighet mellom forbrytelse og straff refererer til, og hvilke hensyn som virker inn ved en slik vurdering. Dette vil bli behandlet nedenfor under drøftelsen av begrepet «straffverdighet». Dette begrepet har en sentral rolle for betraktninger som bun-

77. Se Andenæs, Norsk Straffeprosess bind I s 93-94. Offerutvalget går inn for å styrke fornærmedes stilling i NOU 1992: 16.

78. Se drøftelsen i SKM I 1896 s 217-218.

79. Se St.meld. nr. 104 (1977-78) s 12.

80. Strafferammenes symbolfunksjon er behandlet i NOU 1983: 57 s 60, 1. spalte.

81. Se Skattelovutvalgets innstilling II, 1947, s 15 og 19.

82. Se f.eks. Getz 1887, s 49-54 og St.meld. nr. 27 (1997-98) kapittel 6, særlig s 78.

83. Christie, Kriminalitetskontroll som industri, særlig s 72 og kapittel 7.

84. Se f.eks. SKM I 1896 s 178, 1. spalte.

ner i de absolutte straffeteorier eller rettferdighetsbetraktninger.

Begrepet «rettferdighet»

Rettferdighetsbegrepet har dels selvstendig betydning ved analyse av strafferammer, dels har begrepet betydning som referanse eller bestanddel i andre begreper som er av interesse for temaet. «Gjengjeldelse» og «straffverdighet» er eksempler på dette. For denne utredningen ville det vært av særlig interesse å undersøke hvordan rettferdighetsbegrepet brukes i ulike sammenhenger i norske lovforarbeider. Noen slik kartlegging er imidlertid ingen enkel sak. Derfor tas en omvei om hvordan begrepet har vært analysert og forstått i andre sammenhenger. Forhåpentligvis kan dette belyse bruken av «rettferdighet» også i lovforarbeidene. En analyse av rettferdighetsbegrepet har dessuten en selvstendig interesse fordi begrepet antas å stå sentralt i vår tenkning omkring straff, og derfor har betydning for bedømmelsen av straffesammene selv om analysen ikke kan forankres direkte i lovforarbeider.

Rettferdighetsbegrepet har vært gjenstand for en intens diskusjon opp gjennom tidene og er gitt et stort antall ulike utforminger. Heller ikke i lovforarbeidene kan man forvente å finne noen entydig begrepsbruk. Begrepet har imidlertid en sammenheng med rett og rimelighet, og overalt synes rettferdighet på en eller annen måte å være knyttet til likhet. Alf Ross, som har analysert begrepet «rettferdighet» inngående, uttrykker det slik:

«Retfærdighed er lighed. Denne tanke blev allerede formuleret i det 4. årh. f.Kr. af den pythagoræiske filosofi, der symboliserede retfærdigheden ved kvadrattallet, i hvilket det lige forenes med det lige, og er senere hen blevet gentaget og varierende i et utal af formuleringer.»⁸⁵

Ross' analyse peker på sentrale problemer ved rettferdighetsargumentasjon og skal derfor forfølges noe nærmere. Ross peker på at et rettferdighetsbegrep som tar utgangspunkt i et likhetskrav, må angi kriterier for hva som skal bedømmes likt.⁸⁶ Det er selvsagt ingen som bruker rettferdighet om betingelsesløs likebehandling. Det vil tvert imot oppfattes som svært urettferdig om forbryteren underkastes lik behandling som den lovlydige. Nordisk strafferettskomité uttrykker det slik:

«Om det er et rettferdighetskrav at like tilfelle behandles likt, kan det også sies å være et rettferdighetskrav at ulike tilfelle behandles forskjellig.»⁸⁷

Slik Ross ser det, består rettferdighetsbegrepet av to bestanddeler: Et *likhetskrav* og *kriterier for hva som skal ansees som likt*. Likhetskravet innebærer i seg selv ikke annet enn et krav til konsekvens, eller til at forskjellsbehandling knyttes til allmenne kriterier, uansett hvilke. Av disse to bestanddeler hevder Ross at det er det i seg selv tomme likhetskravet som appellerer til folks bevissthet. De kriterier som er nødvendige for å gi rettferdighetsbegrepet mening, tilsløres:

«Det er overordentlig betydningsfuldt at legge merke til det omtalte forhold mellem retfærdighedsformlernes to bestanddele. Konsekvensen herav er nemlig, at den tilsyneladende evidens, der kan knytte sig til lighedstanken og som føles at give retfærdighedsformlerne deres selvtillstrækkelige begrundelse, *slet ikke dækker det der er det praktisk essentielle i disse formler*, nemlig de materielle vurderingspostulater [...] Lighedsideen selv besidder ingen «evidens» eller apriorisk gyldighed. Det der foreligger er simpelthen, at det faktisk er let at opnå enighed om at beskatning, lønansættelse osv. skal ske i henhold til en almindelig regel og ikke vilkårligt fra tilfælde til tilfælde efter lune og forgodtbefindende. Denne fundamentale enighed søger man nu at tilegne sig til fordel for et interessebestemt postulat om, at en regel af bestemt indhold, hvorom der netop ikke er enighed, skal finde anvendelse.»⁸⁸

Ross har rimeligvis ikke noe empirisk belegg for dette, og påstandene er vel heller ikke selvsagte. Det er ikke utenkelig at det også finnes, etter Ross' terminologi, «materielle vurderingspostulater» (kriterier for likebehandlingen), som i særlig grad appellerer til den menneskelige bevissthet som «rettferdige».

Rettferdighetsargumentasjon har blitt mer vanlig i norske lovforarbeider de senere år. Utviklingstendensen i retning av en økt fokusering på rettferdighetshensyn i strafferetten har gjort seg gjeldende i enda høyere grad i Finland og Sverige. Denne tendensen har vært betegnet *nyklassisme* og vokste frem på 1970-tallet, formodentlig som en motvekt til en dominerende behandlings- og prevensjonsideologi. Utviklingen falt i tid sammen med en voksende kritikk av positivismens posisjon i vitenskapen.⁸⁹ Forarbeidene til den svenske revi-

85. Ross, Om ret og retfærdighed s 351. Eckhoff, Rettferdighet s 43 betoner også sammenhengen mellom rettferdighet og likhet.

86. Slik Ross, op.cit. s 353 og Eckhoff, op.cit. s 43.

87. NU 1984: 2 s 24.

88. Ross, op.cit. s 357.

sjonen av straffelovgivningen er sterkt preget av rettferdighetstenkning og nyklassisme, se nærmere om dette nedenfor.

Det kan altså rettes innvendinger mot den kritikk av rettferdighetsbegrepet som er presentert ovenfor. Det er imidlertid ikke mulig å oppstille objektive kriterier for hva som er rettferdig, og ved uenighet om hva som er rettferdig, har Ross' kritikk mye for seg. Eckhoff sier følgende om denne situasjonen:

«Når to stridende rettferdighetsoppfatninger står mot hverandre, finnes det – såvidt jeg vet – ingen metode for å få avgjort hvilken av dem som er den riktige eller mest relevante. Diskusjoner hvor ulike rettferdighetsoppfatninger kolliderer, har derfor en tendens til å bli lite fruktbare. Det blir lett til at begge parter gjentar om og om igjen sine påstander.»⁹⁰

I slike situasjoner kan man få sympatier for Ross' mistanke om at «der er noget galt fat med en idé, der synes at kunne spændes for enhver vogn».⁹¹ Han gir selv et polemisk uttrykk for de kommunikasjonsproblemene som oppstår dersom rettferdighet påberopes i en diskusjon hvor partene er uenige:

«Den der hævder, at en vis regel eller orden, fx et skattesystem, er uretfærdig, fremhæver overhovedet ikke nogen kendelig egenskab ved denne orden, han begrunder derfor ikke sit standpunkt, men giver alene følelsesmæssigt udtryk herfor. [...] At påberåbe sig retfærdighed er det samme som at slå i bordet: et følelsesmæssigt udtryk der gør ens krav til et absolut postulat og dermed basta. Dette er ingen god vej til indbyrdes forståelse. Det er umuligt at diskutere med en mand der mobiliserer retfærdigheden, for han siger intet, om hvilket der kan argumenteres for og imod. Hans tale er påtrykning, ikke argumentasjon. [...] En samtale kan først komme i gang, hvis man forsøger at spørge sig selv, hvilke faktiske forhold og vurderingsindstillinger der betinger ens følelsesmæssige indstilling, og så argumenterer i ovennsstemmelse hermed.»⁹²

Nå er det vel å strekke en treffende kritikk for langt dersom man utelukker muligheten for å operere med et mer fastlagt rettferdighetsbegrep enn det Ross forfekter. Eckhoff, som et eksempel, har for-

søkt en slik presisering av et normativt rettferdighetsbegrep.⁹³ Han påpeker dessuten at ikke *et* hvert resultat så lett lar seg begrunne med rettferdighetsargumentasjon.⁹⁴ Dette kan tyde på at det ikke bare er det formelle likhetskriteriet som appellerer til vår bevissthet, slik som Ross hevder. Dessuten kan rettferdighetsbegrepet selv etter Ross' terminologi være egnet til å karakterisere et resultat. Det er som rettspolitisk målestokk begrepet forkastes.⁹⁵ Og med den økende tendens til å akseptere intuitive verdibetraktninger i argumentasjonen, kan man spørre seg om noe annet begrep enn «rettferdighet» bedre kan gi uttrykk for en oppfatning om hva som er riktig og rimelig.

Som en oppsummering kan man si følgende: Rettferdighetsargumentasjon har sine svakheter, men inngår som et sentralt begrep når det gjelder å gi uttrykk for hva som er rett og riktig. Som et ikke nærmere presisert *argument* vil en henvisning til rettferdighet fort være uklart og lite tilfredsstillende i en diskusjon. Men «rettferdig» kan være en naturlig karakteristikk av det *resultat* eller den *løsning* som samlet sett finnes rimelig – intuitivt eller på bakgrunn av nærmere angitte hensyn.

Begrepet «straffverdighet»

«Straffverdighet» er ikke et presist og entydig fastlagt begrep, men er vanlig å bruke for å angi hvor streng straff som er rimelig for en konkret handling eller type handling eller for å angi grad av bebreidelse som kan rettes mot gjerningsmannen.

Noen ganger brukes «straffverdighet» i svært vid betydning, slik at de fleste hensyn som kan tenkes å være relevante for fastsettelsen av strafferammer, omfattes. I andre sammenhenger er det først og fremst hensyn med moralske implikasjoner det siktes til ved bruk av straffverdighetsbegrepet.

Etter alminnelig språkbruk er det vel ikke nærliggende å bruke «straffverdig» om enhver straffbar handling. Brudd på plikten til å ha med førerkort ved bilkjøring og reglene om etterfølgende beruselse, jf. vtrl. §§ 24 og 22, jf. 31, er formodentlig eksempler på overtredelser som ikke kvalifiserer til en slik karakteristikk. Det ville i så fall være å anlegge et svært rendyrket regeletisk perspektiv. I de tilfellene hvor en bilist har gyldig førerkort, men har glemt dette, eller har drukket alkohol etter et trafikkuhell hvor han ikke var alkoholpåvirket, vil vel de færreste si at handlingene er straffverdige. Reglene er begrunnet i kontroll- og bevis-

89. Se nærmere Hauge, Straffens begrunnelser s 313-327; Löfmarck, Nyklassicismen – vart tog den vägen? og Hirsch/Jareborg, Straff och proportionalitet (tilsvar til Löfmarck).

90. Eckhoff, Kan vi lære noe av kvinneverden? s 88. Graver, op.cit. s 598 gir det siterte sin tilslutning. Se også Eckhoff, Rettferdighet s 43.

91. Ross, Om ret og retfærdighed s 352.

92. Op.cit. s 358-359.

93. Eckhoff, op.cit. særlig s 37-49.

94. Op.cit. s 191.

95. Ross, Om ret og retfærdighed s 358.

hensyn. Brukes begrepene «straffbart» og «straffverdig» som synonymer, reduseres distinksjonsmulighetene. Det forekommer imidlertid at begrepene brukes på denne måten⁹⁶

Lovgivers bruk av «straffverdig» er altså ikke entydig. Heller ikke i rettspraksis og juridisk teori brukes begrepet på en entydig måte.

Eskeland har analysert bruken av «straffverdig» i rettspraksis og juridisk teori. Eskeland påviser at flere forhold kan danne grunnlag for å stemple en handling som straffverdig, alene eller samlet, og peker på tre forhold: 1) forholdets grovhet, 2) gjerningsmannens strafferettslig relevante skyld og 3) den verdimeslige dom over handlingen – basert blant annet på gjerningsmannens motiv og handlingssituasjonen. Den «verdimeslige dom over handlingen» er vidt formulert – vel ikke vesentlig mer presist enn «straffverdig». Formodentlig dreier det seg om en vurdering av den straffbare handling basert på sider av gjerningsmannens subjektive forhold som ikke regnes til det strafferettslig skyldspørsmål, jf. 2).⁹⁷

På samme måte som ved behandlingen av begrepet «rettferdighet» ovenfor, trekkes også i drøftelsen av begrepet «straffverdighet» veksler på analyser av dette begrepet som ikke er gjort med særlig sikte på norske lovforarbeider, men som allikevel antas å ha verdi for forståelsen av straffverdighetsbegrepets innhold generelt.

I den svenske Fängelsestraffkommitténs utredning av strafferammer og straffutmåling har begrepet «straffvärde» vært underlagt en relativt omfattende drøftelse.⁹⁸ Det kan derfor være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i dette arbeidet ved drøftelsen av de problemer som gjør seg gjeldende i forhold til straffverdighetsvurderinger. Fängelsestraffkommittén definerer begrepet «straffvärde» slik:

«Med et brotts *straffvärde* avses brottets svårhet i förhållande till andra brott. Straffvärde är alltså ett mått på hur allvarligt brottet är. Det straffvärde som kommer till uttryck i straffskalorna är brottens abstrakta straffvärde. Straffvärdet hos ett visst begånget brott utgör det konkreta straffvärdet.⁹⁹

Den svenske abstrakte straffvärdebedømmelsen refererer til *förholdsmessighet* i to ulike perspektiver som ledende hensyn ved fastsettelsen av strafferammene. I det ene perspektiv vurderes straffen mot forbrytelsens grovhet. I det andre perspektiv vurderes straffetrusselen i de ulike lovbrudd opp mot hverandre. I de svenske motivene brukes begrepene «proportionalitet» og «ekvivalens» for å sondre mellom de to perspektivene:

«Med proportionalitet avses att straffskalan bör bestämmas i proportion till brottets svårhet. Ekvivalens innebär att lika svåra straff skall utsättas för likvärdiga brottstyper och kan sägas vara en följd av proportionalitetstanken.»¹⁰⁰

I det følgende blir «proporsjonalitet» brukt identisk med det svenske begrepet «proportionalitet». Også ekvivalensbegrepet blir brukt slik som i Fängelsestraffkommitténs utredning. Begrepene antas å være i høy grad sammenfallende med Eckhoffs begreper «likevektsrettferdighet» (som korresponderer med proporsjonalitet) og «fordelingsrettferdighet» (som i alle fall i høy grad korresponderer med ekvivalensbegrepet). Likevektsrettferdighet betegner gjensidighet og likevekt mellom partene ved utveksling av verdier. Fordelingsrettferdighet brukes om likefordeling av verdier.¹⁰¹

Som det fremgår av det siterte, anser Fängelsestraffkommittén ekvivalens for å være en følge av proporsjonalitetstanken. Dersom man kunne angi den forholdsmessig riktige straff for lovbrudd med høy presisjon ut fra alle relevante kriterier, ville man ikke bare oppnå en riktig ekvivalensvurdering av straffebestemmelser som en refleks av dette, men også forholdsmessighet mellom straffen for de enkelte straffedømte. Konstruksjonen med proporsjonalitet og ekvivalens er først og fremst av teoretisk interesse. Det er lite realistisk å operere med en forutsetning om at ekvivalens skal følge av proporsjonalitet på et praktisk nivå. Til det er presisjonsnivået ved de to forholdsmessighetsvurderingene for lavt. Betydningen av dette lave presisjonsnivået behandles nedenfor under pkt. 5.2.2.3.4.

Fängelsestraffkommittén fremholder at proporsjonalitetsvurderingen ikke kan gjøres uavhengig av en vurdering av «hvilken allmän nivå på straffen» man skal ha.¹⁰² Man kan stille spørsmål ved om det er teoretisk holdbart å operere med et

96. Se f.eks. Ot. prp. nr. 12 (1889), s 4, 2. spalte og 29, 1. spalte.

97. Se Eskeland, Strafferett s 127-130.

98. «Straffvärde» er behandlet i SOU 1986: 13 s 19-22 og SOU 1986: 14 s 131-413. En kort oversikt over reformen er gitt i Cosmo, Påföljd för brott. Löfmarck, Ett lagom ideologiskt betänkande, gir en kritikk av reformen og kritikken blir besvart av Hirsch/Jareborg, Straff och proportionalitet s 319-320.

99. SOU 1986: 13 s 19.

100. SOU 1986: 13 s 15. Se også Slettan og Øie, Forbrytelse og straff s 87 som formodentlig inntar et tilsvarende perspektiv som i den svenske lovrevisjonen.

101. Se Eckhoff, Rettferdighet s 38-39.

102. SOU 1986: 14 s 143. Det «generelle straffenivå» behandles av Slettan og Øie, ibid og dekker formodentlig samme realitet som «allmän nivå på straffen».

slikt «generelt straffenivå» eller «allmän nivå på straffen» ved en revisjon av hele straffelovgivningen. Ved endring av en enkelt bestemmelse vil straffenivået – om enn på en komplisert måte og bare i den grad straffenivået kan sies å følge av straffebestemmelsene – teoretisk sett foreligge som et statistisk faktum. Ved en revisjon av hele straffelovgivningen vil imidlertid straffenivået være et produkt av de enkelte nye bestemmelsene. Skal man i en slik situasjon utlede de enkelte strafferammer av det generelle straffenivået, oppstår sirkularitet i begrunnelsen. Straffenivået fremstår med andre ord ikke som et fast punkt ved en total lovrevisjon. At tradisjon og kultur vil ha en helt sentral rolle ved fastsettelsen av de ulike strafferammer, er det ingen tvil om, men å snakke om det generelle straffenivå kan lede tanken i retning av at det foreligger et tilgjengelig fast holdepunkt, noe som neppe er helt tilfredsstillende hverken teoretisk eller praktisk.

Hverken proporsjonalitets- eller ekvivalensbegrepet sier noe om hva som gjør den ene forbrytelse verre enn den annen. Begrepenes innhold må fastlegges ved å angi hvilke omstendigheter som påvirker bedømmelsen av de ulike handlingers «svårhet» eller «förkastlighet». Fängelsestraffkommittén påpeker selv dette. Når modellen med proporsjonalitet og ekvivalens likevel velges som et teoretisk utgangspunkt for graderingen av straffetruslene, er det for å betone at straffen bør fastsettes ut fra forbrytelsen *relative* forkastelighet og ikke ut fra prevensjonshensyn:

«Eftersom proportionalitetstanken saknar ett materiellt innehåll kan man kanske tycka att den är tämligen ointressant. Enligt vår uppfattning är så emellertid inte fallet. Vi anser att det är mycket viktigt att slå fast att straffvärdebedömningar skall göras, inte utifrån olika teorier om straffets eller straffhotets verkningar, utan efter en värdering av brottens relativa förkastlighet.»

Om hvilke *hensyn* som inngår i straffverdighetsvurderingen sier Fängelsestraffkommittén:

«Som ovan nämnts anser vi att man, när det gäller att utforma straffskalor för olika gärningar, inte har nytta av vare almenpreventiva eller individualpreventiva resonemang. Vi anser i stället att straffvärdebedömningar bör grundas på de olika brottens *förkastlighet*. Utgångspunkten vid bestämmande av straffskalor för de olika brotten skall således vara vad brottet allmänt sett *förtjänar* av straff. För att komma fram till detta blir det nödvändigt att föra någon form av *rättviseresonemang* på så sätt att man frågar sig vad de olika brotten allmänt sett *för-*

tjänar av straff. Straffskalan bör således bestämmas i proportion till brottets svårhet och lika straff bör utsättas för likvärdiga brottstyper [mine kursiveringar].»¹⁰³

Som det fremgår av det siterte, er *rettferdighetsbetraktninger* sentralt for straffverdighetsvurderingen. Det svenske straffvärdebegrepet må sies å være relativt vidt med hensyn til hvilke omstendigheter som ansees relevante for hva som er rettferdig straff. Prevensjonshensyn og prosessuelle hensyn anerkjennes imidlertid ikke som relevante ved straffverdighetsvurderingen.¹⁰⁴

Avhengig av hvor vid betydning av «straffverdighet» man legger til grunn, vil det være et større eller mindre sammenfall mellom de hensyn som inngår som momenter i en straffverdighetsvurdering, og alle de hensyn som kan ha betydning for strafferammene. I hvor vid betydning begrepet brukes i lovforarbeider, varierer.

Når det ikke henvises til bruken av «straffverdig» i andre kilder, brukes begrepet i denne utredningen som en karakteristikk av handlinger vurdert ut fra hensyn med moralske implikasjoner, nært knyttet til rettferdighetsbetraktninger og gjengjeldelsesteorier. Prinsipielt sees grad av «straffverdighet» som det relevante vurderingstema ved fastsettelse av strafferammer etter de rene gjengjeldelsesteorier. Ulike nyttehensyn, herunder prevensjonshensyn, lovtekniske hensyn, ressurshensyn, hensynet til rettsenhet med utlandet og folkerettslige forpliktelser, kan altså ikke danne grunnlag for å karakterisere en handlingstype som «straffverdig» etter dette arbeidets terminologi. Når begrepet gjengis fra andre kilder, er det ikke forutsatt at ordet brukes i nøyaktig denne betydningen, men det antas at de momenter som inngår etter dette arbeidets definisjon, utgjør vesentlige sider av begrepet slik det stort sett blir brukt.

Straffverdighets- og rettferdighetsargumenters betydning ved fastsettelse av strafferammer

Tiltroen til straffetruslenes og straffereaksjonenes preventive virkninger har som nevnt tapt terreng. Dette har ført til at prevensjonsargumentasjonen har blitt mer reservert. Ut fra en rasjonell tilnærming kunne en kanskje tro det skulle få store konsekvenser når en så sentral del av begrunnelsen for de gjeldende strafferammer som prevensjonsidéen viser seg å bygge på i noen grad bristende forutsetninger.

103. SOU 1986: 13 s 19.

104. Se SOU 1986: 14 særlig s 144-147.

Det ser imidlertid ut til at den nye innstillingen til virkelighetens forhold har fått nokså liten betydning for strafferammene. Dette kan kanskje illustrere forholdet mellom overveielse og begrunnelse, og i hvilken grad rettferdighetsbetraktninger og tradisjon innvirker på fastsettelsen av lovens strafferammer som de egentlig motiverende hensyn. Kanskje er det slik at dersom empiriske undersøkelser viser at lovgivers vurderinger bygger på uriktige forutsetninger, får dette allikevel liten betydning for strafferammene. Begrunnelsen for strafferammene endres; strafferammene beholdes. Hvis dette er riktig, er det manglende korrespondanse mellom lovgivers overveielser og uttalte begrunnelser. En mulig alternativ forklaring er at lovgiver frykter en uheldig *signaleffekt* som kan lede til økt kriminalitet på et område dersom en strafferamme senkes, selv om ingen lenger har tiltro til strafferammens *prevensjonsvirkninger* slik forholdene allerede ligger an.

Det er videre først når forutsetningene om straffens virkninger brister, at det blir noen nødvendig konflikt mellom absolutte og relative straffeteorier. Som nevnt i pkt. 5.2.2.3.2 er utgangspunktet ved fastsettelsen av strafferammer etter nytteteorier at straffens nyttige virkninger øker med straffetrusselen, og at det er viktigere å motvirke forbrytelser jo mer alvorlige de er. Hvor uønsket, farlig eller skadelig en forbrytelse er, sett med samfunnets øyne, vil altså være utgangspunktet for hvor høye strafferammer som fastsettes for de ulike lovbrudd. Dette skiller seg ikke nødvendigvis fra den rettferdighets- eller straffverdighetsvurdering som ligger til grunn for strafferammene hvis man tar utgangspunkt i gjengjeldelsesteorier.

Straffverdighet, humanitet og forholdsmessighet som begrensende prinsipper for straffen

Når straffverdighetsbetraktninger knyttes til gjengjeldelseshensyn, er det ofte som et argument for tilstrekkelig streng straff til å oppfylle rettferdighetens krav. Om det ikke kan påvises nyttevirkinger av streng straff skal likevel gjerningsmannen få som fortjent. Motsatt kan straffverdighetsvurderinger tjene som begrensende prinsipp for straffen. Da er argumentet at ingen skal straffes strengere enn fortjent, uansett straffens eventuelle nyttevirkinger.¹⁰⁵ For sterk betoning av effektiv bekjempelse av kriminalitet ut fra nyttebetraktninger vil kunne føre til støtende resultater som ikke passer

inn i vår rettskultur. Ut fra rene samfunnsnyttebetraktninger kunne man i prinsippet forsvare bruk av dødsstraff overfor uskyldige ut fra parolen: »[D]et er bedre for dere at ett menneske dør for folket enn at hele folket går til grunne.»¹⁰⁶

Et annet begrensende prinsipp for straff som henger sammen med forholdsmessighets- og straffverdighetsbetraktninger, er kravet til humanitet. Humanitetshensyn kan trekke i retning av mildere straff enn rene straffverdighetsbetraktninger skulle tilsi, men det vil vel i alle fall være et minstekrav til humanitet at straffen står i et rimelig forhold til forbrytelsen, og at ingen straffes strengere enn fortjent.¹⁰⁷

I straffelovgivningens forarbeider er humanitet og forholdsmessighet eller straffverdighet som begrensende prinsipp for strafferammene nevnt en rekke steder.¹⁰⁸

Betydningen av forholdsmessig straff i forhold til internasjonale forpliktelser behandles nedenfor i pkt. 5.2.2.15.

Speilende straffer, forholdsmessighet og moderne straffarter

Opp gjennom historien har det i nokså stor utstrekning vært forsøkt å speile den aktuelle krenkelse i straffen for å oppnå forholdsmessighet mellom forbrytelse og straff. Man straffer altså ved å påføre forbryteren et lignende onde som han selv har påført sitt offer. Talionsprinsippet er et velkjent uttrykk for dette med sitt påbud om at det skal bøtes øye for øye, tann for tann, liv for liv.¹⁰⁹ Her er straffen av nøyaktig samme art og omfang som krenkelsen. Dersom man utelukkende forholder seg til lovbruddets objektive side, oppnår man i slike tilfeller en sikker forholdsmessighet mellom forbrytelse og straff. Det er imidlertid først og fremst i forhold til liv- og legemskrenkelser det er mulig å straffe på en måte som er direkte sammenlignbar med krenkelsen. For andre typer lovbrudd vil det være vanskelig å finne dekkende straffer.¹¹⁰

Det har vært mange oppfinnsomme og gruopvekkende forsøk opp gjennom historien på å gi

105. Hart, *Prolegomenon to the Principles of Punishment* behandler forholdsmessighet som begrensende prinsipp, særlig s 9-10 og 24-27.

106. Johannes 11,50. Ypperstepresten Kaifas ord til de jødiske lederne da de la planer om å drepe Jesus, jf. Husabø, *Strafferetten og menneskerettene* s 132.

107. Straffelovkommisjonen behandler humanitetshensyn som grense for bruk av straff i NOU 1983: 57 s 52.

108. Se blant mange St.meld. nr. 104 (1977-78) s 13-14; NU 1984: 2 s 39-43 og St.meld. nr. 27 (1997-98) s 26-28.

109. Se 2. Mos. 21, 23 flg.; 3. Mos. 24, 17-22 og 5. Mos. 19, 19-21.

110. Ørsted, *Eunomia II* s 12-24 imøtegår med en viss brodd Kants teorier om forholdsmessighet gjennom speilende straffer i forhold til blant annet sedelighetsforbrytelser og tyveri.

symbolsk speilende straffer hvor straffen ikke har vært av samme art som forbrytelsen. Noen selvinnslysende forholdsmessighet mellom forbrytelse og straff har ikke alltid vært resultatet av slike straffer. Som eksempler kan nevnes avkutting av tyvens hånd, utskjæring av spotterens tunge og at falsk-myntnere fikk flytende metall helt ned i halsen. Her har vel ikke heller forholdsmessighet alltid vært målsetningen. Siktemålet har vel snarere vært at straffen skal gjenspeile den kriminelle handling og understreke dens forkastelighet. Avskrekking har også stått sentralt.

I vår kulturkrets er speilende straffer ikke noen farbar vei, dels fordi subjektive vilkår tillegges betydelig vekt, dels fordi de straffarter som er egnet til å speile de ulovlige handlinger, ofte vil anses som inhumane. Den eneste forbrytelse som forsåvidt kunne vært speilet med fengselsstraff, er frihetsberøvelse. Her kunne prinsippet vært like for like. Det er nesten forbausende i hvor liten grad et slikt prinsipp er blitt lagt til grunn i strl. § 223, 2. ledd. Har frihetsberøvelsen vart i mer enn en måned er straffen fengsel fra 1 til 15 år. Man kan imidlertid innvende at straffen og forbrytelsen i et slikt tilfelle ikke er frihetsberøvelse av samme art.

Mange moderne straffebud er helt uegnet for en speilende straffetrussel. Kjøring uten førerkort, unnlattelse av å melde flytting til folkeregisteret og manglende oppfyllelse av regnskapsplikt er eksempler på dette.

5.2.2.3.4 *I hvilken grad bør rettferdighetshensyn eller hensynet til straffens virkninger være styrende for strafferammene?*

Oversikt

Som påvist ovenfor ligger både ulike rettferdighetsbetraktninger og prevensjonshensyn til grunn for dagens strafferammer. Ved fastsettelsen av lovens strafferammer skal etter Straffelovkomisjonens mandat «de ulike lovbruddstyper veies mot hverandre, og hensynet til rettferd stå sentralt».¹¹¹ Hvorvidt også hensynet til straffens virkninger skal ha betydning for fastsettelsen av strafferammene, sies det ikke noe om.

Nedenfor drøftes først hvilken vekt rettferdighetshensyn bør ha ved fastsettelse av strafferammene. Deretter drøftes hvilken vekt prevensjonshensyn bør ha. Endelig behandles hvorvidt andre virkninger av straffen enn prevensjonsvirkningene bør tillegges vekt.

Hvilken vekt bør rettferdighet- og straffverdighetsargumenter ha ved fastsettelsen av strafferammene?

I takt med en synkende tiltro til at straffens prevensjonsvirkninger øker med straffetrusselen, har det vært en økt tendens til å godta rettferdighetsargumentasjon de senere år. Rettferdighetsargumentasjon er imidlertid ikke av ny dato i forhold til strafferammene. Også i straffelovens opprinnelige forarbeider argumenteres det med straffverdighet og rettferdighet, og selv om betoningen av rettferdighet varierer i ulike epoker, finner man eksempler på rettferdighetsargumentasjon til alle tider.¹¹² Lovens strafferammer har i relativt beskjeden grad blitt endret som følge av skiftet i synet på straffens virkninger, til tross for at mange høye strafferammer i sin tid først og fremst har blitt begrunnet med hensynet til prevensjon. Dette kan som nevnt ovenfor i i pkt. 5.2.2.3.3 vekke en mistanke om at rettferdighetstenkning hele tiden har utgjort et viktig premiss for lovens strafferammer.

Det kan imidlertid være grunn til å tone rettferdighetsperspektivet som rettesnor ved fastsettelsen av strafferammene noe ned. Som det er gjort rede for i pkt. 5.2.2.3.3, kan rettferdighet eller straffverdighet vurderes i to relasjoner, nemlig i forhold til proporsjonalitet og ekvivalens. Når det gjelder tanken om *proporsjonalitet* (forholdsmessighet mellom forbrytelse og straffetrussel), er det et prinsipp med dyp forankring i vår kultur. Ved en lovrevisjon kommer man ikke utenom en konkret vurdering av det enkelte straffebud på bakgrunn av rettstradisjon og kultur. Men det skal store uforholdsmessigheter til før strafferammen i en straffebestemmelse isolert sett fremstår som urimelig. Presisjonsnivået her vil være lavt. I praksis vil nok derfor prinsippet om proporsjonalitet gi begrenset veiledning. I enkelte tilfeller kan det allikevel forekomme at strafferammen i en bestemmelse fremstår som uforholdsmessig i forhold til den handling som rammes – vi kan kanskje finne eksempler på det i vår narkotikalovgivning.

Etter Straffelovkomisjonens mandat skal en *ekvivalensvurdering* (forholdet mellom strafferammene i de ulike straffebestemmelsene) «stå sentralt» for fastsettelsen av strafferammene. Ved den svenske lovrevisjonen var denne vurderingen nærmest enerådende for utformingen av strafferammene.¹¹³ Det er umiddelbart en tiltalende tanke at strafferammene for de ulike forbrytelser skal stå i

111. Gitt ved kgl. res. 26. sept. 1980. Det er redegjort for mandatet i NOU 1983: 57 s 27-29.

112. Se f.eks. Skattelovutvalgets innstilling II, 1947, s 24 og Ot. prp nr. 62, 1980-81 s 26, 2. spalte.

113. SOU 1986: 13 s 15 og 19 og SOU 1986: 14 s 66-68 og 143.

et rettferdig forhold til hverandre. Det er allikevel grunn til å foreta en kritisk vurdering av konsekvensene av å basere lovens strafferammer på et slikt prinsipp.

Så lenge det er likeartede lovbrudd som skal veies mot hverandre, er prinsippet om ekvivalens nokså håndgripelig. Noen forbrytelser er regulert som gradsforbrytelser, slik at strafferammen er avhengig av hvor grov krenkelsen av den beskyttede interesse er. Eksempler på dette er naskeri – tyveri – grovt tyveri og legemsfornærmelse – legemsbeskadigelse – grov legemsbeskadigelse.¹¹⁴ I disse tilfellene er det klart at strafferammene bør øke jo grovere krenkelsen er. Tilsvarende bør straffetrukselen, under ellers like forutsetninger, være større for skadeforvoldelse enn for fareforvoldelse og større for forsettlig krenkelse av en interesse enn for uaktsom krenkelse.¹¹⁵ Som det gjøres nærmere rede for i pkt. 5.2.3.2, er imidlertid heller ikke en avveining av strafferammen i straffebud som verner likeartede interesser, noen automatisk operasjon.

Prinsippet om ekvivalens er særlig problematisk når ulike interesser skal veies mot hverandre. I slike situasjoner er ikke forbrytelsene direkte sammenlignbare. Mange svært ulike hensyn kan være relevante for en forbrytelses strafferamme. Avveiningen av disse hensynene kan by på problemer. Ved en direkte sammenligning av ulike interesser er det fare for at visse hensyn vil ha en uforholdsmessig stor gjennomslagskraft i forhold til andre relevante hensyn.

Andenæs peker på at estetiske hensyn kan legge sterke føringer på bedømmelsen av straffverdighet.¹¹⁶ I denne sammenheng viser han til Rt. 1938 s 164 som gjaldt en anke over straffutmålingen for overlagt drap utført med en grisesnare. Lagmannsretten hadde lagt vekt på at forbrytelsen var utført på en «gruoppvekkende måte». Straffen ble opprettholdt i Høyesterett. Dissenterende dommer Hanssen sa følgende: «Jeg forstår således ikke hvad lagmannsretten sikter til med bemerkningen om at drapsforbrytelsen er forøvet på en gruoppvekkende måte. Man kan jo si at ethvert overlagt drap er en gruoppvekkende forbrytelse, men den måte hvorpå forbrytelsen her er utført, har nettop vært egnet til å spare den drepte for lidelser.»

Det er først og fremst ved en direkte og intuitiv sammenligning mellom ulike lovbrudd det er fare for at visse hensyn tilsløres. Alf Ross har sagt om rettferdighetsvurderinger at «man tror så gerne på

de illusjoner der hidser følelserne ved at virke stimulerende på binyrernes funktion».¹¹⁷ Og det er vel særlig moralske og følelsesmessige hensyn som i uforholdsmessig grad vil kunne trenge igjenom overfor andre hensyn ved intuitive vurderinger av hva som er rettferdig. Et paradoksalt utslag av den menneskelige psykologi vil kunne være at overgrep mot enkeltpersoner vurderes som mer alvorlig og opprivende enn overgrep som rammer en større personkrets. Enkeltpersoners skjebne kan appellere mer til frustrasjonsfølelsen enn forhold som kan true hele befolkningen. Ser man på hensynene som gjør seg gjeldende ved grov miljøkriminalitet, er det klart at det er mange gode grunner til å vurdere slik kriminalitet svært alvorlig. De verdier som rammes – de ulike miljøverdier – utgjør nødvendige forutsetninger for vår helse og trivsel, og i ytterste konsekvens for hele vår eksistens. Motivet for miljøkrenkelser vil typisk være vinning, og forbrytelsene vil i mange tilfeller være gjennomført med fullt overlegg. Ved en direkte sammenligning med for eksempel voldtekt eller seksuelle overgrep mot barn vil nok allikevel miljøforbrytelser ha vanskelig for å nå opp til samme straffverdighetsnivå i allmennhetens bevissthet. Krenkelse av seksualmoral synes mer enn noe å appellere til samfunnets krav til en streng straffetruksel.

Det er grunn til å ta Ross på alvor når han hevder rettferdighetsargumentasjon innebærer en manglende tilkjenneivelse av de motiverende hensyn, og en henvisning til en mer selvtilstrekkelig begrunnelse enn det er grunnlag for.

Av straffebestemmelser i den gjeldende lovgivning som tyder på at hensynet til moral, og da særlig seksualmoral, har en særlig gjennomslagskraft ved fastsettelsen av strafferammer, skal nevnes tre bestemmelser hvor det ikke er noe vilkår at den ulovlige handling *har hatt* noen særskilt skadefølge. Strl. § 220 (bigamibestemmelsen) har en strafferamme på 4 år. Strl. § 192 (voldtekt) har en strafferamme på 10 år eller 15 år ved voldtekt til samleie. Strl. § 195, 2. ledd rammer utuktig omgang med mindreårige av kvalifisert art, blant annet ved særlig krenkende overgrep og ved gjentatte overgrep mot barn under 10 år. Her er strafferammen 21 år. Det er klart disse forbrytelsene representerer en alvorlig integritetskenkelse og *kan* føre til store psykiske skader i mange tilfeller. Slik er det imidlertid også ved legemsbeskadigelse, hvor det i tillegg vil foreligge en legemsskade som er dekket av gjerningspersonens forsett. For

114. Henholdsvis strl. §§ 391 a, 257, 258 og 228, 229 og 231.

115. Jf. NOU 1983: 57 s 61-62.

116. Andenæs, Straffbar unnlatelse s 37.

117. Ross, Om ret og retfærdighed s 359.

legemsbeskadigelse etter strl. § 229, 1. straffalternativ er strafferammen 3 år.

Dersom ekvivalensvurderingen gjøres mindre intuitivt, ut fra en bred refleksjon over de relevante hensyn, vil prinsippet om ekvivalens kunne innebære en rimelig og fornuftig korreksjon av strafferammene.

Spørsmålet om proporsjonalitet og ekvivalens må for øvrig vurderes i sammenheng med hvilke omstendigheter og hensyn som skal ansees relevante ved straffverdighetsvurderingen.

Det kan vel ikke være tvil om at rettferdighet i ordets beste mening er noe som bør tilstrebese, og at rettferdighetsargumenter derfor er relevante. Hvilken vekt som bør legges på rettferdighetsargumenter ved fastsettelse av strafferammer, avhenger etter det foranstående av hvordan argumentene nærmere utformes.

Bør straffens nyttevirksomheter ha noen vekt ved fastsettelsen av strafferammer?

Ved revisjonen av straffelovgivningen i Sverige tok man, som nevnt ovenfor i pkt. 5.2.2.3.3, på prinsipielt grunnlag bestemt avstand fra straffens prevensjonsvirkninger som et hensyn av betydning for fastsettelsen av strafferammene.¹¹⁸ Bakgrunnen for dette var at slike hensyn kunne komme i konflikt med rettferdighetstanker. Et slikt standpunkt vil vel være naturlig som et begrensende prinsipp for strafferammene. Selv om det skulle være mulig å oppnå sterke prevensjonsvirkninger gjennom urimelig strenge straffer, vil rettferdighetshensyn tale mot slike overdrevne strenge straffetrusler.

At rettferdighetshensyn skulle innebære en plikt til å straffe med en gitt strenghet, også dersom gode grunner skulle tilsi en lavere straff for den konkrete handlingstype, er mer oppsiktsvekkende. Dette gjelder særlig fordi den rettferdighetsvurderingen det er snakk om å gi fortrinnet, ikke har noen objektiv forankring. Hva som er rettferdig, vil være en bred vurdering hvor også ulike prevensjonshensyn, kanskje særlig individualpreventive hensyn, vil kunne inngå. Det synes derfor som de svenske lovforarbeidene går noe langt når de på prinsipielt grunnlag generelt avskjærer muligheten for å legge vekt på prevensjonshensyn i ethvert tilfelle. Det er nok dessuten en nær sammenheng mellom hva som vurderes som rettferdig straff, og hva som ansees nødvendig etter en prevensjonstankegang. Dersom man implementerer disse vurderingene i rettferdighetsbegrepet, men

tar avstand fra å trekke dem eksplisitt frem, oppnås lite annet enn en tilsløring.

På mer prinsipielt grunnlag kan man spørre om det ikke også bør kunne tas rene prevensjonshensyn selv om disse skulle komme i konflikt med rettferdighetshensyn. Når det er den alminnelig aksepterte oppfatning at selve straffesystemet er forankret i samfunnsnyten, kan man spørre om det ikke er naturlig at den nærmere innretningen av systemet også skjer på bakgrunn av nyttebetraktninger.

Et særlig spørsmål er hvorvidt det bør legges vekt på oppdagelsesrisikoen ved ulike lovbrudd ved fastsettelsen av strafferammene. Ut fra rene rettferdighetsbetraktninger kan man hevde at høye strafferammer for forbrytelser på grunn av lav oppklaringsrate innebærer uforholdsmessig streng straff for noen få uheldige på bakgrunn av at de har plassert seg i en særlig gruppe ved sin kriminelle handling. Man sier: «Du har riktignok bare begått denne ene overtredelse, men du og din *type* har gjort store skader.»

Ut fra et nytteperspektiv kan det anføres grunner for å øke strafferammene ut over det en isolert straffverdighetsvurdering skulle tilsi når oppklaringsmulighetene er små. Straffens prevensjonseffekt avhenger av flere forhold, blant annet oppdagelsesrisikoen for den aktuelle forbrytelse. Er risikoen for å bli tatt lav, kan man anta at straffetruslen må være tilsvarende høyere for å oppnå samme prevensjonseffekt. Samfunnets behov for strengere straffer ved lav oppdagelsesrisiko kan derfor tale for å ta hensyn til dette. Dessuten vil vel ikke straffverdighetsvurderingen være upåvirket av at virksomheten foregår i det dunkle og griper om seg, og at den aktuelle gruppen av forbrytere nesten aldri må stå til ansvar.

Etter dette bør ikke straffens prevensjonsvirkninger utelukkes som relevant argument ved fastsettelsen av strafferammer. Begrensende prinsipper bør imidlertid legge bånd på hvilken vekt prevensjonshensyn tillegges, jf. pkt. 5.2.2.3.3. Dessuten bør prevensjonshensyn selvsagt forkastes som argument i den grad lovgiver selv forutsetter at den aktuelle prevensjonsvirkning ikke følger av straffen.

Bør andre virkninger av straffen enn prevensjonsvirkninger ha betydning ved fastsettelse av strafferammer?

I hvilken grad bør så andre virkninger av straffen enn prevensjonsvirkningene ha innflytelse på strafferammene? Det vil nok ofte være vanskelig å beregne disse virkningene, men generelt vil det

¹¹⁸ SOU 1986: 13 s 15 og 19 og SOU 1986: 14 s 66-68 og 143.

være grunn til å legge vekt på i alle fall noen av dem. Særlig straffens ressursmessige side i vid forstand vil danne et grunnleggende premiss for strafferammene.

Også straffens symbolvirkning og virkning på befolkningens mentalhygiene og trygghetsfølelse kan det være grunn til å ta i betraktning. Straffens styrkende virkning på samfunnssolidariteten kan kanskje stå i samme stilling. Det har imidlertid sine betenkeligheter å støte ut en gruppe som «felles fiende» av hensyn til samfunnssolidariteten.

Ulike materielle og prosessuelle konsekvenser av strafferammene, grad av rettsenhet som oppnås med utlandet og oppfyllelsen av folkerettslige forpliktelser kan også sees som virkninger av straffen. Ut fra argumentasjonen i pkt. 5.2.2.3.4 bør også slike virkninger kunne tillegges vekt. Når det gjelder de folkerettslige forpliktelser, er det vel selv sagt at de må tillegges vekt. Disse hensynene behandles nærmere nedenfor i pkt. 5.2.2.13–5.2.2.15.

5.2.2.4 Betydningen av «den alminnelige rettsbevissthet»

Et demokratisk system bygger på en forutsetning om at det er folkeviljen som skal være avgjørende for lovgivningen. I et demokrati er det derfor nærliggende at den alminnelige rettsbevissthet tillegges betydning ved fastsettelsen av strafferammene. I *Indst. O. nr. 1 (1901–02)* s 172–173 heter det:

«[Det er ikke] noget andet Omraade [enn strafferetten], hvor der kræves en saa livlig Vexelvirkning mellem Retten og den i Samfundet levende Retsbevidsthed, og hvor derfor en Stagnation i Retsudviklingen mere umiddelbart vilde give Føie til de bitre Ord i Göthes «Faust»: «Es erben sich Gesetz und Rechte wie eine ewige Krankheit fort».»

Grunntanken er her at folkets verdioppfatninger skal ligge til grunn for lovgivningen.¹¹⁹ Dette er nødvendig for å oppfylle flere av straffens funksjoner. Skal lovens straffetrusler kunne bidra til å skape en følelse av trygghet og rettssikkerhet blant folk må de ikke være i for mye utakt med den alminnelige rettsbevissthet. Også straffens betydning for å innfri allmennhetens krav om rettferdighet, og på den måten holde privatheven nede, er avhengig av en viss korrespondanse mellom

lovens straffetrusler og den alminnelige rettsbevissthet. Det samme gjelder straffens symbolvirkning og styrkende virkning på samfunnssolidariteten. Tar en prinsipielt utgangspunkt i nyttehensyn, vil «common sense»-vurderinger og empiriske undersøkelser av straffens faktiske virkninger imidlertid måtte spille en selvstendig rolle. Dersom man vektlegger rettferdighets- og straffverdhensyn i et demokrati, vil den alminnelige rettsbevissthet ha helt sentral betydning i mangel av andre referanser.

Det kan imidlertid anføres flere grunner til å ikke legge for stor vekt på den alminnelige rettsbevissthet ved fastsettelsen av strafferammer.¹²⁰ Som et formelt argument kan nevnes at det ikke ligger i vårt system at de valgte stortingsrepresentanter i ett og alt må føye seg for de strømninger som gjør seg gjeldende i samfunnet. Når de først er valgt, har representantene en selvstendig rolle. En mer reell innvending er at det ikke er lett å vite hva «den alminnelige rettsbevissthet» går ut på, og man kan spørre om det overhodet er dekkende å snakke om en «alminnelig rettsbevissthet» i forhold til lovens ulike strafferammer.¹²¹ Forskjellige personer mener ulike ting om en mengde ulike spørsmål, og det vil være vanskelig å gjøre meningsfylte undersøkelser på dette området. Det er nok lett for de som jobber med lovgivningsarbeide, å falle for «den fristelse en ellers så lett ligger under for, å identifisere sin [...] egen rettskjensle med den alminnelige».¹²²

Endelig ser nok den enkelte særlig alvorlig på lovovertrædelser som kan ramme ham selv. Som en konsekvens av dette vil en for sterk betoning av den alminnelige rettsoppfatning kunne føre til at hensynet til samfunnsøkonomi og samfunnsorden taper i konkurransen mot rene private interesser.

For holdninger som danner seg over tid, kan man anta at det er en nokså høy grad av korrespondanse mellom hva som representerer et omfattende problem, og hva folk tror at representerer et slikt problem. Ved raske holdningsskifter er det grunn til å være mer skeptisk. Populistiske strømninger i media utpeker stadig visse typer kriminalitet som særlig alvorlig. Slike strømninger bygger vel i liten grad på seriøse overveielser av en type kriminalitets skadelighet, omfang, moralske forkastelighet og andre relevante hensyn.

120. Se nærmere NOU 1983: 57, *ibid.* og argumentasjonen i SOU 1986 s 144-145.

121. Det legges vekt på disse forholdene i NOU 1983: 57 s 60-61, se også i forhold til den svenske straffelovreformen SOU 1986: 14 s 144-145.

122. Andenæs, *Straffbar unnlatelse* s. VII (forordet).

119. Se NOU 1983: 57 s 61 og argumentasjonen i SOU 1986: 14 s 144.

5.2.2.5 Betydningen av et lovbrudds konsekvenser

Oversikt

Det er klart at et lovbrudds skadelige konsekvenser vil ha stor betydning for lovgivers holdning til hvor streng straffen bør være. Nesten alle forarbeider som drøfter strafferammer, sier noe om det aktuelle lovbrudds skade eller farepotensial.¹²³ Ikke sjelden er skade- eller farepotensialet det eneste som kommenteres i lovforarbeider, og som eventuelt veies mot andre straffbare handlinger. Skade- eller faregrad kan ikke vurderes løsrevet fra synet på de ulike interesser som skades eller trues. Hvordan de ulike interesser vurderes mot hverandre, behandles nedenfor i pkt. 5.2.3.3. Her skal det bare kort sies noe om ulike typer konsekvenser av et lovbrudd.

Skade

Man kan skille mellom kvalitativ og kvantitativ skade – eller art og omfang av skaden. Skadens art er selvsagt av stor betydning for vurderingen av strafferammene. Dette er nært knyttet til vurderingen av de ulike vernede interesser. Ved gradsforbrytelser som formuesforbrytelser og legemskrenkelser vil skadens omfang på den aktuelle vernede interesse være av stor betydning for straffetrussele. Den økte straffverdighet som oppstår når en handling rammer flere interessesubjekter, fremgår av straffelovens regler om realkonkurrens, jf. strl. § 62.

Et særlig problem er hvilken betydning en forbrytelses utbredelse skal ha for strafferammen. Også dette kan sees som et spørsmål om kvantitativ skade. I forarbeidene til den svenske lovrevisjonen ble det uttalt at det ikke skal tillegges betydning for straffverdighetsvurderingen om en forbrytelse har blitt mer vanlig.¹²⁴ En slik holdning er ikke dekkende for lovgivers virksomhet her til lands frem til i dag.¹²⁵ Det er vel også gode grunner til å legge vekt på en forbrytelses utbredelse. Forbrytelser som er vanlige, representerer et større samfunnsproblem enn andre mindre vanlige forbrytelser. Legger man vekt på prevensjonshensyn vil det være nærliggende at hyppig forekommende forbrytelser straffes strengere enn sjeldne i et for-

søk på å forebygge et mer alvorlig samfunnsproblem.¹²⁶ Også ut fra en straffverdighetstilnærming er det mulig å argumentere for at lovbrudd som har blitt mer vanlige, sanksjoneres med en strengere straffetrussel. Den samfunnsmessige fordømmelse av en forbrytelse kan selvsagt øke etterhvert som problemene knyttet til den ulovlige aktivitet øker i samfunnet. Økningen av strafferammene for grovt skadeverk fra 4 til 6 år ved endringslov av 23. januar 1998 nr. 9 ble blant annet begrunnet med at kirkebrenning var blitt et økende problem.¹²⁷

Fare

Så lenge ingen interesser lider noen skade, vil det i de fleste tilfeller ikke bli snakk om noe straffansvar. Samfunnet godtar imidlertid ikke enhver risikofylt adferd selv om ingen skade skulle skje. Fordi farlig adferd er potensielt skadelig, har loven flere straffebestemmelser om risikofylt adferd. Dette blir begrunnet både ut fra prevensjonshensyn og rettferdighetsbetraktninger. Den forsettlige eller uaktsomme fareforvoldelse viser en klanderverdig likegyldighet.¹²⁸ Veitrafikklovgivningen er et praktisk eksempel på et regelkompleks med mange faredelikter. Den teknologiske utvikling har ført til at stadig flere farlige handlinger er blitt kriminalisert som en reaksjon på den økte (ukjente) risiko i samfunnet.

En spesiell typesituasjon finner vi omtalt i Indst. O. nr. 8 (1890) s 6: «Det andet Led kan tænkes at komme til Anvendelse, hvor der til Udførelsen af et Bedrageri [!] er anvendt et af de moderne Sprængstoffer som Dynamitt, Nitroglycerin osv., og hvor det anvendte Middel Farlighed giver fuld Grund til at opstille en betydelig Skjærpelse i Straffen.»

Fremkallelse av en fare sanksjoneres som et utgangspunkt med en lavere straffetrussel enn skadeforvoldelse. Straffeloven har allikevel noen svært strenge farebestemmelser i kapittel 14 om allmennfarlige forbrytelser. Både risikoen for at faren skal realisere seg i skade, og den eventuelle skades størrelse er av betydning for strafferammene. Strl. § 152 a, 1. og 2. ledd er illustrerende. Den som voldet fare for skade på «noens legeme, helse, eiendom eller livsmiljø» ved ulovlig omgang med radioaktivt materiale etter 1. ledd, straffes med fengsel inntil 4 år. Er faren etter 1. ledd forvoldt slik at «tap av menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom *lett* [min kursiv] kan

123. Se som nokså tilfeldig valgte eksempler SKM 1888 s 79-80; Getz 1893 s .42; Skattelovutvalgets innstilling II, 1947, s 20, 2. spalte og Ot. prp. nr. 91 (1949) s 19, 2. spalte; Straffelovrådets innstilling 1967 særlig s 17, 2. spalte og Ot. prp. nr. 46 (1967-68) s 17, 2. spalte.

124. SOU 1986: 14 s 146.

125. Se f.eks. Ot. prp. nr. 14 (1930) s 6, 1. spalte og Ot. prp. nr. 8 (1927) s 11, 1. spalte.

126. Getz 1893 s 86, 1. spalte.

127. Se Innst. O. nr. 13 (1997-98) s 1.

128. Se Getz 1893 s 41.

forårsakes», er straffen etter 2. ledd, jf. § 148 fengsel fra 2 til 21 år.

5.2.2.6 Betydningen av det forbryterske sinnelag¹²⁹

Skyld

Loven opererer med noen få skyldgrader som har betydning for straffansvaret.

Spørsmålene om skyldkrav er bare delvis løst i loven. Det er vanlig å operere med tre hovedgrupper: *Dolus* – herunder overlegg, hensikt og forsett; *Culpa* – herunder grov og simpel uaktsomhet; *Casus* – det hendelige uhell (ansvar for casus vil være objektivt ansvar – det er derfor ikke treffende å betegne casus som en *skyldgrad*). Både *dolus*, *culpa* og *casus* kan medføre straffansvar. Som hovedregel kreves det imidlertid forsett for å konstatere straffansvar etter straffeloven, jf. strl. § 40. Denne bestemmelsen gjelder ikke for særlovgivningen. Her må det enkelte straffebud fortolkes for å avgjøre hvilken skyldgrad som kreves, jf. Rt. 1939 s 623. Det vanligste er at uaktsomhet er tilstrekkelig for straffansvar, jf. *Andenæs*, Alminnelig strafferett s 202. Straffansvar for casus i sin rene form kjenner loven såvidt vites kun i ett tilfelle, nemlig i lov av 4. juni 1926 § 1, 3. pkt. om ansvar for bufe. For foretak kan straff idømmes «selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen», for eksempel fordi skyld ikke foreligger, jf. strl. § 48 a, 1. ledd, 2. pkt. De rene uhell eller force majeure-tilfeller straffes imidlertid ikke. Det må ha vært mulig å unngå feilen ved bedre sikkerhets- eller kontrollrutiner.

Ved siden av å være en betingelse for straffansvar har grad av skyld også stor betydning for strafferammene. Straffebud som rammer uaktsom forgåelse, har gjennomgående en vesentlig lavere strafferamme enn straffebud som bare rammer forsettlig overtredelse. Nokså mange straffebud likestiller imidlertid forsett og uaktsomhet i forhold til straffetrusselen. I disse tilfellene vil skyldgrad ikke påvirke strafferammene, men bare være av interesse ved straffutmålingen.

For straffebestemmelser med strafferammer i det høyere sjikt vil det sjelden være aktuelt å ha samme strafferamme for uaktsom som forsettlig overtredelse. *Andenæs* uttaler således:

«En slik likestilling av forsettlig og uaktsom overtredelse kan det bare være tale om ved mindre rettskrenkelser. Ved alvorlige forgåelser blir forskjellen i straffverdighet mellom den forsettlige og den uaktsomme overtredelse så stor at en ikke godt kan samle begge former i én straffebestemmelse med samme strafferamme.»¹³⁰

Særlig i spesiallovgivningen finner man imidlertid eksempler på straffebud hvor samme relativt høye strafferamme gjelder for uaktsom og forsettlig overtredelse.

Dersom man forutsetter at strafferammene oppad er innrettet på de mest alvorlige overtredelsene av lovens bestemmelser, skulle det være uten betydning for strafferammene om en forbrytelse ofte ble utført med særlig høy grad av skyld. Graden av skyld ved den typiske overtredelse av et straffebud kan imidlertid tenkes å virke inn på strafferammene ved at synet på i alle fall visse typer lovbrudd preges av den typiske overtredelsesmåte.

Den kristne tradisjon har, gjennom den kano-niske rett og sin innflytelse i det hele, preget våre tanker om skyld og synd. I tilknytning til dette har synet på viljens frihet spilt en stor rolle i den strafferettslige og filosofiske diskusjon. Her har skillet determinisme – indeterminisme stått sentralt. Dette skillet henger sammen med spørsmålene om skyld og skjebne, arv og miljø og hele det naturvitenskapelige paradigme. Kort formulert dreier disse spørsmålene seg om mennesket er moralsk ansvarlig for sine handlinger.¹³¹ Disse spørsmålene befinner seg på et høyt abstraksjonsnivå og trekkes sjelden inn i den praktiske diskusjon om kriminalpolitikk. Spørsmålene berøres imidlertid i St.meld. nr. 23 (1991–92) s 5: «For sterk fokusering på holdninger der de enkelte kriminelle handlinger forklares ut fra forutbestemte årsakskjeder (determinisme), vil bidra til å unnskyldte den straffbare atferd og svekke straffelovgivningens almenpreventive virkning og troen på reaksjonssystemet.» og Innst. S. nr. 192 (1991–92) s 5: «Kommi-teen er enig i at praktisk kriminalpolitikk, som all annen samfunnspolitikk, forutsetter at individet er fritt og ansvarlig, og har evne til å velge mellom det som er rett og galt. Den enkelte må derfor stå ansvarlig for sine gjerninger. Selv om mye krimi-

130. *Andenæs*, op.cit. s 198-199.

131. Se nærmere om disse spørsmål *Andenæs*, op.cit. s 65-67; *Andenæs*, Determinisme og strafferett; *Andenæs*, Avhandlinger og foredrag s 148-164; *Andenæs*, Straffen som problem s 21-31; *Hagerup*, Strafferettens alminnelige del s 11-14; *Schaanning*, Den onde vilje særlig s 6-15 som imøtegår *Andenæs* på flere punkter som et tilsvaret til «Straffen som problem» og *Skeie*, Strafferettens alminnelige del s 3-4.

129. Som en kuriositet kan nevnes ransbestemmelsen i strl. § 268, slik denne lød fra lovendring 11. mai 1951 til lovendring av 14. april 1972 nr. 15. Det avgjørende for om minstestrafen på 2 års fengsel kom til anvendelse var her om handlingen viste «et særlig forbrytersk sinnelag».

nell atferd kan forklares og forstås, betyr det ikke dermed at den kan aksepteres.» Også i St.meld. nr. 27 (1997–98) s 32 fremheves det som en grunnleggende forutsetning for straffesystemet at mennesket har en fri vilje: «Anvendelse av straff bygger på at den enkelte lovbrakeren har en fri vilje, er ansvarlig for egne handlinger og i stand til å skjelle mellom rett og galt.» Men selv om disse spørsmålene sjelden trekkes frem av lovgiver, vil holdningen til spørsmålet om ansvar og skyld prege lovgivningsprosessens ulike aktører. Grunnholdningen vil kunne ha betydning for stregheten i det kriminalpolitiske syn, herunder synet på strafferammer. Det er liten tvil om at straffesystemet hviler på en forutsetning om at mennesket er ansvarlig for sine gjerninger.

«Skyld» har et noe uklart meningsinnhold. Begrepets sentrale betydningen i strafferetten er å beskrive på hvilket bevissthetsnivå en handling er utført. Men koblet med begrepet synd, og også slik skyldbegrepet til tider brukes av menigmann, er skyld uløselig knyttet til den overtrådte norm. I et slikt perspektiv kan skylden vurderes forskjellig avhengig av hvilken norm som er overtrådt. Der som man for eksempel fullt forsettlig dreper noen, innebærer dette større skyld enn om man med det samme forsett feilparkerer bilen sin. I den strafferettslige tradisjon er det ikke vanlig slå sammen spørsmålet om en handling objektive grovhet og skyldspørsmålet, og det er heller ikke gjort i denne utredningen.

Beveggrunner – hensikt og motiv

For forsettlig forbrytelser er innsikten i eller viljen til brudd på rettsordenens normer en begrunnelse og et vilkår for straff. Det en eventuell vilje retter seg mot, betegnes ofte beveggrunner, hensikt eller motiv, og har først og fremst betydning ved domstolenes straffutmåling. Men også for vurderingen av de ulike strafferammer på lovgiverhold kan typiske beveggrunner for en forbrytelse ha betydning, fordi strafferammene er skranker for domstolene.

Et viktig eksempel på en beveggrunn som lovkraterium er vinnings hensikt. Dette kriteriet går igjen i en lang rekke straffebestemmelser, såvel i straffeloven som i spesiallovgivningen. Se f.eks. strl. §§ 121, 145, 206, 245, 255, 257, 266, 267, 270 og 275 og utlendingsloven § 47, teleloven § 10–4, produktkontrollloven § 12, særavgiftsloven § 2 og lov om avgift på forestillinger av 10. juni 1966 nr. 3 § 4.

Av andre beveggrunner som er tillagt direkte betydning i lovgivningen, kan nevnes rasistisk motiverte handlinger, lovbrudd foretatt for å skjule

en annen forbrytelse samt forbrytersk hensikt, jf. strl. §§ 135 a, 232, 233, 2. ledd, 292 og 161.

I noen tilfeller er vinnings hensikt et nødvendig vilkår for straffansvar overhodet, i andre tilfeller bringer slik hensikt forholdet inn under en strengere strafferamme.

Ved endringslov av 23. januar 1998 nr. 9 ble strafferammen i strl. § 292 (grovt skadeverk) hevet fra 4 til 6 år på bakgrunn av flere kirkebranner. Ved siden av den store økonomiske og kulturelle skade slike forbrytelser fører med seg, kan man også ane at det er lagt vekt på de straffverdige beveggrunner ved slike forbrytelser:

«Kirker eller andre gudshus kan være påtent som ledd i motarbeiding eller forfølgning av de troende, og det er i hele samfunnets interesse å motvirke slike tendenser.»¹³²

Av beveggrunner som straffeloven tillegger generell betydning i formildende retning, er overskredet nødverge, berettiget harme og avhengighet.¹³³ Slike beveggrunner fører til at straffen kan settes under minstestrafteammen. Enkeltbestemmelser som tillegger beveggrunner betydning i straffriende eller formildende retning, er strl. §§ 139, 2. ledd, 167, 2. ledd, 188, 2. ledd, 235, 2. ledd, 364, 2. ledd, 392, 2. ledd og 395, 2. ledd.¹³⁴

Også når en straffebestemmelse ikke direkte tillegger beveggrunnene for den straffbare handling noen virkning, kan antatte typiske beveggrunner for forbrytelsen innvirke på fastsettelsen av strafferammene. Fra forarbeidene kan nevnes Getz 1893 s 27, 2. spalte om motivasjonen ved kjøp og salg av stemmer, s 50, 1. spalte, som fremhever at dokumentfalsk etter utkastets § 163 ofte begås «under en forlegenhet, hvori en formildende Omstændighed af Vægt maa anerkjendes at ligge», og s 63, 1. spalte, som fremhever kjærlighet og medlidenhet som formildende omstendigheter ved brudd på strl. § 200 (slik denne lød inntil 15. februar 1963) om ulovlig tilbakehold av barn fra deres foreldres eller andre vedkommendes myndighet og omsorg. Strl. § 139, 2. ledd bestemmer at en ellers straffbar unnlatelse av å melde fra om visse typer lovbrudd, er straffri, når avvergelse av forbrytelsen ikke kunne skje uten å utsette «ham selv, noen av hans nærmeste eller noen uskyldig for tiltale eller fare for liv, helbred eller velferd». Strl. § 167, 2. ledd hjemler straffrihet for den som avgir falsk forklaring «når han ikke kunne forklare

132. Innst. O. nr. 13 (1997-98) s 1. Høyesterett har gitt uttrykk for lignende synspunkter i blant annet Rt. 1994 s 1427.

133. Strl. §§ 56, 1. ledd litra a og b og 58.

134. Se nærmere Røstad, Innkast i straffefeltet s 141-142.

sannheten uten å utsette seg eller noen av sine nærmeste for straff eller tap av borgerlig aktelse». Dette er eksempler på bestemmelser hvor motivet nok har vært tillagt betydning for adgangen til straffritak.¹³⁵ Vinnesyke er nevnt i skjerpende retning i forarbeidene til en rekke bestemmelser hvor dette ikke har kommet til uttrykk i lovteksten.¹³⁶

5.2.2.7 Straffrihets- og straffnedsettelsesgrunnenes nærområde

I de aller fleste tilfeller vil forhold som ligger i straffrihetsgrunnenes nærområde, bare være av betydning for straffutmålingen. Om adgangen til å fravike lovens strafferammer i disse tilfellene se pkt. 5.2.1.2. Dersom en ulovlig handling er knyttet til helt spesielle forhold som grenser mot de generelle straffrihets- eller straffnedsettelsesgrunnene, kan dette imidlertid også få betydning for strafferammen.

Et eksempel på dette finner man i strl. § 234 som regulerer drap «forøvet av en mor mot hennes eget barn under fødselen eller innen et døgn etter denne». Den typiske tilstand for en kvinne i fødsel ansees i forarbeidene som «halvt utilregnelig».¹³⁷ Barnedrap kort tid etter fødselen har derfor en lavere strafferamme enn alminnelig drap. En mulighet for slike særlige forhold vil i forhold til strafferammene være et argument for ingen eller lave minimumsstraffer.

5.2.2.8 Særlige forøvelsesmåter

Straffbare handlinger kan ved siden av alminnelig aktiv overtredelse også begås ved særlige forøvelsesmåter; forsøk, medvirkning og unnlatelse. Overtredelsesmåten kan ha betydning for straffverdighetsvurderingen i det konkrete tilfelle. For forsøk er dette direkte uttalt i loven, jf. strl. § 51, 1. ledd. Det er imidlertid som regel de samme strafferammene som kommer til anvendelse ved særlige forøvelsesmåter som ved alminnelig overtredelse. Det er altså først og fremst i forhold til straffutmålingen at de særlige forøvelsesmåtene er interessante.

En interessant bestemmelse er strl. § 387, 2. ledd som har en strafferamme på 6 måneder. Bestemmelsen rammer den som uten fare eller oppofrelse for seg selv eller andre unnlater å hjelpe noen i livsfare med den følge at vedkommende

omkommer. Her kan man tenke seg eksempler på at noen med ond vilje ser på at en person drukner uten å gjøre noe. De ellers så sentrale momenter ond vilje, verdi av den skadede interesse og konsekvens gjør seg her gjeldende i høyeste grad. Når strafferammen allikevel er satt lavt, begrunnes dette med det tilfeldige ved unnlatelsessituasjonen, den ubetydelige gjentakelsesfare og den mindre utviste forbryterske energi. Andenæs, Straffbar unnlatelse s 36–37 aksepterer denne begrunnelsen, men åpner for at det er gjort større forskjell mellom unnlatelsen og en tilsvarende positiv handling enn det er rasjonelt grunnlag for. Solberg opponerer mot den milde bedømmelsen i Ot. forh. (1901–02) s 637: «Hvis jeg uden fare for mig selv kan komme til at redde et medmenneske, som er stedt i øiensynlig og overhængende livsfare, og jeg da ikke gjør det, skulde man nærmest være tilbøielig til at tro, at jeg ved undlatelsen begaar en stor forbrydelse og ikke en forseelse.»

5.2.2.9 Betydningen av «skjult forsett»

Det er vanlig å snakke om «skjult forsett» når det forutsettes at et lovbrudd regelmessig begås forsettlig, uten at dette lar seg bevise.¹³⁸ Man kan i slike tilfeller tenke seg at lovgiver kriminaliserer også uaktsom forgåelse for å komme de egentlig forsettlige lovbrudd til livs. Dersom også uaktsom overtredelse av det aktuelle straffebud er straffverdig, og strafferammene fastsettes på bakgrunn av denne straffverdighetsgrad, oppstår ingen prinsipielle problemer ved en kriminalisering også av uaktsom overtredelse. Det vil vel snarere etter omstendighetene kunne være en klar mangel ved straffelovgivningen om slike handlinger ikke belegges med straff.

Dersom kriminaliseringen, ut fra et håndhevelsessynspunkt, strekker seg lenger enn straffverdighetsvurderingen skulle tilsi, kan man kanskje spørre om ikke dette reelt innebærer en tilsidesettelse av de bevisbyrderegler som ellers gjelder på strafferettens område. Når det er vanskelig å føre bevis for forsett betyr jo dette nettopp at det ikke med betryggende grad av sikkerhet kan fastslås at forsett foreligger. En kriminalisering av ikke straffverdige handlinger, eller en overkriminalisering av i og for seg straffverdige handlinger for å forbigå bevisproblemer av effektivitetshensyn, er betenkelig. Seksuallovbruddsutvalget betoner at kriminali-

135. Se om dette Røstad, op.cit. s 142.

136. Se f.eks. Straffelovrådets innstilling 1967 s 16, 2. spalte som fremhever hensynsløst profittbegjær som skjerpende for straffverdighetsvurderingen av narkotikaforbrytelser.

137. Getz 1893 s 74, 2. spalte.

138. Betegnelsen «skjult forsett» er brukt av blant annet Seksuallovbruddsutvalget, NOU 1997: 23 s 53, 2. spalte, i Ot. prp. nr. 40 (1999-2000) s 87-88. og i Innst. O. nr. 78 (1999-2000) s 12.

seringsspørsmål bør forankres i selvstendige vurderinger av en handlings straffverdighet. I forhold til spørsmålet om å kriminalisere uaktsom voldtekt sies følgende:

«En slik skjerpelse av skyldkravet kunne nok være egnet til å ramme skjult forsett, men tungtveiende rettsikkerhetshensyn taler likevel mot en slik utvidelse av straffansvaret i straffebud med så høye strafferammer».¹³⁹

Når «skjult forsett» av og til brukes som selvstendig argument for kriminalisering av uaktsom overtredelse, er det ut fra effektivitets- eller håndhevelsessynspunkter.¹⁴⁰ Fra rettspraksis kan nevnes Rt. 1999 s 874, hvor det på bakgrunn av uttalelser i Ot. prp. nr. 53 (1990–91) legges vekt på muligheten for skjult forsett og effektivitetshensyn ved fortolkningen av kravet til vinnings hensikt ved bedrageri.

Effektivitets- og håndhevelsessensyn må balanseres med forsiktighet mot rettferdighets- og rettsikkerhetsprinsipper da disse er grunnleggende uttrykk for vår rettskultur. Spørsmålet om hvor effektiv strafferetten skal være, kan ikke besvares presist. Et upresist, men allikevel treffende svar på dette spørsmålet ble i sin tid gitt av Torstein Eckhoff: «Sånn passe».¹⁴¹

5.2.2.10 *Betydningen av at et lovbrudd har sammenheng med annen kriminell virksomhet*

Beslektet med spørsmålet om betydningen av «skjult forsett» for strafferammene er spørsmålet om strafferammene kan settes høyere enn straffverdigheten av det kriminaliserte forhold isolert sett skulle tilsi, dersom den aktuelle forbrytelse gjennomgående har sammenheng med andre lovbrudd. Slike hensyn har vært trukket frem i en rekke lovforarbeider.¹⁴² Her tas altså forhold som ikke gjøres til gjenstand for noen bevisvurdering under det aktuelle straffebud, i betraktning ved fastsettelsen av strafferammen. Det å legge vekt på forhold utenfor bevistemaet på denne måten kan fra en kritisk synsvinkel fortone seg som en slags mistankestraff. Det er imidlertid en grense for hvor langt en slik betraktning rekker. Mange straffebud retter seg i prinsippet mot handlinger som i seg selv ikke er skadelige, men som ut fra sterke kontrollhensyn ikke kan aksepteres i et moderne samfunn. Regler om regnskapsplikt og omsetning av

skytevåpen, forbudet mot etterfølgende beruselse og påbudet om å ha med sertifikat ved bilkjøring er eksempler på dette.

Også ellers må det være legitimt å ta hensyn til forhold som ikke inngår i gjerningsbeskrivelsen i et straffebud. I noen straffebud peker gjerningsbeskrivelsen nokså direkte på de forhold som er av betydning for strafferammen. Dette gjelder for eksempel de straffebestemmelsene som retter seg mot krenkelser av den legemlige integritet og tyveri. Hvor samfunnsskadelig eller straffverdig en type kriminalitet er, vil imidlertid svært ofte avhenge av andre forhold enn selve det kriminaliserte gjerningsinnhold. Et eksempel er narkotikalovbrudd. Straffverdigheten av slike handlinger kan vanskelig vurderes uten å se på hvilke virkninger narkotikaen har i samfunnet. Ot. prp. nr. 45 (1987–88) s 6 er illustrerende. Her legges det vekt på at narkotikaheleri ofte utgjør en forutsetning for narkotikatrafikken med de ulykkelige virkningene denne har for mange enkeltmennesker og for samfunnet som helhet.

En ting er imidlertid at det tas hensyn til at en type lovbrudd har skadelige ringvirkninger på samfunnet. En annen sak er å fastsette strafferammene for et lovbrudd ut fra en forutsetning om at den aktuelle gruppe lovbrøyttere også er skyldig i annen ulovlig virksomhet. Et typetilfelle berøres i Ot. prp. nr. 45 (1987–88) s 10, 2. spalte. Her pekes det på at narkotikaheleri ofte bare vil være «toppen av isfjellet», i den forstand at narkotikaheleren er langt mer involvert i narkotikaforbrytelser enn det lar seg gjøre å føre bevis for:

«Det er støtende om man i slike tilfelle ikke en gang kan straffe for utbytteheleri når dette kan bevises, og når helerihandlingen i seg selv må anses straffverdig.»

Ønsket om å ramme tilfeller hvor personer forutsetningsvis har medvirket til innførsel og omsetning av narkotika, men hvor det ikke kan føres tilstrekkelig bevis for dette, kommer sterkere frem i høringsuttalelsen fra statsadvokaten i Troms og Finnmark inntatt på s 7 i proposisjonen.

Det er generelt grunn til å være kritisk til å ta forhold med en for fjern tilknytning til et straffebud i betraktning ved fastsettelsen av strafferammen. I Sverige har Fängelsestraffkommittén tatt avstand fra å legge vekt på at et lovbrudd har sammenheng med annen kriminalitet ved fastsettelsen av strafferammen. En reservasjon gjøres for lovbrudd som kan drive lovbrøytteren eller andre ut i ny kriminalitet.¹⁴³

139. NOU 1997: 23 s 53, 2. spalte. Se også s 51, 1. spalte.

140. Se f.eks. Ot. prp. nr. 40 (1999-2000) s 87-88.

141. Referert i Eskeland, Rettssikkerhet og effektivitet ved bekjempelse av økonomisk kriminalitet s 237.

142. Se f.eks. NOU 1997: 23 s 51, 1 spalte og 53, 2. spalte.

143. Se SOU 1986: 14 s 147.

5.2.2.11 Betydningen av flere straffverdige elementer

Mange straffebestemmelser retter seg mot handlinger med flere straffverdige elementer. Et eksempel er voldtekt, jf. strl. § 192. Her krenkes for det første den fysiske integritet. Videre krenkes også den psykiske integritet på mange plan, herunder sedelighetsfølelsen. Voldtekt innebærer dessuten en frihetskrenkelse i vid forstand, for det første ved at offeret for overgrepet blir holdt tilbake mot sin vilje under selve forbrytelsens fullbyrdelse, men også ved at retten til å styre sitt seksualliv krenkes, og ved at voldtektshandlinger skaper en generell angst for å bevege seg fritt. Ytterligere straffverdige elementer, som tidligere ble tillagt stor betydning, er krenkelsen av «kjønnsæren» og faren for graviditet. I nyere tid er faren for kjønns sykdommer et enda mer straffverdig element enn tidligere på grunn av faren for HIV-smitte.

Alle disse straffverdige elementene samlet utgjør en begrunnelse for en streng straffetrussel i strl. § 192. Det kan kanskje være nærliggende å hevde på generelt nivå at en straffbar handling som har straffverdige elementer i tillegg til et ellers likt straffebud, bør ha høyere strafferammer enn denne siste bestemmelsen, og at jo flere straffverdige elementer et straffebud retter seg mot, jo strengere straffetrussel bør oppstilles.

Et slik utgangspunkt rekker imidlertid ikke særlig langt. For det første vil det være vanskelig å avgjøre om de handlingstyper som to ulike straffebud retter seg mot, har de samme straffverdige elementer felles, når man ser bort fra de aktuelle straffverdige elementer som kommer i tillegg for den ene handlingstype. For det andre vil ikke et ekstra straffverdig element nødvendigvis ha noen særlig betydning for den samlede straffverdighetsvurderingen. Forskjellige straffverdige elementer vil kunne vurderes svært forskjellig. Forholdet mellom tyveri og underslag kan illustrere begge disse reservasjonene. Man kan finne støtte i straffelovens opprinnelige forarbeider for en antagelse om at underslag dekker de samme straffverdige elementer som tyveri, med det unntak at tyveri også innebærer en krenkelse av annens besittelse:

«Sker imidlertid Tilegnelsen med Krænkelser av Andens Besiddelsesstand, betragtes dette som en skjærpende Omstændighed, der gjør de for Tyveri bestemte tildels strengere Straffe anvendelige.»¹⁴⁴

I dag er det ingen forskjell i strafferammene for tyveri og underslag, jf. strl. §§ 255 og 257 (§§ 256 og 258 angår grov overtredelse). Det kan selvsagt ha mange grunner, men en forklaring kan være at besittelseskrenkelsen ved tyveri vurderes som underordnet i forhold til de øvrige sidene ved de to formuesforbrytelsene. Men det kan også være at besittelseskrenkelsen ved tyveri for såvidt har trukket i retning av at tyveri er mer alvorlig enn underslag. Underslag har imidlertid på sin side et element av tillitsbrudd som trekker i skjerpende retning ved straffverdighetsvurderingen. Samlet sett kan straffverdighetsvurderingen da falle likt ut for de to lovbruddene.

5.2.2.12 Betydningen av ressurs hensyn

Under pkt. 5.2.2.3.2 ble straffens ressursmessige side berørt i forbindelse med betydningen av straffens virkninger for fastsettelsen av strafferammer. Betydningen av ressurs hensyn for strafferammene skal her behandles noe nærmere.

Det er klart nok at vårt strafferettslige system har en ressursmessig side. Dette har også satt spor etter seg i lovgivers argumentasjon for lovens strafferammer. Hvorvidt en gitt strafferamme sammen med det øvrige rettssystem fra et ressursperspektiv bidrar til netto gevinst eller tap, vil det være svært vanskelig å si noe om, selv fra et rent økonomisk ståsted. Trekkes også de menneskelige ressurser og verdien av straffens prevensjons- og renovasjonsvirkninger inn, vil man stå overfor en enda vanskeligere oppgave, hvor ulike ikke kvantifiserbare verdier må holdes opp mot hverandre. Resultatet vil måtte bli svært vurderingspreget.

Fra et prinsipielt ståsted kan man spørre om det overhodet er relevant å trekke inn ressurs spørsmål ved fastsettelsen av strafferammer. Ut fra rettferdighetsbetraktninger vil det kunne hevdes at i alle fall økonomiske sider av straffesystemet ikke er relevant, mens det fra et rent nytteperspektiv vil være nærliggende å foreta en bred ressursvurdering av straffesystemet, herunder strafferammene.

Den svenske Fängelsestraffkommittén påpeker straffereaksjonenes ressursmessige side, men legger vekt på at økonomiske hensyn ikke har virket motiverende på lovforslaget og at slike hensyn ikke bør spille inn i kriminalpolitikken:

«Vi vil i dette sammanhang trycka på – även om vi är medvetna om att många inte kommer att tro på oss – att vår uppfattning att bruket av fängelsestraff bör minska inte dikteras av ekonomiska överväganden. [...] Kriminalpolitiken är ett område som enligt vår mening lämpar sig illa för ekonomiskt betingade förändringar.»¹⁴⁵

144. Getz 1893 s 84, 2. spalte, se også SKM I 1896 s 228, 2. spalte.

En særlig gruppe ressurs hensyn er prosessøkonomiske hensyn. Ot. prp. nr. 11 (1928) s 8 er et eksempel på at prosessøkonomiske hensyn anerkjennes, men ikke får gjennomslag i konkurranse med rettssikkerhetshensyn.

Utredningsinstruksen, fastsatt ved kgl. res. 16. desember 1994 (P-0840, 1996), fastsetter plikt til å utrede økonomiske og administrative konsekvenser av blant annet lovgivningsarbeide. Det foreligger altså en utredningsplikt i forhold til økonomiske og administrative konsekvenser ved fastsettelse av strafferammene. En slik utredningsplikt bør vel fortolkes slik at den forutsetter at ressurs spørsmål skal tas i *betraktning*. Ellers ville utredningsplikten gi liten mening (selv om kartlegging av konsekvenser vil ha selvstendig betydning ved siden av å danne beslutningsgrunnlag for en avgjørelses innhold). Men instruksen kan selvsagt ikke fortolkes slik at den forutsetter at ressurs hensyn skal tillegges noen bestemt eller avgjørende vekt ved valg av strafferammer.¹⁴⁶

5.2.2.13 Betydningen av lovtekniske hensyn

Mange vil hevde at det er et naturlig utgangspunkt at prosesslovgivningen er straffelovgivningens tjener og må innrettes etter denne, ikke motsatt. Tekniske hensyn og prosessuelle implikasjoner av strafferammene må i så fall tilpasses de strafferammer som er gitt. Strafferammene er imidlertid et viktig lovteknisk verktøy, jf. pkt. 5.2.1.3. Fra utgangspunktet om at strafferammene ikke skal fastsettes ut fra lovtekniske hensyn, kan man derfor tenke seg visse modifikasjoner for å oppnå hensiktsmessige løsninger og et oversiktlig og enkelt system.

Spørsmålet om hvilken rolle lovtekniske hensyn bør spille som hensyn ved fastsettelsen av strafferammer, til fordel for en forenkling i prosesslovgivningen, kan sees som en del av en større problemstilling: Hvilket generaliseringsnivå bør man ha i lovgivningen? Alternativet til å la lovgivningstekniske hensyn spille inn ved fastsettelsen av strafferammene er enten å spesialregulere det forhold som kunne tale for en gitt strafferamme, for eksempel foreldelsestiden for en forbrytelse, eller å slå seg til ro med at man ikke oppnår det ønskede prosessuelle resultat. Prosesslovgivningen er avhengig av visse generelle kriterier for å kunne bli noenlunde håndterlig. Enhver generali-

sering av lovkriteriene innebærer en omkostning ved at reglene ikke blir skreddersydd for spesialtilfellene. Hvor store offer man vil gjøre her, er et utpreget vurderingss spørsmål. Olav Lid har i en annen sammenheng treffende uttalt om generaliseringsproblemet i lovtekniske spørsmål:

«Det ein vinn i forenkling ved å ha firkanta og «idiotsikre» reglar, det må ein betala i form av uheldige einskildresultat av og til. Vår tid er visst lite innstilt på å yte slike offer. Og kvar tid må visst her avgjera kva som er mest tenleg.»¹⁴⁷

Et ikke ubetydelig hensyn ved vurderingen av hvor store offer man er villig til å yte, er at prosesslovgivningen er nokså komplisert og fragmentarisk, slik at enhver forenkling isolert betraktet er ønskelig.

Spørsmålet om prosessuelle argumenters vekt ved fastsettelsen av strafferammer stiller seg noe forskjellig i ulike situasjoner. Det vil vel være mindre betenkelig å fastsette en lavere strafferamme enn straffverdighetsvurderinger skulle tilsi, for å oppnå en ønsket prosessuell situasjon, enn å heve strafferammen av slike grunner.

I NOU 1982: 25 s 52 er ønsket om å behandle simpelt ran i byretten i første instans et støtteargument for å *senke* strafferammen for ran som ikke er grovt fra 10 til 5 år. Det er først og fremst i forhold til adgangen til å bruke visse tvangsmidler i relasjon til et straffebud det er aktuelt å *heve* strafferammen i forhold til det som følger av en snevrere vurdering av hvilke strafferammer som bør fastsettes. I disse tilfellene er grensen i de praktisk viktigste tilfellene strafferamme høyere enn 6 måneder. Se nærmere pkt. 5.2.1.3.

Videre vil det vel være mindre betenkelig om det tas prosessuelle hensyn ved fastsettelsen av strafferammer i det lavere sjikt, enn ved fastsettelsen av de strengere straffetruusler. Betenkelighetene med å ta hensyn til prosessuelle regler ved fastsettelsen av strafferammer er jo at dette kan komme i konflikt med rettferdighetshensyn. Men som det er pekt på i pkt. 5.2.2.3.4, er ikke rettferdighetsvurderinger presise eller målbare. Man vil derfor vanskelig kunne hevde at rettferdighetshensyn bør være avgjørende for valget mellom en strafferamme på f.eks. 3 eller 6 måneder eller 1 år.

Lovbrudd med strafferamme i det lavere sjikt er trolig de praktisk mest interessante i forhold til prosessuelle argumenter. Her er det snakk om et stort antall bestemmelser og behovet for oversiktlig avgrensningskriterier er stort. I dette sjiktet av strafferammer oppstår dessuten problematikken om hvilke straffebestemmelser som skal omfatte

145. SOU 1986: 13 s 24.

146. Et eksempel på at de økonomiske og administrative konsekvensene av strafferammene vurderes finner man i Ot. prp. nr. 40 (1999-2000) s 103 og Innst. O. nr. 78 (1999-2000) s 15.

147. Lid, Lov og rett 1965 s 121.

forsøk. Dette reguleres i dag som hovedregel gjennom skillet mellom forbrytelse og forseelse, jf. strl. § 49, se nærmere pkt. 3.3.11. Som hovedregel er lovbrudd som omhandles i straffelovens andre del eller som har en strafferamme høyere enn 3 måneder, forbrytelse, jf. strl. § 2. Grensen for adgangen til å anvende en rekke tvangsmidler er at det relaterte lovbrudd har høyere strafferamme enn 6 måneder, jf. strpl. §§ 171 og 184, 2. ledd (pågripelse og varetektsfengsling), 195, 2. ledd (personlig ransaking av andre enn mistenkte), 198, 1. ledd nr. 3 (ransaking uten rettens beslutning etter § 197), 202 a (skjult fjernsynsovervåkning av offentlig sted), 208 a (utsatt underretning til mistenkte om beslag), 210 a (utsatt underretning til mistenkte om utleveringspålegg), 211 (beslag av korrespondanse) og 220 (sikring av domfeltes formue ved unndragelse av straffens fullbyrdelse).

Det finnes mange eksempler på at lovgiver har anført lovtekniske argumenter i tilknytning til drøftelser av strafferammene. I Ot. prp. nr. 14 (1900–1901), s 8, 2. spalte argumenteres det med at strafferammen for spredning av kjønns sykdommer (§ 155) skulle settes så lavt at man kunne unngå behandling i lagmannsretten i første instans og dermed uheldig publisitet. Det vises til samme hensyn i Ot. prp. nr. 20 (1991–92) s 30, 2. spalte. Se også Ot. prp. nr. 53 (1992–93) s 19, 1. spalte. Etter to-instansreformen (jf. lov 11. juni 1993 nr. 80 V, i kraft 1. august 1995) er ikke denne problemstillingen lenger aktuell. Nå starter alle saker i herreds- eller byretten i første instans, jf. strpl. § 5. I Ot. prp. nr. 75 (1948) s 53, 1. spalte argumenteres det for en høyere strafferamme i strl. § 295 for å få en lengre foreldelsesfrist for denne type lovbrudd. I Ot. prp. nr. 40 (1999–2000) s 91 utaler departementet følgende i tilknytning til drøftelsen av strafferammen i ny strl. § 132 a: «Departementet ser det som viktig at strafferammen er så høy at det blir mulighet til å bruke ekstraordinære tvangsmidler som krever at strafferammen er 10 år [når den skyldige tidligere er straffet etter denne paragrafen, eller handlingen er utført under særdeles skjerpene omstendigheter].» I Innst. O. nr. 78 (1999–2000) s 6–7 ber Justiskomiteen departementet vurdere å heve strafferammen i alkoholloven § 10–1 (3) fra 6 til 10 år under henvisning til at dette «bl.a [vil] gjøre det mulig å ta i bruk ulike ekstraordinære etterforskningsmetoder i saker om produksjon, salg og smugling av sprit».

Straffelovkommisjonen synes å forutsette at prosessuelle hensyn er legitime i forhold til fastsettelsen av strafferammene når den i NOU 1983: 57 s 100, 2. spalte uttaler: «Ønsker lovgiveren at en bestemt type forbrytelser ikke lenger skal behand-

les av lagmannsretten i første instans, kan strafferammen senkes til 5 år eller mindre.» Se også s 60, 2. spalte. At Straffelovkommisjonen generelt legger vekt på sammenhengen mellom materiell strafferett og straffeprosess, fremgår av NOU 1983: 57 kapittel 11, i forhold til strafferammer, se særlig s 100–101. I sin høringsuttalelse inntatt i Ot. prp. 64 (1998–99) s 44–45 er imidlertid den nåværende Straffelovkommisjonen kritisk til å la strafferammen være avgjørende for adgangen til å anvende tiltak av den type som Metodeutvalget foreslår, og går inn for en konkret oppregning av de straffebud reglene skal gjelde for.

Straffelovkommisjonens mandat innebærer en forutsetning om i alle fall å begrense vekten av prosessuelle argumenter når det heter:

«En sentral oppgave for kommisjonen blir videre å vurdere hvor strengt de enkelte lovbruddstyper skal behandles. I denne forbindelse må de ulike lovbruddstyper veies mot hverandre, og hensynet til rettferd stå sentralt.»¹⁴⁸

I forbindelse med den svenske lovrevisjonen gikk Fängelsestraffkommittén på prinsipielt grunnlag mot å tillegge lovtekniske argumenter vekt ved fastsettelsen av strafferammer.¹⁴⁹

5.2.2.14 Betydningen av rettsenhet med utlandet

I de opprinnelige forarbeidene til straffeloven står hensynet til rettsenhet med utlandet sentralt. Ofte kan det synes som om fremmed rett utgjør hovedbegrunnelsen for de strafferammer som velges, og det gis ingen annen begrunnelse for den strafferamme som velges, enn at straffetrusselen er tilsvarende i andre land. Redegjørelsene for fremmed rett er tidvis svært inngående. Ikke mindre enn 21 lands straffelover og utkast til ny straffelovgivning ligger til grunn for Getz' utkast. Straffelovkommisjonen av 1885 sitt utkast forholder seg til hele 23 ulike land. Hensynet til en straffelov i harmoni med den dominerende trend i andre land ble tillagt stor vekt i det foreløpige lovforslaget om endringer av Kriminalloven av 1842, som Straffelovkommisjonen utarbeidet. Endringene av strafferammen for enkelte bestemmelser ble i hovedsak begrunnet med at de fleste andre land hadde strafferammer i sine tilsvarende straffebud som adskilte seg vesentlig fra våre:

148. Mandatet er gitt ved kgl. res. 26. sept. 1980 og er redegjort nærmere for i NOU 1983: 57 s 27–29.

149. Se særlig SOU 1986: 14 s 147.

«Hvad særlig angaar de Forandringer i Straffesatserne, som i endel Tilfælde ere foreslaaede, vil man i Motiverne finde udførlig paavist, at der i næsten i alle saadanne Tilfælde alene gjælder at lade en Lovgivning, som er snart sagt enestaende, dels i Retning af Mildhed, afløses af, hvad omtrent alle andre civiliserede Nationer ere enige om, og hvad overalt vil findes gjenført ialfald hvor Love af nyere Oprindelse haves.»¹⁵⁰

Også i våre dager spiller hensynet til rettsenhet med utlandet en betydelig rolle. Særlig legges det vekt på rettstilstanden i Norden, og i stadig større grad på EU-landenes lovgivning.

Nordisk strafferettskomité, som ble opprettet i 1960, er uttrykk for et ønske om rettsenhet i Norden. Av publikasjoner fra denne komiteen som er av interesse for spørsmål om strafferammer, er NU 1984: 2 – Straffutmåling. Komiteen er ikke lenger aktiv.

I forbindelse med den svenske revisjonen av straffereaksjonene ble hensynet til rettsenhet anerkjent som relevant selv om en mest mulig rendyrket ekvivalens- og proporsjonalitetsvurdering ellers ble tilstrebet ved fastsettelsen av strafferammene.¹⁵¹

5.2.2.15 Betydningen av folkerettslige forpliktelser

Norge har bundet seg til flere konvensjoner som setter krav til straffesanksjoner i den nasjonale lovgivning. Reguleringen av hva slags straffetrussel som forutsettes fastsatt, er ofte lite presist formulert i disse tekstene. Vanlige uttrykksmåter er at konvensjonens formål skal sikres gjennom «nødvendige», «tilstrekkelige» eller «effektive» straffebestemmelser.¹⁵² Alle disse formuleringene vitner om en fokusering på straffens preventive virkninger. De er dessuten utpreget skjønnsmessige og legger i svært liten grad bånd på det enkelte lands frihet ved den nærmere fastsettelsen av strafferammene.

Noen ganger stilles det krav til at straffen for brudd på regler som er nødvendige for å oppfylle konvensjonsforpliktelsene, står i forhold til alvorlighetsgraden av forgåelsen. TRIPS-avtalen stiller således krav til at det strafferettslige vernet av immaterialrettigheter er i samsvar med det straffenivå som anvendes ved forbrytelser av tilsvarende alvorlighetsgrad.¹⁵³ Hvilke lovbrudd som er av samme alvorlighetsgrad, er imidlertid et utpreget skjønnsspørsmål. Statene står derfor i praksis nokså fritt til å fastsette de strafferammene de selv ønsker. Narkotikakonvensjonen har en lignende regulering – strafferammene skal gi rom for en straffutmåling som tar hensyn til forbrytelsenes alvorlige art og en rekke nærmere angitte straffutmålingsmomenter.¹⁵⁴ Noen konkrete krav til maksimumsstraffer eller minstestraffer oppstilles allikevel ikke. Det stilles imidlertid spesifiserte krav til straffetrusselens straffarter. Det skal kunne idømmes fengsel eller annen frihetsberøvelse, bot og inndragning.¹⁵⁵ I forhold til narkotikaforbrytelser har det vært politisk vilje til svært strenge straffer internt i Norge. De internasjonale forpliktelsene har derfor neppe hatt noen selvstendig betydning for strafferammene på dette området. Det må kunne legges til grunn at våre folkerettslige forpliktelser ville vært oppfylt med vesentlig lavere strafferammer enn de gjeldende.

Haagkonvensjonen og Montrealkonvensjonen om flykapring stiller krav til at de handler konvensjonene regulerer straffes «strengt».¹⁵⁶ Formuleringen stiller visse minstekrav til straffetrusselen, men det settes ikke noen bestemt minstestraff, og det må forutsettes at statene her har en betydelig tolkningsmargin.

Det finnes også konvensjoner som begrenser adgangen til å legge straff. Et eksempel er WTO-avtalen. Den bestemmer at det ikke skal ilegges større straff for uaktsomme overtredelser av reglene om importlisensiering enn det som er «nødvendig for å tjene som en advarsel».¹⁵⁷ Hva som her er nødvendig, er igjen et utpreget skjønnsspørsmål som i liten grad begrenser statenes frihet ved fastsettelsen av strafferammene.

En mer bindende regulering av strafferammene kan oppstilles ved at en konvensjon stiller

150. SKM 1888 s 29, 2. Spalte.

151. Se SOU 1986: 14 s 146.

152. Se f.eks. Genferkonvensjonen art. 27 og 28 – Konvention til forbedring av saaredes og sykes skjæbne i arméer i felten, undertegnet i Genf den 6. juli 1906; Haagerkonvensjonen art. 21 – Konvention om anvendelse av grundsætningerne i Genferkonventionen på sjøkrig, undertegnet på den annen fredskonferanse i Haag den 18. oktober 1907; Narkotikakonvensjonen art. 3 og 5 – TRA 1988-12-20 1; Hvitvaskingskonvensjonen art. 6 – TRA 1990-11-08 1; Kjemiske våpen konvensjonen art. 7 – TRA 1993-01-13 1; Havrettskonvensjonen art. 99 og 113 – TRA 1982-12-10 1; WTO – Handelsavtale, TRIPS art. 61 – TRA 1994-04-15 18; ILO – konvensjon – asbest art. 5 – TRA 1986-06-26 1; FNs Folkemordkonvensjon art. 5 – TRA 1948-12-09 1.

153. WTO – Handelsavtale, TRIPS, ibid. Se også FNs torturkonvensjon art. 4, 2. ledd – TRA 1984-12-10 1 hvor det heter: «Each State Party shall make these offences punishable by appropriate penalties which take into account their grave nature».

154. Narkotikakonvensjonen, ibid.

155. Ibid.

156. Haagkonvensjonen art. 2 – TRA 1970-12-16 1 og Montrealkonvensjonen art. 3 – TRA 1971-09-23 1.

157. WTO – Importlisensiering art. 1 – TRA 1994-04-15 14.

krav om at brudd på reglene som er nødvendige etter konvensjonen, skal straffes på samme måte som en annen bestemt handling. Genferkonvensjonens art. 28 og Haagerkonvensjonens art. 21 stilte således krav om at misbruk av Genferkorset (Røde Kors) skulle straffes på samme måte som urettmessig benyttelse av militære kjennetegn. Dette førte til at reguleringen av urettmessig bruk av Genferkorset ble flyttet fra strl. § 370 og innpasset i strl. § 328, 1. ledd, nr. 4. Denne bestemmelsen regulerer også misbruk av militære kjennetegn. Strafferammen ble på denne måten gjort lik for de to lovbruddstypene.¹⁵⁸ I dette tilfellet virket altså de folkerettslige forpliktelsene direkte bestemmende for strafferammen.

Hvorvidt folkeretten oppstiller generelle krav til straffenivået, er usikkert. Ingen av de sentrale konvensjonene har slike eksplisitte regler.¹⁵⁹

I teorien har det vært åpnet for at det kan utledes et minstekrav til forholdsmessighet mellom forbrytelse og straff, blant annet forankret i EMK art. 3: «No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.» Denne artikkelen er imidlertid først og fremst rettet mot inngrepets eller straffens art, ikke fengselsstraffens lengde, og det skal nok mye til for å hevde at en straff som ligger innenfor de normale strafferammene i et land er «inhuman» i konvensjonens forstand.¹⁶⁰

Organene under EMK kan dessuten tenkes å slå ned på uforholdsmessig strenge straffer ved prøving av statenes avgrensning av retten til individs utøvelse av rettigheter som er regulert i art. 8, 2. ledd, 9, 2. ledd, 10, 2. ledd og 11, 2. ledd.¹⁶¹

Det er i utgangspunktet statenes praksis, ikke lovgivning som kan krenke konvensjonen. Aall peker imidlertid på at også lovgivningen i særlige tilfeller kan krenke Europakonvensjonen. Et eksempel på at det skjedde er Dudgeon dommen, series A No 45 1982, hvor straffebestemmelser rettet mot homofile ble ansett konvensjonsstridige uavhengig av om noen var blitt straffet.¹⁶² Men det er selvfølgelig lite ønskelig å ha strafferammer som er så høye at det ikke i noe tenkelig tilfelle ville

kunne idømmes strengeste straff uten at dette ville innebære et folkerettsbrudd.

Både et eventuelt forholdsmessighetskrav og en eventuell overprøving av statenes for strenge avgrensning av individenes konvensjonsfestede rettigheter etter art. 8 til 11 problematiseres i teorien som begrensende prinsipper for straff. EMK art. 1 pålegger imidlertid statene en sikringsplikt i forhold til menneskerettighetene. Utgangspunktet er at statene ikke behøver å sikre disse gjennom straffelovgivningen, men det vil kunne være det mest aktuelle alternativ.¹⁶³ I forhold til statenes sikringsplikt av rettigheter er det så vidt vites bare en eventuell plikt til *kriminalisering eller adgang til straffeforfølgning* som behandles, ikke eventuelle krav til *straffenivået*. Dette henger trolig sammen med at det ikke er sannsynlig at det vil bli stilt generelle krav til strenghet i straffenivået under konvensjonen.

Eventuelle folkerettslige forpliktelser til å oppstille nærmere bestemte straffetrusler vil i prinsippet selvsagt være tungtveiende hensyn for lovgiver ved fastsettelsen av strafferammer. Det synes imidlertid som det i liten grad foreligger traktatforpliktelser av betydning for strafferammene, og denne problematikken er sjelden et tema i straffelovens forarbeider. Det virker som det først og fremst er området for det straffbare, og ikke graden av straffbarhet som står sentralt i konvensjoner som inkluderer strafferettslige spørsmål. En fullstendig kartlegging av alle relevante traktatforpliktelser er imidlertid ikke foretatt da dette ville sprengte rammene for dette arbeidet.

5.2.3 Forholdet mellom de ulike straffebudene

5.2.3.1 Oversikt

Normbrudd vil ofte medføre hevn eller straff. I visse religiøse forestillinger er et brudd på de helige lover en synd som ikke kan graderes. Fjerner man seg fra slike vidtgående uttrykk for fordømmelse av normbruddene, vil et hvert rettssamfunn ha et praktisk behov for å gradere reaksjonene på at lover brytes. En slik gradering vil føre til at straffemennene i de ulike straffebud vil komme til å stå i et visst forhold til hverandre. I hvilken grad dette forholdet *bør stå i fokus* ved fastsettelsen av strafferammene, er berørt i pkt. 5.2.2.3.4. Straffelovkom-

158. Se Ot. prp. nr. 11 (1909) s 9-10.

159. Se Husabø, JV 1995 s 139.

160. Se nærmere ibid.; Opsahl, Strafferetten og menneskerettighetene s 102-103 og Aall, TfR s 1994 s 615-616. Aall nevner som et eksempel at lange fengselsstraffer for kjøring uten bilbelte vil kunne være i strid med EMK art. 3.

161. Se Husabø, ibid. Han nevner som et eksempel at det neppe er «necessary in a democratic society» å straffe æreskrenkelser eller blasfemi med fengsel på livstid, jf. EMK art. 9, 2. ledd og 10, 2. ledd.

162. Se nærmere Aall, TfR 1990 s 833-834 med videre henvisninger.

163. Se nærmere om dette Husabø, JV 1995 s 135-137. Se også den europeiske menneskerettighetsdomstols avgjørelse X and Y v. The Netherlands, dom 26.03.1985, Serie A 91. Her ble Nederland dømt for brudd på art. 8 på bakgrunn av at straffelovgivningen på et punkt ikke ga tilstrekkelig vern mot seksuelle overgrep.

misjonens mandat gir klart uttrykk for at en ekvivalensvurdering *skal stå sentralt* for fastsettelsen av strafferammene.¹⁶⁴ Nedenfor skal lovgivers *prioritering av ulike interesser* undersøkes. Det vil også bli foretatt en vurdering av hvilke hensyn som kan tale for en mer eller mindre høy prioritering av ulike interesser.

Hverken straffelovens opprinnelige forarbeider eller senere lovrevisjoner inneholder noen bred drøftelse av slike spørsmål. Enkelte fragmentariske sammenligninger og uttalelser finnes, men tatt i betraktning det svært omfattende materialet som foreligger, må man kunne si at det har vært foretatt overraskende få slike avveininger. Det er imidlertid grunn til å presisere hvilke muligheter lovgiver har til å holde de ulike lovbrudd opp mot hverandre. Det kan selvsagt ikke bli snakk om å sammenligne hvert enkelt straffebud med alle andre straffebestemmelser. Bare innad i straffeloven ville man da komme opp i et 6-sifret antall operasjoner. Det realistiske alternativ er enten å sammenligne enkelte viktige straffebud mot hverandre, eller å sammenligne ulike *interesser* som nyter strafferettslig vern på et høyere generaliseringsnivå.

I dette kapitlet tas utgangspunktet i noen rettsgoder som tradisjonelt har blitt skilt ut som særskilte interesser. Man har imidlertid sjelden eller aldri å gjøre med straffebud som utelukkende verner én interesse.

5.2.3.2 Forholdet mellom straffebud som verner samme interesse

En veiing av straffetrusselen for likeartede lovbrudd mot hverandre vil nok føles enklere enn å holde ulikeartede bestemmelser opp mot hverandre. Hvordan likeartede straffetrusler vurderes mot hverandre vil i utgangspunktet avhenge av i hvilken grad den aktuelle interesse skades eller trues. Straffelovkommisjonen uttaler således at «strafferammene stort sett [synes] å gi rimelig uttrykk for den innbyrdes straffverdigheten mellom krenkelser som er like i art, men har forskjellig grovhet».¹⁶⁵ Men også forholdet mellom likeartede straffebud er problematisk, og noen klare avveiningskriterier har man ikke. Det er for eksempel nokså innlysende at legemsbeskadigelse bør straffes strengere enn legemsfornærmelse. Men *hvor mye strengere* gir seg på ingen måte selv. Man kan spørre om det egentlig er lettere å vurdere straffe-

rammene for legemsbeskadigelse i forhold til legemsfornærmelse enn det er å vurdere legemsbeskadigelse i forhold til for eksempel naskeri.

Visse hovedsynspunkter om forholdet mellom likeartede lovbrudd som det nok hersker en utbredt konsensus omkring, kan allikevel oppstilles: Det bør gjennomgående være høyere strafferammer for skadedelikter enn for rene faredelikter. Straffebud hvor skyldkravet er forsett, bør ha høyere strafferammer enn tilsvarende bestemmelser som kommer til anvendelse ved uaktsomhet, og ikke forsettlige skadefølger bør bedømmes mildere enn tilsvarende forsettlige skadeforvoldelse. Straffebud med sidestrafferammer som retter seg mot uforsettlige skadefølger, hvor skyldkravet er såkalt culpa levissima, jf. strl. § 43, 1. alternativ, har gjennomgående lavere straffetrussel enn straffebud hvor skadefølgen er omfattet av forsettet.

Disse svært upresise retningslinjene gjelder vel som et utgangspunkt også for ulikartede lovbrudd selv om de nok gir enda mindre veiledning i slike tilfeller. For øvrig står man i det vesentlige overfor de samme vanskeligheter ved sammenligning av likeartede straffebud som ved veiing av ulikartede lovbrudd.

5.2.3.3 Forholdet mellom straffebud som verner ulike interesser

Oversikt

Ved en sammenligning av likeartede lovbrudd er et sentralt spørsmål i hvilken grad den vernede interesse blir krenket. Skal man sammenligne ulikartede forbrytelser, må man fortsatt spørre i hvilken grad de vernede interesser blir krenket. I denne situasjonen må man også stille et tilleggsspørsmål: Hvor mye er det enkelte rettsgode verdt? I det følgende skal dette spørsmålet belyses.

Lovgiver har som nevnt i liten grad gitt eksplisitt uttrykk for hvordan ulike interesser vurderes i forhold til hverandre. En del absolutte karakteristikk forekommer, som at en handling er «alvorlig» eller lignende, men disse sier lite om forholdet mellom de ulike interesser og handlinger.

Strafferammene innebærer i noen grad et implisitt uttrykk for lovgivers vurdering av forholdet mellom de ulike interesser. Men det er ikke noen enkel sak å danne seg et bilde av hvordan lovgiver vurderer de ulike rettsgoder på bakgrunn av strafferammene. For det første kan det være at det i det konkrete tilfelle er tatt spesielle hensyn som ikke sier noe om lovgivers generelle vurderinger av verdien av den interesse straffebudet verner. Videre er lovgivers vurdering av hvilke handlinger som bør ha en streng straffetrussel, i stadig forandring.

164. Gitt ved kgl. res. 26. sept. 1980. Det er redegjort for mandatet i NOU 1983: 57 s 27-29.

165. NOU 1983: 57 s 61-62.

Dette setter sitt preg på en snart hundre år gammel straffelov. Endelig er det ikke lett å finne noen hensiktsmessig inndeling i beskyttede interesser selv om man overser disse kompliserende forhold. På et høyt generaliseringsnivå må presisjonsnivået bli lavt, og lovens mange straffebestemmelser lar seg ikke lett innpasse i noe interessehierarki. Noen slutninger kan allikevel gjøres, både om hvordan lovgiver faktisk prioriterer ulike interesser og hvordan disse bør prioriteres. I det følgende behandles de mest fundamentale interessene først, og det sies noe om forholdet mellom ulike interesser. Rekkefølgen interessene behandles i, er imidlertid ikke ment som noen presis eller absolutt verdirangering.

Vernet av staten

Staten og samfunnsordenen utgjør en helt sentral forutsetning for sikkerhet omkring liv og velferd. Ved omveltninger av statsdannelsen, revolusjon og krig rammes ofte menneskene av de største ulykker og lidelser. Det vil fortone seg noe merkelig å sammenligne det rettsgode den rådende samfunnsorden representerer med andre vernede interesser. Andre strafferettslig beskyttede interesser er jo nettopp vernet under den rettsordenen som staten representerer.

Til alle tider har den bestående samfunnsorden hatt et sterkt strafferettslig vern. Også i dag har straffeloven flere bestemmelser til vern om samfunnsordenen som truer med lovens strengeste straff, og lovens to strengeste minstestraffer angår forhold som kan rokke ved statsdannelsen, jf. strl. §§ 100 og 83 som har minstestraff på henholdsvis 21 og 8 år.

I Ot. prp. nr. 79 (1950) s 7,1. spalte foreslås dødsstraffen forbeholdt satt til vern om offentlige interesser:

«Derved understreker en at dødsstraffen er et nødvergemiddel som staten bare tar i bruk ved grove krenkelser av samfunnets livsinteresser, ikke ved forbrytelser mot individuelle rettsgoder, hvor grove de enn kan være.»

Dersom de groveste angrep på statsdannelsen lykkes, med den følge at den eksisterende rettsordenen opphører, vil ikke straffansvar bli aktuelt. En del straffebud som er satt til vern om staten får derfor sin praktiske anvendelse på forsøkshandlinger. Et eksempel er strl. § 83 som fastsetter lovens strengeste maksimumsstraff og 8 års minstestraff for ulike forsøkshandlinger rettet mot statsmaktens eksistens og suverenitet. Forsøk på kongedrap *skal* straffes med fengsel i 21 år, jf. § 100.

I forhold til visse militære forbrytelser og forbrytelser i krigstid gjør lignende hensyn seg gjeldende som for de forbrytelser som retter seg mot staten. I krig vil det gjennomgående herske usikkerhet om hvilke maktforhold og hvilken rettsorden som vil råde når freden en gang kommer. Dette kan redusere straffetruslenes prevensjonsvirkning. Noen vil jo kunne spekulere i at det som ansees som grove forbrytelser av den tidligere rettsorden, ansees som fortjenstfullt av en seirende angriper.¹⁶⁶

Vernet av livet

Menneskelivet fremstår på mange måter som det øverste av alle rettsgoder og en forutsetning for alle andre interesser. Den bevisste rettsstridige krenkelse av dette rettsgode er overalt belagt med streng straff.

Mange av bestemmelsene i straffeloven som har en strafferamme på 21 år, verner direkte eller indirekte om livet, blant annet gjelder dette mange av bestemmelsene i straffelovens kapittel om allmennfarlige forbrytelser. Strl. § 233 om forsettlig drap fastsetter straffelovens tredje høyeste minstestraff, nemlig 6 års fengsel. Bare kongemord etter § 100 og overtredelse av § 83 har høyere minstestraffer med henholdsvis 21 og 8 år.

Vernet av miljøet

Naturgrunnlaget utgjør selvsagt en forutsetning for alt liv. Miljøproblemer spenner imidlertid fra å være, i de verst tenkelige tilfeller, en trussel mot menneskehetens eksistens til spørsmål om trivsel i nærmiljøet. Særegent for krenkelser av miljøet er at for de antatt mest alvorlige forhold er det et stort antall aktører som medvirker til skadene, og den enkeltes skyld fremstår som liten. Slik er det for eksempel i forhold til problemer med global oppvarming, overbeskatning av naturressurser og opphopning av sent nedbrytbare giftstoffer. Dessuten er det få fysiske personer som i særlig grad er ansvarlig for skader på miljøet. Offentlige myndigheter og næringsvirksomhet står for mye av skadene. Etter reglene i strl. § 48 a og 48 b kan riktignok selskap eller annet foretak straffes, og også en kommune har blitt ilagt bot etter forurensningsloven, se Rt. 1989 s 733. I forhold til miljøproblematikk kommer det imidlertid inn spesielle kryssende hensyn. Forurensning er ikke bare et meningsløst onde slik som tilfelle kan være for mange krimi-

166. Disse hensynene behandles i Ot. prp. nr. 79 (1950) s 6, 2. spalte som et argument for dødsstraff i krigstid.

nelle handlinger. Miljøskadelig virksomhet inngår også som en forutsetning for materiell velferd og økt materiell levestandard i et moderne samfunn. Disse spesielle forhold har ført til at strafferetten ikke utgjør det sentrale virkemiddel i forhold til miljøregulering, til tross for at miljøet som retts-gode er av høyeste verdi.

Straffeloven har strenge regler for visse særlig alvorlige miljøforbrytelser i kapitlet om allmennfarlige forbrytelser, jf. §§ 152, 2. ledd og 152 a, 2. ledd som har en strafferamme på 21 år, 152 b, 2. ledd som har en strafferamme på 15 års fengsel og 153 a, hvor straffetrusselen er fengsel inntil 10 år. § 152 b rammer også grovt uaktsomme handlinger, og § 152, 3. ledd har en strafferamme på inntil 1 års fengsel for uaktsomme overtredelser.

Det praktisk viktigste lovgrunnlag når det gjelder straff for miljøkriminalitet, er forurensningsloven § 78. For de alvorligste overtredelser denne bestemmelsen retter seg mot, er strafferammen fengsel inntil 5 år for såvel forsettlig som uaktsomme overtredelser. Denne strafferammen har blitt kritisert fra flere hold som for lav.

I NOU 1983: 57 s 67, 2. spalte vurderes strafferammen i forurensningsloven § 78 som uforholdsmessig lav i forhold til strafferammen for grovt underslag og grovt tyveri (henholdsvis strl. §§ 256 og 258 med strafferamme inntil 6 års fengsel). Se også St.meld. nr. 104 (1977–78) s 96, 2. spalte hvor hensynet til miljøvern fremholdes som et fellesskaps gode som på bakgrunn av samfunnsutviklingen har fått en helt annen aktualitet enn tidligere. Denne kritikken er imidlertid mindre relevant etter at vi fikk strl. § 152 b om miljølovbrudd. Strafferamme i bestemmelsen er 10 år, eller 15 år dersom lovbruddet har ledet til noens død eller til at noen har fått betydelig skade på legeme eller helse.

Vernet av den fysiske integritet

Vernet om legemet eller den fysiske integritet dekker et vidt spekter av ulike bestemmelser. Loven har mange bestemmelser som direkte er satt til vern om legeme og helse. Straffelovens kapittel om «Forbrydelser mod Liv, Legeme og Helse» og §§ 192, 223, 2. ledd og 267 er eksempler på slike bestemmelser. De tre sistnevnte bestemmelser verner imidlertid i høy grad også andre interesser. Det finnes også regler som ikke direkte retter seg mot legemskrenkelser, men som har som sitt siktemål å verne om liv, legeme og helse. Dette gjelder mange av de straffebestemmelsene som står i straffelovens kapittel om allmennfarlige forbrytelser. Også et stort antall bestemmelser i spesiallov-

givningen har et slikt siktemål, for eksempel bestemmelser i veitrafikkloven og arbeidervernlovgivningen. Strafferammene i disse bestemmelsene varierer mye. I St. meld. nr. 104 (1977–78) s 96, 2. spalte behandles forholdet mellom ulike typer regler som er satt til vern om liv, legeme og helse. Her hevdes det at det er de alvorlige voldsforbrytelser som må gis den høyeste kriminalpolitiske prioritet. I spesiallovgivningen er skyldkravet gjennomgående uaktsomhet, og strafferammene er lavere enn i de fleste av straffelovens bestemmelser.

De aller grovste krenkelsene av den fysiske integritet kan sammenlignes med krenkelse av livet når det gjelder strafferammer. De verste legemskrenkelsene kan etter strl. §§ 231, jf. 232 straffes med inntil 21 års fengsel.

I den moderne velferdsstat føles sannsynligvis sikkerhet for legeme og helse å være forholdsvis viktigere enn i tidligere tider. Særlig gjelder dette i forhold til økonomiske interesser. I takt med velstandsvekst og utvikling av forsikrings-, erstatnings- og trygdeordninger har konsekvensene av å miste økonomiske goder blitt vesentlig mindre følbare enn tidligere. Nordisk strafferettskomité uttaler:

«Særlig når det gjelder vanlige vinningsforbrytelser, er synet i de nåværende velstandssamfunn betydelig mildere enn i tider som sett med nåtidens øyne var preget av fattigdom og stor klasseforskjell».¹⁶⁷

Fysiske skader kan imidlertid ikke alltid repareres. På denne bakgrunn har det blitt hevdet fra mange hold at tradisjonelle voldshandlinger vurderes for mildt i forhold til økonomiske interesser. I Sverige var dette sentralt for Fängelsesstraffkommittén:

«En sänkning av förmögenhetsbrottens straffvärde och en höjning av främst våldsbrottens straffvärde är en genomgående linje och en av huvudtankarna i vårt förslag til nya straffskalor».¹⁶⁸

Vernet av den psykiske integritet

«Den psykiske integritet» dekker mange ulike aspekter av sjelivet. Trygghetsfølelsen, æresfølelsen, sedelighetsfølelsen, den religiøse følelse og interessen av privatliv er viktige sider av den psykiske integritet.

167. NU 1984: 2 s 33.

168. SOU 1986: 13 s 20. Se også SOU 1986: 14 s 189-190 og 192-195 og NU 1984: 2 s 77-78.

Den mest rendyrkede bestemmelsen til vern om den psykiske integritet er trolig strl. § 246, som setter straff for den som «krenker en annens æresfølelse». De fleste bestemmelser som verner den psykiske integritet, verner imidlertid også andre interesser. Slik er det for eksempel med bestemmelsene om trusler i strl. §§ 222 og 227 og voldtekt i § 192. I spesiallovgivningen er det mange regler om personvern av såvel strafferettslig som sivilrettslig art som spiller en stor rolle for vernet av den psykiske integritet. I sin ytterste konsekvens kan man kanskje si at de fleste kriminelle handlinger har en side mot den psykiske integritet.

Vurderingen av hvordan den psykiske integritet prioriteres, stiller seg forskjellig for ulike aspekter av denne interessen. Når det gjelder folks *trygghetsfølelse*, må denne vurderes i sammenheng med hvilke interesser trygghetsfølelsen refererer til, så som sikkerhet og trygghet i forhold til liv, legeme og helbred, økonomiske interesser, privatlivets fred, sedelighetsfølelsen eller æresfølelsen.

Den *psykiske side av sedelighetsforbrytelser* betones sterkt av lovgiver. Det har i denne sammenheng vært hevdet at seksuelle overgrep mot barn kan være «minst like straffverdig som drap».¹⁶⁹ Også i rettspraksis trekkes den psykiske belastning ved seksuelle overgrep ofte frem.

Æresfølelsen vurderes nok annerledes i dag enn ved straffelovens vedtagelse. Kriminalloven fastsatte relativt beskjedne strafferammer for ærekrenkelser. I straffeloven av 1902 ble straffene skjerpet. Straffelovkommisjonen av 1885 uttalte i den forbindelse:

«Under nogenlunde sunde Samfundsforhold er vistnok de Overskridelser af det tilladtes Grænser, som udspringer af Iver for Sag, af Lettroenhed og Overilelse og som er vel forenlig med en hæderlig Karakter, de overveiende. Men man maa heraf aldrig lade sig forlede til at glemme, at Angreb paa Æren ogsaa kan høre til de saavel nederdrægtigste som mest Skade og Lidelse forvoldende Forbrydelser og en Lov, som her ei tilsteder Anvendelsen af følelige Straffe, har alt andet end opfyldt sin Bestemmelse.»¹⁷⁰

De groveste ærekrenkelser vil nok også i dag kunne vurderes som klart straffverdige, men etter et moderne syn vil de vel aldri kunne bli vurdert som blant de «saavel nederdrægtigste som mest Skade og Lidelse forvoldende Forbrydelser». Det ble de for såvidt ikke ved straffelovens tilblivelse

heller, hvis man vurderer etter de strafferammene som ble fastsatt dengang.

Det er mulig at navn og rykte og ettermæle betyr mindre for folk flest i dag enn før i tiden. Samfunnet var nok mer gjennomslukt og de sosiale relasjoner tettere og mer varige for inntil noen tiår siden.¹⁷¹ Det er imidlertid vanskelig å si noe generelt om utviklingen i folks æresfølelse. Det kan jo godt være at æresfølelsen fortsatt kan være sterk hos mange, men at det er andre ting som virker støtende i dag enn tidligere.

Folks *religiøse følelser* prioriteres nok lavere i dag enn tidligere. Den tid da straffebestemmelsene om blasfemi ble ansett for å være satt til vern av Guds ukrenkelighet, er forlenget forbi. Allerede Kriminallovens formulering av blasfemibestemmelsen viser at det er folks følelser og samfunnsordenen som er søkt vernet. Terskelen for hva som skal til for å krenke folks religiøse følelse, er nok dessuten adskillig høyere i dag enn ved århundreskiftet – dagens samfunn er rett og slett mindre religiøst. Samfunnet har også blitt mindre religiøst ensartet. I takt med synkende gudsfrykt, større kjennskap til fremmede religioner og et annet syn på ytringsfriheten enn tidligere har nok også synet på hvilken plass strafferetten skal ha på dette området endret seg.

Vern om *privatlivets fred* og *personvern* stiller seg på mange måter annerledes i dag enn tidligere. På den ene side er det mindre grad av sosial kontroll i dagens samfunn. På den annen side har massedia og mulighetene for edb-registrering og ny teknologi skapt nye forutsetninger for vurderingen av vernet av privatlivet. Tabloidisering av pressen og det faktum at langt flere personer har offentlighetens lys på seg i dag enn tidligere, har også betydning.

Vurdert opp mot fysiske integritetskrenkelser har nok de ulike psykiske integritetskrenkelser av mange blitt vurdert som «luksusproblemer». I visse alvorlige tilfeller er nok ikke dette en trefende karakteristikk. Allikevel vil nok liv og legeme stå som viktigere verdier for de fleste enn ulike former for psykisk integritet.

Vernet av økonomiske interesser

Økonomiske interesser spenner over et vidt felt. De krenkes ved tyveri og underslag av gjenstander, men også ved at krav underslås eller ikke innfris. Dette siste utgjør store summer i forhold til det offentliges inntektsgrunnlag. Straffeloven har

169. Se Straffelovkomiteen Innstilling 1922 s 24, 2. spalte og s 8, 2. spalte.

170. SKM 1888 s 54-55.

171. Se om dette Christie, Kriminalitetskontroll som industri s 20-22.

mange bestemmelser som skal verne om økonomiske interesser, først og fremst i kapitlene 24–28, men også mange andre bestemmelser verner blant annet om slike interesser, for eksempel §§ 222 og 247. Også i spesiallovgivningen finnes det en lang rekke straffebestemmelser til vern om økonomiske interesser, for eksempel i åndsrettslovgivningen, konkurranselovgivningen og skattelovgivningen.¹⁷² Straffetrukslene i straffebud som verner om rene økonomiske interesser, varierer mye, men overstiger sjelden fengsel i 6 år. Grovt ran etter strl. § 268, 2. ledd kan straffes med fengsel inntil 12 år. Her er det imidlertid ikke bare økonomiske interesser som vernes. Også ved gjentakelse kan strafferammen være over 6 år. Grovt tyveri og grovt underslag kan således straffes med 9 års fengsel ved gjentakelse, jf. strl. § 263.

Som nevnt ovenfor har trolig økonomiske interesser lavere prioritet i dag enn tidligere. Det er grunn til å se nærmere på det resonnement som ligger til grunn for en slik nedprioritering. Tanken er at fordi tap av eiendom ikke lenger får de samme konsekvenser som tidligere, er det rimelig med en tilsvarende nedprioritering av det strafferettslige vern. Om ikke *eiendom* trenger et like sterkt vern som tidligere, kan det imidlertid godt være at *eiendomsretten* gjør det. Eiendomsretten utgjør et grunnleggende premiss for styringen av velferdssamfunnet slik vi kjenner det, og har neppe mindre betydning i dagens samfunn enn tidligere. De ordningene som begrenser konsekvensene av tyveri og skadeverk, såvel offentlige som private, er basert på et system hvor eiendomsretten utgjør en av grunnstenene. Den enkelte vinningsforbrytelse får kanskje relativt beskjedne konsekvenser. Man kan imidlertid se det slik at vinningsforbrytelsene samlet sett innebærer et angrep på eiendomsretten som institusjon, og at en undergraving av eiendomsretten vil kunne ha mer alvorlige følger for samfunnet.

Heller ikke argumentasjonen om at økonomiske tap, i motsetning til varige legemsskader, kan erstattes, er helt dekkende. Den rent økonomiske skade kan riktignok erstattes, men også andre verdier enn den rent økonomiske vil regelmessig være uløselig knyttet til objekter som krenkes ved for eksempel tyveri og skadeverk. Ergrelse, frustrasjon og usikkerhet er praktiske eksempler:

«En del kriminalitet som i formen er vinningskriminalitet, representerer i virkeligheten et angrep først og fremst på den enkeltes trygghet og personlige integritet.»¹⁷³

Mange ting har dessuten en betydelig affeksjonsverdi eller kulturell verdi knyttet til seg. I noen grad er slike interesser vernet gjennom særlige bestemmelser. Se f.eks. strl. § 152 b, 3. ledd nr. 3 som rammer den som «påfører betydelig skade på kulturminner eller kulturmiljøer av særlig nasjonal eller internasjonal betydning». Slike bestemmelser vil imidlertid bare unntaksvis komme til anvendelse ved krenkelser av økonomiske interesser – de fleste kulturinteresser må søke sitt vern i det alminnelige vernet om eiendom. I erstatningsretten regnes affeksjonsverdi aldri som økonomisk tap, og kan heller ikke gi grunnlag for kompensasjon for ikke-økonomisk skade.

Når det gjelder forholdet mellom offentlige og private økonomiske interesser, kan man hevde at de førstnevnte bør få høyest prioritet fordi det offentlige forvalter svært viktige funksjoner i dagens velferdssamfunn, fordi det kvantitativt er snakk om langt større verdier som krenkes her enn for private, og at hele samfunnet indirekte rammes ved krenkelser av offentlige økonomiske interesser, særlig skatte- og avgiftsunndragelser. I St. meld nr. 104 (1977–78) s 95–98 og 113–114 tas det til orde for å heve det strafferettslige vernet av økonomiske fellesinteresser i forhold til det eksisterende vernet av private økonomiske interesser.

I motsatt retning kan man peke på at tap for det offentlige pulveriseres. Private som utsettes for vinningskriminalitet, rammes hardere. Dersom man legger vekt på straffens moral- og vanedannende effekt, er det neppe hensiktsmessig å vurdere offentlige og private økonomiske interesser prinsipielt forskjellig. Det vil kunne ha en uheldig signaleffekt i forhold til den nedprioriterte interesse og svekke respekten for eiendomsrett og økonomiske krav i det hele.

Det er mye som tyder på at respekten for andres private eiendom såvel som for offentlige krav og eiendom er mindre i dag enn ved straffelovens vedtagelse. En indikasjon på dette er kriminalstatistikken. Fristelsesmengden i samfunnet har trolig øket, og oppdagelsesrisikoen for vinningsforbrytelser har sunket. Det er imidlertid mange forhold som gjør en sammenligning med tidligere tider vanskelig. Ut fra et prevensjonsperspektiv kan det være grunn til å opprettholde nivået for straffetrukslene i de bestemmelser som er

172. Se f.eks. åndsverkloven §§ 54 og 54 a, varemerkeloven § 37, patentloven § 57, konkurranseloven § 6-6, pristiltaksloven § 4, skattebetalingsloven §§ 50 og 51, merverdiavgiftsloven § 72, jf. strl. §§ 270 og 271 og ligningsloven § 12-1 nr. 1 litra a.

173. St. meld nr. 104 (1977-78) s 114, 2. spalte.

satt til vern for økonomiske interesser, eller i alle fall ikke senke strafferammene i vesentlig grad. Rettferdighetstanker står vel heller ikke i veien for dette på bakgrunn av det som er anført ovenfor.

Det kan muligens være naturlig å sammenligne økonomiske interesser med retten til ulike former for psykisk integritet. Begge disse rettsgoder kan være av svært stor betydning for folks trivsel og mulighet for livsutfoldelse. Men en krenkelse av dem er ikke en alvorlig og direkte trussel mot den enkeltes overlevelsesmuligheter i et moderne velferdssamfunn. I forhold til de fire andre hovedgruppene som er behandlet her – statsdannelsen, miljøet, livet og den fysiske integritet – vil nok økonomiske interesser og psykisk integritet gjennomgående gis en lavere prioritering.

5.3 Straffelovkommisjonens generelle bemerkninger til Torgersens utredning

Kommisjonen tiltrer i det vesentlige den delen av Torgersens utredning som er gjengitt foran. I avsnittene 5.4 og 5.5 nedenfor presiserer kommisjonen sitt syn på enkelte av de spørsmålene som er behandlet i utredningen.

Torgersens utredning behandler først og fremst fengselsstraff, ikke andre straffarter. «Strafferamme» brukes derfor bare om fengselsstrafferammer, jf definisjonen i utredningens avsnitt 5.2.1.1 foran. Også de fleste av kommisjonens drøftelser av strafferammespørsmål omhandler fengselsstrafferammer. I tillegg behandles imidlertid også de andre straffartene. Kommisjonen bruker derfor ikke begrepet «strafferamme» bare for å betegne fengselsstrafferammer. De øvrige uttrykkene som presiserer strafferammene, bruker kommisjonen slik som de er presentert i utredningens avsnitt 5.2.1.1 foran.

5.4 Strafferammesystemet i utkastet til ny straffelov

5.4.1 Forholdet mellom lovgiver og domstol

Strafferammene fastsettes ved lovgivning. Den konkrete straffen i enkeltsaker fastsettes av domstolene. Domstolenes straffutmåling er i høy grad styrt av normer som har nedfelt seg i praksis. Særlig Høyesteretts praksis virker veiledende. Et viktig spørsmål er i hvilken grad lovgiver bør ha innflytelse på hvilke straffer som blir utmålt av domstolene.

Forholdet mellom lovgiver og domstol når det gjelder spørsmålet om styring av domstolenes straffutmåling, er berørt av den tidligere kommisjonen i delutredning I kapittel 31 og delutredning V s 208–209. Spørsmålet er også behandlet i Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.1.5.3 foran.

I prinsippet står domstolene fritt til å fastsette det de mener er en passende straff i det konkrete tilfellet innenfor den strafferammen som er fastsatt av lovgiver. Domstolens grad av frihet ved straffutmålingen vil derfor i prinsippet være avhengig av i hvilken grad strafferammene utgjør skranke for dommerskjønnet. I Norge utgjør strafferammene alltid en begrensning i forhold til hvor lange fengselsstraffer som kan utmåles, fordi det verken etter gjeldende rett eller etter kommisjonens forslag finnes bestemmelser som har en strafferamme på livsvarig fengsel. For bot gjelder imidlertid i prinsippet ingen øvre strafferamme.

Strafferammene i den gjeldende straffeloven ligger stort sett langt høyere enn det straffenivået som har nedfelt seg i praksis, og mange straffebud har etter gjeldende rett en så høy strafferamme at det er lite realistisk at maksimumsstraffen skulle bli idømt selv for de grovest tenkelige overtredelsene av bestemmelsene. De øvre strafferammene har derfor sjelden utgjort noen praktisk begrensning i domstolenes frihet.

I forhold til mange lovbruddstyper har det vært et press fra politisk hold i retning av strengere straffer. Minstestraffer har da vært en måte å styre domstolenes straffutmåling på. I motsetning til maksimumsstrafferammene har ulike minstestraffer vist seg å få praktisk betydning som skranke for dommerskjønnet ved straffutmålingen. Minstestraffer kan ha en rekke uheldige virkninger, og det har derfor stått atskillig strid om bruk av dette virkemidlet i lovgivningen. Kommisjonen behandler minstestraff nærmere i avsnitt 5.4.6 nedenfor.

Man har også sett eksempler på at lovgiver har forsøkt å gi signaler om et strengere straffenivå for enkelte lovbrudd ved å heve strafferammen. I en rekke tilfeller har dette blitt gjort for å heve straffenivået for de typiske overtredelsene av en bestemmelse, ikke for å åpne for strengere straff i de mest alvorlige tilfellene. Kommisjonen mener at maksimumsstrafferammen aldri bør brukes av lovgiver for å gi signaler om et høyere straffenivå for normalovertredelsene av en lovbruddstype. Som påpekt i Torgersens utredning kan dette lede til at det går «inflasjon» i strafferammene, og at den øvre strafferammen i et straffebud ikke gir et riktig uttrykk for straffverdigheten av de mest alvorlige overtredelsene av den aktuelle bestemmelsen, jf avsnitt 5.2.1.5.2 foran.

Foruten å begrense domstolenes frihet gjennom strafferammene eller å heve strafferammene for å gi signaler om et høyere straffenivå, er det også mulig for lovgiver å øve innflytelse på straffutmålingen gjennom mer eller mindre generelle regler. Vi har bare én generell straffutmålingsregel i straffelovgivningen, nemlig strl § 59 andre ledd som bestemmer at retten ved straffutmålingen skal ta i betraktning om den siktede har avgitt en uforbeholden tilståelse. Regelen kom inn i straffeloven ved lov 2. mars 2001 nr 7 og foreslås videreført i utk § 14–2. Vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 31 andre ledd har dessuten særlige straffutmålingsregler som gjelder ved promillekjøring. Disse må sies å utgjøre et unntak i norsk rett og foreslås ikke videreført i utk § 25–8 om kjøring i påvirket tilstand, jf avsnittene 9.11.3 og 11.4.2.12 nedenfor.

Spørsmålet om lovfesting av mer utførlige generelle regler om reaksjonsvalg og straffutmåling er drøftet i delutredning I s 240–242 og i delutredning V s 208–210. Den tidligere kommisjonen kom der til at det ikke bør gis slike regler i den nye straffeloven, med unntak for regelen i tidl utk § 44 om at lovbrutere under 18 år bare kan idømmes fengsel når det er særlig påkrevet. I delutredning V s 210 ble det antydnet at to-instansreformen kunne medføre et sterkere behov for lovgiver til å gi generelle retningslinjer for straffutmålingen, ved at denne kunne tenkes å innebære at Høyesteretts styringsfunksjon ved straffutmålingen ville bli svekket. Høyesterett spiller imidlertid fortsatt en viktig rolle ved fastleggelsen av straffenivået for ulike lovbrudd. Riktignok behandler Høyesterett nå færre straffutmålingsanker enn tidligere. Til gjengjeld er det nå i høyere grad enn før de mer prinsipielle sakene som blir avgjort i Høyesterett. Dette kan medvirke til at Høyesteretts straffutmålingspraksis virker like normerende på straffenivået i dag som tidligere. Kommisjonen mener det ikke kan trekkes noen sikre slutninger om hvilken virkning to-instansreformen har hatt på Høyesteretts styringsfunksjon ved straffutmålingen, og legger derfor ikke vekt på dette momentet. Videre kunne kommisjonens forslag om et mer begrenset sett av strafferammer tale for at det inntas enkelte regler som styrer skjønnsutøvelsen ved reaksjonsvalg og straffutmåling. Den nåværende kommisjonen er imidlertid enig med den tidligere i at slike regler ikke er ønskelige. Det er likevel gjort unntak fra dette standpunktet i forhold til de spesielle typesituasjonene som er regulert i utk § 6–3 om begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbrutere og utk § 14–2 om tilståelsessaker, jf avsnittene 8.6.4 og 8.13.3 nedenfor.

Kommisjonen er generelt skeptisk til at lovgiver skal styre straffutmålingen for å sikre tilstrekkelig strenge straffer på bestemte områder, uavhengig av hvordan dette gjøres lovteknisk. Det er vanskelig å overskue konsekvensene av generelt formet lovgivning, og det kan dukke opp tilfeller som lovgiver ikke har forutsett, slik at den straffen loven gir anvisning på – gjennom minstestraft eller på annen måte – blir for streng. Dette kan lede til urimelige enkeltresultater eller juridisk tvilsomme avgjørelser, jf kommisjonens drøftelser av slike uheldige virkninger i forhold til minstestraft i avsnitt 5.4.6 nedenfor. Dette innebærer at straffenivået for de ulike lovbruddstypene bør utvikles av domstolene gjennom konkrete saker, i nær kontakt med den virkeligheten som skal reguleres, og ikke låses av minstestraffer eller på annen måte overstyres.

Man kan innvende mot en slik holdning at den ikke imøtekommer behovet for å ta hensyn til rettsfølelsen blant allmennheten gjennom politisk styring. Det betydelige lekmannsinnslaget i norske domstoler i straffesaker bidrar imidlertid til å sikre at dette hensynet blir ivaretatt i tilstrekkelig grad. Som påpekt i Torgersens utredning, gir den tendensen til å kreve strengere straff som kan se ut til å gjøre seg gjeldende i opinionen og blant politikere fra tid til annen, heller ikke nødvendigvis et riktig uttrykk for hvor strenge straffer folk flest ville gi sin tilslutning i konkrete tilfeller, jf avsnitt 5.2.1.5.3 foran. Det er grunn til å tro at folks generelle holdninger til straffenivået dannes på bakgrunn av de ulike lovbruddene i abstrakt form, uten at de mange omstendighetene som kan gjøre seg gjeldende i konkrete saker, har særlig stor innvirkning. Minstestraffer eller andre virkemidler som skaper harmoni med generelle holdninger til straffenivået, kan derfor lede til enkeltresultater som ikke er i overensstemmelse med den alminnelige rettsoppfatningen i konkrete tilfeller.

Også angivelse av maksimumsstraff innebærer en begrensning av domstolenes frihet. Skranker for hvor streng straff som skal kunne idømmes, står imidlertid ut fra rettssikkerhetshensyn sterkt i vår rettstradisjon. En fullstendig frihet for domstolene til å ilegge en hvilken som helst fengselsstraff for et hvilket som helst lovbrudd er ikke nødvendig eller ønskelig. En begrensning i hvor strenge straffer domstolene skal kunne idømme står etter kommisjonens syn i en helt annen stilling enn ulike begrensninger i hvor milde straffer domstolene skal kunne utmåle. En øvre strafferamme for fengselsstraff foreslås i alle straffebudene i utkastet.

5.4.2 Et mer begrenset sett av strafferammer

Strafferammesystemet i den gjeldende straffeloven er behandlet i Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.1 foran. Strafferammesystemet i utkastet til ny straffelov foreslås gjort enklere og mer oversiktlig.

I den gjeldende straffeloven er det bare bot, fengsel og hefte som inngår i strafferammen i det enkelte straffebudet. (I en del straffebud er også «Tjenestens Tab» angitt som straffalternativ. Dette har imidlertid ingen selvstendig betydning ved siden av den generelle hjemmelen for rettighetstap i strl § 29 nr 1, jf § 15 andre ledd.) Grensene for bruk av de andre straffartene framgår av straffelovens alminnelige del. Dette er ordningen også i utkastet til ny straffelov, med den forskjell at heftestrafen foreslås opphevet, jf avsnitt 5.4.8 nedenfor. I dagens straffelov finner man, ved siden av bot og hefte, følgende 16 sett av fengselsstrafferammer:

- fengsel inntil 2 måneder
- fengsel inntil 3 måneder
- fengsel inntil 4 måneder
- fengsel inntil 5 måneder
- fengsel inntil 6 måneder
- fengsel inntil 1 år
- fengsel inntil 2 år
- fengsel inntil 3 år
- fengsel inntil 4 år
- fengsel inntil 5 år
- fengsel inntil 6 år
- fengsel inntil 8 år
- fengsel inntil 10 år
- fengsel inntil 12 år
- fengsel inntil 15 år
- fengsel inntil 21 år

Oversikten viser bare de strafferammene som kommer direkte til uttrykk i de enkelte straffebudene, samt den alminnelige maksimumsstraffen på 15 år som følger av strl § 17 første ledd bokstav a. Dersom man også tar med strafferammer som følger av en kombinasjon av ulike regler, får man flere sett av strafferammer. For eksempel får man en strafferamme på 11 års fengsel hvis regelen i strl § 232, som i visse tilfeller gir adgang til å heve strafferammen med 3 år, kommer til anvendelse i forhold til 8-års rammen i § 229 om legemsbeskadigelse med døden eller betydelig legemsskade til følge. Anvendes § 232 i forhold til 6-års rammen i § 229, blir strafferammen 9 år.

En slik fingradering av strafferammene som man har i dagens straffelov, gir inntrykk av en urealistisk høy presisjon i de generelle straffverdighetsvurderingene som strafferammene kan sees

som et resultat av. Kommisjonen mener man kan klare seg med betydelig færre sett av strafferammer uten at man mister muligheten til å fastsette en passende straffetrussel for ulike lovovertridelser. Færre sett av strafferammer innebærer at strafferammesystemet blir mer oversiktlig, noe som er en klar fordel i forhold til strafferammens lovtekniske funksjon. Strafferammens rettslige betydning er behandlet i Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.1.3 foran, og i avsnitt 5.5.2.6 nedenfor.

I utkastet til en ny straffelov foreslås, ved siden av bot, følgende 8 sett av fengselsstrafferammer i de enkelte straffebestemmelsene:

- fengselsstraff i det lavere sjiktet (det vil si 6 måneder eller 1 år, jf avsnitt 5.4.3 nedenfor)
- fengsel inntil 2 år
- fengsel inntil 3 år
- fengsel inntil 6 år
- fengsel inntil 10 år
- fengsel inntil 15 år
- fengsel inntil 21 år

Kommisjonen foreslår å ikke videreføre den uttrykkelige adgangen til å ilegge bot sammen med fengselsstraff som man i dag finner i enkelte straffebud. Denne ordningen har ingen selvstendig betydning for adgangen til å ilegge bot sammen med fengselsstraff ved siden av strl § 26 a, jf utk § 6–2 første ledd nr 2 og § 9–2 nr 1, og virker unødig kompliserende. Om ordningens prosessuelle betydning vises det til avsnittene 5.5.2.6 og 11.6.2 nedenfor.

Videre begrenses bruken av generelle sidestrafferammer, jf avsnittene 5.4.4 og 5.4.5.2 nedenfor.

I utk § 6–1 foreslår kommisjonen å videreføre den alminnelige minstestrafen på 14 dager for fengselsstraff. Den generelle bestemmelsen om maksimumsstraff på 15 års fengsel foreslås imidlertid ikke videreført. I stedet foreslås lengstestrafen alltid angitt i det enkelte straffebudet, jf avsnitt 8.6.2 nedenfor.

I avsnitt 5.5.3 nedenfor er det angitt noen generelle retningslinjer for hvilken strafferamme som etter kommisjonens syn bør benyttes i det enkelte straffebudet.

5.4.3 Anvisning på strafferammer i «det lavere sjiktet»

Kommisjonen har gitt anvisning på en strafferamme i «det lavere sjiktet» når den mener strafferammen bør være bot eller fengsel i 1 år eller lavere, eventuelt bare bot. I tråd med forslaget om et mer begrenset sett av strafferammer foreslår kommisjonen at man innenfor det lavere sjiktet

bare skal ha to sett fengselsstrafferammer: Fengsel i 1 år og fengsel i 6 måneder. Dette forslaget er begrunnet i oppryddingshensyn. Kommisjonen mener dessuten at en mer finmasket inndeling av strafferammene i det lavere sjiktet ville gi uttrykk for en presisjon i straffverdighetsvurderingene som det ikke er grunnlag for, jf avsnitt 5.4.2 foran.

Valg av en strafferamme på 1 år eller lavere i et straffebud vil etter kommisjonens forslag ha betydning for straffbarheten av forsøk, jf utk § 3–3. Valget vil dessuten ha betydning for adgangen til å foreta pågripelse og fengsling på grunnlag av det aktuelle lovbruddet. Selv om kommisjonen i utgangspunktet mener at man ikke skal legge vekt på slike rettslige virkninger ved fastsettelsen av strafferammene, bør de likevel kunne tillegges vekt ved fastsettelsen av strafferammer i «det lavere sjiktet», jf avsnitt 5.5.2.6 nedenfor. Kommisjonen mener derfor det er en fordel at den nærmere fastsettelsen av strafferammer innenfor «det lavere sjiktet» foretas i forbindelse med utformingen av lovteksten i de enkelte straffebestemmelsene. Kommisjonen utformer ikke lovtekst til de enkelte straffebestemmelsene i denne utredningen og har derfor som utgangspunkt ikke funnet det hensiktsmessig å presisere strafferammen nærmere når den foreslår en strafferamme i «det lavere sjiktet». Det er imidlertid gjort visse unntak fra dette.

For det første har kommisjonen i noen tilfeller tatt uttrykkelig stilling til om bot bør være eneste straffalternativ. Dette gjelder blant annet for alle bestemmelser som retter seg mot liten overtredelse, se nærmere om systemet med grov, vanlig og liten overtredelse i avsnitt 5.4.5.1 nedenfor.

For det andre har kommisjonen gitt uttrykk for at strafferammen bør være bot eller 1 års fengsel i 5 bestemmelser. For bestemmelsene i utk § 25-8 om kjøring i påvirket tilstand og § 25–9 om etterfølgende inntak av rusmidler ønsker kommisjonen å presisere at fengselsstrafferammen fortsatt bør være 1 år, selv om den særreguleringen vi i dag har i vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 31, jf § 22, ikke foreslås videreført, jf avsnitt 9.11.3 nedenfor. Utk § 23–1 om brudd på taushetsplikt er gitt en strafferamme på bot eller fengsel i 1 år fordi kommisjonen ikke foreslår å videreføre straffskjerpelsen i strl § 121 andre ledd, men i stedet foreslår å heve strafferammen for ordinær overtredelse fra 6 måneder til 1 år, jf avsnittene 9.9.2 og 9.9.3 nedenfor. Også for utk § 23–11 om skadeverk på elektronisk lagret informasjon og § 29–1 om skadeverk foreslås det en strafferamme på bot eller fengsel i 1 år, jf avsnittene 9.9.3 og 9.15.3 nedenfor. Dette har sammenheng med at det for disse overtredelsene

også foreslås egne bestemmelser rettet mot «lite» skadeverk.

5.4.4 Opphevelse av særlige sidestrafte-rammer for gjentakelsestilfeller

Betydningen av en lovbryters tidligereandel og ulike sider ved ordningen med sidestrafteammer for gjentakelsestilfeller er tidligere drøftet av kommisjonen i delutredning I s 242–243 og delutredning V s 234–236.

Gjeldende straffelov har en rekke bestemmelser som fastsetter høyere strafferammer ved gjentakelse, under forutsetning av at de generelle vilkårene i § 61 er oppfylt. For eksempel har strl §§ 192, 195, 196 og 200, som gjelder seksuallovbrudd, slike strafferammer. Også for vinningsforbrytelser finnes det egne strafferammer som gjelder ved gjentakelse, for eksempel § 263 som gjelder ved underslag og tyveri og § 260 som gjelder ved bilbrukstyveri. § 279 gjelder ved overtredelsene i lovens kapittel 26 om bedrageri og utroskap. § 296 gjelder ved åger. For forbrytelser mot liv, legeme og helse har §§ 230, 233, 234 og 245 høyere strafferamme ved gjentakelse. Bestemmelsen i § 127 har en høyere strafferamme for vold mot offentlig tjenestemann når lovovertrederen tidligere er straffet for en forbrytelse av voldsom art. Også blant straffelovens forseelsesbestemmelser finner man straffebud med særlige strafferammer som gjelder i gjentakelsestilfeller.

Det er ikke bare gjentakelse av samme type lovovertrædelse som kan være relevant etter bestemmelsene som hever strafferammen ved gjentakelse. Flere bestemmelser i straffeloven fastsetter høyere strafferamme for et lovbrudd når lovovertrederen tidligere er straffet for et lovbrudd av liknende art som det som nå er begått. Det er imidlertid ingen bestemmelser som fastsetter en høyere strafferamme hvis gjerningspersonen tidligere er domfelt, uavhengig av hvilken type lovbrudd det gjelder. BrB kap 26 § 3 har en generell bestemmelse som hjemler en høyere strafferamme for gjentakelsestilfeller. Regelen innebærer at strafferammen kan heves med 4 år når noen tidligere er blitt idømt fengsel i minst 2 år og begår et nytt lovbrudd med en strafferamme høyere enn 6 år.

I delutredning I uttalte den tidligere kommisjonen at det kan være grunn til å overveie å oppheve de bestemmelsene i straffeloven som gir adgang til å gå utover den alminnelige strafferammen ved gjentakelse. I delutredning V s 243 uttalte kommisjonen: «I Straffelovkommisjonens endelige utkast til ny straffelov vil antakelig alle bestemmelser som hever strafferammen ved gjentakelse bli fjernet».

Delutredning V tok imidlertid bare for seg straffelovens alminnelige del, og kommisjonen hadde derfor den gangen ingen foranledning til å foreslå opphevelse av gjentakelsesstrafferammene i straffelovens spesielle del. I tidl utk § 91 ble det følgelig tatt inn en regel som svarer til strl § 61 om de generelle vilkårene for at gjentakelsesstrafferammene skal komme til anvendelse.

Også Nordisk Strafferettskomité har stilt seg tvilende til om det er nødvendig å ha egne strafferammer for gjentakelsestilfeller, og uttaler at disse kan overveies sløyfet, jf NU 1984: 2 s 50–52. Her drøftes betydningen av gjentakelse for et lovbrudds straffverdighet, først og fremst i forhold til straffutmåling.

Den nåværende kommisjonen foreslår at alle sidestrafferammene for gjentakelsestilfeller oppheves. Kommisjonen mener at gjentakelse ikke er et så avgjørende moment for straffutmålingen i rettspraksis at det er hensiktsmessig å operere med egne strafferammer for slike tilfeller. I de tidligere delutredningene har kommisjonen pekt på at det sjelden utmåles straffer som gjør de strengere strafferammene ved gjentakelse nødvendige. Som framholdt der kan det synes noe tilfeldig hvilke lovbrudd som i dag har en forhøyet strafferamme for gjentakelsestilfeller. Riktignok er det slik at det gjelder gjentakelsesstrafferammer for mange praktisk viktige overtredelser, men man kan spørre hvorfor det bør være en særregulering for nettopp slike lovbrudd. Det synes også noe tilfeldig hvilke tidligere lovbrudd som er relevante for skjerpingen av strafferammen. Kommisjonen peker på at det er vanskelig å fastlegge kriteriene for en slik lovregulering, og ser heller ikke noe behov for en generell regel som den man har i Sverige.

Ved å fjerne de særlige sidestrafferammene for gjentakelsestilfeller markeres et mer nyansert syn på gjentakelsens betydning for en handlings straffverdighet. Betydningen av gjentakelse vil kunne variere i ulike tilfeller. Blant annet vil det kunne ha betydning hva slags type lovbrudd det dreier seg om.

Uavhengig av kommisjonens forslag vil gjentakelse fortsatt kunne være et relevant moment ved straffutmålingen innenfor den ordinære strafferammen. Ved fastsettelsen av strafferammene har kommisjonen – i de tilfellene den mener gjentakelse vil kunne være av særlig betydning for straffverdigheten av visse lovbruddstyper – tatt i betraktning at strafferammene må gi rom for passende straff også i gjentakelsestilfeller. Fordi gjentakelsesstrafferammene svært sjelden er nødvendige for den straffen som utmåles av domstolene, har

opphevelsen av sidestrafferammene for gjentakelsestilfeller imidlertid ikke i seg selv foranlediget justeringer i forhold til de ordinære strafferammene i dagens straffelov.

Opphevelse av gjentakelsesstrafferammene innebærer en ønskelig forenkling av strafferammesystemet. Når gjentakelsesstrafferammene oppheves, mister bestemmelsen i strl § 61 og tidl utk § 91 sin betydning, og noen slik bestemmelse er ikke tatt inn i det nye utkastet til alminnelig del, jf avsnitt 8.13.1 nedenfor.

5.4.5 Differensiering av strafferammene – inndeling av straffebudene etter grovhet

5.4.5.1 Oversikt over systemet med grov, vanlig og liten overtredelse

Strafferammene for likeartede lovbrudd av forskjellig grovhet kan lovteknisk differensieres på ulike måter, jf avsnitt 5.2.1.2 foran. En mulighet er å operere med spesielle eller generelle sidestrafferammer som kommer til anvendelse ved nærmere presiserte omstendigheter. En annen mulighet er å skille ut likeartede handlingstyper i forskjellige bestemmelser etter grovhet, slik at en skjønnsmessig helhetsvurdering er avgjørende for når handlingen ansees å være grov. Også ved en slik regulering kan man angi momenter av betydning for helhetsvurderingen i lovteksten.

I den gjeldende straffeloven brukes begge teknikkene. Foruten en rekke sidestrafferammer er det ni bestemmelser som lar en helhetsvurdering være avgjørende for om en handling er grov overtredelse: §§ 162 andre ledd, 162 b andre ledd, 256, 258, 268 andre ledd, 271, 276, 292 og 317 tredje ledd. Straffeloven skiller videre mellom forbrytelse og forseelse for en del handlingstyper som er like i art, men forskjellige i grovhet, jf for eksempel strl §§ 257 og 258 om simpelt og grovt tyveri, som er forbrytelser, og § 391 a om naskeri, som er forseelse.

De enkelte straffebestemmelsene som presenteres i kapittel 9 nedenfor, er i større utstrekning enn i den gjeldende straffeloven delt inn i grov, vanlig og noen ganger også liten overtredelse. Handlingstyper som er like i art, men vesentlig forskjellige i grovhet, er regulert i egne bestemmelser med differensierte strafferammer. Som følge av at skillet mellom forbrytelse og forseelse ikke er videført i utkastet, jf avsnitt 7.4 nedenfor, tas bestemmelsene om liten overtredelse inn i tilknytning til vanlig og grov overtredelse.

Inndeling av straffebestemmelser etter grovhet passer ikke for alle handlingstyper. For handlings-

typer som aldri er kvalifisert straffverdige, gir det seg selv at det ikke passer med en egen bestemmelse om grov overtredelse. Men heller ikke for alle alvorlige handlingstyper er grov overtredelse skilt ut som egen bestemmelse. For enkelte handlingstyper kan det være vanskelig å angi veiledende momenter i lovteksten for når en overtredelse er grov. Et eksempel er utk § 20–8 om kapping, jf avsnitt 9.6.3 nedenfor. I forhold til overtredelsestyper som forekommer sjelden, vil man dessuten ha et dårlig erfaringsgrunnlag for å angi momenter av betydning for om en overtredelse er grov. I slike mindre praktiske tilfeller vil det i høyere grad enn ellers være forsvarlig med en slik lovteknisk forenkling som en vid strafferamme innebærer.

På samme måte som det ikke alltid passer å skille ut grov overtredelse i en egen bestemmelse, kan det være at det ikke passer å operere med liten overtredelse.

5.4.5.2 *Opphevelse av sidestrafferammer i de enkelte straffebestemmelsene som følge av utvidelsen av systemet med inndeling av straffebud etter grovhet*

Teknikken med inndeling av straffebud etter grovhet erstatter bruken av to typer sidestrafferammer i de enkelte straffebestemmelsene.

For det første foreslår kommisjonen å ikke videreføre «særdeles skjerpende» og «særdeles formildende» omstendigheter som kriterier for særlige sidestrafferammer i enkelte straffebud. Prosessuelt hører spørsmålet om det foreligger «særdeles skjerpende» eller «særdeles formildende» omstendigheter til straffespørsmålet. Hvorvidt en overtredelse er grov, hører derimot til skyldspørsmålet, jf Andenæs, Norsk straffeprosess bind I s 150 flg. Når ordningen med særlige strafferammer ved «særdeles skjerpende» eller «særdeles formildende» omstendigheter ikke videreføres, vil vurderinger som tidligere måtte foretas i tilknytning til disse lovkriteriene, måtte foretas i forbindelse med grovhetsvurderingen. Dette innebærer at den prosessuelle stillingen endres slik at en del vurderinger som tidligere hørte til straffespørsmålet, etter kommisjonens forslag vil høre til skyldspørsmålet. Kommisjonen ser dette som en fordel. Det kan synes noe tilfeldig at vurderinger i tilknytning til lovkriteriene «særdeles skjerpende» eller «særdeles formildende» omstendigheter skal ha en annen prosessuell stilling enn annen subsumsjonstvil, for eksempel om et tyveri skal betraktes som grovt.

For det andre går kommisjonen inn for å oppheve alle sidestrafferammer for uforsettliges følgeskader i straffeloven, blant annet på bakgrunn av systemet som er gjennomført i utkastet med inndeling av straffebudene etter grovhet, jf avsnitt 7.6 nedenfor. Det forutsettes imidlertid at eventuelle uaktsomme følgeskader vil kunne ha sentral betydning for om en handling skal subsumeres som grov overtredelse.

5.4.5.3 *Helhetsbedømmelsen ved grovhetsvurderingen*

I de tilfellene hvor grov overtredelse er skilt ut som egen bestemmelse, beror det etter kommisjonens forslag på en helhetsbedømmelse om en konkret handling er å betrakte som grov. Lovteksten skal angi viktige momenter av betydning for denne vurderingen, men det at ett eller flere av momentene er til stede, skal ikke automatisk lede til at forholdet bedømmes som grovt. Forholdet kan dessuten i prinsippet bedømmes som grovt selv om ingen av momentene foreligger. Lovtekstens momenter skal altså verken være nødvendige eller tilstrekkelige for å subsumere en handling som grov overtredelse.

En tilsvarende helhetsbedømmelse skal være avgjørende for om en overtredelse er å betrakte som liten. Utk § 30–3 om naskeri innebærer således en viss endring i forhold til gjeldende rett. Etter strl § 391 a skal et tyveri eller underslag mv bedømmes som naskeri «når straffeskylden må regnes for liten på grunn av de tilvendte gjenstanders ubetydelige verdier og forholdene for øvrig». Etter utk § 30–3, hvor en helhetsbedømmelse av forholdet vil være avgjørende for om overtredelsen er naskeri, vil det ikke lenger være noe ufravikelig vilkår i loven at «straffeskylden er liten». I praksis får denne endringen neppe noen særlig betydning. I det følgende behandles ikke liten overtredelse særskilt.

I dagens straffelov kommer forhold som har betydning for strafferammene, til uttrykk i lovteksten dels som vilkår for særlige sidestrafferammer, dels som momenter av betydning for om en overtredelse skal betraktes som grov. Disse forholdene vil i mange tilfeller kunne videreføres i den nye straffeloven som momenter av betydning for den grovhetsvurderingen som utkastet legger opp til for mange bestemmelser. Kommisjonen mener imidlertid at det i lovteksten bare bør angis veiledende momenter for grovhetsvurderingen som vil være typiske, eller i alle fall nokså vanlige, for den aktuelle grove overtredelsen. Mer spesielle momenter som kan være relevante, bør ikke tas

med i lovteksten. Kommisjonen går derfor ikke inn for å videreføre ethvert moment som i dag har betydning for strafferammen, selv om momentet etter kommisjonens syn kan være relevant for grovhetsvurderingen etter bestemmelsene i utkastet. Dette synspunktet har blant annet ledet til at kommisjonen ikke foreslår å videreføre de forholdene som nevnes i strl § 192 andre ledd bokstav b i utk § 28–2 om grov voldtekt. Dette innebærer altså ikke at slike forhold ikke kan ha betydning for grovhetsvurderingen etter utk § 28–2.

Hvilke momenter som skal tas inn i lovteksten, må for øvrig vurderes konkret i tilknytning til det enkelte straffebudet, og er behandlet nærmere i kapittelskissene under omtalen av de enkelte straffebudene.

Det er vanskelig å si noe presist om hvilke forhold det kan legges vekt på ved grovhetsvurderingen i tillegg til de momentene som nevnes i lovteksten. Såvel objektive som subjektive forhold av ulik art kan ha betydning. Handlingens art, omfang og karakter står sentralt ved grovhetsvurderinger etter gjeldende rett, og bør gjøre det også i den nye loven. De nærmere prinsippene for når en handlingstype skal betraktes som grov, må fastlegges i rettspraksis i tilknytning til de enkelte bestemmelsene. I det følgende behandles bare enkelte generelle spørsmål av betydning for grovhetsvurderingen.

Hvilke skadefølger en straffbar handling har hatt, har betydning for grovhetsvurderingen. Både forsettlig og uaktsomme skadefølger er relevante og vil dessuten etter omstendighetene alternativt kunne rammes av egne straffebud. Derimot foreslår kommisjonen at følger som ikke kan tilregnes gjerningspersonen som forsettlig eller uaktsomme, som hovedregel ikke skal ha betydning for straffansvaret, jf utk § 3–11 og avsnitt 8.3.12 nedenfor.

Også forhold ved offeret bør som i dag tillegges vekt ved grovhetsvurderingen. For eksempel bør det ha betydning om et lovbrudd er forøvet mot en forsvarsløs eller på annen måte utsatt person.

Kommisjonen mener også at subjektive momenter ved handlingen som skyld og motiv skal være relevante for grovhetsvurderinger etter bestemmelsene i utkastet.

Momenter som er vanlige for likeartede handlinger som har svært ulik straffverdighet, bør ikke ha betydning for grovhetsvurderingen. Et eksempel er voldtekt til samleie. Dette er en vanlig form for voldtekt, såvel i typiske saker som i de mest straffverdige tilfellene. Hvorvidt en voldtekt har omfattet samleie, bør derfor ikke være et moment av betydning for om voldtekten er grov, jf avsnitt

9.14.2 nedenfor. Straffverdigheten av slike typiske overtredelser bør fanges opp av strafferammen for vanlig overtredelse.

Kommisjonen foreslår å oppheve alle bestemmelser om skjerpet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Gjentakelse vil som utgangspunkt ikke være relevant som moment ved grovhetsvurderingen, men kommisjonen utelukker ikke muligheten for at gjentakelse i helt spesielle tilfeller bør kunne ha betydning for grovhetsvurderingen.

5.4.5.4 *Avvik fra den normale utformingen av bestemmelser rettet mot grov overtredelse*

Kommisjonen foreslår tre bestemmelser rettet mot grove overtredelser hvor lovteknikken avviker fra den normale utformingen av slike bestemmelser, jf avsnittene 5.4.5.1 til 5.4.5.3 foran.

I utk § 25–2 om grov narkotikaovertrredelse foreslås det to kumulative grunnvilkår som *må* være oppfylt for at overtredelsen skal kunne regnes som grov, nemlig at det dreier seg om et meget betydelig kvantum og om et særlig farlig stoff. Når vilkårene er oppfylt, skal det foretas en skjønnsmessig helhetsvurdering av om overtredelsen er grov, på samme måte som ved grovhetsvurderinger etter kommisjonens øvrige forslag. Bakgrunnen for forslaget er at kommisjonen ønsker å heve terskelen for å regne en narkotikaovertrredelse som grov, jf strl § 162 andre og tredje ledd.

I utk § 27–4 om grov legemsskade foreslås det at det i første ledd tas inn en bestemmelse som utformes etter det vanlige mønsteret for bestemmelser om grove overtredelser. Etter første ledd vil med andre ord en skjønnsmessig helhetsvurdering være avgjørende for om en forsettlig legemsskade regnes som grov. I andre ledd foreslås det imidlertid en høyere strafferamme for tilfeller av forsettlig tilføyelse av betydelig skade på legeme eller helse, jf strl § 231 første punktum. Her vil det ikke være rom for noen skjønnsmessig helhetsvurdering.

I utk § 30–8 om grovt ran foreslås det et eget straffalternativ med strengere strafferamme for tilfeller hvor et grovt ran har hatt døden eller betydelig skade på legeme og helse til følge.

5.4.6 **Minstestraff**

I delutredning V s 142 foreslo den tidligere kommisjonen ingen endringer i den ordinære minimumsstraffen i strl § 17 første ledd bokstav a. Den nåværende kommisjonen ser heller ikke noe behov for å endre denne, og utk § 6–1 andre ledd viderefører

den ordinære minstestrafen for fengsel på 14 dager, jf avsnitt 8.7.2 nedenfor. Straffeloven har imidlertid 37 paragrafer som gir anvisning på en minste fengselsstraff som overstiger den ordinære minstestrafen. I §§ 148, 152 a og 217 er det to alternative minstestrafte i hver paragraf. Minstestrafte for fengsel i de enkelte straffebudene er fordelt på følgende måte:

2 mnd (1): § 136

6 mnd (2): §§ 168 og 217

1 år (12): §§ 89, 90, 94, 104, 149, 152, 153, 157, 169, 217, 223 og 234

2 år (10): §§ 93, 101, 110, 117, 148, 151a, 152a, 192, 195 og 231

3 år (4): §§ 86, 162, 174 og 243

5 år (8): §§ 84, 98, 99, 99 a, 148, 152 a, 154 og 225

6 år (1): § 233

8 år (1): § 83

21 år (1): § 100

I delutredning I s 238–239 tok den tidligere kommisjonen opp spørsmålet om å oppheve enkelte av lovens minstestrafte. Kommisjonen drøftet der ulike uheldige erfaringer med minstestrafte og pekte på faren for at minstestrafte kan tvinge domstolene til å avsi dommer de finner urimelig strenge. For å komme unna urimelige resultater kan det tenkes at domstolene avsier feilaktige frifinnelsesdommer eller domfeller etter et mildere straffebud enn det juridisk riktige. Liknende problemer kan melde seg for påtalemyndigheten. For å unngå urimelige resultater kan saker henlegges på uriktig grunnlag, det kan gis påtaleunntatelse i tilfeller hvor en lavere straffe enn minstestrafte hadde vært på sin plass, eller det straffbare forholdet kan nedsubsummeres i forhold til det juridisk riktige i tiltalebeslutningen. Lovgivers holdning til bruken av minstestrafte over tid, og den kritikken som har vært rettet mot minstestrafte i lovgivningen, er behandlet i Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.1.5.3 foran.

Den nåværende kommisjonen er enig i at det er uheldig å legge opp til en lovregulering som kan komme til å tvinge aktørene i rettsapparatet til å måtte velge mellom å fatte avgjørelser de selv finner urimelige eller å unngå dette med juridisk tvilsomme løsninger. Om kommisjonens generelle syn på forholdet mellom lovgiver og domstol når det gjelder den konkrete straffutmålingen vises det til avsnitt 5.4.1 foran.

Kommisjonen foreslår etter dette å oppheve de fleste av dagens minstestrafte. Et *flertall*, lederen Høgetveit og medlemmene Coward og Fossgard, går imidlertid inn for å videreføre minstestrafte i tre bestemmelser. I utk §§ 27–5 og 27–6 om vanlig og

grovt drap foreslås 6 års fengsel som minstestrafte, jf avsnitt 9.13.3 nedenfor. I § 28–6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år foreslås det en minstestrafte på 2 år, jf avsnitt 9.14.3 nedenfor. Flertallet mener minstestrafte er en nødvendig verdimerking i forhold til disse lovbruddene. Bestemmelsene retter seg mot straffelovens mest alvorlige krenkelser av liv og legeme, i den forstand at slike overtredelser alltid vil være svært alvorlige. Enkelte andre bestemmelser har en like høy eller høyere øvre strafferamme, men disse retter seg gjennomgående mot handlinger som har et større spenn i straffverdighet, slik som utk § 27–4 om grov legemsskade og § 28–2 om grov voldtekt. I utkastet finnes det også bestemmelser med høy øvre strafferamme som har vært anvendt så sjelden at man ikke har tilstrekkelig erfaring til å fastsette noen minstestrafte. Dette gjelder blant annet utk § 18–1 om høyforræderi og § 25–15 om ulovlig befatning med plutonium og uran, og enkelte beslektede bestemmelser i de samme kapitlene. Der hvor flertallet foreslår minstestrafte, dreier det seg om overtredelser hvor den foreslåtte minstestrafte bare i helt spesielle unntakstilfeller kan tenkes å være en for streng reaksjon. Det bør derfor som hovedregel ikke være adgang til å idømme lavere straffe enn den som er foreslått. Skulle det likevel dukke opp et helt ekstraordinært tilfelle hvor minstestrafte virker urimelig streng, kan det være aktuelt å anvende reglene i utk § 14–1 om fastsetting av straffe under minstestrafte eller til en mildere straffart.

Et *mindretall*, medlemmet Fossgard, mener at også utk § 29–5 om grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse bør ha en minstestrafte på 2 år. Fossgard peker på at denne bestemmelsen retter seg mot handlinger som i særlig grad representerer en trussel mot liv og legeme, og viser til flertallets argumentasjon for minstestrafte i utk §§ 27–5, 27–6 og 28–6. Denne argumentasjonen taler etter hennes syn for minstestrafte også i utk § 29–5.

Et annet *mindretall*, medlemmene Hauge og Sulland, ønsker ikke å videreføre minstestrafte i noe tilfelle. Mindretallet viser til den generelle begrunnelsen for å begrense bruken av minstestrafte, og mener denne har gyldighet også for de bestemmelsene hvor flertallet ønsker å videreføre minstestrafte. Mindretallet er enig i at de handlingene flertallet foreslår å ramme med minstestrafte, er blant straffelovens mest alvorlige. I de aller fleste tilfellene vil det være riktig å idømme en straffe som er minst så streng som den minstestrafte flertallet foreslår. Etter mindretallets syn vil imidlertid den nødvendige markeringen av lovbruddenes alvor-

lighet skje ved fastsettelse av en høy maksimumsstraff. Det er dessuten grunn til å ha tillit til at domstolene vil idømme en tilstrekkelig streng straff for de aktuelle overtredelsene uten at loven tvinger til et slikt resultat. Mindretallet mener det er vanskelig å forutse alle relevante omstendigheter også i forhold til de handlingene flertallet vil ramme med minstestraft. Adgangen til å ta hensyn til det mangfoldet av omstendigheter som gjør seg gjeldende i det praktiske rettslivet, sikres først hvis man ikke har tvingende minstestraffer.

Mindretallet legger også vekt på at minstestraft i de få tilfellene som er foreslått, skaper et uheldig avvik i strafferammesystemet. Hvis strafferammesystemet først opererer med minstestraffer, kan det virke tilfeldig at ikke andre svært alvorlige lovbrudd med høy strafferamme gis en minstestraft. Også andre straffebud i straffeloven enn de flertallet vil ha minstestraft for, retter seg mot handlinger som antakelig sjelden eller aldri vil være mindre alvorlige. Det er ikke grunn til å gå inn på hvilke bestemmelser dette kan gjelde, da det etter mindretallets syn nettopp er et poeng at det er meget vanskelig å si hvilke formildende omstendigheter som kan tenkes i forhold til ulike lovbruddstyper. At loven i det hele tatt har bestemmelser om minstestraft, vil kunne lede til at det skapes et press i retning av å bruke minstestraft som verdimerking også for andre alvorlige lovbrudd, noe som etter mindretallets syn er uheldig.

Strl §§ 83, 84, 86, 89, 90, 93 og 94 står i strl kap 8 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet, som ikke har vært drøftet i kommisjonen, jf avsnitt 9.3 nedenfor. Kommisjonen har følgelig ikke tatt konkret stilling til spørsmålet om minstestraft i disse bestemmelsene.

Straffeloven har følgende sju bestemmelser som fastsetter en minste *heftestraft*:

1 år (2): §§ 89 og 90

5 år (4): §§ 84, 98, 99 og 99 a

8 år (1): § 83

Heftestraften er gått ut av bruk og foreslås ikke videreført i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.8 nedenfor. Dermed er det heller ikke aktuelt å videreføre noen minstestraft for hefte. Det foreslås heller ikke noen minste fengselsstraff for noen av de bestemmelsene som i dag har en minste heftestraft. Bestemmelsene i strl §§ 83, 84, 89 og 90 behandles imidlertid som nevnt ikke av kommisjonen.

5.4.7 Bot som selvstendig straffalternativ

Som utgangspunkt foreslår kommisjonen at bot angis som selvstendig straffalternativ i det enkelte

straffebudet når strafferammen er fengsel i 3 år eller lavere. Straffebud med en høyere strafferamme vil som regel rette seg mot så alvorlige forhold at en bot alene vil være en for mild reaksjon. For noen slike straffebud kan det imidlertid være et stort spenn i straffverdigheten av de handlingene som kan tenkes subsumert under straffebudet. Dette kan gjelde for straffebud som har en høy strafferamme, men hvor grov overtredelse ikke er skilt ut som egen bestemmelse, eller for vanlig overtredelse når denne har en høy strafferamme, selv om grov overtredelse er skilt ut som egen bestemmelse. I forhold til slike bestemmelser må det vurderes konkret om bot skal være selvstendig straffalternativ.

Kommisjonen mener at utk § 25–1 om narkotikaovertrerdelse og § 28–16 om hallikvirksomhet mv er straffebud som retter seg mot handlinger som kan ha svært ulik straffverdighet. Bot bør derfor være selvstendig straffalternativ i disse bestemmelsene, selv om det foreslås en strafferamme på fengsel i 6 år.

5.4.8 Opphevelse av heftestraften

Flere straffebud i den gjeldende straffeloven har hefte som straffalternativ, alene eller ved siden av fengsel og bot. Heftestraften var opprinnelig tenkt som et slags «ærlig fengsel» (*custodia honesta*) som ikke skulle ha fengselsstraffens vanærende karakter. Heftestraften er gått ut av bruk for lenge siden og ble ikke foreslått videreført av kommisjonen i delutredning I s 184 og delutredning V s 133. Etter at Danmark avskaffet heftestraften ved lov 31. mai 2000 nr 433 (i kraft 1. juli 2001), har ingen av de øvrige nordiske landene noen frihetsstraff av denne typen. Heller ikke den nåværende kommisjonen foreslår å beholde heftestraften.

5.5 Hensyn av betydning for fastsettelsen av strafferammene

5.5.1 Innledning

I henhold til mandatet skal kommisjonen vurdere hvor strengt de forskjellige lovbruddene skal behandles, jf avsnittene 2.1 og 5.1 foran. Mandatet gir anvisning på rettferdighet som et sentralt hensyn for disse vurderingene. Hvilke andre hensyn som kan tillegges vekt, sies det ikke noe om.

Etter kommisjonens syn viser Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2 foran, at fastsettelse av strafferammer har vært, og bør være, en så kompleks prosess at det ikke er mulig å gi entydige

begrunnelser for strafferammene i de enkelte bestemmelsene.

I Torgersens utredning er ulike hensyn av betydning for fastsettelsen av strafferammer behandlet i avsnitt 5.2.2 foran. Forholdet mellom ulike straffebud er behandlet på generelt nivå i avsnitt 5.2.3 foran. Kommisjonen er i det vesentlige enig i den framstillingen som gis. I kapittel 9 nedenfor gis det en kort redegjørelse for de strafferammene som er foreslått i de enkelte kapitlene. Disse redegjørelsene er samlet i siste avsnitt av hver kapitelskisse. I det følgende gjøres det rede for enkelte retningslinjer og prinsipielle vurderinger kommisjonen har søkt å legge til grunn i arbeidet med å fastsette strafferammene i utkastet.

5.5.2 Straffverdighetsvurderingen

5.5.2.1 Begrepet «straffverdighet»

«Straffverdighet» brukes i utredningen som et mål for hvor streng straffetrussel som bør oppstilles i de ulike straffebudene. I seg selv er begrepet «straffverdighet» lite opplysende. Det må gis mening ved en redegjørelse for hvilke hensyn som skal ha betydning for straffverdighetsvurderingen. I Torgersens utredning pekes det på at ikke ethvert hensyn som kan begrunne en bestemt straff for en handling, naturlig gir grunnlag for å karakterisere handlingen som mer eller mindre straffverdigg, jf avsnitt 5.2.2.3.3 foran. Særlig gjelder dette rene kontrollhensyn og prosessuelle hensyn. Kommisjonen er enig i disse betraktningene, men velger likevel av framstillingstekniske grunner å benytte straffverdighet som hjelpebegrep for hvor streng straffetrussel som bør gis i et straffebud, uavhengig av hvilke hensyn som virker inn på valget av strafferammen.

Straffverdighetsvurderinger kan gjøres fra to synsvinkler: For det første med sikte på forholdsmessighet mellom lovbrudd og straff. For det andre med sikte på forholdsmessighet mellom straffen for ulike lovbruddstyper. Denne sondringen mellom proporsjonalitet og ekvivalens er nærmere behandlet i Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.2.3.3 foran. Kommisjonen mener begge synsvinkler bør anvendes ved fastsettelsen av strafferammer. I de ulike rettferdighetsvurderingene som derved skal foretas, bør det legges vekt på en lang rekke hensyn. Rettferdighetshensyn bør stå sentralt, men også prevensjonshensyn og andre hensyn bør ha betydning. Dagens strafferammer og domstolenes straffutmålingspraksis for de ulike straffebestemmelsene danner et naturlig utgangspunkt for straffverdighetsvurderingene. I avsnittene 5.5.2.2 til 5.5.2.6 nedenfor kommenteres

enkelte hensyn av betydning for fastsettelsen av strafferammer noe nærmere.

5.5.2.2 Forholdet mellom strafferammenes maksimum og gjeldende straffutmålingsnivå

Selv om kommisjonen ved fastsettelsen av strafferammene i prinsippet står fritt i forhold til straffutmålingspraksis, mener kommisjonen det er gode grunner for å se hen til hvilket straffenivå domstolene har lagt seg på for ulike lovbruddstyper ved fastsettelsen av strafferammenes maksimum. Domstolene representerer gjennom sin omfattende daglige kontakt med konkrete saker en meget bred innsikt i de ulike hensynene som gjør seg gjeldende på ulike områder. Strafferammer som er realistiske skranker for domstolene, medfører også at strafferammene gir et mer dekkende uttrykk for straffverdighet og bidrar til en klarere signalvirkning av straffetrukslene samlet sett.

Kommisjonen foreslår på denne bakgrunn i en del tilfeller å senke strafferammene i forhold til gjeldende rett for å tilpasse strafferammene til det straffenivået som har nedfelt seg i praksis. Dette vil innebære at strafferammene blir mer realistiske skranker for domstolene enn i dag. Utkastet til ny straffelov er likevel ikke noe forsøk på fullt ut å tilpasse de øvre strafferammene til domstolenes straffutmålingspraksis.

For det første er kommisjonens oppgave å foreta en helhetlig normering av strafferammene, og den kan ikke nøye seg med å se hen til det synet som har kommet til uttrykk i rettspraksis på bakgrunn av den gjeldende lovgivningen. En lang rekke hensyn har hatt betydning i kommisjonens arbeid med fastsettelse av strafferammene.

For det andre er det ofte vanskelig å utlede av rettspraksis noen helt generell straffverdighetsvurdering som kan danne grunnlag for fastsettelse av strafferammene. Straffenivået for normalovertredelsene gir ikke noe godt utgangspunkt for fastsettelse av maksimumsstraff i de ulike straffebudene. Strafferammen i et straffebud må gi rom for en passende straff også for de mest alvorlige overtredelsene av straffebudet. Forholdet mellom straffenivået for det som kan sies å være en normalovertredelse av et straffebud, og de mest alvorlige overtredelsene av straffebudet kan variere mye. I forhold til mange straffebud ligger straffenivået for normalovertredelser i nedre del av strafferammen. Slik er det for eksempel i forhold til tyveri. For andre straffebud ligger straffen for normalovertredelser høyere i strafferammeintervallet. Slike forskjeller i forholdet mellom straffenivået for nor-

malovertrædelser og maksimumsstrafferammen kan skyldes at spennet i straffverdighet varierer i ulike bestemmelser, og at mange straffebud har en strafferamme som er lite realistisk.

Heller ikke straffutmålingspraksis i de mest alvorlige sakene danner noe sikkert utgangspunkt for fastsettelsen av straffmaksimum. For det første kan det være vanskelig å vurdere om det kan forekomme tilfeller som er mer alvorlige enn de groveste tilfellene man kjenner fra rettspraksis. For det andre kan svært alvorlige overtrædelser av en del straffebud være sjeldne. I slike tilfeller får man et dårlig grunnlag for å si noe om straffverdighetsvurderingen i rettspraksis. Kommisjonen understreker på denne bakgrunn at straffutmålingspraksis ved domstolene ikke utgjør noe sikkert eller presist utgangspunkt ved fastsettelsen av strafferammene.

I alle fall på ett område har kommisjonen foreslått strafferammer som er lavere enn enkelte straffer som har vært idømt for den aktuelle typen lovovertrædelse, nemlig i forhold til narkotikalovbrudd. Begrunnelsen for dette er gitt i avsnitt 9.11.3 nedenfor.

Kommisjonen har også foreslått å heve strafferammene i forhold til gjeldende rett i enkelte bestemmelser. Dette gjelder:

- utk § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning
- utk § 19–17 om grov organisert menneskesmugling
- utk §§ 22–4 og 22–5 om vanlig og grov aktiv bestikkelse
- utk § 25–17 om ulovlig befatning med kjemiske våpen
- utk § 28–3 om seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold
- utk § 28–4 om seksuell omgang mellom overordnede og innsatte i nærmere angitte institusjoner
- utk § 28–7 om seksuell omgang med barn under 16 år
- utk § 28–9 om incest
- utk § 28–11 om seksuell omgang med andre nærstående
- utk § 28–16 om hallikvirksomhet mv

Hevingen av strafferammen i disse bestemmelsene har stort sett sin bakgrunn i to forhold. For det første foreslås det i en del tilfeller å slå sammen flere straffebud som har ulik strafferamme i den gjeldende straffeloven, til én bestemmelse i utkastet. Strafferammen må ofte være høyere enn strafferammene i enkelte av de nåværende bestemmelsene, for å fange opp de groveste overtrædelsene

som omfattes av den nye bestemmelsen. For det andre er det enkelte bestemmelser som i den gjeldende straffeloven har en strafferamme som ikke foreslås som alternativ i utkastet, jf avsnitt 5.4.1 foran om et mer begrenset sett av strafferammer. Dette gjelder blant annet bestemmelser med strafferamme på 5 år. Strafferammer på 5 år foreslås ikke i utkastet, slik at valget står mellom 3 eller 6 år. Når kommisjonen foreslår 6 år i slike tilfeller, er det først og fremst en nødvendig tilpasning som følge av kommisjonens forslag om et mer begrenset sett av strafferammer, og innebærer ikke nødvendigvis et skjerpet syn på slike overtrædelser. Kommisjonen ser imidlertid ikke dette som noe avvik fra prinsippet om at strafferammene skal markere realistiske yttergrenser for hvilken straff som skal kunne idømmes. Når det gjelder utk § 25–17 om ulovlig befatning med kjemiske våpen, er strafferammen foreslått hevet fra 5 til 10 år ut fra en vurdering av straffverdigheten av denne type overtrædelser.

5.5.2.3 *Veilingen av de ulike straffebudene mot hverandre*

I henhold til Straffelovkommisjonens opprinnelige mandat, jf avsnitt 2.1 foran, skal de ulike lovbruddstypene veies mot hverandre ved fastsettelsen av strafferammene. I det tilleggsmandat som ble gitt i 1994, gis det uttrykk for at de ulike straffebudene skal veies mot hverandre ved fastsettelsen av strafferammene.

En uttømmende sammenlikning av alle straffebud med hverandre er ikke praktisk mulig, jf avsnitt 5.2.3.1 foran. Også en sammenlikning på et høyere generaliseringsnivå av forholdet mellom ulike interesser eller lovbruddstyper er problematisk. Ett problem er hvilke grupper man skal operere med som ulike interesser eller lovbruddstyper. Et annet problem er det lave presisjonsnivået man får når en generell interesse skal veies mot en annen. Hvilke typer handlinger som da vurderes mot hverandre, vil framstå som uklart. Hvis man for eksempel sammenlikner seksuallovbrudd og vinningslovbrudd, vil det være et meget stort spenn i straffverdighet i begge gruppene av lovbrudd.

Straffelovkommisjonen har tidligere behandlet forholdet mellom ulike lovbrudd i delutredning I kapittel 6. På s 61–62 ga den tidligere kommisjonen uttrykk for at det ved likeartede lovbrudd er mulig å fastslå på et logisk grunnlag at en type overtrædelse er mer eller mindre forkastelig i forhold til en annen. For eksempel er total ødeleggelse av en gjenstand mer alvorlig enn å påføre gjenstanden

skade, grov overtredelse mer alvorlig enn simpel og skadeforvoldelse mer alvorlig enn fareforvoldelse. Den daværende kommisjonen mente strafferammene stort sett ga et rimelig uttrykk for den innbyrdes straffverdigheten mellom krenkelser som er like i art, men har forskjellig grovhet.

Det er ikke vanskelig å være enig i at de momentene som det er pekt på i delutredning I, gir et nokså sikkert grunnlag for å fastslå at en type overtredelse er mer alvorlig enn en annen ved likeartede lovbrudd. Den nåværende kommisjonen peker imidlertid på at det ikke dermed kan sies noe om *hvor mye* mer alvorlig den ene overtredelsen er i forhold til den andre i slike tilfeller, jf avsnitt 5.2.3.2 foran. Kommisjonen kan derfor ikke generelt legge til grunn at dagens strafferammer gir et dekkende forholdsmessig uttrykk for straffverdigheten av likeartede lovbrudd av forskjellig alvorlighetsgrad.

En sammenlikning av straffebud som retter seg mot handlinger av ulik art, er enda vanskeligere enn en sammenlikning av likeartede straffebud. Man kommer ikke utenom skjønnsmessige verdierurderinger. Når det gjelder forholdet mellom de ulike vernede interessene, vises det til Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.3.3 foran, som kommisjonen i det vesentlige gir sin tilslutning.

Anvisningen i Straffelovkommisjonens tilleggsmandat om at de enkelte lovbruddstypene og straffebudene skal veies mot hverandre, har kommisjonen gjennomført ved at strafferammen har vært tatt opp til selvstendig overveielse for hvert enkelt straffebud. I den forbindelse har kommisjonen, foruten å behandle ulike hensyn som gjør seg gjeldende for det konkrete straffebudet, foretatt enkelte tverrgående vurderinger av forholdet til både likeartede og ulikeartede straffebud.

5.5.2.4 Skyldgradens betydning

Graden av utvist skyld må tillegges stor betydning ved bedømmelsen av en handlings straffverdighet, slik at forsettlige overtredelser etter kommisjonens syn er vesentlig mer straffverdige enn tilsvarende uaktsomme overtredelser, jf avsnitt 4.3.1 foran. På denne bakgrunn foreslås det stort sett høyere strafferamme for forsettlige lovbrudd enn for uaktsomme lovbrudd av samme type. Dette er imidlertid ikke gjennomført helt konsekvent.

Kommisjonen mener en felles strafferamme for forsettlig og uaktsom overtredelse av samme type straffebud kan godtas av lovtekniske årsaker når strafferammen er i det lavere sjiktet. Dette kan nok innebære et avvik fra kommisjonens målsetting om å fastsette realistiske strafferammer for straffutmå-

lingen, fordi det neppe vil være aktuelt å idømme maksimumsstraffen for en uaktsom overtredelse av et straffebud med felles strafferamme. På bakgrunn av kommisjonens syn på presisjonsnivået i straffverdighetsvurderingene, jf avsnitt 5.4.2 foran, vil imidlertid et slikt avvik være akseptabelt når det gjelder bestemmelser som har strafferammer i det lavere sjiktet. Men det forutsettes at domstolene på samme måte som etter gjeldende straffelov tar hensyn til skyldgraden ved straffutmålingen innenfor strafferammen i det aktuelle straffebudet.

Kommisjonen foreslår også felles strafferammer for forsettlige og uaktsomme likeartede overtredelser i enkelte bestemmelser som er delt inn etter grovhet, jf avsnitt 5.4.5 foran. I bestemmelser som retter seg mot såvel vanlig som grov overtredelse, og hvor skyldkravet er (grov) uaktsomhet, har kommisjonen ikke foreslått differensierte strafferammer for vanlig og grov overtredelse, jf:

- utk § 21–4 om grovt uaktsom ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff
- utk § 21–12 om uaktsomt heleri og hvitvasking
- utk § 22–14 om grovt uaktsom innsidehandel
- utk § 22–17 om grovt uaktsom regnskapsovertredelse
- utk § 25–3 om grovt uaktsom narkotikaovertrædelse
- utk § 25–7 om grovt uaktsom dopingovertrædelse
- utk § 25–12 om grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte
- utk § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse
- utk § 27–12 om grovt uaktsomt drap
- utk § 29–7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse
- utk § 32–6 om grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik
- utk § 32–12 om grovt uaktsom kursmanipulering
- utk § 33–6 om grovt uaktsom formuesforringelse ved insolvens mv
- utk § 33–10 om grovt uaktsom boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning

I bestemmelser som retter seg mot (grov) uaktsom grov overtredelse (eventuelt også mot (grov) uaktsom vanlig overtredelse), foreslås det stort sett samme strafferamme som for forsettlig vanlig overtredelse. Kommisjonen mener det etter omstendighetene er behov for å kunne straffe grovt uaktsom grov overtredelse like strengt som forsettlig vanlig overtredelse. Dette har i en del tilfeller ført til en felles strafferamme for vanlige overtredelser, uavhengig av om skyldkravet er uakt-

somhet eller forsett. Dette gjelder for eksempel bestemmelsene i utk §§ 32–10 og 32–12 om henholdsvis forsettlig og grovt uaktsom (såvel vanlig som grov) kursmanipulering, som begge har en strafferamme på 2 år. Også dette mener kommisjonen kan forsvares ut fra lovtekniske hensyn.

Det har imidlertid vært nødvendig å gjøre enkelte avvik fra utgangspunktet om at grovt uaktsom grov overtredelse skal ha samme strafferamme som forsettlig vanlig overtredelse på bakgrunn av kommisjonens syn på skyldgradens betydning for en handlings straffverdighet. I enkelte bestemmelser som retter seg mot forsettlig vanlig overtredelse, er strafferammen etter kommisjonens syn for høy til å gjøres anvendelig på uaktsom overtredelse. Dette gjelder bestemmelsene i utk § 25–3 om grovt uaktsom narkotika-overtredelse (vanlig forsettlig overtredelse 6 år), § 27–12 om grovt uaktsomt drap (vanlig forsettlig overtredelse 15 år) og § 29–7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse (vanlig forsettlig overtredelse 10 år).

Et straffebud som rammer en forsettlig overtredelse med en uaktsom skadefølge, bør etter kommisjonens syn ha en høyere strafferamme enn et straffebud som rammer simpelt uaktsom forvoldelse av samme skadefølge. Kommisjonen behandler uforsettlige, men uaktsomme følgeskader i avsnittene 5.4.5 foran og 7.6 nedenfor. Kommisjonen mener det er prinsipielt viktig å ikke sammenblande skyldgradens betydning for en handlings straffverdighet med bevisspørsmål. I forhold til en del typer lovovertridelser står man ofte overfor en vanskelig bevissituasjon. Det kan gi grunn til å anta at det i en del tilfeller foreligger forsett selv om bare uaktsomhet lar seg bevise. Kommisjonen tar imidlertid avstand fra å legge vekt på slikt såkalt «skjult forsett» i skjerpende retning ved fastsettelsen av strafferammene. Det vises til framstillingen av denne problemstillingen i Torgersens utredning, som kommisjonen i det vesentlige gir sin tilslutning, jf avsnitt 5.2.2.9 foran. Betydningen av «skjult forsett» ved vurderingen av hva som bør kriminaliseres, er berørt i avsnitt 4.3.3 foran.

5.5.2.5 Avtale om å utføre lovbrudd

Kommisjonen foreslår åtte bestemmelser som rammer avtale om å begå straffbare handlinger, jf avsnitt 4.5.4 foran. For slike bestemmelser mener kommisjonen at strafferammen bør ligge under den man foreslår for fullbyrdet overtredelse.

Ved fastsettelsen av strafferammen i bestemmelser som rammer avtale om en handlingstype som er delt inn i vanlig og grov overtredelse, har

kommisjonen tatt utgangspunkt i strafferammen for fullbyrdet, vanlig overtredelse. I utk § 26–5 om avtale om grov frihetsberøvelse og § 30–9 om avtale om ran gir dette en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år. I utk § 27–7 om avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse og § 29–6 om avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse ville imidlertid dette utgangspunktet innebære en urealistisk høy strafferamme. Fullbyrdet vanlig overtredelse har her en strafferamme på 10 år for brannstiftelse og 15 år for drap. I utk §§ 27–7 og 29–6 foreslås derfor en strafferamme på fengsel i 6 år. Etter omstendighetene kan en forutgående avtale om å begå en overtredelse bli å anse som psykisk medvirkning til selve overtredelsen. I så fall er det strafferammen for fullbyrdet overtredelse som kommer til anvendelse, også for den som bare har vært med på avtalen.

Utk § 18–6 om forberedelse til høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner, § 20–9 om avtale om kapring og § 20–12 om avtale om sabotasje mot infrastrukturen retter seg mot avtale om overtredelser som kommisjonen ikke foreslår å dele inn i vanlige og grove. Fullbyrdet overtredelse av disse handlingstypene har mellom 10 og 21 års strafferamme. Kommisjonen foreslår en strafferamme på 6 år i de bestemmelsene som retter seg mot avtale om å begå slike lovbrudd.

Bare i ett tilfelle foreslår kommisjonen høyere strafferamme enn 6 år for avtale om overtredelse, nemlig i utk § 16–4 om avtale om krigsforbrytelse, folkemord eller forbrytelse mot menneskeheten. Slike lovbrudd kan innebære ekstraordinært alvorlige krenkelser av liv og legeme og kommisjonen foreslår derfor en strafferamme på 10 år i denne bestemmelsen om avtale om å begå lovbrudd.

5.5.2.6 Betydningen av lovtekniske hensyn

Strafferammens lovtekniske betydning i gjeldende lovgivning er behandlet i Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.1.3 foran. Kommisjonens forslag vil innebære enkelte endringer i forhold til gjeldende rett. Straffbarheten av forsøk, som etter strl § 49 følger skillet forbrytelse/forseelse, reguleres i kommisjonens forslag med utgangspunkt i strafferammen i straffebudene. Etter utk § 3–3 er forsøk som hovedregel straffbart i forhold til straffebud som har en høyere strafferamme enn fengsel i 6 måneder, jf avsnitt 8.3.4 nedenfor.

Kommisjonen foreslår videre at overtredelser av straffebud som har en høyere strafferamme enn

2 år, skal være underlagt ubetinget påtale. For straffebud med en lavere strafferamme gjøres påtalen betinget av at det foreligger allmenne hensyn for påtale, jf avsnitt 7.8 nedenfor. Kommisjonen foreslår ikke å videreføre adgangen i strl § 15 tredje ledd til å la rettighetstap tre i stedet for annen straff, jf utk kap 10. Bestemmelsen i strl § 15 fjerde ledd om at rettighetstap ikke kan tre i stedet for annen straff når loven fastsetter en frihetsstraff på minst 1 år for handlingen, foreslås følgelig heller ikke videreført. Videre vil regelen i strl § 2 som lar strafferammen være avgjørende for skillet mellom forbrytelse og forseelse, utgå som følge av kommisjonens forslag om å oppheve dette skillet, jf avsnitt 7.4 nedenfor.

Det er et vilkår for pågrepelse og fengsling etter strpl §§ 171 og 184 at gjerningspersonen har forbrutt seg mot et straffebud som kan medføre «høyere straff enn 6 måneder». At bot kan ilegges ved siden av fengselsstraff i medhold av strl § 26 a første ledd, jf utk § 9–2, er ikke tilstrekkelig til at dette vilkåret er oppfylt, jf § 26 a andre ledd. Dersom adgangen til å kumulere fengsel og bot framgår direkte av straffebudet selv, er imidlertid vilkåret om «høyere straff enn 6 måneder» oppfylt, jf Andenæs, Norsk straffeprosess bind II s 152. Kommisjonen mener det er unødig kompliserende å ha bestemmelser om bot som straff sammen med fengsel både i straffelovens alminnelige del og i enkelte straffebestemmelser, jf avsnitt 5.4.2 foran. Kommisjonen foreslår derfor av oppryddingshensyn å ikke videreføre den uttrykkelige adgangen til å ilegge bot sammen med fengselsstraff som man finner i enkelte straffebud, jf avsnittene 5.4.3 og 11.6.2 nedenfor. Med mindre det foretas en endring i straffeprosessloven, vil pågrepelse og fengsling derfor være betinget av en strafferamme på 1 års fengsel eller av særlige regler om pågripelses- eller fengslingsadgang. En slik regel finnes i dag for eksempel i løsgjengerloven 31. mai 1900 nr 5 § 28 fjerde ledd, som riktignok foreslås opphevet, jf avsnitt 11.4.2.2 nedenfor.

Lovgiver har ved flere anledninger lagt vekt på lovtekniske hensyn ved fastsettelsen av strafferammer, jf avsnitt 5.2.2.13 foran. Etter kommisjonens syn framstår det imidlertid som det naturlige utgangspunktet at slike hensyn ikke tas i betraktning ved fastsettelsen av strafferammene. Den øvrige lovgivningen må så tilpasses de strafferammene som er valgt. Også Straffelovkommisjonens mandat forutsetter at det i alle fall skal legges begrenset vekt på strafferammens lovtekniske betydning ved fastsettelsen av strafferammene når det heter at «hensynet til rettferd» må stå «sentralt».

Kommisjonen mener likevel at det i noen grad kan tas lovtekniske hensyn ved fastsettelse av strafferammene. Særlig gjelder dette i forhold til strafferammene i det lavere sjiktet. For fengselsstraff står valget her mellom en strafferamme på 6 måneder og en strafferamme på 1 år. På bakgrunn av kommisjonens synspunkt om at presisjonsnivået for straffverdighetsvurderinger er relativt lavt, vil ofte ikke andre hensyn peke ut ett av disse alternativene som det «riktige». Ved valget mellom 6 måneder og 1 år må man da kunne legge vekt på prosessuelle hensyn uten at andre hensyn – ikke minst rettferdighetshensyn – kan sies å bli vesentlig skadelidende. Særlig vil hensynet til om forsøk skal være straffbart, og behovet for adgang til pågrepelse og fengsling være relevant ved fastsettelsen av strafferammer i det lavere sjiktet.

Ved fastsettelse av strafferammer som er høyere enn det lavere sjiktet, mener kommisjonen at det ikke bør legges noen særlig vekt på lovtekniske hensyn.

5.5.3 Enkelte retningslinjer for valg av strafferamme

Som det framgår av avsnitt 5.4.2 foran, foreslås et mer begrenset sett av strafferammer. Kommisjonen har stilt opp noen generelle retningslinjer for når de ulike strafferammene bør brukes, og anbefaler at man også ved senere lovgivning ser hen til disse retningslinjene ved fastsettelse av strafferammer for å opprettholde og videreutvikle et enhetlig strafferammesystem. Kommisjonen understreker imidlertid at disse retningslinjene bare tjener som et utgangspunkt, og at de enkelte strafferammene må fastsettes etter en konkret straffverdighetsvurdering.

Strafferammer i det lavere sjiktet foreslår kommisjonen der den mener det er nødvendig å reagere med straff, men hvor straffverdigheten er relativt lav. Strafferammer i det lavere sjiktet er aktuelt for et stort antall ulikeartede straffebestemmelser, dels bagatellkrenkelser av vitale interesser, dels mer kvalifiserte krenkelser av interesser som ikke har behov for et sterkt strafferettslig vern. I tilfeller hvor straffen er begrunnet først og fremst med kontrollhensyn, bør strafferammen normalt være i det lavere sjiktet. Om den nærmere fastsettelsen av strafferammer innenfor det lavere sjiktet, se avsnitt 5.4.3 foran.

I valget mellom 2 og 3 års strafferamme bør hensynet til at strafferammene skal være realistiske skranker for domstolene, stå sentralt. Dette gjelder generelt, men forholdet til straffutmålingsnivået bør etter kommisjonens syn være et særlig

viktig veiledende moment for mange praktisk viktige bestemmelser i dette strafferammeintervallet.

Blant annet for straffebud som retter seg mot rene vinningslovbrudd, og hvor utkastet skiller mellom vanlig og grov overtredelse, foreslår kommisjonen en strafferamme på fengsel i 2 år for vanlig overtredelse. For grov overtredelse av slike straffebud foreslår kommisjonen en strafferamme på fengsel i 6 år. Kommisjonen mener private og offentlige økonomiske interesser bør ha det samme strafferettslige vernet. Vernet om økonomiske interesser er viktig fordi vår samfunnsstruktur – herunder ulike forsikrings- og velferdsordninger – er bygget opp omkring et system tuftet på privat eiendomsrett. Folks daglige trivsel og velvære avhenger derfor for en del av sikkerhet for penger og eiendom. I dagens Norge framstår imidlertid ikke de økonomiske interessene som like viktige for den enkelte som liv og legeme. 10 års strafferamme eller høyere bør derfor etter kommisjonens syn som utgangspunkt bare brukes i bestemmelser som på en eller annen måte verner om liv og legeme eller statsdannelsen – herunder rettssystemet. Liv og legeme er i seg selv vesentlige interesser, mens statsdannelsen utgjør en forutsetning for et strafferettslig vern av alle andre interesser. Det er derfor viktig at statsdannelsen sikres gjennom et sterkt strafferettslig vern. Det vises til behandlingen av de ulike, strafferettslig vernede interessene i Torgersens utredning, jf avsnitt 5.2.3.3 foran. For alvorlige krenkelser av liv og legeme eller statsdannelsen kan 15 års strafferamme benyttes. En straf-

fetrussel på 21 års fengsel er straffelovgivningens ytterste forsvar mot de mest destruktive angrepene på slike vitale interesser. Kommisjonen har også foreslått strafferammer på fengsel i 10 år eller høyere i en del bestemmelser som ikke direkte kan sies å verne liv og legeme eller statsdannelsen, men som verner interesser som ligger nær opp til disse. Noen eksempler på dette er utk § 20–8 om kapring, jf strl § 151 a, § 20–11 om sabotasje mot infrastrukturen, jf strl § 151 b, og § 24–3 om grov uriktig anklage.

For strafferammer hvor skyldkravet er *uaktsomhet*, vil en strafferamme i det lavere sjiktet som regel være tilstrekkelig streng. Kommisjonen mener videre man bør være forsiktig med å fastsette en høyere strafferamme enn 2 år for uaktsomme overtredelser, og at det i så fall må kreves en særskilt begrunnelse. Bare i fire bestemmelser foreslår kommisjonen en høyere strafferamme enn 2 år for uaktsom overtredelse. I utk § 29–7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse, § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse og § 25–12 om grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte foreslås det en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år. I utk § 27–12 om grovt uaktsomt drap foreslås det en strafferamme på fengsel i 6 år. Alle disse bestemmelsene retter seg mot handlinger som innebærer meget alvorlige krenkelser – eller fare for krenkelser – av liv og legeme, og står derfor i en særstilling med hensyn til straffverdighet.

Kapittel 6

Plassering av straffebud i straffeloven eller særlovgivningen

6.1 Innledning

Av forarbeidene til den nåværende straffeloven framgår det at man tok sikte på at loven skulle være forholdsvis fullstendig på det strafferettslige området, jf SKM I 1896 s 2–3. Siktemålet var å la loven omfatte ikke bare de fleste straffetrukslene, men også de fleste handlingsnormene som skulle være sanksjonert med straff, jf avsnitt 3.1.3 foran. Da straffeloven ble vedtatt, var det derfor relativt få straffebud utenfor loven. Men dette endret seg etter hvert som samfunnsutviklingen gjorde det nødvendig å lovregulere stadig nye livsområder. Slik regulering med tilhørende kriminalisering skjedde som oftest i form av særlover, jf avsnittene 3.1.4 og 3.5.1 foran. I dag inneholder straffelovens spesielle del ca 350 paragrafer, mens antallet straffetruksler i særlovgivningen etter hvert er kommet opp i ca 450. I særlovgivningen er det vanlig at handlingsnorm og straffetruksel er plassert i ulike paragrafer. Samme straffetruksel kan ofte gjelde en rekke handlingsnormer i ulike bestemmelser både i særloven selv og i forskrifter til loven. Det samlede antallet straffesanksjonerte handlingsnormer i særlovgivningen er derfor meget høyt.

I Straffelovkomisjonens hovedmandat fra 1980, jf avsnitt 2.1 foran, pekes det på at det i det eksisterende lovverket er en rekke straffebestemmelser som er fastsatt i andre lover enn straffeloven. I forlengelsen av dette heter det at kommisjonen «bør vurdere i hvilken utstrekning det er hensiktsmessig å opprettholde disse bestemmelsene, og om de bør tas inn i straffeloven». Som framholdt av den tidligere kommisjonen i delutredning I s 77 er det nødvendig å gå gjennom hele den strafferettslige særlovgivningen for å se hvilke straffebud som naturlig hører hjemme i en alminnelig straffelov. I kommisjonens tilleggsmandat fra 1994, jf avsnitt 2.1 foran, ble det imidlertid bestemt at kommisjonen i første omgang skulle konsentrere seg om arbeidet med straffelovens spesielle del, og at man bare skulle vurdere om «enkelte straffebud i særlovgivningen» burde overføres til straffeloven. Som nærmere redegjort for i avsnitt 2.4.4 foran har

kommisjonen i denne utredningen ikke foretatt noen full gjennomgåelse av den strafferettslige særlovgivningen med sikte på å vurdere hvilke bestemmelser som bør overføres til straffeloven. Det er et åpent spørsmål i hvilken grad en slik grundigere gjennomgåelse av særlovgivningen vil lede til flere overflyttingsforslag enn den kommisjonen fremmer i avsnitt 11.2 nedenfor. Kommisjonen har dessuten noen forslag om overflyttinger den motsatte veien, det vil si fra straffeloven til særlovgivningen, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor.

Det er kommisjonens oppfatning at antallet straffetruksler i særlovgivningen bør kunne reduseres i betydelig grad ved at man på mange områder vil kunne sikre tilstrekkelig lovlydighet gjennom såkalte alternative sanksjoner, jf avsnitt 4.2.4 foran. Det vil likevel være behov for så mange straffetruksler i særlovgivningen at man vanskelig kan tenke seg at alle disse ble flyttet over til straffeloven. Som påpekt av Lovstrukturutvalget i NOU 1992: 32 s 231 er det en lite farbar vei å samle alle straffebestemmelsene i straffeloven.

I de følgende avsnittene drøfter kommisjonen noen momenter og hensyn som i større eller mindre grad kan være av betydning for vurderingen av hvor det er naturlig å plassere et straffebud. Som berørt innledningsvis består et straffebud både av en handlingsnorm og en straffetruksel. I straffeloven er det vanligste at handlingsnorm og straffetruksel er plassert i samme bestemmelse. I særlovgivningen er det vanligste at handlingsnorm og straffetruksel er plassert i forskjellige bestemmelser. Med mindre annet er sagt, gjelder drøftelsene i de følgende avsnittene plasseringen av hele straffebudet, både handlingsnorm og straffetruksel. At kommisjonen mener at et forhold kan tale for at straffebudet plasseres i særlovgivningen, betyr ikke at kommisjonen dermed tar stilling til om handlingsnorm og straffetruksel bør plasseres i samme eller forskjellige bestemmelser i særloven. Det kan også tenkes tilfeller hvor det vil være hensiktsmessig at straffetrukselen plasseres i straffeloven, mens handlingsnormen blir stående i særloven.

6.2 Lovbruddets alvorlighet

De fleste vil antakelig finne det naturlig at de alvorligste overtredelsene, for eksempel drap, ran, voldtekt, grovt skadeverk og grove bedragerier, er omhandlet i straffeloven. I delutredning I s 77 ga den tidligere kommisjonen uttrykk for at alle straffebud som retter seg mot mer alvorlige forhold, bør tas inn i straffeloven. Den nåværende kommisjonen er enig i at lovbruddets alvorlighet bør ha stor betydning for plasseringen.

I de fleste tilfeller vil strafferammen gi et mål på hvor alvorlig lovgiver regner lovbruddet for å være. Man kan derfor reise spørsmålet om ikke strafferammen like gjerne kunne avgjøre plasseringen av straffebudet, slik at alle straffebud med en strafferamme over et visst nivå ble plassert i straffeloven. I den finske straffelovreformen gikk man langt i denne retningen, ved å stille opp en målsetting om at alle straffebestemmelser som kan medføre frihetsstraff, skulle tas inn i straffeloven, jf Straffrättskommitténs betänkande 1976: 72 band 1 s 118. Dette er stadig en målsetting med reformen, som pågår fortsatt.

Selv om det blir foretatt en betydelig avkriminalisering i særlovgivningen, jf avsnitt 11.5.10 nedenfor, vil den fortsatt inneholde svært mange straffebud som kan medføre frihetsstraff. Kommisjonen anser det ikke som hensiktsmessig å plassere alle slike straffebud i straffeloven. Blant annet ville dette medføre at straffetruslene i stor grad ville måtte skilles fra det regelverket hvor de tilhørende handlingsnormene finnes, og dette ville på uheldig måte komme i konflikt med hensynet til saklig sammenheng, jf avsnitt 6.6 nedenfor.

En annen innvending mot å legge strafferammen til grunn for plasseringen er at strafferammer vedtatt for til dels lang tid siden ikke nødvendigvis gir uttrykk for hvordan man bør se på lovbruddets alvorlighet i dag. En hovedoppgave for Straffelovkommisjonen er å vurdere på nytt hvor strengt de ulike lovbruddstypene skal behandles, jf avsnitt 2.1 foran. Denne oppgaven bygger på den forutsetningen at dagens strafferammer ikke alltid er hensiktsmessig avbalansert mot hverandre. Inntil hele særlovgivningen er gjennomgått med sikte også på en harmonisering av strafferammene, vil det være uheldig å legge strafferammen alene til grunn for vurderingen av hvor alvorlig et lovbrudd skal ansees å være.

Av og til kan imidlertid en fast rettspraksis gi holdepunkter for en alvorlighetsvurdering. Ved forslaget om overføring av straffebudet mot promillekjøring i vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22, jf avsnitt 11.2.2.8 nedenfor, har kommisjonen således

lagt vekt på at det aktuelle straffebudet praktiseres forholdsvis strengt ved at overtredelse svært ofte leder til ubetinget fengselsstraff.

Dreier det seg om en strafferamme i det noe høyere sjiktet, er det grunn til å tro at en fornyet vurdering uansett vil resultere i at lovbruddet fortsatt ansees relativt alvorlig. Kommisjonen legger til grunn som en hovedregel at alle lovbrudd med strafferammer på fengsel i 6 år eller mer hører hjemme i straffeloven. Blant annet på denne bakgrunn foreslår kommisjonen å overføre til straffeloven bestemmelsene om skattesvik, jf ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 §§ 12–1 til 12–3, bestemmelsen om grov alkoholovertrudelse, jf alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 10–1 tredje ledd, og bestemmelsene om innsidehandel og kursmanipulering, jf verdipapirhandeloven 19. juni 1997 nr 79 §§ 2–1 og 2–6. Se avsnittene 11.2.2.4, 11.2.2.12 og 11.2.2.15 nedenfor om disse forslagene. Kjønnsslemlestelsesloven 15. desember 1995 nr 74 har en strafferamme som kan komme opp i 8 års fengsel, og også denne bestemmelsen foreslås overført til straffeloven, riktignok ikke på bakgrunn av strafferammen, men fordi den framstår som overflødig ved siden av straffelovens bestemmelser om legemsskade, jf avsnitt 11.2.2.14 nedenfor. Dersom kommisjonens forslag følges, vil det utenfor straffeloven bare finnes straffebud med strafferammer på 6 år eller høyere i et fåtall lover. Dette er for det første militær straffelov 22. mai 1902 nr 13 og ansvarlighetsloven 5. februar 1932 nr 1, som kommisjonen ikke går nærmere inn på. I tillegg har eiendomsmeglingsloven 16. juni 1989 nr 53 § 5–2 en strafferamme som ved særlig skjerpende omstendigheter når opp i 6 års fengsel. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved berettigelsen av en så høy strafferamme for overtredelser av denne bestemmelsen, jf avsnitt 11.5.6 nedenfor, og strafferammen gir derfor ikke grunnlag for noen overføring til straffeloven i dette tilfellet.

Spørsmålet foran gjelder i hvilken utstrekning overtredelser med strafferammer over et bestemt nivå skal tas ut av særlovene og plasseres i straffeloven. Det kan også reises spørsmål om overtredelser med særlig lave strafferammer skal fjernes fra straffeloven og tas inn i særlover. I delutredning I s 78 ga den tidligere kommisjonen uttrykk for at straffebud som bare gir adgang til bøtestraff, ikke hører hjemme i en ny straffelov. Det ble antydnet at også straffebud med strafferammer under 6 måneders fengsel som utgangspunkt burde kunne flyttes til særlovgivningen. Den nåværende kommisjonen finner det vanskelig å operere med noen slike hovedregler. Når det gjelder mindre alvorlige straffebud med lave strafferammer, vil plasserings-

spørsmålet måtte bero på en vurdering av slike momenter som er drøftet i de følgende avsnittene. I noen tilfeller tilsier vurderingen at straffebudet plasseres i straffeloven, i andre tilfeller i en særlov. Kommisjonen foreslår i kapittel 9 nedenfor å beholde i straffeloven en rekke straffebud som bare bør gi adgang til bøtestraff. Strafferammer på fengselsstraff i mindre enn 6 måneder går kommisjonen for øvrig ikke inn for, jf avsnitt 5.4.3 foran.

6.3 Type vernet interesse

Straffebudene verner ulike interesser. En hovedsondring går mellom de straffebudene som verner offentlige interesser, og de som verner private interesser.

I St meld nr 104 (1977–78) om kriminalpolitikken s 167–168 uttales det, riktignok «med en del forbehold», at straffeloven særlig verner om «de tradisjonelle og individuelle interesser», mens særlovgivningen særlig verner om fellesskapets interesser. Også den tidligere kommisjonen pekte i delutredning I s 77 på at mange straffebud som verner «alminnelige samfunnsinteresser», så som trafikk-sikkerhet, natur- og arbeidsmiljø og det offentliges inntekter, er plassert utenfor straffeloven, og uttalte på s 78 at det er for få av de straffebudene som verner fellesinteresser, som er tatt inn i straffeloven.

Etter den nåværende kommisjonens syn er dette bare i begrenset grad treffende. Det er riktignok slik at straffeloven i stor utstrekning verner om interesser som er «tradisjonelle» i den forstand at mange av straffebudene har stått i straffeloven siden 1902, mens det meste av særlovgivningen har kommet til senere. Men straffeloven verner mer enn bare de «individuelle» interessene. For eksempel verner de fleste av bestemmelsene i strl kap 8 til 13, jf utk kap 17 til 20, utpreget offentlige interesser. Og i særlovgivningen finner man mange eksempler på vern om private interesser, for eksempel i markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47, arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4 og konkurranseloven 11. juni 1993 nr 65. I den grad det finnes en forskjell av den art som beskrives i kriminalmeldingen, kan kommisjonen ikke se at dette skyldes noe bevisst ønske hos lovgiver om å plassere straffebud ut fra hvilken interesse de verner.

Det kan også i mange tilfeller reises spørsmål ved selve skillet mellom offentlige og private interesser. I bunn og grunn vil alle såkalte private interesser, for eksempel interessen i å være beskyttet

mot tyveri og drap, ha et offentlig element i den forstand at samfunnet ville fungert dårlig dersom slike handlinger var tillatt. Omvendt vil de fleste såkalte offentlige interesser ha et privat element. Straffebudet i pristiltaksloven 11. juni 1993 nr 66 § 2, jf § 4 bokstav a, verner for eksempel både privatpersoners interesse i ikke å bli avkrevd urimelig høye priser for varer de kjøper, og den offentlige interessen i å unngå de samfunnsøkonomiske virkningene av urimelig høye priser. Den nåværende kommisjonen mener på denne bakgrunn at skillet mellom private og offentlige interesser, eller mellom fellesskapets og individenes interesser, verken har vært eller i framtiden bør være noe relevant moment ved vurderingen av om et straffebud skal plasseres i straffeloven eller en særlov.

Den tidligere kommisjonen opererte i delutredning I s 77–78 også med kriteriet «viktige interesser» som en faktor av betydning for om et straffebud bør stå i straffeloven eller i en særlov. På s 77 ble det uttalt at straffeloven burde omfatte de straffebudene som verner «viktige interesser av en viss generell karakter», og på s 78 at straffeloven burde omfatte «alle sentrale straffebud, dvs straffebud som verner viktige interesser». Av høringsinstansene til delutredning V sa *Finansdepartementet* og *Nærings- og energidepartementet* seg enig i at en ny straffelov bør inneholde alle straffebud som verner om viktige interesser av en viss generell karakter. Sistnevnte tilføyde: «Straffebud som verner mer spesielle interesser som f.eks. overtredelse av energiloven § 7–5, må naturlig nok stå i særloven, selv om strafferammene kan være betydelige.»

Det er ikke helt entydig hva den tidligere kommisjonen la i uttrykket «viktige interesser». Av de siterte uttalelsene framgår det at dette dels ble oppfattet som sammenfallende med at straffebudet er «sentralt», dels at det ikke er noen nødvendig sammenheng mellom «viktige interesser» og interesser «av en viss generell karakter». Den nåværende kommisjonen antar at synspunktet her er det samme som at straffebud rettet mot særlig alvorlige overtredelser fortrinnsvis bør plasseres i straffeloven, et synspunkt den nåværende kommisjonen deler, jf avsnitt 6.2 foran.

6.4 Plasseringens symbolvirkning

Det har vært hevdet at folk flest opplever det som mer stigmatiserende å bli dømt etter bestemmelser i straffeloven enn etter straffebud i særlovgivningen, og at en plassering i straffeloven derfor gir et signal, i tillegg til det signalet som gis i straffe-

rammen og straffenivået, om hvor alvorlig overtredelsen er. Dette momentet kan kalles plasseringens symbolvirkning.

Momentet er tillagt vekt ved flere lovendringer, blant annet ved innføringen av en egen general-klausul om miljøkriminalitet, jf strl § 152 b. I Ot prp nr 92 (1992–93) s 7 ble plasseringen i straffeloven blant annet begrunnet med lovgivers ønske om å signalisere at denne formen for kriminalitet ansees som alvorlig. Symboleffekten ble også tillagt vekt da man ved smittevernloven 5. august 1994 nr 55 endret strl § 156, som rammer det å volde fare for utbredelse av en smittsom sykdom. Endringen besto i at bestemmelsen også skulle ramme overtredelse av enkeltvedtak truffet i medhold av smittevernloven. I Ot prp nr 91 (1992–93) s 111 ble dette blant annet begrunnet med at «straffebestemmelser bør stå i straffeloven for å gjenspeile den vekt man bør legge på smittevernet, og erkjennelse av den fare farlige smittsomme sykdommer kan være for folkehelsen». Kommisjonen har imidlertid ut fra andre hensyn valgt å foreslå strl § 156 overført til særlovgivning, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor.

I *Kommunal- og arbeidsdepartementets* høringsuttalelse til delutredning V ble det uttalt at en plassering av et straffebud i straffeloven nok ville høyne graden av alvor ved overtredelse av straffebudet i borgernes øyne. Som det framgår av høringsuttalelsen sitert i avsnitt 6.5 nedenfor, betraktet departementet likevel hensynet til at brukerne skulle finne fram til reglene som mer tungtveiende, jf avsnitt 6.6 nedenfor.

Oppfatningene om hvilken lov det er mest stigmatiserende å bli dømt etter, er ganske uklare. Av Ot prp nr 50 (1994–95) om lov om forbud mot kjønnslemlestelse (omskjæring av kvinner) s 1 framgår det at man ved forberedelsen av loven var klar over at slik omskjæring for de fleste praktiske tilfeller var omfattet av straffelovens bestemmelser om legemsbeskadigelse. Når det likevel ble foreslått en uttrykkelig bestemmelse i en egen lov, var det blant annet fordi dette ville være en «klarere markering av norske myndigheters avstandtagen til omskjæring av kvinner». I dette tilfellet ble altså den antatte symboleffekten brukt til å begrunne at et straffebud *ikke* skulle stå i straffeloven.

Hvor straffebudet er plassert, vil ofte være ukjent for mange. Trolig er andre forhold, særlig strafferammer og straffutmålingspraksis, viktigere for en eventuell symbolvirkning enn plasseringen.

Det forholdet at den nevnte symbolvirkningen er vanskelig å påvise, tilsier etter kommisjonen oppfatning at man ikke legger vekt på dette momentet ved plassering av straffebud.

6.5 Hensynet til allmennprevensjonen

Straff brukes av samfunnet for å forhindre forskjellige typer uønsket atferd. Vedtakelse av straffetrukker og idømmelse av straff skal virke moraldannende og avskrekkende slik at handlingsnormene overholdes i størst mulig grad. En nødvendig – men ikke tilstrekkelig – forutsetning for at straffebudene skal ha atferdsregulerende virkning, er at de gjøres kjent blant dem de angår. På denne bakgrunn kan man spørre om plasseringen av et straffebud kan ha betydning for i hvilken grad det blir kjent for potensielle lovbrøtere, og dermed for i hvilken grad straffebudet kan tenkes å ha allmennpreventiv virkning.

I delutredning I s 77 framholdt den tidligere kommisjonen at sentrale straffebud sannsynligvis blir lettere kjent når de står i straffeloven. I *Riksadvokatens* høringsuttalelse til delutredning V heter det imidlertid at «etter riksadvokatens oppfatning vil det trolig ha meget begrenset betydning både pedagogisk og holdningsmessig om en straffebestemmelse er plassert i særlov eller straffelov».

Etter den nåværende kommisjonens syn er det liten grunn til å tro at straffebudenes plassering har noen nevneverdig betydning for hva folk flest vet om reglene, og dermed for i hvilken grad de retter seg etter dem. Allmennhetens lovkunnskap er normalt ikke et resultat av lesing av de aktuelle regelverkene direkte, men av at regelverkene omtales i andre informasjonskanaler. Noen straffebud benyttes ofte og omtales ofte i media. På denne måten blir de en del av folks allmennkunnskap, og en overføring til eller fra straffeloven kan ikke forventes å ha noen betydning for hvor kjent straffebudet er. Dette gjelder for eksempel straffebudet mot promillekjøring i vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22. Bestemmelsen foreslås overført til straffeloven, jf avsnitt 11.2.2.8 nedenfor, men dette er ikke fordi den dermed skal gjøres bedre kjent.

Deler av særlovgivningen angår imidlertid først og fremst spesielle næringer eller grupper i samfunnet, og blir i noen utstrekning lest av dem som berøres av de aktuelle lovene. Straffebud knyttet til handlingsnormene i slik særlovgivning blir derfor antakelig best kjent når de plasseres i den aktuelle særloven, jf delutredning I s 77. Dette ble framhevet i *Kommunal- og arbeidsdepartementets* høringsuttalelse til delutredning V, hvor det også framgikk at departementet mente at dette hensynet etter omstendighetene burde tillegges større vekt enn hensynet til straffebudenes symbolvirkning, jf avsnitt 6.4 foran:

«Departementet ser klart fordelene av at visse former for kriminalitet straffes etter bestemmelser i straffeloven. En plassering av et straffebud i straffeloven vil nok i borgernes øyne høyne graden av alvor ved overtredelse av straffebudet. På den annen side vil det for mange være lite naturlig å lete i straffeloven etter straffebud rettet mot overtredelser av f.eks. borettslagsloven. Profesjonaliteten på brukerne av regelverket vil være en indikator på hvor straffebudet bør stå. Regelverkene på Kommunal- og arbeidsdepartementets områder er i stor grad rettet mot de 'uprofesjonelle', som arbeidstakere, private byggherrer og styreverter i borettslag m.v. som ikke alle er like fortrolige med å finne frem i et komplisert lovverk. Hensynet til disse brukerne tilsier at det vil være mest hensiktsmessig at straffebudene er plassert i særloven eller at det finnes en henvisning i særloven til det aktuelle straffebud i straffeloven.»

Også *Bergen byrett* la vekt på brukervennlighet, og pekte på hensynet til dem som berøres av rettsreglene i særlovgivningen, og som gjerne søker å orientere seg i denne ved å skaffe seg et særtrykk eller liknende. Fordelen ved å oppnå nærhet mellom straffetrusselen og de handlingsnormene som gjelder på vedkommende område, ble også framhevet i *Riksadvokatens* høringsuttalelse.

Kommisjonen mener at hensynet til å gjøre et straffebud kjent for dem det gjelder og dermed sikre straffebudets allmennpreventive virkning, etter omstendighetene kan være et relevant argument for at straffebudet bør plasseres i en bestemt særlov. Det er mindre aktuelt å bruke hensynet til tilgjengelighet og allmennprevensjonen som argument for å plassere et straffebud i straffeloven.

6.6 Saklig sammenheng

Som nevnt i avsnitt 6.5 foran kan plasseringen av et straffebud i noen tilfeller ha betydning for folks kunnskap om straffebudet og dermed for i hvilken grad de retter seg etter det, men som oftest er plasseringen i straffeloven eller en særlov i seg selv neppe avgjørende for om straffebudet blir kjent eller ikke. Det er like fullt et relevant hensyn at straffelovgivningen utformes på en velstrukturert og oversiktlig måte. Det bedrer brukervennligheten dersom straffebudene plasseres der de som leser lovene, naturlig forventer å finne dem. Regler som saklig sett hører sammen, bør derfor i utgangspunktet omhandles i samme lov.

Lovstrukturutvalget framholdt i NOU 1992: 32 s 231 at hensynet til hva som gir best oversikt i lov-

verket, må stå sentralt ved vurderingen av plasseringsspørsmålet. I høringsrunden til delutredning V mente *Forsvarsdepartementet* at en overføring av straffebud til straffeloven ville gjøre særlovgivningen mindre oversiktlig. *Politimesteren i Nordmøre* mente at en overføring av straffebud til straffeloven ville kunne skape en uoversiktlig straffelov, og pekte blant annet på at mange særinteresser kunne hevde at straffebud på deres område burde overføres til straffeloven, som dermed kunne bli unødigtung og omfattende. Etter kommisjonens oppfatning vil vekten av dette argumentet blant annet avhenge dels av hvor mange straffebud som blir overført til straffeloven, dels av om straffebudene blir overført til kapitler i straffeloven som de hører tematisk hjemme i.

Å plassere sammen lovbestemmelser som det er en saklig sammenheng mellom, gir i utgangspunktet bedre oversiktighet i lovverket. Det blir lettere for den som skal anvende loven, å orientere seg i regelverket. I mange tilfeller vil imidlertid en straffebestemmelse kunne sies å ha saklig sammenheng med flere forskjellige regelsett alt etter hvilket ordningskriterium som legges til grunn. Lovgivningen er i stor grad utformet slik at enkelte samfunnssektorer eller livsområder er blitt gjenstand for en samlet regulering i én lov eller en del av en lov. Dersom overtredelser av lovens regler er straffesanksjonert, er straffetrusselen nesten alltid også tatt med i samme lov. På den ene side vil straffetrusselen ha saklig sammenheng med de handlingsnormene som er inntatt i særloven, mens den på den annen side også kan ha saklig sammenheng med bestemmelser i straffeloven. Dette gjelder blant annet de fleste av de bestemmelsene kommisjonen foreslår overført til straffeloven, jf avsnitt 11.2 nedenfor. Hensynet til saklig sammenheng vil her være ivarettatt både ved den nåværende og den foreslåtte plasseringen, men etter ulike ordningskriterier.

Av bestemmelser kommisjonen ikke foreslår å flytte, kunne for eksempel enkelte av reglene i strl kap 27 om forbrytelser i gjeldsforhold alternativt tenkes plassert i konkursloven 8. juni 1984 nr 58, dekningsloven 8. juni 1984 nr 59, tvangsfullbyrdesloven 26. juni 1992 nr 86 eller gjeldsordningsloven 17. juli 1992 nr 99. En fullstendig overføring av strl kap 27 til særlovgivningen er likevel ikke mulig. Når man uansett må ha et kapittel i straffeloven med straffebud som verner kreditorenes interesser, trekker hensynet til saklig sammenheng likevel mest i retning av at samtlige slike straffebud bør stå der.

Når straffeloven har et eget kapittel for straffebud til vern om en bestemt interesstype, er det

mulig å ivareta hensynet til saklig sammenheng selv om et straffebud overføres fra særlovgivningen til straffeloven. På den annen side vil mangelen på et passende kapittel i straffeloven kunne trekke i retning av å plassere eller beholde en straffetruksel i særlovgivningen. Forutsetningen for en eventuell overføring fra straffeloven må imidlertid være at det finnes en særlov hvor bestemmelsen passende kan plasseres.

Hensynet til å sikre oversiktligheit i regelverket ved at regler som saklig sett hører sammen, også plasseres i samme lov, er etter kommisjonens syn et tungtveiende moment ved vurderingen av plasseringsspørsmålet. Men det kan ikke sies noe generelt om hvorvidt dette momentet tilsier plassering i straffeloven eller en særlov. Dette må vurderes konkret for hvert enkelt straffebud.

6.7 Lovtekniske hensyn – standardstraffetruksler

Som nevnt i hovedmandatet, jf avsnitt 2.1 foran, er mange av straffebudene i særlovgivningen blitt til uten grundig overveieelse av de strafferettslige og straffeprosessuelle spørsmålene bestemmelsene reiser. En plassering i straffeloven vil i større utstrekning mane lovgiveren til å sammenholde det aktuelle straffebudet med andre, sammenliknbare bestemmelser. Dessuten er det tradisjon for at innføring eller endring av straffebud i straffeloven forberedes grundigere enn straffebud i særlovgivningen. Ansvar for straffeloven er plassert hos Lovavdelingen i Justisdepartementet, som er forvaltningens ekspertorgan for lovgivningsarbeid. Ansvar for de fleste særlovene er plassert rundt omkring i ulike departementer, gjerne i avdelinger som også ivaretar en rekke andre oppgaver enn å utforme lover. På denne bakgrunn vil plassering av et straffebud i straffeloven gjennomgående innebære en mer kvalifisert vurdering av selve kriminaliseringsspørsmålet, reaksjonsvalget, strafferammen, skyldkravet og forholdet til straffelovens alminnelige del enn det som er tilfelle med straffebud i særlovene.

Men det forekommer selvsagt også særlover som er godt gjennomarbeidet med hensyn til det strafferettslige. Her kan den aktuelle særlovens utforming etter omstendighetene tilsi at en overføring av straffebud eller straffetruksler til straffeloven vil være uhensiktsmessig. Et eksempel er luftfartsloven 11. juni 1993 nr 101, jf §§ 14–1 til 14–34, hvor lovgiver har vært nøye med å skille ut hvilke overtredelser av loven som bør trekke straffansvar etter seg, hvor streng strafferammen bør være for ulike

overtredelser, og hvilke generelle bestemmelser som bør gjelde, jf §§ 14–30 til 14–34. Samtidig med at straffebudene i §§ 14–1 til 14–29 retter seg mot overtredelser av bestemte paragrafer i loven, er det også i noen grad angitt i straffebudene hva slike overtredelser består i. Her er det ingen lovtekniske hensyn som tilsier overføring til straffeloven, samtidig som det er åpenbart at hensynet til saklig sammenheng, jf avsnitt 6.6 foran, ville bli dårlig ivare tatt ved en overføring av disse straffebudene til straffeloven, særlig hvis straffebudene da ble fordelt på ulike kapitler i straffeloven.

Mange straffebud i særlovgivningen rammer handlinger som er likeartede, men foretatt på forskjellige livsområder. En rekke bestemmelser i ulike særlover strafflegger for eksempel brudd på taushetsplikt, utøving av virksomhet uten nødvendig tillatelse fra det offentlige og brudd på plikt til å gi opplysninger til det offentlige. Bestemmelsene er til dels dårlig harmonisert ved at strafferamme, skyldkrav og andre sentrale, strafferettslige spørsmål ofte er regulert ulikt uten at det er noen reell grunn til det. For eksempel er strafferammen for advokaters brudd på taushetsplikt etter strl § 144 bøter eller fengsel inntil 6 måneder, mens strafferammen i domstolloven 13. august 1915 nr 5 § 234 andre ledd bokstav a, jf § 218 tredje ledd, bare er bøter eller fengsel inntil tre måneder ved brudd på taushetsplikt av en som driver rettshjelp uten å være advokat. Eiendomsmeglingsloven 16. juni 1989 nr 53 § 5–2 strafflegger blant annet brudd på taushetsplikt etter § 5–1 med bøter eller fengsel inntil 3 år, men inntil 6 år ved særdeles skjerpende omstendigheter. I det sistnevnte tilfellet er også uaktomme overtredelser straffbare.

Etter kommisjonens oppfatning bør det være et mål å unngå slike ulikheter i reguleringen av likeartede handlingstyper. En lovteknisk måte å oppnå dette på, kan være å innta en bestemmelse i straffeloven som rammer alle slike handlinger, en såkalt *standardstraffetruksel*. Standardstraffetrukselen må inneholde en nærmere beskrivelse av handlingen, herunder forutsetningen om at handlingen er et brudd på normer fastsatt i særlovgivningen (eventuelt i forskrifter til denne), en angivelse av hvilket skyldkrav som skal gjelde, og en strafferamme. Særlovgivningen må på sin side henvise til standardstraffetrukselen dersom lovgiver mener at for eksempel brudd på taushetsplikt i det konkrete tilfellet skal være straffbart. Slike henvisninger vil sikre at det i hvert enkelt tilfelle foretas en konkret vurdering av om handlinger av den aktuelle arten skal være straffbare. Derimot antar kommisjonen at det som regel vil være lite praktisk å la standardstraffetrukselen i straffeloven henvise til alle de

bestemmelsene i særlovgivningen som den kommer til anvendelse på.

Straffeloven inneholder allerede i dag enkelte standardstraffetrusler. For eksempel rammer strl § 121 brudd på taushetsplikt som følger av gjerningspersonens tjeneste for et statlig eller kommunalt organ, og som er fastsatt i annen lovgivning, forskrifter eller gyldig instruks. Mange av særlovgivningens bestemmelser om taushetsplikt henviser til denne bestemmelsen. Men det er også mange særlover som har egne straffetrusler mot dette. Systemet med standardstraffetrusler foreslås imidlertid gjennomført for denne bestemmelsens vedkommende, ved videreføringen i utk § 23-1 om brudd på taushetsplikt, jf avsnittene 9.9.2 og 11.2.2.1 nedenfor. Det samme gjelder strl § 332 første ledd første handlingsalternativ, som rammer utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tilatelse, og som foreslås videreført i utk § 19-10 om utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tilatelse. Derimot foreslår kommisjonen ikke å videreføre strl § 339 nr 1, som strafflegger unnlatelse av å avgi lovbefalt anmeldelse eller lovbefalte opplysninger til offentlig myndighet.

Flere av høringsinstansene til delutredning V framhevet ytterligere ett forhold av lovteknisk karakter som kan ha betydning for plasseringsspørsmålet. *Bergen byrett* og *Politimesteren i Asker og Bærum* pekte på at tolkingen av et straffebud i særlovgivningen til dels må støtte seg til tolkingsmomenter som knytter seg til den aktuelle særloven, slik som sammenhengen med andre lovbestemmelser, forarbeidene til vedkommende særlov mv. *Kommunal- og arbeidsdepartementet* uttalte:

«Så vidt vi forstår er det ikke aktuelt å flytte alle straffebud fra respektive særlover til straffeloven, men å ta ut enkelte temaer. Mht miljøkriminalitet vil dette kunne by på avgrensingsproblemer i forhold til plan- og bygningsloven. En rekke lover har i dag straffebestemmelser mot miljøkriminalitet. Miljøkriminalitet i konservativ forstand vil være brudd på forurensningsloven som f.eks. ulovlige utslipp, men også ulovlig riving av en verneverdig bygning vil kunne være en type miljøkriminalitet som i dag bl.a. reguleres av plan- og bygningsloven. På den annen side vil ulovlig riving av andre byggverk fremdeles måtte reguleres etter plan- og bygningsloven for å ivareta plan- og bygningslovens formål, slik at straffebestemmelsen der fortsatt må opprettholdes. Dette vil kunne føre til et tosporet system med vanskelige grensetilfeller og tolkingsproblemer for det enkelte straffebud, samt at det vil gjøre lovene mindre tilgjengelige for brukerne.»

Kommisjonen er enig i at det kan være hensiktsmessig for å sikre en tolking og praktisering av straffebudet som er mest mulig i pakt med lovgivers intensjoner, at straffebudet ikke flyttes vekk fra det «lovmiljøet» det hører hjemme i. Dette momentet er nært beslektet med hensynet til saklig sammenheng, som er drøftet i avsnitt 6.6 foran. I visse tilfeller har kommisjonen likevel lagt vekt på andre motstridende hensyn, for eksempel ved forslaget om å overføre alkoholloven § 10-1 tredje ledd til straffeloven, hvor det er lovbruddets alvorlighet som har vært utslagsgivende, jf avsnitt 6.2 foran.

6.8 Betydningen for den kriminalpolitiske innsatsen

I St meld nr 104 (1977-78) s 168 hevdes det at plasseringen av et straffebud i straffeloven framfor i særlovgivningen medfører en sterkere kriminalpolitisk innsats innenfor politi, domstol og fengselsvesen. Ut fra en slik antakelse ville det være uheldig om straffebud som verner offentlige interesser, for en stor del sto i særlovgivningen, slik det hevdes samme sted.

Kommisjonen er uenig i at plasseringsspørsmålet har noen nevneverdig betydning for den kriminalpolitiske innsatsen. Det er først og fremst politiet og påtalemyndigheten som ved sine prioriteringer bestemmer satsningsområdene i strafforfølgningen. Politiet og påtalemyndigheten er igjen styrt av overordnede instruks og retningslinjer. Kriminalpolitikken spiller en langt viktigere rolle i det politiske liv enn tidligere. Som nærmere beskrevet i avsnitt 3.1.4 foran, ble straffelovgivningen på begynnelsen av 1900-tallet i hovedsak ansett som et rent juridisk anliggende, og oppfattet som noe som lå utenfor partipolitikken. Fra 1980-årene og fram til i dag har imidlertid kriminalpolitikken blitt et prioritert område innenfor de politiske partiene, og som nevnt i avsnitt 3.1.4 er det ingen sjeldenhet at selvstendige initiativ til endringer blir tatt både i storting og regjering, ofte på grunnlag av oppslag i medier eller henvendelser fra ulike pressgrupper, av og til også med utspring i konkrete hendelser. Fra de senere årene kan nevnes økt oppmerksomhet omkring økonomisk kriminalitet, miljøkriminalitet, seksuelle overgrep, gjengkriminalitet, rasistisk motivert vold, organisert kriminalitet mv. Hvor straffebudene er plassert i lovgivningen, har neppe noen betydning i denne sammenhengen.

6.9 Tradisjon

Det forholdet at et straffebud tidligere har fått sin plass i en egen lov eller en bestemt plassering i straffeloven, kan i seg selv være et argument for ikke å foreta endringer i den valgte systematikken. Mange av straffebudene i straffeloven har forløpere som var plassert i kriminalloven av 1842, og før det i sjette bok om «misgjerninger», det vil si den strafferettslige delen av Christian Den Femtes Norske Lov fra 1687. For en del straffebud er det mulig å føre historien enda lenger tilbake. For slike straffebud vil en fortsatt plassering i straffeloven lett kunne begrunnes med at «slik har det alltid vært».

I stor grad dreier det seg her om bestemmelser som ikke på naturlig måte kan sies å sogne til noen særlov, slik at tradisjonsargumentet i liten grad kan møtes med noe motstridende argument om saklig sammenheng, jf avsnitt 6.6 foran. Men det er ikke alltid slik. Et eksempel er strl § 400, som i første ledd fastslår at det straffritt kan plukkes nøtter til fortæring på stedet og ville bær mv på andres eiendom, og i andre ledd at dette unntaket fra straffebestemmelsene om naskeri eller tyveri under visse vilkår ikke gjelder ved plukking av multer i våre tre nordligste fylker. Deler av første ledd kan føres tilbake til kriminalloven kapittel 22 § 16, som igjen kan føres tilbake til NL 6–17–32. Andre ledd har sin opprinnelse i en særlov fra 1854, som ble inkorporert i den daværende kriminalloven i 1874. Selv om tradisjonen dermed taler for at bestemmelsen bør stå i straffeloven, bør dette hensynet vike

for hensynet til saklig sammenheng og oversiktighet i lovverket: Strl § 400 regulerer tingsrettslige forhold, og kan neppe regnes som noe «straffebud» i egentlig forstand. Tematisk hører bestemmelsen best hjemme i friluftsløven 28. juni 1957 nr 16, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor.

Et annet eksempel er strl § 245, som rammer ulovlige abortinngrep. Denne bestemmelsen kan i alle fall føres tilbake til NL 6–6–7, som bestemte at «Letfærdige Quindfolk, som deris Foster ombringe, skulle miste deris Hals, og deris Hoved sættis paa en Stage». Det er med andre ord langvarig tradisjon for en plassering i straffeloven. Her tilsier endringene i abortlovgivningen og i synet på abort etter kommisjonens oppfatning at straffebudet tas ut av straffeloven og plasseres i abortloven 13. juni 1975 nr 50, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor.

Hensynet til tradisjonen vil likevel som regel trekke i samme retning som hensynet til oversiktighet og saklig sammenheng, siden det tilsier at et straffebud bør forbli plassert på det stedet i lovverket hvor brukerne er vant til å finne det. Endrede forhold kan imidlertid, slik eksemplene foran viser, medføre at disse hensynene trekker i ulike retninger. Ved en gjennomgripende reform av straffelovgivningen bør man etter kommisjonens oppfatning stå relativt fritt til å endre den nåværende plasseringen av straffebud. Hensynet til tradisjonen vil derfor først og fremst gjøre seg gjeldende når ingen av de øvrige momentene som er nevnt foran, taler for at et straffebud flyttes over i en annen lov enn den nåværende.

Kapittel 7

Andre generelle spørsmål av betydning for arbeidet med en ny straffelov

7.1 Innledning

I dette kapitlet går kommisjonen gjennom enkelte særlige spørsmål i delutredning V på nytt. Kommisjonen reiser til dels også problemstillinger som rekker noe videre, jf særlig avsnitt 7.5 om standardisering av skyldkravene i straffebudene. I kapittel 8 nedenfor kommenteres de enkelte paragrafene i kommisjonens endelige utkast til alminnelige bestemmelser i straffeloven.

Bakgrunnen for at den nåværende kommisjonen på enkelte punkter har et annet syn enn den tidligere, er nærmere beskrevet i avsnitt 2.4.2 foran. Blant annet er det siden forrige delutredning foretatt flere omfattende revisjoner av straffelovens alminnelige del. Dette har særlig hatt betydning for utformingen av utk kap 8 om samfunnsstraff, kap 11 om forvaring, kap 12 om overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad og kap 13 om inndragning. Med hensyn til de aller fleste spørsmålene er imidlertid det lovutkastet som fremmes i denne utredningen (her forkortet utk), innholdsmessig i overensstemmelse med lovutkastet i delutredning V (her forkortet tidl utk) – for så vidt gjelder de alminnelige bestemmelsene.

7.2 Inndelingen av straffeloven

Straffeloven er inndelt i tre deler: Første Del. Almindelige Bestemmelser, Anden Del. Forbrydelser og Tredje Del. Forseelser. Hver del omfatter et visst antall kapitler, som igjen består av et visst antall paragrafer. Straffeloven har med andre ord tre nivåer: deler, kapitler og paragrafer. (Det sees her bort fra at også paragrafene kan deles inn i undernivåer med ledd og punktum, eventuelt også nummer og bokstaver.) Både kapitlene og paragrafene er nummerert fortløpende gjennom hele loven.

Også i den nye straffeloven vil det være naturlig å ha et skille mellom de alminnelige bestemmelsene og de enkelte straffebudene tilsvarende den gjeldende oppsplittingen i deler. Lovutkastet i del-

utredning V var ment å erstatte første del i straffeloven. I utkastet ble imidlertid ikke betegnelsen «del» brukt om de alminnelige bestemmelsene samlet. Betegnelsen «del» var derimot knyttet til et *lavere* inndelingsnivå, idet de alminnelige bestemmelsene var delt opp i fem deler, som hver hadde ett eller flere kapitler (og hvor man igjen fant flere paragrafer i hvert kapittel).

I utkastet i delutredning V ble det dermed foreslått ett inndelingsnivå i tillegg til den straffeloven har i dag. Kommisjonen har imidlertid nå kommet til at det er lite å vinne ved dette. Særlig gjelder dette der den enkelte delen bare inneholder ett kapittel, slik som i annen, fjerde og femte del i det tidligere utkastet. Det må antas at de som skal lese loven, får tilstrekkelig veiledning gjennom innholdsfortegnelsen og kapittel- og paragrafoverskriftene. I utkastet til den nye straffeloven opprettholdes derfor inndelingen i de tre nivåene – deler, kapitler og paragrafer – som straffeloven har i dag.

Som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås opphevet, jf avsnitt 7.4 nedenfor, vil imidlertid den nye straffeloven bare bestå av to deler: Første del. Alminnelige bestemmelser og Andre del. De straffbare handlingene.

7.3 Paragrafnummerering

I det tidligere utkastet er paragrafene nummerert fortløpende gjennom hele utkastet slik som i den gjeldende straffeloven. Kommisjonen er kjent med at Lovstrukturutvalget i NOU 1992: 32 s 84 anbefaler denne systematikken, men foreslår likevel nå i stedet en to-leddet paragrafnummerering slik at første tall angir kapittelnummer (såkalt kapittelprefiks) og andre tall angir paragrafens nummer innenfor kapitlet. Denne teknikken er etter hvert blitt vanlig i større lover. Som eksempler nevnes aksjeloven 13. juni 1997 nr 44, allmennaksjeloven 13. juni 1997 nr 45 og verdipapirhandeloven 19. juni 1997 nr 79. Ifølge Justisdepartementets lovteknikkhefte 2000 s 62 bør kapittelvis nummerring forbeholdes store lover med en markert kapit-

telinndeling. Straffeloven er et eksempel på en slik lov. Fordelen med en to-leddet paragrafnummerering er blant annet at det ved eventuelle senere tilføyelser i loven blir lettere å unngå bruk av a-, b- og c-paragrafer osv, selv om praksis har vist at det kan være vanskelig å unngå dette helt. Har man først fastlagt rekkefølgen på kapitlene i andre del i en ny straffelov, vil en to-leddet paragrafnummerering også gjøre det lettere å utarbeide og vedta kapitlene suksessivt, og ikke nødvendigvis samlet, dersom det skulle være ønske om det. For øvrig har teknikken med to-leddet paragrafnummerering hatt klare fordeler under selve kommisjonsarbeidet, ved at kommisjonen har kunnet legge til og trekke fra paragrafer innenfor det enkelte kapitlet uten at dette har fått betydning for nummereringen i de etterfølgende kapitlene.

Et *mindretall* i kommisjonen, medlemmet Coward, foretrekker en fortløpende paragrafnummerering. En to-leddet nummerering er etter hennes oppfatning vanskeligere å få tak på, særlig for folk som ikke befatter seg ofte med lovtekster. Dette er en klar ulempe ved en slik nummerering i straffeloven, fordi loven henvender seg til en bred krets, også ved at legfolk i stor utstrekning deltar i domstolenes håndheving av loven. Den forenklingen som et to-leddet system kan innebære når det skal føyes til nye paragrafer, er generelt begrenset, ettersom en ny paragraf uansett må settes inn som en a-paragraf hvis den ikke skal inn i slutten av et kapittel.

7.4 Opphevelse av skillet mellom forbrytelser og forseelser

Spørsmålet om å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser ble drøftet i delutredning I s 72–74. Den tidligere kommisjonen pekte der på en rekke argumenter som taler for å oppheve skillet, men tok ikke endelig stilling til spørsmålet.

Etter nærmere vurdering – også i lys av ulike oppfatninger i høringsuttalelsene til delutredning I – kom kommisjonen i delutredning V s 58–59 til at skillet mellom forbrytelser og forseelser burde oppheves i den nye straffeloven. Det ble derfor forutsatt at bestemmelsen med definisjonene av forbrytelser og forseelser i tidl utk § 13 og de andre bestemmelsene som knytter rettsvirkninger til skillet, ville bli fjernet i det endelige utkastet til ny straffelov.

I høringsrunden til delutredning V gikk tre av høringsinstansene imot å oppheve skillet.

Justisdepartementets sivilavdeling uttalte:

«Sivilavdelingen bemerker at skillet mellom forbrytelser og forseelser er vel innarbeidet i praksis og i folks rettsoppfatning. Det kan være grunn til å stille spørsmålstegn ved riktigheten av å oppheve dette skillet, også om det ikke knyttes rettslige konsekvenser til skillet. Etter Sivilavdelingens mening vil det riktige være å fremdeles bruke betegnelsen forseelse på de minste straffbare handlinger. Ikke minst for å markere alvorlighetsgraden.»

Oslo politikammer mente «at en slik opphevelse kan være i strid med felles alminnelig rettsbevissthet, og at publikum generelt sett registrerer klar gradsforskjell mellom en forseelse og en forbrytelse».

Advokatforeningen, som i tilknytning til delutredning I hadde gått inn for å oppheve skillet, uttalte nå:

«Utvalget mener at det er betenkelig å oppheve dette skillet fordi betegnelsene forbrytelse og forseelse er meget dypt forankret i juridisk språk- og begrepsbruk og faktisk også i alminnelig språkoppfatning. Vi tror det vil stride mot allmennhetens rimelighetsoppfatning å f.eks. gjøre seg skyldig i en forbrytelse ved å få et forelegg for en trafikkforsømmelse. ...

Skulle lovgiveren bli stående ved å ville oppheve skillet må det etter utvalgets skjønn finnes frem til et fellesnavn som er mindre belastende enn ordet forbrytelse.»

Ingen av høringsinstansene gikk uttrykkelig inn for å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser, men en rekke av dem, deriblant *Riksadvokaten*, *Konkurransetilsynet*, *Politiets overvåkingstjeneste* og flere politimestre, uttalte seg om ulike virkninger ved en opphevelse og synes dermed underforstått å ha akseptert en slik reform.

Kommisjonen fastholder at skillet bør oppheves, og viser til den begrunnelsen som tidligere er gitt for dette i delutredningene I og V. Kommisjonen legger i denne forbindelse blant annet vekt på at skillet mellom forbrytelser og forseelser i dag ikke alltid svarer til en oppdeling mellom grove og mindre grove overtredelser, slik meningen opprinnelig var. Det er uheldig å bruke betegnelsen forseelse når hensikten ikke er å gi uttrykk for at handlingen ansees som mindre alvorlig, men å oppnå en enklere prosessuell behandling. En oppdeling av straffeloven i en forbrytelsesdel og en forseelsesdel gjør det dessuten vanskeligere å sette seg inn i de straffebudene som gjelder på et bestemt område, og loven blir unødig omfangsrik.

Kommisjonen er ellers enig med Advokatforeningen i at begrepet forbrytelse ikke bør brukes som samlebetegnelse i loven for alle handlinger

som rammes med straff. Derfor ble da også «straffbar handling» foreslått som alternativ i delutredning V s 59. Dette uttrykket forutsetter at både de objektive og subjektive vilkårene for straff er oppfylt. Noen ganger er det imidlertid behov for et uttrykk som dekker tilfeller hvor bare de objektive straffbarhetsvilkårene er oppfylt. I slike tilfeller brukes betegnelsen «overtredelse(r)», jf for eksempel utk § 12–1. (Betegnelsen brukes også i utk § 11–1, men gjennom vilkåret om at lovbryteren må finnes *skyldig* i en overtredelse som nevnt, framkommer det et krav om at også de subjektive vilkårene for straff må være til stede her.) I utkastet til ny straffelov brukes også begrepet «lovbrudd» som alternativ til «straffbar handling», jf for eksempel § 14–3. Kommisjonen har stort sett unngått å bruke ordene «forbrytelse» og «forseelse» i utredningen. «Forbrytelse» benyttes likevel om overtredelser av bestemmelsene i utk kap 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten, jf avsnitt 9.2 nedenfor. Disse handlingene er særlig alvorlige, ordet «forbrytelse» er godt innarbeidet, og det er vanskelig å finne dekkende, alternative betegnelser.

Opphevelse av skillet mellom forbrytelser og forseelser får betydning i flere sammenhenger, både materielle og prosessuelle. I avsnitt 7.10 nedenfor drøftes ett av de spørsmålene som reiser seg, nemlig kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten. Andre slike spørsmål er det mer naturlig å behandle i tilknytning til merknadene til de aktuelle bestemmelsene i straffelovens alminnelige del i kapittel 8 nedenfor, jf blant annet utk § 3–3 om forsøk, jf avsnitt 8.3.4 nedenfor. Se også avsnitt 11.5.2 nedenfor om hvilken betydning forslaget vil få for særlovgivningen.

7.5 Standardisering av skyldkravene i straffebudene

7.5.1 Innledning

I delutredning I s 146, jf s 150, reiste den tidligere kommisjonen spørsmålet om å sløyfe kravet til vinnings hensikt i de straffebudene hvor dette er et straffbarhetsvilkår i dag. Den nåværende kommisjonen går i det alt vesentlige inn for å følge opp dette forslaget, jf avsnitt 7.5.4 nedenfor. Videre ble det i delutredning V s 113 gitt uttrykk for at man ved utformingen av en ny straffelov burde søke å unngå skyldkrav som er annerledes formulert, men likevel helt eller delvis sammenfallende materielt sett med uaktsomhet eller forsett. Også dette er den nåværende kommisjonen enig i.

I forlengelsen av dette mener den nåværende kommisjonen at man i straffelovgivningen så vidt mulig bør unngå andre skyldformer enn forsett og uaktsomhet eller grov uaktsomhet, både når det gjelder straffbarhetsvilkår og straffskjerpene omstendigheter. I avsnitt 7.6 er dette kommet til uttrykk ved kommisjonens forslag om å erstatte den særlige skyldformen culpa levisissima med vanlig uaktsomhet.

I dag kan det i noen tilfeller være uklart hvordan formuleringer som avviker fra den vanlige uttrykksmåten for forsett eller uaktsomhet, skal tolkes, slik at man ikke med sikkerhet kan si *om* straffebudet stiller opp et materielt avvikende skyldkrav, eller *hvor stort* avviket i tilfelle er. Bestemmelser med avvikende skyldkrav gjennomgås i avsnittene 7.5.2 og 7.5.3 nedenfor. Kommisjonen kan ikke se noe behov for å opprettholde de avvikende formuleringene, selv om disse i noen tilfeller skulle representere et materielt avvik. Dette innebærer at man bør tilstrebe å bruke ordene «uaktsomt», «uaktsomhet» eller liknende i lovteksten i stedet for uttrykksformer som for eksempel «bør forstå» eller liknende. Videre bør ord som «vitende» unngås når meningen bare er at gjerningspersonen skal ha handlet forsettlig.

Skyldkravet *hensikt* innebærer noe annet og mer enn forsett. Et krav om forsett vil imidlertid etter sikker rett, jf Andenæs, Alminnelig strafferett s 216, og etter kommisjonens forslag til forsettsdefinisjon i utk § 3–9 nr 1, alltid være oppfylt dersom gjerningspersonen handlet med hensikt. Mens den tidligere kommisjonen i delutredning I s 146, jf s 150, som nevnt bare tok opp spørsmålet om å sløyfe kravet om vinnings hensikt, mener den nåværende kommisjonen at også hensiktskrav som refererer seg til annet enn vinning, stort sett er unødvendige, jf avsnittene 7.5.4 flg nedenfor. Hovedbegrunnelsen for å søke å erstatte slike skyldkrav med krav om forsett, er at lovredaksjonen og bevisbedømmelsen ved skyldspørsmålet vil bli enklere, samtidig som de aktuelle straffebudene i all hovedsak vil ramme de samme handlingene.

I visse tilfeller kan det likevel være grunn til å beholde krav om hensikt. For det første vil enkelte handlinger ikke være straffverdige når de ikke er begått i den hensikten straffebudet krever. For det andre finnes det handlinger som i seg selv er straffverdige, men som bør straffes strengere når de er begått i en bestemt hensikt. Straffeloven har i dag flere bestemmelser med slike hensiktskrav. Det kan derfor ikke generelt sies at hensiktskrav er unødvendige – man må undersøke hvert enkelt straffebud for seg. Dette gjøres i avsnittene 7.5.4 til 7.5.9 nedenfor.

Gjerningspersonens hensikt kan for øvrig etter omstendighetene være et relevant moment ved straffutmålingen, også når dette momentet ikke er uttrykkelig angitt i loven.

I de bestemmelsene hvor kommisjonen går inn for å fjerne krav om hensikt, vil dette oftest bli erstattet av et krav om forsett med hensyn til de samme momentene i gjerningsbeskrivelsen. Ved den nærmere utformingen av bestemmelsene kan det i noen tilfeller også være aktuelt å endre det objektive gjerningsinnholdet. Kommisjonen utformer ikke ordlyden i de enkelte straffebudene i denne omgangen, og har nøyd seg med i noen grad å peke på mulige løsninger.

En annen kvalifisert forsettsform er overlegg, som behandles i avsnitt 7.5.10 nedenfor.

7.5.2 Avvikende krav til uaktsomhet

Kommisjonens generelle syn på skyldformen uaktsomhet behandles i avsnitt 4.3 foran. Det gis der uttrykk for at skyldkravet i straffebestemmelser som den klare hovedregel bør være forsett, og at det skal særlige grunner til for å ramme uaktsomme overtredelser med straff. I de tilfellene hvor også uaktsomme overtredelser gjøres straffbare, bør det i utgangspunktet vurderes om det er tilstrekkelig at loven rammer grov uaktsomhet. Straffeloven har imidlertid noen bestemmelser som stiller avvikende krav til uaktsomhet hos gjerningspersonen. Som nevnt i avsnitt 7.5.1 foran kan det dels dreie seg om krav som bare er avvikende formulert, dels om krav som også avviker materielt fra den vanlige aktsomhetsnormen. Her behandles begge typer tilfeller.

Strl § 196 tredje ledd, jf utk § 28–7 om seksuell omgang med barn under 16 år, fastslår at barnets alder i utgangspunktet er et objektivt straffbarhetsvilkår, men med unntak for tilfeller hvor «ingen uaktsomhet foreligger». Aktsomhetskravet er ifølge forarbeidene meget strengt, jf SRI 1960 s 25, hvor Straffelovrådet blant annet uttaler at «(d)et er således en *meget streng* bedømmelse som domstolene skal legge til grunn i denne henseende. Kan man på noen måte si at gjerningsmannen har handlet uaktsomt, vil han måtte straffes.»

På dette området må det imidlertid uansett stilles strenge krav til aktsomheten, jf delutredning V s 119, som framholder at det ikke stilles et likt aktsomhetskrav på alle områder: «Avgjørende er om den handlende har opptrådt slik det med rimelighet kan kreves i forhold til det straffebudet som er overtrådt.»

Det er derfor neppe behov for å operere med et særskilt skyldkrav i denne bestemmelsen. Kommisjonen legger til grunn at det ikke vil innebære

noen vesentlig realitetsendring om gjerningspersonen i stedet bedømmes på bakgrunn av kravene til vanlig aktsom opptreden, og foreslår derfor skyldkravet omformulert i tråd med dette. Regelen blir dermed den samme som for utk § 28–15 om kjøp av seksuelle tjenester fra umyndig, jf strl § 203 andre ledd og Ot prp nr 28 (1999–2000) s 118.

Strl § 155 rammer den som med «skjellig grunn til å tro» at han eller hun er smitteførende med en allmenfarlig smittsom sykdom, forsettlig eller uaktsomt overfører smitte eller utsetter en annen for fare for å bli smittet. Her mener kommisjonen at det ikke er behov for å opprettholde noe krav om at gjerningspersonen selv må være smittet, jf utk § 25–10 om påføring av smitte eller fare for smitte. Spørsmålet om det er behov for formuleringen «skjellig grunn til å tro», er derfor subsidiært. Formuleringen ble innført ved smittevernloven 5. august 1994 nr 55, uten at man kommenterte endringen fra det tidligere uttrykket «Kundskap eller Formodning» i forarbeidene. Straffelovkommentaren bind II s 296 antar på denne bakgrunn at man ikke tilsiktet noen realitetsendring, og at det da «ikke er nødvendig at gjerningspersonen holder det for sannsynlig at han lider av en slik sykdom som loven omfatter», men at kravet er at vedkommende «innser muligheten og holder denne for holdsvis nærliggende». Andenæs, Alminnelig strafferett s 224 antar at bestemmelsen krever noe mindre enn vanlig forsett. Etter kommisjonens oppfatning ville det heller ikke her innebære noen vesentlig realitetsendring å formulere skyldkravet som «uaktsomhet» i stedet.

Strl § 349 andre ledd andre handlingsalternativ rammer utbredelse av falsk rykte mot bedre vitende eller «uten rimelig grunn» til å anse ryktet for sant. Det avvikende skyldkravet vil falle bort som følge av kommisjonens forslag om ikke å videreføre andre handlingsalternativ, jf utk § 20–6 om falsk alarm.

Strl § 372 tredje ledd, jf utk § 31–7 om misbruk av legitimasjonspapir, er omtalt i avsnitt 7.5.3 nedenfor. Ordene «bør forstå» er her brukt som uttrykk for uaktsomhet, jf Straffelovkommentaren bind III s 182. Kommisjonen mener imidlertid at det er tilstrekkelig å ramme de tilfellene hvor det foreligger forsett med hensyn til den omstendighet at legitimasjonspapiret vil bli brukt uberettiget.

Også strl §§ 91 a og 421 inneholder uaktsomhetskrav formulert på denne måten. Kommisjonen foreslår at disse bestemmelsene utredes særskilt, jf henholdsvis avsnittene 9.3 og 11.3.2 nedenfor. Det må da blant annet vurderes om bestemmelsene skal beholdes, og om de fortsatt skal ramme

uaktsomme overtredelser. I så fall bør man formulere skyldkravet ved bruk av ordet «uaktsomhet», eventuelt «uaktsomt».

7.5.3 Krav om kunnskap eller forståelse

Flere bestemmelser i straffeloven krever at gjerningspersonen på handlingstidspunktet skal ha vært «vitende» om bestemte omstendigheter, jf for eksempel strl § 112, at vedkommende «vet», jf § 372 tredje ledd, eller at handlingen skal være foretatt «mot bedre vitende», jf for eksempel § 168. Strl § 139 formulerer et noe strengere krav, nemlig at gjerningspersonen skal ha hatt «pålitelig kunnskap», jf Andenæs, Alminnelig strafferett s 224.

Bestemmelsene kan sies å stille et særlig strengt forsettskrav, siden det etter ordlyden ikke er nok at gjerningspersonen med overveiende grad av sannsynlighet *tror* at de aktuelle omstendighetene er til stede. Men tolkingen av enkelte av skyldkravene varierer. I Straffelovkommentaren bind II s 675 antas det for eksempel at skyldkravet «vitende» i strl § 256 andre ledd er et krav om forsett, som omfatter vanlig sannsynlighetsforsett, mens det på s 239 antas at den samme formuleringen i § 149 innebærer et krav om positiv kunnskap. Strl § 372 tredje ledd rammer den som overlater til en annen et legitimasjonspapir som er utferdiget til vedkommende selv, selv om han eller hun «vet eller bør forstå» at det vil bli brukt uberettiget. Siden «bør forstå» innebærer et krav om uaktsomhet, jf Straffelovkommentaren bind III s 182, må man her gå ut fra at også enhver form for forsett rammes.

Kommisjonen mener at de handlingene som rammes av bestemmelsene, vil være straffverdige uansett om gjerningspersonen positivt vet, eller «bare» regner det som overveiende sannsynlig, at de aktuelle omstendighetene er til stede. Samtlige av disse kvalifiserte forsettskravene bør derfor erstattes med et alminnelig forsettskrav, jf utk §§ 3–8 og 3–9.

Dette standpunktet får betydning for utk § 21–6 om brudd på avvergingsplikt, jf strl § 139, utk § 22–11 om grov økonomisk utroskap, jf strl § 276 andre ledd, utk § 24–2 om uriktig anklage mv, jf § 168, utk § 29–2 om grovt skadeverk, jf § 292 andre ledd, utk § 29–8 om å hindre avverging av brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse, jf strl § 149, utk § 30–5 om grovt underslag, jf § 256 andre ledd, utk § 31–7 om misbruk av legitimasjonspapir, jf § 372 tredje ledd, og utk § 32–2 om grovt bedrageri, jf strl § 271. I strl § 110 er både gjerningsbeskrivelsen og skyldkravet innbakt i formuleringen «handler mod bedre Vidende». Denne

bestemmelsen foreslås i likhet med en rekke andre straffebud erstattet av utk §§ 22–1 og 22–2 om vanlig og grovt misbruk av offentlig myndighet, jf også § 22–3 om grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet. Formuleringen vil bortfalle som følge av kommisjonens forslag. Når det gjelder strl §§ 112 og 113, som foreslås erstattet av utk §§ 22–4 og 22–5 om vanlig og grov passiv bestikkelse, foreslår kommisjonen primært at bestemmelsen utformes slik at den oppfyller kravene i korrupsjonskonvensjonen om passiv bestikkelse i offentlig og privat sektor. De handlingsalternativene i strl § 171 nr 1 og § 349 andre ledd som inneholder krav om kunnskap («mot bedre vitende»), foreslås ikke videreført i utk § 24–4 om vilkårlig anmeldelse mv og § 20–6 om falsk alarm.

Strl § 202 første ledd bokstav c, jf utk § 28–16 om hallikvirksomhet mv, rammer etter en endring ved lov 7. april 1995 nr 15, jf også lov 11. august 2000 nr 76, den som leier ut lokaler, og «forstår» at de skal brukes til prostitusjon. Bestemmelsen rammer også den som «... utviser grov uaktsomhet i så måte». Uttrykket «forstår» innebærer et skyldkrav som etter ordlyden avviker fra forsettskravet. Meningen har imidlertid vært å ramme forsett, jf Ot prp nr 4 (1994–95) s 10, hvor det står: «Etter gjeldende rett er *skyldkravet* forsett, jf straffeloven § 40. Det må dermed bevises at den siktede visste eller anså det som overveiende sannsynlig at lokallet ble brukt til ervervsmessig utukt.» Etter kommisjonens oppfatning bør bestemmelsen omformuleres slik at den klart gir uttrykk for at skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet.

7.5.4 Krav om vinnings hensikt

Mange praktisk viktige straffebud fastsetter som vilkår for straff at gjerningspersonen har hatt til hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning. Dette gjelder for eksempel tyveri, bedrageri og underslag. Enkelte straffebud har en noe avvikende ordlyd, ved at det kreves hensikt om å tilvende seg eller andre en uberettiget «fordel», jf for eksempel strl §§ 129 og 372 andre ledd. Selv om ordet «fordel» språklig omfatter mer enn «vinning», vil et slikt krav i det alt vesentlige innebære det samme som et krav om vinnings hensikt.

I delutredning I s 146, jf s 150, framgår det at den tidligere kommisjonen overveide å foreslå kravet om vinnings hensikt opphevet. Etter kommisjonens syn ville det, for så vidt gjelder tyveri, være nok å kreve forsett om å oppnå vinning eller om å tilegne seg gjenstanden. Som begrunnelse for å nøye seg med et forsettskrav ble det framholdt at lovredaksjonen ville bli enklere, samtidig som gjer-

ningsbeskrivelsen ville omfatte omtrent de samme typer forgåelser som i dag. Den tidligere kommisjonen pekte imidlertid på at en slik endring ville utvide straffansvaret for handlinger begått i selvforskyldt rus:

«Den som har begått en straffbar handling under selvforskyldt rus, skal med hensyn til kravet om skyld som hovedregel bedømmes som om vedkommende hadde vært edru. Men det gjelder ikke ved overtredelse av straffebud som krever hensikt. Slike straffebud kan ikke anvendes med mindre den berusede faktisk har handlet med den hensikt loven krever. ... Å sløyfe kravet til vinnings hensikt vil få praktisk betydning bl a i disse tilfeller, fordi den berusede vil bli bedømt strafferettslig som om hun eller han hadde vært edru.»

Dersom kravet om vinnings hensikt sløyfes, er det mulig at flere vil bli straffet for handlinger begått i selvforskyldt rus. Men også i dag vil man ofte domfelle i slike tilfeller, da man ut fra handlingenes ytre karakter vil legge til grunn at gjerningspersonen har opptrådt med den nødvendige hensikt. Fjernes kravet om vinnings hensikt, vil dette derfor neppe få særlige konsekvenser i forhold til dagens rettsstilstand når det gjelder rushandlinger.

En fjerning av kravet om vinnings hensikt vil kunne medføre en viss nykriminalisering i tilfeller hvor gjerningspersonen har handlet i rettsvillfarelse. Etter gjeldende rett fritar også en uaktsom rettsvillfarelse for straff når straffebudet krever vinnings hensikt, jf blant annet Rt 1994 s 1274. Hvis kravet om hensikt erstattes med et forsettskrav, må man falle tilbake på de alminnelige reglene om virkningen av rettsvillfarelse. Hovedregelen er at straffrihet er betinget av at rettsvillfarelsen er unnskyldelig eller aktsom, med mindre det dreier seg om såkalt uegentlig rettsvillfarelse, jf delutredning V s 128–129.

Kommisjonen foreslår imidlertid å endre reglene om rettsvillfarelse. Utk § 3–13 om rettsvillfarelse skal omfatte enhver villfarelse om rettsregler, også de fleste tilfeller av uegentlig rettsvillfarelse, jf delutredning V s 131 og avsnitt 8.3.14 nedenfor. Bestemmelsen fastslår at handlingen er straffri når villfarelsen ikke er uaktsom. Men også for den uaktsomme rettsvillfarelsen vil domstolene få en diskresjonær adgang til helt å frifinne gjerningspersonen for straff. Dette følger av utk § 3–16 nr 8, jf avsnitt 8.3.17 nedenfor. I delutredning V s 132 antas det riktignok at det bare helt unntaksvis vil være aktuelt å benytte denne adgangen når det dreier seg om egentlig rettsvillfarelse. Den nåværende kommisjonen peker på at § 3–16 nr 8 andre punktum gir anvisning på tre hensyn som

bør stå sentralt ved en slik vurdering, nemlig hensynet til en effektiv håndhevelse av straffebudet, graden av uaktsomhet og rimeligheten av å straffe. Utfallet av en vurdering etter disse linjene trenger ikke å falle sammen med det *nåværende* skillet mellom egentlig og uegentlig rettsvillfarelse. I delutredning V s 131 uttales det at forslaget tilsikter å la domstolene «... gå mer rett på sak og vurdere om straff er påkrevet og rimelig ...» i stedet for å «... søke løsningen i et uklart skille mellom situasjons- og normvillfarelse (eller mellom uegentlig og egentlig rettsvillfarelse) ...». Generelt kan det imidlertid sies at jo mer en villfarelse har karakter av en villfarelse om eksistensen av eller innholdet i selve det straffebudet som er overtrådt, jo mindre grunn vil det være til frifinnelse. Dette følger både av hensynet til en effektiv håndhevelse av straffebudet og av hensynet til rimeligheten av å straffe. Prinsipielt sett bør dette også gjelde for de straffebudene som i dag krever vinnings hensikt.

På ett punkt vil endringen medføre en ønskelig utvidelse av straffansvaret. I dag kan en person som for eksempel hjelper en annen til å begå tyveri og er fullt på det rene med at tyven vil oppnå en vinning, ikke straffes dersom hjelpen utelukkende er motivert i et ønske om for eksempel å yte tyven en tjeneste eller å skade eieren. Dette er en lite heldig løsning. Det bør være tilstrekkelig at medvirkeren i et slikt tilfelle har forsett med hensyn til at tyven tilegner seg en gjenstand som tilhører en annen, eller oppnår en vinning.

I behandlingen av spørsmålet om å fjerne kravet om vinnings hensikt i delutredning I s 146 er det for øvrig særlig forholdet til tyveri som står sentralt, jf strl § 257. Det pekes på at det etter svensk rett ikke kreves vinnings hensikt, men at tilegnelsesforsett er nok, jf BrB kap 8 § 1 om stöld, som rammer «Den som ulovligen tager vad annan tilhör med uppsåt att tilägna sig det». Heller ikke dansk rett opererer med dette kravet, selv om den danske strl § 276 om tyveri lyder omtrent som den norske, jf ordlyden «for at skaffe sig eller andre uberettiget vinding». Som påpekt i Andenæs, Formuesforbrytelsene s 29 framhevet riktignok Straffelovkomiteen i sin innstilling, jf Ot prp nr 75 (1948) s 25, at vilkåret om vinnings hensikt var nødvendig «da det er en dyptgående forskjell mellom de tilegninger som blir gjort i vinnings hensikt og de hvor denne hensikten mangler. Enhver rettsstridig besittelsestagelse ville ellers falle inn under tyveri.» Men både Andenæs og den tidligere kommisjonen har tilbakevist dette ved å framholde at den sentrale forskjellen mellom tyveri og de rene besittelsesinn-grepene ikke er vinnings hensikt, men tilegnelsesforsettet, det vil si at gjerningspersonen ved tyveri

akter å beholde gjenstanden eller på annen måte disponere over den som sin egen. Den nåværende kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se særskilte problemer forbundet med å sløyfe hensiktskravet ved tyveri og erstatte dette med et forsettskrav, jf utk § 30–1.

Når det gjelder underslag, jf strl § 255, var Straffelovkomiteen selv inne på at kravet om vinnings hensikt burde oppheves, jf Ot prp nr 75 (1948) s 18:

«Forståelsen av dette uttrykket har nemlig i praksis voldt vanskeligheter. Den som tilegner seg andres midler, vil ofte unnskyldes seg med at han ikke har hatt til hensikt å beholde midlene. Han har bare ment å 'låne' dem, og betale dem tilbake så snart han kan. Etter en riktig forståelse av gjeldende lov er det ikke tvilsomt at det også i slike tilfeller kan foreligge et underslag. Det er nemlig tilstrekkelig at vinningen består i adgangen til å benytte midlene, selv om gjerningsmannen i handlingsøyeblikket ikke har til hensikt å beholde dem for alltid. Nettopp på denne måte foregår de typiske tilfelle av underslag 'som lån av kassa'. Gjerningsmannen håper da på at han ved egen eller andres hjelp skal skaffe dekning innen en rimelig tid. Det avgjørende for straffbarheten er imidlertid om handlingen utsetter den berettigede for tap eller fare for tap.

Selv om dette er den riktige forståelse også av den gjeldende lov, framgår det ikke tilstrekkelig klart av lovteksten, som derfor har vært gjenstand for misoppfatninger. For å fjerne denne har komiteen sløyfet uttrykket 'i hensikt osv.' og erstattet dette med 'volde tap eller fare for tap'.

Etter komiteens forslag vil det avgjørende for straffbarheten ikke være den hensikt som gjerningsmannen har hatt i gjerningsøyeblikket, men om han har vært seg bevisst at han ved sin handling volder den berettigede tap eller fare for tap. I virkeligheten blir det neppe noen vesentlig forskjell på disse to ting. Det kan nemlig vanskelig tenkes at den som tilegner seg andres midler på en måte som nevnt, ikke har den hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning, når dette uttrykk forstås på den måte som foran er framholdt å være den riktige.»

Forslaget viser etter kommisjonens syn at kravet om vinnings hensikt heller ikke er avgjørende for å skille ut de straffverdige underslagshandlingene. Departementet valgte imidlertid å følge et forslag fra Straffelovkomiteens mindretall om å opprettholde kravet. Begrunnelsen var at det kunne lede til misforståelser om man utelot vinnings hensikt i underslagsbestemmelsen, men beholdt dette vilkåret for tyveri, utpressing og bedrageri, jf Ot prp nr

75 (1948) s 60 jf s 18–19. Dette argumentet er imidlertid ikke relevant dersom man fjerner kravet til vinnings hensikt i alle de aktuelle bestemmelsene, og kommisjonen foreslår på denne bakgrunn at også hensiktskravet i underslagsbestemmelsen avløses av et krav om forsett, jf utk § 30–4.

Når det gjelder bedrageri, jf strl § 270, framholdt Straffelovkomiteen nødvendigheten av å beholde kravet om vinnings hensikt, jf Ot prp nr 75 (1948) s 32:

«Bedrageri er en vinningsforbrytelse. For at det skal foreligge bedrageri må det derfor finne sted et angrep på en annens økonomiske interesse, og angrepet må være gjort for å skaffe gjerningsmannen eller noen annen en økonomisk fordel. En 'bedragelig atferd' som bare tar sikte på å skade uten å skaffe gjerningsmannen eller en annen økonomisk fordel av et eller annet slag, må derfor holdes utenfor bedrageribegrepet.

Det har derfor vært nødvendig å ta med i bedrageribestemmelsen som et uttrykkelig straffbarhetsvilkår at handlingen er foretatt i vinnings hensikt. Dersom det ikke foreligger vinningshensikt kan det bli spørsmål om forholdet er straffbart etter § 294 p. 1.»

Etter kommisjonens syn er det heller ikke ved utk § 32–1 om bedrageri nødvendig å ha med vilkåret om vinnings hensikt for å skille ut de straffverdige tilfellene. Igjen kan det vises til rettsstillingen i Sverige og Danmark. I den svenske bedrageribestemmelsen, jf BrB kap 9 § 1 om bedrageri, stilles det bare krav om forsett med hensyn til at handlingen innebærer vinning for gjerningspersonen og skade for den som er forledet, eller som denne opptrer for. For alle bestemmelsene i dansk strl kap 28 om formueforbrydelser stilles det også bare krav om forsett, jf Greve m fl, Kommenteret straffelov – Spesiell del s 363 som tilføyer:

«I talrige domme anvendes der formuleringer, der viser, at man for så vidt angår (nogle typer af) berigelsesforbrydelserne, navnlig underslæb ..., bedrageri ..., mandatsvig ... og skyldnersvig ..., blot stiller krav om, at gerningspersonen har indset, at hans/hendes adfærd medførte en vis risiko for tab.»

Kommisjonen finner det heller ikke betenkelig å foreta en tilsvarende nedjustering av skyldkravet i de andre bestemmelsene som i dag krever vinnings hensikt. For utk §§ 19–16 og 19–17 om vanlig og grov organisert menneskesmugling, jf utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 § 47 fjerde ledd, utk § 20–13 om likskjending, jf strl § 143 andre ledd, utk § 22–10 om økonomisk utroskap, jf strl § 275

første ledd, utk § 23–5 om brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler mv, utk § 30–7 om ran, jf strl § 267 første ledd, utk § 30–10 om utpressing, jf strl § 266 første ledd, og utk § 31–7 om misbruk av legitimasjonspapir, jf strl § 372 andre ledd, foreslås det derfor at kravet om vinnings hensikt avløses av et forsettskrav.

Kommisjonen går ikke nærmere inn på hvordan de ulike bestemmelsene lovteknisk bør utformes dersom kravet om vinnings hensikt fjernes. Det vil kunne variere, og de enkelte bestemmelsene må utformes nøye for å dekke de forholdene man ønsker å ramme. Det nevnes imidlertid at den formuleringen som er antydning for tyveri i delutredning I s 146 – «og skaffer seg eller andre en uberettiget vinning ved tilegnelsen» – vil kunne medføre en utilsiktet endring med hensyn til når en overtredelse kan ansees fullbyrdet. Etter strl § 257 er et tyveri fullbyrdet ved borttakelsen av gjenstanden når borttakelsen har skjedd i vinnings hensikt. Overtredelsen er fullbyrdet selv om gjerningspersonen ikke får noen vinning eller vinningen er helt midlertidig. Med en formulering som foreslått i delutredning I, vil man antakelig ikke kunne straffe for fullbyrdet tyveri når vinningen ikke er oppnådd. Forsøksstadiet vil således utvides noe. Etter den nåværende kommisjonens syn er det ikke ønskelig med noen slik realitetsendring.

I delutredning I går det for øvrig heller ikke klart fram om den tidligere kommisjonen mente kravet om vinnings hensikt burde erstattes av et krav om forsett om vinning, som i den antydning formuleringen, eller av et krav om forsett om å tilegne seg gjenstanden, som i den svenske tyveribestemmelsen. I det sistnevnte tilfellet ville ikke bare hensiktskravet, men også kravet om vinning, falle bort. Etter den nåværende kommisjonens syn kan et krav om tilegnelsesforsett være aktuelt ved tyveri, og muligens også enkelte andre formuesovertredelser, men ikke alle. For eksempel passer et slikt krav dårlig ved bedrageri og utroskap. Som nevnt tar ikke kommisjonen stilling til hvordan de enkelte straffebudene skal formuleres, og nøyer seg her med å nevne disse alternativene.

I utk kap 32 foreslår kommisjonen videreført – noe omredigert – bestemmelsen om forsikringsbedrageri i strl § 272, jf utk §§ 32–7 og 32–8. Strl § 272 første ledd og andre ledd nr 2 inneholder et krav om hensikt som i praksis må likestilles med vinnings hensikt. Handlingen må være skjedd for at noen «skal få utbetalt en forsikringssum». Når det gjelder strl § 272 første ledd, er det etter kommisjonens syn nødvendig å beholde hensiktskravet for å avgrense de straffverdige handlingene fra for eksempel skadeverk eller – mer praktisk – lovlig

ødeleggelse av egne ting (første punktum). I strl § 272 andre ledd nr 2 kan man derimot greie seg uten hensiktskravet, jf også avsnitt 9.18.2 nedenfor.

Drøftelsen foran gjelder spørsmålet om vinnings hensikt skal fjernes som et straffbarhetsvilkår. I visse tilfeller brukes vinnings hensikt ikke som et straffbarhetsvilkår, men som et straffskjerpende moment ved handlingen. Når det gjelder strl § 145 tredje ledd foreslår kommisjonen i utk § 23–4 om grovt brudd på informasjonsbeskyttelse at forsett om vinning i stedet skal inngå blant de momentene som kan gjøre overtredelsen grov, jf avsnitt 9.9.2 nedenfor. Når det gjelder strl §§ 121, 146 andre ledd og 189, foreslås ikke straffskjerpelsene videreført, jf henholdsvis utk § 23–1 om brudd på taushetsplikt, § 23–10 om åpning eller hindring av brev mv og § 31–6 om uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis. I utk § 23–1 foreslår kommisjonen i stedet at strl § 121 andre ledd andre alternativ innarbeides som et selvstendig handlingsalternativ, men da med et alminnelig forsettskrav, jf avsnitt 9.9.2 nedenfor.

7.5.5 Krav om rettsstridig hensikt

En del bestemmelser i straffeloven krever at overtredelsen er begått i «rettsstridig hensikt», «rettsstridig øiemed» eller liknende, jf strl §§ 182 første ledd, 184, 187, 188 første ledd og 328 første ledd nr 2, andre og tredje ledd. Denne ordlyden har vært underkastet noe varierende tolkninger. Det er i hovedsak to spørsmål som kan reises i denne forbindelse, nemlig hva det innebærer at hensikten skal være «rettsstridig», og hva kravet om «hensikt» innebærer.

Ordet *rettsstridig* brukes i straffeloven dels som en henvisning til normer i annen lovgivning, og kan i slike tilfeller oversettes med «ulovlig», jf SKM I 1896 s 98. Annen lovgivning gir imidlertid liten veiledning for forståelsen av uttrykket «rettsstridig hensikt» i de bestemmelsene hvor dette benyttes. Det må likevel antas at enhver hensikt om å begå straffbare handlinger, for eksempel bedrageri ved hjelp av falsk dokument, jf strl § 182 første ledd, eller bankran ved å utgi seg for å være politimann, jf strl § 328 nr 2, vil bli bedømt som rettsstridig. Når det gjelder strl §§ 187 og 188 første ledd, uttales det imidlertid i SKM 1888 s 74 at uttrykket «retsstridig Hensigt» ble valgt fordi dette omfattet mer enn det tidligere uttrykket «bedragerisk Hensigt» og kravet om skadehensikt i flere utenlandske straffelover. Uttrykket omfattet ikke bare «den Hensigt at tilvende sig en uberettiget Fordel eller tilføie Skade, men ogsaa at berøve Modparten hans Bevis, selv

om det er for et ubeføiet Krav». «Rettsstridig hensikt» omfatter følgelig noe mer enn bare en hensikt om å begå straffbare handlinger. Andenæs, Alminnelig strafferett s 144 uttaler at uttrykket «rettsstridig» ofte kan oversettes med «utilbørlig», «uforsvarlig», «lastverdig» eller en liknende karakteristikk. Når det gjelder strl § 182, framgår det av SKM I 1896 s 172–173 at uttrykket ble tatt inn som en begrensning i straffebudet, som konsekvens av de foreslåtte endringene i dokumentdefinisjonen, jf strl § 179. Her ønsket man å unngå at straffebudet kom til anvendelse i tilfeller hvor «Bevis søges falskelig tilveiebragt for et Faktum uden retslig Betydning». Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett s 292 trekker den slutningen av dette at det avgjørende for spørsmålet om rettsstridig hensikt er om gjerningspersonen ønsket å oppnå et «rettslig relevant resultat». Det vises her blant annet til et gammelt lærebokseksempel om en student som kommer hjem til sine foreldre i juleferien. For å glede dem med at han har betalt sin gjeld, henger han falske kvitteringer på juletreet. Straffelovkommentaren bind II s 409 uttaler at «(l)ovgrunnen for kravet om 'rettsstridig Hensigt' er å utelukke fra det straffbares område tilfeller hvor det etter den alminnelige rettsfølelse ville anses som urimelig å straffe». Om strl § 184, hvor uttrykket etter lovens ordlyd må forstås på samme måte som i strl § 182, uttaler Straffelovkommentaren bind II s 415 at kravet om rettsstridig hensikt ikke vil være oppfylt dersom hensikten er «sosialt akseptabel». Det nevnes som eksempel at det forfalskede dokumentet er benyttet som ledd i et forskningsopplegg om hvor lett det er å foreta forfalskning. I Straffelovkommentaren bind III s 25 uttales det at uttrykket «rettsstridig øyemed» i strl § 328 antakelig innebærer at øyemedet må være «utilbørlig», og her nevnes det som eksempler at handlingen er foretatt for å skaffe seg eller andre en uberettiget fordel, eller for å skade noen. Kjerschow s 793 nevner som et annet eksempel at handlingen er foretatt for å inngi frykt.

Kravet om at hensikten skal være rettsstridig, synes etter dette i praksis å falle sammen med strafferettens alminnelige rettsstridsreservasjon. Den alminnelige rettsstridsreservasjonen gjelder imidlertid de objektive vilkårene for straff, mens det her kreves en rettsstridig *hensikt*, det vil si at kravet om rettsstrid etter lovens ordlyd knytter seg til gjerningspersonens subjektive forhold, jf Straffelovkommentaren bind II s 409. Etter en gjennomgåelse av teori og rettspraksis konkluderes det imidlertid på s 410 med at § 182 første ledd «antakelig ville ... ha fått den samme rekkevidde som den har nå om 'rettsstridig' hadde vært med som

en vanlig rettsstridsreservasjon». Dommen i Rt 1966 s 1375 taler for en slik konklusjon. Her hadde den tiltalte radert ut sin signatur i passet, som var i samsvar med dåpsattesten, og skrevet under med det etternavnet han vanligvis brukte, som var i samsvar med navnet på slektsgården. Passet ble med denne endringen brukt ved to reiser til Tyskland. Høyesteretts flertall mente forholdet var straffbart, men senket straffen (fra bot og betinget fengsel til bare bot). Det ble lagt avgjørende vekt på at et pass som er endret på denne måten, ikke lenger er noe gyldig pass, og at den tiltalte hadde benyttet det i den hensikt at det skulle oppfylle de formålene som bare et ekte og uforsfalsket dokument kan oppfylle. Flertallet fant det ikke avgjørende at han ville ha kunnet oppnå de samme formålene ved hjelp av et gyldig pass. Et mindretall på to dommere ville frifinne, under henvisning til at det ikke forelå noen rettsstridig hensikt. Mindretallet uttalte at når strl § 182 krever benyttelse i rettsstridig hensikt, må det bety at hensikten er noe mer enn bare å bruke dokumentet. Hvis ikke kan ikke kravet om rettsstridig hensikt få noen selvstendig betydning. I Straffelovkommentaren bind II s 409 forklares resultatet med at «det ville hatt betenkelige konsekvenser om den forfalskningen som var utført skulle godtas som straffri». Kommisjonen er enig med mindretallet i at kravet om rettsstridig *hensikt* har liten selvstendig betydning i den utstrekning flertallets votum legges til grunn.

Kravet om rettsstridig hensikt innebærer etter det ovenstående en erkjennelse fra lovgiveren om at det ikke lar seg gjøre å utforme straffebudet tilstrekkelig presist til *bare* å fange opp straffverdige handlinger. Det åpnes derfor en mulighet for å la straffebudet omfatte mindre enn de øvrige delene av den objektive gjerningsbeskrivelsen leder til. Også denne avgrensningen bør imidlertid følge objektive kriterier. Det avgjørende bør med andre ord være om det foreligger særlige omstendigheter, for eksempel ulovfestede straffrihetsgrunner eller sterke reelle hensyn, som tilsier at handlingen etter sin art bør være straffri. Hvis det foreligger slike omstendigheter, bør handlingen være straffri uavhengig av gjerningspersonens hensikt. Etter kommisjonens oppfatning bør kravet om rettsstridig hensikt derfor utgå. I stedet foreslår kommisjonen i utk § 3–7 å lovfeste et prinsipp om innskrenkende tolking, som innebærer at det heller ikke er behov for å nevne rettsstridsreservasjonen i de enkelte straffebudene.

Dette standpunktet har betydning for utk § 19–9 om uhjemlet bruk av uniform, kjennetegn, offentlig våpen, betegnelse mv, §§ 31–2 og 31–3 om hen-

holdsvis vanlig og lite dokumentfalsk, § 31–4 om dokumentunndragelse og § 31–5 om borttaking av grensemerke mv. Når det gjelder utk §§ 31–2 og 31–3, som blant annet svarer til strl §§ 182 og 184, skal disse bestemmelsene etter kommisjonens forslag i utgangspunktet ramme forfalskning av dokument, med forsett om at det falske dokumentet vil bli brukt som ekte. Allerede kravet om forsett om bruk vil medføre straffrihet i de fleste eksemplene i juridisk litteratur på tilfeller hvor det ikke foreligger «rettsstridig hensikt», jf foran.

Når det gjelder strl § 328 første ledd nr 2, jf utk § 19–8 om uhjemlet myndighetsutøving mv, foreslår kommisjonen å erstatte hensiktskravet med et krav om at handlingen objektivt sett er egnet til å skape uleilighet for noen eller svekke tilliten til vedkommende offentlige myndighet. Selv om utk § 3–7 om innskrenkende tolking også gjelder dette straffebudet, vil behovet for innskrenkende tolking antakelig bli mindre med en slik innstramming av det objektive gjerningsinnholdet i bestemmelsen.

7.5.6 Krav om skadehensikt

Krav om skadehensikt forekommer som straffbarhetsvilkår i strl §§ 275 og 372 andre ledd, som kommisjonen foreslår videreført i utk § 22–10 om økonomisk utroskap og § 31–7 om misbruk av legitimasjonspapir. I begge tilfeller utgjør vinningshensikt i dag et alternativt straffbarhetsvilkår, som kommisjonen foreslår erstattet med et krav om forsett om vinning, jf foran. Kommisjonen anser skadealternativet for lite praktisk. Uansett vil eventuelle overtredelser av denne typen begått i skadehensikt eller med forsett om å skade lett bli fanget opp av andre straffebud, for eksempel utk § 29–1 om skadeverk. Skadealternativet foreslås derfor sløyfet. Dette gjelder også straffskjerpelsene ved skadehensikt i strl §§ 129 og 189, jf utk § 19–8 om uhjemlet myndighetsutøving mv og § 31–6 om uriktig erklæring bestemt som bevis. Etter disse forslagene vil det derfor ikke ved noen bestemmelse være aktuelt å vurdere å erstatte kravet om skadehensikt med et krav om skadeforsett.

7.5.7 Hensiktskrav i regler om straffrihet mv

Slike regler med hensiktskrav finner vi i strl § 132 tredje ledd, jf utk § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning, strl § 182 andre ledd, jf utk § 31–3 om lite dokumentfalsk, strl § 188 andre ledd, jf utk § 31–5 om borttaking av grensemerke mv og strl § 392 andre ledd, jf utk § 30–17 om besittelseskrenkelse.

Med unntak av strl § 132 tredje ledd kommer bestemmelsene til anvendelse i tilfeller som fanges opp av de generelle bestemmelsene i utk § 3–6 om selvtækt og §§ 3–16 nr 6 og 14–1 nr 6, som handler om overskridelse av selvtækt, jf avsnittene 8.3.7, 8.3.17 og 8.14.2 nedenfor. Særbestemmelsene er derfor unødvendige og foreslås ikke videreført.

Straffrihetsregelen i § 132 tredje ledd, som foreslås noe innskrenket i § 19–4, gjelder for den som handler i hensikt å unndra seg selv eller noen av sine nærstående fra strafferettslig forfølgning. I en straffrihetsregel som dette er det etter kommisjonens oppfatning ingen grunn til å oppstille noe skyldkrav, heller ikke krav om hensikt. Det bør være tilstrekkelig for straffrihet at den som er unndratt fra forfølgning mv, rent faktisk er gjerningspersonen selv, eller noen av vedkommendes nærstående. Kommisjonen tar, her som ellers, ikke endelig stilling til utformingen av bestemmelsen, men peker på at dette for eksempel kan oppnås ved en gjerningsbeskrivelse som gjør unntak for gjerningspersonen selv og vedkommendes nærstående. Handlinger som unndrar noen av disse fra forfølgning, vil da falle utenfor det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet.

7.5.8 Hensiktskrav i straffebud som rammer forberedelseshandlinger

De fleste av de straffebudene kommisjonen foreslår mot forberedelseshandlinger, rammer forberedelse i form av avtale om å overtre andre straffebud. Ordet «avtale» foreslås her å erstatte det mer uklare og gammeldagse ordet «forbund», som benyttes i straffeloven i dag. De fleste straffebudene mot forberedelseshandlinger av denne typen har gjerningsbeskrivelser som knytter det straffbare til avtalens objektive innhold, det vil si til å «inngå forbund om» å begå nærmere angitte overtredelser, jf strl §§ 233 a, 223 tredje ledd og 269 nr 1. Strl §§ 159 og 225 tredje ledd rammer imidlertid det å «inngå forbund ... i hensikt» å begå nærmere angitte overtredelser. Også her mener kommisjonen at hensiktskravet bør erstattes av et krav om forsett med hensyn til avtalens objektive innhold. Materielt antas endringen å ha liten betydning. Kommisjonens standpunkt når det gjelder forberedelse i form av avtale berører utk § 20–9 om avtale om kapring, § 20–12 om avtale om sabotasje mot infrastrukturen og § 29–6 om avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse, som viderefører strl § 159, og utk § 26–6 om slaveri, som viderefører strl § 225, herunder tredje ledd om forberedelse.

De andre straffebudene mot forberedelseshandlinger rammer handlinger som i seg selv ikke er straffverdige når de ikke foretas i slik hensikt som straffebudet krever. Her må hensiktskravet etter kommisjonens oppfatning beholdes. Dette berører for det første strl § 104, jf § 18–6 om forberedelse til høyforræderi mv. Bestemmelsen rammer ulike forberedelseshandlinger, dels det å inngå forbund (avtale), jf § 104, jf § 94 første ledd, men også andre handlinger, for eksempel det at gjerningspersonen «innlater seg med noen fremmed makt» i hensikt å begå høyforræderi. Et straffebud rettet mot alle slike handlinger, uten hensyn til hvilken hensikt gjerningspersonen måtte ha, ville gjøre et dypt innhogg i den alminnelige handlefriheten. En mulig måte å unngå hensiktskravet på, kunne her være å utforme en gjerningsbeskrivelse som krever at gjerningspersonen «forbereder høyforræderi (mv) ved å innlate seg med fremmed makt». Etter kommisjonens oppfatning vil imidlertid ordet «forberede» implisere krav til gjerningspersonens subjektive forhold, som rettslig sett har et mindre avklart innhold enn hensiktskravet. Strl § 94, som det henvises til i § 104, går inn under strl kap 8 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet. I tråd med kommisjonens anbefalinger er det nedsatt et eget utvalg for å utrede blant annet dette kapitlet i straffeloven, jf avsnitt 9.3 nedenfor. Ved en mulig innstramning av det objektive gjerningsinnholdet i strl § 94 som følge av en slik utredning, kan det tenkes å bli mindre behov for hensiktskravet i § 104.

I omtalen av § 31–10 om forberedelse til pengefalsk, som viderefører strl § 177, gir kommisjonen uttrykk for en viss skepsis til bestemmelsen. Den tekniske utviklingen har medført at de gjenstandene som nå benyttes til forfalskning av penger, som regel ikke tilkjennegir seg som bestemt til et slikt formål. Dersom man likevel skal ha en bestemmelse som rammer anskaffelse av slike gjenstander, bør bestemmelsen imidlertid inneholde et krav om at gjerningspersonen har til hensikt å bruke dem til pengefalsk.

Endelig skal det nevnes at enkelte straffebud inneholder straffskjerpelser for tilfeller hvor straffebudet er overtrådt i hensikt å begå en annen overtredelse, jf strl §§ 147 andre ledd og 187 andre straffalternativ. Det dreier seg da om forberedelseshandlinger som i seg selv er straffbare, men hvor den enda mer vidtrekkende hensikten etter lovgivernes oppfatning bør medføre at handlingen straffes hardere. Dersom man skal ha slike straffskjerpelser, bør hensiktskravet beholdes. Kommisjonen foreslår imidlertid i begge de nevnte tilfellene å sløyfe straffskjerpelsen.

7.5.9 Andre hensiktskrav

Blant bestemmelser kommisjonen foreslår å videreføre, er det 12 som i dag har hensiktskrav som ikke kan henføres til noen av de foregående kategoriene. Også i mange av disse tilfellene mener kommisjonen at man kan klare seg med et krav om forsett.

Dette gjelder for det første strl § 174 første ledd og § 175, jf utk § 31–8 om pengefalsk, § 185 andre ledd, jf utk § 31–2 om dokumentfalsk, § 262 første ledd, jf utk § 23–5 om brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler mv, og § 294 nr 2 og 3, jf utk § 23–6 om brudd på bedriftshemmelighet. Straffverdigheiten av disse overtredelsene påvirkes ikke vesentlig av at man erstatter dagens hensiktskrav med krav om forsett.

Strl §§ 136 og 137, jf utk § 20–2 om opptøyer, bør omformuleres på mange punkter, uten at kommisjonen i denne omgangen tar stilling til den endelige ordlyden i bestemmelsen. Hensiktskravene i disse bestemmelsene bør imidlertid søkes unngått.

Strl § 224 rammer det å bringe noen i sin eller en annens vold, ved makt, trussel, eller underfundig atferd, i nærmere angitte, særlig klanderverdige hensikter. Kommisjonen mener at en slik særbestemmelse er unødvendig ved siden av utk § 26–3 om frihetsberøvelse. Dersom gjerningspersonen oppnår en slik hensikt som angitt i bestemmelsen, bør utk § 26–4 om grov frihetsberøvelse komme til anvendelse. Noe hensiktskrav er det ikke grunn til å stille i den forbindelse.

I strl § 145 a nr 3, jf utk § 23–8 om overvåking, kan man også etter kommisjonens syn klare seg uten hensiktskravet. Dette må imidlertid erstattes av et krav om forsett med hensyn til at «lytteapparat, lydbånd eller annen teknisk innretning» som gjerningspersonen anbringer, vil bli brukt til overvåking.

Strl § 382 krever at utilbørlig bruk av grove voldsskildringer i film, videogram eller liknende skal være skjedd i «underholdningsøyemed» for at salg, utleie mv av slike varer skal være straffbart. Ifølge Straffelovkommentaren bind III s 200 er ordet brukt for å «understreke at det primært er den spekulative utnyttelse av interessen for vold som underholdning man vil ramme». Det er da i seg selv tvilsomt om bestemmelsen krever hensikt om underholdning. Utk § 21–8 om utilbørlig bruk av grove voldsskildringer, som foreslås som en videreføring av strl § 382, bør formuleres slik at den rammer voldsskildringer brukt som underholdning. Skyldkravet vil da på dette punktet etter

kommisjonens forslag være forsett eller grov uaktsomhet.

Strl § 132 første ledd, jf utk § 19–4 om bevisforpillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning, rammer ødeleggelse, forvanskning mv av bevismateriale av betydning for en offentlig undersøkelse «som er eller maatte blive anstillet» angående en straffbar handling. Bestemmelsen krever at handlingen er foretatt i hensikt å motarbeide undersøkelsen. Også dette skyldkravet foreslås endret til forsett. Bestemmelsen vil da ramme den som på noen av de nevnte måtene motarbeider en offentlig undersøkelse som er eller vil bli igangsatt.

I et par tilfeller mener kommisjonen imidlertid at et uttrykkelig hensiktskrav bør opprettholdes.

Strl § 233 andre ledd, jf utk § 27–6 om grovt drap, nevner som et vilkår for straffskjerpelse at drapet er foretatt «for at lette eller skjule en anden Forbrydelse eller unddrage sig Straffen for en saadan». Skyldkravet er hensikt, jf Kjerschow s 588. Antakelig kan mange drap på en eller annen måte sies å lette eller skjule en annen overtredelse, eller unndra gjerningspersonen fra straff, uten at det har vært gjerningspersonens hensikt å oppnå en slik virkning. Dersom for eksempel en mann i affekt tar livet av sin kone, som han har mishandlet gjennom mange år, må man legge til grunn at han kjenner til sine tidligere overtredelser mot henne, og også den omstendigheten at hun nå settes ut av stand til å anmelde ham for mishandlingen. Handlingen bør imidlertid ikke av den grunn subsumeres som et grovt drap etter utk § 27–6. På denne bakgrunn foreslås det som ett av momentene i utk § 27–6 om grovt drap at det foreligger en slik hensikt. Som nevnt i avsnitt 5.4.5.3 foran vil for øvrig gjerningspersonens hensikt kunne være et relevant moment ved grovhetsvurderingen selv om det ikke er nevnt i straffebudet.

Strl § 134 første ledd, jf utk § 19–19 om unndragelse fra militærtjeneste, krever hensikt om å unndra seg verneplikt her i landet for at det skal være straffbart å gjøre seg ubrukbar til krigstjeneste ved lemlesting eller på annen måte. Også dette hensiktskravet må beholdes. Innfører man i stedet et krav om forsett, vil det bli straffbart for storparten av den mannlige befolkning under 45 år å lemleste seg, jf lov 17. juli 1953 nr 29 om verneplikt § 3.

7.5.10 Overlegg

Overlegg er aldri noe straffbarhetsvilkår i vår lovgivning, og forekommer bare ved to overtredelser som straffskjerpene moment, jf strl §§ 231 og 233 andre ledd. Kommisjonen mener at overlegg ikke lenger bør nevnes uttrykkelig ved noen straffebe-

stemmelse, men at graden av planmessig utføring bør inngå som ett av flere relevante momenter i vurderingen av om en overtredelse er grov, jf utk § 27–6 om grovt drap.

7.6 Skyldformen culpa levissima

Kommisjonen har tidligere foreslått at reglene om høyere strafferamme ved uforsettlige, men forutsettelige følger, derunder strl § 43, oppheves, jf delutredning I s 149 og delutredning V s 121–122.

I kommisjonens høringsnotat 16. desember 1994 ble det særlig bedt om synspunkter på om kommisjonens endringsforslag burde få følger for strafferammene i de straffebudene som i dag har en forhøyet strafferamme ved uforsettlige følger.

Enkelte høringsinstanser uttrykte imidlertid skepsis til selve forslaget om å forlate ordningen med forhøyet strafferamme ved uforsettlige følger.

Riksadvokaten etterlyste en nærmere utredning av konsekvensene av å oppheve ordningen, og pekte i den forbindelse på at

«(d)et foreligger ... en rikholdig teori og rettspraksis vedrørende forståelsen av straffeloven § 43. Straffenivået er fastlagt i detalj gjennom en lang rekke dommer. Ordningen har fungert tilfredsstillende i den tid den har vært praktisert og har ikke vært utsatt for vesentlig kritikk.

Det synes å ha vært alminnelig aksept for at formuleringen 'kunne ha innsett muligheten av følgen' gir en rimelig avgrensning mot følger av handlingen som er så fjerne at det ikke er rimelig å belaste lovbryteren med dem. At ansvaret for følgen av handlingen er gjort til en del av skyldspørsmålet, gjør at denne avveiningen trolig blir mer bevisst enn om følgen bare skal tillegges vekt under straffutmålingen. Det viktige spørsmål om, og eventuelt i hvilken grad, gjerningsmannen skal belastes med skyld for følgen, bør avgjøres eksplisitt gjennom subsumsjonen.»

Riksadvokaten var særlig skeptisk til å oppheve ordningen med straffskjerpelse for uforsettlige følger i forhold til voldsforbrytelsene:

«Opphevelse av straffskjerpelse ved uforsettlige følger, må føre til at alle legemsbeskadigelser gjøres straffbare i sin uaktsomme form, jf. delutredning I side 149. Likevel vil endringen lett kunne føre til *lavere straff for voldsforbrytelsene*, i alle fall i de tilfeller hvor følgen ikke kan tilregnes lovbryteren som uaktsom, men hvor § 43 ville vært anvendelig. For øvrig vil utslagene på straffenivået for voldsaker være uforutsigbare. Det er i seg selv et argument mot en

endring i en tid hvor voldskriminaliteten har steget meget sterkt, og hvor det som et av mange tiltak i kampen mot volden er vesentlig å øke straffenivået.»

Også Oslo politikammer var skeptisk til forslaget om å oppheve ordningen med uforsettlige følger og begrunnet dette på følgende måte:

«For det første nevner vi den betydning nåværende bestemmelse har med hensyn til å gi resultater som aksepteres blant publikum.

For det andre har bestemmelsen betydning for å opprettholde straffenivået i de grovere voldssakene. For legemskrenkelsene utgjør f.eks. straffelovens § 228, 2. ledd og straffelovens § 229, 2. og 3. straffealternativ, sammen med straffelovens § 232, de viktigste momentene for straffutmålingen. Det er Oslo politikammers oppfatning at uten disse knaggene ville straffutmåling i de groveste legemsfor nærmelse- og legemsbeskadigelse-tilfellene vært lavere enn i dag. Hvis man fjerner bestemmelsene vil man miste et av de få verktøyene man har for å få hevet straffene i disse alvorlige sakene. Bestemmelsene er lette å anvende, og har forholdsvis klare kriterier. Dette i motsetning til regler som straffelovens § 232 ('særdels skjerpende omstendigheter'), som forutsetter en helhetsvurdering. Regler som i praksis er meget viktige, som f.eks. 'legemsbeskadigelse med døden til følge', vil forsvinne hvis man følger kommisjonens forslag.

Kommisjonen anfører at straffelovens system vil bli enklere hvis man bare opererer med to skyldformer. Det er muligens riktig, men i praksis vil selve lovanvendelsen bli vanskeligere. Dette fordi man i følge utkastet vil erstatte de uforsettlige følgene med en økt kriminalisering av uaktsomme handlinger, og ved å la følgene bli et av flere momenter i en helhetsvurdering vedrørende straffutmålingen. Det er i praksis en mer omstendelig affære å fastsette uaktsomhet enn å fastsette culpa levissima, som er en mildere skyldform.

Oslo politikammer mener forøvrig at de følger f.eks. en legemskrenkelse får for offeret, særlig i de alvorlige tilfellene, er av så stor betydning at det er naturlig at dette inngår i skyldspørsmålet.»

Politimesteren i Trondheim framholdt at prinsippet om forhøyet strafferamme ved uforsettlige men påregnelige skadefølger er et innarbeidet og viktig prinsipp i strafferetten, og at det burde beholdes.

Daværende Eidsivating lagmannsrett fant at kommisjonens forslag var betenkelig. Blant annet mente man at den økende volden i samfunnet tilsier at man ikke fjerner regelen om straffskjerping ved forutseelige, men ikke forsettlige følger.

Bergen byrett mente det burde vurderes meget nøye hvorvidt kommisjonens forslag er hensiktsmessig, «da nettopp det forhold at gjerningsmannen kunne ha innsett muligheten av en følge i mange år har vært et tjenlig arbeidsredskap til gjennomførelse av en rimelig riktig straffutmåling i mange praktiske tilfeller hvor strl § 229, 1. ledd sitt forsettskrav ikke lar seg oppfylle».

Blant de høringsinstansene som kommenterte spørsmålet, var *Advokatforeningen* den eneste som støttet kommisjonens forslag om å oppheve ordningen med culpa levissima-følger.

For øvrig mente en del høringsinstanser at dersom ordningen med culpa levissima-følger skulle oppheves, måtte strafferammen i enkelte straffebud økes. Dette gjaldt *Konkurransetilsynet*, *Riksadvokaten*, *Politimesteren i Asker og Bærum*, *daværende Eidsivating lagmannsrett*, *Bergen byrett* og *Dommerforeningen*. Man var i denne forbindelse først og fremst opptatt av legemsfor nærmelser med dødsfølge etter strl § 228.

Politimesteren i Drammen og *Advokatforeningen* mente på sin side at det ikke ville være behov for noen øking av strafferammene.

Den nåværende kommisjonen er, i likhet med den tidligere, skeptisk til skyldformen culpa levissima og foreslår den derfor ikke videreført i utkastet til ny straffelov. Etter kommisjonens syn er det urimelig at strafferammen økes som følge av konsekvenser av den straffbare handlingen som gjerningspersonen ikke engang *burde* ha innsett muligheten av.

Dette synspunktet gjelder ikke uansett graden av skyld som kan knyttes til de uforsettlige følgene. Det er kommisjonens oppfatning at dersom en forsettlig overtredelse har hatt skadelige følger som kan bebreides gjerningspersonen som *uaktsomme* etter normen for vanlig uaktsomhet, bør følgene i noen tilfeller kunne medføre en skjerpet straffereettslig reaksjon, jf avsnitt 8.3.12 nedenfor om utk § 3–11. Den nåværende kommisjonen går derfor ikke inn for å følge opp forslaget i delutredning V om å oppheve reglene om forhøyet strafferamme ved uforsettlige følger uansett uaktsomhetsgrad.

Den tidligere kommisjonen forutsatte at behovet for straffskjerpelse ved uforsettlige følger i hovedsak ville bli ivaretatt ved at følgene i stedet tillegges vekt innenfor den ordinære strafferammen etter vanlige straffutmålingsprinsipper, jf delutredning V s 122. Som flere av høringsinstansene har vært inne på, er det i så fall et spørsmål om den ordinære maksimumsstraffen i enkelte straffebud vil måtte økes, noe kommisjonen selv påpekte som en mulighet allerede i delutredning I s 149. Den nåværende kommisjonen mener imidlertid at det

er urimelig at strafferammene i *grunn*deliktet heves for å kunne fange opp slike unntakstilfeller.

I delutredning V s 122 ga den tidligere kommisjonen også uttrykk for at uaktsomme handlinger burde kriminaliseres i noe større utstrekning enn i dag, og at en slik økt kriminalisering delvis ville oppveie at særbestemmelsene om uforsettlig følger ble opphevet. Den nåværende kommisjonen er imidlertid tilbakeholden med å foreslå uaktsomhet som selvstendig skyldform. Flere steder foreslås i stedet skyldkravet hevet, dels fra vanlig til grov uaktsomhet, dels fra grov uaktsomhet til forsett, jf avsnitt 4.3.1 foran. Det er uansett ikke slik at en utvidelse av uaktsomhetsansvaret alltid vil være en tilstrekkelig erstatning for reglene om høyere strafferamme ved uforsettlig følger. En forsettlig handling med en uaktsom følge er noe annet, og vanligvis mer straffverdig, enn en rent uaktsom handling. Som eksempel kan nevnes at strafferammen for legemsbeskadigelse med betydelig skade til følge etter strl § 229 tredje straffalternativ er på åtte år, mens strafferammen for uaktsomt forvoldt betydelig legemsskade etter § 238 er på tre år. Deresom strl § 238 anvendes i konkurrans med grunn

deliktet om forsettlig legemsskade i strl § 229, kan det etter gjeldende rett maksimalt idømmes fire og et halvt år, jf konkurransregelen i strl § 62. Kommisjonen foreslår på denne bakgrunn en ordning hvor uforsettlig – men uaktsomme – følger fortsatt skal kunne få betydning for strafferammen. I stedet for den automatiske straffskjerpelsen som inntreffer etter gjeldende rett, foreslås det imidlertid at en heving av strafferammen skal bero på en konkret helhetsvurdering av om handlingen er å betrakte som grov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Som regel kreves det forsett som skyldform ved vanlig overtredelse (grunn

deliktet). Uaktsomme følger foreslås da å inngå blant de momentene som *etter omstendighetene* kan gjøre overtredelsen grov, jf for eksempel utk § 27–2 om grov legemskrenkelse og § 27–4 om grov legemsskade. Ved den helhetsvurderingen som må foretas for at overtredelsen kan subsumeres som grov, vil uaktsomme følgeskader normalt kunne ha betydning. Avgjørelsen av om det foreligger grov overtredelse vil høre til skyldspørsmålet.

7.7 Legaldefinisjoner

7.7.1 Offentlig tjenestemann

Kommisjonen har tidligere foreslått en egen legaldefinisjon i straffeloven av begrepet «offentlig tjenestemann», jf delutredning V s 63–66 og tidl utk

§ 17 s 279. I begrunnelsen for forslaget heter det blant annet (s 64–65):

«Ved en eventuell særskilt gjennomføring av utkastet til alminnelige bestemmelser må det tas hensyn til at man i dagens spesielle del har særbestemmelser om offentlige tjenestemenn. Anvendelsen av disse har som vist skapt tvil i praksis, og det er derfor behov for at det oppstilles visse retningslinjer. Opprettholdes dagens særbestemmelser eller utformes særskilte strafferammer, vil det i det endelige utkastet til ny straffelov være tilsvarende behov. På denne bakgrunn har Straffelovkommisjonen funnet at den vil foreslå en legaldefinisjon av offentlig tjenestemann. Med denne definisjonen legges det opp til at begrepet i hovedsak skal forstås slik det har vært praktisert etter dagens lov.»

Det går fram av dette at behovet for en egen definisjon er avhengig av om dagens ordning med en rekke særbestemmelser om offentlige tjenestemenn opprettholdes. Det er tale både om bestemmelser som gir offentlige tjenestemenn et særlig ansvar, og om bestemmelser som gir dem et særlig vern. Samtidig pekte kommisjonen på at disse spørsmålene ville bli undergitt en nærmere vurdering, jf delutredning V s 64:

«Det kan også spørres om det i dag er riktig å sette alle offentlige tjenestemenn i en straffereettslig særstilling. Ved gjennomgangen av strl kap 11, 12, 33 og 34 vil Straffelovkommisjonen måtte vurdere nærmere om særlig utsatte offentlige tjenestemenn bør få et særskilt strafferettslig vern. Det må vurderes om man enten skal beholde dagens system eller fjerne særbestemmelsene og bare ha særlige strafferammer for offentlige tjenestemenn, eller om man bare skal tillegge stillingens karakter vekt innenfor den ordinære strafferammen.»

Forholdet til offentlige tjenestemenn var ett av de spørsmålene som det særlig ble bedt om synspunkter på i kommisjonens høringsnotat 16. desember 1994, hvor det blant annet het:

«Kommisjonen vil i sitt videre arbeid vurdere nærmere hvilken strafferettslig særstilling offentlige tjenestemenn bør ha. Det er ønskelig å få høre høringsinstansenes syn på dette.»

De fleste høringsinstansene som uttalte seg om dette, støttet kommisjonens forslag til legaldefinisjon og la dermed til grunn at dagens særregler om offentlige tjenestemenn skal videreføres.

Fiskeridepartementet/Fiskeridirektoratet, Forsvarsdepartementet, Konkurransetilsynet, Politimesteren i Bodø og Politimesteren i Drammen ga

uttrykkelig tilslutning til den foreslåtte legaldefinisjonen. Det samme gjorde *Riksadvokaten*, som uttalte følgende:

«Det er ønskelig med en avgrensning av begrepet i straffeloven slik at den usikkerhet som i dag råder kan reduseres. Etter riksadvokatens oppfatning er den avgrensning som er gitt i utkastet § 17 hensiktsmessig.»

Advokatforeningen gikk inn for en annen utforming av definisjonen, men var realitetsmessig enig i forslaget.

Den nåværende kommisjonen slutter seg til den presiseringen av begrepet offentlig tjenestemann som ble gjort i delutredning V, og som innebærer en viss innsnevring i forhold til gjeldende rett. Kommisjonen har imidlertid kommet til at det ikke er behov for en slik legaldefinisjon i straffelovens alminnelige del. Begrepet offentlig tjenestemann foreslås bare brukt i utk § 19–1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann og § 19–2 om forulemping og hindring av en offentlig tjenestemann. Definisjonen kan derfor med fordel innarbeides i gjerningsbeskrivelsene i disse bestemmelsene i stedet, jf avsnitt 9.5.1 nedenfor. Den nærmere drøftelsen av definisjonens innhold foretar kommisjonen av den grunn i direkte tilknytning til disse bestemmelsene, jf avsnitt 9.5.2 nedenfor, hvor også synspunkter fra enkelte av høringsinstansene er gjengitt.

Kommisjonen foreslår ikke bare å videreføre det strafferettslige *vernet* for offentlige tjenestemenn. Som flere av høringsinstansene har påpekt, er det også behov for en særskilt regulering av tjenestemenns strafferettslige *ansvar*. I utk §§ 22–1 til 22–3 om misbruk av offentlig myndighet foreslår kommisjonen derfor regler om pliktbrudd som skjer i tilknytning til utøving av offentlig myndighet. Vilkåret om myndighetsutøvelse innebærer en innsnevring av særreglenes anvendelsesområde i forhold til gjeldende rett, jf avsnitt 9.8.2 nedenfor. Kommisjonen nøyer seg i denne sammenheng med å peke på at det ikke lenger vil være tilstrekkelig at vedkommende må regnes som en offentlig tjenestemann.

For øvrig foreslår kommisjonen å oppheve en rekke av de bestemmelsene hvor begrepet offentlig tjenestemann inngår i gjerningsbeskrivelsen, jf avsnitt 10.2 nedenfor om strl §§ 120, 122, 123, 124, 325 første ledd nr 2 til 5, 327 og 328 første ledd nr 3. Dersom handlingen har tilknytning til utøving av offentlig myndighet, vil imidlertid forholdet kunne straffes etter utk §§ 22–1 til 22–3 om misbruk av offentlig myndighet. Når det gjelder strl § 99 a, jf utk § 18–5 om inngrep overfor andre viktige sam-

funnsinstitusjoner, foreslår kommisjonen at det særskilte vernet for offentlige tjenestemenn utgår, jf avsnitt 9.4.2 nedenfor. Utk § 19–1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann antas her å gi tilstrekkelig beskyttelse.

Mange av de bestemmelsene som i dag gjør bruk av begrepet offentlig tjenestemann, foreslås samlet i utk §§ 22–4 til 22–7 om aktiv og passiv bestikkelse, jf avsnitt 9.8.2 nedenfor. Dersom det ved den nærmere utformingen av bestemmelsene viser seg å være nødvendig, kan definisjonen av offentlig tjenestemann, jf tidl utk § 17, også tas inn i gjerningsbeskrivelsene her, jf foran om utk §§ 19–1 og 19–2.

7.7.2 Trykt skrift

Straffeloven har i dag en egen bestemmelse i § 10 som forklarer hva som menes med begrepet «trykt skrift», og som følgelig er avgjørende for de av straffelovens bestemmelser som gjør bruk av begrepet. Dette gjelder strl §§ 7, 38, 247, 390, 428, 432 og 433. I tidl utk § 18 foreslo den tidligere kommisjonen en språklig modernisering av bestemmelsen, men ga også uttrykk for at legaldefinisjonen burde utvides, jf delutredning V s 66:

«Kommisjonen tar sikte på å foreslå en ny legaldefinisjon av trykt skrift som også omfatter datamaskinbaserte informasjonssystemer og andre moderne uttrykksformer, slik som videogram, plate/kassettninnspillinger og lydbåndopptak. ... Men en slik definisjon kan ikke utformes før kommisjonen har foretatt en endelig gjennomgang av de straffebudene der definisjonen er aktuell (særlig strl kap 43). Kommisjonen foreslår derfor foreløpig bare en språklig modernisering av strl § 10 første ledd.»

Definisjonen i strl § 10 kan i prinsippet også anvendes i forhold til andre lover som benytter begrepet trykt skrift, jf for eksempel strpl §§ 3, 65 og 125. Kommisjonen har imidlertid foreslått å avgrense anvendelsesområdet for definisjonen i tidl utk § 18 til straffeloven, jf delutredning V s 67.

I kommisjonens høringsnotat 16. desember 1994 ble det uttrykkelig bedt om tilbakemeldinger på forslaget om en mer omfattende definisjon av trykt skrift enn det som var foreslått i tidl utk § 18.

Kommunal- og arbeidsdepartementet, Kulturdepartementet, Barneombudet, Advokatforeningen, Politimesteren i Asker og Bærum, Politimesteren i Drammen og Politimesteren i Trondheim ga uttrykkelig støtte til forslaget om å lage en definisjon som omfatter datamaskinbaserte informasjonssystemer. *Riksadvokaten* nøyde seg med å vise til at

behovet for – og eventuelt innholdet av – en slik definisjon trolig ville avtegne seg ved en konkret gjennomgåelse av de bestemmelsene hvor uttrykket forekommer.

Ved gjennomgåelsen av straffelovens spesielle del har den nåværende kommisjonen kommet til at de fleste av bestemmelsene i strl kap 43 om forseelser forøvet ved trykt skrift bør oppheves, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Behovet for å ta inn en legaldefinisjon av begrepet trykt skrift i straffelovens alminnelige del er derfor betydelig redusert. Strl § 433 foreslås riktignok videreført som utk § 19–15 om utbredelse av beslaglagt eller inndratt informasjon, men det er etter kommisjonens oppfatning mer hensiktsmessig at bestemmelsens rekkevidde framgår direkte av paragrafen selv. Det samme gjelder for § 431, jf utk § 21–7 om redaktøransvaret, som heller ikke i dag anvender begrepet direkte i bestemmelsen.

Det er heller ikke behov for legaldefinisjonen med tanke på de andre bestemmelsene i straffeloven som benytter begrepet trykt skrift. Strl § 38, jf tidl utk § 78 om inndragning av trykt skrift, foreslås delvis videreført i utk § 13–10 om særregler for inndragning av informasjonsbærer. Også her kan bestemmelsens anvendelsesområde med fordel framgå direkte av paragrafen selv, jf avsnitt 8.13.11 nedenfor om rekkevidden av begrepet informasjonsbærer. Straffskjerpelsen i strl § 247 andre punktum foreslås ikke videreført, jf utk § 26–12 om ærekrenkelse. Når det gjelder legaldefinisjonen av offentlig sted i tidl utk § 15, foreslår kommisjonen at henvisningen til begrepet trykt skrift utelates, jf avsnitt 8.2.3 nedenfor.

Den nåværende kommisjonen foreslår på denne bakgrunn ingen legaldefinisjon av begrepet trykt skrift i utkastet til ny straffelov. For de bestemmelsene som viderefører regler med henvisning til trykt skrift, jf foran, bør anvendelsesområdet utvides som følge av utviklingen av moderne kommunikasjonsformer, jf delutredning V s 66. Med den løsningen kommisjonen har valgt, er imidlertid dette et avgrensningsspørsmål som best behandles i tilknytning til de enkelte bestemmelsene.

7.7.3 Påtaleunntatelse

I tidl utk § 21 ble det foreslått en egen legaldefinisjon av «påtaleunntatelse», jf delutredning V s 68–69 og lovutkastet på s 279.

I høringsrunden syntes *Advokatforeningen* at forslaget var klargjørende ved at det skilte mellom påtaleunntatelser med og uten vilkår, men det ble samtidig gitt uttrykk for en viss reservasjon:

«Instituttet påtaleunntatelse foreslås beholdt med to 'underavdelinger' for bedre å kunne markere hva som virkelig skjer. Dette vil kunne skape forvirring i en overgangsperiode, men fører kanskje, som kommisjonen tror, til større begrepsmessig klarhet.»

ØKOKRIM uttalte at forslaget ville innebære en mer komplisert terminologi enn dagens, og fortsatte:

«Påtaleutsettelse er i seg selv et brukbart alternativ til påtaleunntatelse på vilkår. Derimot er 'påtalefrafall' noe upresist som erstatning for 'ubetinget påtaleunntatelse'.

Ubetinget påtaleunntatelse innebærer at påtalemyndigheten mener at handlingen er straffbar og kunne vært forfulgt ved tiltale eller forelegg. Av spesielle grunner i det konkrete tilfellet *velger* imidlertid påtalemyndigheten å *unntate* å forfølge forholdet. Påtalemyndigheten skal i hvert tilfelle foreholde gjerningsmannen at forholdet er straffbart, men at man av nevnte grunner ikke vil forfølge saken, se påtaleinstruksen § 18–3, 3. ledd.

På denne bakgrunn er 'unntatelse' mer dekkende enn 'frafall'. Ordet 'frafall' kan noe misvisende lede tanken hen på at reaksjonen helt er oppgitt i disse tilfellene. Etter vårt syn er det bedre å fortsette å bruke de vel innarbeidede begrepene påtaleunntatelse med og uten vilkår.»

Kommisjonen er nå kommet til at det er lite behov for en egen bestemmelse om de ulike former for påtaleunntatelse i kapitlet med legaldefinisjoner i straffeloven. Ingen av de andre straffartene eller strafferettslige reaksjonene har noen tilsvarende legaldefinisjon, men ansees tilstrekkelig beskrevet i de kapitlene og bestemmelsene som fastlegger de nærmere vilkårene for anvendelsen av dem. For påtaleunntatelse vil dette gjelde strpl § 69.

7.7.4 Den fornærmede

Den tidligere kommisjonen foreslo at det i straffelovens kapittel om påtalereglerne ble tatt inn en ny bestemmelse med en legaldefinisjon av «den fornærmede», jf delutredning V s 246–248 og tidl utk § 93 på s 288.

Som nevnt i avsnitt 7.8 nedenfor foreslår den nåværende kommisjonen at påtale ikke i noe tilfelle skal være betinget av den fornærmedes begjæring. Fortsatt vil den fornærmedes holdning til om straffesak bør reises, kunne være av betydning, men da ved vurderingen av om allmenne hensyn tilsier påtale. Noen legaldefinisjon av den fornærmede kan imidlertid ikke ansees påkrevd i forhold til den

skjønnsmessige vurderingen som det her vil være tale om. Selv uten legaldefinisjonen vil man i denne sammenhengen kunne legge vekt på holdningen også hos «den som på annen måte er direkte krenket ved den straffbare handling», jf ordlyden i tidl utk § 93, en formulering som tok sikte på å utvide kretsen av hvem som skulle kunne betraktes som fornærmet i forhold til dagens rettstilstand, jf delutredning V s 246–247.

Den foreslåtte definisjonen knyttet seg isolert sett bare til hvem som skulle ha «rett til å kreve påtale som fornærmet», jf tidl utk § 93, men det framgikk av delutredning V s 246 at definisjonen var ment å gjelde for hele straffeloven. Den nåværende kommisjonen legger imidlertid til grunn at en eventuell definisjon vil ha betydning også utover dette, og spørsmålet er derfor om det er behov for en definisjon i loven når det gjelder andre sammenhenger hvor stillingen som fornærmet har betydning.

Det går fram av motivene til tidl utk § 93 i delutredning V, jf henvisningen foran, at legaldefinisjonen ville utvide kretsen av personer som kan reise privat straffesak etter strpl kap 28. Den nåværende kommisjonen går imidlertid inn for at ordningen med private straffesaker avskaffes, jf avsnitt 7.9 nedenfor, og dersom dette følges opp, vil det ikke være behov for noen legaldefinisjon i denne relasjonen.

Når det gjelder adgangen til å fremme borgerlige krav i en straffesak, omfattes også krav som tilkommer *andre skadelidte* enn den fornærmede, jf strpl § 3 og kap 29. Ved lov 1. juli 1994 nr 50 ble adgangen etter strl § 53 nr 4 til å sette erstatningsbetaling som vilkår ved betinget dom utvidet til å omfatte krav fra den samme personkretsen. Regelen foreslås videreført i utk § 7–3 første ledd. Plikten til å varsle om henleggelse etter strpl § 73 andre ledd gjelder også både overfor fornærmede og andre skadelidte, jf strpl § 3 siste ledd. I praksis vil gjerne enhver som har opptrådt som *klager*, bli varslet. I alle disse tilfellene er det altså ikke avgjørende å ha status som fornærmet i snever forstand, og noe behov for den foreslåtte legaldefinisjonen kan det ikke sees å være her.

Ifølge strpl § 3 siste ledd skal begrepet fornærmede i strpl §§ 273 og 295 om ærekrenkelsessaker ikke omfatte «andre skadelidte» som nevnt i § 3 første ledd, men både §§ 273 og 295 utvider selv kretsen av subjekter til «fornærmede eller andre». Også adgangen til å få oppnevnt bistandsadvokat etter strpl kap 9 a er avgrenset til fornærmede i snever forstand, men heller ikke i forhold til disse reglene kan kommisjonen se noe behov for å utvide kretsen av fornærmede i tråd med tidl utk

§ 93. I så fall bør endringen foretas i straffeprosessloven.

Den nåværende kommisjonen har på denne bakgrunn ikke sett behov for å foreslå noen legaldefinisjon av den fornærmede i utkastet til ny straffelov, jf også avsnitt 8.2 nedenfor.

7.8 Påtalereglene

Det framgår av strl § 77 at straffbare handlinger er undergitt offentlig påtale med mindre annet uttrykkelig er bestemt. Hovedregelen er med andre ord *ubetinget offentlig påtale*. Dette innebærer at påtalemyndigheten reiser straffesak uavhengig av om den fornærmede ønsker det. Mange straffebud inneholder imidlertid prosessuelle vilkår for at det offentlige skal kunne reise straffesak. Slike påtalebetingelser kan enten være at det må foreligge begjæring fra den fornærmede, at allmenne hensyn krever påtale, eller en kombinasjon av disse to vilkårene (alternativt eller kumulativt). Dette er straffebud med en *betinget offentlig påtale*.

Dagens regler er resultat av en utvikling over lang tid, jf delutredning I s 106. I eldre rett hadde straffen først og fremst til formål å gi den krenkede erstatning eller oppreisning. Stort sett var det derfor overlatt til den enkelte som ble rammet, å gjøre straffansvar gjeldende. Etter hvert fikk strafforfølgningen et offentlig formål og ble i stor utstrekning overtatt av staten. I dag blir nesten alle straffesaker reist av den offentlige påtalemyndigheten. I norsk rett finnes det ikke lenger noe straffebud hvor påtalen er utelukkende privat, men som nevnt er påtale av og til betinget av den fornærmedes begjæring.

Den tidligere kommisjonen la til grunn at man også i en ny straffelov skulle ha samme type påtaleregler som i dag, derunder at påtale i visse tilfeller skulle være betinget av den fornærmedes begjæring. I delutredning V foreslo derfor kommisjonen et eget kapittel blant lovens alminnelige bestemmelser med regler blant annet om hvem som i ulike sammenhenger skulle ha rett til å framsette påtalebegjæring, om frister for utøving av påtalen og om tilbakekall av påtalebegjæring, jf delutredning V s 237–253.

I delutredning I s 108 nevnes ulike hensyn som taler for å la den fornærmede få innflytelse på påtalespørsmålet. Ofte er det den fornærmede som har best forutsetning for å forstå hvor alvorlig lovbrudet er. Når det ikke begjæres påtale, kan dette tilsi at det ikke bør reises offentlig sak. Dermed kan politi og påtalemyndighet bli spart for arbeid. Det vil også være en fordel for den fornærmede å kunne bestemme selv om han eller hun vil påta seg

den belastningen en straffesak vil kunne medføre. Den fornærmede vil dessuten kunne se seg best tjent med å få saken løst i minnelighet, for eksempel ved at lovbrøyteren forplikter seg til å erstatte skaden mot at den fornærmede avstår fra å begjære påtale.

Etter den nåværende kommisjonens syn er disse argumentene likevel ikke tilstrekkelig tungtveiende til å begrunne en ordning hvor den fornærmedes begjæring i visse tilfeller er et *absolutt krav* for påtale, slik som i dag. Kommisjonen foreslår derfor at begjæring fra den fornærmede ikke lenger skal være noe vilkår for påtale, verken alene eller sammen med allmenne hensyn. Dette innebærer ikke at påtalen i alle slike tilfeller skal være ubetinget. Tvert imot bør påtale for flere av de aktuelle overtredelsene i stedet gjøres betinget av at allmenne hensyn tilsier videre forfølgning av saken. Den fornærmedes interesse i å påtale eller frafalle forholdet vil her fortsatt være et sentralt – men ikke lenger avgjørende – moment.

Som et utgangspunkt bør det understrekes at det under enhver omstendighet bare kunne være tale om å stille krav om den fornærmedes begjæring ved et svært lite antall straffebud og bare ved mindre alvorlige kriminalitetsformer. Tungtveiende momenter knyttet til samfunnets behov for å kunne straffe og til hensynet til likhet og rettferdighet i strafferettspleien, jf delutredning I s 108, tilsier en altoverveiende hovedregel om ubetinget offentlig påtale, jf drøftelsene hos Hov, Fornærmedes stilling s 158–165 og Andenæs, Alminnelig strafferett s 477. Sistnevnte skriver:

«At offentlig påtale må være utgangspunktet, må en komme til uansett hvilket syn en hevder med hensyn til straffens oppgave. Legger en hovedvekten på *individualprevensjonen*, følger det av at lovovertrederens samfunnsfarlighet er den samme uansett hvordan den krenkede reagerer. Fra et *almenpreventivt* synspunkt kan det sies, at det hverken for straffens avskrekkende eller for dens moralstyrkende virkning kan være heldig at det beror på den krenkeds vilje om straff skal anvendes eller ikke i det konkrete tilfelle. Almenprevensjonen er best tjent med en mest mulig konsekvent straffanvendelse; skal straff frafalles, bør det gjøres ut fra objektive overveielser av samfunnets representanter. For den som ser det som en viktig oppgave for straffen å være en *rettferdig gjengjeldelse* for brøden, må det være prinsipielt uriktig at like tilfelle blir behandlet forskjellig på grunn av forhold som ikke har noe med straffeskylden å gjøre.»

Den nåværende kommisjonen foreslår å oppheve flere av de straffebudene hvor påtale i dag er betinget av begjæring fra den fornærmede. De fleste av disse straffebudene foreslås imidlertid videreført. For de overtredelsene hvor påtale etter gjeldende rett ikke er betinget av annet enn en påtalebegjæring fra den fornærmede, vil kommisjonens forslag prinsipielt sett åpne for at påtalemyndigheten i større utstrekning enn i dag reiser straffesak i strid med den fornærmedes ønske. Spørsmålet blir da om kommisjonens forslag i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til den fornærmede.

Ved lov 26. februar 1988 nr 7 ble hovedregelen om ubetinget offentlig påtale utvidet til å gjelde en del straffebud hvor påtalen tidligere var avhengig av den fornærmedes begjæring, deriblant strl § 229 og – ved overtredelser mot gjerningspersonens nærstående – strl § 228, jf siste ledd bokstavene b, c og d. Hovedformålet var å effektivisere håndhevingen av disse bestemmelsene i saker om kvinnehåndtering mv, hvor kravene om begjæring fra den fornærmede ofte førte til at overtredelser ikke ble forfulgt strafferettslig. Dette illustrerer at hensynet til den fornærmede ikke entydig tilsier unntak fra hovedregelen om ubetinget offentlig påtale. Krav om påtalebegjæring fra den fornærmede kan etter omstendighetene åpne for utilbørlig press eller tvang fra gjerningspersonens side, for å unngå at forholdet blir påtalt. På den annen side kan en straffesak som nevnt være en personlig belastning, og i tillegg ødelegge muligheten for et minnelig erstatningsoppgjør.

Den fornærmede vil imidlertid *rent faktisk* ha stor innvirkning på om straffesak skal reises eller ikke. Lovbruddet vil ofte ikke komme til politiets kunnskap overhodet dersom den fornærmede ikke anmelder forholdet. Og dersom den fornærmede gir uttrykk for at han eller hun ikke ønsker straffesak reist, og dessuten kanskje unnlater å medvirke til en oppklaring ved å vegre seg mot å gi forklaring, vil det ofte være naturlig å henlegge saken etter bevisets stilling. Sett i lys av den store arbeidsbelastningen i politi og påtalemyndighet er det generelt sett liten grunn til å frykte at det i noen særlig utstrekning vil bli reist straffesak i bagatellsaker i direkte strid med den fornærmedes ønske.

Heller ikke hensynet til å spare strafferettsapparatet for arbeid ved at mindre alvorlige forhold bare bør forfølges når den fornærmede ønsker det, nødvendiggjør etter kommisjonens syn at påtale i visse tilfeller skal være betinget av den fornærmedes begjæring. Begrunnelsen for dette vilkåret er som nevnt at det i visse mindre alvorlige saker ansees hensiktsmessig at det ikke reises straffesak når den fornærmede ikke ønsker det. Men dette

kan også oppnås ved at *påtalemyndigheten* gis adgang til ikke å påtale forholdet når hensynet til den fornærmede tilsier det. Påtalemyndigheten har også etter gjeldende rett en skjønnsmessig adgang til å la visse forhold ligge når det mangler tilstrekkelige *allmenne hensyn* til å reise påtale. Og i den brede vurderingen som påtalemyndigheten må foreta når loven stiller vilkår om allmenne hensyn, vil det være naturlig at man også tar hensyn til den fornærmedes syn på om straffesak bør reises.

Når det gjelder de bestemmelsene hvor vilkåret for offentlig påtale er *enten* at den fornærmede har framsatt påtalebegjæring *eller* at allmenne hensyn krever påtale («enten-eller» sakene), har det liten betydning om man sløyfer den fornærmedes begjæring som et alternativt vilkår. Den fornærmede vil heller ikke etter gjeldende rett kunne hindre at forholdet påtales i disse sakene.

Kommisjonen mener etter dette at de hensynene som begrunner at påtale i visse tilfeller krever den fornærmedes begjæring, vil være tilstrekkelig varetatt ved at påtale i stedet gjøres avhengig av at allmenne hensyn tilsier at det reises sak.

Det kan reises visse prinsipielle innvendinger mot at det i enda større grad enn i dag legges en slik skjønnsmessig myndighet til påtalemyndigheten, jf delutredning I s 108–109. Men det framgår samme sted at påtalemyndighetens adgang til å henlegge saker når allmenne hensyn ikke krever påtale, stort sett har virket tilfredsstillende. Det er ingen grunn til å tro at dette ikke også skal gjelde i framtiden. Kommisjonens forslag om å lovfeste hvilke momenter det særlig skal legges vekt på ved skjønnnet, jf nedenfor, vil ytterligere kunne bidra både til at påtalemyndigheten foretar en reell vurdering, og at denne vurderingen er saklig. At den fornærmedes adgang til å påklage utfallet av vurderingen til overordnet nivå innen påtalemyndigheten nå er uttrykkelig lovfestet i strpl § 59 a, jf lov 19. juli 1996 nr 58, vil på samme måte kunne bidra til å sikre kvaliteten på den skjønnsmessige vurderingen av om allmenne hensyn foreligger. Positiv virkning i så måte vil også forslaget til strpl § 248 nytt tredje ledd kunne ha, jf delutredning V s 245 og 292 og avsnittene 11.6.3 og 13.2 nedenfor.

I tillegg til at kommisjonen på bakgrunn av det foranstående ikke kan se noe avgjørende *behov* for regler som gjør påtalen avhengig av den fornærmedes begjæring, kan det anføres en del ulemper som taler mot den nåværende ordningen. I høringsrundten uttalte *Politimesteren i Vadsø* følgende:

«Fra en praktikers synspunkt synes det som om straffelovkommisjonen legger for lite vekt på å gjøre straffelovgivningen enklere for bru-

kerne. I praksis har f.eks. påtalereglene liten betydning for hvilke saker som fremmes av påtalemyndigheten, men fører til unødige ekstraarbeid for fornærmede og påtalemyndighet, og til tider helt tilfeldige og urimelige resultater. I dag er reglene ofte kommet til nærmest tilfeldig og typisk at i særlovgivningen finnes i praksis knapt privat påtale. Min konklusjon blir at alle forhold undergis offentlig påtale og 'fornærmedes' syn på saken blir veiledende for påtalemyndighetene.»

Ordningen med den fornærmedes begjæring som vilkår for påtale i visse tilfeller krever et eget sett av relativt omfattende og detaljerte regler, jf strl kap 7 og tidl utk kap 14. Selv om utkastet søker å gjøre reglene klarest mulig, vil praktiseringen av dem fortsatt måtte by på en del tvil. Dette gjelder blant annet i forhold til hvem som skal regnes som fornærmet eller direkte krenket etter tidl utk § 93, jf Hov, Fornærmedes stilling s 53–54 om dagens regler. I praksis vil det dessuten kunne oppstå tvil om påtalebegjæring er inngitt, om den er inngitt *innen den foreskrevne fristen*, om den er inngitt av en som er *kompetent* til å opptre på den fornærmedes vegne mv, jf blant annet Rt 1997 s 608.

Etter det forslaget kommisjonen nå fremmer, vil ingen av disse spørsmålene være avgjørende for om påtale skal reises. Der hvor påtale krever allmenne hensyn, vil den fornærmedes holdning sammen med flere andre forhold inngå som et relevant, men altså ikke avgjørende, moment i en skjønnsmessig helhetsvurdering. Politiet vil fortsatt regelmessig måtte avklare den fornærmedes holdning og derunder blant annet vurdere hvem som har kompetanse til å opptre på vedkommende selskaps eller offentlige organs vegne. Men det vil ikke lenger være noe absolutt hinder for straffesak om det for eksempel skulle vise seg å foreligge visse formelle mangler ved kompetansetildelingen, eller om den fornærmede har somlet med begjæringen slik at seks-månedersfristen etter tidl utk § 99 ellers ville vært oversittet. Dermed blir det heller ikke nødvendig med detaljerte regler om slike forhold, og mesteparten av tidl utk kap 14 kan sløyfes.

Kommisjonen foreslår også å oppheve den ordningen man i dag har med at påtale i visse tilfeller krever begjæring fra særskilt myndighet, jf strpl § 72 andre ledd, jf om dette spørsmålet delutredning V s 242–243.

Kommisjonens forslag medfører at man bare vil ha to grunnlag for offentlig påtale, for det første *ubetinget påtale* som den brede hovedregelen og dernest i noen tilfeller *betinget påtale* når allmenne hensyn tilsier det. Som følge av kommisjonens for-

slag om å oppheve ordningen med private straffesaker, jf avsnitt 7.9 nedenfor, er det unødvendig å presisere at det dreier seg om (u)bettinget offentlig påtale.

Hovedregelen om ubetinget påtale framgår i dag av strl § 77 og er foreslått videreført i tidl utk § 92. I høringsrunden uttalte *Advokatforeningen* om plasseringen av denne bestemmelsen:

«Etter Lovutvalgets mening kan det reises spørsmål om bestemmelsene i kap. 14 – som i første rekke er prosessuelle bestemmelser – bør overføres til straffeprosessloven.

Det gjelder i første rekke bestemmelsen om at påtalemyndigheten skal reise straffesak når straffbarhetsvilkårene anses oppfylt med mindre annet er bestemt ved lov, jf. utkastet § 92. Dersom de prosessuelle vilkår for offentlig påtale er til stede, er det i straffeprosessloven man i dag finner unntakene fra denne bestemmelsen (strpl §§ 69 og 70 – påtaleunntatelse og § 71 a overføring til megling i konfliktrådet). I tillegg foreslår utvalget tatt inn i strpl § 67 bestemmelser om adgang til henleggelse på grunn av manglende kapasitet og henleggelse av bagatellsaker på stedet ... »

Kommisjonen er enig i at påtalereglene heller bør stå i straffeprosessloven. Ikke minst gjelder dette når mesteparten av tidl utk kap 14 forslås sløyfet. Hovedregelen om ubetinget påtale foreslås tatt inn i utkastet til ny strpl § 62 a første ledd.

Også strpl §§ 229 og 343 andre ledd nr 1 må oppheves som følge av forslaget. I tillegg må strpl §§ 74 femte ledd og 236 skrives om.

Kommisjonen har gjennomgått utkastet til ny straffelov med sikte på å klarlegge i hvilken utstrekning påtalen bør gjøres betinget av allmenne hensyn. På bakgrunn av denne gjennomgåelsen kan det trekkes fram enkelte generelle prinsipper for i hvilke typesituasjoner det vil være mest nærliggende å fravike hovedregelen om ubetinget påtale.

For det første bør betinget påtale bare være aktuelt for overtredelser med lave strafferammer. Det prinsipielle utgangspunktet om at straffbare handlinger *skal* forfølges av strafferettsapparatet, kan lettest fravikes for overtredelser hvor straffverdigheten er relativt liten.

Ved en konkret vurdering av hvilken påtaleregulering det enkelte straffebudet bør ha, vil det også være relevant å ta i betraktning hvilke typer interesser som blir krenket ved overtredelsen. Det vil generelt sett være lettere å akseptere et vilkår om allmenne hensyn i bestemmelser som beskytter mot formuesovertredelser, enn i bestemmelser som beskytter mot legemsovertredelser. Den for-

nærmedes oppfatning av påtalespørsmålet bør være av mindre betydning hvis det ved siden av de private interessene også knytter seg sterke *offentlige* interesser til å motvirke handlingen.

Det bør videre legges vekt på om overtredelsen også kan møtes med andre rettsvirkninger enn straff, for eksempel erstatning, gebyr, tvangsmulkt, tap av en offentlig tillatelse mv, jf avsnitt 4.2.4 foran. Hvis det er hjemmel for slike sanksjoner, og disse må ansees som godt egnet i det konkrete tilfellet, tilsier dette at strafforfølgningen bør kunne unnlates under henvisning til at allmenne hensyn ikke foreligger. Der hvor en slik alternativ sanksjon kan sies å gi den fornærmede en rimelig kompensasjon for den skade eller overlast som lovbruddet har medført, vil heller ikke hensynet til den fornærmede med samme tyngde tilsi at forholdet strafforfølges.

Også muligheten for ubehagelig eksponering for offeret vil være et relevant moment. For eksempel vil dette måtte tillegges betydelig vekt ved bestemmelser som verner mot krenkelser av privatlivets fred.

Denne kortfattede gjennomgåelsen viser at det er mange sprikende hensyn som skal ivaretas. Det er likevel hensiktsmessig å operere med en generell regel. Lovteknisk er dette enklere enn den løsningen man har valgt i dagens straffelov, hvor en rekke enkeltstraffebud inneholder egne ledd med unntak fra hovedregelen om ubetinget offentlig påtale. En generell regel vil innebære at det stilles krav om allmenne hensyn for påtale av en del overtredelser hvor påtalen i dag er ubetinget offentlig, jf nedenfor. Det er imidlertid viktig å holde fast ved at regelen bare vil *muliggjøre* en unntatelse av strafforfølgning for mindre alvorlige tilfeller av slike overtredelser. I mange tilfeller vil forholdet likevel bli påtalt, fordi det er åpenbart at allmenne hensyn foreligger.

På denne bakgrunn har kommisjonen valgt å legge avgjørende vekt på den straffverdighetsvurderingen lovgiver skal foreta ved fastsettelsen av strafferammene. Det foreslås således at alle overtredelser med en høyere strafferamme enn fengsel i 2 år skal ha ubetinget påtale, mens det ellers skal være et vilkår for påtale at allmenne hensyn tilsier at forholdet forfølges. Den generelle adgangen til å ilegge bot ved siden av fengselsstraffen, jf utk § 6–2 første ledd nr 2, er ikke tilstrekkelig til å gjøre påtalen ubetinget, jf utk § 6–2 andre ledd. Påtalereglene foreslås tatt inn i utkastet til strpl § 62 a andre ledd, jf avsnittene 11.6.3 og 13.2 nedenfor. Derved unngår man også denne type prosessuelle regler i den nye straffeloven. Forslaget berører en rekke av bestemmelsene i lovutkastet, uten at kommisjonen

har ansett det nødvendig å kommentere dette i forbindelse med behandlingen av enkeltbestemmelsene i kapittel 9 nedenfor.

Kommisjonens forslag innebærer en viss utvidelse av påtalemyndighetens skjønnskompetanse. Dels skjer dette ved at krav om påtalebegjæring avløses av krav om allmenne hensyn, jf drøftelsen foran, dels ved at regler om ubetinget påtale for enkelte straffebud endres til regler om betinget påtale. *Statsadvokaten i Troms og Finnmark* pekte i sin høringsuttalelse til delutredning I på følgende:

«Når det ikke kreves påtalebegjæring fra fornærmede, bør påtalen i utgangspunktet være ubetinget offentlig. Kreves det også her at almenne hensyn må foreligge, kan det gi grunnlag for et økt antall henleggelses på grunn av kapasitetsproblemer.»

Kommisjonen erkjenner at forslaget gir påtalemyndigheten større mulighet for å henlegge overtredelser med lav strafferamme på grunn av kapasitetsproblemer, under henvisning til at allmenne hensyn ikke tilsier påtale. Nå foreslås det riktignok en formalisering av adgangen til å henlegge saker av kapasitetsgrunner, jf utkastet til strpl § 67 sjuende ledd og avsnitt 11.6.3 nedenfor, men denne adgangen kan ikke brukes dersom gjerningspersonen er kjent. Kommisjonen har på denne bakgrunn vært noe i tvil om forslaget går for langt i å gi påtalemyndigheten slik skjønnskompetanse. Det er imidlertid en kjensgjerning at det uavhengig av gjeldende regelverk vil måtte foretas prioriteringer innenfor påtalemyndighetens arbeidsområde. Avgjørelser om ikke å påtale forholdet vil dessuten kunne bli påklaget til høyere påtalemyndighet, jf foran. En annen sak er at det kanskje kan være behov for at Riksadvokaten utarbeider instruks for hvordan skjønnsutøvelsen skal foretas, i tillegg til de retningslinjene som er angitt i utkastet til strpl § 62 a. Dette kan være nødvendig for å sikre at overtredelser som bør forfølges i strafferettsapparatet, ikke blir liggende upåtalet.

På den annen side vil forslaget i forhold til konkrete bestemmelser også innebære en viss innskrenkning av dagens regler om betinget offentlig påtale. Det er således eksempler på straffebud hvor påtalen etter gjeldende rett er betinget, men som i utkastet til ny straffelov foreslås videreført med en høyere strafferamme enn 2 års fengsel, og som følgelig faller utenfor området for betinget påtale. Dette gjelder:

- utk § 19–17 om grov organisert menneskesmugling, jf utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 § 47 fjerde ledd, hvor det foreslås en strafferamme på 6 års fengsel, jf avsnitt 9.5.3 nedenfor,

- utk § 22–7 om grov passiv bestikkelse, i den grad bestemmelsen viderefører strl § 405 b. Det foreslås her en strafferamme på fengsel inntil 6 år, jf avsnitt 9.8.3 nedenfor;
- utk § 22–13 om grov innsidehandel, jf verdipapirhandelloven 19. juni 1997 nr 79 § 2–1, jf § 14–3 første ledd, hvor det foreslås en strafferamme på 6 års fengsel, jf avsnitt 9.8.3 nedenfor,
- utk § 26–9 om grove trusler, jf strl § 227 første ledd andre punktum, hvor det foreslås en strafferamme på bot eller fengsel inntil 3 år, jf avsnitt 9.12.3 nedenfor,
- utk § 27–14 om hensettelse i hjelpeløs tilstand mv, jf strl § 242, hvor det foreslås en strafferamme på bot eller fengsel inntil 3 år, jf avsnitt 9.13.3 nedenfor,
- utk § 30–5 om grovt underslag, jf strl § 256, hvor det foreslås en strafferamme på fengsel inntil 6 år, jf avsnitt 9.16.3 nedenfor,
- utk § 30–11 om grov utpressing, for så vidt gjelder forhold som nevnt i strl § 266 andre ledd. Det foreslås her en strafferamme på fengsel inntil 6 år, jf avsnitt 9.16.3 nedenfor;
- utk § 32–11 om grov kursmanipulering, jf verdipapirhandelloven § 2–6, jf § 14–3 første ledd, hvor det foreslås en strafferamme på 6 års fengsel, jf avsnitt 9.18.4 nedenfor.

I tillegg er det en del bestemmelser som foreslås gitt en høyere strafferamme enn fengsel i 2 år, og hvor påtalen etter gjeldende rett er betinget hvis den fornærmede er en av gjerningspersonens «nærmeste», jf strl § 5, eller på annen måte har en særlig nær tilknytning til gjerningspersonen. Dette gjelder:

- utk § 22–11 om grov økonomisk utroskap, jf strl § 276, hvor det foreslås en strafferamme på fengsel inntil 6 år, jf avsnitt 9.8.3 nedenfor,
- utk § 25–10 om påføring av smitte eller fare for smitte, jf strl § 155, hvor det foreslås en strafferamme på bot eller fengsel inntil 3 år, jf avsnitt 9.11.3 nedenfor,
- utk § 26–2 om grov tvang, jf strl § 222 første ledd andre punktum, hvor det foreslås en strafferamme på bot eller fengsel inntil 3 år, jf avsnitt 9.12.3 nedenfor,
- utk § 30–2 om grovt tyveri, jf strl § 258, hvor det foreslås en strafferamme på bot eller fengsel inntil 6 år, jf avsnitt 9.16.3 nedenfor,
- utk § 30–11 om grov utpressing, jf strl § 266, hvor det foreslås en strafferamme på fengsel inntil 6 år, jf avsnitt 9.16.3 nedenfor,
- forsettlig overtredelse av utk § 32–2 om grovt bedrageri, jf strl § 271, hvor det foreslås en

strafferamme på fengsel inntil 6 år, jf avsnitt 9.18.3 nedenfor.

Kommisjonen har normalt ikke sett behov for å videreføre slike unntak fra hovedregelen om ubetinget offentlig påtale. Bare i utk § 25–10 om påføring av smitte eller fare for smitte foreslår kommisjonen å videreføre et vilkår om allmenne hensyn for å reise påtale, i tilfeller hvor gjerningspersonen er en av den fornærmedes nærmeste, jf utk § 2–1. I slike saker kan en regel om ubetinget påtale lede til støtende rettsforfølgninger i forholdet mellom nærstående, jf avsnitt 9.11.2 nedenfor. Uavhengig av at det etter kommisjonens forslag ellers vil bli rettslig adgang til strafforfølgning i flere saker enn tidligere, vil det imidlertid som nevnt være praktisk vanskelig for påtalemyndigheten å forfølge saken uten hjelp fra den fornærmede når denne har en særlig nær tilknytning til gjerningspersonen. Det er derfor liten grunn til å anta at de foreslåtte endringene vil få store konsekvenser i praksis.

Heller ikke ellers har kommisjonen funnet behov for å foreslå avvik fra toårsregelen i utkastet til strpl § 62 a andre ledd. Dette gjelder selv om overtredelsen må subsumeres som grov, jf utk § 23–4 om grovt brudd på informasjonsbeskyttelse, § 23–9 om grov overvåking og § 30–15 om grov ulovlig bruk av løsøre-gjenstand, som alle foreslås gitt en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år, jf avsnittene 9.9.3 og 9.16.3 nedenfor.

Kommisjonen ser heller ingen grunn til å innskrenke regelens anvendelsesområde til straffeloven. Det foreslås derfor ikke noe unntak fra utk § 1–1, som bestemmer at de alminnelige bestemmelsene i straffeloven også kommer til anvendelse på særlovgivningen.

Kommisjonen foreslår videre at det i utkastet til strpl § 62 a andre ledd også gis retningslinjer for vurderingen av om allmenne hensyn foreligger. I delutredning I s 109 bebudet den tidligere kommisjonen at den i en senere utredning ville forsøke å klarlegge nærmere hvilke momenter som skal eller kan tillegges vekt i så måte. I høringsrunden til delutredning I mente enkelte instanser at det i loven burde gå fram hva som menes med allmenne hensyn, jf delutredning V s 242. Den tidligere kommisjonen var ikke enig i dette, men anga i delutredning V s 245 enkelte momenter som det burde legges vekt på ved vurderingen. Den nåværende kommisjonen er kommet til at det likevel kan være hensiktsmessig at loven angir de viktigste skjønnsmomentene. Blant annet vil dette kunne bidra til å motvirke den faren for uriktige henleggelses som *Statsadvokaten i Troms og Finnmark* pekte på i sin høringsuttalelse til delutredning I, jf foran.

Det er viktig at politi og påtalemyndighet er seg bevisst skillet mellom henleggelse av kapasitetsgrunner og henleggelse fordi allmenne hensyn ikke tilsier påtale. En lovfesting av momentene vedrørende allmenne hensyn kan bidra til en skjerpet bevissthet her, jf utkastet til strpl § 62 a andre ledd.

Når det gjelder den nærmere forståelsen av bestemmelsen, vises det til oppstillingen av momenter i delutredning V s 245. Med hensyn til overtredelsens grovhet vil det være den *relative* grovheten sammenliknet med vanlige overtredelser av vedkommende straffebud det kommer an på. I utgangspunktet vil det jo bare være aktuelt å stille krav om allmenne hensyn ved mindre alvorlige overtredelser. Det framgår av ordlyden at det også er relevant å legge vekt på om den fornærmede, en annen skadelidt eller vedkommende berørte myndighet ønsker påtale. Som eksempel på det sistnevnte kan nevnes at forurensningsmyndighetene, jf forurensningsloven 13. mars 1981 nr 6 §§ 81 flg, vil være det relevante myndighetsorgan å forholde seg til ved vurderingen av om påtale bør reises i forurensningssaker, i den grad særreglene i forurensningsloven §§ 78 og 79 (begges siste ledd) avløses av krav om at det skal foreligge allmenne hensyn for å påtale slike handlinger. Når det gjelder hvem som kan ansees som fornærmet eller på annen måte skadelidt, kan det vises til kommisjonens motiver til tidl utk § 93, jf delutredning V s 246–248. Praksis i tilknytning til strpl § 3 om hvem borgerlige rettskrav kan fremmes på vegne av, er også relevant. Noen skarp avgrensning av fornærmet og skadelidt i utkastet til strpl § 62 a andre ledd er det imidlertid ikke behov for, da det her er tale om en bred skjønnsmessig vurdering hvor ikke noe enkeltmoment alene er avgjørende.

I høringsrunden reiste *Advokatforeningen* spørsmålet om

«... påtalemyndigheten bør pålegges plikt til å begrunne nærmere hvorfor man mener at allmenne hensyn krever offentlig påtale, jf. i denne forbindelse strpl § 252 annet ledd hvor det fremgår at dersom påtalen ikke er ubetinget offentlig, skal det av tiltalebeslutningen fremgå at vilkårene for offentlig påtale foreligger. En plikt til å begrunne hvorfor allmenne hensyn foreligger, vil også kunne være av betydning for utøvelse av den klagerett som Straffelovkommisjonen foreslår regulert i straffeprosessloven ...»

En slik begrunnelsesplikt, som vel også måtte gjelde der hvor påtalemyndigheten mener at allmenne hensyn *ikke* foreligger, ville muligens kunne bidra til at påtalemyndighetens vedtak let-

tere ble akseptert, og til at det dermed ble lagt en demper på partenes tilbøyelighet til å klage over vedtakene. Etter kommisjonens syn vil det imidlertid være lite naturlig å innføre en begrunnelsesplikt bare for påtaleavgjørelser knyttet til spørsmålet om det foreligger allmenne hensyn. Advokatforeningens uttalelse åpner for en diskusjon om påtalemyndigheten bør pålegges en plikt til å begrunne sine vedtak generelt sett, i hvert fall den type vedtak som ikke senere skal gjøres til gjenstand for domstolprøvelse. Dette er en omfattende problemstilling som det ikke er naturlig for Straffelovkomisjonen å ta opp.

7.9 Private straffesaker

Ifølge strpl § 80 kan forfølgning av straffbare handlinger ved den fornærmede skje etter reglene i strpl kap 28. Strpl § 402 regner opp tre grupper av tilfeller hvor den fornærmede kan reise privat straffesak.

For det første gjelder dette etter § 402 første ledd nr 1 for straffbare handlinger *som ikke påtales av det offentlige*. I lovgivningen finnes det imidlertid ikke lenger noen tilfeller hvor påtalen er helt overlatt til private, og denne bestemmelsen har derfor ingen praktisk betydning i dag.

For det andre nevner § 402 første ledd nr 2 at privat straffesak kan reises i saker hvor offentlig påtale krever *allmenne hensyn*, enten alene eller sammen med den fornærmedes begjæring.

Saker nevnt i nr 1 og 2 kalles *ubetinget private*, selv om betegnelsen ikke er helt treffende for saker nevnt i nr 2, jf Andenæs, Norsk straffeprosess bind II s 212 og Hov, Fornærmedes stilling s 180.

Den tredje gruppen av private straffesaker som loven regner opp, er de såkalte *subsidiært private*, jf § 402 første ledd nr 3.

I tilknytning til denne oppregningen kan også nevnes den adgangen som den fornærmede har etter strpl § 404 til å slutte seg til den offentlige forfølgningen i saker som nevnt i § 402 første ledd nr 2.

Den tidligere kommisjonen la til grunn at ordningen med private straffesaker skulle bestå, jf blant annet drøftelsen i delutredning V s 246–247. Det reises imidlertid svært få private straffesaker i Norge. De få det dreier seg om, er stort sett ærekrenkelsessaker etter § 402 første ledd nr 2. Kommisjonen foreslår i denne utredningen en vesentlig innskrenkning av det strafferettslige ansvaret for ærekrenkelser, jf avsnittene 9.12 og 11.3.2 nedenfor, og dette vil ventelig føre til en ytterligere

reduksjon i antallet private straffesaker. Kommisjonen mener tiden nå er moden for å oppheve ordningen med private straffesaker. I avsnitt 7.8 foran foreslår kommisjonen for øvrig også å fjerne den fornærmedes begjæring som vilkår for påtale, og drøftelsene av disse temaene bør sees i sammenheng.

Som begrunnelse for ordningen med private straffesaker har for det første kontrollhensynet tradisjonelt blitt trukket fram, jf Straffeprosesslovkomitéens innstilling 1969 s 118–119 med henvisninger. Adgangen til private straffesaker skal således forhindre at påtalemyndigheten unnlater å forfølge saker uten tilstrekkelig grunn. I innstillingen pekes det også på at påtalemyndigheten med en slik ordning kan henvise den fornærmede til selv å gå til aksjon dersom vedkommende ikke aksepterer påtalemyndighetens skjønn. Flertallet i Stortingets justiskomite framhevet på s 3 i Innst O nr 5 (1993–94) at ordningen med private straffesaker er en sikkerhetsventil for borgerne i de tilfellene hvor påtalemyndigheten henlegger anmeldte straffbare forhold av prosessøkonomiske grunner eller på grunn av manglende etterforskningskapasitet. Vekten av disse argumentene svekkes imidlertid når man tar i betraktning den vide adgangen den fornærmede har til å klage henleggelsen inn til overordnet påtalemyndighet eller Sivilombudsmannen.

Et annet argument som i sin tid skal ha vært motiverende for adgangen til privat straffesak, er den fornærmedes tilfredsstillelse ved å kunne se at gjerningspersonen blir straffet. Som Straffeprosesslovkomitéen framhevet på s 119 i innstillingen, har imidlertid dette argumentet liten vekt.

Fra flere hold har det vært reist kritikk mot ordningen med private straffesaker. Det har blant annet blitt pekt på at urealistiske søksmål legger unødig beslag på domstolenes arbeid. I Hov, Fornærmedes stilling s 158–165 drøftes ulike fordeler og ulemper ved at den fornærmede har innflytelse på straffespørsmålet, og derunder mulighet for å reise privat straffesak. Hov skriver i den forbindelse blant annet (s 164):

«Erfaringer viser at den subsidiaire forfølgningsrett stort sett har hatt den funksjon å tjene som utblåsningsventil for kverulanter.»

Det er i tillegg trukket fram at ordningen lett kan bli misbrukt. Den fornærmede vil gjerne ha problemer med å vurdere hensiktsmessigheten av en straffesak på en like nøktern måte som påtalemyndigheten, og private straffesaker kan i ytterste konsekvens bli brukt utelukkende for å skandalisere gjerningspersonen.

Spørsmålet om å oppheve ordningen med private straffesaker ble berørt i Straffeprosesslovkomitéens innstilling 1969 s 120:

«Det har under komitéens drøftelser vært atskillig sympati for tanken om helt å avskaffe private straffesaker. Det kan sies å være prinsipielt uriktig at spørsmålet om straff blir avgjort i en strid mellom to private parter. Forutsetningen for en slik endring måtte være at den som er fornærmet ved en ærekrenkelse kunne reise mortifikasjonssak i sivilprosessens former. En slik omlegning vil imidlertid gripe så dypt inn i reglene om rettsvern mot ærekrenkelser at spørsmålet bør diskuteres i sammenheng med straffelovens bestemmelser om ærekrenkelser for øvrig. Ville man helt avskaffe de private straffesakene, ville det også for andre straffebestemmelser være nødvendig å diskutere om dette burde medføre noen endring i påtalereglene. Dette ville føre ut over komitéens mandat, og man nøyer deg derfor med å peke på spørsmålet.»

Et flertall i komitéen foreslo likevel en sterk begrensning i adgangen til å reise privat straffesak. Etter forslaget skulle ordningen med subsidiært private straffesaker falle bort, slik at bare ubetinget private saker ble beholdt. Begrunnelsen var blant annet at erfaringen syntes å vise at det sjelden kom noe positivt ut av en subsidiært privat sak, og at ingen slik sak hadde ført til domfellelse i den femårsperioden komitéen hadde undersøkt, jf innstillingen s 119. Mindretallet foreslo å beholde adgangen til å reise subsidiært private straffesaker og la i den forbindelse særlig vekt på den betydningen denne adgangen kunne ha for tilliten til strafferettspleien, jf samme sted.

I den nye straffeprosessloven 1981 ble mindretallets syn fulgt, jf Ot prp nr 35 (1978–79) s 84–86. Spørsmålet om en fullstendig opphevelse av ordningen med private straffesaker ble da rimeligvis ikke berørt.

Det gikk fram av proposisjonen at også professor dr juris Anders Bratholm hadde sluttet seg til mindretallets syn i en artikkel i LoR 1970 (feilaktig angitt til 1969 i proposisjonen s 85) s 161 flg på s 176. Ti år senere synes Bratholm å ha endret syn, jf Bratholm, Strafferett og samfunn s 429:

«Det kan hevdes at det ikke bør være noe privat anliggende å reise straffesak. Dette er en så typisk offentlig oppgave at det bør være helt opp til påtalemyndigheten å avgjøre dette. Fornærmedes adgang til selv å reise straffesak bør derfor oppheves, eller iallfall begrenses vesentlig.»

I 1993 fikk Straffelovrådet i oppdrag å utrede spørsmål om ulike endringer i injurielovgivningen. Bakgrunnen var et forslag fra Den norske redaktørforening. Straffelovrådets overveielser og konklusjoner finnes i NOU 1995: 10 Reformen i injurielovgivningen. Rådet går blant annet inn for at adgangen til private straffesaker ved ærekrenkelser oppheves, og at mortifikasjonssaker skal reises i sivilprosessens former, jf s 58–60 i utredningen. Rådets begrunnelse er at det i de aller fleste tilfeller er av underordnet betydning for den fornærmede at injurianten straffes, og at injurievernet må ansees tilstrekkelig utbygd gjennom den fornærmedes adgang til å reise søksmål med krav om mortifikasjon og oppreisning. Et mindretall i rådet går inn for at mortifikasjonsinstituttet oppheves fullstendig, jf utredningen s 63–67.

I en særuttalelse fra rådets leder, professor dr juris Henry J. Mæland, går det fram at han er noe skeptisk til forslaget om å oppheve adgangen for den fornærmede til å reise privat straffesak for ærekrenkelser, selv om han slutter seg til forslaget, jf NOU 1995: 10 s 70–71. Mæland er opptatt av at det bør reageres med straff i alvorlige ærekrenkelssaker, for eksempel der mediamedarbeidere «grovt og gjentagne ganger tilsidesetter sin akt-somhetsplikt eller hvor krenkelsen bærer sterkt preg av ondt sinnelag». Fortsetter dagens henleggespraksis, vil heller ikke slike alvorlige krenkelser bli straffet når muligheten for privat straffesak faller bort.

Etter Mælands syn framtrer det for øvrig noe inkonsistent generelt å beholde instituttet private straffesaker og samtidig oppheve ordningen ved ærekrenkelser, som er det området hvor instituttet har størst praktisk betydning. Dette er kommisjonen enig i. Den er samtidig enig i Straffelovrådets forslag. Dersom disse forslagene følges opp, synes de forutsetningene Straffeprosesslovkomitéen mente burde foreligge for helt å oppheve ordningen med private straffesaker, i det vesentlige å være til stede. Kommisjonen foreslår på denne bakgrunn at ordningen oppheves.

Kommisjonen kan heller ikke se noe særlig behov for å beholde adgangen for den fornærmede til å slutte seg til den offentlige strafforfølgningen for så vidt gjelder *straffekravet*, i saker hvor påtalemyndigheten har funnet at allmenne hensyn foreligger, jf strpl § 404. (Etter kommisjonens forslag vil slik tilslutning fra den fornærmede etter strpl § 415 tredje ledd ikke lenger være aktuelt.)

I tillegg til de lovendringene Straffelovrådet foreslår, medfører kommisjonens forslag at strpl § 80 og kap 28 oppheves. Dermed må også strpl § 3 siste ledd andre punktum endres. Videre må strpl

§ 428 andre ledd omskrives, og § 429 kan oppheves.

7.10 Kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten

Skillet mellom forbrytelser og forseelser har i dag betydning for hvilket organ innen påtalemyndigheten som har kompetanse til å avgjøre spørsmålet om påtale og om bruk av rettsmidler, jf strpl §§ 64 til 68. Som hovedregel har statsadvokatene kompetanse i forbrytelsessaker og politiet i forseelsessaker. Men det finnes en rekke unntak fra dette, jf også at kompetansen i visse tilfeller ligger hos Riksadvokaten eller Kongen i statsråd. En opphevelse av skillet mellom forbrytelser og forseelser gjør det nødvendig å endre reglene om kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten. I kommisjonens høringsnotat 16. desember 1994 var dette blant de spørsmålene som det særlig ble bedt om synspunkter på. Med henvisning til delutredning V s 59 ble det der antydning to mulige måter å endre reglene på:

«Man kan la strafferammen i det aktuelle straffebudet være avgjørende for kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten. Alternativt kan man, etter mønster fra dansk rett, angi i straffeprosessloven ved henvisning til straffebestemmelsene hvilket nivå innen påtalemyndigheten som har kompetanse til å avgjøre påtale spørsmålet.»

En ordning med å la strafferammen i det aktuelle straffebudet være avgjørende fikk støtte fra noen av høringsinstansene.

Politiets overvåkingstjeneste uttalte:

«Man antar at det vil være mest hensiktsmessig å knytte påtalekompetansen til strafferammen i det aktuelle straffebudet. Det foreslås at politiet gis påtalekompetanse i alle saker der det (de) aktuelle straffebud har en strafferamme på 1 års fengsel (+ eventuell bot) eller lavere straff.

...

Straffebudene i strl kap. 8 og 9 bør være unntatt fra hovedregelen.»

Også *Fiskeridirektoratet*, *Justisdepartementets sivilavdeling*, *Konkurransetilsynet*, *Politimesteren i Asker og Bærum* og *Politimesteren i Drammen* mente det beste ville være om påtalekompetansen ble knyttet til strafferammen i det enkelte straffebudet.

Politimesteren i Follo mente at strafferammen alene ikke burde være avgjørende for kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten, da dette

ville medføre en utilsiktet og uønsket innskrenkning eller utvidelse av politiets kompetanse. Politimesteren i Follo gikk i stedet inn for en kombinert ordning, hvor politiet gis påtalekompetanse i alle saker hvor strafferammen ikke overstiger 6 måneders fengsel, og i saker som uttrykkelig betegnes som politisaker, fortrinnsvis slik at det framgår direkte av straffebudet om overtredelsen er å anse som en politisak.

Også *Politimesteren i Trondheim* gikk inn for et blandet system:

«I forhold til den etablerte ordning, vil regelen om at maksimalstraffen i de enkelte straffebud skal være avgjørende for kompetansespørsmålet, være en ny tanke og en ny ordning. Selv om man kommer fram til en maksimalstraff som slik grense, bør det være åpning for at den øverste påtalemyndighet (riksadvokaten) skal kunne gi utfyllende bestemmelser for delegert påtalekompetanse for de hyppigst tilbakevendende straffebudene. Det er ikke uten grunn at noe av hensikten ved ordningen med delegert påtalekompetanse nettopp er å avlaste statsadvokatene, slik at disse i større utstrekning kan tre inn i den nye statsadvokatrollen.

Med dette som utgangspunkt, kan en grense for den maksimale straff i de enkelte straffebud på fengsel i 3 år være passende for hvilke avgjørelser som kan tas av politi eller statsadvokat.»

Bergen byrett mente at man burde bruke den danske modellen med å angi i straffeprosessloven ved henvisning til straffebestemmelsene i hvilke saker politiet har påtalekompetanse. Byretten tilføyde at dersom man valgte å knytte påtalekompetansen til strafferammen, burde det gjøres unntak for særskilt oppregnede straffebud, det vil si slike som kunne by på vanskeligheter av faktisk eller rettslig art.

Endelig uttalte *Riksadvokaten* om dette spørsmålet:

«Etter riksadvokatens oppfatning bør det nøye overveies å frigjøre spørsmålet om påtalekompetanse fra strafferammene. Hvilket trinn påtalekompetansen skal legges til bør i prinsippet avgjøres særskilt for den enkelte særlov, og de enkelte bestemmelser i straffeloven.

Å knytte politiets kompetanse til grensen mellom forbrytelse og forseelse er ikke udelt heldig.

Om straff over 3 måneder kan idømmes, er til liten veiledning ved vurderingen av hvor påtalekompetansen bør ligge. I mange særlover er dessuten fastsatt at overtredelse er forseelse selv om strafferammen er vesentlig høyere enn 3 måneder. Det er grunn til å tro at det ikke

i alle tilfeller er godt overveiet at påtalekompetansen dermed legges til politiet.

Sakens juridiske vanskelighetsgrad har liten, om noen, sammenheng med skillet mellom forbrytelser og forseelser. Ofte kan forseelser mot særlovgivningen reise kompliserte spørsmål på et rettsområde som er lite belyst i teori og praksis.

Kompetanseavgrensning direkte knyttet til strafferammen, f. eks slik at straffbare handlinger som kan føre til straff i mer enn 1 år påtales av statsadvokaten, lider av de samme svakheter. Straffelovkommisjonens gjennomgang av straffebudene vil føre til bedre innbyrdes harmoni mellom strafferamme og straffverdighet. Men kompetansekravene til den påtaleansvarlige bør stilles etter andre kriterier. Eksempelvis vil trolig (grovt) tyveri måtte gis høyere strafferamme enn det politiet generelt bør ha påtalekompetanse for. Men påtale og irettføring av slike saker vil regelmessig være relativt enkelt og bør overlates politiet.

I andre sakstyper kan det være grunn til, som i dag, å legge kompetansen til et høyere trinn i påtalemyndigheten enn det som ville følge av en avgrensning etter strafferammene. Eksempelvis bør det ved straffbare handlinger som nevnt i straffeprosessloven § 65 nr 2 og 3 fortsatt være riksadvokaten som har tiltalekompetanse. Se også påtaleinstruksen § 22-2.

Den ordning som er fastsatt i dansk rettsplejelovs kap. 65, har således krav på betydelig interesse.

Riksadvokaten anbefaler etter dette at Straffelovkommisjonen gjennomgår særlovgivningen og straffeloven med sikte på å fremsette forslag til ordning av påtalekompetansen etter mønster av den danske rettsplejelov.

Ved en slik gjennomgang må konkret vurderes hvilket nivå i påtalemyndigheten som ut fra faglige forutsetninger bør ha påtalekompetanse. Det må samtidig tas hensyn til at den totale arbeidsbelastning ved statsadvokatembetene ikke bør økes.»

Subsidiært anførte Riksadvokaten:

«Velger Straffelovkommisjonen likevel å knytte påtalekompetansen til strafferammen i det enkelte straffebud, må den samlede straffelovgivning gjennomgås med sikte på å finne frem til en passende grense. Mye tyder på at politiet får påtalekompetanse i for få saker dersom grensen settes ved 3 måneder. Uansett hvilken grense som settes, vil det trolig være nødvendig med omfattende unntak for å sikre en effektiv og hensiktsmessig straffesaksbehandling.»

Den nåværende kommisjonen viker tilbake for å foreslå vesentlige endringer i dagens kompetansefordeling innen påtalemyndigheten. Det ligger

utenfor Straffelovkommisjonens oppgaver å vurdere om straffeprosesslovens fordeling av påtalekompetanse fungerer hensiktsmessig. Endringer i kompetansefordelingen vil ikke minst kunne ha økonomiske og ressursmessige konsekvenser som kommisjonen ikke har oversikt over. Spørsmålet for kommisjonen er derfor først og fremst hvordan fordelingen *lovteknisk* skal gjennomføres når man ikke lenger kan bygge på skillet mellom forbrytelser og forseelser.

Når det her tales om påtalekompetanse, tenkes det først og fremst på kompetansen til å ta ut tiltale, eventuelt til å begjære pådømming i forhørsrett. Andre påtaleavgjørelser, slik som henleggelse, påtaleunntatelse, utferdigelse av forelegg, overføring av en sak til behandling i konfliktrådet, fullbyrding og soningsutsettelse, vil fortsatt være undergitt spesialregulering hvor kompetansenivået vil kunne avvike fra hovedregelen vedrørende tiltale-spørsmålet, jf utkastet til strpl § 67 om politiets kompetanse.

Å fordele kompetansen etter en bestemt strafferamme vil rent retts teknisk være det enkleste. Som påpekt av Politimesteren i Follo, vil en slik ordning imidlertid medføre en utilsiktet innskrenkning eller utvidelse av politiets kompetanse, alt etter hvilken strafferamme som blir valgt. Forholdet er jo at kompetansefordelingen i dag *ikke* følger av noen bestemt strafferamme. Flere av bestemmelsene i straffelovens tredje del om forseelser har for eksempel en høyere strafferamme enn den alminnelige grensen mellom forbrytelser og forseelser på tre måneder etter strl § 2. Videre er det i en rekke tilfeller i særlovgivningen bestemt at overtredelser skal regnes som forseelser, selv om strafferammen til dels er vesentlig høyere enn tre måneder. Og i medhold av strpl § 67 andre ledd andre punktum har politiet fått seg tildelt påtalekompetanse i en del forbrytelsessaker, hvor noen har strafferamme helt opp til seks år.

Strafferammene kan derfor åpenbart ikke benyttes som *eneste* kriterium for kompetansefordelingen. Ulempene ved å la strafferammene være avgjørende avhjelpes imidlertid ved å innføre unntaksbestemmelser som modifiserer hovedreglene. Dette vil riktignok kreve relativt omfattende oppregninger av paragrafer, og er derfor lovteknisk noe uheldig. På den annen side synes det vanskelig å unngå slike lister i en eller annen form, uansett hvilken løsning man velger. Den eneste måten å unngå dette på, er å la det framgå direkte av straffebestemmelsen om saken behandles som politisak, jf foran om forslaget fra Politimesteren i Follo. Kommisjonen vil imidlertid ikke anbefale at det tas slike prosessuelle bestemmelser inn i straffebu-

dene. Det reelle alternativet til en hovedregel som knytter påtalekompetansen til strafferammen, er derfor lange bestemmelser i straffeprosessloven hvor det positivt angis hvilke overtredelser statsadvokatene og politiet har påtalekompetanse for.

Når det gjelder kompetansen for Kongen i statsråd og Riksadvokaten, vil en slik oppregning stort sett samsvare med ordningen i dag og foranlediger ingen ytterligere drøftelse. For kompetansefordelingen mellom statsadvokatene og politiet, finner kommisjonen det derimot mer hensiktsmessig med en hovedregel hvor strafferammen er avgjørende for påtalekompetansen. Dette vil for det første gjøre oppregningen av bestemmelser kortere, ettersom det ikke vil være behov for å nevne de bestemmelsene som faller inn under hovedregelen. Dernest er det en fordel med denne løsningen at unntakene kan utformes som delegasjonshjemler, slik at selve oppregningen av paragrafer kan finne sted i påtaleinstruksen i stedet for i loven, jf nedenfor.

Kommisjonen foreslår at påtalekompetansen som hovedregel ligger hos statsadvokatene for straffebud med en strafferamme på *mer enn 1 års fengsel*, med den reservasjon at spørsmålet ikke hører under høyere påtalemyndighet, jf utkastet til strpl § 66 første ledd. Politiet får i utgangspunktet kompetanse til å påtale de resterende straffebudene, jf utkastet til strpl § 67 andre ledd første punktum. Det er utelukkende fengselsstraffens lengde som skal være avgjørende, noe som innebærer at politiet ifølge hovedregelen også vil ha kompetanse til å påtale forholdet selv om bot kan idømmes i tillegg til 1 års fengsel, jf utk § 6–2 første ledd nr 2. Dette følger direkte av utk § 6–2 andre ledd.

Påtalekompetansen ligger i dag hos statsadvokatene for flere av de straffebudene som i utkastet til ny straffelov er foreslått videreført med strafferammer i det lavere sjiktet, det vil si med inntil 1 års fengsel. Som eksempel kan nevnes utk § 20–4 om hets, jf strl § 135 a, og utk § 26–8 om trusler, jf strl § 227 første ledd første punktum. Hvis man ikke skal utvide politiets kompetanse i forhold til gjeldende rett, er det derfor behov for en ytterligere avgrensning av kompetansen. Kommisjonen anser det imidlertid for uheldig å innta en lang oppregning i straffeprosessloven av hvilke bestemmelser dette vil gjelde for. Det foreslås derfor en delegasjonshjemmel i utkastet til strpl § 66 andre ledd, som forutsetter at en slik liste framgår av påtaleinstruksen.

På den annen side legger kommisjonen til grunn at politiet også skal beholde den begrensede kompetansen de etter gjeldende rett har til å påtale

overtredelser av straffebud som i utkastet til ny straffelov har en *høyere* strafferamme enn 1 års fengsel. Kommisjonen foreslår derfor en delegasjonshjemmel i utkastet til strpl § 67 andre ledd andre punktum, hvor det framgår at slik kompetanse kan tildeles politiet for straffebud med en strafferamme inntil 6 års fengsel. Det er nødvendig med en så høy strafferamme for å ivareta hensynet til i størst mulig grad å videreføre gjeldende rett. Kommisjonen har for eksempel foreslått at det kan idømmes inntil 6 års fengselsstraff for utk § 30–2 om grovt tyveri. Denne overtredelsen har politiet i dag kompetanse til å påtale, jf henvisningen til strl § 258 i strpl § 67 andre ledd andre punktum og påtaleinstruksen § 22–2 andre ledd første punktum. På den annen side *kan* politiet i dag også få kompetanse til å påtale overtredelser av strl § 317 fjerde ledd, som kommisjonen foreslår videreført med en strafferamme på 10 års fengsel i utk § 21–10 om grovt heleri og hvitvasking. Slik kompetanse er imidlertid ikke tildelt politiet i henhold til påtaleinstruksen § 22–2, og kommisjonen legger derfor til grunn at det ikke innebærer noe praktisk problem at adgangen til slik tildeling vil bli avskåret som følge av forslaget.

Den nærmere avgrensningen mellom statsadvokatenes og politiets påtalekompetanse vil som følge av kommisjonens forslag framgå av påtaleinstruksen. Utarbeidelsen av de listene som forutsettes plassert i instruksen, jf utkastet til strpl § 66 andre ledd og § 67 andre ledd andre punktum, vil sikre en grundig vurdering av spørsmålet om hvor kompetansen bør ligge. Dette vil følgelig medføre at strafferammen i størst mulig grad kan fastsettes ut fra handlingens straffverdighet, og ikke for å oppnå bestemte prosessuelle virkninger. Dette er i tråd med kommisjonens generelle synspunkter på fastsettelse av strafferammer, jf avsnitt 5.5.2.6 foran.

Valget av 1 års strafferamme som skjæringspunkt for kompetansefordelingen er til en viss grad motivert av at man skal slippe å ta i hvert fall denne type prosessuelle hensyn ved fastsettelsen av strafferammene i det lavere sjiktet. Dersom hovedregelen i stedet legger kompetansen til statsadvokatene for overtredelser av straffebud med en strafferamme på mer enn seks måneders fengsel, vil utkastet til strpl § 66 andre ledd sannsynligvis være overflødig. Til gjengjeld vil et slikt forslag sannsynligvis medføre behov for en forholdsmessig mye større utvidelse av listen over de bestemmelsene der politiet skal ha kompetanse i medhold av utkastet til strpl § 67 andre ledd andre punktum, med mindre fastsettelsen av strafferammer i det lavere

sjiktet baseres på hvilke konsekvenser dette får for påtalekompetansen.

Når det gjelder bestemmelser hvor kommisjonen foreslår en høyere strafferamme enn 1 års fengsel, er det bare et mindre antall av overtredelsene som i dag regnes som forseelser, eller som politiet har delegert påtalekompetanse for i medhold av strpl § 67 andre ledd andre punktum. Det er derfor heller ikke hensiktsmessig å foreslå en høyere strafferamme som kompetansegrense.

Kommisjonens forslag medfører også at man unngår en omfattende revisjon av strpl § 68 om ankekompetansen. I dag er det statsadvokatene som har kompetanse til å gjøre vedtak om anke i saker hvor politiet har tatt ut tiltale i medhold av strpl § 67 andre ledd andre punktum om delegert påtalekompetanse, jf strpl § 68 første ledd tredje punktum. Kommisjonen finner det lite hensiktsmessig med en egen oppregning i påtaleinstruksen for så vidt gjelder ankekompetansen. I praksis er det derfor to alternative måter å dele ankekompetansen mellom statsadvokatene og politiet på. Den kan for det første følge påtalekompetansen, men dette vil innebære en utvidelse av politiets ankekompetanse, jf foran om strpl § 67 andre ledd andre punktum. Alternativt kan statsadvokatene beholde ankekompetansen i de sakene hvor politiet har tatt ut tiltale etter utkastet til strpl § 67 andre ledd andre punktum. Ved å anvende en lavere grense enn 1 år som skjæringspunkt, vil imidlertid en slik henvisning også fange opp overtredelser som i dag regnes som forseelser. Politiets ankekompetanse vil derfor kunne bli betydelig innskrenket, avhengig av den senere fastsettelsen av strafferammene innenfor det lavere sjiktet. Med en 1 års grense blir det derimot mulig å beholde dagens system uten å forrykke kompetansegrensene i betydelig grad, jf utkastet til strpl § 68 første ledd tredje punktum.

Som det framgår av utkastet til strpl §§ 66 og 67, er selvsagt både statsadvokatenes og politiets påtalekompetanse begrenset av den kompetansen som er tildelt Kongen i statsråd, jf utkastet til strpl § 64, og Riksadvokaten, jf utkastet til strpl § 65. Kommisjonen foreslår i hovedsak ingen endringer i disse bestemmelsene, jf avsnitt 11.6.3 nedenfor. En annen sak er at enkelte av kommisjonens *øvrige* forslag i utredningen i noen grad vil forrykke kompetansefordelingen mellom Riksadvokaten og statsadvokatene, jf omtalen av strpl § 65 i avsnitt 11.6.3 nedenfor.

Det er kommisjonens inntrykk at spørsmålet om hvor påtalekompetansen skal ligge, ikke alltid har vært tilstrekkelig vurdert. Dels har man uten

nærmere refleksjon lagt til grunn den hovedregelen som følger av skillet mellom forbrytelser og forseelser, dels har man for en del særlovers vedkommende gjort unntak fra hovedregelen uten at behovet for dette synes tilstrekkelig gjennomdrøftet. Med den ordningen kommisjonen foreslår, vil man i forbindelse med ny lovgivning nødvendigvis måtte foreta en grundigere vurdering av kompetansefordelingen enn tidligere. I høringsrunden understreket *Riksadvokaten* betydningen av at påtalemyndighetens syn kom fram i denne vurderingen:

«For å sikre at påtalekompetansen legges på det hensiktsmessige nivå, må det ved revisjon av straffebestemmelser, og ved ny lovgivning, sørges for at forslagene gjennomgås av straffettslig ekspertise. Alle slike forslag må forelegges den høyere påtalemyndighet til uttalelse. Dette bør understrekes av Straffelovkommisjonen i forarbeidene.»

Det viktigste hensynet ved fastleggingen av kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten er etter kommisjonens mening å sikre en tilstrekkelig forsvarlig behandling av påtalespørsmålet. Samtidig har kompetansefordelingen betydning for arbeidsbelastningen for de ansatte på de ulike nivåene. Kommisjonen mener at man i departementene vanskelig kan vurdere disse spørsmålene i full bredde uten at Riksadvokatens syn er innhentet. Kommisjonen er derfor enig i at Riksadvokaten alltid må høres når det gjelder spørsmålet om påtalekompetansen ved nye straffebud eller endring av kompetansen i eksisterende straffebud. Dette må da også ansees å følge av utredningsinstruksen (fastsatt ved kgl res 18. februar 2000) punkt 5.1, hvor det er bestemt at fagdepartementet skal sende saken på høring til alle berørte offentlige og private institusjoner og organisasjoner.

I høringsrunden tok *Riksadvokaten* også opp spørsmålet om at påtalekompetansen for politiet i visse saker skal kunne begrenses til de mer erfarne politijuristene:

«Ved endringen av straffeprosessloven § 67 annet ledd ble det valgt å åpne for overføring av påtalekompetanse til politiet ved en delegasjonsbestemmelse. (Se lov 11. juni 1993 nr 79, Ot. prp. nr 79 (1992–93)). Det gav anledning til å sette nærmere vilkår for hvilke tjenestemenn innen påtalemyndigheten som tildeles påtalekompetanse for de aktuelle saker, jf. riksadvokatens rundskriv del II–nr. 1/1993. I rundskrivet fastsettes at det skal tas hensyn til personlig egnethet og kunnskapsnivå. Det oppstilles også minimumskrav for erfaring som normalt skal være oppfylt.

Selv om det nå ser ut til at man lykkes i å heve kunnskapsnivået i påtalemyndigheten i politiet, og flere jurister velger å arbeide i påtalemyndigheten i lengre perioder enn før, vil det være nyttig å ha en tilsvarende mulighet til å differensiere påtalekompetansen innen politiet. Sikrer man seg at den kompetente påtalejurist oppfyller visse kunnskaps-, erfarings- og egnethetskrav, er det forsvarlig å legge flere sakstyper til politiet. Går Straffelovkommisjonen inn for en ordning etter dansk mønster, bør det i straffeprosessloven inntas en bestemmelse som gjør det mulig å begrense påtalekompetansen for enkelte sakstyper til de politijuristene som oppfyller visse egnethetskriterier.»

Siden kommisjonen går inn for å beholde en hjemmel om delegert påtalekompetanse for politiet, jf foran, kan ordningen i påtaleinstruksen § 22–2 andre ledd andre og tredje punktum beholdes som i dag. Det er da ikke behov for noen uttrykkelig hjemmel for dette i straffeprosessloven.

Kommisjonen har for øvrig foreslått en omskriving av strpl § 455 første ledd, blant annet for å tilpasse bestemmelsen til endringene i reglene om påtalekompetanse. Det samme gjelder særregelen for militære straffesaker i strl § 474. Se avsnitt 11.6.3 nedenfor.

Kapittel 8

Utkast til ny straffelov – første del. Alminnelige bestemmelser**8.1 Utkap 1. Lovens virkeområde****8.1.1 Innledning**

Utkap 1 svarer i hovedsak til tidl utk kap 1, jf delutredning V s 34–56. Det foreslås samme kapitteloverskrift som i tidl utk.

Tidl utk § 10 om fradrag for utholdt straff i utlandet er etter sitt innhold en bestemmelse om straffutmålingen. Den er derfor, noe omformulert, tatt inn som utk § 14–6 i lovutkastet kapittel 14 om fellesregler om reaksjonsfastsettingen, jf avsnitt 8.14.7 nedenfor.

Tidl utk kap 1 inneholdt avslutningsvis to bestemmelser som ikke er fulgt opp som egne paragrafer i utredningen her, jf tidl utk §§ 11 og 12. Det ansees ikke å være behov for en egen § 11 ved siden av utk § 1–2 om folkerettslige begrensninger, jf avsnitt 8.1.3 nedenfor. Likeledes ansees det ikke å være behov for en egen § 12 ved siden av utk § 1–1 om virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene, jf avsnitt 8.1.2 nedenfor.

Det er dissens i kommisjonen når det gjelder første ledd i utk § 1–3 om straffelovgivningens virkeområde i tid, jf avsnitt 8.1.4 nedenfor.

8.1.2 Utk § 1–1. Virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene

Utk § 1–1 svarer til tidl utk § 1, jf delutredning V s 34 og 277, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige og redaksjonelle endringer.

I høringsrunden uttalte *Forsvarsdepartementet* følgende om tidl utk § 1:

«Vi viser til formuleringen 'når ikke annet er bestemt' i lovutkastet § 1. I utredningen s 34 bemerkes at ordet 'annet' sikter både til bestemmelser i selve straffeloven og til bestemmelser i andre lover, samt at unntak fra hovedregelen i § 1 ikke trenger være uttrykkelig fastslått, men kan også følge av en naturlig tolking av loven. I enkelte andre bestemmelser i utkastet er imidlertid formuleringen 'når ikke annet er bestemt eller følger av en tolking av vedkommende lov' benyttet, se f eks § 12. For å unngå misforståelser og eventuelle antitetiske tolkin-

ger, vil Forsvarsdepartementet anbefale å benytte samme formuleringer når de er ment å uttrykke det samme innhold, selv om begrunnelsen for å ta med uttrykket i § 12 er at en her oftere enn ellers vil måtte søke løsningen i en tolking av vedkommende lov og straffebestemmelse. Informasjonshensyn tilsier dessuten etter vår vurdering at formuleringen i § 12 også benyttes i § 1.»

Kommisjonen er enig i at det uttrykkelig bør gå fram av loven at unntak fra hovedregelen i § 1–1 også kan følge av lovtolking. Henvisningen til «vedkommende lov» foreslås imidlertid sløffet idet det i prinsippet kan være tale om lovbestemte og innfortolkede unntak både i straffeloven selv og i særlovgivningen.

Unntakene kan i prinsippet dreie seg om ulike sider ved straffelovgivningen. Særlig oppstår spørsmålet i forbindelse med det stedlige virkeområdet for bestemte særlover. Kommisjonen foreslo opprinnelig på denne bakgrunn at bestemmelsene om stedlig virkeområde i straffelovens alminnelige del i utgangspunktet bare skulle gjelde for loven selv og ikke særlovgivningen, jf tidl utk § 3 hvor uttrykket «denne loven» brukes, og §§ 4 til 7 som angir virkeområde og anvendelse for «loven». Samtidig ble det foreslått en egen bestemmelse i tidl utk § 12 om at de alminnelige bestemmelsene om stedlig virkeområde likevel skulle gjelde når ikke annet var bestemt eller fulgte av en tolking av vedkommende lov. Bestemmelsen var ment som en påminnelse om at det stedlige virkeområdet for straffebestemmelser i særlovgivningen måtte søkes i en tolking av vedkommende lov, og at løsningen ville kunne avvike fra straffelovens alminnelige bestemmelser, jf delutredning V s 56.

Kommisjonen har nå kommet til at dette forholdet vedrørende særlovers virkeområde må ansees å komme tilstrekkelig klart fram ved tilføyselsen om lovtolking som er tatt inn i utk § 1–1, sammenholdt med omtalen av dette spørsmålet her i forarbeidene. Noen egen bestemmelse til påminnelse om dette som i tidl utk § 12 er da ikke nødvendig.

Formuleringen av bestemmelsene i tidl utk §§ 4 flg om stedlig virkeområde innebar som nevnt at de i utgangspunktet bare gjaldt straffeloven selv.

Ved at § 12 sløyfes og § 1–1 gjøres gjeldende også for bestemmelsene om stedlig virkeområde, blir utgangspunktet det motsatte. Det dreier seg imidlertid her utelukkende om valg av lovteknikk og ikke noen endring i realitet.

Som følge av at inndelingen av de alminnelige bestemmelsene i fem deler sløyfes, jf avsnitt 7.2 foran, foreslås det for øvrig at henvisningen i tidl utk § 1 til «bestemmelsene i denne lovens første til femte del» endres til «bestemmelsene i første del».

8.1.3 Utk § 1–2. Folkerettslige begrensninger

Utk § 1–2 svarer til strl § 1 andre ledd, som ble innført ved lov 19. juli 1996 nr 57. Om bakgrunnen for lovvedtaket vises det til Ot prp nr 42 (1995–96).

Utk § 1–1, som skal erstatte strl § 1 første ledd, gjelder anvendelsesområdet for bestemmelsene i lovens første del, jf avsnitt 8.1.2 foran. Begrensningene i folkeretten som strl § 1 andre ledd viser til, knytter seg derimot til all straffelovgivning. Kommisjonen anser det derfor mest naturlig at bestemmelsen i strl § 1 andre ledd skilles ut som en egen § 1–2 i utk.

Bestemmelsen tar opp i seg tidl utk § 11, som dermed går ut.

I tidl utk § 11, som bare gjaldt bestemmelsene om stedlig virkeområde, kom den folkerettslige begrensningen til uttrykk ved at de aktuelle bestemmelsene ikke måtte «anvendes» i strid med alminnelig folkerett eller overenskomst med fremmed stat. Den generelle folkerettsreservasjonen som følger av nåværende strl § 1 andre ledd, jf utk § 1–2, har en annen formulering. Realiteten er imidlertid den samme. Det vises til Ot prp nr 42 (1995–96) der det på s 12 blant annet heter:

«Bestemmelsen fastsetter bare at straffelovgivningen skal gjelde med de *begrensningene* som følger av overenskomst med fremmed stat eller av folkeretten for øvrig. Den vil derfor ikke kunne anvendes i en lovovertredders disfavør.»

8.1.4 Utk § 1–3. Straffelovgivningens virkeområde i tid

Utk § 1–3 svarer i hovedsak til tidl utk § 2, jf delutredning V s 34–38 og s 277.

Administrasjonsdepartementet ga på følgende måte sin tilslutning til tidl utk § 2 første ledd:

«Administrasjonsdepartementet (AD) er tilfredse med at overtredelser av prisforskrifter fortsatt vil bli pådømt etter bestemmelsene på gjerningstiden, slik praksis er etter den grunn-

leggende dom på dette området, i Rt. 1920, side 486. Endringer i, eller opphevelse av prisforskrifter som er fastsatt i medhold av pristiltaksloven § 1, vil således ikke komme tiltalte til gode når endringene eller opphevelsen har funnet sted etter at den straffbare handlingen er foretatt.»

Konkurransetilsynet sluttet seg på tilsvarende måte til den foreslåtte bestemmelsen.

Også *Advokatforeningen* støttet tidl utk § 2 første ledd, derunder at en ny, mildere lov også skal anvendes ved ny domfellelse etter gjenopptakelse. På dette punktet var det dissens i den tidligere kommisjonen, idet et mindretall foreslo at det ved domfellelse i gjenopptakelsessaker skulle anvendes samme lov som ved den opprinnelige pådømmelsen. Et *flertall* i den nåværende kommisjonen, lederen Høgetveit og medlemmene Coward og Fossgard, har samme syn som mindretallet i delutredning V, og viser til dets begrunnelse på s 37. I tillegg til det som anføres der, vil flertallet peke på faren for økt press på gjenopptakelsesinstituttet motivert i ønske om lavere straff, selv om en lovendring i seg selv ikke skal være et relevant moment. Et *mindretall*, medlemmene Hauge og Sulland, ser ingen slik fare, og mener det vil være mest i samsvar med hovedregelen i § 1–3 at den nye, mildere loven anvendes. Disse medlemmene slutter seg dermed til synspunktet til flertallet i delutredning V på s 37. Sammenliknet med tidl utk § 2 er det i tråd med flertallets syn tilføyd et nytt tredje punktum i utk § 1–3 første ledd.

Til tidl utk § 2 første ledd framholdt *Advokatforeningen* dessuten at

«... bestemmelsen må gis anvendelse for de reaksjonsformer som er nevnt i forslaget § 41 og at det tydelig bør fremgå av bestemmelsens ordlyd».

Det går fram av delutredning V s 36 at dette spørsmålet er uklart etter gjeldende rett, men at kommisjonens forslag er ment å omfatte alle strafferettslige reaksjoner, både straff etter utk § 5–1 og andre strafferettslige reaksjoner etter § 5–2. Kommisjonen legger til grunn at det i praksis aldri vil kunne oppstå tvil på dette punktet og har ikke funnet grunn til noen presisering i lovteksten.

Når det gjelder tidl utk § 2 andre ledd, hadde *ØKOKRIM* visse reservasjoner:

«I utredningen s 36 omtales tilfeller hvor flere straffbare handlinger bedømmes som ett fortsatt straffbart forhold. Kommisjonen foreslår en oppdeling av forholdet slik at 'den del som er forøvet før lovendringen behandles etter den eldre loven, og den del som er forøvet etterpå

behandles etter den nye, jfr utkastet § 2 annet ledd første punktum. Dette er antakelig også gjeldende rett, jfr Rt 1987 s 1049'.

Endring (skjerpning) av en straffelov kan omfatte: a) nykriminalisering (f eks utvidelse av skyldform), b) omformulering av gjerningsbeskrivelsen (som kan omfatte språklig forbedring, presisering av tidligere uklarhet, formuleringsendringer som *kan* oppfattes som utvidende i forhold til tidligere ordlyd mm), c) endring (utvidelse av handlingsnorm, men ikke straffetrussel), d) økt strafferamme eller ny straffart, e) økte foreldelsesfrister.

Endringsformene er forskjelligartede, og det er ikke gitt at alle formene bør vurderes likt etter bestemmelsen i utvalgets forslag. Dersom bestemmelsen innføres bør forarbeidene søke å avklare tvilsspørsmål som reises ved anvendelsen av et dobbelt regelsett ved fortsatt straffbart forhold.

ØKOKRIM vil påpeke at det ofte medfører problemer når ett sammenhengende straffbart forhold skal vurderes etter ulike regler. Spesielt gjelder dette innenfor områder (eksempelvis økonomisk kriminalitet) som er, og må være, i dynamisk utvikling, fordi lovverket må følge etter en virkelighet som stadig endrer seg. Problemene med dobbelt regelsett kan være av praktisk karakter (formulering av tiltalebeslutning, domsslutning mm), samtidig som materielle rettsspørsmål kan utløse tvil ved bruk av ulike regelsett, og unødig vidløftiggjøre saken.

Dersom ikke sterke grunner taler for, er det derfor ønskelig at man velger lovtekniske løsninger som gir enkle og klare regler – slik man har valgt å gjøre i svensk og dansk rett på dette punkt. Det fremgår ikke av utredningen at det foreligger tungtveiende grunner som forsvarer Kommisjonens forslag.

I sin generelle form kan derfor ØKOKRIM ikke uten videre gi tilslutning til lovutkastet § 2 annet ledd første punktum. Innen de grenser grunnloven setter, vil det være vesentlige fordeler ved å bedømme hele det fortsatte forholdet etter den nye lov, uansett om denne er mildere eller strengere.»

Etter kommisjonens oppfatning vil det være i best harmoni med Grunnlovens forbud mot tilbakevirkning at en strengere lov ikke anvendes på den delen av det fortsatt straffbare forholdet som ligger forut for endringslovens ikrafttredelse. Dette standpunktet gir to muligheter: enten å opprettholde forslaget i delutredning V eller å bedømme hele forholdet etter den mildeste loven.

Kommisjonen har valgt å opprettholde forslaget fra delutredning V, og viser til drøftelsen der på s 36. Rettsteknisk vil det riktignok være en fordel å

unngå å måtte dele opp forholdet. Dette kan imidlertid ikke oppveie de uakseptable konsekvensene av å skulle bedømme hele forholdet etter den mildeste loven. Etter kommisjonens oppfatning vil det være lite rimelig at nye regler om skjerpede straffereaksjoner ved fortsatt straffbare forhold ikke skal kunne anvendes på overtredelser som begås etter en lovendring. Et ikke uvanlig eksempel på et fortsatt straffbart forhold er seksuelle overgrep mot barn. Rettspraksis viser at slike overgrep ikke sjelden foregår over mange år. En konsekvens av ikke å dele opp forholdet vil være at de nye og strengere bestemmelsene vil gjelde for lovbrutere som forgår seg etter en straffskjerpelse, mens lovbrutere som har påbegynt sine straffbare handlinger forut for en lovendring og fortsetter, kanskje til og med i årevis, er vernet mot straffskjerpelse. Slik forskjellsbehandling vil være lite rimelig.

I enkelte tilfeller vil det være en skjønnsmessig overgang mellom straffbare handlinger der sammenhengen mellom handlingene er så nær at fortsatt straffbart forhold konstateres, og andre tilfeller der sammenhengen vurderes å være for løs. Kommisjonens standpunkt innebærer at samme regelsett skal anvendes uavhengig av om handlingene regnes som ett fortsatt straffbart forhold eller som flere atskilte overtredelser i likeartet realkonkurrens. Etter kommisjonens syn ville det være uheldig om den skjønnsmessige bedømmelsen av om en straffbar virksomhet utgjør et sammenhengende forhold eller ikke, skulle være avgjørende for hvilken lov som skulle anvendes.

Kommisjonen anbefaler, i tråd med uttalelsen fra ØKOKRIM, at det ved ny lovgivning såvidt mulig tas klar stilling til de spørsmålene om straffelovgivningens virkeområde i tid som måtte reise seg. Dette kan skje ved egne overgangsbestemmelser eller ved merknader i forarbeidene.

I forhold til tidl utk § 2 er tredje ledd strøket, da påtalebegjæring fra den fornærmede ikke lenger vil være noe vilkår for påtale, jf avsnitt 7.8 foran. Av samme grunn er fjerde ledd (nytt tredje ledd) endret.

I andre ledd andre punktum er «om fellesstraff ved flere lovbrudd» føyd til av opplysningshensyn, og «anvendes likevel ikke» er endret til «gjelder ikke». Også ellers er det foretatt enkelte språklige endringer sammenliknet med tidl utk § 2, uten at dette er ment å ha noen betydning for realiteten.

8.1.5 Generelt om straffelovgivningens stedlige virkeområde

I tidl utk §§ 3 til 12 foreslo den tidligere kommisjonen bestemmelser om straffelovgivningens sted-

lige virkeområde. Det vises til de generelle merknadene om dette i delutredning V s 38–41.

I høringsrunden hadde *Utenriksdepartementet* følgende generelle synspunkter på bestemmelsene i tidl utk om straffelovgivningens stedlige virkeområde:

«Blant de spørsmål som reises i delutredning V, er straffelovgivningens stedlige virkeområde i forhold til nasjonale jurisdiksjonsområder av særlig betydning for Utenriksdepartementet. Det vises i denne forbindelse til Departementets høringsuttalelse til delutredning II av 30.4.1985 (delvis referert på nærværende utrednings s 39). Som en generell kommentar er det grunn til igjen å påpeke at man med hensyn til spørsmålet om folkerettens begrensninger bør utvise stor varsomhet mot å overskride skranke for den nasjonale lovgivningskompetanse. Ikke minst i relasjon til behovet for å kunne imøtegå andre staters ekstraterritoriale lovgivning på det næringsøkonomiske område, vil det være i norsk interesse å begrense adgangen til å gjøre norsk ekstraterritorial straffejurisdiksjon gjeldende.

Hensynet til folkeretten kan i utgangspunktet ikke anses tilfredsstillende ivarettatt bare ved det generelle forbehold om folkerettslige begrensninger i lovutkastets § 11 og krav om riksadvokatens samtykke ved påtale i § 6, på områder der det er utviklet slike skranker. Siden høringsrunden om Delinnstilling II i 1985, har FNs havrettskonvensjon av 1982 trådt i kraft 16.11.1994, og fra norsk side vurderes ratifikasjon. Videre anses havrettskonvensjonens regler om jurisdiksjon på kontinentalsokkelen og i den økonomiske sone for å være uttrykk for allminnelig folkerett. Derfor savnes en vurdering av de folkerettslige rammebetingelser for norsk straffejurisdiksjon i henhold til prinsippene i havrettskonvensjonen.»

Når det gjelder forholdet til FNs havrettskonvensjon, viser kommisjonen til Ot prp nr 42 (1995–96) og til utk § 1–2 om folkerettslige begrensninger, jf avsnitt 8.1.3 foran. Havrettskonvensjonen ble ratifisert av Norge 24. juni 1996 og fikk virkning fra 24. juli samme år.

Som det framgår av avsnitt 8.1.2 foran, vil bestemmelsene om stedlig virkeområde etter forslaget gjelde for hele straffelovgivningen og ikke bare for straffeloven selv.

8.1.6 Utk § 1–4. Straffelovgivningens virkeområde i Norge

Utk § 1–4 svarer til tidl utk § 3, jf delutredning V s 41–42 og s 277.

Som nevnt foreslås det imidlertid at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning, ikke bare straffeloven selv, jf avsnitt 8.1.2 foran. I overskriften brukes derfor «straffelovgivningen» istedenfor «loven».

Utenriksdepartementet uttalte i høringsrunden:

«Lovutkastet innebærer ikke endringer i gjeldende rettstilstand, og anses å være klargjørende. For ordens skyld presiseres at 'riket' omfatter land-, sjø- og luftterritoriet, mens man for bilandenes vedkommende ikke har proklamert et sjøterritorium (sml. Cancelli-Promemoria 1812).»

I tidl utk § 3 er straffelovens stedlige virkeområde avgrenset til «riket» og «norske biland». Uttrykket «riket» er synonymt med «Kongeriget Norge» i Grunnloven § 1 og omfatter fastlands-Norge, Svalbard og Jan Mayen. Uttrykket omfatter derimot ikke bilandene, jf Castberg, Norges statsforfatning bind I s 152. Når «Norge» brukes alene i statsrettslig terminologi, ansees derimot også bilandene å være omfattet. I forhold til straffelovgivningens stedlige virkeområde er det imidlertid ingen forskjell på disse territoriene. Kommisjonen anser det som en fordel at man i denne sammenhengen slipper å veksle mellom uttrykkene «riket» og «Norge», som det trolig bare er statsrettsjurister som kjenner forskjellen på. Det foreslås derfor at lovens avgrensning kort og godt knyttes til «Norge», likevel slik at det presiseres i bestemmelsen hvilke territorier som dermed er omfattet. Det understrekes at bestemmelsen ikke medfører noen endring i den statsrettslige og folkerettslige status til de ulike territoriene.

8.1.7 Utk § 1–5. Straffelovgivningens virkeområde utenfor Norge

Utk § 1–5 svarer til tidl utk § 4, jf delutredning V s 42–46 og s 277.

Det foreslås imidlertid at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning, ikke bare straffeloven selv, jf avsnitt 8.1.2 foran. Dette har nedfelt seg ved at «loven» er byttet ut med «straffelovgivningen» i overskriften, i paragrafens innledning og i nr 3.

Videre foreslås det at «riket og norske biland» i overskriften og i paragrafens innledning byttes ut med «Norge», som også omfatter bilandene, jf avsnitt 8.1.6 foran.

Til tidl utk § 4 nr 1 uttalte *Utenriksdepartementet* i høringsrunden blant annet:

«Utenriksdepartementet legger til grunn at begrepet 'transportanlegg' blant annet omfatter undersjøiske rørledninger. Dette må fremgå

uttrykkelig enten av lovens ordlyd eller av forarbeidene. Det er et grunnleggende skille i havretten mellom installasjoner på kontinentalsokkelen og rørledninger. De førstnevnte er i henhold til havrettskonvensjonens artikkel 60 nr. 2 jf. artikkel 80 under kyststatens jurisdiksjon. Rørledninger utenfor sjøterritoriet omfattes derimot i henhold til artiklene 79 og 58 jf. artikkel 86 av det åpne havs friheter på linje med for eksempel skipsfarten. Det siste innebærer at rørledningseierens hjemstat i utgangspunktet har generell jurisdiksjon over rørledningen som sådan, slik at Norge i utgangspunktet har jurisdiksjon over rørledninger på det åpne hav fra norske felter. Dette har blant annet gitt seg utslag i at norske rørledningstraktater åpner for utøvelse av norsk straffejurisdiksjon og politimyndighet også utenfor norsk kontinentalsokkelområde. Selv om det i praksis skulle være hensiktsmessig å overlate til andre staters politimyndigheter å utføre politioppgaver, er det viktig at Norge ikke formelt gir avkall på sin generelle kompetanse på dette området (se Fleischer, Petroleumsrett, 1983, s 367). Dette gjelder både i relasjon til de konsekvenser som kan trekkes av prinsippet om havets friheter for rørledninger, bl.a. når det gjelder beskatningsrett, og for å bevare prinsippet om retten til å plassere rørledninger på fremmede staters kontinentalsokkel. På denne bakgrunn støtter Utenriksdepartementet forslaget i lovutkastets § 4 nr. 1 om å la loven gjelde på 'transportanlegg tilknyttet disse innretningene også når de ligger utenfor norsk kontinentalsokkel', så sant det er helt klart at man med transportanlegg blant annet mener undersjøiske rørledninger.»

Kommisjonen understreker at «transportanlegg» i utk § 1–5 nr 1 også omfatter undersjøiske rørledninger. Noen egen presisering av dette i lovteksten ansees imidlertid ikke nødvendig.

Til tidl utk § 4 nr 2 uttalte *Utenriksdepartementet* blant annet:

«Straffelovkommisjonen går inn for å gi straffeloven anvendelse på forhold innenfor norske jurisdiksjonsområder til havs. Departementet vil uttrykke tilfredshet med tilleggsriteriet 'handling som krenker interesser som den norske jurisdiksjon skal ivareta', slik dette er forklart på s 46 sp. 1 i delutredningen. Kriteriet forhindrer en definisjon av strafferettsjurisdiksjon som ellers ville gått lenger enn det den alminnelige havrett tillater. I denne forbindelse vises til havrettskonvensjonens artikler 56 og 58, samt begrensningene i håndhevelsesbestemmelsen i artikkel 73 nr. 3, som gjenspeiler det delikate kompromiss som er oppnådd ved avveiningen av kyststatens kontra andre staters interesser i sonen.

Formuleringen 'i Norges økonomiske sone eller i andre områder underlagt *begrenset* norsk jurisdiksjon' ansees å være uheldig, og er heller ikke dekkende for folkerettens utgangspunkt om suverene rettigheter i sonen. Det foreslås isteden: 'i soner som er opprettet med hjemmel i lov av 17. desember 1976 nr. 91 om Norges økonomiske sone, samt andre tilstøtende soner'.»

Spørsmålet om formulering av lovteksten på dette punktet ble også kommentert av Utenriksdepartementet i en høringsuttalelse til delutredning II, jf delutredning V s 39. Det ble i uttalelsen fremmet forslag til tekst hvor formuleringen «norsk jurisdiksjon for begrensede formål» inngikk. Kommisjonen er nå enig i at uttrykket «begrenset» bør unngås i denne sammenheng, og det foreslås at «særlig» brukes i stedet. Slik siste del av tidl utk § 4 nr 2 er formulert med en henvisning til «den norske jurisdiksjon», er det for øvrig hensiktsmessig at «jurisdiksjon» også nevnes innledningsvis i bestemmelsen, slik som i Utenriksdepartementets forslag i delutredning V. Med sikte på å kombinere de to uttalelsene fra Utenriksdepartementet, fremmes følgende forslag til innledning i § 1–5 nr 2: «i Norges økonomiske sone eller i tilstøtende soner underlagt norsk jurisdiksjon for særlige formål». Når det gjelder uttrykket «tilstøtende soner», vises det til delutredning I s 258 og delutredning II s 8. For øvrig foreslås uttrykket «besetning eller andre» byttet ut med «en person», jf utk § 1–5 nr 3. Realiteten er den samme.

8.1.8 Utk § 1–6. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 – norsk statsborger eller person med bosted i Norge og norsk foretak

Utk § 1–6 svarer i hovedsak til tidl utk § 5, jf delutredning V s 46–53 og s 277.

Det foreslås at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning, ikke bare straffeloven selv, jf avsnitt 8.1.2 foran. I utkastet her brukes derfor «straffelovgivningen» istedenfor «loven».

Videre foreslås det at uttrykket «bosted» brukes i stedet for «bopel», både i denne paragrafen og i §§ 1–7 og 1–10. Endringen er begrunnet i hensynet til språklig modernisering. Siden endringen gjøres gjeldende også for de andre bestemmelsene hvor tidl utk bruker «bopel», oppfylles samtidig hensynet til språklig ensartethet, jf om dette i delutredning V s 47.

I tidl utk § 5 tredje ledd nr 1 ble uttrykket «fast bopel» brukt uten at det ble opplyst om dette inne-

bar noen realitetsforskjell sammenliknet med «bopel» alene. Den nåværende kommisjonen legger til grunn at det ikke var tilsiktet noen forskjell på dette punktet. Det vises her til at «bopel» i tidl utk § 5 første ledd var ment å erstatte uttrykket «hjemmehørende» i strl § 12 nr 3 uten at noen vesentlig realitetsforandring var tilsiktet, jf delutredning II s 42. Videre er det i strafferettslig litteratur tradisjon for å bruke uttrykket «hjemmehørende» som synonymt med «fast bopel», jf blant annet Andenæs, *Alminnelig strafferett* s 501: «Hjemmehørende i Norge er alle som har fast bopel her ...». Det kan på denne bakgrunn ikke antas at det i tidl utk med «fast bopel» er ment å stille andre vilkår enn ved «bopel». Kommisjonen har på denne bakgrunn sløffet «fast» foran bopel (nå «bosted»).

Kravet om dobbel straffbarhet i tidl utk § 5 nr 1 fikk i høringsrunden støtte fra *Utenriksdepartementet*, *Næringslivets Hovedorganisasjon* og *Advokatforeningen*. Derimot hadde ØKOKRIM betenkeligheter:

«Problemer som reises ved krav om dobbel straffbarhet er ikke ukjent innenfor strafferetten. Enkelte stater imøtekommer eksempelvis ikke rettsanmodninger med mindre anmodningen gjelder et forhold som også er straffbart i bistandslandet. Således har norske myndigheter til dels store problemer med å få rettshjelp i visse typer saker, f eks saker av fiskal karakter, selv der landet i prinsippet yter rettshjelp også i denne type saker. Dels skyldes dette at de fleste land opererer med ulike skatt- og avgiftstyper, og dels er skattebegrepet ulikt oppfattet.

I et konkret tilfelle, hvor rettsanmodning var basert på siktelse for grov utroskap (strl § 275 jf 276) – som ligger innenfor det strafferettslige kjerneområde – ble det fra siktedes side hevdet at den aktuelle handling ikke kunne rammes av utroskapsbestemmelsen i den stat som skulle yte bistand. Spørsmålet ble brakt helt opp til bistandslandets Høyesterett som avgjorde utroskapsbestemmelsens rekkevidde – før norsk påtalemyndighet kunne få gjennomslag for sin anmodning.»

Kommisjonen bemerker at de problemene vedrørende rettsanmodninger til andre land som ØKOKRIM har pekt på, er knyttet til krav om dobbel straffbarhet i *andre* lands interne lovgivning, jf også nedenfor om problemene ØKOKRIM har støtt på i rettshjelpssaker. At andre land har regler om dobbel straffbarhet, er noe man kan gjøre lite med fra norsk side.

ØKOKRIM framholdt videre i sin uttalelse:

«Etter ØKOKRIMs oppfatning undervurderer Kommisjonen problemene ved praktisering av prinsippet 'dobbelt straffbarhet' ved saker som gjelder økonomisk kriminalitet. Utvalget viser på s 47 nederst til de prosessøkonomiske problemene som kan oppstå fordi man må undersøke regelverket i andre land. Kommisjonen mener problemene ikke er så store, fordi det strafferettslige regelverk er blitt mer ensartet gjennom årene bl a på grunn av internasjonalt samarbeid. Bedre kommunikasjon vil også gjøre det enklere å avklare mulig uenighet.

Selv om dette i noen grad kan være riktig vil ØKOKRIM peke på at innenfor et så sammensatt og komplisert område som økonomisk kriminalitet, er det – og vil i overskuelig framtid være – store nasjonale variasjoner i lovgivningen. Ikke så mye mht straffelovgivningens hovedbestemmelser, som når det gjelder rekkevidden i detalj. Og selv om det faktisk ikke er vesentlige forskjeller, oppstår det praktiske problemer straks f eks en forsvarer *hevder* regelverket er anderledes i en annen stat. I så fall må norsk domstol ta standpunkt til spørsmålet prejudisielt, og må for den avgjørelsen innhente autoritative svar. Derved oppstår spørsmålet hvor langt man skal gå i å avklare fremmed internrett. For den som har ressurser er det gode muligheter til å trenere saker på dette grunnlag. Problemer vil lett oppstå i saker med internasjonalt tilsnitt, saker som det i dag allerede er svært kostnads- og tidkrevende å forfølge strafferettslig.

Internasjonal handel er grenseoverskridende – gjerne flere ganger, og det kan være tilfeldig hvor de straffbare handlinger planlegges og gjennomføres. Som følge av stadig økende internasjonalisering av næringslivet, bedre kommunikasjoner (telex, flyforbindelser mm) og utvikling av nye instrumenter i finans og handel, vil norske og utenlandske borgere – fra utlandet – kunne begå en rekke handlinger som kan påføre norske interesser betydelig skade. Hvor dokumenter produseres, eller styremøter avholdes kan ofte velges etter forgodtbefinnende. I tillegg er det en rekke selskaper som etableres i såkalte skatteparadis, nettopp fordi de har en annen lovgivning enn den norske på sentrale områder.

På bakgrunn av dette kan ØKOKRIM ikke anbefale innført et system som er tilnærmet uavkortet basert på et krav om dobbel straffbarhet, dersom ikke tungtveiende hensyn taler for. De hensyn som taler for kravet om dobbel straffbarhet (s 48), kan ikke forsvare at det legges betydelige hindringer for å forfølge straffbare utlandsrelaterte forhold. Prinsippet om dobbel straffbarhet, slik vi kjenner det fra rettshjelpssaker, medfører betydelige problemer.

Etter ØKOKRIMs oppfatning vil det da være galt om prinsippet i tillegg innføres i norsk strafferett i den form utvalget har foreslått.

Etter ØKOKRIMs oppfatning åpner kravet om dobbel straffbarhet mange uoversiktlige og unødvendige tvistepunkter med store muligheter for å trenere saker. Saker som involverer internasjonale forhold er allerede blitt så kostnads- og tidkrevende, at ytterligere vilkår som må oppfylles før straffereaksjon kan anvendes, ikke bør innføres.»

Som det går fram av delutredning V, er kommisjonen klar over at kravet om dobbel straffbarhet vil kunne medføre vanskeligheter. Kommisjonen fastholder likevel at de beste grunner taler for at det som hovedregel stilles krav om dobbel straffbarhet i de tilfellene som reguleres av utk § 1–6. Etter den nåværende kommisjonens syn er det til og med grunn til å utvide kravet til dobbel straffbarhet noe i forhold til forslaget i delutredning V.

I delutredning V s 48 ble det lagt til grunn at det i alminnelighet vil virke mest rimelig at norske regler av «mer prosessuell karakter» får anvendelse. Det framgikk at man med dette mente at norske foreldelses- og påtalsregler fullt ut skulle anvendes ved strafforfølgning i Norge. For så vidt gjelder påtalsreglene, er den nåværende kommisjonen enig i dette forslaget. Men kommisjonen er på den annen side nå kommet til at kravet til dobbel straffbarhet i norsk straffelovgivning ikke skal ansees oppfylt dersom forholdet er foreldet etter gjerningslandets lov. Dette er i samsvar med anbefalingen fra Nordisk strafferettskomité, jf Nord 1992: 17 Straffrättslig jurisdiktion i Norden s 46–47. Komiteen anbefaler generelt sett en hovedregel om dobbel straffbarhet i nordisk straffelovgivning, og uttaler at kravet om dobbel straffbarhet i prinsippet alltid bør bedømmes konkret. I den sammenheng gir komiteen uttrykk for at dersom en materiell foreldelsesfrist i gjerningslandet er løpt ut, er kravet til dobbel straffbarhet ikke oppfylt.

Det forslaget kommisjonen nå går inn for, vil bringe de norske reglene mer på linje med de tilsvarende bestemmelsene i Sverige og Danmark, jf BrB § 2 andre ledd og dansk strl § 7 første ledd nr 2.

For øvrig anser kommisjonen det også rent terminologisk mer naturlig å se foreldelsesreglene som en del av spørsmålet om «den materielle straffbarhet» enn som regler «av mer prosessuell karakter».

At man for å kunne konstatere dobbel straffbarhet må avklare at forholdet ikke er foreldet etter gjerningslandets lov, medfører etter den nåværende kommisjonens syn neppe noen vesentlig

utvidelse av de undersøkelsene som likevel må gjøres om gjerningslandets lovgivning. Også etter forslaget i delutredning V ville det måtte kreves en relativt høy grad av konkretisering ved bedømmelsen av om en handling rammes av gjerningslandets lov. Man må undersøke hvordan straffebestemmelsen nærmere blir tolket i vedkommende land, og det kan blant annet vise seg nødvendig å få klarlagt grensen for straffbart forsøk eller om området for nødverge eller nødrett er det samme som hos oss. At man i samme omgang også må avklare foreldesspørsmålet, betyr antakelig lite.

Selv om kommisjonen på dette punktet foreslår en materiell endring i forhold til tidl utk § 5, ansees det ikke nødvendig med noen endring av teksten i utk § 1–6 første ledd nr 1. Kravet om dobbel straffbarhet er uttrykt ved at handlingen må være «straffbar» etter loven i vedkommende land. Dette er den samme formuleringen som brukes i dansk strl § 7 første ledd nr 2, hvor det nettopp stilles krav om at vedkommende lands foreldelsesregler ikke må være til hinder for strafforfølgning. Også for tidl utk § 5 framgikk for øvrig tolkingen bare av forarbeidene.

Et generelt krav om dobbel straffbarhet vil innebære en begrensning av rekkevidden av norsk straffelov i forhold til i dag. Noen detaljert gjennomgåelse av hvilke utslag dette kan tenkes å få i forhold til de enkelte straffebudene, er det ikke grunn til å foreta i denne forbindelse. Kommisjonen har likevel funnet det naturlig å nevne en nyere lov hvor spørsmålet har betydning, nemlig kjønnslemlestelsesloven 15. desember 1995 nr 74. Ved lovendring samme dag ble denne loven føyd til i strl § 12, jf nå første ledd nr 3 bokstav h. Bakgrunnen for tilføyelsen var å sette forbud mot at noen tar med barn til land hvor omskjæring er utbredt og får utført inngrepet der, jf Ot prp nr 50 (1994–95) s 6. Når det i utk § 1–6 første ledd nr 1 stilles krav om dobbel straffbarhet, vil straff i et tilfelle som nevnt være avhengig av at handlingen er straffbar også i det landet der den begås. Av lovforarbeidene framgår det at omskjæring er «offisielt forbudt» i en rekke land der dette er mest utbredt. Om dette også gjelder medvirkning, er ikke opplyst. Det er antakelig det sistnevnte som vil ha betydning for vurderingen av om kravet til dobbel straffbarhet vil medføre noen omfattende innskrenkning av muligheten til å strafforfølge de tilfellene som lovgiver har ønsket å ramme. Kommisjonen har ikke selv innhentet noen oversikt over rettstilstanden i de aktuelle afrikanske landene for dette særtilfellet. Det tilføyes for ordens skyld at kommisjonen mener at kjønnslemlestelsesloven er overflødig ved siden av utk §§ 27–3 og 27–4 om

vanlig og grov legemsskade, jf avsnitt 11.2.2.14 nedenfor. Regelen om at samtykke ikke fritar for straff er foreslått innarbeidet i utk § 27–8 om samtykke fra den fornærmede, jf avsnitt 9.13.2 nedenfor. Plasseringen av bestemmelsene har imidlertid ingen betydning i denne sammenheng.

Den nåværende kommisjonen foreslår at oppregningen i utk § 1–6 første ledd suppleres med et nytt nr 2, som på tilsvarende måte utvider straffelovgivningens virkeområde når handlingen rammes av utk kap 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten, jf avsnitt 9.2 nedenfor. I den utstrekning Norge har en folkerettslig plikt til å ha straffebestemmelser mot slike handlinger, jf Genève-konvensjonene 1949 og tilleggsprotokoll I 1977, vil det samme følge av utk § 1–8, jf avsnitt 8.1.10 nedenfor. For handlinger som faller utenfor Genève-konvensjonen, men innenfor vedtektene 17. juli 1998 for Den internasjonale straffedomstol (Roma-vedtektene), foreligger imidlertid ingen slik folkerettslig forpliktelse til strafforfølgning. Den formelle forpliktelsen er i hovedsak begrenset til å samarbeide med Den internasjonale straffedomstolen i dens etterforskning og strafforfølgning av forbrytelser som faller inn under Domstolens jurisdiksjon, jf nærmere om vedtektene i avsnitt 9.2 nedenfor. Med et krav om dobbel straffbarhet for slike handlinger, kan man risikere å komme i den situasjon at norske myndigheter er forpliktet til å utlevere blant annet egne borgere til strafforfølgning for Domstolen, fordi handlingene ikke kan forfølges her i landet, for eksempel på grunn av inntruffet foreldelse etter gjerningslandets lov. Det kan også tenkes at rettsordenen har brutt sammen i det området der handlingen er begått, på en slik måte at det gir liten mening å kreve dobbel straffbarhet. Etter kommisjonens oppfatning bør det på denne bakgrunn ikke oppstilles krav om dobbel straffbarhet for handlinger som nevnt i utk kap 16.

I høringsrunden påpekte ØKOKRIM også følgende:

«Også forholdet til utenlandske selskaper som driver virksomhet i Norge reiser vanskelige spørsmål. Paragraf 5 første ledd utvider bl a straffelovens virkeområde dersom handlingen er foretatt 'på vegne av et foretak registrert i Norge'. Derimot gjelder etter utkastet ikke straffeloven for handlinger foretatt på vegne av utenlandske selskaper med unntak av regelen i § 5 fjerde ledd som tar sikte på rene 'flukt-forsøk'. Det er ikke umiddelbart innlysende at det skal gjelde ulike regler for norsk-registrerte selskaper og for utenlands-registrerte selskaper som driver virksomhet i Norge. Mye synes

å tale for at norsk straffelov bør gjelde på samme vis for norsk-registrerte selskaper og for utenlands-registrerte selskaper dersom de driver virksomhet her i landet, og det straffbare forhold er foretatt på vegne av (i tilknytning til) selskapets virksomhet i Norge.

Et praktisk tilfelle kan formentlig være korrupsjon foretatt i utlandet i forbindelse med oljeutbyggingen i Nordsjøen, der handlingen kan tenkes begått på vegne av et norsk selskap, alternativt på vegne av utenlandsk selskap med oppdrag på kontinentalsokkelen. Denne forskjellen burde neppe medføre ulike strafferettslige løsninger.»

Kommisjonen antar at dersom det straffbare forholdet er foretatt på vegne av (eller i tilknytning til) selskapets virksomhet i Norge, jf ØKOKRIMs formulering, vil forholdet ofte bli å anse som begått i Norge i medhold av utk § 1–9, jf avsnitt 8.1.11 nedenfor, slik at foretaksstraff dermed kan ilegges etter vanlige regler. Men dersom handlingen må ansees foretatt i utlandet på vegne av et utenlandsk selskap, vil det ikke være adgang til å illegge foretaksstraff (unntatt i tilfeller som omtalt i utk § 1–6 tredje ledd nr 2). Etter kommisjonens syn innebærer dette en naturlig avgrensning av foretaksansvaret. Den som har handlet på vegne av det utenlandske selskapet, vil imidlertid etter omstendighetene kunne straffes etter utk § 1–7, jf avsnitt 8.1.9 nedenfor.

Bestemmelsen i tidl utk § 5 tredje ledd nr 2 om personer som er statsborgere eller har fast bopel i andre nordiske land, foreslås flyttet til utk § 1–7 om utlendinger uten bosted i Norge. Dermed blir innholdet i de to paragrafene i bedre samsvar med overskriftene.

Overflyttingen gjør det naturlig at tredje og fjerde ledd i tidl utk § 5 trekkes sammen til ett ledd.

I tidl utk § 5 tredje og fjerde ledd brukes uttrykket «når tiltale tas ut». Det går fram av delutredning V s 51 at man med dette også mener utferdigelse av siktelse for pådømmelse i forhørsrett og utstedelse av forelegg. For bedre å dekke også disse typene vedtak foreslås det i utk § 1–6 nr 1 og 2 å erstatte det nevnte uttrykket med «når avgjørelse om å reise påtale treffes», jf også siste ledd hvor «påtale» er brukt.

I delutredning V s 52 drøftes spørsmålet om man bør ha en særregel om straffelovens anvendelse for medlemmer av norske FN-styrker i fremmede land. Kommisjonen fant ikke grunnlag for dette. I høringsrunden var Forsvarsdepartementet, som tidligere hadde gått inn for en slik regel, enig i kommisjonens syn, men føyde til at dette gjaldt

«... selv om det i noen tilfeller vil kunne fremstå som kunstig og upraktisk å 'omdanne' norske sivile handlingsnormer som er belagt med straff til militære tjenesteplikter (feks som i dag ved å innta regler om promillekjøring i en egen 'jeg-vet-erklæring' som vedlegg til den kontrakt om aktiv FN-tjeneste som inngås før utsendelse), som i sin tur kan straffes med hjemmel i militære straffelovs § 77, jfr § 11».

I høringsuttalelsen fra *Utenriksdepartementet* ble kommisjonens syn på dette punktet tatt til etterretning.

Sammenliknet med tidl utk § 5 foreslås det for øvrig en rekke språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.1.9 Utk § 1–7. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 – utlending uten bosted i Norge

Utk § 1–7 svarer i hovedsak til tidl utk § 6, jf delutredning V s 53–54 og s 277–278.

Det foreslås imidlertid at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning, ikke bare straffeloven selv, jf avsnitt 8.1.2 foran. I overskriften brukes derfor «straffelovgivningen» istedenfor «loven».

Som nevnt i avsnitt 8.1.8 foran foreslås det dessuten at også statsborgere i de andre nordiske landene omhandles i denne paragrafen, som gjelder utlendinger uten bosted i Norge, og ikke i utk § 1–6, som gjelder norske statsborgere og personer med bosted i Norge. Når det gjelder den språklige endringen av «bopel» til «bosted», vises til avsnitt 8.1.8 foran.

Innholdsmessig har bestemmelsen store likhetstrekk med foregående paragraf. I forhold til tidl utk § 6 foreslås det imidlertid at bestemmelsen forenkles språklig ved at det henvises til de relevante leddene i utk § 1–6.

Henvisningen til § 1–6 første ledd gjelder etter ordlyden også nr 4, som bestemmer at en handling foretatt utenfor området for noen stats høyhetsrett, kan straffes når den kan føre til strengere straff enn bot. Det følger av utk § 1–7 nr 2 at når det dreier seg om statsborgere i land utenfor Norden, vil vilkåret likevel være at handlingen kan føre til fengsel i mer enn 1 år, såfremt vedkommende heller ikke er «bosatt» i et annet nordisk land, jf utk § 1–7 nr 1.

Etter tidl utk § 6 var det et vilkår for straffelovens anvendelse at vedkommende utlending oppholdt seg i Norge når tiltale ble tatt ut. ØKOKRIM uttalte om dette:

«Etter forslaget er det et tilleggsvilkår for straff at vedkommende oppholder seg i Norge når tiltale tas ut, jfr § 6 første ledd nr 1. Tiltale tas ut etter at etterforskningen er avsluttet. Dersom gjerningsmannen ser det går i retning av tiltale, kan han reise fra landet og således unngå den strafferettslige forfølgning. En slik løsning er uheldig og rammer tilfeldig. ØKOKRIM forslår derfor at 'tiltale' erstattes med 'siktelse' i lovteksten. Tidspunktet for siktelse har gjerningsmannen mindre muligheter til å manipulere seg unna.»

Kommisjonen er enig i dette. Den opprinnelig foreslåtte regelen vil kunne føre til at påtalemyndigheten skynder seg med å ta ut tiltale før etterforskningen egentlig er fullført, eller at en langvarig og omfattende etterforskning kan vise seg å være bortkastet fordi den siktede reiser ut av landet før tiltale tas ut. Kommisjonen foreslår derfor i tråd med ØKOKRIMs syn at tidspunktet for siktelse skal være avgjørende. Dette tidspunktet er også avgjørende for når foreldelse avbrytes, jf utk § 15–5 første ledd. Ved å henvise til denne bestemmelsen får man fram både at alle siktelsesformer er omfattet, og at det ved utenrettslig erklæring og forelegg er nødvendig med meddelelse, jf domstoloven 13. august 1915 nr 5 § 146 andre ledd.

I tilknytning til tidl utk § 6 andre ledd het det i delutredning V s 53–54:

«Som nevnt foran har kommisjonen i tilknytning til utkastet § 5 første ledd nr 1 kommet til at kravet om dobbel straffbarhet ikke innebærer at gjerningslandets foreldelses- og påtaleregler får anvendelse. I forhold til utlendingers handlinger i utlandet er det større grunn til å kreve at straff også skulle kunne anvendes i gjerningslandet for at forfølgning skal kunne skje i Norge. Er feks handlingen foreldet, vil det være lite rimelig å forfølge saken i Norge. ... Kommisjonen foreslår derfor i utkastet § 6 annet ledd at det må være 'adgang til å anvende straff' etter gjerningslandets lov hvis handlingen er foretatt på en annen stats område.»

Den forskjellen som her ifølge forarbeidene er tilsett mellom tidl utk § 5 første ledd nr 1 og § 6 andre ledd, er ikke umiddelbart innlysende når man ser på lovteksten alene. Den nåværende kommisjonen mener dessuten det vil kunne skape forvirring om kravet til dobbel straffbarhet skal ha forskjellig innhold i de to bestemmelsene. Dette gjelder desto mer når kommisjonen nå foreslår at vedkommende lands foreldelsesregler skal legges til grunn også i den bestemmelsen som svarer til tidl utk § 5 første ledd nr 1, jf avsnitt 8.1.8 foran om utk § 1–6 første ledd nr 1. Det foreslås på denne bak-

grunn at kravet til dobbel straffbarhet i utk § 1–7 blir det samme som i § 1–6.

I tidl utk § 6 siste ledd var det foreslått at beslutning om påtale skulle treffes av Riksadvokaten. *Utenriksdepartementet* uttalte om dette forslaget:

«Utenriksdepartementet vil påpeke at en opprettholdelse av regelen i nåværende straffelovs § 13 nr. 1 om samtykke fra påtalemyndighetens øverste organ, Kongen i statsråd, ville sikret en belysning av folkerettslige og utenrikspolitiske komplikasjoner som lett kan tenkes i slike saker. En har likevel forståelse for at dette ikke vil være en praktisk ordning.

Det må derfor forutsettes at riksadvokaten konsulterer Utenriksdepartementet eller forelegger spørsmål for regjeringen i tvilstilfeller.»

Kommisjonen er enig i at dette kan være en fornuftig arbeidsordning.

Regelen om at beslutning om påtale skal treffes av Riksadvokaten, gjelder ellers fordelingen av kompetanse mellom de ulike nivåene innen påtalemyndigheten. Systematisk hører en slik regel best hjemme i strpl kap 7, og den foreslås overflyttet dit, jf utkastet til strpl § 65 nytt nr 4 i avsnitt 13.2 nedenfor.

8.1.10 Utk § 1–8. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 – folkerettslig plikt til å strafforfølge

Utk § 1–8 svarer i hovedsak til tidl utk § 7, jf delutredning V s 54 og 278.

Det foreslås imidlertid at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning, ikke bare straffeloven selv, jf avsnitt 8.1.2 foran. I overskriften brukes derfor «straffelovgivning» istedenfor «loven».

I høringsrunden uttalte *Forsvarsdepartementet* følgende om denne bestemmelsen:

«Vi viser til utkastet § 7, og støtter sterkt forslaget om å fastsette en slik bestemmelse som en 'sikkerhetsventil'. Vi antar at bestemmelsen vil kunne få betydning bl a i forhold til Norges bidrag til internasjonal rettsforfølgning, f eks overfor utlendinger som begår straffbare handlinger rettet mot FN-personell i utlandet når handlingen ikke er straffbar etter gjerningsstedets rett og Norge har en folkerettslig forpliktelse til å iverksette straffeforfølgning, jf bl a et foreliggende utkast til en FN-konvensjon vedrørende sikkerhet for FN-personell, som ved eventuell ratifikasjon vil etablere universell jurisdiksjon på nærmere bestemte vilkår kombinert med en slik plikt til strafforfølgning.»

Etter at delutredning V forelå, har det flere ganger vært behov for å ta stilling til den internrettslige gjennomføringen av konvensjonsforpliktelser om at visse handlinger skal kunne straffes etter norsk rett.

Den nevnte konvensjonen om sikkerheten til FN-personell og tilknyttet personell trådte i kraft 15. januar 1999. I konvensjonens art 9 pålegges oppholdsstatene å vedta strenge straffebestemmelser som retter seg mot blant annet drap eller bortføring av FN-personell og tilknyttet personell. Art 10 nr 1 fastslår at de kontraherende partene må treffe slike tiltak som er nødvendige for å etablere straffejurisdiksjon for overgrep mot FN-personell som er begått på vedkommende stats territorium eller av dens egne borgere. Det samme gjelder for andre overgrep, forutsatt at den mistenkte befinner seg på statens eget territorium, og vedkommende ikke utleveres som nevnt i art 10 nr 4. I kgl res 16. juni 1995 ble det konstatert at alle de forholdene som omhandles i art 9, er straffbare etter norsk rett. I relasjon til art 10 påpekes det at den norske straffeloven i utgangspunktet allerede får anvendelse på alle handlinger som er foretatt i riket, herunder på norske fartøy og luftfartøy, jf § 12 nr 1 og 2. Det framgår at konvensjonen ble forelagt Justisdepartementet, som var av den oppfatningen at Norge kunne ratifisere konvensjonen uten at det var behov for lovendringer.

Andre ganger har konvensjonsforpliktelser gitt behov for å utvide straffelovens virkeområde.

For det første ble det ved lov 27. november 1992 nr 113 vedtatt bestemmelser i strl § 12 første ledd nr 3 bokstav d og nr 4 bokstav c for å oppfylle Norges forpliktelser på strafferettens område etter den såkalte ODA-avtalen 2. mai 1992 (avtalen mellom EFTA-statene om opprettelse av et overvåkingsorgan og en domstol). ODA-avtalen protokoll 5 art 26 pålegger Norge en plikt til å ha straffebestemmelser som rammer vitner og sakkyndige som under forsikring avgir falsk forklaring for EFTA-domstolen, og vitner som uteblir fra EFTA-domstolen uten gyldig forfall, jf Ot prp nr 72 (1991–92) s 61–62 og 74–75.

For det andre ble det ved lov 23. juni 1995 nr 35 vedtatt en bestemmelse i strl § 12 første ledd nr 3 bokstav e for å oppfylle Norges strafferettslige forpliktelser i henhold til konvensjon 13. januar 1993 om forbud mot utvikling, produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen samt ødeleggelse av slike våpen (kjemivåpenkonvensjonen). I konvensjonens art VII § 1 bokstav c pålegges landene å sette straff for egne borgeres handlinger i strid med konvensjonen, uansett hvor handlingene er begått. Strl § 12 første ledd nr 3 bokstav e viser til § 5 i gjen-

nomføringsloven 6. mai 1994 nr 10, som sammenholdt med § 1 angir hvilke handlinger som skal kunne straffes, jf Ot prp nr 43 (1994–95) s 14. Konvensjonen trådte i kraft 29. april 1997.

For det tredje ble det ved lov 19. juli 1996 nr 57 vedtatt en bestemmelse i strl § 12 første ledd nr 3 bokstav f for å oppfylle Norges strafferettslige forpliktelser i henhold til FNs havrettskonvensjon 10. desember 1982 art 113. Denne artikkelen krever at hver konvensjonsstat i sin lovgivning skal sørge for at det er straffbart forsettlig eller uaktsomt å forårsake brudd eller skade på kabler eller rørledninger som ligger på havbunnen under det åpne hav. I Ot prp nr. 42 (1995–96) s 5–6 ble det konstatert at norsk rett i det store og hele allerede tilfredsstilte konvensjonens krav ved at man i strl § 12 første ledd nr 3 og 4 hadde henvisninger til bestemmelsene om skadeverk i §§ 291, 292 og 391 og om mer omfattende ødeleggelser i §§ 148, 151 og 151 b. Disse bestemmelsene rammer imidlertid bare forsettlig handlinger, og for å oppfylle konvensjonens krav om at også uaktsomt skadeverk skal kunne straffes, jf strl § 391 tredje ledd, ble strl § 12 første ledd nr 3 bokstav f vedtatt. Konvensjonen trådte i kraft 24. juli 1996.

For det fjerde ble det ved lov 13. juni 1997 nr 47 vedtatt en bestemmelse i strl § 12 første ledd nr 4 bokstav d for å oppfylle nok en folkerettslig forpliktelse om utvidet jurisdiksjon, som Norge hadde tatt på seg ved å slutte seg til europarådsavtalen 31. januar 1995 om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer til sjøs. Art 3 i denne avtalen krever at partene etablerer strafferettslig jurisdiksjon i intern rett over narkotikalovbrudd også når disse er begått ombord på fartøy som fører et av de øvrige avtalepartenes flagg eller registreringsmerke, eller ombord på statsløse fartøy, jf Ot prp nr 59 (1996–97) s 13–14. I § 4 i en egen gjennomføringslov 13. juni 1997 nr 47 er det ved henvisning til bestemte straffebud regnet opp hvilke straffbare handlinger som skal kunne straffes i henhold til den utvidede jurisdiksjonen. Konvensjonen trådte i kraft 1. mai 2000.

For det femte ble det ved lov 17. juli 1998 nr 54 vedtatt en bestemmelse i strl § 12 første ledd nr 3 bokstav g for å gjennomføre forpliktelsene i konvensjonen 18. september 1997 om forbud mot bruk, lagring og produksjon og overføring av anti-personellminer og om ødeleggelse av slike miner. Art 9 i konvensjonen krever at partene skal innføre de nødvendige strafferettslige sanksjoner for å forhindre aktivitet som forbys i konvensjonen, og som utføres av personer, eller på et territorium, som er under statens jurisdiksjon. Strl § 12 første ledd nr 3 bokstav g viser til § 5 i gjennomføringsloven 17. juli

1998 nr 54, som sammenholdt med § 1 angir hvilke handlinger som skal kunne straffes. Konvensjonen trådte i kraft 1. mars 1999.

Endelig ble det ved lov 18. juni 1999 nr 40 vedtatt en bestemmelse i strl § 12 første ledd nr 3 bokstav i for å gjennomføre forpliktelsene i traktat 10. september 1996 om totalforbud mot kjernefysiske prøvesprengingar. Art III nr 1 i konvensjonen krever at staten i samsvar med sine forfatningsregler gjør de tiltakene som er nødvendige for å gjennomføre forpliktelsene i traktaten, herunder særlig å «gjera naudsynnte tiltak for ... c) å forby, i samsvar med folkeretten, fysiske personar som har statens nasjonalitet, å drive slik verksemd alle stader». Strl § 12 første ledd nr 3 bokstav i viser til § 5 i gjennomføringsloven 18. juni 1999 nr 40, som sammenholdt med § 1 fastslår straffbarheten av å gjennomføre prøvesprengning av kjernevåpen eller annen kjernefysisk sprengning i strid med traktaten. Konvensjonen har ennå ikke trådt i kraft.

For flere av de handlingene som Norge har påtatt seg en folkerettslig forpliktelse til å straffe, vil kompetanse for norske domstoler foreligge allerede etter bestemmelsene i utk §§ 1–6 og 1–7. Men uansett om kompetansen bygger på disse bestemmelsene eller på § 1–8, må det i henhold til lovsprinsippet i Grunnloven § 96 kreves at handlingen dekkes av beskrivelsen i et norsk straffebud, jf om dette i Ot prp nr 42 (1995–96) s 9. På denne bakgrunn mener kommisjonen det bør framgå direkte av utk § 24–1 om uriktig forklaring at de beskrevne handlingene er straffbare også når de er foretatt overfor EFTA-domstolen, jf avsnitt 9.10.2 nedenfor. En tilsvarende presisering bør foretas i domstolloven 13. august 1915 nr 5 §§ 205 til 207.

Med den lovgivningsteknikken som er valgt i utk §§ 1–6, 1–7 og 1–8, med mer generelt utformede regler, vil det ikke lenger være nødvendig med noen slik kasuistisk oppramsing av straffebud som man i dag har i strl § 12 første ledd nr 3 og 4.

Utk § 1–8 bygger på den forutsetning at det for visse folkerettslige forpliktelser til å strafforfølge ikke vil foreligge kompetanse for norske domstoler etter bestemmelsene i §§ 1–6 og 1–7, men bare etter § 1–8. Blant annet kan vilkårene om dobbel straffbarhet i §§ 1–6 og 1–7 eller om strafferamme på mer enn 1 års fengsel i § 1–7 nr 2 ikke være tilfredsstillende. I hvilke tilfeller norsk jurisdiksjon utelukkende følger av § 1–8, framgår imidlertid ikke av bestemmelsen selv. Å finne ut dette forutsetter egentlig grundige studier blant annet av hvilke handlinger de aktuelle konvensjonene pålegger statene å strafforfølge, hvilke norske straffebud man ved ratifikasjon har forutsatt oppfyller konvensjonenes krav, og i hvilken grad norsk jurisdiksjon

allerede følger av §§ 1–6 eller 1–7, derunder om kravet til dobbel straffbarhet er oppfylt. Kommisjonen har vurdert om det av opplysningshensyn bør tas inn i § 1–8 en opplisting av de konvensjonene som pålegger Norge å etablere strafferettslig jurisdiksjon, slik at lovanvendere i det minste får en antydning om hvilke typer handlinger det kan være tale om. En slik opplisting vil imidlertid gjøre lovteksten svært omfattende, jf listen over konvensjoner i delutredning II s 24, som ville måtte forlenges med flere senere konvensjoner. Selve opplistingen vil som nevnt heller ikke alene gi svaret på når § 1–8 kommer til anvendelse. De ytterligere studier som er påkrevd, skiller seg i prinsippet ikke fra de undersøkelsene som det vil være nødvendig å foreta vedrørende dobbel straffbarhet i §§ 1–6 og 1–7. Heller ikke disse bestemmelsene gir i seg selv svar på når norsk strafferett kommer til anvendelse. I betraktning av at § 1–8 antakelig bare svært sjelden vil være aktuell, er kommisjonen kommet til at den ikke vil foreslå noen opplisting av de aktuelle konvensjonene.

I forhold til tidl utk § 7 er ellers paragrafoverskriften i utk § 1–8 utvidet for bedre å få fram sammenhengen med de foregående paragrafene. Dessuten foreslås det en forenkling av ordlyden i selve bestemmelsen. Blant annet er formuleringen «ved overenskomst» strøket, da den må ansees overflødig. En folkerettslig forpliktelse på dette området vil riktignok vanligvis ha grunnlag i en overenskomst, men dette nødvendiggjør likevel ikke en uttrykkelig henvisning til overenskomst i lovteksten. Det er heller ikke grunn til i denne sammenheng prinsipielt sett å utelukke eventuelle forpliktelser med grunnlag i alminnelig folkerett.

8.1.11 Utk § 1–9. Handling som ansees foretatt på flere steder

Utk § 1–9 svarer til tidl utk § 8, jf delutredning V s 54–55 og s 278. Det er imidlertid foretatt enkelte språklige endringer.

8.1.12 Utk § 1–10. Adgangen til å strafforfølge forhold som er pådømt i utlandet

Utk § 1–10 svarer i hovedsak til tidl utk § 9, jf delutredning V s 55 og 278.

Tidl utk § 9 svarte med enkelte formelle endringer til strl § 12 a. Ved lov 20. juli 1991 nr 67 om overføring av domfelte ble lov om europeiske straffedommer m.m. opphevet og henvisningen innledningsvis i strl § 12 a ble endret, jf Ot prp nr 47 (1990–91) s 16. Dette er fulgt opp i utk § 1–10.

Ved lov 16. juli 1999 nr 67 ble strl § 12 a utvidet, jf Ot prp nr 56 (1998–99) kapittel 7. Lovendringen trådte i kraft 27. april 2001. Som følge av Stortingets samtykke til ratifikasjon av samarbeidsavtalen mellom Norge, Island og Schengen-landene (datert 19. desember 1996), var det behov for å tilpasse strl § 12 a til Schengenkonvensjonens regler om negativ rettskraft for utenlandske avgjørelser i straffesaker. Også dette er fulgt opp i utk § 1–10.

Første ledd er som følge av lovendringen 16. juli 1999 nr 67 noe omredigert sammenliknet med tidl utk § 9. Lovhenvisningene i innledningen har fått punktvis nummerering, og tidligere nr 1 og 2 er nå skilt ut ved hjelp av bokstavene a og b. I tillegg er det i nr 3 kommet inn en tilføyelse om Schengensamarbeidet, som oppfyller art 54 i konvensjonen. Innledningsvis i bestemmelsens første ledd er for klarhetens skyld tilføyd at det gjelder dom «i utlandet». Sammenliknet med tidl utk § 9 er det innledningsvis i andre ledd tatt inn en presisering om at leddet bare kommer til anvendelse «for saker som nevnt i første ledd nr 1 og 2», jf lovendringen i forbindelse med Schengensamarbeidet, som nødvendiggjorde et nytt nr 3 med egne unntaksregler i tredje ledd, jf nedenfor.

Unntaket i utk § 1–10 andre ledd nr 2 tilsvarende strl § 12 a andre ledd bokstav b. Bestemmelsen har sammenheng med et forbehold som ble tatt fra norsk side ved ratifiseringen av den europeiske konvensjon 28. mai 1970 om gyldigheten av straffedommer.

Det går fram av Ot prp nr 50 (1972–73) s 15 at strl § 12 a andre ledd bokstav d tok sikte på handlinger som Norge er folkerettslig forpliktet til å strafforfølge etter andre overenskomster. Utk § 1–10 andre ledd nr 4 er omformulert for bedre å få fram dette.

Tidl utk § 9 andre ledd nr 5 ville hatt selvstendig betydning ved siden av nr 4 i de tilfellene Norge har en folkerettslig *adgang*, men ikke nødvendigvis *plikt*, til å strafforfølge. Dette er nå innarbeidet i utk § 1–10 andre ledd nr 4, slik at nr 5 kan falle bort.

Sammenliknet med tidl utk § 9 andre ledd foreslås det en rekke språklige endringer uten betydning for realiteten. Blant annet er det innledningsvis og i nr 3 skrevet «Norge» i stedet for «riket», og i andre ledd nr 1 er «området for» endret til «et område som nevnt i», da det ikke er tale om ett sammenhengende område. Dessuten er «bopel» i andre ledd nr 2 endret til «bosted», jf avsnitt 8.1.8 foran.

Utk § 1–10 tredje ledd viderefører strl § 12 a tredje ledd, som ble tilføyd ved lov 16. juli 1999 nr 67. Schengenkonvensjonen art 55 nr 1 bokstav b gir adgang til unntak fra hovedregelen om negativ

rettskraft, når handlingen som lå til grunn for den utenlandske dommen, var «en krenkelse av denne konvensjonsparts nasjonale sikkerhet eller andre like vesentlige interesser». I strl § 12 a tredje ledd bokstav b er det som følge av dette blant annet hjemlet unntak for handlinger som omfattes av strl kap 8 og 9. I utk § 1–10 tredje ledd er dette videreført, jf henvisningene til utk kap 17 om statens selvstendighet og sikkerhet og utk kap 18 om vern av statsforfatningen og det politiske system. I tillegg foreslår kommisjonen å føye til utk kap 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten. Når det gjelder henvisningen til strl kap 14, ble det i proposisjonen vist til at dette kapitlet blant annet omfattet straffebestemmelser knyttet til bekjempelse av terrorisme, alvorlig miljøkriminalitet og alvorlig narkotikakriminalitet. Disse og liknende bestemmelser gjenfinnes nå i ulike kapitler i utkastet til ny straffelov, og kommisjonen har derfor i stedet valgt å ta inn enkelte spredte paragrafhenvisninger. Det gjelder utk § 20–8 om kapring, § 20–11 om sabotasje mot infrastrukturen, § 25–2 om grov narkotikaovertrødelse, § 25–14 om alvorlig miljøkriminalitet og § 29–5 om grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse. Kommisjonen utelukker ikke at vilkåret i Schengenkonvensjonen art 55 nr 1 bokstav b kan tenkes oppfylt også for andre straffebud i utkastet til ny straffelov, og at opplistingen i utk § 1–10 tredje ledd av den grunn kan tenkes supplert. For eksempel kan dette gjelde de straffebudene som rammer avtaler om slike overtrødelse. Kommisjonen har imidlertid lagt vekt på å ikke gjøre opplistingen lengre enn nødvendig. Derved risikerer man heller ikke brudd på konvensjonsforpliktelsen ved å hjemle flere unntak enn det er adgang til, jf art 55.

For øvrig er det foretatt enkelte språklige forenklinger og tilpasninger i utk § 1–10 tredje ledd, for å oppnå harmoni med det foregående leddet. Blant annet er passusen «den ... som lå til grunn for den utenlandske dommen» fjernet samtlige steder.

8.2 Utkap 2. Legaldefinisjoner mv

8.2.1 Innledning

Utkap 2 svarer til tidl utk kap 2, jf delutredning V s 57–69. Det foreslås samme kapitteloverskrift som i tidl utk.

Behovet for et kapittel med legaldefinisjoner drøftes kortfattet i delutredning V s 57, hvor det blant annet vises til at de øvrige nordiske landene har få eller ingen legaldefinisjoner i sine straffelo-

ver, og at utvalget av legaldefinisjoner i andre utenlandske straffelover ofte er varierende. Den tidligere kommisjonen valgte imidlertid å beholde systemet med legaldefinisjoner, under henvisning til at dette muliggjør en enklere utforming av de enkelte bestemmelsene i loven.

Den nåværende kommisjonens gjennomgåelse av straffelovens spesielle del har gitt grunnlag for å sløyfe flere av de legaldefinisjonene som var inntatt i tidl utk kap 2, jf avsnitt 7.7 foran. På denne bakgrunn framstår det nå som mer tvilsomt om det er behov for et eget kapittel med legaldefinisjoner i straffeloven. På det nåværende stadiet i kommisjonens arbeid synes det likevel fortsatt å være grunn til å ha et slikt kapittel, men det tas et visst forbehold om at den konkrete utformingen av lovteksten i de enkelte straffebudene vil kunne gi grunnlag for en annen konklusjon.

En generell oversikt over forslagene til legaldefinisjoner i tidl utk er gitt i delutredning V s 57–58. Der går det fram at enkelte av paragrafene bare var ment som midlertidige overgangsbestemmelser i påvente av en fullstendig revisjon av straffeloven. Dette gjaldt for eksempel definisjonen av forbrytelser og forseelser i tidl utk § 13 og av betydelig skade i § 16. Tidl utk § 13 er nå tatt ut, jf avsnitt 7.4 foran om opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser, mens kommisjonen har kommet til at man likevel bør beholde en legaldefinisjon av betydelig skade. Derimot foreslås det ingen definisjoner av offentlig tjenestemann, trykt skrift, påtaleunntatelse og den fornærmede, slik kommisjonen tidligere gikk inn for som permanente ordninger, jf avsnittene 7.7.1 til 7.7.4 foran.

Forslaget om å ta legaldefinisjonen av «krigstid» ut av de alminnelige bestemmelsene opprettholdes. Om dette uttalte *Forsvarsdepartementet* i høringsrunden:

«Under forutsetning av at legaldefinisjonen av krigstid etter gjennomgangen av straffelovens spesielle del kun vil ha betydning for straffebestemmelser i et eventuelt videreført kapittel om straffbare handlinger mot statens selvstendighet og sikkerhet, har vi ikke vesentlige motforestillinger mot kommisjonens forslag om å flytte legaldefinisjonen fra straffelovens innledende del til nevnte kapittel. Dette vil ikke ha betydning for definisjonen av krigstid i den militære straffelov, som har en egen legaldefinisjon av begrepet i § 3 første ledd.»

Legaldefinisjonene i tidl utk kap 2 gjaldt for «denne loven» på samme måte som straffelovens legaldefinisjoner, med unntak for strl § 10 om trykt skrift. I den grad de legaldefinerte uttrykkene forekommer i særlovgivningen, vil det være naturlig å se hen til

definisjonene i straffeloven, med mindre noe annet er bestemt eller følger av en tolking av vedkommende lov. I kraft av utk § 1–1 er dette ordningen for alle de alminnelige bestemmelsene i del I. Kommisjonen er derfor kommet til at det ikke er nødvendig å la legaldefinisjonene i utk kap 2 være begrenset til «denne loven».

I forhold til definisjonene i tidl utk kap 2 er det også foretatt enkelte andre endringer. Disse er nærmere omtalt i de følgende avsnittene.

8.2.2 Utk § 2–1. De nærmeste

Utk § 2–1 svarer i hovedsak til tidl utk § 14, jf delutredning V s 59–62 og s 278.

Det foreslås at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning og ikke bare straffeloven, jf avsnitt 8.2.1 foran. I innledningen i første ledd er derfor «i denne loven» sløyfet.

Uttrykket «nærmeste» har i straffeloven størst betydning i forbindelse med regler som gjør påtalespørsmålet avhengig av forholdet mellom gjerningspersonen og den fornærmede, jf strl §§ 82 andre ledd, 222 tredje ledd, 264 andre ledd og 280 første ledd. Disse reglene bortfaller som følge av kommisjonens forslag til påtalerregler, jf avsnitt 7.8 foran og utkastet til ny strpl § 62 a i avsnitt 13.2 nedenfor. Men det finnes også straffrihetsregler i enkelte straffebud som gjør bruk av ordet «nærmeste», jf strl §§ 132 tredje ledd, 139 andre ledd, 167 andre ledd og 172. Samtlige av disse bestemmelsene foreslås videreført, jf utk § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning, § 21–6 om brudd på avvergingsplikt, § 24–1 om uriktig forklaring og § 24–5 om plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse. Legaldefinisjonen har her betydning for om handlingen er straffbar eller ikke.

I høringsrunden uttalte *Barne- og familiedepartementet*:

«Når det gjelder forslaget til definisjonen av 'nærmeste' i utkastets § 14, finner departementet det positivt at dette også omfatter fostersøsken og fosterforeldrenes foreldre. Vi er også enige i at det vanskelig kan gis en generell definisjon av fosterforhold, men at dette uansett må omfatte de tilfelle hvor det er fattet et formelt vedtak om fosterhjemsplasing. Departementet vil for øvrig vise til lov av 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap. Det bør gå frem av straffeloven at de som har latt sitt partnerskap registrere er å regne som 'nærmeste'.»

Ved lov 11. juni 1999 nr 39 ble strl § 5 tilføyd et nytt tredje ledd, som lyder: «Når to personer bor fast sammen under ekteskapsliknende forhold, likestil-

les det med ekteskap.» Bestemmelsen tar opp i seg tidl utk § 14 fjerde ledd. Man anså det ikke nødvendig å henvise til partnerskapsloven, da § 3 i loven bestemmer at partnerskap har de samme rettsvirkningene som ekteskap, jf Ot prp nr 8 (1998–99) s 64.

Mens ektefeller og registrerte partnere uten videre vil være «nærmeste» i henhold til strl § 5 og partnerskapsloven § 3, skal samboerskap etter strl § 5 tredje ledd og utk § 2–1 fjerde ledd bare likestilles med ekteskap når de to personene bor *fast* sammen, og forholdet dem imellom er *ekteskapsliknende*. Hvorvidt samboeren er en av de nærmeste, beror her på en helhetlig vurdering. Kommisjonen er enig med Barne- og familiedepartementet i at informasjonshensyn tilsier at det bør framgå av utk § 2–1 at partnerskap ikke skal være gjenstand for noen slik helhetlig vurdering, selv om det samme følger av partnerskapsloven § 3. I samsvar med dette foreslås det en tilføyelse i fjerde ledd.

8.2.3 Utk § 2–2. Offentlig sted og offentlig handling

Utk § 2–2 svarer i hovedsak til tidl utk § 15, jf delutredning V s 62 og 278.

Det foreslås at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning og ikke bare straffeloven, jf avsnitt 8.2.1 foran. Innskrenkningen av anvendelsesområdet til «denne loven» er derfor sløyfet i første og andre ledd.

Som nevnt i avsnitt 7.7.2 foran foreslår kommisjonen nå ingen legaldefinisjon av begrepet trykt skrift. Det er derfor heller ikke naturlig å bruke dette uttrykket i definisjonen av offentlig sted og offentlig handling. Men der en opplysning eller meddelelse er framsatt i en trykksak som mangfoldiggjøres og tilbys et større antall personer, jf formuleringen i tidl utk § 18, vil framsettelsen uansett ansees for å ha skjedd offentlig etter utk § 2–2.

Uttalelser på radio eller fjernsyn må ansees for å være framsatt offentlig. Det samme gjelder opplysninger, derunder skrift, tale og bilder, som legges ut på internett, forutsatt at tilgangen ikke er begrenset ved hjelp av passord eller liknende. I andre ledd andre punktum foreslås det en bestemmelse som særlig tar sikte på slike tilfeller.

8.2.4 Utk § 2–3. Betydelig skade på legeme og helse

Utk § 2–3 svarer i hovedsak til tidl utk § 16, jf delutredning V s 62–63 og s 279.

Det foreslås at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning og ikke bare straffeloven, jf

avsnitt 8.2.1 foran. Uttrykket «i denne loven» er derfor sløyet i første ledd.

I forhold til tidl utk § 16 foreslår kommisjonen også enkelte språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.2.5 Utk § 2–4. Gjenstand

Utk § 2–4 svarer i hovedsak til tidl utk § 19, jf delutredning V s 67–68 og s 279.

Det foreslås at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning og ikke bare straffeloven, jf avsnitt 8.2.1 foran. Uttrykket «i denne loven» er derfor sløyet.

I høringsrunden uttalte *Advokatforeningen*:

«Bestemmelsen inneholder for såvidt ingen definisjon av begrepet gjenstand, men fastslår at det også omfatter elektrisk og annen energi.

I realiteten er vel dette en utvidelse som domstolene allerede har praktisert. Det vises til dommene vedrørende tyveri av elektrisk kraft, innkobling på signaler fra koblingsboks til et privat kabelTV-selskap og tyveri av tellerskritt. Det nevnes også i motivene tyveri av varme fra fjernvarmeanlegg.

Utvalget har ingen kommentarer til dette, men mener vel at det hadde vært ønskelig om man inntok i loven en fullstendig legaldefinisjon av begrepet gjenstand.»

Kommisjonen anser det ikke nødvendig med noen uttømmende definisjon av begrepet «gjenstand» i straffeloven og fastholder forslaget fra delutredning V.

8.2.6 Utk § 2–5. Beregning av lovbestemte frister

Utk § 2–5 svarer i hovedsak til tidl utk § 20, jf delutredning V s 68 og 279.

Det foreslås at bestemmelsen skal gjelde all straffelovgivning og ikke bare straffeloven, jf avsnitt 8.2.1 foran. Uttrykket «i denne loven» er derfor sløyet.

8.3 Utk kap 3. Grunnvilkår for personlig straffansvar

8.3.1 Innledning

Utk kap 3 svarer i hovedsak til tidl utk kap 3, jf delutredning V s 70–132.

De to bestemmelsene i tidl utk §§ 35 og 36, som gjelder foretaksstraff, foreslås imidlertid skilt ut

som et eget kapittel 4 i lovutkastet, jf avsnitt 8.4 nedenfor.

Videre foreslås det å samle alle bestemmelsene om fakultativ adgang til straffritak i en ny bestemmelse, jf utk § 3–16 og avsnitt 8.3.17 nedenfor.

Når det gjelder tre av bestemmelsene i utk kap 3, er det dissenser i kommisjonen. Dette gjelder utk § 3–5 om nødverge, jf avsnitt 8.3.6 nedenfor, § 3–9 om forsett, jf avsnitt 8.3.10 nedenfor, og utk § 3–16 om forhold som kan føre til straffritak, jf avsnitt 8.3.17 nedenfor.

Som kapitteloverskrift foreslås: «Grunnvilkår for personlig straffansvar». «Grunnvilkår» indikerer for det første at det er tale om de viktigste vilkårene for straff, blant annet at straffansvaret må ha hjemmel i en lovbestemmelse, at ingen straffrihetsgrunn må foreligge, og at de nødvendige forutsetningene om skyld og tilregnelighet må være til stede. I tillegg indikerer *grunnvilkår* at dette ikke er de eneste vilkårene som må foreligge for at noen skal kunne straffes. Det er for eksempel også nødvendig at handlingen er foretatt innenfor lovens virkeområde, jf utk kap 1, og at straffansvaret ikke er foreldet, jf utk kap 15. Videre taler kapitteloverskriften her om «personlig» straffansvar i motsetning til neste kapittel som gjelder straffansvar for foretak.

Utk kap 3 regulerer blant annet enkelte såkalte straffrihetsgrunner, jf avsnittene 8.3.5 til 8.3.7 nedenfor. I høringsrunden tok *Generaladvokaten* opp spørsmålet om også en annen straffrihetsgrunn burde lovfestes:

«Spørsmålet om straffrihet for lovlig krigshandling er ikke tatt opp i utkastet eller i kommentarene, medmindre man skulle se på lovlig krigshandling som et særtilfelle av offentlig myndighetsutøvelse.

Under fredsforhold har spørsmålet liten aktualitet, og under krig gir straffriheten seg nærmest selv. I dagens situasjon, hvor man må være forberedt på deltagelse i utenlandske freds- og tvangsoperasjoner uten at Norge er i krig, eller hvor man via asylsøkere eller på annen måte kommer i berøring med mulige krigsforbrytelser begått i utlandet, er det særlig foranledning til å *løfte frem dette* prinsippet ved lovfesting. Jeg nevner i den forbindelse spesielt at man i forbindelse med forberedelser for utenlandsoperasjoner fra militært hold har gitt uttrykk for et ønske om noe mer konkret å holde seg til enn uttalelser om sedvanerett på dette området.

Lovlig krigshandling er tradisjonelt en handling som oppfyller følgende fire vilkår:

Den er begått under internasjonal væpnet konflikt.

Den er begått av en 'lovlig stridende', dvs. en som etter folkerettslige normer har kombattantstatus.

Den har krigsformål.

Den er ikke i strid med krigens lover og sedvaner.

Det er ikke noe krav om at krigen som sådan må være rettmessig – som straffrihetsgrunn dekker den såvel angriperens som den angrepnes soldater.

Det første vilkår må idag trolig forstås slik at det også inkluderer maktanvendelse som ledd i iverksettelse av vedtak i FN, uansett hvorvidt operasjonen for øvrig er å anse som internasjonal væpnet konflikt. Jeg vil imidlertid ikke gå nærmere inn på dette spørsmålet, som i realiteten bare er en del av det større spørsmål om hvilken folkerettslig karakter slike operasjoner har, f.eks. i forhold til anvendelsen av Genevekonvensjonene.

Tre av vilkårene viser i realiteten tilbake til folkeretten. Dette henger sammen med at regelen i seg selv må sies å være folkerettslig sedvanerett, i den forstand at f.eks. vi, selv om vi måtte ha hjemmel for det i intern rett, ikke har anledning til å straffe fiendesoldat for lovlig utførte krigshandlinger, men derimot har plikt til å behandle ham som krigsfange med de rettigheter dette innebærer.

Jeg vil tillate meg å foreslå at lovlig krigshandling tas inn som en lovfestet straffrihetsgrunn i en § 26a. Lovfestingen bør skje i den alminnelige straffelov og ikke i den militære, idet de handlinger det skal gis straffrihet for i hovedsak er overtredelser av denne såsom drap, legemsbeskadigelse, tvang og skadeverk. For overtredelser av den militære straffelov har denne straffrihetsgrunn mindre aktualitet.

Følgende tekst foreslås:

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt som krigshandling i samsvar med folkerettslig lov og sedvane.

Jeg ser ikke bort fra at det kan være fordelaktig å gjøre teksten mer fyldig. Det kan eventuelt diskuteres dersom det gis tilslutning til prinsippet om å inkludere denne straffrihetsgrunnen i lovteksten.»

Lovlig krigshandling som grunnlag for straffrihet vil være hjemlet i utk § 1–2 om folkerettslige begrensninger, jf avsnitt 8.1.3 foran, og eventuelt også i § 3–7 om innskrenkende tolking, jf avsnitt 8.3.8 nedenfor. En slik bestemmelse som Generaladvokaten foreslår, er derfor ikke nødvendig.

8.3.2 Utk § 3–1. Kravet om lovhjemmel

Utk § 3–1 svarer til tidl utk § 22, jf delutredning V s 72–74 og s 279, likevel slik at det er foretatt en mindre språklig endring.

I høringsrunden uttalte *Advokatforeningen*:

«Utvalget er noe i tvil om nødvendigheten av å innta en slik bestemmelse i straffeloven når dette prinsippet er fastslått i grunnloven § 96. Bestemmelsen er ikke ment å innebære noen realitetsendring i forhold til gjeldende rett. Det er vanskelig å se at man oppnår noe annet enn det som likevel følger av loven.»

Det er riktig at en slik bestemmelse ikke er nødvendig. Men lovprinsippet ansees så sentralt i strafferetten at kommisjonen fastholder at det fortjener en plass i straffeloven.

I forhold til tidl utk § 22 foreslås «norsk» sløyfet. Kommisjonen anser det selvsagt at det er norsk lov det er tale om.

8.3.3 Utk § 3–2. Medvirkning

Utk § 3–2 svarer til tidl utk § 23, jf delutredning V s 74–79 og s 279, likevel slik at det er foretatt en mindre språklig endring.

I kommisjonens høringsnotat 20. desember 1994 ble høringsinstansene oppfordret til å uttale seg om behovet for unntak fra en generell medvirkningsbestemmelse «enten ved at medvirkning ikke gjøres straffbar eller ved at bare særlige former for medvirkning rammes med straff».

Nesten ingen av høringsinstansene ga uttrykk for at det var behov for slike unntaksbestemmelser. I den grad unntak likevel ble foreslått, gjaldt dette i hovedsak for bestemmelser innen særlovgivningen. Alle straffetrukslene i lovverket må gjennomgås med sikte på å klarere behovet for unntak fra utk § 3–2, før en ny straffelov kan tre i kraft, jf avsnitt 11.5.4 nedenfor. Kommisjonen går ikke i denne omgangen nærmere inn på forslag som bare berører særlovgivningen. Uttalelser i tilknytning til bestemmelser som foreslås tatt inn i den nye straffeloven, blir imidlertid referert under gjennomgåelsen av utkastets spesielle del, jf avsnitt 9.7.2 nedenfor om utk § 21–9 om heleri og hvitvasking, og avsnitt 9.11.2 om utk § 25–8 om kjøring i påvirket tilstand.

Ingen av høringsinstansene gikk ellers imot forslaget om en generell medvirkningsbestemmelse. Følgende instanser støttet forslaget uttrykkelig: *Nærings- og energidepartementet, Politimesteren i Asker og Bærum, Politimesteren i Trondheim,*

daværende Eidsivating lagmannsrett, Bergen byrett og Advokatforeningen.

Husabø, Straffansvarets periferi s 266 flg kritiserer at medvirkningsbegrepet i lovutkastet brukes om hverandre i vid og snever forstand. Den nåværende kommisjonen er enig i at dette kan være noe misvisende, og foreslår derfor en omformulering av utk § 3–16 nr 5 og § 14–1 første ledd nr 5, jf avsnittene 8.3.17 og 8.14.2 nedenfor. Husabø kritiserer samtidig (på s 268) begrepet «handlingen» i tidl utk § 23, jf utk § 3–2, men kommisjonen har ikke funnet grunn til å endre ordvalget på dette punktet.

Ved en regel som gjør medvirkningshandlinger straffbare med mindre det gjøres uttrykkelig unntak i lovteksten, kan det foreligge en viss fare for utilsiktede nykriminaliseringer. I forhold til utk § 3–3 om forsøk har en tilsvarende argumentasjon bidratt til at kommisjonen der har valgt en noe annen regel, jf avsnitt 8.3.4 nedenfor. Det foreslås der at det må framgå uttrykkelig av det enkelte straffebudet om forsøk skal være straffbart for overtredelser med strafferammer opp til 6 måneders fengsel. Kommisjonen anser det imidlertid mindre hensiktsmessig å benytte den samme teknikken ved medvirkningsstraff som for forsøksstraff. Behovet for medvirkningsstraff følger ikke først og fremst hovedovertredelsens straffverdighet, men snarere overtredelsens art og utformingen av straffebudet. Ofte kan medvirkeren ha opptrådt minst like klanderverdig som hovedpersonen, mens det sjeldnere er like mye å bebreide gjerningspersonen for en forsøkshandling som for en fullbyrdet overtredelse. Å knytte hovedregelen om medvirkningsansvaret til en bestemt strafferamme er derfor etter kommisjonens syn lite heldig. Også når det gjelder straffbarheten av medvirkningshandlinger, er det imidlertid viktig at lovgiver foretar en konkret vurdering i forhold til det enkelte straffebudet. Det kan hevdes at formuleringen «når ikke annet er bestemt» ikke er nødvendig da det samme framgår av utk § 1–1 om virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene. At formuleringen gjentas i § 3–2, bidrar imidlertid til å understreke viktigheten av at det foretas en slik vurdering.

De fleste bestemmelsene i straffeloven rammer også medvirkningshandlinger. Vanligvis framgår dette uttrykkelig av lovteksten. Slike medvirkningstillegg vil i utkastet til ny straffelov være overflødige ved siden av den generelle bestemmelsen i utk § 3–2. Kommisjonen har lagt til grunn at det er unødvendig å presisere dette for hver enkelt bestemmelse i kapitelskissene i kapittel 9 nedenfor.

I enkelte av straffebudene framgår det av ordlyden at bestemmelsen bare kommer til anvendelse på bestemte former for medvirkning, jf for eksempel strl § 342, som bare rammer medvirkning i form av forledelse eller tilskyndelse. Når straffebudet i andre tilfeller ikke tar uttrykkelig stilling til et eventuelt ansvar for medvirkningshandlinger, beror det på en tolking av bestemmelsen om den helt eller delvis rammer andre enn den umiddelbare gjerningspersonen. Med mindre det er holdpunkter for noe annet, må straffebudet da forstås slik at medvirkningshandlinger faller utenfor bestemmelsens anvendelsesområde. I disse tilfellene vil utk § 3–2 medføre en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret, med mindre det gjøres uttrykkelig unntak fra hovedregelen. Som nevnt kan imidlertid medvirkning være like straffverdig som hovedpersonens handlinger. Normalt vil derfor ikke en slik utvidelse være betenkelig. Kommisjonen har gjennomgått de bestemmelsene som berøres, og har stort sett kommet til at medvirkning alltid bør kunne straffes, uavhengig av om dette er tilfelle etter gjeldende rett. Bare i to tilfeller har kommisjonen sett grunn til å foreslå at medvirkning fortsatt skal være straffritt. Dette gjelder utk § 21–7 om redaktøransvaret og § 23–1 om taushetsplikt, jf avsnittene 9.7.2 og 9.9.2 nedenfor. For de andre bestemmelsene som foreslås videreført i lovutkastet, men som i dag mangler et generelt medvirkningstillegg, kan kommisjonen derimot ikke se behov for tilsvarende reservasjoner. Dette gjelder:

- utk § 18–7 om ulovlig militær virksomhet
- utk § 18–9 om stemmesalg
- utk § 19–7 om brudd på meldeplikt ved dødsfall
- utk § 19–9 om uhjemlet bruk av uniform, kjenetegn, offentlig våpen, betegnelse mv
- utk § 19–10 om utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse
- utk § 19–13 om hindring av tvangsfullbyrding mv
- utk § 19–15 om utbredelse av beslaglagt eller inndratt informasjon
- utk § 20–9 om avtale om kapring
- utk § 20–12 om avtale om sabotasje mot infrastrukturen
- utk § 21–6 om brudd på avvergingsplikt
- utk § 21–9 om heleri og hvitvasking
- utk §§ 22–1 til 22–3 om misbruk av offentlig myndighet
- utk §§ 22–4 til 22–7 om aktiv og passiv bestikkelse
- utk §§ 22–8 og 22–9 om påvirkningshandel
- utk § 23–2 om offentliggjøring av private forhold

- utk § 23–6 om brudd på bedriftshemmelighet
- utk § 24–4 om vilkårlig anmeldelse mv
- utk § 25–8 om kjøring i påvirket tilstand
- utk § 25–9 om etterfølgende inntak av rusmidler
- utk § 27–7 om avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse
- utk § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse
- utk § 27–12 om grovt uaktsomt drap
- utk § 27–13 om forsømmelse av hjelpeplikt
- utk § 27–14 om hensettelse i hjelpeløs tilstand mv
- utk § 29–6 om avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse
- utk § 29–7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse
- utk § 30–12 om ulovlig tilegnelse av hittegods
- utk § 30–18 om krenkelse av jakt- og fiskerettigheter
- utk § 31–2 om dokumentfalsk
- utk § 31–6 om uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis
- utk § 32–2 om grovt bedrageri

Også etter gjeldende rett er det som nevnt flere av disse bestemmelsene som i større eller mindre grad retter seg mot medvirkningshandlinger, enten som direkte følge av ordlyden eller som følge av sikker tolking, jf foran. Kommisjonen kommer tilbake til betydningen av utk § 3–2 for disse bestemmelsene i de respektive kapittelskissene i kapittel 9 nedenfor.

I utk § 16–5 om overordnede ansvar for krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten foreslår kommisjonen tatt inn en særskilt medvirkningsbestemmelse som svarer til Roma-vedtektenes art 28. Bestemmelsen supplerer det alminnelige medvirkningsansvaret etter utk § 3–2, jf avsnitt 9.2 nedenfor.

I en rapport om tiltak mot barne- og ungdomskriminalitet 28. juni 2001, utarbeidet av en interdepartemental arbeidsgruppe, foreslås det et eget straffebud rettet mot «den som oppfordrer eller på annen måte søker å medvirke til at en person under 15 år begår en ellers straffbar handling». En slik bestemmelse foreslås tatt inn som en ny § 140 a i straffeloven. Meningen med straffebudet er å ramme voksne som utnytter barn og unge som redskaper for å begå kriminalitet, jf avsnitt 6.2 i rapporten. Som påpekt i rapporten vil dette etter gjeldende rett rammes som medvirkning til det lovbruddet som er begått. Kommisjonen anser det uheldig å vedta særskilte medvirkningsregler for forhold som allerede er dekket av den alminnelige

medvirkningsregelen i utk § 3–2. Det anføres imidlertid i rapporten at strafferammene i de aktuelle straffebudene ofte er for lave til å «gjenspeile(r) hvor straffverdig det er å utnytte barn». Kommisjonen er enig at det i mange tilfeller vil være naturlig å betrakte slik virksomhet som mer straffverdig enn de handlingene barna blir tilskyndet til å utføre. Etter kommisjonens oppfatning gir likevel strafferammene i grunndeliktene tilstrekkelig spillerom til å ta hensyn til dette. Kommisjonen går på denne bakgrunn ikke inn for noen slik særlig medvirkningsregel som foreslått i utkastet til ny § 140 a.

8.3.4 Utk § 3–3. Forsøk

Spørsmålet om straff for forsøk er behandlet i delutredning V s 79–85, jf også delutredning I s 132–135.

I tidl utk § 24 foreslo den tidligere kommisjonen en bestemmelse om vilkårene for forsøksstraff, jf delutredning V s 279. Utkastet svarte stort sett til gjeldende rett etter strl §§ 49 og 50, men det var gjort enkelte språklige endringer. Utkastet var basert på det eksisterende skillet mellom forbrytelser og forseelser for å muliggjøre en særskilt gjennomføring av forslaget til ny alminnelig del i straffeloven. Kommisjonen gikk inn for at skillet mellom forbrytelser og forseelser ville bli opphevet i det endelige utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 7.4 foran, og forutsatte at straff for forsøk da ville bero på strafferammen i vedkommende straffebud. Kommisjonens foreløpige syn var at forsøk bare burde være straffbart ved straffebud med en høyere strafferamme enn fengsel i 6 måneder.

I kommisjonens høringsnotat 20. desember 1994 ble det særskilt framholdt at det var ønskelig å få høringsinstansenes syn på hvilken øvre strafferamme forsøkets straffbarhet eventuelt burde knyttes til.

Konkurransetilsynet, Politimesteren i Trondheim og Politimesteren i Asker og Bærum gikk i høringsrunden inn for en grense ved en strafferamme på fengsel i 6 måneder.

Politimesteren i Asker og Bærum uttalte i den forbindelse følgende:

«Hovedargumentet for dette er at forsøk på straffbare forhold hvor strafferammen er under 6 måneder i stor grad er lite straffverdige. Det vil i all hovedsak gjelde straffebud som er av mindre alvorlig karakter og hvor forsøkshandlinger må regnes som relativt unnskyldelige forgåelser. Ser man hen til de straffebudene i straffeloven som har en strafferamme på bøter eller fengsel inntil 6 måneder og som er mest i

bruk i praksis, f.eks. strl. § 326 og § 391 a, så vil forsøk på slike straffbare handlinger for folk flest fortone seg som lite alvorlige. Det vil derfor være unaturlig å belegge slike forsøkshandlinger med straff.

Dertil kommer det argumentet at slike handlinger i praksis sjelden eller aldri vil bli anmeldt. Dette skyldes nok i stor utstrekning det forhold at forsøkshandlingene oppfattes som lite straffverdige, hvor anmeldelse og videre strafferettslig forfølgning synes unødig og urimelig. Asker og Bærum politikammer mener derfor at om straffbarheten av forsøkshandlinger knyttes til en strafferamme høyere enn 6 måneder, så vil loven i det alt vesentlige være i overensstemmelse med folks rettsfølelse og i samsvar med den praktiske utøvelsen av loven slik denne er idag.

Eventuelle urimelige utslag av en slik fastsettelse av forsøkets straffbarhet kan etter Asker og Bærum politikammers oppfatning søkes avhjulpet gjennom uttrykkelige unntak i de enkelte straffebudene. Dette kan særlig tenkes aktuelt i særlovgivningen hvor sterke allmennpreventive hensyn tilsier at også forsøkshandlinger med lavere strafferamme enn 6 måneder er straffbare, i f.eks. tolloven og legemiddeloven.»

Andre av høringsinstansene mente at grensen burde gå ved en strafferamme på fengsel i tre måneder. Dette gjaldt for det første *Riksadvokaten*, likevel med et visst forbehold:

«Oppheves skillet mellom forbrytelser og forseelser antar riksadvokaten at det bør fastsettes at forsøk ikke straffes når saken gjelder en straffbar handling som etter loven ikke kan føre til fengselsstraff i mer enn 3 måneder. Denne avgrensningen – som er sammenfallende med den gjeldende – har så vidt vites fungert tilfredsstillende. Men uten de mange særreguleringer ville det neppe latt seg gjøre å opprettholde utgangspunktet om at forsøk på forseelse ikke er straffbart.

Forutsatt at unntakene fra hovedregelen opprettholdes, er det mulig det er forsvarlig å sette en høyere strafferamme som grense for forsøkets straffbarhet. For å kunne danne seg en nærmere begrunnet oppfatning om dette bør straffelovkommisjonen skaffe oversikt over strafferammene i særlovgivningen og reguleringen av forsøk. Man vil da se hvilken praktisk betydning det vil ha å sette grensen f.eks. ved 4 eller 6 måneder, og konsekvensene av en endring kan vurderes konkret.»

En grense på tre måneder fikk også støtte fra *Politimesteren i Drammen*:

«Man antar det kan være naturlig å knytte betingelsene for forsøks straffbarhet til at de rammes av en straffebestemmelse med strafferamme over en viss lengde. I samsvar med dagens ordning foreslås grensedragningen ved en strafferamme på fengsel i mer enn 3 måneder.

Svært ofte er det tilfældigheter som i praksis avgjør hvorvidt et forhold skal rubriseres som en fullbyrdet handling eller et forsøk – uten at dette kan tilbakeføres til forskjeller i gjerningsmannens subjektive forhold. Det synes ikke naturlig å knytte forsøkshandlingers straffbarhet til en høyere strafferamme enn det som allerede idag er gjeldende rett, idet dette klart vil innebære en svekkelse av mulighetene til strafferettslig forfølgelse.»

Advokatforeningen mente prinsipielt at skillet mellom forbrytelser og forseelser burde beholdes, men gikk subsidiært inn for en 3 måneders grense med mulighet for konkrete unntak.

I delutredning V s 80–81 la den tidligere kommisjonen til grunn at det avgjørende for straffverdigheten av forsøk burde være handlingens grovhet. Siden grovheten er avspeilet i strafferammen, ville denne være et bedre grunnlag å bygge på enn dagens skille mellom forbrytelser og forseelser. På denne bakgrunn foreslo kommisjonen som nevnt at hovedregelen i det endelige lovutkastet skulle rette seg mot straffebud med en høyere strafferamme enn fengsel i 6 måneder. Den nåværende kommisjonen har drøftet i hvilken grad man kan tenke seg alternative måter å regulere forsøksstraffen på. Etter gjennomgåelsen av straffelovens spesielle del holder imidlertid den nåværende kommisjonen fast ved det opprinnelige forslaget.

Alternativet kunne imidlertid ha vært en regel tilsvarende den kommisjonen går inn for når det gjelder medvirkningsansvaret. Forsøk ville da vært straffbart med mindre noe annet framgikk uttrykkelig av det enkelte straffebudet, jf avsnitt 8.3.3 foran. Men dersom forsøk ble gjort straffbart i alle tilfeller hvor ikke straffebudet bestemte noe annet, ville det etter kommisjonens syn foreligge en risiko for en utilsiktet nykriminalisering om man i lovgivningsprosessen skulle glemme eller ikke ta seg bryet med å vurdere behovet for forsøksstraff. Særlig gjelder dette i forhold til overtredelser med en lav strafferamme. Som påpekt av høringsinstansene er det først og fremst i slike straffebud at det av ulike grunner kan være ønskelig og hensiktsmessig å avgrense mot ansvar for forsøkshandlinger.

Den sterkeste foranledningen til å vurdere spørsmålet om forsøkets straffbarhet under lovgiv-

ningsprosessen ville man få med en ordning hvor forsøk var straffbart bare når dette var uttrykkelig fastsatt i det enkelte straffebudet. Det er en slik ordning kommisjonen foreslår når det gjelder spørsmålet om straffbarheten av uaktsomhet, eventuelt grov uaktsomhet, jf avsnitt 8.3.9 nedenfor. Det innebærer imidlertid en betydelig retts teknisk forenkling å fastsette en hovedregel i lovens alminnelige del om at forsøk på overtredelser med strafferamme over en viss grense er straffbart. Normalt vil det heller ikke være *behov* for noen individuell drøftelse av spørsmålet om forsøksansvar når det gjelder overtredelser av straffebud med strafferammer over et visst nivå. Etter kommisjonens oppfatning vil det gjennomgående være slik at også *forsøk* på slike overtredelser bør være straffbare. Den straffverdighetsvurderingen som foretas i forbindelse med fastsettelsen av strafferammene, vil normalt være basert på hensyn som også er avgjørende i forhold til spørsmålet om forsøksstraff.

Den nåværende kommisjonen foreslår å anvende et mer begrenset sett av strafferammer enn det som er tilfelle i dagens straffelov, jf avsnitt 5.4.2 foran. I det lavere sjiktet går kommisjonen således inn for at man nøyer seg med alternativene bot, fengsel inntil 6 måneder eller fengsel inntil 1 år. Hvis grensen for forsøksstraff blir satt ved 1 års fengsel, vil det være nødvendig med uforholdsmessig mange unntak fra hovedregelen, særlig sett i lys av at kommisjonen en rekke steder foreslår strafferammene senket. Det er da heller ingen av høringsinstansene som har gått inn for å sette grensen så høyt som dette. Som nevnt holder kommisjonen derfor fast ved forslaget fra delutredning V om at hovedregelen om forsøksstraff i utk § 3–3 andre ledd bør gjelde straffebud med en høyere strafferamme enn fengsel i 6 måneder.

Behovet for avvik fra en generell strafferamme-grense ble ikke drøftet i delutredning V. Flere av høringsinstansene pekte imidlertid på at det ville være nødvendig med en del unntak fra hovedregelen enten det ble tale om en tre- eller en seks måneders-grense. Det vises her til uttalelsene fra *Riksadvokaten*, *Politimesteren i Asker og Bærum*, *Politimesteren i Trondheim* og *Advokatforeningen*. Det ble således lagt til grunn at man ved vurderingen av behovet for forsøksstraff ikke alene kan legge vekt på handlingens grovhet slik denne er uttrykt ved strafferammen. Også andre momenter kan være av betydning.

Kommisjonen er enig i at det ikke vil være tilfredsstillende å la forsøk på enhver overtredelse med strafferamme under en viss grense være straffri. Skal man ha en generell begrensning, må man samtidig åpne for unntak, blant annet av hen-

syn til en effektivisering av kriminalitetsbekjempelsen på vedkommende område. Dette forutsetter dermed at man må foreta en vurdering i tilknytning til hvert enkelt straffebud med strafferamme under grensen, for å ta stilling til om forsøk skal være straffbart. Dette er ordningen i dag når det gjelder forseelser.

I formuleringen «når ikke annet er bestemt» ligger det derfor en forutsetning om at lovgiver alltid må foreta en konkret vurdering av om forsøk bør kunne straffes, selv om det fastsettes en lavere strafferamme. Riktignok bør det i noen grad være anledning til å ta hensyn til denne type konsekvenser allerede ved selve *fastsettelsen* av strafferammene innenfor det lavere sjiktet, jf avsnitt 5.5.2.6 foran. Det vil imidlertid være uheldig om strafferammen settes høyere enn 6 måneder bare for å fange opp forsøkshandlinger. I slike tilfeller bør retts tekniske hensyn vike.

Ved behandlingen av straffebudene i utkastets spesielle del, foretar kommisjonen vanligvis ingen uttrykkelig angivelse av strafferammen innenfor det lavere sjiktet, jf avsnitt 5.4.3 foran. Det er derfor uklart i hvilken utstrekning den senere fastsettelsen av strafferammene vil gjøre det påkrevet med uttrykkelige unntak i lovteksten for å fange opp straffverdige forsøkshandlinger, eller om dette vil følge av hovedregelen i utk § 3–3 andre ledd. Kommisjonen har i denne omgang heller ikke tatt stilling til hvilke av bestemmelsene innenfor det lavere sjiktet som eventuelt bør ha forsøksstraff *uavhengig av* den senere strafferammefastsettelsen. Til en viss grad beror det på den konkrete utformingen av gjerningsbeskrivelsen om det er nødvendig at straffebudet også retter seg mot forsøkshandlinger. Kommisjonen antar likevel at den foreslåtte hovedregelen i utk § 3–3 andre ledd stort sett vil lede til akseptable resultater.

Nå er det riktignok slik at de fleste bestemmelsene som foreslås videreført med en strafferamme i det lavere sjiktet, er straffebud som helt eller delvis *har* forsøksstraff etter gjeldende rett. For – i hvert fall deler av – disse bestemmelsene, vil det derfor innebære en avkriminalisering av forsøkshandlingene om strafferammen fastsettes til 6 måneder, uten at forsøk uttrykkelig gjøres straffbart. Dette gjelder:

- utk § 18–9 om stemmesalg
- utk § 18–10 om uberettiget valgdeltakelse
- utk § 19–2 om forulemping og hindring av en offentlig tjenestemann
- utk § 19–8 om uhjemlet myndighetsutøving mv
- utk § 19–12 om brudd på besøks- og oppholdsforbud

- utk § 19-18 om verving til fremmed krigstjeneste
- utk § 19-19 om unndragelse fra militærtjeneste
- utk § 20-3 om ordenskrenkelse av fremmed stat
- utk § 20-4 om hets
- utk § 20-13 om likskjending
- utk § 21-1 om bæring av våpen på offentlig sted
- utk § 21-2 om ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff
- utk § 21-6 om brudd på avvergingsplikt
- utk § 21-8 om utilbørlig bruk av grove voldsskildringer
- utk § 22-15 om regnskapsovertredelse
- utk § 23-3 om brudd på informasjonsbeskyttelse
- utk § 23-5 om brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler mv
- utk § 23-6 om brudd på bedriftshemmelighet
- utk § 23-8 om overvåking
- utk § 23-10 om åpning eller hindring av brev mv
- utk § 24-4 om vilkårlig anmeldelse mv
- utk § 24-5 om plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse
- utk § 26-1 om tvang
- utk § 26-7 om unndragelse fra omsorg
- utk § 26-8 om trusler
- utk § 26-11 om ulovlig inntrenging eller opphold
- utk § 26-12 om ærekrenkelse
- utk § 27-1 om legemskrenkelse
- utk § 28-10 om søskenincest
- utk § 28-12 om seksuell handling uten samtykke
- utk § 28-14 om uanstendig atferd
- utk § 28-15 om kjøp av seksuelle tjenester fra umyndig
- utk § 28-16 andre ledd om hallikvirksomhet mv
- utk § 28-17 om pornografi
- utk § 32-13 om svikaktig dobbeltsalg
- utk § 32-14 om krenking av sikkerhetsrett

På den annen side er det heller ikke selvsagt at forsøk på enhver straffbar handling med en *høyere* strafferamme enn 6 måneder skal kunne straffes. Også for de relativt sett mer alvorlige overtredelsene vil en konkret vurdering i forhold til det enkelte straffebudet kunne tilsi at forsøk ikke skal være tilstrekkelig for straffansvar. Kommisjonens generelle grunnholdning om tilbakeholdenhet i bruken av straff, jf avsnitt 4.2 foran, tilsier at man også på denne måten bør ha anledning til å begrense straffebudenes rekkevidde ut fra en konkret vurdering av behovet.

Det er mange av de bestemmelsene som foreslås videreført med en strafferamme i det lavere sjiktet, som etter gjeldende rett er helt eller delvis *unntatt* fra forsøksstraff, noe som henger sammen med at (i hvert fall deler av) bestemmelsene i dag regnes som forseelser. Med mindre det gjøres uttrykkelig unntak, vil fastsettelsen av en høyere strafferamme enn 6 måneder derfor innebære en viss nykriminalisering. Dette gjelder:

- utk § 19-2 om forulemping og hindring av en offentlig tjenestemann
- utk § 19-8 om uhjemlet myndighetsutøving mv
- utk § 19-10 om utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse
- utk § 19-11 om uriktig påberopelse av offentlig autorisasjon mv
- utk § 19-13 om hindring av tvangsfullbyrding mv
- utk § 19-14 om utøving av virksomhet mv i strid med dom
- utk § 20-1 om ordensforstyrrelse
- utk § 20-5 om diskriminering
- utk § 20-6 om falsk alarm
- utk § 20-7 om uforsvarlig omgang med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff
- utk § 21-1 om bæring av våpen på offentlig sted
- utk § 21-7 om redaktøransvaret
- utk § 22-1 om misbruk av offentlig myndighet
- utk § 26-10 om hensynsløs atferd
- utk § 26-11 om ulovlig inntrenging eller opphold
- utk § 27-13 om forsømmelse av hjelpeplikt
- utk § 30-12 om ulovlig tilegnelse av hittegods

At enkelte av bestemmelsene foran også er med på listen over de bestemmelsene som i dag *har* forsøksstraff, har sammenheng med at de i utkastet foreslås satt sammen av både forbrytelser og forseelser.

Unntaksvis har kommisjonen også innenfor det lavere sjiktet foreslått enkelte *konkrete* strafferammer, jf avsnitt 5.4.3 foran. Dette gjelder der hvor kommisjonen har ansett det tilstrekkelig med bøtestraff, samt i enkelte tilfeller hvor det er ansett særlig påkrevet at strafferammen ikke settes lavere enn 1 års fengsel. Bare for én av disse bestemmelsene har kommisjonen sett behov for å foreslå unntak fra hovedregelen i utk § 3-3 andre ledd. Dette gjelder utk § 25-9 om etterfølgende inntak av rusmidler, jf avsnitt 9.11.2 nedenfor.

For bestemmelser hvor det foreslås *høyere* strafferammer enn 1 års fengsel foreslår kommisjonen ingen unntak fra utk § 3-3 andre ledd. I noen få tilfeller dreier dette seg om forseelser som etter gjeldende rett ikke har forsøksstraff, jf strl § 49

andre ledd, uten at det i seg selv har vært tilstrekkelig til å foreslå avvik fra hovedregelen. Dette har sammenheng med at forsøkshandlinger for disse bestemmelsene uansett synes lite praktisk, jf for eksempel utk § 19–5 om hjelp til rømning mv, i den utstrekning straffebudet foreslås å videreføre strl § 346 første ledd.

Sammenliknet med tidl utk § 24 er det ellers foretatt enkelte språklige og redaksjonelle endringer uten betydning for realiteten.

Husabø, Straffansvarets periferi s 269 tar til orde for at det ville «vera ein stor fordel om ein ved formuleringa av forsøksregelen kan gjera denne meir direkte dekkjande også for medverking». Han påpeker i den forbindelse:

«Slik § 24 andre ledd (utk § 3–3 første ledd) er formulert, må ein ha forsett om å ‘fullbyrde en straffbar handling’, og dessutan må ein føreta seg noko som ‘leder direkte mot handlingen’. Dette er det naturleg å tolka slik at ‘handlingene’ viser tilbake på uttrykket ‘straffbar handling’. Men etter gjeldande rett må forsettet til ein medverkar dekkja ei fullføring av brotsverket som heilskap (hovudgjerninga), medan den nedre forsøksgrensa skal vurderast i høve til kva som ville vore fullendt medverking (medverkingshandlinga).»

Det synes som om Husabø her forutsetter at begrepet «straffbar handling» i utk § 3–3 første ledd utelukkende må forstås som en henvisning til hva han selv betegner som «hovudgjerninga». Med en slik tolking er kommisjonen enig i at bestemmelsen ville passe dårlig på medvirkningshandlinger. Kommisjonen forutsetter imidlertid at begrepet «straffbar handling» må forstås slik at det også omfatter handlinger som er gjort straffbare i kraft av den alminnelige medvirkningsregelen i utk § 3–2. Et medvirkningsansvar etter utk § 3–2 kommer ikke på tale med mindre skyldkravet er oppfylt for hele den objektive gjerningsbeskrivelsen i det aktuelle straffebudet. Når det i tillegg foreligger fullbyrdingssforsett for medvirkningshandlingen og den nedre grensen for forsøk på slik handling er overskredet, vil også forsøk på medvirkning være straffbart i medhold av utk § 3–3.

8.3.5 Utk § 3–4. Nødrett

Utk § 3–4 svarer til tidl utk § 25, jf delutredning V s 89–93 og s 279. Se også delutredning I s 137–138. Det vises også til de mer generelle framstillingene om straffrihetsgrunner i delutredning V s 85–89 og delutredning I s 136–137.

Nødrett er en straffrihetsgrunn som gjelder generelt i forhold til enhver straffbar handling. I Rt

2000 s 646 tok Høyesterett likevel avstand fra å anvende nødrettsbestemmelsen når det dreier seg om medlidenhetsdrap med samtykke. Avgjørelsen er nærmere omtalt i forbindelse med utk § 27–8 om samtykke fra den fornærmede, jf avsnitt 9.13.2 nedenfor. Høyesterett tok utgangspunkt i at strl § 47 «gjelder generelt i forhold til de enkelte straffebestemmelser i loven, slik at en handling som fyller lovens vilkår for å være en nødretts handling, kan bli straffri selv om handlingen omfattes av vedkommende straffebud». Det ble imidlertid framholdt at strl § 235 andre ledd «må forstås slik at lovgiveren her har tatt uttrykkelig stilling til hvorledes drap med samtykke og drap forøvet av medlidenhet overfor den håpløst syke skal bedømmes straffettslig», og at «noen bestemmelse om straffrihet for medlidenhetsdrap av den håpløst syke synes ikke å ha vært i lovgiverens tanker, heller ikke på nødrettsgrunnlag». Avgjørelsen kritiseres av Andorsen, LoR 2000 s 321–322.

Etter kommisjonens oppfatning er det uheldig å utelukke bruk av nødrettsbestemmelsen i *enhver* sammenheng hvor noen aktivt er berøvet livet, hva enten handlingen regnes som drap med samtykke, jf utk § 27–8, som medvirkning til selvmord, jf utk § 27–9, eller som medlidenhetsdrap, jf utk § 27–10.

Kommisjonen går primært inn for at det i slike tilfeller skal være adgang til å fastsette en lavere straff enn minstestrafen, eller en mildere straffart, jf utk §§ 27–8 til 27–10. Dette er også ordningen etter gjeldende rett, jf strl §§ 235 og 236. Et *mindretall* i kommisjonen går i tillegg – helt eller delvis – inn for at bestemmelsene bør suppleres med en adgang til å frita for straff, jf nærmere om dette i avsnitt 9.13.2 nedenfor. Både *flertallet* og *mindretallet* mener imidlertid at det uavhengig av dette kan tenkes drapstilfeller hvor det kan være grunnlag for å statuere straffrihet i medhold av nødrettsbestemmelsen.

I Andorsen, Strafferettslig nødrett s 323, jf også Andenæs og Bratholm, Spesiell Strafferett s 41, er det for eksempel referert et tilfelle som kan tenkes å oppfylle vilkårene for straffrihet. Eksemplet er hentet fra Sverige, hvor det i sin tid forekom en flystyrt med to menn ombord. Den ene klarte seg, mens den andre ble sittende fastspent, sterkt forbrent og uten sjanse til redning. For å gjøre slutt på lidelsene hans, trakk kameraten sin pistol og skjøt ham. Andenæs antar at et slikt tilfelle må gå inn under strl § 235, selv om det ikke dreier seg om noen «sykdom». Etter kommisjonens oppfatning kan det heller ikke utelukkes at vilkårene i nødrettsbestemmelsen vil være oppfylt i en slik situasjon.

Når det gjelder livsforkortende behandling av terminalt syke og døende pasienter, legger kommisjonen til grunn at man i de fleste praktiske tilfeller må nøye seg med å anvende straffnedssettelsesreglene i utk §§ 27–8 til 27–10, jf avsnitt 9.13.2 nedenfor. Men det bør likevel ikke være utelukket med straffrihet ut fra nødrettsbetraktninger i slike tilfeller.

Etter gjeldende rett kan nødrett i en viss utstrekning også gi grunnlag for å yte tvungen helsehjelp overfor pasienter. Ved pasientrettighetsloven 2. juli 1999 nr 63, som trådte i kraft 1. januar 2001, er imidlertid nødrettsprinsippet betydelig innsnevret i så måte. Riktignok statuerer helsepersonelloven 2. juli 1999 nr 64 § 7 første ledd en generell plikt for helsepersonell til å yte nødvendig helsehjelp, *selv om* pasienten ikke er i stand til å samtykke, og *selv om* vedkommende motsetter seg helsehjelpen. I pasientrettighetsloven § 4–9 er pasienten likevel gitt rett til å nekte behandling i tre typetilfeller. En myndig pasient skal for det første ha rett til å motsette seg blodoverføring, forutsatt at det ligger en alvorlig overbevisning til grunn for nektelsen. På samme vilkår skal det også være adgang til å nekte tvangsernæring for å avbryte en pågående sultestreik. I tillegg skal en døende pasient ha rett til å motsette seg livsforlengende behandling. Også her er det et vilkår at vedkommende er myndig. Se nærmere om bestemmelsen i Ot prp nr 12 (1998–99). I disse tilfellene vil det etter dette ikke være adgang til straffritt å gripe inn mot pasientens vilje i medhold av nødrettsbestemmelsen.

8.3.6 Utk § 3–5. Nødverge

Utk § 3–5 svarer til tidl utk § 26 første og andre ledd, jf delutredning V s 93–100 og s 279, likevel slik at det er foretatt en mindre språklig endring. Se også delutredning I s 138–139. Det vises også til de mer generelle framstillingene om straffrihetsgrunner i delutredning V s 85–89 og delutredning I s 136–137. Tidl utk § 26 tredje ledd foreslås strøket.

I høringsrunden uttalte *daværende Eidsivating lagmannsrett* blant annet:

«Jeg er enig i og ser det som en fordel at loven gir beskjed om at en nødvergehandling er lovlig.

Skal imidlertid utkastet undergis en naturlig fortolkning innføres etter min mening en ikke ubetydelig endring. Det innføres følgende vilkår: 'den ikke går lenger enn nødvendig'.

Den tilsvarende bestemmelsen i någjeldende § 48 lyder:

'Såfremt handlingen ikke overskrider, hva der fremstillede seg som fornødent hertil og ...'

Det er en klar forskjell mellom det objektive at 'den ikke går lenger enn nødvendig' og det subjektive og situasjonsbetingede kriterium 'såfremt handlingen ikke overskrider hva der fremstillede seg som fornødent hertil'.»

Kommisjonen er ikke enig i at dette innebærer noen realitetsendring. Også etter forslaget vil den som forsvarer seg, bli bedømt på bakgrunn av sin subjektive oppfatning av den faktiske situasjonen, jf utk § 3–12 om faktisk villfarelse. Dersom angrepet framstilte seg for den angrepne som mer alvorlig enn det objektivt sett var, og forsvarshandlingen derfor gikk lenger enn nødvendig, kan den som forsvarte seg, likevel ikke dømmes for forsettlig overtredelse, jf delutredning V s 100.

Det går fram av delutredning V s 96 at meningen er at det skal stå «ikke åpenbart» i tidl utk § 26 første ledd, og dette er rettet opp i utk § 3–5.

Kommisjonens forslag til egen bestemmelse om nødverge mot offentlige myndigheter i tidl utk § 26 andre ledd ble kommentert av *Advokatforeningen*:

«Utvalget har innvendinger vedrørende 2. ledd i forslaget sett i relasjon til gjerningsmannens subjektive forhold. Ved gjennomlesning av forarbeidene kan det synes som om kriteriene her er objektive. Det forutsettes slik utvalget forstår det at interessekrenkelsen objektivt sett er ulovlig, og at det ikke er nok at den fremstår for gjerningsmannen som ulovlig. Det samme kan synes å gjelde interessekrenkerens subjektive oppfatning av om vedkommende offentlige myndighetsperson har utvist forsett eller grov uaktsomhet. Utvalget mener dette bryter med det strafferettslige prinsipp, nemlig at det er situasjonen slik gjerningsmannen oppfatter det som skal legges til grunn ved nødvergebetraktningene. Det kan meget vel tenkes at en situasjon fremstår som en ulovlig interessekrenkelse og at den offentlige myndighets handling oppfattes som forsettlig eller grovt uaktsom uten at det objektivt sett er slik. Utvalget velger å tro at det fortsatt må være meningen at det er gjerningsmannens subjektive oppfatning som er avgjørende. Etter utvalget oppfatning bør dette gjøres klarere i bestemmelsens utforming.»

Kommisjonen bemerker at det med tidl utk § 26 andre ledd, som er videreført i utk § 3–5 andre ledd, ikke er ment å gjøre noe unntak fra det alminnelige prinsippet om at gjerningspersonen med hensyn til den faktiske situasjonen skal bedømmes ut fra sin egen subjektive oppfatning. Kommisjo-

nen finner det imidlertid ikke naturlig å ha en egen bestemmelse om dette i nødvergeparagrafen.

I en mindretallsdissens i uttalelsen fra Advokatforeningen gikk *John I. Henriksen* imot forslaget i tidl. utk § 26 andre ledd om å begrense retten til nødverge mot offentlige myndigheter til tilfeller hvor krenkelsen er forsettlig eller grovt uaktsom. Han uttalte:

«Forslaget anses av kommisjonen å være i samsvar med gjeldende rett. Det kan i tilfelle ikke være avgjørende for utformingen av den nye bestemmelsen.

Kommisjonen refererer som grunnen til at nødvergeretten i gjeldende straffelov § 48 er blitt tolket innskrenkende ved myndighets-handlinger, at en anvendelse av bestemmelsen etter ordlyden 'ville gjøre offentlig myndighetsutøvelse vanskelig, særlig for politiet. Det er ikke til å unngå at politiet i blant foretar ulovlige tjenestehandlinger på grunn av misforståelse av loven eller den faktiske situasjon'. Det er videre vist til at rettspraksis har fastslått en vidtgående lydighetsplikt overfor offentlig myndighet når den setter i verk tiltak for å opprettholde ro og orden' og at denne lydighetsplikt 'har sin grunn i de rent praktiske behov som gjør seg gjeldende ved ordens håndhevelse', jf. RT. 1981 s 21.

Etter mitt skjønn vil en mer vidtgående adgang til nødverge mot offentlig myndighet, ved å fjerne kravet om at tjenestemannen skal ha handlet subjektivt klanderverdig, ikke hverken medføre noen betenkelig innskrenkning av lydighetsplikten eller i nevneverdig grad gjøre politiets arbeid vanskeligere.

Utgangspunktet er at den tjenestehandling 'angrepet' eller 'interessekrenkelsen' innebærer er objektivt sett ulovlig. Man må kunne gå ut fra at de fleste tjenestehandlinger både bygger på lovlige vedtak og utføres på lovlig måte. Det er meget vesentlig for borgernes rettssikkerhet at kvalitetskontrollen på alle plan ved offentlig myndighetsutøvelse er maksimalt god. Offentlig myndighetsutøvelse griper idag antakelig inn i borgernes liv i langt høyere grad enn ved straffelovens tilblivelse. Borgerne har derfor behov for et sterkere vern mot ulovlige tjenestehandlinger enn før. Den tradisjonelle innskrenkning i nødvergeretten overfor offentlig myndighetsutøvelse som er referert foran har antakelig – i tillegg til de antatte praktiske behov som er påberopt – like mye hatt sitt grunnlag i forestillinger om statens overhøyhetsrett som ikke passer, men tvertom bør dempes sterkt ned i vårt moderne samfunn, hvor en så stor del av all virksomhet i samfunnet utføres av offentlige organer.

Jeg peker videre på at det er spørsmål om straffefrihet for nødvergehandlingen, ikke om reaksjoner mot den tjenestemann som utfører den ulovlige tjenestehandling og som eventuelt er i god tro og ikke kan klandres. Det vil som oftest være situasjonen, selv om bakgrunnen for tjenestehandlingen viser at den i forhold til den som utøver nødverge er ulovlig.

For utøveren av nødverge vil det som oftest være aldeles umulig å bedømme om tjenestemannen er i ond eller god tro, rent bortsett fra at god tro vil være den store hovedregel. For vedkommende som utsettes for en ulovlig interessekrenkelse, vil det likevel i noen tilfelle stå som absolutt nødvendig å avverge denne krenkelse, selv om han eller hun må ty til et i utgangspunktet straffbart motangrep. Hvis barnevernsmyndighetene med politiets hjelp forsøker å ta et barn fra foreldrene på grunnlag av et ulovlig vedtak, vil konsekvensene for barnet og foreldrene ved at barnet fjernes, åpenbart i noen tilfeller kunne være så inngripende og skjebnesvangre at foreldrene straffritt må kunne motsette seg iverksettelsen ved nødvergehandlinger, selv om de tjenestemenn som kommer for å hente barnet er i fullkomment god tro og ikke er å klandre.

Jeg viser til at spørsmålet om straffrihet i slike tilfeller likevel er underlagt begrensningene etter utkastets § 26 første ledd, at nødvergehandlingen 'ikke går lenger enn nødvendig og dessuten åpenbart ikke går utover det forvarlige i betraktning av angrepets farlighet, den angrepne interesse og angriperens skyld'. Hvis foreldrene i refererte tilfeller skyter og dreper tjenestemannen vil de etter alt å dømme gå for langt, mens f.eks. legemsfornærmelser eller trusler om represalier etter omstendighetene vil kunne være straffrie.

Dette medlem finner således at utkastets § 26, annet ledd må omformes. Det bør imidlertid presiseres i loven at også ulovlige interessekrenkelser fra offentlig myndighet kan møtes med nødverge. En eventuell innskrenking i forhold til andre nødvergehandlinger bør i tilfelle knyttes til interesseavveiningen mellom det angrepne rettsgodet og nødvergehandlingen.»

Kommisjonen har en viss forståelse for at foreldre må kunne sette seg til motverge i et slikt tilfelle som advokat Henriksen nevner. Men kommisjonen finner det betenkelig med en så vidtgående adgang til nødverge mot offentlige myndigheter generelt sett som det advokat Henriksen foreslår. Kommisjonen vil peke på at det i et tilfelle som det nevnte vil kunne bli aktuelt med straffritak etter utk § 3–16 nr 6, jf. avsnitt 8.3.17 nedenfor, eller saken vil kunne avgjøres med påtaleunntatelse etter strpl § 69 eller med en mild reaksjon etter utk

§ 14–1 første ledd nr 6, jf avsnitt 8.14.2 nedenfor. For øvrig vil prinsippet om at gjerningspersonen skal bedømmes etter sin subjektive oppfatning av situasjonen, jf foran, også i et tilfelle som nevnt etter omstendighetene lede til at vedkommende må frifinnes.

Når det gjelder tidl utk § 26 tredje ledd, stilte *daværende Eidsivating lagmannsrett* seg tvilende til om de alminnelige prinsippene om nødverge er spesielt adekvate for vurderingen av en pågripelse, og mente at:

«... hjemmelen for og rammene for politiets maktutøvelse bør finnes i politirettslige regler, eventuelt i straffeprosesslovgivningen. Det gir uheldige assosiasjoner om politiets adgang til pågripelse m m forankres i en bestemmelse om nødverge.

Det kan kanskje være behov for en bestemmelse som § 26 tredje ledd dersom den begrenses til private. Også slike forhold bør imidlertid heller reguleres i annen lovgivning.»

Etter vedtakelsen av reglene om utførelsen av polititjenesten i politiloven 4. august 1995 nr 53, jf særlig § 6 andre ledd, har tidl utk § 26 tredje ledd mistet sin betydning for så vidt gjelder vurderingen av om politiets maktutøvelse var nødvendig og forsvarlig etter § 26 første ledd. Pågripelse eller tilbakeholdelse av rømlinger kan imidlertid etter omstendighetene også foretas av andre myndigheter, for eksempel innen psykisk helsevern, eller av private. Men også i forhold til disse er kommisjonen enig med *daværende Eidsivating lagmannsrett* i at det er mer naturlig at grensene for maktbruken fastlegges gjennom en tolking av de bestemmelsene som regulerer hjemmelsgrunnlaget. Gjelder det for eksempel en pågripelse foretatt av en privatperson etter strpl § 176 første ledd andre punktum, følger det av strpl § 178 første ledd at inngrepet skal foretas så skånsomt som forholdene tillater. For øvrig angir politiloven § 6 andre ledd skjønnskriterier som det etter kommisjonens mening vil være naturlig å bygge på når man skal vurdere lovligheten av bruk av maktmidler også utenfor politilovens virkeområde.

Kommisjonen foreslår nå på denne bakgrunn at tidl utk § 26 tredje ledd sløyfes. Straffrihet for maktbruk i forbindelse med lovlig pågripelse eller tilbakeholdelse av rømlinger vil i stedet kunne forankres i bestemmelsen om innskrenkende tolking i utk § 3–7 sammenholdt med en tolking av hjemmelsgrunnlaget for inngrepet.

Formålet med å sløyfe tredje ledd er, som det går fram foran, at grensene for maktanvendelsen ved pågripelse og tilbakeholdelse skal søkes i det

aktuelle hjemmelsgrunnlaget og ikke i straffelovens nødvergebestemmelse. Men en ren sløyfing av tredje ledd ville også medføre at reglene om straffnedsettelse i tidl utk § 85 første ledd nr 3 og om straffritak i § 86 første ledd ikke ville komme til anvendelse på overskridelse av grensene for maktanvendelsen ved pågripelse og tilbakeholdelse. For å unngå en slik konsekvens foreslår kommisjonen de nødvendige tilføyelsene i utk § 3–16 nr 7 og § 14–1 første ledd nr 7, jf avsnittene 8.3.17 og 8.14.2 nedenfor.

Oslo politikammer tok opp et annet forhold i tilknytning til nødvergebestemmelsen:

«I dagens straffelov heter det i § 48, 4. ledd: 'Har nogen overskredet Grænserne for Nødverge, er han dog straffri, hvis Overskridelsen alene har fundet Sted paa grund af en ved Angrebet fremkaldt Sindsbevægelse eller Bestyrtelse.' Noen tilsvarende bestemmelse finner vi ikke i kommisjonens utkast. Derimot finner vi en 'kan'-bestemmelse i utkastets § 86 (frifinnelse 'i særlige tilfeller'), og i § 85 (straffnedsettelse).

Oslo politikammer kan ikke se at det er behov for å fjerne dagens ubetingede bestemmelse. Den någjeldende bestemmelsen omhandler situasjonen når en fornærmet blir utsatt for et angrep fra en annen, og ikke fullt ut behersker denne situasjonen. Det er nærliggende å se på det rettsstridige angrepet som den reelle årsaken til fornærmedes handling. Uten dette angrepet hadde fornærmede ikke kommet i en situasjon hvor han handlet som han gjorde. Vi kan ikke komme fra at det åpenbart vil være støtende å domfelle fornærmede i slike situasjoner. De innvendinger Bratholm anfører og som kommisjonen henviser til, synes å være nokså teoretiske i sin karakter. Eksempelet som gis, går ut på et tenkt tilfelle hvor det er et grovt misforhold mellom det rettsstridige angrepet (som ikke er særlig alvorlig) og den reaksjon som er fremprovosert (drap). Vi minner imidlertid om at det fremdeles er en forutsetning at reaksjonen skyldes det rettsstridige angrepet 'alene'. Eksempelet fremstår således som lite praktisk. Rettspraksis i dag er ikke slik at støtende resultater nødvendiggjør lovendring.»

Også *daværende Eidsivating lagmannsrett* mente det var behov for å videreføre strl § 48 fjerde ledd:

«Språkformen kan moderniseres, men innholdet bør beholdes. Slik samfunnet etter hvert har utviklet seg, synes det betenkelig å begrense mulighetene for selv å beskytte seg mot rettsstridig angrep. Problemet antas å

være å få avgrenset de reelle nødvergehandlinger mot de ikke reelle.»

Endelig uttalte *Advokatforeningen* om samme spørsmål:

«Etter nåværende § 48, 4. ledd, kan overskridelser ved nødverge anses som straffri hvis overskridelsen alene har funnet sted pga. en ved angrepet fremkalt sinnsbevegelse eller bestyrrelse. Denne bestemmelse er en erkjennelse av at en nødvergesituasjon ofte vil fremkalle redsel eller andre psykiske forstyrrelser som gjør at evnen til å foreta en nøktern avveining i valg av nødvergeform blir påvirket. Utvalget mener at denne bestemmelse må opprettholdes. Vi finner det ikke tilfredsstillende at det bare henvises til at det i særlige tilfeller da kan frifinnes eller at straffen kan nedsettes ved overskridelser.»

Et *mindretall* i kommisjonen, medlemmet Sulland, er enig med høringsinstansene nevnt ovenfor i behovet for å opprettholde en ubetinget rett til straffrihet i de tilfellene som i dag reguleres av strl § 48 fjerde ledd. Etter dette medlemmets oppfatning bør det heller ikke være et vilkår at overskridelsen alene skyldes sinnsbevegelsen eller bestyrrelsen, jf uttalelsen fra Oslo politikammer, men i stedet være tilstrekkelig at den i det alt vesentlige skyldes dette. Straffrihetsregelen bør inntas i utk § 3-5.

Flertallet, lederen Høgetveit og medlemmene Coward, Fossgard og Hauge, fastholder at de anser det mer hensiktsmessig med en skjønnsmessig fritaksregel som i tidl utk § 86 første ledd enn den gjeldende regelen i strl § 48 fjerde ledd, jf utk § 3-16 nr 6 og avsnitt 8.3.17 nedenfor.

8.3.7 Utk § 3-6. Selvtekt

Utk § 3-6 svarer til tidl utk § 27, jf delutredning V s 100-105 og s 279. Se også delutredning I s 139. Det vises også til de mer generelle framstillingene om straffrihetsgrunner i delutredning V s 85-89 og delutredning I s 136-137.

I høringsrunden pekte *Advokatforeningen* på at den foreslåtte bestemmelsen i noen grad åpner for skjønn, men at dette er helt nødvendig.

Politimesteren i Trondheim mente at man med den foreslåtte bestemmelsen neppe har oppnådd noen klargjøring av selvtektsbegrepet, og heller ikke noen klargjøring av selvtekt som strafferettslig problem. Det het videre:

«Forslaget til ny § 27 sier at en handling er lovlig når den blir foretatt for å gjenopprette en ulovlig endret tilstand. Det er følgelig overlatt

til den enkelte bruker av loven å vurdere hvilke tilstander som er ulovlig endret, og hvilke lovlighetsnormer som skal legges til grunn.

Den som ser sin tidligere frastjalne sykkel i bruk, vil med hjemmel i strl § 27 ta denne i fra brukeren. Hva om brukeren har kjøpt sykkel på hittegodsauksjon? Det vil sannsynligvis bli reist veldig mange spørsmål omkring den fremtidige bruken av § 27, og det vil være en reell vurdering om hvorvidt rettstilstanden egentlig er tjent med at selvtekten legaldefineres i loven eller om det ikke hadde vært like greit å la begrepet sveve i straffsrettsteorien slik det gjør i dag.

Det ligger an til at hver enkelt bruker nå vil kunne benytte § 27 nærmest etter behov. Det kan øynes en fremtidig fare for fremvekst av en form for privat rettshåndhevelse som sannsynligvis få eller ingen er særlig tjent med, jf. politilovens § 1, jf. § 28.»

Kommisjonen frykter ikke slike konsekvenser som Politimesteren i Trondheim antyder. Som nevnt i delutredning V s 103 er det etter utkastet bare en meget begrenset adgang til selvtekt.

8.3.8 Utk § 3-7. Innskrenkende tolking

Utk § 3-7 svarer til tidl utk § 28, jf delutredning V s 105-112 og s 279, likevel slik at det er foretatt en mindre språklig endring. Se også delutredning I s 141-142.

I høringsrunden stilte *Konkurransetilsynet* seg skeptisk til bestemmelsen:

«Konkurransetilsynet anser denne bestemmelsen som et typisk eksempel på den relativisering av strafferetten som er omtalt innledningsvis. Etter tilsynets oppfatning bør ikke domstolene få en slik skjønnsmessig adgang til å avgjøre om straffansvaret skal inntre som det her legges opp til. Selv om det, som straffelovkommisjonen hevder, allerede nå skulle være adgang til å foreta en slik innskrenkende tolking som nevnt i utkastet § 28, så antar Konkurransetilsynet at straffrihetsgrunner som nevnt ovenfor vil bli påberopt hyppigere når adgangen til å påberope slike blir hjemlet i en lovbestemmelse. Etter tilsynets oppfatning bør derfor bestemmelsen ikke tas med i loven. Subsidiært vil Konkurransetilsynet foreslå at i hvert fall en del av de grunner som kan lede til straffritak, blir nevnt i § 28. Dette vil skape større klarhet enn om man må lete etter disse i lovforarbeidene.»

Med utgangspunkt i at bestemmelsen er ment å rekke noe videre enn det som ligger i rettsstridsbegrepet, og at den etter sin ordlyd ikke har andre

begrensninger enn at det må foreligge «særegne omstendigheter», mente *Oslo politikammer* at bestemmelsen vil kunne medføre uklarhet. Det ble videre framholdt:

«Utkastets § 28 kan føre til problemer for påtalemyndigheten i praksis, særlig dersom individualpreventive grunner for straff ikke er sterke, mens de allmennpreventive hensyn veier tynge.

Oslo politikammer merker seg at man ikke ønsker å benytte begrepet 'rettsstrid' i selve lovteksten. Begrunnelsen for dette skal være at begrepet ikke er kjent blant 'folk flest'. til dette må det kunne innvendes at begrepet er solid innarbeidet i jussen, og at det antagelig er viktigere.»

Andorsen, TfR 1995 s 746–747 kritiserer kommisjonens forslag, jf tidl utk § 28:

«Etter min mening bør rettsstridsbegrepet benyttes på en slik måte at det egner seg til å skille ulike kategorier av ansvarsspørsmål fra hverandre; først da er det optimalt operativt. Alle spørsmål om *innskrenkende tolkning* av straffebudet bør av denne grunn, etter mitt skjønn, skilles ut; her beror straffriheten ikke på noe 'unntak', men kort og godt på at atferden ikke (lenger) dekkes av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet. F.eks. er det etter min mening stor forskjell mellom at et straffebud på den ene siden tolkes innskrenkende på grunn av en trinnhøyere norm (f.eks. strl. § 135 a mot grl. § 100) og på den annen side at straffebudet tolkes innskrenkende på grunn av såkalte reelle hensyn. I den sistnevnte gruppen faller etter min mening også atferd innenfor dagliglivets risiko (tillatt risiko) og såkalte imaginærforbrytelser. ...

Rettsstridsbegrepet bør etter min mening knyttes opp mot de 'unntak' som ligger i tilstedeværelsen av såkalte objektive straffrihetsgrunner, lovfestede (nødverge, nødrett osv.) eller ulovfestede (negotiorum gestio, lovlig selvtækt osv.) og ikke noe annet. En etter min mening helt forfeilet terminologi finner man i det norske utkastet til ny alminnelig straffelov (NOU 1992: 23), hvor man har latt seg skremme av rettsstridsbegrepet og kalt alt 'innskrenkende tolkning'. Dette er etter min mening å rive ned en gryende strafferettslig ansvarslære, ikke å prøve å bygge opp en.»

Andorsen drøfter også den foreslåtte bestemmelsen i tidl utk § 28 på s 58 flg i avhandlingen Strafferettslig nødrett, og tar også der opp spørsmålet om det har noe for seg å anvende begrepet «innskrenkende tolkning» på alle de forskjellige årsakene til at en handling ikke trekker straffansvar etter seg.

Slik kommisjonen ser det, er det alminnelig enighet om at et straffebud i en del tilfeller må gis en snevrere rekkevidde enn det en umiddelbar lesning av ordlyden skulle tilsi. Grunnlaget for innsnevring finnes i andre rettskilder, for eksempel i andre lovbestemmelser eller i ulovfestede rettsinstitutter, jf Andorsen foran. Men også ulike typer av såkalte reelle hensyn kan komme inn og tjene som begrunnelse for en innskrenkende tolking av straffebudet. For å fastlegge et straffebuds rekkevidde vil det være tale om en samlet tolkingsprosess, hvor flere rettskildefaktorer er relevante i tillegg til lovteksten. For eksempel beror det på skjønnsmessige rimelighetsbetraktninger/reelle hensyn å avgjøre når en selvtæktshandling skal ansees straffri. Kommisjonen mener at begrepet rettsstrid i strafferetten, slik det hittil har vært benyttet, jf delutredning I s 122, egentlig ikke er noe annet enn navnet på resultatet av en samlet tolkingsprosess, ved at det tar sikte på å angi grensen mot de handlingene som ikke rammes av straffebudet.

Nå brukes ikke rettsstridsbegrepet i tidl utk § 28, og det vil selvsagt ikke være i strid med den foreslåtte bestemmelsen om man i juridisk teori finner det formålstjenlig med en mer avgrenset bruk av dette begrepet enn det som hittil har vært tilfelle, jf om dette i delutredning I s 122–123. Men ved den foreslåtte bestemmelsen gir kommisjonen uttrykk for at begrepet rettsstrid ikke gir særlig konkret veiledning ved den praktiske rettsanvendelsen.

I NOU 1995: 10 Reformer innen injurielovgivningen har Straffelovrådet foreslått at det tas inn en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i strl § 247. Straffelovrådet gir på s 56 uttrykk for at det ikke er overbevist av kommisjonens argumentasjon i delutredning V:

«Rådet mener at det fortsatt kan ha pedagogisk verdi å nevne rettsstridsreservasjonen spesielt i straffebud hvor det ofte blir aktuelt med innskrenkende tolkning i tillegg til en generell bestemmelse med påminnelse om innskrenkende tolkning i straffelovens alminnelige del.»

Straffelovrådets forslag til rettsstridsreservasjon i strl § 247 er en oppfølging av et initiativ fra Redaktørforeningen, som også etterlyste klarere grenser for hva som skal ansees rettsstridig. Foreningen ga uttrykk for at det, selv om strl § 247 leses med en slik reservasjon, er uklart hvilke ytringer som rammes av bestemmelsen. Det er da illustrerende at Straffelovrådet til dette uttalte at innføringen av en rettsstridsreservasjon i bestemmelsen ikke vil innebære noen realitetsendring i forhold til hvor-

dan bestemmelsen i dag skal leses, og at det heller ikke er mulig å oppstille klare grenser for hva som skal ansees som rettsstridig. Etter kommisjonens syn viser dette at en rettsstridsreservasjon neppe vil ha nevneverdig pedagogisk verdi. Dersom man først velger å ta inn en generell bestemmelse om innskrenkende tolking, vil det snarere være egnet til å skape forvirring dersom man i tillegg skulle ha en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i noen bestemmelser, men ikke i andre. Kommisjonen foreslår etter dette heller ingen rettsstridsreservasjon i utk § 26–12 om ærekrenkelse, jf avsnitt 9.12.2 nedenfor.

I plenumssaken i Rt 1997 s 1821 forkastet Høyesteretts flertall den domfeltes anke over domfellelse etter strl § 135 a. De rasistiske ytringene var satt fram i et partiprogram. Hensynet til ytringsfriheten sto sentralt, jf Grunnloven § 100. Både flertallet og mindretallet i Høyesterett viste til en rettsstridsreservasjon ved tolkingen av strl § 135 a. Dette innebar imidlertid ikke noe annet eller mer enn at «... det straffebudet det er tale om å anvende, blant annet straffeloven § 135 a, må forstås med Grunnloven § 100 som rettesnor eller at hensynet til ytringsfriheten må tillegges vesentlig vekt ved tolkingen, eventuelt at straffebudet ut fra dette hensyn ikke kan oppfattes etter ordlyden», jf mindretallets oppsummering av tidligere praksis i Høyesterett. Både flertallet og mindretallet anvendte begrepet rettsstrid under tolkingsprosessen, men kom til motsatte løsninger. Begrepet kan neppe antas å ha gitt noen konkret veiledning, og en bestemmelse om innskrenkende tolking ville etter kommisjonens mening gitt grunnlag for de samme vurderingene.

I Rt 2000 s 646 er dette også uttrykkelig påpekt av Høyesterett. Det uttales der at «denne såkalte rettsstridsreservasjon innebærer at en handling kan tenkes å være straffri, selv om den går inn under gjerningsbeskrivelsen i straffebudet. Det man i slike tilfeller gjør, er i realiteten å fortolke det straffebud saken gjelder innskrenkende.»

Tidl utk § 28, som fastholdes i utk § 3–7, vil representere en uttrykkelig påminnelse om det velkjente tolkingsprinsippet at et straffebud av og til vil ha en snevrere rekkevidde enn det ordlyden skulle tilsi, også ut over de straffrihetsgrunnene som foreslås lovfestet. I delutredning V s 107–110 er det gitt en oversikt over ulike grunner til innskrenkende tolking som kan være aktuelle. Det går fram at det er tale om en rekke forskjelligartede grunnlag, og i prinsippet faller alle innenfor bestemmelsens rekkevidde. Imidlertid vil nok lovtolkerens følelse av om han eller hun *anvender* bestemmelsen i det konkrete tilfellet, kunne vari-

ere etter hvilket grunnlag det dreier seg om. For eksempel vil det antakelig være mer nærliggende å peke på utk § 3–7 for en dommer som frifinner på grunn av samtykke, enn for en statsadvokat som unnlater å reise tiltale for et ærekrenkende utsagn av hensyn til ytringsfriheten og Grunnloven § 100.

Kommisjonen understreker at bestemmelsen om innskrenkende tolking ikke gir adgang til straffrihet ut fra konkrete rimelighetshensyn knyttet til den enkelte lovbrøyten. Her er det eventuelt straffritaksregelen i utk § 3–16 som må benyttes, forutsatt at det foreligger slike forhold som nevnes i bestemmelsen. Kommisjonen har vurdert om uttrykket «særegne omstendigheter» i tidl utk § 28 kan misforstås i så henseende, jf høringsuttalelsen fra Oslo politikammer. Riktignok vil enkelte av omstendighetene som gjør handlingen lovlig, kunne være av forholdsvis dagligdags – og ikke nødvendigvis *særegen* – karakter, for eksempel at handlingen ligger innenfor den alminnelige handlefrihet, eller at den er foretatt som ledd i lovlig myndighetsutøvelse. Men frifinnelse på slike grunnlag er likevel noe annet enn konkret rimelighet knyttet til den enkelte lovbrøyten. Det understrekes at dersom en handling først omfattes av ordlyden i et straffebud og vilkårene for straff ellers er oppfylt, vil det bare være aktuelt å frita for straff i spesielle tilfeller, jf delutredning V s 112. Etter kommisjonens oppfatning går dette tilstrekkelig klart fram av den foreslåtte lovteksten.

Kommisjonen har også vurdert om man i loven uttrykkelig burde nevne en del av de grunnene som kan lede til straffrihet, slik Konkurransetilsynet foreslår. Da det imidlertid her er tale om så mange og forskjelligartede grunnlag, som dertil må vurderes konkret blant annet i forhold til hvilket straffebud det gjelder, er dette ikke en farbar vei. Bestemmelsen framstår som en ren huskeregel inntatt av pedagogiske hensyn, og hvor de grunnlagene det er aktuelt å bygge den innskrenkende tolkingen på, fullt ut må søkes utenfor loven selv (slik som i dag).

8.3.9 Utk § 3–8. Skyldkravet

Skyldkravet i straffeloven og i særlovgivningen er behandlet i delutredning V s 112–114 og s 279. Se også delutredning I s 143–151 om skyld som straffbarhetsvilkår.

Utk § 3–8 svarer til tidl utk § 29 første ledd, riktignok med enkelte mindre språklige endringer og med den realitetsforskjell at bestemmelsen nå skal gjelde for all straffelovgivning. Tidl utk § 29 tredje ledd faller dermed bort.

Tidl utk § 29 andre ledd om forseelse begått ved unnlatelse er sløyfet som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås opphevet, jf avsnitt 7.4 foran. Et eventuelt uaktsomhetsansvar for slike unnlatelser må derfor i stedet framgå direkte av bestemmelsene. Kommisjonen foreslår å videreføre skyldkravet uaktsomhet i utk § 19–13 om hindring av tvangsfullbyrding mv og § 30–12 om ulovlig tilegnelse av hittegods, jf avsnittene 9.5.2 og 9.16.2 nedenfor. I utk § 19–7 om brudd på meldeplikt ved dødsfall foreslås skyldkravet i stedet endret til forsett, jf avsnitt 9.5.2 nedenfor.

I tidl utk § 29 tredje ledd foreslo den tidligere kommisjonen en hovedregel om uaktsomhet som skyldkrav for straffebudene i særlovgivningen. Kommisjonen var enig i uttalelser i høringsrunden etter delutredning I om at det dermed kunne være en fare for at uaktsomme overtredelser kunne bli straffbare i større grad enn ønskelig, men lot det være avgjørende at man i praksis også i dag lar de fleste straffebud i særlovgivningen omfatte uaktsom overtredelse.

I høringsrunden ga følgende instanser uttrykkelig eller underforstått sin støtte til forslaget i tidl utk § 29 tredje ledd: *Finansdepartementet, Fiskeridepartementet, Nærings- og energidepartementet, Samferdselsdepartementet, Norges Bank, Riksadvokaten, Politimesteren i Asker og Bærum, Politimesteren i Drammen og Bergen byrett.* Sistnevnte uttalte for øvrig:

«Etter min mening bør kommisjonen vurdere om skyldformen bør tilpasses den aktuelle rettsfølge, således at straffereaksjonene fengsel og rettighetstap krever forsett eller i det minste grov uaktsomhet. Isolert sett kan man tenke seg at en slik mildere bedømmelse av uaktsomme handlinger vil svekke den allmennpreventive virkning av straffebudet. På den annen side vil det være lettere å legge en streng akt-somhetsnorm til grunn, og lettere å få innrømmelser om uaktsomme overtredelser.»

Kommisjonen har ikke funnet grunn til å følge opp dette forslaget.

Flere av høringsinstansene gikk imot forslaget i tidl utk § 29 tredje ledd. *Kommunal- og arbeidsdepartementet* mente at skyldformen i særlovgivningen burde avgjøres ut fra den enkelte særlovens virkeområde og hvilken type handlinger som skal være belagt med straff, og at det derfor ikke syntes hensiktsmessig å innføre noen hovedskyldform. *Forsvarsdepartementet* uttalte:

«Forsvarsdepartementet vil bemerke at det beste etter vår vurdering vil være at lovgiver i hvert enkelt tilfelle tar standpunkt til skyldkra-

vene. Når lover som inneholder straffebestemmelser fremmes for Stortinget, bør en disiplineres til alltid å ha vurdert dette spørsmålet på selvstendig grunnlag. Vi frykter at regelen i utkastet § 29 tredje ledd kan føre til at en i praksis tar noe lettere på denne vurderingen, noe Straffelovkommisjonen også ser faren for i delutredningen s 114.»

Tilsvarende synspunkter hadde *Advokatforeningen*:

«Kommisjonen hevder bl.a. at hvis det må tas inn en bestemmelse om skyldformen i hver enkelt særlov, risikerer man at spørsmålet overses og at man står uten holdepunkt for lovgiverens syn. En generell bestemmelse i straffeloven foretrekkes derfor. Utvalget er av den oppfatning at faren for at lovgiver ikke vurderer kravene til skyldkrav blir større ved den foreslåtte ordningen og lovgivers oppfordring til å overveie skyldkravet meget nøye for hver enkelt lov vil ikke lenger være til stede.»

Næringslivets Hovedorganisasjon gikk også imot forslaget i tidl utk § 29 tredje ledd. Skulle man ha en slik generell regel om skyldkravet i særlovgivningen, burde utgangspunktet være et krav om forsett:

«Vi kan ikke se at det foreligger forskjeller mellom overtredelse av straffeloven og spesiallovgivningen som tilsier at hovedregelen om skyldformen bør være forskjellig i utkastets § 29, første og tredje ledd. En regel i straffeloven som i utgangspunktet krever forsett ved overtredelse av spesiallovgivningen, medfører at lovgiveren bevisst må ta standpunkt til om det er nødvendig å ramme uaktsomhet i den enkelte særlov. En slik ordning vil etter vårt skjønn være mest forsvarlig ut fra et rettssikkerhetssynspunkt.»

Selv om den nåværende kommisjonens gjennomgåelse av straffetrukslene i særlovgivningen har vært begrenset, jf avsnitt 2.4.4 foran, har den likevel gitt grunnlag for å revurdere det synspunktet som lå til grunn for den foreslåtte hovedregelen om uaktsomhet som skyldform i delutredning V, nemlig «at straffebudene oftest er av en slik karakter at det er nødvendig å ramme uaktsomhet for at straffebudet skal få tilstrekkelig effektivitet», jf s 114. Straffebestemmelsene synes gjennomgående å være behandlet på en overfladisk og lite gjennomtenkt måte i forarbeidene til særlovgivningen. Man ser sjelden drøftelser av behovet for straffesanksjoner på det området vedkommende lov regulerer, og også sjelden noen reell drøftelse av strafferettslig sentrale problemstillinger som skyldform, medvirkning og forsøksstraff. Det er kommisjonens

overordnede syn at det bør vises tilbakeholdenhet med bruk av straff, og at det er behov for en nøye vurdering av om ikke alternative virkemidler kan ansees vel så effektive som straff. I tråd med dette bør skyldformen vurderes grundig for hver enkelt lov og for hver type overtredelse i den enkelte loven, jf avsnittene 4.3 foran og 11.5.3 nedenfor. I mange bestemmelser som i dag rammer uaktsom overtredelse, bør det på denne bakgrunn være tilstrekkelig at skyldkravet begrenses til forsett eller grov uaktsomhet.

Kommisjonen er således enig i synspunktene i høringsuttalelsene foran fra Advokatforeningen og Næringslivets Hovedorganisasjon. Disse synspunktene kom også til uttrykk i forrige høringsrunde. I delutredning V sa kommisjonen seg enig i høringsuttalelsene om at det kunne være en fare for at uaktsomme overtredelser dermed kunne bli straffbare i større grad enn ønskelig, men lot ikke dette være avgjørende.

Ved å innføre en hovedregel om forsett som skyldform for all straffelovgivning, oppnår man at lovgiver uttrykkelig må vurdere om uaktsomhet, eventuelt grov uaktsomhet, også skal rammes i den aktuelle særloven. Hovedhensikten med det forslaget kommisjonen nå fremmer, er nettopp å sikre at denne vurderingen foretas. Skulle det vise seg at uaktsomhet også i framtiden blir den oftest forekommende skyldformen i praksis, vil dette derfor likevel ikke være noe argument for den ordningen som er foreslått i tidl utk § 29 tredje ledd.

8.3.10 Utk § 3–9. Forsett

Utk § 3–9 svarer til tidl utk § 30 første ledd nr 1 og 2 og andre ledd, jf delutredning V s 114–119 og s 279.

Definisjonen av hensiktsforsett i utk § 3–9 første ledd nr 1 foreslås noe omformulert i forhold til tidl utk § 30 første ledd nr 1 for klarere å få fram at hensikten ved følgedelikter refererer seg til følgerne av handlingen. Dersom følgerne av handlingen er tilsiktet, foreligger hensikt. Tidl utk § 30 første ledd nr 1 kunne leses som om hensikten gjaldt utførelsen av handlingen.

Tidl utk § 30 første ledd nr 3 inneholdt en definisjon av forsettsformen *dolus eventualis* som den tidligere kommisjonen foreslo å beholde i form av den såkalte positive innvilgelsesteori. Opprinnelig hadde kommisjonen foreslått at *dolus eventualis* ikke burde godtas som forsett, jf delutredning I s 143–151.

I høringsrunden sluttet *Advokatforeningen* seg uttrykkelig til kommisjonens forslag til formule-

ring når det gjaldt sannsynlighetsforsett, mens formuleringene vedrørende hensiktsforsett og *dolus eventualis* ikke foranlediget noen bemerkninger.

Oslo politikammer støttet forslaget om å lovfeste skyldformene, men hadde innvendinger til lovutkastet vedrørende *dolus eventualis*:

«Oslo politikammer er enig med kommisjonen i at forsettypen *dolus eventualis* i form av den positive innvilgelsesteori skal bestå og støtter kommisjonens begrunnelse vedrørende dette. Vi er derimot ikke enig i den klare innskrenking av dagens høyesterettspraksis som kommisjonens forslag innebærer. Etter kommisjonens forslag kreves det at gjerningspersonen ville ha foretatt handlingen uansett selv om han anså det *sikkert* at følgen ville inntre. I dag kreves det bare at gjerningspersonen ville ha foretatt handlingen selv om han anså det *mest sannsynlig* at følgen ville inntre.

Som kommisjonen sier i delutredningen, er det sjelden at forsett i form av den positive innvilgelsesteori kommer til anvendelse i praksis. Den positive innvilgelsesteori har imidlertid vist seg å ha avgjørende betydning i enkelte meget alvorlige saker hvor handlingen ligger i det nederste felt av forsettet, men er såpass bevisst og klanderverdig at gjerningspersonen må sies å ha utvist mer enn grov uaktsomhet.

Når lovbryteren bevisst har tatt det standpunkt at han vil foreta handlingen selv om det er mest sannsynlig at følgen vil inntre, så er denne så klanderverdig at den bør klassifiseres som forsettlig. Den innskrenking som kommisjonen foreslår kan ved første øyekast virke forholdsvis beskjeden. Bevismessig vil endringen imidlertid kunne ha store følger. Det at en gjerningsperson ville ha foretatt handlingen også om han så det som sikkert at følgen ville inntre, vil ofte være meget vanskelig å bevise. Ingen tiltalt vil stå i retten å si at 'Jeg var så oppsatt på å utføre handlingen at den hadde jeg utført selv om jeg var sikker på at følgen ville inntre'. Vi vil derfor i disse tilfellene måtte falle tilbake på slutninger ut i fra vitneprov og ytre omstendigheter. Det vil være meget vanskelig ut fra dette å bevise at tiltalte ville ha foretatt handlingen uansett selv om han anså det *sikkert* at følgen ville inntre fordi det i ordet 'sikkert' ligger et meget strengt krav.

Det er en fare for at et så strengt sannsynlighetskrav som kommisjonens forslag innebærer, vil kunne åpne for en utvidelse av forsettypen sannsynlighetsforsett, ved å la sannsynlighetsgrader lavere enn 50 % være tilstrekkelig til å dømme for forsett. Og det er nettopp det kommisjonen vil unngå.

Oslo politikammer foreslår derfor at forslaget til straffelovens § 30, 1. ledd nr 3 endres til:

'... regner det som mulig at handlingen oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, og bestemmer seg for å foreta handlingen selv om gjerningsbeskrivelsen mest sannsynlig vil bli oppfylt'.

Daværende Eidsivating lagmannsrett sa seg enig i at dolus eventualis skulle opprettholdes som en forsettsform «med det innhold som er fastlagt i rettspraksis». Teksten i lovutkastet ble imidlertid ikke kommentert ytterligere, noe som tyder på at man her la til grunn at forslaget i tidl utk § 30 første ledd nr 3 er i samsvar med det innholdet denne skyldformen har fått i rettspraksis. Dette framgår da også av delutredning V s 117, hvor det heter at «Straffelovkommisjonen foreslår at forsettsformen dolus eventualis beholdes stort sett uendret».

Forslaget til bestemmelse om dolus eventualis i delutredning V har vært kommentert av Røstad, Innkast i straffefeltet s 149–150. Han reiste der spørsmål ved om ikke det skjer en tilstramming av dolus eventualis ut fra den positive innvilgelsesteori når man vil utelukke fra forsett innvilgelse av en overveiende sannsynlig følge. Røstad viste til de opprinnelige forarbeidene til straffeloven og til gjeldende teori.

Andersen, JV 1996 s 116 flg gir uttrykk for at mye tyder på at overveiende sannsynlighet er tilstrekkelig etter gjeldende rett. Andersen stiller seg der kritisk til spørsmålet om dolus eventualis i det hele tatt bør godtas som forsettsform.

Et *flertall* i den nåværende kommisjonen, medlemmene Coward, Fossgard, Hauge og Sulland, mener at det ikke er grunn til å beholde skyldformen dolus eventualis. Disse medlemmene viser til synspunktene i delutredning I s 146 og til de innvendingene mot denne skyldformen som det redegjøres for i delutredning V s 117–118. De vil framheve det prinsipielt betenkelige ved dolus eventualis, især det forholdet at også den positive innvilgelsesteori inneholder et hypotetisk element, de betydelige bevisproblemene som ofte oppstår, og de store vanskene man i praksis har hatt med å formulere bevistemaet på en tilstrekkelig presis måte. Samlet sett representerer disse momentene så alvorlige rettssikkerhetsproblemer at denne forsettsformen, som ligger så nær bevisst uaktsomhet, bør oppgis. Og selv om bevisvansker mer unntaksvis ikke skulle foreligge, er det mer nærliggende å sammenlikne den utviste skylden med bevisst uaktsomhet enn med forsett.

Et *mindretall* i kommisjonen, lederen Høgetveit, er av den oppfatning at dolus eventualis bør beholdes som skyldform, og viser til begrunnelsen i delutredning V s 118. Mindretallet er enig

i forslaget i tidl utk § 30 første ledd nr 3, og mener at synspunktene fra Oslo politikammer ikke bør følges opp. Ved dolus eventualis må man foreta en to-leddet vurdering av gjerningspersonens sinnstilstand. For det første må gjerningspersonen ha regnet det som *mulig* – men altså verken sikkert eller mest sannsynlig – at det straffbare resultatet vil inntre som følge av handlingen. For det andre må gjerningspersonen ha tatt det standpunkt å ville foreta handlingen selv om det resultatet vedkommende bare regnet med som en mulighet, likevel rent faktisk skulle inntre. Det forutsettes altså at gjerningspersonen foretar en hypotetisk vurdering når han eller hun treffer beslutningen om å foreta handlingen. Dersom det, slik Oslo politikammer foreslår, skulle være tilstrekkelig at gjerningspersonen i denne hypotetiske vurderingen anså det straffbare resultatet for bare *mest sannsynlig* – når utgangspunktet er at vedkommende egentlig bare regner resultatet som *mulig* – beveger man seg etter mindretallets syn farlig nær skyldformen bevisst uaktsomhet.

Mindretallet framholder for øvrig at selv om utk § 3–9 er ment å favne alle de ulike forsettsformene man møter i praksis, kan det ikke sees helt bort fra at det unntaksvis vil kunne bli tale om å konstatere forsett også i tilfeller som faller utenfor disse definisjonene, jf Andenæs, Alminnelig strafferett s 220–221.

Ved lov 11. januar 1997 nr 11 ble prinsippet om fingering av forsett lovfestet i strl § 40. Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2002. I overensstemmelse med forslaget i delutredning V mener også den nåværende kommisjonen at det er tilstrekkelig at regelen om selvforskyldt rus bare tas inn i bestemmelsen om faktisk villfarelse, jf utk § 3–12 tredje ledd og avsnitt 8.3.13 nedenfor. I motsatt fall vil det også måtte gis bestemmelser om selvforskyldt rus både i utk § 3–9 og § 3–10.

For øvrig foreslås det enkelte språklige og redaksjonelle endringer i utk § 3–9 andre ledd, sammenliknet med forslaget i delutredning V. Omredigeringen av bestemmelsen er foretatt i tråd med et forslag fra *daværende Eidsivating lagmannsrett*.

8.3.11 Utk § 3–10. Uaktsomhet

Utk § 3–10 første ledd svarer til tidl utk § 31, jf delutredning V s 119–121 og s 279–280, likevel slik at det er foretatt enkelte mindre språklige endringer. Det foreslås et nytt andre ledd vedrørende grov uaktsomhet.

Den tidligere kommisjonens begrunnelse for å unnlate å definere den grove uaktsomheten, var at

lovgivningen bare inneholder få tilfeller hvor det stilles krav om grov uaktsomhet, og at behovet for en legaldefinisjon derfor er lite. I høringsrunden mente imidlertid både *Oslo politikammer* og *Advokatforeningen* at loven også burde inneholde en definisjon av grov uaktsomhet.

Den nåværende kommisjonen foreslår flere steder at skyldkravet heves fra simpel til grov uaktsomhet. Dette har sammenheng med kommisjonens generelle tilbakeholdenhet med uaktsomhet som skyldform, jf avsnitt 4.3 foran. Særlig gjelder dette i utk kap 25 om vern av helse og miljø, jf avsnitt 9.11 nedenfor. I tillegg er det en rekke bestemmelser som viderefører grov uaktsomhet som skyldkrav. Kommisjonen har på denne bakgrunn kommet til at også denne skyldformen bør defineres i straffeloven, og en slik definisjon er derfor foreslått tatt inn i utk § 3–10 andre ledd.

Ved utformingen av definisjonen har kommisjonen tatt utgangspunkt i Høyesteretts velkjente uttrykksmåte i Rt 1970 s 1235 for å beskrive grov uaktsomhet: «en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet». Kommisjonen foretrekker uttrykket «særdeles klanderverdig» framfor «kvalifisert klanderverdig». Hensikten med forslaget er likevel å lovfeste gjeldende rett når det gjelder kravene til grov uaktsomhet, slik disse er utviklet i rettspraksis og teori.

8.3.12 Utk § 3–11. Uforsettlig følge

Utk § 3–11 svarer i hovedsak til tidl utk § 32, jf delutredning V s 121–122 og s 280. Se også delutredning I s 149.

Den viktigste endringen består i at en heving av strafferammen på grunnlag av følger som ligger utenfor forsettet, bare vil kunne skje når gjerningspersonen har handlet uaktsomt i forhold til følgen. Det er ikke tilstrekkelig at vedkommende bare *kunne* ha innsett muligheten av følgen. Den foreslåtte formuleringen ligger nær opp til dansk strl § 20, som bruker uttrykket «når sådan følge kan tilregnes gerningsmanden som uagtsom». Kommisjonens begrunnelse for å oppheve ordningen med culpa levissima er nærmere omhandlet i avsnitt 7.6 foran.

I stedet for den automatiske straffskjerpelsen som etter gjeldende rett inntreffer ved slike følger, foreslår kommisjonen at en heving av strafferammen for bestemmelsene i utkastet skal bero på en konkret helhetsvurdering av om handlingen er å betrakte som grov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Kommisjonen går inn for at dette i hovedsak også følges opp innenfor særlovgivningen, jf avsnitt 11.5.7 neden-

for. Utk § 3–11 foreslås imidlertid utformet på en måte som fanger opp begge alternativene, jf tilføyelsen av et eget punktum om skyldkravet i forhold til følger som inngår i vurderingen av om overtredelsen er å betrakte som grov.

Sammenliknet med tidl utk § 32 foreslås det også enkelte andre språklige endringer uten betydning for realiteten, herunder en omformulering av innledningen til bestemmelsen for bedre å få fram at bestemmelsen ikke regulerer selve straffutmålingen, men bare adgangen til å bruke en høyere *strafferamme* ved uforsettlige følger. Dette er i samsvar med strl § 43.

Dessuten foreslås det en omskriving av siste alternativ for å få fram at det er «følgen» man skal ha søkt å avverge etter å ha blitt oppmerksom på «faren» for den, jf strl § 43.

8.3.13 Utk § 3–12. Faktisk villfarelse

Utk § 3–12 svarer til tidl utk § 33, jf delutredning V s 122–125 og s 280, likevel slik at det er foretatt enkelte mindre språklige endringer. Se også delutredning I s 148–149 og s 163–164.

I NOU 1974: 17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner foreslo et flertall i Straffelovrådet lovfestet i strl §§ 40 og 42 prinsippet om fingering av forsett i rustilfelle. I delutredning V s 125 foreslo den tidligere kommisjonen at regelen om selvforskyldt rus bare ble tatt inn i bestemmelsen om faktisk villfarelse, jf tidl utk § 33 tredje ledd, som med en viss språklig endring nå foreslås videreført som utk § 3–12 tredje ledd. Kommisjonen ga der uttrykk for at siden tidl utk § 33 naturlig supplerer tidl utk §§ 30 og 31 om innholdet i skyldformene, var det unødvendig at forholdet til rus-handlinger nevnes også i disse bestemmelsene, jf utk § 3–9 om forsett og § 3–10 om uaktsomhet. Den nåværende kommisjonen er enig i dette.

Ved lov 17. januar 1997 nr 11 ble prinsippet om fingering av forsett ved selvforskyldt rus lovfestet i strl § 40, jf avsnitt 8.3.10 foran. Samtidig lovfestet man allerede gjeldende rett om at også uaktsomhet kan fingeres i rustilfeller, jf tilføyelsen av et nytt § 42 tredje ledd, som tilsvarer utk § 3–12 tredje ledd. Det vises til Ot prp nr 87 (1993–94) s 38–39 og s 114. Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2002.

I høringsrunden til delutredning V uttalte *Advokatforeningen* følgende om bestemmelsens tredje ledd:

«Når det gjelder regelen om fingert skyld for personer i en selvforskyldt rustilstand, har utvalget det prinsipielle syn at denne regel er meget uheldig. Å forestille seg selvforskyldt

rus for en kronisk alkoholiker er vanskelig og slik utvalget ser det en problemstilling som er for dårlig utredet. Hele ruskomplekset har sammenheng med denne bestemmelse, men også bestemmelsene slik de er foreslått i §§ 38 og 39.

Rusproblematikken er tatt opp i en viss bredde i Ot. prp. nr. 87 (1993–94) og det foreligger et konkret lovforslag i den sammenheng. Utvalget ser derfor ingen hensikt i å ta opp disse problemer i denne høringsuttalelse, men utvalget finner å ville gi uttrykk for at problemet rus/skyld bør utredes nærmere hvor man undersøker nyere forskning på området rusavhengighet.»

Kommisjonen er usikker på behovet for en nærmere utredning av disse spørsmålene og finner under enhver omstendighet at det ikke er naturlig å vurdere dem på nytt i full bredde på dette stadiet av kommisjonens arbeid.

Sammenliknet med den endringen som ble foretatt ved lov 17. januar 1997, foreslår kommisjonen at man i stedet for «uvitenhet» bruker uttrykket «villfarelse» som foreslått i delutredning V. Uttrykket «uvitenhet» ble foreslått innført i Straffelovrådets innstilling fra 1974. I Ot prp nr 87 (1993–94) ble det presisert at bestemmelsen i strl § 42 tredje ledd både gjelder feilviten og feilvurdering ved spørsmålet om en følge vil inntre. Til tross for den senere lovendringen ser den nåværende kommisjonen ikke noen grunn til å fravike forslaget i delutredning V. Det vises her til drøftelsen i delutredning V s 124 og til avsnitt 8.3.14 nedenfor. Forslaget innebærer ingen realitetsendring i forhold til gjeldende rett.

I forhold til tidl utk § 33 er «skal» sløffet som unødvendig. Etter mønster av strl § 40 er det i utk § 3–12 tredje ledd første punktum føyd til at rusen kan være «framkalt ved alkohol eller andre midler». Også ellers er det foretatt enkelte språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.3.14 Utk § 3–13. Rettsvillfarelse

Utk § 3–13 svarer til tidl utk § 34 første punktum, jf delutredning V s 126–132 og s 280, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer. Se også delutredning I s 149–150. I tillegg til såkalt «egentlig» rettsvillfarelse vil bestemmelsen også omfatte villfarelse om prejudisielle rettsforhold, som i dag bedømmes som faktisk villfarelse.

Kommisjonen foreslår nå at tidl utk § 34 andre og tredje punktum flyttes til den nye bestemmelsen om straffritak, jf utk § 3–16 nr 8, blant annet for å markere at disse bestemmelsene gjelder straffespørsmålet, jf delutredning V s 214–215, i motset-

ning til første punktum som gjelder skyldspørsmålet.

Kommisjonen foreslår etter dette en litt annen løsning enn den *Advokatforeningen* anbefalte i sin høringsuttalelse:

«Rent redaksjonelt vil utvalget foreslå at bestemmelsen deles opp i et første og et annet ledd, idet siste setning i bestemmelsen om hvilke forhold det skal legges vekt på ved avgjørelsen, knytter seg bare til den uaktsomme villfarelsen.»

I høringsrunden uttalte ellers *Oslo politikammer*:

«Et bærende prinsipp for utkastet har vært at man søker å formulere lovteksten så den er språklig lett tilgjengelig. Om rettsvillfarelse heter det med en slags dobbelt nektelse at den er frifinnelsesgrunn når den ikke er uaktsom. Altså når den er aktsom?

I dag er, som kjent, regelen den at en rettsvillfarelse må være *unnskyldelig*, og det skal mye til før den er så. I delutredning I ønsket kommisjonen å oppmyke dette, men har nå revurdert sin tidligere holdning. Kommisjonen finner nå at hensynet til reglenes effektivitet må være utslagsgivende. Oslo politikammer deler dette synet.

Utkastet er derimot ikke vellykket med hensyn til å gi uttrykk for dette. Formuleringen 'ikke uaktsom' kan neppe ha samme grense som 'unnskyldelig'. Vi er enig i at det ikke bør innføres noen realitetsendring. Da er det antagelig fornuftig å anvende selve begrepet 'unnskyldelig'.»

Som nevnt i delutredning V s 126 må en rettsvillfarelse for å føre til frifinnelse etter gjeldende rett være *unnskyldelig* eller *aktsom*. Disse begrepene må i denne sammenheng oppfattes som synonymer. En rettsvillfarelse som *ikke* er uaktsom, jf lovutkastet, *kan* være aktsom og unnskyldelig. Men kommisjonen er enig med Oslo politikammer i at en slik villfarelse ikke nødvendigvis *må* være aktsom.

Advokatforeningen uttalte i høringsrunden at man hadde det inntrykk «at den uaktsomhetsnorm kommisjonen tenker seg er svært lik gjeldende rett».

Som denne uttalelsen indikerer, kan det kanskje være noe uklart hvordan vilkåret «ikke uaktsom» forholder seg til den praksis som har utviklet seg rundt begrepet «unnskyldelig». I delutredning V s 130 går det fram at kommisjonen tidligere mente at de strenge kravene som domstolene stiller for at en rettsvillfarelse skal regnes som unnskyldelig, burde mykes noe opp, men etter å ha overveid spørsmålet på ny, var man kommet til at

dagens praksis likevel neppe kunne sies å være for streng generelt sett. På s 131 uttales det at dagens strenge aktsomhetskrav for å frifinne på grunn av rettsvillfarelse generelt er velbegrunnet og hensiktsmessig, og det antas at det bør opprettholdes. Men samtidig sies det at formuleringen «ikke uakt-som» er valgt slik at den verken er til hinder for å opprettholde eller – om ønskelig – lempe noe på dagens strenge vilkår for frifinnelse.

Den nåværende kommisjonen fastholder forslaget i delutredning V. Som uttrykt der vil det nærmere innholdet av kravet fortsatt måtte bero på rettspraksis.

Samtidig foreslås det en viss adgang både til å nedsette straffen til en mildere straffart og til å frifinne selv om rettsvillfarelsen ikke er unnskyldelig, jf avsnittene 8.3.17 og 8.14.2 nedenfor.

Ved sitt forslag har kommisjonen valgt å ikke følge *Advokatforeningen*, som i høringsrunden gikk inn for at kravene for å frifinne på grunn av rettsvillfarelse «bør reduseres noe».

I forhold til tidl utk § 34 første punktum foreslås det ellers at «uvitenhet om eller misforståelse av» byttes ut med «villfarelse». Det går fram av delutredning V s 124 at «villfarelse» er dekkende. Kommisjonen mener det bør være ensartet språkbruk på dette punktet i bestemmelsene om rettsvillfarelse og faktisk villfarelse, jf utk § 3–12. Det foreslås videre presisert at det avgjørende er hvilken oppfatning gjerningspersonen har «på handlingstidspunktet». I tråd med tidl utk §§ 37 og 38 foreslås formuleringen om at gjerningspersonen skal «frifinnes», byttet ut med en formulering om at vedkommende «straffes ikke».

8.3.15 Utk § 3–14. Strafferettslig lavalder

Utk § 3–14 svarer til tidl utk § 37, jf delutredning V s 132 og 280.

8.3.16 Utk § 3–15. Straffrihet på grunn av psykiske avvik

Utk § 3–15 svarer til tidl utk § 38, likevel slik at det er foretatt enkelte mindre språklige endringer. Tidl utk § 38 hadde sin bakgrunn i et forslag fra Særreaksjonsutvalget, jf delutredning V s 132 og 280, samt delutredning IV s 51–53. Forslaget fra Særreaksjonsutvalget og kommisjonen ble deretter i noe forenklet form fulgt opp i Ot prp nr 87 (1993–94) s 26–29, jf forslaget til endring av strl § 44 på s 125 med merknader på s 114–115. Under lovbehandlingen i Stortinget ble bestemmelsen utvidet til også å omfatte bevisstløse, jf nærmere nedenfor.

I høringsrunden til delutredning V uttalte *Advokatforeningen* blant annet:

«Utvalget legger til grunn at det fortsatt er meningen at de som var absolutt bevisstløse i gjerningsøyeblikket ikke skal straffes. Etter utvalgets skjønn bør dette fremgå av loven i et nytt 3. ledd til § 38. Utvalget kan ikke se at det kan by på problemer å gi en presis beskrivelse av en absolutt bevisstløshet.»

I tilknytning til spørsmålet om virkningen av affektreaksjoner hos labile karakteravvikere i tilfeller som ligger nær opp til en fullt utviklet psykose, eller hvor det foreligger et noe nær fullstendig hukommelsestap, uttalte Advokatforeningen videre:

«I det psykiatriske diagnosesystem har dette ofte vært benevnt 'kortvarige psykotiske reaksjoner' eller også behandlet som bevissthetsforstyrrelser. I tråd med det som vel har vært praksis til nå, synes straffelovkommisjonen det er rimelig å plassere reaksjoner som bare varer i noen timer under bevissthetsforstyrrelsene.

Utvalget har visse problemer med å godta dette synspunktet, selvom vi vet at dette i lang tid har vært lagt til grunn i norsk rettspsykiatri og straffelovgivning. Utvalget mener at en psykotisk tilstand uansett om den er av kort varighet må behandles likt med en mer langvarig/kronisk psykotisk tilstand.»

Under lovbehandlingen i Stortinget ble forslagene i Ot prp nr 87 (1993–94) endret på flere punkter. Et flertall gikk imot forslaget om en fakultativ straffri-taksregel i strl § 45, jf avsnitt 8.3.17 nedenfor. På denne bakgrunn mente flertallet derfor det var nødvendig å utvide anvendelsesområdet for forslaget til endring av strl § 44, slik at også de som etter gjeldende rett er å betrakte som «bevisstløse», bør ansees som skyldfrie, jf Innst O nr 34 (1996–97) s 5. I denne forbindelse ble det uttalt:

«Dette flertallet mener riktignok at departementets formulering i § 45 tredje ledd, 'sterk bevissthetsforstyrrelse' gir en bedre språklig beskrivelse av den aktuelle tilstanden enn dagens ordlyd 'bevisstløs', men da dette flertallet ikke ønsker noen endring av gjeldende rett på dette punkt, har man valgt å beholde uttrykket 'bevisstløs'.»

På denne bakgrunn fikk strl § 44 første ledd ved lov 17. januar 1997 nr 11 sin nåværende ordlyd:

«Den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstløs straffes ikke.»

Kommisjonen mener fortsatt at tilfellene med sterke bevissthetsforstyrrelser bør skilles fra psy-

kosetilfellene, og at det for bevissthetsforstyrrelsene bør innføres en fakultativ straffritaksregel, jf avsnitt 8.3.17 nedenfor.

Noen av de språklige endringene som kommisjonen foreslår i forhold til tidl utk § 38, ble tatt opp av departementet i Ot prp nr 87 (1993–94) i tilknytning til strl § 44. Dette gjelder blant annet det forhold at det ikke tas inn noen presisering av psykosebegrepet i loven, jf proposisjonen s 28–29. Det kan nevnes at *Advokatforeningen* støttet denne presiseringen i sin høringsuttalelse.

Av språklige endringer ellers vil kommisjonen særskilt peke på at «høygradig» psykisk utviklingshemmet foreslås byttet ut med psykisk utviklingshemmet «i høy grad», for dermed å få samsvar med uttrykksmåten i utk § 3–16 nr 2, jf avsnitt 8.3.17 nedenfor.

8.3.17 Utk § 3–16. Forhold som kan føre til straffritak

Som en ny bestemmelse i utk § 3–16 foreslår kommisjonen å samle alle reglene i tidl utk om fakultativ adgang til straffritak. Det dreier seg om regler som i det tidligere utkastet dels fantes i kapittel 3 om vilkår for straff og dels i kapittel 13 om fellesregler om reaksjonsfastsettingen.

Spørsmålet om anvendelsen av disse reglene hører til *straffespørsmålet*, jf delutredning V s 215–216, og det er naturlig å skille dem fra reglene om *skyldspørsmålet*, jf for eksempel at tidl utk § 34 andre og tredje punktum hører bedre hjemme i bestemmelsen her enn i utk § 3–13 om rettsvillfarelse, jf avsnitt 8.3.14 foran.

Når reglene gjelder straffespørsmålet, kan det ellers reises spørsmål om de bør flyttes ut av kapittel 3, som jo angår *vilkårene* for straff eller *skyldspørsmålet*. Den alternative plasseringen av samlebestemmelsen ville da være i utk kap 14 om reaksjonsfastsettingen, jf bestemmelsen om straffritak i tidl utk § 86. Kommisjonen har imidlertid valgt å plassere reglene om straffritak som den siste paragrafen i kapitlet her, blant annet fordi de fleste av dem har nær sammenheng med de korresponderende reglene om straffbarhetsvilkår, og fordi konklusjonen når straffritaksreglene kommer til anvendelse, på samme måte som når straffbarhetsvilkårene ikke er oppfylt, vil være *frifinnelse*.

Torvund, Festskrift til Per Stavang s 699 flg har også gitt uttrykk for at tidl utk § 86 første ledd (om adgang til straffritak ved overskridelse av grensene for nødrett, nødverge og lovlig selvtekt og i visse andre tilfelle) med fordel burde omplasseres:

«Forslaget fra Straffelovkommisjonen harmonerer altså godt med strafferettslig tankegang for øvrig når det utvider muligheten til å la en person gå fri fra straff, etter slike skønnesmessige avveielser som det er tale om. Og forslaget bringer norsk straffelov mer på linje med svensk og dansk straffelov. Den materielle regelen som er foreslått bør ses som en god regel.

Regelen i straffelovutkastet § 86 første ledd om overskridelse av nødrett er som sagt plassert i lovens tredje del om strafferettslige reaksjoner. Men etter sitt reelle innhold og den nære sammenhengen til andre regler, burde den vært plassert i lovutkastets annen del om den straffbare handling. Det må kunne sies at til dels ulik systematisk plassering og behandling av jamførbare regler i straffelovutkastet og rettsteorien, dekker over en reell parallellitet i vurderingene etter reglene. ...

Også bestemmelsene i straffelovutkastet § 86 første ledd om frifinningsadgang ved overskridelse av grensene for nødverge, lovlig selvtekt og ved visse medvirkningstilfeller, hører naturlig i samme kategori som bestemmelsen om overskridelse av nødrett. For øvrig har forslaget i § 86 for en vesentlig del mer preg av en bredere anlagt benådningstankegang og synes derfor ganske parallell til den svenske regelen om påfølgdseftergift. Det ville kanskje vært naturlig å markere dette ved at den ansvarlige ble kjent skyldig trass fritak fra straff i tilfeller der utkastets § 86 annet ledd kommer til bruk.»

På dette punktet hadde *Oslo politikammer* innvendinger i høringsrunden:

«For øvrig påpeker vi at det er en merkelig konstruksjon som gis når § 86,2 skal anvendes. Her skal retten finne at den tiltalte i og for seg er 'skyldig' han har gjort det han er tiltalt for, men allikevel blir han å frifinne. Det korrekte bør være at retten finner tiltalte skyldig, men så fritar for straff under henvisning til straffelovens § 86,2. Dette må også være ryddigst i forhold til strafferegistrering.»

Uttalelsen er myntet på forslaget til en generell straffritaksregel i tidl utk § 86 andre ledd, som et flertall i den nåværende kommisjonen går imot, jf nedenfor. Innvendingen kan imidlertid også ha relevans for straffritaksbestemmelsene i utk § 3–16. Kommisjonen vil derfor framholde at når omstendighetene omhandlet i utk § 3–16 leder til straffritak, må dette sees som uttrykk for at man i de aktuelle tilfellene ikke bør anvende straff. Dette tilkjennegis best ved at domskonklusjonen går ut på frifinnelse. Situasjonen er her en annen enn der hvor de subjektive og objektive vilkårene for straffbarhet klart er til stede, men hvor retten finner at

straff ikke bør utmåles, det vil si at straffutmålingsutsettelse etter utk § 7–1 andre ledd ansees for en tilstrekkelig reaksjon.

Det foreslås ellers ingen realitetsendring i forhold til straffritaksreglene i tidl utk. Det er imidlertid foretatt visse språklige og redaksjonelle endringer i forbindelse med at reglene nå samles i én paragraf.

Det heter innledningsvis i utk § 3–16 at «retten» kan frifinne. Reglene kommer også til anvendelse ved *påtalemyndighetens* avgjørelse av påtale spørsmålet.

Utk § 3–16 nr 1, 2 og 3 svarer til tidl utk § 39 første, andre og tredje ledd, jf delutredning V s 132 og delutredning IV (Særreaksjonsutvalget) s 53–63. Istedenfor uttrykket «særlige omstendigheter taler for det», foretrekker kommisjonen formuleringen «særlige grunner tilsier frifinnelse», eventuelt «*helt*» særlige grunner, jf nr 3. Noen realitetsendring innebærer dette ikke.

Bestemmelsen er også behandlet i Ot prp nr 87 (1993–94) s 30–36 og s 38, jf utkast til endring av strl § 45 på s 125 med merknader på s 115. Departementet gikk imidlertid der imot forslaget om å åpne for straffritak ved bevissthetsforstyrrelser som følge av selvforskyldt rus. Under lovbehandlingen i Stortinget viste det seg at et flertall ikke ønsket noen fakultativ straffritaksregel overhodet, jf nærmere nedenfor.

I høringsrunden til delutredning V tok *Advokatforeningen* opp forholdet til atypiske rustilstander som vil kunne framby psykotiske trekk, men som uansett ville bli å bedømme etter den fakultative straffritaksregelen i tidl utk § 39:

«Utvalget mener å vite at Danmark har den motsatte regel, nemlig at det kan lede til frifinnelse med mindre særlige omstendigheter taler imot det. Etter utvalgets skjønn er det en langt bedre regel. Dette vil nettopp favne det man ønsker, nemlig at personer som vet at de har denne type reaksjoner eller har kunnskap om at slike reaksjoner vil kunne inntre, da strafferettslig kan bli behandlet annerledes enn dem som uten noen forhåndsinnsett går inn i en slik psykotisk tilstand.»

Advokatforeningen mente ellers at forslaget om mulighet for straffritak ved bevissthetsforstyrrelser som følge av selvforskyldt rus var positivt, men at det ikke gikk langt nok. Det het om dette blant annet:

«Vi savner en skikkelig faglig redegjørelse for hva som ligger i selvforskyldt rus i relasjon til den kroniske alkoholisme.

Dette har særlig interesse på bakgrunn av det straffrihetsskjønn som loven forutsetter, hvor kommisjonen (dvs. Særreaksjonsutvalget, kommisjonens anmerkning) på s 61 hva angår bevissthetsforstyrrelsene, uttaler at det bør legges vekt på om lovbyteren selv har utsatt seg for en risiko for sterk bevissthetsforstyrrelse. Særlig aktuelt er dette moment dersom lovbyteren flere ganger har satt seg i en situasjon som han har erfaring for kan provosere frem en slik forstyrrelse. Hvis det er dekning for synspunktet 'kjemisk avhengighet av alkohol' må det være grunnlag for å stille spørsmålet om lovbyteren i det hele tatt har noen 'egenvilje' i forhold til sitt alkoholinntak.»

Ved behandlingen av Ot prp nr 87 (1993–94) i Stortinget gikk som nevnt et flertall imot enhver form for fakultativ straffritaksregel. Det het i den forbindelse blant annet, jf Innst O nr 34 (1996–97) s 7:

«Flertallet har som prinsipielt utgangspunkt at det er riktig at personer i størst mulig utstrekning skal kjennes ansvarlig for sine gjerninger, og med det dømmes for begåtte lovbrudd ...»

Behovet for mildere behandling i de tilfellene de fakultative straffritaksreglene skulle komme inn, mente flertallet ble ivaretatt på en prinsipielt sett ryddigere måte ved muligheten for straffnedsettelse etter utkastet til strl § 56 bokstav c. Flertallets holdning medførte at det ved lov 17. januar 1997 nr 11 ikke ble vedtatt noen fakultativ straffritaksregel overhodet i strl § 45. Til tross for at spørsmålet dermed nylig har vært vurdert av Stortinget, mener kommisjonen at forslagene fra Særreaksjonsutvalget er såpass godt begrunnet at de bør opprettholdes.

Advokatforeningen var ellers i sin høringsuttalelse opptatt av kommisjonens forslag om at rettighetstap skal kunne idømmes *utilregnelige lovbytere* som omhandlet i tidl utk § 39, jf utk § 3–16 nr 1, 2 og 3:

«Det heter i § 39 at personer med slike psykiske avvik 'kan frifinnes'. Det er ikke klart om kommisjonen her tenker seg at de det gjelder i tilfelle skal kunne frifinnes, men likevel idømmes 'straff' i form av rettighetstap, eller om de skal kjennes skyldige, men ikke idømmes annen straff enn rettighetstap. En presisering er ønskelig.»

I delutredning V s 181–182 heter det at utilregnelige lovbytere etter tidl utk § 39 skal kunne idømmes rettighetstap og bot. Den nåværende kommisjonen er enig i at dette kan skape uklarhet. Forholdet er jo at dersom utk § 3–16, hvor tidl utk § 39 inngår, kommer til anvendelse, så skal den tiltalte

frifinnes. Det betyr at det ikke skal utmåles noen straff overhodet – verken rettighetstap, bot eller annen straff. Derimot står alle straffereaksjoner i prinsippet til disposisjon overfor de lovbyrterne som er i en slik tilstand som utk § 3–16 nr 1, 2 eller 3 beskriver, men hvor retten *ikke* velger å benytte den fakultative adgangen til straffritak. Men i slike tilfeller er det ikke riktig å bruke betegnelsen *utilregnelige* lovbyrtere, slik som i delutredning V, jf også delutredning IV s 61–62.

Utk § 3–16 nr 4 og nr 5 svarer i hovedsak til tidl utk § 86 første ledd andre punktum, jf delutredning V s 214–215. Ved lovendringen 2. mars 2001 nr 7 bortfalt adgangen til straffritak som følge av tilståelse, uten at dette er kommentert i forarbeidene, jf Ot prp nr 81 (1999–2000). Kommisjonen mener denne adgangen bør gjeninnføres, for så vidt gjelder overtredelser som ellers bare kan straffes med bot. Det er imidlertid tatt inn et uttrykkelig krav i utk § 3–16 nr 4 om at tilståelsen må være uforbeholden. Dette samsvarer med utformingen av den korresponderende straffnedsettelsesregelen i utk § 14–1 første ledd nr 4, som er utformet etter mønster av strl § 59 andre ledd, jf avsnitt 8.14.2 nedenfor. I tidl utk § 86 første ledd andre punktum, jf § 85 første ledd nr 5, kunne det frifinnes når medvirkningen var «av liten betydning». Det er ikke tilsiktet noen realitetsforskjell når kommisjonen nå bruker uttrykket «medvirket i liten grad». Det ansees ikke å være behov for å ha noen særregel til erstatning for dagens regel om forseelser da det neppe finnes noen forseelse som ikke også kan straffes bare med bot.

Av delutredning V s 79 framgår det at utk § 3–16 nr 5 ikke bare kan komme til anvendelse på en medvirker i snever forstand, men også på «den som teknisk sett betegnes som hovedovertreder». Husabø, Straffansvarets periferi s 267 flg er kritisk til at det i bestemmelsen her anvendes et ekstenstivt (vidt) medvirkningsbegrep, mens det i tidl utk § 23, jf utk § 3–2, forutsettes et klart skille mellom medvirker og hovedperson. Den nåværende kommisjonen er enig i at dette er uheldig, og foreslår derfor at «medvirket» i utk § 3–16 nr 5 endres til henholdsvis «handlet» og «deltatt», jf også utk § 14–1 første ledd nr 5.

Utk § 3–16 nr 6 svarer til tidl utk § 86 første ledd første punktum, jf delutredning V s 214–215. Istedenfor «i særlige tilfeller» foretrekker kommisjonen «når særlige grunner tilsier frifinnelse». Noen realitetsendring innebærer dette ikke.

Andorsen, Strafferettslig nødrett s 180 stiller seg kritisk til en slik bestemmelse:

«... lovgiveren har gitt opp ethvert forsøk på nærmere å skulle bestemme noe om i hvilken utstrekning overskridelse av nødrettsgrensene kan fritas for straff og i stedet overlatt hele spørsmålet til domstolene.»

I høringsrunden uttalte *Advokatforeningen*:

«Utvalget mener at dagens regel i straffelovens § 48, fjerde ledd, om rett til straffrihet hvor overskridelse av grensen skyldes fremkalt sinnsbevegelse eller bestyrtelse bør opprettholdes. Utvalget mener bl.a. at spørsmålet om straff-frihet her fortsatt bør høre under skyldsspørsmålet.»

Av redegjørelsen under avsnitt 8.3.6 foran framgår det at et mindretall i kommisjonen går inn for å opprettholde en ubetinget rett til straffrihet i de tilfellene som i dag reguleres av strl § 48 fjerde ledd, og å utvide regelen noe. Den foreslåtte bestemmelsen i utk § 3–16 nr 6 om skjønnsmessig adgang til frifinnelse ved overskridelse av grensene for nødverge vil etter mindretallets standpunkt likevel ha sin berettigelse i enkelte særlige tilfeller.

Andorsen kommenterer også bestemmelsen på følgende måte, jf Strafferettslig nødrett s 140:

«Det fremgår ikke uttrykkelig av motivene til denne, nye regelen at det også for strl. § 47 gjelder overskridelse i intensitet, ikke i tid, men dette må klart være tilfellet. Utkastet til § 86 første ledd er en samlet straffritaksregel for nødverge og nødrett, og det har ikke vært meningen å endre på den nevnte begrensningen som i dag gjelder for § 48 fjerde ledd om overskridelse av nødverge, og den nye regelen om overskridelse av nødrett kan ikke få større rekkevidde.»

Kommisjonen vil imidlertid understreke at det ved overskridelse av tid ikke lenger er tale om en nødsituasjon i det hele tatt, jf Andenæs, Alminnelig strafferett s 160. Det kan allerede av den grunn ikke komme på tale å anvende bestemmelsen om straffritak. Det samme gjelder for øvrig for straffnedsettelsesregelen i utk § 14–1 første ledd nr 6. Derimot kan bestemmelsen om provokasjon ved legemskrenkelser, jf utk § 27–1, eller om straffnedsettelse ved berettiget harme, jf utk § 14–1 første ledd nr 10, komme til anvendelse.

Utk § 3–16 nr 7 har sin bakgrunn i at tidl utk § 26 tredje ledd ikke foreslås fulgt opp, jf avsnitt 8.3.6 foran. Bestemmelsen er forsøkt formulert slik at den også retter seg mot et mislykket forsøk på pågrepelse eller på å avverge at noen rømmer.

Utk § 3–16 nr 8 svarer til tidl utk § 34 andre og tredje punktum, jf delutredning V s 131–132 og avsnitt 8.3.14 foran.

I delutredning V, jf s 214–215, foreslo den tidligere kommisjonen en generell straffritaksregel som gir retten adgang til på skjønnsmessig grunnlag å frita for straff når «helt særlige omstendigheter» tilsier det, jf tidl utk § 86 andre ledd. En slik regel ville i tilfelle naturlig plasseres som andre ledd i utk § 3–16.

I høringsrunden sa *Advokatforeningen* seg enig i dette forslaget. Derimot anførte *Konkurransetilsynet* at man anså det uheldig «at spørsmålet om straffansvar skal inntre skal avhenge av et skjønn», og mente det var behov for mest mulig presise regler om når straffansvar skal inntre, jf også uttalelsen fra Konkurransetilsynet sitert i avsnitt 8.3.8 foran om utk § 3–7 om innskrenkende tolking.

Et *flertall* i den nåværende kommisjonen, leder Høgetveit og medlemmene Coward og Foss-gard, går imot en generell fritaksregel som foreslått i tidl utk § 86 andre ledd. Flertallet er enig i den vurderingen som Konkurransetilsynet uttrykte i høringsrunden, hvor tilsynet også ga uttrykk for at den foreslåtte bestemmelsen ville gi straffeloven et mer relativistisk preg. Etter flertallets syn er det prinsipielt betenkelig å gi domstolene en helt generell og skjønnsmessig adgang til å velge mellom domfellelse eller frifinnelse i den konkrete saken. Selv om regelen som ble foreslått i tidl utk § 86 andre ledd, ville høre til straffespørsmålet, er det en fare for at anvendelsen av den ville kunne bidra til å viske ut grensen det bør være mellom straffbare og straffrie handlinger. Bortsett fra de konkrete unntakene som følger av utk § 3–16, bør følgen av en overtredelse være at lovbrøyteren finnes skyldig. En annen sak er at straffereaksjonen i slike tilfeller kan gå helt ned til minimum.

I delutredning V ble tidl utk § 86 andre ledd blant annet begrunnet med at bestemmelsen ville kunne virke som et korrektiv til påtalemyndigheten dersom det var reist sak hvor dette ikke burde vært gjort. Den tidligere kommisjonen sammenliknet også regelen med påtalemyndighetens adgang til å avgjøre en sak med påtaleunntatelse. Sammenlikningen er imidlertid ikke helt treffende fordi en påtaleunntatelse er en strafferettslig reaksjon. Den kan gis betinget, og i slike tilfeller vil den kunne omgjøres dersom lovbrøyteren ikke oppfyller vilkårene. Etter strafferegistreringsloven 11. juni 1971 nr 52 tas avgjørelse om betinget påtaleunntatelse i sak om forbrytelse inn i strafferegisteret. Ved en påtaleunntatelse konstateres også straffeskyld, mens den foreslåtte regelen om straffritak, selv om den hører under straffespørsmålet, vil resultere i frifinnelse. Verken begrunnelsen eller sammenlikningen strekker seg lenger enn til å la domstolen ha adgang til – når straffeskyld er konstatert – å

unnlate utmåling av straff, med andre ord gi straff-utmålingsutsettelse.

I delutredning V understreket kommisjonen at straffritak etter tidl utk § 86 andre ledd bare ville være aktuelt i unntakstilfeller. Flertallet i den nåværende kommisjonen ser likevel en viss fare for at en slik regel vil kunne føre til at forutsigbarheten av domstolenes avgjørelser reduseres, og til uheldig rettsulikhet.

Et *mindretall* i kommisjonen, medlemmene Hauge og Sulland, går inn for å beholde den foreslåtte generelle fritaksregelen, som da bør innføres som andre ledd i utk § 3–16. Mindretallet viser til begrunnelsen for forslaget i delutredning V. Det må erkjennes at det er vanskelig å unngå at straffereglene i vårt kompliserte samfunn reiser en rekke skjønnspregede spørsmål. Blir reglene for presise og rigide, vil det kunne stenge for rimelige avgjørelser i enkelttilfeller. Utk § 3–16 er nettopp begrunnet ut fra behovet for å kunne nå fram til en forstandig løsning i den enkelte saken.

8.4 Utk kap 4. Straffansvar for foretak

8.4.1 Innledning

Utk kap 4 inneholder de to bestemmelsene som gjelder foretaksstraff i tidl utk kap 3, nemlig §§ 35 og 36. Som kapitteloverskrift er valgt overskriften fra tidl utk § 35, og overskriften i denne bestemmelsen, som foreslås videreført i utk § 4–1, er derfor endret til «Vilkår for å idømme foretaksstraff», jf avsnitt 8.4.2 nedenfor.

8.4.2 Utk § 4–1. Vilkår for å idømme foretaksstraff – Utk § 4–2. Momenter ved avgjørelsen om foretaksstraff

Utk §§ 4–1 og 4–2 svarer til strl §§ 48 a og 48 b, som ble foreslått videreført i tidl utk §§ 35 og 36, jf delutredning V s 132 og 280. Det er imidlertid foretatt enkelte mindre språklige endringer.

I høringsrunden uttalte *Administrasjonsdepartementet* følgende om foretaksstraffen:

«Etter sikker rettsoppfatning er det opp til domstolenes skjønn å avgjøre hvorvidt de vil bøtelegge foretak, jf. ordet 'kan' i § 48 a. Retten kan således unnlate å ilegge straff selv om det er på det rene at samtlige straffbarhetsbetingelser foreligger. En tilsvarende adgang har påtalemyndigheten når det er spørsmål om å gå til bøteleggelse ved forelegg. Dersom en fortsatt skulle ønske en valgfri adgang til å frita foretak for straff, bør man etter vårt syn istedenfor den skjønnsmessige vurderingen som skal foretas

etter §§ 35 og 36, vurdere å ordne dette ved å la bestemmelsen om straffritak i utkastets § 86 gjelde både fysiske personer og foretak.»

Etter kommisjonens syn er det imidlertid en vesentlig forskjell mellom reglene om foretaksstraff og de skjønnsmessige straffritaksreglene i tidl utk § 86, jf utk § 3–16. Utgangspunktet ved foretaksstraff er at det kreves en særskilt vurdering med hensyn til om foretaket skal straffes eller ikke, og påtalemyndigheten og domstolene står relativt fritt til å velge den ene eller andre løsningen. Adgangen til straffritak etter utk § 3–16 er langt snevrere. Utgangspunktet der er at det skal særlige grunner til for å frita for straff. Dette tilsier at reglene holdes atskilt. I tillegg anser kommisjonen det hensiktsmessig at alle de sentrale reglene om foretaksstraffen er samlet i utk kap 4.

8.5 Utk kap 5. Oversikt over de strafferettslige reaksjonene

8.5.1 Innledning

Utk kap 5 svarer til tidl utk kap 4, jf delutredning V s 133–138. Kapitlet inneholder to bestemmelser, som gir en samlet oversikt over de strafferettslige reaksjonene. Kapitteloverskriften framkommer ved en kombinasjon av overskriftene til tidl utk tredje del og kapittel 4.

Den tidligere kommisjonen foreslo å oppheve strl § 26, jf delutredning V s 139. Den nåværende kommisjonen opprettholder dette forslaget. Endringen av bestemmelsen ved lov 18. mai 2001 nr 21 er i Ot prp nr 5 (2000–2001) s 176 begrunnet med ønsket om språklig modernisering og oppdatering, og tilsier ikke at det nå er større behov for bestemmelsen.

8.5.2 Utk § 5–1. Straffene

Utk § 5–1 svarer til tidl utk § 40 første ledd, jf delutredning V s 133–136 og s 280, likevel slik at det er foretatt visse redaksjonelle endringer.

Tidl utk § 40 andre ledd foreslås sløyfet. Kommisjonen er nå kommet til at adgangen til å forene ulike straffarter av informasjonshensyn heller bør reguleres fullt ut i hvert av de etterfølgende kapitlene i loven hvor man finner de utfyllende reglene om de enkelte straffartene. Dermed blir også de to bestemmelsene i utk kap 5 rene *oversiktsbestemmelser*, slik overskriften indikerer.

Kommisjonens forslag vedrørende reguleringen av adgangen til å forene flere straffarter medfører at samme regel i noen tilfeller vil framkomme to

steder i loven. For eksempel vil adgangen til å forene fengsel og bot gå fram både av utk § 6–2, som står i kapitlet om fengselsstraff, og av § 9–2, som står i kapitlet om bot. Selv om man såvidt mulig bør søke å unngå gjentakelser i lovteksten, har kommisjonen i dette tilfellet likevel valgt en slik løsning for å gjøre loven mest mulig opplysende.

I forhold til tidl utk § 40 første ledd foreslås det ellers at straffene oppregnes i den rekkefølgen de omhandles i de etterfølgende kapitlene i loven. Som nevnt i delutredning V s 133 gir rekkefølgen ikke uttrykk for noen gradering av straffene etter deres strenghet. Videre foreslås det at henvisningene til andre paragrafer i straffeloven og i andre lover skilles ut med komma og ikke med parentes. Dermed blir det samsvar med tilsvarende henvisninger andre steder i loven, jf for eksempel utk § 1–4.

8.5.3 Utk § 5–2. Andre strafferettslige reaksjoner

Utk § 5–2 svarer til tidl utk § 41, jf delutredning V s 136–138 og s 280–281, likevel slik at henvisningen til mortifikasjon i tidl utk § 41 nr 5 er strøket, da kommisjonen i avsnitt 11.3.2 nedenfor om overføringer til særlovgivningen slutter seg til Straffelovrådets forslag om å overføre mortifikasjonsinstituttet til sivilprosessen, jf NOU 1995: 10 Reformen innen injurielovgivningen s 59–60.

Advokatforeningen støttet i høringsrunden at begrepet «straffutmålingsutsettelse» benyttes i stedet for «domsutsettelse». Samtidig ble det foreslått at ordet «strafferettslige» ble tatt ut av overskriften, eventuelt at overskriften ble endret til «andre reaksjonsformer». Som begrunnelse ble det anført:

«Det følger av bestemmelsen at en reaksjon kan rettes mot en person selv om denne ikke har gjort seg skyldig i en straffbar handling – på grunn av lav alder eller sinnssykdom. Det er derfor misvisende å betegne den reaksjon som rettes mot en slik person som strafferettslig.

Det kan også innvendes at inndragning heller ikke er en strafferettslig reaksjon idet formålet ved bruken av instituttet ikke er 'å påføre den skyldige et tilsiktet onde', men å sikre at gjenstanden for inndragning unndras fra ham.»

Med «strafferettslige» reaksjoner mener kommisjonen ikke annet enn at det er tale om reaksjoner som kan ilegges i en straffesak. Gjennom sammenhengen med paragrafen foran skulle det gå klart nok fram at disse reaksjonene *ikke* er straff, og at de derfor har andre begrunnelser og formål. Kom-

misjonen deler derfor ikke Advokatforeningens innvending mot uttrykket «strafferettslig» i denne forbindelse.

Som ved utk § 5-1, jf avsnitt 8.5.2 foran, foreslås det ellers at de ulike strafferettslige reaksjonene regnes opp i den rekkefølgen de omhandles i loven senere. Deretter nevnes de reaksjonene som har hjemmel i andre lover. I henvisningene er parentesene byttet ut med komma.

Tidl utk § 41 nr 1 om tvungen psykisk helsevern foreslås delt i to, som henholdsvis utk § 5-2 nr 2 og 3, for å få fram at utk kap 12 egentlig inneholder to ulike typer reaksjoner.

8.6 Utk kap 6. Fengselsstraff

8.6.1 Innledning

Utk kap 6 svarer i hovedsak til tidl utk kap 5, jf delutredning V s 139–142. Det foreslås samme kapitloverskrift som i tidl utk kap 5.

Det er dissens i kommisjonen når det gjelder utk § 6-3 om begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbyggere, jf avsnitt 8.6.4 nedenfor.

8.6.2 Utk § 6-1. Fastsetting av fengselsstraff

Første ledd i utk § 6-1 er nytt. Andre og tredje ledd svarer med visse redaksjonelle endringer i hovedsak til tidl utk §§ 42 og 43, jf delutredning V s 141–142 og s 281.

Som nytt første ledd foreslås det tatt inn en uttrykkelig bestemmelse om at fengselsstraff kan idømmes når dette er fastsatt i straffebudet. En tilsvarende bestemmelse foreslås også når det gjelder bot, jf avsnitt 8.9.2 nedenfor. Disse forslagene medfører ingen endring i forhold til dagens rettstilstand. Men kommisjonen anser det ønskelig at de alminnelige bestemmelsene i straffeloven gir uttrykkelig veiledning med hensyn til hvor hjemlene for å idømme de enkelte straffartene finnes. For fengsel og bot finnes hjemlene altså i det enkelte straffebudet. For bot finnes i tillegg flere generelle hjemler, som gjelder uavhengig av om bøtestraff er fastsatt i det enkelte straffebudet, jf utk § 7-1 andre ledd andre punktum om bot i forening med straffutmålingsutsettelse, utk § 9-2 første punktum om bot i forening med fengselsstraff, samfunnsstraff og rettighetstap og utkastet til strpl § 69 nytt siste ledd om bot i forening med påtaleunntakelse. For idømming av de andre straffene – samfunnsstraff, rettighetstap og forvaring – finnes hjemlene i straffelovens alminnelige bestemmelser, jf om samfunnsstraff i utk § 8-1, om rettighetstap i §§ 10-1 og 10-2 og om forvaring i § 11-1.

Også hjemlene for idømming av andre strafferettslige reaksjoner gis det veiledning om i straffelovens alminnelige bestemmelser, jf henvisningene i utk § 5-2 til de ulike hjemmelsgrunnlagene, som dels finnes andre steder i straffeloven og dels i andre lover.

Som utk § 6-1 andre ledd foreslås det en sammentrekking av tidl utk § 42 første punktum og § 43. Regelen om alminnelig lengstestraff på fengsel i 15 år, jf utk § 43 if og strl § 17 første ledd bokstav a, foreslås sløyfet. Ved straffebud som angir en minstestraft, for eksempel strl § 233 første ledd om forsettlig drap, må man i dag gå til den generelle bestemmelsen i strl § 17 for å finne ut at lengstestrafteff er 15 år. Kommisjonen mener straffebudene vil bli mer opplysende dersom lengstestrafteff alltid er angitt. Antakelig er det heller ikke behov for en generell regel om lengstestraft, all den stund de fleste straffebudene angir en strafferamme på mindre enn 15 år, og det i enkelte tilfeller er fastsatt en høyere lengstestraft, det vil si 21 år.

Idømmelse av kortere fengselsstraff enn 14 dager er hjemlet i utk § 9-3, som gjelder fastsettelse av subsidiær fengselsstraff når det ikke er mulig å inndrive en bot, og i utk § 14-4, som regulerer straffutmålingen ved etterskuddsdom. Ved delvis betinget dom gjelder den nedre grensen på 14 dager bare for den ubetingede delen av straffen, jf utk § 7-1.

Tredje ledd svarer innholdsmessig til tidl utk § 42 andre punktum, men er delt opp i to setninger for å gjøres lettere å lese.

8.6.3 Utk § 6-2. Forening av fengselsstraff med andre straffer

Som nevnt i avsnitt 8.5.2 foran foreslår kommisjonen nå at adgangen til å forene de ulike straffene med hverandre reguleres særskilt for hver straffart istedenfor som foreslått i tidl utk § 40 andre ledd. I utk § 6-2 foreslås derfor en bestemmelse om forening av fengselsstraff med andre straffer. Det foreslås ingen realitetsendring i forhold til tidl utk.

Regelen om at bot kan idømmes sammen med fengselsstraff selv om bøtestraff ikke er nevnt i straffebudet, går fram av utk § 9-2 andre punktum, jf avsnitt 8.9.3, og er ikke nødvendig å ta inn også i § 6-2.

Forholdet til forvaring er ikke uttrykkelig nevnt. Men det følger av en antitetisk tolking av bestemmelsen at forvaring ikke kan idømmes i forening med fengsel.

I tidl utk § 60 andre ledd er det foreslått å videreføre strl § 26 a andre ledd. Begge bestemmelser taler om «lovbestemmelser som legger straffe-

rammen rettslig virkning». Som eksempler på slike lovbestemmelser kan nevnes strpl § 171 om pågrepelse (høyere straff enn fengsel i 6 måneder) og strpl § 194 om ransakingsrazzia (straff av fengsel i 8 år eller mer). Når strafferammen er tillagt rettslig virkning, er det, som eksemplene viser, alltid rammen for *fengselsstraffen* det er tale om. Når kommisjonen nå foreslår særskilte kumulasjonsbestemmelser for hver enkelt straffart, er det mest naturlig at regelen i strl § 26 a andre ledd videreføres i tilknytning til kumulasjonsbestemmelsen for fengselsstraff i utk § 6-2 andre ledd.

8.6.4 Utk § 6-3. Begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbreakere

Utk § 6-3 svarer i hovedsak til tidl utk § 44, jf delutredning V s 142 og s 281. Et *flertall* i den nåværende kommisjonen foreslår imidlertid at lengstestrafen overfor lovbreakere som var under 18 år på gjerningstidspunktet, begrenses til 8 år, jf nedenfor om utk § 6-3 andre punktum.

Regelen i tidl utk § 44 første ledd er med enkelte språklige endringer videreført i utk § 6-3 første punktum.

Under henvisning til FNs barnekonvensjon art 37 bokstav c understreket *Barne- og familiedepartementet* i høringsrunden viktigheten av å lovfeste en regel om begrenset bruk av fengselsstraff overfor lovbreakere under 18 år. *Advokatforeningen* anmodet om at det ble vurdert å innføre «en bestemmelse som krever at overfor lovbreakere som ved forøvelsen av den straffbare handling ikke var fylt 18 år skal alltid andre reaksjonsformer være forsøkt før ubetinget fengselsstraff idømmes».

Det går fram av delutredning V s 142 at kommisjonen mener at den ordningen Advokatforeningen anbefaler lovfestet, bør være hovedregelen i praksis. Men i de mer sjeldne tilfellene der unge mennesker har begått meget alvorlige straffbare handlinger, ville man, om Advokatforeningens anbefaling ble etterkommet, være tvunget til å bruke bøter eller betingede reaksjoner også ved slike forhold.

Den nåværende kommisjonen har drøftet lengden av den maksimale fengselsstraffen som kan anvendes overfor personer under 18 år. I Danmark er maksimalstraffen for lovbreakere under 18 år satt til fengsel i 8 år, jf dansk strl § 84 stk 1 nr 2. Sammenliknet med Danmark har vi således i Norge en vesentlig høyere maksimumsstraff for unge lovbreakere. Dette gjenspeiles også i rettspraksis hvor det av og til utmåles straffer som ligger over den danske grensen. Som eksempel nevnes Rt 1986 s 852 hvor en 16-årig tidligere ustraffet gutt (15 år på

gjerningstiden) ble idømt 12 års fengsel samt 10 års sikring etter strl § 39 nr 1 bokstavene a til f for overlagt drap. Med en stor stein hadde han knust hodet på en tidligere venninne. Handlingen bar preg av henrettelse. Strafferammen i saken var 15 års fengsel. Se også Rt 1992 s 833 hvor en 18-årig tidligere ustraffet mann (17 år på gjerningstiden) ble idømt 15 års ubetinget fengsel for overlagt drap av sin venninnes foreldre etter oppfordring fra henne. Strafferammen i saken var 20 års fengsel.

Domstolene er likevel i all hovedsak tilbakeholdne med bruk av lange, ubetingede fengselsstraffer overfor gjerningspersoner under 18 år. Dette framgår av tabell 8.1, som viser fordelingen av ubetingede fengselsdommer av ulik varighet overfor personer mellom 15 og 17 år i forhold til ubetingede fengselsdommer overfor personer i alle aldre og i forhold til det totale antallet reaksjoner i perioden 1995–1999.

Tabell 8.1 viser at domstolene i mindre utstrekning ilegger ubetinget fengsel overfor personer mellom 15 og 17 år enn ellers. For eksempel var det i 1999 bare 3,4 % av de domfelte mellom 15 og 17 år som ble idømt ubetinget fengsel, mot 15 % av domfelte i alle aldre. Domstolene er enda mer tilbakeholdne med å dømme personer mellom 15 og 17 år til ubetinget fengsel i 1 år og mer. I 1999 var det bare 0,1 % av de domfelte mellom 15 og 17 år som ble idømt fengselsstraff av slik lengde, mot 1,4 % av domfelte i alle aldre.

Et *flertall* i kommisjonen, medlemmene Coward, Hauge og Sulland, foreslår at maksimumsstraffen for lovbreakere som var under 18 år på gjerningstidspunktet, settes til fengsel i 8 år, slik som i Danmark. Regelen foreslås plassert som utk § 6-3 andre punktum. Begrensningen gjelder for både betinget og ubetinget fengselsstraff.

Formålet med forslaget er å redusere straffenivået for unge lovbreakere i de sakene som i dag fører til lange straffer, jf eksemplene fra rettspraksis gjengitt ovenfor. Flertallet er oppmerksom på, og ser det som ønskelig, at en slik regel vil kunne påvirke straffenivået for samme gruppe lovbreakere også ved lovbrudd som i dag straffes noe under den foreslåtte maksimalstraffen. Trolig vil en maksimalstraff på 8 år for lovbreakere under 18 år dessuten kunne få en viss effekt på lengden av straffen for de lovbreakerne som aldersmessig befinner seg like over grensen på 18 år. Også dette ser flertallet som en naturlig og ønskelig følge av forslaget, men understreker at det i alminnelighet vil være en betydelig forskjell i modningsnivå mellom en 17- og en 19-åring, slik at virkningen for straffenivået for dem like over aldersgrensen likevel bør være begrenset.

Tabell 8.1 Fordelingen av ubetingede fengselsdommer av ulik varighet overfor personer mellom 15 og 17 år i forhold til ubetingede fengselsdommer overfor personer i alle aldre og i forhold til det totale antallet reaksjoner i perioden 1995–1999.

År	Alder	Antall reaksjoner totalt	Ubetinget fengsel og ubetinget del av fengselsdom som er delvis betinget					
			Totalt		Under 1 år		1 år og mer	
			Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
1995	15–17 år	1 341	133	9,9	114	8,5	19	1,4
	Alle aldre	17 600	5 998	34,1	5 263	29,9	735	4,2
1996	15–17 år	1 571	130	8,3	125	8,0	5	0,3
	Alle aldre	18 175	6 129	33,7	5458	30,0	671	3,7
1997	15–17 år	3 968	146	3,7	141	3,6	5	0,1
	Alle aldre	63 817	8 651	13,6	7936	12,4	715	1,1
1998	15–17 år	4 331	137	3,2	131	3,0	6	0,1
	Alle aldre	60 044	8452	14,1	7729	12,9	723	1,2
1999	15–17 år	4 696	162	3,4	155	3,3	7	0,1
	Alle aldre	61 735	9288	15,0	8429	13,7	859	1,4

For reaksjoner i forseelsessaker foreligger det ingen statistikk for årene 1995–1996. Tallene for 1997–1999 omfatter både forbrytelses- og forseelsessaker, med unntak av saker avgjort med forenklet forelegg.

Kilde: Statistisk sentralbyrås kriminalstatistikk for 1995–1999.

Flertallet viser til kommisjonens generelle syn om at det bør vises tilbakeholdenhet med bruk av straff, jf avsnitt 4.2 foran. De hensyn som begrunner straff, slår i mindre grad til overfor yngre mennesker enn overfor eldre, og virkningene av illeggelse og utholdelse av straff er også hardere. De negative virkningene av fengselsstraffen, som er velkjente, vil være sterkere overfor unge mennesker. Særlig vil dette gjelde ved de langvarige fengselsstraffene. Utsikten til å tilbringe årevis i fengselsanstalt og gjennomlevelsen av en slik straff må åpenbart være tyngre for et ungt, mer uferdig menneske enn for en eldre person. Tidsopplevelsen er dertil forskjellig; 1 år virker lengre for en tenåring enn for en som er eldre. De unge lovbyrterne vil i denne livsfasen være i utvikling og modning som vil kunne bli alvorlig skadet under lange fengselsopphold. En reduksjon i straffenivået vil også gjøre den sosiale tilpasningen til samfunnet lettere etter endt soning. Disse menneskelige hensynene bør vektlegges langt sterkere enn dagens strafferammer gir foranledning til. Allmennprevensjonen ansees tilstrekkelig ivaretatt ved en lengstetid på 8 års fengsel.

Et *mindretall* i kommisjonen, lederen Høgetveit og medlemmet Fossgard, går inn for at maksimalstraffen for lovbyrtere under 18 år fortsatt bør være 15 år. Som tabell 8.1 foran viser, er påtalemyndigheten og domstolene tilbakeholdne med bruk av ubetinget fengselsstraff overfor lovbyrtere under 18 år. Mindretallet mener det er gode grunner for en slik praksis generelt sett. Imidlertid ser man av og til eksempler på at selv unge mennesker kan begå de alvorligste overtredelser. Mindretallet mener det i slike tilfeller ville støte an mot alminnelige folks rettsfølelse om domstolene skulle være tvunget til å utmåle en straff som ligger betydelig under normalstraffen for tilsvarende overtredelser begått av voksne.

Kommisjonen har også vurdert om det bør innføres et forbud mot bruk av fengsel overfor det yngste alderskullet som holdes strafferettslig ansvarlig for sine handlinger, 15-åringene. Disse lovbyrterne er med hensyn til modenhet og utvikling mer å regne som barn enn som voksne. Motforestillingerne mot fengsel som virkemiddel for denne gruppen unge er derfor tilnærmet like sterke som for årskullet under, og som det overhodet ikke kan anvendes strafferettslige reaksjoner

Tabell 8.2 Oversikt over straffereaksjoner overfor 15-åringer (alderen på gjerningstidspunktet) i årene 1995–1999.

	1995	1996	1997	1998	1999
I alt	238	278	774	846	969
Påtaleunndlatelse	20	25	65	59	27
Forenklet forelegg	–	–	12	15	22
Forelegg	102	139	523	633	734
Bot v/dom	10	6	10	10	14
Straffutmåling utsatt	9	9	–	–	–
Samfunnstjeneste	10	8	4	7	10
Betinget fengsel	83	87	97	62	83
Ubetinget og betinget fengsel	3	4	4	8	5
Ubetinget fengsel	1	0	1	0	1

For reaksjoner i forseelsessaker foreligger det ingen statistikk for årene 1995–1996. Tallene for 1997–1999 omfatter både forbrutles- og forseelsessaker. For disse årene foreligger det imidlertid ingen statistikk over antallet tilfeller hvor straffutmålingen ble utsatt.

Kilde: Statistisk sentralbyrås kriminalstatistikk for 1995–1999.

mot. I Ot prp nr 26 (1986–87) om heving av den kriminelle lavalder uttalte Justisdepartementet at det er allmenn enighet om at varetektsfengsling og soning virker skadelig på barn. Departementet la videre til grunn at mange av de hensynene som taler imot innesperring av 14-åringer i fengsel, også gjelder for 15-åringer, jf s 12 i proposisjonen.

For vurderingen av dette spørsmålet gis det i tabell 8.2 en oversikt over straffereaksjoner overfor 15-åringer (alderen på gjerningstidspunktet) i årene 1995–1999. Det går fram av tallmaterialet at ubetinget fengsel enten alene eller i form av del-dom brukes i svært få tilfeller overfor 15-åringer. Kommisjonen er enig i at det bør utvises stor tilbakeholdenhet med bruk av ubetinget fengselsstraff overfor så unge personer. En helt unntaksfri regel om forbud mot ubetinget fengselsstraff for en aldersgruppe som ellers holdes strafferettslig ansvarlig, vil likevel kunne bli oppfattet som støtende i ekstreme tilfeller, for eksempel ved drap. Kommisjonen går derfor ikke inn for noen slik regel.

På bakgrunn av de sterke motforestillingene som kan anføres mot å sette 15-åringer i fengsel, går et *flertall* i kommisjonen, medlemmene Coward, Hauge og Sulland, inn for å forby varetektsfengsling av lovbrutere under 16 år, jf utkastet til strpl § 174 nytt første ledd og tilhørende merknader i avsnitt 11.6.3 nedenfor.

Maksimumsgrensen på 15 års fengselsstraff for lovbrutere under 18 år etter strl § 55 og tidl utk § 44 andre ledd gjelder ikke når det er tale om samtidig pådømmelse av flere straffbare handlinger (kon-

kurrens), hvor straffen kan være fengsel inntil 20 år, jf strl § 17 bokstav a. Hele den nåværende kommisjonen går inn for at maksimumsgrensen for fengselsstraff overfor unge lovbrutere også bør gjelde i konkurrenstillfeller. Når det er gjort innskrenkninger i lengden på den straffen unge lovbrutere kan bli ilagt, er det av hensyn til lovbruternes unge alder, med andre ord etter en vurdering av hvor lang straff det av humanitære og etiske grunner er forsvarlig å anvende på de unge lovbruterne. De samme hensynene taler for at denne grensen bør være fast og gjelde også i konkurrenstillfellene. Det foreslås derfor at regelen om høyning av strafferammen ved konkurrens til 20 år, jf utk § 14–3 andre punktum, ikke kommer til anvendelse overfor lovbrutere under 18 år, jf avsnitt 8.14.4 nedenfor. Dette er også ordningen i Danmark. Innenfor den foreslåtte maksimumsgrensen vil konkurransreglene komme til anvendelse på vanlig måte, men i tilfelle av motstrid vil altså regelen i utk § 6–3 andre punktum måtte gå foran.

8.7 Utkap 7. Betinget dom

8.7.1 Innledning

Utkap 7 svarer i hovedsak til tidl utk kap 6, jf delutredning V s 143–165. Det foreslås samme kapiteloverskrift som i tidl utk kap 6.

I tidl utk § 51 er det foreslått en bestemmelse om rettens plikt til å orientere den domfelte og tilsynsmyndigheten om den betingede dommen, jf strl § 54 a. Dette er en rent prosessuell regel, som

også ble foreslått inntatt som ny strpl § 43 a. I forbindelse med vedtakelsen av straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 ble ordningen med tilsyn som vilkår ved betinget dom opphevet og avløst av den nye samfunnsstraffen, jf avsnitt 8.8 nedenfor. Strl § 54 a andre ledd ble da opphevet. Kommisjonen er nå kommet til at det er tilstrekkelig at plikten til å orientere den domfelte om dommen går fram av straffeprosessloven. Tidl utk § 51 er av den grunn ikke fulgt opp, jf nærmere om utkast til ny strpl § 43 a i avsnitt 11.6.3 nedenfor.

8.7.2 Utk § 7-1. Betinget dom

Utk § 7-1 svarer til tidl utk § 45, jf delutredning V s 143-150 og s 281.

I delutredning V s 143 gikk den tidligere kommisjonen inn for at betinget dom i form av straffutmålingsutsettelse skulle brukes noe oftere enn i dag istedenfor betinget påtaleunnlattelse (i forslaget kalt «påtaleutsettelse»). I høringsrunden hadde *Advokatforeningen* ingen innvendinger mot dette forslaget. *Oslo politikammer* uttalte:

«Grunnen til at Straffelovkommisjonen har foreslått straffutmålingsutsettelse som en egen strafferettslig reaksjon, er at man ønsker benyttet straffutmålingsutsettelse oftere enn i dag, i stedet for påtaleutsettelse etter straffeprosessloven § 69, 2. og 3. ledd.

Av prosessøkonomiske grunner er vi uenig i dette, selv om en domstolsbehandling *muligens* kan ha en mer forebyggende virkning overfor domfelte enn en politiembetsmanns muntlige meddelelse av påtaleunnlattelse, dens grunnlag og virkning for domfelte.

Vi viser også til at to av høringsinstansene i forbindelse med delutredning I fra Straffelovkommisjonen (vedrørende betinget dom) var uenige i at straffutmålingsutsettelse-reaksjonen bør øke på bekostning av påtaleunnlattelse. Disse viste både til prosessøkonomiske hensyn ved større belastning for domstolene og at virkningen av en slik reaksjon i forhold til påtaleunnlattelse neppe er særlig stor.

Etter at toinstansordningen i strafferettspleien nå innføres i 1995, med de prosessøkonomiske konsekvenser det vil få for by- og herredsrettene, er det enda større grunn til å gå imot forslaget om økt bruk av straffutmålingsutsettelse som foreslått av Straffelovkommisjonen.»

Den nåværende kommisjonen bemerker at megling etter konfliktrådloven 15. mars 1991 nr 3 i alle fall delvis vil kunne ivareta de hensynene som kommisjonen ønsket å fremme da den gikk inn for en forsiktig økning i bruken av den mildeste for-

men for betinget dom som alternativ til påtaleunnlattelse. Riksadvokaten har i rundskriv nr 2/1993 angitt at overføring til konfliktråd i første rekke skal skje i saker hvor reaksjonen ellers ville ha vært påtaleunnlattelse, bot eller betinget dom. Etter kommisjonens oppfatning vil konfliktråd være svært formålstjenlig i mange av disse sakene.

Forslaget i delutredning V s 148-150 om å oppheve grensen på 120 dager for den ubetingede delen av en deldom er allerede gjennomført ved lov 11. juni 1993 nr 79.

Til forskjell fra tidl utk § 45 foreslås det at fullbyrdingsutsettelse og straffutmålingsutsettelse reguleres i hvert sitt ledd for å markere at det er tale om to ulike reaksjoner, hvor den første er straff, mens den andre er en annen strafferettslig reaksjon, jf utk § 5-1 nr 1 og § 5-2 nr 1. Av den grunn er bestemmelsen til dels betydelig omformulert, uten at dette tar sikte på å innebære noen realitetsendring.

I forhold til tidl utk § 45 tredje ledd bemerkes at det ansees unødvendig å nevne at bot kan idømmes sammen med fullbyrdingsutsettelse. Dette går allerede fram av utk § 6-2 første ledd nr 2, som gjelder enten fengselsstraffen er betinget eller ubetinget. Og regelen om at denne kombinasjonsmuligheten også gjelder selv om bøtestraff ikke er fastsatt som straff for lovbruddet, går fram av utk § 9-2 andre punktum, jf avsnitt 8.9.3 nedenfor, og trenger heller ikke tas inn i utk § 7-1.

8.7.3 Utk § 7-2. Vilkår ved betinget dom

Utk § 7-2 svarer i hovedsak til tidl utk § 46, jf delutredning V s 150-152 og s 281.

I høringsrunden fikk utkastet støtte fra *Advokatforeningen*.

I tillegg til vilkåret om at den domfelte ikke begår en ny straffbar handling i prøvetiden, hadde tidl utk § 46 første ledd et tilleggsvilkår som lød: «... og at fastsatte særvilkår overholdes, jf §§ 47-49». Som tidl utk §§ 47 til 49 gir de tilsvarende bestemmelsene i utk §§ 7-3 til 7-5 hjemmel for å fastsette særvilkår, dels ut fra rettens skjønn, jf ordet «kan», dels avhengig av om den straffbare handlingen har utløst erstatningsplikt for den domfelte, jf § 7-3 første ledd. Siden forutsetningene for slike særvilkår ikke alltid vil være til stede, foreslås det en endring av ordlyden, jf utk § 7-2 første ledd andre punktum. Selv om ordet «kan» er brukt her, vil likevel retten etter § 7-3 første ledd være bundet til å fastsette et særvilkår om erstatning når det er grunnlag for det.

Det foreslås videre at regelen i tidl utk § 46 andre ledd første punktum om at prøvetiden fast-

settes av retten, sløyfes. Det går fram allerede av foregående paragraf at eventuell bestemmelse om prøvetid skal treffes i dommen, med andre ord av retten.

I tredje ledd foreslås det at «den domfelte» erstattes med «den siktede», da uttalelsene nødvendigvis vil komme før fastsettelsen av vilkårene i dommen.

I forbindelse med vedtakelsen av straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 bortfalt ordningen med tilsyn som vilkår ved betinget dom. Bakgrunnen for dette var at ordningen hadde mange svakheter, ikke minst i forhold til likhet og forutberegnelighet, jf Ot prp nr 5 (2000–2001) s 146. Departementet mente derfor at anvendelsesområdet for betingede dommer med vilkår om tilsyn burde erstattes av den nye samfunnsstraffen, jf proposisjonen s 126 og avsnitt 8.8 nedenfor. Vedtakelsen av straffegjennomføringsloven har gjort den foreslåtte tilføyelsen i tidl utk § 46 tredje ledd om tilsynsmyndighetens uttalelsesrett overflødig. Se også avsnitt 8.7.6 nedenfor, hvor kommisjonen legger til grunn at strl § 53 nr 3 andre ledd ikke skal videreføres.

8.7.4 Utk § 7–3. Særvilkår om erstatning og bidrag

Utk § 7–3 svarer til tidl utk § 49, jf delutredning V s 157–160 og s 281, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer.

I høringsrunden så *Advokatforeningen* «ingen prinsipielle grunner» til å gå imot bestemmelsen.

Det foreslås at denne bestemmelsen plasseres først av bestemmelsene om særvilkår, da den omhandler det eneste tilfellet hvor retten etter omstendighetene har *plikt* til å pålegge et særvilkår, nemlig erstatning til den fornærmede og andre skadelidte.

8.7.5 Utk § 7–4. Særvilkår om meldeplikt

Utk § 7–4 svarer til strl § 53 nr 2, slik bestemmelsen lyder etter endringen ved lov 18. mai 2001 nr 21 (straffegjennomføringsloven). Tidl utk § 47, jf delutredning V s 152–155 og s 281, er uaktuell som følge av lovendringen, og foreslås ikke videreført.

Tidl utk § 47 siste ledd er en fullmaktsbestemmelse som angår alle særvilkår. Det foreslås derfor å skille bestemmelsen ut som en egen paragraf etter samtlige særvilkårsbestemmelser, jf utk § 7–6 og avsnitt 8.7.7 nedenfor.

8.7.6 Utk § 7–5. Andre særvilkår

Utk § 7–5 svarer i hovedsak til tidl utk § 48, jf delutredning V s 155–157 og s 281.

I høringsrunden uttalte *Advokatforeningen*:

«Selv om særvilkårene er lite brukt blir de likevel foreslått opprettholdt. Det bør vurderes om de burde oppheves.

Under enhver omstendighet bør ordet alkohol ut av nr. 3 og 4. Det er tilstrekkelig å bruke betegnelsen 'berusende eller bedøvende midler'. Det er ikke lenger grunn til å holde frem alkoholen som et særskilt rusmiddel i denne sammenheng.»

Kommisjonen mener at adgangen til å gi andre særvilkår bør opprettholdes, og at man bør tilstrebe å øke bruken av disse i praksis.

Kommisjonen er heller ikke enig med Advokatforeningen i at «alkohol» bør strykes i de nevnte bestemmelsene. Alkohol er – og vil ventelig fortsatt i all overskuelig framtid være – det desidert mest benyttede rusmidlet, og det er naturlig å nevne dette særskilt.

For øvrig foreslår kommisjonen at innledningen omformuleres etter mønster av utk § 7–3, likevel slik at det her er tale om en «kan»-regel.

Kommisjonen foreslår videre at den generelle adgangen til å sette andre hensiktsmessige særvilkår i tidl utk § 48 andre ledd flyttes opp som siste nummer i oppregningen av særvilkår.

Ved lov 23. juni 1995 nr 35 ble det åpnet adgang til en prøveordning med såkalte promilleprogram, jf Ot prp nr 43 (1994–95) og Innst O nr 65 (1994–95). Reglene om dette er innarbeidet i utk § 7–5 nr 5. Nærmere regler om promilleprogram er ellers gitt i forskrift 28. juni 1996 nr 618. Tilføyelsen forskyver den øvrige nummereringen. Det ansees unødvendig å videreføre bestemmelsene om promilleprogram i strl § 53 nr 6 andre og tredje punktum. Utk § 7–5 nr 5 og § 7–6 gir tilstrekkelige hjemler til å etablere slike promilleprogram og til å gi nærmere regler om innholdet i og gjennomføringen av programmene.

Tidl utk § 48 tredje ledd svarte til strl § 53 nr 3 andre ledd. Ved lov 18. mai 2001 nr 21 (straffegjennomføringsloven) ble ordningen med tilsyn som vilkår ved betinget dom opphevet, og erstattet med den nye sanksjonen samfunnsstraff. Lovendringene gjorde § 53 nr 3 andre ledd overflødig, men bestemmelsen ble ikke foreslått opphevet, eller på annen måte berørt i Ot prp nr 5 (2000–2001). Dette må antakelig bero på en inkurie, og kommisjonen foreslår derfor ikke å videreføre noen bestemmelse som svarer til tidl utk § 48 tredje ledd.

Det er for øvrig foretatt en rekke språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.7.7 Utk § 7–6. Nærmere regler om særvilkårene

Utk § 7–6 svarer i hovedsak til tidl utk § 47 fjerde ledd, men foreslås skilt ut som en egen paragraf, jf avsnitt 8.7.5 foran.

8.7.8 Utk § 7–7. Vilkårsbrudd mv

Utk § 7–7 svarer i hovedsak til tidl utk § 50, jf delutredning V s 160–165 og 281–282.

I høringsrunden pekte *Advokatforeningen* på at den foreslåtte bestemmelsen lovfester den domfeltes uttalerett og dessuten innebærer en utvidet adgang til bruk av offentlig forsvarer i saker om fullbyrding av betinget dom ved vilkårsbrudd. Advokatforeningen hilste forslagene velkommen «som viktige bidrag til ivaretagelsen av domfeltes rettssikkerhet».

Fristregelen i tidl utk § 50 andre ledd andre punktum, jf strl § 54 nr 2 første ledd andre punktum, kan etter den nåværende kommisjonens oppfatning slå uheldig ut i praksis. Det vil være påtalemyndighetens oppgave å vurdere om det skal begjæres straffullbyrding eller utvidet prøvetid og nye særvilkår. Utover å sørge for at begjæringen fremmes, har imidlertid påtalemyndigheten liten innvirkning på tidspunktet for rettens avgjørelse av begjæringen. Etter omstendighetene kan det ta tid å få saken opp for forhørsretten. Dessuten skal den domfelte så vidt mulig få uttale seg, noe som det vil kunne ta en viss tid å forberede, særlig når han eller hun har fått rett til å rådføre seg med en forsvarer. Å knytte fristen til rettens avgjørelse gir en mulighet for at den domfelte ser seg tjent med å trenere saken. Og uavhengig av dette vil en slik frist kunne løpe ut uten at påtalemyndigheten har mulighet for å forhindre det. Kommisjonen mener derfor det vil være bedre å la påtalemyndighetens begjæring være avgjørende for fristen.

Kommisjonen er samtidig klar over at det er uheldig for den domfelte jo lengre tid som går etter utløpet av prøvetiden før spørsmålet om straffullbyrding mv avgjøres. Kommisjonen har på denne bakgrunn vurdert om påtalemyndigheten bør ha en kortere frist på seg for å fremme saken, for eksempel at dette må skje innen en måned etter utløpet av prøvetiden. Kommisjonen er imidlertid kommet til at det er naturlig å ha samme regel her som ved begjæring om straffullbyrding ved alvorlige brudd på vilkårene for samfunnsstraff, nemlig tre måneder, jf utk § 8–6 tredje ledd.

Strl § 54 nr 2 tredje punktum, jf tidl utk § 50 andre ledd tredje punktum, ble opphevet i forbindelse med straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21, jf avsnitt 8.8 nedenfor. Dette er fulgt opp i lovutkastet her.

I overensstemmelse med tidl utk § 50 andre og tredje ledd, begges siste punktum, er regelen om rett til forsvarer tatt inn tilsvarende steder i utk § 7–7. Regelen gjenfinnes også i utk 8–6 tredje ledd tredje punktum om vilkårsbrudd ved samfunnsstraff, jf tidl utk § 57 første ledd fjerde punktum. Det kan reises spørsmål om denne typen bestemmelser heller bør samles i strpl kap 9 om forsvaren. Informasjonshensyn taler for en slik løsning. I dag finnes tilsvarende bestemmelser spredt i lovgivningen, jf ansvarlighetsloven 5. februar 1932 nr 1 § 15, lov 3. mars 1961 nr 1 om utlevering av lovbrutere i Norden § 13, lov 15. november 1963 om fullbyrding av nordiske straffedommer § 19, lov 5. juni 1970 nr 35 om utlevering mellom nordiske land § 8, utleveringsloven 13. juni 1975 nr 39 § 16, lov 20. juli 1991 nr 67 om overføring av domfelte § 14 og lov 24. juni 1994 nr 38 om krigsforbryterdomstol, Jugoslavia m m § 4. Også andre steder i straffeprosessloven enn i kapittel 9 finnes det regler om rett til forsvarer, jf § 220 andre ledd andre punktum om avgjørelse om forvaltning av den siktedes formue, § 387 andre ledd om muntlig forhandling om kjæremål, § 387 tredje ledd om kjæremål som blir forelagt Høyesterett til avgjørelse etter reglene i plenumsloven 25. juni 1926 nr 2 § 6 andre ledd, §§ 397 og 398 om bevisopptak eller muntlige forhandlinger i sak om gjenopptakelse og § 449 fjerde ledd om muntlige forhandlinger om krav på erstatning i anledning av strafforfølgning. Kommisjonen nøyer seg med å peke på spørsmålet om alle reglene om rett til forsvarer bør samles i strpl kap 9. Spørsmålet om en slik flytting av bestemmelser bør ikke vurderes isolert i relasjon til de to foreslåtte bestemmelsene i utk §§ 7–7 og 8–6.

8.8 Utk kap 8. Samfunnsstraff

8.8.1 Innledning

Utk kap 8 svarer i hovedsak til tidl utk kap 7, jf delutredning V s 166–168. I forbindelse med straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21, som er planlagt å tre i kraft 1. mars 2002, ble de tidligere reaksjonene samfunnstjeneste og betinget dom med vilkår om tilsyn erstattet med den nye reaksjonen samfunnsstraff. I sammenheng med dette ble det foretatt omfattende endringer i straffelovens bestemmelser om samfunnstjeneste, jf tidligere

strl §§ 28 a, 28 b og 28 c. Kommisjonen har i hovedsak lagt den nylige lovreformen til grunn for kapitlet. Kapitlet er likevel i en viss utstrekning supplert med kommisjonens egne forslag, herunder også forslag som den tidligere kommisjonen framsatte i delutredning V. En gjennomgående endring, som også er foretatt ellers i lovutkastet, er at begrepet samfunnstjeneste er skiftet ut med samfunnsstraff, uten at dette er uttrykkelig kommentert i hvert enkelt tilfelle.

Strl § 28 a siste ledd, jf tidl utk § 58, er en bestemmelse om plikt til å orientere den domfelte om innholdet i en dom på samfunnsstraff. I likhet med tidl utk § 51 om orientering om en betinget dom er dette en rent prosessuell bestemmelse som etter den nåværende kommisjonens oppfatning hører best hjemme i straffeprosessloven, jf avsnitt 8.7.1 foran. Bestemmelsen foreslås derfor flyttet til straffeprosessloven, og innarbeidet i utkastet til strpl § 43 a, som etter forslaget statuerer en generell informasjonsplikt om hva en dom går ut på, jf avsnitt 11.6.3 nedenfor. I første ledd tredje punktum er det dessuten tatt inn en uttrykkelig bestemmelse om at den domfelte i forbindelse med en dom på samfunnsstraff skal gjøres kjent med følgerne av brudd på bestemmelsene gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven, og av at den domfelte begår en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

Tidl utk § 56 svarte til tidligere strl § 28 b. I forbindelse med straffegjennomføringsloven ble tidligere strl § 28 b gitt et nytt innhold. De gamle reglene i paragrafen ble opphevet, hovedsakelig under henvisning til at disse bestemmelsene finnes i annen lovgivning, dels i straffegjennomføringsloven, jf §§ 5, 53, 54 og 57, dels i straffeprosessloven, jf § 459. Dette er nærmere omtalt i Ot prp nr 5 (2000–2001) s 178. Kommisjonen legger disse endringene til grunn for forslaget her, likevel slik at utk § 8–6 om brudd på vilkårene for samfunnsstraff på en del punkter foreslås endret i forhold til nåværende strl § 28 b.

8.8.2 Utk § 8–1. Vilkår for å idømme samfunnsstraff

Utk § 8–1 svarer til strl § 28 a første ledd, jf tidl utk § 52 og delutredning V s 282.

Før endringene av § 28 a ved straffegjennomføringsloven kunne samfunnstjeneste bare idømmes for overtredelser som ellers ved den konkrete straffutmålingen ville medført fengselsstraff i inntil 1 år. I stedet er anvendelsesområdet nå avgrenset ved at samfunnsstraff kan idømmes for handlinger som etter loven «kan medføre» straff av fengsel

inntil 6 år. I den forbindelse ble det uttalt i Ot prp nr 5 (2000–2001) s 126 og 176 at begrensningen i strafferammen gjør det utelukket å anvende samfunnsstraff for lovbrudd som voldtekt, utuktig omgang med barn under 14 år, drap, grovt ran og grov narkotikaforbrytelse. Det er heller ikke aktuelt med samfunnsstraff når strafferammen for legemsovertredelser økes i medhold av strl § 232, slik at den overstiger 6 år. Etter kommisjonens forslag til strafferammer vil samfunnsstraff fortsatt ikke kunne idømmes for grov voldtekt, jf utk § 28–2, seksuell omgang med barn under 14 år, jf utk § 28–5, drap, jf utk § 27–5, grovt ran, jf utk § 30–8, eller grov narkotikaovertrødelse, jf utk § 25–2. Derimot vil forslaget om å senke strafferammen for voldtekt, jf avsnitt 9.14.3 nedenfor, føre til at strafferammen ikke lenger utelukker anvendelse av samfunnsstraff for vanlig voldtekt, jf utk § 28–1. På denne bakgrunn har kommisjonen vurdert om strafferammegrensen i utk § 8–1 bør senkes. En grense på 6 år vil imidlertid fange opp grove formuesovertrødelse, for eksempel grovt tyveri, jf utk § 30–2 og avsnitt 9.16.3 nedenfor, jf avsnitt 5.5.3 foran. Ifølge Ot prp nr 5 (2000–2001) s 176 er det et sentralt hensyn ved fastsettelsen av strafferammegrensen at man skal fange opp de residiverende vinningskriminelle, som ligger i kjerneområdet for samfunnsstraffen. Dette tilsier etter kommisjonens oppfatning at strafferammegrensen på 6 år beholdes. Selv om det etter loven da formelt blir adgang til å idømme samfunnsstraff ved voldtekt, vil hensynet til straffens formål i alminnelighet tale mot samfunnsstraff i slike saker, jf utk § 8–1.

I forhold til nåværende strl § 28 a første ledd andre punktum er det foretatt en endring ved at «forhøyelse av maksimumsstraffen ved gjentakelse» er tatt ut. Bakgrunnen er at kommisjonen går inn for å fjerne alle de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse av lovbrudd, jf avsnitt 5.4.4 foran. Ot prp nr 5 (2000–2001) s 126 nevner også «gjentatt legemsbeskadigelse» blant de overtrødelsene hvor det ikke kan reageres med samfunnsstraff. Antakelig siktes det til gjentatt overtrødelse av strl § 229 andre straffalternativ, jf § 230. Etter gjeldende rett er dette neppe riktig, jf § 28 a første ledd andre punktum. Som nevnt utelukker heller ikke de foreslåtte strafferammene i kommisjonens forslag til bestemmelser om vanlig og grov legemsskade at det anvendes samfunnsstraff.

8.8.3 Utk § 8–2. Subsidiær fengselsstraff

Utk § 8–2 svarer til strl § 28 a fjerde ledd, jf tidl utk § 53 og delutredning V s 282.

8.8.4 Utk § 8-3. Timetall og gjennomføringstid

Utk § 8-3 svarer til strl § 28 a andre ledd, jf tidl utk § 54 og delutredning V s 282.

I høringsrunden til delutredning V pekte *Advokatforeningen* på

«nødvendigheten av at det også kreves at det i dommen bestemmes når samfunnstjenesten skal ta til. Dette får betydning for fristberegningen i forslaget § 57, første ledd.»

Etter kommisjonens oppfatning er det ikke naturlig å fastsette starttidspunktet for samfunnsstraffen i dommen. På samme måte som ved for eksempel fengselsstraff må tidspunktet bestemmes av den myndigheten som skal iverksette straffen. For samfunnsstraff er dette kriminalomsorgen, jf straffegjennomføringsloven § 54 første ledd første punktum.

8.8.5 Utk § 8-4. Adgang til å fastsette vilkår

Utk § 8-4 svarer til strl § 28 a tredje ledd.

8.8.6 Utk § 8-5. Forening av samfunnsstraff med andre straffer

Utk § 8-5 svarer i hovedsak til strl § 28 a femte og sjette ledd og tidl utk § 55, jf delutredning V s 282.

Overskriften og bestemmelsen for øvrig er endret i tråd med utk § 6-2 om forening av fengselsstraff med andre straffer, jf avsnitt 8.6.3 foran. Regelen om at det kan idømmes rettighetstap ved siden av samfunnsstraff, jf strl § 16 nr 1, er således tatt inn i § 8-5 nr 3. Både strl § 28 a femte ledd og tidl utk § 55 første ledd bestemmer at bot kan idømmes sammen med samfunnsstraff selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet. Dette går fram av utk § 9-2 andre punktum, og er ikke nødvendig å ta inn også i § 8-5. Det følger videre av en antitetisk tolking av bestemmelsen at samfunnsstraff ikke kan kombineres med *betinget* fengsel eller med forvaring.

Den nåværende kommisjonen fastholder ellers at regelen i strl § 28 a femte ledd tredje punktum er unødvendig, jf delutredning V s 167. I høringsrunden var også *Advokatforeningen* enig i at man i den nye straffeloven ikke trenger noen uttrykkelig regel om at det ved utmålingen av samfunnsstraff skal tas hensyn til en eventuell bøtestraff, slik som i strl § 28 a femte ledd tredje punktum.

8.8.7 Utk § 8-6. Brudd på vilkårene for samfunnsstraff

Utk § 8-6 svarer i hovedsak til strl § 28 b. Denne bestemmelsen avviker på mange punkter fra tidl utk § 57, jf delutredning V s 282. Kommisjonen har ved utformingen av bestemmelsen til dels valgt å opprettholde den tidligere kommisjonens forslag, selv om disse avviker fra nåværende strl § 28 b.

Kravet om at bruddet må være «alvorlig eller gjentatt» ble tatt ut av bestemmelsen i forbindelse med straffegjennomføringsloven. I Ot prp nr 5 (2000-2001) s 177 begrunnes dette dels med at det er vanskelig å skille mellom et ordinært brudd og et alvorlig brudd, dels med at kravet om at bruddet skal være «gjentatt», er overflødig ved siden av straffegjennomføringsloven § 58. Denne bestemmelsen fastsetter at kriminalomsorgen ved første gangs brudd skal holde en innskjerpingssamtale hvor «den domfelte gjøres kjent med følgene av gjentatte brudd», og at kriminalomsorgen eventuelt kan fastsette ytterligere vilkår som nevnt i § 58 første ledd bokstavene a til d. Først når den domfelte bryter kravene på nytt, angir § 58 andre ledd at saken «bør» bringes inn for forhørsretten med begjæring om hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen.

Kommisjonen foreslår å gjeninnføre det tidligere kravet om at bruddet må være alvorlig. Strl § 28 b første ledd fastsetter at forhørsretten «skal» avsi kjennelse om hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen på begjæring fra kriminalomsorgen, og den eneste åpningen for at gjentatte brudd ikke skal få en slik følge, ligger derfor i ordet «bør» (i motsetning til «skal») i straffegjennomføringsloven § 58 andre ledd. Det vil derfor utelukkende bero på kriminalomsorgens vurdering om gjentatte brudd skal lede til hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen. Kommisjonen har imidlertid liten sans for at selv den mest bagatellmessige forsømmelse av kravene i straffegjennomføringsloven § 54 første og andre ledd, § 55 eller § 58 bokstavene a til d uten videre skal kunne lede til fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen. Det er dessuten uheldig at forhørsretten uten noen prøvelsesrett er henvist til å ta kriminalomsorgens begjæring til følge.

Etter kommisjonens oppfatning bør utgangspunktet være at bare de alvorlige bruddene skal lede til at den subsidiære fengselsstraffen blir fullbyrdet. Hvorvidt et brudd er alvorlig, må nødvendigvis bero på et skjønn, og kan til en viss grad være situasjonsbestemt. Det lar seg derfor antakelig ikke gjøre å fastsette i detalj hva som ligger i dette kriteriet, eller å oppnå noen fullstendig lik

skjønnsutøvelse fra alle aktørene i rettspleien. Kommisjonen oppfatter likevel ikke kriteriet som vanskeligere å håndheve enn de mange andre skjønsmessige kriteriene man finner i strafferetten. Utgangspunktet for vurderingen bør være om bruddet viser at samfunnsstraff er uegnet til å motvirke vedkommendes kriminelle handlingsmønstre, eller om den domfelte ved bruddet viser seg ikke å fortjene en så mild strafferettslig reaksjon som samfunnsstraffen innebærer.

Som anført i Ot prp nr 5 (2000–2001) s 177 er kriteriet «gjentatt» overflødig. Straffegjennomføringsloven § 58 åpner ikke for å begjære fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen så lenge det bare er skjedd ett brudd. Dersom man gjeninnfører et krav om «alvorlig» brudd, vil heller ikke flere brudd med nødvendighet lede til at den subsidiære fengselsstraffen fullbyrdes. Bruddene må imidlertid vurderes samlet, slik at kravet om at den domfelte «alvorlig» har brutt vilkårene for samfunnsstraff, kan ansees oppfylt selv om bruddene ikke er alvorlige hver for seg. Dette er det ikke nødvendig å nevne i lovteksten.

Strl § 28 b andre ledd handler om tilfeller hvor den domfelte har brutt forutsetningen om ikke å begå noen ny straffbar handling «i gjennomføringstiden». Etter ordlyden fanger bestemmelsen ikke opp straffbare handlinger som begås etter domsavsigelsen, men før gjennomføringen blir påbegynt. Det kan likevel neppe ha vært meningen å holde utenfor straffbare handlinger som begås i dette tidsrommet, jf Rt 1992 s 1128, hvor problemstillingen ble bedømt i forhold til tidligere strl § 28 c første ledd. I utk § 8–6 andre ledd første punktum foreslår kommisjonen ordlyden «før utløpet av gjennomføringstiden», for å gjøre dette klart.

I tidl utk § 57 første ledd andre punktum ble det foreslått å lovfeste en frist for å kreve fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen ved brudd på vilkårene for samfunnstjeneste. Etter forslaget måtte kravet om fullbyrding være brakt inn for retten innen 3 måneder etter at gjennomføringstiden gikk ut. Forslaget er nærmere drøftet i delutredning V s 167–168, og hovedsakelig begrunnet med hensynet til den domfelte og med målsettingen om en rask oppfølging av vilkårsbrudd ved samfunnstjeneste. I høringsrunden fikk forslaget støtte av *Advokatforeningen*.

Ved endringene i forbindelse med straffegjennomføringsloven ble det innført en vesentlig strammere frist i strl § 28 b tredje ledd første punktum, som nå bestemmer at kjennelsen (om hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen) må være avsagt innen utløpet av gjennomføringsti-

den. I Ot prp nr 5 (2000–2001) s 178 begrunnes regelen med at dette

«er en naturlig følge av at hvis den domfelte har gjennomført hele samfunnsstraffen har han/hun 'gjort opp for seg' i forhold til den gamle dommen. Kriminalomsorgen må derfor avbryte gjennomføringen hvis den domfelte uteblir eller på annen måte bryter kravene/vilkårene, slik at ikke gjennomføringstiden løper ut, og straffen dermed er fullbyrdet før retten får tatt stilling til om den burde omgjøres.»

Straffegjennomføringsloven § 59 andre ledd krever at den domfelte må være *siktet* for at et nytt lovbrudd begått i gjennomføringstiden skal føre til at gjennomføringen avbrytes. Forut for siktelsen vil det normalt ta en del tid å oppklare lovbruddet, og den nåværende utformingen av § 28 b tredje ledd første punktum vil i mange tilfeller ikke gi noen realistisk mulighet for å fullbyrde den subsidiære fengselsstraffen i slike tilfeller. Uavhengig av hva slags brudd det er tale om, kan dessuten en administrativ forglemmelse lede til at man ikke rekker å avbryte gjennomføringen før gjennomføringstiden utløper. Dette kan riktignok også forekomme ved en frist på tre måneder etter utløpet av gjennomføringstiden for å bringe saken inn for retten, jf tidl utk § 57 andre ledd første punktum. En slik frist gir likevel noe bedre tid til å begjære og avsi kjennelse om fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen. I motsetning til det som anføres i sitatet foran fra Ot prp nr 5 (2000–2001), mener kommisjonen at straffen vanskelig kan oppfattes som «fullbyrdet» dersom den domfelte for eksempel har uteblitt uten at kriminalomsorgen har avbrutt gjennomføringen. Hensynet til den domfeltes rettssikkerhet blir derfor ikke på avgjørende måte skadelidende dersom kravet om fullbyrding først bringes inn for retten etter at gjennomføringstiden løp ut. Før eller siden bør vedkommende likevel kunne anse seg ferdig med soningen av dommen, selv om det er begått noen brudd på vilkårene i løpet av gjennomføringstiden. Kommisjonen opprettholder på denne bakgrunn det tidligere forslaget i utk § 8–6 tredje ledd første punktum.

I § 8–6 tredje ledd tredje punktum har kommisjonen valgt å opprettholde forslaget om utvidet rett til offentlig forsvarer ved vilkårsbrudd, jf delutredning V s 168. Retten til offentlig forsvarer bør etter kommisjonens oppfatning være den samme som ved brudd på særvilkår i dom på betinget fengsel, jf utk § 7–7 andre og tredje ledd. Også dette forslaget fikk støtte av *Advokatforeningen* i høringsrunden.

8.9 Utk kap 9. Bot

8.9.1 Innledning

Utk kap 9 svarer i hovedsak til tidl utk kap 8, jf delutredning V s 169–180. Det foreslås samme kapiteloverskrift som i tidl utk kap 8.

I høringsrunden ga *Advokatforeningen* uttrykk for at man støttet «alle endringsforslag i dette kapittel da de virker rettspolitisk fornuftige».

8.9.2 Utk § 9–1. Ilegging av bot

Andre og tredje ledd i utk § 9–1 svarer til tidl utk § 59, jf delutredning V s 169–172 og s 283, likevel slik at tidl utk § 59 andre ledd er språklig omformulert og plassert sammen med de øvrige utmålingsreglene i utk § 9–1 andre ledd andre punktum.

Første ledd er nytt. Her foreslås det tatt inn en uttrykkelig regel om hvor hjemmelen for ilegging av bot som hovedregel finnes, jf avsnitt 8.6.2 foran om det tilsvarende spørsmålet når det gjelder fengselsstraff. Det går fram av bestemmelsen at bot i visse tilfeller vil kunne være hjemlet i særskilte bestemmelser utenfor selve straffebudet, jf opplysningen av slike bestemmelser i avsnitt 8.6.2 foran.

Etter kommisjonens oppfatning bør bot være et selvstendig straffalternativ i straffebud med en strafferamme inntil 3 års fengsel, jf avsnitt 5.4.7 foran. I noen tilfeller bør bøtestraff være et selvstendig straffalternativ også ved *høyere* strafferammer, jf for eksempel utk § 30–2 om grovt tyveri, hvor kommisjonen foreslår en strafferamme på bot eller fengsel i 6 år. Av informasjonshensyn bør det framgå uttrykkelig av det enkelte straffebudet hvorvidt det er adgang til å nøye seg med å idømme bot. Når det i tillegg ikke kan oppstilles en unntaksfri hovedregel, ser kommisjonen ikke behov for å foreslå 3-årsregelen lovfestet i bestemmelsen her.

Hvis gjerningspersonen frifinnes i medhold av utk § 3–16 nr 1 til 3, jf tidl utk § 39, skal heller ikke bot kunne ilegges, jf avsnitt 8.3.17 foran.

I høringsrunden uttalte *Oslo politikammer*:

«Slik vi forstår kommisjonen (NOUen sidene 171–172) tilsiktes ingen realitetsendring i forhold til gjeldende regler om utmåling av bøtestraff, jf straffeloven § 27. Vi stiller imidlertid et spørsmål ved om utkastets § 59 er språklig bedre enn någjeldende § 27.

...
I saker hvor det er tale om utmåling av bøter for mindre alvorlige forhold, må standardiserte bøter fortsatt kunne ilegges. Dette vil i praksis særlig kunne gjelde for trafikkovertredelser og

overtridelser av politivedtekter m.v. Dette prinsippet er akseptert av Høyesterett i forbindelse med Alta-sakene. Kommisjonen uttaler at dagens praksis 'i stor utstrekning' bør beholdes. Oslo politikammer mener at dagens praksis bør beholdes fullt ut.»

Slik den nåværende kommisjonen ser det, er det her tale om en nærmest teoretisk meningsforskjell, og det vises til uttalelsen i delutredning V s 172:

«Kommisjonen vil påpeke at det av praktiske grunner fortsatt bør være adgang til å ilegge standardiserte bøter for visse typer lovbrudd. Dagens praksis ved trafikkovertredelser og ved enkelte andre mindre alvorlige lovbrudd bør i stor utstrekning beholdes. Men det er viktig at disse bøkene er relativt lave, slik at de ikke blir urimelig tyngende for folk med svak økonomi.»

Oslo politikammer pekte også på et annet spørsmål når det gjelder utmåling av bøtestraff:

«En forutsetning for å kunne vurdere lovbyters økonomi på et tilstrekkelig sikkert grunnlag enn tilfellet er i dag, er å gi politiet adgang til å innhente opplysninger fra ligningskontor o.l. om siktedes økonomiske situasjon. I praksis er situasjonen i dag, for eksempel for promilledømte, helt utilfredsstillende.»

Dette problemet ble imidlertid søkt løst ved en endring av ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 § 3–13 ved lov 10. april 1992 nr 32, jf Ot prp nr 21 (1991–92) s 33–34.

I paragrafoverskriften er «utmåling» byttet ut med «ilegging» da dette er mer treffende i forhold til nytt første ledd. En bot kan ilegges både ved forelegg og ved dom.

8.9.3 Utk § 9–2. Forening av bot med andre straffer

Utk § 9–2 har utgangspunkt i tidl utk § 60, jf delutredning V s 172–174 og s 283, men er utformet etter mønster av utk § 6–2 første ledd om forening av fengselsstraff med andre straffer, jf avsnitt 8.6.3 foran. Det tilsiktes ingen realitetsendring i forhold til tidl utk når det gjelder spørsmålet om adgangen til å forene bot med andre straffer. Tidl utk § 60 andre ledd er sløyfet, men samme regel går fram av utk § 6–2 andre ledd, jf avsnitt 8.6.3 foran.

Når det finnes en generell regel om adgang til å forene bot med fengselsstraff, er det ikke nødvendig i tillegg å ha en særlig hjemmel for dette i det enkelte straffebudet, slik man i dag har for eksempel i strl §§ 271 og 272. Se også § 288. Ved utformingen av de spesielle straffebudene kan derfor alle slike særhjemler sløyfes, jf nærmere om dette

i avsnitt 5.4.2 foran. Kommisjonen har likevel ikke nevnt dette for hver enkelt av de bestemmelsene i kapittel 9 nedenfor hvor denne endringen får betydning.

Den generelle adgangen til å forene bot med fengselsstraff, gjelder både ved betinget og ubetinget fengselsstraff. Det går fram av en antitetisk tolking av første ledd at bot ikke kan ilegges sammen med forvaring.

Første punktum regulerer bare adgangen til å forene bot med andre «straffer», jf utk § 5–1. Når det gjelder adgangen til å forene bot med «andre strafferettslige reaksjoner», jf utk § 5–2, er dette til dels regulert i tilknytning til de øvrige reglene om slike reaksjoner, jf utk § 7–1 andre ledd om straffutmålingsutsettelse og utkast til strpl § 69 siste ledd om påtaleunntatelse. I andre tilfeller er kombinasjonsadgangen underforstått, slik som ved inndragning, forutsatt at vilkårene for bøtestraff ellers er til stede. Når det til slutt gjelder overføring til tvungent psykisk helsevern, jf utk § 12–1, overføring til tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad, jf utk § 12–2, og overføring til megling i konfliktråd, jf strpl § 71 a, er det tale om *alternativer* til straff, slik at verken bot eller andre straffer forutsetningsvis skal kunne ilegges i tillegg.

8.9.4 Utk § 9–3. Bot som ikke betales

Utk § 9–3 svarer i hovedsak til tidl utk § 61, jf delutredning V s 174–180 og s 283.

Forslaget om at det ikke lenger skal fastsettes noen subsidiær fengselsstraff ved ilegging av bot, og at forhørsretten skal bestemme dette når boten ikke lar seg inndrive, fikk støtte i høringsrunden av *Sivilavdelingen i Justisdepartementet* og *Advokatforeningen*. Flere instanser gikk imidlertid imot dette forslaget. *Politiavdelingen i Justisdepartementet* mente at det

«vil medføre forsinkende merarbeid både for påtalemyndigheten og domstolen, og således være direkte i strid med målsetningen om raskere straffesaksavvikling. Avdelingen er enig i at bøteinnskrevningen bør være så effektiv som mulig, for å redusere antall soning av bøter. Dersom en slik effektivisering skjer i den grad utkastet forutsetter, vil det neppe være betenkelig å opprettholde dagens ordning.

Det fremsatte forslaget innebærer imidlertid at saker der boten ikke blir betalt må behandles av domstolen i minst to omganger både ved fastsettelse av bot og fastsettelse av subsidiær fengselsstraff – i begge sakene vil det være anledning til anke. Den andre variant

er at påtalemyndigheten ilegger bot ved utstedelse av forelegg og deretter domstolsbehandling for fastsettelse av subsidiær fengselsstraff.

På grunn av den store saksmengden ved politikamrene, vil det være usikkert om sak blir reist (kapasitetshensyn). Da det er stor variasjon i arbeidsmengden ved de forskjellige politikamrene, vil praksis dessuten kunne variere fra politikammer til politikammer. Dette ser man i dag når det gjelder henleggelse av saker. Det vil derfor være tilfeldig om det reises sak for idømmelse av subsidiær fengselsstraff når en ilagt bot ikke betales.

Resultatet vil være at de som anses tilstrekkelig bemidlet vil bli bøtlagt. Av disse vil noen betale frivillig, mens boten vil bli inndrevet hos andre. De som har midler, men som har ordnet seg slik at boten ikke kan inndrives, vil kunne spekulere i at det ikke blir reist sak. Ved et politikammer med stor arbeidsmengde, vil slike saker neppe bli prioritert, dvs at saker om subsidiær fengselsstraff ikke vil bli reist. Dette vil gi en uheldig signaleffekt. Ved andre politikammer vil man følge opp slike saker, noe som medfører urimelig forskjellsbehandling. Overfor personer som man ikke forventer kan betale, må man enten idømme fengselsstraff i stedet for bot i første omgang, noe som vil medføre strengere straff for disse enn for de som har økonomi til å betale en bot eller gi påtaleunntatelse for forholdet. Dette må skje av prosessøkonomiske hensyn fordi det i slike tilfeller ikke har noen hensikt å bøtlegge, og en fengselsstraff anses for strengt. Også dette vil gi en negativ signaleffekt. I verste fall vil saken henlegges av prosessøkonomiske hensyn. Flertallet av disse tilfellene antas å gjelde mindre alvorlige saker.

Fra 1. august 1995 innføres to-instansreformen, noe som må forventes å øke arbeidsmengden betydelig både hos herreds-/byrettene og lagmannsrettene. Det anses derfor unødvendig å pålegge domstolene ytterligere merarbeid som det ikke anses behov for.»

Oslo politikammer trakk først fram de argumentene mindretallet i Justiskomiteen brukte da et tilsvarende forslag sist ble behandlet der, og føyde så til:

«I tillegg til det forannevnte og til de innvendingene som er reist i forbindelse med høring av delutredning I fra straffelovkommisjonen, er vår viktigste innvending at forslaget innebærer at bøtelagte med svak økonomi, som i praksis ikke vil være i stand til å betale boten, vil kunne bli immune overfor bøteleggelser, og således få et slags amnesti. Vi viser her til at utkastet i § 61, 1. ledd bare hjemler adgang for forhørsretten til å utmåle en subsidiær fengselsstraff

dersom domfelte har evne til å betale boten (hvis det ikke er påkrevd ut fra allmenne hensyn). Vi antar at flere personer med liten betalingssevne i dag ofte velger å sone den subsidiære fengselsstraffen, til tross for at de er i stand til å betale de lave bøter de blir ilagt av den sosiale stønad de mottar. En del av denne sosiale stønaden blir brukt til rus, som nettopp medfører overtredelse av bl.a. løsgjengerlovens regler og politivedtektene og derpå følgende bøtelegging.

I praksis vil også følgende være viktig å være oppmerksom på: Politikamrene har i dag ikke ressurser til å forfølge alle ikke-vedtatte forelegg overfor domstolene. Dette er i seg selv uheldig, fordi det stimulerer til å nekte vedtakelse. Problemet har altså en selvforsterkende effekt. I dagens situasjon er det urealistisk å basere seg på en ordning som innebærer at politiet skal kunne ha ressurser til å føre sågar vedtatte forelegg og idømte bøter, for domstolene.

Det er vårt inntrykk at påtalemyndigheten i praksis utøver en stor grad av kulanse ved bruk av subsidiær fengselsstraff – større enn retten etter vårt system kan gjøre. Vi minner også om at det vi omhandler er vedtatte forelegg, eller subsidiære dager som allerede er fastsatt av retten.

Alle forskjellige hensyn tatt i betraktning, er den nåværende ordning med umiddelbar fastsettelse av subsidiær fengselsstraff klart en bedre og mer effektiv straffehåndhevelse ved bøtelegging enn den foreslåtte ordning i utkastets § 61.»

Politimesteren i Nordmøre framholdt at med utgangspunkt i at bot er en regelmessig benyttet straffereaksjon, syntes det både tungvint og unødig kompliserende å fjerne den subsidiære fengselsstraffen. Det het videre i uttalelsen:

«Når saker returneres fra innkrevingssentralen på grunn av at boten ikke er betalt eller inndrevet, vil den subsidiære fengselsstraff i svært mange tilfelle være det relevante press for å oppnå betaling fremfor fengsel. Oppgjør skjer regelmessig når tilsigelse er sendt eller soningsalternativet på annen måte blir foreholdt den botlagte.

En ordning slik den skisseres i utkastet synes tung å administrere, og vil i ytterligere grad påføre domstolene merarbeid i saker som på en kurant måte kan håndteres av påtalemyndigheten.»

Også *daværende Eidsivating lagmannsrett* advarte mot oppheving av dagens ordning med obligatorisk fastsettelse av subsidiær fengselsstraff ved ilegging av bot. Dette gjaldt også selv om man på prin-

sipielt grunnlag nok kunne være enig i at ingen skal eller bør settes inn til soning på grunn av manglende betalingssevne. Samtidig ble det pekt på at et fengselsopphold

«først og fremst vil ... ha sin hovedårsak i at det er begått en straffbar handling.

Straffeffekten av en bot må forventes å bli betydelig redusert ved den foreslåtte ordning. Man forutsetter riktignok effektiv innfordring, men det er formodentlig grunn til en viss skepsis på dette punktet.

Kommisjonens forslag vil videre med høy grad av sannsynlighet medføre betydelig økt arbeid for domstolene, i en situasjon hvor domstolene allerede er sterkt belastet.»

Også *Dommerforeningen* var bekymret for straffeffekten og domstolenes arbeidsbelastning:

«Utenfor de punkter som er spesifisert i høringsbrevet, mener jeg det er grunn for Dommerforeningen til å advare mot forslaget om å oppheve ordningen med fastsettelse av en subsidiær fengselsstraff når bot ilegges. Selv om det forutsettes en effektiv innfordring, vil forslaget medføre at straffeffekten av en bot reduseres. Forslaget vil også kunne medføre en betydelig arbeidsøkning for allerede sterkt belastede domstoler.»

Den nåværende kommisjonen er innforstått med betenkelighetene ved forslaget om å oppheve ordningen med obligatorisk fastsettelse av en subsidiær fengselsstraff ved ilegging av bot. Som nevnt i delutredning V s 174 er det imidlertid en helt avgjørende forutsetning for forslaget at bøteinndrivelsen er effektiv. Motargumentene som er trukket fram av høringsinstansene, har etter kommisjonens oppfatning begrenset vekt så lenge man kan konstatere at denne forutsetningen er oppfylt. Det er i den forbindelse tilstrekkelig å vise til den praksis som utøves av Statens Innkrevingssentral i medhold av strpl § 456 og påtaleinstruksen kapittel 30. Ifølge Auglend m fl, Politirett s 150 har opprettelsen av denne sentralen medført en betydelig effektivisering av bøteinndrivningen. Det framgår av årsrapporten fra Statens Innkrevingssentral for 2000 at mer enn 96 % av bøkene ble inndrevet dette året. Forslaget fra delutredning V opprettholdes derfor.

Fengselsstraff som følge av forgjebes inndrivning av en bot skal fastsettes av forhørsretten ved dom, jf delutredning V s 178. Det foreslås at dette går uttrykkelig fram av utk § 9–3 ved at ordene «idømme» og «idømt» benyttes i første og siste ledd. Derimot mener den nåværende kommisjonen at det ikke er behov for noen gjentakelse av

disse bestemmelsene i straffeprosessloven, jf forslaget i delutredning V til ny strpl § 456 a, som dermed ikke er fulgt opp. Det samme gjelder den foreslåtte endringen i strpl § 5 andre ledd, jf delutredning V s 179.

I forhold til tidl utk § 61 foreslås det også at «domfelte» i første ledd byttes ut med «botlagte», idet bot som nevnt kan ilegges ikke bare ved dom, men også ved forelegg. Videre foreslås det at utformingen av det alternative vilkåret «eller det er påkrevd ut fra allmenne hensyn» endres til «eller allmenne hensyn tilsier det».

I første ledd foreslås det at den subsidiaire fengselsstraffen skal kunne idømmes inntil 120 dager. Bestemmelsen erstatter på dette punktet tidl utk § 61 fjerde ledd, hvor henvisningen til tidl utk § 87 kunne skape uklarhet med hensyn til hvorvidt rammen for fengselsstraffen økte med det halve når det gjaldt mer enn en bot som ikke var betalt. Etter forslaget i utk § 9–3 første ledd gjelder grensen på 120 dagers fengselsstraff også i slike tilfeller.

I utk § 9–3 andre ledd foreslås det at formuleringen «påtalemyndighetens begjæring» brukes istedenfor «krav», jf også utk § 7–7 andre ledd andre punktum og § 8–6 første og andre ledd. Som i det tidligere utkastet foreslås det at fristen for påtalemyndighetens begjæring om fastsetting av fengselsstraff skal være 5 år, jf også strl § 74 fjerde ledd. I tidl utk § 61 andre ledd første punktum framkom dette gjennom en henvisning til tidl utk § 115 første ledd om foreldelse av ilagt bot. I utk § 15–14 foreslår imidlertid den nåværende kommisjonen at foreldelsesfristen for ilagt bot skal være 10 år, jf avsnitt 8.15.15 nedenfor og strl § 74 første ledd. Fristene er altså ikke lenger identiske. Av informasjonshensyn bør for øvrig fristene uttrykkelig gjengis i hver enkelt av bestemmelsene, uavhengig av om de er av ulik lengde.

I tidl utk § 61 andre ledd andre punktum er det henvist til domstolloven 13. august 1915 nr 5 § 146 andre ledd. Tidl utk § 50 fjerde ledd første punktum og § 57 første ledd andre punktum omhandler påtalemyndighetens frist for å begjære forhørsrettsspådommelse ved brudd på vilkår for henholdsvis betinget dom og samfunnstjeneste, jf utk § 7–7 andre ledd andre punktum og avsnitt 8.8.7 foran. Den nåværende kommisjonen har merket seg at det heller ikke i delutredning V er tatt inn noen henvisning til domstolloven § 146 andre ledd i disse bestemmelsene. Noen slik henvisning ansees heller ikke nødvendig når det gjelder utk § 9–3 andre ledd.

Den foreslåtte regelen i tidl utk § 61 tredje ledd om at fengselsstraff ikke utmåles når den botlagte er et foretak, er sløyfet som overflødig.

Den nåværende kommisjonen mener ellers at det i tilfeller med to eller flere ubetalte bøter må være opp til påtalemyndigheten, jf strpl § 63, om det skal fremmes felles sak etter utk § 9–3 første ledd. Noen egen regel om at retten *skal* ta stilling til spørsmålet om forening som foreslått i tidl utk § 61 fjerde ledd, kan skape uklarhet i forhold til anklageprinsippet. Prosessøkonomisk vil det være uheldig å fremme egen sak om etterskuddsdom for bot nr 2 dersom det var mulig å ta den med allerede i saken om bot nr 1. Men påtalemyndigheten kan etter omstendighetene også velge å la være å kreve fengselsstraff for bot nr 2 dersom fengselsstraffen for den første boten ansees tilstrekkelig.

8.10 Utkap 10. Rettighetstap

8.10.1 Innledning

Utkap 10 svarer i hovedsak til tidl utk kap 9, jf delutredning V s 181–190. Det foreslås imidlertid at tidl utk § 63 sløyfes, men at det tilføyes en ny bestemmelse om adgangen til å forene rettighetstap med andre straffer. Det foreslås samme kapiteltoverskrift som i tidl utk kap 9.

Tidl utk § 63 er med visse endringer en videreføring av strl § 31 om tap av stemmerett. I delutredning V vurderte kommisjonen om bestemmelsen burde oppheves, men valgte å foreslå at den ble beholdt, ettersom det ikke kunne utelukkes at den igjen ville bli aktuell, jf delutredning V s 186. Kommisjonen er nå kommet til at bestemmelsen kan sløyfes. Den har neppe særlig preventiv effekt i tillegg til den straffetrusselen som uansett vil gjelde for de aktuelle overtredelsene. Tap av stemmeretten vil videre antakelig bare kunne være aktuelt for et mindre antall personer, som dermed neppe vil kunne være i stand til å påvirke utfallet av et valg. Det vil nok kunne virke støtende at tidligere landsvikere har adgang til å bruke stemmeretten og dermed også stille til valg. Velgerne vil imidlertid ha mulighet for å vende dem ryggen ved å foretrekke andre kandidater. Endelig bemerker kommisjonen at selv om strl § 31 ikke videreføres, vil tap av stemmerett likevel kunne skje i de tilfellene som nevnes i Grunnloven § 53 bokstavene b og d.

I høringsrunden hadde *Advokatforeningen* enkelte generelle synspunkter på kommisjonens behandling av reglene om rettighetstap:

«Det er en svakhet ved både delutredning I og nærværende utredning at det ikke gis noen

opplysninger om omfanget av bruken av rettighetstap eller i forhold til hvilke lovbrudd rettighetstap har vært mest anvendt. Det heter således at rettighetstap 'brukes ikke ofte i dag', og at dette skyldes 'dels at rettighetstap blir regnet for en streng reaksjon som kan ramme hardt og kanskje også tilfeldig, og dels at kriminalitet ofte likevel fører til tap av de aktuelle rettighetene'.

Kommisjonen gjennomfører ingen inngående drøftelse av om det overhodet er behov for å kunne idømme rettighetstap som straff og hvor langt dette behovet i tilfelle rekker. Det er også vanskelig å utlede noe om hvorvidt kommisjonen generelt mener at rettighetstap bør anvendes oftere enn hittil eller om bruken av denne reaksjon bør innskrenkes. Kommisjonens forslag om å innføre en rett til å kreve rettighetstap idømt på ubestemt tid prøvet av forhørsretten etter fem år og deretter med minst to års mellomrom (se kommentarene nedenfor) kan tyde på at kommisjonen mener rettighetstap bør brukes med større forsiktighet enn tidligere. I motsatt retning går forslaget om i begrenset grad å kunne ilegge rettighetstap ved forelegg.

Utvalget er skeptisk til bruk av rettighetstap som straffereaksjon. Fradømmelse av konkret stilling som den domfelte innehar kan være en adekvat reaksjon, og det kan være ønskelig sett fra arbeidsgiverens (som ofte er fornærmet) synspunkt, at slik fradømmelse skjer i forbindelse med straffesaken. Det er imidlertid ikke lett å se behovet for at slik fradømmelse skjer som straff, og uten at arbeidsgiveren selv har fremsatt krav om det.

Andre rettighetstap som går på den dømtes fremtidige adgang til å utøve visse funksjoner, inneha visse stillinger, drive (en viss form for) næringsvirksomhet etc., vil lett få en karakter av reduksjon av vedkommendes menneskeverd og bør unngås. Det synes f.eks. temmelig meningsløst å idømme en person tap av retten til å drive næringsvirksomhet rent generelt. Konsekvensen vil svært lett bli at vedkommende dømmes til en status som arbeidsløs/trygdet, rent bortsett fra at man alltid vil måtte regne med at slike forbud i større eller mindre utstrekning og mer eller mindre direkte blir omgått. Ulempen ved å fradømme personer retten til å inneha visse stillinger vil likeledes innebære den ulempe at det fag eller den virksomhet vedkommende har utdannelse og/eller erfaring i representerer det eneste yrke vedkommende kan livnære seg ved, med omtrent den samme konsekvens for muligheten for å skaffe seg inntekt som nevnt ovenfor.

Utvalget mener at terskelen for bruk av rettighetstap bør gjøres høyere, ved at det stilles

opp kvalifiserende kriterier utover det nesten intetsigende krav om 'allmenne hensyn'. Kravet om en interesseavveining og om at rettighetsinnskrenkninger skal være mest mulig begrenset og lempelige, bør fremheves i loven. Utvalget vil bemerke at hele problematikken omkring rettighetstap som straff kan virke noe ubearbeidet.»

Kommisjonen bemerker til dette at den anser rettighetstap som en velegnet straff i en del tilfeller. Ved vurderingen av om det foreligger allmenne hensyn, vil det imidlertid være opp til påtalemyndigheten og domstolene å vurdere konkret når rettighetstap bør ilegges, derunder å påse at straffen ikke på en uønskelig og uforholdsmessig måte blir til hinder for den domfeltes resosialisering. Ved vurderingen av om det bør idømmes rettighetstap etter § 10–1 om tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet, vil det kunne ha betydning om det er adgang til å ilegge administrative sanksjoner som alternativ til straff for den aktuelle overtredelsen, jf avsnitt 4.2.4.3 foran. Dersom det aktuelle lovbruddet er utført i forbindelse med en virksomhet som krever konsesjon, tillatelse, løyve eller liknende, vil det normalt være mer naturlig å innføre den aktuelle tillatelsen administrativt enn å idømme rettighetstap. Ved vurderingen av om det bør idømmes forbud mot opphold i bestemte områder etter § 10–2, vil det være naturlig å se hen til det straffeprosessuelle virkemidlene besøksforbud og oppholdsnektelse, jf strpl §§ 222 a og 222 b.

I delutredning V s 181 foreslo kommisjonen at reglene om tap av verneretten, jf strl § 30, ikke tas inn i en ny straffelov, men heller plasseres i lovgivningen om Forsvaret. *Forsvarsdepartementet* var enig i dette og tilføyde:

«Forsvarsdepartementet vil vurdere om gjeldende regler i vernepliktsloven og heimevernsloven med utfyllende forskrifter gir det tilstrekkelige grunnlag for å unnta angjeldende aktuelle personer fra militærtjeneste selv om verneretten ikke fradømmes, eventuelt hvilke behov for endringer i dette regelverk som vil være påkrevet.»

I høringsrunden gjentok ellers *Oslo skifterett* et tidligere forslag om at også konkursskarantene etter konkursloven 8. juni 1984 nr 58 § 142 skal kunne avgjøres ved forelegg. Konkurskarantene er en sivilrettslig reaksjon, og kommisjonen finner det ikke naturlig ut fra sitt mandat å drøfte dette spørsmålet nærmere.

Kommisjonen holder fast ved forslaget fra delutredning V s 188–190 om å innføre en viss adgang til å utferdige forelegg på rettighetstap, jf avsnitt

11.6.3 nedenfor og utkastet til strpl § 255 i avsnitt 13.2 nedenfor. Siden bestemmelsene i kapitlet også skal dekke rettighetstap ved forelegg, er det foretatt en rekke språklige endringer i lovteksten, blant annet ved at det gjennomgående er fjernet ord som «fradømmelsen», «den domfelte» osv.

8.10.2 Utk § 10–1. Tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet

Utk § 10–1 svarer til tidl utk § 62, jf delutredning V s 185–186 og s 283, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige og redaksjonelle endringer.

I motsetning til strl § 29 skiller utkastet ikke mellom stillinger i offentlig og privat virksomhet. I høringsrunden sluttet *Advokatforeningen* seg til kommisjonens forslag på dette punktet.

Advokatforeningen hadde på den annen side innvendinger mot redigeringen av tidl utk § 62:

«Straffelovens § 29 formulerer de to formene for rettighetstap (tap av stilling og tap av fremtidig rett til stilling/virksomhet) i to atskilte, nummerte underpunkter.

Ved utkastets formulering av § 62, første ledd er disse to former for rettighetstap redigert sammen. Denne redigering er etter utvalgets skjønn uheldig. Den gir (et sterkere) inntrykk av at fradømmelse av retten til stilling/virksomhet for fremtiden mer eller mindre automatisk følger av at man fradømmes en konkret stilling. Utvalget finner at straffelovens redigering markerer bedre at det her er tale om to prinsipielt meget forskjellige konsekvenser, og denne bør beholdes.»

I utk § 10–1 er det tatt hensyn til dette ved at de to formene for rettighetstap er plassert i hvert sitt ledd, henholdsvis i første og andre ledd. Som følge av omredigeringen er det i andre ledd tatt inn henvisningen «som i første ledd».

I høringsuttalelsen fra *ØKOKRIM* ble det tatt til orde for at det burde gjøres en tilføyelse i tidl utk § 62, spesielt for å møte den nye teknologiske utviklingen:

«I den senere tid har man sett en klart økende tendens i straffesaker til misbruk av telenett, offentlige eller private, eller tilsvarende nettverk for datakommunikasjon. Dette kan være i saker f eks vedrørende telefonsjikaner, eller det kan være saker der gjerningsmannen har misbrukt tele- eller datanettet til å begå forbrytelser overfor innehavere av datamaskiner, f eks har han ulovlig banet seg adgang til data ved å bryte en beskyttelse, eller han har begått databedrageri.

Retten til å være telefonabonnent eller datapakabonnent, eller til å benytte tele- eller datanettverkenes tjenester, kan antagelig fradømmes etter gjeldende bestemmelse i straffelovens § 29 nr 2, men det foreligger ikke noen rettspraksis på området, og resultatet bør fremgå klarere av lovteksten. Bestemmelsen bør formentlig utformes slik at både offentlige tjenester og tjenester som drives med offentlig godkjenning dekkes.

Utkastet til § 62 første ledd annet punktum kunne da lyde slik:

‘På samme vilkår kan retten til for fremtiden å ha en stilling eller utøve en virksomhet fradømmes, *likeledes retten til å benytte en nærmere angitt offentlig tjeneste eller en tjeneste som drives med offentlig konsesjon eller annen offentlig godkjenningsordning*’ (alternativt: ‘... *en nærmere angitt offentlig eller konsesjonspliktig teletjeneste*’).»

Spørsmålet om strl § 29 nr 2 gir adgang til å idømme rettighetstap som går ut på at den domfelte ansees uberettiget til å være telefonabonnent, ble berørt av Høyesterett i Rt 1995 s 1872. Høyesterett fant imidlertid at det ikke var tilstrekkelig grunn til en slik reaksjon i det aktuelle tilfellet, og lot det dessuten «stå hen om det overhodet er hjemmel for en slik form for rettighetstap».

Etter kommisjonens syn er det ikke behov for noe slikt tillegg til bestemmelsen om rettighetstap som det ØKOKRIM foreslår. Etter gjeldende rett er det usikkert om det er adgang til å fradømme en person retten til å telefonere. Under enhver omstendighet vil dette antakelig sjelden være noen hensiktsmessig reaksjon. Tap av retten til å være telefonabonnent, til å bruke telefon generelt eller til å kople seg opp mot bestemte datatjenester vil være reaksjonsmåter som det vil være vanskelig å kontrollere overholdelsen av. Strafferettslige reaksjoner som ikke etterleves, vil generelt sett kunne bidra til å bryte ned respekten for strafferettspleien.

I forbindelse med at tidl utk § 62 første ledd første og andre punktum som nevnt er delt opp i to ledd, foreslås disse bestemmelsene noe omformulert, uten at dette har noen betydning for realiteten.

Resten av § 62 første ledd er tatt inn som utk § 10–1 tredje ledd. Innledningen til tredje ledd er derfor formulert som en henvisning til de to foregående leddene. Det foreslås også enkelte andre språklige endringer i tredje ledd, blant annet for å klargjøre at det ikke er tale om å «forby», men å «påby» den skyldige å utøve virksomheten på bestemte vilkår.

Strl § 207 gir domstolene en plikt til å vurdere om rettighetstap skal idømmes når noen kjennes

skyldig i overtredelse av strl §§ 195, 196, 200 andre ledd eller § 201 bokstav c. Kommisjonen foreslår imidlertid ikke å videreføre strl § 207, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

8.10.3 Utk § 10–2. Forbud mot opphold i bestemte områder

Utk § 10–2 svarer til tidl utk § 64 første ledd, jf delutredning V s 186–187 og s 283, likevel slik at det er foretatt et par språklige endringer. Hele tidl utk § 64 ble vedtatt som strl § 33 ved lov 1. juli 1994 nr 50, jf Ot prp nr 33 (1993–94) s 41–42. Det foreslås nå at andre og tredje ledd i denne bestemmelsen innarbeides i utk § 10–3 om varigheten av rettighetstapet, jf avsnitt 8.10.4 nedenfor.

I høringsrunden støttet *Barneombudet* forslaget om at forbud om opphold på bestemte steder skal kunne idømmes som egen straffereaksjon, og tilføye:

«Ombudet har merket seg at det er mor kommisjonens drøftelse hovedsakelig dreier seg om. Kommisjonens drøftelse inneholder, i liten grad, vurderinger av barnas behov for beskyttelse mot gjerningsmannens opphold f.eks. på skolevegen. Barns angstopplevelser er annerledes enn voksnes. Ombudet ønsker en mer inngående drøftelse av dette, særlig i forhold til vilkåret *særlig fare eller plage for andre*.»

Til dette vil kommisjonen framholde at bestemmelsen er generelt utformet slik at det er full anledning til å fastsette oppholdsforbud også av hensyn til barn når forholdene tilsier det og lovens vilkår ellers er til stede.

Kommisjonen peker i denne forbindelse på at det uavhengig av en konkret straffesak vil være adgang til å ilegge en person oppholdsforbud etter strpl § 222 a for å verne både barn og voksne. Vilkårene er at det på grunn av særlige forhold må antas å foreligge en risiko for at vedkommende person ellers ville begå en straffbar handling overfor en annen eller forfølge eller på annet vis krenke dennes fred. Likeledes hjemler strpl § 222 b oppholdsforbud på visse eiendommer når det er grunn til å frykte voldsutøvelse som kan føre til skade på personer som bor eller oppholder seg i nærheten av stedene. Den sistnevnte bestemmelsen tar sikte på å verne omgivelsene mot følgene av voldelige oppgjør mellom kriminelle grupper.

ØKOKRIM foreslo en utvidelse av tidl utk § 64 første ledd:

«I tråd med det som er sagt ovenfor, vil ØKOKRIM foreslå at utkastets § 64, forbud mot opphold på bestemte områder, utvides slik at også

retten til å 'oppholde seg' på immaterielle steder, kan forbys. I stadig større utstrekning vil den teknologiske utviklingen muliggjøre at man oppsøker miljøer utenfor sitt eget hjem via telekommunikasjon. På slike 'steder' kan sjikenering f.eks ved spredning av pornografi eller rasistisk materiale, trusler, pengeutpressing osv skje, på lik linje med ellers i samfunnet. I slike tilfeller vil det kunne oppstå et tilsvarende behov for forvisning fra et 'teknisk' møtested, f.eks en offentlig tilgjengelig database eller et nærmere angitt nettverk for informasjonsutveksling.»

Kommisjonen er i tvil om det er hensiktsmessig å utvide området for rettighetstapet slik ØKOKRIM foreslår. Det antas å være små muligheter for å kontrollere om et slikt forbud overholdes, jf synspunktene i avsnitt 8.10.2 foran. Dersom misbruk skjer som eksemplifisert i høringsuttalelsen, vil overtredelsene kunne strafforfølges på ordinær måte.

8.10.4 Utk § 10–3. Varigheten av rettighetstapet

Utk § 10–3 svarer i hovedsak til tidl utk § 65, jf delutredning V s 187 og s 283–284. Det går fram av plasseringen av utk § 10–3 at bestemmelsen gjelder rettighetstap både etter utk §§ 10–1 og 10–2, og at bestemmelsen således også regulerer de spørsmålene som omhandles i tidl utk § 64 andre og tredje ledd.

Tidl utk § 65 tredje ledd er plassert som utk § 10–3 første ledd, da det er naturlig å starte bestemmelsen med det tidspunktet rettighetstapets varighet skal regnes fra.

Ved tap av en bestemt stilling, jf utk § 10–1 første ledd, har kommisjonen nå kommet til at det er unødvendig å ta inn i loven at denne formen for rettighetstap gjelder for alltid, slik som i tidl utk § 65 første ledd første punktum. Tapet av retten til å inneha vedkommende stilling inntreffer straks dommen er rettskraftig. Rettskraftvirkningen har ingen tidsbegrensning. På den annen side er et slikt rettighetstap ikke til hinder for at den domfelte senere ansettes i tilsvarende – og til og med i samme – stilling, jf delutredning V s 185. En uttrykkelig bestemmelse om at et slikt rettighetstap «gjelder for alltid», kan virke forvirrende, og tidl utk § 65 første ledd første punktum er derfor ikke fulgt opp.

Utk § 10–3 andre ledd svarer til tidl utk § 65 første ledd andre punktum, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer.

Når det gjelder varigheten av tidsbegrenset rettighetstap, mente *Advokatforeningen* at man burde

overveie å sette den maksimale tidsbegrensningen til tre år, og anførte i den forbindelse:

«Et fem-års forbud vil for mange reelt umuliggjøre gjenopptakelse av slik stilling eller virksomhet. Dessuten vil domstolene antakelig lett henfalle til fem-års grensen når den først er fastsatt.»

Kommisjonen bemerker at det også i dag gjelder en fem-årsgrense, mens det i praksis finnes en rekke eksempler på at varigheten av rettighetsforbudet er satt kortere, jf for eksempel Rt 1986 s 505. Kommisjonen anser fem-årsgrensen for hensiktsmessig.

I høringsrunden framholdt *Barneombudet* at personer som er dømt for seksuelle overgrep mot barn, bør fradømmes retten *for alltid* til å ha stilling eller utøve virksomhet som omfatter kontakt med barn. Det ble vist til at dette prinsippet er gjennomført i den nye barnehageloven 5. mai 1995 nr 19, jf § 20 andre ledd. Barneombudet tilføyde:

«Barne- og familiedepartementet vurderer nå om, og i tilfelle hvilken innflytelse dette skal få på andre bestemmelser i særlovgivningen. Dette synes å være et resultat av at man har erkjent at straffelovens § 29 ikke har fått tilstrekkelig anvendelse. Grunnen til dette er ikke kjent.

Mitt ønske er at kommisjonen vurderer regelens hensyn på nytt og vurderer disse konkret i forhold til overgrep mot barn. Det kan være tilfelle at en ny drøftelse i forarbeidene, og en eventuell ny formulering i lovteksten, kan føre til at regelen blir anvendt oftere i saker hvor stillingstap bør vurderes ... »

Kommisjonen mener at det ikke er naturlig, og heller ikke behov for, å ha spesielle regler om rettighetstap som følge av overgrep mot barn i straffelovens generelle bestemmelser om rettighetstap. Disse reglene gir i prinsippet adgang til å ilegge meget vidtgående rettighetstap. I den grad de likevel ikke ansees tilstrekkelige, får man overveie egne bestemmelser i særlovgivningen, slik man som nevnt har et eksempel på i barnehageloven § 20 andre ledd.

Bortsett fra fradømmelse av stilling går kommisjonen inn for at det som hovedregel bare bør være adgang til å idømme rettighetstap for en begrenset tidsperiode, jf utk § 10–3 andre ledd, som krever «særlige grunner» for tidsubestemte rettighetstap. Dette er i overensstemmelse med forslaget i delutredning V og innebærer en viss begrensning i forhold til gjeldende rett, jf straffeloven §§ 29 og 30, som etter ordlyden ikke stiller krav om noe kvalifi-

kasjonsmoment for å idømme rettighetstap *for alltid* i stedet for i en bestemt tid.

I stedet for å avgrense regelens anvendelsesområde til «annet» rettighetstap er det tatt inn uttrykkelige henvisninger til de bestemmelsene regelen gjelder for.

I tidl utk § 65 andre ledd ble det foreslått en overprøvingsadgang etter 5 år for tidsubestemte rettighetstap. Oppholdsforbud etter tidl utk § 64 skulle også kunne overprøves og da uten noen tidsfrister, jf § 64 andre ledd. For andre typer tidsbegrensede rettighetstap skulle det etter tidl utk ikke være noen overprøvingsadgang. Den nåværende kommisjonen anser dette for uheldig. Også tidsbestemte rettighetstap kan få virkninger som ikke var forutsett da dom ble avsagt eller forelegg utstedt. At det åpnes en viss adgang til å ilegge rettighetstap ved forelegg, taler også for en overprøvingsadgang ut fra rettssikkerhetsmessige hensyn. De mer langsiktige virkningene av et rettighetstap kan tenkes undervurdert av den siktede i situasjonen der et forelegg vedtas, kanskje uten at den siktede har rådført seg med en forsvarer. En overprøvingsadgang vil også være i tråd med prinsippet bak overprøvingsadgangen etter utk § 12–4 andre ledd, som gjelder prøving av dom på overføring til tvungen helsevern og tvungen omsorg, selv om hensynene som begrunner fristen for å bringe saken inn for retten, vil være forskjellige. Kommisjonen ser ingen tungtveiende grunn til å ha forskjellige frister for å kunne overprøve tidsbestemte og tidsubestemte rettighetstap, og mener 2 år er rimelig i begge disse tilfellene. Dette innebærer samtidig at overprøvingsadgangen for oppholdsforbud begrenses i forhold til utk og strl § 33, hvor det i dag ikke gjelder noen frist overhodet. Rent språklig kommer dette til uttrykk ved at det ved avgrensningen av tredje ledds anvendelsesområde er vist til rettighetstap «som nevnt i andre ledd».

I utk § 10–3 tredje ledd fjerde punktum er det foreslått at det skal framgå av lovteksten at regelen kommer til anvendelse uavhengig av om rettighetstapet er opprettholdt «helt eller delvis».

I tidl utk § 64 tredje ledd ble det foreslått at statsadvokaten kunne oppheve oppholdsforbud. Denne adgangen foreslås gitt generell anvendelse for alle typer rettighetstap, jf utk § 10–3 fjerde ledd. Bestemmelsen er noe omformulert i forhold til tidl utk for å få fram at statsadvokaten også kan treffe vedtak om «delvis» opphevelse av rettighetstapet.

Statsadvokatens vedtak etter utk § 10–3 fjerde ledd kan i realiteten betraktes som en form for benådning. Det går fram av loven at det skal mye til før det kan treffes slikt vedtak, idet rettighetstapet «åpenbart» ikke lenger skal være nødvendig. Etter

omstendighetene vil det kunne være aktuelt å treffe slikt vedtak istedenfor at saken fremmes for forhørsretten etter tredje ledd.

Utk § 10–3 femte ledd svarer til tidl utk § 65 fjerde ledd, men er utvidet til også å gjelde for beregningen av fristene for forhørsrettens prøving etter tredje ledd.

Det er for øvrig foretatt en rekke mindre språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.10.5 Utk § 10–4. Forening av rettighetstap med andre straffer

Utk § 10–4 er ny og formulert etter mønster av utk § 6–2, jf avsnitt 8.6.3 foran, § 8–5, jf avsnitt 8.8.6 foran og § 9–2, jf avsnitt 8.9.3 foran.

8.11 Utk kap 11. Forvaring

8.11.1 Innledning

Utk kap 11 gjelder den strafferettslige særreaksjonen forvaring, som ble innført ved lov 17. januar 1997 nr 11.

Også i det tidligere utkastet var det foreslått regler om en egen tidsubestemt straff overfor særlig farlige tilregnelige lovbrøtere, såkalt forvaring, jf tidl utk §§ 66 til 72. Som nevnt i delutredning V samsvarte de foreslåtte reglene i det vesentlige med forslag framsatt av et underutvalg under kommisjonen, det såkalte Særreaksjonsutvalget, jf om dette utvalgets forslag i delutredning IV (NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner).

Forslagene fra Særreaksjonsutvalget ble lagt til grunn i Ot prp nr 87 (1993–94), og med enkelte endringer vedtatt ved lov 17. januar 1997 nr 11, som strl §§ 39 c til 39 h. Ved lov 15. juni 2001 nr 64 ble ikrafttredelsestidspunktet fastsatt til 1. januar 2002. Samtidig ble det foretatt enkelte endringer i reglene, jf Ot prp nr 46 (2000–01) s 30–31 og 72 flg.

Et *mindretall* i kommisjonen, medlemmene Coward og Hauge, er imot forvaringsinstituttet. Ved at bruken av forvaring vil måtte bygge på høyst usikre vurderinger av lovbrøteres farlighet i en fjern framtid, kan den etter mindretallets oppfatning også føre til vilkårlighet og forskjellsbehandling. Tatt i betraktning at forvaringsinstituttet nylig er innført, velger imidlertid mindretallet å avstå fra noen nærmere utdyping av sitt standpunkt.

Et *flertall* i kommisjonen, lederen Høgetveit og medlemmene Fossgard og Sulland, mener det er behov for den strafferettslige særreaksjonen forvaring. Flertallet mener imidlertid at det fortsatt bør være et grunnleggende vilkår for å idømme noen

forvaring at vedkommende har begått mer enn ett lovbrudd, med mindre det er tale om flere handlinger bedømt som et fortsatt straffbart forhold. Se nærmere om dette i avsnitt 8.11.2 nedenfor.

Et *annet flertall* i kommisjonen, medlemmene Coward, Sulland og Hauge, foreslår å lovfeste et forbud mot forvaring av lovbrøtere under 18 år, jf avsnitt 8.11.2 nedenfor. En samlet kommisjon foreslår at deler av strl § 39 g erstattes av en særbestemmelse i straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21, jf avsnitt 8.11.7 nedenfor.

Det foreslås samme kapitteloverskrift i utk kap 11 som i tidl utk kap 10.

8.11.2 Utk § 11–1. Vilkår for å idømme forvaring

Utk § 11–1 svarer i hovedsak til strl § 39 c.

Strl § 39 c taler innledningsvis om «å verne samfunnet», et uttrykk som feilaktig kan oppfattes som at det kreves at selve samfunnsordenen må være truet. Det går fram av bestemmelsen for øvrig at den er satt til vern om enkeltpersoners «liv, helse eller frihet», og det foreslås en omformulering i tråd med dette. Det kreves ikke at noen *bestemt* enkeltpersons liv, helse eller frihet må være truet.

På grunn av forslaget til en ny bestemmelse om forening av forvaring med andre straffer i utk § 11–2, jf nedenfor, er det ikke nødvendig at det også innledningsvis i utk § 11–1 framkommer at forvaring kommer i stedet for fengsel, og at disse straffene ikke kan forenes.

Uttrykket «tidsbestemt straff» i strl § 39 c er tvetydig idet også rettighetstap kan være tidsbegrenset. Det er da et bedre alternativ å tale om tidsbestemt *fengselsstraff* som tidl utk § 66. Poenget er imidlertid at *ingen* annen straff ansees tilstrekkelig, og det foreslås en omformulering i tråd med dette.

Ved lov 15. juni 2001 nr 64 ble det fjernet et vilkår i strl § 39 c nr 1 om at gjerningspersonen også *tidligere* måtte ha begått eller forsøkt å begå en alvorlig forbrytelse som nevnt i bestemmelsen. Endringen begrunnes i Ot prp nr 46 (2000–01) s 31 med at det

«ikke (kan) utelukkes at enkelte tilregnelige lovbrøtere allerede etter å ha begått én alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, har vist en så farlig atferd at det av hensyn til beskyttelsen av samfunnet må kunne reageres med forvaring dersom tidsbestemt straff ikke anses for å være tilstrekkelig.»

Ifølge proposisjonen samme sted skal det imidlertid «fortsatt være slik at forvaring som hovedregel bare bør idømmes dersom lovbrøteren har begått

eller forsøkt å begå en alvorlig forbrytelse mot liv, helse eller frihet tidligere». I strl § 39 c nr 1 fjerde punktum er det derfor tatt inn en bestemmelse om at slik gjentakelse skal være et særlig viktig skjønnsmoment ved vurderingen. Departementet la til grunn at endringen «ikke innebærer noen utvidelse i forhold til anvendelsesområdet for gjeldende regler om sikring for tilregnelige lovbyrtere».

Som det framgår av avsnitt 8.11.1 foran, går et *flertall* i kommisjonen inn for forvaringsinstituttet. Etter flertallets oppfatning innebærer imidlertid bortfallet av vilkåret om gjentakelse at man har rokket ved den prinsipielle grunnforutsetningen som ga forvaringsordningen legitimitet. Idømmelse av tidsubestemt straff er en meget inngripende strafferettslig reaksjon og bør derfor i det minste være forankret i *noen* objektivt konstaterbare kriterier. Gjentakelse er det sikreste indisiet man har på at en lovbyrter kan betraktes som farlig, siden farlighetsbegrepet nettopp tar sikte på å gi uttrykk for at vedkommende kan komme til å begå en ny straffbar handling av tilsvarende eller liknende alvorlighetsgrad. Særreaksjonsutvalget uttalte i NOU 1990: 5 s 105:

«Det beste grunnlag for å forutsi ny alvorlig kriminalitet hos tilregnelige lovbyrtere har man naturlig nok i de tilfeller hvor lovbyrteren har begått en rekke alvorlige forbrytelser. Dernest har man et relativt godt grunnlag for slik forutsigelse i de mer sjeldne tilfeller hvor det er tale om en psykisk sterkt avvikende person som er på grensen til å være utilregnelig, og allerede har begått en alvorlig volds- eller voldspreget forbrytelse. ... Men hvor det dreier seg om mer alminnelig karakteravvik, er man uten særlig støtte i noen anerkjent vitenskapelig disiplin.»

Departementet uttalte i tilknytning til dette at «den usikkerheten som knytter seg til farlighetsprediksjonen, (må) føre til at det i særlig grad er objektive momenter som vektlegges, noe departementets forslag til særreaksjon også gjør», jf Ot prp nr 87 (1993–94) s 83.

Kommisjonen foreslår at vilkåret om tidligere begått lovbrudd tas inn igjen i lovteksten, jf utk § 11–1 første ledd nr 1 bokstav b. Strl § 39 c nr 1 fjerde punktum blir da ikke lenger et skjønnsmoment, men et absolutt vilkår, og bortfaller derfor i sin nåværende form.

Hvilke momenter som ellers bør tillegges vekt ved vurderingen av faren for tilbakefall, jf strl § 39 c nr 1 tredje punktum, har etter kommisjonens oppfatning generell gyldighet, i den forstand at de bør komme til anvendelse uavhengig av grunnla-

get for forvaringen, og foreslås derfor flyttet til et nytt andre ledd i bestemmelsen.

Ved lov 15. juni 2001 nr 64 ble strl § 39 c nr 3 opphevet som overflødig, som følge av at vilkåret om gjentatt lovbrudd i strl § 39 c nr 1 ble sløyfet, jf foran. Bestemmelsen foreslås nå tatt inn i utk § 11–1 første ledd nr 2, mens strl § 39 c nr 2 foreslås tatt inn i utk § 11–1 første ledd nr 3.

Et *flertall* i kommisjonen, medlemmene Coward, Hauge og Sulland, foreslår at det i utk § 11–1 tredje ledd tas inn et forbud mot å dømme lovovertredere under 18 år til forvaring. Spørsmålet om særregler for unge lovovertredere ble ikke drøftet ved den nevnte lovreformen. På grunn av vilkårene i utk § 11–1 første ledd om gjentatt alvorlig kriminalitet, jf også forutsetningene i Ot prp nr 46 (2000–01) s 31 med hensyn til gjeldende rett, vil forvaring uansett bare kunne brukes mot unge lovovertredere i svært sjeldne tilfeller.

Det samme flertallet har i utk § 6–3 foreslått en maksimumsstraff på 8 års fengsel for denne aldersgruppen, jf avsnitt 8.6.4 foran. De samme hensynene som begrunner begrensningen i fengselsstraffen, tilsier innskrenkninger i adgangen til å anvende en tidsubestemt reaksjon mot unge lovovertredere. Flertallet viser derfor til drøftelsen i avsnitt 8.6.4. Når det gjelder reaksjonen forvaring, bemerkes i tillegg at forutsigelser om framtidig farlighet vil være særlig usikre for de unge på grunn av deres potensial for modning og endring. De ekstraordinære belastningene ved en tidsubestemt frihetsstraff vil dessuten virke særlig sterkt for de unge menneskene det her gjelder.

Som for forslaget om maksimumsstraff knyttes aldersgrensen til gjerningstidspunktet. I forhold til utk § 11–1 første ledd nr 2 bokstav a medfører det ved konkurrans (sammenstøt av overtredelser) at regelen i § 11–1 tredje ledd bare kan anvendes når samtlige handlinger er begått før fylte 18 år. Tilsvarende vil det ved et fortsatt straffbart forhold være avgjørende om hele forholdet er begått før 18-årsdagen.

Et *mindretall* i kommisjonen, lederen Høgetveit og medlemmet Fossgard, mener at det også bør være adgang til forvaring av lovbyrtere som var under 18 år på gjerningstidspunktet. Mindretallet er enig i at vilkårene for å idømme forvaring sjelden vil være oppfylt i disse tilfellene, både fordi bestemmelsen stort sett bare vil bli anvendt i forbindelse med gjentakende alvorlig kriminalitet, og fordi bedømmelsen av tilbakefallsfaren må ansees å være mer usikker jo yngre lovbyrter det er tale om. Men når betingelsene for forvaring unntaksvis er til stede i forhold til lovbyrtere under 18

år, må hensynet til vern av andres liv, helse eller frihet være utslagsgivende.

I utk § 11–1 fjerde ledd foreslår kommisjonen å ta inn strl § 39 d, likevel slik at henvisningen til straffeprosessloven sløyfes som overflødig. Det foreslås at det klart går fram som anført i Ot prp nr 87 (1993–94) s 112 at en rettspsykiatrisk undersøkelse også kan komme *i tillegg til* og ikke bare i stedet for personundersøkelsen.

Det foreslås ellers en rekke språklige og redaksjonelle endringer uten betydning for realiteten.

8.11.3 Utk § 11–2. Forening av forvaring med andre straffer

I utk § 11–2 foreslås det en ny bestemmelse om forening av forvaring med andre straffer etter mønster av utk §§ 6–2, 8–4, 9–2 og 10–4. Det går fram av en antitetisk tolking av bestemmelsen at verken fengsel, samfunnsstraff eller bot kan idømmes sammen med forvaring.

8.11.4 Utk § 11–3. Bortfall av idømt fengselsstraff

Utk § 11–3 svarer til strl § 39 e tredje ledd om bortfall av fengselsstraffen.

8.11.5 Utk § 11–4. Varigheten av forvaringen

Utk § 11–4 svarer til strl § 39 e første og andre ledd, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer.

I Ot prp nr 87 (1993–94) ble det, i tilslutning til Særreaksjonsutvalgets utredning, foreslått at det i en forvaringsdom skulle fastsettes en tidsramme som vanligvis ikke skulle overstige 10 år, og som ikke *kunne* overstige 15 år, jf Ot prp nr 87 (1993–94) s 90 flg og s 125. Under lovbehandlingen i Stortinget ble tidsrammene i bestemmelsen utvidet til henholdsvis 15 og 21 år, jf Innst O nr 34 (1996–97) s 22. Kommisjonen har lagt tidsrammene i loven til grunn. Samtidig finner kommisjonen grunn til å minne om departementets forutsetninger om at forvaring i hovedsak skal komme til anvendelse som reaksjon på lovovertridelser hvor fengselsstraffen normalt vil være fra noen måneder til opp mot 6 til 8 år, jf proposisjonen s 86. Ved alvorligere lovbrudd antok departementet at samfunnet vanligvis vil være tilstrekkelig vernet ved at det idømmes en lengre fengselsstraff. I de sjeldne tilfellene hvor det likevel er behov for forvaring i stedet for en lengre fengselsstraff, innebærer adgangen til å forlenge forvaringen med inntil 5 år om gangen, jf strl § 39 e første ledd andre punktum, at det ikke er noe

stort behov for forvaringsdommer med tidsrammer utover det opprinnelige lovforslaget. Det kan også reises spørsmål ved om den farlighetsvurderingen som skal foretas på domstidspunktet, vil ha et forsvarlig grunnlag ved forvaringsdommer av en slik varighet som loven nå gir hjemmel for, jf Ot prp nr 87 (1993–94) s 84 og 86.

8.11.6 Utk § 11–5. Prøveløslatelse

Utk § 11–5 svarer til strl § 39 f, likevel slik at det er foretatt visse språklige og redaksjonelle endringer. Blant annet er strl § 39 f fjerde ledd flyttet fram som utk § 11–5 andre ledd tredje punktum for å klargjøre at hasteregelen i tredje ledd også gjelder når prøveløslatelse avgjøres utenfor retten. Påtalemyndigheten bør ha en plikt til å orientere kriminalomsorgen om en dom om prøveløslatelse, jf utkastet til strpl § 43 a tredje ledd.

8.11.7 Utk § 11–6. Vilkår ved prøveløslatelse

Utk § 11–6 svarer i hovedsak til strl § 39 g første til tredje ledd.

I strl § 39 g reguleres både vilkår ved prøveløslatelse (første til fjerde ledd) og vilkårsbrudd (femte ledd). I tidl utk er disse spørsmålene regulert i to separate paragrafer, henholdsvis §§ 70 og 71, og kommisjonen foretrekker denne løsningen, jf utk §§ 11–6 og 11–7. En slik oppdeling av reglene om fastsetting av vilkår og brudd på vilkårene har man også når det gjelder betinget dom og samfunnsstraff.

I utk § 11–6 første ledd foreslår kommisjonen å slå strl § 39 g første ledd første og andre punktum sammen med andre ledd, siden det ikke lenger er noe avvik mellom rettens og kriminalomsorgens kompetanse etter disse bestemmelsene, jf avsnitt 8.7.6 foran, hvor kommisjonen legger til grunn at strl § 53 nr 3 andre ledd ikke skal videreføres.

Utk § 11–6 andre ledd første punktum svarer til strl § 39 g tredje ledd første punktum. Etter kommisjonens oppfatning bør også kriminalomsorgen få uttale seg før vilkårene for prøveløslatelse fastsettes, slik som foreslått i tidl utk § 70 tredje punktum. Dette ble ikke fulgt opp i strl § 39 g, men forslaget opprettholdes i utk § 11–6 andre ledd andre punktum.

Utk § 11–6 tredje ledd svarer til strl § 39 g tredje ledd andre og femte punktum.

Strl § 39 g første og andre ledd, begges andre punktum, om at det kan settes som vilkår for prøveløslatelse at den domfelte skal følges opp av kriminalomsorgen, kom inn i lovteksten ved lov 15. juni 2001 nr 64. Tilføyelsene ble gjort under behandlin-

gen i Stortinget, jf Innst O nr 113 (2000–01), og hadde sammenheng med straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21, jf Ot prp nr 46 (2000–01) s 73–74. Det ble imidlertid ikke tatt hensyn til endringen videre i bestemmelsen. Henvisningene i strl § 39 g tredje, fjerde og femte ledd til bestemmelsens første ledd andre punktum må derfor åpenbart leses som henvisninger til første ledd *tredje* punktum, hvilket er lagt til grunn i overføringsforlaget nedenfor.

Ved lovendringen 15. juni 2001 nr 64 ble det også gitt hjemmel for retten til å sette som vilkår at en forvaringsdømt som prøveløslates, skal ha opphold i institusjon eller kommunal boenhet utover ettårsfristen i § 53 nr 3 bokstav g, jf strl § 39 g første ledd tredje punktum. Det er særlig de forvaringsdømte psykisk utviklingshemmede man har tatt sikte på å fange opp med en slik ordning, jf Ot prp nr 46 (2000–01) s 73. Hvis de særlige grunnene som tilsier ordningen ikke lenger er til stede, kan den domfelte gjeninnsettes i forvaringsanstalten etter reglene i strl § 39 g femte ledd. Etter kommisjonens oppfatning er det lite naturlig å betrakte slike tilfeller som prøveløslatelser. Det er snarere tale om regler som skal ivareta behovet for å tilpasse forvaringsinstituttet til en spesiell målgruppe. Det er derfor mer naturlig å ha en egen bestemmelse om dette i straffegjennomføringsloven kapittel 3. Kompetansen til å treffe avgjørelser om overføringer til og fra slike boenheter mv kan likevel ligge hos domstolene. Likeledes kan man beholde særreglene i strl § 39 g tredje ledd om at også den domfelte selv kan begjære at forhørsretten treffer kjennelse om å oppheve eller endre denne type vilkår. Ved utformingen av utk § 11–6 (og § 11–7, jf nedenfor) har kommisjonen derfor utelatt de bestemmelsene i strl § 39 g som direkte knytter seg til vilkåret om opphold i institusjon eller kommunal boenhet utover ettårsfristen i strl § 53 nr 3 bokstav g. Det samme gjelder strl § 39 g første ledd fjerde punktum, selv om den også er anvendelig i forhold til kortere opphold, jf proposisjonen s 73. Hvis vedkommende motsetter seg oppholdet, slik at det er nødvendig å bruke tvang, bør det være tilstrekkelig at dette kan lede til gjeninnsettelse i medhold av utk § 11–7, jf strl § 39 g femte ledd.

Det er ellers foretatt en rekke språklige endringer uten betydning for realiteten. Blant annet er «den løslatte» byttet ut med «den domfelte».

8.11.8 Utk § 11–7. Vilkårsbrudd

Utk § 11–7 svarer i hovedsak til strl § 39 g femte ledd, likevel slik at den tilføyselsen som ble gjort i

første punktum ved lov 15. juni 2001 nr 64, ikke er fulgt opp i utkastet. Som nevnt under behandlingen av utk § 11–6 foran går kommisjonen inn for at reglene om «prøveløslatelse» under vilkår som nevnt i strl § 39 g første ledd tredje punktum, erstattes av en egen bestemmelse i straffegjennomføringsloven.

Utk § 11–7 andre punktum er utformet etter mønster av utk § 7–7 andre ledd andre punktum. Fristen for når dom på gjeninnsettning skal kunne skje, bør være den samme som for fullbyrding av straff på grunn av vilkårsbrudd ved betinget dom, jf avsnitt 8.7.8 foran.

Det er ellers foretatt enkelte språklige og redaksjonelle endringer uten betydning for realiteten. Bestemmelsen er delt opp i to ledd, og strl § 39 g andre ledd siste punktum er innarbeidet i utk § 11–7 første ledd første punktum etter mønster av utk § 7–7 andre ledd første punktum.

8.11.9 Utk § 11–8. Nærmere regler om forvaring og prøveløslatelse

Utk § 11–8 svarer til strl § 39 h og er formulert etter mønster av utk § 7–6.

8.12 Utk kap 12. Overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad

8.12.1 Innledning

Utk kap 12 gjelder de strafferettslige særreaksjonene overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede. Overføring til tvungent helsevern og tvungen omsorg er ikke straff, jf utk § 5–2 nr 2 og 3. I likhet med forvaringsinstituttet, jf avsnitt 8.11 foran, er det for disse reaksjonene nylig gjennomført en omfattende lovregulering.

I tidl utk §§ 73 til 75 ble det foreslått regler om overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg for særlig farlige lovbrytere som *ikke* er tilregnelige. Det går fram av delutredning V s 191–192 at de foreslåtte reglene i det alt vesentlige svarte til forslag framsatt av et underutvalg under kommisjonen, det såkalte Særreaksjonsutvalget, jf delutredning IV (NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner).

I Ot prp nr 87 (1993–94) ble disse forslagene i stor grad fulgt opp. Dette gjaldt likevel ikke regelen i tidl utk § 74 om tvungen omsorg i helsevern for psykisk utviklingshemmede, som departementet ville komme tilbake til senere, jf proposisjonen

s 72. I Ot prp nr 60 (1995–96) ble det så fremmet forslag om en egen lov om gjennomføring av særreaksjonen tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede lovbrøyttere som ikke straffedømmes (tvangsomsorgsloven). Under den felles behandlingen av disse to proposisjonene i Stortinget foreslo et flertall såpass mange endringer i forhold til departementets forslag om tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede at regjeringen ble bedt om å legge fram et nytt lovforslag på dette punktet, jf Innst O nr 33 (1996–97) s 9. Når det derimot gjaldt overføring til tvungent psykisk helsevern, ble departementets forslag med enkelte endringer fulgt opp ved lov 17. januar 1997 nr 11, jf strl §§ 39 og 39 b.

Et nytt forslag til regler om tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede ble framsatt i Ot prp nr 46 (2000–01), og vedtatt ved lov 15. juni 2001 nr 64, jf strl § 39 a jf § 39 b. Ikrafttredelsestidspunktet ble samtidig fastsatt til 1. januar 2002, også når det gjaldt de tidligere vedtatte særreaksjonene forvaring, jf avsnitt 8.11 foran, og overføring til tvungent psykisk helsevern.

Ved lov 2. juli 1999 nr 62 ble det vedtatt en ny lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven). Reglene om dom på overføring til tvungent psykisk helsevern, som ved lov 17. januar 1997 nr 11 var tatt inn i lov 28. april 1961 nr 2 om psykisk helsevern, er tatt inn i den nye psykisk helsevernloven kapittel 5. Kapitlet trådte i kraft 1. januar 2002, samtidig som særreaksjonen trådte i kraft i straffeloven.

Kapitteloverskriften er utformet for å gjenspeile begge de typene reaksjoner som kapitlet omhandler.

8.12.2 Utk § 12–1. Vilkår for overføring til tvungent psykisk helsevern

Utk § 12–1 svarer i hovedsak til strl § 39.

Etter strl § 39 er det et grunnvilkår at gjerningspersonen er straffri etter strl § 44 første ledd. Et *flertall* i kommisjonen, lederen Høgetveit og medlemmene Fossgard og Sulland, foreslår i tråd med forslaget i delutredning IV s 82 og Ot prp nr 87 (1993–94) s 53 flg at overføring til tvungent psykisk helsevern også skal kunne skje når vedkommende er fritatt for straff etter de skjønsmessige fritaksreglene i utk § 3–16 nr 1 og 3. Dette innebærer en utvidelse i forhold til gjeldende rett, men det er liten grunn til å anta at endringen vil berøre særlig mange personer, jf avsnitt 8.3.17 foran. En slik adgang vil også være best i samsvar med kriteriene for administrativ frihetsberøvelse, jf psykisk helse-

vernloven 2. juli 1999 nr 62 § 3–3, hvor grunnvilkåret «alvorlig sinnslidelse» ikke er avgrenset til psykosetilfellene.

Et *mindretall*, medlemmene Coward og Hauge, går imot denne utvidelsen. De skjønsmessige straffritaksreglene i utk § 3–16 nr 1 og 3 forutsetter at lovovertrederen ikke var psykotisk på handlingstidspunktet, men at vedkommende enten hadde en alvorlig psykisk lidelse eller en sterk bevissthetsforstyrrelse. Følgen av at straffritaksreglene blir brukt, bør etter mindretallets oppfatning være at lovovertrederen går fri. Dersom den psykiske lidelsen er av en slik art at det ansees nødvendig å underkaste vedkommende tvungent psykisk helsevern, må i så fall dette skje etter reglene i psykisk helsevernloven.

I forhold til § 39 er det ellers foretatt omformuleringer og omredigeringer etter mønster av utk § 11–1 om vilkår for å idømme forvaring, jf avsnitt 8.11.2 foran. I tillegg er strl § 39 nr 1 tredje punktum foreslått flyttet til et nytt andre ledd i bestemmelsen. Momentene det skal legges vekt på ved vurderingen av faren for tilbakefall, er av generell art, og bør komme til anvendelse for hele bestemmelsen.

8.12.3 Utk § 12–2. Tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad

Utk § 12–2 svarer i hovedsak til strl § 39 a første til tredje ledd.

I likhet med utk § 12–1 foran er imidlertid frifinnelse etter den skjønsmessige fritaksregelen i utk § 3–16 nr 2 innarbeidet som et alternativt grunnvilkår i bestemmelsen. Det samme *mindretallet* som i avsnitt 8.12.2 foran går imot forslaget om at utk § 12–1 skal gi adgang til overføring til tvungent psykisk helsevern av personer som er frifunnet i henhold til utk § 3–16 nr 1 og 3, går også imot forslaget om å åpne for overføring til tvungen omsorg av personer som er frifunnet i henhold til utk § 3–16 nr 2. Den sistnevnte bestemmelsen er en skjønsmessig straffritaksregel for psykisk utviklingshemmede i lettere grad. Følgen av at straffritaksregelen blir brukt, bør etter mindretallets oppfatning være at lovovertrederen går fri.

Det er ellers foretatt enkelte språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.12.4 Utk § 12–3. Nærmere regler om gjennomføringen av tvungen omsorg

Utk § 12–3 svarer til strl § 39 a fjerde til sjette ledd.

8.12.5 Utk § 12–4. Opphør av reaksjonene

Utk § 12–4 svarer til strl § 39 b, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer.

Blant annet er det i fjerde ledd andre punktum gjort en tilføyelse for å gjøre det klart at rettens avgjørelse også i dette tilfellet skal treffes «ved dom».

8.13 Utk kap 13. Inndragning

8.13.1 Innledning

Straffelovens bestemmelser om inndragning ble revidert ved lov 26. januar 1973 nr 2, jf SRI 1970, Ot prp nr 31 (1971–72) og Innst O nr 10 (1972–73). Lovrevisjonen medførte at adgangen til inndragning i medhold av straffeloven ble betydelig utvidet. Samtidig ble de fleste bestemmelsene om inndragning i særlovgivningen opphevet. Tidligere var inndragning etter visse bestemmelser å anse som straff, men etter revisjonen i 1973 er inndragning aldri straff.

Reglene om inndragning var også gjenstand for en delvis revisjon ved lov 11. juni 1999 nr 39, jf Ot prp nr 8 (1998–99) og Innst O nr 50 (1998–99). Lovendringene samsvarte i det vesentlige med forslagene fra det såkalte Inndragningsutvalget i NOU 1996: 21 Mer effektiv inndragning av vinning.

Straffelovkommisjonen har tidligere behandlet inndragningsreglene i delutredning V s 193 flg, jf også delutredning I s 227 flg, hvor det framgår at kommisjonen ikke fant behov for noen omfattende endringer i regelverket. Kommisjonen la til grunn at gjeldende rett i hovedsak har fungert tilfredsstillende, og at det derfor neppe var behov for å utvide adgangen til inndragning. I høringsrunden forut for den siste revisjonen av bestemmelsene om inndragning av utbytte, ga kommisjonen særlig uttrykk for skepsis med hensyn til den nye regelen i strl § 34 a om utvidet inndragning, jf nærmere om dette på s 29–30 i Ot prp nr 8 (1998–99). Kommisjonens høringsuttalelse berørte imidlertid også flere av de andre forslagene fra Inndragningsutvalget, og det er referert til kommisjonens synspunkter en rekke steder i proposisjonen. Kommisjonen finner det nå naturlig å vise tilbakeholdenhet med å foreslå vesentlige endringer i bestemmelser som så nylig har vært gjenstand for fullstendig revisjon, og som kommisjonen i den forbindelse har gitt uttrykk for sine oppfatninger om. Strl §§ 34, 34 a og 37 a foreslås på denne bakgrunn videreført uten realitetsendringer, jf nedenfor om utk § 13–1 om inndragning av utbytte, § 13–2 om utvidet inndragning og § 13–6 om forholdet til erververe.

Kommisjonens foreslo i delutredning V å gi påtalemyndigheten en begrenset adgang til å beslutte inndragning av visse gjenstander uten at saken må forelegges for domstolen. Flere av høringsinstansene har gitt uttrykkelig støtte til forslagene. *Justisdepartementets politiavdeling* pekte på at rettssikkerheten ivaretas ved at den som rammes, kan kreve saken prøvd for retten. *Advokatforeningen* uttalte at det «må anses som en fordel at det nå klart blir presisert i hvilke tilfeller inndragning kan skje uten at saken må forelegges retten.»

Forslagene var ikke berørt av lovrevisjonen i 1999. Også den nåværende kommisjonen mener at det er behov for slike regler, og foreslår dem tatt inn i utkastet til ny strpl §§ 214 a og 214 b og i legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 § 32 nytt tredje ledd, jf avsnittene 8.13.5 og 8.13.9 nedenfor.

I delutredning V foreslo kommisjonen å videreføre strl § 38 om inndragning av trykt skrift, jf tidl utk § 78. Den nåværende kommisjonen går derimot inn for å sløyfe bestemmelsen som en egen inndragningshjemmel, men foreslår at *særreglene* om slik inndragning beholdes, jf avsnitt 8.13.11 nedenfor om utk § 13–10.

Videre nevnes at spesialhjemmelen for inndragning i strl § 390 ikke foreslås videreført, jf omtalen av utk § 23–2 om offentliggjøring av private forhold i avsnitt 9.9.2 nedenfor. Det samme gjelder strl § 435, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

For øvrig bygger kapitlet i det vesentlige på forslagene i delutredning V s 193 flg. Det foreslås også samme kapitteloverskrift som tidligere, jf lovutkastet i delutredning V s 285.

I forbindelse med lovrevisjonen 11. juni 1999 nr 39 ble begrepet «vinning» endret til «utbytte», jf Ot prp nr 8 (1998–1999) s 23. Dette er fulgt opp i utkastet til ny straffelov. Sammenliknet med det tidligere utkastet er det også ellers foretatt en rekke språklige endringer uten betydning for realiteten. Kommisjonen har blant annet tatt hensyn til adgangen til å utferdige forelegg med inndragningskrav, jf strpl § 255, ved gjennomgående å fjerne ord som «i dommen», «i retten» osv.

8.13.2 Utk § 13–1. Inndragning av utbytte

Utk § 13–1 svarer i hovedsak til strl § 34, slik den lyder etter endringen ved lov 11. juni 1999 nr 39. Bestemmelsens fjerde ledd foreslås imidlertid flyttet til utk § 13–5 om hvem inndragning kan skje overfor. Paragrafoverskriften er delvis hentet fra tidl utk § 76.

Det er for øvrig foretatt enkelte språklige og redaksjonelle endringer uten betydning for realiteten.

I utk § 13–9 tredje ledd foreslås det en regel som gir *krav* på avkortning i inndratt utbytte når det er utbetalt erstatning til den skadelidte eller betalt skatt eller avgift som tilsvarer inndragningsbeløpet, jf avsnitt 8.13.10 nedenfor. Det vil virke urimelig overfor lovbryteren om dette vurderes annerledes hvis utbetalingen har skjedd *før* inndragningsspørsmålet er avgjort. I Ot prp nr 8 (1998–99) s 24 uttaler departementet at det «vanligvis (bør) gjøres fradrag ved beregningen av vinningen» i slike tilfeller. Etter kommisjonens oppfatning bør slikt fradrag alltid foretas, jf også s 65 i proposisjonen, hvor det legges til grunn at utbytte i slike tilfeller «blir ... tilsvarende mindre».

8.13.3 Utk § 13–2. Utvidet inndragning

Utk § 13–2 svarer i hovedsak til strl § 34 a, som ble tilføyd ved lov 11. juni 1999 nr 39. Strl § 34 a første ledd andre punktum er imidlertid sløyet, ettersom kommisjonen foreslår å oppheve alle særlige regler om straffskjerpelse ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Dessuten er det foretatt enkelte språklige og redaksjonelle endringer i bestemmelsen.

En rekke bestemmelser i straffelovens spesielle del foreslås videreført med reviderte strafferammer, jf blant annet avsnitt 5.4.2 foran. Kommisjonen har vurdert om dette bør foranledige justeringer av strafferammekriteriene i strl § 34 a første ledd, men har kommet til at det ikke er behov for slike endringer.

8.13.4 Utk § 13–3. Inndragning av ting

Utk § 13–3 svarer i hovedsak til tidl utk § 77, jf delutredning V s 203 og 285, og bygger således på strl § 35.

Utk § 13–3 omhandler inndragning av «ting». Ifølge strl § 35 første ledd andre punktum, som foreslås videreført som første ledd tredje punktum i bestemmelsen her, regnes også rettigheter og fordringer som ting. Begrepet drøftes for øvrig av Matningsdal, Inndragning s 241–244. Som ting regnes ikke bare løsøre, men også levende dyr, penger og fast eiendom. Matningsdal henviser til at Straffelovrådet i SRI 1970 s 16 synes å forutsette at begrepet ting refererer seg til det alminnelige tingsrettslige tingsbegrep, og at presiseringen i strl § 35 første ledd andre punktum derfor var nødvendig. ØKOKRIM har i sin høringsuttalelse foreslått at det uttrykkelig bør framgå av bestemmelsen at også datalagret informasjon kan inndras i medhold av tidl utk § 77, jf bestemmelsen her, eller

tidl utk § 79, jf utk § 13–4 om forebyggende inndragning:

«I utkastet §§ 77 (inndragning av ting) og 79 (inndragning som forebygging) brukes uttrykket 'ting' tilsvarende dagens bestemmelser i strl § 35 og § 37 b. Uttrykket er ikke definert, og det kan være noe uklart om 'data' omfattes.

I Rt 1992 s 904 som omhandler et tilfelle av databaseslag uttaler Høyesterett at data omfattes av uttrykket 'ting' i § 203, og kan, dersom dataene inneholder bevis, beslaglegges eller kreves utlevert etter § 210. Antakelig bør uttrykket forstås på samme måte i forhold til inndragningsbestemmelsene.

I datasaker vil politiet ofte komme over data som 'det på grunn av tingens art eller forholdene forøvrig er særlig fare for vil bli brukt ved eller gjort til gjenstand for en straffbar handling'. Som eksempler kan nevnes følgende data som ofte beslaglegges i kriminelle datamiljøer:

- virusprogrammer som kan installeres i datasystemer og ha ødeleggende effekt,
- analyseprogrammer (produsert for systemoperatører) som kan finne svakheter ved datasystemer, men som også kan benyttes i kriminell hensikt, jf det mye omhandlede dataprogrammet 'Satan',
- programmer som ringer opp et stort antall telefonnummer og genererer spesiell informasjon, f eks finner frem til hvilke oppringte telefonnummer som besvarer med modem,
- dataprogrammer som kan produsere kredittkortnumre i store antall som fyller de vilkår og matematiske betingelser som benyttes av kredittkortprodusentene

Vi vil på denne bakgrunn foreslå at det i de aktuelle foreslåtte bestemmelser, §§ 77 og 79, anvendes uttrykket 'ting eller informasjon'. Dette vil formentlig ikke avvike fra gjeldende rett, men være en ønskelig avklaring.»

Den nåværende kommisjonen er enig i at en slik tilføyelse vil innebære en ønskelig avklaring. Det foreslås derfor at definisjonen av ting i utk § 13–3 første ledd tredje punktum også skal omfatte elektronisk lagret informasjon. En tilsvarende problemstilling er for øvrig behandlet i tilknytning til strl § 291 og begrepet gjenstand, jf nærmere om dette i avsnitt 9.9.2 om utk § 23–11 (skadeverk på elektronisk lagret informasjon) og avsnitt 9.15.2 om utk § 29–1 (skadeverk). En slik form for «inndragning» vil bestå i at det straffbare innholdet slettes. I slike saker vil det imidlertid ofte også komme på tale å inndra selve datautstyret.

Videre foreslår kommisjonen at tidl utk § 77 andre ledd erstattes av en henvisning til utk § 13–1 tredje ledd i utk § 13–3 første ledd fjerde punktum.

Utk § 13–1 tredje ledd er en videreføring av strl § 34 tredje ledd, som kom inn i loven etter at delutredning V ble avlagt, jf lov 11. juni 1999 nr 39. Tidl utk § 77 tredje og fjerde ledd blir som følge av dette videreført som utk § 13–3 andre og tredje ledd.

I utk § 13–3 første ledd fjerde punktum er det også tatt inn en henvisning til utk § 13–1 første ledd tredje punktum, jf strl § 35 første ledd tredje punktum, som ble tilføyd bestemmelsen ved lov 11. juni 1999 nr 39.

Utk § 13–3 tredje ledd, jf tidl utk § 77 fjerde ledd, gjenfinnes ikke i dagens straffelov. I høringsrunden ga *Advokatforeningen* uttrykkelig støtte til bestemmelsen:

«Dette innebærer i prinsippet ingen endring i forhold til gjeldende rett, jfr utredningen s 195, men etter Lovutvalgets mening er det viktig at dette prinsipp slås uttrykkelig fast i lovteksten.»

For øvrig er det foretatt enkelte språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.13.5 Utk § 13–4. Forebyggende inndragning

Utk § 13–4 svarer i hovedsak til tidl utk § 79 om inndragning som forebygging, jf delutredning V s 204 og 285.

For det første er det foretatt en liten språklig justering av paragrafoverskriften. Derneft er det tatt inn en ny henvisning i andre ledd andre punktum, som gir utk § 13–3 første ledd tredje punktum tilsvarende anvendelse. Den mest praktiske betydningen av dette er at også elektronisk lagret informasjon regnes som ting i relasjon til bestemmelsen her. Se nærmere under avsnitt 8.13.4 foran om bakgrunnen for regelen.

Bestemmelsens første ledd nr 1, jf andre ledd, erstatter strl § 37 b. Kommisjonen presiserte i delutredning V s 204 at de endringene som ble foreslått, ikke skulle ha betydning for realiteten, men at de tvert imot tok sikte på å bringe ordlyden i samsvar med hva som måtte antas å være gjeldende rett på området. I høringsrunden ble dette kommentert av *Oslo politikammer*:

«Utkastet skal ikke innebære noen realitetsendring i forhold til någjeldende rettstilstand, selv om det i utkastet er angitt at det bare er i tilfeller der det er særlig fare for misbruk at inndragning i forebyggende øyemed kan skje etter utkastets § 79. I någjeldende regel i straffeloven § 37 b) er det bare angitt at tingen kan inndras dersom det er fare for at den vil bli brukt til en straffbar handling.

Meningen med presiseringen av særlig fare i utkastet i forhold til fare i straffeloven § 37 b) er at det kreves en særlig god begrunnelse for å inndra en ting i forebyggende øyemed. Dersom dette er den eneste begrunnelsen for endringen av faregraden, er det neppe nødvendig å endre begrepsbruken i forhold til någjeldende rett.»

Etter at delutredning V ble avgitt, har inndragning etter strl § 37 b blant annet vært tema i Rt 1997 s 27, hvor Høyesterett uttalte følgende om vilkåret for å anvende bestemmelsen:

«Jeg minner om at vilkåret for inndragning av en ting etter straffeloven § 37 b er at det på grunn av dens art og forholdene for øvrig er fare for at den vil bli brukt til en straffbar handling. Herredsretten har gjengitt vilkåret riktig i innledningen av sine bemerkninger, men flertallet har siden – i forhold til alle de tre siktede – uttrykt seg som om det er tilstrekkelig at det er fare for at våpnene 'kan' bli brukt til en straffbar handling. Språklig innebærer flertallets uttrykksmåte – som altså er brukt nokså konsekvent – en klar nedbygging av lovens krav. Slik loven er utformet, kreves det en konkret og noenlunde nærliggende fare.»

I Rt 2000 s 40 ble vilkåret ytterligere presisert. Spørsmålet i saken var blant annet om det kunne inndras utuktige bilder av andre kvinner enn dem gjerningspersonen var domfelt for overgrep mot, jf strl § 37 b:

«Som understreka av Matningsdal, Inndragning side 292 må faregrensa vere relativ slik at det vert teke omsyn både til kor verdfull den aktuelle gjenstanden er, og til kva strafflagde handlingar det er tale om. ...

I vår sak er domfelte funnen skuldig i alvorlege strafflagde handlingar, og dei aktuelle bileta har tilknytning til situasjonar som har likskap med dei han er dømd for. Situasjonen kan vere annleis viss bilete av same art vert beslaglagde hos personar der det ikkje er slik tilknytning til strafflagde handlingar.»

Den nåværende kommisjonen slutter seg likevel til forslaget om at ordlyden i bestemmelsen bør skjerpes. Å kreve at det må foreligge en «særlig» fare, synes imidlertid å indikere en strengere anvendelse av vilkåret enn det som følger av gjeldende rett. Den nåværende kommisjonen foreslår derfor at «særlig fare» byttes ut med «en nærliggende fare».

Når det gjelder utk § 13–4 første ledd nr 2, fikk forslaget uttrykkelig støtte av *Oslo politikammer* som høringsinstans:

«Vi deler fullt ut Straffelovkommisjonens forslag om en slik ny inndragningsregel som vil være et viktig og riktig tiltak for å forebygge voldskriminaliteten.

Ved at det er hjemmel for slik forebyggende inndragning vil det også være hjemmel for politiets beslag av slike gatestridsvåpen med hjemmel i någjeldende straffeprosesslov § 203, som gir adgang til å beslaglegge ting som antas å kunne inndras.»

Advokatforeningen ga også tilslutning til forslaget, men presiserte at bestemmelsen

«må ... ses i sammenheng med at straffeloven har fått en ny bestemmelse om forbud mot å bære kniv mv på offentlig sted, jfr § 352 a. Overtreddelse av dette forbudet vil kunne gi grunnlag for inndragning etter utkastet § 77. Bestemmelsen i § 79 nr 2 vil imidlertid også kunne anvendes hvor 'gatestridsvåpen' oppdages utenfor 'offentlig sted'. Men det skal bemerkes at det nok vil kunne by på problemer å praktisere bestemmelsen i grensetilfeller.»

Kommisjonen er enig i at knivforbudet i strl § 352 a, som ble tilføyd ved lov 11. juni 1993 nr 79, i noen grad begrenser betydningen av utk § 13-4 første ledd nr 2. Det samme gjelder for øvrig våpenloven 9. juni 1961 nr 1 § 27 b, jf § 33, som forbyr noen å ha med skytevåpen og våpenetterlikninger mv på offentlig sted. Kommisjonen foreslår bestemmelsene samordnet og overført til straffeloven, jf utk § 21-1 om bæring av våpen på offentlig sted, jf avsnitt 9.7.1 nedenfor. Overtreddelse av denne bestemmelsen vil gi grunnlag for inndragning etter utk § 13-3 første ledd andre punktum. Tilsvarende gjelder ved overtreddelse av våpenforskriften 25. januar 1963 nr 9722 del I bokstav a, jf våpenloven §§ 6 a og 33, hvor det også er gjort straffbart å inneha en rekke andre våpen, for eksempel batonger og kastestjerner. Som Advokatforeningen selv pekte på, er imidlertid ikke bestemmelsen om forebyggende inndragning begrenset til tilfeller hvor våpen er medbrakt på «offentlig sted», slik vilkåret er i utk § 21-1. Dessuten vil hjemmelen her være anvendelig på atskillig flere typer gatestridsvåpen enn det er gjort straffbart å inneha i eller i medhold av våpenloven, jf for eksempel køller, kjettinger og andre slagvåpen.

Den nåværende kommisjonen har foretatt en mindre endring i lovteksten, sammenliknet med tidl utk § 79 nr 2 ved at parentesene hvor mulige gatestridsvåpen ble regnet opp, er sløyfet. Det må være tilstrekkelig at slik eksemplifisering framgår av forarbeidene. Dette er for øvrig også i samsvar med lovteksten i BrB kap 36 § 3 punkt 2, som har

tjent som mønster for bestemmelsen, jf delutredning V s 204.

I utkastet til ny strpl § 214 a viderefører kommisjonen forslaget fra delutredning V om å gi påtalemyndigheten adgang til å beslutte inndragning av gjenstander som nevnt i utk § 13-4 nr 2. Det samme gjelder når denne type gjenstander kan inndras i medhold av utk § 13-3 første ledd andre punktum. Se nærmere om dette i avsnitt 11.6.3 nedenfor.

8.13.6 Utk § 13-5. Hvem inndragning kan skje overfor

Utk § 13-5 første ledd svarer til strl § 34 fjerde ledd, jf avsnitt 8.13.2 foran, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer. Omplusseringen av bestemmelsen har gitt behov for en tilføyelse i første punktum om at det som reguleres her, er inndragning «av utbytte etter § 13-1».

I utk § 13-5 andre ledd foreslås det å ta inn en bestemmelse som uttrykkelig fastslår at utvidet inndragning etter utk § 13-2 bare kan foretas overfor lovovertrederen. Presiseringen er foretatt av hensyn til helheten i utk § 13-5, og innebærer ingen endring i forhold til gjeldende rett. Vilråene i utk § 13-2 første ledd begrenser fortsatt kretsen av lovovertredere det kan foretas utvidet inndragning hos.

Utk § 13-5 tredje og fjerde ledd svarer i hovedsak til tidl utk § 80 første og andre ledd, jf delutredning V s 204 og s 285-286. I delutredning V foreslo kommisjonen at inndragning overfor en tredjeperson uttrykkelig skulle begrenses til «særlige tilfeller», jf tidl utk § 80 første ledd og s 204 i utredningen. Dette er ikke fulgt opp i utk § 13-5 tredje ledd. Hensynet til en uskyldig tredjeperson er etter den nåværende kommisjonens oppfatning tilstrekkelig ivaretatt ved den konkrete vurderingen som skal foretas etter utk § 13-3 tredje ledd.

I tidl utk § 80 tredje ledd foreslo kommisjonen tatt inn et absolutt forbud mot dobbeltinndragning, jf delutredning V s 204. Også den nåværende kommisjonen er enig i at det ikke bør være adgang til dobbeltinndragning, men mener at det ikke er behov for noen uttrykkelig bestemmelse om dette. For så vidt gjelder inndragning av utbytte, er dette allerede gjeldende rett, jf Ot prp nr 8 (1998-99) s 26 om den regelen som i dag gjenfinnes i strl § 34 fjerde ledd første punktum, jf utk § 13-5 første ledd første punktum. Når det gjelder inndragning av ting, framgår det imidlertid av forarbeidene til strl § 36 at dobbeltinndragning ikke er utelukket, jf Matningsdal, Inndragning s 362-363 med henvisninger. Etter ordlyden synes dette mest aktuelt

etter strl § 36 andre ledd, som hjemler inndragningsansvar «også» for en uaktsom eier, men det er forutsatt i forarbeidene at det også skal være en slik adgang etter første ledd. I utk § 13–5 fjerde ledd, jf strl § 36 andre ledd, foreslår kommisjonen at ordet «også» erstattes av «alternativt». Noen tilsvarende endring er det ikke behov for i utk § 13–5 tredje ledd, jf strl § 36 første ledd, som etter sin ordlyd likestiller alternativene ved hjelp av ordet «eller». Kommisjonens forslag er ment å utelukke dobbeltinndragning.

I utk § 13–5 tredje ledd er det for øvrig presisert at det dreier seg om inndragning «av ting». Etter som subjektiv skyld ikke er et vilkår for inndragning, har kommisjonen videre funnet det naturlig å benytte begrepet «lovbryteren» i stedet for «den skyldige».

Også ellers i bestemmelsen er det foretatt en rekke språklige endringer uten betydning for realiteten.

For ordens skyld gjør kommisjonen oppmerksom på at adgangen til inndragning uten krav til tilregnelighet eller skyld, jf tidl utk § 80 fjerde ledd, nå er hjemlet i utk § 13–1 første ledd tredje punktum og § 13–3 første ledd fjerde punktum.

8.13.7 Utk § 13–6. Forholdet til erververe

Utk § 13–6 svarer til strl § 37 a, slik bestemmelsen lyder etter revisjonen ved lov 11. juni 1999 nr 39, sammenholdt med tidl utk § 82, jf delutredning V s 205 og 286. Det er imidlertid foretatt enkelte språklige endringer. Paragrafoverskriften er den samme som for tidl utk § 82.

Av hensyn til en mest mulig ensartet lovtekst er det i utk § 13–6 fjerde ledd skilt mellom de alternative vilkårene ved å anvende tallnummerering i stedet for bokstavnummerering.

8.13.8 Utk § 13–7. Forholdet til rettighetshavere

Utk § 13–7 svarer til tidl utk § 81, jf delutredning V s 205 og 286, likevel slik at bestemmelsens andre ledd er tilføyd alternativet «eller at den kunne inndras», jf den endringen som ble foretatt i strl § 37 andre ledd if ved lov 11. juni 1999 nr 39.

Det framgår direkte av henvisningen i utk § 13–7 første ledd andre punktum at rettigheter i ting som inndras kan falle bort uavhengig av om de subjektive kravene til straffeskyld er oppfylt. Etter kommisjonens oppfatning er det av den grunn en fordel å unngå uttrykksformene «er skyldig» og «den skyldige» i tidl utk § 81 første ledd første

punktum. Det er derfor valgt andre formuleringer i bestemmelsen her.

8.13.9 Utk § 13–8. Inndragning når eieren er ukjent eller ikke har kjent oppholdssted i Norge

Utk § 13–8 svarer i hovedsak til tidl utk § 83, jf strl § 37 c, jf delutredning V s 205–206 og s 286, likevel slik at tidl utk § 83 tredje ledd foreslås flyttet til straffeprosessloven, jf nedenfor.

Advokatforeningen påpekte i sin høringsuttalelse at:

«I første ledd har man funnet det nødvendig å presisere at bestemmelsen også omfatter de tilfeller hvor eieren er ukjent, slik det er gjort i gjeldende lovtekst. Kommisjonens logikk er muligens uangripelig, men for å unngå uklarhet bør det sies uttrykkelig at bestemmelsen også gjelder når eieren er ukjent, slik det er gjort i paragrafens overskrift.»

Den nåværende kommisjonen er enig i at det neppe gjør lovteksten lettere tilgjengelig at man sløyfer alternativet at eieren er ukjent, slik den tidligere kommisjonen gikk inn for i delutredning V s 205. Det er derfor foreslått at dette tas direkte inn i lovteksten i utk § 13–8 første ledd første punktum.

Rent umiddelbart synes det å være mindre behov enn ellers for å tilpasse utk § 13–8 til adgangen til å utstede forelegg med inndragningskrav, jf avsnitt 8.13.1 foran. Siden bestemmelsen åpner adgang til å inndra en gjenstand uten at eieren gjøres til part, legger imidlertid Matningsdal, Inndragning s 494–495, med henvisning til Rt 1981 s 712, til grunn at denne kompetansen også må omfatte foreleggstilfellene. Hvis ingen er gjort til saksøkt, jf utk § 13–8 andre ledd, vil det derimot ikke være aktuelt å avgjøre saken ved forelegg. På dette punktet er det derfor bare foretatt tilpasninger i bestemmelsens første ledd.

Oslo politikammer understreket i sin høringsuttalelse behovet for en bestemmelse som tidl utk § 83 tredje ledd:

«I slike tilfeller har politiet i praksis beholdt beslaglagte ting uten å reise formell inndragningssak, hvilket det strengt tatt ikke har vært lovhjemmel for. Regelen gir nå påtalemyndigheten en lovfestet adgang til inndragning i slike tilfeller.

Kompetansen til å beslutte inndragning er foreslått lagt til politiet og er foreslått som et nytt 7. ledd i straffeprosesslovens § 67. Dette er viktig. Dersom man skulle måtte begjære dom i forhørsretten for slik inndragning, ville det ha store prosessøkonomiske konsekvenser.»

Også *Advokatforeningen* støttet realiteten i forslaget, men var uenig i plasseringen:

«Lovutvalget har ingen innvendinger mot realiteten i dette forslaget, men ettersom det her dreier seg om en prosessuell bestemmelse, mener utvalget at den mest naturlig bør plasseres i straffeprosessloven. Utvalget viser i den forbindelse til Straffelovkommisjonens forslag til ny straffeprosesslov § 214 a, som gir påtalemyndigheten adgang til å beslutte inndragning av 'gatestridsvåpen', jfr pkt 3 nedenfor.»

Kommisjonen er enig i at prosessuelle bestemmelser best hører hjemme i straffeprosessloven, og foreslår derfor at tidl utk § 83 tredje ledd overflyttes dit, jf utkastet til ny strpl § 214 b og avsnitt 11.6.3 nedenfor.

I forbindelse med forslaget om et nytt tredje ledd i strl § 37 c, jf tidl utk § 83, foreslo kommisjonen i delutredning V s 205 å ta inn en liknende bestemmelse i legemiddeloven 20. juni 1964 nr 5 § 45 nytt tredje ledd, jf også lovutkastet s 293. Om dette forslaget uttalte *Oslo politikammer* følgende:

«Vanligvis blir slik beslaglagt narkotika beholdt og etter en tid destruert av politiet i henhold til en instruks om dette uten at det reises inndragningssak. Dette er formelt sett ikke riktig. Den foreslåtte regel i legemiddeloven § 45, 3. ledd gir politiet den nødvendige formelle adgang til inndragning.»

Advokatforeningen ga også sin tilslutning til forslaget:

«Lovutvalget er enig i at gjeldende praksis bør bringes inn i lovlige former og har ingen innvendinger mot at påtalemyndigheten gis kompetanse til å beslutte inndragning i disse tilfellene. Bestemmelsen bør kunne plasseres i legemiddeloven som foreslått av Straffelovkommisjonen.»

Kommisjonen holder fast ved forslaget fra delutredning V og nøyer seg med å vise til den tidligere begrunnelsen. Endringen må nå foretas i den nye legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 § 32. Kompetansen foreslås lagt til politiet, jf delutredning V s 206 og utkastet til strpl § 67 nytt sjette ledd, jf avsnittene 11.6.3 og 13.2 nedenfor.

Oslo politikammer uttalte også følgende i forbindelse med høringsrunden:

«Når det gjelder større sprit- og brennevinsbeslag i smuglersaker, har man fremdeles ikke noen hjemmel for å beslutte destruksjon før det foreligger endelig dom. I de senere år har spritbeslagene i Norge vært på noe under 200 000 liter årlig. I praksis er disse destruert av AS Vin-

monopolet, etter at nødvendige prøver er tatt ut. Pga det betydelige volumet er denne praksisen helt nødvendig, men egentlig uhjemlet alkohollovens § 10–3 gir hjemmel for slik destruksjon av sprit når den er ulovlig tilvirket, men ikke ellers. Dette skillet kan synes tilfeldig. Ordene 'ulovlig tilvirket' bør utgå i alkohollovens § 10–3.»

8.13.10 Utk § 13–9. Hvem inndragning skjer til fordel for

Utk § 13–9 svarer i hovedsak til tidl utk § 84.

I tredje ledd andre punktum foreslås det å ta inn strl § 37 d tredje ledd andre punktum, som kom inn i loven ved revisjonen 11. juni 1999 nr 39. I likhet med tredje ledd første punktum foreslås bestemmelsen imidlertid gjort om til en pliktregel. Se avsnitt 8.13.2 foran om konsekvensen av dette standpunktet for beregningen av utbytte etter utk § 13–1.

Hvis inndragningen skjer ved forelegg, er det ikke adgang for påtalemyndigheten til å treffe beslutning som nevnt i strl § 37 d andre ledd første og andre punktum, jf SRI 1970 s 23, som begrunner dette med at det ville være

«lite naturlig om siktede kunne vedta at inndragningsobjektet skulle gå med til dekning av skadelidtes erstatningskrav. For det annet bør ikke påtalemyndigheten på denne måte kunne disponere over midler tilhørende statskassen, jf. det som ovenfor er anført for å legge avgjørelsen til retten. I dette tilfelle får skadelidte nøye seg med å fremsette krav om dekning av inndragningsobjektet for forhørsretten etter at inndragning er skjedd ved forelegg.»

Kommisjonen foreslår ingen endring i denne rettsstanden. Henvisningene i utk § 13–9 andre ledd om at slike avgjørelser må foretas av en domstol, er derfor beholdt i lovteksten, i motsetning til ellers i kapitlet, hvor det foreslås at ordlyden tilpasses foreleggsordningen, jf avsnitt 8.13.1 foran. Det samme gjelder tredje ledd. Den *opprinnelige* inndragningen av utbyttet som nevnt i tredje ledd, kan imidlertid være vedtatt ved forelegg på vanlig måte. Dette er det tatt hensyn til i lovteksten.

8.13.11 Utk § 13–10. Særregler for inndragning av en informasjonsbærer

Utk § 13–10 erstatter tidl utk § 78 om inndragning av trykt skrift, jf delutredning V s 203 og 285.

Kommisjonen har tidligere gått inn for at legaldefinisjonen av trykt skrift bør utvides, jf delutred-

ning V s 66–67. Kommisjonens gjennomgåelse av straffelovens spesielle del har imidlertid vist at det ikke er behov for noen generell legaldefinisjon av begrepet i straffelovens alminnelige del, jf avsnitt 7.7.2 foran. Når det gjelder særregler knyttet til inndragning av trykt skrift, er den nåværende kommisjonen på den annen side enig i at det ikke er hensiktsmessig å videreføre den avgrensningen av anvendelsesområdet som følger av gjeldende rett, jf strl § 10. Mer moderne hjelpemidler for å lagre informasjon bør således likestilles med trykt skrift, jf for eksempel videokassetter, filmer, lydbånd, kassetter, CDer, harddisker og disketter for lagring av dataprogrammer og annen elektronisk informasjon. Som fellesbegrep for slike uttrykksformer har kommisjonen valgt betegnelsen «informasjonsbærer». Det framgår uttrykkelig av definisjonen i utk § 13–10 første ledd at bestemmelsen kommer til anvendelse uten hensyn til om informasjonen er lagret skriftlig, elektronisk, visuelt eller auditivt. Det er ikke noe krav at informasjonsbæreren «mangfoldiggjøres og tilbys et større antall personer» jf tidl utk § 18. Dette har sammenheng med at anvendelsen av utk § 13–10 forutsetter at skriftet mv er inndratt i medhold av en annen bestemmelse, jf nedenfor.

I motsetning til tidl utk § 78, jf strl § 38, gir ikke utk § 13–10 i seg selv hjemmel for inndragning. Etter den nåværende kommisjonens oppfatning er behovet for inndragning av trykt skrift og andre informasjonsbærere ivaretatt ved utk § 13–4 om forebyggende inndragning, jf strl § 37 b. Etter omstendighetene kan også utk § 13–3 om inndragning av ting, jf strl § 35, komme til anvendelse, men da må den straffbare handlingen allerede være begått.

For inndragning i medhold av utk § 13–4 kreves det riktignok at det foreligger «en nærliggende fare for» en straffbar handling. Et slikt krav gjenfinnes ikke uttrykkelig i strl § 38. Etter kommisjonens oppfatning gir dette likevel ikke behov for å videreføre en egen hjemmel for inndragning av informasjonsbærere. Etter gjeldende rett er det en forutsetning for inndragning i medhold av strl § 38 at skriftet er mangfoldiggjort, jf strl § 10 første ledd. I legaldefinisjonen av trykt skrift i tidl utk § 18 er det tilføyd et krav om at skriftet «tilbys et større antall personer». Ansvar inntre for øvrig ikke for «eksemplarer som ikke er tilgjengelige for almenheten, og som befinner seg på sted hvorfra de ikke tilsiktes videre utbredt», jf strl § 38 siste ledd. Formålet med bestemmelsen er derfor åpenbart å gi hjemmel for å gripe inn mot selve skriftet for å avverge skadevirkningene ved en eventuell utbredelse. Normalt vil da også vilkårene for forebyg-

gende inndragning være oppfylt, jf utk § 13–4 nr 1 (strl § 37 b). Matningsdal, Inndragning s 306 understreker at inndragning i medhold av strl § 38 beror på rettens skjønn, og at det derfor er naturlig å foreta de samme vurderingene som ved inndragning etter strl § 37 b. Hans konklusjon er at det «neppe (kan) påvises noe tilfelle hvor man ikke kunne oppnådd samme resultat med hjemmel i § 37 b».

Når den straffbare handlingen allerede er foretatt, vil inndragning som nevnt kunne foretas i medhold av strl § 35, jf utk § 13–3 om inndragning av ting. Det er sjelden «det straffbare innholdet» det refereres til i tidl utk § 78, er straffbart *i seg selv*. For å utløse et strafferettslig ansvar kreves det regulært at innholdet framsettes offentlig, jf for eksempel strl § 135 a, jf utk § 20–4 om hets, som retter seg mot en meddelelse som «framsettes offentlig eller på annen måte spres blant allmennheten». For så vidt gjelder barnepornografi, er det imidlertid tilstrekkelig med besittelse, jf utk § 28–17 om pornografi, og inndragning kan følgelig foretas i medhold av utk § 13–3 uavhengig av om det er fare for utbredelse.

Ved den legaldefinisjonen av trykt skrift som ble foreslått av den tidligere kommisjonen, jf tidl utk § 18, var det som nevnt tatt inn et vilkår om at skriftet må «tilbys et større antall personer» for i det hele tatt å regnes som trykt skrift i lovens forstand. I delutredning V s 67 anføres det at denne tilføysen ikke vil ha noen stor praktisk betydning, ettersom slik utbredelse normalt er en forutsetning for påtalemyndighetens oppmerksomhet. Selv om tilleggsvilkåret ikke nødvendigvis er det samme som et krav om offentliggjøring mv, jf ovenfor, viser dette etter den nåværende kommisjonens oppfatning at en egen inndragningshjemmel for trykt skrift mv heller ikke vil ha noen særlig selvstendig betydning i forhold til utk § 13–3 om inndragning av ting.

Den nåværende kommisjonen har på denne bakgrunn kommet til at det vil være overflødig med en særskilt inndragningshjemmel for informasjonsbærere. Derimot antar kommisjonen at det fortsatt kan være behov for særreglene i tidl utk § 78 andre ledd, jf også delutredning V s 203. Ved vurderingen av om strl § 38 bør videreføres, synes den tidligere kommisjonen å ha lagt avgjørende vekt på behovet for å videreføre enkelte særregler for inndragning av trykt skrift. Etter å ha argumentert for at slik inndragning også vil kunne oppnås ved bruk av tidl utk § 79 om inndragning som forebygging, understreker kommisjonen der at den «likevel (er) av den oppfatning at en særbestem-

melse om trykt skrift bør beholdes, da inndragning av trykt skrift reiser enkelte særlige spørsmål».

Den nåværende kommisjonen foreslår reglene i tidl utk § 78 andre ledd videreført i utk § 13–10 første ledd, men nå med et videre anvendelsesområde, jf ovenfor om begrepet «informasjonsbærere». Endringene har medført at bestemmelsen er betydelig omskrevet.

8.14 Utk kap 14. Fellesregler om reaksjonsfastsettingen

8.14.1 Innledning

Utk kap 14 svarer i hovedsak til tidl utk kap 13, jf delutredning V s 208–236. De viktigste endringene er at tidl utk § 86 er tatt ut av kapitlet og innarbeidet i utk § 3–16 om forhold som kan føre til straffritak, jf avsnitt 8.3.17 foran, og at tidl utk § 91 er sløyfet, jf avsnitt 5.4.4 foran. Utover dette foreslås det en del språklige og redaksjonelle endringer. Det foreslås samme kapitteloverskrift som i tidl utk kap 13.

8.14.2 Utk § 14–1. Fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart

Utk § 14–1 svarer til tidl utk § 85, jf delutredning V s 213–214 og s 286, likevel slik at det er foretatt en del språklige og redaksjonelle endringer.

Rekkefølgen av de ulike nedsettingsgrunnene er endret noe i forhold til tidl utk § 85 første ledd, slik at bestemmelsen følger systematikken i utk § 3–16 i den utstrekning samme grunn er omhandlet begge steder.

I høringsrunden mente *Advokatforeningen* at tidl utk § 85 første ledd nr 1 og 3 var «rimelige og vel begrunnet».

For å tydeliggjøre sammenhengen mellom utk § 14–1 første ledd og utk § 85 første ledd bemerkes ellers at utk § 14–1 første ledd

- nr 1, 2 og 3 svarer til tidl utk § 85 første ledd nr 1, på den måten at det i utk er delt opp i tre numre etter mønster av utk § 3–16 nr 1, 2 og 3. I stedet for henvisningen til tidl utk § 39, jf nå utk § 3–16 nr 1 til 3, er imidlertid beskrivelsen av de relevante tilstandene tatt direkte inn i lovteksten;
- nr 4 svarer til tidl utk § 85 første ledd nr 7, likevel slik at vilkåret om at vedkommende «har meldt seg», er foreslått sløyfet. Dessuten er det tatt inn et uttrykkelig krav om at tilståelsen må være «uforbeholden», jf strl § 59 andre ledd;
- nr 5 svarer til tidl utk § 85 første ledd nr 5, likevel slik at det er foretatt enkelte omformulerin-

ger, blant annet ved at «medvirket» er endret til henholdsvis «handlet» og «deltatt», jf tilsvarende endring i utk § 3–16 nr 5. Se nærmere om bakgrunnen for dette i avsnitt 8.3.17 foran;

- nr 6 svarer til tidl utk § 85 første ledd nr 3, likevel slik at henvisning til paragrafene for straffrihetgrunnene er sløyfet som overflødige,
- nr 7 er ny og henger sammen med at tidl utk § 26 tredje ledd ikke følges opp, jf avsnitt 8.3.6 foran,
- nr 8 svarer til tidl utk § 85 første ledd nr 2, med den tilføysen at bestemmelsen bare gjelder «ved overtredelse av straffebud som krever forsett», jf utk § 3–16 nr 8,
- nr 9 svarer til tidl utk § 85 første ledd nr 4,
- nr 10 svarer til tidl utk § 85 første ledd nr 6,
- nr 11 svarer til tidl utk § 85 første ledd nr 8.

Utk § 14–1 andre ledd svarer til tidl utk § 85 andre ledd, og gir en generell hjemmel for å fastsette lavere straff enn minstestrafen eller en mildere straffart. Bortsett fra at bestemmelsen gir adgang til å fastsette mildere straffarter, det vil si bot selv om straffebudet bare hjemler fengsel, vil behovet for en slik bestemmelse først og fremst avhenge av i hvilken utstrekning man opererer med straffebud med minstestraft. Flertallet i den nåværende kommisjonen foreslår bare å videreføre minstestraft i tre bestemmelser: En minstestraft på to års fengsel i utk § 28–6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år og en minstestraft på 6 års fengsel i utk §§ 27–5 og 27–6 om vanlig og grovt drap. Et mindretall i kommisjonen går inn for at det også videreføres en minstestraft på 2 års fengsel i utk § 29–5 om grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse. Et annet mindretall i kommisjonen ønsker imidlertid ikke i noe tilfelle å videreføre ordningen med minstestraft, jf avsnitt 5.4.6 foran.

I forbindelse med drapsbestemmelsen foreslår kommisjonen også å videreføre de nåværende, særlige hjemlene for straffnedsettelse for drap med samtykke, medlidenhetsdrap og medvirkning til selvmord i strl §§ 235 og 236, jf utk §§ 27–8, 27–9 og 27–10. Disse bestemmelsene gir bedre veiledning for rettsanvendelsen enn utk § 14–1 andre ledd, ved at de uttrykkelig angir under hvilke omstendigheter straffen for slike drap skal kunne settes ned. Virkeområdet er imidlertid begrenset til noen få typetilfeller av drap. I forhold til drap av en helt annen karakter vil derfor § 14–1 andre ledd gjelde på vanlig måte, selv om det uansett skal mye til å sette straffen for drap lavere enn minstestrafen på 6 år. I prinsippet gjelder § 14–1 andre ledd også for drap som har momenter av samme karakter som drap med samtykke, medlidenhetsdrap og

medvirkning til selvmord, men hvor vilkårene for straffnedsettelse etter de særlige bestemmelsene i utk §§ 27–8, 27–9 og 27–10 ikke er oppfylt. Her vil det imidlertid som hovedregel være mindre plass for straffnedsettelse i henhold til utk § 14–1 andre ledd, jf drøftelsen av utk § 27–10 i avsnitt 9.13.2 nedenfor.

Også i utk § 14–1 andre ledd er det foretatt et par språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.14.3 Utk § 14–2. Tilståelsessaker

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 59 andre ledd første punktum.

Bestemmelsen ble revidert ved lov 2. mars 2001 nr 7, jf Ot prp nr 81 (1999–2000) s 32 flg og s 59. Domstolene har etter lovendringen en *plikt* til å ta en uforbeholden tilståelse i betraktning ved straffutmålingen. Etter kommisjonens oppfatning bør bestemmelsen videreføres.

Resten av strl § 59 foreslås for øvrig videreført i utk § 14–1 første ledd nr 4, jf avsnitt 8.14.2 foran, bortsett fra adgangen til straffbortfall i tilfeller som nevnt i strl § 59 første ledd, jf § 58 siste punktum, som i stedet fanges opp av utk § 3–16 nr 4, jf avsnitt 8.3.17 foran.

8.14.4 Utk § 14–3. Fellesstraff ved flere lovbrudd

Utk § 14–3 svarer til tidl utk § 87 første ledd, jf delutredning V s 216–221 og s 287, likevel slik at det er foretatt noen mindre språklige endringer.

I Innst O nr 63 (1998–99) ba Stortinget Regjeringen om å vurdere en endring av strl § 62, jf tilsvarende regel i utk § 14–3 første punktum, for eventuelt å gi adgang til å idømme strengere maksimalstraff i konkurrenstilfeller enn det maksimalgrensen på halvannen ganger den høyeste strafferammen gir adgang til. Se også St prp nr 1 (1999–2000) s 13–14 og Innst S nr 101 (1999–2000) s 2. Kommisjonen er kjent med at det for tiden pågår et lovarbeid med sikte på å følge opp henstillingen fra Stortinget. Kommisjonen ser imidlertid ikke behov for å heve rammene i strl § 62, og går i stedet inn for å holde fast ved gjeldende rett.

Etter andre punktum kan strafferammen ved konkurrans komme opp i fengsel i 20 år. Dette gjelder likevel ikke når gjerningspersonen var under 18 år på handlingstidspunktet. I slike tilfeller foreslår et flertall i kommisjonen at straffen aldri kan overstige 8 år, jf utk § 6–3 andre punktum og avsnitt 8.6.4 foran.

Tidl utk § 87 andre ledd tilsvarende strl § 62 andre ledd. I Ot prp nr 72 (1989–90) s 61 heter det om denne bestemmelsen:

«For ordens skyld presiseres det her at konkurransbestemmelsene i første ledd også gjelder når samfunnstjeneste idømmes.»

Selv om tidl utk § 87 første ledd er noe endret i forhold til strl § 62 første ledd, er hovedinnholdet i bestemmelsene det samme, nemlig at det ved konkurrans skal idømmes en fellesstraff som kan overstige lengstestrafen i det strengeste straffebudet med inntil det halve. Det kunne være nærliggende å anta at en tilsvarende anvendelse av disse reglene på samfunnsstraff må medføre at rammen på 420 timer i utk § 8–3 kan økes med inntil det halve i konkurrenstilfellene. Dette er imidlertid ikke tilfelle. Hovedregelen om en grense på 420 timers samfunnsstraff gjelder uansett om saken omfatter ett eller flere forhold, jf delutredning V s 220. Men da blir det høyst uklart hva som menes med at første ledd «gjelder tilsvarende», utover det selvsagte at det også ved ilegging av samfunnsstraff skal idømmes en felles straff i konkurrenstilfellene, jf tidl utk § 87 første ledd første punktum. Det foreslås på denne bakgrunn at tidl utk § 87 andre ledd første punktum ikke videreføres.

Den nåværende kommisjonen er dessuten kommet til at det heller ikke er behov for en uttrykkelig regel som i tidl utk § 87 andre ledd andre punktum. Det følger av de alminnelige prinsippene for straffutmålingen at man ved vurderingen av hva som ansees som en passende reaksjon, må se samtlige strafferettslige reaksjoner overfor samme lovbrøyer i sammenheng, og at det ved konkurrans normalt gis en ikke ubetydelig «kvantumsrabatt». Utslag av disse prinsippene er i dag lovfestet i strl § 26 a første ledd siste punktum og § 28 a femte ledd siste punktum. I delutredning V foreslås det å sløyfe begge disse bestemmelsene nettopp med den begrunnelsen at de er overflødige i lys av de alminnelige straffutmålingsprinsippene, jf delutredning V s 167. Det samme kan altså sies om tidl utk § 87 andre ledd andre punktum, som derfor heller ikke foreslås videreført.

En ytterligere begrunnelse for å sløyfe tidl utk § 87 andre ledd andre punktum er at bestemmelsen ut fra forarbeidene til den likelydende bestemmelsen i strl § 62 andre ledd andre punktum har en noe snevrere rekkevidde enn ønskelig. Ifølge Ot prp nr 72 (1989–90) s 61 medfører bestemmelsen

«at det skal idømmes kortere samfunnstjeneste der det samtidig pådømmes et annet forhold som gir ubetinget fengsel, enn der forholdet som gir samfunnstjeneste pådømmes alene».

Kommisjonen er enig i at en slik løsning ofte vil kunne være naturlig. Men etter omstendighetene vil det kunne ansees like hensiktsmessig at «rabatten» i slike tilfeller heller kommer til uttrykk i redusert fengselsstraff. Ved ikke å følge opp tidl utk § 87 andre ledd andre punktum ønsker kommisjonen også å markere at domstolene må stå fritt i dette spørsmålet.

8.14.5 Utk § 14–4. Etterskuddsdom

Utk § 14–4 svarer til tidl utk § 88, jf delutredning V s 221–228 og s 287, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer.

I høringsrunden uttalte *Advokatforeningen* blant annet:

«Utvalget kan ikke se at endringer som her foreslås er vesentlige. Snarere virker det likegyldig om man går over til nye regler eller beholder de gamle.»

8.14.6 Utk § 14–5. Varetektsfradrag

Utk § 14–5 svarer i hovedsak til tidl utk §§ 89 og 90, jf delutredning V s 228–234 og s 287.

Det foreslås at alle bestemmelsene om varetektsfradrag samles i én paragraf ved at tidl utk §§ 89 og 90 slås sammen. Videre foreslås det at de to leddene i tidl utk § 89 slås sammen til ett ledd, og at tidl utk § 90 andre ledd om straffutmålingsutsettelse flyttes ned til utk § 14–5 sjuende ledd, ettersom denne reaksjonen forekommer relativt sjelden.

I høringsrunden uttalte *Oslo politikammer*:

«I utkastets § 89, 2. ledd gis en bestemmelse om at det kan gis fradrag for varetekt i forbindelse med andre saker. Oslo politikammer vil advare mot denne nyskapningen. Motivene betoner ikke dette i utpreget grad, men nevner at det kreves en 'særlig begrunnelse'. Videre nevnes en del eksempel-situasjoner. Det generelle inntrykket av disse er at det ikke kreves så mye som den vanlige språklige forståelsen av 'særlige tilfeller' tilsier.

Vi peker på at ordningen vil kunne innebære at potensielle fremtidige lovbrutere i praksis får et slags 'frikort' for å utøve kriminalitet. Det behov man har for å kompensere en evt. ukorrekt varetektsfengsling må ivaretas på annen måte f.eks. ved erstatningsregler slik de allerede foreligger.

I motivene for den foreslåtte nye regelen heter det nokså innledningsvis at *'Regelen i annet ledd vil være en nyttig påminnelse for påtalemyndigheten om å søke å samle sakene mest*

mulig'. Vi deler ikke dette synet. Dersom det foreligger et slikt behov for påminnelse, bør påtalemyndigheten instrueres på en annen måte. For øvrig er det vår erfaring at påtalemyndighetens beste påminnelse er det faktum at saker som er samlet tilsvarende arbeid som er spart.»

Advokatforeningen mente på sin side at regelen om rett til avkorting for frihetsberøvelse i en annen sak burde være ubetinget, «bortsett kanskje fra hvor erstatning er gitt for uberettiget forfølgning».

Kommisjonen fastholder imidlertid sitt tidligere standpunkt. En ubetinget rett til avkorting vil etter kommisjonens oppfatning føre for langt. På den annen side er det klart at behovet for bestemmelsen avhenger av at ikke det gis en ubetinget rett til erstatning for fengsling som ikke leder til domfellelse, jf strpl kap 31. Det vises til at det for tiden pågår et lovarbeid med sikte på å endre reglene om erstatning for uberettiget forfølgning.

Oslo politikammer og *Advokatforeningen* hadde motstridende oppfatninger også når det gjaldt tidl utk § 90 første ledd andre punktum om at det skal gis én dags fradrag for del av et døgn.

Oslo politikammer uttalte om dette:

«Både i Sverige og i Danmark er det slik at en pågripelse må ha vart i minst 24 timer, for at den angjeldende skal få fradrag for dette når straffen blir idømt. I Norge fører enhver kortvarig pågripelse etter straffeprosessloven til fradrag med ett døgn. Kommisjonen foreslår dette videreført, dog slik at man ikke lenger skal få fradrag med to døgn dersom man har vært så heldig å ha blitt pågrepet noen minutter på en av sidene av midnatt.

Oslo politikammer går inn for at den regel som gjelder i våre naboland også gjøres gjeldende hos oss. I kommisjonens innstilling finnes det, så vidt vi kan se, ikke henvisning til noen undersøkelse om virkningen av de norske fradragsreglene i praksis. Vår erfaring er at for aktive vinningskriminelle har dagens regler stor betydning. Det samlede antall dager som fratrekkes etter disse reglene ved domfellelse kan være betydelig.

I forbindelse med promillelovgivningen må den mistenkte avfinne seg med å bli med inn på et politikammer for å gjennomføre visse praktiske rutiner rundt forholdet, så som blodprøvetaking mm. Vi kan ikke se at det er urimelig at også utøveren av annen kriminalitet skulle måtte finne seg i å bli kortvarig pågrepet i direkte tilknytning til forholdet uten at han får noe fradrag for dette. For øvrig nevner vi at dagens ordning medfører et ikke ubetydelig arbeide for påtalemyndigheten når en sak skal pådømmes. Det kan være et nokså omstendelig

arbeide å finne og summere disse dagene. Som man vil se i Retstidende, er det ikke sjeldent det gjøres feil.»

Advokatforeningen uttalte derimot følgende:

«Utvalget mener at kommisjonen her foreslår en temmelig unødig endring. Endringen vil også helt sikkert medføre større praktiske problemer enn i dag med hensyn til å beregne varetektsfradraget. Betraktningene om spekulasjon i 'oppsamling av varetektsfradrag' virker oppkonstruerte og småskårne. Dagens ordning er vel innarbeidet i praksis og bør beholdes.»

Etter kommisjonens syn er det mulig at enkelte vanekriminelle vil kunne samle opp flere kortvarige pågripelser før domsavsigelsen på en slik måte at et varetektsfradrag hvor hver del av et døgn utgjør en full dag, vil kunne virke uforholdsmessig gunstig. På den annen side må selv en kortvarig pågrepelse antas å virke såpass inngripende på de fleste at det er rimelig at dette kompenseres med en full dags fratrekk i den endelige straffen, og lovens hovedregel bør legges opp etter dette. Men å innrømme to dagers fratrekk for frihetsberøvelser omkring midnatt som bare varer noen få timer eller enda kortere, vil etter kommisjonens syn innebære en for gunstig kompensasjon. På denne bakgrunn opprettholdes forslaget i delutredning V på dette punktet.

I prinsippet åpnes det dermed for varetektsfradrag for svært kortvarige og lite inngripende frihetsberøvelser. Etter den nåværende kommisjonens oppfatning rimer det da dårlig at frihetsberøvelse i forbindelse med framstilling for utåndingsprøve, blodprøve eller klinisk legeundersøkelse *ikke* gir grunnlag for varetektsfradrag, en ordning som foreslås videreført i delutredning V, jf s 229 og 232. På dette punktet foreslår kommisjonen derfor nå en endring, ved at frihetsberøvelse i forbindelse med slik framstilling også skal gi rett til fradrag. I lys av den praksis som har vært lagt til grunn i tråd med avgjørelsen i Rt 1974 s 1366, er det nødvendig at den foreslåtte endringen kommer til uttrykk i loven, jf innskuddet i utk § 14–5 første ledd første punktum.

For at varetektsfradrag skal innrømmes, kreves det at det foreligger en «frihetsberøvelse». Når føreren ikke tas med bort fra kjøretøyet til politistasjon, lege eller andre for prøvetaking, for eksempel når politiet tar utåndingsprøve av føreren i veikanten i umiddelbar tilknytning til den kjøringen mistanken gjelder, kan dette ikke regnes som frihetsberøvelse i lovens forstand. Det ansees ikke nødvendig å si dette uttrykkelig i loven.

Sammenliknet med tidl utk §§ 89 og 90 er det også foreslått en rekke språklige endringer uten betydning for realiteten. Blant annet er ordet «del» i tredje ledd endret til «delen av straffen», «fengsel» i tredje ledd endret til «fengselsstraff», og «fradrag» i tredje og sjette ledd endret til «varetektsfradraget». Henvisninger til paragrafer foran i straffeloven er sløyfet som overflødige. Formuleringen «gjøres det anmerkning om» i femte ledd andre punktum er endret til «skal det anmerkes i dommen eller forelegget». Hensikten med dette er å minne om at bestemmelsen også kommer til anvendelse ved påtalemyndighetens utferdigelse av forelegg, jf delutredning V s 234. En tilsvarende påminnelse bør tas inn i straffeprosesslovens regler om forelegg, jf utkast til strpl § 256 nytt andre ledd.

8.14.7 Utk § 14–6. Fradrag for fullbyrdet strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet

Utk § 14–6 svarer til tidl utk § 10, jf delutredning V s 55 og 278, likevel slik at det er foretatt noen språklige endringer.

Bestemmelsen var i delutredning V plassert i kapittel 1 om lovens virkeområde etter samme systematikk som i gjeldende straffelov. Regelen er imidlertid en ren straffutmålingsregel og er derfor foreslått overført til dette kapitlet.

Advokatforeningen uttalte i høringsrunden:

«Forslagets § 10 gjelder fradrag for utholdt straff i utlandet for handlinger som senere blir pådømt i Norge. Der bestemmes det at reaksjonen 'så vidt mulig trekkes fra i den dom som avsies'. Utvalget mener det er betenkelig at det skal overlates til rettens skjønn i hvilken utstrekning utholdt straff for samme handling som pådømmes i Norge skal komme til fradrag. Utvalget er klar over at det også i nåværende straffelovs § 13, 4. ledd, brukes uttrykket 'så vidt mulig', men foreslår 'så vidt mulig' strøket i den nye § 10. Det er vanskelig å se noen legislativ begrunnelse for at man ikke skal kunne tilstå fradrag for utholdt straff på linje med det selvfølgeligelige prinsipp at man får fradrag for utholdt varetekt selv om den er utholdt i utlandet. Det vises til utkastets § 89, 1. ledd.

Hvis man ønsker å hensynta forhold omkring den utholdte straff i utlandet er det et straffutmålingsmoment.»

Det er kommisjonens mening at bestemmelsen skal innebære et påbud om fratrekk i den norske dommen for straff som er utholdt som følge av den utenlandske dommen. Uttrykket «så vidt mulig» tar sikte på tilfeller hvor den norske reaksjonen

ikke er direkte sammenliknbar med den utenlandske, slik at noe egentlig fradrag ikke er mulig. For eksempel kan det ha vært ilagt og betalt en bot i utlandet, mens den norske domstolen mener forholdet kvalifiserer til fengselsstraff. Også i dette tilfellet innebærer imidlertid bestemmelsen et påbud om å ta hensyn til den utenlandske reaksjonen. Men størrelsen på fratrekket må her nødvendigvis bero på rettens skjønn.

I forhold til tidl utk § 10 foreslås bestemmelsen noe omformulert, uten at det er tilsiktet noen realitetsendring. Uttrykket «utholdt», som først og fremst forbindes med frihetsstraff, er endret til «fullbyrdet» for å tydeliggjøre at det for eksempel også skal kunne gjøres fradrag for en betalt bot. «Strafferettslig reaksjon» tilsvarer «straff eller en annen reaksjon» i tidl utk, og bringer terminologien i overensstemmelse med utk kap 5. Her bør man likevel være klar over at det henvises til utenlandske strafferettslige reaksjoner som kan avvike fra våre. Uttrykket har en videre rekkevidde enn det tilsvarende uttrykket i art 1 i den europeiske konvensjonen 21. mars 1983 om overføring av domfelte, jf lov 20. juli 1991 nr 67 om overføring av domfelte. Ved tilføyelsen «ilagt» foran «i utlandet» ønsker kommisjonen å framheve to forhold. For det første må den strafferettslige *reaksjonen* være ilagt i utlandet. Hvorvidt *fullbyrdingen* har funnet sted i utlandet eller eventuelt i Norge, er derimot uten betydning. For det andre trenger ikke reaksjonen nødvendigvis å være *idømt* av en *domstol* i utlandet. Eventuelle bøteforelegg og andre reaksjoner ilagt av utenlandsk påtalemyndighet skal også kunne gi grunnlag for fradrag dersom vilkårene for øvrig er oppfylt. Videre foreslås det at uttrykket «den dom som avsies» endres til «den norske dommen». Bestemmelsen må gis tilsvarende anvendelse ved utferdigelse av forelegg.

Fratrekk skal selvsagt bare skje i den *utstrekning* reaksjonen er fullbyrdet. Det ansees unødvendig å si dette uttrykkelig i lovteksten.

8.15 Utk kap 15. Foreldelse mv

8.15.1 Innledning

Utk kap 15 svarer i hovedsak til tidl utk kap 15, jf delutredning V s 254–268.

Det foreslås samme kapitteloverskrift som i tidl utk kap 15.

I delutredning V foreslo den tidligere kommisjonen en regel om såkalt absolutt foreldelsesfrist, jf om tidl utk § 108 i delutredning V s 264 og 289. I høringsrunden fikk dette forslaget prinsipiell tilslutning fra *Advokatforeningen*, som imidlertid

også hadde visse innvendinger, blant annet mot overskriften «Absolutt foreldelse»:

«Uttrykket bringer tanken hen på foreldelsesfrist regnet fra det vanlige utgangspunktet for fristen, dvs når det straffbare forhold er begått/opphørt. Etter utkastet løper imidlertid den absolutte foreldelsesfristen fra det tidspunkt foreldelsen avbrytes ved at mistenkte får stilling som siktet. Bestemmelsen innebærer således en maksimumsfrist for hvor lenge fristavbrytelsen skal ha virkning. Etter Lovutvalgets mening ville det ha vært mer naturlig å innarbeide denne bestemmelsen i utkastet § 107.»

Advokatforeningen mente også at man for overtredelser med lange foreldelsesfrister burde ha vesentlig kortere frister enn det kommisjonens forslag ville medføre. Det ble antydning en frist på «kan-skje ett år, men med mulighet for forlengelse av retten etter en konkret vurdering».

ØKOKRIM kunne heller ikke gi full tilslutning til regelen i tidl utk § 108, og anførte i den forbindelse at:

«Forslaget vil i større økonomiske straffesaker ofte medføre at det i praksis ikke vil være mulig å la saken omfatte straffbare forhold med lav strafferamme (mindre enn ett års fengsel). Etterforskningen av store sakskompleks vil også i fremtiden kunne ta 2–3 år. Dersom saken starter med ransaking (og dermed følgende siktelse), vil forhold med 2 års foreldelse måtte falle bort. I slike tilfeller vil regelen eventuelt kunne føre til at tiltale blir tatt ut før etterforskningen av hele sakskomplekset er ferdig, noe som selvsagt er meget uheldig, både for siktede, domstolen og påtalemyndigheten selv.»

Etter en lovendring 3. mars 2000 nr 13 er ikke lenger utgangspunktet etter strpl § 13 første ledd at forfølgningen mot en person for flere straffbare handlinger *skal* forenes i én sak, men det er fortsatt en adgang til dette såfremt det lar seg gjøre uten vesentlig forsinkelse eller vanske. Det problemet ØKOKRIM peker på, kunne i prinsippet tenkes løst ved ikke å forene sakskomplekset, slik at forholdene med kort foreldelsesfrist i stedet irtteføres separat og forut for de mer alvorlige overtredelsene. Generelt sett kan det nok etter kommisjonens syn være fornuftig å ikke benytte adgangen etter strpl § 13 til å forene større sakskomplekser i økonomiske saker. Dersom påtalemyndigheten får gjennomslag for en passende reaksjon i den første saken, vil det ofte kunne være hensiktsmessig å henlegge de gjenstående forholdene av prosessøkonomiske grunner. Men det vil sjelden være slik at det er naturlig å dele opp saken etter forholdenes alvorlighetsgrad. Innenfor hver del i et større

sakskompleks vil man regelmessig finne både mer og mindre alvorlige forhold. I praksis vil adgangen til å dele saken derfor ikke løse det problemet ØKOKRIM peker på.

Videre anførte ØKOKRIM:

«Et særlig hensyn er at det i mange økonomiske straffesaker foregår etterforskning i utlandet. Her har ikke politi og påtalemyndighet den nødvendige kontroll og styring med fremdrift og prioritering av etterforskningen. I slike saker med omfattende og tidkrevende utenlandsetterforskning kan forslaget medføre at påtalemyndigheten må ta ut tiltale lenge før etterforskningen i utlandet er gjennomført, for å unngå at foreldelse inntreffer. Det kan være svært uheldig i forhold til tiltalte dersom etterforskningsresultatet i utlandet likevel ikke gir grunn til strafforfølgning og tiltalen må trekkes. Også i forhold til domstolenes planlegging og forberedelse til hovedforhandling kan det skape problemer dersom hovedforhandling stadig må skyves ut pga manglende resultat fra etterforskning i utlandet.»

Etter ØKOKRIMs syn kunne en løsning her være at det ble innført en lengre absolutt foreldelsesregel, for eksempel 5 år, i forhold til den lovgivningen som er mest sentral (aksjelovene, verdipapirhandelloven, banklovene), eventuelt at den ordinære foreldelsesfristen i disse lovene ble forlenget, slik ligningsloven gir eksempel på, jf også uttalelsen fra *Politimesteren i Vadsø*:

«(S)ærlig ved en del økonomisk relaterte straffesaker er lovens foreldelsesfrist alt for kort fordi sakene kommer til påtalemyndighetens kjennskap sent eller sakene tar lang tid å etterforske og jeg foreslår at ihvertfall den korteste fristen for foreldelse forhøyes vesentlig.»

I tillegg til de innvendingene mot en absolutt foreldelsesfrist som ØKOKRIM nevner, kommer at en slik regel kan medføre at påtalemyndigheten avstår fra å foreta ellers velbegrunnede etterforskningskritt, for eksempel ransaking, for å unngå at den absolutte fristen begynner å løpe. Det er uheldig med regler som inviterer til slike overveielser.

Både svensk og finsk rett har regler om absolutt foreldelse. Fristene er imidlertid av en helt annen lengde enn de som følger av forslaget i delutredning V. Ved overtredelser med strafferamme på inntil 2 års fengsel inntreffer den absolutte foreldelse først etter 15 år i Sverige og Finland (i bøtetilfeller er den absolutte fristen 5 år i Sverige). Fristen regnes fra gjerningstidspunktet, men det er unntak fra dette utgangspunktet. Ved høyere strafferammer er fristen normalt 30 år. I Danmark er det ikke regler om absolutt foreldelse.

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) art 6 nr 1, jf menneskerettsloven 21. mai 1999 nr 30, fordrer rettergang «innen rimelig tid». Kommisjonen kan imidlertid ikke se at konvensjonen nødvendigvis gjør en bestemmelse som foreslått. Kriteriet i EMK er skjønnspreget og avhengig av en totalvurdering av en rekke momenter. Absolutte fristregler tar ikke hensyn til behovet for en slik sammensatt vurdering. Spesielt gjelder dette ved straffbare handlinger med lave strafferammer. Her vil regelen lett kunne føre til at rettsforfølgningen må stanses selv om tidsbruken klart er innenfor grensen i forhold til konvensjonen. Ved mer alvorlige straffebud angir tidl utk § 108 første ledd såvidt lange frister at regelen uansett ikke forhindrer muligheten for konvensjonsbrudd.

I Rt 1996 s 173 hadde det gått 17 måneder fra fornyet behandling ble tillatt til påtalemyndigheten utferdiget tiltale for lagmannsrett. Her uttalte førstvoterende: «Jeg vil ikke se bort fra at den tid det tok fra lagmannsrettsbehandling ble tillatt, til ny tiltale ble utferdiget, sammen med det tidligere tidsforløp har medført at EMK art 6 må anses overtrådt. Jeg finner det imidlertid ikke nødvendig å ta standpunkt til det ... » Forholdet gjaldt overtredelse av merverdiavgiftsloven 19. juni 1969 nr 66 § 72 nr 1, jf strl § 271, hvor foreldelsesfristen er 10 år. De straffbare handlingene opphørte høsten 1987. De ble innberettet til påtalemyndigheten i januar 1988, og siktelse ble tatt ut i januar 1990. Den foreslåtte regelen ville ikke kommet til anvendelse for de forholdene som domfellelsen i denne saken gjaldt. Eksemplet illustrerer at forslaget i tidl utk § 108 først og fremst har betydning for foreldelse av straffbare handlinger med lav strafferamme.

Det er ikke ønskelig med en generell regel om absolutt foreldelse som på den ene side er så romslig at den i svært mange tilfeller ikke vil ha noen praktisk betydning, jf Advokatforeningens uttalelser, mens den på den annen side eventuelt måtte uthules av en rekke unntak for å imøtekomme ØKOKRIMs innvendinger. Forenklings- og samordningshensyn taler dertil mot at det fastsettes særskilte foreldelsesregler for visse typer lovbrudd. Den nåværende kommisjonen er derfor kommet til at det ikke bør innføres en regel om absolutt foreldelsesfrist.

Derimot følger kommisjonen opp Straffelovrådets forslag om suspensjon av foreldelsesfristen under konkurs og gjeldsforhandling, jf nedenfor om utk § 15–7. Kommisjonen er enig med rådet i at den foreslåtte bestemmelsen neppe vil reise problemer i forhold til EMK art 6 nr 1, jf NOU 1999: 23 Forbrytelser i gjeldsforhold s 66.

I tidl utk § 118 foreslås det en videreføring og presisering av strl § 76 om adgangen til å reise og fortsette en mortifikasjonssak etter at den som har framsatt ytringen er død, jf delutredning V s 268 og 290. Senere har imidlertid Straffelovrådet foreslått at mortifikasjonsinstituttet skal overføres til sivilprosessen, jf NOU 1995: 10 Reformen innen injurielovgivningen s 59–60. Den nåværende kommisjonen er enig i at mortifikasjonsinstituttet bør fjernes fra straffeloven, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor. Dermed blir det ikke aktuelt med noen regel i straffeloven som tidl utk § 118.

8.15.2 Utk § 15–1. Opphør av straffansvar ved foreldelse

Utk § 15–1 svarer til tidl utk § 102, jf delutredning V s 262 og 289, likevel slik at det er foretatt en mindre språklig endring.

8.15.3 Utk § 15–2. Foreldelsesfristene for straffansvar

Utk § 15–2 svarer i hovedsak til tidl utk § 103, jf delutredning V s 262 og 289.

Anvendelsesområdet for alternativ 2 om 5 års foreldelsesfrist foreslås imidlertid endret til overtredder hvor den høyeste lovbestemte straffen er «fengsel inntil 3 år». Dette har sammenheng med kommisjonens valg av intervaller mellom straffesammenealternativene, jf avsnitt 5.4.2 foran.

For øvrig er det foretatt enkelte språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.15.4 Utk § 15–3. Foreldelsesfristene når flere overtredelser er begått i samme handling

Utk § 15–3 svarer til tidl utk § 104, jf delutredning V s 262 og 289, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer.

8.15.5 Utk § 15–4. Utgangspunktet for foreldelsesfristene etter § 15–2

Utk § 15–4 svarer til tidl utk § 106, jf delutredning V s 263 og 289, likevel slik at også strl § 68 første ledd andre punktum foreslås innarbeidet i bestemmelsen, jf endringene ved lov 22. mai 1998 nr 31 og 11. august 2000 nr 76.

I tillegg er det foretatt enkelte språklige og redaksjonelle endringer uten betydning for realiteten.

8.15.6 Utk § 15–5. Avbrytelse av foreldelsesfristene etter § 15–2

Utk § 15–5 svarer til tidl utk § 107, jf delutredning V s 263–264 og s 289, med den forskjell at tidl utk § 107 andre ledd er sløyfet. Det virker noe kunstig å tale om at «fristen løper videre selv om den er avbrutt ...». Realiteten i dette framgår uansett med tilstrekkelig tydelighet av bestemmelsens siste ledd.

Det er dessuten foretatt enkelte språklige endringer uten betydning for realiteten.

8.15.7 Utk § 15–6. Foreldelse av straffansvar for foretak

Utk § 15–6 svarer til tidl utk § 105, jf delutredning V s 262–263 og s 289.

I andre ledd omhandles avbrytelse av fristene, og hele paragrafen er derfor plassert etter § 15–5 som inneholder hovedreglene om fristavbrytelse. I høringsrunden gikk *Advokatforeningen* inn for en slik omplussing.

8.15.8 Utk § 15–7. Suspensjon av foreldelse under konkurs eller gjeldsforhandling

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til Straffelovrådets utkast til ny § 288 a i straffeloven, NOU 1999: 23 Forbrytelser i gjeldsforhold s 65–66 og merknadene s 85. Det er imidlertid foretatt enkelte redaksjonelle endringer.

Etter kommisjonens oppfatning hører bestemmelsen naturlig hjemme i straffelovens alminnelige del.

Suspensjonsregelen innebærer at straffelovens alminnelige foreldelsesfrister ikke løper så lenge skyldnerens bo er under konkurs eller gjeldsforhandling som nevnt i utk § 33–8 om boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning, jf strl § 281 første ledd. Dette gjelder likevel bare for overtredelser av utk kap 33 om kreditorvern eller §§ 22–15 til 22–17 om regnskapsovertredelser, jf strl kap 27 om forbrytelser i gjeldsforhold.

Forslaget fra Straffelovrådet er begrunnet med at straffbare krenkelser av kreditorers interesser ofte er svært kompliserte å avdekke, jf utredningen s 65. Som rådet påpeker, vil slike forhold ofte avdekkes nettopp i forbindelse med slik lovbasert fellesforfølgning, og da gjerne på et sent stadium av gjeldsforhandlingen eller konkursen. Ofte vil foreldelsesfristene på dette tidspunktet allerede være utløpt, eller utløpet vil være nært forestående, noe som igjen kan føre til at det tas ut lite forbedrede siktelser.

Ved beregningen av foreldelsesfristen skal det i henhold til denne bestemmelsen sees bort fra den tid bobehandlingen varer. Av hensyn til gjerningspersonen er det imidlertid tatt inn en absolutt tidsbegrensning for suspensjonen på 5 år. Forslaget synes på denne bakgrunn å ivareta de berørte interessene på en tilfredsstillende måte, også i forhold til EMK, jf avsnitt 8.15.1 foran. For øvrig nøyer kommisjonen seg med å henvise til Straffelovrådets argumentasjon.

Sammenliknet med utkastet til ny § 288 a er det foretatt en redaksjonell endring ved at bestemmelsen foreslås delt opp i to ledd. Siste punktum er dessuten noe omformulert, uten at det med dette er meningen å foreta endringer i realiteten.

8.15.9 Utk § 15-8. Straffansvar som ikke foreldes

Utk § 15-8 svarer i hovedsak til tidl utk § 109, jf delutredning V s 265–266 og s 289. Det foreslås imidlertid en utvidelse av hvilket straffansvar som ikke skal foreldes. Redaksjonelt er bestemmelsen likevel vesentlig forkortet. I tillegg er også paragrafens overskrift endret sammenliknet med tidl utk § 109.

I høringsrunden sluttet *Advokatforeningen* seg (under tvil) til tidl utk § 109. Det samme gjorde *Forsvarsdepartementet*, som samtidig forutsatte at foreldelse ikke skal skje «selv om det dreier seg om forsøk eller medvirkning til slike alvorlige forbrytelser».

I høringsrunden uttalte for øvrig *Forsvarsdepartementet* også:

«På sikt kan det etter vår vurdering være grunnlag for å vurdere å utvide oppregningen i § 109, f eks til forbrytelser mot menneskeheten (se f eks art 5 i vedtektene til den internasjonale domstolen for forbrytelser i det tidligere Jugoslavia, gjengitt i norsk oversettelse i Ot prp nr 54 (1993–94), men dette reiser slike avgrensningsspørsmål at vi i denne omgang ikke finner grunn til å fremsette et konkret forslag om utvidelse.»

I utk kap 16 foreslår kommisjonen et nytt kapittel i straffeloven som retter seg mot krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten, jf avsnitt 9.2 nedenfor. Det framgår der at utk §§ 16–1 til 16–3 i det vesentlige er ment å bygge på art 6, 7 og 8 i vedtektene 17. juli 1998 for Den internasjonale straffedomstol (Roma-vedtektene), jf nærmere om disse vedtektene i St prp nr 24 (1999–2000). Forbrytelser som faller inn under Domstolens jurisdiksjon, er ikke gjenstand for foreldelse, jf vedtektenes art 29. En tilsvarende regel bør derfor

tas inn i den norske straffeloven. Kommisjonen foreslår at dette følges opp i utk § 15-8, som enklest utformes ved hjelp av en henvisning til utk kap 16, som dekker §§ 16–1 til 16–5. Roma-vedtektene art 29 omhandler ikke noen slik avtalebestemmelse som kommisjonen foreslår i utk § 16–4. Det er uansett naturlig at straffansvaret etter denne bestemmelsen heller ikke foreldes. Det samme gjelder for straffansvar etter utk § 16–5 om overordnede ansvar for krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten.

8.15.10 Utk § 15–9. Foreldelsesfristene for inndragningsansvar

Utk § 15–9 svarer til tidl utk § 110, jf delutredning V s 266 og 290, likevel slik at innledningen i første punktum er noe omskrevet. Dessuten er «inndragning av vinning» endret til «inndragning etter §§ 13–1 og 13–2», for også å fange opp utvidet inndragning, jf endringen ved lov 11. juni 1999 nr 39 og merknadene til strl § 70 i Ot prp nr 8 (1998–99) s 73.

8.15.11 Utk § 15–10. Foreldelsesfristene for idømt frihetsstraff og samfunnsstraff

Utk § 15–10 svarer til tidl utk § 111, jf delutredning V s 266 og 290, likevel slik at det er foretatt enkelte språklige endringer.

Selv om det ikke sies uttrykkelig i bestemmelsen, er det fristene i første ledd som gjelder også for forvaring og samfunnsstraff.

8.15.12 Utk § 15–11. Utgangspunktet for foreldelsefristene etter § 15–10

Utk § 15–11 svarer i hovedsak til tidl utk § 112, jf delutredning V s 266–267 og s 290.

Andre ledd er noe omskrevet. I tillegg er det presisert at tilsvarende regel også gjelder der utsettelsen skyldes gjennomføring av samfunnsstraff, jf strl § 72 andre ledd andre punktum, som kom inn i loven i forbindelse med vedtakelsen av strl § 73 a, jf lov 4. juni 1993 nr 56.

I tredje ledd første punktum er «bestemmelse» endret til «avgjørelse».

I fjerde ledd foreslår kommisjonen at også utk § 15–11 andre ledd og § 15–14 tredje ledd skal få tilsvarende anvendelse. Dette er i overensstemmelse med gjeldende rett, jf henvisningene i strl § 73 a til henholdsvis strl § 72 andre ledd og § 74 fjerde ledd.

Også ellers er det foretatt enkelte språklige tilpasninger. Endringene har imidlertid ingen betydning for realiteten.

8.15.13 Utk § 15–12. Avbrytelse av foreldelsefristene etter § 15–10

Utk § 15–12 svarer til tidl utk § 113, jf delutredning V s 267 og 290.

8.15.14 Utk § 15–13. Idømt straff som ikke foreldes

Utk § 15–13 svarer i hovedsak til tidl utk § 114, jf delutredning V s 267 og 290. I tråd med utk § 15–8 er det imidlertid henvist direkte til kapittel 16 i loven, jf avsnitt 8.15.9 foran.

8.15.15 Utk § 15–14. Foreldelse av ilagt bot

Utk § 15–14 svarer i hovedsak til tidl utk § 115, jf delutredning V s 267–268 og s 290.

Foreldelse av ilagt bot reguleres i dag av strl § 74. Bestemmelsen ble revidert ved lov 28. april 2000 nr 4. Tidligere var foreldelsesfristen for bøter 3 år, men 5 år dersom boten var større enn 3000 kr. Ved lovendringen ble det innført en felles foreldelsesfrist på 10 år. Det ble også vurdert å innføre regler om fristavbrudd, men dette ble forkastet, jf Ot prp nr 3 (1999–2000) s 66. Lovendringen ville ifølge departementet ta «best i vare både omsynet til at Innkrevingssentralen skal få bedre tid til å krevje inn bøkene og at bøketrava ikkje bør verte ståande i det uendelege». Samtidig ble foreldelsesfristen for den subsidiære fengselsstraffen utvidet fra 3 til 5 år, jf strl § 74 fjerde ledd. Kommisjonen har tatt hensyn til disse lovendringene ved utformingen av utk § 15–14.

I praksis er det lagt til grunn at «annen sikkerhet» i strl § 74 andre ledd også omfatter utleggstrekk, jf Ot prp nr 3 (1999–2000) s 67. Ved lovendringen 28. april 2000 ble dette presisert i lovteksten. Utk § 15–14 andre ledd er endret i tråd med dette.

Uttrykket «bøtestraff» er byttet ut med «bot» og «foreldes» med «faller bort», det siste etter mønster av utk § 15–10 første ledd. Bot kan ilegges ved forelegg eller dom. Dette kan sies direkte i første ledd i stedet for at man taler om «avgjørelsen».

Tredje ledd andre punktum er nytt. I Rt 1996 s 1073 avgjorde et flertall i Høyesteretts kjæremålsutvalg at strl § 74 om foreldelse av bøtestraff, herunder subsidiær fengselsstraff for bøter, kan suppleres med § 72 andre ledd. Dette innebærer at adgangen til å fullbyrde fengselsstraff ikke foreldes

når fullbyrding ikke settes i verk fordi den domfelte utholder annen frihetsberøvelse. Løsningen må tidligere ansees å ha vært uklar, og er heller ikke uttrykkelig avklart i tidl utk. Innholdet i tredje ledd andre punktum er sammenfallende med avgjørelsen til kjæremålsutvalget. Etter kommisjonens syn er det ikke rimelig at foreldelsen løper når den domfelte soner annen frihets- eller samfunnsstraff.

8.15.16 Utk § 15–15. Foreldelse av idømt særreaksjon

Utk § 15–15 svarer til strl § 73 a tredje jf fjerde punktum, som ble tilføyd ved lov 15. juni 2001 nr 64, jf Ot prp nr 46 (2000–01) s 71.

Strl § 73 a første og andre jf fjerde punktum gjelder foreldelse av idømt forvaring. Etter kommisjonens forslag fanges dette i stedet opp av utk § 15–10, som er en felles bestemmelse om foreldelse av idømt frihetsstraff og samfunnsstraff, jf avsnitt 8.15.11 foran.

8.15.17 Utk § 15–16. Foreldelse av ilagt inndragning

Utk § 15–16 svarer i hovedsak til tidl utk § 116, jf delutredning V s 268 og 290.

Første ledd første punktum er utformet etter mønster av § 15–14 første ledd. Dermed ble det naturlig å skille ut 10-årsregelen for inndragning av utbytte i et eget punktum. Samme sted er «inndragning av vinning» endret til «inndragning av utbytte, herunder inndragning etter § 13–2», for også å fange opp utvidet inndragning, jf lovendring 11. juni 1999 nr 39. Det er i tråd med strl § 74 femte ledd valgt en noe annen formulering enn i utk § 15–9, jf Ot prp nr 8 (1998–99) s 73.

I tidl utk § 116 andre ledd var det tatt inn en henvisning til § 115 andre ledd. Siden henvisningen ikke er særlig kortere enn den bestemmelsen det vises til, er det mer hensiktsmessig å gjenta selve bestemmelsen slik det foreslås i utk § 15–16 andre ledd.

8.15.18 Utk § 15–17. Bortfall av straff- og inndragningsansvar ved den skyldiges eller ansvarliges død

Utk § 15–17 svarer i hovedsak til tidl utk § 117, jf delutredning V s 268 og 290.

Bestemmelsen regulerer bortfall av straff- og inndragningsansvar. Utgangspunktet er at når den skyldige eller ansvarlige er død, kan sak om et mulig ansvar ikke reises, og allerede ilagt ansvar

kan ikke fullbyrdes. Tidl utk § 117 første ledd om straff omhandlet bare det siste spørsmålet. Utk § 15–17 første ledd er imidlertid formulert slik at også spørsmålet om adgangen til å reise straffesak er omfattet.

I andre ledd første punktum fastslås det nevnte utgangspunktet når det gjelder inndragningsansvar. I andre ledd andre punktum framgår det så at det gjelder unntak fra hovedregelen for så vidt gjelder inndragning av utbytte. «Inndragning av vinning» er for øvrig endret til «inndragning av utbytte, herunder inndragning etter § 13–2 og

§ 13–6 andre ledd», jf lovendring 11. juni 1999 nr 39, jf også Ot prp nr 8 (1998–99) s 73–74. Her kan sak fremmes og ilagt ansvar fullbyrdes etter den ansvarliges død. Det er naturlig å behandle begge disse spørsmålene vedrørende inndragning i samme ledd i motsetning til i tidl utk § 117.

For straff er det ingen unntak fra regelen om at ansvaret faller bort ved den skyldiges død, og utk § 15–17 første ledd er formulert slik at den omfatter både adgangen til å reise sak og adgangen til å fullbyrde ilagt straff.

Kapittel 9

Utkast til ny straffelov – andre del. De straffbare handlingene

9.1 Innledning

Som nærmere beskrevet i avsnitt 2.4.3 foran har kommisjonen ikke på det nåværende stadiet av arbeidet utformet lovutkast til straffelovens spesielle del. Kommisjonen presenterer i stedet såkalte kapitelskisser til hvert av de tiltenkte kapitlene i en ny straffelov.

Kapitelskissene har et fast oppsett og består av tre deler. Hver skisse innledes med et avsnitt som generelt omtaler hvilke avgrensningskriterier som er lagt til grunn for kapitlet, herunder hvilket kapittel i den nåværende straffeloven det eventuelt svarer til, og hvilke interesser det tar sikte på å verne. Til dels tar innledningsavsnittene også opp enkelte særlig viktige problemstillinger som kommisjonen har arbeidet med i tilknytning til kapitlet.

Neste avsnitt i skissen gjør rede for de straffebudene som foreslås tatt inn i kapitlet. Med mindre det dreier seg om helt nye bestemmelser, gis det innledningsvis i omtalen av den enkelte paragrafen en henvisning til den eller de tilsvarende bestemmelsene i dagens straffelovgivning. Kommisjonen har ved introduksjonen av bestemmelsene ofte brukt formuleringen «her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til ...». Dette er ment å gi uttrykk for at bestemmelse(n) det henvises til, bør videreføres i tråd med gjeldende rett, men at det ikke kan utelukkes at det ved den nærmere utformingen av paragrafen kan være grunn til å endre enkeltheter som kommisjonen i denne omgangen ikke har drøftet eller tatt stilling til. Andre ganger har kommisjonen brukt formuleringen «her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til ...». Kommisjonen har da konkrete forslag til endringer, som likevel ikke er mer inngripende enn at man beholder hovedlinjene i de aktuelle bestemmelsene.

Omfanget av drøftelsene varierer fra bestemmelse til bestemmelse, og mindre sentrale spørsmål som med fordel kan utsettes til den senere utformingen av lovteksten, er ikke drøftet. Enkelte endringsforslag er ikke omtalt i kapitelskissene, men i kapitlene 7 og 8 foran. Dette gjelder for eksempel påtalereglene, som er drøftet i avsnitt 7.8 foran, og hovedreglene om medvirknings- og for-

søksansvaret, som er drøftet i avsnittene 8.3.3 og 8.3.4 foran.

I det siste avsnittet i hver skisse tar kommisjonen for seg hvilke strafferammer som bør gjelde for bestemmelsene i kapitlet.

For ett av kapitlene i utkastet har kommisjonen likevel *ikke* utarbeidet noen kapitelskisse. Dette gjelder utk kap 17 om statens selvstendighet og sikkerhet, jf strl kap 8. Kommisjonen har i stedet anbefalt at det nedsettes et særskilt utvalg som skal vurdere dette kapitlet i en større sammenheng, jf avsnitt 9.3 nedenfor.

Kommisjonen foreslår at straffelovens spesielle del skal bestå av følgende 18 kapitler:

- Kapittel 16 Krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten
- Kapittel 17 Vern av statens selvstendighet og sikkerhet
- Kapittel 18 Vern av statsforfatningen og det politiske system
- Kapittel 19 Vern av offentlig myndighet
- Kapittel 20 Vern av den offentlige ro og orden
- Kapittel 21 Generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger
- Kapittel 22 Vern av tillit
- Kapittel 23 Vern av informasjon og informasjonsutveksling
- Kapittel 24 Uriktig forklaring og anklage
- Kapittel 25 Vern av helse og miljø
- Kapittel 26 Vern av den personlige frihet og fred
- Kapittel 27 Vern av liv og legeme
- Kapittel 28 Seksuallovbrudd
- Kapittel 29 Vern mot tingsskade
- Kapittel 30 Tyveri, underslag, ran, utpressing mv
- Kapittel 31 Vern av tilliten til dokumenter og penger
- Kapittel 32 Bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet
- Kapittel 33 Kreditorvern

Den foreslåtte kapittelrekkefølgen samsvarer i store trekk med rekkefølgen i straffeloven av 1902. Utkap 17 om vern av statens selvstendighet og sikkerhet og kap 18 om vern av statsforfatningen

og det politiske system verner de grunnleggende forutsetningene for rettsordenen, og er på tradisjonelt vis plassert innledningsvis, likevel slik at det nye kapittel 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten er foreslått tatt inn helt først.

Også utk kap 19 om vern av offentlig myndighet og utk kap 20 om vern av den offentlige ro og orden er plassert omtrent som i straffeloven av 1902. Begge kapitlene verner først og fremst offentlige interesser, og utgjør etter kommisjonens oppfatning en naturlig videreføring av de innledende kapitlene. Utk kap 21 om generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger inneholder blant annet bestemmelser som retter seg mot oppvigling og bæring av våpen på offentlig sted. Det henger derfor nært sammen med kapitlet om vern av den offentlige ro og orden. Utk kap 22 om vern av tillit inneholder bestemmelser om misbruk av offentlig myndighet og aktiv og passiv bestikkelse, og har således nær sammenheng med blant annet kapitlet om vern av offentlig myndighet. I tilknytning til vern av tillit har kommisjonen funnet det naturlig å plassere utk kap 23 om vern av informasjon og informasjonsutveksling, hvor man blant annet finner bestemmelsen om taushetsplikt. I forlengelsen av dette har kommisjonen plassert utk kap 24 om uriktig forklaring og anklage. Også det neste kapitlet – utk kap 25 om vern av helse og miljø – inneholder mange bestemmelser som beskytter utpregede samfunnsinteresser.

I de etterfølgende kapitlene er det i det vesentlige de personlige rettssubjektenes interesser som vernes. Utk kap 26 til 28 omhandler integritetskrenkelsene, mens kapitlene 29 og 30 verner mot ulovlige inngrep i eiendomsretten. Det er naturlig at man i tilknytning til de sistnevnte kapitlene også tar inn andre bestemmelser som i hovedsak har til formål å beskytte økonomiske interesser. Dette er bakgrunnen for plasseringen av utk kap 32 om bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredlighet og utk kap 33 om kreditorvern. Dokumentfalsk er ofte en forløper til bedrageri, og utk kap 31 om vern av tilliten til dokumenter og penger er derfor plassert foran bedragerikapitlet.

9.2 Utk kap 16. Krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten

9.2.1 Innhold og avgrensning

Kommisjonen foreslår her et nytt kapittel i straffeloven med bestemmelser rettet mot de mest alvorlige overgrep – krigsforbrytelse, folkemord og for-

brytelse mot menneskeheten. De aktuelle forbrytelsene er definert i vedtektene 17. juli 1998 for Den internasjonale straffedomstol (Roma-vedtektene) art 6, 7 og 8.

Roma-vedtektene er en FN-traktat, som etablerer en fast, internasjonal straffedomstol med myndighet til å strafforfølge og dømme enkeltindivider for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Det vises til framstillingene i St prp nr 24 (1999–2000) og Ot prp nr 95 (2000–2001). Roma-vedtektene bygger på prinsippet om at stater skal beholde hovedansvaret for strafforfølgning av individer. Det er først ved manglende vilje eller evne til nasjonal strafforfølgning at Domstolen skal tre i funksjon. De forbrytelsene som faller inn under Domstolens jurisdiksjon, er ikke gjenstand for foreldelse, jf art 29.

Norge ratifiserte Roma-vedtektene 16. februar 2000. Ved lov 15. juni 2001 nr 65, som riktignok ennå ikke er trådt i kraft, ble Roma-vedtektene gjennomført i norsk rett. I forarbeidene til gjennomføringsloven drøftes forholdet mellom vedtektene og norsk straffelovgivning, jf Ot prp nr 95 (2000–2001) s 13 flg. På s 15 uttaler departementet følgende:

«Departementet finner at en innføring av bestemmelser i norsk straffelov som svarer til vedtektenes straffebud, hva enten det skjer ved henvisning (inkorporasjon) eller omskrivning (transformasjon), krever et grundig forarbeid som det ikke er hensiktsmessig å foreta i forbindelse med ratifisering av vedtektene. Det samme gjelder spørsmålet om de alminnelige strafferettslige bestemmelser bør harmoniseres bedre med vedtektenes bestemmelser. En utredning av dette nå ville forsinke arbeidet med å gjennomføre de nødvendige endringer i norsk lovgivning, noe departementet ville anse som meget uheldig, tatt i betraktning at vedtektene muligens vil tre i kraft i løpet av 2001.

Departementet vil vise til at disse spørsmålene utredes av Straffelovkommisjonen, som forventes å avgi en delutredning i løpet av 2001.»

Verken folkemord eller forbrytelse mot menneskeheten er i dag skilt ut som egne forbrytelseskategorier i norsk straffelovgivning. Slike handlinger, som nå er definert i Roma-vedtektene, vil likevel stort sett være straffbare etter straffelovens bestemmelser om voldtekt, tvang, trusler, frihetsberøvelse, legemskrenkelser og drap mv. Militær straffelov 22. mai 1902 nr 13 har bestemmelser rettet mot krigsforbrytelser, jf §§ 100 til 108. Her nevnes særskilt § 107, som rammer den som mot fienden bruker våpen eller stridsmidler som er forbudt

ved noen internasjonal overenskomst som Norge har tiltrådt, og § 108, som rammer overtredelse av bestemmelser i de fire Genève-konvensjonene 1949 om krigens folkerett med tilleggsprotokoller 1977. Strafferammen i § 108 er bare 4 års fengsel, men bestemmelsen kommer ikke til anvendelse når forholdet rammes av strengere straffebud.

I Sverige er det egne straffebud mot folkemord i særlovgivningen, jf lag om straff för folkmord (1964: 169). For øvrig har BrB kap 22 § 6 en bestemmelse om «folkrättsbrott». Finsk strl kap 11 har overskriften «Om krigsförbrytelser och brott mot humaniteten». Her finner man straffebestemmelser om krigsföringsbrott, kränkning av mänskliga rättigheter under undantagsförhållanden, folkmord og brott mot förbudet mot kemiska vapen. I Danmark har man en lov 12. juli 1946 om straf for krigsforbrydelser. Loven bestemmer blant annet i § 3 at strafferammen i ordinære straffebud kan forhøyes til fengsel inntil på livstid når overtredelsen er å regne som krigsforbrytelse eller forbrytelse mot menneskeheten. Man har altså ikke skilt ut krigsforbrytelse mv som særskilte forbrytelseskategorier.

Spørsmålene for kommisjonen har for det første vært om det bør innføres egne straffebud for krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten, og for det andre om dette bør gjøres i straffeloven. Kommisjonen mener at begge spørsmål bør besvares bekreftende. Disse forbrytelsenes universelle og ekstremt alvorlige karakter har vært avgjørende for forslaget om å plassere kapitlet først i straffelovens spesielle del.

Forslaget om å vedta egne bestemmelser i straffeloven mot krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten er i tråd med enkelte av høringsuttalelsene som er referert i St prp nr 24 (1999–2000), jf s 105–110.

Generaladvokaten uttalte:

«... For det tredje bør man gjennomgå lovgivningen med sikte på å etablere straffehjemler som samsvarer med domstolens, selv om man i og for seg har hjemmel for å straffe. Det kan her være spørsmål om å sikre at det ikke oppstår en ubalanse i straffenivå ved at man i Norge må bruke bestemmelser som etter sin ordlyd dekker, men som er skrevet med andre forhold for øye. Det kan også ellers være riktig at man markerer alvoret i enkelte forbrytelseskategorier så som folkemord og forbrytelser mot menneskeheten ved å fastsette egne straffebestemmelser for disse. Slike lovendringer behøver ikke å gis samme tidsprioritet som de som direkte refererer seg til våre forpliktelser overfor domstolen, men jeg vil anbefale at man

påbegynner arbeidet slik at saken ikke går i glemmeboken.»

NGO-forum for menneskerettigheter uttalte:

«Endelig vil NGO-forum påpeke betydningen av å tydeliggjøre universell jurisdiksjon for internasjonale forbrytelser som sådan ved å innføre dette som en del av norsk strafferett. Dette vil gi et signal fra norske myndigheter om vilje til å bidra til å løse problemet med straffrihet. Norge bør også arbeide for at andre stater vedtar tilsvarende lovgivning. Dette vil i adskillig utstrekning kunne bidra til å effektivisere forfølgningen av de aktuelle forbrytelsene – ikke minst fordi den internasjonale straffedomstolen vil bli uten jurisdiksjon overfor mange forbrytelser fordi det i lang tid vil være et betydelig antall stater som ikke vil være part til Romavedtektene. Det er en ny utvikling at nasjonale rettssystem i større grad tar ansvar for å rettsforfølge internasjonale forbrytelser uavhengig av hvor, av hvem og mot hvem de er begått (jf. Pinochetsaken). Selv om norsk straffelovs paragraf 12 – som åpner for norsk straffeforfølgning av særlig grove forbrytelser – favner vidt, bør en ratifikasjon av Romavedtektene raskt følges opp av en utredning med sikte på at norsk straffelovgivning dekker de forbrytelser som omfattes av vedtektene.»

For kommisjonen har det vært avgjørende at man ved å innføre egne straffebud som dekker art 6, 7 og 8 i Roma-vedtektene, unngår at det blir stilt spørsmål ved norske myndigheters vilje eller evne til strafforfølgning på dette området. En slik løsning vil også være et signal om at Norge anser de aktuelle forbrytelsene som særlig alvorlige.

Også strafferammevurderinger tilsier at det her vedtas egne straffebud. Som nevnt vil handlinger som faller inn under definisjonene av krigsforbrytelse mv i Roma-vedtektene, stort sett være straffbare etter ulike straffebud i straffeloven. Ved straffutmålingen vil domstolene langt på vei kunne ta hensyn til de sidene ved forbrytelsene som gjør at de også fyller vilkårene for krigsforbrytelse, folkmord eller forbrytelse mot menneskeheten. Dette vil gjelde for handlinger som rammes av bestemmelser i straffeloven med de høyeste strafferammene, for eksempel drap. Men langt fra alle handlinger som faller inn under Roma-vedtektenes definisjoner av krigsforbrytelse mv, har så høy strafferamme at norske domstoler i alle tilfeller vil ha mulighet til å ta tilstrekkelig hensyn til de særlig alvorlige omstendighetene ved disse forbrytelsene. Dette gjelder både etter dagens straffelov og etter kommisjonens forslag til ny straffelov. Det skyldes at strafferammene for de generelle straffe-

budene om for eksempel tvang, frihetsberøvelse mv er, og bør være, myntet på helt andre forhold enn de som faller inn under kapitlet her. Heller ikke når det dreier seg om en serie av enkeltovertreddelser, slik at reglene om fellesstraff i utk § 14–3, jf strl § 62, kommer til anvendelse, vil det alltid være mulig å idømme en straff som ansees tilstrekkelig ved krigsforbrytelse, folkemord eller forbrytelse mot menneskeheten.

I avsnitt 9.2.2 nedenfor presenteres forslagene – i skisseform – til de enkelte bestemmelsene. Kommisjonen finner det naturlig at definisjonene av forbrytelsene i Roma-vedtektenes art 6, 7 og 8 legges til grunn for bestemmelsene. Utformingen av Roma-vedtektenes definisjoner av de ulike forbrytelseskategoriene er et resultat av kompliserte internasjonale forhandlinger, jf framstillingen i St prp nr 24 (1999–2000) s 17–21 og s 51–61. Det er tenkelig at også andre handlinger enn disse kunne vært tatt med i oppregningen i vår nasjonale straffelovgivning. Oppregningen i art 6, 7 og 8 av handlinger som regnes som henholdsvis folkemord, forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelse er imidlertid svært omfattende, og må antas å være tilstrekkelig.

Kommisjonen foreslår at de aktuelle bestemmelsene *transformeres* til norsk rett, det vil si at man ved den nærmere utformingen av lovteksten ikke nøyer seg med å henvise til de aktuelle artiklene i vedtektene, men at gjerningsbeskrivelsene i sin helhet innarbeides i straffelovens bestemmelser, riktignok med enkelte mindre endringer.

Det foreslås i tillegg et straffebud rettet mot avtale om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten, jf avsnitt 9.2.2 nedenfor om § 16–4. Disse forbrytelsenes alvorlige karakter tilsier at man også strafflegger forberedelse i form av avtale, på linje med de andre alvorlige overtreddelsene hvor kommisjonen foreslår et avtaleansvar, jf blant annet § 27–7 om avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse. Forslaget er i tråd med de generelle anbefalingene i Husabøs utredning om forberedelseshandlinger, jf avsnitt 4.5.3.4 foran. Med en slik bestemmelse oppfylles også Norges folkerettslige forpliktelse etter FN-overenskomst 9. desember 1948 om forhindring og avstraffelse av forbrytelsen folkemord (folkemordkonvensjonen) art III til å ha straffebestemmelser rettet mot avtale (sammensvergelse) om å begå folkemord. Denne forpliktelsen later til å ha blitt oversatt den gangen Norge sluttet seg til folkemordkonvensjonen, jf s 6 i St prp nr 56 (1949) om samtykke til å ratifisere den internasjonale konvensjon 9. desember 1948 om forhindring og avstraffelse av forbrytelsen folkemord (genocide).

Etter folkemordkonvensjonen art III plikter Norge også å ha effektive straffebestemmelser rettet mot «direkte og offentlig oppfordring til å begå folkemord», jf også Roma-vedtektene art 25 nr 3 bokstav e. Slik oppfordring rammes av strl § 140, som for dette handlingsalternativets del foreslås videreført i utk § 21–5 om oppvigling. Kommisjonens forslag om å redusere den øvre strafferammen for oppvigling til 3 års fengsel, jf avsnitt 9.7.3 nedenfor, kan reise spørsmål om Norge har en tilstrekkelig *effektiv* straffebestemmelse mot oppfordring til folkemord. Grove tilfeller av oppfordring til folkemord vil imidlertid kunne rammes som medvirkning eller forsøk på medvirkning. Sammen med utk § 21–5 må dette ansees å gi et tilstrekkelig strafferettslig vern mot oppfordring til folkemord.

Deler av Roma-vedtektene kan betegnes som en internasjonal straffelov, med en spesiell del som definerer hvilke straffbare handlinger vedtektene gjelder for, jf art 6, 7 og 8, og en alminnelig del, jf særlig vedtektenes del 3 om alminnelige straffettslige prinsipper art 22 til 33. I den alminnelige delen er det bestemmelser som fastsetter skyldkrav, regler om betydningen av faktisk villfarelse, rettsvillfarelse, ansvar for overordnede mv. Disse bestemmelsene er naturlig nok ikke fullstendig overensstemmende med reglene i den norske straffelovens alminnelige del. Dette er påpekt av *Generaladvokaten*, jf St prp nr 24 (1999–2000) s 105:

«... I tillegg bør det foretas en nøye gjennomgang av norsk lovgivning opp mot vedtektene med sikte på at man ikke skal risikere å måtte overlevere en norsk borger fordi norsk lov ikke gir hjemmel for å straffeforfølge en handling som ligger under domstolens jurisdiksjon. Dette kan være særlig aktuelt i forhold til kommandoansvaret i artikkel 28 og de mer spesielle ansvarsformer som er nedfelt i artikkel 25, og som kanskje ligger litt på siden av norsk straffetradisjon.»

Kommisjonen har ikke i denne omgangen foretatt noen uttømmende gjennomgåelse av forholdet mellom Roma-vedtektene og straffelovens alminnelige del. Behovet for eventuelle særbestemmelser i kapitlet her vil dessuten i noen grad bero på oppfølgingen av kommisjonens øvrige forslag. Kommisjonen har imidlertid merket seg Roma-vedtektenes art 31 nr 1 bokstav a om sinnssykdom som straffrihetsgrunn, hvor det kreves at sinnssykdommen «ødelegger denne personens evne til å bedømme atferdens lovstridighet eller karakter, eller evne til å kontrollere sin atferd slik at den er i overensstemmelse med rettsordenens krav».

Norsk strafferett bygger her på det såkalte medisinske prinsipp, hvor det avgjørende er om gjerningspersonen var sinnssyk på handlingstidspunktet. Det er ikke et særskilt vilkår at vedkommende mangler evnen til å vurdere handlingens rettmessighet. Dette vil imidlertid ofte være et resultat av sinnslidelsen, slik at bestemmelsene i praksis nesten alltid vil lede til det samme resultatet.

Videre går art 31 nr 1 bokstav b lenger enn straffeloven når det gjelder å innrømme straffrihet på grunn av selvforskyldt beruselse, jf Ot prp nr 95 (2000–2001) s 14. Det reises samme sted spørsmål ved om det er samsvar mellom norsk rett og vedtektene når det gjelder straffansvaret for en underordnet som utfører en befaling fra overordnede. Dette reguleres av art 33 i vedtektene, som etter kommisjonens oppfatning synes å gi en noe videre adgang til bortfall av straffansvar enn det som følger av norsk strafferett, jf for eksempel Andenæs, *Alminnelig strafferett* s 190. Felles for disse to tilfellene er at det er norsk straffelovgivning som strekker ansvaret lengst. Det er derfor verken nødvendig eller ønskelig med unntak fra de alminnelige bestemmelsene i straffeloven på disse punktene.

Dette stiller seg annerledes når det er *vedtektene* som går lengst i å pålegge et strafferettslig ansvar. I art 29 fastslås det som nevnt at forbrytelser som faller inn under Domstolens jurisdiksjon, ikke skal være gjenstand for foreldelse. Kommisjonen foreslår at denne regelen følges opp i den norske straffeloven, jf utk § 15-8 og avsnitt 8.1.8 foran. Dette samsvarer med forslaget i delutredning V, hvor den tidligere kommisjonen gikk inn for at straffansvaret for krigsforbrytelser (alvorlige brudd på Genève-konvensjonene 1949 og tilleggsprotokoll I 1977) og folkemord ikke skal foreldes, jf tidl utk § 109 og s 265–266. Som etter Roma-vedtektene foreslås imidlertid utk § 15-8 også gjort gjeldende for forbrytelse mot menneskeheten. Det samme gjelder for øvrig i forhold til straffbare avtaleinngåelser, jf utk § 16–4, selv om Roma-vedtektene art 29 ikke omhandler noen slik bestemmelse. Foreldelse foreslås heller ikke å inntre for overtredelse av utk § 16–5.

Det kan videre være tvilsomt om adgangen etter norsk rett til å straffe overordnede og personer med kommandoansvar i alle tilfeller går like langt som i vedtektene, jf Ot prp nr 95 (2000–2001) s 14. I Roma-vedtektene er dette ansvaret regulert i art 28. Etter kommisjonens forslag vil ansvaret for overordnede først og fremst bero på en tolking av det generelle medvirkningsansvaret i utk § 3–2, jf avsnitt 10.2 nedenfor, hvor strl §§ 125, 139 tredje ledd og 347 foreslås opphevet. Kommisjonen er

enig med Husabø, *Straffansvarets periferi* s 192 i at det ikke kan være en forutsetning for et slikt medvirkningsansvar at den underordnede er klar over den overordnede kjennskap til handlingen, jf motsatt Andenæs, *Straffbar unnlattelse* s 308. Det kan likevel ikke utelukkes at Roma-vedtektenes art 28 går noe lenger enn det en tolking av utk § 3–2 og den aktuelle bestemmelsen i kapitlet her vil lede til. Kommisjonen mener det vil være uheldig om dette alene skal gjøre det nødvendig med en utlevering til Domstolen. Under enhver omstendighet vil det være uheldig om det kan stilles spørsmål ved om det er en forskjell mellom norsk rett og Roma-vedtektene på dette punktet. Det foreslås på denne bakgrunn at art 28 tas inn i kapitlet her, jf avsnitt 9.2.2 nedenfor om utk § 16–5 om overordnede ansvar for krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten.

Endelig foreslås det også å gjøre unntak fra den foreslåtte hovedregelen om krav om dobbelt straffbarhet for handlinger som er begått i utlandet, jf utk § 1–6 nr 2 og avsnitt 8.1.8 foran.

I prinsippet kan det også ellers lovfestes henvisninger til de aktuelle artiklene i Roma-vedtektene som gjør unntak fra våre regler om betingelsene for straffbarhet mv – i den utstrekning innføringen av slike unntak ansees nødvendig for å oppfylle konvensjonens krav. Kommisjonen mener imidlertid at man så langt det er mulig bør unngå slike avvik fra de prinsippene som ellers gjelder for strafforfølgning for norske domstoler.

I omtalen av de straffbare handlingene som foreslås regulert i dette kapitlet, har kommisjonen gjennomgående brukt betegnelsen «forbrytelse». Dette gjøres også i forslagene til overskrift til de enkelte bestemmelsene, jf avsnitt 9.2.2 nedenfor. I avsnitt 7.4 går kommisjonen inn for å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser i straffeloven. Kommisjonen har derfor ellers i utredningen søkt å unngå uttrykkene «forbrytelse» og «forseelse», og for det meste brukt «overtredelse» som en fellesbetegnelse på de straffbare handlingene som dekkes av forslaget til ny straffelov. Ordvalget i dette kapitlet avviker derfor fra resten av utredningen, noe som skyldes at disse handlingene er særlig alvorlige, at ordet «forbrytelse» er godt innarbeidet, og at det er vanskelig å finne dekkende, alternative betegnelser.

Kommisjonen foreslår ikke endringer i den militære straffeloven, selv om det kan være grunn til å vurdere overført bestemmelser fra mil strl kap 10 til dette kapitlet, særlig §§ 107 og 108. Dette har sammenheng med at en revisjon av den militære straffeloven ansees å falle utenfor kommisjonens mandat, jf avsnitt 2.4.5 foran. Kommisjonen har

heller ikke en sammensetning som sikrer den nødvendige militærfaglige siden, jf begrunnelsen i avsnitt 9.3 nedenfor for å foreslå at revisjonen av strl kap 8 om vern av statens selvstendighet og sikkerhet overlates til et særskilt utvalg.

9.2.2 De enkelte bestemmelsene

§ 16–1. Krigsforbrytelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til art 8 nr 2 i Roma-vedtektene. Dette vil gjelde: 1) alvorlige brudd på Genève-konvensjonene 1949, 2) andre alvorlige krenkelser av lover og sedvaner som er anvendelige i internasjonale væpnede konflikter innenfor folkerettens etablerte ramme, 3) i tilfelle av væpnet konflikt uten internasjonal karakter, alvorlige brudd på felles art 3 i Genève-konvensjonene 1949, og 4) andre alvorlige overtredelser av lover og sedvaner som er anvendelige i væpnede konflikter uten internasjonal karakter innenfor folkerettens etablerte ramme. Hvilke handlinger det her konkret gjelder, er oppregnet i art 8 nr 2. I alt dreier det seg om mer enn 50 definerte krigsforbrytelser.

Roma-vedtektene art 8 nr 1 gir Domstolen jurisdiksjon for krigsforbrytelsene i nr 2 «særlig» når forbrytelsen er begått som ledd i en plan eller målsetting eller som et ledd i en omfattende utøvelse av slike forbrytelser. Kommisjonen foreslår her et avvik fra art 8 nr 1, ved at utøvelse som ledd i en plan eller målsetting mv gjøres til et vilkår for at bestemmelsen om krigsforbrytelse skal komme til anvendelse. Formuleringen i Roma-vedtektene var et kompromiss mellom et forslag om en nedre terskel for Domstolens jurisdiksjon og ingen terskel overhodet. Bakgrunnen var at en terskel kunne få den virkningen at de nasjonale domstolene ikke ble oppfordret til å følge opp isolerte lovbrudd, noe som igjen kunne lede til straffrihet, jf St prp nr 24 (1999–2000) s 31. Isolerte eller enkeltstående handlinger vil imidlertid kunne straffes etter andre bestemmelser om for eksempel legemskrenkelser, trusler eller tvang, jf også mil strl § 108. Kommisjonen antar at dette er tilstrekkelig til å sikre at norske domstoler har kompetanse til å pådømme fullt ut de handlingene som rammes av Roma-vedtektene art 8.

§ 16–2. Folkemord

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til art 6 i Roma-vedtektene, som er tilnærmet identisk med art II i FN-overenskomst 9. desember 1948 om forhindring og avstraffelse av forbrytelsen folkemord (folkemordkonvensjonen) og definisjo-

nene i vedtektene til de to midlertidige domstolene for det tidligere Jugoslavia og Rwanda.

Roma-vedtektene art 6 rammer handlinger begått i hensikt å ødelegge, helt eller delvis, en nasjonal, etnisk, rasemessig eller religiøs gruppe som sådan ved:

- å drepe medlemmer av gruppen,
- å forårsake alvorlig legemlig eller psykisk skade på medlemmer av gruppen,
- bevisst å la gruppen utsettes for levevilkår som tar sikte på å bevirke gruppens fysiske ødeleggelse helt eller delvis,
- å påtvinge tiltak som tar sikte på å forhindre fødsler innenfor gruppen,
- med makt å overføre barn fra gruppen til en annen gruppe.

Kommisjonen foreslår at skyldkravet hensikt byttes ut med et forsettskrav. Et hensiktskrav vil etter norsk rett ikke bare gjelde for den umiddelbare gjerningspersonen, men også for medvirkeren. Den internasjonale domstolen for forbrytelser i Rwanda har imidlertid i den såkalte «Akayesu-saken» lagt til grunn at medvirkeren ikke selv må oppfylle hensiktskravet. Det er tilstrekkelig at medvirkeren forsettlig medvirker til for eksempel drap, og vet eller har grunn til å tro at den umiddelbare gjerningspersonen handler i den hensikt helt eller delvis å ødelegge en nasjonal, etnisk, rasemessig eller religiøs gruppe som sådan, jf St prp nr 24 (1999–2000) s 52. For at det norske straffebudet skal dekke alle de tilfellene som ifølge praksis vil bli rammet av konvensjonen, er det nødvendig å fravike kravet om hensikt. Dette er også i samsvar med kommisjonens generelle holdning til avvikende skyldformer, jf avsnitt 7.5 foran.

Straffebudet vil gjelde både i freds- og krigstid. Det tilsvarer finsk strl kap 11 § 6 og, i hovedsak, den svenske folkemordloven § 1.

§ 16–3. Forbrytelse mot menneskeheten

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til art 7 i Roma-vedtektene, hvor 11 typer handlinger er karakterisert som forbrytelse mot menneskeheten. Handlingstypene inkluderer blant annet drap, utryddelse, voldtekt, deportasjon eller tvangsoverføring av befolkning, tortur, apartheidforbrytelsen og andre umenneskelige handlinger av liknende art som forårsaker store lidelser eller gjør alvorlig skade på legeme eller psykisk eller fysisk helbred. For å rammes av art 7 må handlingen være av kvalifisert art ved at den må være begått som ledd i et utbredt eller systematisk angrep mot en sivilbefolkning og med kunnskap

om at handlingen passer inn i et slikt mønster. Med «utbredt» siktes det til at det kreves skade av et stort omfang, først og fremst et stort antall ofre. Med «systematisk» siktes det til et mønster eller en metodisk plan som er organisert og ikke tilfeldig. Kommisjonen foreslår at kravet om «kunnskap» erstattes av et alminnelig forsettskrav, jf avsnitt 7.5 foran.

Forut for vedtakelsen av Roma-vedtektene var kategorien «forbrytelse mot menneskeheten» regnet som en del av internasjonal sedvanerett, og var inntatt i jurisdiksjonen til de midlertidige domstolene for det tidligere Jugoslavia og Rwanda. Det vises til framstillingen i St prp nr 24 (1999–2000) s 29 og s 52–57.

Når det gjelder bestemmelsens forhold til utk § 16–1 om krigsforbrytelse og § 16–2 om folke-mord, vises det til nevnte proposisjon s 29:

«Historisk springer denne kategorien forbrytelse ut fra en erkjennelse av at grusomheter mot sivile i en del tilfeller ikke fanges opp av begrepet 'krigsforbrytelser'. Dette kan eksempelvis gjelde i en internasjonal væpnet konflikt der vedkommende sivile ikke er fiendens borgere, eller, mer generelt, kan det gjelde der grusomhetene begås mot ens egen befolkning. Det kan også gjelde der det overhodet ikke foreligger en væpnet konflikt, eller forbrytelsene begås før en slik konflikt bryter ut. Mens det er meget omfattende beviskrav som må oppfylles for å kunne konstatere folke-mord, noe det begrensede antall saker og domfellelser siden Nürnberg-rettergangene vitner om, vil forbrytelser mot menneskeheten i en del tilfeller i praksis kunne være lettere å bevise.»

§ 16–4. Avtale om krigsforbrytelse, folke-mord eller forbrytelse mot menneskeheten

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer det å inngå avtale om å begå krigsforbrytelse, folke-mord eller forbrytelse mot menneskeheten.

For så vidt gjelder folke-mord, dekker bestemmelsen kravet etter art III bokstav b i Folkemordkonvensjonen om at «sammensvergelse om å begå folke-mord» alltid skal være straffbar. Parallelle bestemmelser finnes i finsk strl kap 11 § 7 og den svenske folke-mordloven § 2.

Selv om det ikke foreligger noen konvensjonsforpliktelse til å ramme avtale om krigsforbrytelse eller avtale om forbrytelse mot menneskeheten, mener kommisjonen at også denne typen forberedelseshandlinger bør kriminaliseres på linje med det å inngå avtale om å begå folke-mord.

Krigsforbrytelse vil etter forslaget til § 16–1 dekke mer enn 50 forskjellige handlingstyper. Det er ikke gitt at alle disse handlingstypene er av en slik kvalifisert art at et avtaleansvar er på sin plass. Hensett til at det i overskuelig framtid antakelig bare vil være et fåtall slike saker som det er aktuelt å behandle i det norske rettsapparatet, anser kommisjonen det imidlertid uhensiktsmessig å bebyrde lovteksten med en rekke detaljerte unntak. Håndhevelsen av den nedre grensen mot straffrie forberedelseshandlinger vil her, som ved en rekke andre straffebud, bero på påtalemyndighetens og domstolenes skjønn, jf utk § 3–7 om inn-skrenkende tolking.

§ 16–5. Overordnede ansvar for krigsforbrytelse, folke-mord og forbrytelse mot menneskeheten

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til Roma-vedtektene art 28. Bestemmelsen skal supplere utk § 3–2, jf avsnittene 8.3.3 og 9.2.1 foran.

9.2.3 Strafferammer

Utk § 16–1 om krigsforbrytelse, § 16–2 om folke-mord og § 16–3 om forbrytelse mot menneskeheten foreslås gitt strafferammer på 21 års fengsel. Roma-vedtektene art 77 gir riktignok anvisning på fengsel inntil 30 år eller på livstid. En vurdering av det enkelte lands maksimale strafferammer er imidlertid ikke forutsatt i vedtektene, jf art 80 og Ot prp nr 95 (2000–2001) s 14.

Straffen for forberedelseshandlinger bør være vesentlig lavere enn for fullbyrdet overtredelse. Samtidig bør strafferammen i utk § 16–4 være høyere enn for andre forberedelseshandlinger i straffeloven, som ellers er satt til 6 års fengsel for de alvorligste tilfellene, jf avsnitt 5.5.2.5 foran. Kommisjonen foreslår på denne bakgrunn en strafferamme på 10 års fengsel i utk § 16–4.

Minstestraft foreslås ikke innført for noen av bestemmelsene i kapitlet. Dette skyldes at bestemmelsene omfatter handlingstyper med et stort spenn i straffverdighet, jf særlig oppregningen av ulike krigsforbrytelser i Roma-vedtektene art 8 nr 2. Graden av den enkeltes medvirkning vil også kunne være svært varierende. Se for øvrig nærmere i avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraft.

9.3 Utkap 17. Vern av statens selvstendighet og sikkerhet

Strl kap 8 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet gjennomgikk en større reform ved lov 15. desember 1950 nr 6. Reformen omfattet også strl kap 9 om forbrytelser mot Norges statsforfatning og statsoverhode. Lovendringen gjaldt ca halvparten av de bestemmelsene vi i dag finner i strl kap 8. Utover dette har det vært få endringer i kapitlet etter vedtakelsen av straffeloven av 1902. Enkelte endringer ble foretatt så langt tilbake som ved lovene 11. juni 1906 nr 2 og 5. juni 1909 nr 1. Opphevelsen av livstidsstraffen ved lov 12. juni 1981 nr 62 førte til endringer i kapitlet. Ved lov 7. april 1995 nr 15 ble det foretatt en begrenset utvidelse av strl § 95 andre ledd om vern av ambassadeområde, og ved lov 3. desember 1999 nr 82 ble det foretatt en mindre endring i strl § 90, den ene av de to såkalte «spionparagrafene».

Forberedelsen av revisjonen som ledet fram til lovendringene i 1950, ble foretatt av et særskilt utvalg bestående av to sakkyndige, høyesterettsdommer Reidar Skau og professor Johs. Andenæs. I 1948 avga de innstilling om revisjon av forræderilovgivningen. Innstillingen er tatt inn i Ot prp nr 79 (1950).

Det var naturlig at straffelovgivningen om landsforræderi og høyforræderi, som var betegnelsene den gang, ble tatt opp til revisjon på grunnlag av erfaringene under og etter den andre verdenskrig. Den revisjonen som ble foretatt, betegnet utvalget selv som «en provisorisk revisjon av lovgivningen om forræderi med sikte på å avhjelpe de mest åpenbare mangler for det tilfelle at vi plutselig skulle komme opp i en uforutsett situasjon», jf proposisjonen s 5. Om innholdet i revisjonen het det deretter: «Det følger av arbeidets provisoriske karakter at revisjonen er holdt innenfor en temmelig snever ramme. Endringer som uten fare kan utstå til det mer gjennomgripende revisjonsarbeid, er det som regel ikke tatt opp forslag om.» Her nevnes at utvalget på s 15 i proposisjonen nøyde seg med å antyde behov for endringer i strl §§ 90 og 91 om spionasje, men uten å fremme forslag. Begrunnelsen var at «en eventuell revisjon av reglene på dette område kan iallfall ikke skje som en isolert straffelovsrevisjon og krever medvirkning av militær sakkyndighet».

Utvalget forutsatte at det siden måtte foretas et mer omfattende revisjonsarbeid.

Forutsetningen om en mer omfattende revisjon av strl kap 8 og 9 ble lagt til grunn av departementet, som da det forela innstillingen for Straffelovkomiteen, uttalte at innstillingen fra utvalget ikke tok

«sikte på å erstatte eller foregripe den revisjon av de nevnte kapitler i straffeloven som det har vært departementets forutsetning at Straffelovkomiteen skal gå i gang med så snart forholdene ligger til rette for det», jf proposisjonen s 18.

Noen påfølgende revisjon av strl kap 8 og 9 ble aldri gjennomført etter vedtakelsen av endringene ved lov 15. desember 1950 nr 6. Flere steder i lovforarbeidene er det gitt uttrykk for hvordan et slikt arbeid burde legges opp. For eksempel uttalte departementet på s 27 i proposisjonen:

«En fullstendig revisjon av forræderilovgivningen er, som utvalget fremholder, et meget omfattende og tidkrevende arbeid. En slik revisjon kan ikke begrense seg til den alminnelige straffelov, men må utstrekkes til å gjelde også krigsartiklene i den militære straffelov. Det er ikke usannsynlig at dette vil lede til en fullstendig omstøpning eller delvis opphevelse av den sistnevnte lov, jf. utvalgets opplysninger om ordningen i Sverige. Det er innlysende at et i den grad inngripende revisjonsarbeid vil nødvendiggjøre grundige overveielser under medvirkning av militær sakkyndighet.»

Kommisjonen legger til grunn at disse vurderingene fortsatt er gyldige, i alle fall når det gjelder forholdet mellom strl kap 8 og militær straffelov 22. mai 1902 nr 13. Kommisjonen er således enig i at det beste vil være at bestemmelsene revideres under ett. Den militære straffeloven ansees imidlertid å falle utenfor kommisjonens mandat, jf avsnitt 2.4.5 foran.

Kommisjonen er videre enig i at et grundig revisjonsarbeid krever medvirkning av militær sakkyndighet. Dette standpunktet delte for øvrig departementet både med det utvalget som forberedte lovreformen i 1950, og den daværende Straffelovkomiteen. Behovet for militær sakkyndighet vil etter kommisjonens mening være til stede selv om strl kap 8 revideres uavhengig av den militære straffeloven. Dette tilsier også at disse regelsettene bør gjennomgås i sammenheng, jf ovenfor.

I tillegg til den militære straffeloven vil det være naturlig å trekke lov 18. august 1914 nr 3 om forsvarshemmeligheter inn i arbeidet med revisjonen av strl kap 8. Loven er i utpreget grad innrettet mot tradisjonell spionasje. Den utfyller straffelovens bestemmelser blant annet ved at den rammer spionasjevirksomhet på norsk område rettet mot en tredje stat, noe som ikke dekkes av spionasjebestemmelsene i straffeloven. § 6 i loven om forsvarshemmeligheter rammer forberedelseshandlinger til overtredelse av strl §§ 90 og 91, og synes i noen grad å overlappe strl § 94 første ledd. Straffebudene i lov om forsvarshemmeligheter kan også

utover de nevnte eksemplene sees på som et supplement til bestemmelsene i strl kap 8, og bør av den grunn tas med i en revisjon av dette straffelovskapitlet. Også denne loven berører spørsmål som krever militær sakkyndighet, noe utvalget også har vært inne på, jf Ot prp nr 79 (1950) s 15.

En annen lov som med fordel bør vurderes i denne sammenhengen, er lov 17. mars 1916 om straff for internerte militære, som Lovstrukturutvalget foreslo innarbeidet i den militære straffeloven, jf avsnitt 11.1.1 nedenfor. Som kommisjonen kommer tilbake til i avsnitt 9.5.2 nedenfor, bør også en eventuell revisjon av strl § 134 foretas i tilknytning til den militære straffeloven. Kommisjonen går i denne omgangen inn for at bestemmelsen i hovedsak videreføres i utk § 19–19 om unndragelse fra militærtjeneste. For øvrig nevnes at det i delutredning V er foreslått å flytte strl § 8 til strl kap 8, som ny § 97 d. Denne bestemmelsen er ikke behandlet i utredningen her.

En revisjon av strl kap 8 bør i tillegg ta for seg betydningen av de endrede internasjonale forholdene. Tradisjonelt har begrepet «rikets sikkerhet» vært nært knyttet til det militære forsvaret av territoriet. Etter jernteppets fall har imidlertid den militære trusselen blitt noe nedtonet, mens behovet for å beskytte samfunnet mot terrorisme og sabotasje er blitt stadig mer påtrengende. Lov 20. mars 1998 nr 10 om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven), som trådte i kraft 1. juli 2001, har blant annet som formål å legge forholdene til rette for effektivt å kunne motvirke trusler mot rikets selvstendighet eller sikkerhet og andre vitale nasjonale sikkerhetsinteresser. I forarbeidene til loven peker departementet på behovet for å utvide sikkerhetsbegrepet til også å omfatte angrep på den økonomiske handlefriheten og andre livsviktige samfunnsinteresser, selv om de ikke nødvendigvis utgjør en trussel mot rikets territoriale integritet, jf Ot prp nr 49 (1996–97) s 22. I NOU 2000: 24 kapittel 4 gjennomgår også Sårbarhetsutvalget en rekke aktuelle utfordringer for samfunnssikkerheten, og det understrekes at situasjonen er betydelig forandret i forhold til bare for noen få år siden. De store endringene i bruken av informasjons- og kommunikasjonsteknologi endrer ifølge utvalget betydningen av landegrensene i sikkerhets- og beredskaps-sammenheng. Framveksten av andre mulige motstandere enn nasjonalstater oppgis i stedet som et viktig utviklingstrekk, jf s 14 i utredningen.

Endelig nevnes at det i en provisorisk anordning, fastsatt ved kgl res 5. oktober 2001, ble gjort straffbart å bidra direkte eller indirekte til finansiering av nærmere oppregnede terrorhandlinger. Anordningen fulgte opp folkerettslige forpliktelser

i henhold til FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 (hjemlet i FN-pakten kapittel VII) og konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme, som ble undertegnet av Norge 1. oktober 2001. Som det framgår av foredraget til resolusjonen, vil den endelige utformingen av bestemmelsene bli nærmere overveid i forbindelse med en senere odelstingsproposisjon med forslag til gjennomføring av forpliktelsene ved formell lov. Etter kommisjonens oppfatning bør revisjonen av strl kap 8 sees i sammenheng med dette arbeidet.

Kommisjonen anser seg, med sin nåværende sammensetning, som lite egnet til å foreta de vurderingene som en revisjon av strl kap 8 med tilgrensende særlovgivning vil kreve. En slik utredning vil dessuten forutsette en så omfattende gjennomgåelse av deler av særlovgivningen at den etter departementets anvisninger vil falle utenfor mandatet i denne omgangen, jf avsnitt 2.4.4 foran. Kommisjonen legger videre til grunn at det vil være uhensiktsmessig å starte en gjennomgåelse av bare deler av kapitlet. På denne bakgrunn har kommisjonen gått inn for at en revisjon av strl kap 8 overlates til et særskilt utvalg, jf avsnitt 2.5 foran. Straffelovkommisjonen tok disse spørsmålene opp med Justisdepartementet i brev 10. oktober 2000, og utvalget ble nedsatt 21. desember 2001.

Det tilføyes for ordens skyld at kommisjonen foreslår strl § 95 andre ledd videreført i utk kap 20 om vern av den offentlige ro og orden, jf avsnitt 9.6.2 nedenfor om utk § 20–3 om ordenskrenkelse av fremmed stat. Strl § 95 første ledd foreslås opphevet, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

9.4 Utk kap 18. Vern av statsforfatningen og det politiske system

9.4.1 Innhold og avgrensning

Dette kapitlet er i hovedsak en videreføring av bestemmelsene i strl kap 9 om forbrytelser mot Norges statsforfatning og statsoverhode og strl kap 10 om forbrytelser med hensyn til utøvelsen av statsborgerlige rettigheter. De nåværende overskriftene er ikke helt dekkende for innholdet i kapitlene. Bestemmelsene i kapittel 9 verner ikke bare statsforfatningen, men også de øverste statsorganene og – i strl § 99 a – både mer underordnede offentlige organer og andre institusjoner som inngår som viktige deltakere i vårt politiske system. Kapittel 10 inneholder bestemmelser som rammer ulike former for angrep på utøving av stemmeretten. I dag er ikke norsk statsborgerskap alltid et vilkår for stemmerett. Angrep på frie valg

og ulike former for valgfusk er handlinger som etter kommisjonens mening med fordel kan behandles i samme kapittel som angrep på samfunnet av den typen som er omhandlet i strl §§ 98, 99 og 99 a. Systematikken som foreslås, er i overensstemmelse med den løsningen som er valgt i den danske straffeloven.

Enkelte av bestemmelsene i dette kapitlet har tilknytning til strl kap 8 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet. Kommisjonen har foreslått at det foretas en særskilt utredning av strl kap 8 med tilgrensende særlovgivning, jf avsnitt 9.3 foran. Utvalget som skal foreta denne utredningen ble nedsatt 21. desember 2001, med et mandat som også omfatter strl kap 9. Mens kapitlet her tar sikte på å verne mot handlinger som angriper eller truer statens *indre* sikkerhet, eller som hindrer eller undergraver folkestyrets funksjoner, vil det systematiske utgangspunktet for utk kap 17 være angrep eller trusler mot statens *ytre* sikkerhet. Likevel vil det åpenbart være klare forbindelseslinjer mellom disse kapitlene, jf blant annet det som sies i avsnitt 9.3 om endringene i trusselbildet. Kommisjonen ser ikke bort fra at den særlige utredningen av strl kap 8 og 9 kan gjøre det nødvendig å revurdere enkelte av standpunktene i denne skissen, ettersom en slik utredning nødvendigvis vil behandle problemstillingene mer inngående enn det kommisjonen i denne omgangen har hatt mulighet for.

I forhold til de enkelte bestemmelsene man i dag finner i strl kap 9 og 10, foreslås det visse endringer.

Strl §§ 98 og 99 foreslås videreført uten andre endringer enn at de tilpasses inndelingen i enkel og grov overtredelse som er gjennomført i hele utkastet til straffelovens spesielle del. Strl § 99 a foreslås i hovedsak videreført. Det samme gjelder kriminaliseringen av forberedelseshandlinger i strl § 104, jf § 94. Strl §§ 105 til 108 bærer preg av å ha stått uforandret siden straffelovens tilblivelse. For flere av bestemmelsene er hefte den eneste straffereaksjonen, en reaksjonsform som for lengst har gått ut av bruk, jf avsnitt 5.4.8 foran. Her er det et klart behov for revisjon. Kommisjonen foreslår blant annet å avgrense bestemmelsenes anvendelsesområde til stemmegivning ved nasjonale folkeavstemninger og offentlige valg som nevnt i valgloven 1. mars 1985 nr 3. For ordens skyld nevnes at valgloven har en egen straffetrussel i § 92. Bestemmelsen retter seg mot nærmere angitte overtredelser av loven og gjelder etter sin ordlyd med mindre strengere straff kommer til anvendelse. Noen nærmere behandling av dette regelverket vil imidlertid ikke bli foretatt her.

Dersom de groveste angrepene på statsforfatningen og det politiske system lykkes, slik at rettsordenen opphører, vil ikke straffansvar bli aktuelt. Dette aktualiserer i særlig grad straffansvar for forsøkshandlinger. Kommisjonen har derfor funnet det nødvendig å videreføre regelen om framskutt fullbyrding i utk §§ 18–1 og 18–2. I tillegg foreslås det som nevnt å opprettholde kriminaliseringen av visse forberedelseshandlinger, jf nedenfor om utk § 18–6.

Kommisjonen foreslår derimot ikke å videreføre de særlige reglene som gjelder for landets statsoverhode i strl §§ 100, 101 og 102. Bestemmelsene kan nok ha en viss symbolverdi, men de alminnelige strafferammene vil etter kommisjonens syn være tilstrekkelig vide uavhengig av hvem som er fornærmet. Likeledes foreslår kommisjonen heller ikke å videreføre strl § 104 a andre ledd, som rammer deltakelse mv i forening som har til formål ved ulovlige midler å forstyrre samfunnsordenen eller oppnå innflytelse i offentlige anliggender. Det vises til avsnitt 10.2 nedenfor.

9.4.2 De enkelte bestemmelsene

§ 18–1. Høyforræderi

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 98 første ledd første punktum, og som retter seg mot det å forsøke å forandre rikets statsforfatning ved ulovlige midler.

I Ot prp nr 79 (1950) s 34 beskrives bakgrunnen for en slik bestemmelse:

«Høyforræderi i form av forsøk på å endre forfatningen ved ulovlige midler, er en nokså sjelden foreteelse i demokratiske vesteuropeiske land. Man har fra gammelt av overtatt en straffetrussel mot forholdet. Den har hatt sin plass i straffelovene og har naturligvis hatt en viss almenpreventiv virkning, men noen nevneverdig praktisk betydning har den hittil ikke hatt verken hos oss eller i andre oss nærstående land.»

Bestemmelsen var imidlertid blitt anvendt en rekke ganger i forbindelse med landssvikoppgjøret etter krigen, jf blant annet Høyesteretts kjennelse i Quisling-saken i Rt 1945 s 109.

Ved lovrevisjonen i 1950, jf avsnitt 9.3 foran, ga departementet uttrykk for at erfaringene fra krigstiden hadde vist at strl § 98 ikke strakk til under forhold som kan oppstå når landet er okkupert av en fremmed makt. Hensynet til «et mere effektivt strafferettslig vern mot høyforræderiske anslag», jf proposisjonen s 34–35, ble imidlertid ivarettatt gjennom tilføyselsene av strl §§ 97 og 99 a framfor «en

utbygning av det snevre uttrykk 'rikets forfatning'».

Det kan reises spørsmål om strl § 98 rekker for langt når det er tilstrekkelig at forfatningsendringen søkes gjennomført ved «ulovlige midler». De parallelle straffebestemmelsene i våre naboland krever gjennomgående at omveltningen må søkes oppnådd ved trusler, vold eller annen maktutøvelse, jf dansk strl § 111, BrB kap 18 § 1 og finsk strl kap 13 § 1. Etter kommisjonens oppfatning har likevel ikke den norske bestemmelsen noen vesentlig videre rekkevidde enn disse bestemmelsene. Også utk § 18–1 bør forstås slik at de ulovlige midlene må være av en slik alvorlig karakter at de er egnet til å forandre statsforfatningen. Kommisjonen ser ikke noe behov for å foreslå ordlyden i den norske bestemmelsen endret på dette punktet.

§ 18–2. Grovt høyforræderi

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt høyforræderi. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 98 første ledd andre punktum. Andre momenter som bør nevnes i lovteksten, er gjerningspersonens stilling i statsapparatet og om handlingen har medført tap av menneskeliv, jf finsk strl kap 13 § 2 nr 1 og 3.

§ 18–3. Angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 99 første ledd, som rammer den som ved ulovlige midler søker å hindre Kongen, Regenten eller de høyeste statsorganene eller noen av disses medlemmer i deres virksomhet. Bestemmelsen fikk sin nåværende ordlyd ved lov 28. juli 2000 nr 73.

§ 18–4. Grovt angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove

overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de samme momentene som for utk § 18–2 om grovt høyforræderi, jf foran. Slik er det også etter gjeldende rett, jf strl § 99 andre ledd, jf § 98 første ledd andre punktum.

§ 18–5. Inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 99 a.

Strl § 99 a rammer den som med bruk av våpenmakt eller under utnyttelse av frykt for inngripen av fremmed makt hindrer offentlige myndigheter i deres virksomhet, eller foretar alvorlige overgrep mot offentlige tjenestemenn, pressen, foreninger eller institusjoner eller for øvrig setter betydelige samfunnsinteresser i fare. Med «offentlige myndigheter» etter strl § 99 a menes myndigheter som ikke omfattes av § 99, slik som lavere domstoler og forvaltningsorganer, jf Ot prp nr 79 (1950) s 48.

Bestemmelsen kom inn i straffeloven ved lov 15. desember 1950 nr 6 etter forslag fra Straffelovkomiteen, jf Ot prp nr 79 (1950) s 19, 25, 35 og 48–49. Gjerningsbeskrivelsen er vid, jf uttrykkene «foretar alvorlige overgrep» og «setter betydelige samfunnsinteresser i fare», noe Straffelovkomiteen selv bemerket, jf proposisjonen s 25. Denne delen av gjerningsbeskrivelsen samsvarer i det vesentlige med strl § 97 andre ledd. Strl § 97 gjelder under okkupasjon og er plassert i strl kap 8 om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet, som kommisjonen foreslår gjort til tema for en særskilt utredning, jf avsnitt 9.3 foran. Av forarbeidene går det fram at formålet med strl § 99 a var å kunne møte liknende angrep i krigs- og krisetider, det vil si også utenfor okkupasjonstilfellene, jf proposisjonen s 35.

Innføringen av strl §§ 97 andre ledd og 99 a var bakgrunnen for at departementet ved revisjonen i 1950 konkluderte med at det ikke var særlig sterkt behov for å utvide anvendelsesområdet for strl § 98, jf foran om utk § 18–1 om høyforræderi. Ved de nye bestemmelsene sikret lovgiver seg at også «omfattende angrep mot kommunale eller andre offentlige organer som ikke hører til statsmakten» ble rammet av strl kap 8 og 9, jf proposisjonen s 19.

Kommisjonen finner grunn til å opprettholde standpunktet fra 1950 om at organiserte og omfat-

tende angrep mot lavere forvaltningsorganer mv bør rammes av en særlig straffebestemmelse også utenfor okkupasjonstilfellene. Utk § 18-5 har til hensikt å beskytte mot kvalifiserte angrep av denne art. Uten denne bestemmelsen måtte man ha nøyd seg med å anvende utk § 19-1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann, § 19-3 om motarbeiding av rettsvesenet og andre straffebud som i første rekke er utformet med sikte på å beskytte mot enkeltstående overtredelser og ikke mot organiserte angrep på samfunnet.

Kommisjonen legger til grunn at handlingsalternativet «hindrer offentlige myndigheter» i strl § 99 a bør videreføres i utk § 18-5. For så vidt gjelder bestemmelsens andre handlingsalternativ, antar kommisjonen at det særskilte vernet for «offentlige tjenestemenn» kan utgå. Her bør utk § 19-1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann mv være tilstrekkelig.

I dag er også det å «forøvrige sette(r) betydelige samfunnsinteresser i fare» et selvstendig handlingsalternativ i strl § 99 a. Ordet «forøvrige» kan tyde på at dette også er et tilleggsvilkår ved handlingsalternativene «hindrer offentlige myndigheter ...» og «foretar alvorlige overgrep ...», men forarbeidene gir ikke veiledning om en slik tolking. Det at betydelige samfunnsinteresser settes i fare, er imidlertid et sentralt trekk ved de handlingene det bør være aktuelt å ramme med en bestemmelse som denne, og bør derfor komme klart til uttrykk som tilleggsvilkår ved de to andre handlingsalternativene. Til sammenlikning krever dansk strl § 118 at handlingen foretas med det formål å øve innflytelse på offentlige anliggender eller framkalle forstyrrelse av samfunnsordenen, jf Ot prp nr 79 (1950) s 48. Kommisjonen mener imidlertid at en slik kvalifisering av bestemmelsen bør knyttes til det objektive gjerningsinnholdet, og ikke til hvilket formål gjerningspersonen hadde.

Kommisjonen stiller seg derimot skeptisk til å videreføre det å «sette(r) betydelige samfunnsinteresser i fare» som et selvstendig handlingsalternativ. Den nåværende gjerningsbeskrivelsen er vidt-rekkende og upresis, selv om det i tillegg kreves bruk av våpenmakt eller utnyttelse av frykt for inn-gripen av fremmed makt. På dette punktet er det imidlertid naturlig å se hen til resultatet av den utredningen kommisjonen har foreslått vedrørende strl kap 8, hvor man finner en tilsvarende formulering i strl § 97 andre ledd.

§ 18-6. Forberedelse til høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som skal ramme forberedelse til overtredelse av utk §§ 18-1 til 18-5, jf i dag strl § 104 første straffalternativ, jf § 94.

Kommisjonen mener det bør framgå direkte av bestemmelsen hvilke forberedelseshandlinger som skal være straffbare. Det ansees således ikke hensiktsmessig å videreføre den henvisningsteknikken som benyttes i strl § 104.

Når det gjelder de forberedelseshandlingene som bør omfattes, mener kommisjonen for det første at det er grunn til å opprettholde kriminaliseringen av det å inngå avtale med noen om å begå handlinger som nevnt i utk §§ 18-1 til 18-5.

Likeledes bør det fortsatt være straffbart å innlate seg med fremmed makt i hensikt å utføre en slik handling, jf strl § 94 andre ledd nr 2. Det samme gjelder for forberedelseshandlinger knyttet til militær virksomhet mv, jf strl § 94 andre ledd nr 3. Kommisjonen går i mange tilfeller inn for å erstatte hensiktskrav med krav om forsett, jf avsnitt 7.5 foran. I utgangspunktet foreslås det imidlertid å beholde hensiktskravene i strl § 104, jf § 94 andre ledd nr 2 og 3. Dette er nærmere drøftet i avsnitt 7.5.8 foran.

Når det gjelder strl § 94 andre ledd nr 1 om offentlig oppfordring til slik forbrytelse, er forholdet dekket av utk § 21-5 om oppvigling. Det er derfor ikke behov for noen særbestemmelse i kapitlet her.

Gjerningsinnholdet i strl § 94 andre ledd nr 4 vil i stor utstrekning være dekket allerede av at avtaleinngåelse rammes som straffbar forberedelseshandling. Kommisjonen finner det ikke hensiktsmessig å strekke straffansvaret så langt at tilbud om å begå overtredelsen kriminaliseres uttrykkelig. Etter omstendighetene vil det derimot kunne straffes som forsøk på inngåelse av avtale eller annen forberedelseshandling. Det nevnes at strl § 140, som i hovedsak foreslås videreført i utk § 21-5 om oppvigling, reiser en tilsvarende problemstilling.

For ordens skyld nevnes at militær straffelov 22. mai 1902 nr 13 § 81 a ble opphevet ved lov 24. juni 1994 nr 36. Strl § 100 foreslås opphevet av kommisjonen, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Det er følgelig ingen av de straffskjerpene alternativene i § 104 som det er aktuelt å videreføre.

§ 18-7. Ulovlig militær virksomhet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 104 a første ledd første punktum om å danne eller delta i privat organisasjon av militær karakter eller å støtte slik organisasjon.

Bestemmelsen har visse likhetstrekk med strl §§ 104 a andre ledd og 330, som ikke foreslås videreført. I motsetning til det som gjelder for disse paragrafene, er det imidlertid organisasjonens militære karakter og ikke formålet med virksomheten som er det sentrale for straffbarhetsvurderingen. I Ot prp nr 79 (1950) s 14 heter det at «private militærorganisasjoner betegner i urolige tider en fare for samfunnsfreden, og deres eksistens kan, hvis de ikke er absolutt lojale overfor de lovlige myndigheter, i en krigssituasjon føre til borgerkrig». Kommisjonen slutter seg til denne vurderingen, og legger til grunn at strl § 104 a første ledd bør videreføres. Av hensyn til ytringsfriheten bør det presiseres at den tar sikte på støtte av økonomisk eller materiell art, og at rent verbale støtteerklæringer ikke bør rammes.

Forhold som nevnt i strl § 104 a første ledd andre punktum, foreslås ikke skilt ut som et eget straffalternativ i utk § 18-7. Hvorvidt organisasjonen har rådighet over våpen mv bør i stedet inngå som et skjerpende moment ved straffutmålingen.

Den alminnelige medvirkningsregelen i utk § 3-2 vil medføre en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret etter bestemmelsen.

Bestemmelsen har en side mot hensynet til å verne den alminnelige ro og orden. Når den likevel er plassert i kapitlet her, er det lagt vekt på at formålet med bestemmelsen først og fremst er å verne de interessene som beskyttes av utk §§ 18-1 til 18-5.

§ 18-8. Utilbørlig påvirkning av stemmegivning

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl §§ 105 og 107 andre ledd.

Strl § 105 retter seg i første rekke mot den som ved «utilbørlige Midler søger at øve Indflydelse paa en andens Optræden eller Stemmegivning i offentlige Anliggender».

Etter kommisjonens mening bør bestemmelsen i stedet avgrenses til å beskytte stemmegivning ved folkeavstemninger og offentlige valg som nevnt i valgloven 1. mars 1985 nr 3 og sameloven 12. juni 1987 nr 56 kapittel 2. En slik avgrensning vil i det vesentlige samsvare med den løsningen som er valgt i de øvrige nordiske landene. Det framgår for øvrig av SKM I 1896 s 146 at også lov-

givers opprinnelige intensjoner med strl kap 10 var å beskytte disse velgergruppene:

«Dette Kapitel vil væsentlig finde Anvendelse paa Valg og lignende Afgjørelser, som maatte være tillagte Urvalgerne selv. Personer, der som Valgte udøver nogen offentlig Myndighed, er offentlige Tjenestemænd, og med hensyn til dem vil derfor de i Kap 11 givne Straffe kunne bringes til Anvendelse.»

Valgte representanters stemmegivning er etter kommisjonens oppfatning tilstrekkelig vernet av andre straffebestemmelser. Det kan i den forbindelse særlig pekes på reglene om korrupsjon i utk kap 22 og utk § 19-1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann. I tillegg vil utk § 18-3 kunne komme til anvendelse dersom påvirkningen øves mot et medlem av de høyeste statsorganene. Disse bestemmelsene tilfredsstiller etter kommisjonens syn også behovet for et strafferettslig vern mot påvirkning av *opptreden* i offentlige anliggender.

Kommisjonen foreslår som nevnt at strl § 107 andre ledd slås sammen med strl § 105. Dette nødvendiggjør neppe noen betydelig språklig omformulering av gjerningsbeskrivelsen i strl § 105.

Som følge av regelen om hemmelige valg vil det sjelden være mulig å skaffe til veie bevis for hvordan vedkommende faktisk har stemt. Kommisjonen har på denne bakgrunn funnet det nødvendig å videreføre regelen i strl § 105 om framskutt fullbyrding, slik at allerede det å forsøke å påvirke en annens stemmegivning på utilbørlig måte rammes.

Etter kommisjonens forslag til strafferamme vil bot alltid være et selvstendig straffalternativ ved overtredelse av utk § 18-8, jf avsnitt 9.4.3 nedenfor. De særlige hjemlene for straffnedsettelse, jf strl § 105 andre punktum og § 107 tredje ledd, er derfor overflødige.

§ 18-9. Stemmesalg

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 106, som rammer den som stemmer på en bestemt måte eller avholder seg fra å stemme, eller gir tilsagn om dette, på grunn av avtale om eller mottakelse av en fordel.

Stemmesalg er mindre straffverdig enn stemmekjøp, jf utk § 18-8. Kommisjonen kjenner da heller ikke til at strl § 106 er anvendt i praksis. Bestemmelsen kan imidlertid ha en viss normativ funksjon, og kommisjonen antar derfor at den bør videreføres.

I likhet med utk § 18–8 bør imidlertid bestemmelsen avgrenses til stemmegivning ved folkeavstemninger og offentlige valg.

Medvirkning til overtredelse av strl § 106 er ikke straffbar. Strl § 105, jf utk § 18–8 om utilbørlig påvirkning av stemmegivning, fanger imidlertid opp de mest praktiske tilfellene i så måte. Den alminnelige medvirkningsregelen i utk § 3–2 vil likevel føre til en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret for slike handlinger.

§ 18–10. Uberettiget valgdeltakelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som skal rette seg mot den som stemmer uten å ha stemmerett, stemmer i en annens navn eller stemmer mer enn én gang i folkeavstemninger eller valg som nevnt i utk § 18–8.

Forslaget til utk § 18–10 baserer seg på bestemmelsen om «röstningsfusk» i finsk strl kap 14 § 3, og tar sikte på å ramme forhold som etter gjeldende rett reguleres dels av strl § 107 første ledd og dels av strl § 108. I motsetning til utk § 18–11 er det her uregelmessigheter i tilknytning til gjerningspersonens egen stemmegivning som kriminaliseres, uten at det med dette er ment å angi noen begrensning i det alminnelige medvirkningsansvaret.

Utk § 18–10 skal for det første rette seg mot den som avgir stemme uten å ha stemmerett. En person som ved en feil har fått navnet sitt med i manntallet, vil følgelig kunne rammes av bestemmelsen dersom han eller hun utnytter muligheten til å delta i valget. I Rt 1947 s 55 ble et slikt tilfelle regnet som en «tilsnikelse» i henhold til strl § 107 første ledd. Det er imidlertid ikke bare materielle mangler ved stemmeretten som kan medføre straffansvar etter bestemmelsen her. Stemmegivning i strid med de formelle kravene til utøving av stemmerett kan også rammes.

Undertiden kan gjerningspersonen selv ha skaffet seg uberettiget anerkjennelse som stemmeberettiget. Allerede på dette tidspunktet er grensen for det straffbare etter strl § 107 overtrådt. Kommisjonen har imidlertid ikke funnet det hensiktsmessig å videreføre dette handlingsalternativet. For de fleste praktiske formål vil det her være tilstrekkelig å anvende reglene om dokumentfalsk i utk kap 31 om vern av tilliten til dokumenter og penger, jf avsnitt 9.17 nedenfor. Ved datamanipulasjon vil forholdet kunne subsumeres under utk § 23–11 om skadeverk på elektronisk lagret informasjon, jf avsnitt 9.9.2 nedenfor.

For det andre skal utk § 18–10 ramme den som stemmer i en annens navn. Dette handlingsalternativet vil først og fremst få selvstendig betydning

hvor gjerningspersonen ikke bruker sin egen stemmerett.

Dersom gjerningspersonen også bruker sin egen stemmerett, rammes han eller hun også av kommisjonens forslag til tredje handlingsalternativ. Det bør etter kommisjonens mening framgå uttrykkelig av utk § 18–10 at det er straffbart å avgi mer enn én stemme i samme valgomgang.

§ 18–11. Forvanskning av valgresultat

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om å forvanske resultatet av en stemmegivning, som i hovedsak svarer til strl § 108.

Utk § 18–11 foreslås imidlertid gitt et snevrere anvendelsesområde enn § 108 ved at forvanskning som er forårsaket av egen stemmegivning, ikke skal rammes. I et slikt tilfelle er det utk § 18–10 som er aktuell.

Utk § 18–11 skal i likhet med de øvrige straffebestemmelsene om stemmegivning bare komme til anvendelse ved nasjonale folkeavstemninger og offentlige valg som nevnt i valgloven 1. mars 1985 nr 3 og sameloven 12. juni 1987 nr 56 kapittel 2.

Det er etter kommisjonens mening nødvendig å videreføre alternativet om at «nogen afgiven Stemme ikke medregnes», ettersom dette i realiteten er en type forvanskning. Dette henger sammen med at det ikke er noe krav etter bestemmelsen at selve utfallet av valget, for eksempel mandatfordelingen, er påvirket.

9.4.3 Strafferammer

Bestemmelsene i dette kapitlet verner om de grunnleggende forutsetningene for samfunnsordenen, og de alvorligste overtredelsene kan ha store skadevirkninger. Dette tilsier etter kommisjonens mening til dels svært høye strafferammer. For overtredelse av utk § 18–1 om høyforræderi, § 18–3 om angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet og § 18–5 om inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner foreslår kommisjonen derfor en strafferamme på 15 års fengsel. Ved utk § 18–2 om grovt høyforræderi og § 18–4 om grovt angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet bør det fortsatt kunne idømmes inntil 21 års fengsel. Minstestrafen i strl §§ 98 og 99 a foreslås imidlertid ikke videreført. Se for øvrig nærmere i avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestaffer.

Når det gjelder utk § 18–6 om forberedelse til høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige

samfunnsinstitusjoner, og utk § 18–7 om ulovlig militær virksomhet, antar kommisjonen at det for begge bestemmelsene vil være tilstrekkelig med en strafferamme på 6 års fengsel.

Forvanskning av valgresultat kan ha alvorlige konsekvenser. Kommisjonen foreslår derfor en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år i utk § 18–11. For utk § 18–8 om utilbørlig påvirkning av stemmegivning bør det derimot være tilstrekkelig med en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år. Stemmesalg, jf utk § 18–9, betraktes i tråd med gjeldende rett som mindre straffverdig, jf SKM I 1896 s 146. I likhet med uberettiget valgdeltakelse, jf utk § 18–10, er skadevirkningene her begrenset til den betydningen enkeltstemmer kan få i valg-omgangen. Det bør derfor bare være aktuelt med strafferammer i det lavere sjiktet for disse bestemmelsene.

9.5 Utk kap 19. Vern av offentlig myndighet

9.5.1 Innhold og avgrensning

Innholdet i dette kapitlet svarer i hovedsak til strl kap 12 og 34 om forbrytelser og forseelser mot den offentlige myndighet. Fra disse kapitlene foreslår kommisjonen helt eller delvis å videreføre §§ 127, 128, 129, 131, 132, 132 a, 133, 134, 326, 328, 332, 333, 341, 342, 343, 344 og 346. Forholdsvis mange av de øvrige bestemmelsene i straffelovens nåværende kapitler om offentlig myndighet foreslås ikke videreført, jf omtalen av §§ 130, 132 b, 134 tredje ledd, 327, 328 første ledd nr 3, 329, 330, 332 tredje ledd, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 342 første ledd bokstav a, 345 og 346 andre ledd i avsnitt 10.2 nedenfor. I tillegg foreslås strl § 337 og det meste av § 341 overført til særlovgivningen, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor.

I kapitlet her foreslås det også tatt inn to bestemmelser fra særlovgivningen. Utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 § 47 fjerde ledd foreslås tatt inn i utk §§ 19–16 og 19–17 om vanlig og grov organisert menneskesmugling, jf avsnitt 11.2.2.11 nedenfor. Straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 § 40 sjuende ledd, som rammer den som unndrar seg gjennomføringen av fengselsstraff eller strafferettslige særreaksjoner, foreslås tatt inn som et eget ledd i utk § 19–5 om hjelp til rømning mv, jf avsnitt 11.2.2.16 nedenfor.

Kapitelloverskriften angir at det er det offentlige adgang til å utøve myndighet overfor borgerne som særskilt vernes her. Dette er tydeligst i straffebudene om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann og forulemping og hindring av en

offentlig tjenestemann, jf strl §§ 127, 128 og 326, som alle er foreslått videreført i dette kapitlet.

Selv om det for flere av bestemmelsene vil være enkeltmennesker som krenkes, for eksempel en politimann som blir overfalt, er det offentlige interesser som her ivaretas. Den samtidige krenkelsen av private forfølges etter andre straffebud, som etter omstendighetene vil kunne anvendes i konkurrans med bestemmelsene som verner offentlig myndighet. For eksempel vil det kunne være aktuelt å anvende bestemmelsene om legemsovertredelser i konkurrans med utk § 19–1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann eller § 19–3 om motarbeiding av rettsvesenet. I slike tilfeller tjener straffebudene i dette kapitlet til å sikre en strengere straffutmåling enn om overtredelsene utelukkende ble bedømt etter de straffebudene som verner private interesser.

Offentlig myndighet er også vernet i andre kapitler i utkastet til ny straffelov. Straffbare handlinger som berører de øverste statsorganene er samlet i utk kap 18 om vern av statsforfatningen og det politiske system, jf avsnitt 9.4 foran. Utk § 19–3 om motarbeiding av rettsvesenet og § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning har mye til felles med bestemmelsene i utk kap 24 om uriktig forklaring og anklage, jf avsnitt 9.10 nedenfor. Det dreier seg i begge tilfeller om krenkelser av offentlig interesser, men den spesielle formen for krenkelse som skjer ved uriktig forklaring, er plassert i et eget kapittel.

Det er heller ikke noe skarpt skille mellom bestemmelsene i kapitlet her og bestemmelsene i utk kap 20 om vern av den offentlige ro og orden, jf avsnitt 9.6 nedenfor. Kommisjonen har i store trekk valgt å følge den tradisjonelle inndelingen vi har i straffeloven i dag.

I delutredning V s 64 uttalte den tidligere kommisjonen:

«Den offentlige sektor i samfunnet har etter hvert blitt langt mer omfattende enn den var da straffeloven ble vedtatt, og det er i dagens samfunn en mer glidende overgang mellom offentlig og privat virksomhet. Ved å gi egne straffebestemmelser eller særlige strafferammer for offentlige tjenestemenn, vil man derved til stadihet stilles overfor vanskelige grensespørsmål. Det kan også spørres om det i dag er riktig å sette alle offentlige tjenestemenn i en strafferettslig særstilling. Ved gjennomgangen av strl kap 11, 12, 33 og 34 vil Straffelovkommisjonen måtte vurdere nærmere om særlig utsatte offentlige tjenestemenn bør få et særlig strafferettslig vern. Det må vurderes om man enten skal beholde dagens system eller fjerne særbe-

stemmelsene og bare ha særlige strafferammer for offentlige tjenestemenn, eller om man bare skal tillegge stillingens karakter vekt innenfor den ordinære strafferammen.»

Forslagene til straffebud i dette kapitlet er et uttrykk for at den nåværende kommisjonen går inn for å videreføre dagens system som gir offentlige tjenestemenn et særlig strafferettslig vern. Dette er også den løsningen som er valgt i de andre nordiske landene, senest ved den finske strafferettsreformen, jf finsk strl kap 16 om brott mot myndigheter, som ble revidert ved lov 24. juli 1998. I høringsrunden etter delutredning V ble behovet for et slikt vern understreket av mange instanser, herunder *Politimesteren i Asker og Bærum*, som presiserte at det er viktig å sørge for et regelverk som stiller opp tilstrekkelige trusler om sanksjon mot den som urettmessig influerer på utførelsen av den offentlige tjeneste:

«For det første vil dette skjerpe den offentlige tjenestemanns aksjonslyst, dessuten vil den ha et allmennpreventivt signal om at samfunnet beskytter sine ansatte i utsatte jobber. Som et direkte resultat av dette vil det gi trygghet for den offentlige tjenestemann generelt, slik at rekrutteringen til de utsatte stillingene opprettholdes. Særlig betydning vil sanksjonstruslen ha for politi- og fengselsetaten idet det er et mål i seg selv å opprettholde et ubevæpnet og 'mykt' kontrollapparat på dette område.»

Også *Politimesteren i Trondheim* framholdt nødvendigheten av at offentlige tjenestemenn bør stå i en særstilling i forhold til straffelovgivningen, enten særstillingen går ut på beskyttelse mot overgrep i utførelsen av arbeidet, eller den går ut på straffskjerpelse ved straffbart forhold fra tjenestemannens side:

«Tjenesten de utøver er som regel på vegne av fellesskapet og bør derfor bl.a. ha særlig beskyttelse. Dette kan komme til uttrykk igjenom en skjerpet straffereaksjon innenfor de ordinære strafferammene. Men i den grad tjenestemannen utøver offentlig myndighet, bør loven gi uttrykk for skjerpet straff i tilfelle angrep mot myndighetsutøvelsen. Her er det rom for tvil og emne til fortolkninger. En sikkerhetsvakt i Statoil, vil kunne komme i den situasjon at han utøver myndighet på vegne av den offentlige, ettersom bedriften eies av den norske stat.»

I delutredning V s 63–66 foreslo kommisjonen at det i straffelovens alminnelige del ble tatt inn en legaldefinisjon av begrepet «offentlig tjenestemann», jf tidl utk § 17 på s 279. Den nåværende

kommisjonen slutter seg til den presiseringen av begrepet som ble gjort i delutredning V, og som innebærer en viss innsnevring i forhold til gjeldende rett. Den foreslåtte definisjonen fikk i hovedsak full tilslutning fra høringsinstansene, jf avsnitt 7.7.1 foran.

Etter den nåværende kommisjonens syn er det imidlertid ikke noe behov for å ta legaldefinisjonen i tidl utk § 17 inn i straffelovens *alminnelige* del, jf avsnittene 7.7.1 og 8.2 foran. Begrepet offentlig tjenestemann foreslås bare brukt i §§ 19–1 og 19–2 i dette kapitlet i straffeloven. Den foreslåtte definisjonen er så kortfattet at den like gjerne kan tas direkte inn i gjerningsbeskrivelsen i disse bestemmelsene.

9.5.2 De enkelte bestemmelsene

§ 19–1. Vold og trusler mot en offentlig tjenestemann

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 127 første og tredje ledd, samt trusselalternativet i strl § 128 første ledd.

Bestikkelsesalternativet i strl § 128 er foreslått overført til utk kap 22 om vern av tillit, jf omtalen av §§ 22–4 og 22–5 om aktiv bestikkelse i avsnitt 9.8.2 nedenfor. Strl § 128 andre ledd om utenlandske offentlige tjenestemenn og tjenestemenn i mellomstatlige organisasjoner bør også videreføres der. Derimot antar kommisjonen at strl § 127 siste ledd bør beholdes i utk § 19–1. Her hjemles det adgang for Kongen til å bestemme at straffebudet i tilfelle av gjensidighet kan anvendes også ved handlinger mot et annet lands offentlige myndighet. Det bør vurderes om Kongens fullmakt her også bør omfatte det å la straffebudet få anvendelse på handlinger mot tjenestemenn i internasjonale organisasjoner som Norge er eller måtte bli medlem av.

I lov 15. juni 2001 nr 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene) er strl §§ 127 og 128 gitt tilsvarende anvendelse når handlingen er begått mot domstolens tjenestemenn, jf lovens § 12 andre ledd. Av hensyn til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, foreslår kommisjonen at denne regelen i stedet innarbeides i bestemmelsen her, slik at det framgår direkte av utk § 19–1 at den også gjelder for tilsvarende handlinger mot tjenestemenn i Den internasjonale straffedomstolen, jf avsnitt 11.2.2.17 nedenfor.

Utk § 19–1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann foreslås gitt en noe snevrere rekkevidde enn strl §§ 127 og 128 ved at enkelte yrkesgrupper mister det særskilte vernet som disse bestemmelsene gir dem i dag. Dette følger dels av

presiseringen av begrepet offentlig tjenestemann, dels av at strl § 127 tredje ledd snevres noe inn, jf omtalen nedenfor.

Strl §§ 127 og 128 rammer den som ved holdsvis vold eller trusler mv «søger at formaa en offentlig Tjenestemand» til å foreta eller unnlate å foreta en tjenestehandling. Kommisjonen har en rekke andre steder foreslått å sløyfe regler som likestiller forsøk med fullbyrdet overtredelse, jf avsnitt 4.4.2 foran, men etter kommisjonens oppfatning bør det fortsatt ikke være noe krav i bestemmelsen her at tjenestemannen rent faktisk foretar eller unnlater å foreta en tjenestehandling. En annen sak er at gjerningsbeskrivelsen bør omformuleres for bedre å få fram at bestemmelsen ikke inneholder noe hensiktskrav, jf Straffelovkommentaren bind II s 152 og 159.

Hvis heller ikke voldsutøvelsen eller trusselen har kommet lenger enn til forsøksstadiet, stiller det seg etter kommisjonens oppfatning annerledes. I så fall bør det være tilstrekkelig at forholdet betraktes som et forsøk, jf utk § 3–3. Straffri tilbaketreden vil da være mulig.

Utk § 19–1 verner mot handlinger som i regelen også er straffbare etter andre bestemmelser, og som vil kunne brukes i konkurrans med disse. Typiske tilfeller er legemskrenkelse etter utk § 27–1 og trusler etter utk § 26–8. Straffebudets rolle er å gi den offentlige myndighetsutøving, og derved også de persongrupper som foretar slike tjenestehandlinger, en forsterket strafferettslig beskyttelse.

Med forbehold for strl § 127 tredje ledd, jf § 128 siste ledd, foreslår kommisjonen i all hovedsak å videreføre dagens rettstilstand etter strl §§ 127 og 128 med hensyn til hvilken persongruppe som vernes. Det vil som nå være de som utøver offentlig myndighet på vegne av stat eller kommune, jf delutredning V s 63–66 og tidl utk § 17. Imidlertid er det ikke noe krav at vedkommende bare utøver slik myndighet. Det er tilstrekkelig at vedkommende i kraft av sin stilling har slik kompetanse.

For at handlingen skal være straffbar, må den være rettet mot en *tjenestehandling*, men selve tjenestehandlingen trenger ikke å ha karakter av, eller tilknytning til, myndighetsutøving. Det strafferettslige vernet for offentlige tjenestemenn går da noe videre enn det strafferettslige ansvaret, jf utk § 22–1 om misbruk av offentlig myndighet, hvor kommisjonen foreslår å innskrenke straffansvaret for normbrudd i offentlig tjeneste til de tilfellene der overtredelsene skjer ved eller i tilknytning til utøving av offentlig myndighet. Begrunnelsen for innsnevringen av straffansvaret i utk kap 22 er at det utover tilfellene av misbruk av myndighet, er

tilstrekkelig med de alternative sanksjonene som gjelder i arbeidsforhold. Slike hensyn gjør seg ikke gjeldende i bestemmelsen her.

Presiseringen av begrepet offentlig tjenestemann er ment å klargjøre at offentlig ansatte ikke betraktes som offentlige tjenestemenn når de utøver funksjoner som også kan utøves av private, og ikke har større kompetanse i forhold til andre enn det en privat ansatt har. I delutredning V s 66 uttaler den tidligere kommisjonen at slike grupper offentlig ansatte i dag ofte trekkes inn under begrepet offentlig tjenestemann, noe kommisjonen mener generelt sett er uheldig fordi personer med like funksjoner på den måten får et ulikt strafferettslig ansvar eller vern. Som eksempel nevnes at bussjåfører som er direkte ansatt i stat eller kommune, betraktes som offentlige tjenestemenn, mens bussjåfører som er ansatt i et privat eller offentlig eiet selskap, ikke går inn under begrepet. Tilsvarende vil parkeringsvakter eller trafikkbetjenter regnes som offentlige tjenestemenn etter strl § 127 dersom de er kommunalt ansatte, men ikke dersom de er ansatt i kommunale selskaper eller private vaktelskaper.

Riksadvokaten ga i høringsrunden uttrykkelig støtte til den foreslåtte definisjonen i tidl utk § 17, og uttalte i den forbindelse følgende:

«Bestemmelsene satt til vern av offentlige tjenestemenn synes i det vesentlige å ha virket hensiktsmessig på det sentrale virkeområdet. Men avgrensningen av hvilke grupper som beskyttes synes, slik Straffelovkommisjonen er inne på (side 66), noe tilfeldig. Behovet for vern er neppe generelt større for offentlig ansatte enn for andre yrkesutøvere, med mindre det utøves offentlig myndighet.»

Også *Advokatforeningen* ga uttrykk for at forslaget i tidl utk § 17 innebar en klar forbedring i forhold til gjeldende rett. Advokatforeningen var imidlertid ikke fornøyd med utformingen av legaldefinisjonen, og mente det burde presiseres i klartekst «at en offentlig ansatt ikke betraktes som offentlig tjenestemann når vedkommende utøver funksjoner som også kan utøves av private og ikke har større kompetanse i forhold til andre enn det en privat ansatt har».

Administrasjonsdepartementet var i utgangspunktet også enig i den foreslåtte definisjonen, men departementet ba kommisjonen «vurdere om de tjenestemenn som ikke utøver offentlig myndighet også skal omfattes av begrepet. Det siktes her til tjenestemenn som yter offentlige tjenester på ulike områder.»

Samferdselsdepartementet/Vegdirektoratet mente derimot at definisjonen i forhold til strl § 127 ble for snever:

«Vegdirektoratet viser til kommisjonens forslag om en legaldefinisjon av begrepet 'offentlig tjenestemann'. Direktoratet ser det som viktig at håndhevingsinstansene i forhold til vegtrafikkloven har det særskilte vern som straffeloven § 127 gir. Dette gjelder ikke minst de kommunale parkeringshåndhevere. Direktoratet mener begrepet bør defineres slik at både kommunalt ansatte parkeringshåndhevere og ansatte parkeringshåndhevere i heleid kommunalt selskap omfattes. Videre bør det omfatte såvel gebyrlegging som håndheving av offentlig avgiftsparking.»

Politimesteren i Follo foreslo i stedet en positiv oppregning av hvilke kategorier av offentlige tjenestemenn som skal ha et særskilt strafferettslig vern:

«Follo politikammer anser at det er behov for et særskilt strafferettslig vern for offentlige tjenestemenn hvis myndighetsutøvelse er av vital karakter. Således bør offentlige tjenestemenn i rettsvesenet (politi og domstoler) ha et særlig vern. Det samme gjelder andre som utfører viktige kontrollfunksjoner, eks tjenestemenn i tollvesenet. Offentlige tjenestemenn i sosiale tjenesteytende organer (sosialkontor, trygdekontor, m.v.) har også utsatte posisjoner, og kan ha behov for et særlig vern.

...

Follo politidistrikt mener således at det er behov for å beholde bestemmelsene i §§ 127, 1. ledd, 128 og § 326, 1. ledd nr. 1, men at kretsen av offentlige tjenestemenn som bør omfattes, antakelig bør begrenses ved at det positivt oppregnes hvilke kategorier av offentlige tjenestemenn som skal ha et slikt særskilt vern.»

Kommisjonen holder imidlertid fast ved den foreslåtte definisjonen. Offentlig ansatte som ikke har større kompetanse enn de ville hatt i et tilsvarende privat arbeidsforhold, vil derfor ikke regnes som offentlige tjenestemenn i utkastet til ny straffelov.

Strl § 127 tredje ledd, jf § 128 siste ledd, utvider kretsen av personer som er vernet mot vold eller trusler mv. Etter denne bestemmelsen regnes som offentlige tjenestemenn også «ved Jernbanerne ansatte Betjente, militære Vakter samt enhver, som etter Oppfordring eller pliktmessig yder en offentlig Tjenestemand Bistand». I delutredning V varslet den tidligere kommisjonen at den senere ville vurdere i hvilken grad strl § 127 tredje ledd burde bli endret, jf delutredning V s 66. En slik vurdering har betydning for de yrkesgruppene som i dag betraktes som offentlige tjenestemenn, men

som ikke gjør det etter den foreslåtte presiseringen.

Kommisjonen foreslår at strl § 127 tredje ledd videreføres for militære vakter og for enhver som etter oppfordring eller pliktmessig yter bistand til en offentlig tjenestemann. Her er behovet for særskilt strafferettslig vern det samme som for offentlige tjenestemenn for øvrig. Derimot ønsker ikke kommisjonen at utk § 19–1 skal gjelde for andre yrkesgrupper, herunder de «ved Jernbanerne ansatte Betjente», så som konduktører, trikkførere og T-banekontrollører. Disse bør ha det samme strafferettslige vernet som de yrkesgruppene som er nevnt i eksemplene ovenfor, nemlig bussjåfører og parkeringsvakter mv som er direkte ansatt i stat eller kommune.

Daværende Eidsivating lagmannsrett gikk i høringsuttalelsen inn for at også slike yrkesgrupper burde vernes av bestemmelsen:

«Det praktiske behov er størst der konfliktsituasjoner er, eller lett blir, voldelige. Følgelig er det ikke samme praktiske behov for særregler til beskyttelse av alle offentlige tjenestemenn. Like fullt er voldsanvendelse for å oppnå, eller for å hindre en tjenestehandling et såvidt vesentlig onde at særregelen i § 127 bør opprettholdes i det vesentlige uendret.

Bestemmelsen omtaler også de 'ved jernbanen ansatte betjente' og peker etter min mening på et vesentlig poeng. Ansatte ved offentlige befordringsmidler har behov for et særskilt vern. Det synes det praktiske liv å vise. Definisjonen blir dermed for snever til å fange opp den interesse som her bør vernes.»

Kommisjonen vil peke på at det ikke er tvil om at det finnes en rekke yrkesgrupper som er mer utsatt for vold og trusler enn andre. Foruten eksemplene ovenfor kan nevnes vektere, ordensvakter ved ulike arrangementer og drosjesjåfører. Her kan også tilføyes ansatte i kvelde- eller natt-åpne butikker, bensinstasjoner og liknende. De siste årene har man også sett tilfeller av vold og trusler mot kabinpersonell på fly. Kommisjonen vil understreke at den ser alvorlig på slike handlinger, men legger til grunn at behovet for å nansere straffutmålingen kan ivaretas innenfor rammene i de alminnelige bestemmelsene om vold, trusler, tvang mv. Slik synes da også rettspraksis å fungere, jf for eksempel uttalelsen i Rt 1993 s 1163, som gjaldt vold mot en kommunal parkeringsvakt (offentlig tjenestemann). Her uttalte førstvoterende at «det ikke ville ha hatt avgjørende betydning for valget mellom betinget eller ubetinget fengselsstraff om volden hadde vært rettet mot en parkeringsvakt i et privat vaktelskap som kommu-

nen hadde overlatt gebyrinnkrevingen til og forholdet således bare kunne henføres under straffeloven § 228 første ledd». Det ble vist til Høyesteretts praksis ved vold mot drosjesjåfører i tjeneste.

Det er, slik kommisjonen ser det, viktig å holde for øye at utk § 19–1 skal tjene til å verne den offentlige myndighetsutøving. Da bør den også, så langt det er mulig, begrenses til dette.

Etter kommisjonens oppfatning er det for øvrig tilstrekkelig med en felles strafferamme for denne type overtredelser, og kommisjonen går ikke inn for å videreføre noen straffskjerpelse tilsvarende strl § 127 første ledd andre straffalternativ. For så vidt gjelder fjerningen av alternativet om gjentakelsesstraff, har dette også sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran.

Strl § 127 andre ledd første punktum fastsetter en lavere strafferamme dersom tjenestemannen ved utilbørlig forhold har gitt anledning til overtredelsen. Denne særregelen ser kommisjonen ikke behov for å videreføre, siden det etter kommisjonens forslag til strafferamme uansett vil være anledning til å idømme bare bot, jf avsnitt 9.5.3 nedenfor.

Etter strl § 127 andre ledd andre punktum kan straff bortfalle under særdeles formildende omstendigheter. Kommisjonen ser heller ikke noen grunn til å opprettholde denne særregelen. Et flertall i den nåværende kommisjonen har gått imot en generell straffritaksregel som foreslått i delutredning V, jf avsnitt 8.3.17 foran. Kriteriet for anvendelse av en slik regel var etter forslaget i tidl utk § 86 at «helt særlige omstendigheter» tilsier straffritak. Standpunktet om ikke å videreføre særregelen i strl § 127 andre ledd andre punktum er begrunnet i de samme betenkeligheter som flertallet har mot en generell regel om straffritak. Dersom en generell regel om straffritak opprettholdes i tråd med mindretallets syn, er det under enhver omstendighet ikke behov for en særregel som den i strl § 127 andre ledd andre punktum.

§ 19–2. Forulemping og hindring av en offentlig tjenestemann

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 326.

I strl § 326 nr 1 er forsøk likestilt med fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen foreslår at denne særregelen oppheves. Hvorvidt forsøk skal kunne straffes, bør følge av de generelle reglene om dette, jf avsnitt 8.3.4 foran om utk § 3–3. Dette er i over-

ensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran

§ 19–3. Motarbeiding av rettsvesenet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 132 a første, andre og femte ledd.

Grovt uaktsom overtredelse bør som nå omhandles i et eget ledd i bestemmelsen, da strafferammen bør være markert lavere enn ved forsettlig overtredelse.

Kommisjonen ser imidlertid ikke behov for å videreføre strl § 132 a fjerde ledd. For så vidt gjelder fjerningen av alternativet om gjentakelsesstraff, har dette sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Når det gjelder alternativet om særdeles skjerpene omstendigheter, jf de momentene som nevnes i fjerde ledd tredje punktum, vil kommisjonen peke på at dette er forhold som ofte vil lede til en høyere strafferamme som følge av utk § 14–3 om fellesstraff ved flere lovbrudd, hva enten det dreier seg om likeartet eller ulikeartet realkonkurrens.

I lov 15. juni 2001 nr 65 om gjennomføring av Roma-vedtektene er strl § 132 a gitt tilsvarende anvendelse når handlingen er begått mot Den internasjonale straffedomstolens tjenestemenn, jf lovens § 12 andre ledd. Av hensyn til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, foreslår kommisjonen at denne regelen i stedet innarbeides i bestemmelsen her, slik at det framgår direkte av utk § 19–3 at den også gjelder for tilsvarende handlinger mot tjenestemenn i Den internasjonale straffedomstolen, jf avsnitt 11.2.2.17 nedenfor.

§ 19–4. Bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 132. Bestemmelsen foreslås avgrenset slik at den rammer nærmere angitte handlinger rettet mot etterforskning og oppklaring av straffbare forhold.

Strl § 132 første ledd rammer ulike former for bevisforspillelse. Ifølge Straffelovkommentaren bind II s 170 omfattes ikke planting av falske bevis av denne bestemmelsen, men av strl kap 15 om falsk forklaring eller strl kap 16 om falsk anklage. Etter kommisjonens oppfatning bør bestemmelsen imidlertid også omfatte bevisfabrikasjon. Fabrikasjon av bevis vil også kunne omfattes av utk § 24–2 om uriktig anklage mv, avhengig av om gjerningspersonen har forsett med hensyn til at en uskyldig

person vil bli siktet mv på grunnlag av det fabrikkerte beviset. Hensiktskravet i strl § 132 første ledd foreslås endret til et krav om forsett, jf avsnitt 7.5.9 foran.

Etter tredje ledd er såvel gjerningspersonen selv som vedkommendes nærstående fritatt for straff for slike handlinger. Straffrihetsregelen for nærstående som overtrer første ledd, foreslås opphevet. I motsetning til handlingsalternativene i § 132 andre ledd, jf nedenfor, dreier det seg her om handlinger som tar sikte på å ødelegge eller skade grunnlaget for oppklaring eller riktig avgjørelse i saken. Like lite som nærstående bør fritas for straff etter strl § 167 andre ledd for å påvirke vitner til å forklare seg uriktig, bør det være adgang til straffrihet for nærstående som ødelegger fysiske bevis.

Alternativene i strl § 132 andre ledd gjelder det å søke å unndra noen fra forfølgning for en straffbar handling, straff eller strafferettslig særreaksjon, jf lov 17. januar 1997 nr 11. Dette rammes delvis også av strl § 131, jf utk § 19–5 om hjelp til rømning mv. Kommisjonen foreslår at utk § 19–4 bare skal ramme medvirkning til at noen unndrar seg pågripelse, varetekt eller annen forfølgning på etterforskningsstadiet, mens utk § 19–5 innskrenkes til å ramme unndragelse fra idømt straff. Forsøk rammes av utk § 3–3, og det er ikke nødvendig å ramme forsøk som fullbyrdet overtredelse av bestemmelsen, jf avsnitt 4.4.2 foran.

Kommisjonen mener det fortsatt bør være straffritt å unndra seg selv fra forfølgning for et straffbart forhold som vedkommende er mistenkt for, jf strl § 132 tredje ledd. I utk § 19–5 om hjelp til rømning mv foreslås det riktignok en egen straffebestemmelse mot at innsatte unndrar seg gjennomføringen av *idømt* fengselsstraff mv, jf straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 § 40 sjuende ledd. Det er imidlertid lite rimelig å kreve at den som bare er under *mistanke* for et straffbart forhold, skal medvirke til sin egen pågripelse eller fellelse. Gjerningspersonen kan straffritt avgi uriktig forklaring, jf strl § 167 første ledd og forbudet mot selvinkriminering i FN-konvensjonen 1966 om sivile og politiske rettigheter art 14 nr 3 bokstav g, jf også Den europeiske menneskerettsdomstolens praksis i tilknytning til EMK art 6 nr 1 om retten til en rettfærdig rettergang. De hensynene som ligger bak strl § 167 første ledd og forbudet mot selvinkriminering, tilsier at det heller ikke gjøres straffbart for den mistenkte å unndra seg pågripelse. I dag er det heller ikke straffbart for en varetektsinnsatt å rømme. Straffegjennomføringsloven § 40 sjuende ledd, jf utk § 19–5 om hjelp til rømning mv, omfatter bare unndragelse fra idømt fengselsstraff eller strafferettslige særreaksjoner, og § 52 gir etter

kommisjonens oppfatning ikke tilstrekkelig grunnlag for en utvidende tolking av straffebudet. Strl §§ 131 og 132 rammer bare den som medvirker til andres rømning. Kommisjonen mener at heller ikke rømning fra varetekt bør strafflegges.

Etter strl § 132 tredje ledd er det også straffritt for nærstående å unndra noen fra strafforfølgning. Dette kommer etter kommisjonens oppfatning i en annen stilling enn nærståendes ødeleggelse eller fabrikasjon av bevis, jf ovenfor. Kommisjonen har forståelse for det moralske dilemma som nærstående kan komme opp i ved de handlingstypene det her er tale om, og som i mange tilfeller kan sammenliknes med den situasjonen som begrunner straffritak for nærståendes uriktige forklaring, jf strl § 167 andre ledd, som foreslås videreført i utk § 24–1 om uriktig forklaring. I denne relasjonen foreslås derfor straffrihetsregelen i § 132 tredje ledd videreført også for nærstående.

Strl § 132 tredje ledd stiller imidlertid opp et hensiktskrav som er unødvendig i en slik regel om straffrihet, jf avsnitt 7.5.7 foran.

I lov 15. juni 2001 nr 65 om gjennomføring av Roma-vedtektene er strl § 132 gitt tilsvarende anvendelse når handlingen er begått mot Den internasjonale straffedomstolens tjenestemenn, jf lovens § 12 andre ledd. Av hensyn til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, foreslår kommisjonen at denne regelen i stedet innarbeides i bestemmelsen her, slik at det framgår direkte av utk § 19–4 at den også gjelder for tilsvarende handlinger mot tjenestemenn i Den internasjonale straffedomstolen, jf avsnitt 11.2.2.17 nedenfor.

§ 19–5. Hjelp til rømning mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 131 første ledd første straffalternativ og strl § 346 første ledd.

Strl § 131 rammer det å unndra noen fra lovlig frihetsberøvelse i forbindelse med dom eller siktelse for en straffbar handling. Bestemmelsen overlappes av strl § 132, og foreslås innsnevret slik at den bare rammer unndragelse fra *idømt* straff, jf omtalen av utk § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning. Bestemmelsen bør utformes slik at den i tillegg til straff omfatter de strafferettslige særreaksjonene overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede, jf utk kap 12. Kommisjonen ser ikke behov for å videreføre straffskjerpelsen i § 131 første ledd andre straffalternativ. Det forholdet at det dreier seg om unndragelse fra lovens høyeste straff, er det etter kommisjonens

oppfatning anledning til å legge tilstrekkelig vekt på innenfor den ordinære strafferammen.

Strl § 131 rammer ikke den som unndrar seg selv fra strafforfølgning. Straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 § 40 sjuende ledd inneholder imidlertid en slik regel, som etter kommisjonens oppfatning bør overføres til straffeloven og inntas som et eget ledd i bestemmelsen her, jf avsnitt 11.2.2.16 nedenfor. Dette leddet bør være unntatt fra det generelle straffansvaret for medvirkning, jf utk § 3–2, siden slike handlinger rammes av nåværende strl § 131, som foreslås videreført i bestemmelsen for øvrig, jf ovenfor. Det kan være diskutabelt om det *bør* være straffbart for en domfelt å unndra seg frihetsstraff mv, jf Ot prp nr 5 (2000–2001) s 109. Kommisjonen nøyer seg imidlertid med å peke på at det i hvert fall ikke bør være straffbart å unndra seg selv fra en strafferettslig særreaksjon, slik det i dag er i medhold av straffegjennomføringsloven § 40 sjuende ledd. Den naturlige følgen av slike unndragelser er etter kommisjonens oppfatning at vedkommende tilbakeføres til den anstalten han eller hun rømte fra.

Når det gjelder strl § 346, foreslår kommisjonen å videreføre alternativet om ulovlig å sette seg i forbindelse med noen som er innsatt i fengsel. De andre alternativene i § 346 første ledd ser ikke kommisjonen noe behov for å beholde. Som nevnt i Straffelovkommentaren bind III s 90 har bestemmelsen liten praktisk betydning.

I den grad bestemmelsen her viderefører strl § 346, vil 6-måneders regelen i utk § 3–3 andre ledd i prinsippet innebære en viss nykriminalisering av forsøk på slike handlinger, jf i dag strl § 40 andre ledd. Se avsnitt 8.3.4 foran.

§ 19–6. Brudd på plikt til å oppgi personalia

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 333.

§ 19–7. Brudd på meldeplikt ved dødsfall

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 341 andre ledd.

Bestemmelsen foreslås utvidet med handlingsnormen i strpl § 227, som pålegger den som har plikt til å melde et dødsfall, straks å underrette politiet dersom han eller hun har grunn til å tro at døden er voldt ved en straffbar handling. I dag rammes overtredelse av denne handlingsnormen av strl § 339 nr 1, som kommisjonen ikke går inn for å videreføre, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Både § 341 andre ledd og § 339 nr 1 rammer såkalte «ekte unnlattelsesforseelser», hvor skyld-

kravet i dag er uaktsomhet, jf strl § 40 andre ledd. Som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås opphevet, jf avsnitt 7.4 foran, vil den generelle bestemmelsen om uaktsomhet som skyldform i strl § 40 andre ledd falle bort.

Kommisjonen mener at skyldkravet i denne bestemmelsen bør være forsett, jf utk § 3–8. Brudd på meldeplikt ved dødsfall kan etter kommisjonens oppfatning ikke sies å ha slike skadefølger at det er straffverdig dersom gjerningspersonen var uaktsom, jf avsnitt 4.3.1 foran. Det generelle skyldkravet ved ekte unnlattelsesforseelser, jf strl § 40 andre ledd, er imidlertid ikke begrunnet med noen vurdering av den reelle straffverdigheten, men med at man ønsker å ramme såkalt «skjult forsett», jf blant annet SKM I 1896 s 59, hvor det vises til at et krav om forsett ville gjøre det mulig for gjerningspersonen å unnskyldes seg med at overtredelsen skyldtes en forglemmelse. Etter kommisjonens oppfatning er heller ikke dette tilstrekkelig tungtveiende til å begrunne en strafflegging av uaktsomt brudd på meldeplikt ved dødsfall, da behovet for kontroll med at denne plikten overholdes, ikke er særlig påtrengende, jf avsnitt 4.3.3 foran.

Medvirkning til brudd på meldeplikten kan vanskelig tenkes uten at medvirkeren er ansvarlig som hovedperson. I prinsippet gjelder likevel den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 også her.

§ 19–8. Uhjemlet myndighetsutøving mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl §§ 129 første straffalternativ og 328 første ledd nr 2. Bestemmelsen skal ramme den som uhjemlet utgir seg for å ha eller utøve offentlig myndighet.

Sammenliknbare straffebud finner man i de andre nordiske landene, jf finsk strl kap 16 § 9 om usurpation av tjenstemannabefogenhet, BrB kap 17 § 15 om föregivande av allmän ställning og dansk strl §§ 130 og 131.

Strl § 328 første ledd nr 2 kommer til anvendelse når gjerningspersonen ikke utøver offentlig myndighet uhjemlet, jf strl § 129, men bare utgir seg for å ha slik myndighet. Bestemmelsen setter som vilkår for straff at handlingen enten skjer offentlig eller i rettsstridig øyemed. Kravet om rettsstridig øyemed er unødvendig i tillegg til utk § 3–7 om innskrenkende tolking, jf avsnitt 7.5.5 foran. Kommisjonen mener imidlertid at bestemmelsen bør suppleres med vilkår om at handlingen er egnet til å skape uleilighet for noen eller svekke tilliten til vedkommende offentlige myndighet.

Strl § 129 skjerper straffen dersom den som uhjemlet har utøvet offentlig myndighet, har handlet i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget fordel eller å skade noen. Kommisjonen ser ikke noen grunn til å opprettholde en forhøyet strafferamme her, eller å foreslå et eget straffebud for grov overtredelse.

§ 19–9. Uhjemlet bruk av uniform, kjennetegn, offentlig våpen, betegnelse mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 328 første ledd nr 1 og 4, samt andre og tredje ledd. Ved den senere utformingen av bestemmelsen bør det vurderes om det er nødvendig at alle handlingsalternativene opprettholdes.

I Finland har man ved en lovendring i 1998 opphevet kriminaliseringen i strl kap 42 § 5 a av uberettiget bruk av uniform og ærestegn, med følgende begrunnelse:

«Straffbar användning av uniform eller militärdräkt förekommer i allmänhet för att vilseleda någon att ge en ekonomisk fördel eller för att vilseleda en myndighet eller i samband med usurpation av tjänstemannabefogenhet. I dessa fall kan de relevanta paragraferna tillämpas. Stadgandet har en självständig betydelse närmast när någon av fåfänga använder en uniform eller et utmärkelsestecken som i verkligheten inte tillkommer honom. Det er inte nödvändigt att kriminalisera denna typ av gärningar.»

Kommisjonen mener at uhjemlet uniformsbruk fortsatt bør være straffbar. En avkriminalisering vil for eksempel medføre at hvem som helst kan bære polituniform. Dette kan lede til usikkerhet med hensyn til hvem som i konkrete situasjoner har adgang til å utøve politimyndighet, og tilliten til politiet vil kunne bli svekket. Kommisjonen vil likevel gi uttrykk for en viss tvil om det er nødvendig med en bestemmelse som strl § 328 første ledd nr 1 for å hindre slik uhjemlet uniformsbruk, idet i alle fall de fleste tilfellene nok vil rammes av utk § 19–8 om uhjemlet myndighetsutøving mv. Opplysningshensyn taler imidlertid for en bestemmelse som utk § 19–9.

Strl § 328 andre og tredje ledd inneholder et krav om at handlingen skjer i «rettsstridig øyemed». Dette kravet er unødvendig i tillegg til utk § 3–7 om innskrenkende tolking, jf avsnitt 7.5.5 foran.

Medvirkning er i dag ikke straffbar, bortsett fra at strl § 328 første ledd nr 1 og tredje ledd også rammer den som lar noen i sin tjeneste foreta hand-

lingen. Kommisjonen ser ikke noen grunn til å unnta medvirkning fra straffansvar, jf den generelle medvirkningsregelen i utk § 3–2. Det særegne medvirkningsansvaret i første ledd nr 1 og tredje ledd ansees da overflødig.

§ 19–10. Utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 332 første ledd første handlingsalternativ.

I en rekke tilfeller foreligger det hjemmel i særlovgivningen for å straffe utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse. Ved en senere revisjon av straffebestemmelsene i særlovgivningen bør slike hjemler utgå, jf avsnitt 11.2.2.2 nedenfor, hvor det foreslås at disse bestemmelsene erstattes av utk § 19–10.

Kommisjonen går ikke inn for å videreføre § 332 første ledd andre handlingsalternativ, som rammer overskridelse av grensene for den meddelte tillatelse, bevilling mm. Slike handlinger vil fortsatt kunne være straffbare etter særlovgivningen. I mange tilfeller vil det imidlertid foreligge muligheter for alternativer til straff, jf avsnitt 4.2.4 foran. Alternative sanksjoner kan imidlertid vanskelig anvendes når gjerningspersonen driver uten tillatelse overhodet.

Forslaget vil kunne medføre at man i noen tilfeller vil bli stående uten mulighet for straffereaksjon dersom det ikke gjøres endringer i særlovgivningen, jf drøftelsen i avsnitt 10.2 nedenfor i tilknytning til omtalen av strl § 339 nr 2.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil medføre en viss utvidelse av bestemmelsens anvendelsesområde. Dette må sees i sammenheng med at kommisjonen ikke foreslår å videreføre strl § 41, jf delutredning V s 71.

§ 19–11. Uriktig påberopelse av offentlig autorisasjon mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 332 andre ledd.

De handlingene som er regulert i denne bestemmelsen, vil etter omstendighetene kunne rammes av straffebestemmelser i særlovgivningen. Som eksempler nevnes markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 § 17 og lov 20. juni 1986 nr 35 om mesterbrev i håndverk og næring § 1. I andre tilfeller vil man uten dette straffebudet kunne stå uten strafferettslige sanksjoner. Forslaget om å videreføre strl § 332 andre ledd bør medføre at til-

svarende straffehjemler i særlovgivningen fjernes, jf avsnitt 11.2.2.3 nedenfor.

§ 19–12. Brudd på besøks- og oppholdsforbud

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 342 første ledd bokstavene b og c, som rammer overtredelse av dom på oppholdsforbud i bestemte områder etter strl § 33, jf utk § 10–2, og brudd på besøks- og oppholdsforbud etter strpl §§ 222 a og 222 b. Bestemmelsen ble senest revurdert ved lov 2. mars 2001 nr 7, jf Ot prp nr 81 (1999–2000).

Det foreslås ikke videreført noen straffskjerpelse tilsvarende strl § 342 første ledd andre punktum. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran.

§ 19–13. Hindring av tvangsfullbyrding mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer ulike former for hindring av tvangsfullbyrding som angitt i strl §§ 343 og 344 første handlingsalternativ.

Bestemmelsen bør, som i dag, også komme til anvendelse på de ulike andre handlingsalternativene som følger av strl § 343 første ledd, og som ikke gjelder tvangsforretninger. Det synes praktisk å samle de ulike handlingstypene det her er tale om i samme paragraf.

Når det gjelder kriminaliseringen av å handle i strid med et lovformelig nedlagt forbud, jf § 343 første ledd andre handlingsalternativ, bør bestemmelsen begrenses til forbud nedlagt av en domstol. Sanksjoner mot overtredelser av forbud som er nedlagt av forvaltningsorganer, bør vurderes i tilknytning til den enkelte særloven, og dersom straff ansees nødvendig, bør det være hjemlet i den. Svært mange særlover hjemler adgang for forvaltningen til å nedlegge ulike forbud, og har generelle straffetruusler rettet mot overtredelse av loven eller bestemmelser gitt i medhold av loven, jf for eksempel lov 19. mai 1933 nr 3 om tilsyn med næringsmidler mv § 9, jf § 6, plan- og bygningsloven 14. juni 1985 nr 77 § 112 og fritids- og småbåtloven 26. juni 1998 nr 47 § 28, jf § 25 andre ledd.

Etter kommisjonens oppfatning bør uaktsomhet av effektivitetshensyn beholdes som skyldkrav for forhold som nevnt i strl § 343 andre ledd. Strl § 40 andre ledd, jf tidl utk § 29 andre ledd, faller imidlertid bort som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås opphevet, jf avsnitt

8.3.9 foran. Skyldkravet må derfor i stedet framgå direkte av bestemmelsen her.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil i forhold til strl § 343 andre ledd medføre en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

Bestemmelsen kan anvendes i konkurrens med strl § 278 andre ledd, jf utk § 32–14 om krenking av sikkerhetsrett. Hvis handlingen foretas «under tvangsfullbyrding eller midlertidig sikring», kommer også strl § 282, jf utk § 33–2 om eksekusjonshindring, til anvendelse. Som nevnt i tilknytning til behandlingen av utk § 33–2, jf avsnitt 9.19.2 nedenfor, bør det ved den nærmere utforming av lovteksten tas stilling til om disse bestemmelsene bør avgrenses klarere mot hverandre.

§ 19–14. Utøving av virksomhet mv i strid med dom

Her foreslås det tatt inn et straffebed som svarer til strl § 332 første ledd tredje handlingsalternativ og § 344 første ledd andre handlingsalternativ.

§ 19–15. Utbredelse av beslaglagt eller inndratt informasjon

Her foreslås det tatt inn et straffebed som i hovedsak svarer til strl § 433 første ledd.

Bestemmelsen retter seg i dag bare mot utbredelse av «trykt skrift», jf definisjonen i strl § 10. Etter kommisjonens oppfatning bør det imidlertid være likegyldig hvilket medium som brukes til å utbre den beslaglagte eller inndratte informasjonen. Bestemmelsen bør derfor også ramme spredning av informasjon via mer moderne uttrykksformer som for eksempel videokassetter, filmer, lydbånd, kassetter, CDer, harddisker og disketter for lagring av dataprogrammer og annen elektronisk informasjon. I utk § 13–10 foreslår kommisjonen uttrykket «informasjonsbærer» som samlebetegnelse for trykt skrift og andre, mer moderne media. Se nærmere om dette i avsnitt 8.13.11 foran. Etter kommisjonens oppfatning bør bestemmelsen her avgrenses på samme måte. Se for øvrig også avsnitt 7.7.2 foran, hvor kommisjonen drøfter behovet for en egen legaldefinisjon av trykt skrift, men hvor det konkluderes med at avgrensningen av de ulike bestemmelsene i stedet bør framgå direkte av den enkelte paragrafen.

Det er vanskelig å tenke seg at et medvirkningsansvar vil ha noen særlig praktisk betydning i forhold til denne bestemmelsen. I prinsippet gjelder likevel den alminnelige medvirkningsregelen i utk § 3–2 også her.

§ 19–16. Organisert menneskesmugling

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 § 47 fjerde ledd. Se avsnitt 11.2.2.11 nedenfor om bakgrunnen for overføringsforslaget. De groveste overtredelsene foreslås skilt ut i en egen bestemmelse, jf nedenfor om utk § 19–17.

Kravet om vinnings hensikt foreslås endret til et krav om forsett om vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran.

§ 19–17. Grov organisert menneskesmugling

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov organisert menneskesmugling. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør virksomhetens omfang være et sentralt moment.

§ 19–18. Verving til fremmed krigstjeneste

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 133.

I avsnitt 11.4.2.7 nedenfor foreslår kommisjonen å oppheve lov 19. mars 1937 nr 1 angående forholdsregler for å hindre deltagelse i krig i fremmed land. Dette er en fullmaktslov som hjemler adgang for Kongen til å nedlegge forbud mot at noen her i riket lar seg verve til fremmed krigstjeneste, og mot at noen reiser fra Norge til et annet land for å delta i krig. Kommisjonen mener likevel det fortsatt bør være straffbart å verve noen her i riket til fremmed krigstjeneste.

§ 19–19. Unndragelse fra militærtjeneste

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 134 første og andre ledd.

Bestemmelsen får bare anvendelse når overtrederen faller utenfor de tilsvarende straffebudene i militær straffelov 22. mai 1902 nr 13 §§ 34 og 36. En eventuell revisjon av strl § 134 bør foretas i tilknytning til den militære straffeloven, jf avsnittene 2.4.5 og 9.3 foran. Bestemmelsen bør også sees i sammenheng med vernepliktsloven 17. juli 1953 nr 29 § 48 nr 3, jf § 40, som blant annet rammer det å gi uriktige opplysninger som har betydning for utskrivning og verneplikt. I forbindelse med den generelle gjennomgåelsen av skyldkravene i straf-

febudene, jf avsnitt 7.5 foran, har kommisjonen imidlertid også vurdert hensiktskravet i strl § 134 første ledd. Dersom straffebudet opprettholdes, bør det etter kommisjonens oppfatning inneholde et slikt krav om hensikt, jf avsnitt 7.5.9 foran.

9.5.3 Strafferammer

De fleste av straffebudene i dette kapitlet har ikke, og trenger ikke, strafferammer utover det lavere sjiktet. For noen straffebud er det tilstrekkelig med bot som eneste reaksjon. Det gjelder utk § 19–6 om brudd på plikt til å oppgi personalia, § 19–7 om brudd på meldeplikt ved dødsfall, § 19–9 om uhjemlet bruk av uniform, kjennetegn, offentlig våpen, betegnelse mv og § 19–15 om utbredelse av beslaglagt eller inndratt informasjon.

For enkelte straffebud er det likevel aktuelt med adgang til dels atskillig strengere reaksjoner. Dette gjelder blant annet for utk § 19–1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann, forsettlig overtredelse av utk § 19–3 om motarbeiding av rettsvesenet og § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning. Her foreslås det en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år. Det samme gjelder utk § 19–5 om hjelp til rømning mv, likevel slik at det bør være tilstrekkelig med en strafferamme i det lavere sjiktet for den som *selv* rømmer.

Strafferammen for overtredelse av utk § 19–16 om organisert menneskesmugling foreslås satt til bot eller fengsel i 2 år, mens strafferammen for grove overtredelser, jf § 19–17, foreslås satt til fengsel i 6 år. Forslagene samsvarer med de foreslåtte strafferammene for annen vinningskriminalitet.

9.6 Utkap 20. Vern av den offentlige ro og orden

9.6.1 Innhold og avgrensning

I dette kapitlet foreslår kommisjonen å ta inn bestemmelser som i første rekke viderefører straffebud i strl kap 13 og 35 om henholdsvis forbrytelser og forseelser mot den alminnelige orden og fred. Det gjelder §§ 135 a, 136, 137, 143, 349, 349 a, 350 og 352. Forholdsvis mange av de øvrige bestemmelsene i straffelovens nåværende kapitler om den alminnelige orden og fred foreslås ikke videreført, jf om §§ 135, 138, 139 tredje ledd, 140 andre ledd, 141, 142, 347, 351, 352 andre ledd, 353, 354 og 356 i avsnitt 10.2 nedenfor. Av de resterende bestemmelsene foreslås §§ 139 første og andre ledd, 140 første ledd og 352 a videreført i utkap 21

om generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger, §§ 144, 145, 145 a og 146 i utk kap 23 om vern av informasjon og informasjonsutveksling og §§ 147 og 355 i utk kap 26 om vern av den personlige frihet og fred. Strl § 348 foreslås overført til særlovgivningen, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor.

Også bestemmelser fra andre kapitler i straffeloven foreslås plassert i kapitlet om vern av den offentlige ro og orden. Strl § 95 andre ledd verner fremmede staters representanter og diplomatiske stasjoner i Norge, og anvendes først og fremst i forbindelse med ulovlige demonstrasjoner. Bestemmelsen foreslås videreført i utk § 20–3 om ordenskrenkelse av fremmed stat. Fra strl kap 14 om allmennfarlige forbrytelser, som ikke foreslås videreført som eget kapittel, foreslås §§ 150 første ledd bokstav e, 151 a og 151 b videreført i dette kapitlet, jf utk § 20–8 om kapring, § 20–10 om trafikksabotasje og § 20–11 om sabotasje mot infrastrukturen.

Strl § 151 b rammer handlinger som volder omfattende forstyrrelse i den offentlige forvaltning eller i samfunnslivet for øvrig. Etter omstendighetene kan slike handlinger true grunnleggende sider ved vårt samfunnssystem, i likhet med flere av bestemmelsene i kapitlet om vern av statsforfatningen og det politiske system, særlig § 18–5 om inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner. Ved valget av plassering har kommisjonen imidlertid lagt avgjørende vekt på at bestemmelsen har et videre siktemål enn å verne om statsforfatningen og det politiske systemet.

Fra strl kap 14 foreslås også strl § 159, jf §§ 151 a og 151 b, videreført i kapitlet her, jf nedenfor om utk § 20–9 om avtale om kapring og § 20–12 om avtale om sabotasje mot infrastrukturen.

Det foreslås dessuten at en bestemmelse fra særlovgivningen innarbeides i kapitlet om vern av den offentlige ro og orden, nemlig løsgjengerloven 31. mai 1900 nr 5 § 17, jf nærmere om dette i tilknytning til omtalen av utk § 20–1.

Mange av bestemmelsene i dette kapitlet kan sies å verne flere ulike interesser, derunder liv, helse og eiendom. Ved plasseringen har kommisjonen lagt avgjørende vekt på det ordensmessige aspektet ved overtredelsene.

9.6.2 De enkelte bestemmelsene

§ 20–1. Ordensforstyrrelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 350 første og andre ledd og løsgjengerloven § 17, jf avsnitt 11.2.2.6 nedenfor.

Bestemmelsene er i stor grad overlappende ved at begge rammer forstyrrelser av den alminnelige fred og orden. Begge bestemmelsene kan også benyttes mot forstyrrelse av enkeltpersoner, men løsgjengerloven § 17 har en videre rekkevidde enn strl § 350 ved at den også kan komme til anvendelse på handlinger foretatt i private hjem mv, som ikke er å regne som offentlig sted, jf utk § 2–2. Det er ikke noe vilkår i § 17 at omgivelsene blir forstyrrer.

Skyldkravet i løsgjengerloven § 17 er uaktsomhet med hensyn til den omstendighet at man «hensætter sig i en beruset tilstand». Det er imidlertid ikke behov for noe slikt avvik fra forsettskravet i utk § 20–1. Kommisjonen nøyer seg i den forbindelse med å vise til den alminnelige regelen om selvforskyldt beruselse, jf utk § 3–12 tredje ledd.

§ 20–2. Opptøyer

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl §§ 136 og 137.

Etter kommisjonens oppfatning bør det foretas en betydelig omarbeiding av bestemmelsene om opptøyer eller «oppløp». Strl §§ 136 og 137 er vanskelige å praktisere i sin nåværende form, blant annet på grunn av bevisvansker knyttet til kravet om hensikt om å øve vold mot person eller gods, eller å true med det. Ved den nærmere formuleringen av utk § 20–2 bør dette hensiktskravet søkes unngått, jf avsnitt 7.5.9 foran. Opptøyer vil heller ikke alltid være så organiserte at det lar seg gjøre å utpeke noen «leder eller fører», jf § 136.

Gjerningsinnholdet i bestemmelsene dekkes i det vesentlige av strl § 350, som foreslås videreført i utk § 20–1 om ordensforstyrrelse. Strl § 137 dekkes i tillegg av politiloven 4. august 1995 nr 53 § 30 nr 1, jf §§ 5 og 7. Men selv om opptøyer kan rammes av andre bestemmelser, er det grunn til å ha en strengere særbestemmelse for deltakelse i slike mer alvorlige ordensforstyrrelser. Erfaringsmessig vil det i slike sammenhenger forekomme overtredelser av alvorlig art, særlig voldsepisoder, hærverk og plyndring. Uavhengig av om det lar seg gjøre å utpeke de sentrale aktørene, kan den enkelte deltaker klandres for å ha deltatt, selv om han eller hun ikke har gjort seg skyldig i andre overtredelser.

§ 20–3. Ordenskrenkelse av fremmed stat

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 95 andre ledd.

Bestemmelsen har vært ansett nødvendig for å oppfylle kravene i Wienkonvensjonen 18. april

1961 om diplomatisk samkvem. Ved lov 7. april 1995 nr 15 ble bestemmelsen utvidet, slik at også inntrenging på ambassaders uteområder skulle omfattes av straffebudet, jf Ot prp nr 4 (1994–95) s 21.

§ 20–4. Hets

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 135 a første ledd.

Straffebudet sies vanligvis å rette seg mot «diskriminering», jf blant annet Rt 1989 s 1336. Mer dekkende er uttrykket «hatefulle ytringer», som brukes i Ytringsfrihetskommisjonens utredning (NOU 1999: 27) s 151. Straffelovkommisjonen forbeholder uttrykket «diskriminering» for utk § 20–5, som foreslås å videreføre strl § 349 a. Som overskrift for dette straffebudet foreslås uttrykket «hets».

I henhold til den internasjonale konvensjonen 7. mars 1966 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering art 4 er Norge forpliktet til å ha straffebestemmelser som rammer rasistiske ytringer. Bestemmelsen er svært vidtgående formulert, og vil, hvis den tas på ordet, reise en rekke problematiske spørsmål i forhold til andre grunnleggende menneskerettigheter som menings-, ytrings- og organisasjonsfriheten. Det framgår imidlertid av lovforarbeidene til strl § 135 a, jf sorenskriver Ole F. Harbeks utredning om forbud mot rasediskriminering s 10 og Ot prp nr 48 (1969–70) s 5, at man valgte å tolke art 4 innskrenkende, dels fordi det i art 4 første ledd blant annet står at kriminaliseringen må skje under tilbørlig hensyn til verdenserklæringen om menneskerettigheter, dels fordi konvensjonen art 2 nr 1 bokstav d synes å kreve lovgivningstiltak bare når omstendighetene i den enkelte stat nødvendiggjør det. Omfanget av Norges folkerettslige forpliktelser når det gjelder straffebestemmelser mot rasisme, synes imidlertid på denne bakgrunn uklart, og Straffelovkommisjonen antar at andre hensyn dermed gjør seg gjeldende med økt styrke.

Kommisjonen mener den nye bestemmelsen bør dekke hovedinnholdet i strl § 135 a, det vil si offentlig å true, forhåne eller utsette for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller gruppe av personer på grunn av deres rase, hudfarge, eller nasjonale eller etniske opprinnelse. Ytringsfrihetskommisjonen bemerker i NOU 1999: 27 s 154 at uttrykket «ringeakt» er uheldig, da det kan synes å omfatte også kritikk av personens atferd og holdninger. Det er imidlertid sikker rett at bestemmelsen som sådan, også i forbindelse med uttrykket «ringeakt», må tolkes slik at den bare rammer

«kvalifisert krenkende» ytringer, jf blant annet Rt 1997 s 1821. Kommisjonen foreslår derfor ingen endringer i ordlyden på dette punktet.

Kommisjonen har vurdert om bestemmelsen fortsatt bør ramme offentlig trussel, forhånelse mv på grunn av «trosbekjennelse». Dette er forhold som faller utenfor konvensjonen om rasediskriminering. Ytringsfrihetskommisjonen anbefaler på s 154 i utredningen at «trosbekjennelse» går ut, først og fremst fordi «vi ikke må få en paragraf som svekker retten til fri og åpen religions- og kulturkritikk». Straffelovkommisjonen vil imidlertid peke på at det historisk er en nær sammenheng mellom rasisme og hatefulle ytringer rettet mot andre folkegruppers religion. Denne sammenhengen kommer også i stor utstrekning til syne i dag, og illustreres av saksforholdet i Rt 1981 s 1305, hvor det var framsatt ytringer dels om islam, dels om muslimske innvandrere mv, som samlet innebar «et så massivt og ensidig fordømmende angrep» at de ble ansett for å være i strid med strl § 135 a. FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter 16. desember 1966 art 20 nr 2 krever lovforbud mot ethvert fremme av nasjonalhat, rasehat eller religiøs hat som innebærer tilskyndelse til diskriminering eller vold. Etter Straffelovkommisjonens oppfatning bør ytringsfriheten ansees tilstrekkelig vernet gjennom at man har tolket strl § 135 a slik at den bare rammer ytringer som er «kvalifisert krenkende». Det foreslås på denne bakgrunn at alternativet om trosbekjennelse beholdes.

Kommisjonen har også vurdert om det er behov for å opprettholde det særskilte vernet mot krenkelser av homofile, jf bestemmelsens første ledd andre punktum, som ble tilføyd ved lov 8. mai 1981 nr 14. Allment aksepterte grupperinger trenger ikke noen særskilt beskyttelse mot hets, og å opprettholde en slik beskyttelse kan virke mot sin hensikt. Slik kommisjonen oppfatter det, er homofili atskillig mer akseptert i samfunnet nå enn det var da man innførte bestemmelsen. Dette kan tale for å oppheve den. Kommisjonen legger imidlertid til grunn at det strafferettslige vernet fortsatt kan ha betydning, og foreslår derfor ingen endringer.

En studiegruppe nedsatt av Justisdepartementet foreslo i en rapport avlagt 9. mars 2001 («Forbud mot rasistiske organisasjoner, ytringer og demonstrasjoner i Sverige og Tyskland») et nytt andre ledd i strl § 135 a for å ramme bruk av rasistiske symboler og kjennetegn. Etter kommisjonens oppfatning vil ikke forslaget medføre noen utvidelse av straffansvaret i forhold til den nåværende bestemmelsen. Blant annet av den grunn gikk kommisjonen imot endringen i sin høringsuttalelse 18. juli 2001.

Kommisjonens forslag om en alminnelig medvirkningsregel i utk § 3-2 innebærer at strl § 135 a andre ledd går ut. Av bestemmelsens forarbeider, jf Harbeks utredning s 24, framgår det at man med uttrykket «tilskynder» i tillegg til medvirkning mente å la bestemmelsen ramme «tilskyndelse til rasediskriminering» og dessuten «enhver form for støtte, også økonomisk støtte, til raseaktivister», jf konvensjonen art 4 bokstav a. Kommisjonen finner det tvilsomt om utk § 3-2 om medvirkning vil ramme slike handlinger, men foreslår likevel ingen særlig medvirkningsregel. Straffebud rettet mot slike handlinger i sin alminnelighet, slik de er beskrevet i konvensjonens art 4 bokstav a, vil etter kommisjonens oppfatning rekke for langt i forhold til så vel menings- og ytringsfriheten som den alminnelige handlefriheten. Det vises til at Norge også i andre sammenhenger har underkastet de kategoriske forpliktelsene i art 4 en innskrenkende fortolkning, jf ovenfor.

§ 20-5. Diskriminering

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 349 a første og andre ledd.

Bestemmelsen bør i utgangspunktet beskytte den samme personkretsen som utk § 20-4 om hets. Dersom utk § 20-4 om hets blir innskrenket ved at «trosvkjennelse» går ut, som anbefalt av Ytringsfrihetskommisjonen, kan det likevel være grunn til å la bestemmelsen om diskriminering beholde sitt nåværende omfang. Hensynet til ytringsfriheten har mindre vekt i forhold til diskriminering.

§ 20-6. Falsk alarm

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 349 første ledd og andre ledd første handlingsalternativ.

Bestemmelsens første ledd krever at gjerningspersonen forsettlig har misbrukt nødsignal mv, mens det er tilstrekkelig at han eller hun har utvist uaktsomhet med hensyn til følgen av dette. Begrunnelsen for dette blandede skyldkravet er hensynet til en effektiv håndheving av straffebudet, jf Ot prp nr 56 (1989-90) s 44-45. Straffelovkommisjonen sluttet seg den gangen til forslaget om senking av skyldkravet med hensyn til følgen. Den nåværende kommisjonen mener generelt at et uaktsomhetsansvar krever en særlig begrunnelse, jf avsnitt 4.3.1 foran, og at effektivitetshensyn bare i begrenset grad bør kunne begrunne et straffansvar for simpel uaktsomhet, jf avsnitt 4.3.2 foran. Hensynet til effektiv håndheving av straffebudet til-

sier i dette tilfellet ikke mer enn at handlingen bør være straffbar når gjerningspersonen har utvist grov uaktsomhet med hensyn til følgen.

Med det første handlingsalternativet i strl § 349 andre ledd tok man sikte på å ramme falske bombemeldinger mv, jf Ot prp nr 52 (1970-71) s 40. Samtidig beholdt man det tidligere innholdet i straffebudet, dels ved at «alminnelig forbitrelse» ble innlemmet i første handlingsalternativ, dels ved videreføringen av andre handlingsalternativ om spredning av falske rykter. Etter kommisjonens oppfatning er det liten grunn til å videreføre disse delene av § 349 andre ledd.

§ 20-7. Uforsvarlig omgang med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 352 første ledd.

Bestemmelsen skal ramme den som volder fare for andres liv eller helse ved uforsvarlig omgang med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff. Vedrørende disse uttrykkene vises det til omtalen av utk § 21-2 om ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff, jf avsnitt 9.7.2 nedenfor.

De øvrige alternativene i strl § 352 første ledd foreslås sløyfet. Det er liten grunn til å medta dampkjeler, og særlovgivningen med tilhørende forskrifter regulerer i tilstrekkelig grad omgangen med «Maskiner, ... elektriske Ledninger eller lignende Gjenstande».

Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig med en felles strafferamme for overtredelser av § 20-7. Det foreslås derfor ikke noe straffskjerpende alternativ tilsvarende det man i dag finner i strl § 352 første ledd andre punktum.

§ 20-8. Kapring

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 151 a første ledd.

Norge er forpliktet til å ha en straffebestemmelse mot kapring i henhold til konvensjon 16. desember 1970 om bekjempelse av ulovlig bemektigelse av luftfartøyer art 2, jf art 1.

Til tross for den høye strafferammen, jf avsnitt 9.6.3 nedenfor, har kommisjonen valgt å ikke skille ut de grove overtredelsene i en egen bestemmelse. Dette skyldes at det her er tale om handlinger som under enhver omstendighet har en høy grad av straffverdighet, og at det derfor kan være vanskelig å identifisere i lovteksten de momentene som gjør overtredelsen grov.

Strl § 151 a tredje ledd er overflødig ved siden av forslaget om at forsøk ikke lenger *skal*, men *kan* straffes mildere enn fullbyrdet overtredelse, jf delutredning V s 85.

§ 20–9. Avtale om kapring

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 159, jf § 151 a.

I stedet for et krav om hensikt, foreslår kommisjonen at bestemmelsen skal kreve forsett med hensyn til avtalens objektive innhold, jf avsnitt 7.5.8 foran. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil føre til en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

§ 20–10. Trafikksabotasje

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 150 første ledd bokstav e.

Straffebudet er nødvendig for å oppfylle Norges forpliktelser i konvensjon 23. september 1971 om bekjempelse av ulovlige handlinger mot sikkerheten i sivil luftfart art 1 og 3 til å ha straffebestemmelser som rammer handlinger som kan sette luftfartøys sikkerhet under flygning i fare. Konvensjon 10. mars 1988 om bekjempelse av ulovlige handlinger mot sikkerheten ved skipsfart, med en tilleggsprotokoll om faste plattformer på kontinentalsokkelen, innebærer tilsvarende forpliktelser på disse områdene. Norge har ingen folkerettslig plikt til å ha straffebud mot den som forstyrrer den sikre driften av jernbane, men også denne delen av strl § 150 første ledd bokstav e foreslås videreført.

Dersom det inntreffer en ulykke som følge av en handling som rammes av bestemmelsen, vil strengere straffebud etter omstendighetene kunne komme til anvendelse, jf særlig utk §§ 29–4 og 29–5 om vanlig og grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse.

Strl § 150 første ledd bokstav e rammer i dag det å framkalle «slik fare som nevnt i § 148» ved å forstyrre den sikre driften av skip, jernbane, luftfartøy eller innretninger eller anlegg på kontinentalsokkelen. Dette tolkes i teorien, jf Straffelovkommentaren bind II s 241 med henvisninger, slik at handlingen må medføre fare for slik ulykke som nevnt i § 148, det vil si ildebrann, sammenstøtning, sprengning, oversvømmelse, sjøskade, jernbaneulykke eller luftfartsulykke hvorved tap av menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom lett kan forårsakes. I stedet for denne henvisningen til strl § 148 er det tilstrekkelig å kreve at handlingen har framkalt fare for tap

av menneskeliv eller utstrakt materiell ødeleggelse.

Strl § 150 fjerde ledd rammer uaktsom overtredelse. Kommisjonen mener det ikke er behov for å kriminalisere uaktsom overtredelse av en bestemmelse som rammer fareforvoldelse. Uaktsomme overtredelser faller også utenfor rammen av konvensjonsforpliktelsene på dette området.

Heller ikke straffskjerpelsen i strl § 150 andre ledd foreslås videreført. Det er etter kommisjonens oppfatning ikke behov for en forhøyet straffesamme for uaktsomme skadefølger, siden slike følger stort sett vil rammes av andre bestemmelser, slik at reglene om konkurrens kan medføre en skjerpelse av straffen. Det vises her til utk § 29–7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse, jf avsnitt 9.15.2 nedenfor.

Bestemmelsen i strl § 150 tredje ledd er overflødig ved siden av forslaget om at forsøk ikke lenger *skal*, men *kan* straffes mildere enn fullbyrdet overtredelse, jf delutredning V s 85.

§ 20–11. Sabotasje mot infrastrukturen

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 151 b første ledd.

Bestemmelsens ordlyd er uklar, men forarbeidene gir støtte for at alternativet «informasjons-samling», i motsetning til «anlegg», ikke behøver å være tilknyttet «energiforsyning, kringkasting, telekommunikasjon eller samferdsel». Dette bør komme klarere fram, slik at bestemmelsen rammer enhver ødeleggelse mv av informasjonssamling som volder omfattende forstyrrelser i forvaltningen eller samfunnslivet for øvrig, for eksempel ødeleggelse av et elektronisk system for betalingsformidling.

Etter kommisjonens mening er det ikke behov for å videreføre straffansvaret for uaktsomme handlinger, jf strl § 151 b andre ledd. Uaktsomme overtredelser har en helt annen karakter enn det som kjennetegner de typiske sabotasjehandlinger. Kriminaliseringen av uaktsomhet var for øvrig heller ikke foreslått i Straffelovrådets utkast til strl § 151 b, jf NOU 1985: 31, men ble tilføyd av departementet, jf Ot prp nr 35 (1986–87) s 23. Kommisjonen har vurdert om strl § 151 b andre ledd i stedet bør videreføres med skyldkravet grov uaktsomhet, men har kommet til at det må være tilstrekkelig at slike forhold som hovedregel rammes av § 29–2 om grovt skadeverk eller § 23–12 om grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon, jf de betraktningene som har kommet til uttrykk i proposisjonen s 23 om at «§ 151 b i utgangspunktet (må) ses som en bestemmelse om kvalifisert grovt

skadeverk». Etter omstendighetene vil også § 29–7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse kunne komme til anvendelse i slike tilfeller.

§ 20–12. Avtale om sabotasje mot infrastrukturen

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 159, jf § 151 b.

I stedet for et krav om hensikt, foreslår kommisjonen at bestemmelsen skal kreve forsett med hensyn til avtalens objektive innhold, jf avsnitt 7.5.8 foran. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil føre til en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

§ 20–13. Likskjending

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 143.

Kravet om vinnings hensikt, jf strl § 143 andre ledd, foreslås erstattet av et krav om forsett om vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran.

Etter kommisjonens forslag til strafferamme vil bot alltid være et selvstendig straffalternativ ved overtredelse av utk § 20–13, jf avsnitt 9.6.3 nedenfor. Den særlige hjemmelen for straffnedsettelse i strl § 143 første ledd andre punktum er derfor overflødig.

9.6.3 Strafferammer

Strafferammen på 21 års fengsel i strl § 151 a foreslås opprettholdt i utk § 20–8 om kapring. Som for de fleste andre overtredelser går kommisjonen derimot inn for at minstestrafen oppheves. I § 151 a er det tale om en minstestraft på fengsel i 2 år. Se avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraffer.

Kommisjonen går videre inn for å beholde den nåværende strafferammen på fengsel i 10 år for sabotasje mot infrastrukturen, jf strl § 151 b, som foreslås videreført i utk § 20–11. Også strafferammen på fengsel i 6 år etter strl § 150 foreslås beholdt i utk § 20–10 om trafikksabotasje.

Strl § 159 har i dag en strafferamme på fengsel i 10 år. Utk § 20–9 om avtale om kapring og § 20–12 om avtale om sabotasje mot infrastrukturen viderefører deler av bestemmelsen. For bestemmelser som rammer inngåelse av avtale om å begå straffbare handlinger, bør strafferammen ligge lavere enn den man foreslår for tilsvarende fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen foreslår at strafferammen senkes til fengsel i 6 år for avtaleinngåelser som rammes av utk §§ 20–9 og 20–12. Dette sam-

svarer med de foreslåtte strafferammene for andre kriminaliserte forberedelseshandlinger av tilsvarende alvorlig karakter, jf avsnitt 5.5.2.5 foran.

Kommisjonen foreslår en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år for overtredelse av utk § 20–2 om opptøyer.

Strafferammene i de øvrige straffebudene i kapitlet om vern av den offentlige ro og orden bør ligge i det lavere sjiktet. Dette gjelder utk § 20–1 om ordensforstyrrelse, § 20–3 om ordensskrenkelse av fremmed stat, § 20–4 om hets, § 20–5 om diskriminering, § 20–6 om falsk alarm, § 20–7 om uforsvarlig omgang med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff og § 20–13 om likskjending.

9.7 Utk kap 21. Generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger

9.7.1 Innhold og avgrensning

Kommisjonen foreslår her et nytt kapittel, som avviker fra straffelovens nåværende inndeling av straffebudene. Kapitlet skal omfatte straffebud som særlig har til formål å forebygge at andre straffbare handlinger blir begått. Straffebudene her har en mer generell rekkevidde enn de straffebudene kommisjonen foreslår mot forberedelse av enkelthandlinger, for eksempel utk § 27–7 om avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse. Bestemmelsene om slike forberedelseshandlinger har kommisjonen funnet det hensiktsmessig å plassere i de samme kapitlene som de straffebudene som rammer de respektive fullbyrdede handlingene. Av straffebudene som foreslås inntatt i dette kapitlet, er det enkelte som skal forebygge overtredelse av en rekke utvalgte straffebud i ulike kapitler, for eksempel utk § 21–6 om brudd på avvergingsplikt, mens andre i prinsippet kan forebygge enhver straffbar handling, for eksempel utk § 21–5 om oppvigling.

Som omtalt i avsnitt 11.2.2.7 nedenfor går kommisjonen inn for å overføre bestemmelsene i våpenloven 9. juni 1961 nr 1 § 27 b andre og tredje ledd, jf § 33, til straffeloven. Forbudet mot å bære skytevåpen mv på offentlig sted foreslås slått sammen med strl § 352 a i utk § 21–1 om bæring av våpen på offentlig sted.

Bestemmelsene i våpenloven § 33 første ledd andre punktum og andre ledd mot ulovlig innføring, erverv, besittelse eller avhendelse av skytevåpen eller ammunisjon ligger innholdsmessig nært opp til utk § 21–1 om bæring av våpen på offentlig sted. Formålet med disse bestemmelsene er blant annet å motvirke utbredelsen av ulovlige våpen og

ammunisjon, og med det begrense muligheten for at slike gjenstander brukes til å begå kriminelle handlinger. Bestemmelsene foreslås derfor inntatt i dette kapitlet, jf nedenfor om utk §§ 21–2 til 21–4.

Kommisjonen går videre inn for at det vedtas tilsvarende regler for ulovlig befatning med sprengstoff, jf lov 14. juni 1974 nr 39 om eksplosive varer § 41, som bare har en strafferamme på bot eller fengsel i 3 måneder. Begrunnelsen for å regne ulovlig befatning med skytevåpen som et særlig alvorlig forhold som bør være regulert i straffeloven, gjelder med samme styrke for sprengstoff. Også disse reglene foreslås derfor tatt inn i utk §§ 21–2 til 21–4 om vanlig, grov og grovt uaktsom ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff.

Videre foreslås det en bestemmelse som viderefører strl § 140 første ledd, jf utk § 21–5 om oppvigling, og en bestemmelse som viderefører strl § 139 første og andre ledd, jf utk § 21–6 om brudd på avvergingsplikt. For overordnede gjelder en mer omfattende plikt til å hindre at underordnede begår straffbare handlinger i sin tjeneste, jf strl §§ 139 tredje ledd og 347. Disse bestemmelsene foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Derimot foreslås det å ta inn i kapitlet en bestemmelse som viderefører strl § 431 om redaktøransvaret, jf utk § 21–7. Bestemmelsen hører naturlig hjemme i kapitlet her, siden den retter seg mot offentliggjøringer «som ville ha pådradd redaktøren straffansvar etter noen annen lovbestemmelse om han hadde kjent innholdet».

Det foreslås også at en bestemmelse som viderefører strl § 382 om utilbørlig bruk av grove voldsskildringer tas inn i kapitlet, jf utk § 21–8. Ved plasseringen har kommisjonen lagt avgjørende vekt på at ett av formålene med bestemmelsen synes å være avverging av framtidige straffbare handlinger. I Ot prp nr 54 (1981–82) s 10–11 uttales det at det er

«rimelig å anta at grove voldsskildringer i videogram mv kan ha skadelige virkninger på barn og ungdom. Allerede muligheten av slike skadevirkninger er etter departementets syn et tungtveiende argument for å innføre en straffebestemmelse.»

Endelig foreslås heleribestemmelsen i strl § 317 inntatt i dette kapitlet, og videreført i fire bestemmelser, utk § 21–9 om heleri og hvitvasking, § 21–10 om grovt heleri og hvitvasking, § 21–11 om lite heleri og hvitvasking og § 21–12 om uaktsomt heleri og hvitvasking. Heleribestemmelsen retter seg mot det å motta eller skaffe seg eller andre del i utbyttet av en straffbar handling eller å yte bistand

til å sikre slikt utbytte for en annen. Fullbyrdet overtredelse av bestemmelsen forutsetter dermed som regel at det allerede er begått en vinningsovertredelse. Hovedformålet med bestemmelsen om heleri og hvitvasking er å forebygge slike vinningsovertredelser, ved å gjøre det vanskeligere for gjerningspersonen å få glede av utbyttet. Internasjonalt er straffebud mot hvitvasking også begrunnet i at dette er tale om aktiviteter som kan bidra til å destabilisere samfunnsøkonomien og politiske institusjoner. Slik sett står straffebudet også «på egne ben» uavhengig av hensynet til å forebygge annen vinningskriminalitet. Disse aspektene ved hvitvasking er heldigvis mindre framtrekkende i Norge. Kommisjonen mener derfor at bestemmelsen hører hjemme i dette kapitlet. Den internasjonale arbeidsgruppen FATF (Financial Action Task Force on money laundering) har i en rapport 17. juli 1998 pekt på at unntaksbestemmelsen i strl § 317 siste ledd passer mindre bra ved hvitvasking av penger, og at det derfor kan være en fordel for Norge å ha et eget straffebud mot hvitvasking, atskilt fra heleri. Kommisjonen nøyer seg imidlertid med å klargjøre i paragrafoverskriftene at bestemmelsene rammer både heleri og hvitvasking.

9.7.2 De enkelte bestemmelsene

§ 21–1. Bæring av våpen på offentlig sted

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som skal ramme det å bære visse typer våpen på offentlig sted, jf utk § 2–2 første ledd. Det gjelder for det første kniv eller liknende skarpt redskap egnet til bruk ved legemskrenkelser, jf strl § 352 a. Dessuten foreslås forbudet mot å ha med skytevåpen på offentlig sted, jf våpenloven 9. juni 1961 nr 1 § 27 b andre ledd og § 33 første ledd andre punktum, overført hit, jf avsnitt 11.2.2.7 nedenfor.

Ved lov 1. juni 2001 nr 27 ble forbudet i våpenloven § 27 b andre ledd utvidet til også å gjelde våpenetterlikninger mv, jf § 27 b tredje ledd og Ot prp nr 21 (2000–2001) s 9–10. Disse tilfellene ble imidlertid knyttet til straffetrusselen i våpenloven § 33 første ledd *første* punktum, jf s 11 i proposisjonen. Selv om straffverdigheten av slike overtredelser er betraktet som lavere, tilsier hensynet til sammenheng i regelverket at også § 27 b tredje ledd innarbeides i bestemmelsen her.

Etter lovendringen er det ikke lenger et krav i våpenloven § 27 b andre ledd at skytevåpenet «bæres». I motsetning til forbudet i strl § 352 a er det tilstrekkelig at våpenet «has med», jf s 9 i proposisjonen. Kommisjonen antar at denne forskjellen i gjerningsbeskrivelsene bør opprettholdes,

selv om bestemmelsene her foreslås samordnet. I paragrafoverskriften har imidlertid kommisjonen valgt å framheve det som fortsatt må sies å utgjøre den mest sentrale delen av bestemmelsen.

Eventuell tolkingstvil om hva som er å regne som skytevåpen i den nye bestemmelsen, bør løses med utgangspunkt i legaldefinisjonen i våpenloven § 1, som er avgjørende for tolkingen av den nåværende bestemmelsen i § 27 b andre ledd.

Både forsettlige og grovt uaktsomme overtredelser rammes av de nåværende bestemmelsene i strl § 352 a og våpenloven § 27 b, jf § 33 første ledd første punktum. I Ot prp nr 79 (1992–93) s 29 er skyldkravet i strl § 352 a begrunnet med at forbudet skal være lett å praktisere. Begrunnelsen for skyldkravet i våpenloven er ønsket om å synliggjøre alvoret forbundet med lovovertridelser knyttet til skytevåpen, jf Ot prp nr 74 (1996–97) s 27. Formålet med å strafflegge det å bære kniv eller ha med skytevåpen på offentlig sted, er imidlertid å forebygge at slike redskaper er tilgjengelige i sammenhenger hvor det erfaringsmessig er fare for at redskapene blir benyttet som våpen. Uforsettlige overtredelser vil stort sett bestå i at gjerningspersonen har med kniv eller skytevåpen på offentlig sted, uten å være klar over dette. Selv om gjerningspersonen *burde* vært klar over dette, vil det i slike tilfeller sjelden være grunn til å frykte at redskapet blir benyttet som våpen. Forbudet bør derfor bare gjelde for forsettlige overtredelser.

De nåværende bestemmelsenes unntak for tilfeller hvor det er aktverdig grunn til å bære eller ha med våpenet på offentlig sted, foreslås opprettholdt.

§ 21–2. Ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til forsettlig overtredelse av våpenloven § 33 første ledd andre punktum, når det gjelder ulovlig innføring, avhendelse, erverv eller besittelse av skytevåpen og ammunisjon. Eventuell tolkingstvil vedrørende uttrykkene «skytevåpen» og «ammunisjon» bør løses med utgangspunkt i våpenloven §§ 1, 3, 5 og 6. Våpenloven vil også fortsatt regulere hva som er å regne som ulovlig innføring mv.

Kommisjonen foreslår at bestemmelsen også gis anvendelse på sprengstoff, da det, sett hen til ulykkesrisikoen, farlighetsgraden og egnetheten til bruk ved andre overtredelser, er grunn til å behandle dette på samme måte som skytevåpen. Eventuell tolkingstvil vedrørende uttrykket «sprengstoff» bør løses med utgangspunkt i lov 14. juni

1974 nr 39 om eksplosive varer § 2 andre ledd bokstav a. Bestemmelsen foreslås å omfatte overlatelse av sprengstoff i strid med lov om eksplosive varer § 10 første og andre ledd, tilvirkning i strid med § 16 første ledd, erverv i strid med § 25 første og andre ledd og innførsel i strid med § 32 første ledd første punktum. Slike overtredelser rammes i dag av lov om eksplosive varer § 41, som har en strafferamme på bot eller fengsel inntil 3 måneder.

Ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff vil fortsatt rammes av straffetrukslene i særlovgivningen, jf henholdsvis våpenloven § 33 første ledd første punktum og lov om eksplosive varer § 41. Forholdet mellom utk § 21–2 og disse bestemmelsene bør være at utk § 21–2 etter sin ordlyd bare kommer til anvendelse når overtredelsen etter en helhetsvurdering ikke regnes som liten. Når det gjelder våpenloven § 33 første ledd første punktum, antas en slik sonndring å gi i hovedsak de samme resultater som den nåværende sonndringen mellom formalovertridelser – i Ot prp nr 74 (1996–97) s 28 eksemplifisert ved ulovlig erverv av skytevåpen ved arv – og de grove overtredelsene som har begrunnet de strengere strafferammene i § 33 første ledd andre punktum og andre ledd.

Kommisjonen er for øvrig kjent med at det for tiden pågår et lovarbeid hvor det tas sikte på å samle lov om brannfarlige varer 21. mai 1971 nr 27, lov om eksplosive varer 14. juni 1974 nr 39 og lov om brannvern 5. juni 1987 nr 26 i en felles lov om brann- og eksplosjonsvern, jf NOU 1999: 4.

§ 21–3. Grov ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i våpenloven § 33 andre ledd andre punktum, det vil si hva slags og hvor mange våpen overtredelsen gjelder, og om handlingen av andre grunner er av særlig farlig eller samfunnsskadelig art. Lov om eksplosive varer har ingen tilsvarende bestemmelse.

§ 21–4. Grovt uaktsom ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer grovt uaktsom overtredelse av utk §§ 21–2 og 21–3 om vanlig og grov ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff. Dette samsvarer med skyldkravet i våpenloven § 33.

§ 21–5. Oppvigling

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 140 første ledd, som rammer offentlig oppfordring til iverksettelse av straffbar handling mv. Bestemmelsen har vært omdiskutert, særlig når det gjelder forholdet til ytringsfriheten. I Dok nr 8: 19 (1988–89) ble det framsatt forslag om å oppheve strl § 140, men forslaget ble den gangen henvist til samlet vurdering i det pågående arbeidet med revisjon av straffeloven, jf Innst O nr 38 (1988–89).

Straffelovkommisjonen mener at det fortsatt er grunn til å ha en straffebestemmelse som § 140, og peker på at tilsvarende straffebud er vanlige i andre land. Bestemmelsen er imidlertid bare nødvendig for å ramme ytringer som innebærer en særlig nærliggende fare for at andre kan komme til å begå straffbare handlinger. § 140 første ledd er i dag formulert med fem handlingsalternativer, som alle er knyttet til et vilkår om at ytringen er framsatt offentlig. Handlingsalternativene er (1) oppfordring eller (2) tilskyndelse til iverksettelse av en straffbar handling, (3) forherligelse av en straffbar handling, (4) tilbud om å utføre en straffbar handling og (5) tilbud om å bistå ved utførelsen. Disse handlingsalternativene glir delvis over i hverandre. Etter kommisjonens oppfatning er det her bare grunn til å ramme oppfordring til straffbare handlinger. Dette vil dekke det alt vesentlige av handlingsalternativet om tilskyndelse. Forherligelse av straffbare handlinger er det etter kommisjonens oppfatning bare grunn til å ramme i den grad forherligelsen innebærer at andre oppfordres til å begå slike handlinger. Det samme gjelder de gjenværende handlingsalternativene. Kommisjonen peker for øvrig på at ytringer som i dag omfattes av ordlyden i § 140, etter omstendighetene kan være straffbare som medvirkning, forsøk på medvirkning eller straffbar forberedelse til den overtredelsen ytringen gjelder.

Bestemmelsen må, som den nåværende § 140, tolkes i samsvar med Grunnloven § 100, som blant annet fastsetter at «Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere enhver tilladte». Her bør det særlig legges vekt

på at det «i en debatt om politikk og samfunns-spørsmål må innrømmes en stor grad av frihet for skarpe og tilspissede meningsytringer», jf Rt 1985 s 1421. Kommisjonen har vurdert om bestemmelsen bør avgrenses ved at oppfordring til handlinger med en strafferamme under et visst nivå ikke rammes. Imidlertid er farepotensialet ved en offentlig oppfordring til å begå straffbare handlinger ikke bare avhengig av hvordan slike handlinger vurderes isolert. Kommisjonen foreslår for eksempel bøtestraff som eneste straffereaksjon ved lite skadeverk, jf utk § 29–3 og avsnitt 9.15.3, men en offentlig oppfordring til å begå lite skadeverk kan skape alvorlige, ordensmessige problemer dersom mange følger oppfordringen. I praksis har strl § 140 vært anvendt med stor grad av forsiktighet, og kommisjonen legger til grunn at denne praksisen opprettholdes. Dette er et resultat som også kan forankres i bestemmelsen om innskrenkende tolking i utk § 3–7.

Ytringsfrietskommisjonen anbefaler at strl § 140 vurderes i lys av grunnlovsforslaget i NOU 1999: 27, jf s 252. Etter forslaget skal det vurderes om de begrensningene bestemmelsen gjør i ytringsfriheten, griper inn i ytringsfrihetens begrunnelser, som er angitt som sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse. Straffelovkommisjonen mener at det foreslåtte straffebudet mot oppvigling ikke på avgjørende måte strider mot disse begrunnelsene. I denne sammenhengen peker kommisjonen på at handlingsalternativet offentlig «forherligelse» av straffbare handlinger ikke foreslås videreført. Dette handlingsalternativet kom med i strl § 140 under stortingsbehandlingen i 1902 og har siden da vært den mest omstridte delen av bestemmelsen. Forslaget om opphevelse innebærer at det vil stå enhver fritt å forfekte en mening om at visse typer straffbare handlinger er av det gode, eller ikke bør være strafflagt, og å forfekte sin mening offentlig. Grensen for det straffbare er først overtrådt når det offentlig oppfordres til å utføre straffbare handlinger.

I strl § 140 andre ledd gis straffebudet tilsvarende anvendelse på handlinger som det er straffbart å forlede eller tilskynde noen til å foreta. Denne delen av bestemmelsen foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

§ 21–6. Brudd på avvergingsplikt

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 139 første og andre ledd, som rammer unnlatelse av å forsøke å avverge en rekke nærmere oppregnede straffbare handlinger eller følgene av slike handlinger. Kommisjonen har

vurdert å knytte avvergingsplikten til handlinger med en strafferamme over et visst nivå. Dagens utforming gir imidlertid uttrykk for en konkret vurdering av hvilke handlinger utenforstående bør ha plikt til å avverge. En avgrensning knyttet til strafferamme ville nødvendigvis måtte bli mer vilkårlig, samtidig som den ville endret bestemmelsens innhold vesentlig.

En forutsetning for avvergingsplikt er i dag at gjerningspersonen har «pålitelig kunnskap» om at handlingen er eller vil bli begått. Etter kommisjonens syn bør avvergingsplikten utvides til å inntre når det vanlige forsettskravet er oppfylt, jf utk § 3-9, det vil si når gjerningspersonen vet eller holder det for overveiende sannsynlig at handlingen er eller vil bli begått, jf avsnitt 7.5.3 foran.

I tillegg til de straffbare handlingene som det er knyttet avvergingsplikt til i dag, bør bestemmelsen også fastsette en slik plikt for overtredelse av utk § 20-11 om sabotasje mot infrastrukturen, § 20-12 om avtale om sabotasje mot infrastrukturen, § 25-15 om ulovlig befatning med plutonium eller uran, § 25-16 om ulovlig befatning med bakteriologiske våpen mv, § 25-17 om ulovlig befatning med kjemiske våpen, § 26-5 om avtale om grov frihetsberøvelse og § 27-7 om avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse. Strl § 243, som det vises til i § 139, foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor. I stedet foreslår kommisjonen å knytte avvergingsplikten til utk § 27-14 om hensettelse i hjelpeløs tilstand mv, jf strl § 242.

Kommisjonen foreslår ikke å videreføre strl §§ 100, 104 a andre ledd, 150, 152, 154, 217 og 234, som er med i oppregningen av straffbare handlinger i strl § 139 første ledd. Dette medfører en viss innskrenkning av avvergingsplikten. Flere av bestemmelsene (§§ 83, 84, 86, 87 nr 2, 90, 91, 92, 93 og 94) omfattes dessuten av strl kap 8, jf utk kap 17 om vern av statens selvstendighet og sikkerhet, som i avsnitt 9.3 foran er foreslått utredet av et særskilt utvalg.

For øvrig foreslås innholdet i nåværende strl § 139 første ledd videreført. Samlet innebærer dette at bestemmelsen skal ramme manglende avverging av følgende overtredelser som omfattes av utkastet til ny straffelov:

- utk § 18-1 om høyforræderi
- utk § 18-2 om grovt høyforræderi
- utk § 18-3 om angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet
- utk § 18-4 om grovt angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet
- utk § 18-5 om inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner
- utk § 18-7 om ulovlig militær virksomhet

- utk § 20-8 om kapring
- utk § 20-10 om trafikksabotasje
- utk § 20-11 om sabotasje mot infrastrukturen
- utk § 20-12 om avtale om sabotasje mot infrastrukturen
- utk § 24-3 om grov uriktig anklage mv
- utk § 25-13 om forgiftning mv av gjenstander til alminnelig bruk
- utk § 25-15 om ulovlig befatning med plutonium og uran
- utk § 25-16 om ulovlig befatning med bakteriologiske våpen mv
- utk § 25-17 om ulovlig befatning med kjemiske våpen
- utk § 26-4 om grov frihetsberøvelse
- utk § 26-5 om avtale om grov frihetsberøvelse
- utk § 26-6 om slaveri
- utk § 27-4 andre ledd om grov legemsskade
- utk § 27-5 om drap
- utk § 27-6 om grovt drap
- utk § 27-7 om avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse
- utk § 27-14 om hensettelse i hjelpeløs tilstand mv
- utk § 28-1 om voldtekt
- utk § 28-2 om grov voldtekt
- utk § 28-5 om seksuell omgang med barn under 14 år
- utk § 28-6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år
- utk § 28-9 om incest
- utk § 28-11 om seksuell omgang med andre nærstående
- utk § 29-4 om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse
- utk § 29-5 om grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse
- utk § 29-6 om avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse
- utk § 29-8 om å hindre avverging av brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse
- utk § 30-7 om ran
- utk § 30-8 om grovt ran
- utk § 30-9 om avtale om ran

Kommisjonen vil i denne omgangen i liten grad berøre bestemmelser i militær straffelov 22. mai 1902 nr 13 eller lov 18. august 1914 nr 3 om forsvarshemmeligheter, og foreslår ingen endringer av avvergingsplikten i forhold til overtredelser av disse lovene. Det pekes imidlertid på at henvisningene i strl § 139 første ledd til overtredelser av den militære straffeloven synes lite gjennomarbeidet.

Straffrihetsregelen i § 139 andre ledd foreslås videreført.

Medvirkning til brudd på avvergingsplikten kan vanskelig tenkes uten at medvirkeren er ansvarlig som hovedperson. I prinsippet gjelder likevel den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 også her.

§ 21–7. Redaktøransvaret

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 431 første og tredje ledd. Bestemmelsen bør antakelig revideres med henblikk på massemedia som har utviklet seg i de senere år, jf NOU 1999: 26 Konvergens – Sammenmelting av tele-, data- og mediesektorene s 150–151, hvor det foreslås å gi redaktøransvaret en medienøytral utforming.

Også Ytringsfrihetskommisjonen har synspunkter som kan berøre regelen. På s 182–189 og s 252 i utredningen foreslås det en mer omfattende revisjon av blant annet reglene om ansvarsplasse- ring når det gjelder ulovlige ytringer.

Strl § 436 inneholder en legaldefinisjon av uttrykket «redaktør» i strl kap 43 om forseelser i trykt skrift. Kommisjonen går inn for å oppheve de fleste av bestemmelsene i kapitlet, jf avsnitt 10.2 nedenfor, og anser det som mest naturlig at definisjonen inntas i utk § 21–7, eller at denne bestemmelsen direkte beskriver gjerningspersonen slik dette er gjort i strl § 436.

Etter kommisjonens oppfatning er det for øvrig tilstrekkelig med en felles strafferamme for denne type overtredelse, og kommisjonen går ikke inn for å videreføre noen straffskjerpelse tilsvarende strl § 431 andre ledd første punktum. For så vidt gjelder fjerningen av alternativet om gjentakelsesstraff, har dette også sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Den særlige begrensningen i andre ledd andre punktum er det etter kommisjonens oppfatning heller ikke behov for å videreføre. Det foreslås allerede i utgangspunktet en lav strafferamme i bestemmelsen her, jf avsnitt 9.7.3 nedenfor, og det momentet som er nevnt, vil det uansett kunne tas hensyn til ved straffutmålingen.

Det bør for ordens skyld tas inn en reservasjon i bestemmelsen hvor det framgår at den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 ikke kommer til anvendelse.

§ 21–8. Utilbørlig bruk av grove voldsskildringer

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 382.

Etter tredje ledd andre punktum straffes uaktsomhet likt med forsett. Ifølge Straffelovkommentaren bind III s 203 er dette «begrunnet i et effektivitetshensyn samt for å understreke at distributørene har en viss aktsomhetsplikt overfor innholdet i det de frembyr». Kommisjonen mener at det her bør være tilstrekkelig å kreve grov uaktsomhet ut fra de samme hensynene som gjør seg gjeldende i forhold til utk § 28–17 om pornografi, jf også avsnitt 4.3 foran.

Første ledd gjør bruk av ordet «underholdningsøyemed» for å beskrive det objektive gjerningsinnholdet i bestemmelsen. Antakelig er denne formuleringen ikke ment å innebære noe krav om hensikt, og et slikt krav er heller ikke nødvendig. På dette punktet bør bestemmelsen gis en noe annen utforming, jf avsnitt 7.5.9 foran.

I et høringsnotat fra Justisdepartementet januar 2001 foreslås det en endring i strl § 382, som til en viss grad gjør det lovlig å vise filmer som etter sitt innhold rammes av bestemmelsen. Forutsetningen er at framvisningen foregår offentlig på annen måte enn i fjernsynssending, at visningen ikke overværes av personer under 18 år, og at den ikke skjer i næring.

§ 21–9. Heleri og hvitvasking

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 317 første, andre og sjette ledd. Sjette ledd foreslås omformulert til et unntak fra regelen om når det foreligger et heleri.

Medvirkning er i dag ikke særskilt nevnt i bestemmelsen, da det har vært antatt at dette faller inn under alternativet om å yte bistand til å sikre utbytte for en annen, jf Ot prp nr 53 (1992–93) s 27. Det kan likevel tenkes at enkelte former for befattning med utbyttet av en straffbar handling kan sies å være medvirkning til at en annen mottar eller skaffer seg del i det, selv om det ikke dreier seg om bistand til å sikre utbyttet, jf proposisjonen s 26. *Politimesteren i Asker og Bærum* uttalte følgende om dette i høringsrunden til delutredning V:

«De fleste tenkelige og praktiske former for medvirkning er oppramset i lovteksten som type tilfeller av å yte bistand til å sikre slikt utbytte. Det er vår oppfatning at det synes overflødig å kriminalisere et medvirkningsansvar ved heleri slik bestemmelsen i dag er utformet. På den annen side kan et unntak ikke nedfelles i lovteksten uten at denne blir nærmest selvmotsigende. Den beste løsning, dersom lovteksten i § 317 forblir uforandret, synes å være at bestemmelsen om medvirkning får anvendelse på vanlig måte, med et 'dobbelsporet' medvirkningsansvar tilfølgende.»

Heller ikke kommisjonen går inn for at utk § 21–9 gjør unntak fra den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2. Kommisjonen legger til grunn at anvendelsesområdet for den framtidige heleribestemmelsen i all hovedsak vil være det samme som i dag.

Kommisjonens leder, Høgetveit, ønsker i forbindelse med dette å tilføye:

Etter gjeldende rett ansees det ikke straffbart for en lovbrøyer å foreta handlinger for å sikre utbyttet for seg selv. I forbindelse med en ny straffelov bør det vurderes om det bør gjøres straffbart å hvitvaske utbytte av egne straffbare handlinger, i hvert fall i de tilfellene hvor det ikke er mulig å straffe vedkommende for primærovertredelsen. Det pekes her på to grunner til dette:

Strl § 317 rammer i dag også hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger som er begått i utlandet. Forutsetningen er at det stammer fra et straffbart forhold som etter sin art er straffbart også i Norge. Det er for eksempel straffbart å hvitvaske utbytte fra en skatteunndragelse i utlandet, jf Rt 1997 s 1637. Derimot er en skatteunndragelse begått i et annet land ikke straffbar i Norge. En nordmann som har gjort seg skyldig i skatteunndragelse i utlandet, kan da reise hjem til Norge uten å risikere straff verken for selve skatteunndragelsen eller for å skjule eller investere utbyttet her i landet. Dette er lite rimelig. Dersom imidlertid utbyttet for eksempel brukes til å kjøpe gjenstander eller til investeringer i Norge, vil en selger eller investeringsrådgiver kunne straffes for hvitvasking. Det kan kanskje hevdes at primærlovbryteren her vil kunne straffes for *medvirkning* til hvitvasking etter utk § 3–2. Men en slik løsning er neppe opplagt så lenge man opprettholder hovedsynspunktet om at det ikke er straffbart å hvitvaske utbytte av egne straffbare handlinger. Og uansett vil et medvirkningsansvar ikke fange opp tilfeller hvor hvitvaskingen ikke involverer andre enn primærlovbryteren selv.

I FATF, jf avsnitt 9.7.1 foran, hvor 29 stater (blant annet G7-landene og alle EU-landene) deltar, er det nå bare 5 stater som ikke har kriminalisert hvitvasking av utbytte fra egne straffbare handlinger, såkalt «self-laundering». I juni 2002 skal det etter planen vedtas en revisjon av FATFs 40 anbefalinger. Det er grunn til å regne med at dette ender opp med en anbefaling om å kriminalisere «self-laundering».

§ 21–10. Grovt heleri og hvitvasking

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt heleri og hvitvasking. Bestemmelsen foreslås

utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 317 tredje og fjerde ledd.

§ 21–11. Lite heleri og hvitvasking

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om lite heleri og hvitvasking. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om liten overtredelse i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot liten overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør gjenstandens verdi være et sentralt moment, jf i dag strl § 391 a fjerde jf første ledd, jf § 317 første ledd.

Det foreslås ikke videreført noe straffskjerpende alternativ tilsvarende strl § 391 a tredje ledd. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran.

§ 21–12. Uaktsomt heleri og hvitvasking

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om uaktsom overtredelse av utk §§ 21–9 og 21–10 om vanlig og grovt heleri og hvitvasking. Bestemmelsen svarer til strl § 317 femte ledd.

9.7.3 Strafferammer

Utk § 21–1 om bæring av våpen på offentlig sted rammer forhold som i dag har ulike strafferammer. Kommisjonen foreslår en strafferamme i det lavere sjiktet for overtredelser av dette straffebudet. Dette innebærer på den ene siden en straffskjerping i forhold til strl § 352 a når det gjelder å bære kniv på offentlig sted, og i forhold til våpenloven § 33 første ledd første punktum, jf § 27 b tredje ledd, om våpenetterlikninger mv, hvor strafferammene i dag er bot eller fengsel i 3 måneder. På den annen side innebærer forslaget en straffnedsettelse i forhold til våpenloven § 33 første ledd andre punktum, hvor strafferammen er bot eller fengsel i

2 år. Strafferammen i våpenloven § 33 andre ledd, som er bot eller fengsel i 4 år ved blant annet grov overtredelse av forbudet mot å bære skytevåpen på offentlig sted, synes unødvendig høy i denne sammenhengen.

Også for utk § 21–2 om ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff foreslår kommisjonen at det fastsettes en strafferamme i det lavere sjiktet. Dette innebærer en straffskjerpning i forhold til lov om eksplosive varer § 41 og en straffnedsettelse i forhold til våpenloven § 33 første ledd andre punktum.

Når det gjelder forsettlig overtredelse av utk § 21–3 om grov ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff, foreslår kommisjonen en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år, mot 4 år i henhold til den nåværende bestemmelsen i våpenloven § 33 andre ledd. Kommisjonen mener at det blant annet ut fra rettspraksis ikke er behov for noen strengere strafferamme enn dette, og en strafferamme på fengsel i 3 år er i samsvar med kommisjonens generelle synspunkter på gradering av strafferammer, jf avsnitt 5.4.2 foran.

Utk § 21–4 om grovt uaktsom ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff bør ha en vesentlig lavere strafferamme, selv om bestemmelsen også retter seg mot grove overtredelser. Etter kommisjonens oppfatning bør den samsvare med strafferammen for utk § 21–2 om vanlig forsettlig overtredelse, jf avsnitt 5.5.2.4 foran om kommisjonens generelle synspunkter på fastsettelsen av strafferammer.

Strl § 140 fastsetter i dag en øvre strafferamme på bot eller fengsel i 8 år for oppvigling. Innenfor denne rammen avgrenses strafferammen til to tredjedeler av strafferammen for grunndeliktet. Fengsel i 8 år er imidlertid vesentlig for strengt, og kommisjonen anser en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år som tilstrekkelig for overtredelse av utk § 21–5 om oppvigling. Med en slik reduksjon av den øvre strafferammen er det ikke nødvendig å beholde dagens avgrensning av strafferammen til to tredjedeler av strafferammen for grunndeliktet. Straffverdigheten av grunndeliktet er heller ikke avgjørende for straffverdigheten av det å oppfordre til en slik overtredelse, jf omtalen foran av utk § 21–5 om oppvigling. Et særspørsmål vedrørende oppfordring til folkemord er omtalt i avsnitt 9.2.1 foran.

Etter kommisjonens oppfatning bør strafferammene for vanlig og grovt heleri og hvitvasking, jf §§ 21–9 og 21–10, ligge på samme nivå som strafferammene for vanlig og grovt tyveri og underslag, jf avsnitt 9.16.3 nedenfor. Dette innebærer at strafferammen på fengsel i 6 år for grovt heleri og hvitvasking foreslås opprettholdt, mens strafferammen

for vanlig heleri og hvitvasking foreslås senket til bot eller fengsel i 2 år.

Strafferammen for heleri og hvitvasking av utbytte heves etter gjeldende rett til 21 års fengsel hvis utbyttet stammer fra en narkotikaovertrudelse og det foreligger særdeles skjerpande omstendigheter, jf strl § 317 fjerde ledd. Kommisjonen er i tvil om det er grunn til å beholde en slik særregel om forhøyet strafferamme. Noen tilsvarende regel finnes ikke i de øvrige nordiske landene, jf BrB kap 9 § 6, dansk strl § 290 og finsk strl kap 32. Det kan synes umotivert at strafferammen for heleri og hvitvasking av utbytte av narkotikaovertrudelser er vesentlig høyere enn for heleri og hvitvasking av utbytte av andre alvorlige overtrudelser, for eksempel illegal våpenhandel. Et alternativ til ikke å videreføre særregelen om forhøyet strafferamme i disse narkotikatilfellene, kunne være å utvide den til også å omfatte heleri og hvitvasking av utbytte av andre alvorlige overtrudelser. Kommisjonen har ikke tatt endelig stilling til spørsmålet, og foreslår i denne omgang at bestemmelsen som i dag begrenses til utbytte av narkotikaovertrudelser. Den foreslås imidlertid endret slik at den bare gjelder for heleri og hvitvasking av utbytte av en *grov* narkotikaovertrudelse, jf utk § 25–2. Strafferammen bør ligge på samme nivå som strafferammen for utk § 25–2, jf avsnitt 9.11.3 nedenfor, det vil si 10 års fengsel.

Utk § 21–12 om uaktsomt heleri og hvitvasking bør ha en vesentlig lavere strafferamme enn utk § 21–10, selv om bestemmelsen også retter seg mot grove overtrudelser. Etter kommisjonens oppfatning bør den samsvare med strafferammen for utk § 21–9 om vanlig forsettlig overtrudelse, jf avsnitt 5.5.2.4 foran om kommisjonens generelle synspunkter på fastsettelsen av strafferammer. For utk § 21–11 om lite heleri og hvitvasking bør det derimot være tilstrekkelig med en strafferamme i det lavere sjiktet.

For de øvrige overtrudelsene i kapitlet – § 21–6 om brudd på avvergingsplikt, § 21–7 om redaktøransvaret og § 21–8 om utilbørlig bruk av grove voldsskildringer – er det bare aktuelt med strafferammer i det lavere sjiktet.

9.8 Utk kap 22. Vern av tillit

9.8.1 Innhold og avgrensning

I dette kapitlet foreslås samlet bestemmelser som verner mot ulike former for tillitsbrudd, både i offentlige og i private forhold, eller som er ment å bidra til å sikre tilliten til opplysninger på områder hvor dette er særlig viktig. Flere av straffebudene i

dette kapitlet har likheter med bestemmelsene i utk kap 32 om bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet. Her har kommisjonen imidlertid forsøkt å samle bestemmelser hvor tillitsmomentet står særlig sentralt.

Kapitlet omfatter for det første de fleste av de bestemmelsene som videreføres fra strl kap 11 og 33 om forbrytelser og forseelser i den offentlige tjeneste, eller nye bestemmelser som foreslås å erstatte straffebudene i disse kapitlene. Et unntak er strl § 121 om brudd på taushetsplikt, som er plassert som § 23-1 i et nytt kapittel om vern av informasjon og informasjonsutveksling, jf avsnitt 9.9 nedenfor. Dessuten foreslås trusselalternativet i strl § 128 videreført i utk § 19-1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann, og strl § 129 videreført i utk § 19-8 om uhjemlet myndighetsutøving mv, jf avsnitt 9.5.2 foran.

Kommisjonen foreslår tre straffebud om misbruk av offentlig myndighet, se §§ 22-1 til 22-3 nedenfor. Bestemmelsene erstatter strl §§ 110, 115 til 120, 123, 124, 324 og 325 første ledd nr 1.

I dette kapitlet foreslås videre plassert bestemmelsene om korrupsjon. For offentlige tjenesteforhold finner man slike bestemmelser i strl §§ 112, 113 og 114, som er rettet mot offentlige tjenestemenns korrupsjonshandlinger. Strl § 128 rammer blant annet bestikkelse av offentlig tjenestemann, herunder utenlandske offentlige tjenestemenn og tjenestemenn i mellomstatlige organisasjoner.

Noen generell straffebestemmelse mot korrupsjon i private forhold finnes ikke i dag i straffeloven. Strl § 287 er en spesialbestemmelse rettet mot medlemmer av bostyrer og gjeldsnemnder som for seg eller andre mottar noen fordel eller løfte om fordel for å handle eller stemme i noen bestemt retning, eller for å unnlate dette. Mer vidtgående, men beslektet med § 287, er forseelsesbestemmelsen i strl § 373 nr 1, som gjelder for ethvert bo eller «Foretagende, hvor Afgjørelse træffes ved Stemmeferlighed». Denne bestemmelsen kan anvendes både på den som bestikker (aktiv bestikkelse), og den som mottar fordelene eller løftet om fordelene (passiv bestikkelse). Strl § 405 b er en forseelsesbestemmelse som gjelder bestikkelser i næringsvirksomhet. Markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 § 6 om gaver til ansatte rammer også visse former for bestikkelse i næringsvirksomhet. Bestemmelsen foreslås overført til straffeloven og erstattet av de generelle bestemmelsene om aktiv bestikkelse i kapitlet her, jf avsnitt 11.2.2.9 nedenfor.

Europarådet har utarbeidet en strafferettslig konvensjon om korrupsjon av 27. januar 1999. Den er undertegnet av Norge, men ikke ratifisert. Konvensjonen stiller krav til innholdet i vår straffelov-

givning på dette området. Foruten krav om kriminalisering av aktiv og passiv bestikkelse av offentlige tjenestemenn, forplikter konvensjonen Norge til å ha straffebestemmelser mot bestikkelser i privat sektor, når handlingen skjer under utøvelse av næringsvirksomhet og er rettet mot eller begått av personer som leder eller arbeider for organer i privat sektor. Artikkel 12 i konvensjonen omhandler såkalt påvirkningshandel («trading in influence»). Den pålegger konvensjonsstatene å innføre en straffebestemmelse mot å love, gi eller tilby en «utilbørlig fordel» til en person som hevder eller bekrefter at han eller hun kan utøve «utilbørlig påvirkning» på beslutningstakingen til offentlige tjenestemenn, medlemmer av innenlandsk og utenlandsk nasjonal offentlig forsamling med lovgivnings- eller forvaltningsmyndighet mv. En slik straffebestemmelse reiser vanskelige avgrensningsspørsmål i forhold til såkalt lobbyvirksomhet.

Straffelovrådet fikk i september 2000 til oppgave å utrede behovet for ny lovgivning på dette området. En utredning er forventet avgitt i løpet av 2002. Kommisjonen har på denne bakgrunn ikke foretatt noen nærmere behandling av de lovgivningsspørsmålene som konvensjonen reiser. Kommisjonen har imidlertid lagt til grunn at bestemmelser om korrupsjon, både for offentlig og privat sektor, og både for aktiv og passiv bestikkelse, bør tas inn i kapitlet om vern av tillit. Det samme gjelder påvirkningshandel. Kommisjonen har videre lagt til grunn at bestemmelsene bør systematiseres på samme måten som andre formuesovertredelser, både når det gjelder strafferammer, og når det gjelder inndelingen i vanlige og grove overtredelser. Se utk §§ 22-4 til 22-9 nedenfor.

Økonomisk utroskap, jf strl §§ 275 og 276, foreslås også plassert i dette kapitlet, jf utk §§ 22-10 og 22-11. En del bestikkelsestilfeller har mye til felles med utroskap. Forslaget om å erstatte kravet til vinnings hensikt med forsett om vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran, får betydning for utroskapsbestemmelsene.

Videre går kommisjonen inn for at det straffesanksjonerte forbudet mot innsidehandel i verdipapirhandelloven 19. juni 1997 nr 79 § 2-1, jf § 14-3 første ledd, overføres til straffeloven. Bestemmelsen tjener til å verne tilliten til aksjemarkedet, og foreslås derfor plassert i dette kapitlet, jf utk §§ 22-12 til 22-14.

Regnskapsbestemmelsen i strl § 286 står i dag i strl kap 27 om forbrytelser i gjeldsforhold, som foreslås videreført som utk kap 33 om kreditorvern. Bestemmelsen faller utenfor rammen for et kapittel som særlig verner kreditorenes interesser, eller som begrenser seg til gjeldsforhold. Kommi-

sjonen foreslår derfor at bestemmelsen heller plasseres her, sammen med andre straffebud som, riktignok på avgrensede områder, kan sies å verne mot ulike, men sentrale former for tillitsbrudd. Se utk §§ 22–15 til 22–17 nedenfor.

Regnskapsloven 17. juli 1998 nr 56 § 8–5 er en straffebestemmelse med tilnærmet samme innhold som strl § 286. Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig med straffebestemmelser mot regnskapsovertredelser i én lov. Slike bestemmelser bør stå i straffeloven. Dette innebærer at kommisjonen ikke ser behov for i tillegg å ha en bestemmelse som regnskapsloven § 8–5, jf avsnitt 11.4.2.15 nedenfor.

9.8.2 De enkelte bestemmelsene

§ 22–1. Misbruk av offentlig myndighet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer den som ved utøving av offentlig myndighet forsettlig handler i strid med sin tjenesteplikt.

Bestemmelsen er i hovedsak ment å erstatte strl § 324. Forslaget innebærer både en utvidelse og en innskrenkning av området for det straffbare i forhold til strl § 324, jf nedenfor.

Strl § 324 rammer forsettlig overtredelse av tjenesteplikter samt, i visse tilfeller, forsømmelighet eller skjodesløshet ved utførelsen av pliktene. Bestemmelsen gjelder for alle offentlige tjenestemenn. Om forståelsen av begrepet «offentlig tjenestemann» vises det til delutredning V s 63–66. Det sentrale i begrepet er at vedkommende utøver offentlig myndighet, men det er ikke noe krav at vedkommende bare utøver slik myndighet. Det er tilstrekkelig at man i kraft av sin stilling har slik kompetanse. Etter strl § 324 andre ledd kan straffansvar for brudd på tjenesteplikten gjøres gjeldende mot enhver som omfattes av tjenstemannsloven 4. mars 1983 nr 3. Etter lovens § 1 vil dette være arbeidstakere tilsatt i statens tjeneste, også arbeidstakere som ikke kan sies å utøve myndighet, for eksempel statsansatt rengjørings- eller kontorpersonale.

Strl § 324 brukes lite i praksis. Overtredelser gjøres i regelen opp ved tjenstlige reaksjoner, jf blant annet tjenstemannsloven §§ 14 og 15 om ordensstraffer og avskjed.

Kommunalt ansatte som ikke er offentlige tjenestemenn, rammes ikke av et alminnelig straffansvar for overtredelse av tjenesteplikter, heller ikke tilsvarende ansatte i statlige virksomheter som er organisert som selvstendige rettssubjekter. I løpet av 1990-årene ble store arbeidstakergrupper trukket ut av virkeområdet for strl § 324, da forvalt-

ningsbedriften Televerket ved lov 24. juni 1994 ble omgjort til aksjeselskap, og da de statlige virksomhetene Postverket og NSBs trafikkdel ved lover 22. november 1996 nr 65 og 66 ble organisert som særlovsselskaper. I dagens samfunn er det også en mer glidende overgang mellom offentlig og privat virksomhet, og den offentlige sektor er, til tross for de senere års privatisering, betydelig mer omfattende enn den var da straffeloven ble vedtatt.

Forholdet er dermed at strl § 324 knapt brukes i de tilfellene som rammes av bestemmelsen, og at det for øvrig synes noe tilfeldig hvilke arbeidstakergrupper bestemmelsen kan anvendes mot. Dette reiser spørsmål om behovet for i det hele tatt å opprettholde straffebestemmelsen.

En generell straffebestemmelse for pliktbrudd i tjenesten for arbeidstakere som omfattes av tjenstemannsloven, men som ikke er offentlige tjenestemenn, ser kommisjonen ikke noen grunn til å videreføre. Her kan man nøye seg med de alternative sanksjonene som i disse tilfellene også i dag vanligvis brukes i stedet for anmeldelse og straff. Kommisjonen ser heller ikke noen grunn til å videreføre en generell straffebestemmelse for pliktbrudd begått av offentlige tjenestemenn. Også her må det være tilstrekkelig å henvise til alternative sanksjoner som gjelder i arbeidsforhold, og som også etter dagens praksis er den alminnelige reaksjonen på forgåelser.

Vurderingen blir en annen når pliktbruddet skjer i tilknytning til utøving av offentlig myndighet. Vedtak og andre utslag av myndighetsutøving spiller en ikke ubetydelig rolle i forholdet mellom de enkelte samfunnsmedlemmene og det offentlige. Ofte vil den enkelte ha en straffesanksjonert plikt til å etterkomme ulike pålegg og forbud truffet av representanter for offentlige myndigheter. Og selv om dette ikke er tilfelle, dreier det seg regelmessig om avgjørelser som er bestemmende for privatpersoners rettigheter eller plikter. Det er av betydning at borgerne kan ha tillit til at makten til å anvende offentlig myndighet ikke misbrukes. Samfunnets behov for tillit til og interesse i korrekt myndighetsutøving må etter kommisjonens mening sikres ved strafferettslige sanksjoner mot misbruk.

Som nevnt i delutredning V s 65 bør begrepet «offentlig myndighet» som utgangspunkt forstås slik det er benyttet i forvaltningsloven 10. februar 1967 § 2 første ledd bokstav a. Utøving av offentlig myndighet er imidlertid langt mer enn det å treffe vedtak etter forvaltningsloven. Det dekker også annen håndheving av lover og forskrifter, og faktiske handlinger under gjennomføring av vedtak. Politiloven 4. august 1995 nr 53 kapittel II om utførelsen av polititjenesten inneholder en rekke

eksempler på utøving av offentlig myndighet, jf for eksempel § 7 om håndhevelse av den offentlige ro og orden mv og § 10 om visitasjon.

Innholdet i tjenesteplikten vil normalt følge av lov, forskrift, instruks, direktiv, pålegg fra overordnede eller praksis. Så omfattende som offentlig virksomhet er, kan man neppe tenke seg formelle bestemmelser eller instruksjoner som dekker alle tenkelige situasjoner som kan oppstå under utførelsen av tjenesten. Handlinger som strider mot mer alminnelige prinsipper for utførelsen, vil også kunne være i strid med tjenesteplikten. Som eksempel nevnes avgjørelsen i Rt 1995 s 20 der en politimann ble dømt etter strl § 325 første ledd nr 1 – grov uforstand i tjenesten – for å ha satt en sprøyte på en utlending for å få gjennomført uttransportering av vedkommende med fly. Slik tvangsmedisinering innebærer en integritetskrenkelse og kan ikke foretas uten lovhjemmel. Objektivt sett representerer tilfellet en overskridelse av tjenesteplikten som er ment dekket av grunndeliktet i utk § 22-1 om misbruk av offentlig myndighet.

Straffebudets anvendelsesområde bør ikke begrenses til handlinger begått alene *under* utførelsen av offentlig myndighet, så lenge handlingen har nær tilknytning til slik myndighetsutøving. Det kan for eksempel være tvilsomt om en politimanns avhør av et vitne under etterforskning av en straffesak representerer *utøving* av offentlig myndighet. Formålet med avhøret vil være å tilrettelegge grunnlaget for en senere påtalemessig avgjørelse. Et pliktstridig forhold under et slikt avhør bør da kunne rammes av bestemmelsen. I det hele tatt tilsier hensynet bak bestemmelsen at den bør gjelde også for underordnede som tilrettelegger for andres myndighetsutøving, selv om de ikke selv treffer beslutning eller på annen måte utøver offentlig myndighet. I motsatt fall vil man være henvist til en fortolking av rekkevidden av den generelle medvirkningsbestemmelsen i utk § 3-2, noe som i forhold til denne problemstillingen ansees mindre heldig. Finsk strl kap 40 § 7 har i denne sammenhengen følgende formulering: «... når han deltar i beslutsfatande eller beredning av beslutsfatande eller utöver offentlig makt i sina andra tjänsteåligganden ...», som synes å utgjøre en rimelig avgrensning av straffebudet.

Det er ikke til å unngå at vilkåret om at det skal foreligge utøving av offentlig myndighet, vil gi foranledning til tolkingsspørsmål der domstolene må foreta avgrensningen. Spørsmålet vil måtte avgjøres konkret. Kommisjonen kan ikke se at dette vilkåret stiller domstolene overfor vanskeligere oppgaver enn ved en rekke andre straffebestemmelser. I de fleste tilfeller må det antas å være forholds-

vis enkelt å avgjøre om det foreligger myndighetsutøving.

Bestemmelsene om misbruk av offentlig myndighet får også anvendelse på de såkalte ombudsmenn. Et ombud er et offentlig tillitsverv som man velges eller utpekes til, og som man har plikt til å ta imot. Eksempler på dette er stortings- og kommunestyrerepresentanter, lagrettemedlemmer og meddommere. Begrensningen i straffebudets anvendelsesområde til myndighetsutøving innebærer at personer valgt eller utpekt til et verv, men som nekter å ta imot vervet, ikke lenger kan straffes etter straffeloven for nektelsen. I den grad det fortsatt er behov for straff som sanksjonsmiddel, bør dette gjøres i de aktuelle særlovene, for eksempel i domstolloven 13. august 1915, valgloven 1. mars 1985 nr 3 og kommuneloven 25. september 1992 nr 107.

Medvirkning til overtredelse av strl § 324 er ikke straffbar. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3-2 vil derfor medføre en utvidelse av det strafferettslige ansvaret for slike handlinger. Også den som medvirker til misbruk av offentlig myndighet, bør kunne straffes.

Strl §§ 110, 115 til 120, 123 og 124 rammer en rekke former for misbruk av offentlig myndighet, begått av offentlige tjenestemenn. Disse bestemmelsene foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Handlingene forutsettes i stedet rammet av utk §§ 22-1 og 22-2 om vanlig og grovt misbruk av offentlig myndighet, og da slik at en vesentlig del av denne typen overtredelser normalt bør regnes som grove, jf nedenfor.

§ 22-2. Grovt misbruk av offentlig myndighet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om forsettlig, grovt misbruk av offentlig myndighet. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Dette straffebudet vil i praksis erstatte de fleste bestemmelsene i strl kap 11 om forbrytelser i den offentlige tjeneste. Det gjelder strl §§ 110, 115 til 120, 123 og 124.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør tas med det forholdet at gjerningspersonen har hatt forsett om å berike seg selv eller andre. Det bør videre være et sentralt moment i vurderingen om handlingen har medført alvorlig ulempe eller skade for andre. I så fall bør handlingen i alminne-

lighet regnes som grov. Likeledes vil handlingens art være et moment. Foreligger det en ulovlig frihetsberøvelse, som i dag rammes av strl § 117, bør overtredelsen regelmessig også ansees for grov. De eksisterende bestemmelsene i strl kap 11 gir veiledning for grovhetsvurderingen, likevel slik at ikke enhver handling som ville blitt rammet av disse bestemmelsene, bør omfattes av § 22-2.

Strl § 125 foreslås avløst av den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3-2, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Som ved utk § 22-1 medfører dette en utvidelse av det strafferettslige ansvaret for handlinger som omfattes av utk § 22-2.

§ 22-3. Grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som retter seg mot grovt uaktsom overtredelse av utk §§ 22-1 og 22-2.

Bestemmelsen vil blant annet erstatte strl § 325 første ledd nr 1 om «grov uforstand i tjenesten», i den utstrekning overtredelsen har den nødvendige tilknytning til utøving av offentlig myndighet, jf foran om utk § 22-1. De andre handlingsalternativene i strl § 325 foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Når det gjelder strl § 325 andre ledd, vises det til den generelle hjemmelen for rettighetstap i utk § 10-1 om tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet, jf avsnitt 8.10.2 foran.

Medvirkning til overtredelse av strl § 325 første ledd nr 1 er ikke straffbar. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3-2 vil derfor medføre en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret for slike handlinger.

Mange av de bestemmelsene i dagens straffelov som retter seg mot former for myndighetsmisbruk som antakelig vil bli subsumert som grove overtredelser, jf utk § 22-2, har forsett som skyldkrav. Kommisjonen foreslår imidlertid at utk § 22-3 også skal rette seg mot grovt uaktsomme grove overtredelser. Dette er i tråd med systematikken ellers i utredningen, jf avsnitt 5.5.2.4 foran. Som følge av forslagene til strafferammer, jf avsnitt 9.8.3 nedenfor, er den praktiske betydningen av dette likevel begrenset. Også i forhold til handlinger som etter gjeldende rett rammes av strl § 324, jf utk § 22-1, skjerpes skyldkravet, bortsett fra for strl § 324 siste handlingsalternativ.

Riksadvokaten påpekte i sin høringsuttalelse til delutredning V at det er

«et åpenbart behov for særregulering av bruken av straff mot offentlige tjenestemenn, se

straffeloven kap. 11. Følger myndighet med den offentlige stilling, gir det en særlig anledning til misbruk, som det må kunne reageres strafferettslig mot.

Men ikke alle straffebud rettet mot offentlige tjenestemenn synes like godt begrunnet, i alle fall ikke om den praktiske bruk av dem tas i betraktning. Straffeloven § 325 nr 1 anvendes f.eks i praksis nærmest utelukkende overfor polititjenestemenn. Overfor andre yrkesgrupper synes det i praksis å bli reagert tjenestlig. Straffelovkommisjonen bør vurdere om denne særbehandlingen av polititjenestemenn bør fortsette.

For praktisk viktige forgåelser fra polititjenestemenns side er det muligens, i tillegg til muligheten for tjenstlige reaksjoner, tilstrekkelig å anvende de alminnelige straffebestemmelser for forholdet, f.eks bestemmelsene i veitrafikkloven, straffelovens bestemmelser om vold, straffeloven § 121 om brudd på taushetsplikt mv.»

Etter kommisjonens oppfatning er det imidlertid ikke tilstrekkelig å ramme forsettlig overtredelser. Tjenesteplikter kan lett tenkes overtrådt ved uaktsomhet, for eksempel ved at gjerningspersonen har opptrådt slurvete eller at vedkommende har utvist klanderverdig glemsomhet. Hensynet til effektiviteten av straffetrusselen mot myndighetsmisbruk tilsier at også dette bør være straffbart. Når straffebudet begrenses til offentlig myndighetsutøving, synes det for øvrig ubetenkelig å kunne straffe også ikke-forsettlig overtredelser. På dette området er det ikke minst av rettssikkerhetshensyn grunn til å stille særskilte krav til utøvingen.

I tilknytning til høringsuttalelsen fra Riksadvokaten vil kommisjonen ellers peke på at det etter gjeldende rett skal mye til for å konstatere grov uforstand i tjenesten i henhold til strl § 325 første ledd nr 1, jf Straffelovkommentaren bind III s 7. Det vil likevel ikke alltid være alternative straffebestemmelser som gjør at man i tilstrekkelig grad kan ta hensyn til det særlig straffskjerpende forholdet ved handlingen at den er foretatt i tilknytning til utøvelse av offentlig myndighet. Kommisjonen vil videre peke på at bestemmelsen er generelt utformet, og at den således ikke retter seg mot noen særskilt yrkesgruppe. Det forholdet at bestemmelsen oftest anvendes overfor polititjenestemenn, kan etter kommisjonens oppfatning ikke tillegges noen betydning ved vurderingen av behovet for en slik bestemmelse.

Grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet bør derfor være straffbart. Forslaget innebærer at en ren forglemmelse vil kunne rammes, dersom

forglemmelsen regnes som grovt uaktsom. Om dette uttalte *Riksadvokaten* følgende:

«Rene forglemmelser faller utenfor begrepet 'uforstand', jf. Rt 1954 side 1151. Forglemmelser, som er praktisk viktig, kan rammes av § 324, men bare etter advarsel. Skal bestemmelser tilsvarende §§ 324 og 325 beholdes i straffeloven, bør forglemmelser kunne rammes selv om det dreier seg om et engangstilfelle.»

§ 22-4. Aktiv bestikkelse

Her foreslås det tatt inn et straffebud som oppfyller kravene i den strafferettslige konvensjonen om korrupsjon 27. januar 1999 om aktiv bestikkelse i offentlig og privat sektor, herunder bestikkelse av utenlandske offentlige tjenestemenn, medlemmer av utenlandske offentlige forsamlinger, tjenestemenn i internasjonale organisasjoner, medlemmer av internasjonale parlamentariske forsamlinger og dommere og tjenestemenn ved internasjonale domstoler. Se avsnitt 9.8.1 foran. Bestemmelsen vil erstatte bestikkelsesalternativet i strl § 128 og den delen av § 373 nr 1 som omhandler aktiv bestikkelse. I tillegg foreslås markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 § 6, jf § 17 første ledd, overført til straffeloven og erstattet av bestemmelsen her, jf avsnitt 11.2.2.9 nedenfor.

Strl § 373 nr 1 rammer ikke medvirkning. Også her vil den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3-2 derfor medføre en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

I lov 15. juni 2001 nr 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene) er strl § 128 gitt tilsvarende anvendelse når handlingen er begått mot Den internasjonale straffedomstolens tjenestemenn, jf lovens § 12 andre ledd. Etter kommisjonens forslag vil imidlertid utk § 22-4 komme til anvendelse også i slike tilfeller. På dette punktet blir bestemmelsen i gjennomføringsloven derfor overflødig, jf avsnitt 11.2.2.17 nedenfor.

§ 22-5. Grov aktiv bestikkelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov aktiv bestikkelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør det

blant annet nevnes om handlingen innebærer brudd på den særlige tillit som følger med stillingen eller virksomheten, og om det dreier seg om store verdier.

§ 22-6. Passiv bestikkelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som oppfyller kravene i korrupsjonskonvensjonen om passiv bestikkelse i offentlig og privat sektor. Bestemmelsen vil erstatte strl §§ 112, 113, 114, 287, den delen av § 373 nr 1 som omhandler passiv bestikkelse og § 405 b.

Medvirkning til slike handlinger rammes i noen utstrekning av strl § 125, som kommisjonen ikke foreslår å videreføre, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Etter forslaget vil den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3-2 i stedet komme til anvendelse, noe som vil innebære en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

I lov 15. juni 2001 nr 65 om gjennomføring av Roma-vedtektene er strl §§ 112 til 114 gitt tilsvarende anvendelse for dommere og andre ansatte ved Den internasjonale straffedomstolen, jf lovens § 12 tredje ledd. Etter kommisjonens forslag vil imidlertid utk § 22-6 komme til anvendelse også i slike tilfeller. På dette punktet blir bestemmelsen i gjennomføringsloven derfor overflødig, jf avsnitt 11.2.2.17 nedenfor. Som påpekt i Ot prp nr 95 (2000-2001) s 35 og 45 vil imidlertid en slik strafforfølgning være betinget av at domstolen gir avkall på immuniteten.

§ 22-7. Grov passiv bestikkelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov passiv bestikkelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør i hvert fall nevnes om handlingen innebærer brudd på den særlige tillit som følger med stillingen eller virksomheten, og om det dreier seg om store verdier.

§ 22-8. Påvirkningshandel

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som oppfyller kravet i korrupsjonskonvensjonens art 12, jf avsnitt 9.8.1 foran.

§ 22–9. Grov påvirkningshandel

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov påvirkningshandel. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør det blant annet nevnes om handlingen innebærer brudd på den særlige tillit som følger med stillingen eller virksomheten, og om det dreier seg om store verdier.

§ 22–10. Økonomisk utroskap

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 275.

Økonomisk utroskap kan begås av den som «styrer eller har tilsyn med» «en annens anliggender». Både i teori og i forarbeider har det vært lagt til grunn at gjerningspersonen må ha en selvstendig stilling i forhold til den fornærmede. Rettspraksis har likevel ikke stilt særlig strenge krav til selvstendighet for stillingen, jf Rt 1992 s 1463. Her ble en vekter dømt for utroskap overfor vaktelskapet for å ha stjålet fra kunder. Formålet med utroskapsbestemmelsen er å sikre lojal opptreden fra dem som gjennom overordnede stillinger, selvstendige oppdrag og fullmakter eller på andre måter har et – for vedkommende virksomhet – særlig ansvar eller vises en særlig tillit. Det er den særskilte muligheten slike personer har til å handle til skade for prinsipalen, som begrunner et eget straffebud om utroskap. Etter kommisjonens syn tilsier det at straffebudets rekkevidde begrenses til personer med en mer selvstendig stilling enn i den nevnte høyesterettsdommen. Overfor underordnede vil i mange tilfeller straffebudene mot tyveri og underslag kunne brukes.

Økonomisk utroskap kan begås på en rekke ulike måter. I den någjeldende bestemmelsen rammes dem som er i slike posisjoner som nevnt, når de forsømmer en annens «anliggender» eller handler mot en annens «tarv». Bestemmelsen kan trenge en språklig modernisering. Man bør få fram at det som i dag bare er de alvorligere krenkelsene av prinsipalens interesser som skal rammes. Etter omstendighetene vil bestemmelsen om innskrenkende tolking få betydning, jf utk § 3–7.

For de mindre alvorlige tilsidesettelsene av prinsipalens interesser vil man være henvist til å

bruke andre straffebud, eventuelt bare tjenstlige reaksjoner. Etter aksjelovene 13. juni 1997 nr 44 og 45, begge lovers § 19–1 første ledd, straffes blant annet styremedlem og daglig leder som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser som er gitt i eller i medhold av lovene. Etter andre ledd gjelder det samme for «ledende ansatt» som overtrer en slik bestemmelse under utøvelsen av sin myndighet. Disse bestemmelsene kan komme til anvendelse på forhold som ikke er alvorlige nok til å kunne rammes som utroskap.

I § 19–2 er det satt straff for de samme persongruppene som i § 19–1 for å vise grov uforstand under utøvelsen av sine verv. Direkte brudd på aksjelovene eller forskriftene er ikke nødvendig. Bestemmelsene vil innenfor sine områder kunne komme til anvendelse på grovt uaktsomme utroskaphandlinger (men rammer også handlinger av mindre alvorlig karakter enn økonomisk utroskap). I Ot prp nr 23 (1996–97) s 182 heter det blant annet:

«Det kan reises spørsmål om det bør innføres tilsvarende regler om straffansvar ved grov uforstand for andre foretaksformer. I så fall kan det være aktuelt med en generelt utformet bestemmelse i straffeloven. Departementet antar at dette spørsmålet eventuelt bør vurderes i forbindelse med Straffelovkomisjonens arbeid.»

Kommisjonen mener at man bør la § 19–2 virke en stund i praksis før man tar stilling til behovet for å innføre en tilsvarende regel med mer generell rekkevidde.

Utk § 22–10 foreslås gitt benevnelsen «økonomisk utroskap» for å tydeliggjøre at det dreier seg om en overtredelse som først og fremst vil være økonomisk motivert.

Anvendelsesområdet for straffebudet mot økonomisk utroskap faller delvis sammen med anvendelsesområdet for flere andre straffebestemmelser. Spørsmålet om anvendelse av én eller flere bestemmelser må i slike tilfeller løses etter de vanlige prinsippene for konkurrans. Dreier det seg om andre bestemmelser som i likhet med utroskap særlig rammer tillitsbrudet, og som har en like høy strafferamme som utroskap, bør det være tilstrekkelig å bruke én av bestemmelsene. I dag fastslår strl § 275 tredje ledd at utroskap og underslag ikke skal anvendes i konkurrans. Denne bestemmelsen bør videreføres, og den samme regelen bør gjelde for forholdet mellom utroskap og de nye bestemmelsene om bestikkelse, jf utk §§ 22–4 til 22–7.

I tillegg til det alminnelige forsettskravet inneholder strl § 275 krav om enten skadehensikt eller

vinnings hensikt. Kravet om vinnings hensikt foreslås erstattet av et krav om forsett om å oppnå vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran. Kravet om skadehensikt kunne i prinsippet tenkes endret på tilsvarende måte, ved at man i stedet krevde forsett om at den fornærmede påføres skade. Kommisjonen anser imidlertid alternativet om skadehensikt for lite praktisk, og foreslår at det utgår, jf avsnitt 7.5.6 foran.

Etter kommisjonens forslag til strafferamme vil bot alltid være et selvstendig straffalternativ ved overtredelse av utk § 22–10, jf avsnitt 9.8.3 nedenfor. Den særlige hjemmelen for straffnedsettelse etter strl § 275 andre ledd fjerde punktum er derfor overflødig.

§ 22–11. Grov økonomisk utroskap

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov økonomisk utroskap, jf i dag strl § 276. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 276 andre ledd. For så vidt gjelder det at gjerningspersonen «vitende» har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred, foreslår kommisjonen at det avvikende skyldkravet «vitende» erstattes av et vanlig forsettskrav, jf avsnitt 7.5.3 foran.

§ 22–12. Innsidehandel

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til forsettlig overtredelse av verdipapirhandelloven 19. juni 1997 nr 79 § 2–1, jf § 14–3 første ledd.

§ 22–13. Grov innsidehandel

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov innsidehandel. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør i hvert fall nevnes om overtredelsen har skjedd ved

misbruk av den særlige tillit som tilligger vedkommendes stilling, eller om den har ført til en betydelig økonomisk gevinst.

§ 22–14. Grovt uaktsom innsidehandel

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som retter seg mot grovt uaktsom overtredelse av utk §§ 22–12 og 22–13 om vanlig og grov innsidehandel.

Skyldkravet i verdipapirhandellden § 14–3 er i dag simpel uaktsomhet. I Ot prp nr 29 (1996–97) s 43 la departementet til grunn at kunnskap om de relevante innsideopplysningene er en betingelse for uaktsomhetsansvar:

«Kunnskap om presise og fortrolige opplysninger er en del av det objektive gjerningsinnhold i § 2–1 første ledd. Dette innebærer bl.a at dersom man ikke forsto at informasjonen man hadde var innsideinformasjon, men man burde ha forstått dette, kan man rammes av uaktsomhetsansvaret. Departementet antar at hva som ligger i kravet til kunnskap i praksis vil bli et bevissspørsmål som må avgjøres av domstolene.»

I brev 21. januar 2000 til Finansdepartementet med forslag om endringer i innsidebestemmelsene i verdipapirhandellden omtaler Kredittilsynet skyldkravet uaktsomhet som «av liten praktisk betydning» nettopp på grunn av vilkåret om at gjerningspersonen faktisk må ha hatt kjennskap til den informasjonen som forelå. I forhold til flere bestemmelser i straffeloven som rammer uaktsom overtredelse, foreslår kommisjonen skyldkravet hevet til grov uaktsomhet, jf avsnitt 4.3.2 foran. Det synes ubetenkelig også i forhold til denne bestemmelsen.

§ 22–15. Regnskapsovertredelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til forsettlig overtredelse av strl § 286 første straffalternativ, med den språklige endringen som er foreslått av Straffelovrådet i NOU 1999: 23 Forbrytelser i gjeldsforhold. Dette innebærer at uttrykket «tilsidesetter» erstattes med «overtrer» bestemmelser om registrering og dokumentasjon av regnskapsopplysninger mv.

§ 22–16. Grov regnskapsovertredelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov regnskapsovertredelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet

til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som i dag tillegges vekt ved spørsmålet om det foreligger særlig skjerpende omstendigheter etter strl § 286 andre straffalternativ.

Regnskapsovertredelser forekommer ikke sjelden for å unngå at påtalemyndigheten skal klare å føre tilstrekkelig bevis for at skyldneren var eller ble insolvent i forbindelse med en handling som ellers ville rammes av strl kap 27, jf utk kap 33 om kreditorvern. Straffelovrådet har i utkastet til strl § 281 andre ledd nytt andre punktum foreslått at handlingen også skal straffes som boforringelse der skyldneren har tilsidesatt regnskapsplikten sin på en slik måte at det ikke foreligger grunnlag for å bedømme om insolvensvilkåret var oppfylt på handlingstidspunktet, jf NOU 1999: 23 s 30–31 og s 79. Kommisjonen går ikke inn for å følge opp forslaget, jf avsnitt 9.19.2 nedenfor i tilknytning til behandlingen av utk § 33–4 om formuesforringelse ved insolvens mv. Etter kommisjonens oppfatning bør formuesforringende disposisjoner som foretas under slike omstendigheter, i stedet kunne bidra til at regnskapsovertredelsen regnes som grov. Andreassen, Forbrytelser mot kreditorene s 350 går for øvrig inn for en tilsvarende løsning.

§ 22–17. Grovt uaktsom regnskapsovertredelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer grovt uaktsom overtredelse av utk §§ 22–15 og 22–16 om vanlig og grov regnskapsovertredelse.

Både etter strl § 286 og regnskapsloven 17. juli 1998 nr 56 § 8–5 er det i dag tilstrekkelig med simpel uaktsomhet. Etter kommisjonens syn bør skyldkravet heves til grov uaktsomhet. Et sentralt formål med straff på dette området er å motvirke økonomisk kriminalitet. For dette formålet er det lite behov for å ramme de lite straffverdige – på grensen til unnskyldelige – regnskapsovertredelsene.

9.8.3 Strafferammer

For utk § 22–2 om grovt misbruk av offentlig myndighet, § 22–11 om grov økonomisk utroskap og § 22–13 om grov innsidehandel bør strafferammen være 6 års fengsel. Slik utroskap og innsidehandel kan med hensyn til straffverdighet sammenliknes med tradisjonell, grov vinningskriminalitet.

Utk § 22–5 om grov aktiv bestikkelse, § 22–7 om grov passiv bestikkelse og § 22–9 om grov påvirkningshandel bør etter kommisjonens oppfatning kunne straffes like strengt, det vil si med inntil 6 års fengsel.

Når det gjelder utk § 22–10 om (vanlig) økonomisk utroskap og § 22–12 om (vanlig) innsidehandel, foreslås i likhet med annen vinningskriminalitet en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år. Samme strafferamme foreslås for utk § 22–4 om (vanlig) aktiv bestikkelse, § 22–6 om (vanlig) passiv bestikkelse og § 22–8 om (vanlig) påvirkningshandel. I tråd med kommisjonens generelle synspunkter om fastsettelsen av strafferammer, jf avsnitt 5.5.2.4 foran, bør utk § 22–14 om grovt uaktsom innsidehandel ha samme strafferamme som utk § 22–12 om vanlig forsettlig overtredelse, siden den også skal komme til anvendelse på grovt uaktsomme *grove* overtredelser.

For utk § 22–1 om misbruk av offentlig myndighet vil det være tilstrekkelig med en strafferamme i det lavere sjiktet. I tråd med kommisjonens generelle synspunkter om fastsettelsen av strafferammer, jf foran, bør utk § 22–3 om grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet ha samme strafferamme som utk § 22–1.

Strafferammen for regnskapsovertredelse etter strl § 286 er bot eller fengsel i 1 år, men 3 års fengsel under særdeles skjerpende omstendigheter. Ved den nye regnskapsloven 17. juli 1998 nr 56 ble strafferammen for tilsvarende overtredelse hevet til henholdsvis 3 og 6 års fengsel, det vil si til samme nivå som for andre formuesforbrytelser. Begrunnelsen for dette er tatt inn på s 209 i Ot prp nr 42 (1997–98). Straffelovrådet har i NOU 1999: 23 foreslått strafferammen i strl § 286 hevet tilsvarende.

Kommisjonen er enig med Straffelovrådet i at det er behov for å heve straffenivået for denne type overtredelser i forhold til dagens nivå, men mener at en slik heving kan oppnås i tilstrekkelig grad innenfor dagens rammer i § 286. Selv ved de alvorligste regnskapsovertredelsene utmåles i dag straffer fortrinnsvis i det nedre sjiktet av strafferammen. En øvre strafferamme på 6 års fengsel for regnskapsovertredelser er urimelig høy og kan vanskelig tenkes anvendt fullt ut i praksis. Kommisjonen er ikke enig i at strafferammene for regnskapsovertredelser bør ligge på det alminnelige nivået for de straffbare overtredelsene regnskapssvikten er egnet til å skjule, jf NOU 1999: 23 s 64. Det er en klar forskjell i straffverdighet mellom regnskapssvikt og grove økonomiske forbrytelser. Etter dette foreslår kommisjonen at overtredelse av utk §§ 22–15 og 22–17 bør ha en strafferamme i

det lavere sjiktet, og at strafferammen for grov overtredelse etter § 22–16 settes til bot eller fengsel i 3 år.

9.9 Utkap 23. Vern av informasjon og informasjonsutveksling

9.9.1 Innhold og avgrensning

I vår tid har informasjon fått en økende betydning i alle deler av samfunnslivet. Datateknologien og nye kommunikasjonsmidler har gjort det mulig å lagre, få tilgang til og utveksle store mengder informasjon. Samfunnet er blitt mer avhengig av informasjon og dermed også mer sårbart overfor straffbare handlinger rettet mot informasjon. Såvel antallet overtredelser som overtredelsenenes skadepotensial er blitt vesentlig større på dette området.

Denne utviklingen har også tidligere ledet til lovreformer på strafferettens område. Ved lov 16. februar 1979 nr 3 ble strl § 145 første ledd tilføyd et andre punktum, som tok sikte på bedre å fange opp uautorisert avlesing av informasjon lagret ved hjelp av nye tekniske hjelpemidler. Denne og andre bestemmelser ble revidert på nytt ved lov 12. juni 1987 nr 54 om endringer i straffeloven (datakriminalitet), som fulgte opp Straffelovrådets utredning om datakriminalitet, NOU 1985: 31. Under forberedelsen av endringsloven la Straffelovrådet og Justisdepartementet til grunn at det som utgangspunkt ikke bør vedtas særregler for handlinger begått ved hjelp av moderne teknologiske midler når disse rammes av allerede eksisterende straffebud mot tyveri, utroskap, dokumentfalsk mv, jf NOU 1985: 31 s 28 og Ot prp nr 35 (1986–87) s 13. I lovforarbeidene, særlig Innst O nr 65 (1986–87) s 3, gis det dessuten uttrykk for at man dermed heller ikke gikk inn for å samle bestemmelsene om datakriminalitet i et eget kapittel i straffeloven.

Kommisjonen går nå inn for at straffebud som tar sikte på beskyttelse av informasjon og informasjonsutveksling, fortrinnsvis samles i ett kapittel. Formålet er å gjøre det lettere å se sammenhengen mellom beslektede bestemmelser og dermed også å tydeliggjøre grensen for det straffbare. Samtidig går kommisjonen inn for at man i noe større utstrekning enn tidligere skiller datarelaterte overtredelser ut som egne straffebud. Selv om kapitlet her primært handler om vern av informasjon og informasjonsutveksling, tar flere av bestemmelsene også sikte på å verne tekniske systemer og hjelpemidler for behandling og formidling av informasjon.

I dette kapitlet foreslår kommisjonen derfor samlet bestemmelser som særlig knytter seg til det moderne informasjonssamfunnet og dets problemer. Noe «rent» kapittel om datakriminalitet dreier det seg likevel ikke om. Kommisjonen foreslår at også mer tradisjonelle overtredelser som kan sies å verne informasjon eller informasjonsutveksling, tas inn i kapitlet. Dette gjelder for eksempel strl § 121, som rammer brudd på taushetsplikt, jf utk § 23–1, og strl § 145 første ledd første handlingsalternativ, som rammer brevbrudd, jf utk § 23–10.

Det er heller ikke slik at alle straffebud som på forskjellige måter kan sies å verne informasjon, er foreslått tatt inn her. For eksempel går kommisjonen inn for at såkalt «databedrageri», jf strl § 270 første ledd nr 2, fortsatt strafflegges i tilknytning til vanlig bedrageri, jf utk § 32–1. Videre foreslås det at bestemmelser til vern av informasjon av betydning for rikets sikkerhet tas inn i utk kap 17, og at bestemmelsene om dokumentfalsk plasseres i utk kap 31 om vern av tilliten til dokumenter og penger. Og i særlovgivningen vil man fortsatt finne en rekke straffebestemmelser som rammer krenkelse av immaterielle rettigheter, og som dermed i en viss forstand kan sies å verne informasjon, for eksempel åndsverkloven 12. mai 1961 nr 2 § 54 og patentloven 15. desember 1967 nr 9 § 57.

Kommisjonen foreslår som nevnt at det tas inn en bestemmelse om brudd på taushetsplikt i kapitlet her. Den foreslåtte bestemmelsen viderefører i hovedsak den nåværende strl § 121. Bestemmelsen er i dag plassert i strl kap 11 om forbrytelser i den offentlige tjeneste, et kapittel som ikke foreslås videreført. Den nye bestemmelsen om brudd på taushetsplikt skal ikke bare gjelde taushetsbrudd i offentlige forhold, men også dekke slike overtredelser som i dag rammes av for eksempel strl § 144. Den nåværende plasseringen av § 144 i strl kap 13 om forbrytelser mot den alminnelige orden og fred ansees som kunstig.

De nye teknologiske hjelpemidlene har muliggjort nye typer krenkelser og nye former for overtredelse av eksisterende straffebestemmelser. Tidligere lovrevisjoner antas for en stor del å ha fanget opp dette. Kommisjonen har likevel funnet grunn til å foreslå nye bestemmelser om skadeverk på elektronisk lagret informasjon, jf utk §§ 23–11 til 23–13. Etter forslaget vil slike handlinger ikke lenger være å betrakte som tradisjonelt skadeverk. Bestemmelsene vil naturlig høre hjemme i dette kapitlet og ikke i utk kap 29 om vern mot tingskade. I tillegg foreslås det en utvidelse av området for straffbar overvåking, jf utk § 23–8 nedenfor.

Kommisjonen har dessuten tatt sikte på å følge opp forpliktelsene i konvensjon 23. november 2001

om datakriminalitet i straffeloven. Det konvensjonen krever, gjenfinnes i utk § 23-3 om brudd på informasjonsbeskyttelse, § 23-7 om videreformidling av passord mv, § 23-8 om overvåking og § 23-11 om skadeverk på elektronisk lagret informasjon. I henhold til art 6 nr 3 kan partene i konvensjonen velge om de vil strafflegge produksjon, salg, tilegnelse, import, distribusjon eller tilgjengeliggjøring av gjenstander eller dataprogrammer som primært er laget for eller tilpasset til bruk i forbindelse med de nevnte overtredelsene. Det er videre valgfritt om man vil strafflegge besittelse av slike gjenstander, dataprogrammer, passord, tilgangskoder mv, jf art 6 nr 1, bokstav a nr 2. En straffebestemmelse som rammer slike handlinger ville til dels rekke lenger enn åndsverkloven § 54 a. Selv om det etter konvensjonen skal være et krav om hensikt («intent») om at gjenstanden eller dataprogrammet mv skal bli brukt til å begå nærmere bestemte andre handlinger som etter konvensjonen skal være straffbare, blant annet brudd på informasjonsbeskyttelse, vil en slik bestemmelse etter kommisjonens syn gå for langt i å gjøre forbedelseshandlinger straffbare, jf den generelle behandlingen av straffansvar for forberedelseshandlinger i avsnitt 4.5 foran. Det skaper dårlig harmoni i straffelovgivningen å strafflegge slike handlinger som de nevnte, når man samtidig tradisjonelt har valgt å være tilbakeholden i forhold til forberedelse av annen og til dels mer alvorlig kriminalitet. På dette området bør terskelen for straffansvar først være nådd ved forsøk på handlinger som har skadefølger, jf avsnitt 4.2.2 foran. Kommisjonen går derfor ikke inn for en slik straffebestemmelse.

Etter en endring ved lov 15. juni 2001 nr 57 rammer strl § 262 en rekke tilsvarende forberedelseshandlinger i forhold til dekodingsinnretninger som gir uautorisert tilgang til radio- og fjernsynssignaler og andre vernede tjenester. På tross av kommisjonens tilbakeholdenhet med å strafflegge forbedelseshandlinger i forhold til annen datakriminalitet, foreslås det ingen endringer i denne bestemmelsen. Anvendelsesområdet er her i det vesentlige bestemt ut fra folkerettslige forpliktelser, jf Ot prp nr 51 (2000-2001) s 5 og s 7-10, med videre henvisninger til direktiv 98/84/EF 20. november 1998 Rettsleg vern av tilgangskontrollerte og tilgangskontrollerende tenester, som er en del av EØS-avtalen, og Europarådskonvensjon 6. oktober 2000 om rettsleg vern av tilgangskontrollerte og tilgangskontrollerende tenester.

Etter art 6 nr 3 er partene i konvensjonen om datakriminalitet likevel forpliktet til å ha straffebud som rammer salg, distribusjon eller annen til-

gjengeliggjøring av passord, tilgangskoder eller tilsvarende data som kan gi full eller delvis tilgang til datasystemer, med hensikt («intent») om at disse skal benyttes til å begå slike overtredelser som er nevnt i art 2 til 5. Også dette må betraktes som forberedelse til de nevnte overtredelsene. Såfremt tilegnelsen har skjedd ved en straffbar handling, vil nåværende strl § 317, jf utk § 21-9 om heleri og hvitvasking, kunne ramme gjerningspersonens videreformidling av slike opplysninger, jf Rt 1995 s 1872, hvor ulovlig erverv og bruk av PIN-kode for å koble seg til andres dataanlegg ble bedømt som heleri. Dette er likevel ikke tilstrekkelig til å oppfylle konvensjonen, siden art 6 nr 3 ikke inneholder noe krav om at passordene mv skal være framskaffet ved en straffbar handling. Kommisjonen anbefaler derfor at det innføres et eget straffebud for å ramme slike handlinger, jf utk § 23-7.

I NOU 1985: 31 s 9-11 framgår det at strl § 291 om skadeverk, jf utk § 29-1, neppe kan anvendes dersom data påvirkes under overføring mellom maskiner slik at de ikke kommer fram, eller kommer fram i forvrengt form. Spørsmålet om det bør gis et strafferettslig vern mot uberettiget hindring eller forstyrrelse av elektronisk overføring av informasjon, reiser særlige problemer. Det kan virke rimelig at informasjon som overføres elektronisk, bør ha det samme vernet som informasjon som er lagret, enten elektronisk, jf utk §§ 23-11 til 23-13 nedenfor, eller på papir, jf §§ 29-1 til 29-3 om vanlig, grovt og lite skadeverk. Kommisjonen har vurdert om utk §§ 23-11 til 23-13, som verner lagret informasjon mot endring eller sletting, også bør beskytte informasjon som er under overføring ved elektroniske midler. Dette reiser problemer, dels ved at det er uklart hvilke handlinger som kan tenkes rammet, og dels ved at det kan oppstå vanskelige avgrensninger i forhold til eventuelle kommunikasjonsmåter som ikke ønskes omfattet, for eksempel radio- og TV-sendinger. Kommisjonen kjenner ikke til at det i praksis har vist seg å være behov for nykriminalisering på disse områdene.

Strl § 390 c strafflegger etter ordlyden fotografering og filming av vitner, mistenkte, siktede og domfelte i visse sammenhenger, samt offentliggjøring av slike bilder eller filmer. Etter kommisjonens oppfatning tilsier det nåværende innholdet i bestemmelsen at den plasseres i dette kapitlet. Straffebudet ble vedtatt ved lov 4. juni 1999 nr 37, men har ennå ikke trådt i kraft. Bakgrunnen for dette er at det etter vedtakelsen framkom vektige motargumenter mot en slik bestemmelse, og det ble blant annet framholdt at den synes å være i strid med ytringsfriheten. Forslag til endringer i bestem-

melsen ble sendt på høring 14. desember 1999, og det synes klart at bestemmelsen ikke vil tre i kraft med sin nåværende ordlyd. På denne bakgrunn har kommisjonen valgt å avstå fra å kommentere bestemmelsen nærmere i denne utredningen.

Kapitlet innledes med bestemmelsene om brudd på taushetsplikt og offentliggjøring av private forhold. Disse bestemmelsene skiller seg fra de andre ved at gjerningspersonen ikke har skaffet seg tilgang til informasjon på ulovlig måte. Det klanderverdige ved slike handlinger er at informasjonen gjøres kjent for uvedkommende. Deretter følger bestemmelsene i §§ 23–3 til 23–9, som sammen med deler av § 23–10 (brevbrudd) har det til felles at de verner mot uberettiget tilegnelse av informasjon. De siste bestemmelsene, § 23–10 (hindring av brev) og §§ 23–11 til 23–13, handler om ulovlige inngrep i informasjon.

Antakelig vil flere av de spørsmålene som drøftes i dette kapitlet, bli vurdert mer inngående av det såkalte «datakrimutvalget», som ble nedsatt 11. januar 2002.

9.9.2 De enkelte bestemmelsene

§ 23–1. Brudd på taushetsplikt

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 121 første og tredje ledd. Bestemmelsen foreslås imidlertid utformet som en standardstraffetrussel for brudd på taushetsplikt, jf avsnitt 6.7 foran.

Strl § 121 pålegger ikke i seg selv taushetsplikt, men er en generell straffetrussel for brudd på bestemmelser om taushetsplikt som i henhold til lovbestemmelse eller gyldig instruks følger av vedkommendes tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ. I tillegg til strl § 121 finnes det en rekke straffebud som uavhengig av ansettelse eller annen tilknytning til det offentlige både pålegger taushetsplikt og hjemler straff for brudd på taushetsplikten. Fra straffeloven kan nevnes § 144.

Det er kommisjonens oppfatning at brudd på alle former for lovbestemt taushetsplikt i utgangspunktet bør rammes av den samme bestemmelsen i straffeloven. Strl § 144 kan da oppheves, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Også strl § 132 b, som setter straff for brudd på taushetsplikt pålagt av retten vedrørende bruk av visse straffeprosessuelle tvangsmidler, foreslås dekket av bestemmelsen. Den foreslås derfor ikke videreført som selvstendig bestemmelse, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Forslaget innebærer videre at alle overtredelser av bestemmelser om taushetsplikt i særlovgivningen rammes av utk § 23–1, jf avsnitt 11.2.2.1 nedenfor. Bestemmelsen bør også ramme brudd på taushetsplikt som er fast-

satt ved offentlig instruks. Selv om de tidligere mest aktuelle instruksbestemmelsene om taushetsplikt – sikkerhetsinstruksen og beskyttelsesinstruksen – nå har fått hjemmel i sikkerhetsloven 20. mars 1998 nr 10 § 12, antas det fortsatt å være behov for å straffe brudd på instruksbestemt taushetsplikt.

For å unngå overlappende straffetruelser foreslår kommisjonen at straffebudene i den aktuelle særlovgivningen innskrenkes slik at de ikke skal gjelde brudd på taushetsplikt etter loven. Eksisterende lovbestemmelser om taushetsplikt i særlovgivningen bør inneholde henvisninger til utk § 23–1. Henvisningene vil gjøre særlovbestemmelsene mer informative, men det bør ikke være noen betingelse for straffansvar etter utk § 23–1 at særlovbestemmelsen inneholder en slik henvisning. I vedkommende særlov vil det også ved spesielle behov være mulig å fastsette en annen regulering av skyldkrav og medvirkning enn i utk § 23–1.

I strl § 121 andre ledd er det fastsatt en strengere strafferamme som blant annet kommer til anvendelse når gjerningspersonen i uberettiget vinnings hensikt på annen måte (enn ved taushetsbrudd) utnytter opplysninger som er belagt med taushetsplikt. Etter ordlyden er slik utnyttelse straffbar selv om opplysningene ikke er røpet til andre, og det dreier seg derfor ikke om en regel om straffskjerpelse, men om en alternativ gjerningsbeskrivelse, jf Kjerschow s 350. I samsvar med dette foreslås handlingsnormen tatt inn som en alternativ gjerningsbeskrivelse i straffebudet, med samme strafferamme som for brudd på taushetsplikt. Her bør det imidlertid være tilstrekkelig å kreve forsett om uberettiget vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran.

Kommisjonen ser heller ikke ellers behov for å videreføre straffskjerpelsene i strl § 121 andre ledd. Når det gjelder taushetsbrudd i vinnings hensikt, jf første ledd første handlingsalternativ, kan dette etter omstendighetene tenkes rammet som økonomisk utroskap, jf utk §§ 22–10 og 22–11, eller som passiv bestikkelse, jf utk §§ 22–4 og 22–5. Strl § 121 andre ledd andre punktum ble tilføyd ved lov 28. juli 2000 nr 73. Formålet med lovendringen var særlig å fange opp brudd på taushetsplikt om et anonymt vitnes identitet, jf Ot prp nr 40 (1999–2000) s 105. Kommisjonen foreslår imidlertid at den alminnelige strafferammen for brudd på taushetsplikt heves fra bot eller fengsel i 6 måneder til bot eller fengsel i 1 år, jf avsnitt 9.9.3 nedenfor. Etter kommisjonens oppfatning er det da ikke behov for en ytterlige skjerpelse i strafferammen.

Kommisjonen går inn for å videreføre grov uaktsomhet som skyldform i straffelovens bestemmelse om taushetsbrudd. Dette kravet har antakelig særlig betydning når det gjelder å sikre forsvar-

lig behandling av taushetsbelagte dokumenter. Medvirkning til brudd på taushetsplikt er som hovedregel straffritt i dag, jf likevel strl § 125 første ledd, som strafflegger slik medvirkning når både hovedpersonen og medvirkeren er offentlige tjenestemenn. Etter kommisjonens oppfatning bør den nye bestemmelsen gjøre unntak fra utk § 3-2.

§ 23-2. Offentliggjøring av private forhold

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl §§ 249 nr 2 og 390 første ledd.

Begge straffebudene ble opprinnelig vedtatt i forbindelse med lovrevisjonen 1889 av kriminalloven 1842, og senere videreført i straffeloven 1902. Forløperen til strl § 249 nr 2 var foreslått i Ot prp nr 12 (1889) og i Straffelovkommisjonens forslag til lovendringer. Derimot inneholdt verken Straffelovkommisjonens lovforslag eller proposisjonen noen regel som svarte til strl § 390. Denne bestemmelsen ble føyd til under stortingsbehandlingen, under henvisning til et foreløpig utkast til ny straffelov, som var utarbeidet av Straffelovkommisjonen tidligere, jf Indst O nr 6 (1889) s 25. Stortingskomiteen foretok ingen drøftelse av forholdet mellom de to bestemmelsene. Det synes derfor noe tilfeldig at man her fikk to straffebud som i stor grad overlapper hverandre.

Strl § 249 nr 2 rekker lenger enn § 390, ved at det ikke er noe krav at utsagnet skal gjelde «personlige eller huslige forhold». På den annen side krever § 390 ikke at utsagnet er ærekrenkende. Etter kommisjonens oppfatning er det likevel så stor grad av sammenfall mellom de to bestemmelsene at de bør slås sammen.

Kravet i strl § 390 om at meddelelsen skal skje offentlig, foreslås videreført i den nye bestemmelsen. Terskelen for straffansvar bør ikke ligge lavere her enn ved usanne beskyldninger, jf utk § 26-12 om ærekrenkelse. Det er heller ikke grunn til å strafflegge meddelelse av sanne, ærekrenkende opplysninger i privat sammenheng, slik strl § 249 nr 2 gjør i dag. Slikt folkesnakk eller sladder kan nok gjelde forhold som burde vært forbigått i stillhet, og representere et brudd på alminnelig moral eller folkeskikk. For at formidling av sanne opplysninger skal være straffbar, bør det likevel kreves noe mer.

Strl § 390 andre ledd gir §§ 250 og 254 tilsvarende anvendelse. Strl § 254 foreslås inntatt som et eget ledd i bestemmelsen her, jf det tilsvarende forslaget til eget ledd i utk § 26-12. Strl § 250 foreslås ikke videreført som selvstendig bestemmelse, men i nødvendig utstrekning innarbeidet i utk § 26-12

om ærekrenkelse, jf avsnitt 9.12.2 nedenfor. Kommisjonen antar at et eventuelt behov for en egen regel om provokasjon og retorsjon vil være det samme ved denne bestemmelsen, selv om den ikke gjelder ordinære ærekrenkelser, men sanne meddelelser om private forhold. Strl § 250 foreslås derfor innarbeidet i denne bestemmelsen i samme utstrekning som i § 26-12.

Strl § 390 tredje ledd bestemmer at inndragning av trykt skrift som er i strid med § 390 første ledd, kan skje selv om overtredelse av strl § 390 ikke er definert som en forbrytelse, jf strl § 38. Skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås opphevet, jf avsnitt 7.4 foran. Kommisjonen foreslår også å sløyfe den særskilte hjemmelen for inndragning av trykt skrift i strl § 38, slik at de generelle inndragningsreglene, særlig utk § 13-4 om forbyggende inndragning, kommer til anvendelse. Forslagene innebærer at man ikke trenger en slik særlig hjemmel for inndragning som strl § 390 tredje ledd.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3-2 vil medføre en viss utvidelse av straffansvaret.

Kommisjonen har vært i tvil om valget av plassering. Bestemmelsen verner på den ene side mot at informasjon blir offentlig tilgjengelig, men har på den annen side også likhetstrekk med bestemmelsene i utk kap 26 om vern av den personlige frihet og fred. Det har vært avgjørende for plasseringen at bestemmelsen i innhold ligger nær brudd på taushetsplikt.

§ 23-3. Brudd på informasjonsbeskyttelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 145 andre ledd. Straffebudet vil tilsvare konvensjon 23. november 2001 om datakriminalitet art 2 om ulovlig tilgang («illegal access»).

Kommisjonen foreslår at § 145 første ledd videreføres dels i utk § 23-10 om åpning eller hindring av brev mv, dels i utk § 26-11 om ulovlig inntrenging eller opphold, jf avsnitt 9.12.2 nedenfor. Begrunnelsen for å skille ut strl § 145 andre ledd i denne bestemmelsen er at første ledd primært beskytter privatliv og konfidensialitet, mens det ofte vil være mer naturlig å framheve hensynet til påliteligheten av den beskyttede informasjonen eller informasjonssystemet som et bærende prinsipp bak andre ledd. Disse overtredelsene vil ofte også kunne ha økonomiske skadevirkninger av et helt annet format enn de tradisjonelle brevbruddene, dels som følge av svekket tillit hos brukerne, dels som følge av at datasystemer må gjennomgås og eventuelt settes opp på nytt.

Strl § 145 andre ledd fikk sin nåværende utforming ved lov 12. juni 1987 nr 54. Av lovforarbeidene framgår det at bestemmelsen også er ment å ramme uberettiget tilegnelse av informasjon som overføres ved teleks, telefaks og liknende. Kommisjonen finner det mer naturlig at tilegnelse av informasjon som overføres, rammes av utk § 23–8 om overvåking på samme måte som avlytting av telefon.

Strl § 145 andre ledd krever i dag at gjerningspersonen «skaffer seg adgang til data eller programutrustning». I lovforarbeidene synes det forutsatt at det i «adgang» ligger en form for innsyn i dataene. Datainnbrudd kan imidlertid skje også uten at gjerningspersonen har lest, eller på annen måte tilegnet seg, datalagret informasjon. Det hender at adgangen til informasjonen ikke benyttes eller at den benyttes til å slette eller skade informasjonen, jf § 23–11 om skadeverk på elektronisk lagret informasjon, eller til misbruk av datakraft, jf § 30–14 om ulovlig bruk av løsøre gjenstand. En uautorisert inntrenging i dataanlegg, ved brudd på beskyttelse eller på liknende måte, bør etter kommisjonens oppfatning være straffbar selv om gjerningspersonen ikke har benyttet de mulighetene til å slette informasjon mv som dette gir. Det avgjørende for straffbarheten bør derfor være om det foreligger et brudd på beskyttelse, eller en liknende form for inntrenging.

Kravet om brudd på beskyttelse skiller bestemmelsene om vanlig og grovt brudd på informasjonsbeskyttelse fra §§ 23–8 og 23–9 om overvåking. Med *beskyttelse* menes et arrangement som er ment å verne informasjon eller informasjonssystemer mot innsyn og uautorisert aktivitet fra utenforstående. Det vil her normalt dreie seg om ulike former for passordbeskyttelse eller koding (såkalt «kryptering») av informasjonen eller informasjonssystemet. Tilsvarende vil «bruddet» på beskyttelsen normalt dreie seg om omgåelse av passordbeskyttelse, uberettiget bruk av et passord eller «kneking» av koder (såkalt «dekryptering»).

I praksis forekommer det også en spesiell type beskyttelsesbrudd hvor gjerningspersonen ikke selv trenger inn i et datasystem eller en enkeltstående datamaskin, men i stedet benytter seg av at det der er installert programvare som sender informasjon *ut* av maskinen eller systemet via internett. Dels kan det dreie seg om informasjon som lå i datamaskinen eller systemet på forhånd, og dels kan gjerningspersonen i slike tilfeller holde seg kontinuerlig oppdatert om hva datamaskinen eller systemet til enhver tid brukes til. I de sistnevnte tilfellene bør også utk §§ 23–8 og 23–9 om vanlig og grov overvåking kunne anvendes.

Vilkåret i § 145 andre ledd om at gjerningspersonen ikke er berettiget til å skaffe seg adgang til data eller programutrustning, foreslås endret til et vilkår om at det forutgående bruddet på informasjonsbeskyttelse er uberettiget. Endringen vil bringe bestemmelsen på linje med § 145 første ledd, og innebærer at den som har et berettiget krav på informasjon, ikke dermed har lovlig adgang til å skaffe seg denne informasjonen ved brudd på informasjonsbeskyttelse.

§ 23–4. Grovt brudd på informasjonsbeskyttelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt brudd på informasjonsbeskyttelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 145 tredje ledd. Det nåværende kravet om vinnings hensikt foreslås endret til et krav om forsett om vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran. Andre momenter som bør nevnes i lovteksten, er informasjonens karakter og om overtredelsen er planmessig utført eller av andre grunner særlig krenkende for den fornærmede. Aktuelle momenter vil videre kunne være at hemmelig informasjon er blitt avslørt for tredjepersoner, at det dreier seg om betalingsbelagte tjenester, eller at handlingen på annen måte har vært til vesentlig ulempe for den fornærmede. Det momentet at overtredelsen har påført den fornærmede økonomisk (eller annen) skade, er nevnt i strl § 145 tredje ledd i dag, men med en forutsetning om at skaden er voldt ved erverv eller bruk av «slik uberettiget kunnskap». Som følge av at culpa levissima ikke foreslås videreført som skyldform i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 7.6 foran, forutsetter dette at gjerningspersonen har vist uaktsomhet med hensyn til en slik følge, jf utk § 3–11 og avsnitt 8.3.12 foran. Ved utformingen av lovteksten i en ny bestemmelse bør det imidlertid vurderes å erstatte eller supplere dette momentet med at det voldes skade ved selve bruddet på informasjonsbeskyttelse. I praksis vil ofte uautorisert datainntrenging kunne medføre store økonomiske tap for den fornærmede, uten hensyn til om gjerningspersonen har tilegnet seg eller brukt noen uberettiget kunnskap. Kommisjonen peker ellers på at ordet «kunnskap» ikke alltid vil være dekkende for de typene informasjon det

kan dreie seg om. Det vil for eksempel passe dårlig på informasjon som gjerningspersonen ikke leser, eller kodet informasjon som gjerningspersonen ikke forstår.

§ 23–5. Brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 262.

Overtredelse av § 262 første ledd bokstav c er fullbyrdet allerede ved forsøk på utbredelse av dekodingsinnretning. Kommisjonen foreslår at denne særregelen oppheves. Forsøk vil fortsatt være straffbart i henhold til utk § 3–3, men straffri tilbaketreden vil da være mulig. Forslaget er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

Kravene om vinnings hensikt i første ledd bokstavene a og b foreslås endret til et krav om forsett om vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran. Videre foreslås det at kravet i første ledd om hensikt om å skaffe noen uautorisert tilgang til en vernet tjeneste endres til et krav om forsett, jf avsnitt 7.5.9 foran.

§ 23–6. Brudd på bedriftshemmelighet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 294 nr 2 og 3 og § 405 a. Den skal dels beskytte næringsdrivende mot at konkurrenter eller andre får kjennskap til deres bedriftshemmeligheter, dels mot at bedriftshemmelighetene blir utnyttet av andre. Dersom det dreier seg om opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet i forholdet til andre stater, vil også bestemmelser i utk kap 17 om vern av statens selvstendighet og sikkerhet kunne komme til anvendelse.

I forhold til strl § 294 nr 2 og 3 bør det fortsatt kreves at gjerningspersonen setter en annen i stand til å gjøre bruk av hemmeligheten. Skyldkravet i dette henseende foreslås senket fra hensikt til forsett, da taushetsbruddet ikke bare bør være straffbart når gjerningspersonen ønsker å sette en annen i stand til å gjøre bruk av hemmeligheten, men også når han eller hun holder det for overveiende sannsynlig at taushetsbruddet muliggjør dette, jf avsnitt 7.5.9 foran. Bestemmelsen bør inneholde en henvisning til utk § 23–1, som inneholder straffetrusselen for brudd på taushetsplikt.

Strl § 405 a rammer den som uberettiget tilegner seg en bedriftshemmelighet, det vil si «industrispionasje» i egentlig forstand. Denne delen av bestemmelsen bør inneholde en viss begrensning med hensyn til forøvelsesmåten, jf kriteriet «på uri-

melig måte» i strl § 405 a, som etter kommisjonens oppfatning innebærer en for lav terskel for hva som er straffbart. En alternativ formulering kan være «grovt klanderverdig» eller liknende.

Strl § 405 a rammer en forsøkshandling som fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen ser lite behov for en slik særregel om forsøkshandlinger i denne sammenhengen. Hvorvidt forsøk skal kunne straffes, bør følge av de generelle reglene om dette, jf avsnitt 8.3.4 foran om utk § 3–3. Forslaget er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

Dessuten videreføres her forbudet mot bruk av bedriftshemmeligheter i næringsvirksomhet, som i dag finnes i markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 § 7, jf 17 første og femte ledd, og strl § 294 nr 2 og 3. Disse bestemmelsene er i det vesentlige sammenfallende. Strl § 294 nr 2 og 3 inneholder etter ordlyden et forbud mot bruk av bedriftshemmeligheter også utenfor næringsvirksomhet, men forarbeidene til markedsføringsloven gir uttrykk for at en rent privat utnyttelse bør være berettiget, jf Innstilling fra Konkurranselovkomiteen juni 1966 s 52. Det er bare bruk i næringsvirksomhet som konkurrerer med bedriftens egen bruk av bedriftshemmeligheten, og kommisjonen antar at straffebudet bør innskrenkes til å gjelde slik bruk. Se for øvrig avsnitt 11.2.2.9 nedenfor om bakgrunnen for å foreslå markedsføringsloven § 7 overført til straffeloven og innarbeidet i bestemmelsen her.

Etter gjeldende rett er det bare medvirkning i form av forledelse eller tilskyndelse, det vil si såkalt psykisk medvirkning, som er straffbar etter strl § 294 nr 2 og 3. Strl § 405 a rammer ikke medvirkningshandlinger. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 medfører derfor en utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

§ 23–7. Videreformidling av passord mv

Her foreslås det tatt inn et straffebud som oppfyller kravene i konvensjon 23. november 2001 om datakriminalitet art 6 nr 1, jf nr 3, som rammer salg, distribusjon eller annen tilgjengeliggjøring av passord, tilgangskoder eller tilsvarende data som kan gi full eller delvis tilgang til datasystemer, med hensikt («intent») om at disse skal benyttes til å begå overtredelser som i kapitlet her er rubrisert som brudd på informasjonsbeskyttelse, jf utk § 23–3, overvåking, jf utk § 23–8, eller skadeverk på elektronisk lagret informasjon, jf § 23–11. Begrunnelsen for et slikt straffebud er nærmere omtalt i avsnitt 9.9.1 foran. I stedet for konvensjonens krav om hensikt («intent») mener kommisjonen det bør være tilstrekkelig at gjerningspersonen har utvist

forsett med hensyn til at de opplysningene han eller hun har formidlet eller gjort tilgjengelige for andre, ville bli brukt til å begå en av de nevnte overtreddene.

Det er bare passord mv som kan gi tilgang til *datasystemer* som omfattes av konvensjonen art 6 nr 3. Kommisjonen har ikke selv vurdert om også formidling av koder mv som gjør det mulig å dekryptere annen informasjon, som for eksempel en datalagret film, bør rammes av bestemmelsen. Ved den nærmere utformingen av lovteksten bør det vurderes om også slike handlinger bør omfattes.

§ 23–8. Overvåking

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 145 a første ledd og § 145 andre ledd, for så vidt denne bestemmelsen er ment å ramme tilegnelse av informasjon som overføres, jf foran under omtalen av utk § 23–3 om brudd på informasjonsbeskyttelse. Straffebudet vil blant annet tilsvare konvensjon 23. november 2001 om datakriminalitet art 3 om ulovlig oppfangning av data («illegal interception»).

Bestemmelsen bør dessuten komme til anvendelse i tilfeller hvor gjerningspersonen overvåker produksjonen av data på en fremmed datamaskin eller et datasystem. Slik overvåking kan teknisk sett blant annet foretas ved bruk av spesiell programvare, jf utk § 23–3 om brudd på informasjonsbeskyttelse, eller ved et lytteapparat som monteres på forbindelsesledningen mellom tastatur og datamaskin og sender gjerningspersonen kontinuerlige meldinger om hvert eneste tastetrykk.

Fjernsynsovervåking er regulert i personopplysningsloven 14. april 2000 nr 31 kapittel VII, jf straffetrusselen i § 48. Slik overvåking foreslås derfor holdt utenfor denne bestemmelsen. Dersom det i forbindelse med straffbar fjernsynsovervåking også foretas ulovlig avlytting, kan bestemmelsene anvendes i konkurrans.

Kommisjonen peker ellers på at uttrykket «hemmelig lytteapparat» i strl § 145 a første ledd nr 1 trekker for snevre rammer rundt straffebudet. I en del tilfeller av utvilsomt straffverdig overvåking vil det kunne være vanskelig å betegne lytteapparatet som «hemmelig». Dette kan for eksempel være tilfelle der hvor telefoner eller liknende synlige apparater brukes til romavlytting. Det vil heller ikke alltid dreie seg om noe hemmelig lytteapparat dersom overvåking av e-post, digital telefoni og andre overføringer av data skjer ved at datastrømmene kopieres på en mellomliggende datamaskin, en såkalt «server», i overføringssystemet, og

kopien sendes videre til gjerningspersonen. Ordene «lytteapparat» og «avlytter», som primært forbindes med lydsignaler, vil heller ikke være trefende i forhold til moderne kommunikasjonsmidler som telefaks, e-post eller annen dataoverføring. For straffbarheten bør det på denne bakgrunn være avgjørende at *avlyttingen, tappingen, avlesingen eller kopieringen av informasjon* er hemmelig. Antakelig bør det likevel fortsatt kreves at disse handlingene foretas ved bruk av tekniske hjelpemidler.

Det kan reises spørsmål om de forholdene som omtales i strl § 145 a første ledd nr 3, vil være straffbare etter den alminnelige bestemmelsen om forsøk, jf utk § 3–3. Kommisjonen nøyer seg i denne omgangen med å peke på at strl § 145 a første ledd nr 3 inneholder et krav om hensikt, jf ordet «øymed», som kan erstattes med et krav om forsett om at de innretningene gjerningspersonen anbringer, vil bli brukt til overvåking, jf avsnitt 7.5.9.

§ 23–9. Grov overvåking

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov overvåking. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Strl § 145 tredje ledd har en bestemmelse om straffskjerpelse, som delvis videreføres i utk § 23–4 om grovt brudd på informasjonsbeskyttelse. Derimot har nåværende strl § 145 a ingen bestemmelse om straffskjerpelse. Etter kommisjonens oppfatning er det liten grunn til å velge forskjellige løsninger for overvåking på den ene siden og brudd på informasjonsbeskyttelse på den annen. I begge tilfeller kan personverninteresser være krenket grovt.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det antakelig kunne bygges på det som er nevnt i forbindelse med utk § 23–4.

§ 23–10. Åpning eller hindring av brev mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 145 første ledd første handlingsalternativ og § 146 første ledd.

Forslaget om å slå disse bestemmelsene sammen må sees i lys av at strl § 145 foreslås delt opp, jf foran under utk § 23–3 om brudd på informasjonsbeskyttelse. Objektet for de overtredelsene som i dag rammes av strl § 145 første ledd første

handlingsalternativ og § 146, er henholdsvis «brev eller annet lukket skrift» og «en til noen annen rettet skriftlig meddelelse». Etter kommisjonens forslag vil elektroniske «brev» eller skriftlige meddelelser være vernet dels av utk §§ 23–3 og 23–4 om henholdsvis vanlig og grovt brudd på informasjonsbeskyttelse, dels av utk §§ 23–11 til 23–13 om henholdsvis vanlig, grovt og lite skadeverk på elektronisk lagret informasjon. De handlingene som rammes av strl § 145 første ledd første handlingsalternativ og § 146, er forskjellige, henholdsvis å bryte brev mv og å ødelegge dem eller hindre at de kommer fram til mottakeren. Dette kan tale for at man likevel beholder to separate paragrafer som verner papirbaserte eller andre «fysiske» brev eller meddelelser. Kommisjonen har imidlertid lagt avgjørende vekt på at de aktuelle overtredelsene forekommer relativt sjelden, samtidig med at slike former for kommunikasjon antakelig gradvis vil bli mindre aktuelle. Det er derfor etter kommisjonens oppfatning liten grunn til å beholde to paragrafer om dette i en moderne straffelov.

Det nåværende andre handlingsalternativet i § 145 første ledd om å bane seg adgang til en annens låste gjemmer foreslår kommisjonen videreført i utk § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold, jf avsnitt 9.12.2 nedenfor. Straffskjerpelsen i strl § 146 andre ledd ser kommisjonen ikke noe behov for å videreføre.

§ 23–11. Skadeverk på elektronisk lagret informasjon

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som skal verne mot uberettiget endring eller sletting av informasjon som er lagret ved elektroniske midler. Bestemmelsen bør også ramme uautorisert tilføyelse av informasjon, for eksempel et fremmed dataprogram. Slike tilføyelser vil normalt forutsette at gjerningspersonen har begått et brudd på informasjonsbeskyttelse, jf utk § 23–3, som har åpnet adgangen til et fremmed datasystem eller en enkeltstående datamaskin. Uavhengig av om den informasjonen som tilføyes, i seg selv skader informasjonssystemet, vil slike uautoriserte tilføyelser ofte svekke systemets pålitelighet i den forstand at de rettmessige eierne eller brukerne ikke kan vite om systemet fortsatt fungerer som det skal. De vil derfor ofte få skadevirkninger i form av svekket tillit hos brukerne og ved at hele systemet må gjenomgås og eventuelt settes opp på nytt. Med det her foreslåtte anvendelsesområdet vil bestemmelsen tilsvare konvensjon 23. november 2001 om datakriminalitet art 4 om inngrep i dataenes inte-

gritet («data interference») og art 5 om inngrep i driften av et datasystem («system interference»).

I NOU 1985: 31 s 9–11 er det drøftet om slike handlinger kan straffes som skadeverk etter strl § 291. Straffelovrådet la til grunn at det var utelukket å anse data som en «gjenstand» etter skadeverksbestemmelsen, men at uberettiget endring eller sletting av data kan rammes som skadeverk på selve lagringsmediet – datamaskinen – ved at den mister sin nytteverdi for eieren. Kommisjonen mener det er et klart behov for strafferettslig beskyttelse mot blant annet uberettiget endring eller sletting av data. Det er mindre tilfredsstillende at man ved spørsmålet om straffbarheten av slike handlinger må basere seg på en tolking av den alminnelige skadeverksbestemmelsen som etter ordlyden slett ikke er åpenbar. Dertil kommer at det er selve informasjonen som er målet for disse handlingene, og da bør straffebudet innrettes deretter. Det foreslås derfor en egen bestemmelse som tydeliggjør at endring og sletting av elektronisk lagret informasjon rammes av straffeloven.

Som strl § 291 bør også denne bestemmelsen ramme det å gjøre elektronisk lagret informasjon ubrukelig, selv om det ikke dreier seg om noen varig tilstand av ubrukelighet. Et eksempel kan være at man forsyner en datamaskin med større informasjonsmengder enn programmet kan håndtere, slik at programmet midlertidig slutter å fungere. I praksis skjer dette oftest ved såkalte «DOS»-angrep (denial of service), hvor informasjonsmengdene overføres via internett. Slike angrep kan begrense seg til å lamme datamaskinens evne til å kommunisere med omverdenen, eller sette også andre funksjoner i datamaskinen ut av spill.

Informasjon kan også gå tapt ved fysisk ødelegging av lagringsmediet, for eksempel hvis en datamaskin blir knust med en slegge. I så fall vil bestemmelsene om skadeverk på informasjon kunne anvendes i konkurrans med bestemmelsene om skadeverk på fysiske ting, jf utk §§ 29–1 til 29–3.

§ 23–12. Grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Kriteriene for om skadeverket ansees som grovt, bør være de samme som for den alminnelige regelen om grovt skadeverk etter utk § 29–2. Skyldkravet bør også være det samme, det vil si grov uaktsomhet.

§ 23–13. Lite skadeverk på elektronisk lagret informasjon

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om lite skadeverk på elektronisk informasjon, jf utk § 29–3 om lite skadeverk. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om liten overtredelse i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot liten overtredelse kommer til anvendelse.

9.9.3 Strafferammer

For utk § 23–1 om brudd på taushetsplikt antar kommisjonen at en strafferamme på bot eller fengsel i 1 år vil være passende. Strafferammen forhøyes med dette sammenliknet med blant annet normalovertredelsen i strl § 121 første ledd og med strl § 144. Forslaget må sees i sammenheng med at kommisjonen ikke går inn for å videreføre straffskjerpelsesalternativet i § 121 andre ledd.

For utk § 23–2 om offentliggjøring av private forhold bør det være tilstrekkelig at straffebudet bare gir hjemmel for bot.

Kommisjonen foreslår strafferammer i det lavere sjiktet for utk § 23–3 om brudd på informasjonsbeskyttelse, § 23–5 om brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler mv, § 23–6 om brudd på bedriftshemmelighet, § 23–7 om videreformidling av passord mv, § 23–8 om overvåking og § 23–10 om åpning eller hindring av brev mv. Med en så lav strafferamme for normalovertredelsen er det etter kommisjonens oppfatning ikke behov for å videreføre et eget straffebud mot lite brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler, jf henvisningen til strl § 262 i § 391 a fjerde ledd. Grove overtredelser av §§ 23–3 og 23–8, jf §§ 23–4 og 23–9, bør etter kommisjonens oppfatning ha en like høy strafferamme, som passende kan settes til bot eller fengsel i 2 år.

Skadeverk på elektronisk lagret informasjon kan gjelde betydelige beløp. Straffverdigheten av slike handlinger bør bedømmes på samme måte som alminnelig skadeverk etter utk §§ 29–1 til 29–3, jf avsnitt 9.15.3 nedenfor. Utk § 23–11 om vanlig skadeverk på elektronisk lagret informasjon foreslås derfor gitt en strafferamme på bot eller fengsel i 1 år, mens det for utk § 23–13 om lite skadeverk

bør være tilstrekkelig at straffebudet bare gir hjemmel for bot. Ved forsettlig overtredelse av utk § 23–12 om grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon bør strafferammen være bot eller fengsel i 6 år, mens grovt uaktsomme overtredelser bør ha samme strafferamme som utk § 23–11 om vanlige, forsettlige overtredelser.

9.10 Utkap 24. Uriktig forklaring og anklage

9.10.1 Innhold og avgrensning

Strl kap 15 om falsk forklaring og strl kap 16 om falsk anklage verner i hovedsak de samme interessene, og kommisjonen foreslår at disse kapitlene slås sammen. Kapittelinnelingen i straffeloven kommer dermed mer på linje med inndelingen i de øvrige nordiske landene. De eksisterende bestemmelsene i strl kap 15 og 16 foreslås videreført i dette kapitlet, med enkelte endringer.

I straffebudene om falsk forklaring er subjektive og objektive vilkår vevet sammen på en måte som ikke er vanlig i andre straffebud. En forklaring er falsk når den som avgir den, forklarer noe annet enn det han eller hun tror er riktig. Selv om forklaringen objektivt sett er uriktig, kan vedkommende ikke straffes dersom han eller hun trodde forklaringen var sann. Selve begrepet «falsk forklaring» forutsetter ond tro hos gjerningspersonen. Denne måten å utforme reglene på avviker fra det som ellers er vanlig i strafferetten, hvor gjerningsbeskrivelsen normalt bare omhandler rent objektive vilkår for straff.

Det vanlige skillet mellom objektive og subjektive vilkår finner vi for eksempel i en rekke straffebud i særlovgivningen som innholdsmessig ligger tett opp til straffelovens bestemmelser om falsk forklaring, nemlig der hvor det er satt straff for den som gir uriktige opplysninger til offentlige myndigheter. Den som gir uriktige opplysninger til det aktuelle forvaltningsorganet, vil objektivt sett ha overtrådt et slikt straffebud. Men dersom vedkommende trodde opplysningene var korrekte, vil han eller hun ikke kunne straffes for forsettlig overtredelse. Resultatet blir altså det samme som etter reglene om falsk forklaring, men i det siste tilfellet vil frifinnelsen forankres i at vilkåret om «falsk forklaring» i gjerningsbeskrivelsen ikke er oppfylt, ikke i manglende forsett.

Formålet med straffelovens bestemmelser om falsk forklaring og særlovgivningens straffebud mot å gi uriktige opplysninger er det samme, nemlig å sikre at vedkommende organs beslutninger

kan treffes på et mest mulig korrekt faktisk grunnlag. Det er liten grunn til at disse reglene skal utformes forskjellig rent lovteknisk. Kommisjonen foreslår at de framtidige bestemmelsene i straffeloven på dette området utformes på samme måte som de tilsvarende reglene i særlovgivningen. Dette framkommer ved at uttrykket «falsk forklaring» erstattes med «uriktig forklaring». Forslaget er i samsvar med ordningen i svensk og finsk rett, jf BrB kap 15 § 1 om mened og finsk strl kap 15 § 1 om osann utsaga inför domstol flg.

Dersom noen forklarer seg i strid med sin subjektive oppfatning av de faktiske forhold, er dette etter dagens regler straffbart som falsk forklaring, selv om forklaringen rent faktisk stemmer, jf Rt 1934 s 55: «En vidneforklaring er derfor falsk, naar den gaar ut paa at vidnet har iaktatt en begivenhet som det ikke har iaktatt, eller at det erindrer en begivenhet som det ikke erindrer, selv om begivenheten i virkeligheten er foregaatt nøiaktig paa den maate som forklaringen angir ...» Slike tilfeller vil fortsatt rammes som fullbyrdet uriktig forklaring, fordi det elementet i forklaringen som går ut på at vitnet faktisk har iaktatt begivenheten, eller at det husker den, er uriktig.

De nevnte synspunktene har også gyldighet for bestemmelsene om falsk anklage, som i den nye straffeloven bør benevnes «uriktig anklage».

Reglene om medvirkning i strl §§ 165 og 166 andre ledd har sammenheng med den måten bestemmelsene om falsk forklaring er utformet på i dag. Kommisjonens forslag medfører at man slipper disse særegne medvirkningsreglene. Og man unngår den anomali at man i dag ikke har noen tilsvarende egen medvirkningsregel for falsk anklage, til tross for at uttrykket «falsk» skal forstås på samme måte begge steder. I stedet er slik medvirkning dekket av straffalternativet «paa anden Maade» i strl § 168, jf Straffelovkommentaren bind II s 373. Den generelle medvirkningsregelen som foreslås i utk § 3–2, vil være tilstrekkelig både ved uriktig forklaring og uriktig anklage, jf omtalen av strl §§ 165 og 166 andre ledd i avsnitt 10.2 nedenfor.

Som nærmere omtalt i avsnitt 10.2 nedenfor foreslår kommisjonen heller ikke å videreføre strl §§ 163, 167 tredje ledd, 171 nr 1 og 173.

9.10.2 De enkelte bestemmelsene

§ 24–1. Uriktig forklaring

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 166 første ledd. Strl § 167 første og andre ledd foreslås videreført som et eget ledd i bestemmelsen, med enkelte endringer.

Som omhandlet i avsnitt 10.2 nedenfor foreslås det ikke å opprettholde noen egen bestemmelse for tilfeller hvor gjerningspersonen har avlagt forsikring, jf strl § 163. Det foreslås at den generelle bestemmelsen også skal omfatte dette. At forklaringen er avgitt under forsikring, vil imidlertid kunne tillegges vekt ved den konkrete straffutmålingen etter § 24–1.

Bestemmelsen bør etter kommisjonens oppfatning utvides til også å ramme forklaringer som avgis til Stortinget, jf i dag lov 3. august 1897 nr 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Stortinget § 2. Kommisjonen går inn for at denne loven oppheves, jf avsnitt 11.4.2.1 nedenfor, men at den særskilte bestemmelsen om falsk forklaring overføres til straffeloven og innarbeides i utk § 24–1, jf avsnitt 11.2.2.5 nedenfor. Avgitt forsikring, jf domstolloven 13. august 1915 nr 5 § 141, foreslås imidlertid å utgå som straffbarhetsvilkår.

I Straffelovkommentaren bind II s 342–343 og Kjerschow s 440 og 445 er strl §§ 163 og 166 tolket slik at de også gjelder forklaringer avgitt for andre lands domstoler, såfremt vedkommende land har straffebud mot falsk forklaring, jf strl § 12 nr 3 bokstav c. Derimot antas det i teorien at «offentlig Myndighed» i strl § 166 bare omfatter norsk offentlig myndighet, jf Kjerschow s 447 jf s 358 og Skeie, Strafferettens spesielle del s 696. Kommisjonen foreslår ingen endringer i denne rettstilstanden.

Det følger av strl § 12 nr 3 bokstav d at også falsk forklaring for EFTA-domstolen faller innenfor straffelovens virkeområde. Etter kommisjonens forslag vil dette følge av utk § 1–8 om folkerettslig plikt til å strafforfølge, jf avsnitt 8.1.10 foran. Kommisjonen mener imidlertid at det også bør framgå direkte av straffebudet her at det retter seg mot slike forklaringer.

I lov 15. juni 2001 nr 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene) er strl §§ 163 til 167 gitt tilsvarende anvendelse for «falsk forklaring for Domstolen», jf lovens § 12 første ledd. Kommisjonen foreslår at bestemmelsen i stedet overføres til straffeloven og innarbeides i og tilpasses bestemmelsen her, jf avsnitt 11.2.2.17 nedenfor. Det foreslås på denne bakgrunn at utk § 24–1 gis et eget ledd som rammer uriktig forklaring for EFTA-domstolen og Den internasjonale straffedomstolen.

Uriktig forklaring for internasjonale domstoler eller domstolsliknende organer bør etter kommisjonens oppfatning fortsatt bare strafflegges i den grad Norge har en klar konvensjonsforpliktelse til

dette. Det er mest hensiktsmessig å samle reglene om uriktig forklaring for ulike internasjonale domstoler eller andre organer i bestemmelsen her. Etter kommisjonens oppfatning stiller dette seg annerledes for domstoler eller domstolsliknende organer som bare fungerer midlertidig, for eksempel de internasjonale domstolene for krigsforbrytelser i det tidligere Jugoslavia og Rwanda, jf lov 24. juni 1994 nr 38 § 7.

Strl § 167 første og andre ledd fritar for straff for falsk forklaring, men gjelder ikke der hvor den straffbare handlingen består i medvirkning til at en annen avgir falsk forklaring. Denne rettsstilstanden bør opprettholdes. Som omhandlet i avsnittene 9.10.1 foran og 10.2 nedenfor foreslår kommisjonen å erstatte de særlige medvirkningsreglene ved falsk forklaring, strl §§ 165 og 166 andre ledd, med den alminnelige medvirkningsregelen i utk § 3-2. Det bør derfor komme fram i lovteksten at straffritaket bare gjelder for den som selv avgir uriktig forklaring under de omstendighetene som angis i bestemmelsen.

Strl § 167 første ledd fastsetter at den som har avgitt falsk forklaring i egenskap av å være «sigtet» for en straffbar handling, fritas for straff. Rettspraksis har tolket uttrykket «sigtet» utvidende, og bestemmelsen foreslås utformet slik at også den som er mistenkt, fritas for straff for uriktig forklaring, jf blant annet Rt 1982 s 173 («Maridalssaken») og Straffelovkommentaren bind II s 158-161.

Med bakgrunn i at kommisjonen ikke foreslår å opprettholde den forhøyede strafferammen for falsk forklaring under forsikring, jf strl § 163, foreslås det heller ikke videreført noe straffskjerpene alternativ tilsvarende strl § 167 andre ledd andre punktum.

Se for øvrig avsnitt 9.10.1 foran om betegnelsen «uriktig forklaring».

§ 24-2. Uriktig anklage mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 168.

De handlingene som rammes av bestemmelsen, vil ofte også omfattes av gjerningsbeskrivelsen i utk § 24-1 om uriktig forklaring. Som i dag bør bestemmelsen innenfor sitt område komme til anvendelse i stedet for straffebudet mot uriktig forklaring.

Strl § 168 har en unødvendig vanskelig oppbygning. Som ledd i en revisjon av bestemmelsen bør blant annet det spesielle forsettskravet «mod bedre Vidende» utgå, jf avsnitt 7.5.3 foran.

Kommisjonen har en rekke steder foreslått å sløffe regler om at forsøk skal likestilles med full-

byrdet overtredelse, jf nærmere om dette i avsnitt 4.4.2 foran. Etter kommisjonens oppfatning bør det imidlertid ikke være et krav i bestemmelsen her at følgen blir oppfylt, for eksempel i form av at noen siktes. En annen sak er at gjerningsbeskrivelsen bør omformuleres for bedre å få fram at det ikke er tale om noe hensiktskrav, jf Straffelovkommentaren bind II s 374.

Se for øvrig avsnitt 9.10.1 foran om betegnelsen «uriktig anklage».

§ 24-3. Grov uriktig anklage mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov uriktig anklage mv. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i hvilke følger anklagen har hatt eller kunne få, jf strl § 169.

§ 24-4. Vilkårlig anmeldelse mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl §§ 170 og 171 nr 2.

Kommisjonen har vært i tvil om behovet for en bestemmelse som strl § 170, som rammer den som anklager eller anmelder noen for en straffbar handling uten å ha rimelig grunn til mistanke. Dette er dels et spørsmål om hensiktsmessigheten ved å forfølge slike anklager eller anmeldelser straffrettsslig, dels om ikke det straffverdige ved slike handlinger i det vesentlige fanges opp av utk § 26-10 om hensynsløs atferd, som viderefører strl § 390 a, og utk § 26-12 om ærekrenkelse, som viderefører strl § 247. Kommisjonen har likevel valgt å foreslå at det beholdes en egen bestemmelse mot denne type anklager.

Både strl §§ 170 og 171 nr 2 tjener begge først og fremst til å hindre at offentlige myndigheter bruker tid og ressurser på å etterforske anmeldelser eller anklager som det ikke er grunnlag for. De foreslås derfor slått sammen til én bestemmelse.

Dersom gjerningspersonen handler med forsett om at noen uskyldig vil bli pådratt strafforfølgning, rammes handlingen av utk § 24-2 om uriktig anklage mv.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen som foreslås i utk § 3-2, vil gjelde også for medvirkning til overtredelser av denne bestemmelsen.

Dette innebærer en viss utvidelse av straffansvaret for medvirkning til slik overtredelse som omhandles i strl § 170, som i dag bare rammer medvirkning i form av «forledelse».

§ 24–5. Plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 172.

9.10.3 Strafferammer

Etter kommisjonens oppfatning er det ikke behov for å heve den nåværende strafferammen på bot eller fengsel i 2 år for falsk forklaring, jf strl § 166, for overtredelse av utk § 24–1 om uriktig forklaring, selv om denne bestemmelsen også skal omfatte uriktig forklaring under forsikring, jf strl § 163. I Ot prp nr 35 (1978–79) og Ot prp nr 53 (1983–84) ble dette ansett nødvendig, men da på bakgrunn av en straffutmålingspraksis som senere er blitt forlatt, jf omtalen av § 163 i avsnitt 10.2 nedenfor. Den nåværende strafferammen gir godt rom for en eventuell heving av straffenivået.

De øvre strafferammene i strl § 168 er betydelig strengere enn det straffenivået som normalt anvendes i rettspraksis, og bør settes ned i utk § 24–2 om uriktig anklage mv. Samtidig bør maksimumsstraffen markere at uriktig anklage er mer straffverdig enn uriktig forklaring etter utk § 24–1. Kommisjonen foreslår en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år.

Strafferammen for overtredelse av utk § 24–3 om grov uriktig anklage mv bør tilsvare utk § 26–4 om grov frihetsberøvelse, jf avsnitt 9.12.3 hvor det foreslås en strafferamme på fengsel i 10 år. Slik frihetsberøvelse kan etter omstendighetene bli resultatet av en grov uriktig anklage, likevel slik at dette ikke nødvendigvis omfattes av forsettet. En 10 års strafferamme innebærer en betydelig nedsettelse sammenliknet med strl § 169, hvor straffen etter andre ledd kan nå opp i 21 år. Selv om en uriktig anklage i prinsippet kan få slike alvorlige konsekvenser som omhandlet i § 169 andre ledd, kan det imidlertid i praksis vanskelig tenkes tilfeller hvor den foreslåtte strafferammen ikke er tilstrekkelig.

Minstestraffene i strl §§ 168 og 169 foreslås ikke videreført, jf avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraffer.

For utk § 24–4 om vilkårlig anmeldelse mv og § 24–5 om plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse er det tilstrekkelig med strafferammer i det lavere sjiktet.

9.11 Utk kap 25. Vern av helse og miljø

9.11.1 Innhold og avgrensning

I dette kapitlet foreslår kommisjonen samlet bestemmelser som i særlig grad synes begrunnet i hensynet til vern av helse og miljø. Det gjelder blant annet flere straffebud som man i dag finner i strl kap 14 om allmennfarlige forbrytelser, som ikke foreslås videreført som et eget kapittel.

Kommisjonen mener at straffebestemmelsene om narkotika hører hjemme i dette kapitlet, og foreslår dem plassert innledningsvis, jf utk §§ 25–1 til 25–3. Begrunnelsen for å kriminalisere befatning med narkotika er først og fremst den helsefaren disse stoffene representerer, selv om det også er slik at avhengighet av narkotika kan føre til annen kriminalitet for å finansiere forbruket.

Kommisjonen foreslår videre at alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 10–1 tredje ledd overføres til straffeloven, jf avsnitt 11.2.2.12 nedenfor. Bestemmelsen foreslås plassert som utk § 25–4.

Dopingbestemmelsen i strl § 162 b bør etter kommisjonens oppfatning stå i samme kapittel som narkotikaovertredsene, og foreslås videreført i utk §§ 25–5 til 25–7.

Kommisjonen har dessuten valgt å plassere bestemmelsen om alkoholpåvirkning av motorvognfører, jf vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22, jf § 31, i dette kapitlet. Se avsnitt 11.2.2.8 nedenfor om bakgrunnen for overflyttingen. Vtrl § 22 foreslås delt opp i utk § 25–8 om kjøring i påvirket tilstand og § 25–9 om etterfølgende inntak av rusmidler. Kommisjonen går inn for at promillegrensen heves fra 0,2 til 0,5. Samtidig foreslår kommisjonen at medvirkning skal være straffbar.

Også smittevernbestemmelsene, jf i dag strl §§ 154 og 155, hører etter kommisjonens oppfatning med i dette kapitlet. Når det gjelder disse bestemmelsene foreslås det en del endringer, jf omtalen av utk §§ 25–10 til 25–12 nedenfor.

En bestemmelse om vern mot forgiftning mv, jf strl § 153, hører ut fra en saklig sammenheng også hjemme her, sammen med generalklausulen om alvorlig miljøkriminalitet i strl § 152 b. Se nedenfor om utk §§ 25–13 og 25–14. Vi har en rikholdig strafferettslig særlovgivning for miljøovertredsene. Det er et spørsmål om enkelte av disse straffebudene bør overføres til straffeloven. Her nevnes særskilt forurensningsloven 13. mars 1981 nr 6, som har en strafferamme på 5 års fengsel for kvalifisert overtredelse, jf lovens § 78. I forarbeidene til strl § 152 b foreslo ikke departementet noen endringer i strafferammene i straffebud som rammer miljøkriminalitet av ulik art i særlovgivningen. I Ot prp nr

92 (1992–93) s 10 begrunnes det dels med at strl § 152 b sikrer straffskjerpelse der behovet er størst, nemlig i forhold til alvorlig miljøkriminalitet, dels med at strengere straffereaksjoner kan gjennomføres innenfor de allerede eksisterende strafferammene i særlovgivningen. Deretter sies det:

«I tillegg kommer at spørsmålet om endringer i strafferammene i spesiallovgivningen hører inn under en rekke fagdepartementer. Det har i forbindelse med denne proposisjonen ikke vært lagt opp til noe omfattende revisjonsarbeid som en slik generell reform av straffebestemmelsene i spesiallovgivningen ville medføre.»

Departementets uttalelse er av interesse ikke bare for strafferammene, men også for spørsmålet om plassering i eller utenfor straffeloven. Eventuelle forslag om overføring av straffebestemmelser på dette området forutsetter en mer generell gjennomgåelse av dem. En slik gjennomgåelse må i tilfelle utføres i samarbeid med flere fagdepartementer. Kommisjonen foreslår derfor at man i denne omgangen viderefører dagens ordning der de antatt mindre alvorlige lovbruddene beholdes i særlovgivningen.

Strl § 152 a om ulovlig befatning med plutonium og uran og § 153 a om ulovlig befatning med bakteriologiske våpen mv foreslås videreført i dette kapitlet, jf utk §§ 25–15 og 25–16. Videre foreslås det i utk § 25–17 en bestemmelse om ulovlig befatning med kjemiske våpen, som tilsvarende § 1 første ledd i lov 6. mai 1994 nr 10 om gjennomføring av Konvensjonen om forbod mot utvikling, produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen samt øydelegging av dei, jf straffebestemmelsen i lovens § 5. Disse tre bestemmelsene har sin bakgrunn i konvensjonsforpliktelser. Straffverdigheten og likheten med strl § 153 a tilsier overføring til straffeloven av bestemmelsen mot ulovlig befatning med kjemiske våpen, jf avsnitt 11.2.2.13 nedenfor. Derimot har kommisjonen valgt å ikke foreslå overført til straffeloven noen deler av straffebestemmelsene i lov 17. juli 1998 nr 54 om gjennomføring av Konvensjonen om forbod mot bruk, lagring, produksjon og overføring av antipersonellminer mv og lov 18. juni 1999 nr 40 om gjennomføring av Traktat om totalforbod mot kjernefysiske prøvesprengingar.

Kommisjonen har for øvrig merket seg Justisdepartementets høringsuttalelse, gjengitt i Ot prp nr 57 (1998–99) s 5, der departementet anbefaler at det utarbeides en samlet lov for de ulike konvensjonene det her er tale om. Denne uttalelsen slutter kommisjonen seg til, likevel slik at forbudene mot masseødeleggende våpen bør stå i straffeloven.

Kommisjonen foreslår relativt høye strafferammer for overtredelse av utk §§ 25–15 til 25–17, jf avsnitt 9.11.3 nedenfor. Kommisjonen har vurdert om man av den grunn burde ha skilt mellom vanlige og grove overtredelser, jf nærmere om denne sondringen i avsnitt 5.4.5 foran. Det dreier seg imidlertid om sjeldent forekommende tilfeller, som vanligvis vil være av svært alvorlig karakter når de først inntreffer. Kommisjonen finner det på denne bakgrunn ikke hensiktsmessig med en slik oppdeling.

Kommisjonen går ikke inn for å kriminalisere forberedelseshandlinger i dette kapitlet. Her avviker forslaget fra gjeldende rett, jf strl § 159, som blant annet rammer det å inngå avtale i hensikt å begå handlinger som omhandlet i strl § 153 første, andre eller tredje ledd. Det samme gjelder for øvrig for strl §§ 152 og 154, som kommisjonen foreslår opphevet, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

For de fleste straffebudene i dette kapitlet foreslår kommisjonen at grovt uaktsom overtredelse skal være straffbar, jf definisjonen av grov uaktsomhet i utk § 3–10 andre ledd og omtalen av bestemmelsen i avsnitt 8.3.11 foran. Kapitlet atskiller seg således vesentlig fra de fleste andre kapitlene i forslaget til ny straffelov, der skyldformen forsett – med enkelte unntak – regelmessig foreslås. En årsak til det er at også følgene av uforsettlig handlinger kan bli særdeles alvorlige. Kommisjonen velger å foreslå kriminaliseringen begrenset til grovt uaktsomme overtredelser. Dette innebærer dels en utvidelse, dels en innskrenkning av straffansvaret i forhold til gjeldende rett.

I forhold til narkotikabestemmelsene i strl § 162 og legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 § 24, jf § 31, har det i den offentlige debatt blitt stilt spørsmål ved om det er grunn til å videreføre kriminaliseringen i samme omfang som nå, og om strafferammene bør opprettholdes. Norge er folkerettslig forpliktet til å ha straffebestemmelser mot visse former for befatning med narkotika, jf særlig FNs konvensjon 20. desember 1988 om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer. Dette innebærer at vi er konvensjonsforpliktet til å ha straffebestemmelser mot tilvirkning, innførsel og omsetning av narkotika – bortsett fra til medisinsk bruk mv. Derimot står det enkelte landet fritt med hensyn til å kriminalisere bruk og besittelse – derunder også kjøp eller annen ervervsmåte – av narkotika til eget bruk.

Et *flertall* i kommisjonen, medlemmene Coward, Hauge og Sulland, går inn for å avkriminalisere bruk av narkotika. Hovedformålet med en kriminalisering er å forhindre handlinger som

medfører skade for andre enn gjerningspersonen selv, jf avsnitt 4.2.2 foran. De direkte skadevirkningene ved bruk av narkotiske stoffer rammer imidlertid utelukkende brukerne. På samme måte som ved bruk av alkohol, tobakk, sniftestoffer og dopingmidler, bør også bruk av narkotiske stoffer etter flertallets oppfatning være straffritt. Slik bruk må bekjempes med andre midler enn ved strafferettslige sanksjoner.

Overfor langtkomne misbrukere av narkotiske stoffer taler dessuten rent menneskelige hensyn for en avkriminalisering. Dette er mennesker som ofte har store personlige og sosiale problemer, hvor en strafforfølgning både vil være lite formålstjenlig og virke urimelig.

I dag anvendes straffesanksjoner noe mindre enn før i saker som utelukkende gjelder bruk av narkotika eller besittelse av små kvanta til eget bruk. I de tilfellene hvor vedkommende straffes, er straffen ofte bare betinget fengsel eller bot. Man kan derfor hevde at de straffene som kommer til anvendelse, ikke er så inngripende at det er noen grunn til avkriminalisering. Den stigmatiserende effekt som en strafforfølgning har, vil imidlertid kunne føre til at de sosiale båndene til ikke-brukende miljøer svekkes, og at vedkommende lettere vil kunne fortsette i et brukermiljø.

Det kan også innvendes at kriminaliseringen av bruk ikke først og fremst er begrunnet i ønsket om å straffe brukerne, men at den gir hjemmel for politiet til å overvåke brukermiljøene, beslaglegge stoffene og å gripe til tvangsmidler i form av ransaking og pågrepelse av brukerne. Men fordi omsetning av stoffer – bortsett fra kjøp til eget bruk – og oppbevaring av noe større mengder fortsatt vil være straffbart, vil politiet fremdeles ha vide fullmakter på dette området. Det kan også hevdes at straffebestemmelser som primært er begrunnet i politiets kontrollbehov, lett vil kunne lede til vilkårlighet og forskjellsbehandling.

Etter flertallets oppfatning er det sterkt ønskelig å hindre utbredelsen av narkotiske stoffer. Men dette er en oppgave av helsepolitisk og sosialpolitisk art, hvor andre midler enn strafferettslige tiltak må benyttes. En avkriminalisering er heller ikke til hinder for at det i visse tilfeller kan gripes inn med tvang overfor brukere av narkotiske stoffer. Overfor rusmiddelbrukere som utsetter sin fysiske eller psykiske helse for fare ved omfattende og vedvarende misbruk, kan det iverksettes tiltak med hjemmel i sosialtjenesteloven 13. desember 1991 nr 81 kapittel 6. Dessuten gir barnevernloven 17. juli 1992 nr 100 § 4–24 adgang til å iverksette tiltak overfor ungdom under 18 år som har vist alvorlige atferdsvansker ved vedvarende bruk av rus-

midler. Flertallets standpunkt innebærer at legemiddeelloven § 24 første ledd første handlingsalternativ, jf § 31 andre ledd, om besittelse og bruk av narkotika mv oppheves, jf avsnitt 11.4.2.14 nedenfor. Når det gjelder videreføringen av strl § 162 første ledd, jf avsnitt 9.11.2 nedenfor, vil den foreslåtte nye narkotikabestemmelsen ikke omfatte erverv og besittelse av narkotika til eget bruk.

Kommisjonens *mindretall*, lederen Høgetveit og medlemmet Fossgard, går ikke inn for noen avkriminalisering. Det dreier seg om rusmidler som det er sterkt ønskelig å hindre utbredelse av. En avkriminalisering vil være et uheldig signal overfor unge mennesker i en valgsituasjon. Dette gjelder hva enten det er tale om såkalte lette eller tunge stoffer. Mindretallet vil også framheve at det forholdet at besittelse og bruk av visse avhengighetsskapende rusmidler, særlig alkohol, er tillatt i vårt samfunn, taler snarere mot enn for å tillate flere skadelige stoffer.

Når det gjelder de formene for omgang med narkotika som fremdeles vil være straffbare, går en samlet kommisjon inn for en viss reduksjon i strafferammene. Straffutmålingsnivået i Norge på narkotikaområdet er av flere blitt karakterisert som et av de strengeste i verden, jf blant annet Andenæs, Straffen som problem s 77. Og sett i forhold til de andre nordiske landene, hvor maksimumsstraffen for narkotikaovertrедelser er 10 års fengsel, er strafferammene i norsk lov særdeles høye, jf avsnitt 9.11.3 nedenfor.

Kommisjonen foreslår straffeбудene mot narkotikaovertrедelser samlet i tre bestemmelser i straffeloven, henholdsvis § 25–1 om narkotikaovertrедelse, § 25–2 om grov narkotikaovertrедelse og § 25–3 om grovt uaktsom narkotikaovertrедelse. Det foreslås at grov overtrедelse bare skal ramme ulovlig befatning med et meget betydelig kvantum av et særlig farlig stoff. Hele kommisjonen deler den oppfatningen Straffelovrådet ga uttrykk for alt i 1982 om at det er en vesensforskjell i farlighet mellom cannabisstoffene og de harde stoffene, som for eksempel heroin, kokain og amfetamin. I NOU 1982: 25 foreslo Straffelovrådet blant annet at strl § 162 tredje ledd bare skulle gjelde for overtrедelser med hensyn til særlig farlige stoffer. I høringsrunden var det enkelte høringsinstanser som gikk imot forslaget, og departementet sluttet seg til innvendingene. I Ot prp nr 23 (1983–84) s 19 uttalte departementet: «Det er uheldig om en ulik maksimumsstraff for såkalte særlig farlige og andre narkotiske stoffer skulle bidra til en større sosial akseptering av for eksempel cannabis eller tolkes slik at myndighetene ser på betydelig omsetning av slike stoffer som mindre alvorlig.»

Selv om ulovlig omgang med cannabis ikke skal straffes som grov overtredelse, kan slik omgang likevel straffes med flere års fengsel. Kommisjonens forslag på dette punktet kan derfor ikke utlegges som noen form for aksept av disse rusmidlene.

9.11.2 De enkelte bestemmelsene

§ 25-1. Narkotikaovertrædelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 162 første ledd. Erverv og besittelse av narkotika til eget bruk skal ikke rammes, jf avsnitt 9.11.1 foran.

Som følge av de foreslåtte grunnvilkårene i utk § 25-2 om grov narkotikaovertrædelse, jf nedenfor, vil bestemmelsen også omfatte de tilfellene som i dag subsumeres under strl § 162 andre ledd. I tillegg vil den omfatte *noen* av de tilfellene som etter gjeldende rett subsumeres under strl § 162 tredje ledd, nemlig der hvor det ikke er tale om et særlig farlig stoff.

Utk § 25-1 vil etter forslaget rette seg mot enhver forsettlig narkotikaovertrædelse som ikke gjelder et meget betydelig kvantum av et særlig farlig stoff. For ordens skyld nevnes at dette ikke er en uttømmende angivelse av bestemmelsens rekkevidde. Bestemmelsen om vanlig narkotikaovertrædelse vil således også være anvendelig når man ved den skjønnsmessige helhetsvurderingen etter utk § 25-2 ikke kommer til at overtrædelsen er å betrakte som grov.

§ 25-2. Grov narkotikaovertrædelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov narkotikaovertrædelse, som bare kan anvendes der hvor det dreier seg om et meget betydelig kvantum av et særlig farlig stoff, jf avsnitt 9.11.1 foran.

Kriteriet «*meget betydelig kvantum*» skal forstås på samme måte som etter strl § 162 tredje ledd. Vilkåret om «*særlig farlig stoff*» vil for eksempel være oppfylt for stoff som heroin, amfetamin og kokain. I likhet med Straffelovrådets lovutkast, jf NOU 1982: 25 s 58, foreslås det at det i bestemmelsen tas inn en oppregning av de praktisk viktigste stoffene som i lovens forstand er særlig farlige, men at bestemmelsen gjøres noe generell ved en tilføyelse om «*andre stoffer som i farlighetsgrad kan sidestilles med disse*». Kommisjonen er oppmerksom på at det på narkotikalistene finnes en rekke stoffer som kan regnes som særlig farlige, men bare et fåtall av disse antas praktisk forekommende. Straffelovrådet anførte i 1982 at en oppregning i loven ikke kan gjøres uttømmende siden det stadig framstilles nye syntetiske stoffer. Kommisjo-

nen legger til grunn at også dette synspunktet fortsatt er gyldig.

Ved de øvrige bestemmelsene om grove overtrædelser i utkastet til ny straffelov foreslår kommisjonen at en skjønnsmessig helhetsvurdering alene skal være avgjørende for om overtrædelsen er grov. De to kumulative grunnvilkårene som er behandlet foran, innebærer at denne bestemmelsen foreslås utformet noe annerledes. Vilkårene foreslås imidlertid supplert med en skjønnsmessig helhetsvurdering av samme type som den kommisjonen går inn for ved de andre bestemmelsene om grove overtrædelser, jf avsnitt 5.4.5 foran.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen når disse grunnvilkårene er oppfylt, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 162 andre ledd.

§ 25-3. Grovt uaktsom narkotikaovertrædelse

Kommisjonen mener at grovt uaktsom overtrædelse av §§ 25-1 og 25-2 bør være straffbar, og går inn for en egen bestemmelse om dette. I forhold til strl § 162 fjerde ledd, der simpel uaktsomhet er tilstrekkelig, innebærer dette en innskrenkning av området for det straffbare.

§ 25-4. Alvorlig alkoholovertrædelse

Her foreslår kommisjonen en bestemmelse som rammer forsettlig eller grovt uaktsom ulovlig tilvirkning, innførsel, salg, overdragelse, besittelse, forvaring eller lagring av et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikk, eller gjærende eller gjæret udestillert væske som er bestemt til framstilling av et slikt kvantum alkoholholdig drikk. Bestemmelsen svarer i hovedsak til alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 10-1 tredje ledd. Se avsnitt 11.2.2.12 nedenfor om bakgrunnen for overføringsforslaget.

Skyldkravet foreslås imidlertid endret fra simpel til grov uaktsomhet, på lik linje med utk § 25-3 om grovt uaktsom narkotikaovertrædelse. Grovt uaktsom overtrædelse bør omhandles i et eget ledd i bestemmelsen, da strafferammen bør være markert lavere enn ved forsettlig overtrædelse.

§ 25-5. Dopingovertrædelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 162 b første ledd.

Kommisjonen er kjent med at det er foreslått en endring i legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 som gjør det straffbart å erverve, bruke og besitte dopingmidler, jf høringsbrev fra Justisdepartemen-

tet 10. oktober 2001. Kommisjonen går imidlertid ikke inn for å følge opp dette i utkastet til ny straffelov, og viser til de generelle synspunktene i avsnitt 4.2.2 foran. Kommisjonen mener at bruk av dopingmidler ikke bør være straffbart. Hovedformålet med et forbud mot bruk av dopingmidler synes å være å unngå skade på brukeren. Etter kommisjonens syn bør straff først og fremst brukes for å motvirke handlinger som skader andre enn gjerningspersonen selv, jf avsnitt 4.2.2 foran.

§ 25–6. Grov dopingovertredelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov dopingovertredelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Bestemmelsen svarer til strl § 162 b andre ledd.

§ 25–7. Grovt uaktsom dopingovertredelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer grovt uaktsom overtredelse av §§ 25–5 og 25–6, jf strl § 162 b tredje ledd. Forslaget innebærer en endring av skyldformen fra simpel til grov uaktsomhet, og tilsvarende den løsningen som er valgt for narkotikabestemmelsene.

§ 25–8. Kjøring i påvirket tilstand

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22 første ledd, jf § 31 første ledd.

Bestemmelsen skal bare gjelde kjøring med motorvogn, jf definisjonen i vtrl § 2 andre ledd. For andre kjøretøy enn motorvogn vil vtrl § 21 fortsatt komme til anvendelse. Også båtkjøring mv vil falle utenfor bestemmelsens anvendelsesområde, jf behandlingen av vtrl § 22 og reglene om sjøfartsforhold i avsnittene 11.2.2.8 og 11.3.2 nedenfor.

I vtrl § 22 første ledd andre punktum fastsettes grensen for når en person i alle tilfeller regnes for påvirket av alkohol, og dermed rammes av forbudet i første punktum. Grensen for alkoholkonsentrasjon i henholdsvis blod og utåndingsluft ble ved lov 22. september 2000 nr 79 senket fra 0,5 til 0,2 promille og fra 0,25 til 0,1 milligram pr liter luft. Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2001. Formålet med lovendringen var økt sikkerhet for trafikantene og færre drepte og skadde i trafikken, jf Ot prp nr 26 (1999–2000) s 5.

Riksadvokaten gikk imot å senke promillegrensen, og ga i høringsuttalelsen uttrykk for at det vanskelig kan hevdes at det er vitenskapelig eller empirisk belegg for at en alkoholpåvirkning i området 0,2–0,4 promille influerer på evnen til å føre motorvogn i en slik grad at det representerer noen økt trafikksikkerhetsrisiko, jf proposisjonen s 20. Kommisjonen er enig i dette, og viser i den forbindelse også til Straffelovrådets drøftelse i NOU 1987: 11 Promillekjøring s 9 og s 71–72, og til Hauge, LoR 1991 s 305 flg med videre henvisninger. I Hauges artikkel er det for øvrig vist til en amerikansk undersøkelse fra 1964 (Borkenstein), som tvert om tyder på at ulykkesrisikoen er *mindre* ved promille opp til ca 0,4 enn uten promille. Et tilsvarende resultat er påvist i en tysk undersøkelse fra 1995 (Krüger).

På s 7 i proposisjonen er det riktignok vist til en evalueringsrapport i etterkant av en tilsvarende lovendring i Sverige i 1990. Brottsförebyggande Rådet anslår der ifølge proposisjonen at «det totale antall ulykker i perioden 1990–1993 ble redusert med ca. 4 pst. som følge av senket promillegrense». I proposisjonen framholdes det imidlertid også at

«Det har ... vært tilsvarende og dels bedre utvikling med hensyn til promillekjøring i andre nordiske land som ikke har hatt tilsvarende endring i nedre grense. Det har også i perioden 1991–1993 vært til dels bedre utvikling i andre nordiske land med hensyn til antall drepte og skadde i trafikken.»

Av Samferdselsdepartementets høringsnotat 22. juni 1999 s 4 framgår i tillegg at antallet drepte i Sverige gikk ned med 14 %, mens nedgangen på samme tid var på 23 % i Norge og 16 % i Finland.

I proposisjonen pekes det videre på at reformen i Sverige også inneholdt andre endringer i lovverket med hensyn til «alvorlighetsgrad og sanksjonsmuligheter ved ruspåvirket kjøring». Reformen ble dessuten fulgt opp med en sterk økning i politiets promillekontroller. I rapporten fra Brottsförebyggande Rådet uttales det derfor at resultatene skal tolkes med stor forsiktighet i forhold til å konkludere med at den positive utviklingen utelukkende skyldes senkingen til 0,2 promillegrense. Det framgår for øvrig av proposisjonen s 7 at «eksempelvis Norge på et tidligere tidspunkt enn i Sverige innførte en rekke av de tiltak som i Sverige ble gjennomført ved henholdsvis 1990- og 1994-reformene, og derved kan ha fått utslag av disse tiltakene ved sammenligning mot tall fra Sverige i måleperioden 1991–1993».

Kommisjonen slutter seg også til Riksadvokatens vurdering av at lovendringen tvert om kan virke mot sin hensikt, og i stedet *redusere* den avskrekkende virkningen av gjeldende promillelovgivning:

«Dersom lovendringen innebærer at vi får et betydelig antall promillekjørere som befolkningen ikke skjønner hvorfor straffes, kan dette bidra til å ufarliggjøre sosiale reaksjoner knyttet til strafforfølgning for det befolkningen oppfatter som lavpromille – herunder den som befinner seg like over den gjeldende 0,5 grense.»

Kommisjonen foreslår på denne bakgrunn at grensen for alkoholkonsentrasjon i henholdsvis blod og utåndingsluft heves fra 0,2 til 0,5 promille og fra 0,1 til 0,25 milligram pr liter luft.

Bestemmelsen skal som i dag også ramme kjøring under påvirkning av andre stoffer enn alkohol. I rettspraksis har det vært en stadig tilbakevendende problemstilling hvor sterk påvirkningsgrad som er nødvendig for å påvirke kjøringen, noe som er et vilkår for straffbarhet. Dette vil avhenge av en rekke ulike omstendigheter, herunder hvilket stoff det dreier seg om, når det ble inntatt, og individuelle forhold ved gjerningspersonen. I brev 3. desember 2001 til Justisdepartementet, som er oversendt til Straffelovkommisjonen, presenterte Den rettsmedisinske kommisjon flere problemstillinger i forbindelse med de sakkyndiges vurderinger av om de tiltalte i disse sakene er påvirket i vegtrafikklovens forstand. Det ble blant annet framhevet at man ofte mangler et holdbart faglig grunnlag for å bedømme trafikkrelevant påvirkningsgrad ut fra stoffkonsentrasjoner i blod, og at det til grunn for de sakkyndiges vurderinger ligger en betydelig grad av skjønnsmessig bevisbedømmelse som hører inn under domstolenes kompetanse. På denne bakgrunn ble det påpekt at det er behov for endringer i lovverket, og antydning at straffbarheten – i alle fall når det gjelder illegale rusmidler – for eksempel kunne knyttes til påvisning av stoff. Et annet alternativ som har vært lansert, er å lovfeste særskilte verdier av de ulike stoffene, slik det er gjort for alkohol i vegtrafikkloven § 22 første ledd andre punktum. Straffelovkommisjonen finner det lite naturlig å ta stilling til disse spørsmålene i den nåværende fasen av sitt arbeid, og henviser dem til den senere utformingen av lovtekst i utk § 25-8.

Kommisjonen har videre vurdert om skyldkravet i bestemmelsen bør heves til grov uaktsomhet, jf avsnitt 4.3 foran. Vtrl § 22 første ledd favner i dag svært vidt. I Rt 1985 s 380 hadde tiltalte – som var sterkt beruset – lagt seg over begge forsetene i en

parkert bil for å sove, med den følge at gearret ble skjøvet ut av stilling slik at det ble satt i fri, og bilen trillet et stykke bakover. Herredsretten frifant tiltalte på grunn av manglende uaktsomhet, men Høyesterett opphevet frifinnelsen med den begrunnelsen at det var «lagt en for mild aktsomhetsnorm til grunn» når tilfellet var betraktet som «et hendelig uhell». I Rt 1980 s 44 skulle tiltalte vri om tenningsnøkkelen for å skaffe strøm til kassettspilleren, men vred litt for mye, hvoretter startmotoren ble satt i gang, slik at bilen beveget seg ca 2 meter bakover. Også i dette tilfellet kom Høyesterett til at det forelå «kjøring», og at det var utvist ansvarsbetingende uaktsomhet. Selv om disse avgjørelsene viser at ansvaret i noen tilfeller har vært strukket vel langt, har kommisjonen likevel kommet til at uaktsomhet bør beholdes som skyldform i utk § 25-8. Dermed vil skyldkravet fortsatt være det samme som i de øvrige bestemmelsene i vegtrafikkloven. Bilkjøring har generelt sett et svært høyt skadepotensiale, og dette bør gjenspeiles ved at de aktuelle straffebestemmelsene inneholder lovens strengeste skyldform. Selv om forsett og grov uaktsomhet antakelig vil fange opp alle straffverdige tilfeller av kjøring i påvirket tilstand, vil et forslag om dette lett kunne bli feiltolket i retning av at kommisjonen ser mindre alvorlig på slik kjøring. Skyldkravet ved kjøring i påvirket tilstand bør derfor fortsatt være simpel uaktsomhet.

I vtrl § 22 første ledd er forsøk likestilt med fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen foreslår at denne særregelen oppheves. Forsøk vil fortsatt være straffbart i henhold til utk § 3-3, men straffri tilbaketreden vil da være mulig. Forslaget er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

Medvirkning til promillekjøring er ikke straffbar i henhold til vtrl § 22. Spørsmålet om å ta inn et eget medvirkningstillegg i bestemmelsen ble drøftet i Ot prp nr 77 (1958) s 26, jf også Ot prp nr 23 (1964-65), men departementet valgte å legge avgjørende vekt på hensynet til å få flest mulig promillesaker oppklart, og viste blant annet til behovet for vitneforklaringer. I høringsrunden i forbindelse med delutredning V gikk *Politimesteren i Asker og Bærum* med tilsvarende begrunnelse inn for at medvirkning til overtredelse av vegtrafikkloven skulle unntas fra hovedregelen i tidl utk § 23, jf nå utk § 3-2:

«Det understrekes sterkt behovet for å kunne bruke en eventuell medvirker som vitne med forklaringsplikt i retten. En motsatt regel vil etter vår oppfatning kunne vanskeliggjøre etterforskning og strafferettslig forfølgning i

vegtrafikksaker, spesielt med tanke på promillesaker. Det forutsettes videre at det mest praktiske medvirkningsansvaret, overlatelsesmedvirkning i vegtrafikklovens § 17, 2. ledd består som idag.»

Etter kommisjonens oppfatning stiller imidlertid ikke behovet for vitneforklaringer seg prinsipielt sett annerledes her enn for andre overtredelser. Det er heller ikke funnet grunn til å gjøre unntak for slikt medvirkningsansvar i noen av de øvrige nordiske landene, jf dansk strl § 23, jf § 2, BrB kap 23 § 4 og finsk strl kap 5 § 3. Kommisjonen har på denne bakgrunn ikke sett tilstrekkelig behov for å foreslå unntak fra den alminnelige medvirkningsregelen i utk § 3–2. For medvirkningshandlinger som ikke allerede i dag rammes av vtrl § 17 andre ledd om overlatelsesmedvirkning eller § 26 femte ledd om læringsmedvirkning, vil dette derfor innebære en viss nykriminalisering.

Ellers innebærer forslaget en videreføring av gjeldende rett. Dette gjelder også vtrl § 22 første ledd tredje punktum, som gjør alkoholkonsentrasjonens størrelse til et objektivt straffbarhetsvilkår. På dette punktet foreslås det følgelig et avvik fra utk § 3–12 om faktisk villfarelse.

§ 25–9. Etterfølgende inntak av rusmidler

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22 andre ledd, jf § 31 første ledd.

Skyldkravet er i dag antakelig noe mer enn simpel uaktsomhet med hensyn til det elementet i gjerningsbeskrivelsen at det kan bli politietterforskning som følge av kjøringen – det kreves at gjerningspersonen forstår eller «må forstå» dette, jf Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett s 345 med videre henvisninger. For de andre elementene i gjerningsbeskrivelsen, det vil si at føreren «nyter alkohol» mv, gjelder det et krav om simpel uaktsomhet, jf vegtrafikkloven § 31 første ledd. Kommisjonens grunnleggende syn er at uaktsomhetsansvar krever en særlig begrunnelse, og at man i så fall fortrinnsvis bør nøye seg med å kriminalisere grov uaktsomhet, jf avsnittene 4.3.1 og 4.3.2 foran. I dette tilfellet dreier det seg om en type handling som utelukkende er strafflagt for å unngå bevisproblemer i forhold til om den forutgående kjøringen skjedde under påvirkning av alkohol. Kommisjonen mener da at det bør være tilstrekkelig å stille et krav om grov uaktsomhet, som bør gjelde for samtlige momenter i gjerningsbeskrivelsen. Det vises for øvrig til drøftelsen foran av skyldkravet i utk § 25–8, hvor kommisjonen på den

annen side konkluderer med at skyldkravet fortsatt bør være simpel uaktsomhet.

Det er heller ikke her behov for unntak fra den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2. Derimot foreslår kommisjonen at § 25–9 gjør uttrykkelig unntak fra utk § 3–3 om forsøk, jf avsnitt 8.3.4 foran, siden det åpenbart ikke er behov for å ramme forsøk på etterfølgende inntak av rusmidler.

§ 25–10. Påføring av smitte eller fare for smitte

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til forsettlig overtredelse av strl § 155, og som rammer den som påfører en annen smitte eller utsetter en annen for fare for å bli smittet av en allmennfarlig smittsom sykdom.

Kommisjonen ser ikke noen grunn til å opprettholde kravet om at gjerningspersonen selv må være smittet, selv om dette vil være den mest praktiske måten overtredelsen skjer på. Dette innebærer at det avvikende skyldkravet «skjellig grunn til å tro» faller bort, jf avsnitt 7.5.2 foran.

En regel om ubetinget påtale vil kunne lede til støtende rettsforfølgninger i forholdet mellom nærstående. Kommisjonen foreslår derfor å videreføre et vilkår om allmenne hensyn for å reise påtale etter § 25–10 når gjerningspersonen er en av den fornærmedes nærmeste, jf legaldefinisjonen i utk § 2–1. Dette er et unntak fra hovedregelen om ubetinget påtale for overtredelser med en høyere strafferamme enn 2 års fengsel, jf utkastet til strpl § 62 a og drøftelsen av påtalereglene i avsnitt 7.8 foran.

§ 25–11. Grov påføring av smitte eller fare for smitte

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov påføring av smitte eller fare for smitte. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i om sykdommen har medført allmenn fare for utbredelse av sykdommen, eller om allmenn utbredelse har blitt følgen. Likeledes bør det være et sentralt moment hvorvidt noen omkommer som følge av handlingen eller påføres betydelig skade på legeme eller helse. I alle tilfellene dreier det seg om ansvar for uaktsomme følger. Det følger av forslaget til utk § 3–11, jf avsnitt 8.3.12 foran, at gjerningspersonen må ha

utvist uaktsomhet i forhold til følgene for at de skal kunne tas i betraktning.

Forslaget bør sees i sammenheng med at kommisjonen ikke foreslår videreført strl § 154, som blant annet rammer forsettlig å bevirke at en farlig smittsom sykdom finner inngang eller alminnelig utbredelse. Strl § 154 har på grunn av skyldkravet ikke vært ansett særlig praktisk, jf omtalen av bestemmelsen i avsnitt 10.2 nedenfor. I NOU 1990: 2 Lov om vern mot smittsomme sykdommer, som inngår i forarbeidene både til smittevernloven 5. august 1994 nr 55 og de samtidige lovendringene i smittevernbestemmelsene i straffeloven, foreslo Helsedirektoratet at strl § 154 ble nærmere gjennomgått «bl.a. med sikte på en justering av den høye strafferammen, slik at bestemmelsen blir mer praktisk». Virkeområdet for strl § 154 tilsvarer et av de momentene som kan gjøre overtredelse av utk § 25–10 grov, jf § 25–11, og bestemmelsen er etter kommisjonens oppfatning gjort mer anvendelig enn strl § 154 ved at skyldkravet er endret, jf nedenfor om utk § 25–12 om grovt uaktsom overtredelse. Dette vil også reflektere seg i strafferammen. Den foreslåtte bestemmelsen rekker videre enn § 154 også ved at allerede allmenn fare for utbredelse inngår som kriterium for grov overtredelse.

§ 25–12. Grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte

Her foreslås det tatt inn en egen bestemmelse om grovt uaktsom overtredelse av §§ 25–10 og 25–11 om vanlig og grov påføring av smitte eller fare for smitte.

Kommisjonen foreslår med dette ikke å videreføre simpel uaktsomhet som skyldkrav, jf strl § 155 og avsnitt 4.3.2 foran.

§ 25–13. Forgiftning mv av gjenstander til alminnelig bruk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 153 første, andre og femte ledd.

Sammenliknbare straffebud finnes i samtlige nordiske land. Det bør vurderes om innholdet i bestemmelsen kan legges nærmere de tilsvarende bestemmelsene i svensk og finsk rett, jf BrB kap 13 § 7 og finsk strl kap 3 §§ 4 og 5, som synes å ha en enklere utforming enn strl § 153.

Overtredelse av strl § 153 andre ledd er fullbyrdet allerede ved forsøk på utbredelse av den forgiftede gjenstanden. Kommisjonen foreslår at denne særregelen oppheves. Forsøk vil fortsatt være

straffbart i henhold til utk § 3–3, men straffri tilbaketreden vil da være mulig. Forslaget er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

Grovt uaktsom overtredelse av samtlige handlingsnormer i bestemmelsen bør etter kommisjonens syn være straffbar, og omhandlet i et eget ledd. Dette innebærer dels en utvidelse sammenliknet med i dag, siden uaktsom overtredelse av strl § 153 andre ledd ikke er straffbar, dels en innskrenkning ved at skyldkravet i strl § 153 første ledd, jf femte ledd, høynes fra simpel til grov uaktsomhet.

Strl § 153 fjerde ledd forelås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

§ 25–14. Alvorlig miljøkriminalitet

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 152 b første og tredje ledd.

§ 25–15. Ulovlig befatning med plutonium og uran

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 152 a første ledd.

§ 25–16. Ulovlig befatning med bakteriologiske våpen mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 153 a.

§ 25–17. Ulovlig befatning med kjemiske våpen

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til lov 6. mai 1994 nr 10 om gjennomføring av kjemivåpenkonvensjonen § 1 første ledd, jf § 5. Bestemmelsen vil ramme utvikling, produksjon, anskaffelse, lagring, overføring mv av kjemiske våpen i strid med konvensjon 13. januar 1993 om forbud mot utvikling mv av slike våpen. Oppramsingene av straffbare handlinger i § 1 synes imidlertid noe mer kortfattet enn ønskelig, idet man for en fullstendig beskrivelse av straffebudets rekkevidde er henvist til de nærmere bestemmelsene i selve konvensjonen.

Skyldkravet bør være forsett på samme måte som for utk § 25–16 om ulovlig befatning med bakteriologiske våpen mv.

Overføringen av handlingsnormen i gjennomføringslovens § 1 første ledd tilsier en ny vurdering av strafferammen i lovens § 5, som nå utelukkende vil være rettet mot overtredelse av forskrifter som tjener til gjennomføring av det inspeksjonssystemet traktaten setter opp.

9.11.3 Strafferammer

Straffutmålingsnivået i Norge på narkotikaområdet er av flere blitt karakterisert som et av de strenge i verden, jf avsnitt 9.11.1 foran. Det er ingen tvil om at strafferammene våre står i en særstilling i forhold til de andre nordiske landene, hvor maksimumsstraffen for narkotikaovertrædelser er 10 års fengsel. Etter strl § 162 tredje ledd er strafferammen fra 3 til 15 års fengsel dersom overtrædelser gjelder et meget betydelig kvantum, og 21 års fengsel ved særdeles skjerpene omstendigheter. Straffutmåling på mellom 10 og 15 års fengsel er ikke noen sjeldenhet, og det finnes flere eksempler på dommer i sjiktet mellom 15 og 20 års fengsel.

Slik kommisjonen ser det, er det et misforhold mellom narkotikastraffene og for eksempel straffene for alvorlige legemskrenkelser, drap, voldtekter og sedelighetsforbrytelser mot barn. Dette kan illustreres med noen spredte eksempler fra rettspraksis. I Rt 1997 s 1994 ble straffen 4 års fengsel i en særdeles alvorlig sedelighetssak, der en mann hadde hatt ulike former for seksuell omgang, herunder vaginalt og oralt samleie, med sin 7-årige stedatter. Overgrepene ble videofilmet, og hensikten med dette var å tjene penger på salg av barnepornografi. Høyesterett ga uttrykk for at dommen, som inkluderte en resttid på over 1 år etter prøveløslatelse fra soning av en narkotikadom, kunne synes streng. I Rt 1997 s 31 ble straffen 5 års fengsel for en særlig grov voldtekt og legemsbeskadigelse ved samme anledning. Mishandlingen hadde slik karakter at den lå tett opp til forsøk på drap. Dette er samme straff som ble fastsatt for en 59-årig, tidligere ustraffet kvinne som i egenskap av kurer smuglet ca 48 kilo hasjissj til Norge, jf Rt 1998 s 267. Etter kommisjonens syn kan det vanskelig hevdes at straffverdigheten av disse overtrædelsene tilsier en lik straffutmåling.

Det er også vanskelig å se at for eksempel innførsel og omsetning av et stort parti narkotika skal være mer straffverdig enn drap. Gjennomsnittlig straffutmåling for forsettlig drap har de senere årene vært ca 8 år, mens vi har flere eksempler fra rettspraksis om narkotikaforbrytelser på at det er idømt mellom 10 og 15 års fengselsstraff, også for kurerer, jf for eksempel Rt 1995 s 471 og Rt 1998 s 2001. Selv om spredning av et slikt narkotikaparti kan medføre helseskade for mange mennesker, forutsetter dette et etterfølgende hendelsesforløp som ved en straffverdighetsvurdering ikke alene kan belastes narkotikaforbryteren. Også i alvorlige narkotikasaker bør straffutmålingen bringes i overensstemmelse med de straffutmålingstradisjonene som preger vårt rettssystem på de fleste andre

områder, og samtidig mer på linje med rettstilstanden i våre naboland. For å kunne endre straffutmålingspraksis vesentlig er det nødvendig å senke strafferammene.

Hensynet til allmennprevensjonen kan tenkes brukt som en anførsel mot forslaget. Men de allmennpreventive virkningene av ulike strafferammer eller straffutmåling på de nivåene som her er aktuelle, unndrar seg trolig enhver prøving. Erfaringene så langt kan imidlertid tyde på at straffskjerpelsene i narkotikalovgivningen først fra 2 til 6 års fengsel i 1968 og deretter i flere omganger fram til 21 års strafferamme i 1984 ikke har hatt nevneverdig betydning for omfanget av den ulovlige narkotikaomsetningen her i landet. Hensynet til allmennprevensjonen har da heller ikke vært det momentet som først og fremst har kommet til uttrykk i lovforarbeidene til straffskjerpelsene i 1981 og 1984, da øvre strafferamme ble hevet til henholdsvis 15 og 21 år. Dette kan ha sammenheng med at det etter forarbeidene synes uklart hvilken tro man har hatt på de allmennpreventive virkningene. Etter kommisjonens oppfatning er det overhodet ikke noe grunnlag for å hevde at senkingen av strafferammene som her foreslås, vil føre til økt narkotikakriminalitet.

Nyere høyesterettspraksis viser at det sjelden idømmes lengre fengselsstraffer enn 5 til 6 år for overtrædelse av strl § 162 andre ledd. Selv om utk § 25-1 etter forslaget inkluderer befatning i enhver størrelsesorden med narkotika som ikke ansees som et særlig farlig stoff, typisk hasjissj, antar kommisjonen at en strafferamme på inntil 6 års fengsel er tilstrekkelig. Etter forslaget vil også små mengder narkotika kunne rammes som vanlig overtrædelse. Det bør derfor være adgang til å idømme bot som alternativ reaksjon til fengselsstraff, jf nærmere om denne ordningen i avsnittene 5.4.7 og 8.9.2 foran.

Kommisjonen går inn for en strafferamme på 10 års fengsel for utk § 25-2 om grov narkotikaovertrædelse. Minstestraften i strl § 162 tredje ledd foreslås ikke videreført, jf også avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraft.

Utk § 25-3 om grovt uaktsom narkotikaovertrædelse foreslås gitt en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år.

Når det gjelder utk § 25-4 om alvorlig alkoholovertredelse, foreslår kommisjonen å opprettholde dagens strafferamme på 6 års fengsel for forsettlig overtrædelse, jf alkoholoven § 10-1 tredje ledd, likevel slik at bot sløyfes som selvstendig straffalternativ, jf avsnittene 5.4.7 og 8.9.2 foran. Grovt uaktsom overtrædelse av utk § 25-4 bør ha en straf-

feramme som svarer til utk § 25–3, det vil si bot eller fengsel i 2 år.

Overføringen av alkoholloven § 10–1 tredje ledd til straffeloven reiser spørsmålet om behov for endringer i lovens § 10–1 første og andre ledd. Skyldkravet i alkoholloven er uaktsomhet, og strafferammen for uaktsom overtredelse av lovens § 10–1 andre ledd er i dag den samme som kommisjonen foreslår for grovt uaktsom overtredelse som gjelder et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikk. Strafferammene i alkoholloven for uaktsomme overtredelser synes ikke veloverveide. Uaktsom overtredelse av § 10–1 tredje ledd har en strafferamme på 6 års fengsel. Til sammenlikning er strafferammen for enhver uaktsom narkotikaforbrytelse 2 års fengsel uansett stoffmengde eller stofftype. Her kan også nevnes uaktsomt drap, som har en normalstrafferamme på 3 års fengsel, som heves til 6 år under særdeles skjerpende omstendigheter.

Strafferammene for dopingovertredelser foreslås noe nedjustert sammenliknet med gjeldende rett. For utk § 25–5 om vanlig dopingovertredelse foreslås således en strafferamme i det lavere sjiktet, mens utk § 25–6 om grov dopingovertredelse etter kommisjonens oppfatning bør ha en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år. For bestemmelser som rammer uaktsomme handlinger, mener kommisjonen generelt sett at strafferammen bør ligge under den man foreslår for tilsvarende forsettlig overtredelse, jf avsnitt 5.5.2.4 foran. Dette gjelder også grovt uaktsomme handlinger. Når det gjelder utk § 25–7 om grovt uaktsom dopingovertredelse, rammes handlingen uavhengig av om det dreier seg om vanlig eller grov overtredelse. Siden bestemmelsen også skal fange opp grovt uaktsomme *grove* overtredelser, bør strafferammen i utk § 25–7 ligge like høyt som for utk § 25–5 om vanlig overtredelse, det vil si på samme strafferamme innenfor det lavere sjiktet.

Når det gjelder utk § 25–8 om kjøring i påvirket tilstand og utk § 25–9 om etterfølgende inntak av rusmidler, foreslår kommisjonen å videreføre en strafferamme på bot eller fengsel i 1 år. De detaljerte straffutmålingsreglene i vegtrafikkloven § 31 andre til fjerde ledd foreslås derimot opphevet, jf avsnitt 11.4.2.12 nedenfor. Kommisjonen legger imidlertid til grunn at størrelsen på alkoholkonsentrasjonen fortsatt vil være et sentralt moment ved straffutmålingen, og ser heller ikke på annen måte behov for noen vesentlig endring i gjeldende straffutmålingspraksis.

I utk § 25–10 om påføring av smitte eller fare for smitte foreslås strafferammen på 3 års fengsel i strl § 155 videreført, likevel slik at bot skal være et selv-

stendig straffalternativ, jf avsnittene 5.4.7 og 8.9.2 foran. For bestemmelser som rammer uaktsomme handlinger, mener kommisjonen generelt sett at strafferammen bør ligge under den man foreslår for tilsvarende forsettlig overtredelse, jf avsnitt 5.5.2.4 foran. Dette gjelder også grovt uaktsomme handlinger. Når det gjelder utk § 25–12 om grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte, rammes handlingen uavhengig om det dreier seg om vanlig eller grov overtredelse. Siden bestemmelsen også skal fange opp grovt uaktsomme *grove* overtredelser, bør strafferammen i utk § 25–12 ligge like høyt som for utk § 25–10 om vanlig (forsettlig) overtredelse. Forslaget bør for øvrig også sees i sammenheng med at det er foreslått en tilsvarende strafferamme for utk § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse, jf avsnitt 9.13.3 nedenfor.

For utk § 25–11 om grov påføring av smitte eller fare for smitte, for forsettlig overtredelse av utk § 25–13 om forgiftning mv av gjenstander til alminnelig bruk, og for den delen av utk § 25–14 om alvorlig miljøkriminalitet som svarer til forsettlig overtredelse av strl § 152 b første ledd, går kommisjonen inn for en strafferamme på 10 års fengsel. Dersom død eller betydelig skade på legeme eller helse blir følgen, vil utk § 27–12 om grovt uaktsomt drap eller § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse kunne anvendes i konkurrans. For § 25–11 gjelder dette riktignok bare dersom handlingen må ansees som grov uten hensyn til slike følger. Noen egne straffskjerpende alternativer tilsvarende strl §§ 152 b andre ledd, 153 tredje ledd og 154 andre ledd foreslås imidlertid ikke videreført. Når det gjelder minstestrafen i § 154 andre ledd, vises det for øvrig også til avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraffer.

For den delen av utk § 25–14 som svarer til forsettlig overtredelse av strl § 152 b tredje ledd, foreslår kommisjonen å videreføre en strafferamme på 6 års fengsel.

Grovt uaktsom overtredelse av strl § 152 b første og tredje ledd, jf utk § 25–14 om alvorlig miljøkriminalitet, har i dag samme strafferamme som forsettlig overtredelse, henholdsvis 10 og 6 års fengsel. Kommisjonen mener at det her bør gjelde en klart mildere strafferamme for ikke-forsettlig overtredelse, og går inn for en strafferamme på bot eller 2 års fengsel. Tilsvarende gjelder for grovt uaktsom overtredelse av utk § 25–13 om forgiftning mv av gjenstander til alminnelig bruk.

Utk § 25–16 om ulovlig befatning med bakteriologiske våpen mv og § 25–17 om ulovlig befatning med kjemiske våpen bør ha samme strafferamme.

Her går kommisjonen inn for 10 års fengsel, som tilsvarende strafferammen i strl § 153 a. Etter kommisjonens oppfatning bør utk § 25–15 om ulovlig befatning med plutonium og uran ha en tilsvarende strafferamme. Dette innebærer dels en skjerpelse, jf strl § 152 a første ledd, og dels en lemping, jf strl § 152 a andre ledd. Minstestrafen på 2 eller 5 års fengsel, jf henvisningen til strl § 148, foreslås ikke videreført. Dette er i overensstemmelse med den løsningen som er valgt for de bestemmelsene som viderefører strl § 148, jf avsnitt 9.15.3 nedenfor om utk §§ 29–4 og 29–5 om vanlig og grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse. Se også avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skopsis til bruk av minstestrafte.

9.12 Utk kap 26. Vern av den personlige frihet og fred

9.12.1 Innhold og avgrensning

I dette kapitlet foreslår kommisjonen for det første å ta inn bestemmelser som kan sies å verne mot angrep på den personlige frihet, først og fremst den fysiske handle- og bevegelsesfriheten. I dag finnes bestemmelsene om dette særlig i strl kap 21 om forbrytelser mot den personlige frihet, som inneholder straffebud mot tvang, jf strl § 222, frihetsberøvelse, jf strl §§ 223 til 226, og trusler, jf strl § 227. Med unntak for strl §§ 224 og 226 som er omtalt i avsnitt 10.2 nedenfor, foreslår kommisjonen at disse bestemmelsene i hovedsak videreføres i utk kap 26 om vern av den personlige frihet og fred, jf §§ 26–1 til 26–6, 26–8 og 26–9.

I strl § 216 finnes en bestemmelse som har et visst slektskapsforhold med frihetsberøvelse. Bestemmelsen rammer den som ulovlig unndrar en umyndig «fra sine foreldres eller andre vedkomendes omsorg». Kommisjonen er usikker på i hvilken grad det er hensiktsmessig å bruke straff i slike tilfeller, jf avsnitt 9.12.2 nedenfor, men foreslår under en viss tvil bestemmelsen videreført i utk § 26–7.

Trusler som omhandlet i strl § 227 kan betraktes vel så mye som et angrep på enkeltpersoners fred som på deres frihet. Denne bestemmelsen utgjør dermed et bindeledd til den andre hovedkategorien av bestemmelser i utk kap 26, nemlig slike som verner mot angrep på den personlige fred, eller privatlivets fred, om man vil. Noen bestemmelser om dette finnes i dag i strl kap 39 om forseelser mot person. I kapitlet her foreslår kommisjonen videreført strl § 390 a om krenkelse av noens fred ved hensynsløs atferd, jf utk § 26–10.

Også strl § 390 om krenkelse av privatlivets fred ved offentliggjøring av personlige eller huslige forhold kan sies å utgjøre en fredskrenkelse. Det samme gjelder en del andre bestemmelser om både det å skaffe seg opplysninger om enkeltpersoner, for eksempel strl § 145 første ledd om brevbrudd og § 145 a om hemmelig avlytting mv, og det å spre personopplysninger, for eksempel ved brudd på taushetsplikt. Slike overtredelser har kommisjonen imidlertid valgt å plassere i utk kap 23 om vern av informasjon og informasjonsutveksling, jf avsnitt 9.9 foran.

Videre foreslår kommisjonen at strl § 147 om innbrudd med visse endringer tas inn i kapitlet her om vern av den personlige frihet og fred. Bestemmelsen har sider også mot skadeverk og mot vern av formuesgoder. Dessuten rammer den for eksempel også det å bryte seg inn i offentlige bygninger og bedrifter og ikke bare innbrudd i private hjem og annen inntrenging til skade for enkeltpersoner. Bestemmelsens karakter av vern mot krenkelse av enkeltpersoners fred er imidlertid etter kommisjonens syn et særlig viktig aspekt ved den. Dette har vært utslagsgivende for kommisjonens forslag til plassering av bestemmelsen i dette kapitlet, jf nedenfor om utk § 26–11.

Ved opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser er det naturlig å se strl § 355 om uberettiget inntrenging eller opphold i hus mv i sammenheng med innbruddsbestemmelsen. Det er saklig sett også en nær forbindelse mellom disse bestemmelsene og strl § 145 første ledd andre handlingsalternativ om å bane seg adgang til en annens låste gjemmer, som også foreslås inkorporert i utk § 26–11.

Strl kap 23 om ærekrenkelser er nærmere omtalt i avsnitt 11.3.2 nedenfor. Disse bestemmelsene befinner seg i et grenseland mellom bestemmelser som verner informasjon, og bestemmelser rettet mot krenkelser av enkeltpersoners fred. Etter gjeldende rett kreves det som utgangspunkt at de ærekrenkende utsagnene er usanne, jf strl § 249 nr 1. Men også sanne utsagn kan etter omstendighetene rammes, jf strl § 249 nr 2. Kommisjonen foreslår at strl § 247 tas inn i dette kapitlet, jf utk § 26–12, som en bestemmelse rettet mot *usanne*, ærekrenkende beskyldninger. Vilåret om usannhet gjør karakteristikken «vern av informasjon» mindre treffende. Sanne beskyldninger vil etter kommisjonens forslag rammes av utk § 23–2 om offentliggjøring av private forhold. Straff har liten betydning som sanksjon mot ærekrenkelse, og strl § 247 benyttes i praksis først og fremst som grunnlag for erstatning, oppreisning og mortifikasjon. Som nærmere omtalt i avsnitt 11.3.2 nedenfor

og i tilknytning til utk § 26–12 i kapitlet her foreslår kommisjonen at straffansvaret for ærekrenkelser snevres inn, slik at straffebudet mot ærekrenkelse bare rammer de mest alvorlige tilfellene.

9.12.2 De enkelte bestemmelsene

§ 26–1. Tvang

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 222 første ledd første punktum og andre ledd.

Etter strl § 222 første ledd er det tilstrekkelig at tvangen utøves ved «rettsstridig adferd eller ved å true med sådan». I motsetning til svensk rett er det ikke nødvendig at trusselen består i en straffbar handling. Også sammenliknet med dansk og finsk rett er virkeområdet for § 222 videre. Kommisjonen reiser spørsmålet om det i tråd med rettsstillingen i de øvrige nordiske landene bør klargjøres nærmere hvilke handlinger som skal rammes som straffbar tvang. Dette får i tilfelle også betydning for utformingen av utk § 30–10 om utpressing, jf avsnitt 9.16.2 nedenfor.

§ 26–2. Grov tvang

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov tvang, jf i dag strl § 222 første ledd andre punktum. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes som særlig skjerpende omstendigheter i strl § 232 tredje punktum.

§ 26–3. Frihetsberøvelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 223 første ledd. Etter mønster av finsk og svensk rett kan det overveies om det i bestemmelsen bør sies noe om måten frihetsberøvelsen kan skje på, for eksempel at denne kan skje ved innesperring, binding, bortføring eller på annen måte.

§ 26–4. Grov frihetsberøvelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov frihetsberøvelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmel-

sene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 223 andre ledd. Varigheten av frihetsberøvelsen bør således fortsatt være et moment i grovhetsvurderingen, men foreslås i motsetning til gjeldende rett ikke konkret angitt. Det følger av forslaget til utk § 3–11, jf avsnitt 8.3.12 foran, at gjerningspersonen må ha utvist uaktsomhet i forhold til en uforsettlig følge av frihetsberøvelsen for at den skal kunne tas i betraktning.

Strl § 224 rammer frihetsberøvelse i hensikt blant annet å bortføre den fornærmede til fremmed krigstjeneste, fangenskap i fremmed land, bordellvirksomhet mv. Bestemmelsen foreslås ikke vide-reført som en egen bestemmelse, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Kommisjonen foreslår at momentene i § 224 i stedet nevnes i lovteksten som forhold man kan ta i betraktning ved vurderingen av om frihetsberøvelsen er grov. Det foreslås imidlertid at det ikke er gjerningspersonens hensikt om å begå slike handlinger, men det at gjerningspersonen forsettlig har begått dem eller forsøkt dette, som det særlig bør legges vekt på, jf avsnitt 7.5.9 foran. I forbindelse med alternativet «bordellvirksomhet» bør man ellers ta bort begrensningen til fremmed land. Også bortføring til bordellvirksomhet innenfor landets grenser bør kunne gjøre forholdet grovt.

§ 26–5. Avtale om grov frihetsberøvelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 223 tredje ledd, som ble tilføyd ved lov 3. desember 1999 nr 82. Bestemmelsen vil favne noe videre siden grovhetsvurderingen etter utk § 26–4 ikke er begrenset til kriteriene i strl § 223 andre ledd, jf foran.

Kommisjonen foreslår i likhet med gjeldende rett ikke å kriminalisere avtale om vanlig frihetsberøvelse. Det kan hevdes at avtale om enhver form for frihetsberøvelse kan representere en fare for alvorlige følger for offeret. Offeret kan for eksempel sette seg til motverge og bli påført skader selv om dette i utgangspunktet ikke var tilsiktet fra gjerningspersonens side. Spennet i alvorsgrad mellom handlinger som omfattes av bestemmelsen om frihetsberøvelse, vil imidlertid kunne være stort. I den strafferettslige teori nevnes som eksempler på vanlig frihetsberøvelse at en person på en skogs-

hytte fratas sine klær, eller at en stige fjernes fra et tak eller en båt fra en øy. I den andre enden av skalaen finner man bortføringer med sikte på pengeutpressing og terroraksjoner som inkluderer gisseltaking. Kommisjonen mener at man ved å knytte straffansvaret for avtaleinngåelse til de grove overtreddene i tilstrekkelig grad ivaretar behovet for strafferettslig vern mot forberedelseshandlinger som gjelder frihetsberøvelse.

§ 26–6. Slaveri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 225, inkludert bestemmelsens siste ledd om kriminalisering av forberedelseshandlinger. Etter Genevekonvensjonen 25. september 1926 (den internasjonale slaverikonvensjonen) og tilleggskonvensjon 7. september 1956 om avskaffelse av slaveri, slavehandel og institusjoner og tilstander beslektet med slaveri er Norge forpliktet til å ha en slik bestemmelse i sin straffelov.

I stedet for det nåværende kravet om hensikt i strl § 225 tredje ledd foreslår kommisjonen at bestemmelsen skal kreve forsett med hensyn til avtalens objektive innhold, jf avsnitt 7.5.8 foran.

§ 26–7. Unndragelse fra omsorg

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 216, som rammer den som bevirker eller medvirker til at en umyndig ulovlig unndras eller holdes unndratt fra sine foreldres eller andre vedkommendes omsorg.

Det kan reises spørsmål ved hensiktsmessigheten av å bruke straff i slike tilfeller, og kommisjonen har på denne bakgrunn vært noe i tvil om man bør opprettholde en bestemmelse som strl § 216.

Strl § 216 finner vi i dag i strl kap 20 om forbrytelser med hensyn til familieforhold. Den praktiske anvendelsen av § 216 favner imidlertid videre enn til vern av familien i tradisjonell forstand, ved at den anvendes *mot* biologiske foreldre som unndrar barn fra vedtak om omsorgsovertakelse etter barnevernloven 17. juli 1992 nr 100, eller bistår egne barn opptil 18 år i å holde seg skjult for barnevernsmyndighetene. Ingen av de andre bestemmelsene i strl kap 20 foreslås videreført, jf omtalen av strl §§ 215 til 220 i avsnitt 10.2 nedenfor. Strl § 216 hører da best hjemme i kapitlet her. De handlingene som omfattes av bestemmelsen har etter kommisjonens oppfatning visse likhetstrekk med frihetsberøvelse.

Ikke sjelden overtres strl § 216 ved at den av barnets foreldre som etter separasjon eller skils-

misse ikke bor sammen med barnet fast, forlenger samværet over en viss tid i strid med samværsretten, reiser utenlands med barnet og forblir der over tid eller holder barnets oppholdssted skjult for den andre. Men bestemmelsen rammer ikke den av foreldrene som er alene om omsorgen, og som saboterer den andres samværsrett. I Rt 1995 s 687 gir Høyesterett uttrykk for – som et obiter dictum – at det har mest for seg å tolke bestemmelsen slik at den heller ikke kommer til anvendelse i forholdet mellom foreldre som har inngått avtale om delt omsorg, jf også Høyesteretts kjennelse i Rt 1999 s 1342, der dette spørsmålet berøres, men ikke avgjøres.

Slik bestemmelsen forstås, vil det med andre ord kunne forekomme handlinger som er straffrie selv om de i det ytre synes lite forskjellige fra straffbar unndragelse fra omsorg, og selv om de rammer den andre av foreldrene i et oppløst forhold like hardt. Rettferdighetshensyn kan derfor tale for en utvidelse av virkeområdet slik at samværsberettigede og foreldre med delt omsorg gis samme strafferettslige vern som foreldre med eneomsorg. Dette hensynet er etter kommisjonens mening likevel ikke sterkt nok til å forsvare en antakelig omfattende utvidelse av det strafferettslige ansvaret. Hensynet til barnet taler heller ikke for at foreldrekonflikter som hittil har vært straffrie, bringes inn for domstolene med påstand om straff for mor eller far. Vektlegger man disse siste synspunktene, kan rettferdighetshensyn også brukes som begrunnelse for å oppheve strl § 216.

En mellomløsning kunne være å innsnevre bestemmelsen slik at den bare gjelder for de groveste tilfellene, for eksempel der barnet bringes ut av landet. For øvrig kunne man nøye seg med de mulighetene barneloven 8. april 1981 nr 7 §§ 42 og 48 gir for alternative sanksjoner. Ved å beholde straffebudet markeres på den annen side samfunnets sterke misbilligelse av det å ta seg selv til rette i disse sakene. Kommisjonen går derfor ikke inn for noen slik innsnevring av straffebudet.

Etter ordlyden er det et krav at den som unndras fra noens omsorg, er «umyndig», det vil si under 18 år. Alt i forarbeidene til straffeloven er det bemerket at de fleste fremmede lover den gangen som regel var blitt stående ved et lavere alderstrinn enn vårt. I svensk rett (BrB kap 7 § 4) straffes den som uberettiget skiller et barn under 15 år fra den som har «vårnaden» om barnet, for egenmektighet med barn. Den finske straffeloven har etter en lovendring i 1995 en tilsvarende bestemmelse rettet mot foreldre, fosterforeldre, «vårnadsnavare» eller noen som står barnet nær, og som egenmektig tar hånd om barnet. Aldersgrensen er 16 år.

Hensynet til barnets selvbestemmelsesrett tilsier at aldersgrensen vurderes senket også i Norge.

Noen særlig hjemmel for straffnedsettelse, jf strl § 216 andre ledd, foreslås ikke videreført. Etter kommisjonens forslag til strafferamme vil det uansett være anledning til å idømme bare bot, jf avsnitt 9.12.3 nedenfor.

§ 26–8. Trusler

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 227 første ledd første punktum.

Kommisjonen foreslår imidlertid å sløffe vilkåret om at den straffbare handlingen det trues med, må kunne medføre høyere straff enn «1 Aars Hefte eller 6 Maaneders Fængsel». Etter kommisjonens oppfatning er det ikke behov for en slik uttrykkelig begrensning, så lenge det uansett er et vilkår at trusselen må være egnet til å framkalle alvorlig frykt.

§ 26–9. Grove trusler

Her foreslås det tatt inn en ny bestemmelse om grove trusler. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det som ved grov tvang, jf foran, være naturlig å ta utgangspunkt i de momentene som nevnes som særlig skjerpene omstendigheter i strl § 232 tredje punktum. Dette samsvarer også med gjeldende rett, jf strl § 227 første ledd andre punktum.

§ 26–10. Hensynsløs atferd

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 390 a første ledd.

§ 26–11. Ulovlig inntrenging eller opphold

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse utformet etter mønster av dansk strl § 264 stk 1 om å skaffe seg adgang til fremmed hus eller annet ikke fritt tilgjengelig sted eller om å unnlate å forlate fremmed grunn etter å ha blitt oppfordret til det. Bestemmelsen tenkes å dekke opp for strl § 147 om innbrudd, § 355 om ulovlig inntrenging eller opphold og § 145 første ledd andre alternativ om å bane seg

adgang til en annens låste gjemmer. Det skal ikke være noe vilkår for straffbarheten at inntrengingen har skjedd ved å beskadige en beskyttelse eller ved bruk av stjålet nøkkel mv. Dette er momenter det kan legges vekt på i skjerpene retning innenfor strafferammen. Bestemmelsen bør også søkes utformet slik at den kan anvendes mot blindpassasjerer, særlig på skip, jf kommisjonens omtale av strl § 301 i avsnitt 11.3.2 nedenfor.

§ 26–12. Ærekrenkelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 247 første punktum.

Som hovedregel er det et vilkår for domfellelse etter strl § 247 at utsagnet er usant, jf strl § 249 nr 1. Regelen foreslås innarbeidet i bestemmelsen her. Strl § 249 nr 2, som rammer sanne ærekrenkelser, foreslås innarbeidet i utk § 23–2 om offentliggjøring av private forhold, sammen med strl § 390. Også strl § 390 a, som foreslås videreført i utk § 26–10 om hensynsløs atferd, kan etter omstendighetene ramme sanne utsagn.

Etter loven er vilkåret om usannhet en objektiv straffbarhetsbetingelse. Selv en beskyldning framsett i god tro er med andre ord straffbar dersom den ikke kan bevises. Regelen avviker fra de alminnelige forutsetningene for straff. Som den store hovedregel kreves det at gjerningspersonen har utvist skyld, og i henhold til dekningsprinsippet må skyldkravet være oppfylt i forhold til hele det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet. Kommisjonen slutter seg til Ytringsfrihetskommisjonens forslag om å innføre et skyldkrav i bestemmelsen, jf NOU 1999: 27 s 114–121.

I Høyesteretts dom 20. november 2001 (HR-2001-00019) legger flertallet – i en drøftelse av den såkalte rettsstridsreservasjonen – til grunn at det gjelder et skyldkrav allerede i dag. Dette bygger på en tolking av strl § 247 i samsvar med EMK art 10 om ytringsfrihet, slik denne er anvendt i EMDs praksis. Høyesteretts avgjørelse gjaldt en ærekrenkelsessak anlagt av en påstått voldtektsmann mot kvinnen som mente seg voldtatt. Hun hadde fortalt om hendelsen til nærstående og visse andre personer som ledd i en bearbeidelsesprosess, men kunne ikke føre sannhetsbevis for at det var begått en voldtekt. Siden hun var i aktsom god tro med hensyn til at beskyldningen var sann, mente flertallet at uttalelsene under disse omstendighetene ikke var rettsstridige i forhold til § 247. Kommisjonens forslag om å innføre et skyldkrav innebærer langt på vei en lovfesting av denne rettstilstanden. Skyldkravet vil imidlertid gjelde for ærekrenkelser generelt, ikke bare beskyldninger om voldtekt

framsatt under slike omstendigheter som i det omtalte saksforholdet.

Med hensyn til spørsmålet om hvilken skyldgrad som bør kreves, går Ytringsfrihetskommisjonen inn for å kreve uaktsomhet, men antyder at man kan stille et strengere krav for straff enn for andre reaksjoner, jf s 121. Hensynet til at bestemmelsen skal kunne praktiseres, tilsier etter kommisjonens mening at man ikke går så langt som til å kreve forsett, jf omtalen av strl § 248 i avsnitt 11.3.2 nedenfor. Det er på den annen side ikke spesielle forhold som tilsier at man her bør nøye seg med simpel uaktsomhet, jf kommisjonens generelle synspunkter i avsnitt 4.3 foran. Kommisjonen mener derfor det bør kreves grov uaktsomhet med hensyn til den omstendighet at beskyldningen er usann. Skyldkravet blir dermed et annet enn det kravet om «aktsom god tro» som Høyesterett bygget på i den foran omtalte dommen 20. november 2001.

Også regelen om at ærekrenkeren har bevisbyrden for at utsagnet var sant, jf strl § 249 nr 1, er i strid med de alminnelige forutsetningene for straff. Normalt er det påtalemyndigheten som har bevisbyrden for at den tiltalte er skyldig. Regelen om omvendt bevisbyrde må likevel beholdes av hensyn til praktiseringen av straffebudet. Dersom beskyldningen er helt grunnløs, vil det stort sett være vanskelig eller umulig for påtalemyndigheten å bevise at den er usann.

I tillegg foreslår kommisjonen at ærekrenkelsen må ha skjedd offentlig, jf utk § 2–2 andre ledd, for å være straffbar. En parallell bestemmelse finner man i dag i strl § 247 andre punktum.

I NOU 1995: 10 Reformen innen injurielovgivningen s 55–56 foreslår Straffelovrådet at det tas inn en rettsstridsreservasjon i strl § 247. Forslaget er nærmere drøftet i tilknytning til utk § 3–7 om innskrenkende tolking, jf avsnitt 8.3.8 foran. Kommisjonen går ikke inn for noen slik rettsstridsreservasjon.

Kommisjonen er generelt sett enig i Riksadvokatens synspunkter på straffebestemmelsene mot ærekrenkelser i høringsuttalelsen til NOU 1995: 10, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor. Det gis imidlertid der en *antydning* om innskrenkning av straffebudet til å ramme «uttalelser fremsatt i skadehensikt uten aktverdig grunn». Kommisjonen går ikke inn for å innskrenke straffebudet på denne måten. Når det gjelder kravet om «skadehensikt», er det etter kommisjonens oppfatning lite heldig å innføre slike særlige skyldformer i straffebudene, jf avsnitt 7.5 foran. Man kunne her klare seg uten et hensiktskrav, og nøye seg med å kreve at gjerningspersonen forsettlig skader den injurierte. Kravet om

«aktverdig grunn» synes imidlertid å falle sammen med en vurdering man antakelig må foreta uansett av hensyn til EMK art 10. Det vil derfor ikke innebære noen ytterligere innskrenkning av straffebudet i forhold til dagens rettstilstand.

I de senere årene har Norge tre ganger blitt dømt i Den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg (EMD) på grunn av dommer i ærekrenkelsessaker, som ble ansett for å være i strid med EMK art 10 om ytringsfrihet. Kommisjonen har vurdert om det er sider ved EMDs praksis som bør nedfelle seg i straffebudet mot ærekrenkelser.

I så henseende er det avgjørelsen i saken Nilsen and Johnsen v Norway 25. november 1999 som har størst interesse. Her ble dommen i Rt 1993 s 537 ansett å være i strid med EMK art 10. Bakgrunnen for avgjørelsen var at grensen mellom de utsagnene som det kan kreves bevis for, og de utsagnene som bare er uttrykk for en subjektiv oppfatning, som verken kan bevises eller motbevises, ifølge EMD skal trekkes annerledes. Norsk rett skiller i forhold til strl § 247 mellom *beskyldninger*, som ærekrenkeren må bevise sannheten av, jf § 249 nr 1, og *forhånelser*, som ikke kan være gjenstand for bevis eller motbevis. Forhånelser er bare straffbare etter strl § 246, som rammer krenkelse av en annens æresfølelse, ikke etter strl § 247 om krenkelse av omdømmet. Dette skillet er ikke sammenfallende med EMDs etablerte skille mellom *facts* (fakta) og *value judgments* (vurderinger).

Ytringsfrihetskommisjonen omtaler dette temaet på s 121–125, og anbefaler på s 251 at skillet mellom fakta og vurderinger bør framgå av strl kap 23 om ærekrenkelser. Det antas likevel at en slik lovendring ikke er strengt nødvendig, da skillet mellom faktapåstander og verdivurderinger også ligger implisitt i forslaget til ny § 100 i Grunnloven.

Etter Straffelovkommisjonens oppfatning er det, uavhengig av om det nevnte grunnlovsforslaget blir vedtatt, all grunn til å tro at norske domstoler i stigende utstrekning vil se hen til hvor EMD trekker grensen mellom fakta og vurderinger. Det kan på den bakgrunn vurderes å gi straffebudet en noe annen utforming enn dagens strl § 247.

Et annet forhold som særpreger EMDs praksis i forhold til norsk rettspraksis om ærekrenkelser, er en noe sterkere vektlegging av pressens funksjon som «vaktbikkje», som tilsier at rammene for pressens ytringsfrihet bør være videre enn andres. Dette framgår blant annet av avgjørelsen i saken Tromsø and Stensaas v Norway 20. mai 1999, hvor det, under henvisning til tidligere EMD-avgjørelser, blant annet gis uttrykk for at en viss grad av overdrivelse må være tillatt, og at det ikke er opp til domstolene å fastsette hvilke rapporteringsteknik-

ker journalister skal bruke. Pressens kontrollfunksjon er også understreket i saken *Bergens Tidende and others v Norway* 2. mai 2000. Dette er lagt til grunn av Høyesterett i Rt 2000 s 279.

Etter kommisjonens oppfatning gir ikke den noe videre ytringsfrihet for pressen som kan utledes av EMDs praksis, noen grunn til å endre *straffebudet* mot ærekrenkelse. Dersom prinsippet om ytringsfrihet gjør seg gjeldende i en konkret sak på en slik måte at straff for ærekrenkelser ville være i strid med EMK, er det klart at domstolen bør tolke straffebudet innskrenkende. Dette kan forankres i utk § 3–7 om innskrenkende tolking.

Strl § 250 gir hjemmel for å frita for straff ved provokasjon og retorsjon. Rettspraksis har i stigende utstrekning trukket provokasjon og provokasjonsliknende forhold inn ved selve spørsmålet om det foreligger straffbar ærekrenkelse. Kommisjonen antar, i samsvar med Rt 1993 s 537, at strl § 250 nå har liten betydning som en selvstendig bestemmelse, i alle fall når det gjelder provokasjon. Dette synes mer tvilsomt når det gjelder retorsjon, og bestemmelsen anbefales derfor i nødvendig utstrekning innarbeidet i straffebudet mot ærekrenkelse.

Strl § 254 bestemmer at ansvaret for ærekrenkelse forøvd i blad eller tidsskrift som er trykt i riket, ikke omfatter den som bare har deltatt ved teknisk framstilling eller distribusjon av skriftet. Det samme gjelder for kringkastingssendinger. Regelen innebærer blant annet at de som forestår den tekniske framstillingen, ikke behøver å sette seg inn i innholdet av bladet eller kringkastingssendingen, eller å utøve noen form for sensur, med tanke på å unngå et mulig ansvar for ærekrenkelser. Regelen bør etter kommisjonens oppfatning innarbeides i straffebudet som et eget ledd, som gjør unntak fra utk § 3–2 om medvirkning.

9.12.3 Strafferammer

Bestemmelsene i utk kap 26 verner verdier som er sentrale for borgernes trivsel og trygghet. Spennet i alvorlighet er stort, fra relativt bagatellmessige former for plagsom opptreden til svært alvorlige frihetskrenkelser.

Utk § 26–6 om slaveri er den alvorligste bestemmelsen i dette kapitlet, og kommisjonen foreslår en strafferamme på 15 års fengsel. Avtale om slaveri, jf strl § 225 tredje ledd, bør imidlertid ha en betydelig lavere strafferamme. Kommisjonen foreslår en strafferamme på 6 års fengsel. Dette samsvarer med de foreslåtte strafferammene for andre kriminaliserte forberedelseshandlinger

av tilsvarende alvorlig karakter, jf avsnitt 5.5.2.5 foran.

Grov frihetsberøvelse, jf utk § 26–4, bør også kunne straffes strengt. Kommisjonen antar at en strafferamme på 10 års fengsel vil være passende. Der hvor en frihetsberøvelse har ført til død eller betydelig legemsskade, vil strafferammen etter omstendighetene bli forhøyet på grunn av konkurrans, jf utk kap 27 om vern av liv og legeme. Forutsetningen er at frihetsberøvelsen ansees som grov også når man ser bort fra følgen.

Minstestraffene i strl §§ 223 og 225 foreslås ikke videreført i utk §§ 26–4 og 26–6, jf avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraffer.

Avtale om å begå grov frihetsberøvelse, jf utk § 26–5, bør ha en strafferamme som er lavere enn for tilsvarende fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen foreslår bot eller 3 års fengsel. Tilsvarende strafferamme foreslås også for utk § 26–3 om vanlig frihetsberøvelse.

For utk § 26–2 om grov tvang og utk § 26–9 om grove trusler bør det likeledes fastsettes strafferammer på bot eller fengsel i 3 år. De mer alvorlige tvangs- og trusselovertredselsene skjer ofte i tilknytning til andre lovbrudd, særlig legemskrenkelser. I slike tilfeller vil straffen kunne overstige 3 års fengsel.

For de øvrige overtredelsene som kapitlet omhandler, vil det være tale om strafferammer i det lavere sjiktet. Dette gjelder utk § 26–1 om vanlig tvang, § 26–7 om unndragelse fra omsorg, § 26–8 om vanlige trusler, § 26–10 om hensynsløs atferd, § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold og § 26–12 om ærekrenkelse. De forhøyede strafferammene man i dag finner i strl § 147 andre ledd, ser kommisjonen ikke noe behov for å videreføre.

9.13 Utk kap 27. Vern av liv og legeme

9.13.1 Innhold og avgrensning

Dette kapitlet er en videreføring av strl kap 22 om forbrytelser mot liv, legeme og helbred. Samtlige bestemmelser i utk kap 27 er videreføringer av eksisterende straffebud. Strl §§ 230, 234, 237, 240, 241, 243 og 244 foreslås imidlertid ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Strl § 245 foreslås overført til særlovgivningen, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor. Kommisjonen foreslår videre at kjønnslemlestelsesloven 15. desember 1995 nr 74 § 1 tredje ledd tas inn i utk § 27–8 om samtykke fra den fornærmede, jf nedenfor, og at resten av loven ansees fanget opp av utk §§ 27–3 og 27–4 om vanlig og grov legemsskade.

Som kapitteloverskrift er foreslått «Vern av liv og legeme» uten at «helbred» eller «helse» nevnes uttrykkelig. Som utk kap 25 foreslår kommisjonen samlet en del bestemmelser om vern av helse og miljø. Kommisjonen ønsker så vidt mulig å unngå samme uttrykk i ulike kapitteloverskrifter. Det at «helse» er tatt ut, innebærer ingen innskrenkning av bestemmelsenes anvendelsesområde i forhold til psykiske skadevirkninger.

Språket i kapitlet foreslås modernisert ved at uttrykkene «legemsfornærmelse» og «legemsbeskadigelse» erstattes av «legemskrenkelse» og «legemsskade». Kommisjonen er klar over at uttrykket «legemsskade» strengt tatt bare betegner skadefølgen og ikke den skadegjørende handlingen. Kommisjonen har imidlertid ikke funnet noe annet treffende, moderne uttrykk for selve handlingen. Som fellesbetegnelse for legemskrenkelser og legemsskader benyttes her uttrykket «legemsovertredelse».

De sentrale bestemmelsene i kapitlet er straffebudene mot forsettlig og uaktsomme legemsovertredelser og drap, jf §§ 27–1 til 27–12. For de forsettlig legemsovertredelsene, jf strl §§ 228 til 232, foreslås det forenklinger i lovteksten og lovens oppbygging. Tradisjonelt deler man legemsovertredelsene inn i grader etter hvor alvorlig overtredelsen er. Strl §§ 228, 229 og 231 har til sammen åtte straffalternativer. Siden strafferammen i hvert enkelt tilfelle kan heves i medhold av strl § 232, øker antallet straffalternativer til 16. Flere av disse straffalternativene har samme, eller nesten lik, strafferamme. I tillegg kan straffen for legemsfornærmelser og legemsbeskadigelser heves etter strl § 230 når gjerningspersonen tidligere er straffet for voldsforbrytelser. Det er etter kommisjonens oppfatning unødvendig å operere med en så detaljert gradering av likeartede overtredelser.

Kommisjonen har vurdert å benytte tredelingen i vanlig, grov og liten overtredelse også ved graderingen av legemsovertredelsene. Et slikt system ville imidlertid by på problemer, først og fremst i forhold til hvilken bestemmelse som skal anvendes på de uforsettlige følgene av legemskrenkelser. I stedet har kommisjonen valgt å dele legemsovertredelsene inn i henholdsvis vanlig og grov legemskrenkelse og vanlig og grov legemsskade. Bestemmelsene om grove overtredelser foreslås i utgangspunktet utformet etter samme mønster som andre bestemmelser om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Strl § 230 foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Det foreslås videre at de straffskjerpende momentene i strl § 232 innarbeides i straffebudene mot grove overtredelser, jf § 27–2 om grov

legemskrenkelse og § 27–4 om grov legemsskade. Uforsettlige følger av grunndeliktene, som i dag har egne straffalternativer, jf strl § 228 andre ledd og § 229 andre og tredje straffalternativ, foreslås å inngå blant de momentene som kan gjøre handlingen grov. Endelig foreslås det at de to straffalternativene i strl § 231 slås sammen i andre ledd i § 27–4 om grov legemsskade. Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig med én strafferamme for overtredelser av denne bestemmelsen. Etter forslaget her vil det bli fem straffalternativer for forsettlig legemsovertredelser.

Strl §§ 238 og 239 rammer i dag uaktsom betydelig legemsbeskadigelse og uaktsomt drap. Kommisjonen foreslår å endre skyldkravet til grov uaktsomhet, jf drøftelsen under utk § 27–12 om grovt uaktsomt drap. Kommisjonen foreslår videre å oppheve strl § 237, jf avsnitt 10.2 nedenfor, da slike legemsskader ikke er så alvorlige at de etter kommisjonens oppfatning bør være straffbare når de ikke er begått med forsett. Straffansvaret for (grovt) uaktsom legemsskade foreslås først å innføre ved betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 27–11.

Strl § 233 andre ledd foreslås endret, jf omtalen nedenfor av utk § 27–6 om grovt drap. For øvrig foreslås det ikke endringer i forhold til strl § 233 om drap.

Kommisjonen foreslår ikke å videreføre strl §§ 100 og 101, som rammer drap og legemsovertredelser begått mot Kongen eller Regenten, da de generelle reglene om drap og legemsovertredelser i utk §§ 27–1 til 27–6 ansees tilstrekkelige til å ramme også slike forhold, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Det at overtredelsen er rettet mot Norges statsoverhode, vil veie tungt i totalvurderingen av om overtredelsen er grov etter §§ 27–2, 27–4 og 27–6.

I tillegg til en regel om betydningen av at den fornærmede har samtykket i å bli tilføyd betydelig skade på legeme og helbred, omfatter strl § 235 andre ledd både en regel om drap med den fornærmedes samtykke, og en regel om såkalt «medlidenhetsdrap», hvor samtykke ikke foreligger. Strl § 236 bestemmer hvordan medvirkning til selvmord eller selvpåført betydelig skade på legeme og helse skal behandles strafferettslig. Disse typetilfellene har nær sammenheng med hverandre og har i det vesentlige samme rettsfølge, nemlig at straffen *kan* settes lavere enn minstestrafen eller til en mildere straffart. Den nåværende inndelingen i to paragrafer er noe villedende ved at den gir inntrykk av at det er en sterkere innbyrdes sammenheng mellom drap med samtykke og medlidenhetsdrap enn mellom disse overtredelsene og medvirkning til selvmord. Kommisjonen har vur-

dert det som lite hensiktsmessig å slå reglene sammen i én paragraf. En slik paragraf ville i tilfelle blitt omfangsrik, og det ville budt på problemer å formulere en overskrift som både var dekkende og noenlunde kortfattet. I stedet foreslås det en oppdeling av strl §§ 235 og 236 i tre paragrafer, henholdsvis § 27–8 om samtykke fra den fornærmede, § 27–9 om medvirkning til selvmord og til selvpåført betydelig skade på legeme og helse og § 27–10 om medlidenhetsdrap. I tillegg til regelen om drap med samtykke, skal § 27–8 om samtykke fra den fornærmede regulere betydningen av at den fornærmede har samtykket i å bli tilføyd en vanlig eller grov legemskrenkelse eller legemsskade, jf strl § 235 første og andre ledd.

I § 27–8 foreslås de gjeldende reglene om samtykke til legemsfornærmelse og simpel eller grov legemsbeskadigelse videreført med noen mindre justeringer. Spørsmålet om samtykke til uaktsomme krenkelser er ikke uttrykkelig berørt i straffeloven i dag. Selv om den fornærmede har samtykket i handlingen, kan det i slike tilfeller være vanskelig å avklare hvilke mulige følger av handlingen samtykket omfatter. Samtykket bør derfor kanskje heller ansees som en form for «aksept av risiko», som kan få betydning for uaktsomhetens nedre grense i det enkelte tilfellet, jf Andenæs og Bratholm, *Spesiell strafferett* s 94–95. Etter kommisjonens oppfatning kan det, som i dag, overlates til rettspraksis og juridisk teori å løse disse spørsmålene.

Kommisjonen går inn for å videreføre dagens regler om at straffen for drap kan settes lavere enn minstestrafen eller til en mildere straffart når den fornærmede har samtykket, jf § 27–8, når gjerningspersonen har medvirket til selvmord, jf § 27–9, og når drapet må ansees som medlidenhetsdrap, jf § 27–10. Et *mindretall* i kommisjonen, medlemmene Hauge og Sulland, går inn for at reglene om straffnedsettelse for drap med samtykke og medvirkning til selvmord suppleres med en diskresjonær adgang til straffritak. *Medlemmet Hauge* mener at også regelen om straffnedsettelse for medlidenhetsdrap bør suppleres med en diskresjonær adgang til straffritak.

Reglene i strl §§ 387 og 242 foreslås videreført i utk § 27–13 om forsømmelse av hjelpeplikt og § 27–14 om hensettelse i hjelpeplikt mv.

De skisserte forandringene nødvendiggjør visse endringer i rekkefølgen av bestemmelsene om legemsovertredelser og drap. I hovedtrekk er rekkefølgen likevel den samme som i strl kap 22.

I St meld nr 21 (1999–2000) s 21 gikk Regjeringen inn for å innarbeide FN's torturkonvensjon 10. desember 1984 i norsk lovgivning ved en sær-

skilt straffebestemmelse mot tortur på bakgrunn av en anbefaling fra FN's komité mot tortur. En slik bestemmelse måtte i tilfelle utformes i overensstemmelse med torturkonvensjonen art 1, og dermed omfatte overtredder som i dag rammes av de straffebudene som generelt retter seg mot legemsovertredelser, tvang, trusler og misbruk av offentlig myndighet, jf utk §§ 27–1 til 27–4, 26–1 og 26–2, 26–8 og 26–9 og 22–1 og 22–2. Etter kommisjonens oppfatning er disse bestemmelsene tilstrekkelige i forhold til å ramme torturhandlinger. En særskilt straffebestemmelse ville blant annet by på avgrensingsproblemer i forhold til de nevnte straffebudene. Heller ikke Sverige, Danmark eller Finland har særskilte straffebud rettet mot tortur.

9.13.2 De enkelte bestemmelsene

§ 27–1. Legemskrenkelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 228 første og tredje ledd om legemsfornærmelse. Bestemmelsen bør, som i dag, omfatte både vold og andre krenkelser som fysisk rammer legemet.

Strl § 228 tredje ledd har vært kritisert for å være noe vanskelig å finne ut av, siden den i ett punktum behandler spørsmålet om straffritak både for angriperen (retorsjon) og for den som har svart på angrepet (provokasjon), jf Andenæs og Bratholm, *Spesiell strafferett* s 55. Kommisjonen foreslår at den nye bestemmelsen blir redigert slik at den skiller klarere mellom disse to tilfellene. Det bør framgå av lovteksten at straffrihet ved retorsjon også kan innrømmes når gjengjeldeshandlingen var en legemsskade etter § 27–3 eller § 27–4. Likeledes bør det framgå av lovteksten at straffrihet kan innrømmes ved provokasjon når provokasjonshandlingen var en legemsskade. Dette er i samsvar med den alminnelig antatte tolkingen av strl § 228 tredje ledd og innebærer derfor ingen realitetsendringer.

§ 27–2. Grov legemskrenkelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov legemskrenkelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredder i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredder kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er

nevnt i strl §§ 228 andre ledd og 232. Oppregningen i § 232 bør imidlertid kunne forenkles noe i forhold til i dag. Dette innebærer at uforsettlig følger i form av legemsskade, betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 2-3, eller død blir viktige momenter ved vurderingen. Andre momenter som bør nevnes i lovteksten, er at overtredelsen var uprovosert, ble begått mot en forsvarsløs person eller av flere i fellesskap, jf strl § 232 tredje punktum. Det foreslås også nevnt at overtredelsen er begått på en særlig rå eller farlig måte. Dette skal dekke alternativene «Kniv eller andet særlig farlig Redskap», «udført paa en særlig smertevoldende Maade» og «om den har karakter av mishandling». Men også andre forhold, for eksempel planmessig utføring, kan gjøre overtredelsen særlig rå. Overtredelse ved bruk av gift eller andre sunnhetsskadelige stoffer, jf § 232 første punktum, trenger ikke å nevnes særskilt. Dette er forhold som etter omstendighetene kan medføre at overtredelsen ansees begått på en særlig farlig måte. Det momentet at overtredelsen var «rasistisk motivert», foreslås videreført fra strl § 232 tredje punktum. Det foreslås likevel ikke gitt noen oppregning av alle sterkt diskriminerende holdninger som bør kunne gjøre at en overtredelse regnes som grov. Siden det skal foretas en helhetlig vurdering av overtredelsen, hvor også andre momenter kan ha betydning enn de som er uttrykkelig nevnt, vil en overtredelse etter omstendighetene kunne regnes som grov også når den er motivert av diskriminerende holdninger til for eksempel homofile eller til politiske meningsmotstandere. Med den ordningen kommisjonen går inn for, blir det for øvrig unødvendig å nevne samlealternativet «andre særdeles skjerpende omstendigheter», jf strl § 232 første punktum, i bestemmelsen.

Det følger av forslaget til utk § 3-11, jf avsnitt 8.3.12 foran, at gjerningspersonen må ha utvist uaktsomhet i forhold til en uforsettlig følge av legemskrenkelsen for at den skal kunne tas i betraktning. De andre straffskjerpende momentene som er nevnt ovenfor, må være omfattet av forsettet.

Også ved grov legemskrenkelse bør det, som i dag, være mulig med straffritak for provokasjon og retorsjon.

§ 27-3. Legemsskade

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 229 første straffalternativ. Dagens skille mellom legemsfornærmelser og legemsbeskadeligelse blir dermed videreført i den nye loven.

§ 27-4. Grov legemsskade

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov legemsskade. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Straffen for legemsbeskadigelse etter strl § 229 første straffalternativ, jf § 27-3 foran, kan i dag forhøyes dels når handlingen har hatt uforsettlig følger som nevnt i strl § 229 andre og tredje straffalternativ, dels – og eventuelt i tillegg til forhøyelsen i tredje straffalternativ – når det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter som nevnt i strl § 232. I tillegg har man i dag en egen bestemmelse om grov legemsbeskadigelse i strl § 231, også her med mulighet for straffskjerpelse etter § 232. Kommisjonens forslag til ny bestemmelse om grov legemsskade er ment å omfatte alle de nevnte bestemmelsene.

I bestemmelsens første ledd foreslår kommisjonen tatt inn de momentene som det blant annet skal legges vekt på ved vurderingen av om overtredelsen skal ansees som grov. Her vil det være naturlig å bygge på både strl § 229 andre og tredje straffalternativ og § 232. Som nevnt i omtalen av § 27-2 om grov legemskrenkelse foran, vil det være tale om momenter som dels krever uaktsomhet, dels må være omfattet av forsettet. Siden det langt på vei er tale om de samme momentene som i § 27-2, bør det overveies å utforme første ledd som en henvisning til denne bestemmelsen.

Selv om kommisjonen foreslår at maksimumsstraffen for overtredelse av § 27-4 skal være lavere enn for grov legemsbeskadigelse i dag, hvor straffen kan bli fengsel inntil 21 år, blir det tale om et stort spenn i straffverdighet innenfor samme bestemmelse. Det foreslås derfor at overtredelser som subsumeres som grove legemsbeskadeligelse etter strl § 231 i dag, blir skilt ut i et eget andre ledd med en høyere strafferamme. Også anvendelsen av dette leddet bør bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering, men det bør være et nødvendig vilkår at det foreligger forsett om tilføyelse av betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 2-3. Kommisjonens forslag til bestemmelse om grov legemsskade får etter dette et videre anvendelsesområde enn dagens bestemmelse om grov legemsbeskadigelse i strl § 231.

Strl § 231 andre punktum inneholder i dag en forhøyet strafferamme for tilfeller hvor gjerningspersonen har handlet med overlegg, og hvor den

fornærmede døde som følge av handlingen. Etter kommisjonens syn er det ikke behov for noen slik sidestrafferamme her. Se for øvrig avsnitt 7.5.10 foran.

§ 27–5. *Drap*

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 233 første ledd om drap.

§ 27–6. *Grovt drap*

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt drap. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 233 andre ledd, med noen modifikasjoner.

Etter strl § 233 andre ledd kommer den strenge strafferammen for drap alltid til anvendelse når gjerningspersonen har handlet med overlegg. Etter kommisjonens oppfatning er det ikke behov for å beholde overlegg som en særlig skyldform, jf avsnitt 7.5.10 foran. Siden det her skal foretas en skjønnsmessig helhetsvurdering av om drapet er grovt, vil et eventuelt overlegg dessuten verken være nødvendig eller tilstrekkelig til at bestemmelsen om grovt drap kommer til anvendelse. Som et viktig moment ved vurderingen av om drapet er grovt, bør lovteksten i stedet nevne den omstendighet at overtredelsen var planmessig utført. Dette momentet har også vært sentralt ved vurderingen av om det foreligger overlegg.

Kommisjonen går generelt ikke inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Gjentakelse foreslås på denne bakgrunn ikke tatt inn i lovteksten som moment ved vurderingen av om drapet er grovt. Derimot kan det tas hensyn til gjentakelse ved utmålingen av straff innenfor grunnstrafferammen.

Gjerningspersonens motiv kan generelt være et moment ved vurderingen av om overtredelsen er grov, jf avsnitt 5.4.5.3 foran. I bestemmelsen om grovt drap har kommisjonen likevel funnet grunn til å nevne uttrykkelig den omstendighet at handlingen er begått «for at lette eller skjule en anden Forbrydelse eller unddrage sig Straffen for en saadan», jf strl § 233 andre ledd. Som følge av forslaget

om å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser, må imidlertid det nåværende vilkåret om «forbrydelse» endres slik at momentet omfatter enhver overtredelse. I de fleste sammenhenger hvor straffeloven i dag krever hensikt, går kommisjonen inn for at det i stedet skal kreves forsett, jf avsnitt 7.5 foran. I dette tilfellet mener kommisjonen imidlertid at hensiktskravet bør opprettholdes, jf avsnitt 7.5.9 foran.

§ 27–7. *Avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse*

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 233 a. Bestemmelsen ble vedtatt ved lov 3. desember 1999 nr 82 etter forslag i NOU 1993: 3 Strafferettslige regler i terroristbekjempelsen, jf Ot prp nr 64 (1998–99) s 131–133 og s 143–144.

I sin utredning for Straffelovkommisjonen om kriminalisering av forberedelseshandlinger, jf avsnitt 4.5 foran, har også professor dr juris Erling Johannes Husabø anbefalt en kriminalisering av forberedelse til drap. Husabø uttaler at de fleste drap riktignok utføres spontant, og gjerne bare av én person, men at det også forekommer nøye planlagte attentater mot enkeltpersoner, jf NOU 1997: 15 Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet s 40–46. Derimot har han uttrykt skepsis til å kriminalisere forberedelse til overtredelse av strl § 231, blant annet fordi en avtale om å begå legemsovertredelser antakelig ofte vil være uklar med hensyn til om det skal tilføyes en betydelig skade på legeme og helse, jf strl § 9 og utk § 2–3. I en rettssak kan det da være vanskelig å bevise at avtalen rammes av straffebudet. På mistankestadiet antar Husabø dessuten at en slik bestemmelse kan få videre konsekvenser enn ønskelig fordi det altfor lett vil kunne foreligge en mistanke om at det er gjort en avtale som er av et slikt innhold at den gir grunnlag for bruk av tvangsmidler.

Kommisjonen mener likevel at det er behov for et slikt straffebud. Avtaler om særlig alvorlige legemsovertredelser kan blant annet forekomme innenfor organiserte, kriminelle miljøer, for eksempel i forbindelse med pengeinnkreving. Forbudet mot forberedelse av slike handlinger gir adgang til å gripe inn mot planlagte overtredelser før disse blir begått. Også den nåværende bestemmelsen i strl § 233 a rammer avtale om grov legemsbeskadigelse, jf strl § 231. Denne avgrensningen nedad foreslås beholdt. I tillegg til avtale om drap bør bestemmelsen derfor bare ramme avtale om overtredelse av utk § 27–4 andre ledd om betydelig skade på legeme og helse.

Det er bare forberedelseshandlinger i form av avtaler som foreslås kriminalisert. I nyere rettspraksis er grensen for straffbart forsøk på drap trukket så pass vidt at avtale etter kommisjonens oppfatning står igjen som den formen for forberedelse som det er mest praktisk å strafflegge, jf Rt 1995 s 1738. Andre forberedelseshandlinger er heller ikke foreslått kriminalisert i Husabøs utredning, jf avsnitt 4.5.3 foran.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil føre til en viss utvidelse av det straffettslige ansvaret.

§ 27–8. Samtykke fra den fornærmede

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 235, med unntak av handlingsalternativet medlidenhetsdrap i andre ledd, som foreslås regulert i § 27–10.

Bestemmelsen bør for det første inneholde en regel om at samtykke til legemskrenkelse fritar for straff, jf strl § 235 første ledd. Regelen skal gjelde både vanlig og grov legemskrenkelse.

For det andre skal bestemmelsen omhandle betydningen av samtykke til legemsskade, jf strl § 235 første ledd. I delutredning I s 140 ga den tidligere kommisjonen uttrykk for at bestemmelsen går for langt i å la samtykke til legemsbeskadigelse frita for straff. Det ble vist til at samtykke i dansk og svensk rett ikke har straffriende virkning ved like alvorlige krenkelser som hos oss, og at også straffelovens forarbeider gir uttrykk for tvil om samtykke bør virke straffriende ved legemsbeskadigelser. Det ble også vist til Skeies eksempel om at en medisinsk student som får lov til å sage av en annens finger for å øve seg i amputasjon, vil oppnå straffrihet etter dagens regel. Den tidligere kommisjonen mente likevel at det fortsatt bør være straffritt å begå en legemsbeskadigelse med samtykke såfremt handlingen har et berettiget formål, og nevnte som eksempel handlinger som er vanlig akseptert innenfor tillatte former for sport og idrett, for eksempel amatørboxning.

Den nåværende kommisjonen går inn for å videreføre regelen om at samtykke til legemsskade fritar for straff. Regelen bør gjelde også for handlinger som subsumeres som grov legemsskade etter utk § 27–4 første ledd. Dette er i samsvar med dagens rettsstilstand.

For betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 27–4 andre ledd, bør regelen fortsatt være at samtykke ikke fritar for straff. Som følge av forslaget om å oppheve minstestrafen for slike overtredelser, jf avsnitt 9.13.3 nedenfor, er det lite behov for

en hjemmel for å sette straffen lavere enn minstestrafen eller til en mildere straffart, jf strl § 235 andre ledd. Kommisjonen peker på at det i utk § 14–1 andre ledd foreslås en generell hjemmel for straffnedsettelse under svært formildende omstendigheter, som kan brukes dersom man i spesielle tilfeller ønsker å idømme en mildere straffart enn (betinget) fengsel.

De foreslåtte reglene om samtykkets betydning ved vanlig og grov legemsskade er ikke ment å endre rettsstilstanden med hensyn til adgangen til å foreta operative inngrep i behandlingsøyemed. Det har vært framholdt at straffriheten for slike inngrep enten kan begrunnes med at helbredende inngrep ikke kan betraktes som legemsskade, eller med at det helbredende formålet sammen med pasientens samtykke må gjøre inngrepet rettmessig, jf Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett s 80. Uansett begrunnelse er alle enige om resultatet.

Som omhandlet i avsnitt 11.2.2.13 nedenfor foreslår kommisjonen at kjønnslemlestelsesloven 15. desember 1995 nr 74 overføres til straffeloven. Lovens § 1 tredje ledd bestemmer at kvinnens samtykke til kjønnslemlestelse eller rekonstruksjon av kjønnslemlestelse ikke fritar for straff. Kjønnslemlestelse vil ofte være en betydelig skade på legeme og helse etter utk § 2–3, jf § 27–4 andre ledd, ved at kvinnen taper eller får vesentlig svekket «... en sans, et viktig organ eller en viktig legemsdel ...». Det kan imidlertid stille seg tvilsomt i hvilken grad rekonstruksjon av kjønnslemlestelse er en betydelig skade på legeme og helse. Siden det derfor i noen grad er gjort unntak fra de samtykkereglene som ellers gjelder, foreslås kjønnslemlestelsesloven § 1 tredje ledd videreført som eget ledd i bestemmelsen her.

Spørsmålet vedrørende hvilke rettslige virkninger det bør ha at den fornærmede har samtykket, er særlig omstridt når det gjelder samtykke til drap. Dette har blant annet sammenheng med at drap er en av de alvorligste overtredelsene i straffeloven. Uttrykket «samtykke» er her noe villedende, da det omstridte først og fremst er hvilken betydning man skal tillegge den dreptes egen anmodning om bistand. Selv om det i en anmodning ligger noe mer enn bare et samtykke, opprettholdes den vanlige terminologien i det følgende. Drøftelsen nedenfor har også betydning for de beslektede spørsmålene om medvirkning til selvmord, jf strl § 236, og såkalt «medlidenhetsdrap», jf strl § 235 andre ledd, som imidlertid foreslås regulert i egne bestemmelser, jf utk § 27–9 om medvirkning til selvmord og til selvpåført betydelig skade på legeme og helse og § 27–10 om medlidenhetsdrap.

Ved behandlingen av disse spørsmålene er det vanlig å skille mellom såkalt «passiv» og «aktiv» dødshjelp.

Det er alminnelig enighet om at legen kan unnlate å behandle en pasient som ber om å få slippe behandling (passiv dødshjelp). Men strl § 387 første ledd nr 1 setter grenser for hvor langt man kan respektere den enkeltes ønske om å få dø. Bestemmelsen vil blant annet kunne ramme den som unnlater å hindre noen i å begå selvmord. Unnlattelse av å foreta behandling kan også rammes av strl § 387, når pasienten ikke positivt har frabedt seg å bli behandlet. Det er imidlertid enighet om at en utsiktsløs behandling kan unnlates eller avbrytes dersom legen bygger på et forsvarlig lege-etisk skjønn, jf Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett s 29–30. I enkelte tilfeller kan det være tvilsomt om det er strl § 387 eller strl § 233 om forsettlig drap som kommer til anvendelse, jf Rt 1978 s 147.

Med aktiv dødshjelp menes gjerne en aktiv handling som leder til avslutningen av noens liv. Av og til ansees likevel en aktiv handling som passiv dødshjelp, for eksempel når legen slår av respiratoren slik at pasienten dør. Men det er aktiv dødshjelp om legen gir pasienten en dødelig sprøyte. Grensen mellom aktiv og passiv dødshjelp er ikke avgjørende for handlingens straffbarhet. Men det er ved aktiv dødshjelp at forholdet til strafferetten blir særlig påtrengende.

Saken i Rt 2000 s 646 gjaldt en lege som sto tiltalt for å ha gitt en terminalt syk pasient dødelige injeksjoner av morfin og ketogan etter uttrykkelig anmodning fra pasienten. Forsvareren nedla påstand om frifinnelse prinsipalt på grunnlag av at handlingen ikke var rettsstridig, subsidiært på grunnlag av strl § 47 om nødrett. Dette ble ikke tatt til følge av Høyesterett. Etter Høyesteretts syn var det riktignok slik at ethvert straffebud i prinsippet kan tolkes innskrenkende i medhold av den alminnelige rettsstridsreservasjonen, og at nødrettsbestemmelsen gjelder generelt i forhold til de enkelte straffebestemmelsene, slik at en handling kan bli straffri selv om den omfattes av vedkommende straffebud. Høyesterett mente imidlertid at strl § 235 andre ledd må forstås slik at lovgiveren har tatt uttrykkelig stilling til hvordan drap med samtykke og drap forøvet av medlidenhet overfor den håpløst syke skal behandles strafferettslig. Det ble framholdt at «noen bestemmelse om straffrihet for medlidenhetsdrap av den håpløst syke synes ikke å ha vært i lovgiverens tanker, heller ikke på nødrettsgrunnlag». Etter Høyesteretts oppfatning hadde lovgiveren «truffet det bevisste valg at det for en drapshandling som foretas for å befri en håpløst syk fra hans eller hennes lidelser, og som even-

tuelt også skjer med den dreptes samtykke, kan idømmes en lavere straff enn den som ellers gjelder for drap, men ikke at handlingen skal være straffri».

Forsvareren hadde videre anført at dersom Høyesterett fant handlingen urettmessig, ville det oppstå en vanskelig grensdragning i forhold til tilfeller av såkalt terminal sedering eller «dobbelteffekttilfellene», hvor uhelbredelig syke eller døende behandles for sterke smerter med medikamenter som i mange tilfeller vil forkorte deres liv. Slik behandling ansees som rettmessig både i juridisk litteratur og i det medisinske fagmiljøet. Til dette bemerket Høyesterett at den tiltalte handling skilte seg fra legebehandling av smerter som i livets slutfase ikke kan lindres på annen måte enn gjennom tilførsel av smertestillende medikamenter, selv om slike medikamenter etter omstendighetene kan medvirke til at pasientens liv forkortes. Det som skiller rettmessig smertebehandling fra drap, var etter Høyesteretts syn at slik behandling har til formål å lindre smerter, ikke å avslutte livet. Den tiltalte hadde ikke tilpasset dosene med morfin og ketogan med det for øye bare å lindre smerter. Tvert om sørget han for at morfindosen og ketoganoppløsningen var slik at pasientens liv der og da ble avsluttet. Det legges her vekt på om *formålet* med behandlingen bare er å lindre smerte, eller også å avslutte livet. Som påpekt av Andersen, LoR 2000 s 321–322 er det legeprofesjonen selv som opprinnelig har trukket formålet inn som en relevant faktor. Et eventuelt formål i den ene eller andre retningen kan være veiledende for den enkelte lege som skal treffe en vanskelig avgjørelse. For en senere juridisk vurdering av utenforstående kan imidlertid formålet være vanskelig å bringe på det rene, og samme handling kan tenkes å ha flere motiver. Dette kan tale for at man så langt som mulig bør avgrense det rettmessige etter objektive kriterier.

Kommer man utenfor forholdet mellom helsepersonell og pasienter, skal det mer til for å regne handlinger som forkorter eller avbryter noens liv som rettmessige, jf for eksempel Rt 1999 s 1898, som bare gjelder spørsmålet om straffutmåling for et medlidenhetsdrap som den drepte muligens kan ha samtykket i, uten at det ble tatt uttrykkelig stilling til dette bevissspørsmålet.

Samtykke alene kan etter dagens straffelov ikke gi grunnlag for straffrihet. Straffleggingen av drap med samtykke bygger etter lovforarbeidene på et prinsipp om at livet er et uavhengelig gode, det vil si et rettsgode som man ikke kan slutte bindende avtale om å gi avkall på. Mot dette har det vært hevdet at den enkeltes livssyn og valg om å dø

ikke bør overprøves av lovgivningen. Men det later til å være enighet om at ingen bør kunne *pålegges* å yte aktiv dødshjelp. Uenigheten gjelder hvorvidt det bør være straffbart å etterkomme noens ønske om hjelp til å dø.

Drap av en samtykkende er også straffbart etter lovgivningen i de andre vest-europeiske land. I Nederland har imidlertid påtalemyndighet og domstoler gått langt i å akseptere aktiv dødshjelp ut fra et nødrettsprinsipp. Etter denne praksisen veier hensynet til å spare pasienten for lidelse på visse vilkår så tungt at det regnes som akseptabelt å ta liv. Denne praksisen er i Nederland blitt fulgt opp med positiv regulering av når aktiv dødshjelp kan ytes, senest ved en lov om avbryting av liv etter anmodning og om assistert selvmord, som ble vedtatt 10. april 2001. Aktiv dødshjelp foretatt i samsvar med kriteriene i denne loven ble samtidig avkriminalisert.

Flere land, deriblant Danmark, har særregler om lavere straff i de tilfellene hvor drapet er skjedd med samtykke, jf dansk strl § 239. I Finland inneholdt strl kap 21 § 3 tidligere en slik regel, som i 1995 ble endret til en regel om drap under formildende omstendigheter. Etter svensk rett gjelder som utgangspunkt BrB kap 3 § 1 om «mord», men når overtredelsen er skjedd med den dreptes samtykke, er det aktuelt å benytte den mildere § 2 om «dråp», jf NJA 1979 s 802.

I Norge har det vært hevdet at straffelovens regler om nødrett, jf strl § 47, kan anvendes i tilfeller av aktiv dødshjelp, jf Andorsen, Strafferettslig nødrett s 128 flg. I Rt 2000 s 646, som er omtalt ovenfor, ga imidlertid Høyesterett uttrykk for at nødrettsbestemmelsen ikke kunne anvendes i tilfeller av drap med samtykke. Etter kommisjonens oppfatning bør man likevel ikke utelukke nødrett som straffrihetsgrunn i ethvert drapstilfelle, heller ikke når den drepte har samtykket. Det kan forekomme ekstreme nødssituasjoner hvor nødrettsbestemmelsen bør kunne benyttes, jf avsnitt 8.3.5 foran om nødrett.

Det har i de senere årene vært reist krav om at aktiv dødshjelp i en viss utstrekning bør bli tillatt. I 1992 utarbeidet de juridiske professorene Johs. Andenæs, Anders Bratholm og Finn Seyersted et utkast til lovendringer, hvor strl § 235 andre ledd foreslås gitt følgende tilføyelse: «Er handlingen foretatt for å imøtekomme en bestemt og veloverveiet anmodning kan straffen falle helt bort.» Strl § 236 ble prinsipielt foreslått opphevet, subsidiært innskrenket til å ramme psykisk medvirkning til selvmord ved «oppfordring eller tilskyndelse». Lovutkastet med begrunnelse er publisert i LoR 1993 s 144–146. I Dok nr 8: 66 (1997–98) ble det på

denne bakgrunn foreslått at regjeringen skulle foreta en nærmere utredning av spørsmålet om straffelovens bestemmelser om aktiv dødshjelp burde endres, men forslaget fikk ikke tilslutning, jf Innst S nr 173 (1997–98). Lovutkastet har etter sin ordlyd en generell rekkevidde. Det åpner for bortfall av straff uavhengig av om den som anmodet om dødshjelp, var i terminalfasen. Det må imidlertid antas at lovforslaget ikke i utgangspunktet var beregnet på unge og friske personer. En slik generell rekkevidde kunne man muligens tolke bort ved å hevde at anmodningen i slike tilfeller aldri ville oppfylle kravet om å være «veloverveiet». Det ville uansett dreie seg om en diskresjonær hjemmel for strafffritak. Likevel ville en slik bestemmelse etter kommisjonens syn rekke for langt.

Et sentralt, etisk spørsmål er om det i spesielle situasjoner vil være i samsvar med et grunnleggende krav om barmhjertighet å yte aktiv dødshjelp. Det kan være etisk vanskelig ikke å etterkomme et slikt ønske, særlig når det fremmes av en person som har sterke lidelser, uten at det er håp om bedring. Den norske lægeforening har imidlertid hittil vært avvisende til aktiv dødshjelp, som antakelig av mange leger oppfattes som sterkt i strid med selve legegjerningen. Lægeforeningens etiske regler for leger § 5 lyder:

«Legen må ved livets avslutning vise respekt for pasientens selvbestemmelsesrett. Aktiv dødshjelp, dvs tiltak som har til hensikt å framskynde en pasients død, må ikke anvendes. En lege må ikke hjelpe pasienten til selvmord. Å avslutte eller ikke sette i gang hensiktsløs behandling, er ikke å regne som aktiv dødshjelp.»

Det har også vært vist til den hippokratiske legeeden, hvor det blant annet heter: «Jeg vil ikke, om jeg blir bedt om det, gi noen et dødelig medikament, og heller ikke vil jeg meddele noen råd i den saks anledning.»

Både tilhengerne og motstanderne av en utvidet adgang til dødshjelp er enige om at dødshjelp ikke skal være løsningen i tilfeller hvor helsevesenet mangler ressurser til å yte den nødvendige behandlingen, og at det er viktig å styrke tilbudet til pasienter i livets slutfase, jf NOU 1999: 2 Livshjelp. Derimot er det delte meninger om en utvidet, men likevel begrenset adgang til dødshjelp kan føre til «utglidninger» på dette området. Dels kan manglende ressurser til pleie og behandling påvirke den enkelte pasientens følelse av at livet har mistet sin mening. Dels kan en følelse av å ligge samfunnet til byrde, kanskje i kombinasjon med et virkelig eller innbilt press fra omgivelsene,

tenkes å påvirke vedkommendes valg. På den annen side har det vært hevdet at slike farer ikke bør hindre den enkelte terminalpasient som har gjort sine selvstendige overveininger, i å få den eneste tilgjengelige hjelp mot et langt og smertefullt sykeleie.

Debatten om straffbarheten av dødshjelp berører også mer grunnleggende livssynsspørsmål. For mange vil holdningen til slike spørsmål være avgjørende for hvilket syn man har på aktiv dødshjelp. Mange livssyn, både religiøse og filosofiske, går ut på at livet er hellig og ukrenkelig. I kristen teologi er det sterke tradisjoner for å mene at den som tar sitt eget liv, fratar seg muligheten for anger og nåde. Denne læren har tidligere flere steder blitt trukket så langt at man har hatt straff for selvmord, for eksempel ved vanæring av den avdødes minne, inndragning av formuen mv. Også forsøk på selvmord har til tider blitt straffet. I moderne kristen teologi er disse holdningene ikke like framtrædende. En konsekvens av dette menneskesynet er at man heller ikke aksepterer drap med samtykke, medlidenhetsdrap eller medvirkning til selvmord – og dette er det også i dag bred enighet om i de fleste kristne miljøer. Men ikke alle er enige i at livet er det høyeste gode. Enkelte filosofer har således hevdet at livet bare har verdi så lenge det er menneskeverdig. De teologiske og filosofiske spørsmålene som det her bare er gitt en kort oppsummering av, er særdeles omfattende og vanskelige, og det er ikke rom for noen mer utførlig behandling av dem i denne utredningen.

Kommisjonen går samlet inn for å videreføre bestemmelsen i strl § 235 andre ledd om at straffen for drap kan settes lavere enn minstestrafen eller til en mildere straffart når den drepte samtykket i handlingen. Den foreslåtte bestemmelsen i utk § 14–1 andre ledd gir adgang til slik nedsettelse av straffen når det foreligger svært formildende omstendigheter, og kunne etter omstendighetene vært anvendt i slike tilfeller. Kommisjonen mener likevel at det her er grunn til å beholde en spesialregel.

Et *flertall*, lederen Høgetveit og medlemmene Coward og Fossgard, mener bestemmelsen her ikke bør suppleres med noen adgang til straffritak. Flertallet viser til den argumentasjonen som er gitt ovenfor, og særlig til at man med en slik rettstilstand ikke kan utelukke at enkelte vil kunne ta sitt valg om å anmode om å bli drept på bakgrunn av et virkelig eller innbilt press fra omgivelsene.

Et *mindretall*, medlemmene Sulland og Hauge, foreslår å supplere regelen i strl § 235 andre ledd om straffnedsettelse for drap med samtykke med en bestemmelse om at det også kan fritas for straff

dersom drapet ble foretatt etter en «bestemt og veloverveid anmodning» fra den drepte, jf formuleringene i forslaget fra de juridiske professorene Johs. Andenæs, Anders Bratholm og Finn Seyersted, som er gjengitt foran. Mindretallet mener at det i tillegg bør kreves at man står overfor en person som er terminalt syk, eller at døden av andre grunner er nært forestående. Mindretallet mener at en slik bestemmelse om straffritak vil være et nødvendig supplement til utk § 3–4 om nødrett, jf avsnitt 8.3.5 foran. Den generelle bestemmelsen om straffritak i utk § 3–16 andre ledd, som det samme mindretallet går inn for, jf avsnitt 8.3.17 foran, vil heller ikke i tilstrekkelig grad ivareta de spesielle behov som gjør seg gjeldende i disse tilfellene. Det er grunn til å ha en egen bestemmelse fordi en slik særbestemmelse kan oppstille mer spesifikke vilkår. Anmodningen må være «bestemt», og altså ikke inneholde noen uklarhet med hensyn til at dette er pasientens ønske. Den må videre være «veloverveid», noe som innebærer krav både med hensyn til pasientens mentale tilstand og med hensyn til at vedkommende ut fra sine forutsetninger har foretatt et solid fundert valg og fastholdt dette over noen tid. Etter hvert som utviklingen innen medisinen gir stadig større muligheter for livsforlengende behandling, kan en slik regel etter mindretallets oppfatning demme opp for en utvikling hvor aktiv dødshjelp gis i det stille, uten at helsepersonellet foretar de grundige vurderingene av anmodningen og pasientens tilstand som de foreslåtte vilkårene legger opp til. Mindretallet understreker videre at det på samme måte som etter forslaget fra professorene Andenæs, Bratholm og Seyersted vil dreie seg om en diskresjonær adgang til straffritak, og at flere andre momenter vil kunne komme inn i den skjønnsmessige vurderingen domstolene vil måtte foreta i hvert enkelt tilfelle. Mindretallet foreslår ingen tilsvarende straffritaksregel for tilfeller hvor den fornærmede har samtykket i å bli tilføyd betydelig skade på legeme og helse. Det er her ikke avgjørende at drap normalt må vurderes som mer straffverdig enn betydelig skade på legeme og helse. I begge tilfeller dreier det seg om overtredelser som i seg selv er meget alvorlige, men med den vesensforskjell at drap etter mindretallets syn i ekstraordinære tilfeller kan være nødvendig for å befri personer fra lidelse i livets sluttfase.

§ 27–9. Medvirkning til selvmord og til selvpåført betydelig skade på legeme og helse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 236.

Også i Danmark har man et straffebud som uttrykkelig rammer medvirkning til selvmord, jf dansk strl § 240. Sverige og Finland har derimot ingen særregler om dette, og medvirkning til selvmord ansees da i utgangspunktet ikke som straffbar. Ingen av de øvrige nordiske land har noe straffebud som uttrykkelig rammer medvirkning til selvpåført betydelig skade på legeme og helse.

Kommisjonen går samlet inn for å videreføre regelen om at det er straffbart å medvirke til at noen påfører seg selv en betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 2-3 og § 27-4 andre ledd. Den nåværende hjemmelen for å idømme lavere straff enn minstestrafen eller en mildere straffart, foreslås sløyfet, jf § 27-8 ovenfor. Behovet for en slik hjemmel er lite, ettersom kommisjonen foreslår å oppheve regelen om minstestraft i nåværende strl § 231. Utk § 14-1 andre ledd gir ellers en generell adgang til å idømme en mildere straffart dersom det foreligger svært formildende omstendigheter.

Spørsmålet om strafflegging av medvirkning til selvmord har nær tilknytning til spørsmålet om drap med samtykke, og temaet er drøftet i større bredde under § 27-8 ovenfor. I tillegg til det som er anført der, er det imidlertid særlige momenter som må tas med i en vurdering av regelen om medvirkning til selvmord. Medvirkningen kan være rent *fysisk*, for eksempel hvor den avdøde trengte bistand til å skaffe en dødelig dose gift eller medisiner, men selv var i stand til å innta dette. Medvirkningen kan også være *psykisk*, ved at gjerningspersonen har støttet den avdøde i de overveiningene som ledet fram til handlingen. Endelig kan medvirkningen være både fysisk og psykisk, jf Salten herredsretts dom 1. desember 2000 i sak nr 00-00438, som gjaldt et tilfelle hvor en 21-årig jente tok sitt eget liv med bistand fra en jevn gammel venn.

Grensen mot et drap med samtykke kan i enkelte tilfeller være hårfin. I Andenæs og Brattholm, Spesiell strafferett s 42 nevnes det som eksempel at «gjerningsmannen heller en dødbringende gift i den sykes munn fordi han ikke er i stand til å føre glasset til munnen selv». Her har man antakelig tenkt på tilfeller hvor bakgrunnen for selvmordet er uhelbredelig sykdom med sterke lidelser, og hvor døden uansett ville inntrådt etter kort tid som følge av sykdommen. For en vurdering av den nåværende bestemmelsen må man imidlertid ta i betraktning at det er stor forskjell på slike tilfeller og for eksempel tilfeller hvor unge, deprimerede mennesker tar sitt eget liv med bistand fra en annen.

En samlet kommisjon går inn for å beholde bestemmelsen i strl § 236 første ledd, som i

utgangspunktet gir medvirkning til selvmord de samme strafferammene som drap, men med en mulighet for å sette straffen lavere enn minstestrafen eller til en mildere straffart. Den foreslåtte bestemmelsen i utk § 14-1 andre ledd gir en generell adgang til slik nedsettelse av straffen når det foreligger svært formildende omstendigheter, og kunne i prinsippet tenkes anvendt ved medvirkning til selvmord. Kommisjonen mener likevel at det her, som for drap med samtykke, er grunn til å beholde en spesialregel. Heller ikke for medvirkning til selvmord bør straffrihet etter utk § 3-4 om nødrett være prinsipielt utelukket, jf § 27-8 ovenfor.

Et *flertall*, lederen Høgetveit og medlemmene Coward og Fossgard, mener at regelen om straffnedsettelse for medvirkning til selvmord ikke bør suppleres med noen diskresjonær adgang til straffritak, og viser til bemerkningene ovenfor i tillegg til drøftelsen under utk § 27-8 om samtykke fra den fornærmede.

Mindretallet, medlemmene Hauge og Sulland, foreslår at regelen i strl § 236 første ledd suppleres med en adgang til straffritak, på vilkår som er tilnærmet identiske med vilkårene for den regelen det samme mindretallet foreslår om straffritak for drap med samtykke. Også når det gjelder medvirkning til selvmord, må det kreves at den som begikk selvmordet, var terminalt syk, eller at døden av andre grunner var nært forestående. I tillegg må det kreves at vedkommende har framsatt en anmodning om fysisk bistand til selvmord, og at anmodningen var bestemt og veloverveid. Hvis man innfører en slik bestemmelse om straffritak for drap med samtykke som mindretallet går inn for i tilknytning til utk § 27-8 om samtykke fra den fornærmede, vil det være liten grunn til å straffe den som i en tilsvarende situasjon har nøyd seg med å gi den nødvendige, fysiske bistand, og overlatt til den avdøde selv å besørge den livsavbrytende handlingen. På samme måte som mindretallets forslag til straffritaksregel for drap med samtykke, jf § 27-8 foran, omfatter heller ikke dette medvirkning til at noen påfører seg selv en betydelig skade på legeme og helse.

Medvirkning til et mislykket forsøk på selvmord eller selvpåført skade er straffritt, jf strl § 236 andre ledd. Regelen foreslås videreført.

§ 27-10. Medlidenhetsdrap

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 235 andre ledd for så vidt gjelder handlingsalternativet at «nogen af Medlidenhet (har) berøvet en haabløs syg Livet».

Det vanlige begrepet «medlidenhetsdrap» er noe misvisende, siden også drap med samtykke og medvirkning til selvmord normalt begås ut fra medlidenhet med den drepte. Begrepet har også et uklart innhold. Stort sett brukes det i tilfeller av drap uten forutgående anmodning fra den drepte, men av og til også om tilfeller hvor den drepte har gitt et mer eller mindre klart samtykke. Den bestemmelsen kommisjonen her foreslår, skal imidlertid bare gjelde i tilfeller hvor samtykke ikke foreligger. En annen sak er at regelen først og fremst tar sikte på tilfeller hvor gjerningspersonen antar at den drepte ville ha samtykket dersom vedkommende hadde vært i stand til å gi uttrykk for dette.

En samlet kommisjon går inn for å beholde regelen om at straffen for medlidenhetsdrap kan settes lavere enn minstestrafen eller til en mildere straffart. Som for §§ 27–8 og 27–9 ovenfor er det også her grunn til å ha en særlig hjemmel for slik straffnedsettelse, selv om det i utk § 14–1 andre ledd foreslås en generell hjemmel for det samme. Heller ikke for medlidenhetsdrap bør straffrihet etter utk § 3–4 om nødrett være prinsipielt utelukket, jf § 27–8 ovenfor.

Den beslektede bestemmelsen i utk § 27–8 krever at den drepte har samtykket i handlingen. Heller ikke medvirkning til selvmord, jf § 27–9, er tenkbart uten at den avdøde selv ønsket å dø. Bestemmelsen om medlidenhetsdrap stiller derimot ikke noe krav med hensyn til hva som var den avdødes ønske. I stedet inneholder § 235 andre ledd vilkår om at den drepte var håpløst syk, og at drapet ble begått av medlidenhet. Etter kommisjonens oppfatning er det grunn til å videreføre vilkåret om at gjerningspersonens motiv må ha vært medlidenhet med den drepte, selv om det i dette ligger et krav til de subjektive forholdene hos gjerningspersonen som skiller seg fra de vanlige kravene forsett eller uaktsomhet/grov uaktsomhet, jf avsnitt 7.5 foran. Med hensyn til det nåværende vilkåret om at den drepte var «haabløs syk», mener kommisjonen at det ved utformingen av bestemmelsen vil være naturlig å ta utgangspunkt i vilkårene i mindretallets forslag til regel om straffritak for drap med samtykke, jf § 27–8.

Kommer man utenfor de tilfellene som omfattes av denne spesielle hjemmelen for straffnedsettelse, vil den generelle hjemmelen i utk § 14–1 andre ledd i prinsippet være anvendelig. Denne regelen gjelder for enhver overtredelse, også drap. Den spesielle hjemmelen for straffnedsettelse ved medlidenhetsdrap gir imidlertid uttrykk for lovgiverens avveininger av hva som i alminnelighet skal til for å sette straffen ned i slike tilfeller. Forutsatt

at det er naturlig å vurdere tilfellet etter utk § 27–10 om medlidenhetsdrap, vil det derfor som hovedregel være mindre plass for straffnedsettelse etter § 14–1 andre ledd når vilkårene i § 27–10 ikke er oppfylt. Men slik straffnedsettelse vil likevel kunne være aktuell der det i tillegg til medlidenhet hos gjerningspersonen også foreligger særlige omstendigheter av en helt annen karakter enn de som er regulert i § 27–10.

Kommisjonens *flertall*, lederen Høgetveit og medlemmene Coward, Fossgard og Sulland, mener regelen om adgang til nedsettelse av straffen for medlidenhetsdrap ikke bør suppleres med noen adgang til straffritak. Flertallet peker på at det dreier seg om tilfeller hvor håpløst syke personer ikke er i stand til å gi uttrykk for noe ønske om å få, eller ikke få, aktiv dødshjelp. Vedkommende kan ha kommet med synspunkter om dette på et tidligere tidspunkt i livet, men det vil kunne være usikkert om vedkommende fortsatt mener det samme. Det kan også tenkes at vedkommende ikke er mentalt i stand til å mene noe om dette. Konsekvensen av dette er at gjerningspersonens subjektive oppfatning av hva slags liv som er verd å leve, og hva som ikke er det, kan bli avgjørende.

Et *mindretall*, medlemmet Hauge, mener at det også ved medlidenhetsdrap bør være en adgang til straffritak. Forutsetningen må være at det var klare holdepunkter for å kunne anta som sikkert at den drepte selv ønsket at en slik handling skulle foretas. Dessuten må det kreves at vedkommende var terminalt syk eller at døden av andre grunner var nært forestående, på samme måte som for drap med samtykke og medvirkning til selvmord, jf mindretallets forslag til straffritaksregler i §§ 27–8 og 27–9. Etter medlemmet Huges oppfatning vil en annen regel her, sett i sammenheng med mindretallets forslag til straffritaksregel for drap med samtykke, innebære en umotivert forskjellsbehandling av tilnærmet identiske tilfeller. Drap med samtykke kan bare være aktuelt overfor personer som er tilstrekkelig velfungerende til å kunne anmode om dette. Behovet for hjelp til å slippe et meningsløst og smertefyllt liv må imidlertid antas å være enda større blant personer som er så syke at de ikke er i stand til selv å komme med noen anmodning. Dette tilsier at man åpner en adgang til også her å frita gjerningspersonen for straff. En slik frifinnelsesregel vil dessuten gi positiv lovhjemmel for å avslutte en terminal pasients liv ved å slå av respiratoren som holder pasienten i live. Og man unngår å måtte falle tilbake på uklare nødrettsbetraktninger for å frifinne den som ved ulykker eller katastrofer forkorter en annens lidelser, der hvor livet likevel ikke kan reddes.

Kommisjonen har vurdert om et mislykket forsøk på medlidenhetsdrap bør være straffritt, på samme måte som medvirkning til et mislykket forsøk på selvmord, jf § 27–9, men er kommet til at en slik regel vil rekke for langt.

§ 27–11. Grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 238, og som rammer den som grovt uaktsomt påfører en annen betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 2–3.

Etter kommisjonens syn bør et uaktsomhetsansvar bare inntre ved skader av et større omfang, jf omtalen av strl § 237 i avsnitt 10.2 nedenfor. Ved drøftelsen av hvor terskelen for det straffbare bør ligge, har kommisjonen lagt til grunn at det er få av de momentene som inngår i vurderingen av om en forsettlig legemsskade er grov etter utk § 27–4 første ledd, som egner seg ved et uaktsomhetsansvar. Uaktsomhetsansvaret i bestemmelsen her foreslås derfor bare å omfatte § 27–4 andre ledd.

Kommisjonen går inn for at skyldkravet i bestemmelsen heves til et krav om grov uaktsomhet, og at bruk av våpen og motorvogn ikke lenger omtales i bestemmelsen. Dette er nærmere drøftet nedenfor i forbindelse med utk § 27–12 om grovt uaktsomt drap.

Det nåværende ansvaret for medvirkning til uaktsom betydelig skade på legeme og helse beror på en tolking av ordlyden i strl § 238. Etter kommisjonens forslag vil medvirkning bli bedømt etter den generelle bestemmelsen i utk § 3–2.

§ 27–12. Grovt uaktsomt drap

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 239. Bestemmelsen er i dag utformet med tre straffalternativer. Kommisjonen ser liten grunn til å opprettholde denne differensieringen.

Kommisjonen har vurdert om skyldkravet i denne bestemmelsen, og i bestemmelsen foran, jf strl § 238, bør endres til grov uaktsomhet. I det følgende skal det først gis en framstilling av bakgrunnen for at dette spørsmålet reises.

Før 1988 hadde man i lang tid hatt forholdsvis få domfellelser for uaktsomt drap, jf Ot prp nr 46 (2000–2001) s 55–56. I 1960 førte bare 1 av 46 dødsfall voldt ved bilkjøring til domfellelse for uaktsomt drap i Norge, mens 1 av 7 slike ulykker førte til domfellelse i Danmark, og rundt 1 av 4 i Sverige og Finland. I Rt 1963 s 744 ga Høyesterett uttrykk for

at aktsomhetsnormen i strl § 239 var den samme som i vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 3. Dette innebar at det skulle praktiseres en ganske streng aktsomhetsnorm i forhold til strl §§ 238 og 239. Det eneste som da skiller disse bestemmelsene fra vegtrafikkloven § 3, er at de krever at døden eller betydelig skade på legeme og helse må ha vært en påregnelig følge av uaktsomheten. Senere rettspraksis viser at dette ofte vil være tilfelle. Avgjørelsen førte likevel ikke til noen særlig endring i påtalemyndighetens og de underordnede domstolenes praksis, hvor man ved dødsulykker i flere tilfeller opplevde at påtalemyndigheten nøyde seg med å ta ut tiltale for overtredelse av vegtrafikkloven § 3, eller at lagretten frifant for uaktsomt drap, men dømte for overtredelse av vegtrafikkloven § 3, jf Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett s 89.

Ved lov 8. juli 1988 nr 70 ble bestemmelsens ordlyd endret, slik at bruk av motorvogn uttrykkelig ble omtalt som én mulig overtredelsesmåte. Bakgrunnen var at man oppfattet praksis om straffansvaret for dødsulykker i trafikken som lite tilfredsstillende og ønsket å skjerpe bilførerens aktsomhet. Bestemmelsens anvendelsesområde ble likevel ikke utvidet ved denne lovendringen, da det også på forhånd var klart at den omfattet uaktsomt drap ved bruk av motorvogn. Endringer av straffeprosessloven ved samme lov og ved lov 16. juni 1989 nr 64 gjorde imidlertid at alle saker om uaktsomt drap heretter skulle gå for herreds- og byrett som førsteinstans, og at lagmannsretten ved behandlingen av anker i slike saker ikke skulle settes med lagrette, men som stor meddomsrett. Disse endringene ledet til at man i dommer om uaktsomt drap fikk beskrevet det faktiske forholdet, slik at Høyesterett fikk anledning til å prøve rettsanvendelsen.

Lovendringene i 1988 og 1989 førte til en markant økning i antallet domfellelser for uaktsomt drap i trafikken, og man fikk enkelte særlig strenge avgjørelser. Et eksempel er Rt 1990 s 1021, hvor bilføreren hadde kjørt i kø i ca 70–80 km/t, og rettet oppmerksomheten mot en motorsyklist som i stor fart kom inn fra en tilførselsvei på høyre side. Han ble derfor for sent oppmerksom på at køen foran bremsset, og kolliderte med bilen foran slik at en passasjer i baksetet døde. Han ble domfelt for uaktsomt drap. I dommen uttales det blant annet at ulykken skyldtes en kortvarig feilfordeling av oppmerksomheten mellom trafikkenhetene. Professor dr juris Johs. Andenæs stiller seg kritisk til avgjørelsen og omtaler den på følgende måte i Alminnelig strafferett s 229: «Grunnen til den feilaktige kjøring er i slike tilfeller rett og slett at sjåføren ikke var en god nok sjåfør. Det mangler derfor grunnlag

for den bebreidelse som bør være en forutsetning for straff.»

Allerede i St meld nr 23 (1991–92) s 121 ble det uttalt at lovendringene muligens hadde ført til at «pendelen (er) svingt noe langt i disse sakene, slik at selv den minste uoppmerksomhet fra en bilfører kan føre til påtale og dom for uaktsomt drap». Det ble her gitt uttrykk for at det i første rekke ville være opp til Riksadvokaten å treffe avgjørelse om en justering av påtalemyndighetens praksis. Disse synspunktene fikk tilslutning i Justiskomiteen, jf Innst S nr 192 (1991–92) s 44.

I brev 29. mars 2000 til Justisdepartementet uttalte Riksadvokaten at det hadde vist seg problematisk å gjennomføre en større endring av påtalepraksis. En viss begrensning i påtalemyndighetens anvendelse av strl § 239 har man likevel oppnådd. I brevet oppsummeres denne begrensningen med at «påtalemyndigheten i dag finner det vanskelig å belaste en hverdagsbilist med tiltale for uaktsomt drap, dersom uaktsomheten er av en karakter som alle førere må erkjenne at en gjør seg skyldig i fra tid til annen». Riksadvokaten peker imidlertid på at tradisjonelle rettskilder ikke gir holdepunkter for å kreve grovere uaktsomhet etter straffeloven §§ 238 og 239, enn etter vegtrafikkloven § 3, og at påtalemyndighetens praksis med ikke å ta ut tiltale etter bestemmelsene i straffeloven befinner seg på – og kanskje over – grensen mot å justere innholdet i straffeloven § 239. Dette er en oppgave for de lovgivende myndighetene, ikke for rettsanvenderne. Det pekes videre på at alternativet er en påtalepraksis i samsvar med «korrekt» juss, som lett vil komme i utakt med den alminnelige rettsfølelse og med de oppfatningene Stortinget ga uttrykk for ved behandlingen av St meld nr 23 (1991–92). Endelig pekes det på at den nåværende påtalepraksisen kan disponere for rettsulikhet, ved at rimelighetsvurderingene som er innbakt i spørsmålet om å ta ut tiltale, kan slå forskjellig ut i forskjellige statsadvokatdistrikter, og at regionale domstoler kan komme til å avgjøre like saker ulikt. I brevet pekte Riksadvokaten på tre mulige, alternative løsninger:

- man kan innføre egne påtaleregler for anvendelse av strl §§ 238 og 239 ved bruk av motorvogn,
- strl §§ 238 og 239 kan endres slik at man ved bruk av motorvogn stiller krav til aktsomheten som er i samsvar med påtalepraksis, og
- strl §§ 238 og 239 kan endres slik at det enten generelt eller bare ved bruk av motorvogn kreves grov uaktsomhet.

Riksadvokaten gikk selv inn for den siste løsningen, slik at strl §§ 238 og 239 generelt, ikke bare

ved bruk av motorvogn, skulle kreve grov uaktsomhet. Dette ville etter Riksadvokatens oppfatning innebære en felles terskel for tiltale og domfellelse, som ville ligge høyere enn den nåværende terskelen for å ta ut tiltale.

I Ot prp nr 46 (2000–2001) s 64–67 ble forslaget om å kreve grov uaktsomhet ikke tatt til følge av Justisdepartementet, som fryktet at en slik endring kunne føre til at bestemmelsene ble for mildt praktisert. Departementet uttalte blant annet at hensynet til trafikk sikkerheten tilsier at man bare bør lempe på aktsomhetskravet hvis praksis, sett under ett, er urimelig streng. Etter departementets syn var dette ikke tilfelle, selv om det finnes strenge enkeltavgjørelser. Det ble videre pekt på faren for at en endring av aktsomhetsnormen ville kunne sende signaler som påvirker kjøreatferden i negativ retning og resulterer i flere ulykker. Justisdepartementet valgte heller ikke noen av de alternative løsningene som var nevnt i brevet fra Riksadvokaten, og som det der var påvist ulike svakheter ved. I stedet ble det foretatt en mindre lovendring, ved at «bruk av våpen» ble nevnt uttrykkelig i strl §§ 238 og 239 i tillegg til bruk av motorvogn, jf lov 15. juli 2001 nr 64. Formålet med lovendringen var imidlertid ikke å gjøre rettsapparatet oppmerksom på at våpenbruk rammes av bestemmelsene, men å gi departementet en foranledning til å legge noen føringer på hvor streng aktsomhetsnorm man skal praktisere i forhold til vegtrafikken, jf proposisjonen s 65–66. Her uttales det blant annet at påtalemyndighetens praktisering av aktsomhetsnormen, som det gjøres rede for tidligere i proposisjonen, er hensiktsmessig, og at domstolene «med støtte i motivene til lovendringen vil ... ha den nødvendige frihet til å nytte en noe forskjellig aktsomhetsnorm etter vegtrafikkloven § 3 og straffeloven §§ 238 og 239 ...». Det gis videre en rekke konkrete føringer i forhold til ulike typetilfeller av trafikkuulykker, og departementet uttaler blant annet at det «antar at saken i Rt 1990 s 1021 neppe ville ha ført til domfellelse i dag». Ifølge proposisjonen s 79 skal dette «bidra til at domstolene kan legge en noe annen aktsomhetsnorm i §§ 238 og 239 enn i for eksempel vegtrafikkloven § 3, og skal gi grunnlag for en praksis i tråd med det som det legges opp til under punkt 9.8 foran på grunnlag av påtalepraksis i dag». Justiskomiteen sluttet seg i Innst O nr 113 (2000–2001) s 16–17 til synspunktene i proposisjonen.

Justisdepartementet mente at lovendringen langt på vei ville avhjelpe de svakhetene ved dagens rettsstilstand som Riksadvokaten hadde påpekt, men sa seg likevel også enig med Riksadvokaten i at det var «grunn til å se nærmere på akt-

somhetskravet» i strl §§ 237 til 239 for å vurdere i hvilken grad det bør kreves kvalifisert uaktsomhet for å anvende straff, jf proposisjonen s 67. Det ble der vist til at uaktsom atferd i stor utstrekning er strafflagt i særlovgivningen for livsområder hvor slik atferd kan resultere i dødsulykker, og uttalt at hensynet til allmennprevensjon må sees i forhold til blant annet behovet for rettsharmoni. Disse spørsmålene ble i brev 16. mars 2001 forelagt Straffelovkommisjonen til nærmere vurdering.

Straffelovkommisjonen mener at det bør innføres et krav om grov uaktsomhet i utk §§ 27–11 og 27–12. Det sentrale argumentet er, riktignok i form av en antydning, gitt i brevet 29. mars 2000 fra Riksadvokaten til departementet, hvor det uttales:

«Tar en i betraktning at straff er samfunnets sterkeste reaksjon på den mest uønskede atferd, og at anvendelse av straffeloven § 239 fester 'drapsmanns-stempelet' på gjerningsmannen, kan man reise spørsmål om det ikke generelt bør kreves at resultatet er forårsaket av 'en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet', jf Rt 1970 s 1235 og flere senere avgjørelser.»

Det er foreløpig usikkert hvilken innvirkning lovendringen 15. juli 2001 nr 64, som trådte i kraft 1. januar 2002, vil få på rettspraksis. Som nevnt er endringen rent kosmetisk, og uten saklig sammenheng med de forholdene man har villet påvirke. Dette reiser rettskildemessig omdiskuterte og uklare spørsmål. Så lenge både vtrl § 3 og strl §§ 238 og 239 krever simpel uaktsomhet, virker det etter kommisjonens syn lite naturlig å praktisere aktsomhetsnormen ved motorvognkjøring med ulik grad av strenghet avhengig av hvilken bestemmelse forholdet vurderes etter, slik det legges opp til i proposisjonen. Begrunnelsen for å praktisere aktsomhetsnormen ulikt, må imidlertid være at man i visse tilfeller ønsker å strafforfølge bilførere for deres trafikkatferd uten at det er grunn til å belaste dem med straff også for følgene av den uaktsomme kjøringen. Dette er et syn kommisjonen deler. Men etter kommisjonens oppfatning bør dette gi seg utslag i at *lovteksten* i de to regelsettene stiller forskjellige krav til aktsomhet.

Det er kommisjonens grunnleggende holdning at skyldkravet i strafferetten i utgangspunktet bør være forsett, og at det bør kreves en særlig grunn for å belegge uaktsomme handlinger med straff. Når man fraviker forsettskravet ved å kreve uaktsomhet, bør man etter kommisjonens oppfatning fortrinnsvis nøye seg med å kreve grov uaktsomhet. På denne bakgrunn har kommisjonen gått inn

for å heve skyldkravet i en rekke bestemmelser, dels fra simpel til grov uaktsomhet, dels også til forsett. Kommisjonens grunnleggende synspunkter er behandlet mer inngående i avsnitt 4.3 foran.

Begrunnelsen for hevingen av skyldkravet i utk §§ 27–11 og 27–12 ligger på en noe annen kant. Disse bestemmelsene krever at en uaktsom atferd har fått de mest alvorlige følger, det vil si døden eller betydelig skade på legeme og helse. Behovet for å verne den enkelte mot slike følger gir i utgangspunktet tilstrekkelig grunn til å belegge uaktsomme handlinger med straff. Det er både nødvendig og rimelig å kreve at det utvises en særlig aktsomhet på livsområder hvor feil eller uforsiktighet kan medføre at noen omkommer eller får betydelig skade på legeme og helse.

Samtidig er det på det rene at en domfellelse for uaktsomt drap setter et svært alvorlig stempel på gjerningspersonens handlemåte. Antakelig kjører alle bilførere fra tid til annen på en måte som kan karakteriseres som uaktsom, og som under uheldige omstendigheter kan føre til trafikkulykker hvor noen omkommer. De fleste av disse overtredelsene, for eksempel der hvor en bilfører utviser et øyeblikks konsentrasjonssvikt eller uoppmerksomhet *uten* at dette fører til noen ulykke, blir verken oppdaget eller forfulgt strafferettslig. De omstendighetene som avgjør om en uaktsom bilist går fri eller forårsaker en ulykke med påfølgende domfellelse for uaktsomt drap, vil i alle fall ved lavere grader av uaktsomhet ofte kunne sies å ligge utenfor vedkommendes kontroll.

I tilfeller hvor uaktsom bilkjøring har forårsaket dødsfall eller betydelig skade på legeme og helse, er det på denne bakgrunn rimelig å nøye seg med straff for simpelt uaktsom trafikkatferd, jf vtrl § 3, jf § 31. Som nevnt følger det av rettspraksis at aktsomhetsnormen her er den samme som i strl §§ 238 og 239 før lovendringen 15. juli 2001 nr 64. En heving av skyldkravet i utk §§ 27–11 og 27–12 til grov uaktsomhet vil derfor ikke bety noe for straffbarheten av selve *kjøringen* i saker hvor uaktsom bilkjøring har forårsaket ulykker med dødsfall eller alvorlig personskade. Derimot vil gjerningspersonen slippe å bli belastet med et stempel som «drapsmann».

En heving av skyldkravet i utk §§ 27–11 og 27–12 til grov uaktsomhet vil ikke bare få betydning i forhold til vegtrafikken, men også på alle andre livsområder. På de erfaringsmessig mest relevante livsområdene er simpelt uaktsom atferd imidlertid strafflagt i særlovgivningen. Uaktsom atferd på disse livsområdene vil derfor uansett stort sett trekke et straffansvar etter seg, når den har fått følger som gir rettsapparatet grunn til å reagere. I

avsnitt 4.3 foran gis det riktignok uttrykk for at bruken av skyldkravet simpel uaktsomhet i særlovgivningen etter kommisjonens mening ofte ikke har vært tilstrekkelig gjennomtenkt. Synspunktet gjelder likevel ikke når det foreligger en særlig grunn for å strafflegge simpel uaktsomme handlinger. Som nevnt foran vil det jevnt over foreligge en slik særlig grunn på livsområder hvor feil eller uforsiktighet erfaringsmessig kan føre til at noen omkommer eller påføres betydelig skade på legeme og helse.

Kommisjonen har gjennomgått de sakene om strl §§ 237 til 239 som har vært oppe for Høyesterett i etterkrigstiden. Den massivt største andelen av sakene gjaldt uaktsomt drap eller legemsbeskadigelse i forbindelse med bilkjøring. I rettspraksis finner man også tilfeller, senest Rt 2000 s 1978, av uaktsomme drap og legemsbeskadigelse ved bruk av skytevåpen. Her vil strl § 352 første ledd, jf utk § 20-7 om uforsvarlig omgang med skytevåpen, sprengstoff eller ammunisjon, være anvendelig. Videre har man i rettspraksis en del tilfeller hvor uaktsomme legemsbeskadigelse og drap er begått i forbindelse med andre voldelige aktiviteter. Her vil andre deler av det samme forholdet ofte kunne rammes av andre bestemmelser i straffeloven, særlig utk §§ 27-1 og 27-2 om vanlig og grov legemskrenkelse og §§ 27-3 og 27-4 om vanlig og grov legemsskade. I slike tilfeller vil det etter kommisjonens forslag gjelde et krav om simpel uaktsomhet for å ta uforsettlig følger av slike handlinger i betraktning når det tas stilling til om overtredelsen var grov. I forhold til uaktsom ildspåsettelse og enkelte andre alvorlige ulykker vil man kunne anvende strl § 151, jf utk § 29-7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse. Et fåtall saker i rettspraksis gjelder ulike former for feilbehandling mv i helsevesenet. Riksadvokaten viser i sitt brev til helsepersonelloven 2. juli 1999 nr 64 § 67, jf § 4, som krever grov uaktsomhet, og uttaler at det «med hensyn til sammenhengen i regelverket, og påtalepraksis gjennom mange år, er ... utenkelig at påtalemyndigheten i dag vil reise tiltale mot helsepersonell etter gjeldende straffeloven § 239 selv om det kan konstateres at dødsfallet skyldes simpel uaktsomhet fra lege eller sykepleier». For ulykker i arbeidslivet vil arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4 §§ 85 og 86 kunne anvendes. I begge bestemmelser er det gjort til en særlig skjerpene omstendighet at overtredelsen kunne ha medført alvorlig fare for liv eller helse, jf §§ 85 andre ledd og 86 tredje ledd. Endelig vil fritids- og småbåtloven 26. juni 1998 nr 47 § 37, jf §§ 31 til 35, ramme kjøring med småbåter når føreren er alkoholpåvirket eller på annen måte uskikket. Uaktsom

småbåtkjøring i sin alminnelighet er ikke straffbar, men kommisjonen er ikke kjent med saker om uaktsomt drap eller legemsbeskadigelse ved småbåtkjøring hvor båtføreren ikke var påvirket av alkohol.

I rettspraksis har kommisjonen bare funnet to saker om uaktsomme legemsbeskadigelse i forbindelse med aktiviteter som ikke omfattes av særlovgivning som stiller krav om simpel uaktsomhet. Dette gjaldt slalåmkjøring, jf Rt 1989 s 1372, og uforsvarlig sikring av byggeplass i et tilfelle som antakelig ikke var omfattet av arbeidsmiljøloven, jf Rt 1989 s 505 og aml § 2 nr 1. Kommisjonen tar ikke stilling til hvor sterk grad av uaktsomhet som forelå i disse sakene. Etter forslaget vil imidlertid straffansvar i slike tilfeller bare være aktuelt når det er utvist grov uaktsomhet. Rimeligvis vil det også kunne dukke opp saker på andre livsområder hvor det ikke finnes særlovgivning som strafflegger simpelt uaktsom atferd. I forhold til slike livsområder kan det nåværende kravet om simpel uaktsomhet i strl §§ 238 og 239 sies å ivareta hensynet til rettsharmoni, som ble påpekt av departementet i Ot prp nr 46 (2000-2001) s 67, ved at overtredelsesmåten ikke har betydning for om simpelt uaktsom atferd skal straffes, når atferden resulterer i dødsfall eller betydelig skade på legeme og helse. Dette dreier seg imidlertid bare om en meget liten del av den totale mengden saker om uaktsomme drap og legemsbeskadigelse, og hensynet til rettsharmoni får derfor liten vekt.

I Ot prp nr 46 (2000-2001) s 67 ble det som nevnt også pekt på hensynet til allmennprevensjonen. Kommisjonen er ikke enig i proposisjonens til dels sterke synspunkter på allmennprevensjonens betydning i saker om uaktsomt drap i trafikken. Det at bilister ikke kjører mer uforsvarlig enn de gjør, skyldes antakelig først og fremst et ønske om å unngå å forårsake ulykker, bli tatt i fartskontroll mv. Det er ikke grunn til å tro at ønsket om å unngå *domfellelse* for uaktsomt drap har noen særlig betydning for kjøreatferden. En heving av skyldkravet til grov uaktsomhet vil, som påvist, heller ikke føre til at man står uten strafferettslige reaksjoner mot simpelt uaktsom kjøring. Det virker derfor lite sannsynlig at en heving av skyldkravet til grov uaktsomhet skulle kunne påvirke kjøreatferden i negativ retning og resultere i flere ulykker. Hensynet til trafikksikkerheten ivaretas antakelig bedre ved hyppige kontroller, enn ved at man leilighetsvis domfeller for uaktsomt drap.

Alternativet for kommisjonen har først og fremst vært å gi utk § 27-12 en annen og mindre belastende betegnelse enn «uaktsomt drap». I Ot prp nr 46 (2000-2001) s 66 uttales det at kritikken

mot enkelte rettsavgjørelser synes å gjelde denne betegnelsen mer enn selve domfellelsen. Det er imidlertid vanskelig å se for seg alternative uttryksmåter som samtidig ville være treffende for innholdet i bestemmelsen. Uttrykket «dødsfall voldt ved uaktsom kjøring», som lanseres i proposisjonen, og som Justiskomiteen sluttet seg til i Innst O nr 113 (2000–2001), ville gi inntrykk av at bestemmelsen bare gjaldt overtredelser i vegtrafikken. Kommisjonen peker dessuten på at betegnelsen «uaktsomt drap» ikke brukes i strl § 239 i dag, og at det kan være usikkert hvilken betydning en annen betegnelse i overskriften til utk § 27–12 eventuelt ville få for alminnelig språkbruk.

Straffelovkommisjonen mener for øvrig at passusen «herunder ved bruk av våpen, ved motorvogn eller på annen måte» bør fjernes ved den nærmere utformingen av ordlyden i bestemmelsene om uaktsomme legemsovertredelser og drap. Dette er tillegg som i tidens løp er blitt innført for å gi signaler til rettsapparatet om håndteringen av bestemmelsene på det tidspunktet lovendringene skjedde. Strengt juridisk er tilleggene uten betydning, og en endring på dette punktet vil i seg selv ikke gi bestemmelsene, eller den aktsomhetsnormen som skal legges til grunn, noe nytt innhold.

Det nåværende ansvaret for medvirkning til uaktsomt drap beror på en tolking av ordlyden i strl § 239. Etter kommisjonens forslag vil medvirkning bli bedømt etter den generelle bestemmelsen i utk § 3–2.

§ 27–13. Forsømmelse av hjelpeplikt

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 387 første ledd. Bestemmelsen skal som i dag ramme den som unnlater å hjelpe noen som er i livsfare. I tillegg foreslås straffebudet utvidet til også å ramme den som unnlater å hjelpe noen som står i fare for å bli påført en betydelig skade på legeme og helse. Dette må sees i sammenheng med kommisjonens forslag om ikke å videreføre strl § 327, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Etter pasientrettighetsloven 2. juli 1999 nr 63 § 4–9, jf helsepersonelloven 2. juli 1999 nr 64 § 7, har pasienten «på grunn av alvorlig overbevisning rett til å nekte å motta blod eller blodprodukter eller til å nekte å avbryte en pågående sultestreik». Denne bestemmelsen medfører en innskrenkning i forhold til tidligere, både av plikten til å hjelpe og av retten til å gripe inn overfor den som nekter å motta hjelp.

For det tilfellet at overtredelsen har hatt døden til følge, jf strl § 387 andre ledd, eller følgen er betydelig skade på legeme og helse, kan bestemmelsen

her etter omstendighetene kumuleres med utk § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse eller § 27–12 om grovt uaktsomt drap. Noen egen bestemmelse som strl § 387 andre ledd foreslås derimot ikke videreført.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil medføre en viss utvidelse av straffansvaret.

§ 27–14. Hensettelse i hjelpeløs tilstand mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 242. Bestemmelsens første handlingsalternativ skal svare til strl § 242 første ledd. Ifølge Straffelovkommentaren bind II s 617 må uttrykket «hjelpeløs» i strl § 242 første ledd forstås slik at den fornærmede er i en situasjon som representerer en fare for liv, legeme eller helbred. I tillegg ligger det i uttrykket at gjerningspersonen unnlater å yte den hjelpen som er nødvendig for å avverge faren. Disse sentrale vilkårene for straffansvar bør framgå uttrykkelig i den nye bestemmelsen.

Bestemmelsen foreslås å omfatte et særskilt handlingsalternativ som svarer til strl § 242 andre ledd, og som rammer den som unnlater å hjelpe noen hvis liv eller helse er i fare, når gjerningspersonen har en særlig plikt til å dra omsorg for vedkommende.

Strl § 242 andre ledd rammer bare medvirkning som består i forledelse eller tilskyndelse, det vil si såkalt psykisk medvirkning. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 medfører derfor en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

Strl § 242 tredje ledd fastsetter en høyere straff for overtredelse av første eller andre ledd, det vil si hensettelse i hjelpeløs tilstand mv, når overtredelsen har ført til døden eller betydelig skade på legeme eller helbred. Dersom overtredelsen har hatt slike uforsettlige følger, vil bestemmelsen etter omstendighetene kunne kumuleres med utk § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse eller § 27–12 om grovt uaktsomt drap. Noen egen bestemmelse som strl § 242 tredje ledd foreslås derimot ikke videreført.

9.13.3 Strafferammer

For utk § 27–1 om legemskrenkelse foreslår kommisjonen at det fastsettes en strafferamme i det lavere sjiktet. Dette vil være i tråd med gjeldende rett. Den nåværende strafferammen for legemsfor nærmelse er bot eller fengsel i 6 måneder, jf strl § 228 første ledd. Utk § 27–2 om grov legemskrenkelse skal blant annet omfatte de tilfellene hvor en legemskrenkelse har hatt legemsskade eller

døden til følge, og bør derfor ha en vesentlig høyere strafferamme. Straffutmålingspraksis i nyere tid ligger imidlertid godt under en strafferamme på fengsel i 5 år, som i strl § 228 andre ledd. Kommisjonen kjenner ingen avgjørelse hvor straffutmålingen ligger så høyt som 2 år, og anser bot eller fengsel i 3 år for å være tilstrekkelig. Kommisjonen foreslår ikke å videreføre regelen i strl § 232 første punktum om at det alltid skal benyttes fengselsstraff når handlingen er begått under særdeles skjerpene omstendigheter.

For utk § 27-3 om legemsskade foreslår kommisjonen å opprettholde strafferammen på 3 års fengsel, jf strl § 229 første straffalternativ, likevel slik at bot skal være et selvstendig alternativ, jf avsnittene 5.4.7 og 8.9.2 foran.

Det første leddet i utk § 27-4 om grov legemsskade skal dekke straffalternativer som i dag har strafferammer på mellom 6 og 11 års fengsel, dels etter strl § 229 andre og tredje straffalternativ og dels etter § 229, jf § 232. Kommisjonen foreslår her en strafferamme på 6 års fengsel. Når gjerningspersonen forsettlig har påført den fornærmede en betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 27-4 andre ledd, bør det kunne idømmes inntil 15 års fengsel. Strafferammene på 21 års fengsel i strl § 231 andre punktum og § 231, jf § 232, har ikke vært i bruk i nyere tid, og foreslås heller ikke videreført. Minstestrafen på 2 års fengsel foreslås heller ikke videreført.

Som omhandlet i avsnitt 5.4.6 foran er kommisjonens medlemmer enige om at det generelt bør utvises tilbakeholdenhet med bruk av minstestraf, jf også delutredning I s 239. Et *flertall* i kommisjonen, lederen Høgetveit og medlemmene Coward og Fossgard, foreslår likevel å beholde minstestrafen for drap, jf utk § 27-5. Drap er en av lovens alvorligste overtredelser, og flertallet anser det som ønskelig å beholde minstestrafen for å understreke overtredelsens grovhet. Flertallet anser dagens minstestraf på 6 års fengsel, jf strl § 233 første ledd, for å være passende. *Mindrebetaling*, medlemmene Sulland og Hauge, viser til sin særuttalelse om minstestraf i avsnitt 5.4.6 foran. En samlet kommisjon foreslår ellers å beholde dagens strafferammer på 15 års fengsel for drap etter § 27-5, jf strl § 233 første ledd, og 21 års fengsel for grovt drap etter § 27-6, jf § 233 andre ledd.

Strafferammen for avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse, jf utk § 27-7, bør være lavere enn for fullbyrdet overtredelse av utk § 27-4 andre ledd om grov legemsskade og § 27-5 om drap. I dag er strafferammen fengsel i 10 år, jf strl § 233 a. Kommisjonen foreslår at strafferammen senkes til fengsel i 6 år. Dette samsvarer

med de foreslåtte strafferammene for andre kriminaliserte forberedelseshandlinger av tilnærmet samme alvorlighetsgrad, jf avsnitt 5.5.2.5 foran.

For utk § 27-11 om grovt uaktsomt betydelig skade på legeme og helse og § 27-12 om grovt uaktsomt drap foreslås de samme strafferammene som etter strl §§ 238 og 239. For utk § 27-11 foreslås følgelig en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år, jf strl § 238. Når det gjelder utk § 27-12 om grovt uaktsomt drap, innebærer forslaget at strafferammen settes til 6 års fengsel, jf strl § 239 andre straffalternativ, da differensieringen av bestemmelsen i særlige straffalternativer for henholdsvis særdeles skjerpene og særdeles formildende omstendigheter ikke foreslås opprettholdt. Dette er ikke ment å skulle føre til endringer i straffutmålingen.

Strafferammen på fengsel i 3 år etter strl § 242 første ledd foreslås videreført i utk § 27-14 om henrettelse i hjelpeløs tilstand mv, likevel slik at bot skal være et selvstendig alternativ, jf avsnittene 5.4.7 og 8.9.2 foran.

Strafferammen for overtredelse av utk § 27-13 om forsømmelse av hjelpeplikt bør ligge i det lavere sjiktet.

9.14 Utk kap 28. Seksuallovbrudd

9.14.1 Innhold og avgrensning

Dette kapitlet er en videreføring av strl kap 19 om seksualforbrytelser. Hele kapitlet er nylig revidert, jf lov 11. august 2000 nr 76. De rettslige og faktiske problemstillingene som reiser seg i tilknytning til dette området, er i den forbindelse behandlet i NOU 1997: 23, Ot prp nr 28 (1999-2000) og Innst O nr 92 (1999-2000). Sedelighetsbestemmelsene i straffeloven har også tidligere vært gjenstand for revisjon. En oversikt over endringene er gitt i NOU 1997: 23 s 8.

NOU 1997: 23 om seksuallovbrudd er presentert som delutredning VI fra Straffelovkommisjonen, selv om det ved oppnevningen ble gitt uttrykk for at utvalget skulle være uavhengig av kommisjonen, jf avsnitt 2.2 foran. Ingen av Straffelovkommisjonens medlemmer var med i Seksuallovbruddsutvalget, og kommisjonen har heller ikke på annen måte hatt noen innflytelse på arbeidet i utvalget.

Da utredningen om seksuallovbrudd ble sendt på høring, valgte kommisjonen å avstå fra å kommentere forslagene, ettersom en nærmere behandling ville ha forutsatt at kommisjonen tok stilling til en rekke prinsipielle spørsmål som ennå ikke var ferdig drøftet. Kommisjonen varslet imidlertid i høringsuttalelsen at standpunktene til de ulike spørsmålene i stedet ville framkomme i det sam-

lede utkastet til straffelovens spesielle del som kommisjonen senere ville legge fram.

Kommisjonen har på enkelte punkter et annet syn på bestemmelsene i strl kap 19 om seksualforbrytelser enn det som ble resultatet av lovrevisjonen 11. august 2000 nr 76. Etter kommisjonens oppfatning er det for det første uheldig at skyldkravet for voldtekt er redusert til grov uaktsomhet. Strl § 192 fjerde ledd foreslås derfor ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Skyldkravet i utk § 28–17 om pornografi foreslås endret til grov uaktsomhet. I samme bestemmelse foreslår kommisjonen også å sløyfe det særlige ansvaret for innehavere mv, jf strl § 204 tredje ledd. Kommisjonen foreslår videre å oppheve strl §§ 205 til 208, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Ved behandlingen av utk §§ 28–4 og 28–11 har kommisjonen dessuten foreslått å sløyfe de særskilte reglene i strl §§ 194 og 199, begges andre ledd. Enkelte endringer er i tillegg nødvendige for å tilpasse bestemmelsene i dette kapitlet til resten av utkastet til ny straffelov, herunder den grunnleggende sondringen mellom vanlige og grove overtreddelser som kommisjonen foreslår gjennomført. For å oppnå balanse i forhold til de øvrige forslagene i utredningen har det også vært nødvendig å foreta visse justeringer av strafferammene.

9.14.2 De enkelte bestemmelsene

§ 28–1. Voldtekt

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 192 første ledd første punktum.

Strl § 192 første ledd andre punktum ble tilføyd ved lov 22. mai 1998 nr 31, jf Innst O nr 38 (1997–98). Kommisjonen er enig i at vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd, og om offeret var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal være relativ. Det skal derfor mindre til for at det skal regnes som overgrep hvis offeret er et barn. Etter kommisjonens oppfatning er det imidlertid unødvendig at dette framgår uttrykkelig av lovteksten. I forbindelse med lovendringen ga for øvrig også departementet uttrykk for at en slik bestemmelse var overflødig, ettersom dette uansett måtte betraktes som gjeldende rett. Slik bestemmelsen i dag er formulert, er den dessuten egnet til misforståelse, ved at det kan se ut som om den må tolkes antitetisk. Dette har åpenbart ikke vært meningen.

§ 28–2. Grov voldtekt

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov voldtekt. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtreddelser i utkastet til ny straffelov, jf

avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtreddelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes i strl § 192 tredje ledd. I tillegg bør det vurderes å ta inn som et eget moment i lovteksten at voldtekten er begått under omstendigheter som er egnet til å skape en særlig frykt hos offeret. Dette vil for eksempel kunne være tilfelle ved en overfallsvoldtekt på et øde sted.

Seksuell omgang i form av samleie, jf strl § 192 andre ledd bokstav a, jf definisjonen i § 206, er en vanlig form for overtreddelse av straffebudet mot voldtekt, og er ikke naturlig å ta med i oppregningen av grovhetsmomenter. Forhold som nevnt i strl § 192 andre ledd bokstav b vil etter omstendighetene kunne medføre at voldtekten må regnes som grov, men etter kommisjonens oppfatning er dette for spesifikt til å nevnes i lovteksten, jf avsnitt 5.4.5.3 foran.

Alternativet om gjentakelsesstraff i strl § 192 tredje ledd bokstav c foreslås heller ikke videreført. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Gjentakelse vil imidlertid fortsatt være et sentralt moment i forbindelse med straffutmålingen i voldtektssaker.

Strl § 192 tredje ledd bokstav d første punktum nevner det at den fornærmede dør eller får betydelig skade på legeme eller helse som følge av voldtekten. Etter andre punktum skal seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf smittevernloven 5. august 1994 nr 55 § 1–3 nr 3, jf nr 1, regnes som betydelig skade på legeme eller helse i denne forbindelsen. Likelydende bestemmelser finnes i strl § 195 andre ledd bokstav e, jf utk § 28–6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år, og § 196 andre ledd bokstav d, jf utk § 28–8 om grov seksuell omgang med barn under 16 år. Kommisjonen peker på at legaldefinisjonen av betydelig skade på legeme eller helse omfatter «livsfarlig eller langvarig sykdom», jf utk § 2–3 og strl § 9, mens «allmennfarlig smittsom sykdom» er nærmere definert i smittevernloven § 1–3 nr 3, jf nr 1. Ut fra lovens ordlyd kan det på denne bakgrunn være nærliggende å hevde at uttrykket allmennfarlig smittsom sykdom omfatter mer enn livsfarlig eller langvarig sykdom. Man finner imidlertid ikke spor av slike oppfatninger i forarbeidene til de nåværende bestemmelsene. Uttrykket allmennfarlig smittsom sykdom ble føyd til i bestemmelsene etter forslag i NOU 1990: 2 Lov om vern mot smitt-

somme sykdommer (Smittevernloven), med følgende kommentar på s 274: «Helsedirektoratet mener dessuten at bestemmelsene bør utvides til også å omfatte allmennfarlige smittsomme sykdommer ...» I Ot prp nr 91 (1992–93) s 181 gjentar Sosial- og helsedepartementet denne formuleringen. Forholdet til strl § 9 er ikke nevnt i forarbeidene, og det må antas at man ved lovforberedelsen ikke har vært oppmerksom på denne bestemmelsen. Kommisjonen foreslår at uttrykket «allmennfarlig smittsom sykdom» sløyfes.

Det følger for øvrig av forslaget til utk § 3–11 at gjerningspersonen må ha utvist uaktsomhet i forhold til eventuell uforsettlig følge av voldtekten som nevnt i strl § 192 tredje ledd bokstav d for at den skal kunne tas i betraktning.

§ 28–3. Seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 193.

§ 28–4. Seksuell omgang mellom overordnede og innsatte i nærmere angitte institusjoner

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 194 første ledd.

Strl § 194 andre ledd favner etter sin ordlyd svært vidt. Bestemmelsen kan for eksempel tenkes anvendt overfor en overordnet som legger forholdene til rette for at en innsatt får ha seksuell omgang med sin ektefelle. Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig å ramme misbruks-tilfellene. I så fall kommer imidlertid utk § 28–3 om seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold til anvendelse. Det er følgelig ikke behov for strl § 194 andre ledd.

§ 28–5. Seksuell omgang med barn under 14 år

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 195 første ledd første punktum, samt tredje og fjerde ledd.

Barnets alder foreslås dermed videreført som et objektivt straffbarhetsvilkår, jf strl § 195 tredje ledd. Alternativt kunne man kreve uaktsomhet, på lik linje med strl § 196 tredje ledd, jf nedenfor under utk § 28–7. Det vil normalt foreligge slik uaktsomhet når barnet er under 14 år. Av retts tekniske grunner bør man etter kommisjonens oppfatning likevel avskjære enhver form for bevisførsel om dette.

§ 28–6. Grov seksuell omgang med barn under 14 år

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov seksuell omgang med barn under 14 år. Bestemmelsen foreslås utformet etter mønster av de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes i strl § 195 andre ledd. Siden det ikke er tale om absolutte vilkår, bør imidlertid barnets alder trekkes fram som et generelt moment og ikke som i dag angis konkret til en bestemt aldersgrense, jf strl § 195 andre ledd bokstav c. At det har skjedd gjentatte overgrep, bør også være et eget moment i oppregningen, uavhengig av barnets alder.

Ved opplistingen av grovhetsmomenter bør man etter kommisjonens oppfatning også ta med det forholdet at den seksuelle omgangen var å betrakte som samleie, jf i dag strl § 195 første ledd andre punktum. Definisjonen av samleie og seksuell omgang likestilt med samleie, jf strl § 206 første til tredje punktum, bør tas direkte inn i bestemmelsen her, jf avsnitt 10.2 nedenfor, hvor strl § 206 foreslås opphevet som selvstendig bestemmelse.

Alternativet om gjentakelsesstraff i strl § 195 andre ledd bokstav d foreslås ikke videreført. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Gjentakelse vil imidlertid fortsatt være et sentralt moment i forbindelse med straffutmålingen i slike saker.

Strl § 195 andre ledd bokstav e første punktum nevner det at den fornærmede dør eller får betydelig skade på legeme eller helse som følge av voldtekten. Etter andre punktum skal seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf smittevernloven 5. august 1994 nr 55 § 1–3 nr 3, jf nr 1, regnes som betydelig skade på legeme eller helse i denne forbindelsen. Kommisjonen mener at allmennfarlig smittsom sykdom bør utgå, og viser til drøftelsen under utk § 28–2 foran av den likelydende bestemmelsen i strl § 192 tredje ledd bokstav d.

Det følger for øvrig av forslaget til utk § 3–11 at gjerningspersonen må ha utvist uaktsomhet i forhold til eventuell uforsettlig følge av overgrepet som nevnt i strl § 195 andre ledd bokstav e for at den skal kunne tas i betraktning.

§ 28-7. Seksuell omgang med barn under 16 år

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 196 første, tredje og fjerde ledd.

Villfarelse om alderen utelukker straffskyld hvis tiltalte ikke er noe å bebreide, jf strl § 196 tredje ledd. I avsnitt 7.5 foran om standardisering av skyldkravet i straffebudene, jf avsnitt 7.5.2 om avvikende krav til uaktsomhet, foreslås det å kreve simpel uaktsomhet med hensyn til at barnet er under 16 år. Regelen blir dermed den samme som for utk § 28-15 om kjøp av seksuelle tjenester fra umyndig, jf strl § 203 andre ledd og Ot prp nr 28 (1999-2000) s 118.

§ 28-8. Grov seksuell omgang med barn under 16 år

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov seksuell omgang med barn under 16 år, jf i dag strl § 196 andre ledd. Bestemmelsen foreslås utformet etter mønster av utk § 28-6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år. Som etter gjeldende rett foreslås imidlertid ikke samleie nevnt som et eget moment i oppregningen av grovhetsmomenter. I denne aldersgruppen vil det sjeldnere være slik at samleie innebærer en så alvorlig krenkelse at forholdet må subsumeres som grovt.

§ 28-9. Incest

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 197.

§ 28-10. Søskenincest

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 198.

Det er etter kommisjonens oppfatning tilstrekkelig at straffebudet rammer samleie i snever forstand, jf strl § 206 første punktum. Definisjonen bør tas direkte inn i bestemmelsen her, jf avsnitt 10.2 nedenfor, hvor strl § 206 foreslås opphevet som selvstendig bestemmelse. Andre former for seksuell omgang fanges opp av utk §§ 28-5 til 28-8 hvis den ene parten er under 16 år. Hvis det er tale om misbruk, vil også en rekke andre bestemmelser i kapitlet her kunne komme til anvendelse, uavhengig av den fornærmedes alder.

§ 28-11. Seksuell omgang med andre nærstående

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 199 første ledd.

Ved lovrevisjonen 11. august 2000 nr 76 ble det foretatt enkelte redaksjonelle endringer i strl

§ 199, jf daværende strl § 209. Ifølge ordlyden synes det nå å være et vilkår at den fornærmede må ha vært under 18 år da overgrepet skjedde, jf formuleringen «noen annen person». Det har imidlertid ikke vært meningen å foreta innholdsmessige endringer i bestemmelsen, jf Ot prp nr 28 (1999-2000) s 80 og 115. For alternativene fosterbarn, pleiebarn og stebarn gjelder det derfor ikke noen aldersgrense for når forholdet er straffbart, jf om daværende strl § 209 i Straffelovkommentaren bind II s 474.

Etter kommisjonens oppfatning er det imidlertid hensiktsmessig å begrense anvendelsen av utk § 28-11 til tilfeller hvor den fornærmede er umyndig. Seksuell omgang mellom en mors ektefelle og hennes 20-årige hjemmeboende datter kan riktignok framstå som støtende, men bør likevel ikke være straffbart så lenge forholdet er frivillig og heller ikke innebærer misbruk som nevnt i utk § 28-3 foran. Oppregningen av fosterbarn, pleiebarn og stebarn blir som følge av endringen unødvendig, men bør likevel tas med i bestemmelsen som en eksemplifisering.

Med formuleringen «andre nærstående» i overskriften er ment å angi at bestemmelsen ikke skal anvendes i konkurrans med utk § 28-9 om incest.

Strl § 199 andre ledd har en særskilt bestemmelse som retter seg mot den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som han eller hun selv står i et slikt forhold til som nevnt i første ledd. I Straffelovkommentaren bind II s 474 skrives det følgende om bestemmelsen, jf daværende strl § 209:

«Denne straffetrusselen er underlig og synes ikke helt gjennomtenkt: Mens moren ikke kan straffes etter § 207 for å ha fremmet utuktig omgang mellom hennes datter på 17 år og en utenforstående, kan derimot hennes mann – stefaren – straffes etter § 209 dersom han begår den samme handlingen. Moren kan bare straffes dersom hun har misbrukt sin stilling som foresatt, jf. § 198. Det er ikke tilfellet om hun gir etter og kjører datteren til elskeren.»

Kommisjonen har ikke funnet behov for å foreslå bestemmelsen videreført. Hvis den fornærmede er under 16 år, vil forholdet i hvert fall rammes som medvirkning til seksuell omgang med mindreårige, jf utk §§ 28-5 til 28-8. De straffverdige tilfellene av det å «skaffe en annen seksuell omgang med» noen over den seksuelle lavalder, vil for alle praktiske formål rammes som voldtekt eller medvirkning til voldtekt, jf utk §§ 28-1 og 28-2, eller som misbruk av overmaktsforhold, jf utk § 28-3.

§ 28–12. Seksuell handling uten samtykke

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 200 første ledd.

Begrepet seksuell handling omfatter for eksempel beføling av kjønnsorganer eller bryster, jf NOU 1997: 23 s 13. I juridisk teori er det lagt til grunn at også strl § 228 første ledd, jf utk § 27–1 om legemskrenkelse, kommer til anvendelse på slike handlinger. Kommisjonen har drøftet om det i tillegg er nødvendig med en bestemmelse som strl § 200 første ledd. Det særlig krenkende ved slike handlinger er imidlertid nettopp det seksuelle aspektet, og dette ivaretas etter kommisjonens oppfatning best ved å videreføre et eget straffebud mot slike overgrep.

§ 28–13. Seksuell handling mv med mindreårig

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 200 andre og fjerde ledd.

Kommisjonen ser imidlertid ikke behov for å videreføre strl § 200 tredje ledd. For så vidt gjelder fjerningen av alternativet om gjentakelsesstraff, har dette sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Når det gjelder alternativet om særdeles skjerpende omstendigheter, jf de momentene som nevnes i tredje ledd andre punktum, er det etter kommisjonens oppfatning anledning til å legge tilstrekkelig vekt på disse momentene innenfor den ordinære strafferammen.

§ 28–14. Uanstendig atferd

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 201.

§ 28–15. Kjøp av seksuelle tjenester fra umyndig

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 203.

Bestemmelsen ble tilføyd straffeloven ved lovrevisjonen 11. august 2000 nr 76 etter forslag fra departementet, jf Ot prp nr 28 (1999–2000) s 85.

Bestemmelsens andre ledd gir anvisning på en alminnelig aktsomhetsvurdering når det gjelder bedømmelsen av gjerningspersonens villfarelse om den prostituertes alder, jf proposisjonen s 118. Skyldkravet foreslås opprettholdt, jf også utk § 28–7 ovenfor.

På s 84 i proposisjonen uttaler departementet at det etter en 2-årsperiode vil vurdere spørsmålet om en *generell* kriminalisering av kjøp av seksuelle tje-

nester på bakgrunn av erfaringer fra Sverige. Kommisjonen er skeptisk til en slik kriminalisering, men vil eventuelt komme tilbake til spørsmålet i forbindelse med sitt endelige utkast til ny straffelov.

§ 28–16. Hallikvirksomhet mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 202.

Strl § 202 første ledd bokstav c retter seg mot den som «leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte». Ordet «forstår» er ment å gi uttrykk for et forsettskrav, og bestemmelsen bør omformuleres slik at dette framgår klart, jf avsnitt 7.5.3 foran.

Det kan reises spørsmål ved om annonseringsforbudet i strl § 202 andre ledd har noen særlig praktisk betydning, men kommisjonen har i denne omgang ikke funnet grunn til å foreslå bestemmelsen endret. Det er da lagt særlig vekt på hensynet til å verne publikum mot ufrivillig å bli eksponert for slike annonser.

§ 28–17. Pornografi

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 204.

I NOU 1985: 19 Pornografi og straff foreslo Straffelovrådet en endring av definisjonen av pornografi i strl § 211, som gikk ut på at bare grove kjønnslige skildringer skulle regnes som straffbar pornografi. Utredningen ble ikke sendt på høring, og departementet valgte heller ikke å foreslå noen slik lovendring. Seksuallovbruddsutvalget foreslo en tilsvarende endring i NOU 1997: 23, i kombinasjon med et utstillingsforbud, som skulle verne allmennheten mot ufrivillig eksponering for tillatt pornografi. Ytringsfrihetskommisjonen drøfter pornografi i NOU 1999: 27 s 157–160, og konkluderer med at forslaget til ny Grunnlov § 100 vil nødvendiggjøre en slik innskrenkning som foreslått av Seksuallovbruddsutvalget. I Ot prp nr 28 (1999–2000) s 98 fravek imidlertid departementet Seksuallovbruddsutvalgets forslag på dette punktet.

Den alminnelige oppfatningen i samfunnet har endret seg betraktelig i løpet av det siste århundret med hensyn til hvilke skildringer som er så støtende, menneskelig nedverdiggende eller forrående at de kvalifiserer for straff. Dette er en utvikling som trolig vil fortsette. Det er både nødvendig og hensiktsmessig at det over tid opereres med flytende grenser i et straffebud som dette. Straffeбудet mot pornografi må derfor uansett ha en ordlyd

som i praksis kan avgrenses skjønnsmessig i takt med utviklingen i det alminnelige samfunnssyn. Straffelovkommisjonen er imidlertid enig med de foregående utredningene i at ordlyden i det nåværende straffebudet rekker for langt, både i forhold til hva det er rimelig å strafflegge, og i forhold til hva det er realistisk mulighet for å håndheve. Ser man bort fra den innsatsen som ytes for å bekjempe barnepornografi, er dette et straffebud som stort sett heller ikke håndheves, selv om overtredelsene er mange og åpenlyse. Dette kan virke nedbrytende på respekten for loven, og en rent sporadisk praktisering kan virke urimelig. Den konkrete utformingen av straffebudet vil kommisjonen imidlertid komme tilbake til i sitt endelige forslag til ny straffelov. Etter kommisjonens syn vil Seksuallovbruddsutvalgets forslag da utgjøre et naturlig utgangspunkt.

Strl § 204 tredje ledd første punktum rammer uaktsomme overtredelser. Kommisjonens generelle syn er at det som utgangspunkt bare er forsettlig overtredelser som bør rammes med straff, og at det krever en særlig begrunnelse å kriminalisere uaktsomme overtredelser, jf den generelle omtalen av uaktsomhetsansvar i avsnitt 4.3 foran. Begrunnelsen i dette tilfellet er å ramme de tilfellene hvor forhandlere ikke har satt seg inn i – eller hevder ikke å ha satt seg inn i – innholdet i de trykksakene eller videofilmene som selges eller leies ut i vedkommendes virksomhet. Ut fra en slik begrunnelse er det imidlertid etter kommisjonens oppfatning tilstrekkelig å kreve grov uaktsomhet. Noen egen strafferamme for disse tilfellene er det etter kommisjonens oppfatning ikke behov for. I den utstrekning alder videreføres som straffbarhetsvilkår for deler av gjerningsinnholdet, jf strl § 204 første ledd bokstavene c og f, bør det likevel være tilstrekkelig at det er utvist uaktsomhet med hensyn den omstendighet at den fornærmede er under en viss alder, jf de tilsvarende reglene i utk § 28–7 om seksuell omgang med barn under 16 år og § 28–15 om kjøp av seksuelle tjenester fra umyndig.

Kommisjonen foreslår heller ikke å videreføre bestemmelsen i § 204 tredje ledd andre punktum, som retter seg mot den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handlinger som strider mot bestemmelsen. Uaktsom overtredelse vil foreligge dersom den overordnede ikke har kjent til overtredelsen, for eksempel på grunn av mangelfull oppfølging og kontroll med de ansatte. Straffverdigheten av dette er etter kommisjonens oppfatning ikke tilstrekkelig høy til å begrunne et strafferettslig ansvar, jf avsnitt 4.3

foran. For så vidt gjelder forsettlig overtredelse, vil i stedet utk § 3–2 om medvirkning kunne komme til anvendelse. I juridisk teori er det således antatt at den overordnede som forholder seg passiv til den underordnede overtredelse, etter omstendighetene kan ansees for å ha medvirket til denne, selv om medvirkningsansvaret ellers i alminnelighet ikke inntre som følge av ren passivitet, jf blant annet Husabø, Straffansvarets periferi s 191–193. For øvrig mener kommisjonen at utk § 4–1, jf strl § 48 a om foretaksstraff, gjør det mindre nødvendig med en særregel rettet mot overordnede som ikke kan sies å ha medvirket til overtredelsen. Forslaget må sees i sammenheng med den foreslåtte opphevelsen av strl § 139 tredje ledd, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

9.14.3 Strafferammer

Flere av bestemmelsene i strl kap 19 om seksualforbrytelser har strafferammer som ligger langt over straffutmålingsnivået i rettspraksis. Dette gjelder særlig voldtekt, jf strl § 192, og seksuell omgang med barn under 14 og 16 år, jf strl §§ 195 og 196. Kommisjonen foreslår derfor å senke de øvre strafferammene for slike overtredelser. Kommisjonen har imidlertid lagt vekt på at det fortsatt skal være et betydelig spillerom for domstolene til en eventuell heving av straffenivået i denne type saker.

Når det gjelder de minstestraffene man finner i kapitlet, jf strl §§ 192 andre ledd og 195 første ledd andre punktum, vises det til at man ved lov 4. juli 1927 nr 9 blant annet innførte minstestraffer for voldtekt (1 eller 3 år, avhengig av om den seksuelle omgangen var samleie), for seksuell omgang med barn under 14 år (3 år, men 2 eller 1 avhengig av om det forelå formildende omstendigheter) og for seksuell omgang med barn under 16 år (6 måneder). Systemet ledet til en rekke tilfeller av ubegrunnede frifinnelser og påtaleunnlatelser og ble i stor utstrekning forlatt i 1963, jf lov 15. februar 1963 nr 2. Blant annet ble minstestrafen for voldtekt til samleie senket til 1 år, mens minstestrafen for annen voldtekt ble opphevet. Videre ble minstestraffene for seksuelle overgrep mot mindreårige dels opphevet, dels senket. Ved lov 11. august 2000 nr 76 ble imidlertid minstestraffene for voldtekt til samleie og for samleie med barn under 14 år igjen hevet, begge til fengsel i minst 2 år. Samtidig utvidet man området for minstestrafen i voldtektsbestemmelsen, jf § 192 andre ledd bokstav b.

Kommisjonen stiller seg i utgangspunktet skeptisk til bruk av minstestraffer, blant annet

under henvisning til erfaringene med lov 4. juli 1927 nr 9, og foreslår enstemmig å oppheve minstestrafen for voldtekt.

Et *flertall* i kommisjonen, lederen Høgetveit og medlemmene Coward og Fossgard, vil imidlertid beholde en minstestraft på 2 år for grov seksuell omgang med barn under 14 år, jf utk § 28-6. Dette er etter flertallets syn en så krenkende og støtende handling at minstestrafen bør opprettholdes, jf avsnitt 5.4.6 foran. Hensynet til subjektivt formildende momenter vil etter omstendighetene være ivarettatt ved utk § 14-1 om fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart, jf avsnitt 8.14 foran. Forslaget innebærer en delvis skjerpelse ved at det ikke lenger skal være noe vilkår at den seksuelle omgangen besto i samleie.

Mindretallet, medlemmene Sulland og Hauge, finner heller ikke i dette tilfellet at det er behov for minstestraft, da handlingens straffverdighet i tilstrekkelig grad blir angitt ved en høy øvre strafferamme. For øvrig viser mindretallet til sin dissens i avsnitt 5.4.6 foran.

Kommisjonen foreslår en strafferamme på 6 års fengsel for utk § 28-1 om voldtekt. For utk § 28-2 om grov voldtekt foreslår kommisjonen en strafferamme på 15 års fengsel, hvilket samsvarer med strafferammen for utk § 27-4 andre ledd om grov, forsettlig legemsskade.

Strafferammene for seksuell omgang med mindreårige bør fortsatt være høye. Kommisjonen foreslår strafferammer på 10 og 15 års fengsel for overtredelse av henholdsvis utk §§ 28-5 og 28-6 om vanlig og grov seksuell omgang med barn under 14 år. Når det gjelder utk §§ 28-7 og 28-8 om henholdsvis vanlig og grov seksuell omgang med barn under 16 år, foreslår kommisjonen strafferammer på 6 og 10 års fengsel.

Etter gjeldende rett er strafferammen 5 år for de overtredelsene som foreslås regulert i utk § 28-3 om seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold, § 28-4 om seksuell omgang mellom overordnede og innsatte i nærmere angitte institusjoner, § 28-9 om incest, § 28-11 om seksuell omgang med andre nærstående og § 28-16 første ledd om hallikvirksomhet. For å tilpasse strafferammene til de øvrige forslagene i utredningen, jf avsnitt 5.4.2 foran, foreslår kommisjonen at disse heves til 6 års fengsel. For den delen av utk § 28-16 som viderefører strl § 202 første ledd bokstav c, bør det imidlertid være tilstrekkelig med en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år. Som i dag bør bot også være et selvstendig straffalternativ for overtredelser av § 28-16 første ledd, selv om dette avviker fra den foreslåtte hovedregelen om bot, jf avsnittene 5.4.7 og 8.9.2 foran.

For seksuell handling mv med mindreårig, jf utk § 28-13, foreslår kommisjonen en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år.

For utk § 28-10 om søskenincest, § 28-12 om seksuell handling uten samtykke, § 28-14 om uanstendig atferd, § 28-15 om kjøp av seksuelle tjenester fra umyndig, § 28-16 andre ledd om offentlig kunngjøring av prostitusjon og § 28-17 om pornografi antar kommisjonen at det vil være tilstrekkelig med strafferammer i det lavere sjiktet.

9.15 Utk kap 29. Vern mot tingsskade

9.15.1 Innhold og avgrensning

I dette kapitlet foreslås det samlet bestemmelser som på ulike måter verner mot skadegjørende handlinger rettet mot gjenstander, både fast eiendom og løsøre.

Kapitlet omfatter for det første de tradisjonelle skadeverkbestemmelsene i strl §§ 291, 292 og 391, jf nedenfor om utk §§ 29-1 til 29-3. I tillegg foreslås den såkalte mordbrannparagrafen i strl § 148 tatt inn i kapitlet, jf utk §§ 29-4 og 29-5. Det samme gjelder de tilhørende bestemmelsene i strl §§ 149, 151 og 159, jf nedenfor om henholdsvis utk §§ 29-8, 29-7 og 29-6. Når det gjelder strl § 150, foreslås første ledd bokstav e videreført i utk § 20-10 om trafikk sabotasje, jf avsnitt 9.6.2 foran. Resten av bestemmelsen foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Den foreslåtte plasseringen av strl § 148 henger sammen med at kommisjonen går inn for at strl kap 14 om allmennfarlige forbrytelser ikke videreføres som et eget kapittel. Bestemmelsene der foreslås i stedet overført til forskjellige andre kapitler ut fra hvilken hovedinteresse bestemmelsene kan sies å verne. Overtredelse av strl § 148 innebærer at gjerningspersonen forårsaker en eller flere uttrykkelig oppregnede former for ulykker eller hendelser som i seg selv representerer skadetilføelse mot gjenstander. Svært ofte vil overtredelse av § 148 derfor også være straffbart skadeverk. Kommisjonen har lagt vekt på dette når skadeverk og mordbrann mv foreslås plassert i samme kapittel. Kommisjonen er samtidig klar over at § 148 også har en side mot vern av liv, legeme og helse ved at ulykken etter ett av alternativene i bestemmelsen skal ha ført til fare for tap av menneskeliv, jf også andre straffalternativ. Det er imidlertid ikke uvanlig at én straffebestemmelse kan sies å verne to eller flere ulike interesser, blant annet ved at grunnfeliktet går i en retning og følgene i en annen. I forhold til strl § 148 har kommisjonen valgt å legge vekt på at en overtredelse av bestem-

melsen forutsetter at det først voldes en tings-skade. I motsetning til ved vanlig skadeverk rammer strl § 148 også brannstiftelse og enkelte andre typer påføring av skade på gjerningspersonens egen eiendom.

Forberedelseshandling som består i inngåelse av avtale om å bevirke eller medvirke til overtredelse av strl § 148, straffes i dag etter strl § 159. Kommisjonen foreslår at slik forberedelse fortsatt skal være straffbar, jf nedenfor om utk § 29–6.

Det finnes flere andre bestemmelser i straffeloven som retter seg mot det å påføre skade på gjenstander, uten at de foreslås tatt med i utk kap 29 om vern mot tingsskade. Det dreier seg da om bestemmelser med sider også mot andre interesser eller livsområder, som kommisjonen har funnet mer naturlig å legge vekt på ved valget av plassering. For eksempel foreslås straffebudet mot ødeleggelse av informasjonssamling, energiforsyningsanlegg mv som volder omfattende forstyrrelse i den offentlige forvaltning eller samfunnslivet for øvrig, jf strl § 151 b, plassert i utk kap 20, jf § 20–11 om sabotasje mot infrastrukturen. Straffebudet mot ødeleggelse av anlegg eller gjenstander av betydning for rikets krigsinnsats, jf strl § 86 første ledd nr 3, hører antakelig hjemme i utk kap 17 om statens selvstendighet og sikkerhet, men dette kapitlet skal i tråd med kommisjonens forslag utredes av et særskilt utvalg, jf avsnitt 9.3 foran. Endelig nevnes at strl § 152 b tredje ledd nr 3 om påføring av betydelig skade på et kulturminne av særlig nasjonal eller internasjonal betydning foreslås videreført i utk kap 25, jf § 25–14 om alvorlig miljøkriminalitet.

9.15.2 De enkelte bestemmelsene

§ 29–1. Skadeverk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 291 første ledd.

Det antas at uberettiget endring eller sletting av elektronisk lagrede data i alminnelighet rammes av § 291 selv om data ikke regnes som en gjenstand i lovens forstand. I avsnitt 9.9 foran foreslår kommisjonen at det i den nye straffeloven tas inn et eget kapittel om vern av informasjon og informasjonsutveksling. Det er da mer naturlig å la endring og sletting av data rammes av en egen bestemmelse i dette nye kapitlet, jf utk § 23–11 om skadeverk på elektronisk lagret informasjon.

§ 29–2. Grovt skadeverk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt skadeverk. Bestemmelsen foreslås uformet etter

samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes i strl § 292. Avgjørende for om skadeverket skal bedømmes som grovt, vil først og fremst være handlingens objektive grovhet. Kommisjonen antar at den oppregningen vi i dag finner i strl § 292, med fordel kan generaliseres noe. Skadens omfang eller art bør som nå være vesentlige momenter i vurderingen, likeledes om det er voldt fare for noens liv eller helse. Mens loven i dag krever at gjerningspersonen «vitende» har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred, foreslår kommisjonen at det avvikende skyldkravet «vitende» erstattes av et vanlig forsettskrav, jf avsnitt 7.5.3 foran.

I dag kan grovt skadeverk straffes også når gjerningspersonen bare har utvist uaktsomhet, jf strl § 391 tredje ledd første straffalternativ. Kommisjonen foreslår at simpel uaktsomhet fjernes som skyldform ved grovt skadeverk, men at kriminaliseringen av grovt uaktsomme overtredelser beholdes, jf strl § 391 tredje ledd andre straffalternativ. For skadeforvoldelse – og da den grove – bør det være tilstrekkelig å straffe den som har handlet særdeles klanderverdig, og handlingen gir grunnlag for sterk bebreidelse for mangel på aktsomhet, jf utk § 3–10 andre ledd. At grovt skadeverk også rammes ved grov uaktsomhet, bør framkomme i et eget ledd i bestemmelsen, da strafferammen som i dag bør være vesentlig lavere enn ved forsettlig overtredelse.

Det er for øvrig kommisjonens inntrykk at strl § 391 tredje ledd ikke er mye brukt, og det kan derfor diskuteres om man burde nøye seg med forsett som skyldform også ved grovt skadeverk. Dette vil bringe rettsstillingen hos oss mer på linje med forholdene i Finland og Sverige, hvor det for domfellelse kreves «uppsåt». Ved sammenlikningen bør man imidlertid være oppmerksom på at «uppsåt» i svensk rett rekkes lenger enn forsett hos oss på grunn av at skyldformen *dolus eventualis* i Sverige også omfatter den hypotetiske innvilgelsesteori. Et flertall i kommisjonen mener at det ikke er grunn til å opprettholde *dolus eventualis* overhodet, jf utk § 3–9 og framstillingen i avsnitt 8.3.10 foran. I Danmark rammes også det grovt uaktsomme skadeverk.

§ 29–3. Lite skadeverk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om lite skadeverk. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om liten overtredelse i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot liten overtredelse kommer til anvendelse.

Bestemmelsen svarer til strl § 391 første og andre ledd, likevel slik at det ikke foreslås noe straffskjerpene alternativ for gjentakelsestilfellene. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran.

Andre ledd rammer ved ordene «tilsmusser eller besudler» handlinger «som ingen egentlig økonomisk Skade volder, men dog bør være straffbare paa Grund af sin Ækkelhed», jf SKM I 1896 s 290. Ifølge Straffelovkommentaren bind III s 240 må «alt som består i å søle til noe, gjøre noe urent eller besmitte noe, som hovedregel omfattes av bestemmelsen». Dette antas også å omfatte «tagging» som lar seg fjerne på en enkel og rimelig måte. I forslaget om ikke å videreføre strl § 142, jf avsnitt 10.2 nedenfor, har kommisjonen lagt til grunn at bestemmelsen om lite skadeverk etter omstendighetene vil kunne ramme blasfemiske handlinger rettet mot kirkebygg eller gjenstander av religiøs betydning, selv om handlingen ikke innebærer noen nevneverdig økonomisk skade.

§ 29–4. Brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 148 første ledd første straffalternativ.

Kommisjonen har overveid å erstatte «sjøskade, jernbaneulykke eller luftfartsulykke» med betegnelsen «trafikkulykke», men er kommet til at anvendelsesområdet for bestemmelsen da blir for vidt. Det ville i tilfelle inkludere ulykker med motorvogn. I motsetning til de øvrige ulykkesformene oppregnet i § 148 vil slike ulykker sjelden innebære risiko for så omfattende følger som skipbrudd, togavsporinger eller luftfartsulykker lett medfører. De skadevoldende handlingsalternativene som straffebudet i dag dekker, er normalt også egnet til å føre til fare både for liv og omfattende materielle ødeleggelser. Ulykker med motorvogn har ikke samme skadepotensiale, selv om følgene kan bli tragiske. Forsettlig forvoldelse av motorvognulykker vil for øvrig kunne rammes av

ulike bestemmelser i utk kap 27 om vern av liv og legeme og av utk §§ 29–1 og 29–2 i dette kapitlet.

Kommisjonen har også vurdert om fare for andres helse bør beskyttes her i tillegg til fare for liv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom. Dette er ordningen i svensk og finsk rett. Kommisjonen ønsker imidlertid å opprettholde bestemmelsen på linje med strl § 148 som et av de alvorligste straffebudene i loven. Kommisjonen mener man derfor bør være tilbakeholden med å utvide anvendelsesområdet som antyd.

Strl § 148 andre ledd er overflødig ved siden av forslaget om at forsøk ikke lenger *skal*, men *kan* straffes mildere enn fullbyrdet overtredelse, jf delutredning V s 85.

§ 29–5. Grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 148 andre straffalternativ om at hendelsen har hatt til følge at noen «omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helbred». Som følge av at culpa levissima ikke foreslås videreført som skyldform i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 7.6 foran, forutsetter dette at gjerningspersonen har vist uaktsomhet med hensyn til en slik følge, jf utk § 3–11 og avsnitt 8.3.12 foran. Videre bør det være av betydning for grovhetsvurderingen om det har gått tapt store materielle verdier, og om forøvelsesmåten var forbundet med særlig farlighet.

§ 29–6. Avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 159, jf § 148.

I stedet for et krav om hensikt foreslår kommisjonen at bestemmelsen skal kreve forsett med hensyn til avtalens objektive innhold, jf avsnitt 7.5.8 foran. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil føre til en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

§ 29-7. Uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 151. Overfor handlinger som representerer fare for så alvorlige konsekvenser som det her er tale om, og som ikke alltid vil kunne rammes av andre uaktsomhetsbestemmelser, mener kommisjonen det er berettiget å beholde uaktsomhet som skyldform.

Det nåværende ansvaret for medvirkning til uaktsom brannstiftelse mv beror på en tolking av ordlyden i strl § 151. Etter kommisjonens forslag vil medvirkning bli bedømt etter den generelle bestemmelsen i utk § 3-2.

§ 29-8. Å hindre avverging av brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 149.

Med hensyn til ulykker som forsøkes avverget før de inntreffer, krever strl § 149 at gjerningspersonen skal ha vært «vidende om» at ulykken truer. Dette foreslås endret til et vanlig krav om forsett, jf avsnitt 7.5.3 foran.

I strl § 149 er forsøk likestilt med fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen foreslår at denne særregelen oppheves. Forsøk vil fortsatt være straffbart i henhold til utk § 3-3, men straffri tilbaketreden vil da være mulig. Forslaget er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

9.15.3 Strafferammer

De alvorligste bestemmelsene i dette kapitlet er bestemmelsene om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse, jf utk §§ 29-4 til 29-7. Det kan tenkes overtredelser som medfører tap av en rekke menneskeliv, for eksempel ved katastrofebranner eller sprenging av bomber, uten at det foreligger drapsforsett etter utk § 3-9. Det vil for eksempel kunne være tilfelle når gjerningspersonen forhåndsvarsler om en bombe plassert i et kjøpesenter og derfor regner med at det lykkes å få evakuert dem som oppholder seg der, før bomben springer. På den annen side er dagens strafferamme for gjerninger som bare medfører ødeleggelse av eiendom, betydelig høyere enn den strengeste straffen kommisjonen ser som tenkelig og rimelig. Her bør nivået legges nærmere grovt skadeverk. Kommisjonen antar at en strafferamme på fengsel i 10 år kan være hensiktsmessig ved overtredelse av utk § 29-4, mens det bør være adgang til å idømme

lovens strengeste straff på 21 års fengsel ved grov overtredelse, jf § 29-5.

Etter gjeldende rett er det en minstestraft på 2 eller 5 års fengsel i strl § 148. Den strengeste straffen kommer til anvendelse hvis noen omkommer eller får en betydelig legemsskade som følge av ødeleggelsen. Kommisjonen ser imidlertid ikke behov for å videreføre minstestraftene, verken i utk §§ 29-4 eller 29-5, jf nærmere om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraffer i avsnitt 5.4.6 foran. Kommisjonen ser således ikke bort fra at det også i disse alvorlige tilfellene kan tenkes situasjoner hvor en minstestraft vil framstå som urimelig, og vil i den forbindelse særlig peke på at det her dreier seg om forhold som ligger utenfor gjerningspersonens forsett. Et *mindretall* i kommisjonen, medlemmet Fossgard, mener det bør være en minstestraft på 2 år i utk § 29-5. Dette er begrunnet i avsnitt 5.4.6 foran.

Når det gjelder utk § 29-7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse, antas den nåværende strafferammen på bot eller 3 års fengsel å være passende.

For bestemmelser som rammer inngåelse av avtale om å begå straffbare handlinger, mener kommisjonen generelt sett at strafferammen bør ligge under den man foreslår for tilsvarende fullbyrdet overtredelse. Når det gjelder utk § 29-6, rammes avtalen uavhengig av om det dreier seg om vanlig eller grov brannstiftelse mv. I slike tilfeller har kommisjonen vanligvis foreslått en strafferamme tilsvarende den man foreslår for fullbyrdet vanlig overtredelse. 10 år vil imidlertid være en urealistisk høy strafferamme for overtredelser av utk § 29-6. Kommisjonen foreslår i stedet en strafferamme på 6 års fengsel. Dette samsvarer med de foreslåtte strafferammene for andre kriminaliserte forberedelseshandlinger av tilsvarende alvorlig karakter, jf avsnitt 5.5.2.5 foran.

I dag kan strl § 148 brukes i konkurrans med skadeverkbestemmelsene. Etter at bestemmelsene foreslås plassert i samme kapittel, er det ulike oppfatninger i kommisjonen om de fortsatt bør kunne anvendes i konkurrans.

Utk § 29-1 om skadeverk foreslås gitt en strafferamme på bot eller fengsel i 1 år. Når det gjelder grovt skadeverk, ble strafferammen i strl § 292 forhøyet fra 4 til 6 års fengsel ved lovendring 23. januar 1998, jf Ot prp nr 72 (1996-97). Bakgrunnen for lovendringen var en rekke ildspåsettelser av kirker. Kommisjonen foreslår denne strafferammen videreført i utk § 29-2. Som i dag bør også bot være et selvstendig straffalternativ, jf avsnittene 8.9.2 og 5.4.7 foran. Grovt uaktsom overtredelse av utk § 29-2 bør ha en vesentlig lavere strafferamme.

Etter kommisjonens oppfatning bør den samsvare med strafferammen for utk § 29–1 om vanlig forsettlig overtredelse, jf avsnitt 5.5.2.4 foran om kommisjonens generelle synspunkter på fastsettelsen av strafferammer. Når det gjelder utk § 29–3 om lite skadeverk mener kommisjonen det vil være tilstrekkelig at bestemmelsen bare gir hjemmel for bot.

Å hindre avverging av særlig farlig ødeleggelse, jf strl § 149, straffes i dag med fengsel fra 1 til 15 år. I forarbeidene til straffeloven uttales det om bakgrunnen for valget av straffenivå, jf SKM I 1896 s 159: «Udkastet kan imidlertid ingen væsentlig Forskjel erkjende mellem den, som sætter Ild paa, og den som medvirker til Ulykken ved at hindre Slukningen.» Dette er etter kommisjonens oppfatning en altfor streng vurdering. Straffen bør ikke kunne settes høyere enn for grovt skadeverk, og kommisjonen foreslår derfor en strafferamme på 6 års fengsel for overtredelse av utk § 29–8. Minstestrafen foreslås ikke videreført, jf avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraffer.

9.16 Utk kap 30. Tyveri, underslag, ran, utpressing mv

9.16.1 Innhold og avgrensning

I dette kapitlet foreslår kommisjonen tatt inn en del straffebud til vern av formuesgoder og -rettigheter. Kapitlet omfatter imidlertid ikke alle slike straffebestemmelser. Både i den nåværende straffeloven og i kommisjonens forslag til ny lov er det langt flere straffebud til vern av formuesgoder enn det som er hensiktsmessig å samle innenfor ett kapittel. Også i andre kapitler finner man derfor bestemmelser som verner de samme interessene, jf særlig utk kap 29 om vern mot tingsskade, utk kap 32 om bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredlighet og utk kap 33 om kreditorvern.

Ved avgrensningen av dette kapitlet har kommisjonen tatt utgangspunkt i strl kap 24 om underslag, tyveri og ulovlig bruk. Alle straffebudene i kapittel 24 vil gjenfinnes her, med unntak for strl § 262 om uberettiget tilgang til fjernsyns- eller radiosignaler. Denne bestemmelsen er tatt inn i utk § 23–5 om brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler mv, jf avsnitt 9.9.2 foran.

I tillegg til bestemmelser fra strl kap 24 foreslår kommisjonen at bestemmelsene om utpressing, ran og forberedelse til ran, jf strl §§ 266 til 269, tas inn i dette kapitlet. Strl § 269 nr 2 foreslås imidlertid ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor. I dag er disse straffebudene plassert i et eget kapittel, jf strl

kap 25. Ordningen med et eget kapittel for utpressing og ran foreslås dermed ikke videreført.

Opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser medfører at flere av bestemmelsene i strl kap 40 om forseelser mot formuesrettigheter foreslås overført til dette kapitlet. Det er tale om bestemmelser som innholdsmessig er nært beslektet med de alvorligere paragrafene om underslag, tyveri og ulovlig bruk.

En annen følge av opphevelsen av skillet er at naskeribestemmelsen i strl § 391 a bør deles opp og plasseres i flere kapitler. Kommisjonen foreslår at betegnelsen «naskeri» opprettholdes, men at man begrenser bruken til lite tyveri. For de andre overtredelsene som i dag kan straffes etter strl § 391 a, foreslår kommisjonen uttrykkene «lite underslag», «lite bedrageri» osv.

Ellers foreslås også strl §§ 392 til 396 og § 407 innarbeidet i kapitlet her.

Mange av straffebudene mot formuesovertredelser krever at handlingen må ha skjedd i vinnings hensikt. Kommisjonen foreslår at hensiktskravet erstattes av et krav om forsett. Forslaget er nærmere omhandlet i avsnitt 7.5.4 foran. I dette kapitlet får forslaget betydning for bestemmelsene om tyveri, underslag, ran og utpressing.

Kapitlet bør innledes med bestemmelsene om tyveri og naskeri, da dette er de klart hyppigst forekommende overtredelsene i kriminalstatistikken.

9.16.2 De enkelte bestemmelsene

§ 30–1. Tyveri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 257.

Det nåværende kravet om vinnings hensikt foreslås endret ved at hensiktskravet utgår, og erstattes av et krav om forsett. I stedet for forsett om vinning kan det være aktuelt å kreve forsett om tilegnelse av gjenstanden, jf avsnitt 7.5.4 foran.

Straffskjerpelsen i strl § 263 foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

§ 30–2. Grovt tyveri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt tyveri. Bestemmelsen foreslås uformet etter mønster av de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene

som nevnes i strl § 258 andre ledd, likevel med enkelte modifikasjoner, jf nedenfor.

Etter rettspraksis har nær sagt ethvert innbruddstyveri blitt regnet som grovt etter strl § 258, også om det har dreid seg om ubetydelige verdier. Som eksempler kan nevnes innbrudd i kiosker og boder med beskjedent utbytte. Regelen har den fordel at den er enkel å praktisere. Den er imidlertid mindre egnet til å skille de mer straffverdige tyveriene fra de mindre straffverdige. Et formål med en bestemmelse om grovt tyveri må nettopp være å verne mot særlig skadelige, omfattende eller klanderverdige tyvshandlinger.

Den nåværende innbruddsbestemmelsen i strl § 147 er foreslått erstattet med utk § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold. I tråd med synspunktene foran mener kommisjonen at ikke enhver ulovlig inntrenging bør medføre at et tyveri kan ansees som grovt. Trolig kan man nøye seg med de tilfellene der inntrengingen har skjedd i bolig. I den forbindelse nevnes at man i finsk rett krever at tyveriet har skjedd ved innbrudd i bebodd bolig, i svensk rett at det har skjedd ved inntrenging i bolig. I dansk rett er verken innbrudd eller inntrenging uttrykkelig nevnt blant momentene ved grovhetsvurderingen. En annen sak er at innbrudd i forretningslokaler mv i mange tilfeller vil måtte regnes som grovt på bakgrunn av andre kriterier, for eksempel fordi det dreier seg om betydelige verdier.

Kommisjonen foreslår å sløyfe alternativet «fra person på offentlig sted» som et kjennetegn på grovt tyveri. Dette vil ofte gjelde lommetyverier og veskenappinger uten voldsutøvelse. Kommisjonen kan vanskelig tenke seg et straffenivå som ikke ivaretas innenfor strafferammen for vanlig tyveri i slike tilfeller.

§ 30–3. Naskeri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om lite tyveri. Siden «naskeri» er en innarbeidet betegnelse på slike overtredelser, har kommisjonen valgt å benytte den i paragrafoverskriften. Bestemmelsen foreslås likevel utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om liten overtredelse i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot liten overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør gjenstandens verdi være et sentralt moment, jf strl § 391 a første ledd.

Det foreslås ikke videreført noe straffskjerpende alternativ tilsvarende strl § 391 a tredje ledd. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran.

§ 30–4. Underslag

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 255.

En svært praktisk måte å begå underslag på i dag er ved uberettigede overføringer fra en konto som gjerningspersonen har disposisjonsretten til. I dag straffes dette ved å anvende strl § 255 andre alternativ om uberettiget forføyning over betrodde penger analogisk. Kommisjonen mener at man i en ny bestemmelse om underslag bør få uttrykkelig fram at pengefordringer er likestilt med penger.

Det nåværende kravet om vinnings hensikt foreslås endret ved at hensiktskravet utgår, og erstattes av et krav om forsett, jf avsnitt 7.5.4 foran.

Straffskjerpelsen i strl § 263 foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

§ 30–5. Grovt underslag

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt underslag. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes i strl § 256 andre ledd. For så vidt gjelder det at gjerningspersonen «vitende» har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred, foreslår kommisjonen at det avvikende skyldkravet «vitende» erstattes av et vanlig forsettskrav, jf avsnitt 7.5.3 foran.

§ 30–6. Lite underslag

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om lite underslag. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om liten overtredelse i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot liten overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør

gjenstandens verdi være et sentralt moment, jf strl § 391 a tredje ledd, jf første ledd.

Det foreslås ikke videreført noe straffskjerpende alternativ tilsvarende strl § 391 a tredje ledd. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran.

§ 30–7. Ran

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 267.

Det nåværende kravet om vinnings hensikt foreslås endret ved at hensiktskravet utgår, og erstattes av et krav om forsett, jf avsnitt 7.5.4 foran.

§ 30–8. Grovt ran

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt ran. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes i strl § 268 andre ledd.

Strl § 268 tredje ledd gir anvisning på en høyere strafferamme i de tilfellene hvor et grovt ran har hatt døden eller betydelig legemsskade til følge. Kommisjonen mener en slik bestemmelse bør beholdes, selv om den representerer et avvik fra den type grovhetsvurdering kommisjonen ellers anbefaler. Skyldkravet i forhold til følgen vil være uaktsomhet, jf utk § 3–11 og avsnitt 8.3.12 foran.

§ 30–9. Avtale om ran

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 269 nr 1. Kommisjonen mener det fortsatt er grunn til å opprettholde kriminaliseringen av det å inngå avtale med noen om å begå ran.

§ 30–10. Utpressing

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 266 første og andre ledd.

I tilknytning til utk § 26–1 om tvang har kommisjonen reist spørsmålet om det i tråd med rettsstillingen i de øvrige nordiske landene bør klargjøres nærmere hvilke handlinger som skal rammes.

Avgjørelsen av dette spørsmålet får betydning også for utformingen av bestemmelsen om utpressing.

Det nåværende kravet om vinnings hensikt foreslås endret ved at hensiktskravet utgår, og erstattes av et krav om forsett, jf avsnitt 7.5.4 foran.

§ 30–11. Grov utpressing

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov utpressing. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i momentene for grovt ran, jf utk § 30–8. Gjentakelse foreslås ikke tatt med som et eget moment, jf i dag strl § 266 tredje ledd fjerde punktum. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran.

§ 30–12. Ulovlig tilegnelse av hittegods

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 394 første og andre ledd.

Uaktsomhetskravet i strl § 394 andre ledd, jf strl § 40 andre ledd, bør etter kommisjonens oppfatning videreføres. I motsatt fall vil det være for lett å unnskyldes seg med at man glemte å melde fra om gjenstanden. Strl § 40 andre ledd, jf tidl utk § 29 andre ledd, faller imidlertid bort som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås opphevet, jf avsnitt 8.3.9 foran. Skyldkravet må derfor i stedet framgå direkte av bestemmelsen.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil medføre en viss utvidelse av straffansvaret.

Noen særskilt hjemmel for straffbortfall, jf strl § 394 tredje ledd, ser kommisjonen ikke behov for. Et flertall i kommisjonen går imot en tilsvarende generell regel, jf avsnitt 8.3.17 foran og utk § 3–16. Det er flertallets syn at bortsett fra de konkrete unntakene som følger av § 3–16, bør følgen av en overtredelse være at lovbryteren finnes skyldig. En annen sak er at straffereaksjonen i slike tilfeller kan gå helt ned til minimum.

§ 30–13. Brukstyveri av motorvogn mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 260.

Strl § 260 fjerde ledd fastsetter en forhøyet strafferamme for tilfeller hvor et bilbrukstyveri har hatt en uaktsom skadefølge, eller hvor gjerningspersonen tidligere er straffet for bilbrukstyveri. Kommisjonen går generelt ikke inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Heller ikke for uaktsomme skadefølger er det behov for noen forhøyet strafferamme, da slike følger stort sett vil rammes av andre bestemmelser, slik at reglene om konkurrens kan medføre en skjerpelse av straffen.

§ 30–14. Ulovlig bruk av løsøre

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 393.

Bestemmelsen får blant annet anvendelse på ulovlig bruk av datamaskiner og programvare, også når slike handlinger foretas via et datanettverk. I Rt 1998 s 1971 kom Høyesteretts flertall til at det ikke var å regne som ulovlig bruk at gjerningspersonen kartla forskjellige «porter» i den fornærmedes datasystem, da den fornærmede ved tilkoblingen til internett måtte ansees å ha akseptert at datasystemet ble satt i virksomhet ved slike aktiviteter. Det er imidlertid ikke åpenbart at grensen for det ulovlige bør gå der hvor Høyesterett har trukket den. En kartlegging av portene i et fremmed datasystem står sentralt ved forberedelse av datainnbrudd, og vil som regel gjøre det nødvendig for offeret å foreta nærmere undersøkelser. Det bør vurderes om en lovendring er nødvendig for å fange opp slik kartlegging.

§ 30–15. Grov ulovlig bruk av løsøre

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov ulovlig bruk av løsøre. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebedet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes i strl § 261 første ledd.

§ 30–16. Ulovlig bruk av fast eiendom i annens besittelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 396 første ledd.

Strl § 396 andre ledd høyner strafferammen hvis handlingen har hatt til følge utsletting av grensemerke ved uberettiget bruk av eller rådighet over fast eiendom. Skyldkravet er uaktsomhet, jf strl § 43. Kommisjonen foreslår at forsettlig borttapping av grensemerke, jf utk § 31–5, bare straffes med bot, jf avsnitt 9.17.1 nedenfor. Det er da ikke behov for et særlig straffskjerpelsesalternativ som strl § 396 andre ledd.

§ 30–17. Besittelseskrenkelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer besittelseskrenkelse både med hensyn til løsøre, jf strl § 392 første ledd, og fast eiendom, jf § 395 første ledd.

Bestemmelsenes andre ledd inneholder hensiktskrav som er nærmere behandlet i avsnitt 7.5.7 foran. Disse reglene fanges imidlertid opp av de generelle bestemmelsene i utk § 3–6 om selvtækt og § 3–16 nr 6 og § 14–1 nr 6, som handler om overskridelse av selvtækt, jf avsnittene 8.3.7, 8.3.17 og 8.14.2 foran. Særbestemmelsene om selvtæktshandlinger ved besittelseskrenkelse er derfor unødvendige.

§ 30–18. Krenkelse av jakt- og fiskerettigheter

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 407.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2 vil medføre en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

9.16.3 Strafferammer

Straffverdigheten av overtredelser av bestemmelser i dette kapitlet varierer fra handlinger som kvalifiserer til strafferammer på flere års fengsel til handlinger hvor bøtestraff åpenbart er tilstrekkelig.

Ran bør straffes strengt. Dette vil fortsatt være mulig selv om kommisjonen foreslår en viss nedjustering av strafferammene for vanlige og grove ran i forhold til i dag. Kommisjonen går inn for en strafferamme på bot eller fengsel i 3 år for utk § 30–7 om vanlig ran. For utk § 30–8 om grovt ran foreslår kommisjonen en strafferamme på 10 års fengsel. Har et grovt ran hatt død eller betydelig skade på legeme eller helse til følge, bør fengsel inntil 21 år kunne anvendes.

For bestemmelser som rammer inngåelse av avtale om å begå straffbare handlinger, mener kommisjonen generelt sett at strafferammen bør ligge under den man foreslår for tilsvarende full-

byrdet overtredelse, jf avsnitt 5.5.2.5 foran. Når det gjelder utk § 30–9, rammes avtalen uavhengig av om det dreier seg om vanlig eller grovt ran. For å kunne straffe avtaler om de groveste ranene tilstrekkelig strengt, bør straffen for forberedelse til ran derfor ligge like høyt som for fullbyrdet vanlig overtredelse, det vil si bot eller fengsel i 3 år.

For vanlig tyveri og underslag er straffen i dag bot eller fengsel inntil 3 år. Det er vanskelig å forestille seg vanlige overtredelser med en straffverdighet som tilsier en så høy straff. Det skal i praksis relativt lite til før overtredelsen blir å betrakte som grov. Kommisjonen mener derfor en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år vil være tilstrekkelig for overtredelse av utk §§ 30–1 og 30–4. Den samme strafferammen foreslås for utk § 30–10 om utpressing.

Utk § 30–13 om brukstyveri av motorvogn mv og utk § 30–15 om grov ulovlig bruk av løsøre/gjenstand kan etter kommisjonens mening sidestilles med vanlig tyveri og underslag i straffverdighet, og foreslås derfor gitt en tilsvarende strafferamme.

Utk § 30–2 om grovt tyveri og § 30–5 om grovt underslag kan på den annen side komme til anvendelse på overtredelser med svært omfattende økonomiske skadevirkninger, jf for eksempel Rt 1983 s 316, der straffen ble fastsatt til fengsel i 7 år og 6 måneder for underslag på over 20 millioner kroner. Et mindretall i Høyesterett stemte for en straff på fengsel i 8 år og 6 måneder. Her gjaldt det pådømmelse i konkurranseslik at strafferammen var 9 års fengsel. Kommisjonen foreslår at strafferammen på 6 års fengsel for grov vinningskriminalitet opprettholdes. Utk § 30–11 om grov utpressing bør ha samme strafferamme. Når det gjelder utk § 30–2 om grovt tyveri, foreslår kommisjonen i tillegg å videreføre bot som selvstendig straffalternativ, jf avsnittene 8.9.2 og 5.4.7 foran.

For utk § 30–12 om ulovlig tilegnelse av hittegods bør det fastsettes en strafferamme i det lavere sjiktet. Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig at de andre straffebudene i dette kapitlet bare gir hjemmel for bot. Dette gjelder utk § 30–3 om naskeri, § 30–6 om lite underslag, § 30–14 om ulovlig bruk av løsøre/gjenstand, § 30–16 om ulovlig bruk av fast eiendom i annens besittelse, § 30–17 om besittelseskrenkelse og § 30–18 om krenkelse av jakt- og fiskerettigheter.

9.17 Utk kap 31. Vern av tilliten til dokumenter og penger

9.17.1 Innhold og avgrensning

I dette kapitlet foreslår kommisjonen å samle bestemmelsene rettet mot pengefalsk, dokumentfalsk og overtredelser som tradisjonelt har vært sett i sammenheng med dokumentfalsk.

De fleste straffebudene i strl kap 18 om dokumentfalsk foreslås enten videreført direkte, eller man gjenfinner dem i forslag til nye bestemmelser som er ment å avløse de eksisterende bestemmelsene. I forhold til strl §§ 182 til 185 foreslås det en betydelig forenkling, jf utk §§ 31–2 og 31–3 nedenfor.

Etter gjeldende rett framtrer straffebudene mot bruk – strl §§ 182 og 183 – som kjernen i dokumentfalskkapitlet. Forfalskning og anskaffelse kan være fullbyrdet overtredelse av strl § 185 andre ledd, men dersom gjerningspersonen siden bruker det falske dokumentet, rammes han eller hun i stedet av de strengere bestemmelsene i §§ 182 eller 183. Det synes unødvendig komplisert med to fullbyrdelsestidspunkter for dokumentfalsk. Kommisjonen går inn for at straffebudet mot dokumentfalsk først og fremst skal rette seg mot forfalskningen. Bare i de tilfellene der den som bruker det falske dokumentet ikke kan straffes for forfalskning eller anskaffelse av det, foreslås bruken gjort straffbar som selvstendig overtredelse. Forslaget er på dette punktet i overensstemmelse med de løsningsene som er valgt i svensk og finsk rett.

Strl § 183, som er en strengere bestemmelse for visse kvalifiserte former for bruk av falskt dokument, foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor. Er bruken av dokumentet et middel til forøvelsen av en annen straffbar handling, vil det aktuelle straffebudet, som oftest vil gjelde bedrageri, komme til anvendelse ved siden av utk § 31–2 om dokumentfalsk. At dokumentet siden brukes, vil for øvrig være et straffskjerpene moment. Heller ikke strl §§ 186 og 187 første handlingsalternativ foreslås videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Foruten de egentlige dokumentfalskbestemmelsene har kommisjonen valgt å beholde strl § 187 andre handlingsalternativ og §§ 188 til 190 i dette kapitlet. Bestemmelsene hører naturlig sammen med dokumentfalsk. En beslektet bestemmelse i ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 § 12–1 nr 1 bokstav b foreslås også tatt inn i dette kapitlet av straffeloven, jf avsnitt 11.2.2.4 nedenfor. Bestemmelsene foreslås videreført i utk §§ 31–4 til 31–6. Fra strl kap 37 om forseelser mot den alminnelige tillit foreslår kommisjonen å ta inn strl § 372

andre og tredje ledd i kapitlet her, jf nedenfor om utk § 31–7.

Pengefalsk kan sees på som en type dokumentfalsk. Når det gjelder forfalskning av andre betalingsmidler enn penger, er det da også bestemmelsene om dokumentfalsk som benyttes, jf nedenfor.

Straffebudene i strl §§ 174 til 177 videreføres i det alt vesentlige i dette kapitlet. Som for dokumentfalsk foreslås det også her forenklinger og endringer, jf nedenfor om utk §§ 31–8 til 31–10. Strl § 178 foreslås ikke videreført som en egen bestemmelse, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Norge er folkerettslig forpliktet til å straffe pengefalsk etter «den alminnelige straffelov», jf internasjonal overenskomst 20. april 1929 om falskmynteri. Konvensjonen stiller også krav til innholdet i våre straffebestemmelser på området.

Da straffeloven ble vedtatt i 1902, var pengeøkonomien i Norge i en tidlig utviklingsfase. Det fantes få alternativer til sedler og mynter. I verdi dominerer i dag giro- og kortbaserte betalingsstraksjoner i forhold til kontanter. Med den rollen andre betalingsmidler enn penger har, er det grunn til å tenke gjennom om de moderne betalingsmiddelsystemene er godt nok vernet i straffeloven gjennom de tradisjonelle straffebudene mot forfalskninger og bedragerier. Kommisjonen er kommet til at det ikke er noe reformbehov her. Forfalskning av bank-, betalings- og kredittkort, giroblanketter og liknende vil kunne straffes som dokumentfalsk. Benyttes et slikt forfalsket betalingsmiddel til et bedrageri, noe som vil være den typiske overtredelsen, vil bedrageribestemmelsene kunne anvendes i konkurrans. Når det gjelder de elektroniske betalingssystemene, vil angrep på disse kunne rammes som dokumentfalsk, jf omtalen av utk § 31–2 nedenfor, eventuelt i konkurrans med straffebudet mot databedrageri, som er foreslått videreført i utk § 32–1 om bedrageri. Det foreslås derfor ikke egne straffebud i dette kapitlet rettet mot forfalskning av betalingsmidler.

Til arbeidet med denne kapitelskissen har kommisjonen innhentet uttalelse fra Norges Bank i brev 29. oktober 1998.

9.17.2 De enkelte bestemmelsene

§ 31–1. Definisjon av falskt dokument

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som definerer både dokument og falskt dokument. Den første delen av bestemmelsen svarer innholdsmessig til strl § 179.

Legaldefinisjonen av dokument bør stå i dette kapitlet og ikke i straffelovens alminnelige del, som etter forslaget gjelder all straffelovgivning, jf utk

§ 1–1 om virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene. Det er ikke gitt at begrepet *dokument* bør ha samme innhold i straffesanksjonert særlovgivning som i straffeloven.

Kommisjonen er ikke kjent med noe behov verken for å utvide eller innskrenke arten av bevismidler som beskyttes gjennom dagens bestemmelser om dokumentfalsk. Samfunnsutviklingen gir imidlertid grunnlag for å revurdere definisjonen i strl § 179. Det er et spørsmål om man bør beholde kravet om at et dokument må være en «gjenstand». Ikke minst i forhold til moderne informasjonsteknologi synes ikke dette helt treffende. I NOU 1985: 31 s 12 konkluderte riktignok Straffelovrådet med at data lagret eller bearbeidet ved hjelp av EDB kan være dokument i relasjon til straffeloven. Kravet til gjenstand mente rådet var oppfylt ved at dataene befinner seg på et lagringsmedium. Etter kommisjonens oppfatning bør det tydeliggjøres i definisjonen av dokument at elektronisk lagret informasjon omfattes dersom de øvrige vilkårene er til stede, jf definisjonen av dokument i offentlighetsloven 19. juni 1970 nr 69 § 3 første ledd andre punktum, forvaltningsloven 10. februar 1967 § 2 bokstav f og arkivloven 4. desember 1992 nr 126 § 2 a, slik bestemmelsene lyder etter endringene ved lov 15. desember 2000 nr 98. Dokument defineres der som en logisk avgrenset informasjonsmengde som er lagret på et medium for senere lesing, lytting, framføring eller overføring.

Ved konvensjon 23. november 2001 om datakriminalitet art 7 har Norge forpliktet seg til å ha et straffebud rettet mot forfalskning av data («computer-related forgery»), som omfatter det å uberettiget tilføye, endre, slette eller skjule datalagret informasjon, med hensikt om at den dermed oppståtte, uautentiske informasjonen vil bli vurdert eller bygget på i rettslig sammenheng. Dette skal gjelde uten hensyn til om informasjonen er direkte lesbar og forståelig. Ved den nærmere utformingen av lovteksten til en ny dokumentdefinisjon bør det påses at den tilfredsstillende konvensjonens krav.

Etter omstendighetene vil bestemmelsene om skadeverk på elektronisk lagret informasjon, jf utk §§ 23–11 til 23–13, kunne anvendes i konkurrans med reglene om dokumentfalsk.

Det er ikke innlysende at begrepet «dokument» bør videreføres, selv om det er brukt som overskrift her i kapitlet. Begrepet anvendes også på bevismidler som er fjernt fra ordets betydning i alminnelig språkbruk. Her nevnes merker av ulike slag, skilt og som nevnt elektronisk lagret informasjon. For eksempel forbinder nok ikke de fleste et videoopptak av vitneforklaringer med et dokument. På den annen side brukes begrepet doku-

ment i moderne dataterminologi om annet enn det som er lagret på papir.

Dansk rett benytter begrepet dokument, men bestemmelsen om dokumentfalsk er plassert i et kapittel om bevismidler. Gjenstanden for overtredelsen angis i finsk rett som et bevismiddel, og finsk strl kap 33 § 6 definerer både bevismiddel og falskt bevismiddel. Ved utformingen av de norske bestemmelsene kan det være grunn til å vurdere om de bevismidlene som vernes, bør gis en annen betegnelse enn dokumenter.

Straffeloven inneholder ingen definisjon av begrepet falskt dokument. Bestemmelsene i strl §§ 180 og 181 klargjør en del tilfeller som ellers kunne by på tvil, og medfører også en viss utvidelse av begrepet dokumentfalsk.

Både dansk og finsk straffelov har en slik definisjon, jf dansk strl § 171 stk 3 og henvisningen ovenfor til finsk straffelov. Kommisjonen mener at det av pedagogiske grunner bør utformes en definisjon som tas inn her i begynnelsen av kapitlet.

Dette innebærer at man forlater den kasuistiske oppregningsmåten i strl §§ 180 og 181. Enkelte av eksemplene man finner der, er unødvendige fordi tilfellene ville ansees som falske dokumenter også uten eksemplifiseringen. De andre tilfellene bør søkes innarbeidet i definisjonen.

§ 31–2. Dokumentfalsk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som erstatte strl § 182 om benyttelse av falskt dokument, § 185 første ledd om forfalskning av offentlig protokoll, samt strl § 185 andre ledd om forfalskning eller anskaffelse av falskt dokument. Strl § 185 tredje ledd blir som følge av forslaget overflødig.

Bestemmelsen er ment å ramme det å forfalske et dokument eller å anskaffe et falskt dokument med forsett om enten å bruke det som ekte eller uforfalsket eller å la det framstå som ekte eller uforfalsket.

I enkelte tilfeller vil et straffebud mot selve forfalskningen ikke være tilstrekkelig. Det gjelder når en annen enn forfalskeren bruker dokumentet eller lar det framstå som ekte, eller når det ikke er mulig å bevise at brukeren også står bak forfalskningen eller anskaffelsen. Det foreslås derfor at også bruk mv av falskt dokument skal kunne rammes, men bare i de tilfellene der gjerningspersonen ikke kan straffes for forfalskningen eller anskaffelsen. Det vises for øvrig til framstillingen under avsnitt 9.17.1 foran.

Etter strl § 185 første ledd om forfalskning av offentlig protokoll kreves verken hensikt eller forsett om bruk. I forhold til denne bestemmelsen medfører forslaget en viss innskrenkning på grunn av kravet til forsett om bruk eller om å la det framstå som ekte.

I alternativet om å la dokumentet framstå som ekte er imidlertid tilgjengeligheten av dokumentet det sentrale, det vil si at det gjøres tilgjengelig etter at det er forfalsket, slik at andre kan komme til å handle feil hvis innholdet legges til grunn for handlingen. Dette kan skje ved at dokumentet for eksempel etterlates i en database som brukes av offentlige etater, eller ved at en forfalsket protokoll settes tilbake på plass i hyllene. Foreligger det forsett hos forfalskeren om en slik følge av forfalskningen, rammes forholdet av det nevnte alternativet. Med dette vil de mest praktisk tilfellene av forfalskning av offentlig protokoll være dekket av forslaget.

Ved at alternativet om «å la det framstå» ikke er begrenset til offentlige protokoller, innebærer forslaget samtidig en viss utvidelse i forhold til strl § 185 andre ledd. Kommisjonen mener dette er berettiget. Den som forfalsker et dokument med forsett om å gjøre det tilgjengelig, og derved skaper risiko for at andre legger dokumentets innhold til grunn for sine handlinger, opptre straffverdig.

Trykte verdipapirer lydende på ihendehaveren og tilhørende utbyttebeviser er gitt et særskilt strafferettslig vern i strl § 178. Denne særregelen er ikke foreslått videreført i utkastet til ny straffelov, jf omtalen av bestemmelsen i avsnitt 10.2 nedenfor. Forfalskning av slike dokumenter vil etter forslaget ansees som overtredelse av utk § 31–2.

Kommisjonen ser ikke behov for å opprettholde den kvalifiserte skyldformen hensikt som vi i dag har i strl § 185 andre ledd for forfalskning. Forsett om bruk bør være tilstrekkelig, jf avsnitt 7.5.9 foran. Strl § 182 første ledd (og § 184, jf nedenfor om utk § 31–3) inneholder krav om rettsstridig hensikt, som er unødvendige i tillegg til utk § 3–7 om innskrenkende tolking, jf avsnitt 7.5.5 foran. Strl § 182 andre ledd inneholder et hensiktskrav som er nærmere behandlet i avsnitt 7.5.7 foran. Andre ledd fanges imidlertid opp av de generelle bestemmelsene i utk § 3–6 om selvtækt og § 3–16 nr 6 om straffritak ved overskridelse av selvtækt, jf avsnittene 8.3.7 og 8.3.17 foran. Dessuten foreslås bot alltid å være et selvstendig straffalternativ ved overtredelse av utk § 31–2, jf avsnitt 9.17.3 nedenfor. Særbestemmelsen om selvtæktshandlinger ved dokumentfalsk er derfor unødvendig.

Noe straffskjerpende alternativ tilsvarende strl § 182 første ledd andre straffalternativ ser kommisjonen ikke behov for å videreføre. Det samme gjelder strl § 185 første ledd andre straffalternativ. Dette må sees i sammenheng med at kommisjonen ikke foreslår å videreføre strl § 183, jf avsnitt 9.17.1 foran og avsnitt 10.2 nedenfor.

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen som foreslås i utk § 3–2, vil gjelde også for medvirkning til overtredelser av bestemmelsen her. Dette innebærer muligens en viss utvidelse av straffansvaret for medvirkning til slik overtredelse som idag omhandles i strl § 184.

§ 31–3. Lite dokumentfalsk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om lite dokumentfalsk. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om liten overtredelse i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot liten overtredelse kommer til anvendelse.

I dag er strl § 184 en bestemmelse med mildere strafferamme for enkelte tilfeller av bruk av visse forfalskede dokumenter. Begrunnelsen for denne særregelen var dels at overtredelsene «er lidet farlige og angaar mindre Beløb, om de overhovedet er af økonomisk Betydning, dels begaaes de ofte under en Forlegenhed, hvori en formildende Omstændighed af Vægt maa anerkjendes at ligge», jf SKM I 1896 s 175. Kommisjonen ser ikke noen grunn til å begrense anvendelsen av en mildere strafferamme til bruk av enkelte falske dokumenter.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør beløpets størrelse og om handlingen medfører annen skade eller uleilighet for noen, være sentrale momenter. De ikke upraktiske tilfellene der ungdom endrer på fødselsdato eller på annen måte forfalsker skolebevis og liknende for å slippe inn på utesteder med aldersgrense, antas normalt å burde regnes som liten overtredelse. For ordens skyld nevnes at det i noen slike tilfeller vil være utk § 31–7 om misbruk av legitimasjonspapir som rammer forholdet.

§ 31–4. Dokumentunndragelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 187 andre handlingsalternativ om ødeleggelse mv av dokumenter. Det nåværende handlingsalternativet om å fragå sin underskrift på noe

dokument foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Det er heller ikke behov for strl § 187 andre straffalternativ, som fastsetter en høyere strafferamme for tilfeller hvor overtredelsen er begått som middel til en annen overtredelse med høyere strafferamme enn fengsel i 2 år. I slike tilfeller kan straffebudet mot dokumentunndragelse benyttes i konkurrans med det straffebudet som rammer den andre overtredelsen. Dette må for øvrig sees i sammenheng med at strl § 183 ikke foreslås videreført, jf avsnitt 9.17.1 foran og avsnitt 10.2 nedenfor.

Kommisjonen har overveid om bestemmelsen bør søkes slått sammen med strl § 146, som er foreslått videreført i utk § 23–10 om åpning eller hindring av brev mv, jf avsnitt 9.9.2 foran. Ordlyden gir inntrykk av en innholdsmessig sammenheng mellom bestemmelsene. Etter kommisjonens syn rammer bestemmelsene likevel handlinger av ulik karakter og straffverdighet. Dokumentunndragelse vil etter omstendighetene også kunne straffes som skadeverk.

Kravet om rettsstridig hensikt er unødvendig i tillegg til utk § 3–7 om innskrenkende tolking, jf avsnitt 7.5.5 foran.

§ 31–5. Borttaking av grensemerke mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 188 første ledd.

Bestemmelsen antas fortsatt å ha en viss betydning. Kravet om rettsstridig hensikt er imidlertid unødvendig i tillegg til utk § 3–7 om innskrenkende tolking, jf avsnitt 7.5.5 foran.

Strl § 188 andre ledd inneholder et hensiktskrav som er nærmere behandlet i avsnitt 7.5.7 foran. Andre ledd fanges imidlertid opp av de generelle bestemmelsene i utk § 3–6 om selvtækt og § 3–16 nr 6 om straffritak ved overskridelse av selvtækt, jf avsnittene 8.3.7 og 8.3.17 foran. Dessuten foreslår kommisjonen at bot skal være eneste straffalternativ i utk § 31–5, jf avsnitt 9.17.3 nedenfor. Særbestemmelsen om selvtæktshandlinger ved dokumentfalsk er derfor unødvendig.

§ 31–6. Uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 189 første straffalternativ og § 190. Bestemmelsen foreslås også å dekke ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 § 12–1 nr 1 bokstav b, jf nedenfor.

Dagens bestemmelser innebærer at den som overtrer strl § 189 ved å utstede en uriktig erklæring, også kan straffes etter strl § 190 i konkurrans

med § 189 dersom vedkommende benytter erklæringen. Kommisjonen anser dette som unødvendig. Har gjerningspersonen overtrådt forbudet mot å utstede eller avgi en uriktig erklæring, bør vedkommende ikke også straffes for bruken etter utk § 31–6. Dersom den som har utstedt erklæringen, siden bruker den på en ellers straffbar måte, eller medvirker til slik bruk, for eksempel til å begå et bedrageri, vil man ved reglene om konkurrens i tilstrekkelig grad kunne ta hensyn til den økte straffverdigheten, jf det tilsvarende spørsmålet for dokumentfalsk etter utk § 31–2 ovenfor.

Kommisjonen foreslår flere bestemmelser om skattesvik og avgiftsunndragelse overført fra særlovgivningen til straffeloven, jf avsnitt 11.2.2.4 nedenfor. Ligningsloven § 12–1 nr 1 bokstav b er en spesialbestemmelse som rammer utferdigelse av uriktig dokument når gjerningspersonen forstår eller bør forstå at dokumentet er egnet som legitimasjon for å oppnå en skatte- eller avgiftsmessig fordel. Dette er en handling som må antas ofte å kunne rammes som medvirkning til skatte- og avgiftssvik etter utk § 32–4. I et slikt tilfelle er det ikke bruk for bestemmelsen. Bestemmelsen er imidlertid anvendelig når medvirkningsansvar ikke foreligger, for eksempel når skyldkravet ikke er oppfylt, eller når den skatte- eller avgiftspliktige ikke benytter dokumentet.

Kommisjonen legger til grunn at det er behov for å videreføre bestemmelsen. Den gjelder i dag bare ved overtredelse av ligningsloven. Det foreslås at den gjøres generell i den forstand at den bør gjelde for enhver form for skatte- og avgiftsmessig fordel, ikke bare for de skatter og avgifter som er regulert i ligningslovens nåværende straffebestemmelser. Overtredelsen gjelder utferdigelse av uriktig dokument. Dokumentet er uriktig når innholdet er usant, for eksempel med hensyn til vareslag, kvantum eller leveringssted. Dokumentet er ikke falskt så lenge innholdet skriver seg fra den angitte utsteder. Det kan tenkes at et dokument er falskt og uriktig på samme tid, for eksempel når en skattyter fabrikkerer fakturaer i et annet firmas navn med oppdiktete vareleveranser til eget firma, jf Gjølstad, LoR 1984 s 390. Et slikt tilfelle kan rammes av § 31–2 om dokumentfalsk. Tematisk hører derfor ligningsloven § 12–1 nr 1 bokstav b hjemme i dette kapitlet, når de viktigste straffebestemmelsene om skatte- og avgiftsunndragelser i særlovgivningen overføres til straffeloven.

I dag er det tilstrekkelig at gjerningspersonen har utvist simpel uaktsomhet i forhold til at dokumentet er egnet til å oppnå en skatte- eller avgiftsmessig fordel. I overensstemmelse med kommisjonens standpunkt til skyldkravet for skatte- og

avgiftssvik, jf avsnitt 9.18.2 nedenfor, foreslås det at uaktsomhet fortsatt skal rammes, men bare når uaktsomheten er grov. Skyldkravet vil således avvike fra de øvrige bestemmelsene i dette kapitlet, som krever forsett.

Overføringen fra ligningsloven til denne bestemmelsen i straffeloven innebærer en reduksjon av strafferammen, jf avsnitt 9.17.3 nedenfor. I betraktning av at de alvorligste overtredelsene må antas å kunne straffes som medvirkning etter utk § 32–4 om skatte- og avgiftssvik, ser kommisjonen få betenkeligheter med dette.

Kommisjonen foreslår å ikke videreføre strl § 189 andre straffalternativ, som hever strafferammen dersom gjerningspersonen har hatt til hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning eller å skade noen, jf avsnittene 7.5.4 og 7.5.6 foran.

Medvirkning til overtredelse av strl § 190 er ikke straffbar. Den mest typiske formen for medvirkning vil imidlertid være fanget opp av gjerningsbeskrivelsen i strl § 189. I prinsippet vil likevel den alminnelige medvirkningsregelen i utk § 3–2 føre til en viss utvidelse av det strafferettslige ansvaret.

§ 31–7. Misbruk av legitimasjonspapir

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 372 andre og tredje ledd.

Kommisjonens forslag i avsnitt 7.5 foran vil på flere punkter medføre endringer i de avvikende skyldformene man finner i strl § 372 i dag. I andre ledd foreslås det at kravet om hensikt om å «tilvende seg eller andre en fordel» erstattes med et krav om forsett om vinning, jf avsnitt 7.5.4. Det alternative kravet om skadehensikt foreslås sløyfet, jf avsnitt 7.5.6. I tredje ledd foreslås det at skyldkravet «vet» erstattes av et alminnelig forsettskrav, jf avsnitt 7.5.3. Noe krav om uaktsomhet, jf «... eller bør forstå ...», er det etter kommisjonens oppfatning ikke grunn til å videreføre her, jf avsnitt 7.5.2 foran.

§ 31–8. Pengefalsk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer den som med forsett om utgivelse forfalsker penger eller innfører, anskaffer eller mottar forfalskede penger, eller som utgir forfalskede penger.

Bestemmelsen vil ramme de overtredelsene som er regulert i strl §§ 174 til 176, men forslaget går på to punkter lenger enn dagens straffelov.

For det første foreslås innførsel og mottakelse av forfalskede penger kriminalisert. Det er ikke straffbart i dag. Etter konvensjonen om falskmyn-

teri av 20. april 1929 er Norge forpliktet til å ha straffebestemmelser også mot innførsel og mottakelse av falske penger «i den hensikt å utgi dem, med kunnskap om at de er falske», jf konvensjonens art 3 nr 3. Disse handlingsalternativene er ikke mindre aktuelle enn forfalskning, anskaffelse og utgivelse, og bør tas inn i loven.

For det andre foreslås skyldkravet endret fra hensikt til forsett, jf avsnitt 7.5.9 foran. Som for dokumentfalsk, jf § 31–2 ovenfor, legger kommisjonen til grunn at straffverdigheten neppe kan sies å være lavere ved forsett enn ved hensikt.

Bestemmelsene i strl § 175 første handlingsalternativ og § 176 tredje ledd om forminsking av mynters verdi ved filing, beklipping eller på annen måte, og utgivelse av slike mynter, har mistet sin aktualitet idet myntene ikke lenger inneholder metaller som sølv eller gull.

Den foreslåtte strafferammen, jf avsnitt 9.17.3 nedenfor, gjør det unødvendig med et særskilt straffalternativ for de tilfellene som i dag er regulert i strl § 176 andre ledd. Det er heller ikke behov for en regel tilsvarende strl § 174 andre ledd.

Etter dagens bestemmelser kan man ikke straffes både for utgivelse og for forfalskning eller anskaffelse, jf strl § 176 første ledd. Kommisjonen ønsker ikke noen endring her, og dermed heller ikke at de nye alternativene om innførsel eller mottakelse skal kunne pådømmes i tillegg til forfalskning, anskaffelse eller utgivelse.

§ 31–9. Grov pengefalsk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov pengefalsk. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør blant annet nevnes om overtredelsen gjelder et betydelig beløp, og om den er spesielt planmessig utført.

§ 31–10. Forberedelse til pengefalsk

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 177.

Konvensjonen om falskmynteri art 2 nr 5 forplikter Norge til å straffe svikaktig tilvirking, mottakelse eller anskaffelse av redskaper eller andre gjenstander som etter sin art er bestemt til ettergjøring eller forandring av penger. Dette er bakgrun-

nen for at kommisjonen foreslår bestemmelsen videreført.

Kommisjonen vil likevel gi uttrykk for tvil om det er behov for et slikt straffebud. Tvilen knytter seg ikke bare til om pengefalsk fortsatt bør ansees som en så alvorlig handling at forberedelseshandlinger akkurat på dette området fortjener kriminalisering. Den gjelder også spørsmålet om den tekniske utviklingen har løpt fra bestemmelsen ved at de gjenstandene som nå benyttes til forfalskning av penger, som regel ikke tilkjennegir seg som bestemt til slikt formål. Verktøy for forfalskning av penger kan grovt sett inndeles i tre grupper: profesjonelt reproduksjonsutstyr som finnes i de fleste trykkeribedrifter, fargekopieringsutstyr, samt pc-basert verktøy, det vil si en avbildningsenhet (scanner) som er knyttet til en pc. Dette er redskaper som primært tjener andre formål enn forfalskning av penger. Derimot kan det være aktuelt å ramme produksjon eller anskaffelse av papir med etterliknet vannmerke eller sikkerhetstråd, fargeseparasjonsfilmer med direkte gjengivelse av sedler og liknende. Imidlertid vil slike handlinger etter omstendighetene kunne ansees som straffbart forsøk på overtredelse av utk § 31–8 om pengefalsk, slik at behovet for en egen bestemmelse om forberedelseshandlinger neppe er stort. Skal man ha en slik bestemmelse, bør den antakelig fortsatt inneholde et krav om at gjerningspersonen har til hensikt å benytte de anskaffede eller forferdige gjenstandene til forfalskning av penger, jf avsnitt 7.5.8 foran.

9.17.3 Strafferammer

Utk § 31–9 om grov pengefalsk er den mest alvorlige overtredelsen i dette kapitlet. I forhold til gjeldende rett foreslås imidlertid en betydelig senking av strafferammen.

I dag straffes forfalskning av penger etter strl § 174 med fengsel fra 3 til 15 år, jf også de særskilte strafferammene på 6, 8 og 10 års fengsel i §§ 175 og 176. Rettspraksis ligger i det nedre sjiktet av strafferammen. I den forbindelse gjengis fra avgjørelsen i Rt 1995 s 475, der straffen ble 5 år og 6 måneders fengsel, hvorav 2 år og 6 måneder betinget, for en av de domfelte:

«... Det er grunn til å opprettholde et høyt straffenivå ved slike forbrytelser. Ut fra en sammenligning med andre forbrytelseskategorier kan det imidlertid vanskelig bli tale om å basere straffutmålingen etter § 174 på ubetingede fengselsstraffer fra 3 år og oppover. For å oppnå fleksibilitet i forhold til en minstestraff som ut fra forholdene i dag synes uforholdsmessig

streng, er det nødvendig å gripe til delvis betinget straff i atskillig utstrekning.»

Gjeldende strafferamme kan forklares med de samfunnsforholdene som rådet for hundre år siden. I dagens situasjon, der andre betalingsmidler enn penger er utbredt, jf avsnitt 9.17.1 foran, synes det naturlig å bedømme grov pengefalsk på lik linje med annen grov vinningskriminalitet. Vel er det slik at pengefalsk, i motsetning til for eksempel bedragerier, kan undergrave selve tilliten til betalingsmidlet. Utk § 32-1 om bedrageri og § 32-2 om grovt bedrageri vil imidlertid fortsatt kunne brukes i konkurrans med grov pengefalsk. Kommisjonen mener derfor det er tilstrekkelig med en strafferamme på 6 års fengsel for overtredelse av utk § 31-9. Kommisjonen ser ikke lenger noen berettigelse av en særskilt minstestraft for pengefalsk. Se for øvrig under avsnitt 5.4.6 foran om kommisjonens generelle skepsis til bruk av minstestraft. For vanlig overtredelse av utk § 31-8 om pengefalsk foreslås en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år.

For bestemmelser som rammer forberedelseshandlinger, mener kommisjonen generelt sett at strafferammen bør ligge under den man foreslår for tilsvarende fullbyrdet overtredelse, jf avsnitt 5.5.2.5 foran. Når det gjelder utk § 31-10, rammes handlingen uavhengig av om det dreier seg om vanlig eller grov pengefalsk. Siden bestemmelsen også skal fange opp avtaler om *grov* pengefalsk, bør straffen for utk § 31-10 om forberedelseshandlinger derfor ligge like høyt som for fullbyrdet vanlig overtredelse, det vil si bot eller fengsel i 2 år. Er overtredelsen et middel til å begå en annen straffbar handling, vil reglene om konkurrans forhøye strafferammen.

Også for utk § 31-2 om dokumentfalsk og § 31-4 om dokumentunndragelse foreslås det en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år.

Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig at de andre straffebudene i dette kapitlet bare gir hjemmel for bot. Dette gjelder utk § 31-3 om lite dokumentfalsk, § 31-5 om borttaking av grensemerke mv, § 31-6 om uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis og § 31-7 om misbruk av legitimasjonspapir.

9.18 Utk kap 32. Bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet

9.18.1 Innhold og avgrensning

I likhet med utk kap 30 om tyveri, underslag, ran, utpressing mv, verner også bestemmelsene i dette kapitlet formuesgoder og -rettigheter.

Kommisjonen har ved utarbeidelsen av dette kapitlet valgt å ta utgangspunkt i strl kap 26 om bedrageri og utroskap. De fleste straffebudene i kapittel 26 vil man finne igjen her. Det viktigste unntaket er utroksapsbestemmelsene i strl §§ 275 og 276, som foreslås plassert i utk kap 22 om vern av tillit, jf avsnitt 9.8.2 foran om §§ 22-10 og 22-11. Kommisjonen foreslår ikke å videreføre strl §§ 273 og 279, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

De alvorligste formene for skatte- og avgiftssvik foreslås overført fra særlovgivningen og plassert i dette kapitlet, jf utk §§ 32-4 til 32-6. Det gjelder handlinger som har sterke likhetstrekk med bedrageri. Det vises til framstillingen i avsnitt 11.2.2.4 nedenfor.

Forbudet mot kursmanipulering i verdipapirhandelloven 19. juni 1997 nr 79 § 2-6, jf § 14-3 første ledd, foreslås også overført til straffeloven og plassert i dette kapitlet, jf utk §§ 32-10 til 32-12. Se avsnitt 11.2.2.14 nedenfor om bakgrunnen for overføringsforslaget.

Fra strl kap 40 om forseelser mot formuesrettigheter foreslår kommisjonen at strl §§ 402 og 403 tas inn i kapitlet her, jf nedenfor om utk § 32-15. Dette er bestemmelser som innholdsmessig er nært beslektet med bedrageri. Opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser medfører at også bestemmelsen om lite bedrageri, jf strl § 391 a, foreslås innarbeidet i kapitlet her, jf utk § 32-3.

Mange av straffebudene mot formuesovertredelser krever at handlingen må ha skjedd i vinnings hensikt. Kommisjonen foreslår at hensiktskravet erstattes av et krav om forsett om vinning. Forslaget er nærmere omhandlet i avsnitt 7.5.4 foran. I dette kapitlet får forslaget betydning for bestemmelsene om bedrageri og forsikringsbedrageri, likevel slik at hensiktskravet i strl § 272 første ledd foreslås opprettholdt.

9.18.2 De enkelte bestemmelsene

§ 32-1. Bedrageri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 270. Kommisjonen foreslår dermed videreført her både den tradisjonelle

bestemmelsen om bedrageri og straffebudet mot databedrageri.

Etter § 270 første ledd kreves det at tapet må ramme den som er ført bak lyset, eller den han eller hun handler for. Etter dansk rett er det tilstrekkelig at tapet er voldt for «noen, for hvem handlingen eller unnlatelsen blir avgjørende». I Andenæs, Formuesforbrytelsene s 104 gis det uttrykk for at en slik formulering avskjærer mange tvilsspørsmål som den norske loven gir anledning til. Synspunktet bør følges opp ved den lovtekniske utformingen av bestemmelsen, jf formuleringen «for noen» i strl § 270 første ledd nr 2.

Det nåværende kravet om vinnings hensikt foreslås endret ved at hensiktskravet utgår, og erstattes av et krav om forsett om vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran.

§ 32–2. Grovt bedrageri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt bedrageri. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, er det naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i strl § 271 andre ledd. For så vidt gjelder det at gjerningspersonen «vitende» har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred, foreslår kommisjonen at det avvikende skyldkravet «vitende» erstattes av et vanlig forsettskrav, jf avsnitt 7.5.3 foran.

I dag rammes grovt uaktsomt bedrageri av strl § 271 a. Kommisjonen mener det fortsatt er tilstrekkelig å kriminalisere grov uaktsomhet, i motsetning til simpel. Til forskjell fra dagens ordning mener imidlertid kommisjonen at bestemmelsen bør begrenses til å gjelde de tilfellene som ellers ville falle inn under betegnelsen grovt bedrageri. I praksis vil det i regelen trolig gjelde tilfeller der handlingen har voldt betydelig økonomisk skade. Kommisjonen mener at det bør framkomme i et eget ledd i bestemmelsen om grovt bedrageri at den også rammer grovt uaktsom overtredelse.

Medvirkning til grovt bedrageri vil etter kommisjonens forslag være straffbar uavhengig av om overtredelsen er forsettlig eller grovt uaktsom, jf den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2.

§ 32–3. Lite bedrageri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om lite bedrageri. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om liten overtredelse i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot liten overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, bør gjenstandens verdi være et sentralt moment, jf i dag strl § 391 a fjerde jf første ledd, jf § 270.

Det følger av kommisjonens holdning til uaktsom overtredelse av bedrageribestemmelsen, jf § 32–2 foran, at bare forsettlig overtredelse bør være straffbar.

Det foreslås ikke videreført noe straffskjerpende alternativ tilsvarende strl § 391 a tredje ledd. Dette har sammenheng med at kommisjonen generelt ikke går inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran.

§ 32–4. Skatte- og avgiftssvik

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer den som forsettlig gir uriktige eller ufullstendige opplysninger til noen offentlig myndighet, eller unnlater å gi pliktige opplysninger, når handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler.

Bestemmelsen er ment å erstatte de alvorligste formene for skatte- og avgiftssvik som i dag er regulert i ligningsloven 13. juni 1980 nr 24, merverdiavgiftsloven 19. juni 1969 nr 66 og de andre særlovene som er drøftet i overføringsteksten i avsnitt 11.2.2.4 nedenfor. I dag kan det i forhold til flere av disse særlovene være usikkert om straffelovens alminnelige bedrageribestemmelser kan benyttes på kvalifiserte avgiftsunndragelser. Kommisjonens forslag skal gjøre det klart at bedrageribestemmelsene ikke skal brukes overfor overtredelser på dette området.

Ren unnlatelse av å betale skyldig skatt eller avgift omfattes ikke av de nye bestemmelsene, jf avsnitt 11.2.2.4 nedenfor.

At handlingen «kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler», er i dag et vilkår etter ligningsloven. Kommisjonen anser det formålstjenlig at denne formuleringen beholdes. En grunn til det er at den ansees nødvendig for å gi et tilfredsstillende vern mot grovt uaktsomme overtredelser, jf utk § 32–6 nedenfor. For skattesvik etter ligningsloven er formuleringen dessuten særlig hensiktsmessig.

Man kan tenke seg situasjoner der den uriktige opplysningen ikke påvirker skattebeløpet for vedkommende år, fordi skattyteren det året ikke har positiv inntekt for eksempel på grunn av under-skudd til framføring fra tidligere år. Skattesviket får først virkninger senere, når skattyteren får positiv inntekt. Skulle straffebudet bare gjelde det å unndra skatt eller avgift, vil overtredelsen ikke være fullbyrdet før på dette senere, uvisse tidspunktet. At handlingen i et slikt tilfelle i det hele tatt vil medføre skatte- eller avgiftsmessig fordel, lar seg ikke fastslå før dette tidspunktet. Et annet eksempel er uberettiget skattekreditt som oppnås ved uriktige eller ufullstendige opplysninger som påvirker periodiseringsspørsmålet, det vil si det tidspunktet en skatt eller avgift skal henføres til, selv om opplysningene om inntekten eller utgiften for øvrig er korrekt. Kommisjonen ser ikke noen tungtveiende grunn mot å benytte formuleringen «kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler» også overfor merverdiavgift og særavgifter, selv om denne typen periodiseringsspørsmål er mindre relevant ved disse avgiftsformene.

Som nevnt innledningsvis foreslår kommisjonen at dette skal være en forsettsbestemmelse. Det betyr at forsettet skal omfatte alle elementene i bestemmelsen, også det at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Etter ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav a er det tilstrekkelig at det foreligger uaktsomhet med hensyn til muligheten for slike følger. Forslaget må sees i sammenheng med utk § 32-6, som dekker de tilfellene der det foreligger grov uaktsomhet i forhold til det at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler.

I forarbeidene til lovendringen 10. april 1992 der man innførte uaktsomhetsansvar for det elementet at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler, heter det, jf Ot prp nr 21 (1991-92) s 42:

«Som regel vil det være på det rene at skattyter har gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger forsettlig, men det kan være mer tvilsomt om han forstod eller måtte forstå at handlingen var egnet til å oppnå skatte- eller avgiftsmessig fordel. ...

Det er nærmest utenkelig at skattyter forsettlig eller grovt uaktsomt gir ligningsmyndighetene uriktige opplysninger hvis det ikke er for å oppnå skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Skulle handlingen mot formodning ha et annet formål, vil det likevel være svært påregnelig for skattyter at handlingen var egnet til å oppnå en slik fordel. Når man gir uriktige eller ufullstendige opplysninger direkte til lignings-

myndighetene, vil sannsynligheten for at det får konsekvenser for ligningen være stor ...»

Det er altså et vilkår for straff både etter ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav a og utk § 32-4 at handlingen *kan* føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Dette innebærer blant annet at straffansvar kan gjøres gjeldende i tilfelle en skattyter har vært usikker når det gjelder skattepliktens omfang, men valgt å gi de ufullstendige eller uriktige opplysningene uten reservasjoner, jf førstvoterende i Rt 1999 s 223 og Tvedt, Uriktige eller ufullstendige opplysninger avgitt til ligningsmyndighetene s 134. En forutsetning bør være at det gjelder forhold som er relevante ut fra en riktig forståelse av skatteloven, jf annenvoterende i samme høyesterettsavgjørelse. Når det bare kreves en mulighet for at handlingen fører til skatte- eller avgiftsmessige fordeler, kan det tale for alltid å kreve forsett for denne delen av gjerningsbeskrivelsen. Ikke minst gjelder dette dersom man legger til grunn Finansdepartementets forutsetninger i Ot prp nr 21 (1991-92), jf andre avsnitt i sitatet foran. Kommisjonen har likevel valgt å opprettholde kriminaliseringen av grov, men ikke simpel uaktsomhet på dette punktet, jf utk § 32-6.

Kommisjonen går inn for en foreldelsesfrist på 10 år for forsettlig skatte- og avgiftssvik. For utk § 32-4 foreslås en strafferamme på 2 års fengsel, jf avsnitt 9.18.3 nedenfor. Etter forslaget i utk § 15-2 er den alminnelige foreldelsesfrist 5 år når strafferammen ikke overstiger 3 års fengsel. Det er derfor nødvendig å gjøre et særskilt unntak i § 32-4 fra regelen i § 15-2. I forhold til ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstavene a og d innebærer forslaget en videreføring av foreldelsesfristen for forsettlig overtredelse. I forarbeidene til revisjonen av ligningslovens straffekapittel uttalte Finansdepartementet, jf Ot prp nr 21 (1991-92) s 44:

«Departementet legger vekt på at ligningskontrollen kan avdekke overtredelser mange år bakover, og at ligningen kan endres inntil 10 år bakover. Straffansvar for overtredelse av ligningsloven bør ikke bortfalle fordi om overtrederen har greid å holde overtredelsen skjult i 5 år før den oppdages. Ofte vil en avdekking også gjelde likeartede overtredelser som er dels under, dels over 5 år gamle, og det er da ønskelig å kunne strafforfølge hele serien av overtredelser.»

Etter kommisjonens syn har denne begrunnelsen gyldighet også for avgiftsunndragelsene. For disse medfører forslaget en utvidelse av foreldelsesfristen i forhold til gjeldende rett, hva enten overtredelsene rammes av straffebestemmelsene i mer-

verdiavgiftsloven, andre særlover eller som vanlig bedrageri.

§ 32-5. Grovt skatte- og avgiftssvik

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt skatte- og avgiftssvik. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen av om overtredelsen er grov, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes i ligningsloven § 12-2 nr 2. Om overtredelsen kan lede til unndragelse av et meget betydelig beløp, vil være et sentralt moment.

Etter ligningsloven § 12-2, jf § 12-1 nr 1 bokstav a, kan en overtredelse regnes som grov ikke bare når de uriktige opplysningene gis forsettlig, men også når dette skjer ved grov uaktsomhet, og likeledes når det foreligger uaktsomhet i forhold til det at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Utk § 32-5 krever forsett for disse omstendighetene.

For § 32-5 om grovt skatte- og avgiftssvik vil foreldelsesfristen være 10 år som følge av regelen i utk § 15-2 og kommisjonens forslag til 6-års strafferamme, jf avsnitt 9.18.3 nedenfor.

§ 32-6. Grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som rammer grovt uaktsomt overtredelse av §§ 32-4 og 32-5. Den grove uaktsomheten skal ikke bare omfatte handlingen, men også den omstendighet at den kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler. I forhold til ligningsloven innebærer dette en endring av skyldkravet. I utgangspunktet krever ligningsloven også i dag forsett eller grov uaktsomhet, men i forhold til at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler, er det tilstrekkelig med simpel uaktsomhet. Når det, som anført av Finansdepartementet i Ot prp nr 21 (1991-92), jf kommentarene til § 32-4 foran, er slik at sannsynligheten er stor for at uriktige eller ufullstendige opplysninger til ligningsmyndighetene får konsekvenser for ligningen, skal det neppe særlig mye til før grov uaktsomhet konstateres, i alle fall for handlingsalternativene uriktige eller ufullstendige opplysninger.

Også i forhold til merverdiavgiftsloven § 72 innebærer innføringen av grov uaktsomhet en endring av skyldkravet. Kommisjonen mener det er naturlig å oppstille det samme skyldkravet på dette området som det som gjelder for bedrageri etter straffeloven. Uaktsomt overtredelse er riktignok straffbar etter merverdiavgiftsloven § 72 nr 4, men da med bot som eneste straffalternativ. Hvorvidt uaktsomt overtredelse skal beholdes i de straffebestemmelsene som blir stående i merverdiavgiftsloven, trenger ikke kommisjonen nå å ta stilling til.

Noen særskilt foreldelsesregel foreslås ikke tatt inn i § 32-6 om grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik. Løsningen fører til en nedsettelse av den foreldelsesfristen som i dag gjelder ved grovt uaktsomt overtredelse av ligningsloven § 12-1, fra 10 til 5 år.

§ 32-7. Forsikringsbedrageri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 272, likevel slik at de grove overtredelsene foreslås skilt ut i en egen bestemmelse, jf § 32-8.

Vi har i Norge gått lenger enn i våre naboland ved å gjøre bedragerier mot forsikringsselskaper til en selvstendig overtredelse. Strl § 272 dekker for en stor del handlinger som oppfyller gjerningsinnholdet i den alminnelige bedrageribestemmelsen. Men bestemmelsen rammer også handlinger som i forhold til bedrageribestemmelsen bare ville være straffri forberedelse, for eksempel det å framkalle et forsikringstilfelle, jf § 272 første ledd første punktum. Kommisjonen foreslår ingen endringer i gjeldende rettstilstand.

Kommisjonen foreslår i avsnitt 7.5.4 foran at kravet i strl § 272 andre ledd nr 2 om at handlingen er utført for å få utbetalt en forsikringssum, erstattes av et krav om forsett om at forsikringssummen vil bli utbetalt. Derimot foreslås det å beholde det tilsvarende kravet i § 272 første ledd.

§ 32-8. Grovt forsikringsbedrageri

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt forsikringsbedrageri. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen av om

overtredelsen er grov, bør beløpets størrelse være en sentral faktor.

Etter kommisjonens forslag kan forsikringsbedrageriet være grovt uavhengig av om det etter gjeldende rett faller inn under første eller andre ledd i strl § 272. Forslaget om å sonde mellom vanlig og grov overtredelse vil derfor innebære en heving av strafferammen for kvalifiserte overtredelser av strl § 272 andre ledd. Kommisjonen mener dette er vel begrunnet. Strl § 272 andre ledd nr 2 gjelder det å gi en skadeoppgave som står i påtakelig misforhold til skaden. Dreier det seg her om betydelige beløp, bør overtredelsen ansees som grov, med de følger dette får for strafferammen. Når man velger å sette fullbyrdingstidspunktet til inngivelsen av skadeoppgaven, bør det heller ikke være avgjørende for grovheten om forsikringsbedrageriet avsløres før eller etter utbetalingen av forsikringssummen. Også det å fortie eller gi uriktige opplysninger av betydning for forsikringselskapet ved avslutningen av en forsikringsavtale, jf strl § 272 andre ledd nr 1, bør etter omstendighetene kunne bedømmes som grovt. Dette vil i alle fall gjelde der selskapet, om det var blitt riktig informert, ikke ville ha inngått forsikringsavtale, og det dreier seg om et betydelig beløp.

For de forsikringsbedrageriene som regnes som vanlige, jf utk § 32-7, vil inndelingen i vanlig og grov overtredelse først og fremst innebære en reduksjon i strafferammen for tilfeller som i dag faller inn under strl § 272 første ledd. Kommisjonen ser imidlertid ikke noen tungtveiende grunn til å vurdere disse tilfellene annerledes enn andre formuesovertredelser, jf avsnitt 9.18.3 nedenfor.

§ 32-9. Villedende og uriktig selskapsinformasjon

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 274 første og andre ledd.

Dagens bestemmelse rammer også grovt uaktsom overtredelse, jf fjerde ledd. Kommisjonen kan ikke se behov for noe uaktsomhetsansvar her. Noen uttrykkelig bestemmelse om avgrensningen av anvendelsesområdet for bestemmelsen, jf strl § 274 femte ledd, ser kommisjonen heller ikke behov for å videreføre.

§ 32-10. Kursmanipulering

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til forsettlig overtredelse av verdipapirhandelloven 19. juni 1997 nr 79 § 2-6, jf § 14-3 første ledd.

I verdipapirhandelloven § 2-6 er forsøk likestilt med fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen har en rekke steder foreslått å sløyfe slike regler om framskutt fullbyrdestidspunkt, jf avsnitt 4.4.2 foran. Kommisjonen antar imidlertid at det vil være nærmest umulig å bevise fullbyrdet overtredelse hvis kravet skal være at kursen faktisk er blitt påvirket. Det er på den annen side lite hensiktsmessig med en gjerningsbeskrivelse som stiller krav om fullbyrdesforsett når også grovt uaktsom overtredelse skal være straffbar, jf nedenfor om utk § 32-12. Kommisjonen foreslår derfor at gjerningsbeskrivelsen omformuleres i tråd med Straffelovrådets forslag når det gjelder strl § 281, jf NOU 1999: 23 s 39, som følges opp i utk kap 33 om kreditvern, jf avsnitt 9.19 nedenfor.

§ 32-11. Grov kursmanipulering

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov kursmanipulering. Bestemmelsen foreslås uformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

§ 32-12. Grovt uaktsom kursmanipulering

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt uaktsom overtredelse av utk §§ 32-10 og 32-11 om vanlig og grov kursmanipulering.

Skyldkravet i verdipapirhandelloven § 14-3 er simpel uaktsomhet. Bestemmelsene om kursmanipulering tar imidlertid sikte på å ramme uredelighet, jf vphl § 2-6, og slik uredelighet kan etter kommisjonens oppfatning ikke ansees å foreligge med mindre uaktsomheten må betraktes som grov. Kriminalisering av simpel uaktsomhet krever etter kommisjonens oppfatning en særskilt begrunnelse, jf avsnitt 4.3 foran. Det er i samsvar med dette prinsippet når skyldkravet i bestemmelsen her foreslås endret fra simpel til grov uaktsomhet.

§ 32-13. Svikaktig dobbeltsalg

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 277.

Kommisjonen vil likevel gi uttrykk for usikkerhet med hensyn til om bestemmelsen bør videreføres. Den strafflegger en form for kontraktsbrudd, som normalt ikke er straffbart. For øvrig vil en del slike tilfeller også kunne rammes som underslag.

§ 32–14. Krenking av sikkerhetsrett

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til strl § 278 andre ledd.

Strl § 278 første ledd om sikkerhet i form av salgspant, jf panteloven 8. februar 1980 nr 2 §§ 3–15 og 3–22, har en historisk begrunnelse. Særregelen ble innført for å ramme uberettigede disposisjoner over ting som ble solgt med eiendomsforbehold. Tidligere hadde slike handlinger blitt bedømt som underslag. Ved den nye panteloven ble imidlertid ordningen med eiendomsforbehold opphevet og erstattet med regler om salgspant. Strl § 278 første ledd framstår etter lovendringen som overflødig ved siden av den generelle bestemmelsen i andre ledd, jf Andenæs, Formuesforbrytelsene s 142 og Brækhus, Omsetning og kreditt 2 s 333.

Sikkerhet i immaterialrettigheter, for eksempel opphavsrett eller patentrett, fanges ikke opp av strl § 278. Dette kan virke noe umotivert, jf Andenæs, Formuesforbrytelsene s 143. Heller ikke pant i selskapsandeler beskyttes av bestemmelsen, jf Brækhus, Omsetning og kreditt 2 s 332. Ved den nærmere utformingen av bestemmelsen bør dette vurderes endret.

Bestemmelsen kan anvendes i konkurrens med strl § 343, jf utk § 19–13 om hindring av tvangsfullbyrding mv. Hvis handlingen foretas «under tvangsfullbyrding eller midlertidig sikring», kommer også strl § 282, jf utk § 33–2 om eksekusjonshindring, til anvendelse. Som nevnt i tilknytning til behandlingen av utk § 33–2, jf avsnitt 9.19.2 nedenfor, bør det ved den nærmere utformingen av lovteksten tas stilling til om disse bestemmelsene bør avgrenses klarere mot hverandre.

Kommisjonen har diskutert muligheten for å straffe rettsstridig forføyning over gjenstander beheftet med pant eller annen sikkerhetsrett som underslag. Underslag gjelder imidlertid som regel gjenstander som ikke tilhører gjerningspersonen. Det virker rimelig å anvende et annet straffebud, med lavere strafferamme, når gjerningspersonen forfører over gjenstander han eller hun selv eier, men som en annen har pant eller annen sikkerhet i.

§ 32–15. Bedrageriliknende overtredelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som omfatter dagens regler om hotellbedragerier mv, jf strl § 402, i tillegg til en regel om straff for å tilsnike seg adgang til forestillinger, transportmidler eller liknende, som i dag er å finne i strl § 403. Strl § 301, som rammer blindpassasjerer på skip, foreslås ikke videreført i straffeloven, jf avsnitt 11.3.2 ned-

enfor om overtredelser i sjøfartsforhold. I avsnitt 9.12.2 foran foreslås utk § 26–11 om ulovlig inn-trenging eller opphold utformet slik at den også skal være anvendelig mot blindpassasjerer. Utk § 32–15 bør på tilsvarende måte utformes slik at den blir anvendelig på *bedrageriliknende* tilfeller som i dag dekkes av gjerningsbeskrivelsen i strl § 301.

Kommisjonen går generelt ikke inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Dette gjelder også strl § 402 tredje ledd.

I strl § 403 er forsøk likestilt med fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen foreslår at denne særregelen oppheves. Hvorvidt forsøk skal kunne straffes, bør følge av de generelle reglene om dette, jf avsnitt 8.3.4 foran om utk § 3–3. Dette er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

9.18.3 Strafferammer

Kommisjonen foreslår at strafferammen både for utk § 32–1 om vanlig bedrageri og utk § 32–7 om forsikringsbedrageri bør svare til den som foreslås for tyveri og underslag, med andre ord bot eller fengsel i 2 år. Grove overtredelser, jf utk §§ 32–2 og 32–8, bør da som ved tyveri og underslag ha en strafferamme på 6 års fengsel. Bot som selvstendig straffalternativ, jf utk § 30–2 om grovt tyveri, foreslås likevel ikke innført.

For grovt uaktsom overtredelse av utk § 32–2 om grovt bedrageri mener kommisjonen at man kan beholde dagens strafferamme på bot eller fengsel i 2 år. Her innebærer kommisjonens forslag som nevnt en innsnevring av straffansvaret i forhold til ordningen i dag ved at det bare er de kvalifiserte overtredelsene som foreslås gjort straffbare. De grovt uaktsomme bedrageriene vil kunne ligge nær opp til forsettlig overtredelse.

Når det gjelder utk § 32–3 om lite bedrageri, vil det etter kommisjonens oppfatning være tilstrekkelig at straffebudet bare gir hjemmel for bot.

For grovt skatte- og avgiftssvik etter utk § 32–5 foreslås en strafferamme på 6 års fengsel. Skatte- og avgiftssvik etter utk § 32–4 bør kunne straffes med bot eller fengsel inntil 2 år. For bestemmelser som rammer uaktsomme handlinger, mener kommisjonen generelt sett at strafferammen bør ligge under den man foreslår for tilsvarende forsettlige overtredelser, jf avsnitt 5.5.2.4 foran. Dette gjelder også når uaktsomheten må regnes som grov. Når det gjelder utk § 32–6 om grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik, rammes imidlertid handlingen uavhengig om det dreier seg om vanlig eller grov overtredelse.

delse. Siden bestemmelsen også skal fange opp grovt uaktsomme *grove* overtredelser, bør strafferammen i utk § 32–6 ligge like høyt som for utk § 32–4 om vanlig overtredelse. Med dette bringes strafferammene i overensstemmelse med dem som foreslås for bedrageri. Forslaget er på linje med den tidligere kommisjonens standpunkt i delutredning I. På s 66 framholdt kommisjonen at dersom man skulle beholde det høye maksimum ved grove, tradisjonelle vinningsforbrytelser, burde man ha et tilsvarende maksimum for grov skatteunndragelse. Etter at delutredning I var avgitt, har strafferammene i ligningsloven blitt skjerpet. I dag er det et maksimum på 6 års fengsel ikke bare for forsettlig, men også for grovt uaktsom overtredelse av ligningsloven. Kommisjonen ser ikke grunn til å opprettholde en så høy strafferamme ved uaktsom overtredelse, selv om uaktsomheten er grov.

Også utk § 32–11 om grov kursmanipulering foreslås gitt en strafferamme på 6 års fengsel, mens utk § 32–10 om vanlig kursmanipulering bør ha en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år. I tråd med kommisjonens generelle synspunkter om fastsettelsen av strafferammer, jf avsnitt 5.5.2.4 foran, bør utk § 32–12 om grovt uaktsom kursmanipulering ha samme strafferamme som utk § 32–10 om vanlig forsettlig overtredelse, siden den også skal komme til anvendelse på grovt uaktsomme *grove* overtredelser.

For utk § 32–9 om villedende og uriktig selskapsinformasjon mener kommisjonen at en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år er tilstrekkelig. Man har da sett hen til at det ikke er noe krav om at handlingen påfører noen noe tap. Dersom hendelsesforløpet utvikler seg videre, vil bedrageribestemmelsen, med høyere strafferamme for grov overtredelse, ofte kunne komme til anvendelse. For øvrig vil reglene om konkurrens, typisk ved at hendelsesforløpet også omfatter regnskapsovertredelser, kunne forhøye strafferammen.

Når det gjelder utk § 32–13 om svikaktig dobbeltsalg og § 32–14 om krenking av sikkerhetsrett, bør det fastsettes en strafferamme i det lavere sjiktet. I utk § 32–15 om bedragerilignende overtredelse vil det etter kommisjonens oppfatning være tilstrekkelig at straffebudet bare gir hjemmel for bot.

9.19 Utk kap 33. Kreditorvern

9.19.1 Innhold og avgrensning

Dette kapitlet svarer i hovedsak til strl kap 27 om forbrytelser i gjeldsforhold. Bestemmelsene er

nylig gjennomgått av Straffelovrådet i NOU 1999: 23. Kommisjonen er enig med rådet i at bestemmelsene i gjeldskapitlet er kompliserte og reiser tolkings- og bevisproblemer, og at det derfor er behov for en opprydding i kapitlet, jf utredningen s 7. Forslagene i utredningen fra Straffelovrådet er i det vesentlige fulgt opp i kapitlet her.

Det som kjennetegner bestemmelsene i dette kapitlet, er at de skal verne kreditorene mot illojale disposisjoner fra skyldnerens side. Kapitteloverskriften tar sikte på å framheve dette. Det er et klart behov for et slikt strafferettslig vern. Det vil ikke være tilstrekkelig å møte slike overtredelser med administrative sanksjoner, og et erstatningsansvar vil ha liten verdi så lenge skyldneren er i en situasjon med manglende betalingsevne.

Strl § 286 er en bestemmelse som ikke bare har til formål å beskytte kreditorenes interesser. Den foreslås derfor flyttet til utk kap 22 om vern av tillit, jf utk §§ 22–15 til 22–17 om vanlig, grov og grovt uaktsom regnskapsovertredelse. Strl § 287 om misbruk av styreverv i konkursbo mv vil etter kommisjonens forslag fanges opp av utk §§ 22–6 og 22–7 om passiv bestikkelse, jf avsnitt 9.8.2 foran, og foreslås derfor ikke videreført som en egen bestemmelse. Regelen om suspensjon av foreldelse som Straffelovrådet har gått inn for i utkastet til ny § 288 a i straffeloven, foreslår kommisjonen i stedet tatt inn i utk kap 15 om foreldelse. Se avsnitt 8.15.8 foran om utk § 15–7 om suspensjon av foreldelse under konkurs og gjeldsforhandling.

Et hovedproblem med den gjeldende reguleringen av overtredelser i gjeldsforhold er at flere av straffebudene i større eller mindre grad overlapper hverandre, jf Straffelovrådets utredning s 24. Kommisjonen er enig med rådet i at den foreslåtte utformingen av strl § 281 andre ledd, jf utk § 33–4 om formuesforringelse ved insolvens mv, gjør det unødvendig å videreføre strl §§ 283 a første ledd nr 2 og 285 andre ledd. Derimot er kommisjonen ikke enig i at strl § 282 bør oppheves. Bestemmelsen foreslås videreført i utk § 33–2 om eksekusjonshindring.

For øvrig er kommisjonen enig i at bestemmelsene om boforringelse bør inndeles etter hvilket stadium den kreditorskadelige handlingen er foretatt på, herunder at det sondres klart mellom boforringelse før og etter at lovbestemt fellesforfølgning fra kreditorene er igangsatt, jf nedenfor om utk §§ 33–4 til 33–6 og §§ 33–8 til 33–10.

En av hovedinnvendingene mot utformingen av bestemmelsene i strl kap 27 har vært at skyldkravene er kompliserte, jf Straffelovrådets utredning s 58. Rådet går der inn for en forenkling av skyldkravene ved «at flere av de kombinerte skyldkra-

vene oppheves, og at det i stedet innføres straff for forsettlig og grovt uaktsomme overtredelser», jf forslagene til strl §§ 283 a, 284 og 285. Kommisjonen støtter forslaget om å sløyfe de kombinerte skyldkravene i bestemmelsene. Kommisjonen er også enig med Straffelovrådet i at det ikke er ønskelig å kriminalisere rent uaktsomme overtredelser av bestemmelsene om boforringelse og kreditorbegunstigelse. Etter kommisjonens oppfatning krever kriminalisering av simpel uaktsomhet en særskilt begrunnelse, jf avsnitt 4.3 foran. Kreditorskadelige handlinger som utøves med en så lav skyldgrad, kjennetegnes ikke av den illojalitet overfor kreditorene som begrunner behovet for straffesanksjonering i medhold av kapitlet her.

Kommisjonen er videre enig med Straffelovrådet i at det ikke bør innføres noe vilkår om tap for kreditorene i bestemmelsene om boforringelse og kreditorbegunstigelse, jf s 34–35 i utredningen. Straffbarhetsvurderingen bør her foretas på bakgrunn av forholdene på handlingstidspunktet. Som etter gjeldende rett stiller dette seg annerledes for utk § 33–1 om uforsvarlige økonomiske disposisjoner, hvor det er et vilkår at handlingen fører til (betydelig) tap, jf nedenfor.

Etter gjeldende rett er det et vilkår for straff etter strl §§ 281 andre ledd, 283 a, 284 og 285 andre ledd at skyldneren ikke vil kunne tilfredsstille alle fordringshaverne. Dette innebærer et krav om insolvens. Kravet skal i utgangspunktet forstås på samme måte som konkursrettens insolvensbegrep. Straffelovrådet drøfter begrepet på s 26 flg i utredningen, og konkluderer med at strl §§ 281 andre ledd og 284 bør bygges ut til også å omfatte handlinger foretatt når skyldnerens økonomiske situasjon er *nær* insolvens. Rådet legger til grunn at det i slike tilfeller ikke gjør seg gjeldende noen vesentlig ulikhet i handlingens straffverdighet. Forslaget har betydning for utk §§ 33–4 til 33–6 om vanlig, grov og grovt uaktsom formuesforringelse ved insolvens mv og § 33–3 om kreditorbegunstigelse. Ansvarer foreslås i disse bestemmelsene utvidet til også å omfatte situasjoner hvor skyldneren står i «påtakelig fare for å bli insolvent» på handlingstidspunktet, jf s 30 i utredningen.

Andreassen, Forbrytelser mot kreditorene s 343 påpeker at det ofte er forholdsvis enkelt å avdekke de handlingene som etter sin art synes å være illojale, men at insolvenskravet gjør at påtalemyndigheten nøyer seg med å forfølge regnskaps- og overtredelsene. Samtidig understreker han hvor vanskelig det er å finne alternative vilkår som kan avhjelpe de bevismessige problemene insolvenskravet medfører:

«Problemet er at så lenge vilkåret innebærer en generell karakteristikk av skyldnerens økonomiske stilling, møter vi den samme typen bevisproblemer som for insolvens, om enn ikke av samme grad. Erstatte man insolvens med nye begreper, vil det også kunne oppstå tvil om det rettslige innholdet i det strafferettslige vilkåret.»

Som erfaringsgrunnlag viser Andreassen til at innføringen av et likelydende alternativ i BrB kap 11 § 1 ikke har medført noen bedring av tilsvarende bevisproblemer i svensk rett. Videre skriver han blant annet følgende:

«Skal man holde fast på denne grunnleggende avgrensningen av straffeansvaret til de skyldnere som i objektiv forstand mangler evne til å dekke kreditorene, er den beste løsningen å beholde insolvenskravet. Ansvarer bør imidlertid også omfatte de tilfeller der skyldneren ble insolvent som følge av handlingen. ...

De bevismessige problemer som knytter seg til vilkåret (om insolvens), kan ikke begrunne at en så sentral forutsetning for kriminaliseringen endres. Dette må i alle fall gjelde så langt begrunnelsen er av prosessøkonomisk karakter.»

Kommisjonen er imidlertid enig med Straffelovrådet i at de nevnte bestemmelsene også bør ramme boforringende handlinger som foretas til tross for at det er en «påtakelig fare for» at vedkommende blir insolvent ved handlingen. Allerede på dette stadiet inntreffer det etter kommisjonens oppfatning en skjerpet lojalitetsplikt overfor kreditorene, som bør reflektere seg i de aktuelle straffebestemmelsene. Det er illojalt og straffverdig av debitor å unndra eiendeler eller forfordle kreditorer når den økonomiske tilstanden er så nær insolvens. Den foreslåtte utvidelsen av insolvensvilkåret må sees i sammenheng med at kommisjonen heller ikke her anser det tilstrekkelig med simpel uaktsomhet som skyldform.

Derimot er kommisjonen ikke enig i den nye bevisregelen om at man ved manglende eller mangelfulle regnskaper skal kunne presumere insolvens, som Straffelovrådet foreslår tatt inn i utkastet til strl § 281 andre ledd nytt andre punktum, jf nedenfor under utk § 33–4 om formuesforringelse ved insolvens mv.

Sammenliknet med forslaget til lovbestemmelser i NOU 1999: 23 har kommisjonen ellers foretatt betydelige redaksjonelle endringer. Dette har vært nødvendig for å tilpasse bestemmelsene i dette kapitlet til resten av utkastet til ny straffelov, herunder den grunnleggende sondringen mellom van-

lige og grove overtredelser som kommisjonen foreslår gjennomført.

Rekkefølgen på bestemmelsene avviker vesentlig fra disposisjonen i strl kap 27. Kapitlet er så langt det er mulig disponert kronologisk etter gangen i en konkurssak. Det starter med utk § 33–1 om uforsvarlige økonomiske disposisjoner, som også retter seg mot betalingsdyktige debitorer, og kommer i utk §§ 33–8 flg fram til bestemmelsene om boforringelse under lovbestemt fellesforfølging, derunder konkurs. Kapitlet avslutter med en særskilt medvirkningsbestemmelse i utk § 33–11.

9.19.2 De enkelte bestemmelsene

§ 33–1. Uforsvarlige økonomiske disposisjoner

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til Straffelovrådets utkast til strl § 285. Kommisjonen følger med dette opp forslaget fra rådet om ikke å videreføre strl § 285 andre ledd, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Skyldkravet vil være forsett eller grov uaktsomhet, jf s 58–59 og s 84 i utredningen. Som det framgår av teksten nedenfor, innebærer dette et mindre avvik fra Straffelovrådets utkast.

Bestemmelsen her skiller seg vesentlig fra utk §§ 33–4 til 33–6 om formuesforringelse ved insolvens mv, ettersom det ikke skal være et vilkår at skyldneren er insolvent eller står i påtakelig fare for å bli det på handlingstidspunktet. Skyldneren råder da i utgangspunktet fritt over sine økonomiske forhold. Som Straffelovrådet presiserer, vil boforringelse normalt ikke være formålet med handlinger som nevnt i strl § 285 første ledd. Tvert imot: «Skyldneren håper at det går bra, men krenker kreditorene ved å påføre dem tap ved uansvarlig og uakseptabel atferd. Straffverdigheten må anses å være lavere i disse tilfellene enn i § 281 ...», jf utredningen s 42. Andreassen, Forbrytelser mot kreditorene s 342 legger til grunn at tapsvilkåret i strl § 285 første ledd innebærer at skyldneren i hvert fall ble insolvent som følge av disposisjonen, og foreslår på s 356–357 et uttrykkelig insolvensvilkår i bestemmelsen. Kommisjonen er imidlertid enig med Straffelovrådet i at det er behov for en bestemmelse som fanger opp handlinger som utsetter kreditorene for en uakseptabel tapsrisiko, uavhengig av om vedkommende er insolvent, jf utredningen s 24.

Kommisjonen går imidlertid inn for en mer generell formulering av gjerningsbeskrivelsen. Bestemmelsen retter seg i dag mot den som forårsaker at formuesstillingen forverres og at fordringshaverne påføres tap ved å «innlate(r) seg på spill eller annet vågelig foretagende», «ødsel leve-

måte ... annen lettsindig atferd eller ... grovt uordentlig forretningsførsel». Som Straffelovrådet skriver på s 83–84 i utredningen, konsumerer uttrykket «lettsindig atferd» langt på vei alternativet «vågelig foretagende ...», og går antakelig «noe lenger i retning av mer generelt å sanksjonere skyldnerens uforsvarlige og kreditorskadelige atferd». Andreassen, Forbrytelser mot kreditorene s 357 foreslår samlebetegnelsen «uforsvarlige forhold», riktignok i forhold til en bestemmelse med et noe annet innhold. Beskrivelsen vil imidlertid være dekkende også for den paragrafen som foreslås her. Kommisjonen har benyttet uforsvarlighetsbegrepet i paragrafoverskriften, og antar at det også kan være anvendelig i gjerningsbeskrivelsen. Forslaget må sees i sammenheng med at det etter utkastet vil være et vilkår at fordringshaverne påføres *betydelig* tap, noe som innebærer en kvalifisering i forhold til gjeldende rett, jf Straffelovrådets utredning s 35 og 83.

Etter gjeldende rett er det tilstrekkelig at tapsfølgen er forutseelig, jf en analogisk anvendelse av strl § 43, se Ot prp nr 75 (1948) s 46 og Andenæs, Formuesforbrytelsene s 166. Straffelovrådet foreslår ingen endring i denne rettstilstanden, jf s 84 i utredningen. Etter kommisjonens oppfatning bør man imidlertid også i forhold til følgen kreve grov uaktsomhet, slik det er foreslått for bestemmelsen ellers. Straffelovrådet går for øvrig inn for en liknende forenkling når det gjelder skyldkravet i strl § 283 a, jf utk § 33–7 om unnlattelse av å begjære oppbud mv.

§ 33–2. Eksekusjonshindring

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til strl § 282, jf § 283.

Skyldkravet bør fortsatt være forsett eller grov uaktsomhet.

Kommisjonen følger med dette ikke opp forslaget fra Straffelovrådet om å oppheve strl § 282, jf s 33, 38 og 80 i utredningen. Bestemmelsen blir av rådet ansett som overflødig ved siden av forslaget om at også krenkelser av enkeltkreditorer skal fanges opp av strl § 281 andre ledd, jf nærmere om dette i forbindelse med behandlingen av utk § 33–4 om formuesforringelse ved insolvens mv. Etter kommisjonens oppfatning er imidlertid strl § 282 nødvendig for å beskytte en enkeltstående kreditor som ønsker å tvangsinn drive sitt krav i en situasjon hvor insolvens overhodet ikke foreligger, det vil si hvor det bare er tale om betalingsvegning fra skyldnerens side.

Bestemmelsen synes i noen grad å falle sammen med strl §§ 278 og 343, jf utk § 32–14 om

krenking av sikkerhetsrett og § 19–13 om hindring av tvangsfullbyrding mv. Kommisjonen nøyer seg i denne omgangen med å peke på at det ved den nærmere utformingen av lovteksten bør tas stilling til om disse bestemmelsene bør avgrenses klarere mot hverandre.

I forhold til utk §§ 33–4 og 33–8 nedenfor går kommisjonen inn for å følge opp Straffelovrådets forslag om at forsøkshandlinger ikke lenger skal være straffbare som fullbyrdede overtredelser. En tilsvarende endring bør etter kommisjonens oppfatning foretas i forhold til strl § 282. Forsøk vil fortsatt være straffbart i henhold til utk § 3–3, men straffri tilbaketreden vil da være mulig. Forslaget er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

§ 33–3. Kreditorbegunstigelse

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til Straffelovrådets utkast til strl § 284. Skyldkravet vil da være forsett eller grov uaktsomhet, jf s 58 og 82 i utredningen.

Kommisjonen ser imidlertid ikke behov for å innføre et uttrykkelig vilkår om at kreditorbegunstigelsen er «uforsvarlig», slik Straffelovrådet foreslår på s 47–48 i utredningen. Rådet uttaler blant annet at vilkåret

«trolig (vil) ha begrenset selvstendig betydning for rekkevidden av straffebudet. Forslaget bidrar imidlertid til å sette fokus på at ikke alle kreditorbegunstigelser er straffverdige, og kan på den måte bidra til at straffebudet ikke får større rekkevidde enn ønskelig. Til forskjell fra ved boforringende handlinger som nevnt i § 281 andre ledd ... vil temmelig mange tilfelle av fyldestgjørelse eller sikkerhetsstillelse måtte anses å være forsvarlige, selv om de øvrige vilkår i ordlyden i § 284 i og for seg er oppfylt.»

Etter kommisjonens oppfatning vil vilkåret om at dekningsutsikten for kreditorene skal være «betydelig forringet», i tilstrekkelig grad forhindre at straffebudet også fanger opp disposisjoner som bør være innenfor skyldnerens handlefrihet. Sammenholdt med utk § 3–7 om innskrenkende tolking vil dette gi domstolene et tilstrekkelig spillerom.

§ 33–4. Formuesforringelse ved insolvens mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til Straffelovrådets utkast til strl § 281 andre ledd første punktum, likevel slik at

bestemmelsen her bare skal rette seg mot forsettlig overtredelser.

Straffelovrådet anvender begrepet «boforringelse» om *hele* strl § 281, jf for eksempel s 38 i utredningen. Kommisjonen foretrekker imidlertid at denne betegnelsen forbeholdes handlinger som foretas *etter* at en lovbestemt fellesforfølgning fra kreditorenes side er igangsatt, jf utk § 33–8. Her foreslås i stedet betegnelsen «formuesforringelse».

I strl § 281 andre ledd er forsøk likestilt med fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen er enig med Straffelovrådet i at denne særregelen bør oppheves. Forsøk vil fortsatt være straffbart i henhold til utk § 3–3, men straffri tilbaketreden vil da være mulig. Som Straffelovrådet påpeker på s 39 i utredningen, er det dessuten lite hensiktsmessig å operere med et vilkår om boforringelsesforsett i forhold til grovt uaktsomme overtredelser. Forslaget er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

Straffbar formuesforringelse kan – også etter gjeldende rett – forekomme selv om skyldneren bare har én kreditor. Hvis skyldneren har flere kreditorer, er det imidlertid et vilkår for anvendelsen av strl § 281 at handlingen svekker dekningsutsikten for *kreditorfellesskapet*. Straffelovrådet foreslår at dette endres slik at det skal være tilstrekkelig at dekningsutsikten svekkes for «en eller flere» av kreditorene, jf utredningen s 33, noe som må sees i sammenheng med at strl § 282 foreslås opphevet. Kommisjonen foreslår imidlertid å videreføre strl § 282, jf foran om utk § 33–2 om eksekusjonshindring. Enkeltkreditorene er i tillegg beskyttet av utk § 32–13 om svikaktig dobbeltsalg, § 32–14 om krenking av sikkerhetsrett, og etter omstendighetene også av utk §§ 30–4 til 30–6 om underslag. Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se noe praktisk behov for å følge opp forslaget om at også enkeltstående kreditorer skal være vernet av bestemmelsen her. Straffelovrådet understreker på s 36 i utredningen at strl § 281 andre ledd bør «tolkes innskrenkende så langt tilfellet dekkes av de særskilte bestemmelsene i §§ 277–278». Etter kommisjonens oppfatning bør man så langt det er mulig tilstrebe å unngå overlappende straffebud.

Som omtalt i avsnitt 10.2 nedenfor, er kommisjonen derimot enig med Straffelovrådet i at det ikke er behov for å videreføre strl §§ 283 a første ledd nr 2 og 285 andre ledd ved siden av strl § 281 andre ledd, jf nærmere om rådets argumentasjon på s 39–41 i utredningen. Dette vil i noen grad utvide det praktiske anvendelsesområdet for bestemmelsen her.

Kommisjonen er imidlertid ikke enig i den bevisregelen Straffelovrådet går inn for i utkastet til strl § 281 andre ledd nytt andre punktum, jf s 31–32 og s 79 i utredningen. Rådet foreslår der at en formuesforringende disposisjon skal straffes som boforringelse, selv om det ikke er tilstrekkelig grunnlag for å bedømme om insolvensvilkåret var oppfylt på gjerningstidspunktet, dersom dette skyldes en tilsidesettelse av den lovhjemlede regnskapsplikten. Som nevnt innledningsvis er kommisjonen enig med Straffelovrådet i at bestemmelsen bør utvides til også å omfatte situasjoner hvor gjerningspersonen står i *påtakelig fare* for å bli insolvent ved handlingen. Noen ytterligere lemping av beviskravene knyttet til vilkåret om insolvens er imidlertid ikke ønskelig. Man får i stedet nøye seg med å anvende de straffebudene som etter alminnelige bevisregler *er* overtrådt, nemlig utk §§ 22–15 til 22–17 om henholdsvis vanlig, grov eller grovt uaktsom regnskapsovertredelse. Etter omstendighetene bør formuesforringende disposisjoner som foretas under slike omstendigheter, i stedet kunne tas i betraktning ved vurderingen av om regnskapsovertredelsen skal regnes som grov, jf avsnitt 9.8.2 foran om utk § 22–16.

§ 33–5. Grov formuesforringelse ved insolvens mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov formuesforringelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredelse kommer til anvendelse.

Ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i Straffelovrådet utkast til strl § 281 tredje ledd andre punktum, herunder forøvelsesmåten og utvist skyld.

Også etter gjeldende rett nevnes uttrykkelig det forholdet at det dreier seg om betydelige verdier, jf strl § 281 tredje ledd. Straffelovrådet har imidlertid foreslått en omformulering, slik at det avgjørende vil være «om handlingen innebærer en betydelig svekkelse av fordringshavernes utsikt til å få dekning». Kommisjonen slutter seg til dette.

§ 33–6. Grovt uaktsom formuesforringelse ved insolvens mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt uaktsom overtredelse av utk §§ 33–4 og 33–5, jf i dag strl § 283, jf § 281 andre ledd.

§ 33–7. Unnlatelse av å begjære oppbud mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som svarer til Straffelovrådet utkast til strl § 283 a. Kommisjonen følger med dette opp forslaget fra rådet om ikke å videreføre strl § 283 a første ledd nr 2, jf avsnitt 10.2 nedenfor.

Sammenliknet med gjeldende rett innebærer dette også at det blandede skyldkravet i bestemmelsen endres til et generelt krav om grov uaktsomhet, jf s 58 og 81 i utredningen.

§ 33–8. Boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til Straffelovrådet utkast til strl § 281 første ledd første punktum, likevel slik at bestemmelsen her bare skal rette seg mot forsettlig overtredelser.

Andreassen, Forbrytelser mot kreditorene s 351–352 foreslår at strl § 281 første ledd avgrenses til konkurstilfellene:

«Ved gjeldsforhandlinger har skyldneren interesse i å samarbeide med kreditorene om en gjeldssanering, og dette gjør at det ikke foreligger det samme behovet for å beskytte kreditorfellesskapet mens bobehandlingen pågår.»

Etter kommisjonens oppfatning er det imidlertid hensiktsmessig å videreføre dagens avgrensning. Dette er også i tråd med Straffelovrådet forslag, jf NOU 1999: 23 s 74. Som rådet redegjør for på s 24–25 i utredningen, vil også åpning av gjeldsforhandling medføre særskilte begrensninger i skyldnerens rådighet over formuesgodene. Skyldneren har en skjerpet lojalitetsplikt overfor kreditorene allerede ved iverksettelsen av gjeldsforhandlingen. Det er naturlig at dette reflekteres i en særskilt bestemmelse som også retter seg mot boforringende handlinger foretatt under lovbestemt gjeldsforhandling.

I strl § 281 første ledd første handlingsalternativ er forsøk likestilt med fullbyrdet overtredelse. Kommisjonen er enig med Straffelovrådet i at denne særregelen bør oppheves. Forsøk vil fortsatt være straffbart i henhold til utk § 3–3, men straffri tilbaketreden vil da være mulig. Som Straffelovrå-

det påpeker på s 39 i utredningen, er det dessuten lite egnet å operere med et vilkår om boforringelsesforsett i forhold til grovt uaktsomme overtredder. Forslaget er i overensstemmelse med hva kommisjonen ellers foreslår en rekke steder, jf avsnitt 4.4.2 foran.

I utkastet til strl § 281 første ledd nytt andre punktum har Straffelovrådet foreslått å presisere at bestemmelsen også skal ramme en skyldner som under konkurs unnlater å bidra til at formuesgoder som befinner seg utenfor riket, gjøres tilgjengelig for kreditorene, jf nærmere om forslaget på s 45 og 76 flg i utredningen. Som rådet selv påpeker på s 38, er det

«mulig at slike tilfeller i større eller mindre grad omfattes både av gjeldende og foreslått § 281 første ledd første punktum. Rådet ønsker imidlertid å sette søkelyset på dette typetilfellet og klargjøre at slike handlinger blir å straffe som boforringelse.»

Kommisjonen er enig i at skyldnerens manglende bistand i slike tilfeller bør fanges opp av bestemmelsen. Kommisjonen legger imidlertid til grunn at dette er tilfelle også etter gjeldende rett, og viser i den forbindelse til at også Straffelovrådet forutsetter at unnlatelser rammes av utkastet til strl § 281 første ledd *første* punktum, jf s 39 i utredningen. Dette gjelder også etter kommisjonens forslag, selv om strl § 4 er foreslått sløyfet, jf delutredning V s 57. Det vises dessuten til Brækhus, Omsetning og kreditt 1 s 92, som skriver følgende om inndrivelse av en konkursdebitors aktiva i utlandet:

«Bobestyreren ... må også kunne kreve bistand av debitor, hvor dette gjør det enklere å få hånd om midlene. En særlig bistandsplikt må debitor ha hvor bare et krav fremsatt i debitors navn vil føre frem. Bestyreren må f.eks. kunne kreve at debitor gir ham fullmakt til å heve hans innskudd i banker i utlandet. Hjemmel for debitors bistandsplikt gir kkl. § 101. Nekter han å medvirke, kan han pålegges frihetsinnskrenkninger etter kkl. § 105, jf. NOU 1972: 20 s 242–243. Debitor risikerer også straffansvar, jf. strfl § 281.1.»

Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig at straffbarheten av dette presiseres i forarbeidene. I den grad det skulle være nødvendig med en nærmere lovregulering av skyldnerens bistandsplikt i forbindelse med inndrivelse i utlandet, bør dette heller gjøres i konkurslovgivningen. Av informasjonshensyn kan det eventuelt vurderes å formulere gjerningsbeskrivelsen i utk § 33–8 på en måte som gjør at den på generelt grunnlag også retter seg mot unnlatelser.

§ 33–9. Grov boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grov boforringelse. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredder i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 5.4.5 foran. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet mot grov overtredder kommer til anvendelse.

Ved oppstillingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i utk § 33–5 om grov formuesforringelse ved insolvens mv, jf foran.

§ 33–10. Grovt uaktsom boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse om grovt uaktsom overtredder av utk §§ 33–8 og 33–9, jf i dag strl § 283, jf § 281 første ledd.

§ 33–11. Medvirkning mv

Her foreslås det tatt inn en bestemmelse som i hovedsak svarer til Straffelovrådets utkast til strl § 288, jf utredningen s 54 flg og s 84–85.

Utkastets første ledd gir regler om i hvilken utstrekning en annen enn skyldneren kan bli ansvarlig etter strl §§ 281 til 286 som *selvstendig gjerningsperson*. Når det gjelder henvisningen til strl § 286, vil kommisjonen peke på at lovgiver ikke har sett behov for en tilsvarende regel i regnskapsloven 17. juli 1998 nr 56 § 8–5. Det alminnelige medvirkningsansvaret, jf nedenfor, bør være tilstrekkelig også for straffelovens regulering av regnskapsovertredelsene, jf strl § 286, som foreslås videreført i utk §§ 22–15 til 22–17, jf avsnitt 9.8.2 foran.

Første ledd i utkastet til strl § 288 kan etter kommisjonens oppfatning forenkles ved at samtykkealternativet fjernes. Andenæs, Formuesforbrytelsene s 185 skriver om dette:

«Hadde vi ikke hatt en uttrykkelig bestemmelse om det, ville en vel ha sagt at debitor i det nevnte tilfelle ved sitt samtykke søker å unndra tingene fra kreditorene og derved gjør seg skyldig i overtredderene av § 281, slik at tredjemann kan straffes for medvirkning til hans rettsbrudd.»

Også kommisjonen synes dette er en naturlig betraktningsmåte, selv om Andenæs trekker en annen konklusjon:

«Men det er unektelig mer naturlig her å bedømme tredjemann som gjerningsmann og debitor som hans medvirker.»

Andreassen, Forbrytelser mot kreditorene s 352 går for øvrig også inn for å videreføre den bestemmelsen i strl § 288 som utvider kretsen av hovedgjerningspersoner. Derimot foreslår han en omformulering av vilkårene. Kommisjonen har imidlertid ikke sett behov for å foreslå ytterligere endringer av utkastets første ledd.

Hjemmelen for *medvirkningsansvar* i Straffelovrådets utkast til strl § 288 andre ledd første punktum er overflødig ved siden av utk § 3-2 om medvirkning. Andre ledd andre punktum om begrensningen i kreditorenes medvirkningsansvar bør imidlertid videreføres, og foreslås derfor i stedet formulert som en reservasjon fra det generelle ansvaret i utk § 3-2.

9.19.3 Strafferammer

Straffverdigheten av handlingene som rammer kreditorfellesskapet, er etter kommisjonens oppfatning den samme som for andre formuesovertrедelser. Dette synspunktet er også lagt til grunn for Straffelovrådets forslag til strafferammer, jf s 59 i utredningen.

For utk § 33-4 om formuesforringelse ved insolvens mv og § 33-8 om boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning foreslås det på denne bakgrunn en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år, mens de grove overtrедelsene i henholdsvis utk §§ 33-5 og 33-9 foreslås gitt en strafferamme på fengsel i 6 år.

Når det gjelder grovt uaktsomme overtrедelser av disse bestemmelsene, jf utk §§ 33-6 og 33-10, er det kommisjonens generelle oppfatning at strafferammen bør være lavere enn den man foreslår for tilsvarende forsettlig overtrедelser, jf avsnitt 5.5.2.4 foran. Kommisjonen er således ikke enig med Straffelovrådet i at også grovt uaktsomme grove overtrедelser skal kunne medføre inntil 6 års fengsel, jf nærmere om rådets synspunkter på s 59-60 i utredningen. Utk §§ 33-6 og 33-10 om grovt uaktsom boforringelse kommer imidlertid til anvendelse uavhengig av om det dreier seg om vanlig eller grov overtrедelse. Siden bestemmelsene også skal fange opp grovt uaktsomme *grove* overtrедelser, bør strafferammen i utk §§ 33-6 og 33-10 ligge like høyt som for utk §§ 33-4 og 33-8, det vil si bot eller fengsel i 2 år.

For § 33-1 om uforsvarlige økonomiske disposisjoner, § 33-3 om kreditorbegunstigelse og § 33-7 om unnlatelse av å begjære oppbud mv, foreslår kommisjonen en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år. Dette samsvarer både med gjeldende rett og med Straffelovrådets forslag. Etter kommisjonens oppfatning bør utk § 33-2 om eksekusjonshindring ha en tilsvarende strafferamme.

Kapittel 10

Bestemmelser i straffeloven som ikke foreslås videreført

10.1 Innledning

I kapittel 9 foran foreslår kommisjonen en rekke endringer i straffelovens spesielle del, dels med hensyn til kapittelinnstillingen, dels med hensyn til hvilke straffebud loven bør inneholde, og hva de enkelte straffebudene bør ramme. Mange straffebud foreslås på denne bakgrunn noe innsnevret, utvidet eller slått sammen med andre straffebud. Disse er stort sett omtalt i kapittel 9 foran. Andre straffebud foreslås overført til annen lovgivning, og er omtalt i avsnitt 11.3 nedenfor. Kommisjonen foreslår også noen opphevelser i strafferettslig særlovgivning, som er omtalt i avsnitt 11.4 nedenfor.

I dette kapitlet behandles de straffebudene i straffeloven som kommisjonen ikke foreslår å videreføre, og som heller ikke har så nær tilknytning til noen av bestemmelsene i kapittel 9 foran at det har vært naturlig å omtale dem der.

Straffeloven 1902 inneholder en rekke straffebud som er preget av en annen tid og andre samfunnsforhold, og som i dag har mistet sin aktualitet. En del av straffebudene rekkes for langt, dels som følge av internasjonale menneskerettigheter nedfelt i EMK eller andre konvensjoner, dels som et utslag av de generelle holdningene til kriminaliseringsspørsmål som kommisjonen gir uttrykk for i kapittel 4 foran. Andre straffebud i straffeloven konsumeres av straffebud i særlovgivningen eller av forslagene til nye bestemmelser i kapittel 9 foran, og foreslås av den grunn ikke videreført. Mange av forslagene i dette kapitlet er begrunnet med ulike kombinasjoner av slike synspunkter. Likevel har flere av de straffebudene som omtales nedenfor, det til felles at de kan oppheves som foreldede eller overflødige uavhengig av framdriften i strafferettsreformen for øvrig.

Kapitlet omfatter bare forslag til opphevelser i straffelovens spesielle del. Samtlige forslag med hensyn til straffelovens alminnelige bestemmelser er behandlet i kapitlene 7 og 8 foran. Påtalereglene i straffeloven vil, med ett unntak, jf utk § 25–10 om påføring av smitte eller fare for smitte, bli unødven-

dige som følge av forslagene til nye generelle påtaleregler i avsnitt 7.8 foran, og er derfor ikke omtalt andre steder i utredningen.

10.2 De enkelte straffebudene

Strl § 95 første ledd

Strl § 95 første ledd rammer den som offentlig forhåner en fremmed stats flagg eller riksvåpen. Bestemmelsen kan sies å ramme visse meningsyttringer, ikke på grunn av ytringenes innhold, men på grunn av formen ytringene er gitt. Begrunnelsen er antakelig at denne formen kan virke særlig krenkende på den nasjonale æresfølelsen. Historisk synes bestemmelsen å være utslag av en nå foreldet tanke om at full ytringsfrihet kunne skade forholdet mellom stater, jf Ytringsfrihetskommisjonens utredning (NOU 1999: 27) s 147.

Det finnes ikke tilsvarende straffebud rettet mot forhånelse av det norske flagget eller riksvåpenet, og Straffelovkommisjonen mener det ikke er grunn til å straffefølge forhånelse av slike symboler. Det er i alminnelighet tillatt å uttrykke fordømmelse overfor en stat eller den politikken som føres der. Slike ytringer kan gis et mangfold av uttrykk, som etter omstendighetene kan virke krenkende på den nasjonale æresfølelsen, uten at ytringene av den grunn er – eller bør være – straffbare. I folkerettslig teori er det på den annen side antatt at statene har en sedvanebestemt rett til aktelse, som blant annet innebærer at statens symboler ikke må forhånes eller utsettes for skade, jf Fleischer, Folkerett s 91. Denne oppfatningen er imidlertid omstridt, og grensene for statenes plikter er uklare.

Også Ytringsfrihetskommisjonen har anbefalt at bestemmelsen oppheves, jf NOU 1999: 27 s 250 og 146–147. Kommisjonen viser ellers til at den tilsvarende bestemmelsen i den svenske BrB kap 19 § 10 om skymfande av utländsk rikssymbol ble opphevet allerede i 1970. Strl § 95 første ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 100

Bestemmelsen innebærer en skjerpelse i forhold til den vanlige drapsbestemmelsen i strl § 233, ved at den fastsetter at drap eller forsøk på drap på Kongen eller Regenten skal straffes med fengsel i 21 år. Kommisjonen mener det er liten grunn til å fravike det vanlige systemet med forholdsvis vide strafferammer i dette tilfellet. Strafferammen på fengsel i 21 år i strl § 233 andre ledd foreslås videreført i utk § 27–6 om grovt drap, jf avsnitt 9.13.3 foran. Det at overtredelsen er rettet mot Norges statsoverhode, må veie tungt i totalvurderingen av om drapet er grovt etter § 27–6. Strl § 100 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 101

Bestemmelsens første ledd første punktum fastsetter særlige strafferammer for legemsovertredelser mot Kongen eller Regenten. Selv om første ledd første punktum bruker ordet «legemsfornærmelse», omfatter bestemmelsen også legemsbeskadigelse. Strafferammen er fengsel fra 2 til 15 år, jf strl § 17 første ledd bokstav a. Når det er tilføyd eller forsøkt tilføyd en betydelig skade på legeme eller helbred, jf strl § 9, øker strafferammen til fengsel i 21 år, jf første ledd andre punktum.

Straffverdigheten av legemsovertredelser rettet mot Kongen eller Regenten som person, er etter kommisjonens oppfatning tilstrekkelig dekket av de generelle reglene som foreslås om legemsovertredelser. Det at overtredelsen er rettet mot Norges statsoverhode, vil veie tungt i totalvurderingen av om overtredelsen er grov, jf utk § 27–2 om grov legemskrenkelse og § 27–4 om grov legemsskade, og omtalen av strl § 100 foran. Etter omstendighetene kan man også anvende utk §§ 18–3 og 18–4 om angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet, dersom gjerningspersonen har hatt forsett om å hindre Kongen eller Regenten i dennes virksomhetsutøvelse.

Bestemmelsens andre ledd fastsetter en strafferamme på fengsel i 5 år for ærekrenkelse av Kongen eller Regenten. Etter kommisjonens oppfatning er det her ikke behov for strengere strafferammer enn for andre ærekrenkelser. Strl § 101 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 102

Bestemmelsen gir adgang til å forhøye straffen for overtredelser av strl kap 19 til 23 når forbrytelsene er begått mot medlemmer av «det kongelige Hus», det vil si Kongen og hans nærmeste familie. Hoved-

regelen er at straffen i slike tilfeller kan forhøyes inntil det dobbelte, men der den alminnelige strafferammen går opp til 8 års fengsel, kan det idømmes inntil 21 års fengselsstraff.

Ved den utvidelsen av gjerningsbeskrivelsen i strl § 99 som ble foretatt ved lov 28. juli 2000 nr 73, vil ikke bare Kongens myndighetsutøving, men også all annen virksomhet som regent være beskyttet av strl § 99. Dette reduserer anvendelsesområdet for strl § 102 betydelig, og innebærer at det bare vil være overtredelser mot Kongen som privatperson og mot Kongens nærmeste familie som vil gi adgang for straffskjerpelse etter denne bestemmelsen.

Etter kommisjonens oppfatning er strafferammen for de forbrytelsene det henvises til i strl § 102, tilstrekkelig høye også der den fornærmede er medlem av kongefamilien. Det at overtredelsen er rettet mot Kongen eller hans nærmeste, vil veie tungt i totalvurderingen av om den skal regnes som grov, jf kommisjonens mange forslag om forhøyet strafferamme for grove overtredelser. Strl § 102 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 104 a andre ledd

Strl § 104 a andre ledd retter seg mot den som danner, deltar i eller støtter forening eller sammenslutning som har til formål ved ulovlige midler å forstyrre samfunnsordenen eller oppnå innflytelse i offentlige anliggender. Ved lov 3. desember 1999 nr 82 fikk bestemmelsen en tilføyelse om at foreningen mv må ha tatt skritt til å realisere formålet med ulovlige midler for at straffansvar skal komme på tale. I forarbeidene gis det uttrykk for at endringen er ment som en presisering og ikke som en endring av gjeldende rett, jf Ot prp nr 64 (1998–99) s 136.

Det er etter kommisjonens oppfatning begrenset hvilken selvstendig betydning strl § 104 a andre ledd har. I den utstrekning formålet for en forening mv er å overtre strl §§ 98, 99 eller 99 a, vil aktiv deltakelse i en forening som har tatt skritt til ved ulovlige midler å realisere dette formålet, etter omstendighetene kunne rammes som forsøk eller som medvirkning til forsøk på overtredelse av disse bestemmelsene. Det strafferettslige ansvaret vil riktignok kunne inntre på et tidligere tidspunkt i henhold til strl § 104 a andre ledd. Behovet for å ilegge straff så tidlig i hendelsesforløpet er imidlertid ivaretatt ved at kriminaliseringen av forberedelseshandlinger i all hovedsak foreslås videreført, jf utk § 18–6 om forberedelse til høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinsti-

tusjoner. Det vil derfor fortsatt være straffbart å inngå avtale om å overtre strl §§ 98, 99 og 99 a, jf strl § 104, jf § 94 første ledd. I tillegg vil forberedelseshandlinger knyttet til militær virksomhet, jf strl § 104, jf § 94 andre ledd nr 3, og medlemskap i den type virksomhet, jf strl § 104 a første ledd, være straffbart i henhold til utk §§ 18–6 og 18–7.

En unnlatelse av å videreføre strl § 104 a andre ledd vil innebære en avkriminalisering av det forholdet at deltakeren er klar over at det er tatt skritt til å realisere formålet, jf strl § 104 a andre ledd, men hvor kravene til medvirkning i strl §§ 98, 99 eller 99 a likevel ikke er oppfylt. Dette vil være tilfelle når vedkommende ikke har forsett med hensyn til at formålet lar seg gjennomføre, og heller ikke opptre i slik hensikt. Kommisjonen legger til grunn at straffverdigheten da vil være svært lav. Det kan i hvert fall ikke være behov for å videreføre en egen straffebestemmelse for å fange opp slike tilfeller.

Dersom formålet med en forening mv er å foreta handlinger som vil rammes av andre straffebestemmelser enn strl §§ 98, 99 og 99 a, kan strl § 104 a andre ledd etter omstendighetene få en noe større selvstendig betydning, avhengig av hvor langt et eventuelt medvirkningsansvar strekker seg etter disse bestemmelsene. Kommisjonen mener imidlertid at spørsmålet om kriminalisering av forberedelseshandlinger, som det her er tale om, i stedet bør løses i tilknytning til det enkelte straffebudet, og ikke etter en tolking av vage begreper som det å ha til formål «ved sabotasje, maktanvendelse eller andre ulovlige midler å forstyrre samfunnsordenen eller oppnå innflytelse i offentlige anliggender», jf strl § 104 a andre ledd.

For øvrig legger kommisjonen til grunn at medlemskap i organisasjoner ikke bør være straffbart så lenge ikke organisasjonens virksomhet i seg selv er forbudt. En forutsetning for straff bør være at gjerningspersonen selv har begått eller medvirket til de straffbare handlingene. Kommisjonen vil i denne sammenheng vise til at heller ikke strl § 330 foreslås videreført. I motsetning til denne bestemmelsen krever riktignok strl § 104 a andre ledd at foreningen mv har tatt skritt til å realisere formålet med ulovlige midler, men heller ikke dette gir etter kommisjonens syn noe tilstrekkelig selvstendig grunnlag for å straffe den som verken har brukt eller medvirket til bruk av de ulovlige midlene.

Strl § 104 a andre ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 110

Bestemmelsen rammer den dommer, lagrettemedlem eller skjønnsmann som, som sådan, handler mot bedre vitende. Andre og tredje ledd høyner strafferammen ved visse alvorlige følger.

Overtredelse av handlingsnormen i strl § 110 dekkes av forslaget til utk §§ 22–1 og 22–2 om misbruk av offentlig myndighet, og foreslås derfor ikke videreført i straffeloven.

Strl § 111

Strl § 111 første ledd rammer den offentlige tjenestemann som enten krever eller tar imot ulovlig skatt, avgift eller godtgjørelse for en tjenestehandling. Etter andre ledd straffes den offentlige tjenestemann som beholder en slik utbetaling etter å ha blitt oppmerksom på at den er feil.

Bestemmelsen antas å ha mistet sin praktiske betydning, idet bruk av moderne betalingsmidler har overtatt for personlig innfordring av skatter og avgifter mv. Under enhver omstendighet vil overtredelse kunne rammes av andre straffebud, jf utk §§ 32–1 og 32–2 om bedrageri når det gjelder overtredelse av strl § 111 første ledd, utk §§ 30–4 til 30–6 om underslag for handlingsalternativet i strl § 111 andre ledd, og for øvrig utk §§ 22–1 og 22–2 om misbruk av offentlig myndighet. Strl § 111 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 115

Etter strl § 115 straffes den offentlige tjenestemann som anvender ulovlige midler for i en straffesak å oppnå en forklaring i en bestemt retning eller en tilståelse.

Overtredelse av handlingsnormen i strl § 115 dekkes av forslaget til utk §§ 22–1 og 22–2 om misbruk av offentlig myndighet, og foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 116

Bestemmelsen retter seg mot den offentlige tjenestemann som foretar ulovlig ransaking eller ulovlig beslagleggelse av brev eller telegrammer. Overtredelse av handlingsnormen i strl § 116 dekkes av forslaget til utk §§ 22–1 og 22–2 om misbruk av offentlig myndighet, og foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 117

Strl § 117 første ledd rammer den offentlige tjenestemann som foretar en ulovlig fullbyrdelse av frihetsstraff, ulovlig fengsling, pågrepelse eller annen frihetsberøvelse, utvisning eller forvisning, eller som ulovlig forlenger en frihetsberøvelse, eller «skjærper dens Strengheid».

Overtredelse av handlingsnormen i strl § 117 dekkes av forslaget til utk §§ 22-1 og 22-2 om misbruk av offentlig myndighet, og foreslås derfor ikke videreført.

Andre ledd skjerper straffen dersom tjenestemannen foretar en ulovlig fullbyrdelse av dødsstraff. Dette handlingsalternativet er ikke lenger aktuelt etter at dødsstraffen ble opphevet ved lov 8. juni 1979 nr 43.

Strl § 118

Etter strl § 118 straffes den offentlige tjenestemann som ved misbruk av sin stilling hindrer at noen blir dømt for en straffbar handling eller idømt en så streng straff som overtredelsen tilsier, eller som utenfor de tilfellene som er hjemlet i loven, eller på annen måte enn den lovhjemlede, unnlater å forfølge en straffbar handling.

Man kan vanskelig tenke seg en praktisk forekommende overtredelse av strl § 118 som ikke samtidig oppfyller kravet om å handle i strid med tjenesteplikten i utk §§ 22-1 og 22-2 om misbruk av offentlig myndighet. «Handling» omfatter her som ellers også unnlatelse. Heller ikke kravet i denne bestemmelsen om tilknytning til utøving av offentlig myndighet forhindrer at utk §§ 22-1 og 22-2 gir tilstrekkelig vern mot den type overtredelser som strl § 118 rammer. Bestemmelsen foreslås ikke videreført.

Strl § 119

Bestemmelsen rammer den offentlige tjenestemann som ved pliktstridig forhold i tjenesten «bevirker» at en siktet eller straffedømt person unnviker, eller at en idømt straff ikke bringes til fullbyrdelse, eller at en mildere straff enn den idømte fullbyrdes.

Denne bestemmelsen er beslektet med strl § 118, og de betraktningene som gjør seg gjeldende i relasjon til § 118, har samme gyldighet her. Bestemmelsen foreslås ikke videreført.

Strl § 120

Strl § 120 rammer tilfeller der et ekte offentlig dokument gis et uriktig innhold. Første handlingsalternativ gjelder den offentlige tjenestemann som «i nogen Tjenesten vedkommende Protokol» anfører usannhet eller legger skjul på sannheten. Andre handlingsalternativ rammer offentlig tjenestemann som anfører eller bevitner usannhet eller legger skjul på sannheten ved utferdigelse av protokollutskrift, telegram eller telefonmeddelelse eller ved stempeling, merking eller annen tjenstlig erklæring som er avgitt for å tjene som bevis.

Dersom handlingen har tilknytning til utøving av offentlig myndighet, vil forholdet kunne straffes etter utk §§ 22-1 og 22-2 om misbruk av offentlig myndighet. Dette gjelder ikke bare der vedkommende selv utøver slik myndighet, men også der det uriktige offentlige dokumentet tjener som grunnlag for andre tjenestemenns myndighetsutøving, for eksempel ved at det inngår i grunnlagsmaterialet for enkeltvedtak. Også andre straffebestemmelser vil kunne være aktuelle, alene eller i konkurrans med straffebudene mot misbruk av offentlig myndighet. Et eksempel er strl § 189, som foreslås videreført som utk § 31-6 om uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis. Kommisjonen legger til grunn at de fleste tilfellene som i dag kan straffes etter strl § 120, vil være dekket gjennom andre straffebud, jf ovenfor, og at det for de tilfellene som faller utenfor, er tilstrekkelig med alternative sanksjoner som ordensstraff eller avskjed. Bestemmelsen foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 122

Bestemmelsen fastsetter en strengere straff enn § 145 første og tredje ledd når brevbruddet er begått av offentlige tjenestemenn i tjenestens medfør. Kommisjonen foreslår at bestemmelsen oppheves, da den i dag må antas å ha liten praktisk betydning. Tidligere har den i første rekke vært anvendt overfor ansatte i postverket som har begått brevbrudd i tjenesten. Etter at postverket ved lov 22. november 1996 nr 65 om statens post-selskap ble omgjort til statlig eid selskap, er postverkets ansatte ikke lenger å regne som offentlige tjenestemenn i forhold til tjenestemannsloven 4. mars 1983 nr 3 § 1, jf Ot prp nr 2 (1996-97) s 10. Det er derfor i alle fall tvilsomt om strl § 122 nå kan anvendes overfor postverkets ansatte. Kommisjonen er ikke kjent med at de høye strafferammene i strl § 122 anvendes i praksis. Strl § 122 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 123

Bestemmelsen rammer den offentlige tjenestemann som misbruker sin stilling til ved foretakelse eller unnlatelse av en tjenestehandling å krenke noens rett.

Dersom handlingen eller unnlatelsen skjer i tilknytning til utøving av offentlig myndighet, må den antas å innebære en overtredelse av utk §§ 22-1 eller 22-2 om misbruk av offentlig myndighet. Noe behov for en særskilt straffebestemmelse utover dette, ansees ikke å foreligge. Bestemmelsen foreslås ikke videreført.

Strl § 124

Etter strl § 124 straffes den offentlige tjenestemann som rettsstridig benytter sin offentlige stilling til å formå eller å søke å formå noen til å gjøre, tåle eller unnlåte noe.

Dersom overtredelsen skjer i tilknytning til utøving av offentlig myndighet, vil utk §§ 22-1 eller 22-2 om misbruk av offentlig myndighet komme til anvendelse. For øvrig vil andre straffebud kunne være anvendelige. Mest nærliggende er strl § 222, som foreslås videreført som utk §§ 26-1 og 26-2 om tvang. Utover slike tilfeller ser ikke kommisjonen noe behov for å opprettholde bestemmelsen, som dermed ikke foreslås videreført.

Strl § 125

Strl § 125 rammer en rekke medvirkningshandlinger fra offentlige tjenestemenns side. Som utk § 3-2 har kommisjonen foreslått en generell medvirkningsbestemmelse tatt inn i straffeloven. Denne bestemmelsen gjør strl § 125 overflødig.

Etter strl § 125 er en overordnets unnlatelse av å hindre eller forebygge at den underordnede begår en forbrytelse i tjenesten, gjort straffbar. Dette handlingsalternativet dekkes ikke uten videre av den foreslåtte generelle medvirkningbestemmelsen. For overordnede som unnlater å gripe inn mot underordnades lovbrudd, kan det likevel på grunn av overordningsforholdet være aktuelt å straffe for medvirkning, jf Straffelovkommentaren bind II s 143 og Andenæs, Alminnelig strafferett s 300. Se også Husabø, Straffansvarets periferi s 191-193.

Det er etter strl § 125 et krav at medvirkeren er offentlig tjenestemann. Kommisjonen ser ikke noen grunn til at ikke enhver bør kunne straffes for slik medvirkning som § 125 omhandler, uansett om vedkommende er offentlig tjenestemann eller ikke.

De fleste av de bestemmelsene strl § 125 kommer til anvendelse på, erstattes av utk §§ 22-1 og 22-2 om vanlig og grovt misbruk av offentlig myndighet og §§ 22-6 til 22-7 om vanlig og grov passiv bestikkelse, jf avsnitt 9.8.2 foran. Etter kommisjonens forslag vil medvirkning til slike handlinger i stedet rammes på generelt grunnlag av utk § 3-2. Etter omstendighetene vil også utk § 16-5 om overordnades ansvar for krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten kunne komme til anvendelse i stedet for strl § 125. For strl § 121, jf utk § 23-1 om brudd på taushetsplikt, foreslår kommisjonen derimot at medvirkning i alle tilfeller skal være straffritt, uavhengig av om medvirkeren er en offentlig tjenestemann eller ikke, jf avsnitt 9.9.2 foran. Strl § 125 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 130

Bestemmelsen rammer den som mot bedre vitende offentlig tillegger noen av statsmaktene eller en annen offentlig myndighet handlinger som de ikke har foretatt, eller gir en villedende framstilling av de omstendigheter «hvorunder eller den Maade, hvorpaa de har handlet». Dersom påstanden er framført i hensikt å skade vedkommende myndighet «i det almindelige Omdømme», er også grovt uaktsom overtredelse straffbar.

I Straffelovkommentaren bind II s 162 sies det at antallet straffesaker etter denne bestemmelsen er forsvinnende lavt, antakelig også i forhold til de faktiske overtredelsene som forekommer. Kommisjonen har ikke funnet eksempler på domfellelser etter strl § 130.

I NOU 1999: 27 s 251 har Ytringsfrihetskommisjonen ført opp strl § 130 blant bestemmelser som anbefales endret dersom kommisjonens grunnlovsforslag blir vedtatt. På s 150 gir Ytringsfrihetskommisjonen uttrykk for følgende:

«Etter kommisjonens syn kan det i dag vanskelig la seg forsvare holdt opp mot 'Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse' å opprettholde en bestemmelse som gir offentlige myndigheter et særlig vern – et vern utover det loven gir andre institusjoner og personer. Den demokratiske prosess tilsier at vernet må være det samme for alle.»

Straffelovkommisjonen, som generelt sett ikke er fremmed for å gi offentlig myndigheter et særlig vern sammenliknet med andre, er av den oppfatning at det ikke er behov for noen egen bestemmelse som strl § 130 mot løgnaktige og villedende påstander rettet mot statsmaktene eller andre

offentlige myndigheter. Straffereaksjoner mot denne form for ytringer ansees som lite egnet. Strl § 130 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 132 b

Bestemmelsen setter straff for brudd på pålegg om tausket vedrørende bruken av visse straffeprosessuelle tvangsmidler, fastsatt i medhold av straffeprosessloven §§ 200 a, 208 a, 210 a eller 210 c. Kommisjonen mener denne bestemmelsen bør dekkes av det generelle straffebudet mot brudd på taushetsplikt, som foreslås inntatt i utk § 23–1, jf avsnitt 9.9.2 foran. Strl § 132 b foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 134 tredje ledd

Strl § 134 tredje ledd rammer den som offentlig søker å opphisse noen som hører til «den væpnede magt», det vil si forsvaret, til uvilje mot tjenesten eller til hat mot militære foresatte eller overordnede. Et tilsvarende straffebud finnes i militær straffelov 22. mai 1902 nr 13 § 47. Det er bare når lovovertrederen ikke går inn under denne loven, at straffeloven får anvendelse.

I NOU 1999: 27 har Ytringsfrihetskommisjonen ført strl § 134 tredje ledd opp som en av bestemmelsene som bør underkastes en nærmere vurdering dersom kommisjonens grunnlovsforslag blir vedtatt, jf s 151 og 251.

Bestemmelsen ble tilføyd straffeloven ved lov 13. august 1915 nr 2. Den avløste en noe mer vidtrekkende provisorisk anordning som ble gitt 25. september 1914, det vil si kort etter utbruddet av første verdenskrig. Av lovforarbeidene framgår at det den gangen var under «nogen tvil» at Justisdepartementet fant behov for «en varig særbestemmelse mot forsvarsfiendtlig agitasjon», jf Ot prp nr 19 (1915) s 8 og Innst O XXIV (1915) s 4.

Einar Gerhardsen, Martin Tranmæl, Oscar Torp med flere ble dømt for overtredelse av strl § 134 tredje ledd under den såkalte militærstreiken i 1924. Siste høyesterettsavgjørelse som gjelder bestemmelsen, er inntatt i Rt 1986 s 267. Her ble to vernepliktige idømt 30 dager betinget fengsel og tre sivile idømt bøter for at de utenfor militærleir hadde delt ut bladet «Hær-Verk» til mannskaper som møtte opp til førstegangstjeneste. Skriftet inneholdt en sterkt negativ beskrivelse av militærtjenesten, kombinert med oppfordringer til å bekjempe det norske forsvaret innenfra.

Innføringen av bestemmelsen må sees på bakgrunn av de samfunnsforholdene og de konfliktene som preget samfunnet i tiden omkring første ver-

denskrig, og ikke minst behovet for å oppvise et troverdig nøytralitetsvern under krigen. Begrunnelsen i forarbeidene for bestemmelsen var dels de begrensningene som ligger i strl §§ 135 og 140, dels «den voldsomme og omfattende agitation som i den senere tid har været drevet mot rikets forsvarsvesen», jf proposisjonen s 8. Sistnevnte gjaldt datidens sosialistiske agitasjon.

I utk § 21–5 om oppvigling foreslås strl § 140 i hovedtrekk videreført. Den rammer offentlig oppfordring til iverksettelse av en straffbar handling. Uttrykkene «uvilje» og «hat» i strl § 134 tredje ledd gjelder imidlertid ikke påvirkning til handlinger, men til oppfatninger. Kommisjonen har liten forståelse for at man i dag skal strafflegge det å påvirke andres oppfatninger eller innstillinger til noen offentlig myndighet, og stiller seg dessuten tvilende til om straffebudet tjener sitt formål. Det er her fristende å sitere deler av synspunktet til flertallet i Justiskomiteen, som i Innst O XXIV (1915) s 7 og 8 gikk imot forslaget om å innføre strl § 134 tredje ledd: «Forfølgelse av mindretallets 'agitation' ved anvendelse av magtmidler har alltid vist sig tveegget og av høist tvilsom verdi. Oftest virker den mot sin hensigt.»

Strl § 134 tredje ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført. Behovet for en eventuell revisjon av mil strl § 47 tas ikke opp her.

Strl § 135

Bestemmelsen rammer den som utsetter den alminnelige fred for fare ved offentlig å forhåne eller opphisse til hat mot statsforfatningen eller noen offentlig myndighet eller ved offentlig å opphisse en del av befolkningen mot en annen. Ytringsfrihetskommisjonen framholder blant annet at bestemmelsen har hatt liten praktisk betydning, og bør vurderes opphevet, jf NOU 1999: 27 s 150.

Bortsett fra de mulige overtredelsene av bestemmelsen som uansett rammes av andre straffebud, jf blant annet utk § 20–4 om hets og § 21–5 om oppvigling, er det vanskelig å se for seg at bestemmelsen kan overtres på annen måte enn ved politiske ytringer. Utenfor rammen av de nevnte bestemmelsene er det i dag lite behov for å begrense adgangen til politisk debatt ut fra hensynet til den alminnelige fred. Strl § 135 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 138

Bestemmelsen rammer det å bevirke eller medvirke til at «offentlig Forretning, offentlig religiøs

Sammenkomst, kirkelig Handling, offentlig Undervisning eller Skoleundervisning, Auktion eller offentlig Sammenkomst til Behandling af alment Anliggende» ulovlig hindres eller avbrytes. Så godt som alle slike handlinger rammes av strl § 350, som foreslås videreført i utk § 20–1 om ordensforstyrrelse, jf Rt 1979 s 1686. Dersom det dreier seg om rettsmøter, kan også domstoloven 13. august 1915 nr 5 § 198 komme til anvendelse. For øvrig kan en rekke straffebestemmelser anvendes mot handlinger foretatt for å hindre eller avbryte en sammenkomst, jf blant annet utk § 26–10 om hensynsløs atferd og § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold. Strl § 138 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 139 tredje ledd

Denne bestemmelsen rammer overordnede som unnlater å hindre sine underordnede i å begå forbrytelser i tjenesten. Bestemmelsen ansees for å være unødvendig ved siden av de andre reglene som kan komme til anvendelse i slike tilfeller. I juridisk teori er det antatt at den overordnede som forholder seg passiv til den underordnedes overtredelse, etter omstendighetene kan ansees for å ha medvirket til denne, jf Andenæs, Alminnelig strafferett s 300 og Husabø, Straffansvarets periferi s 191–193, selv om medvirkningsansvaret ellers i alminnelighet ikke inntreier som følge av ren passivitet. For øvrig mener kommisjonen at strl § 48 a om foretaksstraff i dag gjør det mindre nødvendig med en særregel rettet mot overordnede som ikke kan sies å ha medvirket til overtredelsen. Ved visse alvorlige straffbare handlinger, hvor det ansees å være et særlig behov for en avvergingsplikt for utenforstående, vil for øvrig alle, og ikke bare overordnede, være pålagt en slik plikt i henhold til strl § 139 første og andre ledd, jf utk § 21–6 om brudd på avvergingsplikt. Ved overtredelse av bestemmelser i utk kap 16 vil dessuten § 16–5 om overordnede ansvar for krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten kunne komme til anvendelse. Strl § 139 tredje ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 140 andre ledd

Strl § 140 første ledd, som rammer offentlig oppfordring til straffbare handlinger mv, foreslås videreført i utk § 21–5 om oppvigling. Andre ledd rammer offentlig oppfordring mv til handlinger som det ikke er straffbart å utføre, men som det er straffbart å forlede andre til. Det er imidlertid svært få straffebud som bare rammer slik medvirkning. Ett

eksempel er strl § 236 første ledd, som rammer medvirkning til selvmord. Andre eksempler på slike straffebud finnes i strl kap 19 om seksualforbrytelser, jf blant annet § 202 første ledd bokstav a, som rammer det å forlede noen til prostitusjon, og strl § 204 første ledd bokstav f, som rammer det å forlede noen under 18 år til å la seg avbilde pornografisk. Sammenholdt med disse straffebudene har strl § 140 andre ledd bare selvstendig betydning når gjerningspersonen ikke utviser forsett med hensyn til at slike handlinger vil bli begått som følge av oppfordringen. Gjerningspersonen må med andre ord ikke ha regnet det som overveiende sannsynlig at oppfordringen ville bli fulgt, og heller ikke hatt hensikt om dette. Slike «oppfordringer» vil normalt måtte betraktes som uskyldig spøk. Etter kommisjonens oppfatning rekker straffebudet for langt, både i forhold til ytringsfriheten og i forhold til kommisjonens generelle prinsipper om at det bør vises tilbakeholdenhet med bruk av straff, jf avsnitt 4.2 foran. Strl § 140 andre ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 141

Bestemmelsen rammer den som ved falske forespillinger eller annen underfundig atferd forleder noen til å utvandre fra Norge. Bestemmelsen er preget av en tid med masseutvandring, da man også hadde egne lover om kontroll med utvandringen, jf SKM I 1896 s 155. Det er ikke behov for noen slik bestemmelse i dag. Såkalt hvit slavehandel rammes av andre bestemmelser, jf blant annet utk § 26–2 om grov tvang, § 26–4 om grov frihetsberøvelse og § 26–6 om slaveri. Strl § 141 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 142

Dette er den såkalte blasfemiparagrafen, som rammer den som i ord eller handling offentlig forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt for noen trosbekjennelse eller noe religions-samfunns troslærdommer eller gudsdyrkelse. Kommisjonen kjenner ikke til noen domfellelse for blasfemi i det 20. århundre, og mener den samfunnsmessige og kulturelle utviklingen har gjort en slik bestemmelse unødvendig. Blasfemiske handlinger og uttalelser kan riktignok virke krenkende på enkeltpersoner, idet de rammer holdninger og oppfatninger som for religiøse mennesker utgjør sentrale deler av deres grunnleggende livsanskuelse. Kommisjonen mener imidlertid at følelser av den art som i slike tilfeller blir krenket, ikke bør ha noen egen strafferettslig beskyttelse.

Ytringsfrihetskommisjonen påpeker i NOU 1999: 27 s 134–135 at det som fra en kritikers side er ment som saklig kritikk, lett blir oppfattet som blasfemi av den andre parten, og at en bestemmelse som verner mot blasfemi, derfor forholdsvis lett kan komme til å utgjøre et urimelig inngrep i ytringsfriheten. Det er liten grunn til at religionene skal ha et slikt særlig vern mot forhånelse og ringeakt framfor andre grunnleggende livsoppfatninger, for eksempel av politisk, moralsk eller filosofisk art.

Grovere utslag av blasfemi vil fortsatt etter omstendighetene kunne rammes av andre straffebud som foreslås videreført. Det vises her til utk § 20–4 om hets, som viderefører strl § 135 a, og som blant annet vil innebære at det fortsatt vil være forbudt å utsette noen for hat og forfølgelse på grunn av deres tro. Blasfemiske handlinger rettet mot kirkebygg eller gjenstander av religiøs betydning, som tilhører enkeltpersoner eller trossamfunn, kan etter omstendighetene straffes som skadeverk, jf utk §§ 29–1 og 29–2. Videre nevnes utk § 29–3 om lite skadeverk, som viderefører strl § 391 første og andre ledd. Bestemmelsen rammer blant annet tilsmussing og besudling av gjenstand som tilhører en annen, og kan komme til anvendelse på slike blasfemiske handlinger, selv om handlingen ikke innebærer noen nevneverdig økonomisk skade. Endelig nevnes utk § 21–5 om oppvigling, som blant annet vil ramme oppfordringer til å begå straffbare handlinger overfor tilhengere av en bestemt religion.

Strl § 142 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 144

Bestemmelsen rammer nærmere angitte yrkesgruppers rettsstridige åpenbaring av hemmeligheter som er betrodd dem eller deres foresatte i stillings medfør. Den gjelder også for slike yrkesgruppers betjenter eller hjelpere. Brudd på alle former for lovbestemt taushetsplikt bør i utgangspunktet rammes av samme bestemmelse i straffeloven, jf omtalen av utk § 23–1 om brudd på taushetsplikt, jf avsnitt 9.9.2 foran. Dette innebærer at strl § 144 ikke foreslås videreført som egen bestemmelse i straffeloven. Etter kommisjonens oppfatning er det mer hensiktsmessig at spørsmålet om hvem som har taushetsplikt, og hvilken utstrekning taushetsplikten skal ha, reguleres andre steder i lovverket. Følgelig må det fremmes forslag til lovbestemmelser i særlovgivningen om taushetsplikt for de

yrkesgruppene som er oppregnet i strl § 144, i den grad de ikke er underlagt taushetsplikt i dagens særlovgivning.

Strl § 150

Strl § 150 rammer det å volde fare for slike ulykker som strl § 148 omhandler. Overtredelsesmåtene er dels generelt angitt, dels svært kasuistisk. Strl § 150 første ledd bokstav e foreslås videreført i utk § 20–10 om trafikksabotasje, jf avsnitt 9.6.2 foran. Flere av handlingsnormene i strl § 150 første ledd bokstavene b til d dekkes dels av denne bestemmelsen, dels av utk § 20–8 om kapring. Utover dette ser ikke kommisjonen behov for å opprettholde innholdet i bestemmelsen. Enkelte av de handlingene som § 150 strafflegger, kan for øvrig etter omstendighetene rammes som overtredelse eller som forsøk på overtredelse av strl § 148, som foreslås videreført i utk §§ 29–4 og 29–5 om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse. Dessuten har det etter hvert vokst fram en omfattende regulering av ulike typer farevoldende atferd i særlovgivningen med tilhørende forskrifter. Til dels gjelder det regelsett som beskytter mot risiko for svært alvorlige ulykker. Med unntak av første ledd bokstav e foreslås bestemmelsen derfor ikke videreført.

Strl § 152

Bestemmelsen rammer det å tilsette «sundheds-skadelige Stoffe» til «Beholdninger eller Vandløp», hvorfra «Drikkevand til Mennesker eller Husdyr» tas.

Forurensningsloven 13. mars 1981 nr 6 § 78 dekker de tilfellene som rammes av strl § 152. Til tross for dette er forholdet til strl § 152 knapt nevnt i forarbeidene til forurensningsloven.

Strl § 152 andre ledd fastsetter lovens høyeste strafferamme dersom gjerningspersonen har forvoldt alminnelig fare for menneskers liv eller helse, eller hvis følgen er blitt død eller betydelig skade på legeme eller helse. Maksimumsstraffen etter forurensningsloven § 78 er 5 års fengsel ved fare for menneskers liv eller helse. Straffelovkommisjonen mener likevel at strl § 152 kan oppheves. Strl § 152 b, som foreslås videreført som utk § 25–14 om alvorlig miljøkriminalitet, vil etter kommisjonens mening tilstrekkelig ivareta behovet for strenge strafferammer i de alvorligste forurensningssakene.

Strl § 153 fjerde ledd

Strl § 153 fjerde ledd rammer den som «med Fordølgelse af Gjenstandenes Beskaffenhet» har til salgs, selger eller på annen måte forsøker å utbre som næringsmidler for mennesker eller husdyr eller til annen bruk gjenstander, som ved å brukes «etter sin Bestemmelse» er egnet til å skade sunnheten.

Det eksisterer en omfattende særlovgivning som verner mot sunnhetsskadelige næringsmidler. Næringsmiddeloven 19. mai 1933 nr 3 tar blant annet sikte på å forebygge tilvirkning og frambud av helseskadelige næringsmidler for mennesker. Overtredelse er straffbar etter lovens § 9. Produktkontrolloven 11. juni 1976 nr 79 har blant annet til formål å forebygge at produkter medfører helseskade, og inneholder en straffesanksjonert akt-somhetsplikt rettet mot den som tilvirker, innfører, bearbeider, omsetter, bruker eller på annen måte behandler produkter som kan medføre helseskade. Forbudet mot villedende forretningsmetoder i markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 vil også kunne være aktuelt ved overtredelser som etter ordlyden kan henføres under strl § 153 fjerde ledd. Her kan også nevnes lov 17. juni 1932 nr 6 om kvalitetskontroll med landbruksvarer, lov 28. mai 1959 nr 12 om kvalitetskontroll med fisk og fiskevarer o.a., fôrvareloven 23. mars 1973 nr 18 og kjøttproduksjonsloven 10. januar 1997 nr 9.

Kommisjonen ser ikke grunn til å opprettholde en egen straffetrussel i straffeloven på et område der det nå foreligger en omfattende og detaljert regulering i ulike særlover. Strl § 153 fjerde ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 154

Bestemmelsen rammer det å bevirke eller medvirke til at en farlig smittsom sykdom finner inn- gang eller alminnelig utbredelse blant mennesker, husdyr eller vekster.

Det har vært hevdet at strl § 154 er en bestemmelse som vil være nærmest umulig å anvende i praksis, jf Slettan, LoR 1987 s 515 flg og Straffelovkommentaren bind II s 286, på grunn av at skylden, som er forsett, må omfatte allmenn utbredelse. Det vil være vanskelig å føre bevis for at gjerningspersonen var klar over eller holdt det for overveiende sannsynlig at så mange personer ville bli smittet av sykdommen ville få alminnelig utbredelse.

Forslaget til utk § 25–11 om grov påføring av smitte og fare for smitte verner mot alminnelig utbredelse av farlig smittsom sykdom for mennesker. Det vises til omtalen av denne bestemmelsen i

avsnitt 9.11.2 foran. Kommisjonen legger til grunn at det ikke i tillegg er behov for å videreføre strl § 154 som vern mot allmennfarlige smittsomme sykdommer blant mennesker.

Strl § 154 rammer imidlertid også utbredelse av farlig smittsom sykdom blant husdyr eller vekster.

Når det gjelder husdyr, er den sentrale særlovsbestemmelsen husdyrloven 8. juni 1962 nr 4 § 19. Strafferammen er bot eller fengsel i 3 måneder. Det kan være grunn til å vurdere strafferammen på nytt dersom strl § 154 ikke videreføres. Det oppstår en tilsvarende problemstilling i forhold til strl § 156, jf omtalen i avsnitt 11.3.2 nedenfor. En annen praktisk bestemmelse på dette området, og med en atskillig høyere strafferamme, er fiskesykdomsloven 13. juni 1997 nr 54 § 30. Strafferammen er 2 års fengsel når det foreligger særlig skjerpende omstendigheter. Ifølge motivene, jf Ot prp nr 52 (1996–97) s 34, er den ment anvendt ved overtredelser som har ført til omfattende smittespredning av en alvorlig sykdom, eller der det foreligger stor sannsynlighet for omfattende skadevirkninger.

Plantehelseloven 23. juni 2000 nr 53 hjemler en rekke tiltak til forebygging av såkalte «planteskadegjerarar». Strafferammen for overtredelse er bot dersom ikke forholdet rammes av et strengere straffebud i straffeloven, jf lovens § 8. Også her kan det være grunn til å revurdere strafferammen når strl § 154 ikke videreføres.

Utk § 29–1 om skadeverk og § 29–2 om grovt skadeverk vil også kunne være anvendelige ved spredning av smitte til husdyr og vekster som tilhører andre. Kommisjonen antar at det også kan tenkes tilfeller der strl § 152 b, som foreslås videreført i utk § 25–14 om alvorlig miljøkriminalitet, vil kunne komme til anvendelse. For øvrig bør det strafferettslige vernet kunne ansees ivaretatt gjennom særlovgivningen. Strl § 154 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 154 a

Bestemmelsen kom inn i straffeloven ved vedtakelsen av smittevernloven 5. august 1994 nr 55. Den rammer forsettlig eller uaktsom spredning av uriktig eller villedende informasjon som i vesentlig grad kan motvirke gjennomføring av tiltak som er nødvendig for å hindre, stanse eller begrense alvorlig utbrudd av allmennfarlig sykdom.

Begrunnelsen for strl § 154 a er gitt i NOU 1990: 2 Lov om vern mot smittsomme sykdommer s 101. Der pekes det på at i kritiske situasjoner hvor folkehelsen er truet, vil uriktig eller villedende informasjon kunne få en viss grobunn og derigjennom hindre gjennomføring av aktuelle til-

tak. Det gis uttrykk for at opprop om boikott av et påbud om vaksinerings eller anbefaling av uvirksomme tiltak til fortrenghet for effektive tiltak vil kunne forekomme.

Straffelovkommisjonen mener at strl § 154 a legger for sterke bånd på ytringsfriheten. I de situasjonene der bestemmelsen kan tenkes brukt, vil dessuten departementet eller Statens helsetilsyn i medhold av smittevernloven § 4–8 kunne pålegge ethvert innenlandsk massemedium å ta inn meldinger til befolkningen, og på den måten kunne motvirke skadevirkninger av feilinformasjon. Strl § 154 a foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 157

Strl § 157 første ledd nr 1 rammer den som forsøker å utbre blant allmennheten som legemidler eller «forebyggelsesmidler» mot sykdommer, gjenstander «som er blottede for de angivne Egenskaper». Nr 2 rammer den som under legevirksomhet anvender en behandlingsmåte som ikke er egnet til å helbrede eller motvirke sykdommen.

Når det gjelder strl § 157 første ledd nr 1, legger kommisjonen til grunn at særlovgivningen i tilstrekkelig grad beskytter allmennheten mot virkningsløse legemidler eller «forebyggelsesmidler». Det vises til forbudet mot villedende forretningsmetoder i markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 § 2, jf straffetrusselen i lovens § 17. Legemiddelloven 4. desember 1992 nr 132 regulerer både omsetning av og reklame for legemidler mv. Også denne loven har en egen straffebestemmelse, jf lovens § 31.

Legers virksomhet er regulert i helsepersonelloven 2. juli 1999 nr 64, som blant annet inneholder straffesanksjonerte krav om forsvarlig yrkesutøvelse, jf lovens §§ 4 og 67. I tillegg kommer et system med alternative sanksjoner i lovens kapittel 11. Kommisjonen ser derfor liten grunn til å opprettholde strl § 157 for legers vedkommende. Dersom uforsvarlig utøvelse av legevirksomhet har medført død eller betydelig skade på person, vil bestemmelsene i utk § 27–11 om grovt uaktsomt betydelig skade på legeme og helse og § 27–12 om grovt uaktsomt drap kunne komme til anvendelse.

Andre yrkesgrupper som regnes som helsepersonell i helsepersonelloven, vil også være dekket av bestemmelsene i lovens §§ 4 og 67. Her blir vurderingen som for leger, jf ovenfor.

Strl § 157 første ledd nr 2 får også anvendelse på såkalte kvakksalvere. Deres virksomhet er i dag regulert i kvakksalverloven 19. juni 1936 nr 9. Kommisjonen ser ikke behov for å opprettholde strl § 157 første ledd nr 2 alene for denne gruppen. Ved

vedtakelsen av helsepersonelloven ble kvakksalverloven § 5 opphevet, men for øvrig ble loven beholdt inntil videre. Kommisjonen tar ikke stilling til behovet for å opprettholde kvakksalverloven. En eventuell framtidig regulering av adgangen for andre enn helsepersonell til å drive behandling av syke kan etter kommisjonens oppfatning best skje i særlovgivningen og ikke i straffeloven. Strl § 157 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 158

Bestemmelsen rammer den som ved brudd på «overtagne Forpligtelser» eller ved «Udspreldelse af falske Efterretninger bevirker, at der voldes Hungersnød eller Dyrtid paa Livsfor nødenheder».

Kommisjonen mener at tiden har løpt fra dette straffebudet. Det foreslås ikke videreført.

Strl § 160

Denne bestemmelsen rammer den som offentlig gir eller tilbyr veiledning i bruk av sprengstoff eller gift til forøvelse av forbrytelser, eller som truer med eller offentlig oppmuntrer til å begå forbrytelser ved hjelp av slike midler. Etter det kommisjonen kjenner til, er bestemmelsen lite brukt i praksis. De forholdene bestemmelsen rammer, vil etter omstendighetene kunne omfattes dels av utk § 21–5 om oppvigling, dels av utk §§ 26–8 og 26–9 om vanlige og grove trusler. Strl § 160 foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 161

Bestemmelsen rammer det å anskaffe, tilvirke eller oppbevare sprengstoff eller spesialredskaper for tilvirkning eller bruk av sprengstoff i den hensikt å bruke sprengstoffet til å begå forbrytelser. Professor dr juris Erling Johannes Husabø retter flere innvendinger mot bestemmelsen i sin behandling av strl § 161 i utredningen for kommisjonen om kriminalisering av forberedelseshandlinger, jf Straffansvarets periferi s 333–334 og 385–386. Kommisjonen vil føye til at det synes vanskelig å bevise at det forelå hensikt om å begå forbrytelser. Kommisjonen foreslår i utk § 21–2 om ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff et straffebud som dekker ulovlig tilvirkning, erverv, innførsel og overlatelse til andre av sprengstoff. Denne regelen vil dekke de fleste av de tilfellene strl § 161 gjelder for i dag, og foreslås ikke betinget av at gjerningspersonen har noen spesiell hensikt når det gjelder bruken av sprengstoffet. Utenfor utk § 21–2 faller blant annet de tilfellene hvor gjer-

ningspersonen har fått offentlig tillatelse til erverv av sprengstoff. Kommisjonen antar imidlertid at det hører til sjeldenhetene at slik tillatelse blir gitt eller forsøkt innhentet, når hensikten er å bruke sprengstoffet til forbrytelser. Strl § 161 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 163

Etter strl § 163 gjelder det en strengere strafferamme i de tilfellene hvor falsk forklaring er avgitt for retten under forsikring, enn når det ikke er gitt forsikring eller forklaringen er avgitt for andre offentlige myndigheter, jf strl § 166. Dette er en videreføring av det tidligere, skjerpede straffansvaret for falsk forklaring avgitt under ed, såkalt mened. I straffeprosessloven 22. mai 1981 nr 25 ble det tidligere systemet med edsavleggelse oppgitt, og det ble opprinnelig også foreslått å sløyfe det skjerpede straffansvaret, jf Ot prp nr 35 (1978–79) s 79–80. I begrunnelsen for forslaget heter det:

«... Dette sprang mellom strafferammene synes åpenbart for stort dersom eden avskaffes og forsikring i tilfelle blir den eneste form for vitnebekreftelse. Etter departementets mening er det imidlertid et spørsmål om det overhodet er nødvendig med særskilte straffebestemmelser for falsk forklaring bekreftet med forsikring. Det viktigste må være at retten innskjerper alvoret og ansvaret ved enhver vitneforklaring. I tilfelle forsikringen kan ha noen praktisk betydning som innskjerping av alvoret ved å avgi forklaring i retten, beror dette neppe på det skjerpete straffansvaret. Departementet er ut fra dette blitt stående ved at forsikringen bør kunne beholdes uten det skjerpete straffansvaret. For å understreke alvoret ved å gi falsk forklaring i retten, bør det kanskje overveies å heve den alminnelige strafferamme i strl § 166, f eks til 5 år. Dette spørsmål kan eventuelt tas opp i sammenheng med lovens ikraftsetting.»

Departementet gikk imidlertid bort fra dette forslaget i Ot prp nr 53 (1983–84), hvor det blant annet heter:

«Etter departementets syn kan det være grunn til å markere at det er en særlig alvorlig handling å forklare seg falsk for retten i strid med avgitt forsikring. Det er også, slik departementet ser det, en klar forskjell i straffverdighet mellom falsk forklaring for domstolene – hvor forsikring i de aller fleste tilfelle vil være obligatorisk – og falsk forklaring for andre myndigheter. Endelig kan departementet ikke se noen reell grunn til å skjerpe den alminnelige strafferamme i § 166, som bl a gjelder falsk forklaring til politiet. Dersom den ordning som ble skis-

sert i proposisjonen skulle følges opp, måtte konsekvensen være en vesentlig skjerping i strafferammen her.»

Kommisjonen er i hovedsak enig i departementets vurderinger i Ot prp nr 35 (1978–79) s 79–80. Selv om strl § 163 har en vesentlig strengere strafferamme enn § 166, er det liten forskjell mellom de to bestemmelsene når det gjelder straffenivået i praksis. I lys av denne nyere straffutmålingspraksisen mener kommisjonen det nå er grunn til å sløyfe den særlige bestemmelsen om skjerpet straffansvar for falsk forklaring under forsikring. Straffenivået for overtredelse av strl §§ 163 og 166 er dessuten så lavt at det også derfor er liten grunn til å opprettholde to separate straffebud. På 1990-tallet har straffenivået for «rene» overtredelser av bestemmelsene mot falsk forklaring ligget noe lavere enn 30 dager ubetinget fengsel, jf Rt 1992 s 1010, 1220 og 1718 og Rt 1995 s 1349. Straffenivået har holdt seg lavt også i flere tilfeller hvor bestemmelsene mot falsk forklaring er overtrådt i konkurrans med andre straffebud, jf Rt 1992 s 919 og Rt 1995 s 945 og 1706.

Strl § 163 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl §§ 165 og 166 andre ledd

Dette er medvirkningsbestemmelsene for falsk forklaring. Som omhandlet i avsnitt 9.10.2 foran foreslår kommisjonen at straffebudet i utk § 24–1 skal rette seg mot «uriktig» forklaring. Det vil da ikke lenger være behov for særlig utformede medvirkningsregler for å ramme den som påvirker en annen til å avgi uriktig forklaring i god tro. De spesielle medvirkningsbestemmelsene i strl §§ 165 og 166 andre ledd blir dermed overflødige ved siden av den generelle regelen om medvirkning i utk § 3–2, og de foreslås ikke videreført.

Strl § 167 tredje ledd

Strl § 167 tredje ledd fastsetter at bestemmelsen om falsk forklaring i strl § 166 ikke kommer til anvendelse på oppgaver angående omstendigheter som danner grunnlag for skatt. Bestemmelsen har sin bakgrunn i at man ville sikre at uriktige opplysninger gitt i slike oppgaver ikke ble behandlet etter den strenge bestemmelsen om falsk forklaring i § 166, men etter den mildere i § 406, eventuelt etter bestemmelser i de daværende skattelovene. I løpet av det siste århundret har synet på straffverdigheten av skattesvik endret seg, og man har skjerpet strafferammene til et høyere nivå enn § 166, jf lig-

ningsloven 13. juni 1980 nr 24 § 12–1 om skattesvik og § 12–2 om grovt skattesvik, som begge foreslås overført til straffeloven, jf avsnittene avsnitt 9.18.2 foran og 11.2.2.4 nedenfor om utk §§ 32–4 til 32–6 om skatte- og avgiftssvik. Dermed har begrunnelsen falt bort for en slik særlig regulering av konkurransespørsmål. Normalt må slike spørsmål løses ved tolking. Strl § 167 tredje ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 171 nr 1

Strl § 171 nr 1 første handlingsalternativ rammer anmeldelse av en straffbar handling som ikke er begått. Dette dekkes av det foreslåtte straffebudet i § 24–1 om uriktig forklaring. Etter omstendighetene vil også utk § 24–2 om uriktig anklage mv kunne komme til anvendelse.

Kommisjonen anser det heller ikke nødvendig å videreføre strl § 171 nr 1 andre handlingsalternativ, som rammer det å foreta noe som tilsikter å vekke mistanke om at det er begått en straffbar handling. Også dette vil etter omstendighetene kunne rammes av en rekke andre bestemmelser, særlig utk § 20–1 om ordensforstyrrelse (jf Rt 1985 s 58), § 20–6 om falsk alarm, § 24–1 om uriktig forklaring og § 24–4 om vilkårlig anmeldelse mv.

Strl § 171 nr 1 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 173

Bestemmelsen hjemler en adgang til å beslutte at dommen eller domsslutningen skal offentliggjøres ved offentlig foranstaltning, men for domfeltes regning, ved fellende dom for overtredelse av strl §§ 168, 169 eller 170. Kommisjonen kjenner ikke til tilfeller hvor dette har vært gjort i praksis, og anser bestemmelsen som lite praktisk. Antakelig er ikke offentlig kunngjøring noe særlig egnet middel til å renske den fornærmede. Dersom den uriktige anklagen har ødelagt den fornærmedes omdømme i en slik grad at dette ikke gjenopprettes i kraft av dommen alene, vil han eller hun antakelig ha et erstatningskrav mot domfelte. Strl § 173 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 178

Bestemmelsen gir på visse vilkår trykte ihendehaverpapirer og tilhørende utbyttebevis det samme vernet som penger etter strl §§ 174 til 177. Utover penger finnes en rekke andre betalingsmidler som ansees som dokumenter, for eksempel sjekker, bank- og postgiroanvisninger og ulike former for

betalings- eller kredittkort. Forfalskning av disse rammes av strl kap 18 om dokumentfalsk, ikke av kapittel 17 om pengefalsk. I praksis vil visstnok påtalemyndigheten som regel også henføre en overtredelse av § 178 under dokumentfalskbestemmelsene, jf Straffelovkommentaren bind II s 394. Kommisjonen ser ikke noen grunn til å sette ihendehaverpapirer i noen annen stilling enn andre dokumenter, inklusive slike som også er betalingsmidler, og går ikke inn for å videreføre denne særregelen.

Strl § 183

Strl § 183 er en strengere bestemmelse for visse kvalifiserte former for bruk av falskt dokument. Som nevnt i avsnitt 9.17 foran om utk kap 31 om vern av tilliten til dokumenter og penger foreslår kommisjonen et nytt straffebud som primært retter seg mot forfalskning. Bare i de tilfellene der den som bruker det falske dokumentet ikke kan straffes for forfalskning eller anskaffelse, er bruken foreslått gjort straffbar. Den økte straffverdigheten ved at dokumentet brukes som middel til en annen straffbar handling, ivaretas etter kommisjonens syn i tilstrekkelig grad av reglene om konkurrans. Strl § 183 foreslås dermed ikke videreført.

Strl § 186

Strl § 186 rammer den som til forberedelse av dokumentfalsk lager eller anskaffer falske segl, stempler eller andre gjenstander som «tilkjendegiver seg som bestemte til at benyttes til Eftergjørelse eller Forfalskning», eller som i slik hensikt tilvender seg et ekte segl, stempel eller merke.

Det er i dag ikke uvanlig at kopieringsmaskiner og datautstyr brukes til forfalskning. Slikt utstyr har primært et legalt bruksområde og tilkjennegir seg ikke som bestemt til å benyttes til ettergjøring eller forfalskning, jf omtalen av utk § 31–10 om forberedelse til pengefalsk i avsnitt 9.17.2 foran. Bruk av falske eller stjalne stempler benyttes nok fortsatt til dokumentfalsk, typisk legers stempler ved forfalskning av resepter, men kommisjonen finner ikke dette tungtveiende nok til å ville opprettholde kriminaliseringen av slike forberedelseshandlinger som nevnt. Strl § 186 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 187 første handlingsalternativ

Strl § 187 første handlingsalternativ rammer den som i rettsstridig hensikt fragår sin underskrift på et dokument.

Å lyve er i alminnelighet ikke straffbart. Kommisjonen er av den oppfatningen at dette også bør gjelde selv om løgnen knytter seg til en underskrift på et dokument. Her får man nøye seg med det vernet som utk § 24–1 om uriktig forklaring gir. Andre straffverdige tilfeller vil kunne rammes for eksempel som bedrageri. Bestemmelsen foreslås ikke videreført.

Strl § 192 fjerde ledd

Ved lovrevisjonen 11. august 2000 nr 76 ble også grovt uaktsom voldtekt kriminalisert, jf Ot prp nr 28 (1999–2000) s 30. Skyldkravet er hjemlet i strl § 192 fjerde ledd, som fastsetter en lavere straffesamme for grovt uaktsom voldtekt enn for forsettlig overtredelse av straffebudet.

Kommisjonen finner her grunn til å understreke at straff er et virkemiddel som bare bør benyttes når det er praktisk behov for det, og når tungtveiende interesser taler for kriminalisering, jf avsnitt 4.2 foran. Kommisjonen er enig med flertallet i Seksuallovbruddsutvalget, som konkluderte med at det ikke forelå tungtveiende hensyn som tilsa å kriminalisere grovt uaktsom voldtekt, jf NOU 1997: 23 s 53. Heller ikke andre nordiske land har funnet behov for dette, jf s 50 i utredningen.

Bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt vil i praksis ramme et svært lite sjikt av overtredelser. For at handlingen skal ansees som voldtekt, er det normalt en forutsetning at gjerningspersonen har skaffet seg den seksuelle omgangen ved vold eller truende atferd, jf strl § 192 første ledd bokstavene a og c. Dersom volden eller den truende atferden har hatt et visst omfang, vil man normalt finne det bevist at den seksuelle omgangen ikke skjedde frivillig fra offerets side, og at gjerningspersonen forsto dette. I slike tilfeller er det straffebudet mot forsettlig voldtekt som skal anvendes. Det samme gjelder dersom offeret har satt seg til motverge eller på annen måte gitt klart uttrykk for at vedkommende ikke ville ha seksuell omgang med gjerningspersonen. I forhold til disse handlingsalternativene vil derfor bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt i første rekke få praktisk anvendelse for tilfeller hvor voldsanvendelsen eller den truende atferden har vært relativt beskjedne, og hvor offeret på grunn av rus eller frykt ikke har vært i stand til å motsette seg den seksuelle omgangen.

Det regnes også som voldtekt å ha seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen, selv om det ikke er utvist vold eller truende

atferd, jf strl § 192 første ledd bokstav b. Dette handlingsalternativet vil for eksempel kunne komme til anvendelse hvis offeret sover eller er overstadig beruset. Det omfatter også tilfeller hvor den psykiske evnen til motstand er borte, jf Straffelovkommentaren bind II s 439. En gjerningsperson som utnytter en slik situasjon til å skaffe seg seksuell omgang, vil normalt ha opptrådt forsettlig. Noe eget straffebud mot grovt uaktsomme overtredelser vil det i slike tilfeller ikke være behov for. Hvis det derimot *ikke* foreligger slik utnyttelse, er man etter kommisjonens oppfatning utenfor det området hvor det er naturlig at strafferettsapparatet griper inn.

I mange av de sakene man møter i praksis hvor de ovenfor nevnte forutsetningene er til stede, har gjerningspersonen vært beruset. Hvis selvfor skyldt rus var årsaken til at gjerningspersonen ikke oppfattet situasjonen riktig, skal vedkommende likevel bedømmes som edru, jf utk § 3–12 tredje ledd. Som regel vil handlingen av den grunn måtte bedømmes som forsettlig. Også dette reduserer behovet for en bestemmelse om grovt uaktsom voldtekt.

En sentral forklaring på det lave antallet domfellelser i voldtektssaker er at det ofte er vanskelig å bevise om det har skjedd et overgrep. Særlig gjelder dette i saker hvor den påståtte voldsanvendelsen eller truende atferden har vært av relativt beskjedne art. Bevisproblemene knytter seg imidlertid ikke bare til det subjektive straffbarhetsvilkåret, det vil si til vurderingen av om det foreligger nødvendig skyld, men vel så gjerne til hva som rent faktisk har skjedd. I en del saker er det vanskelig å klarlegge om gjerningspersonen har opptrådt tilstrekkelig voldelig eller truende. Det vil også kunne reises tvil ved om offeret faktisk deltok frivillig. Vanskelighetene med å klarlegge hendelsesforløpet avhjelpes imidlertid ikke ved å fravike forsettskravet.

Uaktsomhetsansvar krever etter kommisjonens oppfatning en særskilt begrunnelse, jf avsnitt 4.3.1 foran. Spørsmålet om gjerningspersonen handlet forsettlig eller grovt uaktsomt, vil neppe komme på spissen med mindre gjerningspersonen og den fornærmede har hatt en viss fysisk kontakt forut for at den seksuelle omgangen fant sted. Det må videre forutsettes en stor grad av kommunikasjonssvikt mellom partene: Offeret har ikke gitt uttrykk for sin motvilje mot seksuell omgang, og gjerningspersonen har ikke innsett at atferden kan oppfattes som truende, og at den seksuelle omgangen har sammenheng med dette. Riktignok kan gjerningspersonen derved ha utvist en klanderverdig opptreden. Etter kommisjonens oppfatning gir

dette likevel ikke tilstrekkelig grunnlag for å straffe denne type handlinger. Kommisjonen har for øvrig vanskelig for å se at et uaktsomhetsansvar på dette området vil fylle noe praktisk behov. Strl § 192 fjerde ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført. Utk § 28–1 om voldtekt og § 28–2 om grov voldtekt, jf avsnitt 9.14.2 foran, vil da utelukkende ramme forsettlig overtredder.

Strl § 205

Strl § 205 rammer den som medvirker til handlinger som nevnt i strl kap 19 om seksualforbrytelser. Bestemmelsen er overflødig ved siden av kommisjonens forslag om en generell medvirkningsbestemmelse i utk § 3–2, og den foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 206

Strl § 206 gir en definisjon av begrepet samleie som skal legges til grunn når strl §§ 192 andre ledd, 195 første ledd og 198 knytter rettsvirkninger til begrepet. Etter kommisjonens forslag til nye bestemmelser om seksuallovbrudd, jf avsnitt 9.14 foran, vil begrepet samleie bare gjenfinnes i utk § 28–6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år og utk § 28–10 om søskenincest. Definisjonen av samleie er ikke den samme etter disse bestemmelsene, verken etter gjeldende rett eller etter kommisjonens forslag, og den bør derfor innarbeides direkte i utk §§ 28–6 og 28–10. Strl § 206 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 207

Strl § 207 gir domstolene en plikt til å vurdere om rettighetstap skal idømmes når noen kjennes skyldig i overtredder av strl §§ 195, 196, 200 andre ledd eller 201 bokstav c. Regelen ble tilføyd kapitlet om seksualforbrytelser ved lov 11. august 2000 nr 76 etter forslag fra departementet, jf Ot prp nr 28 (1999–2000) s 63. Seksuallovbruddsutvalget drøftet også behovet for en slik bestemmelse, men kom til at det ikke var tilstrekkelig grunn til å ta inn en slik bestemmelse i straffeloven, jf NOU 1997: 23 s 32. I og med domstolenes vide adgang til å idømme rettighetstap, jf strl § 29, fant utvalget det heller ikke hensiktsmessig å innføre en slik bestemmelse i straffeprosessloven.

Straffelovkommisjonen er enig med utvalget. Hvis spørsmålet om å vurdere rettighetstap forsummes i praksis, bør dette heller løses ved at overordnet påtalemyndighet innskjerper at spørsmålet i større grad skal vurderes og tas opp i straf-

fesaken. Behovet for lovregulering oppstår først hvis rettighetstapet skal være obligatorisk. Kommisjonen legger imidlertid til grunn at en ordning med automatisk rettighetstap vil kunne føre til urimelige resultater, og går ikke inn for en slik lovendring. Strl § 207 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 208

Strl § 208 begrenser ansvaret for ærekrenkende beskyldninger om at noen har begått alvorlige seksuelle overgrep. Ansvarsfriheten gjelder imidlertid bare når beskyldningene er framsatt i en anmeldelse eller i en fortrolig samtale, og bestemmelsen kommer ikke til anvendelse dersom det var grovt uaktsomt av den fornærmede å legge til grunn at opplysningene var sanne.

Bestemmelsen ble tilføyd kapitlet om seksualforbrytelser ved lov 11. august 2000 nr 76 etter initiativ fra Justiskomiteen, jf Innst O nr 92 (1999–2000) s 14 flg. Departementet drøftet også behovet for å begrense adgangen til å reise ærekrenkelses sak i forbindelse med saker om seksualforbrytelser, jf Ot prp nr 28 (1999–2000) s 40 flg, men konkluderte med at eventuelle endringer i stedet burde inngå i «en samlet injurierettslig reform», jf s 44 i proposisjonen.

Strl § 208 er en lite prinsipiell bestemmelse. Som departementet påpekte på s 40 i proposisjonen, er det ikke bare påstander om seksualforbrytelser som kan lede til urimelige søksmål. Slike søksmål kan reises på bakgrunn av enhver påstand om at den ærekrenkede har foretatt noe straffbart. Hvis påstanden ikke kan bevises, er det gode utsikter til å vinne fram, selv om påstanden i virkeligheten var sann. Kommisjonen stiller seg allerede i utgangspunktet skeptisk til å videreføre en bestemmelse av så utpreget kasuistisk karakter. For straffelovgivningens vedkommende er det imidlertid tilstrekkelig å peke på at bestemmelsens anvendelsesområde vil bortfalle som følge av de foreslåtte innskrenkningene i strl kap 23 om ærekrenkelser, jf avsnitt 9.12 foran og avsnitt 11.3.2 nedenfor.

I utk § 26–12 om ærekrenkelse foreslår kommisjonen for det første å innføre grov uaktsomhet som skyldkrav med hensyn til den omstendighet at beskyldningen er usann. Siden straffrihetsregelen i strl § 208 ikke kommer til anvendelse hvis det er utvist slik uaktsomhet, blir bestemmelsen overflødig.

Kommisjonen foreslår dernest å innføre et vilkår i utk § 26–12 om at ærekrenkelsen må ha skjedd offentlig. Betydningen av strl § 208 vil antakelig også av den grunn bortfalle for straffelovgiv-

ningens vedkommende. I praksis vil det samme følge av forslaget om å oppheve ordningen med private straffesaker, jf avsnitt 7.9 foran, ettersom man vanskelig kan tenke seg at påtalemyndigheten vil reise ærekrenkelsessak i et slikt tilfelle.

Strl § 208 har for øvrig fått mindre selvstendig betydning etter Høyesteretts dom 20. november 2001 (HR-2001-00019), som er nærmere omtalt i forbindelse med utk § 26–12 om ærekrenkelse, jf avsnitt 9.12.2 foran. Høyesteretts flertall var «enig med førstvoterende i at (§ 208) ikke kommer til anvendelse», siden bestemmelsen trådte i kraft etter at saksforholdet var avsluttet. Flertallet framholdt imidlertid at «vedtakelsen selvsagt ikke (ute lukker) at norsk strafferett i lys av EMK allerede hadde et innhold som delvis var i samsvar med den nye bestemmelsen», og bygget sin avgjørelse på dette.

Strl § 208 begrenser ikke bare det strafferettslige ansvaret. Bestemmelsen statuerer også ansvarsfrihet i relasjon til erstatningsretten. Kommisjonens forslag om å innskrenke straffansvaret for ærekrenkelser berører ikke utstrekningen av det sivilrettslige vernet mot ærekrenkelser, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor. Kommisjonen tar ikke stilling til om strl § 208 bør videreføres i sivilretten, og nøyer seg med å foreslå bestemmelsen sløffet i straffeloven.

Strl § 215

Strl § 215 første handlingsalternativ rammer den som i rettsstridig hensikt søker å unndra en annen «den ham tilkommende Familiestand», mens andre handlingsalternativ gjelder det å søke å tilvende seg selv eller andre en falsk familiestand.

Ved innføringen av barneloven 8. april 1981 nr 7 ble det fastsatt at strl § 215 ikke skulle gjelde ved fastsetting av farskap etter barneloven, jf § 215 andre ledd. I forarbeidene til lovendringen, jf NOU 1977: 35 s 147–148, heter det blant annet: «I de tilfelle hvor noen opptrer straffverdig i forbindelse med fastsetting av farskap, antar utvalget at forholdet vil rammes av andre straffebud, f.eks. §§ 163 eller 166 om falsk forklaring.»

Også andre straffebud kan tenkes anvendt ved de handlingene som i dag rammes av strl § 215, for eksempel dokumentfalsk eller bedrageri. Strl § 215 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 217

Bestemmelsen høyner strafferammen for unndragelse av en umyndig fra omsorg når unndragelsen skjer i utuktig øyemed. De praktiske tilfellene her

antas å kunne rammes som grov frihetsberøvelse etter utk § 26–4. Kommisjonen ser ikke noe behov for å opprettholde strl § 217, og bestemmelsen foreslås ikke videreført.

Strl § 218

Strl § 218 første ledd nr 1 rammer den som anvender et barn under 16 år som står under vedkommendes myndighet eller oppsikt, på en måte som er «fordærvelig for dets Helbred, Sædelighet eller Retskaffenhet». Dersom dette skjer ved misbruk av myndighet, hever første ledd nr 2 aldersgrensen til 18 år. Andre ledd presiserer medvirkningsansvaret.

Særlovgivningen antas å gi den tilstrekkelige beskyttelse som dette straffebudet var ment å gi, jf særlig barnevernloven 17. juli 1992 nr 100, arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4 kapittel IX om arbeid av barn og ungdom og straffebestemmelsene i lovens §§ 85 og 88, samt alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 1–5 tredje ledd om aldersgrense for den som selger eller skjenker alkoholholdig drikk, jf straffebestemmelsen i lovens § 10–1. Strl § 218 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 219

Bestemmelsen rammer forskjellige former for overtredelser i familieforhold, for det første det å unndra seg lovpålagt forsørgelsesplikt, jf ekteskapsloven 4. juli 1991 nr 47 § 38 og barneloven 8. april 1981 nr 7 §§ 51 og 52. Kommisjonen er ikke kjent med at denne delen av bestemmelsen brukes i praksis, og med vår tids sosiale støtteordninger må det antas at den har mistet sin betydning.

Etter bestemmelsens andre handlingsalternativ straffes den som ved vanrøkt, mishandling eller liknende atferd oftere eller grovt krenker sine plikter overfor ektefelle, barn eller andre i husstanden. Forutsetningen er at den fornærmede på grunn av sykdom, alder eller andre omstendigheter er ute av stand til å hjelpe seg selv. I nyere rettspraksis brukes denne delen av bestemmelsen ofte i tilfeller hvor også andre straffebud kan anvendes på de aktuelle handlingene, for eksempel straffebudene mot legemsovertredelser, trusler, frihetsberøvelser og seksualovertrædelser. Kommisjonen legger til grunn at de straffebudene som retter seg mot de konkrete handlingene, i tilstrekkelig grad dekker slike tilfeller. Opphevelsen av strl § 219 vil derfor ikke svekke det strafferettslige vernet mot slike handlinger i familieforhold.

Psykisk mishandling og andre former for omsorgssvikt enn de nevnte omfattes også av det andre handlingsalternativet i strl § 219. Kommisjonen er ikke kjent med at strl § 219 i nyere tid har vært benyttet i andre tilfeller enn de som uansett dekkes av straffebudene mot legemsovertredelser mv. Der hvor slike straffebud likevel ikke er dekkende, legger kommisjonen til grunn at man i våre dager heller bør la sakene bli håndtert av det sosiale hjelpeapparatet enn av strafferettspleien. Strl § 219 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 220

Strl § 220 første ledd rammer den som inngår ekteskap i strid med forbudene i ekteskapsloven 4. juli 1991 nr 47 § 3 mot ekteskap mellom nære slektninger eller § 4 mot ekteskap når tidligere ekteskap består (bigami). Bestemmelsen gjelder også for inngåelse av partnerskap i strid med de tilsvarende forbudene for inngåelse av partnerskap etter lov 30. april 1993 nr 40.

Etter strl § 220 andre ledd straffes den som bevirker eller medvirker til at et ekteskap eller registrert partnerskap som på grunn av de benyttede former er ugyldig, inngås med noen som er uvitende om ugyldigheten.

Det er en offentlig interesse å hindre inngåelse av ekteskap eller partnerskap mellom nære slektninger, eller så lenge et tidligere ekteskap eller partnerskap består. Den offentlige interesse i å forebygge at ekteskap eller partnerskap inngås i strid med de aktuelle forbudene, utøves gjennom prøving av om vilkårene for ekteskap eller partnerskap er oppfylt, jf blant annet ekteskapsloven §§ 6, 7 og 11. Dersom overtredelse skjer, kan både hver av partene og det offentlige ved fylkesmannen reise sak for å få ekteskapet eller partnerskapet oppløst, jf ekteskapsloven § 24 og partnerskapsloven § 3 andre ledd.

Strl § 220 er plassert i et eget kapittel om forbrytelser med hensyn til familieforhold. Plasseringen viser at en overtredelse av paragrafen – i alle fall hva gjelder bigami – kanskje ikke først og fremst representerer en krenkelse av offentlige interesser, men av ekteskapet som sosial institusjon. Bigami kan også oppfattes som særlig anstøtelig fordi det er i strid med enkeltes oppfatninger av seksualmoral eller religiøse forestillinger om ekteskapet.

I de siste 20–30 årene har det skjedd store endringer i samlivsmønsteret. Det allment utbredte samboerskapet er et nytt fenomen. I NOU 1999: 25 s 63 opplyses det at det i 1998 var anslagsvis 250 000 samboerpar her i landet. Blant samboerne

vil det være enkelte som samtidig er gift med en annen, jf samme sted s 33, hvor det framholdes at dette «setter kritisk lys på de bigamiliknende problemer som oppstår når samboerskap eksisterer ved siden av ekteskap». Slike forhold rammes ikke av noen straffebestemmelse, jf opphevelsen av den såkalte konkubinatsparagrafen (§ 379) i 1972. Opphevelse av strl § 220 vil likestille samboerskap og ekteskap også med hensyn til det strafferettslige vernet.

Det er grunn til å tro at polygame ekteskap inngått i utlandet, men der partene bor her i landet, er mer utbredt nå enn før som følge av innvandring fra land der slikt ekteskap lovlig kan inngås. Selv om man skulle beholde en straffebestemmelse mot bigami, vil kravet til dobbel straffbarhet, jf utk § 1–6 første ledd nr 1 og § 1–7, jf avsnittene 8.1.8 og 8.1.9 foran, medføre at inngåelse av et bigamisk ekteskap i utlandet bare rammes dersom inngåelsen var straffbar etter loven i det landet der ekteskapet ble inngått.

Barne- og familiedepartementet rettet i 1999 en forespørsel til fylkesmannsembetene for å få kartlagt antall bigamitilfeller som embetene hadde fått kjennskap til. Undersøkelsen gjaldt perioden fra 1995 til sommeren 1999. Fylkesmennene rapporterte 22 fastslåtte tilfeller av bigami. Bare 2 av disse sakene ble anmeldt til politiet. 10 av bigamiektenskapene var inngått i utlandet, hvorav 8 i land som godtar flergifte.

Behovet for å kunne møte med straff de krenkelser av offentlig myndighet eller offentlige interesser som bigami representerer, ivaretas etter kommisjonens oppfatning av andre straffebud, og begrunner neppe en videreføring av strl § 220. Man kan vanskelig tenke seg praktisk forekommende tilfeller av bigami uten at det samtidig er avgitt uriktig forklaring til offentlig myndighet, jf strl § 166, som er foreslått videreført i utk § 24–1 om uriktig forklaring, jf Rt 1951 s 780 og Rt 1962 s 871. Straff for dokumentfalsk vil også kunne være aktuelt, jf kravet i ekteskapsloven § 7 første ledd bokstav e om attester som bevis for at ekteskapsvilkårene er oppfylt.

Straffbarheten av bigami avhenger ikke av om noen av de berørte var uvitende om det tidligere ekteskapet eller partnerskapet.

Når det gjelder hensynet til den som alt er gift eller partner, er det ikke uten interesse å registrere at man alt i forarbeidene til straffeloven ikke anså krenkelsen overfor ham eller henne som vesentlig mer straffverdig enn en annen form for ekteskapeleg utroskap, jf SKM I 1896 s 206: «Hvad angaar bigamisk Ægteskab, indeholder dette, al den Stund det er en ugyldighed, ingen væsentlig større

Krænkelse af den Ægtefælles Ret, til hvem man allerede er bunden, end et andet Ægteskabsbrud, navnlig end et Konkubinats», og strafferammen etter § 220 første ledd første punktum ble betydelig senket i forhold til kriminalloven 1842. Etter dagens ekteskapslovgivning gjør ikke bigami et bestående ekteskap ugyldig. Men hensynet til den første ektefelle eller partner bør likevel heller ikke i dag kunne begrunne dette straffebudet, likeså lite som ekteskapeleg utroskap igjen skulle henføres til strafferettslig regulering.

Heller ikke hensynet til den som inngår ekteskap eller partnerskap uvitende om det alt bestående, tilsier videreføring av bestemmelsen i tillegg til straffebudene mot uriktig forklaring mv. I dag gjelder en forhøyet strafferamme dersom den nye ektefelle eller partner holdes i uvitenhet, jf strl § 220 første ledd andre punktum. Det svik overfor den enkelte som slike handlinger utgjør, gjelder ikke bare for ekteskap og registrert partnerskap, jf foran om samboerskap. Svik i seg selv er ikke, og bør ikke være, kriminalisert i straffeloven. Selv om det kan oppleves som særlig krenkende å bli ført bak lyset på den måten som her er aktuell, finner ikke kommisjonen dette tilstrekkelig tungtveiende til å ville videreføre strl § 220 første ledd for de tilfellene der den andre parten er uvitende om at ekteskapet eller partnerskapet ble inngått i strid med de aktuelle regelsettene. Foreligger det forsett om uberettiget vinning, vil for øvrig bedrageribestemmelsen kunne være anvendelig.

Som nevnt rammer strl § 220 første ledd ikke bare bigami, men også at det inngås ekteskap eller partnerskap mellom nære slektninger. Også for disse overtredelsene ansees behovet for straff som reaksjon ivaretatt gjennom straffebud mot uriktig forklaring og dokumentfalsk, jf foran. De arvebiologiske hensyn – og hensynet til seksualmoralen – er ivaretatt gjennom straffelovens sedelighetskapittel, jf utk kap 28.

De handlingene som er straffbare etter strl § 220 andre ledd, har etter sitt innhold lite til felles med forbudene mot ekteskap/partnerskap mellom nære slektninger eller bigami. Etter andre ledd er det straffbart å bevirke eller medvirke til at det inngås ekteskap eller partnerskap som på grunn av de benyttede former er ugyldig, forutsatt at i alle fall en av partene er uvitende om ugyldigheten. Et eksempel er at den ene av partene holdes uvitende om at den som foretar vigselen, ikke oppfyller kravet til å være vigsler etter ekteskapsloven § 12. I SKM I 1896 s 205–206 sies det følgende om bakgrunnen for bestemmelsen:

«Derimod synes der Grund til at optage en alvorlig Straffetrusel mod den, som foretager eller medvirker til Foretagelsen af *ugyldige Ægteskabsstiftelsesakter*, naar derved nogen ledes bak lyset. Paa Grund af det Urede, som i internationale Forhold hersker i Ægteskabsretten, kan dette let ske, selv om man bortser fra saadanne gamle velkjendte Exemppler, som at man ved Hjælp af en som Præst forklædt Lægmand lader sig vie til en intet ondt anende.»

Motivenes forutsetning om at slike handlinger lett kan skje, synes ikke å ha slått til, i hvert fall ikke dersom man tar utgangspunkt i rettspraksis. Kommisjonen kjenner ikke til rettsavgjørelser etter strl § 220 andre ledd i nyere tid. Det synes da å være lite behov for et straffebud som dette. Strl § 220 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 224

Strl § 224 rammer det å bringe noen i sin eller en annens vold ved makt, trussel eller underfundig atferd og i slik hensikt som bestemmelsen nevner. Bestemmelsen har til formål å bekjempe såkalt hvit slavehandel, derunder bortføring av kvinner til bordeller i fremmede land. Etter kommisjonens oppfatning er en slik bestemmelse unødvendig ved siden av utk § 26–3 om frihetsberøvelse. Bestemmelsen har riktignok en strengere strafferamme enn strl § 223. Det vil imidlertid kunne virke skjerpende ved straffutmålingen at frihetsberøvelsen er foretatt med forsett om slik bortføring mv, jf strl § 224. I utk § 26–4 om grov frihetsberøvelse foreslås det å ta inn som momenter ved helhetsvurderingen at gjerningspersonen (forsettlig) har begått noen av de handlingene som strl § 224 i dag krever hensikt om å begå. Strl § 224 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 226

Paragrafen omhandler to typetilfeller. Det ene er forsettlig frihetsberøvelse der gjerningspersonen ikke kan straffes etter strl § 223 fordi vedkommende la til grunn – riktignok uaktsomt – at frihetsberøvelsen var lovlig. Anvendelsesområdet for bestemmelsen begrenses betydelig ved at det i rettspraksis er fastslått at villfarelsen må gjelde faktum, jf Rt 1992 s 61. Det er da vanskelig å se noe behov for denne spesialbestemmelsen. For øvrig kan grovt uaktsomme frihetsberøvelser etter omstendighetene rammes av strl § 325 første ledd nr 1, som dekkes av forslaget til utk § 22–3 om grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet, jf avsnitt 9.8.2 foran. Ut over dette ser kommisjonen

ikke noe behov for å kriminalisere uaktsom frihetsberøvelse.

Det andre typetilfellet under strl § 226 er materielt sett lovlige pågripelser, men der «den lovbestemte Fremgangsmaade» ikke overholdes. Bestemmelsen har ikke selvstendig betydning i tilfeller der politiet foretar pågripelser, da dette jo reguleres av strl § 117 tredje ledd, som foreslås videreført i utk § 22–2 om grovt misbruk av offentlig myndighet. Når det gjelder strafferettslig regulering av pågripelser foretatt av andre enn politiet, vil straffebud om legemsfornærmelse, tvang mv være tilstrekkelig. Strl § 226 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 230

Ved gjentakelse forhøyer strl § 230 strafferammene etter §§ 228 og 229 med inntil en halvdel, forutsatt at den tidligere overtredelsen var «af voldsom Art». Kommisjonen går imidlertid ikke inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Strl § 230 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 234

Bestemmelsen setter en lavere straff for drap enn den som følger av strl § 233, når en mor har drept sitt barn under fødselen eller innen ett døgn etter denne. Under nåtidens sosiale forhold er slike overtredelser sjeldne. Kommisjonen er bare kjent med et fåtall tilfeller som har vært forfulgt strafferettslig i nyere tid. I ett tilfelle ble moren gitt påtaleunntatelse, mens et annet ble henlagt på grunn av bevisets stilling. Kommisjonen mener det ikke er behov for noen særregel her. Dersom det skulle bli reist sak i et slikt tilfelle, vil strafferammen for drap, jf utk § 27–5 og avsnitt 9.13.3 foran, kunne fravikes i medhold av utk § 14–1 andre ledd. Strl § 234 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 237

Bestemmelsen rammer uaktsom legemsbeskadielse når skaden består i «Sygdom eller Arbeidsudygtighed, der varer over 2 Uger, eller en uhelbredelig Lyde, Feil eller Skade», jf strl § 229 andre straffalternativ. I slike tilfeller vil det ofte være en tilstrekkelig reaksjon at gjerningspersonen dømmes til å erstatte skaden. På mange områder, blant annet i veitrafikken, kan det straffes for brudd på særlige handlingsnormer når det er utvist uaktsomhet. Strl § 237 er heller ikke mye brukt i praksis. Kommisjonen har vurdert om skyldkravet

burde endres til grov uaktsomhet, men er kommet til at utk §§ 27–3 og 27–4, som krever forsett, er tilstrekkelige når det gjelder slike legemsskader som er omtalt i strl § 237. Etter kommisjonens oppfatning bør straffansvaret for uforsettlige legemsskrenkelser etter straffeloven innskrenkes til de tilfellene hvor skaden er betydelig, jf utk §§ 27–11 og 2–3. Noe annet er at strafferammen i noen tilfeller kan skjerpes som følge av uaktsomme følger av denne typen. Strl § 237 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 240

Bestemmelsen rammer den mann som unndrar seg fra å yte rimelig hjelp og støtte til en kvinne som er gravid eller nedkommer med hans barn, når dette fører til at hun hensettes i en nødlidende eller hjelpeløs tilstand. Kommisjonen antar at det ikke er behov for noen bestemmelse som strl § 240 i dag med de endringene samfunnet har gjennomgått siden århundreskiftet: levestandarden har økt, det sosiale støtteapparatet er blitt bedre, det har blitt økt kunnskap om prevensjonsmidler, kvinner har fått adgang til abort mv. Også synet på ugifte mødre er et annet i dag enn i 1902. Strl § 240 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 241

Denne bestemmelsen rammer den mann som kjenner til at en kvinne som han har besvangret, planlegger å begå en forbrytelse mot fosterets eller barnets liv, og som unnlater å foreta seg noe for å forebygge dette. Kommisjonen antar at det ikke er behov for noen slik særbestemmelse i dag. Det er ikke straffbart å avbryte svangerskapet for kvinnen selv, jf strl § 245 som er omtalt i avsnitt 11.3.2 nedenfor. Den som ikke forebygger en planlagt forbrytelse mot et født barns liv, vil etter omstendighetene kunne rammes av utk § 21–6 om brudd på avvergingsplikt, jf avsnitt 9.7.2 foran. Strl § 241 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 243

Bestemmelsen fastsetter strengere strafferammer for overtredelsen av strl § 242 når denne har framkalt en «øiensynlig» fare for liv eller helbred. Etter kommisjonens oppfatning er det her ikke behov for å fravike den strafferammen som foreslås for utk § 27–14 om hensettelse i hjelpeløs tilstand mv, jf avsnitt 9.13.2 foran. Strl § 243 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 244

Bestemmelsens første ledd fastsetter en lavere strafferamme, jf strl § 234, enn strl §§ 242 og 243 for en mor som innen ett døgn etter fødselen hensetter barnet i hjelpeløs tilstand, eventuelt med den følgen at barnet omkommer. Andre ledd gir adgang til å innrømme moren straffrihet dersom barnet har overlevd uten betydelig skade på legeme eller helbred. Det er lite behov for en slik bestemmelse i dag, jf omtalen av strl § 234 foran. Strl § 244 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 263

Strl § 263 gir hjemmel for å høyne straffen med «inntil det halve» når den som dømmes for underslag eller tyveri tidligere har vært straffet etter nærmere oppregnede straffebud. Kommisjonen går imidlertid ikke inn for å beholde de særlige reglene om forhøyet strafferamme ved gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran. Dette gjelder også strl § 263, som derfor ikke foreslås videreført.

Strl § 269 nr 2

Bestemmelsen rammer det å utruste eller påbegynne utrusting av skip i hensikt å begå ran. Regelen er svært kasuistisk og mindre praktisk i dagens samfunn, og foreslås ikke videreført.

Strl § 273

Strl § 273 rammer det å spre uriktige eller villedende opplysninger for å påvirke priser på varer, verdipapirer eller andre gjenstander. Bestemmelsen antas å være lite brukt. Den overlappes i stor utstrekning av verdipapirhandelloven 19. juni 1997 nr 79 § 2–6, som den står tilbake for, jf strl § 273 andre ledd. Ofte vil også utk § 32–1 om bedrageri og markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 §§ 1 til 3, jf § 17, kunne anvendes på slike tilfeller. Strl § 273 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 279

Strl § 279 er en bestemmelse om gjentakelsesstraff som tilsvarende strl § 263, jf foran, og foreslås av samme grunn ikke videreført.

Strl § 283 a første ledd nr 2

Strl § 283 a første ledd nr 2 setter i visse tilfeller straff for en insolvent skyldner som fortsetter en

tapsbringende bedrift til skade for kreditorene, i stedet for å begjære åpning av gjeldsforhandling eller konkurs. Bestemmelsen er i NOU 1972: 20 s 368 begrunnet med et ønske om å reagere effektivt overfor skyldnere som fortsetter å drive en virksomhet til tross for at stillingen stadig forverrer seg uten utsikt til bedring, selv om man ikke kan peke på bestemte kreditorskadelige handlinger.

Straffelovrådet foreslår at dette handlingsalternativet sløyfes, jf utkastet til strl § 283 a i NOU 1999: 23 Forbrytelser i gjeldsforhold. Rådet peker for det første på at det etter gjeldende rett finnes flere bestemmelser om tvungen avvikling av næringsvirksomhet i slike tilfeller, jf eksemplene fra aksjelovene på s 40–41 i utredningen. Videre pekes det på at det strengt tatt ikke er unnlåtelsen av å begjære oppbud mv, men videreføringen av næringsvirksomheten som påfører kreditorene tap. I den grad slike disposisjoner må betraktes som illojale overfor kreditorene, legges det til grunn at utkastet til strl § 281 andre ledd stort sett vil kunne anvendes.

Straffelovrådets forslag til endringer i strl § 281 andre ledd foreslås i det vesentlige fulgt opp, jf utk §§ 33–4 til 33–6 om formuesforringelse ved insolvens mv, jf avsnitt 9.19.2 foran.

Kommisjonen er enig med Straffelovrådet i at strl § 283 a første ledd nr 2 neppe har noen stor selvstendig betydning ved siden av disse bestemmelsene, og foreslår derfor at dette handlingsalternativet sløyfes i utk § 33–7 om unnlåtelse av å begjære oppbud mv.

Strl § 285 andre ledd

Strl § 285 andre ledd rammer uttak fra virksomhet som gjerningspersonen har en eier- eller ledelsesmessig tilknytning til. Forutsetningen er at virksomheten «går med tap eller ikke har tilstrekkelig overskudd til dekning av det som uttas». Videre kreves det at «formuesstillingen blir betydelig forverret og at fordringshaverne ikke vil kunne tilfredsstilles».

Innholdsmessig er det betydelig overlapping mellom strl § 285 andre ledd og § 281 andre ledd, som begge i hovedsak retter seg mot insolvente skyldneres formuesforringende handlinger. Straffelovrådet foreslår i NOU 1999: 23 at strl § 285 andre ledd oppheves, og viser til at gjerningsbeskrivelsen i bestemmelsen neppe rekker vesentlig lenger enn rådets forslag til strl § 281 andre ledd, jf s 40 i utredningen. Kommisjonen er enig i denne vurderingen, og nøyer seg for øvrig med å vise til rådets begrunnelse. Bestemmelsen foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 294 nr 1

Etter strl § 294 nr 1 straffes den som ved å framkalle eller styrke en villfarelse rettsstridig forleder noen til en handling som volder formuestap for vedkommende eller noen vedkommende handler for. Bestemmelsen er tilnærmet lik strl § 270 om bedrageri, men med den grunnleggende forskjellen at den ikke krever vinnings hensikt. Forsett om å påføre den fornærmede et formuestap er tilstrekkelig. Forslaget om å fjerne kravet til vinnings hensikt i bedrageribestemmelsen, jf avsnitt 9.18.2 foran, gjør det tvilsomt om strl § 294 nr 1 bør videreføres i en ny straffelov.

Etter utk § 32-1 om bedrageri er det et vilkår at gjerningspersonen har forsett om uberettiget vinning. Dette innebærer at et bedrageri utført med forsett om bare å skade ikke rammes av bedrageribestemmelsen. Slike tilfeller virker ikke særlig praktiske, og strl § 294 nr 1 er i det hele lite brukt. Kommisjonen går, under noen tvil, inn for ikke å videreføre den.

Strl §§ 295 og 296

Dette er ågerbestemmelsene i straffeloven. Prislvgivningen har medført at de mest har historisk interesse. Det straffesanksjonerte forbudet mot urimelige priser i pristiltaksloven 11. juni 1993 nr 66 § 2, jf § 4, antas å gi tilstrekkelig vern mot de handlingene som i dag også er regulert i strl §§ 295 og 296. Straffelovens bestemmelser om åger foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 298

Bestemmelsen rammer det å gjøre seg «en Næringsvei af Lykkespil, som ikke ved særskilt Lov er tilladt, eller af at forlede dertil».

Ordet «lykkespil» er definert i strl § 299 første ledd som «alle Spil om Penge eller Penges værd, ved hvilke paa Grund af Spillets art eller Indsatsernes Høide det vindesyege Øiemed fremtræder som det fremherskende». I tillegg omfattes veddemål og terminspill, jf § 299 andre ledd. De fleste tilfellene av slike «lykkespil» omfattes av lotteridefinisjonen i lotteriloven 24. februar 1995 nr 11 § 1 bokstav a. Dette innebærer at det som hovedregel er straffbart å avholde slike spill uten tillatelse, jf § 17, jf § 6 første ledd. I de tilfellene hvor lotteriloven gjør unntak fra kravet om tillatelse, jf § 6 andre ledd og § 7, må det antas at heller ikke straffelovens bestemmelser kan anvendes. Etter lotteriloven § 17 andre ledd siste punktum, jf § 16, er det videre

straffbart som grov overtredelse å opprette eller delta i «pyramidespill, lykkekjeder, kjedeforretninger eller liknende tiltak hvor penger eller andre verdier omsettes etter hvert innen en ubestemt krets av personer». Enkelte former for lykkespill kan også rammes av pengespilloven 28. august 1992 nr 103 § 15, jf § 2. Lotteriloven og pengespilloven er ikke fullstendig dekkende for de handlingene som er gjort straffbare etter strl § 298. Blant annet er det etter strl § 298 ikke bare straffbart å avholde, men også å delta i lykkespill når dette gjøres til næringsvei. Kommisjonen mener likevel at den moderne særlovgivningen om pengespill og lotterier er tilstrekkelig når det gjelder å gi hovedreglene for, og straffebestemmelser mot, slike aktiviteter.

I henhold til strl § 299 andre ledd skal også «Terminspil (Differenshandel), ved hvilke det samme er Tilfældet» ansees som Lykkespill, og dermed være straffbart som næringsvei etter § 298. I henhold til forarbeidene må disse uttrykkene forstås som betegnelser på avtaler om kjøp hvor det i stedet for levering skjer et oppgjør mellom partene av differansen mellom den avtalte prisen og markedsprisen på leveringstidspunktet. Denne typen transaksjoner ble i sin tid ansett for samfunnsøkonomisk uheldig, men er i dag i større grad godtatt, slik at det i praksis ikke reises tiltale etter strl § 299, jf Asbjørnsen, Utforming av straffebud rettet mot økonomisk kriminalitet s 111. Tjaum, Valuta- og renteswaper s 315 beskriver hvordan innstillingen til terminhandel har endret seg, slik at også myndighetene i våre dager er involvert i slik handel.

Etter omstendighetene kan en rekke avtaleformer som i dag er forholdsvis alminnelige, omfattes av lovens ordlyd. Som en følge av endrede samfunnsforhold og rettsoppfatninger er det presise omfanget av bestemmelsen imidlertid uklart. Drøftelsene av dette spørsmålet i lovforarbeider og juridisk teori har først og fremst vært knyttet til omfanget av ugyldighetsregelen i straffelovens ikrafttredelseslov 22. mai 1902 nr 11 § 12 nr 1 tredje jf første ledd, som for øvrig foreslås overført til avtaleloven 31. mai 1918 nr 4 kapittel 3, jf avsnitt 11.3.4 nedenfor. Strl ikrl § 12 omfatter de samme avtaleformene som strl § 299 andre ledd om terminspill og differanshandel. Ved siden av denne regelen er det ikke noe praktisk behov for strl § 299 andre ledd, jf § 298. Spørsmålet om hvilke avtaleformer som bør forekomme i forretningslivet, bør i det hele tatt reguleres utenfor straffeloven. Kommisjonen går derfor ikke inn for å videreføre bestemmelsen.

Strl § 299

Bestemmelsen inneholder straffelovens definisjon av «lykkespill». En slik definisjon er unødvendig som følge av at strl §§ 298 og 383 ikke foreslås videreført, jf omtalen av disse bestemmelsene.

Strl § 300

Bestemmelsen rammer den som ved saksanlegg eller ved trussel om det, eller om «nogenslags Fortræd», søker å inndrive hos den annen part eller hos noen tredjemann et ugyldig krav som vedkommende har ervervet «i vindesyg Hensigt» ved å misbruke en umyndig eller mindreårigs lettsinn eller uerfarenhet. Straffebudet har røtter tilbake til en forordning fra 1754 om straff blant annet for den som ga umyndige eller mindreårige ulovlig kreditt. Kommisjonen mener det er lite behov for et slikt straffebud i dag. Strl § 300 foreslås ikke videreført.

Strl § 325 første ledd nr 2 til 5

Strl § 325 gjelder for offentlige tjenestemenn som ikke er ombudsmenn.

Strl § 325 første ledd nr 2 retter seg mot det å foreta en handling som på grunn av vedkommendes stilling er forbudt, for eksempel i henhold til lov eller instruks. Overtredelse vil representere brudd på tjenesteplikt.

Strl § 325 første ledd nr 3 rammer det å gjøre seg skyldig i utilbørlig opptreden mot noen under utførelse av offentlig tjeneste. Utilbørlig opptreden mot foresatte eller underordnede i anledning tjenesten dekkes av første ledd nr 4. Etter første ledd nr 5 straffes den offentlige tjenestemann (jf foran) som utenfor tjenesten utviser et forhold som gjør vedkommende uverdigg til eller som virker nedbrytende på den tillit eller aktelse som er nødvendig for stillingen.

I avsnitt 9.8.2 foran har kommisjonen redegjort for de avveininger som har ledet fram til kommisjonens standpunkt om å nøye seg med straffebestemmelser mot brudd på tjenesteplikter i tilknytning til utøving av offentlig myndighet. Det vises til denne drøftelsen. Standpunktet innebærer at offentlige tjenestemenns forgåelser i eller utenfor tjenesten som ikke rammes av utk §§ 22–1 til 22–3 om misbruk av offentlig myndighet eller av andre straffebud, avkriminaliseres og henvises til de alternative sanksjonene som gjelder for arbeidsforholdet. Strl § 325 første ledd nr 2 til 5 foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 327

Bestemmelsens første ledd rammer den som, skjønt det kunne skje uten særlig fare eller oppofrelse, unnlater på oppfordring å bistå en offentlig tjenestemann når hjelp er «fornøden til Afvendelse» av en forbrytelse eller ulykke, eller avholder en annen fra å yte slik bistand. Den som ellers uberettiget nekter noen offentlig tjenestemann sin bistand, straffes etter andre ledd.

I en rekke situasjoner foreligger det en handle- eller hjelpeplikt etter andre straffesanksjonerte bestemmelser. Det vises her til den generelle bestemmelsen om hjelpeplikt i strl § 387, som foreslås videreført i utk § 27–13 om forsømmelse av hjelpeplikt. Dette straffebudet foreslås å gjelde ikke bare når det foreligger fare for tap av menneskeliv, som i dag, men også når noen står i fare for å bli påført en betydelig skade på legeme eller helse. Videre kan nevnes vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 31, jf § 12, om plikter ved trafikkuhell, og brannvernloven 5. juni 1987 nr 26 § 36, jf §§ 14 fjerde ledd, 15 og 16. De to sistnevnte paragrafene gjelder henholdsvis varslings- og bistandsplikt i tilfelle brann. Siviltforsvarsloven 17. juli 1953 nr 9 § 2 første ledd inneholder en generell, straffesanksjonert bistandsplikt på det området loven regulerer.

Strl § 387 og straffebestemmelsene i særlovgivningen for brudd på ulike hjelpe- eller bistandsplikter synes å gjøre i alle fall strl § 327 andre ledd overflødig. Eksistensen av slike bestemmelser er også av betydning for vurderingen av paragrafens første ledd.

I Straffelovkommentaren bind III s 20 omtales hele bestemmelsen som praktisk helt uviktig, under henvisning til at det ikke synes å være avsagt en eneste høyesterettsdom hvor § 327 har vært anvendt. Heller ikke kommisjonen har funnet eksempler fra rettspraksis på at bestemmelsen har vært benyttet. Strl § 327 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 328 første ledd nr 3

Strl § 328 første ledd nr 3 rammer den som foretar en handling som alene kan foretas i henhold til en offentlig tjenestestilling som vedkommende ikke innehar.

Bestemmelsen må sees i sammenheng med strl §§ 129 og 328 første ledd nr 2, som videreføres i utk § 19–8 om uhjemlet myndighetsutøving mv, jf avsnitt 9.5.2 foran. Etter § 19–8 vil det fortsatt være straffbart offentlig eller i utilbørlig øyemed å utgi seg for offentlig tjenestemann eller uhjemlet utøve noen offentlig myndighet. Strl § 328 første ledd nr

3 har selvstendig betydning for tilsynelatende offentlige tjenestehandlinger som ikke regnes som utøving av offentlig myndighet. Kommisjonen ser ikke noen grunn til å opprettholde kriminaliseringen av slik atferd, ikke minst i lys av at den offentlige sektor i samfunnet etter hvert har blitt langt mer omfattende enn den var da straffeloven ble vedtatt, og at det i dagens samfunn er en mer glidende overgang mellom offentlig og privat virksomhet. Bestemmelsen, og for øvrig også strl §§ 129 og 328 første ledd nr 2, har vært lite brukt i praksis. Strl § 328 første ledd nr 3 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 329

Strl § 329 første ledd rammer den som, etter at pålegg om å begi seg rolig bort er forkynt av øvrigheten, forblir til stede eller medvirker til at noen annen forblir til stede i en samling av et større antall personer på offentlig vei eller plass eller på annet sted hvor de ikke er berettiget til å oppholde seg. Etter andre ledd straffes den som overtrer «de Forskrifter, som af Øvrigheden gives til Forebyggelse af Fare eller til Ordenens Opretholdelse» ved sammenstimlinger eller forsamlinger av en større menneskemasse.

Bestemmelsen har særlig vært anvendt ved en del politiske demonstrasjoner. Den vurderes som overflødig etter ikrafttreddelsen av politiloven 4. august 1995 nr 53. Etter politiloven § 5 har enhver plikt til «straks å rette seg etter de pålegg, tegn eller øvrige signaler som politiet gir» i medhold av bestemmelsene i lovens kapittel II. Denneplikten er straffesanksjonert i lovens § 30 nr 1. Politiet har en vid adgang til å forby opphold i bestemte områder, til å nekte personer adgang til eller pålegge dem å fjerne seg fra et nærmere angitt område, jf politiloven § 7.

Riktignok gjelder lydighetsplikten etter strl § 329 ikke bare overfor politiet, men overfor «Øvrigheden». Ifølge forarbeidene til straffeloven er «Øvrigheden ... en offentlig Autoritet med Myndighed til at virke for Ordenens Opretholdelse», jf SKM I 1896 s 155 i tilknytning til strl § 137. I praksis vil dette likevel først og fremst gjelde politiet. Særlovgivningen kan imidlertid statuere straffansvar utover politilovens bestemmelser. Her nevnes at brannvernloven 5. juni 1987 nr 26 § 19 gir brannsjefen ordensmyndighet inntil politiet er kommet til et brannsted, og myndighet til å nekte uvedkommende adgang innenfor avsperrret område. Overtreddelse av enkeltavgjørelser fastsatt i medhold av loven er straffbar etter § 36. Sivildforsvarsloven 17. juli 1953 nr 9 § 4 hjemler adgang for Kongen til

under sivilforsvarsberedskap å gi bestemmelser om den alminnelige ferdsel, orden og sikkerhet for offentlig sted og steder som er tilgjengelige for allmennheten. Overtreddelse av slike bestemmelser vil være straffbar etter sivilforsvarsloven § 62.

Strl § 329 første ledd har også selvstendig betydning i situasjoner der det foreligger sammenstimlinger av personer uten at vilkårene for å gripe inn etter politiloven er oppfylt. Det er imidlertid vanskelig å se noe behov for å opprettholde bestemmelsen av den grunn, jf for øvrig henvisningen til annen særlovgivning i avsnittet foran. Strl § 329 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 330

Bestemmelsen rammer for det første det å stifte eller delta i en forening som ved lov er forbudt. Det er ingen lovforbud mot bestemte foreninger i Norge i dag. Dersom slike lovforbud skulle bli vedtatt i framtiden, mener kommisjonen at straffebudet mot stiftelse av eller deltakelse i den aktuelle foreningen bør inntas i forbudsloven.

For det andre rammer bestemmelsen stiftelse eller deltakelse i en forening som har som formål å begå eller oppmuntre til straffbare handlinger. For straff bør det imidlertid etter kommisjonens syn kreves at gjerningspersonen selv har begått eller medvirket til de straffbare handlingene. I den utstrekning foreningen har tatt skritt til å begå slike handlinger, vil medlemskapet etter omstendighetene være tilstrekkelig til å statuere et straffettslig medvirkningsansvar for det enkelte medlemmet. Et slikt medvirkningsansvar vil også kunne komme på tale dersom foreningen begår straffbare *forberedelseshandlinger*.

For eksempel vil medlemskap i en organisasjon som planlegger forbrytelse mot menneskeheten, jf utk § 16-3, kunne rammes som medvirkning til avtale om en slik forbrytelse, jf utk § 16-4. Forutsetningen er at medlemmet har forsett, det vil si at vedkommende vet eller holder for overveiende sannsynlig at det pågår slik virksomhet i foreningens regi. Etter kommisjonens oppfatning er det derimot ikke ønskelig med et generelt straffebud mot medlemskap i foreninger som har dette til formål, men uten å ha tatt skritt til å realisere dette, når heller ikke foreningen på forhånd er forbudt ved lov.

De samme synspunktene gjelder for det tredje handlingsalternativet om stiftelse eller deltakelse i en forening hvor medlemmene forplikter seg til ubetinget lydighet mot noen. Forarbeidene begrunner dette handlingsalternativet med at en slik forpliktelse i realiteten også er en forpliktelse

til på forlangende å begå straffbare handlinger, jf SKM I 1896 s 266.

I henhold til den internasjonale konvensjonen 7. mars 1966 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering art 4 bokstav b er Norge forpliktet til å ha straffebestemmelser mot organisasjoner som fremmer og oppmuntrer til rasediskriminering, og deltakelse i slike organisasjoner. Konvensjonen er nærmere omtalt i forbindelse med utk § 20–4 om hets, jf avsnitt 9.6.2 foran. I forbindelse med ratifikasjonen av konvensjonen, jf Ot prp nr 48 (1969–70) s 10, ble det under henvisning blant annet til strl § 330 antatt at konvensjonens krav var tilfredsstilt på dette punktet. Straffelovkommisjonen mener det er tvilsomt om § 330 dekker konvensjonens krav, men viser til at konvensjonen art 2 nr 1 bokstav d synes å kreve lovgivningstiltak bare når omstendighetene i den enkelte stat nødvendiggjør det. Etter kommisjonens oppfatning er det ikke behov for slike lovforbud i Norge i dag, og dersom et slikt behov skulle oppstå senere, bør bestemmelsene om dette inntas i en særlov og myntes spesielt på de organisasjonene man mener det er grunn til å forby.

Strl § 330 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført. Forslaget bør for øvrig sees i sammenheng med kommisjonens forslag om å oppheve strl § 104 andre ledd, jf foran.

Strl § 332 tredje ledd

Strl § 332 tredje ledd rammer det å gi «offentlig Forestilling eller lignende uden Øvrighedens Tilladelse, hvor saadan er fornøden».

Bestemmelsen er overflødig ved siden av politiloven 4. august 1995 nr 53 § 30 nr 4. Strl § 332 tredje ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 334

Bestemmelsens første ledd retter seg mot hotellverter, hospitseiere mv. Den rammer det å unnlate å føre «lovbefalt fortegnelse» over gjestene, å unnlate å føre inn noen i fortegnelsen eller i en lovbefalt oppgave, eller å unnlate å legge fram fortegnelsen på øvrighetens forlangende. Andre ledd rammer gjesten som bevirker eller medvirker til at det ikke skjer noen innførsel i fortegnelsen, at det ikke blir avgitt melding eller oppgave, eller at opplysningene blir uriktige eller ufullstendige.

«Lovbefalt fortegnelse» over gjester i hoteller, pensjonater mv kreves etter utlendingsforskriften 21. desember 1990 nr 1028 § 150, som er hjemlet i utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 § 45 første ledd

bokstav a. Selv om strl § 334 første ledd tredje handlingsalternativ viser til «øvrigheten» og ikke til politiet, som er den som plikten etter utlendingsloven gjelder for, anser kommisjonen § 334 som overflødig ved siden av straffebestemmelsen i utlendingsloven § 47. Strl § 334 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 335

Bestemmelsen retter seg mot «den, som gjør sig en Næringsvei af at bistaa tjenestesøgende med Forskaffelse af Pladse eller Udvandrere med Forskaffelse af Befordring til Udlandet». De straffbare handlingene er å unnlate å føre fortegnelse over de «af ham saaledes bistaaede personer» i samsvar med regler gitt av Kongen, eller å nekte overfor «Øvrigheden» å legge fram fortegnelsen.

Privat arbeidsformidling og utleie av arbeidskraft er ikke lenger forbudt, jf sysselsettingsloven 27. juni 1947 §§ 26 og 27, som ble endret ved lov 4. februar 2000 nr 10, jf Ot prp nr 70 (1998–99). Departementet kan i medhold av disse bestemmelsene «fastsette nærmere vilkår for melding, rapportering, tilsyn, organisering og drift av utleievirksomheten», jf begges siste ledd. Slike regler er gitt i forskrift 20. desember 2000 nr 1392 om registrering mv for virksomheter som driver privat arbeidsformidling og utleie av arbeidstakere. Overtreddelser kan møtes med straff, jf lovens § 40 bokstav a. Etter kommisjonens oppfatning er det ikke i tillegg behov for en bestemmelse som strl § 335, og den foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 336

Strl § 336 retter seg mot pantelånervirksomhet. Bestemmelsen kommer også til anvendelse på «den, der som Næringsvei driver Kjøb mod Gjenløsningsret eller Handel med brugte Gjenstande», jf tredje ledd. Den straffbare handlingen etter første ledd er å unnlate å føre godkjent fortegnelse over de pantsatte gjenstandene mv, eller rettsstridig å nekte å utlevere en gjenstand «hvor der ingen Grund er til at betvile, at den er fravendt nogen ved en strafbar Handling». Etter andre ledd rammes pantelåner eller medhjelpere som «gjør urigtig Indførsel i Fortegnelsen» eller skjuler eller nekter å vise en pantsatt gjenstand for politiet, «eller giver urigtig eller ufuldstændig Meddelelse om en saadan».

Pantelånervirksomhet antas i dag å falle inn under finansieringsvirksomhetsloven 10. juni 1988 nr 40, mens brukthandel er regulert i brukthandel-loven 22. desember 1999 nr 105.

Det følger av politiloven 4. august 1995 nr 53 § 14 første ledd nr 7 at det i politivedtektene kan gis bestemmelser om politiets kontroll med pantelånnervirksomhet. Overtredelse er straffbar etter politiloven § 30 første ledd nr 4.

Formålet med brukthandeloven er å forebygge omsetning av stjalne eller ulovlig mottatte gjenstander og å lette politiets arbeid med å oppspore slike gjenstander. Loven hjemler politiets kontroll med brukthandelen. Overtredelse er straffbar etter lovens § 5.

Etter dette ser ikke kommisjonen grunn til å opprettholde en egen bestemmelse i straffeloven rettet mot unndragelse av gjenstander fra kontroll med pantelånnervirksomhet og brukthandel.

Strl § 336 første ledd nr 2 rammer som nevnt også rettsstridig vegring for å utlevere gjenstander som er fravendt noen ved en straffbar handling når «Øvrigheden», det vil her si politiet, gir pålegg om det. Denne bestemmelsen gjelder for pantelånere, bestyrere av pantelånerforretninger og de som driver næringsvei med handel med brukte ting. Etter strpl § 203 kan det tas beslag i ting som kan kreves utlevert av den fornærmede. Dette vil gjelde gjenstander som er fravendt noen ved en straffbar handling, jf strpl § 214. Politiet har adgang til å bruke makt for å gjennomføre beslaget. Dersom noen vegrer seg for å gi politiet adgang til det stedet der den gjenstanden som skal beslaglegges, befinner seg, rammes vegringen av strl § 326 nr 1, som foreslås videreført som utk § 19–2 om forulemping og hindring av en offentlig tjenestemann. Strl § 343 første ledd rammer blant annet det å skjule gods «hvor ... beslag er gjort». Beslag vil her også være straffeprosessuelt beslag, og det å nekte å ha besittelsen faller inn under handlingsalternativet «skjule». Strl § 343 første ledd foreslås videreført som utk § 19–13 om hindring av tvangsfullbyrding mv. Etter dette ser kommisjonen heller ikke grunn til å beholde regelen i strl § 336 første ledd nr 2.

Strl § 336 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 338

Strl § 338 rammer inngåelse av ekteskap eller partnerskap med tilsidesetting av de gjeldende bestemmelsene om prøving av vilkårene for ekteskap eller for registrering av partnerskapet, dispensasjon eller andre lovbestemte betingelser. Reglene om prøving av ekteskapsvilkårene står i ekteskapsloven 4. juli 1991 nr 47 §§ 6 til 10. Andre lovbestemte betingelser for ekteskap finner man i §§ 1 til 5. Partnerskapsloven 30. april 1993 nr 40 § 2 gir

reglene tilsvarende anvendelse for registrert partnerskap.

Normalt vil vigsleren sørge for at reglene om prøving av ekteskapsvilkårene mv blir gjort kjent for brudefolkene, og eventuelt nekte å foreta vigsel dersom reglene ikke er fulgt eller vilkårene for ekteskap ikke er oppfylt. Straffesanksjonen er derfor ikke nødvendig for å sikre en normal etterlevelse av reglene.

Etter kommisjonens oppfatning er det heller ikke av andre grunner nødvendig å ramme eventuelle brudd på reglene om prøving av ekteskapsvilkårene mv med straff, med mindre handlingen rammes av andre straffebud, for eksempel utk § 22–1 om misbruk av offentlig myndighet eller utk § 31–2 om dokumentfalsk.

Kommisjonen foreslår heller ikke å videreføre strl § 220, som rammer ekteskap eller partnerskap mellom nære slektninger i strid med ekteskapsloven § 3, og bigami i strid med ekteskapsloven § 4, jf partnerskapsloven § 2. Dersom § 338 ble videreført i sin nåværende form, ville bestemmelsen utisiktet få et videre anvendelsesområde enn i dag, ved at brudd på de nevnte reglene i stedet ville bli rammet av denne bestemmelsen.

Strl § 338 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 339

Strl § 339 nr 1 rammer den som «undlater at afgive lovbefålet Anmeldelse eller lovbefalede Oplysninger til offentlig Myndighed».

Bestemmelsen antas i dag å ha liten praktisk betydning. Årsaken til dette er at opplysningsplikt etter særlovgivningen – som er meget utbredt – som regel rammes av egne straffetrusler i de ulike særlovene. I NOU 2001: 1 Lov om personnavn s 49 og 50 framgår det riktignok at bestemmelsen hjemler straff for overtredelse av navneloven 29. mai 1964 nr 1 § 14, som blant annet bestemmer at den eller de som har foreldreansvaret, plikter å gi folkeregisteret melding om barnets fornavn innen seks måneder etter fødselen. Det framgår imidlertid at slike saker «bare rent unntaksvis» blir anmeldt og ender med bøteleggelse, og at det hender at barn blir stående registrert i folkeregisteret uten fornavn i flere år. I forlengelsen av et forslag på s 132 om å opprettholde strl § 337 uttales det følgende: «De øvrige straffebestemmelsene nevnt under pkt 3.13 regulerer ikke direkte bruk av ulovlige navn. Arbeidsgruppen har derfor ingen kommentarer til disse, bortsett fra at straffeloven § 339 nr 1 har sin selvstendige betydning bl.a. i å sanksjonere brudd på plikten til å melde fornavn og etternavn for bar-

net ... » Kommisjonen foreslår at strl § 337 overføres til navneloven, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor. Spørsmålet om manglende melding av barns fornavn bør være straffesanksjonert, kan etter omtalen i NOU 2001: 1 framstille seg som noe tvilsomt, og bør antakelig løses i forbindelse med en slik overføring, eventuelt som ledd i den helhetlige gjennomgåelsen av særlovgivningen som kommisjonen går inn for, jf avsnitt 11.5.10 nedenfor.

Kommisjonen er av den mening at det i utgangspunktet er god grunn til å ha straffetrusler bak pålegg om opplysningsplikter til det offentlige. På den annen side er dette neppe nødvendig i alle sammenhenger. Noen standardstraffetrusse, jf avsnitt 6.7 foran, egner seg derfor ikke i dette tilfellet. For virksomheter som krever offentlig tillatelse kan det for eksempel tenkes at muligheten for tilbakekall av tillatelsen er et tilstrekkelig virkemiddel mot brudd på opplysningsplikt. Et annet virkemiddel kan være tvangsmulkt. Se for øvrig avsnitt 4.2.4 foran, hvor kommisjonen på generelt grunnlag drøfter andre mulige rettsvirkninger av lovbrudd enn straff.

Det er unødvendig med et dobbelt sett av straffetrusler – både i straffeloven og i særlovgivningen – mot samme overtredelse. Når strl § 339 nr 1 foreslås sløffet i straffeloven, kan det føre til at man i noen tilfeller blir stående uten mulighet for straffereaksjon. Dette er etter kommisjonens oppfatning ikke nødvendigvis uheldig. Utkastet til ny straffelov forutsetter at det foretas en bred gjennomgåelse av særlovgivningen, også i forhold til kriminaliseringsspørsmål, jf avsnitt 11.5.10 nedenfor. I den sammenheng bør også behovet for straffetrusler tilsvarende strl § 339 nr 1 tas opp til drøftelse. Den foreslåtte opphevelsen av strl § 339 nr 2, jf nedenfor, nødvendiggjør uansett en slik gjennomgåelse.

Strl § 339 nr 2 rammer den som «overtræder nogen af offentlig Myndighed i Henhold til Lov og under Trusel med Straf given Forskrift».

Formålet med bestemmelsen var å sørge for at «man ikke bliver staaende magtesløs, fordi i en eller anden Lov Straffetruslen udeglemmes», jf SKM I 1896 s 268–269. Det er grunn til å regne med at det fortsatt er en rekke forskrifter som forankrer straffetrusse i strl § 339 nr 2, og at det således er en god del tilfeller der særloven som hjemler forskriften, ikke inneholder noe eget straffebud. I delutredning I s 128 uttalte den tidligere kommisjonen at man i en ny straffelov ikke bør ha med en bestemmelse som svarer til den generelle straffetrusse i strl § 339 nr 2. Her heter det blant annet:

«Kriminaliseringen i særlovgivningen skjer gjerne ved at det blir gitt en generell straffetrusse som retter seg mot alle overtredelser av loven og av de forskrifter som blir fastsatt i medhold av den. Det blir ofte ikke vurdert om det er behov for å ramme alle overtredelser med straff. Mye taler for at lovgiveren i større grad enn hittil nøye bør prøve om det er nødvendig å straffe alle overtredelser av en særlov eller av forskrifter som er gitt i medhold av loven. ... Det må dessuten kunne stilles krav om at Stortinget, når det gir fullmaktsloven, bestemmer om overtredelse av forskriftene skal rammes med straff. Hvis Stortinget mener det, bør det tas inn en straffetrusse i fullmaktsloven.»

Den nåværende kommisjonen slutter seg til disse synspunktene. Forslaget utløser et behov for å gjennomgå særlovgivningen med forskrifter, jf for øvrig foran i tilknytning til § 339 nr 1.

Strl § 339 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 340

Straffeloven § 340 rammer den som etter å ha funnet et bortkommet eller forlatt barn eller tatt til seg et barn som er gått vill, unnlater snarest mulig å melde fra om det til barnets foresatte eller politiet. Straffebudet er lite kjent og har derfor neppe hatt betydning for at folk i slike tilfeller opptre i overensstemmelse med den normen som forventes. Straffebehovet ved unnlatt melding er neppe påtrengende. Dersom barnet over tid holdes borte fra sine foreldre eller andre som har omsorgen for det, vil forholdet for øvrig kunne rammes av utk § 26–7 om unndragelse fra omsorg, eventuelt utk § 26–3 om frihetsberøvelse. Strl § 340 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 342 første ledd bokstav a

Strl § 342 første ledd bokstav a rammer den som vender tilbake til riket etter å ha blitt utvist herfra.

Bestemmelsen er overflødig ved siden av utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64. I forarbeidene til utlendingsloven ble opphevelse av daværende strl § 342 første ledd drøftet, men avvist under henvisning til at man da ville mangle hjemmel for å straffe utlending som returnerer etter å ha blitt utvist etter strl §§ 39 nr 7 og 39 a nr 6. Disse bestemmelsene er ikke foreslått videreført i straffeloven.

Strl § 342 første ledd bokstav a foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 345

Strl § 345 første handlingsalternativ rammer ulike former for skadeverk mot og borttakelse av oppslåtte, utlagte eller omsendte offentlige kunngjøringer. Etter andre handlingsalternativ i bestemmelsen straffes den som bevirker at budstikker ikke forsendes i rett tid.

Overtredelse av første handlingsalternativ antas å rammes av utk § 30–14 om ulovlig bruk av løsørengenstand eller av utk § 29–3 om lite skadeverk. Budstikkesystemet, som andre handlingsalternativ beskytter, gikk av bruk her i landet for omlag hundre år siden. Strl § 345 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 346 andre ledd

Strl § 346 andre ledd rammer den som bevirker eller medvirker til at noen unnviker eller urettmessig «borttages» fra anstalt eller annet sted, hvor vedkommende er «anbragt» av offentlig myndighet.

Alternativet «andet Sted» (enn anstalt) var ikke med i Straffelovkommisjonens utkast til straffeloven, men ble tilføyd av Justisdepartementet i Ot prp nr 14 (1900–01) med begrunnelsen:

«Departementet har fundet at burde foreslaa paragrafens sidste led formet saaledes, at det ogsaa kommer til at omfatte personer, som er udsatte hos private. Straffebudet vil da kunne anvendes ligeoverfor forældre, som af egen magtfuldkommenhed tager sine af vergeraadet udsatte børn fra disses pleieforældre eller forarsager deres rømning.»

Strl § 216 rammer de tilfellene der noen, herunder biologiske foreldre, unndrar mindreårige fra barnevernets omsorg etter at det i medhold av barnevernloven 17. juli 1992 nr 100 er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Dette vil gjelde hva enten den mindreårige er plassert i fosterhjem eller i institusjon som nevnt i barnevernloven § 4–14. Strl § 216 er, under noen tvil, foreslått videreført i kapitlet om vern av den personlige frihet og fred, jf utk § 26–7 om unndragelse fra omsorg. Det er ikke nødvendig å videreføre strl § 346 andre ledd for å ivareta den offentlige interessen i å beskytte gjennomføringen av vedtak om omsorgsovertakelse. Heller ikke hensynet til barnet tilsier en videreføring av bestemmelsen.

Bestemmelsen får anvendelse langt utover de tilfellene som er nevnt, men antas likevel å ha liten praktisk betydning, jf Straffelovkommentaren bind III s 90. Bistand eller medvirkning til at noen som

er undergitt lovlig frihetsberøvelse etter dom eller siktelse for en straffbar handling rømmer, vil være straffbar etter utk § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning eller § 19–5 om hjelp til rømning mv. Utover disse tilfellene, som også inkluderer frihetsberøvelse etter dom på forvaring, overføring til tvungen psykisk helsevern eller tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede, ser ikke kommisjonen noe behov for å straffesanksjonere slik unndragelse. Strl § 346 andre ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 347

Denne bestemmelsen rammer overordnede som unnlater å hindre sine underordnede i å begå forseelser i tjenesten. I likhet med strl § 139 tredje ledd foreslås bestemmelsen ikke videreført. Det vises til omtalen av strl § 139 tredje ledd.

Strl § 351

Første ledd i bestemmelsen rammer den som volder fare for ferdselen på offentlig sted, mens andre ledd rammer den som volder fare for ferdselen også på visse steder som ikke er offentlige i lovens forstand. Begge ledd knytter straffbarheten av fareforvoldelse til en rekke kasuistisk angitte måter å volde slik fare på, jf § 351 første ledd nr 1 til 7 og andre ledd, «paa saadan Maade som oven nævnt». I tillegg straffegges fareforvoldelse «ved anden lignende Adfærd».

Handlingsalternativene i § 351 første ledd er i hovedsak dekket av nyere særlovgivning. Det er stor grad av sammenfall mellom første ledd nr 1 og vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 3, samt forskrift 1. desember 1975 om forebygging av sammenstøt på sjøen (sjøveisreglene), jf sjøloven 24. juni 1994 nr 39 § 506. Videre gjelder første ledd nr 2, 4 og 5 forhold som er regulert i plan- og bygningsloven 14. juni 1985 nr 77, jf blant annet §§ 80, 83, 89, 103 og 104. For så vidt gjelder utleggelse av «fodangler», det vil si fotsakser, og anbringelse av «gildre», det vil si snarer, i første ledd nr 3, er disse fangstmetodene – med unntak av snarefangst av rype – forbudt, jf viltloven 29. mai 1981 nr 38 og forskrift 2. juli 1990 nr 600 om bruk av fangstredskaper. Strl § 351 første ledd nr 6 om unnlattelse av påbudte sikkerhetsforanstaltninger rammer forhold som normalt er sanksjonert i den loven eller forskriften som hjemler påbudet.

Selv om den nevnte særlovgivningen ansees å dekke det vesentlige av handlingsalternativene i strl § 351 første ledd nr 1 til 7, er det enkelte hand-

lingsalternativer som ikke er dekket. Det gjelder blant annet «stenkast» i første ledd nr 3, og unnlatelse av å reparere eller anmelde skade som gjerningspersonen selv har forårsaket, jf første ledd nr 7. En opphevelse av strl § 351 vil derfor medføre at en del uønsket atferd som kan straffes i dag, blir straffri.

Det er imidlertid ikke mulig å gi en uttømmende oppregning av alle handlinger som representerer en farevoldende atferd som er uønsket. Bestemmelsens nåværende oppregning av slike handlinger er allerede lang og uhåndterlig. Oppregningen må også suppleres med en rekke handlinger som ikke var påtenkt eller ikke vanlige da bestemmelsen fikk sin nåværende formulering. Dessuten virker det tilfeldig at bestemmelsen bare beskytter «ferdsel» mot fare, og bare på de steder som er offentlige eller angitt i § 351 andre ledd.

Kommisjonen har derfor vurdert om bestemmelsen bør videreføres i form av en generell straffetrussel mot det å sette andres liv eller helse i fare, men er kommet til at et slikt straffebud blir for vidt- og uønsket. Der hvor farevoldende atferd ikke dekkes av særlovgivningen, mener kommisjonen at det er tilstrekkelig at gjerningspersonen straffes dersom faren har materialisert seg, jf særlig utk § 27–11 om grovt uaktsomt betydelig legemsskade og § 27–12 om grovt uaktsomt drap. Dersom risikoen var tilstrekkelig stor og åpenbar for gjerningspersonen, kan også straffebud som krever forsett, være aktuelle. Kommisjonen mener at et straffebud rettet mot farevoldende atferd i alminnelighet ikke vil ha noen nevneverdig preventiv virkning ut over det som følger av disse andre bestemmelsene.

Strl § 351 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 352 andre ledd

Bestemmelsen rammer det å volde fare for brann ved uforsiktig omgang med ild eller brannfarlige stoffer (første handlingsalternativ) eller overtredelse av regler gitt ved lov eller i henhold til lov givne bestemmelser til vern mot brann eller sprengninger (andre handlingsalternativ). Første handlingsalternativ antas å være uten praktisk betydning på grunn av bestemmelsene i henholdsvis brannvernloven 5. juni 1987 nr 26 § 36, jf § 13, og brannfarligvareloven 21. mai 1971 nr 47 § 44, jf § 14. Andre handlingsalternativ henviser til reguleringer i særlovgivningen som selv har egne straffetrusler.

I NOU 1999: 4 Utkast til ny lov om brann- og eksplosjonsvern er de to ovennevnte lovene for

øvrige foreslått erstattet med en ny lov, som i § 12 inneholder en tilsvarende straffbelagt handlingsnorm.

Strl § 352 andre ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 353

Strl § 353 rammer den som overtrer et adgangsforsbud fastsatt av øvrigheten.

Bestemmelsen vurderes som unødvendig ved siden av politiloven 4. august 1995 nr 53 § 7 andre ledd, jf §§ 5 og 30 nr 1, jf omtalen av strl § 329 ovenfor. Selv om ordet «øvrigheten» ikke bare omfatter politiet, men også andre som utøver offentlig myndighet, vil det i praksis være overtredelse av adgangsforsbud fastsatt av politiet som straffes etter bestemmelsen. I Høyesteretts praksis synes bestemmelsen bare å ha vært brukt i forbindelse med demonstrasjonene mot utbygging av Alta-vassdraget tidlig på 1980-tallet, jf Rt 1981 s 679.

Strl § 353 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 354 første ledd

Strl § 354 første ledd rammer en rekke kasuistisk angitte tilfeller av fareforvoldelse. Ifølge Straffelovkommentaren bind III s 139 er leddet «praktisk helt uviktig». Reglene kommenteres enkeltvis i det følgende.

Bestemmelsen i § 354 første ledd nr 1 rammer den som volder fare «ved å forsømme sin bevoktningsplikt like overfor nogen sinnssyk eller ved å undlate å anmelde for politiet at en sinnssyk, som han har til forpleining eller under bevoktning, er rømt». I dag er det et spørsmål om helsepolitikk og medisinsk fagkunnskap hvilket tilbud man skal ha for mennesker med alvorlige sinnslidelser. Kommisjonen ser det ikke som noen oppgave for straffelovgivningen å regulere dette. Dersom en person med alvorlige sinnslidelser har rømt og den ansvarlige ikke foretar seg noe, kan vedkommende etter omstendighetene straffes for unnlatelse av å avverge en straffbar handling, jf utk § 21–6 om brudd på avvergingsplikt. Det er etter kommisjonens oppfatning liten grunn til å straffedømme allerede for fareforvoldelsen.

Strl § 354 første ledd nr 2 rammer den som volder fare ved rettsstridig å hisse, tirre eller skremme dyr. Dersom dyret går til angrep på en person, eller gjerningspersonen forsøker å framprovosere et slikt angrep, kan forholdet etter omstendighetene rammes av bestemmelsene om legemskrenkelser, jf utk §§ 27–1 til 27–4 og § 27–

11. Hvis det er gjerningspersonens forsett å plage eller skremme en annen, kan også utk § 26–10 om hensynsløs atferd etter omstendighetene komme til anvendelse. For øvrig anbefaler kommisjonen at normer for dyrehold inntas i særlovgivningen om dyr, for eksempel i dyrevernloven 20. desember 1974 nr 73 eller i den nye loven om hunder som er under utarbeidelse, jf omtalen av § 354 andre ledd i avsnitt 11.3.2 nedenfor.

Første alternativ i strl § 354 første ledd nr 3 rammer det å holde farlige dyr «ulovlig». Bestemmelsen må ansees som unødvendig ved siden av straffebestemmelsene i de aktuelle lovene, jf for eksempel midlertidig lov 4. juli 1991 nr 48 om forbud mot innførsel, hold og avl av farlige hunder § 8 og forskrifter i medhold av dyrevernloven § 30, jf § 31.

Andre alternativ i § 354 første ledd nr 3 rammer den som volder fare ved ikke på forsvarlig måte å sørge for uskadelliggjørelsen av farlige dyr som er i hans besittelse, og § 354 første ledd nr 4 rammer den som unnlater å anmelde til politiet at et farlig dyr er brutt løs fra ham eller henne, eller som i slike tilfeller unnlater å foreta hva han eller hun kan for å forebygge ulykke. «Uskadelliggjørelsen» etter § 354 første ledd nr 3 kan foregå ved munnkurv, binding, innesperring mv. Etter kommisjonens oppfatning kan slike forhold, også de som er nevnt i § 354 første ledd nr 4, reguleres på tilstrekkelig måte i politivedtektene, for eksempel ved å vedta forbud mot å la dyr gå løs på sted som er alminnelig beferdet, jf forskrift 27. september 1996 nr 932 om politivedtekt for Oslo §§ 4–2 og 4–3. Det vises også til begrunnelsen foran for ikke å videreføre § 354 første ledd nr 2.

Strl § 354 første jf tredje ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført. Bestemmelsens andre ledd foreslås overført til særlovgivningen, jf avsnitt 11.3.2 nedenfor.

Strl § 356

Bestemmelsen fastsetter bøtestraff for den som uten begjæring av «nogen Vedkommende» lager eller avhender nøkkel til fremmed lås, eller som lager eller overlater dirk til noen som ikke har lovlig bruk for den. Dersom gjerningspersonen handlet med «formodning» om at nøkkelen eller dirken ville bli brukt til straffbare handlinger, kan det anvendes fengsel inntil 6 måneder, jf andre ledd.

I praksis slår man ikke ned på slike handlinger, og kommisjonen er ikke kjent med at bestemmelsen har vært i bruk. Etter kommisjonens syn er det

tilstrekkelig at vedkommende etter omstendighetene vil kunne straffes for medvirkning til for eksempel et etterfølgende innbrudd, jf utk § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold og den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i utk § 3–2. Strl § 356 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 359

Strl § 359 første ledd nr 1 retter seg mot den som forsettlig eller uaktsomt «falholder» som næringsmidler for mennesker eller dyr eller som nytelsesmidler, gjenstander som på grunn av forfalskning, umodenhet, bedervethet, slett tilberedning eller oppbevaringsmåte eller av andre grunner er skadelige for sunnheten.

Første ledd nr 2 rammer den som «falholder» nærmere angitte gjenstander som inneholder stoffer som gjør dem skadelige for sunnheten.

Andre ledd rammer den som «forfærdiger» eller frambringer slike gjenstander som ledd i næringsvirksomhet.

Det finnes en rekke særlover som regulerer den virksomheten det her er tale om, jf omtalen av strl § 153 fjerde ledd foran. Kommisjonen ser derfor ikke noe behov for å videreføre strl § 359.

Strl § 360

Etter denne bestemmelsen rammes den som «falholder» eller avhender noe legemiddel som på grunn av «Bestanddelenes Slethed», uriktig tilvirkning eller av liknende grunner er skadelig for sunnheten, eller som ikke i tilbørlig grad besitter «de for samme Lægemiddel eiendommelige Egenskaber».

Bestemmelsen antas overflødig ved siden av moderne særlovgivning, jf legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 og apotekloven 2. juni 2000 nr 39, og foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 361

Denne bestemmelsen er et blankettstraffebud hvor handlingsnormene finnes i særlovgivningen. Den rammer overtredelse av «de her i Riget givne Forskrifter» om tilvirkning, forhandling eller oppbevaring av legemidler eller gift eller andre sunnhetsfarlige stoffer.

Bestemmelsen antas overflødig ved siden av legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 og apotekloven 2. juni 2000 nr 39, og foreslås ikke videreført.

Strl § 362

Strl § 362 nr 1 rammer den som «falholder» som ekte eller uforfalsket noe næringsmiddel for mennesker eller dyr eller noe nytelsesmiddel som er ettergjort eller forringet i verdi «ved Borttagelse af det tilhørende eller Tilsætning af fremmede Stoffe». Nr 2 rammer den som «forfærdiger» slikt nærings- eller nytelsesmiddel eller stoffer som er bestemt til «Forfærdigelse af samme», i hensikt å «falholde» eller la det «falholde» som ekte eller uforfalsket.

Bestemmelsen antas overflødig ved siden av den særlovgivning som gjelder for ulike næringsmidler, jf omtalen av strl § 153 fjerde ledd foran, samt produktkontrollloven 11. juni 1976 nr 79. Strl § 362 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 363

Bestemmelsen rammer den som «falholder» kunstig tilberedte næringsmidler for mennesker eller dyr eller nytelsesmidler under andre benevnelser enn det som er vanlig i handel ogandel.

Bestemmelsen antas å være overflødig ved siden av den særlovgivningen som gjelder for ulike næringsmidler, jf omtalen av strl § 153 fjerde ledd foran, og foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 364

Bestemmelsen rammer den som hensetter en annen i hypnotisk tilstand eller i avmakt, bevisstløshet eller liknende tilstand. Bestemmelsens andre ledd gjør unntak for vitenskapelige eksperimenter og sykebehandling som forestås av en lege eller psykolog. De handlingene som er straffbare i medhold av strl § 364, omfattes av definisjonen av legemsskade i utk § 27-3, jf strl § 229, men strl § 364 har den betydning at hypnose mv er forbudt også når den fornærmede (mediet) har samtykket i handlingen. I SKM I 1896 s 277 betegnes det som en samfunnssak av høy rang å hindre enhver lett-sindig omgang med hypnotiske eksperimenter, først og fremst med den begrunnelse at

«... Hensættelse i hypnotisk Tilstand i sig selv er *sundhedsskadelig*, at den særlig er farlig, idet den hertil benyttede mere og mere kommer under Hypnotisørens *Magt*, saaledes at han tilslut endog mod sin Villie kan hypnotiseres ved et Ord eller et Blik, at hypnotisering og da i Særdeleshed Frembringelse af en Klasse Individer, som man efter Behag naarsomhelst kan hypnotisere, indeholder den største Fare for saavel den Hypnotiseredes egen som andres

Retssikkerhed, idet enten de Hypnotiserede kan benyttes som villieløse Redskaber til Forbrydelser mod andre, eller Forbrydelse saare let kan øves mod dem selv, f. Ex. Voldtægt, der tilsyneladende fremstiller sig som et frivillig innrømmet Samleie, – en Fare, som yderligere forøges derved, at den Hypnotiserede er uden Erindring om den hypnotiske Tilstand eller den hypnotiske Suggestion og uden Følelse af denne Suggestions psykiske Tvang og saaledes ikke engang selv vil kunne give Vink med Hensyn til den sande Sammenhæng.»

Kommisjonen legger til grunn at synet på hypnose har endret seg betraktelig siden 1902, og at det i våre dager er liten grunn til at hypnose skal behandles annerledes enn andre legemsskader som den fornærmede har samtykket i. Forslaget til utk § 27-8 om samtykke fra den fornærmede, jf avsnitt 9.13.2 foran, vil innebære at hypnose mot en som samtykker, i stor utstrekning blir straffritt. Det samme gjelder frambringelse av avmakt, bevisstløshet eller liknende tilstand. Strl § 364 foreslås ikke videreført.

Strl § 365

Strl § 365 er et blankettstraffebud hvor handlingsnormene finnes i særlovgivningen. Bestemmelsen rammer overtredelse av bestemmelser gitt til «Betryggelse» av sunnheten eller sikkerheten i fabrikker, gruver, på jernbaner eller skip, i teatre, ved akrobatiske øvelser eller liknende, i gjestgiverier eller på andre samlingssteder.

Bestemmelsen antas å være overflødig. Bestemmelser til vern av sikkerhet og sunnhet på de områdene det her gjelder, vil man finne i den relevante særlovgivningen. Dette gjelder ikke bare handlingsnormene, men også straffetrukslene. Spesielt nevnes arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4, jf for eksempel lovens kapittel 2 om krav til arbeidsmiljøet, jf straffebestemmelsene i kapittel 14. Kommisjonen er av den oppfatning at eventuelle mangler i den strafferettslige særlovgivningen ikke for-svarer et så vidt omfattende straffebud som strl § 365, og bestemmelsen foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 367

Første alternativ i strl § 367 gjelder ettergjøring av penger eller verdipapirer som nevnt i strl § 178. Andre alternativ rammer den som «uden behørig Bemyndigelse» framstiller eller lager redskap eller gjenstand som tilkjennegir seg som bestemt til ettergjøring som nevnt i første alternativ.

Konvensjonen om falskmynteri av 20. april 1929 forplikter ikke Norge til å ha en slik bestemmelse, ettersom konvensjonen bare gjelder for «svikaktig» pengefalsk og forberedelse til pengefalsk, jf konvensjonens art 3.

Kommisjonen går inn for at ihendehaverpapirer likestilles med andre dokumenter, jf omtalen av strl § 178 foran. Dette innebærer at det ikke er aktuelt å videreføre regelen i strl § 367 første og andre alternativ når det gjelder slike papirer.

En stadig større andel av de forfalskede pengene som beslaglegges i dag, er produsert med pc-utstyr. Det dreier seg om utstyr som finnes i stadig flere private hjem. De som har adgang til slikt utstyr, trenger ikke spesiell kompetanse for å forsøke å ettergjøre en pengeseddel. Kommisjonen viker tilbake for å kriminalisere slike handlinger som nær sagt enhver kan foreta ved å eksperimentere med pc og scanner i hjemmet, og hvor produktet ikke er ment å komme utenfor husets fire vegger. Dersom de falske pengene blir brukt, vil de foreslåtte bestemmelsene om pengefalsk gi tilstrekkelig vern. Strl § 367 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 368

Bestemmelsen rammer «den, som uden behørig Bemyndigelse forfærdiger», det vil si lager eller framstiller, innen- eller utenlandsk offentlig segl, stempel eller merke, stempelpapir, stempelmerke eller postfrimerke.

Alternativene «stempelpapir» og «stempelmerke» er foreldet, jf dokumentavgiftsloven 12. desember 1975 nr 59.

Kommisjonen går som nevnt inn for ikke å videreføre strl § 186, som kriminaliserer tilsvarende handlinger når de er utført til forberedelse av dokumentfalsk. Det er da heller ikke naturlig å videreføre strl § 368. Dersom et segl eller stempel blir benyttet til å forfalske et dokument, vil forholdet etter omstendighetene kunne rammes av utk §§ 31–2 og 31–3 om dokumentfalsk.

Et frimerke er også å anse som et dokument og dermed vernet av straffebudene mot dokumentfalsk. Utgivelse av frimerker uten tillatelse rammes også av postloven 29. november 1996 nr 73 § 7, jf § 24. Kommisjonen ser på denne bakgrunn heller ikke noe behov for å opprettholde kriminaliseringen i strl § 368 for frimerkers del. Strl § 368 foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 369

Bestemmelsen rammer den som «blandt Almenheden udspreder» gjenstander som er så like mynter, pengesedler, stempelmerker, postfrimerker eller verdipapirer etter strl § 178 at forveksling lett kan finne sted.

Henvisningen til stempelmerker er foreldet, jf dokumentavgiftsloven 12. desember 1975 nr 59.

Når det gjelder de aktuelle verdipapirene, vises det til omtalen av strl §§ 178 og 367, som heller ikke foreslås videreført.

Hvis spredning av frimerkeimitasjoner skulle utgjøre et problem av en slik størrelsesorden at kriminalisering er nødvendig, bør det tas inn et forbud i postloven 29. november 1996 nr 73.

Kommisjonen har forespurt Norges Bank om bruk av pengeimitasjoner eller avbildninger av pengesedler representerer noe problem i dag. Sentralbanken opplyser i brev 29. oktober 1998 at forsøk på å betale med enkeltsidige eller sammenlimte utklipp av seddelbilder forekommer svært sjelden, og dessuten vil være lette å avsløre for ansatte i varehandelen eller restaurantbransjen. Heller ikke bruk av pengeimitasjoner som spres i reklameøyemed, er noe problem i praksis.

Strl § 369 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 370

Bestemmelsen rammer villedende markedsføring. Strl § 370 ansees overflødig ved siden av markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 § 17, jf § 2 første og andre ledd. Riktignok gjelder ikke dette andre punktum første alternativ – det å gi varer uriktig utseende av at de har industrielt rettsvern. Kommisjonen legger til grunn at en slik straffesanksjonert regel, i den grad det er behov for den, ikke hører hjemme i straffeloven, men i særlovgivningen. Strl § 370 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 371

Bestemmelsen rammer den som i rettsstridig hensikt utgir eller på annen måte benytter som ekte eller uforvansket en ettergjort eller forvansket skriftlig eller trykt uttalelse som framtrer som umiddelbart «hidrørende» fra en bestemt person.

Dette straffebudet synes lite brukt i praksis. Dersom utsagnet er et dokument i lovens forstand, vil overtredelsen kunne rammes av bestemmelsene om dokumentfalsk, jf Rt 1949 s 678. Etter omstendighetene vil også forholdet kunne straffes

som ærekrenkelse, jf utk § 26–12. Strl § 371 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 372 første ledd

Strl § 372 første ledd rammer det å utstede en skriftlig bevitnelse som inneholder usannhet, i hensikt å føre andre bak lyset angående omstendigheter av betydning for rettsforhold eller foretakelsen av rettshandler.

I de tilfellene der en usann skriftlig bevitnelse brukes til å utføre handlinger som er straffbare, vil de aktuelle straffebudene være tilstrekkelige. Heller ikke for andre tilfeller ser kommisjonen behov for bestemmelsen. Strl § 372 første ledd foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 373 nr 2 og 3

Bestemmelsen gjelder for avstemninger i «et Bo eller i et Foretagende, hvor Afgjørelse træffes ved Stemmeferien». Nr 2 rammer den som uberettiget deltar i avstemning eller avgir flere stemmer enn det tilkommer ham. Nr 3 rammer den som bevirker at utfallet av en avstemning forvanskens. Foreligger det forsett om vinning, vil bedrageribestemmelsen i utk § 32–1 kunne være anvendelig i mange tilfeller. Ut over slike tilfeller kan ikke kommisjonen se at det er behov for kriminalisering. Strl § 373 nr 2 og 3 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 383

Bestemmelsens første ledd rammer det å foranstalte eller yte husrom til lykkespill på offentlig sted. Det vises til omtalen av strl § 298, som foreslås opphevet under henvisning til lotteriloven 24. februar 1995 nr 11 § 17, jf § 6 første ledd, som rammer det å avholde lotteri uten tillatelse, § 17, jf § 16, som rammer pyramidespill mv, og penge-spilloven 28. august 1992 nr 103 § 15, jf § 2, som rammer det å formidle pengespill uten hjemmel i lov. Straffebestemmelsene rammer også medvirkning til slike overtredelser. Kommisjonen antar at det å yte husrom til lykkespill vil bli ansett som medvirkning. Dersom enkelte forhold som omfattes av strl § 383 første ledd, ikke kan rammes av de nevnte særlovene, bør eventuelt særlovene endres.

Andre ledd rammer det å delta i lykkespill på offentlig sted. I lotteriloven § 17, jf § 16, er deltakelse i pyramidespill mv gjort straffbar, mens straffebestemmelsen for andre ulovlige lotterier bare rammer den som avholder lotteriet, jf § 17 første ledd, jf § 6 første ledd. Kommisjonen mener at det

er liten grunn til å la straffeloven supplere særlovgivningens straffebestemmelser på dette punktet.

Strl § 383 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 384

Bestemmelsen rammer den som deltar i eller medvirker til slagsmål hvor noen omkommer eller tilføyes betydelig skade på legeme eller helbred. Det at noen omkommer eller tilføyes betydelig skade, er et objektivt straffbarhetsmoment. Utk § 27–8 regulerer blant annet i hvilken utstrekning legemsovertredelser begått med den fornærmedes samtykke er straffrie, og har dermed betydning for straffbarheten av slagsmål som begge/flere parter frivillig tar del i. Etter omstendighetene kan slagsmål også straffes etter utk § 20–1 om ordensforstyrrelse. Hvis deltakeren i slagsmålet ikke kan straffes som medvirker eller hovedperson etter bestemmelsene om legemsovertredelser og drap, bør vedkommende etter kommisjonens oppfatning heller ikke gjøres strafferettslig ansvarlig for at slike handlinger er begått av andre.

Strl § 384 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 385

Bestemmelsen rammer den som under slagsmål griper til kniv eller annet særlig farlig redskap. Kommisjonen antar at slike handlinger er tilstrekkelig dekket av andre straffebud. Overtredelsen kan etter omstendighetene rammes som forsøk på, eller trussel om, grov legemsskade, jf utk § 27–4, jf § 3–3, og eventuelt § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse. Dersom handlingen er foretatt på offentlig sted, vil også knivforbudet i utk § 21–1 om bæring av våpen på offentlig sted, som blant annet viderefører strl § 352 a, kunne komme til anvendelse. Det kan også være forbudt å være i besittelse av det aktuelle redskapet i henhold til våpenforskriften 25. januar 1963 nr 9722, del I A, jf våpenloven 9. juni 1961 nr 1 § 31. Strl § 385 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

§ 388

Bestemmelsen rammer foreldre, husbondsfolk og andre i «lignende stilling» som unnlater å yte en gravid kvinne i husstanden den nødvendige hjelp i anledning svangerskapet eller nedkomsten slik at hun hensettes i en nødlidende eller hjelpeløs tilstand. Forutsetningen er at hun i denne tilstanden

begår en forbrytelse mot fosterets eller barnets liv som utsetter dette for fare. Straffebudet er preget av en annen sosial virkelighet enn den vi har i dag, jf omtalen av strl § 240 ovenfor. Strl § 388 foreslås ikke videreført.

§ 389

Bestemmelsen rammer den samme personkrets som § 388 når gjerningspersonen på tross av sin kunnskap eller mistanke om at en kvinne i husstanden hemmeligholder sitt svangerskap, unnlater å henvende seg til henne og dette får slike følger som nevnt i § 388. Det vises til omtalen foran av strl §§ 240 og 388. Strl § 389 foreslås ikke videreført.

Strl § 397

Paragrafen kriminaliserer overskridelse i forhold til medberettigede av retten til å utøve rådighet over fast eiendom. Hvor langt retten går, kan bero på kontrakt, sedvane eller lov. Ifølge forarbeidene til straffeloven var denne bestemmelsen ment å være et supplement når andre bestemmelser ikke kommer til anvendelse. I rettspraksis ser man eksempler på at den typisk er anvendt ved strid om veiretter. Kommisjonen mener slike tvister bør løses sivilrettslig. Strl § 397 foreslås ikke videreført.

Strl § 399

Bestemmelsen gir anvisning på en lavere straffesamme (3 måneder) enn ellers ved underslag, tyveri og naskeri av nærmere angitte naturprodukter, såsom sand, mineraler, torv, treavfall mv i skog, mark eller eng, samt tang, ville østers eller skjell i vann, fjære eller strand. Dersom gjenstandens verdi er mer betydelig, heves rammen til 6 måneder. De overtredelsene som er nevnt i straffebudet, vil fortsatt være straffbare etter de alminnelige bestemmelsene om tyveri mv. Det er tale om bestemmelser som alle vil ha liten overtredelse som eget straffalternativ. Det ansees da ikke nødvendig med en spesialbestemmelse for tilfellene i strl § 399. Bestemmelsen foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 401

Etter strl § 401 er det straffbart å søke å avholde eller hindre andre fra å by ved offentlig kjøp eller salg dersom dette skjer i uberettiget vinnings hensikt og ved framkallelse av falske forestillinger, ved gaver eller liknende. Kommisjonen kan ikke se at

det er noe behov for et slikt straffebud i dag. Strl § 401 foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 404

Etter strl § 404 straffes den som tross forbud sammenblander betrodde penger eller verdipapirer med egne midler eller på annen måte disponerer over dem i strid med gyldig fastsatte regler. Straffebudet er ment å beskytte den formelle orden i forbindelse med oppbevaring eller forvaltning av betrodde midler. Det antas lite brukt. Bestemmelsen går langt i å statuere straffansvar. Dersom det på enkelte områder er et særlig behov for straff som sanksjonsmiddel for en slik ordensmessig overtredelse, bør dette løses i den enkelte særlov. Bestemmelsen er relevant i forhold til advokater, men anvendes lite i praksis. Her foreligger det imidlertid muligheter for andre sanksjoner, såsom reaksjoner fra disiplinærnemnd og tap av bevilling. Eiendomsmeglere som sammenblander egne og betrodde midler, vil etter omstendighetene kunne straffes i medhold av eiendomsmeglingsloven 16. juni 1989 nr 53 §§ 2–4 nr 2 og 5–2, jf eiendomsmeglingsforskriften 20. mars 1990 nr 177 § 3–3. Strl § 404 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 405

Strl § 405 første ledd rammer den som i tilfeller der en vares pris eller vederlaget for et arbeid eller en ytelse er gyldig fastsatt av offentlig myndighet, krever eller mottar som betaling mer enn det fastsatte. Overtredelser av bestemmelser om maksimalpriser er straffesanksjonert i pristiltaksloven 11. juni 1993 nr 66 § 4. Strl § 405 første ledd framstår da som unødvendig.

Kommisjonen foreslår heller ikke videreført kriminaliseringen i bestemmelsens andre ledd, som rammer den som i en overenskomst betinger seg noen fordel som det er forbudt å avtale. Bestemmelsen synes ikke å ha vært tatt i bruk, og det må antas at den i dag har en snever, men høyst uklar rekkevidde.

Strl § 405 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 406

Etter strl § 406 rammes, for så vidt ikke strengere straff er bestemt, rettsstridige handlinger hvorved noen søker å unndra seg eller andre offentlige skatter eller avgifter. Strafferammen er bot, i gjentakelsestilfeller bot eller fengsel inntil 4 måneder.

Unndragelse av skatter og avgifter vil ofte oppfylle gjerningsinnholdet i straffelovens bedrageribestemmelser. Ved vedtakelsen av gjeldende straffelov var det imidlertid lovgivers ønske at skatte- og avgiftsunndragelser ikke skulle straffes som bedrageri, men etter atskillig mildere bestemmelser i særlovgivningen. Siktemålet med § 406 var å forhindre «den Urimelighed, at medens de fleste Avgiftsunndragelser og Besvigelser straffes med betydelig mindre Straffe end Bedrageri, bliver enkelte, i Almindelighed netop de saa ubetydelige, at man har undladt eller glemt om dem at træffe særlig Bestemmelse, at straffe som Bedrageri», jf SKM I 1896 s 293. Bestemmelsen skulle altså sikre at skatte- og avgiftsunndragelser ikke i noe tilfelle skulle straffes som bedrageri, men enten etter særlovgivningen eller etter § 406.

Bestemmelsen har likevel ikke vært til hinder for at enkelte avgiftsunndragelser er blitt straffet etter de alminnelige bedrageribestemmelsene, jf Rt 1985 s 1077 og Rt 1995 s 250 og s 293. Her gjaldt det unndragelse av henholdsvis engangsavgift ved innførsel av motorkjøretøy etter motorkjøretøy- og båtagiftsloven 19. juni 1959 nr 2 og tobakksavgift etter særavgiftsloven 19. mai 1933 nr 11. Unndragelsene skjedde ved inngivelse av uriktige opplysninger.

Etter kommisjonens oppfatning bygger § 406 på et foreldet syn på straffverdigheten av skatte- og avgiftsunndragelser. Slike overtredelser kan bestå i å lure unna meget betydelige beløp fra samfunnsfellesskapet. Det er liten grunn til å betrakte skatte- og avgiftsunndragelser som mindre alvorlige enn andre vinningsovertredelser, derunder bedrageri. For så vidt gjelder ligningsovertredelser, er dette allerede kommet til uttrykk i lovgivningen ved at strafferammen for de groveste overtredelsene ble hevet til 6 års fengsel ved lov 10. april 1992 nr 32.

Strl § 406 har ingen plass i en moderne straffelov, og foreslås ikke videreført. Forslaget må sees i sammenheng med kommisjonens forslag om nye, generelle regler om skatte- og avgiftssvik i utk §§ 32–4 til 32–6, jf avsnitt 9.18.2 foran.

Generelt om strl kap 41 om forseelser med hensyn til privat tjenesteforhold (strl §§ 409 til 413)

Strl kap 41 inneholder straffebestemmelser som retter seg mot partene i et arbeidsforhold. I noen grad gjelder det for områder som reguleres i arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4. Ved innføringen av arbeidsmiljøloven ble det gitt uttrykk for at tilsvarende straffebestemmelser ikke fantes i den tidligere arbeidervernloven, og heller ikke

ville bli foreslått i arbeidsmiljøloven, jf Ot prp nr 3 (1975–76) s 89.

Kommisjonen ser ikke noen grunn til å opprettholde i straffeloven bestemmelser som regulerer forholdet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. Dette er forhold som med fordel bør løses sivilrettslig, jf kommisjonens standpunkt til spørsmålet om straffansvar for overtredelse av tjenesteplikter i offentlig tjeneste, som er behandlet i avsnitt 9.8.2 foran. Skulle det i det hele tatt være behov for sanksjoner i form av straff for noen av de handlingene det her gjelder, bør det skje i særlovgivningen og ikke i straffeloven.

Strl § 409

Bestemmelsen rammer den som uten lovlig eller «antagelig» grunn unnlater å tiltre eller forlater en tjeneste som vedkommende har forpliktet seg til.

Dette er en handlingstype som ikke bør være straffesanksjonert. En straffetrussel vil under enhver omstendighet ikke høre hjemme i straffeloven, men eventuelt i arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4. Strl § 409 foreslås ikke videreført.

Strl § 410

Etter strl § 410 straffes den som rettsstridig nekter å motta noen i eller avskjediger noen fra sin tjeneste. Her blir vurderingen den samme som for strl § 409. Strl § 410 foreslås ikke videreført.

Strl § 411

Strl § 411 rammer det å nekte den som er antatt til tjeneste, opptakelse i sitt hus eller å bortvise vedkommende fra huset og derved utsette vedkommende for fare eller særlig forlegenhet. Straffebudet har ingen praktisk betydning i dag, og foreslås ikke videreført.

Strl § 412

Bestemmelsens første ledd rammer en arbeidstakers overtredelse av sine tjenesteplikter, mens andre ledd rammer arbeidsgiver som vegrer seg for til rett tid å betale lønn eller andre skyldige ytelser, unnlater å gi attest, eller for øvrig gjør seg skyldig i slett forhold overfor en tjenestepliktig som er tatt opp i vedkommendes husstand.

Unnlatelse av å utbetale lønn er straffbar etter arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4 § 85, jf § 55 nr 2. Gjelder det feriepenger, finnes det imidlertid ikke tilsvarende straffebestemmelse i ferieloven

29. april 1988 nr 21. Dersom det er behov for straff, bør dette reguleres i ferieloven.

Unnlatelse av å gi attest er også straffbar etter arbeidsmiljøloven § 85, jf § 68.

Utover disse tilfellene er det ikke grunn til å ha straffebestemmelser – i hvert fall ikke i straffeloven – mot handlinger som omhandlet i strl § 412. Bestemmelsen foreslås derfor ikke videreført.

Generelt om strl kap 43 om forseelser forøvet ved trykt skrift (strl §§ 428 til 436)

Kommisjonen går inn for at de fleste av bestemmelsene i strl kap 43 tas ut av straffeloven. Flere av bestemmelsene må ansees som unødvendige i dagens samfunn. Enkelte av bestemmelsene inneholder handlingsnormer som kan ha en berettigelse, men som ikke bør være sanksjonert med straff. Spørsmålene om hvorvidt enkelte av reglene bør beholdes i annen lovgivning, og om de eventuelt bør forandres med tanke på nye medier, ligger utenfor kommisjonens mandat. I motsetning til Danmark, som har en egen lov om medieansvar (lov 6. juni 1991 nr 348), mangler Norge en særlovgivning som er egnet til å inneholde en regulering av de spørsmålene reglene gjelder. I Ytringsfrihetskommisjonens utredning er det på s 97 og 187 tatt til orde for at det settes i gang et slikt lovgivningsarbeid. For øvrig vises det til omtalen under hver enkelt bestemmelse nedenfor.

Fra strl kap 43 velger kommisjonen bare å beholde to straffebud. Dette gjelder for det første strl § 431, jf omtalen av utk § 21–7 om redaktøransvaret i avsnitt 9.7.2 foran. I den sammenheng foreslås også definisjonen i strl § 436 videreført, men da som en del av utk § 21–7. For det andre foreslår kommisjonen å videreføre strl § 433. Denne bestemmelsen er nødvendig for gjennomføringen av rettsavgjørelser om inndragning og beslag av trykte skrifter. Bestemmelsen foreslås videreført i utk § 19–15 om utbredelse av beslaglagt eller inndratt informasjon, jf avsnitt 9.5.2 foran.

Strl § 428

Etter strl § 428 er det straffbart ikke å oppgi trykkerens navn eller firma og trykkestedet i trykt skrift. Bestemmelsen skal lette kontrollen med trykte skrifter. Dels skal politiet kunne finne trykkeren, for eksempel for å beslaglegge opplaget, og dels skal det være mulig via trykkeren å finne fram til utgiveren. Disse formålene er etter kommisjonens oppfatning ikke tilstrekkelige som begrunnelse for en straffesanksjon. Det er lite tenkelig at noen skulle bli straffet for overtredelse av bestemmelsen

dersom skriftet ellers har et akseptabelt innhold. Og straffetrusselen har antakelig liten virkning på den som bevisst ønsker å spre et trykt skrift med ulovlig innhold. Strl § 428 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 429

Etter strl § 429 er det straffbart for redaktøren og forleggeren av et blad eller tidsskrift å unnlate å oppgi i skriftet hvem som er redaktør, eller å oppgi en annen person enn den virkelige redaktøren. Her gjør i det vesentlige de samme betraktningene seg gjeldende som foran under § 428. Dersom skriftets innhold gir grunnlag for sanksjoner mot redaktøren, er det neppe grunn til å supplere sanksjonene med en straff for at redaktørens navn ikke var oppgitt. Strl § 429 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 430

Strl § 430 pålegger redaktøren av et blad eller tidsskrift å oppta imøtegåelser av påstander som er framsatt i bladet eller tidsskriftet. Det er rimelig at det bør være en viss adgang til å imøtegå slike påstander. Regelen må imidlertid ansees som en del av presseetikken, og etter kommisjonens oppfatning er den lite egnet til å sanksjoneres med straff. Mer egnede sanksjoner på dette området er erstatning eller oppreisning eller at bladet eller tidsskriftet pålegges å innta imøtegåelsen, jf det som er sagt generelt om strl kap 43 ovenfor. Strl § 430 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 430 a

Strl § 430 a pålegger redaktøren av blad eller tidsskrift å innta domsslutning, domsgrunner eller forlik i ærekrenkelsessak. Straffelovrådet har behandlet bestemmelsen i NOU 1995: 10, Reformen innen injurielovgivningen, og foreslått den endret ved at det i stedet skal kunne kreves at bladet eller tidsskriftet inntar et dekkende sammendrag av dommen eller forliket. Straffelovrådet fant derimot ikke å kunne gå inn for en opphevelse av bestemmelsen. Kommisjonen er enig i at det bør være adgang til å få inntatt et sammendrag av et forlik eller en fellende dom, men oppfatter også dette som et spørsmål om presseetikk, som er lite egnet til å sanksjoneres med straff, jf omtalen generelt av strl kap 43 og de alternative sanksjonsformene som er angitt i omtalen av strl § 430 ovenfor. Strl § 430 a foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 432

Bestemmelsen rammer det å gjengi rettsforhandlinger eller andre myndigheters forhandlinger på en slik måte at gjengivelsen framtrer som grovt uriktig eller grovt misvisende. Kommisjonen kjenner ikke til at bestemmelsen har vært i bruk i nyere tid, selv om det er lite tvilsomt at den brytes. Den er begrunnet med at uriktige gjengivelser kan svekke tilliten til rettsapparatet eller andre offentlige myndigheter. Straffesanksjonen er neppe egnet til å fremme en slik tillit, og harmonerer dårlig med de vide rammer ytringsfriheten bør ha på dette området. Strl § 432 foreslås derfor ikke videreført.

Strl § 434

Strl § 434 rammer den utgiver av offentlig blad, tidsskrift eller flygeblad som unnlater å sende politiet et eksemplar, når utdelingen eller forsendelsen er påbegynt. I andre ledd innskrenkes anvendelsesområdet, slik at bestemmelsen i hovedsak kan anvendes på den periodiske pressen. Bestemmelsen later til å være gått ut av bruk, og kommisjonen oppfatter det som lite aktuelt at politiet i dagens samfunn skulle foreta en slik kontroll med utgitte skrifter som bestemmelsen er ment å muliggjøre. Strl § 434 skal også ivareta et dokumenteringsbehov for ettertiden, men dette behovet er i dag dekket av lov 9. juni 1989 nr 32 om avleveringsplikt for

allment tilgjengelege dokument. Bestemmelsen foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Strl § 435

Strl § 435 er en særskilt inndragningshjemmel. Betydningen av strl § 435 må sees i lys av at det bare er strl § 433 som foreslås videreført av de bestemmelsene det henvises til i paragrafen, jf foran i kapitlet her. Behovet for bestemmelsen har sammenheng med at strl § 38 bare gir hjemmel for å inndra et trykt skrift av «forbrytersk» innhold. Lovbrudd som i dag regnes som forseelser, vil derfor ikke kvalifisere for inndragning etter den bestemmelsen. Kommisjonen foreslår imidlertid å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser, jf avsnitt 7.4 foran. I delutredning V s 203 foreslås det for øvrig en omformulering av bestemmelsen om inndragning av trykt skrift, som gjør spesialhjemmelen for inndragning i strl § 435 overflødig uavhengig av om skillet mellom forbrytelser og forseelser blir opphevet, jf tidl utk § 78. Den nåværende kommisjonen foreslår at inndragning av trykt skrift og andre informasjonsbærere, jf utk § 13–10 første ledd, vurderes etter de generelle inndragningsreglene i utk § 13–3 om inndragning av ting og § 13–4 om forebyggende inndragning, jf avsnitt 8.13.11 foran. I motsetning til disse bestemmelsene er inndragningen etter strl § 435, jf § 433, riktignok obligatorisk, men heller ikke dette gir tilstrekkelig behov for å videreføre særregelen. Strl § 435 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

Kapittel 11

Forslag til endringer i og virkninger på annen lovgivning

11.1 Forslag fra Lovstrukturutvalget

11.1.1 Innledning

Kommisjonen ble i tilleggsmandatet fra 1994, jf avsnitt 2.1 foran, uttrykkelig bedt om å «vurdere de straffebud som er nevnt i punkt 9.49 i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket», hvor Lovstrukturutvalget anbefalte at følgende lover ble vurdert inkorporert i straffeloven:

- lov 3. august 1897 nr 2 om møteplikt til Stortinget,
- lov 25. juni 1926 nr 4 om straff for å delta i og medvirke til smugling på andre land,
- lov 19. mars 1937 nr 1 om forholdsregler for å hindre deltagelse i krig i fremmed land,
- lov 16. april 1937 om fullmakt for Kongen, eller den han gjev fullmakt, til å forby at norske skip blir nytta til å føra folk som eslar seg i krig, våpen, loty, fly eller partar derav til framandland,
- lov 13. mai 1937 nr 1 om forbud mot å bære uniform m.v.,
- lov 12. juni 1981 nr 68 om forbud mot profesjonell boksing,
- lov 12. juni 1987 nr 57 om forbud mot fallskjermhopping m.v. innenfor visse fjellområder.

Når det gjelder uniformsforbudsloven, ble det imidlertid også påpekt at «loven nå har utspilt sin rolle og at den bør oppheves», jf s 232 i utredningen.

Utvalget mente videre at lov 17. mars 1916 om straff for internerte militære burde vurderes innarbeidet i militær straffelov 22. mai 1902 nr 13. Det ble også foreslått å vurdere en opphevelse av lov 22. mai 1953 nr 3 om endring i lovgivningen om rettighetstap. Dessuten mente utvalget at straffelovens ikrafttredelseslov 22. mai 1902 nr 11 i nødvendig utstrekning burde innarbeides i annen lovgivning, herunder straffeloven, og at loven for øvrig kunne oppheves.

I forbindelse med gjennomgåelsen av politilovgivningen ga utvalget også uttrykk for at løsgjengerloven 13. mai 1900 nr 5 under gitte forutsetninger kunne oppheves, jf s 230 i utredningen. Blant

annet ble det antydnet en overføring til straffeloven når det gjaldt §§ 17, 22 og 24.

11.1.2 Kommisjonens vurderinger

Flere av de lovene utvalget foreslo å innarbeide i straffeloven, foreslår kommisjonen i stedet å oppheve, jf avsnitt 11.4.2 nedenfor. Dette gjelder

- lov 3. august 1897 nr 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Stortinget, jf avsnitt 11.4.2.1 nedenfor,
- lov 25. juni 1926 nr 4 om straff for å delta i og medvirke til smugling på andre land, jf avsnitt 11.4.2.5 nedenfor,
- lov 19. mars 1937 nr 1 om forholdsregler for å hindre deltagelse i krig i fremmed land, jf avsnitt 11.4.2.7 nedenfor,
- lov 16. april 1937 om fullmakt for Kongen, eller den han gjev fullmakt, til å forby at norske skip blir nytta til å føra folk som eslar seg i krig, våpen, loty, fly eller partar derav til framandland, jf avsnitt 11.4.2.8 nedenfor,
- lov 22. mai 1953 nr 3 om endring i lovgivningen om rettighetstap, jf avsnitt 11.4.2.11 nedenfor.

Når det gjelder lov 3. august 1897, foreslår imidlertid kommisjonen at § 2 overføres til straffeloven og innarbeides i utk § 24–1 om uriktig forklaring, jf avsnitt 11.2.2.5 nedenfor.

I tråd med utvalgets anbefalinger foreslår kommisjonen også å oppheve

- lov 13. mai 1900 nr 5 om Løsgjænger, Betleri og Drukkenskap, jf avsnitt 11.4.2.2 nedenfor,
- lov 22. mai 1902 nr 11 om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttræden, jf avsnitt 11.4.2.3 nedenfor,
- lov 13. mai 1937 nr 1 om forbud mot å bære uniform m.v., jf avsnitt 11.4.2.9 nedenfor.

Løsgjengerloven §§ 17 og 24 foreslås likevel beholdt. Kommisjonen går inn for at bestemmelsene overføres til henholdsvis straffeloven og til en

passende særlov, jf avsnittene 11.2.2.6 og 11.3.3 nedenfor. Også når det gjelder straffelovens ikraft-tredelseslov, antyder kommisjonen en videreføring av §§ 10 og 12 i andre særlover, jf avsnitt 11.3.4 nedenfor.

Kommisjonen er enig med Lovstrukturutvalget i at lov 17. mars 1916 om straff for internerte militære bør vurderes innarbeidet i den militære straffeloven. Som nærmere omtalt i avsnitt 9.3 foran er det imidlertid nedsatt et særskilt utvalg for å gjennomgå disse lovene i sammenheng med strl kap 8, jf utk kap 17 om statens selvstendighet og sikkerhet.

Heller ikke lov 12. juni 1981 nr 68 om forbud mot profesjonell boksing foreslås innarbeidet i straffeloven. Det dreier seg her om straffebud som har svært lave strafferammer, og som henvender seg til en begrenset krets. Begge disse momentene taler mot en overføring av bestemmelsene til straffeloven. Etter kommisjonens oppfatning er heller ikke interessene som vernes av loven så generelle at de tilsier en overføring. Ved lov 15. juni 2001 nr 73 om annen organisert kampaktivitet som tillater knockout har for øvrig også amatørboksing mv blitt forbudt. Loven trådte i kraft 1. januar 2002. Slik aktivitet kan imidlertid godkjennes i medhold av lovens § 1, jf forskrift 31. august 2001 nr 1013.

Det kan etter kommisjonens oppfatning reises spørsmål ved berettigelsen av en slik straffesanksjonert regulering av idrettslige aktiviteter. Kommisjonen vil i den forbindelse også peke på at samtykke til legemskrenkelser og vanlige legemsskader ellers virker straffriende, både etter gjeldende rett, jf strl § 235 første ledd, og etter kommisjonens forslag, jf omtalen av utk § 27–8 i avsnitt 9.13 foran. I hvilken grad slik kampaktivitet skal være tillatt i Norge, framstår imidlertid som et utpreget politisk spørsmål, og Stortinget har gjentatte ganger avvist forslag om å oppheve lov om forbud mot profesjonell boksing, senest i Innst O nr 67 (1997–98). Kommisjonen viker på denne bakgrunn tilbake for å foreslå noen endring i gjeldende rett.

Lov 12. juni 1987 nr 57 om forbud mot fallskjermhopping foreslås også beholdt som en egen særlov. Det taler sterkt mot en overføring av loven at den har et svært begrenset anvendelsesområde. Loven gir bare en *adgang* til å forby fallskjermhopping, og hjemmelen er så vidt kommisjonen kjenner til, bare benyttet ved kgl res 12. juni 1987 nr 495 om forbud mot fallskjermhopping mv i Trolltindane. Det taler også mot å overføre loven at det bare kan idømmes bøtestraff i medhold av straffebestemmelsen, og at det ikke foreligger (publisert) rettspraksis i tilknytning til loven.

11.2 Overføring av straffebud fra særlovgivningen til straffeloven

11.2.1 Innledning

Som nærmere beskrevet i avsnitt 2.4.4 foran har ikke kommisjonen i denne omgangen hatt foranledning til å vurdere fullt ut hvilke straffebud som bør overføres fra særlovgivningen til straffeloven. Enkelte av bestemmelsene i særlovgivningen har likevel blitt vurdert av kommisjonen med tanke på slik overføring. Ved utvelgelsen av bestemmelser som foreslås overført, har kommisjonen først og fremst forholdt seg til de forslagene som ble fremmet av den tidligere kommisjonen i delutredning I s 77. I tillegg er det føyd til bestemmelser som etter den nåværende kommisjonens oppfatning bør plasseres i straffeloven.

I dette avsnittet gis det en omtale og begrunnelse for hvert enkelt overføringsforslag. En mer utfyllende omtale av forslagene til nye bestemmelser i straffeloven gis i kapittel 9 foran. I kapittel 6 foran foretar kommisjonen en generell drøftelse av hvilke hensyn som generelt er relevante ved vurderingen av om straffebud bør plasseres i straffeloven eller særlovgivningen.

11.2.2 De enkelte straffebudene

11.2.2.1 Straffebud om taushetsplikt

Kommisjonen foreslår i utk § 23–1 en standardstraffetrussel mot brudd på taushetsplikt, som skal erstatte samtlige ordinære, straffbelagte taushetspliktsbestemmelser i særlovgivningen. Forslaget om bruk av standardstraffetrusler er på generelt grunnlag omtalt i avsnitt 6.7 foran.

Den foreslåtte bestemmelsen svarer til strl § 121, med den forskjellen at den skal ramme ethvert straffbart brudd på taushetsplikt, ikke bare de tilfellene hvor gjerningspersonen er offentlig ansatt. Det synes i dag noe tilfeldig om overtredelser av særlovgivningens bestemmelser om taushetsplikt straffes etter strl § 121, jf utk § 23–1, eller etter en straffebestemmelse i den aktuelle særloven. Noen særlover har en henvisning til strl § 121, andre ikke. I de sistnevnte tilfellene vil det ofte gjelde en generell straffetrussel i vedkommende særlov. Skyldkrav, strafferamme, behovet for forsøksstraff og eventuelt medvirkningsansvar framstår da ikke sjelden som lite overveiet i forhold til de enkelte handlingsnormene i loven – her brudd på taushetsplikt. Forslaget her vil innebære at brudd på taushetsplikt skal reguleres likt i alle tilfeller hvor slik overtredelse gjøres straffbar i særlo-

ven. Den foreslåtte standardstraffetrusselen i utk § 23–1 er nærmere omtalt i avsnitt 9.9.2 foran.

11.2.2.2 *Straffebud om utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse*

Det å utøve virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse rammes som regel av en straffetrussel i den særloven som regulerer den aktuelle virksomheten. I de tilfellene hvor særloven likevel ikke har noen egen straffetrussel som retter seg mot slike handlinger, kommer strl § 332 første ledd første handlingsalternativ til anvendelse, jf for eksempel lov 13. juni 1969 nr 38 om oppskyting av gjenstander fra norsk territorium m.m. ut i verdensrommet § 1. Strl § 332 første ledd første handlingsalternativ foreslås videreført i utk § 19–10, jf avsnitt 9.5.2 foran, men nå som en felles straffetrussel for alle slike overtredelser. Bestemmelsen vil således erstatte de mange straffetrukslene i særlovgivningen som rammer det å drive ulike former for virksomhet uten den nødvendige tillatelse. Forslaget om bruk av standardstraffetruksler er på generelt grunnlag omtalt i avsnitt 6.7 foran.

I utk § 19–10 er det foreslått en strafferamme i det lavere sjiktet, jf avsnitt 9.5.3 foran. Kommisjonen ser ikke bort fra at de ulike kravene om tillatelse som finnes rundt omkring i lovverket, kan være fastsatt ut fra noe forskjelligartede hensyn, slik at det i noen tilfeller fortsatt bør gjelde ulike strafferammer for overtredelse av straffebudene. Dette er i alle fall klart når utøvelse av den aktuelle virksomheten uten tillatelse i praksis er sammenfallende med mer alvorlig kriminalitet, for eksempel ved overtredelse av alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 10–1 tredje ledd, jf § 8–1. Her er strafferammen fengsel i 6 år for tilvirkning eller omdestillering av et meget betydelig kvantum brennevin uten offentlig tillatelse. Kommisjonen foreslår å beholde denne strafferammen ved den foreslåtte overføringen av bestemmelsen til straffeloven, jf utk § 25–4 om alvorlig alkoholovertredelse, jf avsnitt 9.11.3 foran. Kommisjonen antar likevel at de fleste av særlovgivningens straffetruksler mot utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse vil være overflødige ved siden av utk § 19–10.

11.2.2.3 *Straffebud om uriktig påberopelse av offentlig autorisasjon mv*

Uriktig påberopelse av offentlig autorisasjon rammes i noen tilfeller av en egen straffetrussel i den særloven som regulerer den aktuelle virksomheten. I de tilfellene hvor særloven likevel ikke har noen egen straffetrussel som retter seg mot slike

handling, kommer strl § 332 andre ledd til anvendelse. Denne bestemmelsen foreslås videreført i utk § 19–11, jf avsnitt 9.5.2 foran, men nå som en felles straffetrussel for alle slike overtredelser. Bestemmelsen vil således erstatte de straffetrukslene i særlovgivningen som rammer det å uriktig påberope seg en offentlig autorisasjon. Forslaget om bruk av standardstraffetruksler er på generelt grunnlag omtalt i avsnitt 6.7 foran.

11.2.2.4 *Bestemmelser om skatte- og avgiftssvik*

Den tidligere kommisjonen framholdt allerede i delutredning I s 77 at det syntes «klart at bestemmelsene om skattesnyteri (burde) tas inn i den nye straffeloven».

Den nåværende kommisjonen er enig i dette. Det dreier seg om straffebud som verner viktige samfunnsinteresser, nemlig det offentliges inntektsgrunnlag. Overtredelsen økonomiske omfang antas å være betydelig, jf nedenfor. Det er dessuten tale om handlinger som har sterke likhetstrekk med bedrageri. Hensynet til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, tilsier derfor at også denne type overtredelser reguleres i straffeloven.

Ved den nåværende straffelovens tilblivelse anså man skattesnyteri for mindre alvorlig enn i dag. Dette kom blant annet til uttrykk ved lave strafferammer i de aktuelle særlovene og i strl § 406, en bestemmelse som kommisjonen nå foreslår opphevet, jf avsnitt 10.2 foran. Den mest sentrale særloven på området er ligningsloven 13. juni 1980 nr 24. Straffebestemmelsene der gjelder også for unndragelse av arbeidsgiveravgift, jf folketrygdloven 28. februar 1997 nr 19 § 24–4 femte ledd, og for øvrig for unndragelse av andre avgifter til folketrygden som på vanlig måte lignes ut sammen med direkte skatter til kommune og stat. Da delutredning I ble avgitt, var maksimalstraffen for skatteunndragelse etter ligningsloven 2 års fengsel. Den tidligere kommisjonen framholdt at denne strafferammen var for lav sammenliknet med tradisjonelle vinningsforbrytelser, jf delutredning I s 66. Ved lov 10. april 1992 nr 32 ble strafferammen for grovt skattesvik hevet til fengsel inntil 6 år, som kommisjonen mener gir et riktigere uttrykk for disse overtredelsen straffverdighet. Det er god grunn til å anse skatteunndragelse som like straffverdig som de alvorligste formuesovertredelsene. Innføringen av en strengere strafferamme er et ytterligere argument for å overføre straffebudene om skatteunndragelse til straffeloven, jf avsnitt 6.2 foran.

Nært beslektet med skattesvik etter ligningsloven er unndragelse av indirekte skatter i form av ulike avgifter til det offentlige. Slike unndragelser straffes i dag etter ulike bestemmelser, dels i straffeloven, dels i særlovgivningen. Enkelte former for avgiftssvik er ikke kriminalisert i særlovgivningen, men kan etter omstendighetene rammes som bedrageri. De ulike avgiftene står for en vesentlig del av det offentliges inntektsgrunnlag. I 2000 var avgiftsinntektene om lag 198 milliarder kroner. Av dette utgjorde merverdiavgiften og investeringsavgiften 120 milliarder kroner, særavgiftene 75 milliarder kroner og toll ca 3 milliarder kroner. Tallene for arbeidsgiver- og trygdeavgift og for direkte skatter på formue og inntekt utgjorde til sammenlikning henholdsvis 130 og 289 milliarder kroner. Omfanget av unndragelser på dette området er svært usikkert, og man må regne med store mørketall. Som tallene foran indikerer, vil det uansett være slik at selv små prosentandeler utgjør betydelige verdier.

Strafferettslig er det ikke grunn til å behandle avgiftsunndragelse annerledes enn unndragelse av direkte skatter etter ligningsloven. Når det gjelder strafferammene, var dette også holdningen til den tidligere kommisjonen. I delutredning I s 66–67 gis det uttrykk for at kommisjonens betraktninger om forholdet mellom unndragelse av inntekts- og formuesskatt og tradisjonell vinningskriminalitet «må antas å ha gyldighet også i forhold til andre typer skatte- eller avgiftsunndragelse». Etter den nåværende kommisjonens mening gjelder dette både spørsmålet om straffverdighet/strafferammer og spørsmålet om plassering. Med andre ord bør også de viktigste straffebudene mot avgiftsunndragelser plasseres i straffeloven.

Dette gjelder for det første unndragelse av trygdeavgift og arbeidsgiveravgift til folketrygden, som i dag er å anse som skatter i forhold til Grunnloven § 75 a. For øvrig brukes ordet «avgift» i flere betydninger i lovgivningen. Det er av praktiske grunner nødvendig å sette grenser for hvilke avgiftsunndragelser som kommisjonen skal vurdere her. Kommisjonen har valgt å trekke grensen ved de avgiftene som årlig fastsettes av Stortinget i medhold av Grunnloven § 75 a.

Kommisjonen har gjennomgått følgende særlover i forbindelse med utarbeidelsen av sitt forslag om nye bestemmelser om skatte- og avgiftssvik i straffeloven:

- lov 17. juli 1925 nr 2 om avgift av kull m.v. fra Svalbard
- skjenkeavgiftsloven 24. juni 1931 nr 22
- særavgiftsloven 19. mai 1933 nr 11
- skattebetalingsloven 21. november 1952 nr 2

- motorkjøretøy- og båtavgiftsloven 19. juni 1959 nr 2
- lov 19. juni 1964 nr 1 om tilvirkning og beskatning av alkohol
- arveavgiftsloven 19. juni 1964 nr 14
- tolloven 10. juni 1966 nr 5
- merverdiavgiftsloven 19. juni 1969 nr 66
- investeringsavgiftsloven 19. juni 1969 nr 67
- dokumentavgiftsloven 12. desember 1975 nr 59
- ligningsloven 13. juni 1980 nr 24
- lov 21. desember 1990 nr 72 om avgift på utslipp av Co2 i petroleumsvirksomhet på kontinentalsokkelen
- petroleumsløven 29. november 1996 nr 72
- folketrygdloven 28. februar 1997 nr 19

Gjennomgåelsen viser at likeartede, bedragerske overtredelser av ulike særlover som gjelder skatter og avgifter, strafferettslig behandles ulikt. Det siktes her til overtredelser som begås ved inngivelse av uriktige eller ufullstendige opplysninger til offentlig myndighet, eller ved å unnlate å gi opplysninger om forhold av betydning for fastsettelsen av skatter eller avgifter.

I enkelte tilfeller rammes handlingene av bedrageribestemmelsene i straffeloven. Ofte er det egne straffebestemmelser i særlovgivningen som skal anvendes ved overtredelse. Noen særlover inneholder ikke egne straffebestemmelser, og da rammes overtredelser av forseelsesbestemmelsen i strl § 406.

En følge av at det er ulike straffebestemmelser som kommer til anvendelse, er at grensen mellom straffri og straffbar handling trekkes forskjellig. Det kan skyldes angivelsen av den straffbare handlingen i de aktuelle straffebudene, eller ulikt skyldkrav i bestemmelsene. Også strafferammene varierer fra regelsett til regelsett. Det er et klart behov for harmonisering av straffebudene. Behovet for en samlet revisjon på dette området ble påpekt allerede i Innstilling II fra Skattelovutvalget 1947 s 20: «Det ville i og for seg være grunn til å ta opp spesiallovgivningens bestemmelser på dette området til samlet behandling på grunn av den uensartethet som hersker». Uensartetheten er neppe blitt mindre siden den gang. Når kommisjonen går inn for overføring av straffebud rettet mot skatte- og avgiftsunndragelse fra særlovgivningen til straffeloven, er det uansett åpenbart at man ikke kan overføre bestemmelsene slik de er i dag.

På bakgrunn av at bestemmelsene om skatte- og avgiftssvik i særlovgivningen ofte har sterke likhetstrekk med bedrageri, kan man spørre om straffelovens bestemmelser om bedrageri i tilstrekkelig

grad kunne dekke de aktuelle overtredelsene. De handlingene som dekkes av forsettlig overtredelse av ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav a, vil ofte rammes av gjerningsinnholdet i strl § 270 om bedrageri. Det samme gjelder overtredelse av merverdiavgiftsloven § 72 nr 1. Som nevnt kan bedrageribestemmelsene i dag anvendes på flere typer avgiftsunndragelse. Kommisjonens forslag om å erstatte kravet til vinnings hensikt i bedrageribestemmelsen med forsett om uberettiget vinning, jf avsnitt 7.5.4 foran, vil i praksis føre til at fullbyrdet bedrageri etter straffeloven dekker merverdiavgiftsloven § 72 nr 1, og i de fleste tilfellene også ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav a. Innføringen av strl § 271 a om grovt uaktsomt bedrageri ved lov 20. juli 1991 nr 68 gjør det også mer nærliggende å ta opp spørsmålet om skatte- og avgiftssvik kan dekkes av straffelovens alminnelige bedrageribestemmelser.

Det er imidlertid tvilsomt om en ren unnlatelse av å gi pliktig oppgave eller opplysning til en offentlig myndighet om forhold av betydning for fastsettelse av skatt eller avgift, kan straffes som bedrageri. Problemstillingen er drøftet blant annet i Andenæs, Straffbar unnlatelse s 439-454 i forhold til bedrageribestemmelsen slik den lød før den ble endret ved lov 11. mai 1951 nr 2. Kommisjonen er ikke kjent med at rene unnlatelser i skatte- og avgiftssaker har vært straffet som bedrageri. Slike handlinger kan straffes etter enkelte av særlovene, blant annet ligningsloven § 12-1 bokstav d, dersom unnlatelsen er vesentlig. Kommisjonen mener at denne typen overtredelse utvetydig bør være straffbar og rammes av straffeloven. En typisk overtredelse vil være unnlatt levering av selvangivelse. En endring av de alminnelige bedrageribestemmelsene for å fange opp denne overtredelsesformen, ansees ikke hensiktsmessig på grunn av bedrageriovertredelsens generelle virkeområde.

Utenfor de tilfellene hvor unndragelsen er begått forsettlig, vil bedrageribestemmelsene også på annen måte bli for snever i forhold til behovet for å verne mot skatte- og avgiftsunndragelser. Strl § 271 a om grovt uaktsomt bedrageri rammer ikke forsøkshandlinger. Det følger av regelen om at det bare er forsettlig forsøk som kan straffes. Overført på skatte- og avgiftsunndragelser medfører dette at en (grovt) uaktsom inngivelse av uriktige eller ufullstendige opplysninger eller unnlatelse av å gi opplysninger av betydning for fastsettelse av skatt eller avgift, bare rammes som bedrageri dersom overtredelsen har ført til beregning av for lav skatt eller avgift. Blir overtredelsen oppdaget, for eksempel under myndighetenes kontrollarbeid, før den har gitt slike virkninger, vil handlingen være straffri i forhold til strl § 271 a.

Disse innvendingene tilsier etter kommisjonens oppfatning at straffelovens bedrageribestemmelser ikke i tilstrekkelig grad ivaretar behovet for strafferettslig vern mot skatte- og avgiftsunndragelser. Kommisjonen har dessuten foreslått at vanlig bedrageri ikke skal kunne straffes i sin uaktsomme form, selv om uaktsomheten er grov. Dette standpunktet passer neppe godt ved unndragelse av skatter og avgifter. Endelig peker kommisjonen på at det er en lang tradisjon for å holde skattesnyteri utenfor den generelle bedrageribestemmelsen.

Det foreslås derfor inntatt nye straffebestemmelser i straffeloven mot skatte- og avgiftssvik, jf avsnitt 9.18.2 foran. Kommisjonen foreslår en felles bestemmelse som skal dekke alle typer skatteunndragelse, hva enten det gjelder direkte eller indirekte skatter, jf utk § 32-4 om skatte- og avgiftssvik. Det foreslås egne bestemmelser for grov overtredelse og for grovt uaktsom overtredelse, jf utk §§ 32-5 og 32-6.

Ren unnlatelse av å betale skyldig skatt eller avgift omfattes ikke av de nye bestemmelsene. Unnlatelse av å betale skyldig merverdiavgift ble avkriminalisert ved lov 3. juni 1983 nr 46. Etter kommisjonens syn bør man ha samme ordning for betalingsmislighold ved andre typer skatter og avgifter. Det foreslås derfor at særavgiftsloven § 2 andre ledd oppheves, jf avsnitt 11.4.2.6 nedenfor.

Kommisjonen går ikke inn for å overføre straffebestemmelsene i skattebetalingsloven til straffeloven. Heller ikke den tidligere kommisjonen gikk inn for dette, jf delutredning I s 67. Etter skattebetalingsloven § 51 rammes en arbeidsgivers unnlatelse av blant annet å gjennomføre skattetrekk i arbeidstakernes lønninger. Kommisjonen mener at det her er tale om forhold som avviker både innholdsmessig og målt etter straffverdighet fra de bedragerilignende overtredelsene som de nye bestemmelsene om skatte- og avgiftssvik tar sikte på. Skattebetalingsloven § 51 bør derfor beholdes som en egen straffebestemmelse og med en lavere strafferamme enn for skatte- og avgiftssvik. Imidlertid kan den som disponerer over trukne midler til andre formål enn å innbetale skatten, i dag straffes for underslag. Kommisjonen foreslår ingen endring i denne rettstilstanden.

Når det ellers gjelder straffebestemmelsene i skattebetalingsloven, rammer den generelle bestemmelsen i lovens § 52 etter ordlyden også det å unnlate å innbetale egen skatt. I tråd med kommisjonens oppfatning om at betalingsmislighold i slike forhold ikke bør være straffbart, jf foran, bør denne kriminaliseringen ikke opprettholdes. Det samme bør gjelde i den grad betalingsmislighold

er gjort straffbart etter andre avgiftslover, jf nedenfor om generelle straffebestemmelser.

Kommisjonen går heller ikke inn for å overføre straffebestemmelsene i tolloven §§ 60 til 66 til straffeloven. Disse bestemmelsene retter seg i hovedsak mot brudd på regler om hvordan man skal gå fram ved innførsel av varer, og om trafikken til og fra tollområdet. Reglene er ikke knyttet til noen forpliktelse til å betale toll, og de verner mot innførsel av varer som det er begrenset adgang til å innføre, eller som er helt forbudte. For så vidt det ved innførsel gis uriktige opplysninger av betydning for fastsettelsen av avgifter, bør forholdet bedømmes som avgiftssvik etter utk § 32-4.

De fleste særlovene på området for skatte- og avgiftsunndragelser inneholder generelle straffebestemmelser mot overtredelse av loven eller bestemmelser gitt i medhold av loven. Utk § 32-4 vil ramme de mest straffverdige formene for overtredelse. Det er ikke tvilsomt at det likevel vil være handlinger i strid med skatte- og avgiftslovgivningen som fortsatt bør være straffbare, men som ikke dekkes av § 32-4, jf for eksempel ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav d og merverdiavgiftsloven § 72 nr 2, se nedenfor. På den annen side er det grunn til å anta at lovgivningsteknikken med generelt utformede straffebestemmelser på dette feltet, som for øvrig i særlovgivningen, innebærer en betydelig grad av overkriminalisering. Muligheten for andre rettsvirkninger enn straff er også til stede, jf avsnitt 4.2.4 foran. Innføringen av utk § 32-4 vil måtte føre til en gjennomgåelse av straffebudene i samtlige særlover som berøres av forslaget. Det må der inntas en henvisning til bestemmelsen, og straffebudene må redigeres for å tilpasses nyordningen. For de særlovene som i dag har høye strafferammer, må det foretas en nedjustering. I den forbindelse vil det være naturlig å foreta en fornyet vurdering av bruk av straff som virkemiddel i forhold til ulike overtredelsesformer.

Særlig om merverdiavgiftsloven 19. juni 1969 nr 66 § 72

Merverdiavgiftsloven § 72 nr 1, jf nr 4, rammer den som forsettlig eller uaktsomt gir uriktig eller ufullstendig opplysning i omsetningsoppgave eller i annen oppgave eller forklaring til avgiftsmyndighetene, og derved unndrar avgift eller oppnår uberettiget tilbakebetaling av avgift. Bestemmelsen foreslås erstattet av utk §§ 32-4 til 32-6 om skatte- og avgiftssvik, jf avsnitt 9.18.2 foran.

Merverdiavgiftsloven § 72 nr 2, jf nr 4, rammer den som forsettlig eller uaktsomt unnlater å la seg registrere etter bestemmelsene i merverdiavgifts-

lovens kapittel VII eller å sende omsetningsoppgave etter bestemmelsene i kapittel VIII eller kapittel X, eller overtrer regnskaps- og legitimasjonsreglene i kapittel XI eller bestemmelsene om opplysningsplikt i kapittel XII. Det samme gjelder overtredelse av forskrift gitt i medhold av disse bestemmelsene. Kommisjonen kan ikke innenfor rammen av denne utredningen foreta en detaljert gjennomgåelse av de ulike formene for overtredelse som faller inn under disse handlingsalternativene. De fleste handlingsalternativene vil imidlertid rammes av forslaget til utk §§ 32-4 til 32-6 om skatte- og avgiftssvik. Dersom det gis uriktige opplysninger eller unnlates å gi opplysninger av betydning for fastsettelsen av avgift, rammes overtredelsen av utk § 32-4. Denne bestemmelsen forutsettes å dekke straffalternativet på 3 års fengsel i merverdiavgiftsloven § 72 nr 2 andre ledd, når man tar i betraktning at hensiktskravet i denne bestemmelsen antakelig er unødvendig, jf avsnittene 7.5.5 til 7.5.10 foran. Enkelte handlingsalternativer vil imidlertid fortsatt måtte rammes av straffebestemmelser i merverdiavgiftsloven. Det vil være nødvendig med en omredigering av bestemmelsen.

For øvrig henvises til den generelle drøftelsen av behovet for å overføre bestemmelsene om skatte- og avgiftssvik i særlovgivningen til straffeloven, jf foran.

Særlig om ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 §§ 12-1 nr 1, 12-2 og 12-3

Ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav a rammer den som forsettlig eller grovt uaktsomt gir ligningsmyndighetene uriktige eller ufullstendige opplysninger når han eller hun forstår eller bør forstå at dette kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Bestemmelsen foreslås erstattet av utk §§ 32-4 til 32-6 om skatte- og avgiftssvik, jf avsnitt 9.18.2 foran.

Ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav b rammer den som utferdiger uriktig dokument når han eller hun forstår eller bør forstå at dokumentet er egnet som legitimasjon for å oppnå skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Bestemmelsen foreslås, med enkelte endringer, overført til utk § 31-6 om uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis, jf avsnitt 9.17.2 foran.

Ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav c foreslås ikke videreført, jf avsnitt 11.4.2.13 nedenfor.

Ligningsloven § 12-1 nr 1 bokstav d rammer forsettlig eller grovt uaktsomt vesentlig overtredelse av bestemmelser gitt i eller i medhold av loven. Dette er en generell straffetrussel. Her nevnes at skattesvik ved å unnlate å gi pliktige opplys-

ninger, som i dag rammes av dette alternativet i ligningsloven, dekkes av forslaget til utk § 32–4, jf avsnitt 9.18.2 foran.

Ligningsloven § 12–2 om grovt skattesvik etter ligningsloven foreslås i hovedsak erstattet med utk § 32–5 om grovt skatte- og avgiftssvik, likevel slik at ligningsloven § 12–2 nr 4 vil fanges opp av utk § 32–6 om grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik, jf avsnitt 9.18.2 foran.

Ligningsloven § 12–3 fastsetter at adgangen til å reise straffesak eller avsi straffedom etter ligningsloven faller bort etter 10 år. Med unntak for grovt skattesvik etter ligningsloven § 12–2 innebærer bestemmelsen en forlengelse av foreldelsesfristen i forhold til det som følger av de generelle reglene i strl § 67. En tilsvarende regel er foreslått innarbeidet i utk § 32–4 om skatte og avgiftssvik, jf avsnitt 9.18.2 foran. I forhold til utk §§ 32–5 og 32–6 om grovt og grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik foreslås de alminnelige foreldelsesreglene å komme til anvendelse.

For øvrig henvises til den generelle drøftelsen av behovet for å overføre bestemmelsene om skatte- og avgiftssvik i særlovgivningen til straffeloven, jf foran.

11.2.2.5 Lov 3. august 1897 nr 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Stortinget § 2

Bestemmelsen hjemler straff for den som forsettlig forklarer seg i strid med forsikring som er avgitt til Stortinget i medhold av lovens § 1, jf domstolloven 13. august 1915 nr 5 § 141. Straffetrusselen består av en henvisning til strl §§ 163 til 167.

Etter kommisjonens oppfatning er det ikke behov for å videreføre en egen bestemmelse om slike forklaringer. Det generelle straffebudet i utk § 24–1 om uriktig forklaring bør i stedet utvides til også å omfatte forklaringer avgitt til Stortinget, jf avsnitt 9.10.2 foran.

Lov om møteplikt til Stortinget § 2 foreslås på denne bakgrunn overført til straffeloven og innarbeidet i utk § 24–1 om uriktig forklaring. Resten av loven foreslås opphevet, jf avsnitt 11.4.2.1 nedenfor.

11.2.2.6 Løsgjengerloven 31. mai 1900 nr 5 § 17

Løsgjengerloven § 17 retter seg mot den som forsettlig eller uaktsomt «hensætter sig i en beruset tilstand, hvorunder han forstyrrer den almindelige fred og orden eller den lovlige færdsel eller forulemper eller volder fare for andre». Som nærmere

omtalt i avsnitt 11.4.2.2 nedenfor foreslår kommisjonen å oppheve resten av løsgjengerloven, bortsett fra § 24, som foreslås overført til alkoholloven 2. juni 1989 nr 27, jf avsnitt 11.3.3 nedenfor. Av bestemmelsene i løsgjengerloven er det, så vidt kommisjonen kjenner til, bare § 17 som benyttes i praksis. Bestemmelsen er i stor grad sammenfallende med strl § 350. Av hensyn til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, foreslår kommisjonen derfor at løsgjengerloven § 17 slås sammen med strl § 350 i utk § 20–1 om ordensforstyrrelse, jf avsnitt 9.6.2 foran.

11.2.2.7 Våpenloven 9. juni 1961 nr 1 § 27 b andre og tredje ledd og § 33 første ledd andre punktum og andre ledd

Våpenloven § 27 b andre ledd, jf § 33 første ledd andre punktum og andre ledd, gir hjemmel for straff for den som uten aktverdig grunn har med skytevåpen på offentlig sted. Ved lov 1. juni 2001 nr 27 ble forbudet utvidet til også å gjelde våpenetterlikninger mv, jf våpenloven § 27 b tredje ledd, jf § 33 første ledd første punktum. Etter kommisjonens oppfatning bør både handlingsnormen og straffetrusselen overføres til straffeloven. Det er i den forbindelse lagt særlig vekt på at det er tale om en alvorlig overtredelse, som innholdsmessig ligger nært opp til strl § 352 a om å bære kniv eller liknende skarpt redskap på offentlig sted. Kommisjonen foreslår at disse bestemmelsene slås sammen i utk § 21–1 om bæring av våpen på offentlig sted, jf avsnitt 9.7.2 foran.

Bestemmelsene i våpenloven § 33 første ledd andre punktum og andre ledd rammer også ulovlig innføring, erverv, besittelse eller avhendelse av skytevåpen eller ammunisjon. Slike overtredelser er alvorlige, og representerer ofte et forstadium til at andre kriminelle handlinger blir begått. Dette tilsier at også disse handlingene rammes av bestemmelser i straffeloven. Straffetruslene foreslås derfor videreført i utk §§ 21–2 til 21–4 om vanlig, grov og grovt uaktsom ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff, jf avsnitt 9.7.2 foran. Selve handlingsnormene bør imidlertid beholdes i våpenloven.

11.2.2.8 Vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22, jf § 31

I delutredning I s 77 signaliserte den tidligere kommisjonen at bestemmelsene om promillekjøring burde innarbeides i straffeloven.

Enkelte av høringsinstansene gikk imidlertid imot en slik overføring. *Politimesteren i Asker og*

Bærum ga uttrykk for en generell skepsis til å overflytte straffebud fra særlovgivningen til straffeloven, og skrev i den forbindelse følgende:

«Ved en eventuell overføring av f.eks. vtl. § 22, 1. ledd mener Asker og Bærum politikammer at systematikken i lovverket brytes. Promillekjøring er ofte kombinert med andre overtredelser av vegtrafikkloven og det er naturlig at flere overtredelser som har en umiddelbar sammenheng og som alle gjelder i forbindelse med bruk av motorvogn, straffes etter samme lov. At lovverket er oversiktlig på særlovgivningens områder bør også tillegges en viss vekt.»

Samferdselsdepartementet sluttet seg til Vegdirektoratet, som hadde pekt på at

«promillebestemmelsen (har) nær sammenheng med andre bestemmelser i loven, særlig § 21. Det virker umiddelbart som det er dårlig sammenheng i å straffe det ene etter straffeloven og det andre etter vegtrafikkloven. Direktoratet er også bekymret over den rettsoppfatning det kan gi å bare flytte straff etter § 22. Denne bestemmelsen oppfattes allerede i dag av folk flest som en bestemmelse det er alvorlig å overtre selv uten en flytting til straffeloven, og det kan ved en slik flytting være vanskeligere å få folk til å innse alvoret i en del andre lovovertrедelser knyttet til trafikksikkerhet. Direktoratet mener at konsekvent håndheving og strengt straffenivå kan være et bedre bidrag til trafikksikkerheten enn en flytting av straffebudet.»

Også Forsvarsdepartementet, Politimesteren i Nordmøre og Bergen byrett gikk imot forslaget, særlig under henvisning til sammenheng i regelverket.

Kommisjonen er enig med høringsinstansene i at hensynet til saklig sammenheng i regelverket må tillegges betydelig vekt ved vurderingen av plasseringsspørsmål, jf avsnitt 6.6 foran. Samtidig vil kommisjonen peke på at det ikke er noe nytt at en handling kan utløse ansvar etter ulike lover. Det er i den forbindelse tilstrekkelig å peke på dagens praksis i tilknytning til vtrl § 3 og strl § 239 om uaktsomt drap. For kommisjonen har det mest tungtveiende momentet i avveiningen vært at det her er tale om bestemmelser som gjennomgående praktiseres relativt strengt. Kommisjonen holder på den bakgrunn fast ved sin tidligere oppfatning og foreslår vegtrafikkloven § 22 første og andre ledd, jf § 31, overført til henholdsvis utk § 25-8 om kjøring i påvirket tilstand og § 25-9 om etterfølgende inntak av rusmidler, jf avsnitt 9.11.2 foran. Overføringsforslaget innebærer ingen innskrenkning i anvendelsesområdet for vtrl §§ 3 og 21.

Kommisjonen har vurdert om også de tilsvarende reglene for ferdsel til sjøs bør innarbeides i

straffeloven. Til dels er dette tilfelle i dag, jf strl § 422 andre ledd, men parallelle bestemmelser gjenfinnes også en rekke andre steder i lovgivningen, jf nærmere om behovet for å samordne regelverket om bruk av rusmidler ved ferdsel til sjøs i avsnitt 11.3.2 nedenfor, hvor kommisjonen foreslår en særskilt utredning om strl kap 30 og 42 om forbrytelser og forseelser i sjøfartsforhold. I den sammenheng pekes det på at det neppe vil være hensiktsmessig å ta hele regelverket om ruspåvirket ferdsel til sjøs inn i straffeloven, men at det kan være aktuelt å vurdere inntatt fritids- og småbåtloven 26. juni 1998 nr 47 § 33.

Videre er det neppe tilrådelig å overføre straffebestemmelsene i luftfartsloven 11. juni 1993 nr 101 § 6–11, jf §§ 14–12 og 14–31, til straffeloven. Anvendelsesområdet for disse bestemmelsene er relativt begrenset, ettersom de primært retter seg mot en særskilt yrkesgruppe. I tillegg er bestemmelsene lite brukt. Det samme gjelder straffebestemmelsene i pliktavholdsloven 16. juli 1936 nr 2.

11.2.2.9 Markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 §§ 6 og 7

Markedsføringsloven § 6, jf § 17 første ledd, retter seg mot den som i næringsvirksomhet tilbyr en gave eller liknende fordel til noen som er ansatt hos eller opptrer på vegne av en annen, når det skjer uten at denne siste vet om det, og gaven eller fordelene er egnet til å forlede mottakeren til å gi giveren eller noen annen en ugrunnet fordel. Bestemmelsen kommer også til anvendelse når fordelene blir gitt som en «urimelig belønning» etter at den pliktstridige handlingen er foretatt. Hensynet til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, tilsier etter kommisjonens oppfatning at straffebudet overføres til straffeloven og innarbeides i utk § 22–4 om aktiv bestikkelse, jf avsnitt 9.8.2 foran.

Markedsføringsloven § 7, jf § 17 første og femte ledd, retter seg mot den som misbruker kunnskap om bedriftshemmeligheter, og er i det vesentlige sammenfallende med strl § 294 nr 2 og 3. Hensynet til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, tilsier at disse bestemmelsene slås sammen. På denne bakgrunn foreslås markedsføringsloven § 7 innarbeidet i utk § 23–6 om brudd på bedriftshemmelighet, jf avsnitt 9.9.2 foran.

11.2.2.10 Straffeprosessloven 22. mai 1982 nr 25 § 227

Strpl § 227 pålegger den som har plikt til å melde et dødsfall, straks å underrette politiet «dersom han

har grunn til mistanke om at døden er voldt ved en straffbar handling». Straffetrusselen finner man i strl § 339 nr 1, som kommisjonen ikke foreslår å videreføre, jf avsnitt 10.2 foran. Kommisjonen mener at hensynet til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, tilsier at bestemmelsen slås sammen med strl § 341 andre ledd i utk § 19–7 om brudd på meldeplikt ved dødsfall, jf avsnitt 9.5.2 foran.

11.2.2.11 Utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 § 47 fjerde ledd

Utlendingsloven § 47 fjerde ledd rammer den som driver organisert virksomhet med sikte på å hjelpe utlendinger til ulovlig innreise i Norge eller andre land. Bestemmelsen hører etter kommisjonens oppfatning hjemme i straffeloven fordi den rammer en handling av relativt høy straffverdighet, jf avsnitt 6.2 foran. Bestemmelsen foreslås på denne bakgrunn overført til straffeloven, og delt i 2 nye bestemmelser; utk §§ 19–16 og 19–17 om vanlig og grov organisert menneskesmugling, jf avsnitt 9.5.2 foran.

11.2.2.12 Alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 10–1 tredje ledd

Alkoholloven § 10–1 tredje ledd rammer nærmere angitte overtredelser av loven når disse er knyttet til «et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikk». Straffetrusselen foreslås overført til utk § 25–4 om alvorlig alkoholovertredelse, jf avsnitt 9.11.2 foran.

Det er særlig overtredelsens høye straffverdighet som tilsier at straffetrusselen bør overføres til straffeloven, jf avsnitt 6.2 foran om betydningen av lovbruddets alvorlighet for plasseringen av straffebudet. Ved lov 15. mars 1991 nr 5 ble strafferammen hevet til 6 års fengsel, en strafferamme kommisjonen foreslår opprettholdt i utk § 25–4, jf avsnitt 9.11.3 foran. Om bakgrunnen for straffskjerpelsen sies det i Innst O nr 25 (1990–91) s 7:

«Det vises til at det har vært en rekke store saker om smugling av sprit og produksjon av hjemmebrent. Det dreier seg om velorganisert kriminalitet med betydelig profitt. Den ulovlige innsmugling og omsetning av alkohol står ofte i forbindelse med annen alvorlig kriminell virksomhet.»

Kommisjonen peker også på at denne typen overtredelser har stor likhet med overtredelser i tilknytning til narkotika og dopingmidler, jf avsnitt 6.6 foran, hvor kommisjonen går inn for at hensy-

net til saklig sammenheng i regelverket tillegges vekt ved plasseringen av straffebud. Samlet tilsier dette etter kommisjonens oppfatning at bestemmelsen overføres fra særlovgivningen til straffeloven.

11.2.2.13 Lov 6. mai 1994 nr 10 om gjennomføring av Konvensjonen om forbod mot utvikling, produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen samt øydelegging av dei § 1 første ledd

Gjennomføringsloven § 1 rammer den som i strid med konvensjonen har befatning med kjemiske våpen.

Straffverdigheten og likheten med strl § 153 a tilsier etter kommisjonens oppfatning at bestemmelsen overføres til straffeloven, jf avsnittene 6.2 og 6.6 foran. Gjerningsbeskrivelsen i § 1, jf straffetrusselen i § 5, foreslås derfor overført til utk § 25–17 om ulovlig befatning med kjemiske våpen, jf avsnitt 9.11.2 foran.

11.2.2.14 Kjønnsslemlestelsesloven 15. desember 1995 nr 74

Loven rammer omskjæring av kvinner, definert som «det å utføre et inngrep i en kvinnes kjønnsorgan som skader kjønnsorganet eller påfører det varige forandringer», jf § 1 første ledd. Definisjonen er utdypet i Ot prp nr 50 (1994–95) s 5, hvor det framgår at loven tar sikte på å ramme alle former for omskjæring som medfører skade på kvinnens kjønnsorganer. Omskjæring i form av et rituelt stikk i klitoris omfattes ikke av uttrykkene «skade» eller «varige forandringer».

Omskjæring av kvinner utgjør en legemsskade etter utk § 27–3, og visse teknikker for omskjæring vil, til dels avhengig av en totalvurdering, også kunne være grov legemsskade, jf § 27–4. Etter kjønnsslemlestelsesloven § 1 andre ledd rammes også rekonstruksjon av omskjæring i form av gjensyng av kvinner som tidligere er blitt omskåret og sammensydd. Slik gjensyng kan være aktuelt etter barnefødsler eller når enker eller fraskilte skal inngå nytt ekteskap. Gjensyng vil likevel antakelig ikke være straffbar etter kjønnsslemlestelsesloven dersom det ved gjensyngen «tilstrebes å oppnå mest mulig normale anatomiske forhold», jf Ot prp nr 50 (1994–95) s 6. Dette kriteriet er etter kommisjonens oppfatning også sentralt ved vurderingen av spørsmålet om slik rekonstruksjon utgjør en legemsskade etter § 27–4. På denne bakgrunn er det etter kommisjonens oppfatning unødvendig å beholde en egen lov om kjønnsslemlestelse.

Kjønnslemlestelsesloven § 1 tredje ledd bestemmer at kvinnens samtykke ikke fritar for straff. Denne regelen representerer et unntak fra reglene om virkningen av samtykke til legemskrenkelser, jf strl § 235 og utk § 27–8. Kommisjonen foreslår at unntaksregelen videreføres i et eget ledd i utk § 27–8 om samtykke fra den fornærmede, jf avsnitt 9.13.2 foran.

11.2.2.15 Verdipapirhandeloven 19. juni 1997 nr 79 §§ 2–1 og 2–6, jf § 14–3

Det straffesanksjonerte forbudet mot innsidehandel i verdipapirhandeloven § 2–1, jf § 14–3 første ledd, foreslås overført til utk §§ 22–12 til 22–14 om henholdsvis vanlig, grov og grovt uaktsom innsidehandel, jf avsnitt 9.8.2 foran.

Bestemmelsen tjener til å verne tilliten til aksjemarkedet og har derfor saklig sammenheng med bestemmelsene i utk kap 22 om vern av tillit, jf avsnitt 6.6 foran. Overtredelsen er dessuten av relativt alvorlig art, jf avsnitt 6.2 foran, og som for annen vinningskriminalitet foreslås det opprettholdt en strafferamme på 6 års fengsel for de grove overtredelsene. Samlet tilsier dette at bestemmelsen overføres til straffeloven.

Forbudet mot kursmanipulering i verdipapirhandeloven § 2–6, jf § 14–3 første ledd, foreslås overført til utk §§ 32–10 til 32–12 om henholdsvis vanlig, grov og grovt uaktsom kursmanipulering, jf avsnitt 9.18.2 foran.

Straffverdigheten, som reflekteres i den høye strafferammen, og den innholdsmessige nærheten til straffebudene i utk kap 32 om bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet, tilsier etter kommisjonens oppfatning at straffebudet overføres til straffeloven, jf avsnittene 6.2 og 6.6 foran.

11.2.2.16 Straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 § 40 sjuende ledd

Ved straffegjennomføringsloven § 40 sjuende ledd, som er planlagt å tre i kraft 1. mars 2002, jf avsnitt 8.8.1 foran, ble det gjort straffbart for en domfelt å unndra seg fengselsstraff eller strafferettslige særreaksjoner. Bistandshandlinger til den som unndrar seg straff, rammes i dag av strl §§ 131 og 132 andre ledd, jf utk § 19–5 om hjelp til rømning mv og § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning. Av hensyn til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, foreslås bestemmelsen overført til utk § 19–5 om hjelp til rømning mv, jf avsnitt 9.5.2 foran.

11.2.2.17 Lov 15. juni 2001 nr 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene) § 12

Lov om gjennomføring av Roma-vedtektene § 12 er gitt for å oppfylle Norges plikt etter Roma-vedtektene art 70 nr 4 til å sørge for nødvendige nasjonale regler som kriminaliserer handlinger som nevnt i art 70 nr 1, jf Ot prp nr 95 (2000–2001) s 35 og 44. Loven har ennå ikke trådt i kraft.

Gjennomføringsloven § 12 første ledd gir strl §§ 163 til 167 tilsvarende anvendelse for falsk forklaring for domstolen. Hensynet til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, tilsier etter kommisjonens oppfatning at denne bestemmelsen overføres til straffeloven og i nødvendig utstrekning innarbeides i utk § 24–1 om uriktig forklaring, jf avsnitt 9.10.2 foran.

Bestemmelsens andre ledd gir strl §§ 127, 128, 132 og 132 a tilsvarende anvendelse når handlingen er begått mot domstolens tjenestemenn. Også for disse bestemmelsene er det etter kommisjonens oppfatning hensiktsmessig at dette i stedet framgår uttrykkelig av de enkelte straffebudene i straffeloven. Standpunktet får betydning for utformingen av utk § 19–1 om vold og trusler mot en offentlig tjenestemann, § 19–3 om motarbeiding av rettsvesenet, § 19–4 om bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning og § 22–4 om aktiv bestikkelse, jf avsnittene 9.5.2 og 9.8.2 foran.

Gjennomføringsloven § 12 tredje ledd gir strl §§ 112 til 114 tilsvarende anvendelse for dommere og andre ansatte ved domstolen. I samsvar med forslagene foran foreslås også denne bestemmelsen innarbeidet i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 9.8.2 foran om utk § 22–6 om passiv bestikkelse.

Gjennomføringsloven § 12 fjerde ledd gir bestemmelsen anvendelse på handlinger som er foretatt i utlandet av norsk statsborger. Etter kommisjonens forslag vil utk § 1–8 om straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 – folkerettslig plikt til å strafforfølge gi tilstrekkelig hjemmel for dette.

11.3 Overføring av straffebud fra straffeloven til særlovgivningen

11.3.1 Innledning

Ved gjennomgåelsen av straffelovens spesielle del har kommisjonen kommet til at en rekke av bestemmelsene hører bedre hjemme i særlovgivningen. I kapittel 6 foran foretar kommisjonen en

generell drøftelse av hvilke hensyn som generelt er relevante ved vurderingen av om straffebed bør plasseres i straffeloven eller særlovgevingen. I dette avsnittet gis det en omtale og begrunnelse for hvert enkelt overføringsforslag. De straffebedene som foreslås overført, kjennetegnes i hovedsak av lav straffverdighet og manglende generell karakter.

Selv om det bryter noe med opplegget i avsnittet her, er det avslutningsvis også tatt med tre bestemmelser som foreslås overført fra en særlov til en annen, jf avsnittene 11.3.3 og 11.3.4 nedenfor.

11.3.2 Straffebud i straffeloven

Strl § 156

Bestemmelsen rammer den som vitende om der ved å volde fare for at en smittsom sykdom finner inngang eller alminnelig utbredelse blant mennesker eller husdyr, overtrer lover eller forskrifter gitt til forebygging eller motarbeidelse av sykdommen, eller enkeltvedtak truffet i medhold av smittevernloven 5. august 1994 nr 55. Overtredelse av smittevernloven § 5–1 straffes likevel ikke.

De aktuelle særlovene er smittevernloven og, for så vidt gjelder husdyr, husdyrloven 8. juni 1962 nr 4.

Ved den lovrevisjonen som ledet fram til smittevernloven, ble straffebestemmelsene på dette området delvis revidert. Straffebestemmelsen i smittevernloven § 8–1 henviser til strl §§ 156 og 357. Av forarbeidene til smittevernloven går det blant annet fram at Helsedirektoratet prinsipielt mente «at straffebestemmelser bør stå i straffeloven for å gjenspeile den vekt man bør legge på smittevernet, og erkjennelse av den fare farlige smittsomme sykdommer kan være for folkehelser», jf Ot prp nr 91 (1992–93) s 111.

Kommisjonen er enig i Helsedirektoratets prinsipielle utgangspunkt, men mener det er tilstrekkelig ivaretatt gjennom forslagene til utk § 25–10 om påføring av smitte eller fare for smitte, § 25–11 om grov overtredelse og § 25–12 om grovt uaktsom overtredelse i utk kap 25 om vern av helse og miljø, jf avsnitt 9.11.2 foran. Utk §§ 25–10 og 25–12 rammer blant annet den som forsettlig eller uaktsomt utsetter en annen for fare for å bli smittet med en allmennfarlig smittsom sykdom. Når dette er tilfelle, er det kommisjonens oppfatning at andre overtredelser av konkrete handlingsnormer som følger av smittevernloven eller vedtak truffet i medhold av loven, bør rammes av en egen straffebestemmelse i smittevernloven. Denne systematikken er fulgt også for andre viktige livsområder som

er undergitt særskilt regulering, jf for eksempel miljøovertredelsene.

Kommisjonen foreslår derfor at det utarbeides en ny straffebestemmelse i smittevernloven for de tilfellene som ikke faller inn under utk §§ 25–10 til 25–12. Overtredelse av husdyrloven er sanksjonert med straff i lovens § 19.

Strl § 245

Denne bestemmelsen rammer svangerskapsavbrudd som foretas uten at de materielle vilkårene er oppfylt etter abortloven 13. juni 1975 nr 50. I de tilfellene hvor abortloven fastsetter at et svangerskap bare kan avbrytes når dette er innvilget av en nemnd, jf lovens § 7 andre ledd, rammer strl § 245 også det å foreta svangerskapsavbrudd uten at det er truffet et slikt vedtak. De overtredelsene som rammes av strl § 245, er også omfattet av ordlyden i abortloven § 13, men av bestemmelsens forarbeider framgår det at den bare regulerer mindre grove brudd på reglene i abortloven. Ved den nærmere avgrensningen mellom strl § 245 og abortloven § 13 er det en del spørsmål som står uavklart, jf Straffelovkommentaren bind II s 625–628 og Ot prp nr 38 (1974–75) s 29. Dette skyldes særlig at det har vært foretatt endringer i abortloven, senest ved lov 16. juni 1978 nr 66, uten noen samtidig oppdatering av strl § 245.

Det har også tidligere vært foreslått å overføre strl § 245 til abortloven, jf Ot prp nr 15 (1959–60) s 44–45. Departementet anførte den gangen at sterke retts tekniske hensyn talte for en slik overføring. Straffelovkommisjonen er enig i dette standpunktet, og viser til avsnitt 6.6 foran om hensynet til saklig sammenheng i regelverket. En overføring av strl § 245 til abortloven kan skje uten endringer i ordlyden i lovens § 13, da gjerningsinnholdet etter ordlyden omfatter alle brudd på reglene i loven eller forskrifter gitt i medhold av loven. Svangerskapsavbrudd uten kvinnens samtykke vil som i dag kunne rammes som grov legemsskade, jf utk § 27–4, jf § 2–3 andre ledd. Det er ikke behov for at slike handlinger i tillegg omfattes av abortloven, jf i dag strl § 245 første ledd tredje punktum.

Strafferammen i strl § 245 første ledd første punktum er fengsel inntil 3 år, mot bot eller fengsel inntil 3 måneder i abortloven § 13. Svangerskapsavbrudd som foretas uten at de materielle vilkårene i abortloven er oppfylt, er klart mer straffverdige enn der hvor det har skjedd brudd på andre regler i abortloven. Man bør derfor vurdere å heve strafferammen i abortloven § 13, eventuelt i et eget straffalternativ.

Strl kap 23 om ærekrenkelser (strl §§ 246 til 254)

Det prinsipielle hovedspørsmålet i forbindelse med strl kap 23 om ærekrenkelser er om – og eventuelt i hvilken utstrekning – det i dag bør være noen straffesanksjon for slike handlinger. Dette er omtalt i Riksadvokatens høringsuttalelse til NOU 1995: 10 Reformen innen injurielovgivningen, hvor det blant annet heter:

«... mens man både i forarbeider og juridisk litteratur finner til dels meget omfattende fremstillinger av forskjellige sider ved den straffettslige regulering, finnes lite av prinsipielle overlegninger om det generelt *bør* kunne brukes straff overfor ærekrenkelser. Dette har trolig sammenheng med at det har vært oppfattet som noe av en selvfølge at det kan være berettiget å bruke straff mot ytringer. Få grunnleggende spørsmål har vært stilt ved denne tradisjon.»

Kommisjonen mener det fortsatt bør være et strafferettslig vern mot grove krenkelser av den enkeltes omdømme, og foreslår en begrenset videreføring av strl § 247 i utk § 26–12 om ærekrenkelse, jf avsnitt 9.12.2 foran. Strl § 249 nr 2 om sanne, men straffbare ærekrenkelser, foreslås slått sammen med strl § 390 første ledd i utk § 23–2 om offentliggjøring av private forhold, jf avsnitt 9.9.2 foran.

For øvrig foreslår kommisjonen vesentlige innsnevring av straffansvaret for ærekrenkelser. Det sivilrettslige vernet mot ærekrenkelser har ikke vært drøftet i kommisjonen. I dag avhenger det for en stor del av normene i strl kap 23, som kommisjonen dels foreslår innsnevret, dels opphevet, om en ærekrenkelse gir et sivilrettslig krav på erstatning eller oppreisning etter skadeserstatningsloven 13. juni 1969 nr 26 § 3–6. Dersom det sivilrettslige vernet mot ærekrenkelser skal beholdes i samme omfang som i dag, må handlingsnormene i strl kap 23 overføres fra straffeloven til skadeserstatningsloven, og omgjøres fra straffebestemmelser til vilkår for erstatning og/eller oppreisning. På samme måte må strl § 253 om mortifikasjon, som kommisjonen ikke foreslår beholdt i straffeloven, videreføres i annen lovgivning dersom det ansees ønskelig å beholde en slik sanksjon. Kommisjonen har imidlertid innskrenket sin drøftelse av bestemmelsene til spørsmålet om å beholde dem i straffeloven, jf nedenfor.

Det kan stilles spørsmål ved om hjemlene for straff i strl §§ 246 og 247 er akseptable i forhold til EMK art 10 andre ledd, som blant annet stiller som vilkår for innskrenkninger av ytringsfriheten at så vel selve innskrenkningen som de sanksjonene

man benytter, skal være «nødvendige i et demokratisk samfunn». Det viktigste for den fornærmede i ærekrenkelsessaker er stort sett å oppnå erstatning, oppreisning og mortifikasjon av det ærekrenkende utsagnet. Med disse reaksjonene oppnår den fornærmede både kompensasjon og æresoppreisning, samtidig som injurianten får svi tilstrekkelig hardt. Dette er også tatt opp i Riksadvokatens høringsuttalelse til NOU 1995: 10, jf foran:

«På bakgrunn av de alternative virkemidlene som kan tenkes, vil det etter riksadvokatens oppfatning ikke innebære noen betydningsfull svekkelse av personvernet om adgangen til å bruke straff overfor ærekrenkelser i det vesentlige oppheves. En slik endring innebærer på den annen side en styrking av ytringsfriheten.»

Riksadvokaten peker også på en rekke straffebud som kan komme til anvendelse ved grove krenkelser av personer, og viser til strl §§ 135 a, 349 a, 390 og 390 a. Samtlige bestemmelser foreslås videreført av kommisjonen, jf utk § 20–4 om hets, § 20–5 om diskriminering, § 23–2 om offentliggjøring av private forhold og § 26–10 om hensynsløs atferd. Høringsuttalelsen konkluderer likevel med at det «for enkelte særlig kvalifiserte tilfeller ... trolig (vil) måtte beholdes en straffebestemmelse, f.eks for uttalelse fremsatt i skadehensikt uten aktverdig grunn».

I NOU 1995: 10 s 59 gir også Straffelovrådet uttrykk for at det sjelden er på sin plass å reagere med straff mot ærekrenkelser. Rådet understreker imidlertid at

«... situasjonen fra tid til annen kan være slik at en straffereaksjon er nødvendig. Det kan dreie seg om særlig alvorlige forhold, f.eks. ærekrenkelser mot bedre vitende eller vedvarende krenkelser fra samme injuriant, som kan hende er insolvent og som ikke lar seg stanse av sivile søksmål med krav om mortifikasjon og oppreisning. I slike tilfeller bør det normalt skje en strafforfølgning fra det offentliges side. ...»

Mæland, *Ærekrenkelser* s 275–276 uttaler blant annet:

«Straffesanksjonen ved ærekrenkelser synes kun å passe for de helt kvalifiserte overtrappe – de groveste tilfelle – hvor det vil komme på tale å anvende fengselsstraff eller større bøter. Men neppe ellers.»

Det kan også pekes på at det i årenes løp har foregått en samfunnsmessig utvikling hvor «æren» er blitt tillagt mindre vekt. Parallelt med dette har ytringsfriheten blitt tillagt større vekt, både i samfunnet generelt og i domstolene. Rent faktisk viser

dette seg ved at straff i stadig mindre utstrekning har blitt brukt mot ærekrenkelser. De fleste sakene om ærekrenkelse dreier seg i dag om erstatning, oppreisning og/eller mortifikasjon, jf NOU 1995: 10 s 59, hvor Straffelovrådet uttaler at de institutter som «styrer» injurielovgivningen, i dag er mortifikasjons- og oppreisningskrav.

Av 11 saker som utelukkende gjaldt ærekrenkelser inntatt i Norsk Retstidende 1950–59, var det 8 offentlige straffesaker. I de sakene hvor den tiltalte ble dømt, ble det idømt straff i 10 saker. I 4 av sakene ble det reagert med fengselsstraff, jf Rt 1952 s 8 (30 dager ubetinget), Rt 1953 s 435 (120 dager betinget), Rt 1953 s 566 (1 år ubetinget) og Rt 1956 s 513 (60 dager betinget). I den tilsvarende gruppen av i alt 10 saker inntatt i Norsk Retstidende 1990–99 var det ingen offentlige straffesaker, og det ble ikke idømt straff i noe tilfelle. Kommisjonen er kjent med at lavere instanser enn Høyesterett også i dag fra tid til annen idømmer straffesanksjoner for ærekrenkelser. Det er imidlertid kommisjonens inntrykk at det i slike saker stort sett idømmes forholdsvis beskjedne bøter, og at fengselsstraff knapt blir brukt.

Ifølge opplysningene om etterforskede lovbrudd i kriminalstatistikken for 1997 tabell 7 ble det i det året etterforsket 745 saker om ærekrenkelser. Offentlig påtale er imidlertid avhengig av at det finnes påkrevet av allmenne hensyn, jf strl § 251, og i forhold til antallet anmeldelser er det få saker hvor politi og påtalemyndighet finner grunn til å reagere. Det er registrert 7 forelegg og 14 tiltalebeslutninger. Dessuten er det registrert 8 saker som ble overført til konfliktrådet. I tabell 44 er det registrert totalt 20 straffereaksjoner mot ærekrenkelser, herunder 1 dom på bot, 1 dom på betinget fengsel, 5 dommer på betinget fengsel og bot, 5 dommer på ubetinget fengsel og 1 dom på dels ubetinget, dels betinget fengsel.

Kommisjonen har imidlertid festet seg ved at antallet positive påtaleavgjørelser og straffereaksjoner i statistikken er langt høyere enn det som virker sannsynlig, selv om det er lavt i forhold til antallet anmeldelser. Gjennomgåelsen foran av ærekrenkelsessaker inntatt i Norsk Retstidende for henholdsvis 1950–1959 og 1990–1999 gir en antydning om at statistikkens tall kan være misvisende. Kommisjonen ønsket derfor å utdype opplysningene ved en nærmere undersøkelse av de sakene som i statistikken er registrert som saker om ærekrenkelser. I brev 20. september 2000 til de enkelte politidistriktene ba Riksadvokaten, på vegne av kommisjonen, om å få utlånt saker om ærekrenkelser registrert i 1997 eller 1998 som er avgjort med forelegg, siktelse, tiltale eller overfø-

ring til konfliktråd. Totalt kom det inn 24 saker. Flere politikamre svarte imidlertid at samtlige av deres ærekrenkelsessaker var henlagt, selv om det i politiets sentrale registreringssystem STRASAK er registrert saker ved disse kamrene som skal være avgjort på nevnte måte. Det er ikke praktisk mulig for kommisjonen å undersøke hvilke feil som her er gjort, og kommisjonen nøyer seg med å konstatere at det innsendte materialet muligens kan være ufullstendig.

Det materialet som har vært tilgjengelig for kommisjonen, viser at straff for ærekrenkelser er vesentlig mindre aktuelt enn statistikken gir inntrykk av. 11 av sakene er avgjort med forelegg, siktelse eller tiltale. Disse sakene dreier seg, riktignok med ett unntak, om andre og mer alvorlige forhold, særlig ulike former for vold og ordensforstyrrelser, overtredelser av strl § 326 nr 2 og overtredelser av strl § 390 a. Selv om det i første omgang, da saken ble anmeldt og registrert, er angitt at det foreligger ærekrenkelser, er disse ikke tatt i betraktning ved den senere påtaleavgjørelsen.

Derimot er de sakene som er overført til konfliktrådet, stort sett riktig registrert som saker om ærekrenkelser. Hovedsakelig er det her andre konflikter – nabokrangler, uvennskap mv – som har foranlediget mindre pene uttalelser partene imellom. Politiets avgjørelser om å overføre sakene til megling i konfliktråd synes etter kommisjonens oppfatning å være velfunderte. Den viktigste oppgaven i disse sakene må være å dempe de grunnleggende konfliktene. Straff for ærekrenkelser vil ikke være noe egnet middel til dette.

De fleste sakene om ærekrenkelser går som private straffesaker. Straffelovrådet gikk i NOU 1995: 10 s 58–59 inn for å avskaffe ordningen med private straffesaker for ærekrenkelser. Som omhandlet i avsnitt 7.9 foran mener kommisjonen at ordningen med private straffesaker helt bør falle bort. Det harmonerer med dette forslaget å innskrenke straffebestemmelsene om ærekrenkelser til de groveste tilfellene, hvor det kan være grunn til offentlig påtale.

Strl § 246

Bestemmelsen rammer beskyldninger og forhånelser som «krenker en annens æresfølelse», og krever med andre ord ikke at ærekrenkelsen skal ha blitt oppfattet av andre enn den fornærmede. I forhold til det store antall overtredelser som faktisk skjer, er det sjelden den fornærmede tar skritt for å få injurianten dømt. Bestemmelsen brukes oftest i kombinasjon med strl § 247 og sjelden alene – fra Høyesteretts praksis kjenner kommisjonen bare til

Rt 1957 s 715. Her hadde den tiltalte sendt den fornærmede en pung som inneholdt 30 tiører («judas-penger»), som en reaksjon på å ha blitt anmeldt for ulovlig jakt. Herredsretten idømte ham en bot, og anken ble forkastet av Høyesterett. Slike handlinger kan virke sårende på enkeltpersoners følelser, men de er utenfor rammen av hva kommisjonen regner som straffverdig. I enkelte tilfeller kan imidlertid ærekrenkelsene være så intense eller plagsomme at atferden representerer overtredelse av strl § 390 a, jf utk § 26–10 om hensynsløs atferd.

Strl § 248

Strl § 248 rammer den som overtrer § 247 «mod bedre Vidende». Antakelig må dette tolkes som et krav om forsett, det vil si at ærekrenkeren enten vet at beskyldningen ikke er sann, eller finner det usannsynlig at den er sann, jf avsnitt 7.5.3 foran.

Bestemmelsen brukes ikke ofte. Det kan sjelden bevises at ærekrenkeren ikke trodde at beskyldningen var sann. For den som reiser sak om ærekrenkelse, er det som regel greiest å bygge på strl § 247, som ikke har noe skyldkrav med hensyn til at beskyldningen var usann, jf § 249 nr 1. Siden straffesanksjonen har fått mindre betydning ved ærekrenkelser enn den hadde tidligere, jf den generelle omtalen av strl kap 23 ovenfor, har det mindre betydning at § 248 har en strengere straffesamme.

Kommisjonen foreslår én bestemmelse om ærekrenkelse, jf avsnitt 9.12.2 foran om utk § 26–12. Bestemmelsen foreslås i utgangspunktet å tilsvare strl § 247, men med begrensninger som gjør at den bare vil ramme det groveste sjiktet av de ærekrenkelsene som er straffbare i dag. Det er da liten grunn til å beholde et straffebud som § 248 i tillegg.

Strl § 249 nr 3 til 5

Strl § 249 nr 3 bestemmer at straff for ærekrenkelse ikke kommer til anvendelse på den som har vært pliktig eller nødsaget til å uttale seg, eller som har uttalt seg til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv, dersom det godtgjøres at vedkommende har vist tilbørlig aktsomhet. I utk § 26–12 om ærekrenkelse foreslås det blant annet å innføre et skyldkrav, grov uaktsomhet, med hensyn til den omstendighet at det ærekrenkende utsagnet er usant. Det blir da lite behov for en bestemmelse som strl § 249 nr 3.

Strl § 249 nr 4 og 5 fastsetter innskrenkninger i adgangen til å føre sannhetsbevis. Dette er prosessuelle regler om bevisavskjæring, som bør overføres

til prosesslovgivningen. Kommisjonens øvrige forslag medfører at reglene må overføres både til straffeprosessloven 22. mai 1981 nr 25 og til tvistemålsloven 13. august 1915 nr 6.

I forbindelse med overføringen bør regelen i § 249 nr 4 bokstav b tilpasses utk § 23–2 om offentliggjøring av private forhold.

Det bør også vurderes om bestemmelsen i § 249 nr 4 bokstav a kan opprettholdes ved siden av det foreslåtte kravet om grov uaktsomhet med hensyn til at beskyldningen er usann, jf utk § 26–12. Selv om § 249 nr 4 bokstav a i utgangspunktet regulerer bevisføringen, medfører den at framsettelse av beskyldninger om å ha begått straffbare handlinger i dag kan rammes som ærekrenkelse uten hensyn til om beskyldningen er sann, dersom den fornærmede tidligere er frikjent ved dom for å ha begått disse handlingene. Bestemmelsen har vært kritisert av flere, blant andre Skeie, Ærekrenkelser s 303 og Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett s 233–235. I Ot prp nr 37 (1938) s 11–12 ble regelen foreslått opphevet, dels fordi den setter straff for beskyldninger som kan være fullt tilbørlige, dels fordi regelen først og fremst kommer dem til gode, som faktisk er skyldige:

«For den *uskyldig* krenkede – den som med rette er frifunnet – vil derimot regelen i svært mange (visstnok de fleste) tilfelle *ikke* være til gagn. Fortsetter sladder og skumleriene til tross for den frifinnende dom, vil det lite nytte den krenkede å gå til injuriersak, når sannhetsbevis er utelukket. Han kan nok få en eller flere av skumlerne straffet, men han blir ikke renvasket, og opnår i virkeligheten oftere å puste mer liv i skumleriene enn å slå dem ned.»

Regelen harmonerer også dårlig med reglene om at en frifinnende dom i en straffesak ikke er bindende i en senere sivil sak, og bør vurderes opphevet.

Strl § 252

Bestemmelsen fastsetter straff for ærekrenkende beskyldninger rettet mot en avdøds minne. Det er grunn til å anta at dette har sin bakgrunn i tidligere tiders sterkere vektlegging av ettermæle og slektsbånd. Den kan dels begrunnes med hensynet til nærstående personers pietetsfølelse, dels med hensynet til den avdøde selv, jf Mæland, Ærekrenkelser s 96.

Reglene om ærekrenkelser tar ikke primært sikte på kretsen av personer rundt den injurierte, og det er etter kommisjonens oppfatning ikke grunn til å gi disse den samme beskyttelsen som

den injurierte selv har. Når det gjelder det anførte hensynet til den avdøde selv, finner kommisjonen det også klart at dette ikke er like sterkt som hensynet til levende mennesker. Regelen er også lite brukt. Mæland, Ærekrenkelser s 98 uttaler at han bare kjenner til én høyesterettsavgjørelse, Rt 1840 s 252. Senere har Rt 1990 s 173 kommet til. Saken gjaldt mortifikasjon av enkelte uttalelser i flyhavari-kommisjonens rapporter etter en flyulykke i 1982 og var reist av enken etter flykapteinen. De sak-søkte ble imidlertid frifunnet.

Når reglene om straff for ærekrenkelser søkes begrenset til de mest alvorlige tilfellene, jf den generelle omtalen av strl kap 23 ovenfor, er det etter kommisjonens oppfatning liten grunn til å beholde straffebudet mot ærekrenkelser rettet mot en avdøds minne.

Kommisjonen tar, som nevnt i den generelle omtalen av strl kap 23 ovenfor, ikke stilling til hvilket sivilrettslig vern en avdøds minne bør ha. Etter gjeldende rett er det imidlertid noe tvilsomt om ærekrenkelse av en avdøds minne kan gi grunnlag for erstatning og oppreisning, jf Mæland, Ærekrenkelser s 280 og Ot prp nr 37 (1938) s 15, motsatt Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett s 255. Dersom man vil opprettholde et vern om en avdøds minne ved sivilrettslige sanksjoner, bør dette klargjøres i forbindelse med lovrevisjonen.

Strl § 253

Strl § 253 gir nærmere regler om mortifikasjon. Etter hevdvunnen oppfatning er mortifikasjon ikke å regne som straff, og det er da ingen grunn til å beholde reglene i straffeloven. I NOU 1995: 10 Reformer innen injurielovgivning foreslår også Straffelovrådets flertall å overføre mortifikasjonsinstituttet til sivilprosessen, mens mindretallet går inn for at instituttet oppheves, jf også avsnitt 8.15.1 foran, hvor strl § 76, jf tidl utk § 118, i samsvar med dette ikke foreslås videreført i straffeloven.

Strl kap 30 og 42 om forbrytelser og forseelser i sjøfartsforhold (strl §§ 301 til 316 og §§ 414 til 427)

Ved straffeloven av 1902 ble straffebudene som gjelder forskjellige former for overtredelser i sjøfartsforhold, samlet i kapitlene 30 og 42. Især når det gjelder strl kap 42 finnes imidlertid handlings-normene hovedsakelig utenfor straffeloven, det vil si i ulike særlover og forskrifter hjemlet i særlov-givningen. Sentrale lover på området er sjødyktig-hetsloven 9. juni 1903 nr 7, sjømannsloven 30. mai 1975 nr 18 og sjøloven 24. juni 1994 nr 39.

Kommisjonen foreslår at man i straffeloven overhodet ikke viderefører noe eget kapittel om overtredelser i sjøfartsforhold. Straffebudene i strl kap 30 og 42 har ingen slik generell karakter at de – etter en nødvendig revisjon – vil ha noen naturlig plass i straffeloven. De av bestemmelsene som bør opprettholdes, kan med visse unntak overføres til de aktuelle særlovene. Her kan det trekkes en parallell til vei- og lufttrafikken, som er regulert i særlover.

Blant straffebudene som kommisjonen foreslår i straffeloven, vil det likevel være flere som berører sjøfartsforhold. Slike bestemmelser foreslås blant annet i kapitlet om vern mot tingsskade, jf utk §§ 29–4 og 29–7 om henholdsvis forsettlig og uakt-som brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleg-gelse, som blant annet dekker det å forvolde skade av et visst alvor på skip eller annet fartøy. Utk § 29–5 rammer forsettlige grove overtredelser. Det vises også til §§ 29–6 og 29–8 i samme kapittel, som krimi-naliserer både visse forberedelseshandlinger og det å hindre avverging av slik særlig farlig ødeleg-gelse. Bestemmelsene svarer til strl §§ 148, 149, 151 og den relevante delen av strl § 159. I kapitlet om vern av den offentlige ro og orden foreslår kom-misjonen videreført strl § 151 a om kaping, som også gjelder for skip, jf utk § 20–8, samt en ny bestemmelse om trafikksabotasje, som også vil ramme angrep på sikkerheten i skipstrafikken, jf utk § 20–10.

Kommisjonens forslag vil bringe straffeloven i overensstemmelse med den systematikken som er valgt i de andre nordiske landene. Også der er enkelte alvorlige overtredelser tatt inn i straffelo-vene, men den alminnelige strafferettslige regule-ringen av sjøfart, arbeidstakeres plikter og ansvar mv er foretatt i særlovgivningen.

Strl kap 30 og 42 ble revidert ved lov 15. februar 1963 nr 2. I forbindelse med revisjonen ble det vur-dert om bestemmelsene om forbrytelser og forse-elser i sjøfartsforhold burde tas ut av straffeloven og overføres til særlovgivningen. Den daværende Sjømannslovkomiteen hadde fått i oppdrag å ta opp til revisjon ikke bare de bestemmelsene i straffelo-ven som hadde naturlig tilknytning til sjømannslo-ven, men også å gjennomgå kapitlene 30 og 42 i sin helhet. Om resultatet av dette arbeidet sies det i Ot prp nr 40 (1961–62) s 17:

«I sin innstilling pekte komitéen på at hvis en skulle ta de nåværende bestemmelser om for-brytelser og forseelser i sjøfartsforhold ut av straffeloven, kunne de ikke bare overføres til sjømannsloven, men måtte fordeles på en rekke ulike spesiallover med tilknytning til sjø-fartsforhold. De fordeler som en ville oppnå ved

dette, fant komitéen ikke overveiende i forhold til de betenkeligheter som et slikt skritt ville føre med seg. Komitéen uttalte at fordelene heller ikke ville stå i rimelig forhold til det betydelige lovrevisjonsarbeid som måtte foretas. Komiteen gikk derfor inn for at straffebestemmelsene fortsatt burde stå i straffeloven. Den la i samband med dette fram utkast til lov om endringer i straffelovens kap. 30 og 42.»

Plasseringsspørsmålet ble igjen tatt opp i delutredning I. Der drøftet den tidligere kommisjonen hvilken grad av straffverdighet som bør kreves for at et straffebud skal være med i straffeloven. De fleste straffebudene i strl kap 42 når ikke opp til den strafferammen som kommisjonen antydte burde kreves for bestemmelser i straffeloven. Med spesiell adresse til sjøfartsforhold uttalte kommisjonen på s 78: «På enkelte områder kan det være aktuelt å føre over i en særlov straffebud i straffelovens nåværende forseelsedel. Som eksempel kan nevnes de fleste forseelser i sjøfartsforhold. De bør trolig tas inn i sjøfartsloven eller i sjømannsloven – i den utstrekning handlingene fortsatt bør være straffbare.»

I høringsrunden viste *Direktoratet for sjømenn* til de drøftelsene som det er redegjort for ovenfor, og uttalte deretter blant annet:

«Direktoratet for sjømenn stiller seg derfor i utgangspunktet positivt til tanken om å fjerne kapittel 42 fra straffeloven og overføre de straffebestemmelsene som fremdeles bør beholdes til særlovgivningen. I denne sammenheng kan vi slutte oss til de prinsipielle betraktninger som kommisjonen har gitt uttrykk for i utredningen. Vi antar at straffebestemmelsene lettere vil bli kjent for dem de gjelder dersom de plasseres i sjømannsloven. De fleste sjøfolk har kjennskap til sjømannsloven, mens antakelig et fåtall har rede på kapittel 42 i straffeloven. Vi mener derfor det ut i fra pedagogiske og preventive hensyn vil være en fordel at straffebestemmelsene blir plassert i umiddelbar tilknytning til de adferdsnormer straffebudene skal beskytte.»

Direktoratet for sjømenn, som ikke hadde foranledning til å uttale seg om også å ta kapitlet om *forbrytelser* i sjøfartsforhold ut av straffeloven, pekte imidlertid også på det betenkelige i en omlegging som ville føre til at straffebudene i forseelseskapitlet ble fordelt på en rekke lover, samt at de mer alvorlige forholdene ville bli stående i straffeloven, men mente likevel at det å fjerne strl kap 42 fra straffeloven ville være den beste løsningen.

I sin høringsuttalelse opplyste *Sjøfartsdirektoratet* at nesten samtlige av de lovene som hørte under direktoratet hadde straffetrukslene samlet i strl kap 30 og 42, og uttalte videre:

«Straffebudenes plassering har for direktoratets vedkommende ikke voldt problemer av betydning ved håndhevingen av våre lover og forskrifter, og vi har inntrykk av at nåværende ordning også er godt innarbeidet hos næringen.»

Sjøfartsdirektoratet konkluderte med at en overføring av straffebud fra straffeloven til særlovgivningen som foreslått i delutredning I ikke ville innebære åpenbare fordeler sammenliknet med den nåværende ordningen, og pekte også på at en omlegging ville gjøre det nødvendig å gjennomgå det aktuelle lovverket med sikte på en omredigering/revisjon.

Det daværende *Handels- og skipsfartsdepartementet* viste til uttalelsene fra Direktoratet for sjømenn og Sjøfartsdirektoratet, og tilføyde:

«Skipsfartsavdelingen kan for sin del ikke se avgjørende innvendinger mot opprettholdelse av dagens system for plassering av straffebestemmelser i tilknytning til sjøfartslovgivningen. Vi vil imidlertid også kunne leve med et system der mindre alvorlige overtredelser føres over (til) spesiallovgivningen.»

Også i høringsrunden etter delutredning V kom det uttalelser om dette spørsmålet. *Politimesteren i Asker og Bærum* var generelt imot overføring av straffebestemmelser fra særlovgivningen til straffeloven, men uttalte:

«Omvendt kunne Asker og Bærum politikammer tenke seg en overføring av straffelovens kap. 30 og 42 til sjøloven / lov om sjøfartsforbrytelser. Både i vegtrafikkloven, luftfartsloven og jernbaneloven er straffebestemmelsene innført i særloven. En overføring av straffbare forhold i sjøfart vil skape en ensartet lovgivning samtidig som straffebudet mer naturlig hører hjemme i særloven, f.eks. bestemmelsen om uaktsom navigering i strl § 418.»

I juni 1985 foreslo kommisjonen at det ble opprettet et underutvalg til å vurdere straffebestemmelsene i sjøfartsforhold. Kommisjonen anførte at det dreide seg om et viktig og avgrenset område, som var velegnet til en delutredning. Dessuten ville man kunne få med sakkyndige med særlig innsikt i disse reglens praktiske anvendelsesområde. Justisdepartementet avslo forslaget i januar 1987 fordi det ikke var budsjettmessig dekning for å sette ned et slikt underutvalg.

Fra departementets side forelå det imidlertid et utkast til mandat for utvalget, som blant annet nevnte plasseringsspørsmålet:

«Utvalget bør også vurdere plasseringen av straffebudene i sjøfartsforhold og for virksomheten på kontinentalsokkelen og de synspunkter som i denne forbindelse kom fram i høringsrunden til Straffelovkommisjonens delutredning I. ... Utvalget bør i utgangspunktet basere sine forslag på de synspunkter som er fremmet i Straffelovkommisjonens delutredning I. ... Utvalget bør i denne sammenheng særlig ha for øye kommisjonens synspunkter på plassering av straffebudene (kap 8), bruk av blankettstraffebud (kap 15), straffansvaret for juridiske personer (kap 20) og på å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser (kap 7).»

Ikke alle overtredelser av straffesanksjonerte handlingsnormer i sjøfartslovgivningen dekkes av strl kap 30 og 42. Flere særlover på området inneholder egne straffetrusler. For det meste gjelder dette straffebud som ikke overlappes av straffelovens bestemmelser. En relativt omfattende strafferettslig regulering utenom strl kap 42 om forseelser i sjøfartsforhold skjedde ved fritids- og småbåtloven 26. juni 1998 nr 47.

I andre tilfeller foreligger det hjemmel for å straffe overtredelser i sjøfartsforhold både i straffeloven og i den aktuelle særloven. Dette kan gi grunnlag for tvil om hvilket straffebud som skal anvendes, eventuelt om begge straffebud kan anvendes i konkurrans. For eksempel rammer strl § 419 andre ledd den som overtrer det som i eller i medhold av norsk lov er fastsatt om plikt til å ha til stede ombord skipspapirer samt avtrykk av lover, forskrifter og tariffavtaler. Det er antatt at § 419 andre ledd ikke kan anvendes mot skipsførers overtredelse av plikten etter § 14 i lov 3. juni 1977 nr 50 om arbeidstiden på skip til å ha ombord et eksemplar av loven, fordi denne plikten er straffesanksjonert i samme lovs § 18 nr 1. I forarbeidene til fritids- og småbåtloven heter det imidlertid at overtredelse av lovens § 7 om båteierens ansvar for å sørge for at småbåten blir registrert, kan straffes etter lovens § 19 eller etter strl § 419 nr 1, jf Ot prp nr 51 (1997–98) s 30. I denne loven er det også ellers tatt inn eller hjemlet handlingsnormer som dekkes av lovens egne straffebestemmelser, samtidig som de etter ordlyden rammes av bestemmelser i strl kap 42.

Overtredelser i sjøfartsforhold kan også være straffbare etter blankettstraffebudet i strl § 339 nr 2. I høringsuttalelsen fra *Sjøfartsdirektoratet*, jf foran, er det opplyst at de fleste av direktoratets over hundre forskrifter inneholder straffetrusler

som henviser til strl § 339 nr 2. Uttalelsen er fra desember 1984. Straffelovkommisjonen har ikke foretatt noen systematisk gjennomgåelse av direktoratets forskrifter for å se om beskrivelsen fortsatt gjelder. Stikkprøver viser imidlertid at en rekke av direktoratets forskrifter også i dag henviser til § 339 nr 2.

I delutredning I s 77 forutsatte den tidligere kommisjonen en samlet gjennomgåelse av «hele den strafferettslige særlovgivning for å se hvilke straffebud som etter kommisjonens syn naturlig hører hjemme i en alminnelig straffelov». Det ble pekt på at mange straffebud som verner alminnelige samfunnsinteresser, er plassert utenfor straffeloven. Med det mandatet som er trukket opp for den nåværende kommisjonen, har det ikke vært mulig å foreta noen slik bred undersøkelse av særlovgivningen, jf avsnitt 2.4.4 foran. I forhold til særlovgivningen vil rammen for straffeloven derfor i hovedsak bli som før. En fortsatt regulering av sjøfartsforhold i straffeloven vil da – i lys av utviklingen av den strafferettslige særlovgivning etter straffeloven av 1902 – framstå som et umotivert avvik fra organiseringen av straffebestemmelser i og utenfor straffeloven. Straffesanksjonert regulering av særskilte næringer, virksomheter og yrkesgrupper har funnet sin plass i særlovgivningen. Innen sjøfarten har det også etter hvert kommet til særlover med straffetrusler utenfor straffeloven.

Strl kap 30 om forbrytelser i sjøfartsforhold inneholder riktignok straffebud der strafferammene i seg selv kan tale for å beholde dem i straffeloven, jf avsnitt 6.2 foran. Høyest strafferamme har strl § 312 om mytteri og § 314 om skipsførers og vakthavende styrmanns forsømmelse av hjelpeplikt. Behovet for et straffebud som strl § 312 må imidlertid antas vesentlig redusert etter at blant annet kapring av skip ble tatt inn i strl § 151 a ved lov 16. juni 1989 nr 68. Kommisjonen foreslår denne bestemmelsen videreført i utk § 20–8 om kapring, jf avsnitt 9.6.2 foran. Bestemmelsen rammer alle tilfeller der noen på ulovlig måte tiltvinger seg kontroll over fartøyet eller for øvrig griper inn i seilasen. Selvtendig betydning får strl § 312 i de tilfellene der gjerningspersonene, som må være medfarende, tvinger skipets fører til å foreta eller å unnlate en tjenestehandling, uten samtidig å ta over fartøyet eller seilasen. Straffverdigheten vil i et slikt tilfelle være atskillig lavere enn ved det tradisjonelle mytteriet, og et eventuelt straffebud kan plasseres i særlovgivningen, jf løsningen som er valgt i luftfartsloven 11. juni 1993 nr 101 § 14–11 om lydighetsnektelse mv. For øvrig vil straffebudene om tvang, trusler og legemsovertredelser være anvendelige. Sammenlikningen med luftfarts-

loven § 14–11 er for øvrig relevant også for strl §§ 310 og 311, som gjelder lydighetsnektelse.

Når det gjelder forsømmelse av hjelpeplikten etter strl § 314, er dette både i svensk og dansk rett straffesanksjonert i sjølovene, jf svensk sjølov (1994: 1009) kapittel 20 § 7, jf kapittel 8 § 4, og dansk sjølov (LBK nr 39 av 20. januar 1998) § 511, jf § 164. Den samme løsningen bør etter kommisjonens mening velges også i norsk rett. Kommisjonen legger i den forbindelse til grunn at det ikke er behov for å videreføre en så høy strafferamme som 6 års fengsel, jf strl § 314 andre straffalternativ. Strafferammen vil i stedet kunne forhøyes ved at bestemmelsen etter omstendighetene kan anvendes i konkurrens med utk § 27–11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse og § 27–12 om grovt uaktsomt drap.

Det særskilte straffebudet mot blindpassasjerer, jf strl § 301, ble tatt inn i loven under lovrevisjonen i 1963. Av lovforarbeidene framgår det at de andre bestemmelsene i straffeloven som kunne tenkes brukt i slike tilfeller, det vil si §§ 355 og 403, etter Sjømannslovkomiteens oppfatning ikke tok tilstrekkelig hensyn til de omstendighetene ved handlingen «som i dag burde være særskilt motiveerende for straffekravet, nemlig de alvorlige forstyrrelser, forsinkelser og omkostninger som handlingen kan medføre for skipet», jf Ot prp nr 40 (1961–62) s 57. Både strl §§ 355 og 403 foreslås videreført, jf utk § 26–11 om ulovlig inntrenging eller opphold og utk § 32–15 om bedrageriliknende overtredelse. I proposisjonen s 56–57 ble det vist til at det lett kunne tenkes tilfeller av blindpassasjertrafikk som neppe rammes av strl §§ 355 og 403. Her anså man det blant annet som tvilsomt om en person som skjuler seg et sted hvor han eller hun berettiget er kommet ombord – for eksempel en lossearbeider i lasterommet – vil kunne rammes av strl § 355. Likeledes ble det uttrykt tvil om strl § 403 kunne anvendes overfor blindpassasjerer på skip som overhodet ikke fører passasjerer. Dette må det kunne tas hensyn til ved utformingen av de nye bestemmelsene nevnt ovenfor. Noe behov for å videreføre strl § 301 vil det etter kommisjonens oppfatning derfor ikke være.

Strl § 305 rammer den som bevirker eller medvirker til at en åpenbart upåkrevd offentlig undersøkelse av et skips sjødyktighet finner sted. Straffebudet retter seg mot enhver. Sjømannslovkomiteen antok at det vanligvis ville dreie seg om klager fra sjømenn, men ville ikke innskrenke personkretsen som straffebudet gjaldt for. Begrunnelsen var at komiteen ikke kunne utelukke at upåkrevde undersøkelser også kunne tenkes forårsaket ved klager fra andre. Straffelovkommisjonen antar at

personkretsen kan innsnevres og straffebudet overføres til sjømannsloven – dersom det fortsatt er behov for det.

De andre bestemmelsene i strl kap 30 går kommisjonen ikke nærmere inn på. Disse straffebudene er rettet mot fører av skip, styrmenn, mannskap ombord, reder eller den som handler for reder. Dette er bestemmelser som bør kunne overføres til særlovgivningen uten særlige problemer.

Når det gjelder strl kap 42 om forseelser i sjøfartsforhold, viser en foreløpig gjennomgåelse av straffebudene at det også for disse bestemmelsene vil være hensiktsmessig med en overføring til særlovgivningen. Også der bestemmelsene ikke henviser til handlingsnormer i særlovgivningen, gjelder det forhold som naturlig kunne vært regulert i slik lovgivning, i den grad det er aktuelt å videreføre bestemmelsene. Tilsvarende bør forskriftshjemmelen i strl § 418 nr 2 kunne overføres til særlovgivningen.

Strl § 422 andre ledd retter seg mot fører av skip mv som «forsettlig eller uaktsomt beruser seg under tjenesten eller når denne forestår». Også andre steder i lovgivningen er det bestemmelser som retter seg mot bruk av rusmidler ved ferdsel til sjøs, jf fritids- og småbåtloven 26. juni 1998 nr 47 § 33 og forskrift 11. oktober 1963 nr 3795 om pliktmessig avhold fra nytelse av alkohol mv for personer som tjenestegjør på passasjerskip, som er hjemlet i pliktavholdsloven 16. juli 1936 nr 2 § 9. Dette regelverket bør etter kommisjonens oppfatning samordnes i forbindelse med den særskilte gjennomgåelsen av sjøfartsforhold. Hensynet til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnitt 6.6 foran, tilsier i utgangspunktet at bestemmelsene plasseres sammen med den øvrige sjøfartslovgivningen. Det som begrunner en annen løsning for vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 22, jf utk §§ 25-8 og 25-9 og avsnitt 9.11.2 foran, er først og fremst at bruk av rusmidler i forbindelse med bilkjøring gjennomgående praktiseres relativt strengt. Fritids- og småbåtloven § 33 er i likhet med vegtrafikkloven § 22 ikke avgrenset til særskilte yrkesgrupper, og kan i forbindelse med samordningen av regelverket eventuelt vurderes innlagt i straffeloven.

Kommisjonens forslag om å overføre straffebestemmelsene i sjøfartsforhold til særlovgivningen vil innebære et ikke ubetydelig revisjonsarbeid. En rekke særlover vil måtte gjennomgås. Foruten sjømannsloven, sjødyktighetsloven og sjøloven nevnes fartøymålingsloven 19. juni 1964 nr 20, mønstringsloven 18. juni 1971 nr 90, sertifiseringsloven 5. juni 1981 nr 42, NIS-loven 12. juni 1987 nr 48 og deltakerloven 26. mars 1999 nr 15. Dette er særlo-

ver som inneholder eller hjemler handlingsnormer som har straffetrusler i strl kap 42.

En revisjon av straffbelagte handlingsnormer i sjøfartsforhold vil også være påkrevet som følge av kommisjonens forslag om ikke å videreføre blankettstraffebudet i strl § 339 nr 2, som er omtalt tidligere i dette avsnittet og i avsnitt 10.2 foran.

Med det standpunktet kommisjonen har tatt til plasseringsspørsmålet, og den avgrensningen som er gitt av kommisjonens mandat, anser ikke kommisjonen det som sin oppgave å foreta noen slik samlet revisjon av straffelovgivningen for sjøfartsforhold. Sakkyndige med særlig innsikt bør dessuten trekkes inn i arbeidet. Kommisjonen holder på denne bakgrunn fast ved forslaget om en egen utredning for straffebestemmelsene i sjøfartsforhold, jf avsnitt 2.5 foran.

Strl § 337

Strl § 337 rammer den som for seg selv eller sine barn bruker navn i strid med lov, det vil si navneloven 29. mai 1964 nr 1.

Bestemmelsen er nærmere omtalt i NOU 2001: 1 Lov om personnavn s 49, hvor det gis uttrykk for at den antakelig har liten praktisk betydning. På s 132 gis det imidlertid uttrykk for at bestemmelsen er nødvendig, da man ellers ikke ville ha noen sanksjon mot ulovlig bruk av navn. Den lave straffverdigheten og hensynet til saklig sammenheng i regelverket, jf avsnittene 6.2 og 6.6 foran, tilsier etter kommisjonens oppfatning at bestemmelsen bør overføres til navneloven.

Strl § 341 første, tredje og fjerde ledd

Strl § 341 første ledd rammer den som overtrer de reglene som gjelder for begravelser eller for øvrig for behandling av lik. Bestemmelsen viser til handlingsnormer i særlovgivningen («de angaaende Begravelser eller forøvrigt angaaende Behandling af Lig gjældende Regler»). Aktuelle lover er likbe-handlingsloven 4. juni 1898, transplantasjonsloven 9. februar 1973 nr 6, smittevernloven 5. august 1994 nr 55 og gravferdsloven 7. juni 1996 nr 32.

Eventuelle straffereaksjoner bør være hjemlet i særlovgivningen. Kommisjonen går inn for at det tas inn en egen straffebestemmelse i smittevernloven, jf omtalen av strl § 156 foran. Dette innebærer at straff for overtredelse av handlingsnormene i smittevernloven § 4–6 om gravferd og transport av lik ikke lenger bør være hjemlet i straffeloven. Verken likbehandlingsloven eller gravferdsloven har straffetrusler. I disse lovene må det derfor utformes nye bestemmelser om straff, i den grad det er

behov for straffetrusler. Det samme gjelder for transplantasjonsloven, i den grad det er behov for å kunne anvende straff for andre typer overtredelser enn de som i dag rammes av lovens § 14.

Strl § 341 tredje ledd første og andre handlingsalternativ fastsetter straff for den som «rettsstridig eller hemmelig» enten tilintetgjør liket av noen død eller dødfødt eller bringer det til side, slik at det unndras fra «betimelig Undersøgelse». Fjerde ledd inneholder en definisjon av «dødfødt». Handlingsnormene, med straffetruksel, foreslås overført til likbehandlingsloven. I den forbindelse peker kommisjonen på at bestemmelsen har en viss saklig sammenheng med denne lovens § 6, som fastsetter at «likferd» ikke må skje uten etter tillatelse fra politiet dersom det er mistanke om at noens død er voldt ved en straffbar handling, eller det er grunn til å anta at det vil bli besluttet å foreta sakkyndig likundersøkelse etter strpl § 228.

Det tilføyes ellers at likskjending vil kunne straffes etter utk § 20–13, jf avsnitt 9.6.2 foran, og at strl § 341 andre ledd om brudd på meldeplikt ved dødsfall foreslås videreført i utk § 19–7, jf avsnitt 9.5.2 foran.

Etter strl § 341 tredje ledd tredje handlingsalternativ straffes blant annet den som vegrer seg for «Øvrigheden at opgive, hvor der er blevet af et barn eller en anden hjælpeløs Person, som han har havt i sin Varetægt». Kommisjonen antar at det ikke er naturligt å straffesanksjonere slik atferd.

Strl § 348

Strl § 348 rammer overtredelse av «de angående helligdagsfreden gjeldende bestemmelser». Straffebudet rammet opprinnelig overtredelser av spredte bestemmelser om helligdagsfred, som dels fantes i NL 6–3–3 og 6–3–4, dels i en forordning 12. mars 1735, jf SKM I 1896 s 270. Senere har man videreført disse reglene samlet i én lov, jf nå helligdagsfredloven 24. februar 1995 nr 12.

Enkelte andre lover har også unntaksbestemmelser for helligdager, jf for eksempel saltvannsfiske-loven 3. juni 1983 nr 40 § 13, arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4 § 44 og alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 3–4. Disse lovene er imidlertid forsynt med egne straffetrusler. Lov 26. april 1947 nr 1 om 1 og 17 mai som høgtidsdager har ingen egen straffetruksel, men det følger av lovens § 1 at bestemmelsene om helligdagsfreden ikke skal gjelde for disse dagene.

Siden det her dreier seg om et straffebud som klart knytter seg til en egen særlov, og som rammer overtredelser av relativt liten straffverdighet,

går kommisjonen inn for å overføre strl § 348 til helligdagsfredloven.

Strl § 354 andre ledd

Strl § 354 andre ledd første punktum gir hjemmel for å straffe en hundeholder dersom hunden «anfaller» person eller volder vesentlig ulempe ved støy eller på annen måte, med mindre det må antas at det ikke kan legges ham noe til last. Ifølge Straffelovkommentaren bind III s 139 har bestemmelsen en viss praktisk betydning.

Strl § 354 andre ledd andre punktum er ingen straffebestemmelse, men en hjemmel for å avlive hunder. Liknende hjemler finnes også i enkelte særlover, jf nærmere om dette i Straffelovkommentaren bind III s 147.

Kommisjonen er kjent med at det pågår et arbeid med å utforme en ny lov om hunder, jf Dok nr 8: 71 (1997–98) og Innst S nr 183 (1997–98), hvor Regjeringen bes om å vurdere å samordne reglene om hunder i lovverket. I et høringsnotat 31. oktober 2000 har Justisdepartementet presentert et utkast til lov om hunder og hundehold. Strl § 354 andre ledd foreslås samtidig opphevet. Departementet foreslår at det i stedet tas inn en generell straffebestemmelse i hundeloven vedrørende eierens ansvar for hund som har anfalt eller skadet personer eller dyr eller voldt vesentlig ulempe for øvrig, jf utkastets § 14. Departementet uttaler om dette at «(a)lternativet måtte være å ha en generell straffebestemmelse om ansvar for hunder i straffeloven. Departementet antar at en slik regel av informasjonshensyn bør plasseres i en egen hundelov.» Det foreslås at skyldkravet skal være forsett eller uaktsomhet. Departementet går videre inn for å samle og samordne de ulike hjemlene for avlivning.

Kommisjonen er enig i at strl § 354 andre ledd bør erstattes av bestemmelser i en ny lov om hunder og hundehold. Strl § 354 første ledd foreslås ikke videreført, jf avsnitt 10.2 foran.

Strl § 357

Denne bestemmelsen er et blankettstraffebud hvor handlingsnormene finnes i særlovgivningen. Den rammer den som overtrer bestemmelser i lov eller forskrifter gitt til «Forebyggelse eller Modarbeidelse af smitsomme Sygdomme, eller til den almindelige Sundheds Beskyttelse». I andre ledd er det presisert at den også rammer den som overtrer vedtak truffet i medhold av smittevernloven 5. august 1994 nr 55, men at overtredelse av smittevernloven § 5–1 likevel ikke straffes.

Når det gjelder forholdet til smittevernloven, vises det til omtalen av strl § 156 foran.

Annen aktuell særlovgivning er helsepersonelloven 2. juli 1999 nr 64, kvaksalverloven 19. juni 1936 nr 9, forurensningsloven 13. mars 1981 nr 6, lov 19. november 1982 nr 68 om planlegging av helse- og sosialtjenesten i kommunene, husdyrloven 8. juni 1962 nr 4, fiskesykdomsloven 13. juni 1997 nr 54 og helseberedskapsloven 23. juni 2000 nr 56. Kommisjonen antar at straffebestemmelsene i disse lovene er tilstrekkelig omfattende.

Strl § 375

Bestemmelsen rammer ulovlig stempling av varer av gull, sølv eller andre metaller, samt det å fallholde ulovlig stemplede metallvarer. Den foreslås overført til den aktuelle særloven, som er lov 6. juni 1891 nr 2 om Guld-, Sølv- og Platinavarers Finhed og Stempling mv. Dette innebærer at man går tilbake til ordningen før straffeloven av 1902. Det er lite naturlig å beholde reguleringer på så avgrensede felter i straffeloven.

Strl § 400

Strl § 400 første ledd hjemler en allemannsrett, nemlig retten til å plukke ville bær, nøtter, sopp mv på såkalt uinnhegnet sted. Bestemmelsens andre ledd gjør unntak for multebærplukking på «multebærland» i våre tre nordligste fylker dersom plukkingen enten skjer mot eierens uttrykkelige forbud eller uten at bærene fortæres på stedet.

Friluftsløven 28. juni 1957 nr 16 regulerer allemannshetens rett til ferdsel i inn- og utmark, bading, rastning og telting mv. I forarbeidene til friluftsløven ble det opplyst at spørsmålet om ny lovgivning om bærplukking mv hadde vært tatt opp flere ganger uten at dette hittil hadde ført til resultater, jf Ot prp nr 2 (1957) s 20 og Friluftskomiteens innstilling s 14–16. Det heter videre, jf proposisjonen s 20–21:

«En systematisk kodifisering av hele lovkomplekset på dette området vil kunne overveies senere når de viktigste enkeltlover har fått sitt innhold fastslått. Dette spørsmål vil det være naturlig i sin tid å se på under arbeidet med en kodifisering av sivilretten, jf. Sivillovbokutvalgets arbeid.»

Kommisjonen mener at en regulering av denne allemannsretten ikke hører hjemme i en moderne straffelov, og foreslår at regelen i strl § 400 første ledd overføres til særlovgivningen, for eksempel til friluftsløven.

Som nevnt gjør strl § 400 andre ledd unntak fra allemannsretten som følger av bestemmelsens første ledd, når det gjelder multeplukking på «multebærland» i Nordland, Troms og Finnmark. I Finnmark er det imidlertid lite av grunnen som er i privat eie. Særregler for plukking av multer på Statens umatrikulerte grunn i Finnmark er gitt i lov 12. mars 1965. Hovedregelen her er at retten til å plukke multer skal være forbeholdt fylkets egen befolkning, men det er adgang til å dispensere fra hovedregelen, jf § 5 i loven. Samerettsutvalget har foretatt en grundig gjennomgåelse av gjeldende rett i NOU 1993: 34 Rett til forvaltning av land og vann i Finnmark s 172–180. En nærmere beskrivelse av multeplukkingens næringsmessige betydning i Finnmark er gitt i NOU 1994: 21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv, avsnittene 3.2, 3.4.9, 3.4.13 og 7.2.6.

Særregelen i strl § 400 andre ledd har sin opprinnelse i en særlov fra 1854. Bakgrunnen var de spesielle vekstforholdene for multer i de nordligste fylkene, med rikt multebærland i lavlandet helt ut mot sjøen, og at det allerede på første halvdel av 1800-tallet hadde dannet seg spesielle sedvaneregler, hvor grunneierne hadde eneretten til multene som vokste på deres eiendommer, jf den historiske framstillingen i Ot prp nr 68 (1975–76) s 17–20.

Når den aktuelle allemannsretten foreslås regulert i særlovgivningen, bør en eventuell videreføring av det geografiske unntaket for multebærplukking også skje i særlovgivningen. I samsvar med de retningslinjene Justisdepartementet har gitt den nåværende kommisjonen om hvordan den skal forholde seg til særlovgivningen, jf avsnitt 2.4.4 foran, har spørsmålet om opprettholdelse av unntaket i strl § 400 andre ledd ikke vært gjenstand for noen inngående vurdering fra kommisjonens side. Dette skyldes også at vurderingstemaet vil være klart annerledes enn for de andre straffebudene i straffeloven. Det dreier seg her ikke først og fremst om å ta stilling til om en bestemt atferd bør være straffbar eller ikke, men om å bestemme fordelingen av rettigheter mellom grunneiere og allmennheten.

Både spørsmålet om hvilke regler som bør gjelde for multeplukking, og spørsmål vedrørende tolkingen av de någjeldende reglene, herunder uttrykket «multebærland», jf Rt 1968 s 24, har vært gjenstand for årvisse stridigheter i våre tre nordligste fylker. Det er gjennom årene rettet en rekke henvendelser om disse spørsmålene fra offentlige og private institusjoner og enkeltpersoner i de aktuelle områdene til sentrale myndigheter, derunder Justisdepartementet og Straffelovkommisjonen direkte. Det kan derfor være en viss forventning om at kommisjonen vil ta uttrykkelig stand-

punkt til spørsmålet om opprettholdelse av strl § 400 andre ledd. Kommisjonen har imidlertid en sammensetning som gjør den lite egnet til å vurdere og avveie de interessene som blir berørt av en eventuell endring av bestemmelsen, og nøyer seg med å konstatere at regelen ikke hører hjemme i straffeloven.

11.3.3 Løsgjengerloven 31. mai 1900 nr 5 § 24

Løsgjengerloven § 24 rammer den som utviser eller lar utvise noen fra skjenkested uten å sørge for at vedkommende gis nødvendig bistand, når vedkommende er blitt overstadig beruset av drikkevarer servert på samme sted.

Som nærmere omtalt i avsnitt 11.4.2.2 nedenfor, foreslår kommisjonen å oppheve resten av løsgjengerloven, bortsett fra § 17, som i avsnitt 11.2.2.6 foran foreslås samordnet med strl § 350 i utk § 20–1 om ordensforstyrrelse.

Straffelovrådet anbefalte på s 58 i innstillingen 9. april 1964 om endringer i de strafferettslige reglene om drukkenskapsforseelser og alkoholmisbruk å overføre §§ 22, 23, 24 og 26 til den daværende alkoholloven, og at Sosialdepartementet i den forbindelse skulle vurdere bestemmelsene nærmere med tanke på eventuelle reformbehov. For så vidt gjelder § 24, ble dette ikke fulgt opp. I forbindelse med utarbeidningen av ny alkohollov sent på 1980-tallet, ga Sosialdepartementet, i tilslutning til Edruelighetskomiteen av 1947, uttrykk for at bestemmelsen etter sin hensikt ikke hørte hjemme i en alkoholomsetningslov, jf Ot prp nr 31 (1988–89) s 29. Sosialdepartementet gikk derfor inn for at bestemmelsen fortsatt skulle stå i løsgjengerloven.

Straffelovkommisjonen viser til at overtredelser av løsgjengerloven § 24 etter omstendighetene vil kunne rammes av utk § 27–13 om forsømmelse av hjelpeplikt, jf strl § 387, eller utk § 27–14 om hensettelse i hjelpeløs tilstand mv, jf strl § 242. Kommisjonen antar likevel at det kan være grunn til å ha en særbestemmelse som løsgjengerloven § 24, og er uenig i at en slik bestemmelse ikke hører hjemme i alkoholloven 2. juni 1989 nr 27. Loven og den tilhørende forskriften 11. desember 1997 nr 1292 om omsetning av alkoholholdig drikk mv inneholder en rekke bestemmelser om hvordan skjenkebevillinger skal utøves, og dette regelverket er etter kommisjonens oppfatning det mest passende stedet å plassere en bestemmelse som løsgjengerloven § 24. Bestemmelsen foreslås overført dit.

11.3.4 Straffelovens ikrafttredelseslov 22. mai 1902 nr 11 §§ 10 og 12

Som nærmere omtalt i avsnitt 11.4.2.3 nedenfor foreslår kommisjonen å oppheve straffelovens ikrafttredelseslov, med mulig unntak av §§ 10 og 12.

Strl ikrl § 10 gir hjemmel for avskjedigelse ved dom av embets- eller tjenestemann som vedvarende viser seg ute av stand til forsvarlig å utføre sine oppgaver. Bestemmelsen må sees i sammenheng med Grunnloven § 22 andre ledd, som fastslår at andre embetsmenn enn de som er oppregnet i første ledd, bare kan avsettes ved dom.

Det faller utenfor kommisjonens mandat å vurdere i hvilken grad det er behov for å videreføre bestemmelsen. Kommisjonen antar imidlertid at den i nødvendig utstrekning bør samordnes med reglene om administrativ avskjedigelse i tjenestemannsloven 4. mars 1983 nr 3 § 15, jf § 17.

Også strl ikrl § 12 bør etter kommisjonens mening vurderes videreført ettersom den fortsatt kan ha en viss praktisk betydning. Bestemmelsen fastslår blant annet at man ikke kan pådra seg forpliktelser ved «Spil og Væddemaal». Det faller utenfor kommisjonens mandat å vurdere det nærmere innholdet av en slik regel, men kommisjonen foreslår at den i nødvendig utstrekning videreføres i avtaleloven 31. mai 1918 nr 4 kapittel 3 om ugyldige viljeserklæringer.

11.4 Opphevelser i strafferettslig særlovgivning

11.4.1 Innledning

Kommisjonen foreslår en rekke straffebud opphevet. I dette kapitlet presenteres forslag til opphevelse av bestemmelser i særlovgivningen. Forslag til opphevelse av bestemmelser i straffeloven behandles i kapittel 10 foran.

Som nevnt i avsnitt 11.2.1 foran har kommisjonen ikke i denne omgangen hatt foranledning til å vurdere fullt ut hvilke straffebud som bør overføres fra særlovgivningen til straffeloven. Dette har sammenheng med avgrensningen av mandatet, jf avsnitt 2.4.4 foran. Selve kriminaliseringsspørsmålet har kommisjonen generelt sett hatt enda mindre grunn til å gå inn på. Til en viss grad fremmer kommisjonen likevel forslag om opphevelse av straffetrusler i særlovgivningen. I dette avsnittet gis det en omtale og begrunnelse for hvert enkelt opphevelsesforslag. Enkelte av forslagene er foranlediget av at andre utvalg har henvist særlovsbe-

stemmelser til nærmere vurdering av Straffelovkommisjonen. Andre opphevelsesforslag framstår som en nødvendig følge av, eller har en naturlig sammenheng med, de forslagene kommisjonen ellers har når det gjelder utkastet til ny straffelov.

11.4.2 De enkelte straffebudene/særlovene

11.4.2.1 Lov 3. august 1897 nr 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Stortinget

Lov 3. august 1897 nr 2 om møteplikt til Stortinget hjemler straff for den som i strid med Grunnloven § 75 bokstav h unnlater å møte eller forklare seg for Stortinget, eller som under forsikring avgir falsk forklaring, jf henholdsvis §§ 1 og 2 i loven.

Lovstrukturutvalget anbefalte i NOU 1992: 32 s 231–232 at loven ble vurdert inkorporert i straffeloven, jf avsnitt 11.1.1 foran.

Ifølge Sejersted, TfR 1998 s 404 flg på s 462 har loven «aldri (har) vært brukt, og det er vel lite sannsynlig at det vil skje. Lovens fremste funksjon er nok den psykologiske. Den gjør innkallingsinstituttet mer alvorsfylt og avskrekkende.» På forespørsel fra kommisjonen om behovet for loven uttalte Stortingets presidentskap følgende i brev 30. september 1994:

«Presidentskapet kan ikke se det som utelukket at det i fremtiden kan bli aktuelt for Stortinget å bruke innkallingsretten etter Grunnlovens § 75 bokstav h. Etter Presidentskapets oppfatning er lovregler om straff for den som nekter å forklare seg etter Stortingets innkalling, eller avgir falsk forklaring, et nødvendig supplement til Stortingets innkallingsrett. Så lenge Grunnlovens regel om Stortingets innkallingsrett består, bør det etter Presidentskapets mening finnes lovregler om tvangsmidler for å gjennomføre denne retten.

Presidentskapet ser det ikke som vesentlig at loven av 1897 blir opprettholdt, men denne loven bør ikke oppheves uten at tilsvarende regler tas inn i en annen lov (straffeloven).»

Som nevnt i avsnitt 11.2.2.5 foran bør bestemmelsen om falsk forklaring overføres til straffeloven og innarbeides i utk § 24–1 om uriktig forklaring.

Resten av loven kan med fordel oppheves. Det er etter kommisjonens oppfatning ikke behov for en egen lov som gir hjemmel for å ilegge bot for å unnlate å møte eller forklare seg for Stortinget. I slike tilfeller vil det være mer hensiktsmessig å anvende alternative sanksjoner.

11.4.2.2 Lov 31. mai 1900 nr 5 om Løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap

Løsgjengerloven omfattet opprinnelig regler som dels var rettet mot drukkenskap, dels mot «løsgjengeri og betleri». De sistnevnte bestemmelsene skulle særlig tjene til å begrense omfanget av omstreiferi, som i det 19. og et stykke ut i det 20. århundre ble ansett for å utgjøre et betydelig samfunnsproblem. I Ot prp nr 2 (1898–99) s 1 gis dette formålet en sentral plass, blant annet ved følgende innledning til presentasjonen av loven:

«Allerede forlængst har det været erkjendt, at Omstreifervæsenet og navnlig da det saakaldte Fantefolks Omstreiferi ikke alene er en Plage for mange Landdistrikter, hvis spredte Befolkning ofte formelig tyranniseres af de regelmæssig i større Følge optrædende Omstreifere, men ogsaa i sig selv indebærer en Fare for Rets-sikkerheden i Samfundet.»

Selv om det etter datidens tankegang først og fremst var naturlig å gripe til straffebestemmelser mot løsgjengeri, mente man også at det var behov for bestemmelser av mer «sosialpolitisk» karakter og særregler i grenselandet mellom straff og sosialpolitikk. Man innførte blant annet sanksjonsformen tvangsarbeid, som opprinnelig ble brukt overfor både omstreifere og alkoholikere. Den daværende straffelovkommisjonen mente at dette regelverket var så særegent at det burde holdes utenfor straffeloven.

De aller fleste av bestemmelsene i den opprinnelige løsgjengerloven er i dag enten opphevet eller overført til nyere lovgivning. Dette har for en stor del skjedd som følge av endrede holdninger i samfunnet, ved at de tidligere bestemmelsene ble ansett som repressive og modne for reform. I denne sammenhengen nevnes særlig lov 6. mai 1970 nr 27, som opphevet bestemmelsene om tvangsarbeid og avkriminaliserte beruselse på offentlig sted, jf den tidligere § 16.

Det er hovedsakelig straffebestemmelser som står igjen, og av disse synes bare § 17 å være i nevneverdig bruk i praksis. Denne bestemmelsen foreslås overført til straffeloven, jf avsnitt 11.2.2.6 foran. Kommisjonen antar at også § 24 bør opprettholdes, og foreslår den overført til alkoholloven 2. juni 1989 nr 27, jf avsnitt 11.3.3 foran. De øvrige straffebudene i løsgjengerloven rammer dels forhold som etter kommisjonens oppfatning ikke bør være straffbare, dels overlappes de av bestemmelser i straffeloven eller annen lovgivning, jf nedenfor. Løsgjengerloven foreslås på denne bakgrunn opphevet.

Løsgjengerloven § 3

Bestemmelsen gir retningslinjer for politiets forholdsregler overfor personer som antas å gjøre seg skyldige i overtredelse av § 4. Kommisjonen foreslår § 4 opphevet og viser til omtalen av den bestemmelsen nedenfor. Generelle retningslinjer for utføring av polititjenesten er nå gitt i politiloven 4. august 1995 nr 53 § 6.

Løsgjengerloven § 4

Bestemmelsens første ledd rammer den som hengir seg til ørkesløshet eller driver omkring under slike forhold at det er grunn til å anta at han eller hun helt eller delvis skaffer seg livsopphold ved straffbare handlinger eller ved andres prostitusjon.

Det å «hengi seg til ørkesløshet» eller «drive omkring» er ikke i seg selv straffverdig. En bestemmelse basert på formodning om at vedkommende har begått straffbare handlinger, jf «grund til at anta», er etter kommisjonens mening i strid med det beviskravet man ellers normalt opererer med når det dreier seg om straff.

Når det særskilt gjelder det å skaffe seg livsopphold ved andres prostitusjon, peker kommisjonen på at løsgjengerloven § 4 bare er anvendelig dersom gjerningspersonen «hengir seg til ørkesløshet» eller «driver omkring». Bestemmelsen har derfor en forholdsvis begrenset rekkevidde. Det å forlede noen til prostitusjon eller å fremme eller utnytte andres prostitusjon er straffbart etter strl § 202, som foreslås videreført i utk § 28–16 om hallikvirksomhet mv. For så vidt angår hallikvirksomhet, er løsgjengerloven § 4 dermed overflødig. Bestemmelsen går imidlertid lenger enn til bare å ramme hallikvirksomhet. Kommisjonen peker i denne sammenhengen på at tidligere strl § 206 tredje ledd, som rammet «en mann som helt eller delvis lar seg underholde av en kvinne som driver utukt som erverv», ble opphevet ved lov 11. august 2000 nr 76, uten at det ble gjort noen tilsvarende innskrenkning av løsgjengerloven § 4. Opphevelsen ble, under henvisning til en tilsvarende dansk lovendring, hovedsakelig begrunnet med at så lenge prostitusjon ikke i seg selv er straffbart, så bør det heller ikke være straffbart å leve sammen med eller la seg underholde av en prostituert, med mindre det er tale om utnyttelse, jf Ot prp nr 28 (1999–2000) s 88. Kommisjonen slutter seg til dette.

Det andre leddet i bestemmelsen rammer den som hengir seg til ørkesløshet eller driver omkring, og herunder ved voldsom, truende eller påtrengende oppførsel forulemper eller volder fare

for andre. Slike handlinger vil som regel rammes av strl § 350, som foreslås videreført i utk § 20-1 om ordensforstyrrelse. Noen egen bestemmelse om farevoldende atferd i alminnelighet går kommisjonen ikke inn for.

Løsgjengerloven § 11

Bestemmelsen rammer tigging («betling») som skjer vanemessig eller gjentatte ganger på alminnelig beferdet sted, sted som er bestemt for alminnelig ferdsel eller fra hus til hus. Tigging i «ren» form, det vil si at forbipasserende bes om penger, bør etter kommisjonens oppfatning være tillatt. Det ubehaget som for de forbipasserende kan være forbundet med å måtte ta stilling til en slik forespørsel, har ikke en slik art at det er rimelig å anvende straff overfor tiggeren. Overfor truende eller kvalifisert plagsom tigging vil andre straffebud uansett være anvendelige, jf omtalen av § 13 nedenfor. Straffebud mot tigging reiser for øvrig også en rekke spørsmål, blant annet av sosialpolitisk og kriminologisk art, som ikke tas opp her.

Løsgjengerloven § 12

Bestemmelsen hjemler visse unntak fra straffebudet mot tigging i løsgjengerlovens § 11. Det følger av forslaget om å oppheve § 11 at det ikke er behov for denne bestemmelsen.

Løsgjengerloven § 13

Bestemmelsen rammer den som tigger på en truende måte, i forening med andre eller under «falske foregivender, som han søker at gi tiltro ved kunstgrep eller skriftlige bevidnelser». Slike handlinger omfattes for en stor del av utk § 20-1 om ordensforstyrrelse, § 26-10 om hensynsløs atferd og §§ 32-1 til 32-3 om vanlig, grovt og lite bedrageri. Etter omstendighetene kan også utk §§ 26-8 og 26-9 om vanlige og grove trusler komme i betraktning. Etter kommisjonens oppfatning er det derfor ikke behov for å opprettholde bestemmelsen.

Løsgjengerloven § 14

Bestemmelsen rammer den som utsteder en bevitnelse eller liknende erklæring til bruk ved straffbar tigging, altså en særlig form for medvirkningshandling. Kommisjonen mener, som nevnt i omtalen av § 11, at tigging som sådan ikke bør være straffbart, og det er da heller ikke grunn til å opprettholde denne bestemmelsen. Utstederen av

bevitnelsen eller erklæringen kan ellers etter omstendighetene straffes for dokumentfalsk, jf utk §§ 31-1 til 31-3, eller for medvirkning til bedrageri, jf utk §§ 32-1 til 32-3.

Løsgjengerloven § 15

Første ledd i bestemmelsen rammer den som ved falske foregivender søker å tilvende seg eller andre gaver eller understøttelse. Slike handlinger er straffbare som bedrageri, jf utk §§ 32-1 til 32-3. Andre ledd rammer den som skaffer seg eller andre en «utilbørlig vinding» ved bruk av midler som er innsamlet i velgjørende eller allmenntilgynnsomme øyemed. Slike handlinger er straffbare som underslag, jf utk §§ 30-4 til 30-6. Det er derfor ikke behov for bestemmelsen.

Løsgjengerloven § 22

Bestemmelsens første ledd bokstav a rammer den som forleder noen til å hensette seg i en tilstand av åpenbar beruselse, eller som forleder noen som er i en slik tilstand, til å drikke alkohol. Slike handlinger dekkes delvis av alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 8-11, jf straffebestemmelsen i § 10-1, som forbyr det å selge eller skjenke alkoholholdig drikk til personer som er åpenbart beruset, eller skjenke alkoholholdig drikk på en slik måte at vedkommende må antas å bli åpenbart beruset. I forbindelse med vedtakelsen av § 8-11 opphevet man den tidligere bestemmelsen i løsgjengerloven § 23, som rammet tilsvarende handlinger ved skjenking som næringsutøvelse. § 22 første ledd bokstav a, som etter ordlyden også får anvendelse i private sammenhenger, ble ikke kommentert. Bestemmelsen har også ved ordet «forleder» et videre omfang enn alkoholloven § 8-11, som bare rammer salg og skjenking, det vil si salg for drikking på stedet, jf § 1-4 andre ledd.

Løsgjengerloven § 22 første ledd bokstav a antas å ha liten eller ingen praktisk betydning. Kommisjonen peker på at strl § 228, som foreslås videreført i utk § 27-1 om legemskrenkelse, etter omstendighetene vil kunne ramme også det å narre, tvinge eller true noen til å innta alkohol. Andre former for forledelse er det etter kommisjonens oppfatning ikke behov for å ramme med straffebestemmelser.

Første ledd bokstav b rammer det å bringe noen til å nyte alkohol ved trussel eller underfundig atferd. Kommisjonen mener straffebudet er unødvendig ved siden av de mer generelle straffebudene mot trusler, jf utk §§ 26-8 og 26-9, og legemskrenkelser, jf utk §§ 27-1 og 27-2.

Første ledd bokstav c om på offentlig sted å skaffe person under 18 år alkohol i en slik mengde at vedkommende blir åpenbart beruset, dekkes i det vesentlige av alkoholloven § 8–8 om ulovlig kjøp av alkohol til personer under aldersgrensene på 20 år for brennevin eller 18 år for andre alkoholholdige drikkevarer.

Løsgjengerloven § 28

Bestemmelsen gir anvisning på en rekke unntak fra generelle regler i straffeprosessloven og straffelovens alminnelige del. I praksis gjelder unntakene bare for overtredelse av løsgjengerloven § 17, som foreslås videreført sammen med strl § 350 i utk § 20–1 om ordensforstyrrelse, jf avsnitt 9.6.2 foran.

Bestemmelsen i § 28 første ledd overlappes av reglene om hvilke vilkår som kan settes for påtaleunntakelse i straffeprosessloven § 69 tredje ledd jf strl § 53 nr 2 bokstavene c, d, e og g.

Når det gjelder § 28 andre ledd, som bestemmer at det skal gis en etter forholdene rimelig frist for betaling av bot ved overtredelse av løsgjengerloven § 17, antar kommisjonen at det her er liten grunn til å fravike de fristene som ellers settes, jf påtaleinstruksen § 30–3 andre ledd andre punktum.

Løsgjengerloven § 28 tredje ledd bestemmer at den subsidiære fengselsstraffen ikke kan settes høyere enn 18 dager, og gjør dermed unntak fra strl § 28, som bestemmer at straffen skal være fengsel fra 1 dag til 3 måneder. Kommisjonen foreslår et maksimum på 120 dager, og at fengselsstraffen ikke lenger fastsettes som en subsidiær straff på tidspunktet for bøtelegging, men idømmes når det viser seg at inndrivning av boten ikke er mulig, jf utk § 9–3 og avsnitt 8.9.4 foran. Det er ikke behov for noen særregel om utmålingen av subsidiær fengselsstraff for den type overtredelser som rammes av løsgjengerloven § 17.

§ 28 fjerde ledd gir særregler som utvider adgangen til pågrepelse og varetekt for overtredelser av blant annet løsgjengerloven § 17, i forhold til de reglene straffeprosessloven ellers opererer med. Løsgjengerloven § 17 foreslås videreført i utk § 20–1 om ordensforstyrrelse, med en strafferamme i det lavere sjiktet, jf avsnittene 9.6.2 og 9.6.3 foran. Om man ønsker å beholde den nåværende adgangen til pågrepelse og varetekt, bør dette gjøres enten ved å fastsette en høyere strafferamme enn den nåværende, eller ved å innta en

særregel for blant annet denne typen overtredelser i strpl § 171, jf avsnitt 11.6.2 nedenfor.

Femte ledd overlappes av strpl kap 29. På denne bakgrunn foreslås det ikke å videreføre bestemmelsen.

11.4.2.3 Lov 22. mai 1902 nr 11 om den almindelige borgerlige Straffelovs ikrafttræden

Allerede tittelen på denne loven indikerer at den bør oppheves i forbindelse med vedtakelsen av den nye straffeloven.

Strl ikrl kap 1 omhandler forholdet til den eldre straffelovgivningingen. Sett i lys av at vår nåværende straffelov ble vedtatt allerede i 1902, sier det seg selv at disse bestemmelsene har svært liten praktisk betydning. En annen sak er at det ved utarbeidelsen av den nye straffeloven vil oppstå behov for andre overgangsbestemmelser.

Strl ikrl kap 2 inneholder derimot et par bestemmelser som fortsatt kan ha en viss betydning, jf avsnitt 11.3.4 foran, hvor kommisjonen foreslår at strl ikrl §§ 10 og 12 vurderes videreført andre steder i særlovgivningen.

Strl ikrl kap 3 inneholdt opprinnelig en rekke viktige bestemmelser om skadeserstatning, men hele kapitlet er nå opphevet og erstattet av ny lovgivning, jf særlig skadeserstatningsloven 13. juni 1969 nr 26 og foreldelsesloven 18. mai 1979 nr 18 §§ 9 til 11.

Strl ikrl kap 4 inneholdt overgangsbestemmelser og har derfor bare historisk interesse.

Kommisjonen går på denne bakgrunn inn for at ikrafttredelsesloven oppheves. Også Lovstrukturutvalget gikk inn for en slik løsning, jf NOU 1992: 32 s 232:

«Straffelovens ikrafttredelseslov fremstår som et særtilfelle sett fra et strukturelt synspunkt. Dels inneholder den regler som etter sitt innhold klart hører hjemme i straffeloven, og dels inneholder den enkelte spredte regler av betydning på helt andre områder. Ved en gjennomgåelse av straffelovgivningingen bør loven oppheves ved at de regler som fortsatt er aktuelle, flyttes til annen lovgivning.»

Straffelovens ikrafttredelseslov § 1

Strl ikrl § 1 fastsetter ikrafttredelsestidspunktet for straffeloven av 1902 til 1. januar 1905, og har således bare historisk interesse.

Straffelovens ikrafttredelseslov §§ 2, 3, 11, 17 og 18

Strl ikrl §§ 2, 3, 11, 17 og 18 opphever annen lovgivning. Det er ikke behov for å videreføre bestemmelsene.

Straffelovens ikrafttredelseslov § 4

Strl ikrl § 4 gjør unntak fra § 3 ved å regne opp en rekke eldre lover hvor de spesielle straffebudene «vedbliver med de i §§ 7–9 omhandlede Ændringer at staa ved Magt». Bestemmelsen er imidlertid antatt ikke lenger å ha noe anvendelsesområde, og er siste gang tatt inn i Lovsamlingen for 1685–1987.

Straffelovens ikrafttredelseslov § 5

Strl ikrl § 5 første ledd fastslår at straffelovens alminnelige del også får anvendelse på særlovgivningen, med mindre annet er bestemt. Bestemmelsens andre ledd regulerer grensen mellom forbrytelser og forseelser. De samme reglene framgår av henholdsvis §§ 1 og 2 i straffeloven, men er gjentatt i strl ikrl § 5 med sikte på eldre straffebud.

Strl § 1 foreslås videreført i utk § 1–1 om virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene. Kommisjonen legger til grunn at bestemmelsene vil kunne anvendes på eldre særlovgivning uten at dette uttrykkelig framgår av den nye straffeloven. Strl ikrl § 5 første ledd kan følgelig oppheves.

Det samme gjelder strl ikrl § 5 andre ledd. Skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås opphevet, jf avsnitt 7.4 foran. Strl § 2 faller dermed bort.

Straffelovens ikrafttredelseslov § 6

Strl ikrl § 6 bestemmer at henvisninger til eldre lovgivning skal leses som henvisninger til straffeloven dersom lovgivningen er opphevet i forbindelse med straffeloven og tilsvarende bestemmelser er tatt inn der.

Bestemmelsen er uinteressant etter vedtakelsen av en ny straffelov. Noen tilsvarende bestemmelse bør det heller ikke være behov for. I den grad henvisninger til straffeloven unntaksvis ikke skulle bli endret i forbindelse med lovrevisjonen, vil et tilsvarende resultat følge av vanlig lovtolking.

Straffelovens ikrafttredelseslov § 7

De tre første leddene i bestemmelsen erstatter frihetsstraffene i eldre lovgivning, herunder tvangsarbeid, med fengselsstraff etter straffeloven av

1902. Så vidt kommisjonen kjenner til, er imidlertid alle bestemmelsene om tvangsarbeid opphevet. Strl ikrl § 7 første til tredje ledd har derfor mistet sin betydning og kan selv oppheves.

Strl ikrl § 7 fjerde ledd gir straffelovens bestemmelser om bøtestraff uavkortet anvendelse på eldre lovgivning med bøter som straffalternativ. Bestemmelsen avviker således fra strl ikrl § 5 første ledd, jf strl § 1 og utk § 1–1, som bare gir straffelovens alminnelige bestemmelser anvendelse på særlovgivningen i den utstrekning ikke annet er bestemt eller følger av lovtolking. Et eksempel på slike særskilte regler om bøtestraff som i medhold av strl ikrl § 7 fjerde ledd må settes til side, finnes i Lappekodisillen 2. oktober 1751 § 19. Bestemmelser som dette er imidlertid totalt upraktiske, og noe behov for strl ikrl § 7 fjerde ledd kan det etter kommisjonens oppfatning åpenbart ikke være.

Straffelovens ikrafttredelseslov § 8

Strl ikrl § 8 første ledd bestemmer at bot som ilegges noen på objektivt grunnlag, ikke er gjenstand for avsoning med mindre skyld finnes bevist. Det kan med andre ord ikke fastsettes noen subsidiaire frihetsstraff, og man må nøye seg med sivil tvangsfyllbyrdelse, jf Andenæs, Alminnelig strafferett s 195. Kommisjonen kjenner ikke til andre bestemmelser med et rent objektivt straffansvar enn lov 9. juli 1926 nr 4 om ansvar for skade på bufe ved hund mv § 1 tredje og fjerde punktum. I et høringsnotat oktober 2000 har Justisdepartementet foreslått å oppheve denne loven. Samtidig foreslås det innført et uaktsomhetsansvar i utkastet til lov om hunder og hundehold § 14. Strl ikrl § 8 første ledd vil i så fall miste sin betydning og kan oppheves. Alternativt kan bestemmelsen innarbeides i bufeloven.

Strl ikrl § 8 andre ledd er dels en opphevelsesbestemmelse, dels en inndragningshjemmel. Ingen av lovene det henvises til i motivene, er i dag aktuelle. Bestemmelsen retter seg bare mot «ældre» lover og har ingen betydning etter gjeldende rett.

Strl ikrl § 8 tredje ledd utvider anvendelsesområdet for strl § 41 til særlovgivningen. Strl § 41 foreslås imidlertid ikke videreført av kommisjonen, jf nærmere om opphevelsesforslaget i delutredning V s 71. Også dette leddet kan derfor sløyfes.

Straffelovens ikrafttredelseslov § 9

Strl ikrl § 9 bygger på § 7, og må oppheves samtidig med denne.

Straffelovens ikrafttredelseslov §§ 14 og 16

Strl ikrl § 14 gjør endringer i den gamle arveloven 31. juli 1854 §§ 69 og 70 om tap av arverett, mens strl ikrl § 16 gjør endringer i den gamle naboloven 27. mai 1887 § 17. Bestemmelsene har bare historisk interesse og kan oppheves.

11.4.2.4 Domstolloven 13. august 1915 nr 5 § 234 fjerde ledd

Domstolloven § 234 fjerde ledd bestemmer at strl §§ 324 og 325 gjelder for advokater og advokatfullmektiger. Disse to bestemmelsene foreslås erstattet av utk § 22–1, jf § 22–3, om misbruk av offentlig myndighet. Den nye bestemmelsen er foreslått begrenset til å gjelde ved utøving av offentlig myndighet, mens §§ 324 og 325 anvendes i offentlige tjenesteforhold. Kommisjonen legger til grunn at det ikke er behov for å opprettholde en generell bestemmelse tilsvarende dagens §§ 324 og 325 for bare en av de mange yrkesgruppene som trenger offentlig tillatelse for sin virksomhet. Domstolloven § 234 fjerde ledd foreslås på denne bakgrunn opphevet.

11.4.2.5 Lov 25. juni 1926 nr 4 om straff for å delta i og medvirke til smugling på andre land

Loven rammer reder eller disponent som bruker norsk fartøy til smuglerfart til fremmede land eller leier ut eller bortfrakter norsk fartøy, når han eller hun vet eller bør vite at fartøyet skal brukes til slik smuglerfart, jf § 1. Lovstrukturutvalget anbefalte i NOU 1992: 32 s 232 at loven ble vurdert overført til straffeloven, jf avsnitt 11.1.1 foran.

Ifølge strl § 12 nr 3 bokstav c og utk § 1–6 første ledd nr 1, som stiller et krav om dobbel straffbarhet, vil smugling til andre land være straffbar etter de tilsvarende bestemmelsene som rammer ulovlig innførsel til Norge. Det vesentlige av loven er dermed dekket av andre bestemmelser, jf blant annet strl § 162, som foreslås videreført i utk §§ 25–1 til 25–3 om vanlig, grov og grovt uaktsom narkotikaovertrjedelse, våpenloven 9. juni 1961 nr 1 § 33 første ledd andre punktum, som foreslås videreført i utk § 21–2 om ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff, og alkoholloven 2. juni 1989 nr 27 § 10–1, jf § 2–1, som delvis foreslås overført til utk § 25–4 om alvorlig alkoholovertrjedelse. Loven om smugling på andre land rekker riktignok videre siden loven ikke stiller noe krav om dobbel straffbarhet. Imidlertid bør dette kravet etter kommisjonens oppfatning også gjelde for

smugling, jf avsnitt 8.1.8 foran. Loven foreslås derfor opphevet.

11.4.2.6 Særavgiftsloven 19. mai 1933 nr 11 § 2 andre ledd

Særavgiftsloven § 2 andre ledd bestemmer at den som i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning unnlater å betale særavgift som er iberegnet i oppebåret vederlag, straffes etter straffelovens bestemmelser om underslag. Ved denne bestemmelsen er betalingsmislighold gjort straffbart, og da med en øvre strafferamme på 6 års fengsel. En rekke avgifter er regulert i medhold av denne loven, blant annet tobakksavgift, autodieselavgift og bensinavgift.

Opprinnelig hadde ikke loven noen bestemmelse mot betalingsmislighold. Denne bestemmelsen kom inn i loven ved tilleggslov 16. mai 1947 nr 2. Om bakgrunnen sies det blant annet i Ot prp nr 31 (1947) s 1:

«Overfor uvillige betalere som innretter seg slik at de ikke har noe til utlegg og som det derfor i alminnelighet ikke tjener til noe å slå konkurs, kommer imidlertid innfordringsmyndighetene ikke noen veg. I likhet med det som gjelder vanlige skatter er nemlig den blotte unnlatelse av å betale avgiften ikke straffbar. Omsetningsavgiften står imidlertid i en annen stilling enn vanlige skatter. Omsetningsavgiften er nemlig en avgift på forbruket som det av praktiske grunner er pålagt selgeren å utrede. Selgeren er således på sett og vis å betrakte som en slags avgiftsoppkrever for staten og selgerens unnlatelse av å beriktige sitt ansvar for avgiften overfor staten får derved noe til felles med underslag av offentlige midler.

For å skjerpe de avgiftspliktiges aktsomhet med hensyn til disponeringen av oppebåret omsetningsavgift og for å få et effektivt tvangsmiddel overfor uvillige eller etterlatende avgiftsbetalere, finner en det nødvendig å få en bestemmelse som setter straff for å unnlate å innbetale oppebåret omsetningsavgift. Da slik unnlatelse i realiteten må betraktes som underslag av avgiften eller ihvertfall må sidestilles hermed selv om forholdet begrepsmessig ikke rammes av straffelovens bestemmelser om underslag, finner en det naturlig og rimelig at forholdet straffes på samme måte, ikke minst på grunn av at de underslåtte avgiftsbeløp ofte utgjør meget betydelige beløp.»

Inntil lovendring 27. mars 1998 nr 13 var lovens tittel «lov om omsetningsavgift». Forløperen til merverdiavgiften – omsetningsavgiften – var hjemlet i denne loven. Henvisningen i lovforarbeidene i 1947

til de meget betydelige, underslåtte beløp antas primært å gjelde omsetningsavgift. Da omsetningsavgiften ble erstattet av merverdiavgiften ved lov 19. juni 1969 nr 66, ble hele dette avgiftssystemet lagt om. Unnlatelse av å gjøre opp for skyldig merverdiavgift ble gjort straffbar etter merverdiavgiftsloven. Men slik unnlatelse ble avkriminalisert ved lov 3. juni 1983 nr 46 etter forslag fra Straffelovrådet i NOU 1982: 42. I proposisjonen uttalte Justisdepartementet at «den oppfatning at betalingsmislighold i realiteten må betraktes som underslag av avgiften, var tvilsom også etter det tidligere system med omsetningsavgift», jf Ot prp nr 56 (1982–1983) s 21.

Det systemet som er etablert for i alle fall de fleste avgiftstypene etter særavgiftsloven, er at den avgiftspliktige månedlig sender inn omsetningsoppgave til avgiftsmyndighetene. Samtidig må avgiften betales. Dersom korrekte oppgaver inngis, vil avgiftsmyndighetene til enhver tid ha full oversikt over skyldig beløp.

Selv om avgiftssystemet etter særavgiftsloven avviker fra det som er etablert når det gjelder merverdiavgift, vil de hensynene som ble anført mot strafflegging av mislighold av betaling av merverdiavgift, i hovedsak være gyldige også i forhold til særavgiftsloven § 2 andre ledd.

At særavgiftsloven § 2 andre ledd oppstiller et krav om vinnings hensikt som ikke fantes i merverdiavgiftsloven før betalingsmisligholdet ble avkriminalisert, bør ikke ha noen betydning her. Kravet til vinnings hensikt vil normalt være oppfylt ved at midlene beholdes eller brukes til private formål, innkjøp til bedriften, eller til dekning av andre kreditorer enn avgiftsmyndighetene.

Kommisjonen er ikke kjent med at særavgiftsloven § 2 andre ledd praktiseres i nevneverdig grad.

Særavgiftsloven § 2 andre ledd foreslås etter dette ikke videreført.

11.4.2.7 Lov 19. mars 1937 nr 1 om forholdsregler for å hindre deltagelse i krig i fremmed land

Loven hjemler adgang for Kongen til å utferdige forbud mot at noen her i riket lar seg verve til fremmed krigstjeneste for «et land hvis statsborger han ikke er og ikke har vært i en nærmere fastsatt tid», og mot at noen reiser fra Norge til et sådant land for å delta i krig. Overtredelse straffes med bot eller fengsel inntil 3 måneder, jf lovens § 1 andre ledd.

I NOU 1992: 32 s 232 anbefalte Lovstrukturutvalget at loven vurderes inkorporert i straffeloven, jf avsnitt 11.1.1 foran.

Loven ble gitt med bakgrunn i den spanske borgerkrigen og har ikke vært i bruk siden. Vedtaket av loven var forankret i den konkrete situasjonen og ikke i en generell vurdering av en straffebestemmelse av denne typen. Loven gir myndighetene mulighet til raskt å gripe inn, uten stortingsbehandling, når et spesielt tilfelle oppstår. Loven har saklig sammenheng med strl § 133, som rammer verving av mannskap her i riket til fremmed krigstjeneste. Strl § 133 foreslås videreført i straffeloven, jf utk § 19–18 om verving til fremmed krigstjeneste. Loven kan også sies å ha en viss sammenheng med Grunnloven § 53 b om tap av stemmerett ved å gå i fremmed makts tjeneste uten regjeringens samtykke. Grunnlovsbestemmelsen er imidlertid ikke begrenset til krigstjeneste for fremmed makt.

Kommisjonen ser ikke grunn til å ta inn i straffeloven en «sovende» fullmaktslov, som har sin bakgrunn i mer enn 60 år gamle historiske begivenheter. Kommisjonen mener loven bør kunne oppheves. Dersom det på nytt skulle oppstå behov for en straffetrussel mot å verve seg i fremmed krigstjeneste mv, vil lovforslag om dette måtte forelegges Stortinget. Kommisjonen ser ikke dette som noen ulempe da en slik sak lett vil reise spørsmål som fortjener politisk avklaring.

11.4.2.8 Lov 16. april 1937 om fullmakt for Kongen, eller den han gjev fullmakt, til å forby at norske skip blir nytta til å føra folk som eslar seg i krig, våpen, loty, fly eller partar derav til framandland

Lovens innhold framgår av overskriften. Overtredelse kan straffes med bot eller fengsel inntil 3 måneder, jf lovens § 2.

I NOU 1992: 32 s 232 anbefalte Lovstrukturutvalget at loven vurderes inkorporert i straffeloven, jf avsnitt 11.1.1 foran.

Loven ble gitt med bakgrunn i den spanske borgerkrigen og har såvidt vites ikke vært i bruk siden. Den gir myndighetene mulighet til raskt å gripe inn, uten stortingsbehandling, når et aktuelt tilfelle oppstår. Praksis synes likevel å være at slike spørsmål blir tatt opp konkret med Stortinget, jf for eksempel lov 6. juni 1980 nr 18 om gjennomføring av sanksjoner mot Iran og lov 7. mai 1982 nr 13 om økonomiske tiltak mot Argentina. I tillegg vil denne type reguleringer ofte bli kanalisert via FN, jf lov 7. juni 1968 nr 4 til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhets-

råd. Etter denne loven er Kongen gitt fullmakt til å treffe de bestemmelsene som er nødvendig til gjennomføring av bindende vedtak av Sikkerhetsrådet. Et eksempel på bruk av fullmakten er sanksjonene mot Den føderale republikken Jugoslavia, som i april 1999 ble fastsatt som en forskrift i medhold av 1968-loven.

Kommisjonen ser ikke grunn til å ta inn i straffeloven en fullmaktslov fra 1937 som siden ikke har vært i bruk. Den praksisen og de virkemidlene som det er vist til i avsnittet foran, underbygger et slikt standpunkt. Kommisjonen er av den oppfatning at loven bør kunne oppheves. For så vidt gjelder de tilfellene som faller utenfor loven om gjennomføring av bindende vedtak av FNs sikkerhetsråd, viser kommisjonen til begrunnelsen foran for å foreslå opphevet lov 19. mars 1937 nr 1 angående forholdregler for å hindre deltagelse i krig i fremmed land.

11.4.2.9 Lov 13. mai 1937 nr 1 om forbud mot å bære uniform mv

Uniformsforbudsloven § 1 første ledd forbyr det å bære uniform, uniformsdeler, armbind eller annet dermed likestilt, iøynefallende tegn som utpeker bæreren som tilhenger av en politisk organisasjon eller meningsretning. I § 2 er det videre gitt hjemmel for forskrifter med forbud mot tilsvarende handlinger når bæreren dermed utpekes som medlem av privat organisasjon, vern, forening eller sammenslutning. Slike forskrifter er ikke gitt. Overtredelser av forbudene kan straffes med bot eller fengsel i 3 måneder, jf § 4.

Lovstrukturutvalget har gått inn for at loven oppheves, jf NOU 1992: 32 s 232 og avsnitt 11.1.1 foran.

Loven er en videreføring av tidligere midlertidig lov 6. juli 1933 nr 14, og har sin bakgrunn i de skjerpede politiske motsetningsforholdene som rådet på 1930-tallet. I dag praktiseres ikke bestemmelsene. Det forekommer forholdsvis ofte i forbindelse med valgkamp, politiske demonstrasjoner mv at deltakere bærer drakter, armbind eller tegn som i prinsippet representerer en overtredelse av uniformsforbudsloven, uten at det reageres mot dette. Bestemmelsene har dessuten en side til ytringsfriheten som reiser prinsipielle motforestillinger, jf Grunnloven § 100 og menneskerettsloven 21. mai 1999 nr 30 § 2, jf EMK art 10. Politiloven 4. august 1995 nr 53 §§ 7 og 8 gir politiet vide fullmakter til å gripe inn for å hindre forstyrrelser av den offentlige ro og orden eller handlinger som gir grunn til frykt for slike forstyrrelser, og kommisjonen mener at disse bestemmelsene i tilstrekkelig

grad ivaretar hensynene bak uniformsforbudsloven.

11.4.2.10 Lov 13. desember 1946 nr 14 om straff for utlendske krigsbrotsmenn

Lov 13. desember 1946 nr 14 om straff for utlendske krigsbrotsmenn, heretter kalt krigsforbryterloven, ble til under de særegne omstendighetene som rådet etter avslutningen av andre verdenskrig og okkupasjonen av Norge 1940–45, jf Ot prp nr 96 (1945–46). Ettersom landssvikoppgjøret etter krigen for lengst er avsluttet, er det ikke lenger behov for loven. Det framgår av gjennomgåelsen av de enkelte paragrafene nedenfor at kommisjonen ikke ser det som nødvendig eller materielt sett ønskelig å beholde noe av dette lovstoffet i straffelovgivningen, med sikte på eventuelle nye, ekstraordinære saker eller situasjoner som måtte oppstå i framtiden.

Krigsforbryterloven § 1

§ 1 inneholder en viss justering av reglene om straffelovens stedlige virkeområde, jf strl § 12, som ikke på alle punkter fastsatte hensiktsmessige rammer for hvilke saker mot fiendtlige krigsforbrytere som skulle pådømmes i Norge, og hvilke som skulle pådømmes i andre land. I den grad man måtte ønske å beholde noe av innholdet i § 1, bør det etter kommisjonens oppfatning skje i de generelle reglene om straffelovgivningens virkeområde, jf utk §§ 1–4 til 1–10. Kommisjonen har imidlertid ikke sett behov for dette.

Krigsforbryterloven § 2

§ 2 fastsetter at «eigedomsinndraging, ulovleg rekvisisjon eller kontribusjon, ulovleg pengestrafing og all onnor ulovleg økonomisk vinning, gjennomført med makt eller med trugsmål om makt» skal straffes som ran etter strl § 267 eller som grovt ran etter et nå opphevet alternativ i strl § 268 nr 3. Etter kommisjonens forslag i utk kap 16 vil slike handlinger stort sett bli å ramme som krigsforbrytelse etter utk § 16–1, jf Roma-vedtektene art 8 nr 2 bokstav a punkt iv, bokstav b punkt xiii og bokstav c punkt xii.

Krigsforbryterloven § 3

§ 3 inneholder særregler om økning av strafferammene utover det som på forhånd var fastsatt i straffebudene. Bestemmelsene i utk kap 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot mennes-

keheten foreslås gitt lovens strengeste strafferamme, fengsel i 21 år. Dette gjør en særbe-
stemmelse som § 3 unødvendig.

Krigsforbryterloven § 4

§ 4 inneholder de samme reglene som utk §§ 3–2 og 3–3 om medvirkning og forsøk.

Krigsforbryterloven § 5

§ 5 inneholder særregler om nødrett og ordre fra overordnede. Ot prp nr 96 (1945–46) s 7 la til grunn at ordre fra overordnet ikke er noen straffrihetsgrunn etter straffeloven 22. mai 1902 nr 10, men etter militær straffelov 22. mai 1902 nr 13 § 24. Det ble imidlertid i proposisjonen meget kort avvist at den militære straffeloven § 24 skulle kunne komme til anvendelse i saker mot utenlandske krigsforbrytere. Bestemmelsen i krigsforbryterloven § 5 om at ordre fra overordnede ikke kan påberopes som straffrihetsgrunn, tok ifølge proposisjonen bare sikte på å unngå unødvendig prosedyre. Med hensyn til særregelen om nødrett ble det i proposisjonen s 7 uttalt at»(h)vor en anklaget skyter seg inn under sin foresattes befaling, vil han i alminnelighet subsidiært med full grunn kunne anføre, at selv om han innså at handlingen var rettsstridig, har han i hvert fall handlet i en nødstilstand, idet han sikkert ville vært utsatt for de strengeste represalier dersom han hadde nektet å adlyde». Det ble videre lagt til grunn at strl § 47 om nødrett i en viss utstrekning på denne måten ville kunne tenkes brukt til å rettferdiggjøre blant annet formuesovertredelser og mindre vidtgående legemsovertredelser enn drap, og antatt at

«krigsforbrytersakenes særegne karakter begrunner og rettferdiggjør en avskjæring av prosedyre bygget på strl. § 47. Det må aldri kunne bli rettmessig at en tysk soldat eller politimann har mishandlet norske sivile, herjet, brent og lagt øde for å berge seg selv unna straff eller disiplinærtiltak. Noe annet er at det under tiden kan foreligge tungtveiende grunner for straffnedsettelse, kanskje for fullstendig straffrihet.»

Nødrett er fastsatt som straffrihetsgrunn i Roma-vedtektene art 31 bokstav d. Det må da kunne bygges på at denne straffrihetsgrunnen bør gjelde for krigsforbrytelser i framtiden, selv om man kort etter andre verdenskrig ønsket å utelukke dette. I utk kap 16 har kommisjonen gått inn for at utk § 3–4 om nødrett bør gjelde også for slike handlinger.

Krigsforbryterloven §§ 6 og 7

§§ 6 og 7 er det på bakgrunn av det ovenstående ikke nødvendig å kommentere.

11.4.2.11 Lov 22. mai 1953 nr 3 om endring i lovgivningen om rettighetstap

Ved lov 22. mai 1953 nr 3 ble det innført vidtgående endringer i bestemmelsene om rettighetstap. Overgangsbestemmelsene forhindret at loven i sin helhet falt bort ved konsolideringen av lovverket. Siste gang loven ble tatt med i Norges Lover var i utgaven 1685–1985.

Lovstrukturutvalget gikk inn for at loven ble vurdert opphevet, jf NOU 1992: 32 s 232 og avsnitt 11.1.1 foran. I et vedlegg til utredningen skriver professor dr juris Magnus Matningsdal på s 411 at «enkelte av overgangsbestemmelsene kan kanskje fortsatt ha praktisk interesse, men muligheten synes høyst teoretisk».

Kommisjonen slutter seg til denne vurderingen og går inn for at loven oppheves.

11.4.2.12 Vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 31 andre til fjerde ledd

Vegtrafikkloven § 31 andre til fjerde ledd inneholder svært detaljerte straffutmålingsregler for overtreddelse av § 22 om alkoholpåvirkning av motorvognførere. Detaljreguleringen ble tatt inn i vtrl § 31 ved lov 8. juli 1988 nr 70, jf Ot prp nr 65 (1987–88) s 25 flg, og ble ansett nødvendig for å få gjennomført endringer i den fastlagte praksisen på området, jf Straffelovrådets uttalelser i NOU 1987: 11 s 77.

Kommisjonen foreslår at vtrl § 22 overflyttes til straffeloven, jf utk §§ 25-8 og 25–9 og avsnitt 11.2.2.8 foran. Vtrl § 31 andre til fjerde ledd foreslås i den forbindelse opphevet og erstattet med forenklede strafferammeangivelser i tråd med opplegget ellers, jf avsnitt 9.11.3 foran.

11.4.2.13 Ligningsloven 13. juni 1980 nr 24 § 12–1 nr 1 bokstav c

Ligningsloven § 12–1 nr 1 bokstav c rammer den som overtrer valutaloven 14. juli 1950 nr 10 eller bestemmelser gitt i medhold av loven når vedkommende forstår eller bør forstå at overtredelsen er egnet som forberedelse for å oppnå skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Straffebudet ble tatt inn i ligningsloven ved lov 21. desember 1990 nr 65. I tilknytning til forslaget som ledet fram til bestemmelsen, anførte Riksadvokaten at det kunne reises spørsmål om lovendringen hadde noen selvstendig

praktisk betydning ved siden av valutaloven. På det tidspunktet var strafferammen i ligningsloven lavere enn i dag. Strafferammen etter valutaloven er 2 års fengsel. Til dette uttalte Finansdepartementet i Innst O nr 16 (1990–91) s 24:

«Finansdepartementet vil bemerke at overtredelser av valutaloven i liten grad vil fange opp det vesentlige hensyn å beskytte norske skattefundamenter. For mindre overtredelser kunne nok skattesvikmomentet i noen grad rammes gjennom å være et straffskjerpene moment til valutaovertrædelsen. Men generelt bør det markeres at planlegging av skatteunndragelse i utlandet rammes av egne bestemmelser. En særlig selvstendig betydning har bestemmelsen fordi den øker strafferammen for de profesjonelle medvirkere og for de grove overtredelsene av valutaloven, jf ligningsloven § 12–3 nr. 2 og forslaget til ny § 12–4. Departementet antar at denne særskilte bestemmelsen totalt sett vil føre til en strengere straffeutmålingspraksis når valutaovertrædelsen er begått med formål å unndra skatt. Dette gjelder selv om den formelle strafferammen i valutaloven er strengere enn i utkastet til § 12–3 nr. 1 c.»

Bestemmelsen rekker langt videre enn sitt formål når den rammer også grovt uaktsomme overtredelser av valutaloven, og når den dertil bare krever simpel uaktsomhet i forhold til det momentet at overtredelsen er egnet som forberedelse for å oppnå skatte- eller avgiftsmessige fordeler. I slike tilfeller foreligger verken planlegging eller forberedelse av skatte- eller avgiftsunndragelse. Kommisjonen er innforstått med at en reell forberedelseshandling kan være vanskelig å bevise, jf Ot prp nr 11 (1990–91) s 46, der det sies: «Det lar seg ikke gjøre å føre bevis for lovovertræderens virkelige motiv for å bryte valutabestemmelsen.» Det forsvarer likevel ikke en straffskjerpelse som det her er tale om. Strafferammen i valutaloven er etter kommisjonens mening tilstrekkelig også for de tilfellene der det reelt sett foreligger en forberedende handling til skatte- eller avgiftssvik. Ligningsloven § 12–1 nr 1 bokstav c foreslås etter dette ikke videreført, verken i ligningsloven eller i straffeloven.

11.4.2.14 Legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 § 24 første ledd første handlingsalternativ og § 31 andre ledd

Et flertall i kommisjonen foreslår avkriminalisert bruk og besittelse til eget bruk av narkotika, jf avsnitt 9.11.1 foran. Legemiddeloven § 24 første ledd første handlingsalternativ, jf straffetrusselen i § 31 andre ledd, må da oppheves.

11.4.2.15 Regnskapsloven 17. juli 1998 nr 56 § 8–5

Regnskapsloven § 8–5 er en straffebestemmelse med tilnærmet samme innhold som strl § 286. En forskjell er at strl § 286 bare rammer vesentlig overtredelse, mens regnskapsloven § 8–5 andre ledd første punktum får anvendelse på enhver overtredelse. Strl § 286 har imidlertid selvstendig betydning ved overtredelser av regnskapsregler gitt i annen særlovgivning enn regnskapsloven med forskrifter, jf eksemplene nevnt av Straffelovrådet i NOU 1999: 23 s 62.

I forarbeidene til regnskapsloven uttalte Regnskapslovutvalget at det lovtekniske spørsmålet om den gjeldende dubleringen av bestemmelsene bør opprettholdes, «er det mest hensiktsmessig å ta stilling til når Straffelovkommisjonen har avgitt sin innstilling om bl.a. slike bestemmelser bør plasseres i (den generelle) straffeloven eller i særlovgivningen», jf NOU 1995: 30 s 204. I Ot prp nr 42 (1997–98) s 208 la Finansdepartementet til grunn at bestemmelsene i strl § 286, jf § 288, «bør videreføres inntil det er foretatt en nærmere gjennomgang av de særskilte bokførings- og regnskapsregler som er fastsatt i eller i medhold av andre lover».

Den tidligere aksjeloven 4. juni 1976 nr 59 og regnskapsloven 13. mai 1977 nr 35 inneholdt straffebestemmelser som var tilnærmet identiske med strl § 286. Dette representerte et unntak fra norsk lovgivningstradisjon, som søker å unngå doble – her tredoble – hjemler for straff. Ordningen med dobbel straffehjemmel er langt på vei videreført i regnskapsloven 17. juli 1998 nr 56 § 8–5. Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig at straffebestemmelser mot regnskapsovertredelser finnes i straffeloven. Kommisjonen foreslår slike bestemmelser plassert i utk kap 22, jf avsnitt 9.8.2 foran om utk §§ 22–15 til 22–17. Dette innebærer at kommisjonen ikke ser behov for i tillegg å ha en bestemmelse som regnskapsloven § 8–5. Eventuelt kan det i regnskapsloven tas inn en bestemmelse som henviser til strl § 286. På den måten ivaretar man det informasjonsbehovet som var bakgrunnen for det doble settet med straffebestemmelser.

Som nevnt rammer regnskapsloven § 8–5 andre ledd enhver overtredelse, mens det for strl § 286 gjelder et krav om at regnskapsovertredelsen må være vesentlig. Vesentlighetskravet foreslås opprettholdt i forslaget til utk § 22–15 om regnskapsovertredelse. Før et generelt straffansvar for ikke vesentlige overtredelser ble innført i den nye regnskapsloven, fantes en slik regel bare i den nå opphevede aksjeloven § 17–1. Også Straffelovrådet

har gitt uttrykk for motforestillinger til begrunnelsen for denne utvidelsen i regnskapsloven, jf NOU 1999: 23 s 64–65. Rådet framholder at § 17–1 «har liten vekt som argument for å innføre nye straffebud som rettes mot ikke vesentlige overtredelser av regnskapslovgivningen». Kommisjonen slutter seg til dette.

11.5 Virkninger på annen lovgivning som følge av forslagene til ny straffelov

11.5.1 Innledning

Vedtakelsen av en ny straffelov vil få betydelige konsekvenser også for særlovgivningen. Kommisjonens behandling av særlovgivningen har imidlertid vært begrenset, jf avsnitt 2.4.4 foran, og det har ikke på det nåværende stadiet av arbeidet vært hensiktsmessig å utarbeide noe forslag til lovtekster i de særlovsbestemmelsene som i større eller mindre grad må revideres som følge av utkastet til ny straffelov. Det er heller ikke utarbeidet noen uttømmende oversikt over de bestemmelsene som må eller bør endres. I det følgende presenteres derimot en *generell* oversikt over hvilke oppfølgingsoppgaver som gjenstår i forhold til særlovgivningen. Konsekvensene for straffeprosessloven er likevel skilt ut, og behandles for seg i avsnitt 11.6 nedenfor.

11.5.2 Opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser

Som redegjort for i avsnitt 7.4 foran holder kommisjonen fast ved forslaget fra den tidligere kommisjonen om å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser. Definisjonene i strl § 2, jf tidl utk § 13, er derfor sløyfet i lovutkastet. Man må som følge av dette også fjerne de bestemmelsene som gjør unntak fra strl § 2, jf for eksempel vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr 4 § 31 første ledd tredje punktum. Betegnelsene «forbrytelse» og «forseelse» foreslås i avsnitt 7.4 foran erstattet av samlebegrep som «straffbar handling», «overtredelse» eller «lovbrudd». Dette må følges opp også i særlovgivningen.

Det er en rekke særlovsbestemmelser som tillegger skillet mellom forbrytelse og forseelse virkninger av ulik art. For eksempel er det etter domstoloven 13. august 1915 nr 5 § 132 første ledd anledning til å nekte noen adgang i offentlig rettsmøte dersom vedkommende i løpet av de siste fem årene er idømt frihetsstraff for forbrytelse. Etter strafferegistreringsloven 11. juni 1971 nr 52 § 1

skal idømt bot og betinget påtaleunnlatelse etter strpl § 69 bare registreres i strafferegisteret når reaksjonene gjelder forbrytelser. I lovens § 6 er det likeledes detaljerte regler for hvilke opplysninger som skal tas med i en politiattest, avhengig av om det dreier seg om en forbrytelse eller en forseelse. Som eksempel kan også nevnes konsulloven 17. juni 1932 nr 2 § 1, som fastslår at det ved overenskomst med fremmed stat kan bestemmes at konsulære tjenestemenn skal være fritatt for personlig arrest, med mindre de siktes for en straffbar handling som etter norsk lov er en forbrytelse. Kommisjonen antar at det i bestemmelser som dette vil være hensiktsmessig om man i stedet gjør rettsvirkningene avhengig av strafferammene, på samme måte som kommisjonen selv går inn for i utk § 3–3 om forsøk, jf nedenfor. På den måten kan det foretas en mer konkret vurdering av bestemmelsens rekkevidde i det enkelte tilfelle.

Skillet mellom forbrytelser og forseelser ligger også til grunn for mange av de bestemmelsene i straffelovens alminnelige del som er foreslått endret i kommisjonens lovutkast. De endrede reglene kommer i utgangspunktet også til anvendelse på særlovgivningen, jf utk § 1–1 om virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene. I hvilken grad dette nødvendiggjør endringer i den enkelte særlov, vil naturligvis kunne variere, alt avhengig av hvilken type regler det dreier seg om, jf nedenfor.

Etter gjeldende rett er skillet blant annet tillagt betydning i strl § 40 andre ledd, hvor det framgår at skyldkravet for de ekte unnlatelsesforseelsene som hovedregel er uaktsomhet. Bestemmelsen foreslås sløyfet i lovutkastet, jf avsnitt 8.3.9 foran og forutsetningene i delutredning V s 113–114 om tidl utk § 29 andre ledd. De ekte unnlatelsesforseelsene i særlovgivningen retter seg som oftest også direkte mot uaktsomme overtredelser, uten at man behøver å gå veien om strl § 40 andre ledd, jf for eksempel tolloven 10. juni 1966 nr 5 § 64 første ledd, jf § 60. I den utstrekning dette likevel ikke er tilfelle, må skyldkravet i bestemmelsene tas opp til vurdering, og et eventuelt avvik fra forsettsregelen i utk § 3–8 lovfestes.

Også straffbarheten av forsøkshandlinger er etter gjeldende rett basert på skillet mellom forbrytelser og forseelser: Forsøk på forseelser er som hovedregel ikke straffbart, jf strl § 49 andre ledd. Kommisjonen går i stedet inn for at straffbarheten gjøres betinget av at handlingen kan medføre fengsel i mer enn 6 måneder, jf utk § 3–3 og avsnitt 8.3.4 foran. Som følge av denne endringen må særlovgivningen gjennomgås, med sikte på å klarlegge eventuelle behov for unntak fra hovedregelen. Kommi-

sjonen har ikke i denne omgang foretatt noen endelig vurdering av dette. Særlovgivningen må for øvrig også gjennomgås med sikte på å fjerne de unntakene fra strl § 49 andre ledd som i dag finnes rundt om i regelverket. Et eksempel er tolloven § 60 andre ledd første punktum.

Etter gjeldende rett er det en viss adgang til å la straffen bortfalle hvis straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter, eller hvis det dreier seg om en forseelse, jf strl § 58 siste punktum og § 59 første ledd. Liknende regler er foreslått tatt inn i utk § 3–16 om forhold som kan føre til straffritak, men nå bare knyttet til alternativet om bot. Kommisjonen har ved behandlingen av utk § 3–16 nr 4 og 5 lagt til grunn at det neppe forekommer forseelser som ikke også kan straffes bare med bot, jf avsnitt 8.3.17 foran, men har ikke foretatt noen uttømmende gjennomgåelse av særlovgivningen for å klarlegge dette. Om det likevel skulle oppstå behov for supplerende straffritaksregler, vil dette uansett måtte ivaretas ved hjelp av særregler i den enkelte loven, og ikke gjennom utvidelser av den generelle straffritaksregelen i utk § 3–16.

11.5.3 Skyldkrav

I tidl utk § 29 tredje ledd foreslo den tidligere kommisjonen en hovedregel om uaktsomhet som skyldkrav for straffebudene i særlovgivningen, jf delutredning V s 114. Den nåværende kommisjonen foreslår i stedet en hovedregel om forsett som skyldform for all straffelovgivning, jf utk § 3–8 og avsnitt 8.3.9 foran. Det framgår der at hovedhensikten med forslaget er å sikre at lovgiver foretar en uttrykkelig vurdering av et eventuelt uaktsomhetsansvar. En slik vurdering må ikke bare foretas i forbindelse med ny lovgivning, men også i forhold til gjeldende rett. Skyldkravene i særlovgivningen må med andre ord gjennomgås. Kommisjonen understreker viktigheten av at det i den forbindelse ikke bare foretas en lovfesting av gjeldende rett, men at det foretas en reell vurdering av behovet for å kriminalisere uaktsomme/grovt uaktsomme handlinger. Se nærmere avsnitt 4.3.1 foran om kommisjonens generelle tilbakeholdenhet med å foreslå simpel uaktsomhet videreført som skyldkrav i straffelovgivningen, og avsnitt 8.3.9 foran om de begrensede drøftelsene av skyldkravet man finner i forarbeidene til særlovgivningen.

I avsnitt 7.5 foran går kommisjonen inn for at man så vidt mulig unngår andre skyldformer enn forsett og grov eller simpel uaktsomhet. Kommisjonen har i den forbindelse pekt på at mange straffebud har skyldkrav som er formulert annerledes enn forsett eller uaktsomhet, men som materielt

sett er helt eller så godt som sammenfallende med en av disse skyldformene. For straffelovens vedkommende har kommisjonen konkludert med at det er hensiktsmessig å sløyfe slike mer eller mindre avvikende skyldformer. Denne standardiseringen av skyldkravene bør følges opp også i særlovgivningen.

I avsnitt 7.5 foran drøfter kommisjonen også behovet for å videreføre hensiktskrav i straffebudene. Som nærmere omtalt der vil enkelte bestemmelser være kjennetegnet av at det nettopp er hensikten som gjør handlingen straffverdig. Som oftest framstår imidlertid slike skyldkrav som unødvendig kompliserende, og de foreslås erstattet av et krav om forsett. Dette gjelder også det kravet om vinnings hensikt som man i dag finner i mange straffebud, jf avsnitt 7.5.4 foran. En tilsvarende gjennomgåelse av hensiktskravene bør foretas i særlovgivningen.

Kommisjonen går videre inn for å oppheve den særskilte skyldformen culpa levissima, jf avsnitt 7.6 foran. Uforsettlige følger vil fortsatt kunne få betydning for strafferammen, men en eventuell heving av strafferammen skal etter forslaget i stedet bero på en konkret helhetsvurdering av om handlingen er å betrakte som grov, jf avsnitt 5.4.5.2 foran. For at uforsettlige følger skal kunne tillegges vekt ved vurderingen, må det etter forslaget være utvist simpel uaktsomhet med hensyn til følgene. Det vil altså ikke være tilstrekkelig at følgene kunne vært forutsett, jf utk § 3–11. Denne endringen i skyldkravet vil uten videre måtte legges til grunn også i særlovgivningen, jf utk § 1–1 om virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene. Eksempler er kvaksalverloven 19. juni 1936 nr 9 § 7 og forurensningsloven 13. mars 1981 nr 6 § 78 andre ledd. Om slike uforsettlige følger fortsatt bør lede til en automatisk heving av strafferammen, eller om dette også i særlovgivningen bør bero på en konkret helhetsvurdering, er et annet spørsmål, jf avsnitt 11.5.7 nedenfor om inndeling av straffebudene etter grovhet.

11.5.4 Medvirkning

Etter gjeldende rett er spørsmålet om straff for medvirkningshandling regulert i det enkelte straffebudet. I utk § 3–2 foreslås det imidlertid en generell regel om at medvirkning er straffbar med mindre annet er bestemt, jf avsnitt 8.3.3 foran. Som påpekt i delutredning V s 76 vil det i enkelte straffebud kunne være behov for å gjøre unntak fra den alminnelige medvirkningsbestemmelsen. Lovendringen forutsetter derfor en grundig gjennomgå-

else av særlovgivningen for å sikre at den ikke fører til utilsiktet nykriminalisering.

Samtidig er det også behov for en gjennomgåelse av straffebudene i særlovgivningen for å luke ut overflødige medvirkningshemler. Med mindre disse hjemlene gir anvisning på et mer begrenset medvirkningsansvar enn det som følger av utk § 3–2, vil det ikke ha materielle konsekvenser om disse beholdes i lovverket. Etter kommisjonens oppfatning er det imidlertid mest ryddig å fjerne dem.

11.5.5 Rettsstridsreservasjoner

I utk § 3–7, jf tidl utk § 28, foreslår kommisjonen en bestemmelse om innskrenkende tolking, jf avsnitt 8.3.8 foran. Kommisjonen går samtidig inn for at rettsstridsreservasjoner fjernes fra straffebestemmelsene. Også dette må følges opp i særlovgivningen, for eksempel i tolloven 10. juni 1965 nr 5 § 65.

11.5.6 Strafferammer

Særlovgivningen bør etter kommisjonens oppfatning gjennomgås med sikte på en generell harmonisering av strafferammene – med hverandre og med strafferammene i utkastet til ny straffelov. Mange av strafferammene i særlovgivningen framstår som unødvendig høye og dårlig tilpasset et realistisk straffutmålingsnivå. Et eksempel er eiendomsmeglingsloven 16. juni 1989 nr 53 § 5–2, som har en strafferamme på 3 års fengsel, som heves til 6 års fengsel ved særlig skjerpene omstendigheter. Straffetrusselen retter seg blant annet mot den som forsettlig eller uaktsomt driver eiendomsmegling uten bevilling, jf lovens § 1–2, eller som driver annen næringsvirksomhet ved siden av meglerforetaket, jf § 2–6 i loven. Det er nærmest utenkelig å se for seg at strafferammen i slike tilfeller vil bli benyttet fullt ut. Etter kommisjonens oppfatning er det uheldig når strafferammen gir et så dårlig uttrykk for handlingenes straffverdighet. Se nærmere om dette i avsnitt 5.5.2.2 foran, hvor kommisjonen går inn for å gjøre strafferammene til mer realistiske skranker for domstolene enn det som er tilfelle i dag.

En rekke bestemmelser i særlovgivningen lar rettsvirkningene avhenge av hvilken strafferamme overtredelsen kan medføre. Særlig er dette praktisk i straffeprosessloven, men det forekommer også i annen lovgivning, jf for eksempel utlendingsloven 24. juni 1988 nr 64 §§ 27 og 29. De reviderte strafferammene kan i noen grad gjøre det nødvendig å foreta justeringer i disse strafferammegrensene, jf avsnitt 11.6.2 nedenfor for så vidt gjelder straffeprosessloven.

I forhold til strpl § 171 om pågripelse går kommisjonen imidlertid inn for at strafferammegrensen beholdes, men at det i stedet åpnes for unntak fra hovedregelen der pågripelse framstår som særskilt nødvendig. Kommisjonen anbefaler i avsnitt 11.6.2 nedenfor at strpl § 171 blir endret slik at det uttrykkelig framgår hvilke bestemmelser dette skal gjelde, og legger til grunn at en slik liste antakelig også vil omfatte enkelte av straffebudene i særlovgivningen. Ved gjennomgåelsen av særlovgivningen må det derfor også tas stilling til dette.

Behovet for bestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning, vil antakelig øke som følge av den foreslåtte opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser, jf avsnitt 11.5.2 foran. Også i utkastet til ny straffelov er det mange bestemmelser som knytter rettsvirkninger direkte til strafferammen, jf for eksempel utk § 15–2 om foreldelsesfristene for straffansvar. Til en viss grad tilsier dette at strafferammene i særlovgivningen bør følge den samme systematikken som det er lagt opp til for straffeloven. Dette vil innebære et mer begrenset sett av strafferammer enn det som er tilfelle i særlovgivningen i dag, jf avsnitt 5.4.2 foran. Til støtte for en slik løsning kan anføres de samme hensynene som har begrunnet en mindre omfattende fingeradering av strafferammene i straffeloven. Siden kommisjonen uansett går inn for at strafferammene i særlovgivningen bør vurderes på nytt, jf foran, anbefaler kommisjonen på denne bakgrunn at de tilpasses de strafferammene som er anvendt i utkastet til ny straffelov.

Kommisjonen anbefaler også å fjerne de særlige hjemlene for å ilegge bot ved siden av fengselsstraff. Slike bestemmelser er overflødige ved siden av strl § 26 a, jf utk § 9–2 nr 2. Etter kommisjonens oppfatning bør de heller ikke kunne beholdes for å oppnå prosessuelle virkninger, jf avsnitt 5.5.2.6 foran. En annen sak er at dette krever et visst oppfølgingsarbeid også i prosesslovgivningen, jf avsnitt 11.6.2 nedenfor.

Den nåværende kommisjonen foreslår å sløyfe alle bestemmelser som hever strafferammen ved gjentakelse. Det samme gjelder strl § 61, jf tidl utk § 91. Se nærmere om dette avsnittene 5.4.4 og 8.14.1 foran og delutredning V s 236. Også særlovgivningen må gjennomgås med sikte på å fjerne slike regler, jf for eksempel skattebetalingsloven 21. november 1952 nr 2 § 51 nr 2.

Kommisjonen foreslår for øvrig at forsøk ikke lenger skal, men bare kan straffes mildere enn en fullbyrdet handling, jf delutredning V s 85. Den plikten man etter gjeldende rett har til å ilegge en mildere straff for forsøkshandlinger er hjemlet i strl § 51 første ledd. Når denne regelen bortfaller,

jf utk § 3–3 om forsøk, kan de spredte unntakene man enkelte steder finner i særlovgivningen, fjernes, jf for eksempel legemiddeloven 4. desember 1992 nr 132 § 31 fjerde ledd.

I særlovgivningen finnes også enkelte bestemmelser som angir maksimalbeløp for bøtestraffen, jf for eksempel skinnomsetningsloven 13. desember 1946 nr 23 § 4. Når særlovene likevel må gjennomgås, bør man samtidig sørge for å fjerne slike maksimalgrenser.

11.5.7 Inndeling av straffebudene etter grovhet

Som nærmere redegjort for i avsnitt 5.4.5 foran går kommisjonen inn for en differensiering av strafferammene i utkastet ved å skille ut likeartede handlingstyper etter grovhet. Grunndeliktet vil da være knyttet til en såkalt *vanlig* overtredelse, mens en skjerpelse eller lemping av strafferammen vil være avhengig av om overtredelsen etter en skjønnsmessig helhetsvurdering kan betraktes som henholdsvis *grov* eller *liten*.

Også i særlovgivningen er det bestemmelser som bør tilpasses denne systematikken. Dette gjelder blant annet strafferammen som knytter seg til særlig skjerpende eller formildende omstendigheter. Et eksempel er konkurranseloven 11. juni 1993 nr 65 § 6–6 andre ledd.

I avsnitt 11.5.3 foran er det nevnt eksempler fra særlovgivningen på at uforsettlig følger leder til en automatisk heving av strafferammen. Etter kommisjonens forslag forutsetter dette at gjerningspersonen har utvist vanlig uaktsomhet med hensyn til følgen, jf avsnitt 7.6 foran, hvor kommisjonen foreslår å sløyfe skyldformen culpa levisima. I stedet for en automatisk straffskjerpelse foreslås det at slike følger skal inngå blant de momentene som kan gjøre overtredelsen grov. Den samme løsningen bør så langt som mulig følges også i særlovgivningen. Utk § 3–11 om uforsettlig følge foreslås imidlertid utformet på en måte som ikke gjør nødvendigvis slike endringer.

11.5.8 Påtalereglene

Den nåværende kommisjonen foreslår at påtale ikke i noe tilfelle skal være betinget av begjæring fra den fornærmede, jf avsnitt 7.8 foran. Det skal imidlertid fortsatt være adgang til å gjøre påtalen betinget av at allmenne hensyn tilsier en straffrettslig forfølgning. Kommisjonen foreslår at dette skal være hovedregelen for overtredelser av straffebed med en strafferamme inntil 2 års fengsel, jf utkastet til ny strpl § 62 a andre ledd.

Den foreslåtte endringen av påtalereglene nødvendigvis en grundig gjennomgåelse av særlovgivningen. For det første må det foretas en vurdering av behovet for unntak fra hovedreglene i utkastet til ny strpl § 62 a andre ledd. Et minimum av oppfølgingsarbeid i så måte er å ta for seg bestemmelser hvor den foreslåtte 2 års grensen vil innebære en endring i rettstilstanden, det vil si bestemmelser hvor påtalen etter gjeldende rett er betinget, men hvor strafferammen skal overstige 2-års-fengsel, og vice versa.

For det andre må man fjerne bestemmelser som stiller krav om påtalebegjæring fra den fornærmede, jf for eksempel markedsføringsloven 16. juni 1972 nr 47 § 18, jf § 17, eller fra et særskilt myndighetsorgan, jf for eksempel forurensningsloven 13. mars 1981 nr 6 § 78 tredje ledd.

For det tredje bør man også fjerne bestemmelser som stiller krav om allmenne hensyn, der dette uansett vil følge av hovedregelen i utkastet til ny strpl § 62 a andre ledd, jf for eksempel ervervsloven 23. desember 1994 nr 79 § 22 tredje ledd. Mange slike bestemmelser har samtidig et alternativt eller kumulativt krav om påtalebegjæring som også må fjernes, jf foran. Et eksempel er helsepersonelloven 2. juli 1999 nr 64 § 67 andre ledd.

11.5.9 Påtalekompetansen

I utkastet til strpl § 67 andre ledd første punktum foreslår kommisjonen en bestemmelse som gir politiet kompetanse til å avgjøre spørsmålet om påtale i saker om overtredelser av straffebed med en strafferamme inntil 1 års fengsel, med mindre kompetansen er tillagt en høyere påtalemyndighet, jf avsnitt 7.10 foran. Samtidig foreslås det en adgang for Kongen i statsråd til å fravike dette utgangspunktet, jf særlig utkastet til strpl §§ 66 andre ledd og 67 andre ledd andre punktum.

Den nærmere avgrensningen mellom statsadvokatenes og politiets påtalekompetanse vil som følge av kommisjonens forslag framgå av påtaleinstruksen. Selv om de foreslåtte hovedreglene er utformet med sikte på å unngå vesentlige endringer i kompetansereglene, jf avsnitt 7.10 foran, er det neppe til å unngå at påtalekompetansen forskyves noe, også i særlovgivningen. Det vil imidlertid være hensiktsmessig om man ved gjennomgåelsen av særlovgivningen får identifisert bestemmelser hvor de foreslåtte hovedreglene om kompetansefordelingen vil slå uheldig ut, slik at delegasjons-hjemlene i utkastet til strpl §§ 66 andre ledd og 67 andre ledd bør anvendes.

11.5.10 Kriminaliseringsspørsmål

Ved den gjennomgåelsen av særlovgivningen som må foretas i forbindelse med vedtakelsen av en ny straffelov, vil det i mange tilfeller også være nødvendig å stille spørsmål ved selve kriminaliseringen. Kommisjonen foretar i kapittel 4 foran en drøftelse av ulike prinsipper for hvilke handlinger som bør strafflegges, og gir i den forbindelse uttrykk for en rekke synspunkter av betydning også for særlovgivningen. Som nevnt i avsnitt 2.4.4 foran er det kommisjonens generelle oppfatning at avkriminalisering i mange tilfeller vil være ønskelig i særlovgivningen. Til en viss grad vil det være tilstrekkelig med en skjerping av skyldkravet, jf avsnitt 11.5.3 foran om det oppfølgingsarbeidet som forutsettes gjennomført med henblikk på skyldkravene i særlovgivningen. I avsnitt 11.4 foran har kommisjonen dessuten foreslått å oppheve enkelte særlover og straffetrusler rundt om i lovverket. Som presisert i avsnitt 11.4.1 foran har kommisjonen imidlertid hatt liten foranledning til å gå inn på spørsmål om avkriminalisering i særlovgivningen.

11.5.11 Plassering av straffebud

I kapittel 6 foran redegjør kommisjonen for sine generelle synspunkter når det gjelder avgrensningen mellom straffeloven og særlovgivningen, det vil si spørsmålet om hvor de enkelte straffebudene best hører hjemme. I avsnitt 11.2.2 foran har kommisjonen noen konkrete forslag til overføringer av straffebud fra særlovgivningen til straffeloven, men som nevnt i avsnitt 2.4.4 foran har kommisjonens mandat lagt begrensninger på arbeidet med dette. Det er et åpent spørsmål i hvilken grad en grundigere gjennomgåelse av særlovgivningen vil lede til flere overflyttingsforslag enn dem kommisjonen fremmer i denne utredningen.

11.5.12 Straffelovens alminnelige del

Straffelovens alminnelige bestemmelser kommer til anvendelse også på straffbare handlinger som reguleres i særlovgivningen, med mindre annet er bestemt eller følger av lovtolking, jf strl § 1, som foreslås videreført i utk § 1–1. Kommisjonens forslag om materielle endringer i utkastets alminnelige del vil derfor få mange andre konsekvenser for særlovgivningen enn dem som er nevnt foran, for eksempel som følge av reglene om stedlig virkeområde, jf avsnitt 8.1.2 foran. Slike endringer kan etter omstendighetene medføre behov for presiseringer eller innføring av unntaksregler i særlovgivningen.

11.5.13 Opphevelser av straffebud i straffeloven

Ved gjennomgåelsen av straffelovens spesielle del har kommisjonen foreslått en rekke bestemmelser opphevet, jf kapittel 10 foran. I den forbindelse har kommisjonen enkelte ganger pekt på at det samtidig må foretas endringer i særlovgivningen, jf for eksempel opphevelsesteksten til strl §§ 144 og 339. Kommisjonen går ikke nærmere inn på slike endringsbehov her.

11.5.14 Redaksjonelle endringsbehov

Avslutningsvis vil kommisjonen også peke på at alle paragrafhenvisninger til bestemmelsene i straffeloven må oppdateres.

11.6 Særlig om straffeprosessloven

11.6.1 Innledning

I avsnitt 13.2 nedenfor presenterer kommisjonen et utkast til endringer i straffeprosessloven. Utkastet er i hovedsak en oppfølging av endringsforslagene i delutredning V, jf lovutkastet på s 290 flg.

Forslaget til ny strpl § 71 b om en generell klageadgang over påtalemyndighetens avgjørelser, jf delutredning V s 270–275, er imidlertid sløyfet som overflødig. En tilsvarende bestemmelse er nå tatt inn i strpl § 59 a, jf lov 19. juli 1996 nr 58. Som følge av dette har også behovet for utkastet til strpl § 71 nytt tredje punktum falt bort. Bestemmelsen hjemlet en ny fristfastsettelse ved utnyttelse av den foreslåtte klageadgangen i § 71 b. Adgangen til å kreve en påtaleunntatelse etter strpl § 69 brakt inn for retten, jf strpl § 71, forhindrer imidlertid den siktede i å påklage påtaleunntatelsen, jf strpl § 59 a andre ledd andre punktum. Ordlyden åpner riktignok for at det er anledning til dette, jf Andenæs, Norsk Straffeprosess bind I s 56 og Hov, Rettergang 2 s 162, men forarbeidene gir klart uttrykk for at slik klagerett er avskåret, jf Ot prp nr 53 (1995–96) s 9. Bakgrunnen for den foreslåtte regelen i det tidligere utkastet til strpl § 71 tredje punktum, jf delutredning V s 273, er derfor bortfalt. At andre enn den siktede påklager påtaleunntatelsen, gir ikke behov for å utsette fristen i strpl § 71.

I tillegg er forslaget til ny strpl § 456 a, jf § 5 andre ledd, sløyfet i lovutkastet, jf avsnitt 8.9.4 foran. Endelig nevnes at forslagene til endringer i strpl §§ 403 og 409 er uaktuelle som følge av at strpl kap 28 om private straffesaker foreslås opphevet, jf avsnitt 7.9 foran.

11.6.2 Generelle konsekvenser for straffeprosessloven

Utkastet til endringer i straffeprosessloven tar ikke sikte på å gi noen uttømmende oversikt over de lovendringene som må foretas i prosesslovgivningen i forbindelse med vedtakelsen av en ny straffelov.

Det er for eksempel ikke tatt hensyn til behovet for endringer av redaksjonell karakter. Rundt om i loven finnes det blant annet en rekke bestemmelser som gjør bruk av betegnelsene «forbrytelse» og «forseelse», uten at det i seg selv er tillagt noen rettslig betydning. Lovrevisjonen medfører dessuten at alle paragrafhenvisningene til straffeloven blir uriktige, og må oppdateres. Til en viss grad vil dette også føre med seg realitetsendringer, ettersom mange av bestemmelsene i straffeloven foreslås enten revidert, samordnet eller opphevet. Det er imidlertid ikke hensiktsmessig å gjennomgå straffeprosessloven med sikte på slik oppdatering før utkastet til den nye straffeloven er ferdig utarbeidet. For de bestemmelsene som av andre grunner er tatt med i lovutkastet nedenfor, stiller dette seg annerledes. Henvisningene til straffeloven er der erstattet med henvisninger til bestemmelser i lovutkastet (utk) av tilnærmet samme innhold.

I utkastet til ny straffelov er det foreslått atskillig færre strafferammeintervaller enn det som er tilfelle etter gjeldende rett, jf avsnitt 5.4.2 foran. Samtidig er det foretatt en generell justering av strafferammene for å tilpasse dem til et mer realistisk nivå. I mange tilfeller har dette ledet til en nedsettelse av strafferammene. I avsnitt 11.5.6 foran går kommisjonen inn for at arbeidet med å harmonisere strafferammene følges opp også i særlovgivningen. Mange prosessuelle virkemidler er gjort betinget av at overtredelsen har en strafferamme over et visst nivå. Kommisjonens generelle oppfatning er at strafferammene må fastsettes uavhengig av slike virkninger, men at det innenfor det lavere sjiktet kan være relevant å ta også slike hensyn, jf avsnitt 5.5.2.6 foran. Samlet sett vil dette antakelig gjøre det nødvendig å revurdere enkelte av straffemegrensene i straffeprosessloven.

Når det gjelder pågrepelse og fengsling, er det et vilkår at gjerningspersonen har forbrutt seg mot et straffebud med en høyere strafferamme enn fengsel i 6 måneder, jf strpl §§ 171 og 184. Det er ikke tilstrekkelig til å oppfylle dette vilkåret at bot kan ilegges ved siden av fengselsstraffen i medhold av strl § 26 a første ledd, jf utk § 6–2 første ledd. Dette framgår direkte av strl § 26 a andre ledd, jf utk § 6–2 andre ledd. Hvis adgangen til kumulasjon mellom fengsel og bot framgår av straffebudet selv, betraktes vilkåret derimot som

oppfylt. Dette er imidlertid en ordning kommisjonen foreslår fjernet fra straffeloven, jf avsnitt 5.4.3 foran, hvor kommisjonen går inn for at det i det lavere sjiktet bare sondres mellom bot, 6 måneders fengsel og 1 års fengsel. Det er bare unntaksvis kommisjonen foreslår konkrete strafferammer i dette sjiktet. Som nevnt er det dessuten forutsatt en viss adgang til å ta prosessuelle hensyn ved fastsettelsen av så lave strafferammer. Det er likevel grunn til å tro at 6-månedersgrensen i strpl §§ 171 og 184 ikke alltid vil passe like godt.

For å illustrere dette vil kommisjonen peke på at den for utk § 21–11 om lite heleri og hvitvasking, § 30–3 om naskeri, § 30–6 om lite underslag og § 32–15 om bedragerilignende overtredelse har foreslått at man nøyer seg med bot som eneste straffereaksjon, jf avsnittene 9.7.3, 9.16.3 og 9.18.3 foran. I et høringsnotat fra Justisdepartementet om hurtigere straffesaksbehandling mv, jf høringsbrev 11. desember 2000, er det foreslått at strafferammen for strl § 391 a skal være bot, fengsel inntil 6 måneder eller begge deler, for å gi adgang til pågrepelse i slike saker. Kommisjonen er enig i at pågrepelse kan være et nødvendig virkemiddel ved for eksempel naskeri. Etter kommisjonens oppfatning har likevel ikke dette hensynet så stor vekt at strafferammen bør heves til 1 års fengsel. At prosessuelle hensyn *kan* tillegges vekt ved fastsettelsen av strafferammer innenfor det lavere sjiktet, er ikke det samme som at de alltid bør være utslagsgivende. Kommisjonen går på denne bakgrunn inn for at det i stedet foretas en tilpasning av de *prosessuelle* reglene. Det bør med andre ord åpnes for at pågrepelse skal være mulig, selv om dette ikke følger av hovedregelen i strpl § 171. Slike unntak bør fortrinnsvis framgå uttrykkelig av strpl § 171 i form av en oppregning av straffebud. Ved gjennomgåelsen av særlovgivningen vil dette være et av de temaene man må ta for seg, jf avsnitt 11.5.6 foran. Siden kommisjonen bare unntaksvis har foreslått strafferammer innenfor det lavere sjiktet, jf ovenfor, er det imidlertid heller ikke i forhold til utkastet til ny straffelov utarbeidet noen liste over hvilke overtredelser som skal gi grunnlag for pågrepelse selv om dette ikke følger av strpl § 171.

Mange bestemmelser i straffeprosessloven knytter rettsvirkninger til strafferammegrensene, men fastsetter samtidig at forhøyelse av maksimumsstraffen på grunn av gjentakelse ikke kommer i betraktning. Se strpl §§ 76, 172, 200 a, 202 b, 208 a, 210 b, 216 a, 248, 276, 321 og 352. En liknende bestemmelse finnes i strpl § 33 om hva som hører til skyldspørsmålet. Kommisjonen går inn for å fjerne alle de særlige reglene om forhøyet straff på grunn av gjentakelse, jf avsnitt 5.4.4 foran,

men har ikke i denne omgangen utarbeidet utkast til de lovendringene som er nødvendige som følge av dette standpunktet.

Kommisjonen vil dessuten peke på at utkastet til endringer i straffeprosessloven ikke omfatter lovendringer som følge av forslag knyttet til straffelovens spesielle del. For eksempel er det ikke tatt hensyn til forslaget om å overføre de prosessuelle bestemmelsene i strl kap 23 om ærekrenkelser til straffeprosessloven, jf avsnitt 11.3.2 foran.

11.6.3 De enkelte bestemmelsene

Strpl § 3 siste ledd andre punktum

Forslaget er omtalt i avsnitt 7.9 foran om private straffesaker.

Ny strpl § 43 a

I utkastet til ny strpl § 43 a foreslår kommisjonen en bestemmelse som gir domstolen en generell plikt til å orientere den domfelte om hva dommen går ut på.

Bestemmelsen statuerer dermed en atskillig videre informasjonsplikt enn det tidligere utkastet til strpl § 43 a, som bare gjaldt betingede dommer, jf delutredning V s 165 og 291, hvor den tidligere kommisjonen foreslo å overføre strl § 54 a om opplysningsplikt ved betingede dommer til straffeprosessloven. Samtidig ble strl § 28 a siste ledd om opplysningsplikt overfor domfelte i forbindelse med avsigelse av dom på samfunnsstraff foreslått videreført i tidl utk § 58. Etter kommisjonens oppfatning er også dette en prosessuell bestemmelse som hører hjemme i straffeprosessloven, jf avsnitt 8.8.1 foran.

I høringsrunden etter delutredning V tok *Advokatforeningen* opp spørsmålet om en mulig utvidelse av den foreslåtte informasjonsplikten:

«For øvrig bør det overveies å ta inn en bestemmelse i straffeprosessloven om at retten skal orientere domfelte om hva det innebærer at det er besluttet inndragning, jf. utkastet til ny § 43 a i straffeprosessloven vedrørende informasjon om betinget dom.»

Etter den nåværende kommisjonens oppfatning bør det gjelde en slik informasjonsplikt uavhengig av om dommen går ut på betinget fengsel, samfunnsstraff, inndragning eller en annen form for strafferettslig reaksjon, eller om den avgjør spørsmål som for eksempel prøveløslatelse fra forvaring. Det mest hensiktsmessige er at dette reguleres i en felles bestemmelse.

Den tidligere kommisjonen foreslo at det ble tatt inn en egen bestemmelse i straffeloven med henvisning til strpl § 43 a, jf tidl utk § 51. Denne delen av forslaget er imidlertid ikke fulgt opp, jf avsnitt 8.7.1 foran.

Utkastet til strpl § 43 a tredje ledd gir påtalemyndigheten en betinget plikt til å orientere kriminalomsorgen om dommen. Bestemmelsen har et helt annet anvendelsesområde enn i det tidligere utkastet. I forbindelse med vedtakelsen av straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr 21 ble nemlig ordningen med tilsyn som vilkår ved betinget dom opphevet. I samsvar med dette opphevet man strl § 54 a andre ledd om plikten til å orientere tilsynsmyndigheten. Derimot vil bestemmelsen nå fange opp tidl utk § 56 andre ledd om opplysningsplikt overfor tilsynsmyndigheten (det vil si kriminalomsorgen, jf utk §§ 8–4 og 8–6) om dom på samfunnsstraff. Bestemmelsen vil dessuten gi påtalemyndigheten en tilsvarende plikt til å orientere kriminalomsorgen om en dom på prøveløslatelse fra forvaring, jf avsnitt 8.11.6 foran.

Ny strpl § 62 a

Forslaget er nærmere omtalt i avsnitt 7.8 foran om påtalereglene.

Strpl § 64

Oppregningen i strpl § 64 andre ledd nr 2 av straffebud hvor påtaleunnløstelse bare kan gis av Kongen i statsråd, foreslås supplert med utk kap 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten. Som følge av kompetanseregelen i strpl § 64 andre ledd nr 1 vil imidlertid endringen bare ha selvstendig betydning for utk § 16–4 om avtale om slike forbrytelser, som er den eneste bestemmelsen i kapitlet som foreslås gitt en lavere strafferamme enn 21 års fengsel. For øvrig vises det til den generelle drøftelsen av kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten, jf avsnitt 7.10 foran.

Strpl § 65

Oppregningen i strpl § 65 nr 2 foreslås supplert med utk kap 16 om krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten, jf foran om strpl § 64. Strl §§ 135, 142 og 144 foreslås ikke videreført i utkastet til ny straffelov, jf avsnitt 10.2 foran, og er derfor utelatt. Strl § 144 forutsettes riktignok fanget opp av standardstraffebudet i utk § 23–1 om taushetsplikt, men etter kommisjonens oppfatning er det lite hensiktsmessig at påtalekompetansen

for ethvert brudd på taushetsplikt skal forbeholdes Riksadvokaten.

Utkastet til strpl § 65 nr 4 viderefører tidl utk § 6 siste ledd if, jf avsnitt 8.1.9 foran om utk § 1–7. Riksadvokatens kompetanse vil ellers bli noe utvidet som følge av forslaget om at forsøk ikke lenger *skal*, men bare *kan* straffes mildere enn en fullbyrdet handling, jf delutredning V s 85. Også forsøk på overtredelser med 21 års strafferamme vil dermed være forbeholdt Riksadvokaten.

Til gjengjeld vil Riksadvokatens *enekompetanse* bli noe innskrenket som følge av kommisjonens forslag om å operere med et grunnleggende skille mellom vanlig og grov overtredelse, jf avsnitt 5.4.5 foran. Når loven gir anvisning på en strengere strafferettslig bedømmelse hvis handlingen er begått under særdeles skjerpene omstendigheter, hører avgjørelsen prosessuelt til straffespørsmålet, jf Andenæs, Norsk Straffeprosess bind I s 155. Etter gjeldende rett er det derfor Riksadvokaten som må ta ut tiltale for overtredelser av straffebud som har en strafferamme på 21 års fengsel i slike tilfeller. Et eksempel er strl § 233 om forsettlig drap. Siden også avgjørelsen av om et drap er vanlig, jf utk § 27–5, eller grovt, jf utk § 27–6, i prinsippet vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering, kunne man tenke seg at påtalekompetansen ikke ville bli påvirket av at denne sondringen innføres. Slik er det imidlertid ikke. Det er nemlig sikker rett at spørsmålet om en overtredelse er vanlig eller grov hører til *skyldspørsmålet*, jf Andenæs, samme sted og Hov, Rettergang 2 s 283. I forhold til utk § 27–5 om (vanlig) drap vil dette innebære at også statsadvokaten nå får kompetanse til å ta ut tiltale. Se også avsnitt 5.4.5.2 foran om at den prosessuelle stillingen endres som følge av forslaget om å oppheve sidestrafferammer.

For øvrig vises det til den generelle drøftelsen av kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten, jf avsnitt 7.10 foran.

Strpl § 66

Forslaget er nærmere omtalt i avsnitt 7.10 foran om kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten.

Strpl § 67

Når det gjelder utkastet til strpl § 67 *andre* ledd, vises det til den generelle drøftelsen av kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten, jf avsnitt 7.10 foran.

I utkastet til strpl § 67 *tredje* ledd foreslår kommisjonen at foreleggskompetansen gjøres absolutt, og ikke som i dag betinget av kompetansetildeling

fra Kongen. Etter gjeldende rett er denne adgangen benyttet i påtaleinstruksen § 20–3 andre ledd. Eventuelle endringer i foreleggskompetansen vil derfor først og fremst ha sammenheng med reviderte strafferammer. Det foreslås presisert at foreleggskompetansen i saker med inntil ett års strafferamme er forbeholdt politiet «selv om spørsmålet om påtale hører under statsadvokaten». Meningen er å klargjøre at særregelen kun har selvstendig betydning når slik kompetanse er tillagt statsadvokaten i medhold av delegasjonshjemmelen i utkastet til strpl § 66 andre ledd, ettersom hovedregelen er at samtlige påtaleavgjørelser i disse sakene tilkommer politiet, jf utkastet til strpl § 67 andre ledd første punktum. Meningen er dessuten å gjøre det klart at politiet ikke skal ha kompetanse til å utferdige forelegg i saker som hører under Kongen eller Riksadvokaten. Dette er i samsvar med gjeldende rett, jf påtaleinstruksen § 20–3 andre ledd andre punktum. Unntaket for saker av «særlig stor allmenn interesse» ser kommisjonen derimot ikke behov for å foreslå videreført.

Utkastet til strpl § 67 nytt *femte* ledd gir politiet kompetanse til å reise krav om subsidiær fengselsstraff, jf utk § 9–3, i de tilfellene hvor ilagt bot ikke har latt seg inndrive, jf avsnitt 8.9.4 foran. Forslaget viderefører det tidligere utkastet til strpl § 67 nytt sjette ledd, jf delutredning V s 179 og 291.

I utkastet til strpl § 67 nytt *sjette* ledd gis politiet kompetanse til å beslutte inndragning av visse gjenstander uten at saken behøver å forelegges retten. Dette er en videreføring av det tidligere utkastet til strpl § 67 sjuende ledd, jf delutredning V s 193 flg og s 291.

I delutredning V s 245 og 291 foreslo den tidligere kommisjonen å lovfeste den adgangen politiet i praksis har til å henlegge mindre alvorlige saker av kapasitetsgrunner, jf det tidligere utkastet til strpl § 67 åttende ledd. En slik bestemmelse foreslås nå tatt inn i utkastet til strpl § 67 *sjuende* ledd.

I delutredning V s 245 foreslo kommisjonen også å gi politiet en uttrykkelig hjemmel til å avgjøre bagatellsaker med en advarsel på stedet, jf også delutredning I s 110. Se dessuten Auglend m fl, Politirett s 361 hvor det legges til grunn at praksis, sammenholdt med reelle behov og eksisterende instruksregulering, antakelig gir ordningen med å avgjøre bagatellsaker på stedet den nødvendige hjemmel, men at «(d)en usikkerheten som hefter ved hjemmelsgrunnlaget, hvor langt det rekker og hvilke hensyn som er relevante er ... uheldig, spesielt fordi ordningen åpner for ulik praksis fra distrikt til distrikt». I forlengelsen av dette henvises det til kommisjonens forslag, som nå foreslås inntatt som *åttende* ledd i utkastet til strpl § 67.

Utkastet til strpl § 67 *niende til tolvte* ledd tilsva-
rer strpl § 67 femte til åttende ledd. I niende ledd er
det tatt hensyn til at det i stedet for «overvåkings-
sjefen» nå skal hete «sjefen for politiets sikkerhets-
tjeneste», jf lov 15. juni 2001 nr 54, som trådte i
kraft 1. januar 2002.

Strpl § 68 første ledd

Forslaget er nærmere omtalt i avsnitt 7.10 foran om
kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten.

Strpl § 69

Sammenliknet med det tidligere utkastet til strpl
§ 69, jf delutredning V s 291 og tilhørende drøftel-
ser s 152 og 269–270, foreslår kommisjonen å
sløyfe begrepene «påtaleutsettelse» og «påtalefra-
fall». Andre og tredje ledd i bestemmelsen videre-
føres derfor ikke i forslaget her. Som følge av end-
ringen er det føyd til et «kan» i andre ledd. Strpl
§ 70 er av samme grunn ikke lenger tatt med i
utkastet til endringer i straffeprosessloven, jf
avsnitt 13.2 nedenfor. Se også avsnitt 7.7.3 foran,
hvor kommisjonen går inn for å sløyfe den fore-
slåtte legaldefinisjonen av påtaleunnløst, jf tidl
utk § 21.

I tredje ledd tredje punktum er det utelatt en
henvisning til tilsynsmyndigheten, ettersom ord-
ningen med tilsyn som vilkår ved betinget dom
bortfalt i forbindelse med straffegjennomføringslo-
ven 18. mai 2001 nr 21, jf Ot prp nr 5 (2000–2001)
og avsnitt 8.8 foran. I stedet for henvisningen til tidl
utk § 46 tredje ledd, jf utk § 7–2 tredje ledd, er det
uttrykkelig sagt i bestemmelsen at den siktede skal
få «uttale seg om vilkårene før de fastsettes».

Strpl § 72 andre ledd

Forslaget er omtalt i avsnitt 7.8 foran om påtalere-
glene.

Strpl § 74

Det tidligere utkastet til strpl § 74 fjerde ledd, jf del-
utredning V s 274 og 292, er utelatt fra lovutkastet,
siden den nåværende kommisjonen ikke går inn
for å følge opp den foreslåtte sondringen mellom
«påtaleutsettelse» og «påtalefrafall», jf foran om
strpl § 69.

I strpl § 74 femte ledd er det foreslått en end-
ring som har sammenheng med at ordningen med
påtalebegjæring fra den fornærmede foreslås opp-
hevet, jf avsnitt 7.8 foran.

Strpl § 80

Forslaget er omtalt i avsnitt 7.9 foran om private
straffesaker.

Strpl § 174 nytt første ledd

I utk § 6–3 foreslår kommisjonen en bestemmelse
om begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge
lovbrytere, jf avsnitt 8.6.4 foran. Kommisjonen for-
kaster der en tanke om å forby bruk av ubetinget
fengselsstraff overfor lovbrytere under 16 år. På
bakgrunn av de sterke motforestillinger som kan
anføres mot å sette 15-åringer i fengsel, er det imid-
lertid innen kommisjonen reist spørsmål om bruk
av fengsel overfor denne aldersgruppen kan redu-
seres ved å forby bruk av varetekt.

Denne problemstillingen er ikke ny. I St meld
nr 104 (1977–78) Om kriminalpolitikken foreslo
Justisdepartementet at man burde ta sikte på å inn-
føre et forbud mot fengsling av 15-åringer. Flertal-
let i Stortingets justiskomite sa seg den gang enig i
dette synet men la til grunn at endringen ikke
kunne iverksettes umiddelbart, jf Innst S nr 175
(1979–80) s 34. Spesielt framhevet komiteflertallet
at det sosiale hjelpeapparatet måtte styrkes. Spør-
målet var også senere gjenstand for debatt i Stor-
tinget, se Innst O nr 72 (1984–85) s 8–9. Det vises
til framstillingen i Ot prp nr 26 (1986–87) s 12–13.

Et *flertall* i kommisjonen, medlemmene
Coward, Hauge og Sulland, mener at det nå bør
innføres et forbud mot varetektsfengsling av lov-
brytere under 16 år. Selv om det ikke har vært
mulig å få pålitelig statistisk materiale, er det på det
rene at det dreier seg om svært få tilfeller i året.
Behovet for fengsling som ledd i kriminalitetsbe-
kjempelsen er derfor minimalt. De hensynene som
sterkt taler mot bruk av fengsel overfor unge men-
nesker, bør da være avgjørende. De samme hensy-
nene som begrunner en regel om forbud mot vare-
tektsfengsling, tilsier også at forbudet omfatter pågri-
pelse, som jo ellers kan innebære opphold i arrest
eller fengselscelle i opptil et par døgn.

Forslaget vil ikke medføre at politiet står helt
uten virkemidler overfor denne aldersgruppen.
Det vil være adgang til innbringelse etter politilo-
ven 4. august 1995 nr 53 § 8, blant annet ved for-
styrrelse av den offentlige ro og orden. Og etter
politiloven § 13 andre ledd kan politiet gripe inn
overfor barn som påtreffes under omstendigheter
som klart innebærer en alvorlig risiko for deres
helse eller utvikling. Dette gjelder også barn over
15 år. Typiske situasjoner vil kunne være barn som
påtreffes i rusmiljøer, eller som er sammen med
kriminelle ungdomsgjenger. Politiet kan i slike til-

feller umiddelbart sørge for at barna blir brakt til verge eller om nødvendig til barnevernsmyndighetene.

Flertallet peker også på at det etter barnevernloven 17. juli 1992 nr 100 § 4–24 er adgang til frihetsberøvende tiltak overfor barn over 15 år som har vist alvorlige atferdsvansker, blant annet ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet. I Ot prp nr 50 (1988–89) s 6–7 er det gitt opplysninger om styrking av barnevernet forut for hevingen av den kriminelle lavalder fra 1. januar 1990. Et forbud mot pågrepelse reiser for øvrig neppe spørsmål om ressurser i barnevernet. Siden forslaget med hensyn til varetekt bare gjelder et fåtall, kan flertallet heller ikke se noe behov for utredning av barnevernets ressurser. De unge det her gjelder, vil dessuten regelmessig være personer som barnevernet allerede er i kontakt med, helt uavhengig av om det finnes straffeprosessuell hjemmel for fengsling.

Flertallet foreslår på denne bakgrunn at strpl § 174 gis et nytt første ledd: «Personer under 16 år kan ikke pågripes.» Henvisningen i strpl § 184 andre ledd andre punktum gjør at regelen får tilsvarende anvendelse for fengsling. Flertallets forslag berører derimot ikke den hjemmelen for bruk av tvangsmidler som strpl § 88 gir overfor en siktet, for eksempel der vedkommende uteblir fra rettsmøte for pådømmelse i forhørsrett.

Kommisjonens *mindretall*, lederen Høgetveit og medlemmet Fossgard, er ikke enige i forslaget om fullstendig å oppheve adgangen til å pågripe og fengsle 15-åringer. Domstolene er i dag svært tilbakeholdne med å anvende varetekt overfor denne aldersgruppen. Slik bør det fortsatt være. Men i unntakstilfeller er det behov for å ha mulighet for å pågripe og eventuelt også fengsle 15-åringer. Det kan her vises til beskrivelsen i delutredning I s 160 av meget aktive lovbytere med sterkt avvikende atferd som innebærer fare både for dem selv og andre. En pågrepelse kan i visse sammenhenger være eneste mulighet for å få stanset slik ødeleggende atferd og for å få opprettet kontakt mellom den unge og hjelpeapparatet. Ofte er grunnlaget for en pågrepelse at bevis ikke skal forspilles, jf strpl § 171 første ledd nr 2. Når det gjelder særlig unge lovbytere, tillegges hensynet til sakens oppklaring likevel regelmessig mindre vekt for at man i størst mulig grad skal unngå å sette disse i fengsel. Mindretallet er generelt sett enig i en slik avveining. Men gjelder det svært alvorlige saker, for eksempel brutale ran eller drap, vil det etter mindretallets syn være uheldig og støtende om politiet skulle være helt avskåret fra å ta i bruk et tvangsmiddel man ellers ville ha ansett nødvendig som ledd i etterforskingen. I de alvorligste sakene

tilsier også rene rettshåndhevelseshensyn at adgangen til pågrepelse og fengsling ikke avskjæres fullstendig. Innbringelsesadgangen etter politiloven § 8 er i første rekke et ordensmessig inngrep, og dekker derfor ikke de samme formålene som en straffeprosessuell pågrepelse. Mindretallet vil dessuten peke på at man ved et eventuelt forbud vil miste muligheten til å anvende fengslingssurrogater, jf strpl § 188. Bestemmelsen gir for eksempel hjemmel til å pålegge vedkommende en meldepikt, noe som kan være et særlig egnet virkemiddel overfor en så ung gjerningsperson.

Ny strpl 195 a

I utkastet til ny strpl § 195 a holder kommisjonen fast ved forslaget fra delutredning V om å utvide adgangen til ransaking med henblikk på å avdekke gjenstander som kan inndras etter utk § 13–3 første ledd andre punktum om inndragning av ting og § 13–4 første ledd nr 2 om forebyggende inndragning. Se delutredning V s 204, 207 og 292. Sammenliknet med det tidligere utkastet til § 195 a foretrekker imidlertid den nåværende kommisjonen at bestemmelsen henviser direkte til inndragningshjemlene i straffeloven, i stedet for å gå veien om kompetanseregelen i utkastet til ny strpl § 214 a.

Det kan reises spørsmål ved om ikke strpl §§ 195 første ledd og 198 første ledd nr 2, jf utk § 21–1 om bæring av våpen på offentlig sted, vil gi en politimann tilstrekkelig hjemmel for ransaking i slike tilfeller. Tilsvarende spørsmål kan reises i forhold til den adgangen det etter gjeldende rett også er til å ransake noen som med skjellig grunn mistenkes for overtredelse av våpenforskriften 25. januar 1963 nr 9722 del I bokstav a, jf våpenloven 9. juni 1961 nr 1 §§ 6 a og 33, hvoretter det er gjort straffbart å inneha en rekke andre våpen. Dette er en forlengelse av spørsmålet om den foreslåtte inndragningshjemmelen i utk § 13–4 første ledd nr 2 er overflødig ved siden av utk § 13–3 første ledd andre punktum, jf de nevnte straffetrukslene. Som påpekt i avsnitt 8.13.5 foran er imidlertid ikke utk § 13–4 om forebyggende inndragning begrenset til situasjoner hvor våpen er medbrakt på «offentlig sted», slik vilkåret er i utk § 21–1, jf strl § 352 a og våpenloven § 27 b. Som videre påpekt vil inndragningshjemmelen i utk § 13–4 første ledd nr 2 dessuten være anvendelig på mange andre typer våpen enn de det er gjort straffbart å inneha i eller i medhold av våpenloven. På tilsvarende måte vil også anvendelsesområdet for strpl § 195 a være videre, og etter kommisjonens oppfat-

ning er dette nødvendig for å gjøre inndragningshjemmelen tilstrekkelig effektiv.

Oslo politikammer gikk i høringsrunden etter delutredning V inn for at vilkåret for slik ransaking ikke må bli tolket for strengt:

«Dersom det skal være mulig å håndheve bestemmelsen effektivt, må ikke 'grunn til å anta' fortolkes for strengt. Det bør f.eks. være tilstrekkelig at en person oppholder seg blant personer og/eller i en sammenheng som gir grunn til å anta osv.»

Strpl § 198 første ledd nytt nr 4

I utkastet til strpl § 198 første ledd nytt nr 4 holder kommisjonen fast ved forslaget fra delutredning V s 207 om at ransaking som nevnt i utkastet til ny strpl § 195 a kan foretas av en politimann, jf lovutkastet s 292.

Ny strpl § 214 a

I utkastet til ny strpl § 214 a holder kommisjonen fast ved forslaget fra delutredning V om å gi påtalemyndigheten adgang til å beslutte inndragning av beslaglagte gjenstander som er egnet til bruk ved legemskrenkelser, og som kan inndras i medhold av utk § 13–4 første ledd nr 2 om forebyggende inndragning, jf avsnitt 8.13.5 foran. Tilsvarende gjelder når denne type gjenstander kan inndras i medhold av utk § 13–3 første ledd andre punktum om inndragning av ting.

Oppregningen av gjenstander det kan bli aktuelt å inndra, er imidlertid sløftet som overflødig, jf tilsvarende løsning for utk § 13–4. Dessuten er «legemskrenkelser» endret til «legemsovertredelser», jf nærmere om disse begrepene i avsnitt 9.13.1 foran.

Se nærmere om forslaget i delutredning V s 204, 206–207 og 292. Det foreslås der at kompetansen tillegges politiet. En slik hjemmel er tatt inn i utkastet til strpl § 67 nytt sjette ledd, jf foran.

Den foreslåtte bestemmelsen fikk uttrykkelig støtte fra flere av høringsinstansene, jf avsnitt 8.13.1 foran.

Ny strpl § 214 b

Den tidligere kommisjonen foreslo å gi påtalemyndigheten en hjemmel til å beslutte inndragning av beslaglagte ting når verken eieren, lovovtrederen eller besitteren er kjent. En slik bestemmelse var foreslått tatt inn i tidl utk § 83 tredje ledd, jf delutredning V s 205 og 286. Den nåværende kommisjonen opprettholder forslaget, men foreslår i ste-

det at hjemmelen plasseres i straffeprosessloven, jf utkastet til ny strpl § 214 b. Se nærmere om plasseringsspørsmålet i avsnitt 8.13.9 foran.

Politimesteren i Trondheim bemerket i sin høringsuttalelse til tidl utk § 83 tredje ledd:

«Paragrafens tredje ledd gir påtalemyndigheten anledning til å *beslutte* inndragning, og sier videre at eieren kan kreve saken forelagt for retten innen 6 måneder etter at *vedtak* er fattet. Man må vel bestemme seg om påtalemyndighetens avgjørelse er en *beslutning* eller et forvaltningsmessig *vedtak*. Slik det nå er beskrevet, vil det lett føre til mistolkinger.»

Det har etter kommisjonens oppfatning liten interesse om dette betraktes som et forvaltningsmessig vedtak. I henhold til forvaltningsloven 10. februar 1967 § 4 bokstav b gjelder ikke loven for saker som forvaltningsorganet selv behandler eller avgjør i medhold av rettspleielovene, med mindre annet er særskilt bestemt. Straffeprosessloven har da heller ingen ensartethet når det gjelder bruken av disse begrepene. Kommisjonen har på denne bakgrunn opprettholdt ordlyden som foreslått i tidl utk § 83 tredje ledd.

Kommisjonen foreslo i delutredning V at inndragningskompetansen i henhold til tidl utk § 83 tredje ledd skulle legges til politiet, jf nærmere om dette på s 205 i utredningen. Den nåværende kommisjonen har foreslått en tilsvarende hjemmel i utkastet til strpl § 67 nytt sjette ledd, jf foran.

Strpl § 227

Strpl § 227 foreslås opphevet, da den dekkes av kommisjonens forslag til utk § 19–7 om brudd på meldeplikt ved dødsfall, jf avsnitt 9.5.2 foran.

Strpl §§ 229 og 236

Forslagene er omtalt i avsnitt 7.8 foran om påtalereglene.

Strpl § 248 nytt tredje ledd

Kommisjonen holder fast ved forslaget fra delutredning V s 245 og 292 om å ta inn en bestemmelse i strpl § 248 som gjør det nødvendig for påtalemyndigheten å presisere i siktelsen at allmenne hensyn foreligger, dersom påtalen i saken er betinget av dette, jf utkastet til ny strpl § 62 a. Bestemmelsen foreslås imidlertid omformulert. De språklige endringene har sammenheng med kommisjonens forslag om å oppheve ordningen med påtalebegjæring fra den fornærmede, jf avsnitt 7.8 foran, og ordnin-

gen med private straffesaker, jf avsnitt 7.9 foran. Dessuten foreslås bestemmelsen nå tatt inn i *tredje* ledd. Dette skyldes at strpl § 248 ble vesentlig omredigert ved lov 4. mai 2001 nr 16.

Strpl § 255

I utkastet til strpl § 255 holder kommisjonen fast ved forslaget fra delutredning V s 188–190 om å innføre en begrenset adgang til å ilegge rettighetstap ved forelegg, jf lovutkastet s 292.

Politiavdelingen i Justisdepartementet så i høringsrunden positivt på dette forslaget og mente det ville innebære fordeler for påtalemyndigheten og spare domstolene for arbeid. *Advokatforeningen* uttalte at man ikke så de store rettssikkerhetsmessige betenkelighetene ved en slik ordning hvis man først aksepterer rettighetstap som straff, og tilføyde:

«Det kan tvert imot være en fordel for siktede i noen tilfeller å få rettighetstapet fastsatt i all stillhet ved forelegg fremfor ved dom, og ordningen kan i noen tilfelle forhindre varetektsfengsling. Siktede bør imidlertid sikres rett til forsvarerbistand før vedtakelse av forelegg.»

Til det siste bemerker kommisjonen at spørsmålet om å oppnevne offentlig forsvarer i disse tilfellene må avgjøres etter strpl § 100 andre ledd.

Når det for øvrig gjelder utkastet til strpl § 255, foreslås det nå visse omformuleringer i forhold til utkastet i delutredning V, blant annet slik at adgangen til å ilegge rettighetstap ved forelegg omtales allerede i første ledd, og slik at de øvrige reglene samles i et nytt andre ledd.

Strpl § 256 første ledd nr 4 og nytt andre ledd

I utkastet til strpl § 256 første ledd nr 4 holder kommisjonen fast ved forslaget fra delutredning V s 179 og 292 om at det skal framgå av forelegget at det kan reises sak om fengselsstraff hvis betaling ikke skjer. Det er imidlertid foretatt enkelte mindre språklige endringer i lovteksten.

Den nåværende kommisjonen foreslår at bestemmelsen suppleres med en påminnelse om at det skal anmerkes i forelegget hvor mange dager som har kommet til fradrag for en eventuell frihetsberøvelse i saken, dersom det ved fastsettingen av boten ikke er gitt fullt fradrag for frihetsberøvel-

sen, jf utk § 14–5 femte ledd andre punktum. Bestemmelsen foreslås tatt inn som et nytt andre ledd i strpl § 256, jf avsnitt 8.14.6 foran.

Strpl § 343 andre ledd nr 1

Forslaget er omtalt i avsnitt 7.8 foran om påtalereglene.

Strpl kap 28

Forslaget er nærmere omtalt i avsnitt 7.9 foran om private straffesaker.

Strpl § 428 andre ledd

Henvisningen i strpl § 428 andre ledd til strpl § 404 blir innholdsløs som følge av kommisjonens forslag om å oppheve strpl kap 28 om private straffesaker, jf foran. Henvisningen foreslås derfor erstattet med lovtekst av tilnærmet samme innhold som strpl § 404 andre og tredje punktum.

Strpl § 429

Forslaget om å oppheve bestemmelsen skyldes kommisjonens forslag om å oppheve ordningen med private straffesaker, jf avsnitt 7.9 foran.

Strpl § 455 første ledd

Ved lov 11. juni 1993 nr 79 ble politiets kompetanse til å fullbyrde dommer mv utvidet, jf tilføyelsen i strpl § 455 første ledd nytt andre punktum om forbrytelsessaker med delegert påtalekompetanse. Ved siden av forslaget om å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser, har dette medført behov for endringer i det tidligere utkastet til strpl § 455 første ledd, jf delutredning V s 179 og 293. Det er fortsatt meningen at fullbyrdingskompetansen som hovedregel skal fordeles mellom politiet og statsadvokaten i henhold til alminnelige kompetanseregler, likevel slik at politiet i tillegg skal ha kompetanse til å fullbyrde forelegg og dom på bot.

Strpl § 474

Forslaget er omtalt i avsnitt 7.10 foran om kompetansefordelingen innen påtalemyndigheten.

Kapittel 12

Administrative og økonomiske konsekvenser

12.1 Konsekvenser i form av oppfølgingsarbeid

Det gjenstår et betydelig arbeid med oppfølgingen av denne utredningen før en ny straffelov kan bli vedtatt og tre i kraft. De vesentligste oppfølgingsoppgavene er gjengitt i avsnitt 2.5 foran. I tillegg til det som er nevnt der, vil kommisjonens anbefalinger i avsnittene 11.5 og 11.6.2 medføre arbeid. Dessuten anbefaler kommisjonen at de prinsipielle drøftelsene i kapitlene 4, 5 og 6 legges til grunn for framtidig lovarbeid på strafferettens område.

12.2 Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 7

I avsnitt 7.8 om påtalereglene foreslår kommisjonen å oppheve ordningen med at påtale i visse tilfeller er avhengig av begjæring fra den fornærmede. Når denne ordningen faller bort, vil det være adgang for påtalemyndigheten til å reise straffesak i tilfeller hvor den fornærmede etter de tidligere reglene ville avverget påtale. Samtidig foreslår kommisjonen at det skal være en betingelse at allmenne hensyn tilsier påtale ved alle overtredelser som har en strafferamme på fengsel i 2 år eller lavere, og at påtalemyndighetens adgang til å henlegge mindre alvorlige saker av kapasitetsgrunner blir lovfestet, jf utkastet til strpl § 67 sjuende ledd. Samlet sett er det liten grunn til å anta at de endrede påtalereglene vil føre til noen økning av påtalemyndighetens arbeidsbyrde.

I avsnitt 7.9 foreslår kommisjonen at ordningen med private straffesaker oppheves. Private straffesaker reises sjelden, og forslaget vil derfor bare i liten grad lette presset på domstolene.

Den nåværende kompetansefordelingen innenfor påtalemyndigheten bygger på skillet mellom forbrytelser og forseelser, som kommisjonen foreslår opphevet. I avsnitt 7.10 foreslår kommisjonen at strafferammene som utgangspunkt blir avgjørende for hvem som har kompetanse til å påtale en overtredelse, men at det innføres unntaksregler som i størst mulig grad sikrer at de samme orga-

nene som i dag har påtalekompetanse i forhold til de enkelte overtredelsene.

12.3 Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 8

Forslagene i kapittel 8 foran er stort sett sammenfallende med den tidligere kommisjonens forslag i delutredning V. De administrative og økonomiske konsekvensene er derfor i all hovedsak utredet i delutredning V s 275–276, hvor den generelle konklusjonen er at forslagene sannsynligvis ikke vil bety noen vesentlig reduksjon eller økning av det offentliges utgifter. Ingen av den nåværende kommisjonens avvikende forslag synes å rokke ved dette. Det samme vil gjelde den nåværende kommisjonens forslag til endringer i straffeprosessloven, jf avsnitt 11.6.

12.4 Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 9

I avsnitt 9.11 foran foreslås det blant annet å avkriminalisere bruk av narkotika og erverv og besittelse til eget bruk. Dette vil blant annet føre til at politiet kan frigjøre ressurser som i dag er rettet inn mot brukermiljøene. Tallene i kriminalstatistikken 1999 viser at rundt 5 prosent av de forbrytelsene som ble etterforsket av politiet det året, var forbrytelser mot bestemmelsene om – hovedsakelig – bruk og besittelse av narkotika i legemiddelloven 4. desember 1992 nr 132, og at det samlede antallet forelegg og tiltaler i slike saker utgjorde rundt 11 prosent av det samlede antallet forelegg og tiltaler.

Det foreslås videre blant annet å senke så vel strafferammene som straffutmålingen i narkotikasaker, og å heve terskelen for hva som regnes som grov narkotikaovertrødelse, jf utk § 25–2. Dette vil frigjøre ressurser innenfor fengselsvesenet. Tallene i kriminalstatistikken 1999 viser at rundt 12 prosent av dommene på (helt eller delvis) ubetin-

get fengsel det året gjaldt narkotikaforbrytelser. Mange av de lengste fengselsdommene gjelder denne typen saker.

De øvrige forslagene om senking av de øvre strafferammene for ulike overtredelser tar i stor utstrekning sikte på å legge strafferammene på et realistisk nivå i forhold til straffutmålingen i rettspraksis, jf avsnitt 5.5.2.2 foran. Det er derfor ikke i utgangspunktet grunn til å regne med noen reduksjon av fengselsvesenets ressursbruk i forhold til andre lovbrudd enn narkotikalovbruddene. Forslagene om opphevelser av minstestraffer vil i prinsippet kunne føre til at det idømmes lavere straffer enn i dag i enkelte saker. Det er imidlertid ikke grunn til å anta at straffenivået som sådan vil bli nevneverdig påvirket.

Kommisjonens andre forslag i kapittel 9 kan muligens samlet få en viss betydning for straffettsapparatets arbeidsbyrde, uten at det er grunn til særskilt å framheve noe enkeltforslag. For eksempel vil forslagene om fjerning av handlingsalternativer i gjerningsbeskrivelsene i eksisterende straffebud stort sett berøre forhold som nok er straffbare, men som ikke forfølges strafferettslig i dag. Det kan likevel tenkes at slike handlingsalternativer av og til blir aktualisert i for eksempel anmeldelser til politiet. Det samme vil stort sett gjelde forslagene om at gjerningsbeskrivelser blir innsnevret ved at det stilles strengere vilkår for straffbarhet enn i dag. Rene presiseringer av straffebudene vil ikke ha annen betydning enn at det blir lettere å sette seg raskt inn i hva de dreier seg om. Det samme vil gjelde forslagene om endret disposisjon av straffeloven og om overskrifter til hver enkelt paragraf. Kommisjonens forslag om i en rekke tilfeller å endre skyldkrav som i dag er simpel eller grov uaktsomhet til enten grov uaktsomhet eller forsett, vil føre til at terskelen for det straffbare heves. Samtidig vil kravene til bevis bli skjerpet i en del slike tilfeller. Den samlede økonomiske betydningen er her vanskelig å bedømme, men vil antakelig være begrenset.

12.5 Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 10

I kapittel 10 foran foreslås det en rekke opphevelser. Også disse berører stort sett straffebud eller deler av straffebud som ikke er i bruk i dag, og

hvor en opphevelse ikke vil ha noen administrativ eller økonomisk virkning. Enkelte forslag, for eksempel forslaget om opphevelse av strl § 142 om blasfemi, berører likevel overtredelser som av og til blir anmeldt, men hvor de administrative eller økonomiske konsekvensene av en opphevelse likevel er minimale.

Det samme vil gjelde forslagene til opphevelser i den strafferettslige særlovgivningen, jf avsnitt 11.4.

12.6 Administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 11

Avsnitt 11.2 foran inneholder kommisjonens forslag om overføringer fra særlovgivningen til straffeloven. Her foreslås det blant annet å overføre en rekke bestemmelser om skatte- og avgiftsunndragelser til straffeloven. Bestemmelsene skal omfattes av utk § 32–4 om skatte- og avgiftssvik, § 32–5 om grovt skatte- og avgiftssvik og § 32–6 om grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik. Dette innebærer en harmonisering ved at forhold som i dag er regulert ulikt i de enkelte særlovene, føres inn under samme bestemmelse i straffeloven. Det er likevel vanskelig å se for seg konsekvenser for eksempel i form av at det blir begått flere eller færre overtredelser på de aktuelle områdene.

Avsnitt 11.3 inneholder kommisjonens forslag til overføringer av straffebud fra straffeloven til særlovgivningen. Her foreslås det blant annet å overføre de fleste bestemmelsene om ærekrenkelser, jf strl kap 23, til sivilretten. Dette vil føre til at påtalemyndigheten ikke lenger har ansvaret for å håndheve bestemmelsene. Som det framgår av begrunnelsen, dreier det seg imidlertid om et regelverk som i dag er lavt prioritert i påtalemyndighetens praksis.

Avsnittene 11.4, 11.5 og 11.6 er behandlet tidligere i dette kapitlet.

12.7 Oppsummering

Med et visst unntak for narkotikabestemmelsene, jf avsnitt 12.4 foran, er det ikke grunn til å forvente nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser av de enkelte forslagene i utredningen.

Kapittel 13

Lovutkast

13.1 Utkast til lov om straff (straffeloven)

Første del. Alminnelige bestemmelser

Kapittel 1. Lovens virkeområde

§ 1–1. Virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene

Bestemmelsene i første del gjelder for alle straffbare handlinger når ikke annet er bestemt eller følger av lovtolkning.

§ 1–2. Folkerettslige begrensninger

Straffelovgivningen gjelder med de begrensningene som følger av overenskomster med fremmede stater eller av folkeretten for øvrig.

§ 1–3. Straffelovgivningens virkeområde i tid

Straffelovgivningen på handlingstidspunktet anvendes. Likevel anvendes lovgivningen på tidspunktet for avgjørelsen når dette fører til et mildere resultat for den siktede, og lovendringen skyldes et endret syn på hvilke handlinger som bør straffes, eller et endret syn på bruken av strafferettslige reaksjoner. Ved domfellelse etter gjenopptakelse anvendes samme lovgivning som ved den opprinnelige avgjørelsen.

Når et sammenhengende straffbart forhold fortsetter etter at en lovendring i skjerpende retning har trådt i kraft, anvendes handlingstidens lov på de delene av forholdet som faller på hver sin side av tidspunktet for ikrafttredelse. Reglene i § 14–3 om fellesstraff ved flere lovbrudd gjelder ikke.

Er noen siktet, jf straffeprosessloven § 82, tas det ikke hensyn til at påtalen etter en nyere lov ville være foreldet eller at den ikke lenger er ubetinget.

Er fullbyrdingen av en reaksjon begynt, tas det ikke hensyn til at adgangen til å fullbyrde ville være foreldet etter en nyere lov.

§ 1–4. Straffelovgivningens virkeområde i Norge

Straffelovgivningen gjelder i Norge, herunder Svalbard, Jan Mayen og de norske bilandene, jf lov 27. februar 1930 nr 3.

§ 1–5. Straffelovgivningens virkeområde utenfor Norge

Utenfor Norge gjelder straffelovgivningen

1. på innretninger på norsk kontinentalsokkel for undersøkelse etter eller utnytting eller lagring av undersjøiske naturforekomster, og på transportanlegg tilknyttet disse innretningene også når de ligger utenfor norsk kontinentalsokkel. Innretninger omfatter ikke forsynings- og hjelpefartøyer;
2. i Norges økonomiske sone eller i tilstøtende soner underlagt norsk jurisdiksjon for særlige formål, på en handling som krenker interesser som den norske jurisdiksjon skal ivareta,
3. på norsk fartøy, herunder luftfartøy, og boreplattform eller liknende flyttbar innretning. Oppholder fartøyet seg på eller over en annen stats territorium, gjelder straffelovgivningen bare en handling foretatt av en person som følger med fartøyet.

§ 1–6. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 – norsk statsborger eller person med bosted i Norge og norsk foretak

Utenfor virkeområdet etter §§ 1–4 og 1–5 gjelder straffelovgivningen en handling foretatt av en norsk statsborger eller en person med bosted i Norge, eller på vegne av et foretak registrert i Norge, når

1. handlingen er straffbar også etter loven i det landet der handlingen er foretatt, eller
2. handlingen rammes av kapittel 16, eller
3. handlingen er rettet mot den norske staten eller norsk statsmyndighet, eller
4. handlingen er foretatt utenfor området for noen stats høyhetsrett og kan føre til strengere straff enn bot.

Straffen kan ikke overstige høyeste lovbestemte straff for tilsvarende handling i det landet der den er foretatt.

Første og andre ledd gjelder tilsvarende for en handling foretatt

1. av en person som er blitt norsk statsborger eller har fått bosted i Norge når avgjørelse om å reise påtale treffes, eller
2. på vegne av et utenlandsk foretak som har overført sin samlede virksomhet til et foretak registrert i Norge når avgjørelse om å reise påtale treffes.

Påtale på grunnlag av denne paragrafen reises bare når allmenne hensyn tilsier det.

§ 1-7. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1-4 og 1-5 – utlending uten bosted i Norge

§ 1-6 første, andre og fjerde ledd gjelder tilsvarende for en handling foretatt av en person uten bosted i Norge, men som oppholder seg her når vedkommende får stilling som siktet som nevnt i § 15-5 første ledd, og som er

1. statsborger eller har bosted i et annet nordisk land, eller
2. statsborger i et land utenfor Norden, og handlingen kan føre til fengsel i mer enn 1 år.

§ 1-8. Straffelovgivningens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 1-4 og 1-5 – folkerettslig plikt til å strafforfølge

Utenfor virkeområdet etter §§ 1-4 og 1-5 gjelder straffelovgivningen også en handling som Norge har folkerettslig plikt til å forfølge.

§ 1-9. Handling som ansees foretatt på flere steder

Når straffbarheten av en handling avhenger eller påvirkes av en inntråd eller tilsiktet virkning, ansees handlingen foretatt også der virkningen er inntrådt eller tilsiktet framkalt.

§ 1-10. Adgangen til å strafforfølge forhold som er pådømt i utlandet

Når det i utlandet er avsagt endelig dom som går inn under

1. lov 25. mars 1977 nr 22 om overføring av straffeforfølgning fra eller til annet europeisk land,
2. lov 20. juli 1991 nr 67 om overføring av domfelte, eller
3. internasjonal avtale innenfor Schengensamarbeidet,

kan ikke straffesak reises eller straffedom avsies i Norge for samme straffbare forhold, når

- a) vedkommende ble frifunnet eller funnet skyldig uten at det ble fastsatt noen reaksjon, eller
- b) den idømte reaksjonen er helt fullbyrdet, er under fullbyrding eller er bortfalt etter domslandets regler.

Dersom strafforfølgningen i domslandet ikke har skjedd etter krav fra norske myndigheter, kan forfølgning i Norge likevel skje for saker som nevnt i første ledd nr 1 og 2, når

1. handlingen er foretatt i et område som nevnt i § 1-4 eller § 1-5, jf § 1-9, eller
2. lovbryteren på handlingstidspunktet hadde bosted i Norge eller var norsk statsborger, og allmenne hensyn tilsier forfølgning, eller
3. handlingen var rettet mot en person med norsk offentlig verv, eller mot en offentlig institusjon eller annet som er av offentlig karakter i Norge, eller lovbryteren selv hadde norsk offentlig verv, eller
4. Norge har folkerettslig plikt eller adgang til strafforfølgning.

Dersom strafforfølgningen i domslandet ikke har skjedd etter krav fra norske myndigheter, kan forfølgning i Norge likevel skje for saker som nevnt i første ledd nr 3, når

1. handlingen helt eller delvis ble foretatt i Norge. Ble handlingen bare delvis foretatt i Norge, gjelder unntaket likevel ikke dersom handlingen delvis ble foretatt på territoriet til konvensjonsparten der dommen ble avsagt, eller
2. handlingen er straffbar i Norge etter kapittel 16, 17, 18 eller §§ 20-8, 20-11, 25-2, 25-15 eller 29-5 i denne loven eller etter lov 18. august 1914 nr 3 om forsvarshemmeligheter, eller
3. handlingen ble foretatt av en norsk tjenestemann, og var et brudd på vedkommendes tjenesteplikter.

Kapittel 2. Legaldefinisjoner mv

§ 2-1. De nærmeste

Med de nærmeste menes

1. ektefelle,
2. slektninger i direkte linje og søsken, og deres ektefeller,
3. ektefellens slektninger i direkte linje og søsken, og deres ektefeller,
4. fosterforeldre og deres foreldre, fosterbarn og fostersøsken,
5. forlovede.

Det som er bestemt om ektefeller, gjelder også fraskilte. I dette tilfellet regnes de besvogrede forsett som de nærmeste for forhold som har skjedd

før oppløsningen av ekteskapet. Det samme gjelder forlovede etter at forlovelsen er hevet.

Svogerskap ansees fortsatt å bestå når ekteskapet som begrunnet det, er opphørt ved død.

Likestilt med ekteskap er partnerskap registrert etter lov 30. april 1993 nr 40 og andre tilfeller når to personer bor fast sammen under ekteskapsliknende forhold. Andre ledd første og andre punktum og tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 2-2. Offentlig sted og offentlig handling

Med offentlig sted menes et sted bestemt for alminnelig ferdsel eller et sted der allmennheten ferdes.

En handling er offentlig når den er foretatt i nærvær av et større antall personer, eller når den lett kunne iakttas og er iakttatt fra et offentlig sted. Består handlingen i framsettelse av et budskap, er den også offentlig når budskapet er framsatt på en måte som gjør det egnet til å nå et større antall personer.

§ 2-3. Betydelig skade på legeme og helse

Med betydelig skade på legeme og helse menes tap eller vesentlig svekkelse av en sans, et viktig organ eller en viktig legemsdel, vansirethet, livsfarlig eller langvarig sykdom, eller alvorlig psykisk skade.

Som betydelig skade ansees det også når et foster dør eller skades som følge av den straffbare handlingen.

§ 2-4. Gjenstand

Med gjenstand menes også elektrisk eller annen energi.

§ 2-5. Beregning av lovbestemte frister

Domstolloven § 148 andre ledd og § 149 første ledd får anvendelse ved beregning av lovbestemte frister.

Kapittel 3. Grunnvilkår for personlig straffansvar

§ 3-1. Kravet om lovhjemmel

Strafferettslige reaksjoner krever hjemmel i lov, jf Grunnloven § 96.

§ 3-2. Medvirkning

Et straffebud rammer også den som medvirker til handlingen, når ikke annet er bestemt.

§ 3-3. Forsøk

Forsøk foreligger når noen med det forsett å fullbyrde en straffbar handling foretar noe som leder direkte mot handlingen.

Forsøk på en handling som kan medføre fengsel i mer enn 6 måneder, er straffbart når ikke annet er bestemt.

Forsøk straffes ikke når lovbrysteren frivillig avstår fra å fullbyrde handlingen eller avverger at den blir fullbyrdet.

§ 3-4. Nødrett

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å verne en interesse mot en fare for skade som ikke kan avverges på annen rimelig måte, og denne skaderisikoen veier betydelig tyngre enn skaderisikoen ved handlingen.

§ 3-5. Nødverge

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å avverge et ulovlig angrep og den ikke går lenger enn nødvendig og dessuten ikke åpenbart går utover det forsvarlige i betraktning av angrepets farlighet, den angrepne interesse og angriperens skyld.

Ulovlig interessekrenkelse ved utøvelse av offentlig myndighet kan bare møtes med nødverge når krenkelsen er forsettlig eller grovt uaktsom.

§ 3-6. Selvtekt

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å gjenopprette en ulovlig endret tilstand og det ikke er rimelig å kreve at den som har retten, venter på myndighetenes bistand. Makt mot person kan bare brukes når rettskrenkelsen er åpenbar, og må ikke gå lenger enn forsvarlig.

§ 3-7. Innskrenkende tolking

Selv om ingen lovfestet straffrihetsgrunn foreligger, kan særegne omstendigheter medføre at et straffebud ikke skal anvendes på en handling som dekkes av ordlyden.

§ 3-8. Skyldkravet

Straffelovgivningen rammer bare forsettlige lovbrudd når ikke annet er bestemt.

§ 3-9. Forsett

Forsett foreligger når noen

1. handler med hensikt å oppfylle gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, eller
2. handler med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet.

For forsett kreves det ikke at lovbrysteren er kjent med at handlingen er ulovlig, jf § 3-13.

§ 3-10. Uaktsomhet

Uaktsomhet foreligger når noen handler i strid med de kravene som må stilles til forsvarlig opptreden på området, med mindre det ut fra vedkommendes personlige forutsetninger ikke er grunnlag for bebreidelse.

Grov uaktsomhet foreligger når noen handler særdeles klanderverdig og handlingen gir grunnlag for sterk bebreidelse for mangel på aktsomhet.

§ 3-11. Uforsettlig følge

Høyere strafferamme for en uforsettlig følge brukes bare når lovbrysteren har opptrådt uaktsomt i forhold til følgen, eller har unnlatt etter evne å avverge den etter å ha blitt oppmerksom på faren for at den kunne inntre. Det samme gjelder når følgen inngår i vurderingen av om overtredelsen er å betrakte som grov.

§ 3-12. Faktisk villfarelse

Enhver bedømmes etter sin oppfatning av den faktiske situasjonen på handlingstidspunktet.

Er en villfarelse uaktsom, rammes handlingen som uaktsomt lovbrudd når slikt lovbrudd er straffbart.

Det sees bort fra villfarelse som følge av selvforskyldt rus framkalt ved alkohol eller andre midler. I slike tilfeller bedømmes den som har utført handlingen, som om vedkommende hadde vært edru.

§ 3-13. Rettsvillfarelse

Den som på handlingstidspunktet på grunn av villfarelse om rettsregler er ukjent med at handlingen

er ulovlig, straffes ikke når villfarelsen ikke er uaktsom.

§ 3-14. Strafferettslig lavalder

Den som er under 15 år på handlingstidspunktet, straffes ikke.

§ 3-15. Straffrihet på grunn av psykiske avvik

Den som er psykotisk på handlingstidspunktet, straffes ikke.

Det samme gjelder den som på handlingstidspunktet er psykisk utviklingshemmet i høy grad.

§ 3-16. Forhold som kan føre til straffritak

Retten kan frifinne

1. den som på handlingstidspunktet hadde en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, men ikke var psykotisk,
2. den som på handlingstidspunktet var psykisk utviklingshemmet i lettere grad, når særlige grunner tilsier frifinnelse,
3. den som har handlet under sterk bevissthetsforstyrrelse. Var bevissthetsforstyrrelsen en følge av selvforskyldt rus, kan det frifinnes bare når helt særlige grunner tilsier frifinnelse;
4. den som frivillig i vesentlig grad har forebyggt eller gjenopprettet skaden, eller som frivillig har meldt seg og avlagt en uforbeholden tilståelse, når straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter,
5. den som har handlet på grunn av avhengighet av en annen deltaker, eller som bare har deltatt i liten grad, når straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter,
6. den som har overskredet grensene for nødrett, nødverge eller lovlig selvtekt, når særlige grunner tilsier frifinnelse,
7. den som har overskredet grensene for lovlig maktbruk i forbindelse med lovlig pågrepelse eller avverging av at noen som lovlig er berøvet friheten, rømmer, når særlige grunner tilsier frifinnelse,
8. den som har handlet i uaktsom rettsvillfarelse ved overtredelse av straffebud som krever forsett, når særlige grunner tilsier frifinnelse. Ved avgjørelsen legges det blant annet vekt på hensynet til en effektiv håndhevelse av straffebudet, graden av uaktsomhet og rimeligheten av å straffe.

Kapittel 4. Straffansvar for foretak

§ 4-1. Vilkår for å idømme foretaksstraff

Når et straffebud brytes av noen som handler på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for lovbruddet.

Med foretak menes selskap, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.

Straffen er bot. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former, jf § 10-1.

§ 4-2. Momenter ved avgjørelsen om foretaksstraff

Ved avgjørelsen av om straff skal ilegges et foretak etter § 4-1, og ved utmålingen av straffen overfor foretaket, tas det blant annet hensyn til

1. straffens preventive virkning,
2. lovbruddets grovhet,
3. om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebyggt lovbruddet,
4. om lovbruddet er foretatt for å fremme foretakets interesser,
5. om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved lovbruddet,
6. foretakets økonomiske evne,
7. om andre reaksjoner som følge av lovbruddet blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff.

Kapittel 5. Oversikt over de strafferettslige reaksjonene

§ 5-1. Straffene

Straffene er

1. fengsel, jf kapitlene 6 og 7,
2. samfunnsstraff, jf kapittel 8,
3. bot, jf kapittel 9,
4. rettighetstap, jf kapittel 10,
5. forvaring, jf kapittel 11.

§ 5-2. Andre strafferettslige reaksjoner

Andre strafferettslige reaksjoner er

1. straffutmålingsutsettelse, jf § 7-1 andre ledd,
2. overføring til tvungent psykisk helsevern, jf § 12-1,
3. overføring til tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad, jf § 12-2,

4. inndragning, jf kapittel 13,
5. påtaleunntatelse, jf straffeprosessloven §§ 69 og 70,
6. overføring av saken til megling i konfliktråd, jf lov 15. mars 1991 nr 3 og straffeprosessloven § 71 a.

Kapittel 6. Fengselsstraff

§ 6-1. Fastsetting av fengselsstraff

Fengselsstraff kan idømmes når dette er fastsatt som straff for lovbruddet.

Fengselsstraff idømmes for en bestemt tid, som ikke må være kortere enn 14 dager når ikke annet er bestemt.

Fengselsstraff til og med 120 dager fastsettes i dager. Fengselsstraff over 4 måneder fastsettes i måneder og år.

§ 6-2. Forening av fengselsstraff med andre straffer

Sammen med fengselsstraff kan idømmes

1. samfunnsstraff på vilkår som angitt i § 8-5 nr 1,
2. bot, jf § 9-2 første punktum nr 1 jf andre punktum,
3. rettighetstap, jf § 10-4 nr 1.

Adgangen etter første ledd til å legge andre straffer sammen med fengselsstraff er uten betydning for bestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning.

§ 6-3. Begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbrøyttere

Den som var under 18 år på handlingstidspunktet, idømmes ubetinget fengselsstraff bare når det er særlig påkrevd. Fengselsstraffen kan ikke overstige 8 år.

Kapittel 7. Betinget dom

§ 7-1. Betinget dom

I dom på fengselsstraff kan retten bestemme at fullbyrdingen utsettes i en prøvetid. Fullbyrdingen kan utsettes også for bare en del av fengselsstraffen. Den ubetingede delen kan da ikke settes lavere enn 14 dager.

Istedenfor hel eller delvis utsettelse av fullbyrdingen etter første ledd kan det i dommen bestemmes at utmålingen av straff utsettes i en prøvetid. Sammen med slik straffutmålingsutsettelse kan det idømmes en bot, selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet.

§ 7-2. Vilkår ved betinget dom

Utsettelse etter § 7-1 gis på det grunnvilkåret at den domfelte ikke begår en ny straffbar handling i prøvetiden. I tillegg kan det fastsettes særvilkår etter §§ 7-3, 7-4 og 7-5.

Prøvetiden skal i alminnelighet være 2 år, og ikke over 5 år. Prøvetiden regnes fra den dagen endelig dom er avsagt.

Den siktede skal så vidt mulig få adgang til å uttale seg om særvilkårene før de fastsettes.

§ 7-3. Særvilkår om erstatning og bidrag

Som særvilkår for utsettelsen skal retten pålegge den domfelte å yte slik erstatning som den fornærmede eller en annen skadelidt har rett til og gjør krav på, og som den domfelte har evne til å betale. Er tapet tilstrekkelig klargjort, kan retten også av eget tiltak sette vilkår om erstatning.

Som særvilkår for utsettelsen kan retten bestemme at den domfelte skal betale underholdsbidrag som er forfalt, eller som forfaller i prøvetiden.

§ 7-4. Særvilkår om meldeplikt

Som særvilkår for utsettelsen kan retten pålegge den domfelte å melde seg for politiet til bestemte tider. Perioden for meldeplikten er 1 år når ikke retten bestemmer noe annet. Meldeplikten løper fra den dag dommen er rettskraftig. Gjelder dommen en straffbar handling som den domfelte har tilstått, kan det bestemmes i dommen at meldeplikten skal settes i verk straks selv om dommen ikke er endelig.

§ 7-5. Andre særvilkår

Som særvilkår for utsettelsen kan retten pålegge den domfelte å

1. overholde bestemmelser om oppholdssted, arbeid, utdanning eller samkvem med bestemte personer,
2. overholde bestemmelser om innskrenkninger i rådigheten over inntekt og formue og om oppfyllelse av økonomiske forpliktelser,
3. avholde seg fra å bruke alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler,
4. gjennomgå behandling for å motvirke misbruk av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, om nødvendig i institusjon,
5. gjennomføre promilleprogram,
6. gjennomgå psykiatrisk behandling, om nødvendig i institusjon,

7. ta opphold i hjem eller institusjon for inntil 1 år,
8. underkaste seg andre særvilkår som retten finner hensiktsmessig.

§ 7-6. Nærmere regler om særvilkårene

Kongen gir nærmere regler om gjennomføringen av særvilkårene.

§ 7-7. Vilkårsbrudd mv

Når den domfeltes forhold gir grunn til det, kan forhørsretten ved kjennelse i prøvetiden oppheve eller endre fastsatte særvilkår og sette nye særvilkår. Finner retten det påkrevd, kan den også forlenge prøvetiden, men ikke til mer enn 5 år i alt. Den domfelte skal gis adgang til å uttale seg i samsvar med § 7-2 tredje ledd.

Dersom den domfelte alvorlig eller gjentatt bryter fastsatte særvilkår, kan forhørsretten ved dom bestemme at straff helt eller delvis skal fullbyrdes, eller sette en ny prøvetid og nye særvilkår. Påtalemyndighetens begjæring om slik dom må være brakt inn for retten innen 3 måneder etter at prøvetiden gikk ut. Den domfelte skal gis adgang til å uttale seg i samsvar med § 7-2 tredje ledd. Den domfelte har rett til forsvarer etter straffeprosessloven §§ 99 og 100 andre ledd.

Dersom den domfelte med skjellig grunn mistenkes for alvorlig eller gjentatt brudd på fastsatte særvilkår, og det antas påkrevd for å hindre nye brudd på særvilkårene, kan den domfelte pågripes og fengsles etter straffeprosessloven §§ 174 til 190, jf 240. Den domfelte har rett til forsvarer etter straffeprosessloven § 98.

Dersom den domfelte begår en straffbar handling i prøvetiden, og tiltale blir reist eller saken blir begjært pådømt av forhørsretten innen 6 måneder etter at prøvetiden gikk ut, kan retten gi en samlet dom for begge handlinger eller særskilt dom for den nye handlingen. Blir det avsagt særskilt dom for den nye handlingen, kan retten i dommen også endre den tidligere betingede dommen som bestemt i første ledd.

Kapittel 8. Samfunnsstraff

§ 8-1. Vilkår for å idømme samfunnsstraff

Samfunnsstraff kan idømmes for handlinger som kan medføre straff av fengsel inntil 6 år dersom lovbryteren samtykker og hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet. Forhøyelse av strafferammen ved sammenstøt av flere lovbrudd, jf utk § 14-3, kommer ikke i betraktning.

Samfunnsstraff kan bare idømmes når lovbryteren har bosted i Norge.

§ 8-2. Subsidiær fengselsstraff

I dom på samfunnsstraff skal det fastsettes en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til lengden av den straffen som ville blitt idømt uten samfunnsstraff.

§ 8-3. Timetall og gjennomføringstid

I dom på samfunnsstraff skal det fastsettes et timetall og en gjennomføringstid. Timetallet skal være fra 30 til 420 timer. Gjennomføringstiden skal være inntil 1 år når ikke sterke grunner taler for en lengre gjennomføringstid. § 6-1 tredje ledd gjelder tilsvarende for fastsettingen av gjennomføringstiden.

§ 8-4. Adgang til å fastsette vilkår

I dom på samfunnsstraff kan retten fastsette vilkår om at den domfelte i gjennomføringstiden skal overholde bestemmelser gitt av kriminalomsorgen om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling, eller forbys samkvem med bestemte personer.

§ 8-5. Forening av samfunnsstraff med andre straffer

Sammen med samfunnsstraff kan det idømmes

1. ubetinget fengselsstraff på inntil 30 dager når særlige grunner tilsier det, jf § 6-2 første ledd nr 1,
2. bot, jf § 9-2 første punktum nr 2 jf andre punktum,
3. rettighetstap, jf § 10-4 nr 2.

§ 8-6. Brudd på vilkårene for samfunnsstraff

Dersom den domfelte alvorlig har brutt bestemmelsene gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven § 54 første og andre ledd, § 55 eller § 58 første ledd bokstavene a til d, skal forhørsretten ved kjennelse etter kriminalomsorgens begjæring bestemme at den subsidiære fengselsstraffen helt eller delvis skal fullbyrdes. Etter anmodning fra kriminalomsorgen kan påtalemyndigheten framsette begjæringen for forhørsretten.

Dersom den domfelte har brutt forutsetningen om at en ny straffbar handling ikke skal begås før utløpet av gjennomføringstiden, kan forhørsretten ved kjennelse etter påtalemyndighetens begjæring

bestemme at den subsidiære fengselsstraffen helt eller delvis skal fullbyrdes. Retten kan gi en samlet dom for begge handlinger eller en særskilt dom for den nye handlingen.

Begjæringen må være brakt inn for retten innen tre måneder etter utløpet av gjennomføringstiden. Ved omgjøringen skal retten ta hensyn til omfanget av den samfunnsstraffen som er gjennomført. Reglene om forsvarer og om pågripelse og varetektsfengsel i § 7-7 andre og tredje ledd gjelder tilsvarende. Den domfelte, forsvareren og kriminalomsorgen eller påtalemyndigheten skal varsles etter reglene i straffeprosessloven § 243.

Kapittel 9. Bot

§ 9-1. Ilegging av bot

Bot kan ilegges når dette er fastsatt som straff for lovbruddet, og når det ellers er særskilt bestemt.

Ved utmåling av bot skal det, ved siden av slike forhold som i alminnelighet tillegges vekt ved strafutmålingen, legges vesentlig vekt på lovbruterens inntekt, formue, forsørgelsesbyrde og andre forhold som påvirker den økonomiske evnen. Ved utmåling av bot overfor et foretak gjelder i tillegg § 4-2.

Boten tilfaller staten når ikke annet er bestemt.

§ 9-2. Forening av bot med andre straffer

Bot kan ilegges sammen med

1. fengselsstraff, jf § 6-2 første ledd nr 2,
2. samfunnsstraff, jf § 8-5 nr 2,
3. rettighetstap, jf § 10-4 nr 3.

Dette gjelder selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet.

§ 9-3. Bot som ikke betales

Er inndrivning av boten ikke mulig, jf straffeprosessloven § 456, og den botlagte har evne til å betale boten eller allmenne hensyn tilsier det, kan forhørsretten idømme den botlagte en subsidiær fengselsstraff fra 1 til 120 dager.

Påtalemyndighetens begjæring om fastsetting av subsidiær fengselsstraff må være brakt inn for retten senest 5 år etter at forelegget eller dommen ble endelig.

Subsidiær fengselsstraff faller bort ved full betaling av boten. Betales en del av boten, nedsettes fengselsstraffen forholdsmessig. Ved betaling etter at soning er påbegynt, nedsettes boten forholdsmessig. I begge tilfeller regnes det bare med hele dager.

Kapittel 10. Rettighetstap

§ 10-1. Tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet

Når allmenne hensyn tilsier det, kan den som har begått en straffbar handling, fratas en stilling som vedkommende ved handlingen har vist seg uskikket til eller må fryktes å ville misbruke.

På samme vilkår som i første ledd kan lovbrøyteren fratas retten til for framtiden å ha en stilling eller utøve en virksomhet.

Rettighetstap etter første og andre ledd kan begrenses til forbud mot å utøve visse funksjoner som ligger til stillingen eller virksomheten, eller til påbud om å utøve virksomheten på bestemte vilkår. Verv som medlem av kommunestyre, fylkesting eller Stortinget kan bare fratas for valgperioden.

Den som er fratatt retten til å utøve en virksomhet, kan heller ikke forestå slik virksomhet for andre eller la andre forestå slik virksomhet for seg.

Den skyldige kan pålegges å gi fra seg dokument eller annen gjenstand som har tjent som bevis for den tapte rettigheten.

§ 10-2. Forbud mot opphold i bestemte områder

Den som har begått en straffbar handling, kan forbys å oppholde seg i bestemte områder når handlingen viser at lovbrøyterens opphold der kan utgjøre en særlig fare eller plage for andre.

§ 10-3. Varigheten av rettighetstapet

Et rettighetstap trer i kraft fra den dagen dommen eller forelegget er endelig.

Rettighetstap etter § 10-1 andre ledd og § 10-2 ilegges for en bestemt tid inntil 5 år, eller når særlige grunner tilsier det, på ubestemt tid.

Rettighetstap som nevnt i andre ledd kan etter 2 år prøves på ny av forhørsretten. Begjæringen om opphør framsettes for påtalemyndigheten, som forbereder saken for retten. Rettens avgjørelse treffes ved kjennelse. Opprettholdes rettighetstapet helt eller delvis, kan saken ikke prøves på ny før etter 2 år.

Et rettighetstap kan oppheves av statsadvokaten i det omfanget det åpenbart ikke lenger er nødvendig.

Fristen for rettighetstapet og for adgangen til å begjære forhørsrettens prøving etter tredje ledd løper ikke i den tiden lovbrøyteren soner frihetsstraff eller unndrar seg fullbyrdingen av slik straff.

§ 10-4. Forening av rettighetstap med andre straffer

Rettighetstap kan ilegges sammen med

1. fengselsstraff, jf § 6-2 første ledd nr 3,
2. samfunnsstraff, jf § 8-5 nr 3,
3. bot, jf § 9-2 første punktum nr 3 jf andre punktum,
4. forvaring, jf § 11-2.

Kapittel 11. Forvaring

§ 11-1. Vilkår for å idømme forvaring

Når det ansees nødvendig for å verne andres liv, helse eller frihet, og annen straff ikke ansees tilstrekkelig, kan forvaring i anstalt under kriminalomsorgen idømmes når vilkårene i nr 1, 2 eller 3 er oppfylt:

1. a) lovbrøyteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsøvertredelse, seksualøvertredelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller annet alvorlig lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare, og
 - b) lovbrøyteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et slikt lovbrudd, og
 - c) det må antas å være nærliggende fare for at lovbrøyteren på ny vil begå et slikt lovbrudd, eller
2. a) lovbrøyteren finnes skyldig enten i flere alvorlige lovbrudd som nevnt i nr 1 begått ved flere handlinger, eller i flere slike handlinger bedømt som ett fortsatt straffbart forhold, og
 - b) faren for tilbakefall til et nytt alvorlig lovbrudd som nevnt i nr 1 må antas å være nærliggende, eller
3. a) lovbrøyteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå et mindre alvorlig lovbrudd av samme art som nevnt i nr 1, og
 - b) lovbrøyteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i nr 1, og
 - c) det må antas å være en nær sammenheng mellom det tidligere og det nå begåtte lovbruddet, og
 - d) faren for tilbakefall til et nytt alvorlig lovbrudd som nevnt i nr 1 må antas å være særlig nærliggende.

Ved vurderingen av faren for tilbakefall legges vekt på de begåtte lovbruddene sammenholdt særlig med lovbrøyterens atferd og sosiale og personlige funksjonsevne.

Den som var under 18 år på handlingstidspunktene, kan ikke idømmes forvaring.

Før dom på forvaring avsies, skal det foretas personundersøkelse av den siktede. Retten kan bestemme at den siktede skal underkastes rettspsykiatrisk undersøkelse i stedet for eller i tillegg til personundersøkelsen.

§ 11-2. Forening av forvaring med andre straffer

Sammen med forvaring kan idømmes rettighetstap, jf § 10-4 nr 4.

§ 11-3. Bortfall av idømt fengselsstraff

Tidligere idømt fengselsstraff faller bort når forvaring idømmes.

§ 11-4. Varigheten av forvaringen

I dom på forvaring fastsettes en tidsramme som vanligvis ikke bør overstige 15 år, og som ikke kan overstige 21 år. Etter begjæring fra påtalemyndigheten kan retten likevel ved dom forlenge den fastsatte rammen med inntil 5 år om gangen. Sak om forlengelse reises ved tingrett senest 3 måneder før utløpet av forvaringstiden.

Retten bør også fastsette en minstetid for forvaringen som ikke må overstige 10 år.

§ 11-5. Prøveløslatelse

Den domfelte kan løslates på prøve før utløpet av forvaringstiden. Prøvetiden skal være fra 1 til 5 år.

Begjæring om prøveløslatelse framsettes for påtalemyndigheten av den domfelte eller av kriminalomsorgen. Påtalemyndigheten fremmer saken for tingrett, som treffer sin avgjørelse ved dom. Når påtalemyndigheten samtykker i prøveløslatelse, kan slik løslatelse besluttet av kriminalomsorgen.

Behandlingen av en sak om prøveløslatelse skal påskyndes.

Den domfelte kan ikke begjære prøveløslatelse før 1 år etter at forvaringsdommen eller en dom som nekter prøveløslatelse, er endelig.

§ 11-6. Vilkår ved prøveløslatelse

Ved prøveløslatelse kan retten eller kriminalomsorgen sette vilkår som ved betinget dom, jf §§ 7-3, 7-4 og 7-5. Det kan også settes som vilkår at den domfelte skal følges opp av kriminalomsorgen.

Den domfelte skal på forhånd gis adgang til å uttale seg om vilkårene. Det samme gjelder kriminalomsorgen når vilkårene fastsettes av retten.

Om endring av fastsatte vilkår og forlengelse av prøvetiden gjelder § 7-7 første ledd tilsvarende.

§ 11-7. Vilkårsbrudd

Dersom den domfelte i prøvetiden alvorlig eller gjentatt bryter fastsatte vilkår, kan tingretten ved dom bestemme at den domfelte skal gjeninnsettes i forvaring, eller sette en ny prøvetid og nye vilkår.

Påtalemyndighetens begjæring om slik dom må være brakt inn for retten innen 3 måneder etter at prøvetiden gikk ut. Har den domfelte blitt fulgt opp av kriminalomsorgen, skal kriminalomsorgen uttale seg før det blir avsagt dom. Reglene om forsvaret og om pågrepelse og fengsling i straffeprosessloven kapittel 9 og kapittel 14 gjelder tilsvarende.

§ 11-8. Nærmere regler om forvaring og prøveløslatelse

Kongen gir nærmere regler om gjennomføringen av forvaring og prøveløslatelse.

Kapittel 12. Overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad

§ 12-1. Vilkår for overføring til tvungent psykisk helsevern

Når det ansees nødvendig for å verne andres liv, helse eller frihet, kan en lovbrøttersom er straffri etter § 3-15 første ledd eller som fritas for straff etter § 3-16 nr 1 eller nr 3, ved dom overføres til tvungent psykisk helsevern, jf psykisk helsevernloven kapittel 5, når

1. a) lovbrøtteren har begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsovertredelse, seksualovertrædelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller et annet alvorlig lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare, og
 - b) det må antas å være nærliggende fare for at lovbrøtteren på ny vil begå et slikt lovbrudd, eller
2. a) lovbrøtteren har begått eller forsøkt å begå et mindre alvorlig lovbrudd av samme art som nevnt i nr 1, og
 - b) lovbrøtteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i nr 1, og
 - c) det må antas å være en nær sammenheng mellom det tidligere og det nå begåtte lovbruddet, og

- d) faren for tilbakefall til et nytt alvorlig lovbrudd som nevnt i nr 1 må antas å være særlig nærliggende.

Ved vurderingen av faren for tilbakefall legges vekt på det begåtte lovbruddet sammenholdt særlig med lovbrysterens atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne.

§ 12-2. Tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad

På samme vilkår som nevnt i § 12-1 kan den som er straffri etter § 3-15 andre ledd eller som fritas for straff etter § 3-16 nr 2, ved dom overføres til tvungen omsorg.

Tvungen omsorg skal utholdes i en fagenhet innen spesialisthelsetjenesten som er innrettet for formålet. Hvis hensynet til den domfelte tilsier det og sikkerhetshensyn ikke taler mot det, kan fagenheten etter nærmere forskrift som Kongen gir, inngå avtale om gjennomføring av omsorgen utenfor fagenheten.

Den domfelte kan holdes tilbake mot sin vilje og hentes tilbake ved unnvikelse, om nødvendig med tvang og med bistand fra offentlig myndighet. Fagenheten har det overordnede ansvaret for gjennomføringen av tvungen omsorg, også når særreaksjonen gjennomføres utenfor fagenheten.

§ 12-3. Nærmere regler om gjennomføringen av tvungen omsorg

Ved gjennomføring av dom på tvungen omsorg gjelder følgende bestemmelser i psykisk helsevernloven tilsvarende så langt de passer:

- a) kapittel 1, kapittel 4 med unntak av §§ 4-5 andre ledd, 4-9 og 4-10, og kapittel 6 med forskrifter når særreaksjonen gjennomføres i fagenheten. Bestemmelsen i § 4-4 andre ledd andre punktum gjelder likevel bare i den utstrekning det er fastsatt i forskrift gitt av Kongen;
- b) kapittel 1 og kapittel 6 når særreaksjonen gjennomføres utenfor fagenheten.

Kongen kan gi forskrift om at sosialtjenesteloven kapittel 6A skal gjelde tilsvarende. Kongen kan gi særlige regler om saksbehandlingen.

Kongen gir forskrifter med nærmere bestemmelser om gjennomføringen av tvungen omsorg, herunder bestemmelser om hvilke vedtak som kan overprøves etter reglene i tvistemålsloven kapittel 33.

§ 12-4. Opphør av reaksjonene

Tvungen psykisk helsevern etter § 12-1 og tvungen omsorg etter § 12-2 kan bare opprettholdes når vilkåret om gjentakelsesfare i § 12-1 fortsatt er oppfylt.

Den domfelte, dennes nærmeste og den faglig ansvarlige ved den institusjonen som har behandlingsansvaret for den domfelte, kan begjære opphør av reaksjonen. Hvem som er den domfeltes nærmeste, avgjøres etter psykisk helsevernloven § 1-3 andre ledd. Påtalemyndigheten fremmer saken for tingrett, som treffer sin avgjørelse ved dom. Behandlingen av saken skal påskyndes.

Opphør av reaksjonen kan ikke begjæres før 1 år etter at overføringsdommen eller en dom som nekter opphør, er endelig.

Påtalemyndigheten kan til enhver tid beslutte opphør av reaksjonen. Senest 3 år etter siste rettskraftige dom skal påtalemyndigheten enten beslutte opphør av reaksjonen eller bringe saken inn for tingrett, som avgjør ved dom om reaksjonen skal opprettholdes.

Kapittel 13. Inndragning

§ 13-1. Inndragning av utbytte

Utbytte av en straffbar handling skal inndras. Ansvarer kan likevel reduseres eller falle bort i den grad inndragning vil være klart urimelig. Inndragning foretas selv om lovbrysterens var utilregnelig, jf §§ 3-14 eller 3-15, eller ikke utviste skyld.

Som utbytte regnes også formuesgode som trer istedenfor utbytte, avkastning og andre fordele av utbytte. Utgifter kommer ikke til fradrag. Kan størrelsen av utbyttet ikke godtgjøres, fastsettes beløpet skønnsmessig.

Istedenfor formuesgodet kan det inndras et beløp som svarer til formuesgodets verdi eller til en del av verdien. Det kan bestemmes at formuesgodet hefter til sikkerhet for inndragningsbeløpet.

§ 13-2. Utvidet inndragning

Utvidet inndragning kan foretas når lovbrysterens finnes skyldig i en straffbar handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte, og lovbrysterens har foretatt

1. en eller flere straffbare handlinger som samlet kan medføre straff av fengsel i 6 år eller mer, eller forsøk på en slik handling, eller
2. minst en straffbar handling som kan medføre straff av fengsel i 2 år eller mer, eller forsøk på en slik handling, og lovbrysterens de siste 5 år før handlingen ble begått, er ilagt straff for en

handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte.

Ved utvidet inndragning kan alle formuesgoder som tilhører lovbyteren, inndras hvis lovbyteren ikke sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på lovlig måte. § 13-1 tredje ledd gjelder tilsvarende.

Ved utvidet inndragning overfor lovbyteren kan også verdien av alle formuesgoder som tilhører lovbyterens nåværende eller tidligere ektefelle, inndras hvis ikke

1. de er ervervet før ekteskapet ble inngått eller etter at ekteskapet ble oppløst, eller
2. de er ervervet minst 5 år før den straffbare handlingen som gir grunnlag for utvidet inndragning, eller
3. lovbyteren sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på annen måte enn ved straffbare handlinger lovbyteren selv har begått.

Når to personer bor fast sammen under ekteskapsliknende forhold, likestilles det med ekteskap.

§ 13-3. Inndragning av ting

Ting som er frambrakt ved eller har vært gjenstand for en straffbar handling, kan inndras. Det samme gjelder ting som har vært brukt eller bestemt til bruk ved en straffbar handling. Som ting regnes også rettigheter, fordringer og elektronisk lagret informasjon. § 13-1 første ledd tredje punktum og tredje ledd gjelder tilsvarende.

I stedet for å inndra tingen kan det påbys tiltak for å forebygge at tingen blir brukt til nye lovbrudd.

Ved avgjørelsen av om inndragning skal foretas, og hvilket omfang inndragningen skal ha, skal det særlig legges vekt på om inndragning er påkrevd av hensyn til en effektiv håndhevelse av straffebudet, på hvilke andre reaksjoner som ilegges, og på de konsekvenser inndragningen vil få for den kravet blir rettet mot. Det skal også legges vekt på om formålet med inndragningen kan oppnås ved tiltak som nevnt i andre ledd.

§ 13-4. Forebyggende inndragning

Selv om vilkårene etter §§ 13-1 til 13-3 ikke foreligger, kan det foretas inndragning av en ting når

1. det på grunn at tingens art og forholdene for øvrig er en nærliggende fare for at den vil bli brukt ved eller gjort til gjenstand for en straffbar handling, eller

2. tingen er egnet til bruk ved legemskrenkelser og finnes under omstendigheter som gir grunn til å anta at det er fare for slik bruk.

Inndragning etter første ledd kan foretas uansett hvem som er eier, og uansett om straffansvar kan gjøres gjeldende mot noen. § 13-3 første ledd tredje punktum og andre ledd gjelder tilsvarende.

§ 13-5. Hvem inndragning kan skje overfor

Inndragning av utbytte etter § 13-1 foretas overfor den utbyttet er tilfalt direkte ved handlingen. Det skal legges til grunn at utbyttet er tilfalt lovbyteren med mindre lovbyteren sannsynliggjør at det er tilfalt en annen.

Utvidet inndragning etter § 13-2 foretas overfor lovbyteren.

Inndragning av ting etter § 13-3 foretas overfor lovbyteren eller den lovbyteren handlet på vegne av.

Inndragning av ting som nevnt i § 13-3 første ledd andre punktum eller av beløp som helt eller delvis svarer til dens verdi, kan alternativt foretas overfor en eier som har eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling.

§ 13-6. Forholdet til erververe

Er utbyttet eller tingen etter handlingstidspunktet overdratt fra noen som det kan foretas inndragning overfor, kan det overdratte eller verdien av det overdratte inndras overfor mottakeren dersom overdragelsen har skjedd som gave, eller mottakeren forsto eller burde ha forstått sammenhengen mellom den straffbare handlingen og det overdratte.

Kan det foretas utvidet inndragning etter § 13-2 og lovbyteren har overdratt et formuesgode til en av sine nærmeste, kan formuesgodet eller verdien av formuesgodet inndras overfor mottakeren hvis påtalemyndigheten sannsynliggjør at det er ervervet ved en straffbar handling som lovbyteren har begått. Dette gjelder likevel ikke formuesgoder som ble overdratt mer enn 5 år før foretakelsen av den handlingen som danner grunnlag for inndragningen, eller formuesgoder som er mottatt til vanlig underhold fra en som plikter å yte slikt underhold.

Er det ved inndragning overfor lovbyteren regnet med formue som tilhører noen som nevnt i § 13-2 tredje ledd, og som innfrir sitt ansvar etter paragrafen her, reduseres lovbyterens ansvar tilsvarende. Har lovbyteren innfridd sitt ansvar etter § 13-2 andre ledd, fører ytterligere innfrielse fra

lovbryteren til at mottakerens ansvar reduseres tilsvarende.

Andre ledd gjelder tilsvarende ved overdragelse til et foretak dersom lovbryteren

1. alene eller sammen med noen som er nevnt i andre ledd, eier en vesentlig del av foretaket, eller
2. oppebærer en betydelig del av foretakets inntekt, eller
3. i kraft av sin stilling som leder har vesentlig innflytelse over det.

Tilsvarende gjelder for rettighet som etter handlingstidspunktet er stiftet i tingen av noen som det kan foretas inndragning overfor.

§ 13–7. Forholdet til rettighetshavere

Rettighet som er rettsgyldig sikret i ting som inndras, kan helt eller delvis besluttes bortfalt overfor en rettighetshaver som selv har foretatt den straffbare handlingen, eller som lovbryteren har handlet på vegne av. § 13–1 første ledd tredje punktum gjelder tilsvarende.

Slik bestemmelse kan også treffes overfor en rettighetshaver som da rettigheten ble stiftet, forsto eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling, eller at den kunne inndras.

§ 13–8. Inndragning når eieren er ukjent eller ikke har kjent oppholdssted i Norge

Kreves en beslaglagt ting inndratt, og eieren er ukjent eller ikke har kjent oppholdssted i Norge, kan inndragning foretas overfor lovbryteren eller den som var besitter ved beslaget, såfremt dette finnes rimelig. Det samme gjelder når det kreves inndragning av verdien av ting som er beslaglagt, eller som mot sikkerhetsstillelse er fritatt for beslag. Eieren skal så vidt mulig gis varsel om saken.

Har ikke lovbryteren eller besitteren kjent oppholdssted i Norge, kan forhørsretten beslutte inndragning under tilsvarende forhold som nevnt i første ledd uten at noen er gjort til saksøkt.

Disse reglene gjelder tilsvarende ved inndragning av rettigheter etter § 13–6 femte ledd og § 13–7.

§ 13–9. Hvem inndragning skjer til fordel for

Inndragning skjer til fordel for staten når ikke annet er bestemt.

I dommen eller ved kjennelse av forhørsretten der inndragningssaken er avgjort, kan det bestem-

mes at det inndratte skal anvendes til dekning av erstatningskrav fra den skadelidte.

Når utbytte er inndratt etter § 13–1 og lovbryteren eller en ansvarlig for skaden senere har betalt erstatning til den skadelidte, skal forhørsretten nedsette inndragningsbeløpet tilsvarende. Det samme gjelder ved betaling av skatt eller avgift som tilsvarende inndragningen.

Avgjørelse etter de foregående ledd må treffes senest 2 år etter at inndragningsgrunnlaget ble rettskraftig.

§ 13–10. Særregler for inndragning av en informasjonsbærer

Med informasjonsbærer menes i denne bestemmelsen trykt skrift eller annet som formidler en skriftlig, visuell, auditiv eller elektronisk lagret informasjon.

Ved inndragning av en informasjonsbærer skal det angis hvilke deler av innholdet som begrunner inndragningen. Den som må tåle inndragningen, kan mot å dekke utgiftene kreve informasjonsbæreren tilbakelevert etter at det ulovlige innholdet er fjernet.

Kapittel 14. Fellesregler om reaksjonsfastsettingen

§ 14–1. Fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart

Straffen kan settes under minstestrafen i straffebudet eller til en mildere straffart for en lovbryter

1. som på handlingstidspunktet hadde en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, men ikke var psykotisk,
2. som på handlingstidspunktet var psykisk utviklingshemmet i lettere grad,
3. som har handlet under en sterk bevissthetsforstyrrelse. Var bevissthetsforstyrrelsen en følge av selvforskyldt rus, gjelder dette likevel bare når særlige grunner tilsier det;
4. som frivillig i vesentlig grad har forebyggt eller gjenopprettet skaden, eller avlagt en uforbeholden tilståelse,
5. som har handlet på grunn av avhengighet av en annen deltaker, eller som bare har deltatt i liten grad,
6. som har overskredet grensene for nødrett, nødverge eller lovlig selvtekt,
7. som har overskredet grensene for lovlig maktbruk i forbindelse med lovlig pågripelse eller avverging av at noen som lovlig er berøvet friheten, rømmer,

8. som har handlet i uaktsom rettsvillfarelse ved overtredelse av straffebud som krever forsett,
9. som dømmes for forsøk,
10. som har handlet i berettiget harme, under tvang eller under overhengende fare,
11. som på handlingstidspunktet var under 18 år.

Når det foreligger svært formildende omstendigheter, kan straffen også i andre tilfeller nedsettes som nevnt i første ledd.

§ 14-2. Tilståelsessaker

Har siktede avgitt en uforbeholden tilståelse, skal retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen.

§ 14-3. Fellesstraff ved flere lovbrudd

Har en lovbrøyer ved én eller flere handlinger begått flere lovbrudd, idømmes en felles straff. Idømmes felles fengselsstraff, kan den overstige lengstestrafen i det strengeste straffebudet med inntil det halve. Fellesstraffen kan likevel ikke være lengre enn summen av lengstestrafene eller overstige 20 år. Dersom noen av lovbruddene skal føre til fengsel og andre til bot, kan det idømmes en felles fengselsstraff eller fengselsstraff og bot.

§ 14-4. Etterskuddsdom

Ved domfellelse for forhold begått før dommen i en annen sak avsies det tilleggsdom for disse forholdene når alle forholdene kunne vært pådømt samtidig. § 6-1 andre ledd om korteste fengselsstraff gjelder ikke.

Ved straffutmålingen gjelder § 14-3 tilsvarende. Det skal tas hensyn til hva en passende straff ville vært ved samtidig pådømmelse, og den samlede straffen må ikke være strengere enn om alle forholdene hadde vært pådømt samtidig.

Ved domfellelse for forhold begått dels før og dels etter dommen i en annen sak avsies det i alminnelighet fellesdom for alle forholdene. Andre ledd andre punktum gjelder tilsvarende for de forholdene som ble begått forut for den første dommen.

Når det er grunn til det, kan det også ellers avsies fellesdom. Andre ledd gjelder tilsvarende.

Avsies det fellesdom som omfatter en tidligere dom på fengselsstraff som er helt eller delvis sonet, gis det fradrag for utholdt straff. Fradrag fastsettes i dommen med så mange dager som svarer til det antallet hele døgn som er sonet. Det gis én dags fradrag for del av et døgn.

Det skal gå fram av dommen om den er en tilleggsdom eller en fellesdom.

§ 14-5. Varetektsfradrag

Den tiden den siktede har vært berøvet friheten i anledning av saken, derunder frihetsberøvelse i anledning av framstilling etter vegtrafikkloven § 22 a andre ledd, kommer til fradrag i straffen. Dette gjelder også frihetsberøvelse i utlandet eller i anledning av forhold den siktede frifinnes for, eller som er henlagt. Når særlige grunner tilsier det, kan det også gis fradrag for frihetsberøvelse i anledning av en annen sak som er blitt henlagt, eller som har endt med frifinnelse eller dom som var mildere enn den forutgående frihetsberøvelsen.

Varetektsfradraget fastsettes i dommen og gis for så mange dager som svarer til det antallet hele døgn som frihetsberøvelsen har vart, regnet fra pågripelsestidspunktet. Det gis én dags fradrag for del av et døgn. Selv om frihetsberøvelsen har vart noe kortere enn den fastsatte straffen, kan straffen ansees utholdt i sin helhet.

Ved idømming av delvis betinget fengselsstraff gis varetektsfradraget i den ubetingede delen av straffen.

Ved idømming av fengselsstraff og bot gis varetektsfradraget i fengselsstraffen.

Ved ilegging av bot gis det skjønnsmessig fradrag i den. Dersom den siktede ikke ansees å ha fått fullt fradrag for den tiden frihetsberøvelsen har vart, skal det anmerkes i dommen eller forelegget hvor mange dager som har kommet til fradrag.

Ved idømming av samfunnsstraff gis varetektsfradraget i den subsidiære fengselsstraffen samtidig som antallet timer samfunnsstraff og gjennomføringstiden reduseres forholdsmessig. Er samfunnsstraff idømt sammen med ubetinget fengselsstraff, gjøres fradraget i fengselsstraffen.

Ved straffutmålingsutsettelse skal det i dommen anmerkes hvorvidt den siktede har vært undergitt frihetsberøvelse i anledning av saken og eventuelt hvor lenge.

Fradrag for frihetsberøvelse utholdt etter at endelig dom er avsagt, gis i samsvar med straffeprosessloven § 460.

§ 14-6. Fradrag for fullbyrdet strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet

Fullbyrdet strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet for handling som også blir pådømt i Norge, skal så vidt mulig trekkes fra i den norske dommen.

Kapittel 15. Foreldelse mv

§ 15-1. Opphør av straffansvar ved foreldelse

En handling kan ikke straffes når foreldelse er inntrådt etter §§ 15-2 til 15-6.

§ 15-2. Foreldelsesfristene for straffansvar

Fristene for foreldelse av straffansvar er

1. 2 år når den høyeste lovbestemte straffen er bot eller fengsel inntil 1 år,
2. 5 år når den høyeste lovbestemte straffen er fengsel inntil 3 år,
3. 10 år når den høyeste lovbestemte straffen er fengsel inntil 10 år,
4. 15 år når den høyeste lovbestemte straffen er fengsel inntil 15 år,
5. 25 år når den høyeste lovbestemte straffen er fengsel inntil 21 år.

Ved beregningen av fristene er det uten betydning at en annen straff kan idømmes ved siden av bot eller fengselsstraff.

§ 15-3. Foreldelsesfristene når flere lovbrudd er begått i samme handling

Har noen i samme handling begått flere lovbrudd som etter § 15-2 skulle foreldes til forskjellig tid, gjelder den lengste foreldelsesfristen for alle lovbruddene.

§ 15-4. Utgangspunktet for foreldelsesfristene etter § 15-2

Fristene for foreldelse av straffansvar regnes fra den dagen det straffbare forholdet opphørte. Ved overtredelse av strl §§ 28-5 til 28-8 skal fristen likevel regnes fra den dagen den fornærmede fyller 18 år.

Når straffbarheten avhenger eller påvirkes av en inntrådt virkning, regnes fristene først fra den dagen virkningen inntrådte.

Er den straffbare handlingen forøvd på et norsk skip utenfor riket, regnes fristene fra den dagen skipet kom til norsk havn. Utgangspunktet for fristene kan likevel ikke forskyves med mer enn 1 år etter denne bestemmelsen.

§ 15-5. Avbrytelse av foreldelsesfristene etter § 15-2

Fristene etter § 15-2 avbrytes ved at den mistenkte får stilling som siktet, jf straffeprosessloven § 82. Skjer siktelsen ved utenrettslig erklæring eller ved utferdigelse av forelegg, avbrytes fristene når den siktede meddeles siktelsen. For slik med-

delelse gjelder domstolloven § 146 andre ledd tilsvarende.

Fristavbrytelsen taper sin virkning når forfølgningen innstilles uten at beslutningen omgjøres av overordnet påtalemyndighet innen fristen i straffeprosessloven § 75 andre ledd. Det samme gjelder når forfølgningen blir stanset på ubestemt tid. Er forfølgningen stanset på grunn av at den siktede har unndratt seg forfølgningen, regnes forfølgningstiden ikke med ved beregningen av om foreldelse er inntrådt.

§ 15-6. Foreldelse av straffansvar for foretak

Fristene for foreldelse av straffansvaret for foretak beregnes ut fra strafferammen for enkeltpersoner i det straffebudet som er overtrådt.

Avbrytes fristene overfor noen som har handlet på vegne av et foretak, gjelder avbrytelsen også overfor foretaket.

§ 15-7. Suspensjon av foreldelse under konkurs og gjeldsforhandling

Foreldelsesfristen for straffbare forhold som omfattes av §§ 22-11 til 22-13 om regnskapsovertredelse og kapittel 33 om kreditorvern løper ikke under konkurs og gjeldsforhandling som nevnt i § 33-1.

Frist for foreldelse av et straffbart forhold kan likevel ikke forlenges med mer enn 5 år på grunnlag av denne paragrafen.

§ 15-8. Straffansvar som ikke foreldes

Straffansvaret for overtredelse av bestemmelsene i kapittel 16 foreldes ikke.

§ 15-9. Foreldelsesfristene for inndragningsansvar

For foreldelse av inndragningsansvar gjelder foreldelsesfristene i § 15-2, men slik at fristen ikke skal være kortere enn 5 år. For inndragning etter §§ 13-1 og 13-2 skal fristen ikke være kortere enn 10 år.

§ 15-10. Foreldelsesfristene for idømt frihetsstraff og samfunnsstraff

Idømt fengselsstraff faller bort ved foreldelse etter følgende frister:

1. 5 år for fengsel inntil 1 år,
2. 10 år for fengsel i mer enn 1 år og inntil 4 år,
3. 15 år for fengsel i mer enn 4 år og inntil 8 år,
4. 20 år for fengsel i mer enn 8 år og inntil 20 år,

5. 30 år for fengsel i mer enn 20 år.

For idømt forvaring beregnes foreldelsesfristene på grunnlag av den fastsatte lengstetiden som forvaringen ikke må overstige, jf § 11-4.

For idømt samfunnsstraff beregnes fristene på grunnlag av den subsidiære fengselsstraffen som er fastsatt, jf § 8-2.

Er fullbyrding av fengselsstraff delvis utsatt i medhold av § 7-1 første ledd andre punktum, regnes fristene særskilt for den betingede og den ubetingede delen av straffen.

Ved løslatelse på prøve beregnes foreldelsesfristene for reststraffen på grunnlag av den gjenstående straffetiden. Tilsvarende gjelder når fullbyrdingen avbrytes på annen måte og ved avbrutt samfunnsstraff.

§ 15-11. Utgangspunktet for foreldelsesfristene etter § 15-10

Foreldelsesfristene for idømt frihetsstraff regnes fra den dagen dommen er endelig.

Det løper ingen foreldelse så lenge fullbyrdingen ikke kan settes i verk fordi den domfelte utholder en annen frihetsstraff eller samfunnsstraff.

Er det truffet avgjørelse om gjeninnsetting på reststraff etter en prøveløslatelse, regnes foreldelsesfristen for reststraffen fra den dagen avgjørelsen om gjeninnsetting er endelig. Avbrytes fullbyrdingen på annen måte enn ved prøveløslatelse, regnes fristen fra avbrytelsen.

Foreldelsesfristene for samfunnsstraff regnes fra den dagen dommen er endelig. Andre ledd og tredje ledd andre punktum gjelder tilsvarende. Det samme gjelder § 15-14 tredje ledd.

Er det ved betinget dom eller benådning gitt utsettelse med fullbyrdingen av straffen, løper ingen foreldelse i prøvetiden.

§ 15-12. Avbrytelse av foreldelsesfristene etter § 15-10

Fristene etter § 15-10 avbrytes ved at fullbyrding av straffen blir påbegynt, eller ved at den domfelte blir pågrepet for å sikre fullbyrdingen.

§ 15-13. Idømt straff som ikke foreldes

Idømt straff for overtredelse av bestemmelsene i kapittel 16 foreldes ikke.

§ 15-14. Foreldelse av ilagt bot

Ilagt bot faller bort 10 år etter at forelegget eller dommen ble endelig.

Foreldelse av boten er uten betydning for utleggspant, utleggstrekk eller annen sikkerhet som er stiftet innen fristens utløp.

Fengselsstraff idømt etter § 9-3 faller bort når ikke fullbyrding av straffen er påbegynt innen 5 år etter at dommen er endelig. Det løper ingen foreldelse så lenge fullbyrdingen ikke kan settes i verk fordi den domfelte utholder en annen frihetsstraff eller samfunnsstraff.

§ 15-15. Foreldelse av idømt særreaksjon

Idømt særreaksjon, jf §§ 12-1 og 12-2, faller bort ved foreldelse etter 20 år. §§ 15-11 og 15-12 gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 15-16. Foreldelse av ilagt inndragning

Ilagt inndragning faller bort 5 år etter at forelegget eller dommen ble endelig. For inndragning av utbytte, herunder inndragning etter § 13-2, er fristen likevel 10 år.

Foreldelse av inndragningen er uten betydning for utleggspant, utleggstrekk eller annen sikkerhet som er stiftet innen fristens utløp.

§ 15-17. Bortfall av straff- og inndragningsansvar ved den skyldiges eller ansvarliges død

Straffansvar faller bort ved den skyldiges død.

Inndragningsansvar faller bort ved den ansvarliges død. Gjelder det inndragning av utbytte, herunder inndragning etter § 13-2 og § 13-6 andre ledd, kan sak likevel fremmes, og ilagt inndragning kan fullbyrdes dersom det blir besluttet ved kjennelse av den retten som har pådømt saken i første instans, eller av forhørsretten når inndragningen er vedtatt ved forelegg. Retten kan beslutte inndragning av et beløp istedenfor en ting.

Andre del. De straffbare handlingene

Kapittel 16. Krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten

§ 16-1. Krigsforbrytelse

§ 16-2. Folkemord

§ 16-3. Forbrytelse mot menneskeheten

§ 16-4. Avtale om krigsforbrytelse, folkemord eller forbrytelse mot menneskeheten

§ 16–5. Overordnede ansvar for krigsforbrytelse, folkemord og forbrytelse mot menneskeheten

§ 19–4. Bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning

Kapittel 17. Vern av statens selvstendighet og sikkerhet

§ 19–5. Hjelp til rømning mv

Kapittel 18. Vern av statsforfatningen og det politiske system

§ 19–6. Brudd på plikt til å oppgi personalia

§ 18–1. Høyforræderi

§ 19–7. Brudd på meldeplikt ved dødsfall

§ 18–2. Grovt høyforræderi

§ 19–8. Uhjemlet myndighetsutøving mv

§ 18–3. Angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet

§ 19–9. Uhjemlet bruk av uniform, kjennetegn, offentlig våpen, betegnelse mv

§ 18–4. Grovt angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet

§ 19–10. Utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse

§ 18–5. Inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner

§ 19–11. Uriktig påberopelse av offentlig autorisasjon mv

§ 18–6. Forberedelse til høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner

§ 19–12. Brudd på besøks- og oppholdsforbud

§ 18–7. Ulovlig militær virksomhet

§ 19–13. Hindring av tvangsfullbyrding mv

§ 18–8. Utilbørlig påvirkning av stemmegivning

§ 19–14. Utøving av virksomhet mv i strid med dom

§ 18–9. Stemmesalg

§ 19–15. Utbredelse av beslaglagt eller inndratt informasjon

§ 18–10. Uberettiget valgdeltakelse

§ 19–16. Organisert menneskesmugling

§ 18–11. Forvanskning av valgresultat

§ 19–17. Grov organisert menneskesmugling

Kapittel 19. Vern av offentlig myndighet

§ 19–18. Verving til fremmed krigstjeneste

§ 19–1. Vold og trusler mot en offentlig tjenestemann

§ 19–19. Unndragelse fra militærtjeneste

§ 19–2. Forulemping og hindring av en offentlig tjenestemann

Kapittel 20. Vern av den offentlige ro og orden

§ 20–1. Ordensforstyrrelse

§ 19–3. Motarbeiding av rettsvesenet

§ 20–2. Opptøyer

§ 20–3. Ordenskrenkelse av fremmed stat

§ 20–4. Hets

§ 20–5. Diskriminering

§ 20–6. Falsk alarm

§ 20–7. Uforsvarlig omgang med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff

§ 20–8. Kapring

§ 20–9. Avtale om kapring

§ 20–10. Trafikksabotasje

§ 20–11. Sabotasje mot infrastrukturen

§ 20–12. Avtale om sabotasje mot infrastrukturen

§ 20–13. Likskjending

Kapittel 21. Generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger

§ 21–1. Bæring av våpen på offentlig sted

§ 21–2. Ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff

§ 21–3. Grov ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff

§ 21–4. Grovt uaktsom ulovlig befatning med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff

§ 21–5. Oppvigling

§ 21–6. Brudd på avvergingsplikt

§ 21–7. Redaktøransvaret

§ 21–8. Utilbørlig bruk av grove voldsskildringer

§ 21–9. Heleri og hvitvasking

§ 21–10. Grovt heleri og hvitvasking

§ 21–11. Lite heleri og hvitvasking

§ 21–12. Uaktsomt heleri og hvitvasking

Kapittel 22. Vern av tillit

§ 22–1. Misbruk av offentlig myndighet

§ 22–2. Grovt misbruk av offentlig myndighet

§ 22–3. Grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet

§ 22–4. Aktiv bestikkelse

§ 22–5. Grov aktiv bestikkelse

§ 22–6. Passiv bestikkelse

§ 22–7. Grov passiv bestikkelse

§ 22–8. Påvirkningshandel

§ 22–9. Grov påvirkningshandel

§ 22–10. Økonomisk utroskap

§ 22–11. Grov økonomisk utroskap

§ 22–12. Innsidehandel

§ 22–13. Grov innsidehandel

§ 22–14. Grovt uaktsom innsidehandel

§ 22–15. Regnskapsovertredelse

§ 22–16. Grov regnskapsovertredelse

§ 22–17. Grovt uaktsom regnskapsovertredelse

Kapittel 23. Vern av informasjon og informasjonsutveksling

§ 23–1. Brudd på taushetsplikt

§ 23–2. Offentliggjøring av private forhold

§ 23–3. Brudd på informasjonsbeskyttelse

§ 23–4. Grovt brudd på informasjonsbeskyttelse

§ 23–5. Brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler mv

§ 23–6. Brudd på bedriftshemmelighet

§ 23–7. Videreformidling av passord mv

§ 23–8. Overvåking

§ 23–9. Grov overvåking

§ 23–10. Åpning eller hindring av brev mv

§ 23–11. Skadeverk på elektronisk lagret informasjon

§ 23–12. Grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon

§ 23–13. Lite skadeverk på elektronisk lagret informasjon

Kapittel 24. Uriktig forklaring og anklage

§ 24–1. Uriktig forklaring

§ 24–2. Uriktig anklage mv

§ 24–3. Grov uriktig anklage mv

§ 24–4. Vilkårlig anmeldelse mv

§ 24–5. Plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse

Kapittel 25. Vern av helse og miljø

§ 25–1. Narkotikaovertrædelse

§ 25–2. Grov narkotikaovertrædelse

§ 25–3. Grovt uaktsom narkotikaovertrædelse

§ 25–4. Alvorlig alkoholovertrædelse

§ 25–5. Dopingovertrædelse

§ 25–6. Grov dopingovertrædelse

§ 25–7. Grovt uaktsom dopingovertrædelse

§ 25–8. Kjøring i påvirket tilstand

§ 25–9. Etterfølgende inntak av rusmidler

§ 25–10. Påføring av smitte eller fare for smitte

§ 25–11. Grov påføring av smitte eller fare for smitte

§ 25–12. Grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte

§ 25–13. Forgiftning mv av gjenstander til alminnelig bruk

§ 25–14. Alvorlig miljøkriminalitet

§ 25–15. Ulovlig befatning med plutonium og uran

§ 25–16. Ulovlig befatning med bakteriologiske våpen mv

§ 25–17. Ulovlig befatning med kjemiske våpen

Kapittel 26. Vern av den personlige frihet og fred

§ 26–1. Tvang

§ 26–2. Grov tvang

§ 26–3. Frihetsberøvelse

§ 26–4. Grov frihetsberøvelse

§ 26–5. Avtale om grov frihetsberøvelse

§ 26–6. Slaveri

§ 26–7. Unndragelse fra omsorg

§ 26–8. Trusler

§ 26–9. Grove trusler

§ 26–10. Hensynsløs atferd

§ 26–11. Ulovlig inntrenging eller opphold

§ 26–12. Ærekrenkelse

Kapittel 27. Vern av liv og legeme

§ 27–1. Legemskrenkelse

§ 27–2. Grov legemskrenkelse

§ 27–3. Legemsskade

§ 27–4. Grov legemsskade

§ 27–5. Drap

§ 27–6. Grovt drap

§ 27–7. Avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse

§ 27–8. Samtykke fra den fornærmede

§ 27–9. Medvirkning til selvmord og til selvpåført betydelig skade på legeme og helse

§ 27–10. Medlidenhetsdrap

§ 27–11. Grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse

§ 27–12. Grovt uaktsomt drap

§ 27–13. Forsømmelse av hjelpeplikt

§ 27–14. Hensettelse i hjelpeløs tilstand mv

Kapittel 28. Seksuallovbrudd

§ 28–1. Voldtekt

§ 28–2. Grov voldtekt

§ 28–3. Seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold

§ 28–4. Seksuell omgang mellom overordnede og innsatte i nærmere angitte institusjoner

§ 28–5. Seksuell omgang med barn under 14 år

§ 28–6. Grov seksuell omgang med barn under 14 år

§ 28–7. Seksuell omgang med barn under 16 år

§ 28–8. Grov seksuell omgang med barn under 16 år

§ 28–9. Incest

§ 28–10. Søskenincest

§ 28–11. Seksuell omgang med andre nærstående

§ 30–4. Underslag

§ 28–12. Seksuell handling uten samtykke

§ 30–5. Grovt underslag

§ 28–13. Seksuell handling mv med mindreårig

§ 30–6. Lite underslag

§ 28–14. Uanstendig atferd

§ 30–7. Ran

§ 28–15. Kjøp av seksuelle tjenester fra umyndig

§ 30–8. Grovt ran

§ 28–16. Hallikvirksomhet mv

§ 30–9. Avtale om ran

§ 28–17. Pornografi

§ 30–10. Utpressing

Kapittel 29. Vern mot tingsskade

§ 29–1. Skadeverk

§ 30–11. Grov utpressing

§ 29–2. Grovt skadeverk

§ 30–12. Ulovlig tilegnelse av hittegods

§ 29–3. Lite skadeverk

§ 30–13. Brukstyveri av motorvogn mv

§ 29–4. Brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

§ 30–14. Ulovlig bruk av løsørengenstand

§ 29–5. Grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

§ 30–15. Grov ulovlig bruk av løsørengenstand

§ 29–6. Avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

§ 30–16. Ulovlig bruk av fast eiendom i annens besittelse

§ 30–17. Besittelseskrengelse

§ 29–7. Uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

§ 30–18. Krengelse av jakt- og fiskerettigheter

§ 29–8. Å hindre avverging av brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse

Kapittel 31. Vern av tilliten til dokumenter og penger

§ 31–1. Definisjon av falskt dokument

Kapittel 30. Tyveri, underslag, ran, utpressing mv

§ 30–1. Tyveri

§ 31–2. Dokumentfalsk

§ 30–2. Grovt tyveri

§ 31–3. Lite dokumentfalsk

§ 30–3. Naskeri

§ 31–4. Dokumentunndragelse

§ 31–5. Borttaking av grensemerke mv

§ 31–6. Uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis

§ 31–7. Misbruk av legitimasjonspapir

§ 31–8. Pengefalsk

§ 31–9. Grov pengefalsk

§ 31–10. Forberedelse til pengefalsk

Kapittel 32. Bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet

§ 32–1. Bedrageri

§ 32–2. Grovt bedrageri

§ 32–3. Lite bedrageri

§ 32–4. Skatte- og avgiftssvik

§ 32–5. Grovt skatte- og avgiftssvik

§ 32–6. Grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik

§ 32–7. Forsikringsbedrageri

§ 32–8. Grovt forsikringsbedrageri

§ 32–9. Villedende og uriktig selskapsinformasjon

§ 32–10. Kursmanipulering

§ 32–11. Grov kursmanipulering

§ 32–12. Grovt uaktsom kursmanipulering

§ 32–13. Svikaktig dobbeltsalg

§ 32–14. Krenking av sikkerhetsrett

§ 32–15. Bedrageriliknende overtredelse

Kapittel 33. Kreditorvern

§ 33–1. Uforsvarlige økonomiske disposisjoner

§ 33–2. Eksekusjonshindring

§ 33–3. Kreditorbegunstigelse

§ 33–4. Formuesforringelse ved insolvens mv

§ 33–5. Grov formuesforringelse ved insolvens mv

§ 33–6. Grovt uaktsom formuesforringelse ved insolvens mv

§ 33–7. Unnlatelse av å begjære oppbud mv

§ 33–8. Boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning

§ 33–9. Grov boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning

§ 33–10. Grovt uaktsom boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning

§ 33–11. Medvirkning mv

13.2 Utkast til endringer i straffeprosessloven 22. mai 1981 nr 25

§ 3 siste ledd andre punktum skal lyde:

Dette gjelder likevel ikke §§ 229, 273 og 295 og ikke kapittel 9 a.

Ny § 43 a skal lyde:

Når en dom blir lest opp eller forkynt for den domfelte, gjøres vedkommende kjent med hva dommen går ut på. Den domfelte skal orienteres om hva eventuelle vilkår i dommen innebærer for den domfelte, og hva følgene av brudd på vilkårene vil kunne være. Ved dom på samfunnsstraff gjøres den domfelte også kjent med følgene av brudd på bestemmelsene gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven, og av

at den domfelte begår en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

Dommeren kan også gi advarsel og formaning, eventuelt i et særskilt rettsmøte.

Hvis den domfelte skal følges opp av kriminalomsorgen og kriminalomsorgen ikke var til stede da dommen ble avsagt, underretter påtalemyndigheten straks kriminalomsorgen om dommen.

Ny § 62 a skal lyde:

Den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov.

For overtredelse av straffebud med en strafferamme inntil 2 års fengsel påtales forholdet bare når allmenne hensyn tilsier det. Ved vurderingen av om allmenne hensyn foreligger, legges det blant annet vekt på overtredelsens grovhet, hensynet til den alminnelige lovlydighet og om den fornærmede, en annen som har lidt skade ved overtredelsen, eller vedkommende berørte myndighet ønsker påtale.

§ 64 skal lyde:

Kongen i statsråd avgjør spørsmålet om påtale ved straffbare handlinger i tjenesten av embetsmenn og andre tjenestemenn tilsatt av Kongen. Riksadvokaten kan likevel beslutte at forfølgningen i en slik sak skal innstilles på grunn av bevisets stilling eller fordi straff ikke kan anvendes på forholdet.

Kongen i statsråd avgjør dessuten spørsmålet om å unnlate påtale etter § 69 ved:

1. overtredelser av straffebud med en strafferamme inntil 21 års fengsel
2. overtredelser av straffeloven kap 16, 17 og 18

§ 65 skal lyde:

Hvis ikke Kongen i statsråd skal gjøre vedtaket, avgjør riksadvokaten spørsmålet om påtale ved:

1. overtredelser av straffebud med en strafferamme inntil 21 års fengsel
2. overtredelser av straffeloven kap 16, 17 og 18 eller § 21–5
3. overtredelser ved trykt skrift eller i kringkastingssending, unntatt overtredelse av straffeloven § 28–17
4. sak mot utlending uten bopel i Norge i medhold av straffeloven § 1–7 nr 2.

§ 66 skal lyde:

Statsadvokaten avgjør spørsmålet om påtale i saker om overtredelser av straffebud med en høyere strafferamme enn ett års fengsel, når det ikke hører under Kongen i statsråd eller riksadvokaten.

Kongen i statsråd kan bestemme at statsadvokaten skal avgjøre spørsmålet om påtale i saker om

overtredelser av straffebud med en strafferamme inntil ett års fengsel.

§ 67 skal lyde:

Politiet kan etterforske og reise siktelse i alle saker, herunder begjære rettens avgjørelse om bruk av tvangsmidler etter kap 14–17 og påkjære slike avgjørelser.

Politiet avgjør spørsmålet om påtale i saker om overtredelser av straffebud med en strafferamme inntil ett års fengsel, når det ikke hører under høyere påtalemyndighet. Kongen i statsråd kan bestemme at politiet avgjør spørsmålet om påtale i saker om overtredelser av straffebud med en strafferamme inntil seks års fengsel.

Politiet kan utferdige forelegg i saker om overtredelser av straffebud med en strafferamme inntil ett års fengsel, selv om spørsmålet om påtale hører under statsadvokaten.

Politiet kan for alle straffesaker beslutte at de skal overføres til megling i konfliktrådet, med mindre spørsmålet om påtale hører under Kongen i statsråd eller riksadvokaten. Kongen i statsråd kan som en prøveordning bestemme at også lensmannen i bestemte distrikter kan beslutte at saker om overtredelse av straffeloven §§ 21–11, 23–13, 26–11, 29–1, 29–3, 30–1, 30–2, 30–3, 30–6, 30–13 og 32–3 skal overføres til megling i konfliktråd.

Politiet kan reise sak om subsidiær fengselsstraff etter straffeloven § 9–3 første ledd.

Politiet kan beslutte inndragning etter § 214 a, § 214 b og legemiddeloven § 32 tredje ledd.

Politiet kan henlegge en sak av mindre alvorlig karakter når manglende etterforskningskapasitet gjør dette helt nødvendig og gjerningspersonen ikke er kjent.

Bagatellmessige saker kan avgjøres av politiet ved en advarsel på stedet når dette finnes rimelig.

Sjefen for Politiets sikkerhetstjeneste har den myndighet som er nevnt i første ledd i de saker Kongen bestemmer.

I saker som gjelder anmeldelse av embets- eller tjenestemenn i politiet eller påtalemyndigheten for å ha begått en straffbar handling i tjenesten, kan Kongen bestemme at etterforskningen skal ledes av særskilte etterforskningsorganer etter nærmere regler. Det samme gjelder når påtalemyndigheten finner at det foreligger særlig mistanke om straffbar handling i tjenesten som tilsier at etterforskning igangsettes mot noen person som nevnt i første punktum eller når en mistenkt selv begjærer etterforskning. Statsadvokaten avgjør spørsmålet om påtale på grunnlag av innstilling fra etterforskningsorganene når påtalespørsmålet ikke hører under Kongen i statsråd eller riksadvokaten.

Selv om det ikke er grunn til mistanke om en straffbar handling, kan Kongen bestemme at etterforskning som nevnt i *tiende* ledd skal settes i verk dersom noen dør eller blir alvorlig skadet som følge av politiets eller påtalemyndighetens tjenestetøvelse. Det samme gjelder dersom noen dør eller blir alvorlig skadet mens de er tatt hånd om av politiet eller påtalemyndigheten.

Med tjenestemenn i politiet menes i *tiende og ellefte* ledd også politihøgskolestudenter som er i praksis, og innkalte mannskaper fra politireserven.

§ 68 første ledd skal lyde:

Den myndighet som har avgjort spørsmålet om påtale, gjør vedtak om anke hvis ikke noe annet er bestemt i leddet her eller i påtaleinstruksen. I saker som nevnt i § 64 første ledd treffes vedtaket likevel av riksadvokaten. I saker hvor politiet har avgjort spørsmålet om påtale etter § 67 annet ledd annet punktum, treffes vedtaket av statsadvokaten. Har politiet i samme sak også avgjort spørsmålet om påtale etter § 67 annet ledd første punktum, treffer statsadvokaten vedtaket for alle forholdene. I de tilfellene som er nevnt i tredje og fjerde punktum, kan politiet likevel vedta dommen. I andre tilfeller hvor spørsmålet om påtale er avgjort av politiet, tar politimesteren avgjørelsen.

§ 69 skal lyde:

I stedet for å reise straffesak kan påtalemyndigheten etter en samlet vurdering unnlate påtale såfremt slike særlige forhold er til stede at den finner at overveiende grunner taler for ikke å påtale handlingen.

Påtaleunnlattelse kan gis på vilkår av at siktede i prøvetiden ikke gjør seg skyldig i noen ny straffbar handling. Prøvetiden er to år fra den dag det blir besluttet å unnlate påtale, men ikke lenger enn foreldelsesfristen for adgangen til å reise straffesak for handlingen.

Påtaleunnlattelse kan også gis på vilkår som nevnt i straffeloven §§ 7-3, 7-4 og 7-5 nr 1 til 7. Gir siktedes forhold grunn til det, kan påtalemyndigheten i prøvetiden oppheve eller endre fastsatte vilkår og sette nye vilkår. Siktede skal så vidt mulig få adgang til å uttale seg om vilkårene før de fastsettes.

Sammen med påtaleunnlattelsen kan siktede forelegges en bot, selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet. Vedtas ikke forelegget, kan påtaleunnlattelsen omgjøres.

§ 72 andre ledd oppheves.

§ 74 tredje og femte ledd skal lyde:

Forfølgningen kan også tas opp på ny dersom vilkårene for en påtaleunnlattelse brytes. Tiltale må i så fall være reist, eller begjæring om dom i forhørsrett fremsatt, innen tre måneder etter utløpet av prøvetiden. Har siktede stått under tilsyn av kriminalomsorgen, skal kriminalomsorgen før tiltale reises eller dom i forhørsrett begjæres, gis adgang til å uttale seg.

Er forfølgning innstilt fordi en nødvendig forutsetning for å fremme saken manglet, kan den tas opp på ny om mangelen blir avhjulpet.

§ 80 oppheves.

§ 174 nytt første ledd skal lyde:

Personer under 16 år kan ikke pågripes.

Ny § 195 a skal lyde:

Når det er grunn til å anta at noen besitter ting som kan inndras etter straffeloven § 13-4 første ledd nr 2, kan vedkommende ransakes. Det samme gjelder når denne type gjenstander kan inndras etter straffeloven § 13-3 første ledd andre punktum.

§ 198 første ledd nytt nr 4 skal lyde:

4) som nevnt i § 195 a

Ny § 214 a skal lyde:

Beslaglagte gjenstander som er egnet til bruk ved legemsovertredelser, og som kan inndras etter straffeloven §§ 13-3 første ledd andre punktum eller 13-4 første ledd nr 2, kan besluttes inndratt av påtalemyndigheten. Når påtalemyndigheten utferdiger forelegg, bringer forholdet inn for forhørsretten eller reiser tiltale med påstand om straff, skal inndragningskravet likevel tas med i saken.

Eieren eller besitteren av en beslaglagt ting av særlig verdi skal, såfremt det er mulig, gis skriftlig underretning om påtalemyndighetens beslutning om inndragning. Saken kan kreves forelagt for retten innen 1 måned etter at underretningen er kommet frem. Har underretning ikke vært gitt, er fristen for å kreve saken inn for retten 6 måneder fra beslaget ble foretatt. Et krav som er fremsatt etter at fristen er utløpt, kan likevel tas til følge når oversittelsen ikke bør legges den til last som har fremsatt kravet, eller når særlige omstendigheter ellers tilsier det.

Ny § 214 b skal lyde:

Påtalemyndigheten kan beslutte inndragning av en beslaglagt ting dersom inndragning kan skje etter straffeloven § 13-8 og verken eieren, lovovertrederen eller besitteren er kjent. Eieren kan kreve saken forelagt for retten innen 6 måneder etter at vedtak om inndragning er fattet.

§ 227 oppheves.

§ 229 oppheves.

§ 236 skal lyde:

Første gang den fornærmede blir avhørt, skal han spørres om han har krav som han ønsker at påtalemyndigheten skal ta med i saken etter § 3. Krever han erstatning eller oppreisning, bør beløpet nærmere angis og begrunnes.

§ 248 nytt tredje ledd skal lyde:

Dersom påtalen er betinget av allmenne hensyn, skal det framgå av siktelsen at slike hensyn foreligger.

Nåværende § 248 tredje og fjerde ledd blir fjerde og femte ledd.

§ 255 skal lyde:

Finner påtalemyndigheten at en sak bør avgjøres med bot, inndragning eller rettighetstap, kan den utferdige forelegg i stedet for å reise tiltale.

Rettighetstap som avgjøres ved forelegg, kan bare gjelde for inntil 3 år, og kan ikke gjelde tap av stilling, retten til å inneha stilling eller tap av retten til å utøve næringsvirksomhet, med unntak for binæring.

§ 256 første ledd nr 4 skal lyde:

4) fastsetting av den bot og i tilfelle den inndragning og det rettighetstap som kreves, og opplysning om påtalemyndighetens adgang etter straffeloven § 9–3 til å kreve fengselsstraff idømt når boten ikke betales,

§ 256 nytt andre ledd skal lyde:

Dersom den siktede har vært berøvet friheten i anledning saken og det ved fastsettingen av boten ikke er gitt fullt fradrag for frihetsberøvelsen, jf straffeloven § 14–4 femte ledd, skal det anmerkes i forelegget hvor mange dager som har kommet til fradrag.

§ 256 andre ledd blir tredje ledd.

§ 343 andre ledd nr 1 oppheves.

Kapittel 28 oppheves.

§ 428 andre ledd skal lyde:

En fornærmet som selv fremmer sitt krav, får partsstilling ved siden av påtalemyndigheten for så vidt gjelder kravet. Reglene om påtalemyndigheten i kap 21 til 24 og kap 26 til 27 får tilsvarende anvendelse så langt de passer. Dette har likevel ingen betydning for den fornærmedes stilling som vitne.

§ 429 oppheves.

§ 455 første ledd skal lyde:

Politiet gjør vedtak om fullbyrding av dom i sak hvor politiet har påtalekompetanse eller hvor saken er avgjort med bot. I tillegg gjør politiet vedtak om fullbyrding i sak avgjort ved forelegg. For øvrig treffes beslutningen av statsadvokaten.

§ 474 skal lyde:

I fredstid avgjør kompetent påtalemyndighet i henhold til kapittel 7 spørsmålet om påtale i saker om militære forbrytelser. Generaladvokaten, førstestekrigsadvokaten og krigsadvokaten har samme kompetanse til å utferdige forelegg som politiets embets- og tjenestemenn med påtalemyndighet.

I krigstid avgjør generaladvokaten eller førstestekrigsadvokaten spørsmålet om påtale i saker om militære forbrytelser når det ikke hører under Kongen i statsråd eller riksadvokaten. I unntakstilfeller kan avgjørelse treffes av statsadvokaten. Krigsadvokaten har samme kompetanse til å utferdige forelegg som politiets embets- og tjenestemenn med påtalemyndighet.

Vedlegg 1

Lovspeil – straffelovens alminnelige del

Bestemmelsene i straffelovens alminnelige del sammenholdt med motsvarende bestemmelser i Straffelovkomisjonens nåværende og tidligere lovutkast:

Straffeloven av 1902 (strl)	Utk	Tidl utk
§ 1	§§ 1-1 og 1-2	§ 1
§ 2	–	§ 13
§ 3	§ 1-3	§ 2
§ 4	–	–
§ 5	§ 2-1	§ 14
§ 6	§ 2-4	§ 19
§ 7	§ 2-2	§ 15
§ 8	–	Strl 1902, ny § 97 d
§ 9	§ 2-3	§ 16
§ 10	–	§ 18
§ 11 første ledd	–	Fengselsloven, ny § 47 a
§ 11 andre ledd	§ 2-5	§ 20
§ 12 første ledd nr 1	§§ 1-4 og 1-5	§§ 3 og 4
§ 12 første ledd nr 2	§ 1-5 nr 3 siste punktum	§ 4 nr 3 siste punktum
§ 12 første ledd nr 3	§ 1-6 første ledd	§ 5 første ledd
§ 12 første ledd nr 4	§ 1-7	§ 6 første ledd
§ 12 andre ledd	§ 1-9	§ 8
§ 12 a	§ 1-10	§ 9
§ 13 første ledd	utkast til strpl § 65 nytt nr 4	§ 6 fjerde ledd
§ 13 andre ledd	§ 1-7	§ 6 andre og tredje ledd
§ 13 tredje ledd	–	–
§ 13 fjerde ledd	§ 14-6	§ 10
§ 15	§ 5-1	§ 40
§ 16	–	–
§ 17 første og andre ledd	§ 6-1 andre ledd	§§ 43 og 42 første punktum
§ 17 tredje ledd	–	–
§§ 21 til 24	–	–
§ 25	§ 6-1 tredje ledd	§ 42 andre punktum
§ 26	–	–
§ 26 a	§§ 6-2 og 9-2	§§ 60 og 40 andre ledd
§ 27	§ 9-1 andre og tredje ledd	§ 59 første og tredje ledd
§ 28	§ 9-3	§ 61
§ 28 a første ledd	§ 8-1	§ 52
§ 28 a andre ledd	§ 8-3	§ 54 første ledd
§ 28 a tredje ledd	§ 8-4	–

Straffeloven av 1902 (strl)	Utk	Tidl utk
§ 28 a fjerde ledd	§ 8-2	§ 53
§ 28 a femte og sjette ledd	§ 8-5	§ 55
§ 28 a syvende ledd	utkast til strpl ny § 43 a	§ 58
§ 28 b	§ 8-6	§ 57
§ 29	§ 10-1 og § 10-3 andre ledd	§§ 62 og 65 første ledd
§ 30	–	–
§ 31	–	§§ 63 og 65 første ledd andre punktum
§ 32	§ 10-3 første og femte ledd	§ 65 tredje og fjerde ledd
§ 33 første ledd	§ 10-2	§ 64 første ledd
§ 33 andre og tredje ledd	§ 10-3 tredje og fjerde ledd	§ 64 andre og tredje ledd
§ 34 første til tredje ledd	§ 13-1	§ 76
§ 34 fjerde ledd	§ 13-5 første ledd	§ 76
§ 34 a	§ 13-2	–
§ 35	§ 13-3	§ 77 første til tredje ledd
§ 36	§ 13-5 tredje og fjerde ledd	§ 80 første, andre og fjerde ledd
§ 37	§ 13-7	§ 81
§ 37 a	§ 13-6	§ 82
§ 37 b	§ 13-4	§ 79
§ 37 c	§ 13-8	§ 83 første, andre og fjerde ledd
§ 37 d	§ 13-9	§ 84
§ 38	§ 13-10	§ 78
§ 39	§ 12-1	§ 73
§ 39 a første til tredje ledd	§ 12-2	§ 74
§ 39 a fjerde til sjette ledd	§ 12-3	–
§ 39 b	§ 12-4	§ 75
§ 39 c	§ 11-1 første og andre ledd	§ 66
§ 39 d	§ 11-1 fjerde ledd	§ 67
§ 39 e første og andre ledd	§ 11-4	§ 68 første og andre ledd
§ 39 e tredje ledd	§ 11-3	§ 68 tredje ledd
§ 39 f	§ 11-5	§ 69
§ 39 g første til fjerde ledd	§ 11-6 og straffegjennomføringsloven kapittel 3	§ 70
§ 39 g femte ledd	§ 11-7	§ 71
§ 39 h	§ 11-8	§ 72
§ 40 første ledd første punktum	§ 3-8	§ 29 første ledd
§ 40 første ledd andre punktum	§ 3-12 tredje ledd	§ 33 tredje ledd
§ 40 andre ledd	–	§ 29 andre ledd
§ 41	–	–
§ 42	§ 3-12	§ 33
§ 43	§ 3-11	§ 32
§ 44	§§ 3-15 og 3-16 nr 1 til 3	§§ 38 og 39
§ 45	§ 3-16 nr 3 andre punktum	§ 39 siste ledd siste punktum
§ 46	§ 3-14	§ 37
§ 47	§ 3-4	§ 25
§ 48 første og andre ledd	§ 3-5 første ledd	§ 26 første ledd

Straffeloven av 1902 (strl)	Utk	Tidl utk
§ 48 tredje ledd	–	§ 26 tredje ledd
§ 48 fjerde ledd	§ 3-16 nr 6	§ 86 første ledd første punktum
§ 48 a	§ 4-1	§ 35
§ 48 b	§ 4-2	§ 36
§ 49	§ 3-3 første og andre ledd	§ 24 første og andre ledd
§ 50	§ 3-3 tredje ledd	§ 24 tredje ledd
§ 51 første ledd i i	–	–
§ 51 første ledd i f	§ 14-1 første ledd nr 9	§ 85 første ledd nr 4
§ 51 andre ledd	–	–
§ 52 nr 1 til 3	§ 7-1	§ 45
§ 52 nr 4	–	–
§ 53 nr 1	§ 7-2	§ 46
§ 53 nr 2	§ 7-4	§ 47 første og andre ledd
§ 53 nr 3	§ 7-5	§ 48
§ 53 nr 4	§ 7-3 første ledd	§ 49 første ledd
§ 53 nr 5	§ 7-3 andre ledd	§ 49 andre ledd
§ 53 nr 6 første punktum	§ 7-6	§ 47 fjerde ledd
§ 54	§ 7-7	§ 50
§ 54 a	utkast til ny strpl § 43 a	§ 51 og ny strpl § 43 a
§ 55 i i	§ 6-3 andre punktum	§ 44 andre ledd
§ 55 i f	§ 14-1 første ledd nr 11	§ 85 første ledd nr 8
§ 56 bokstav a	§ 14-1 første ledd nr 6	§ 85 første ledd nr 3
§ 56 bokstav b	§ 14-1 første ledd nr 10	§ 85 første ledd nr 6
§ 56 bokstavene c og d	§ 14-1 første ledd nr 1 til 3	§ 85 første ledd nr 1
§ 57	§§ 3-13 og 3-16 nr 8 og § 14-1 første ledd nr 8	§ 34 og § 85 første ledd nr 2
§ 58 første punktum	§ 14-1 første ledd nr 5	§ 85 første ledd nr 5
§ 58 andre punktum	§ 3-16 nr 5	§ 86 første ledd andre punktum
§ 59 første ledd	§ 3-16 nr 4 og § 14-1 første ledd nr 4	§ 86 første ledd andre punktum og § 85 første ledd nr 7
§ 59 andre ledd første punktum	§ 14-2	–
§ 59 andre ledd andre punktum	§ 14-1 første ledd nr 4	§ 85 første ledd nr 7
§ 60 første ledd	§ 14-5 første ledd første punktum	§ 89 første ledd første punktum
§ 60 andre ledd	§ 14-5 sjette ledd	§ 90 sjette ledd
§ 60 tredje ledd	§ 14-5 første ledd andre punktum	§ 89 første ledd andre punktum
§ 61	–	§ 91
§ 62 første ledd første punktum	§ 14-3	§ 87 første ledd første og andre punktum
§ 62 første ledd andre punktum, andre og tredje ledd	–	§ 87 andre ledd
§ 63 første ledd	–	–
§ 63 andre ledd	§ 14-3 tredje punktum	§ 87 første ledd tredje punktum
§ 64 første ledd	§ 14-4 første til fjerde ledd	§ 88 første til fjerde ledd
§ 64 andre ledd	–	–
§ 65	–	–
§ 66 første ledd	§ 15-1	§ 102

Straffeloven av 1902 (strl)	Utk	Tidl utk
§ 66 andre ledd	–	–
§ 67 første ledd	§ 15-2 første ledd	§ 103 første ledd
§ 67 andre ledd	–	–
§ 67 tredje ledd	§ 15-2 andre ledd	§ 103 andre ledd
§ 67 fjerde ledd	§ 15-3	§ 104
§ 67 femte ledd	§ 15-6 første ledd	§ 105 første ledd
§ 68	§ 15-4	§ 106
§ 69 første ledd	§ 15-5 første ledd	§ 107 første ledd
§ 69 andre ledd	§ 15-6 andre ledd	§ 105 andre ledd
§ 69 tredje ledd	§ 15-5 andre ledd	§ 107 tredje ledd
§ 70 første ledd	§ 15-9	§ 110
§ 70 andre ledd	–	–
§ 71 første ledd	§ 15-10 første ledd	§ 111 første ledd
§ 71 andre ledd	–	–
§ 71 tredje og fjerde ledd	§ 15-10 fjerde og femte ledd	§ 111 fjerde og femte ledd
§ 72 første og andre ledd	§ 15-11 første og andre ledd	§ 112 første og andre ledd
§ 72 tredje ledd	§ 15-11 femte ledd	§ 112 femte ledd
§ 73	§ 15-12	§ 113
§ 73 a første og andre punktum	§ 15-10 andre ledd, jf første ledd	§ 111 andre ledd, jf første ledd
§ 73 a tredje og fjerde punktum	§ 15-15	–
§ 73 b	§ 15-10 tredje ledd, jf første ledd	§ 111 tredje ledd, jf første ledd
§ 74 første og andre ledd	§ 15-14 første og andre ledd	§ 115 første og andre ledd
§ 74 tredje ledd	–	–
§ 74 fjerde ledd	§ 15-14 tredje ledd første punktum	§ 115 tredje ledd
§ 74 femte ledd	§ 15-16	§ 116
§ 75	§ 15-17	§ 117
§ 76	–	§ 118 første ledd
§ 77	Utkast til strpl ny § 62 a første ledd	§ 92
§ 78 første til tredje ledd	–	§ 94 første til tredje ledd
§ 78 fjerde og femte ledd	–	–
§ 79 første til tredje ledd	–	§ 95
§ 79 fjerde ledd	–	§ 96
§ 79 femte ledd	–	§ 97
§ 79 sjette ledd	–	§ 94 fjerde ledd
§ 80 første ledd	–	§ 99
§ 80 andre ledd	–	–
§ 81	–	§ 100
§ 82	–	§ 101

Vedlegg 2

Lovspeil – straffelovens spesielle del

Bestemmelsene i straffelovens spesielle del sammenholdt med motsvarende bestemmelser i Straffelovkommisjonens utkast, med henvisning til sentrale avsnitt i utredningen:

Straffeloven 22. mai 1902 nr 10 (strl)	Straffelovkommisjonens utkast (utk)	Avsnitt i utredningen
§§ 83 til 94	–	9.3
§ 95 første ledd	–	10.2
§ 95 andre ledd	§ 20-3. Ordenskrenkelse av fremmed stat	9.6
§§ 96 til 97 c	–	9.3
§ 98	§§ 18-1 og 18-2. Vanlig og grovt høyforræderi	9.4
§ 99	§§ 18-3 og 18-4. Vanlig og grovt angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet	9.4
§ 99 a	§ 18-5. Inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner	9.4
§§ 100 til 102	–	10.2
§ 103	–	7.8
§ 104	§ 18-6. Forberedelse til høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner	9.4
§ 104 a første ledd	§ 18-7. Ulovlig militær virksomhet	9.4
§ 104 a andre ledd	–	10.2
§ 105	§ 18-8. Utilbørlig påvirkning av stemmegivning	9.4
§ 106	§ 18-9. Stemmesalg	9.4
§ 107 første ledd	§ 18-10. Uberettiget valgdeltakelse	9.4
§ 107 andre ledd	§ 18-8. Utilbørlig påvirkning av stemmegivning	9.4
§ 108	§ 18-11. Forvanskning av valgresultat	9.4
§§ 110 og 111	–	10.2
§§ 112 til 114	§§ 22-6 og 22-7. Vanlig og grov passiv bestikkelse	9.8
§§ 115 til 120	–	10.2
§ 121	§ 23-1. Brudd på taushetsplikt	9.9
§§ 122 til 125	–	10.2
§ 127	§ 19-1. Vold og trusler mot en offentlig tjenestemann	9.5
§ 128	§ 19-1. Vold og trusler mot en offentlig tjenestemann §§ 22-4 og 22-5. Vanlig og grov aktiv bestikkelse	9.5 9.8
§ 129	§ 19-8. Uhjemlet myndighetsutøving mv	9.5
§ 130	–	10.2
§ 131	§ 19-5. Hjelp til rømning mv	9.5
§ 132	§ 19-4. Bevisforspillelse og unndragelse fra strafferettslig forfølgning	9.5
§ 132 a	§ 19-3. Motarbeiding av rettsvesenet	9.5
§ 132 b	–	10.2

Straffeloven 22. mai 1902 nr 10 (strl)	Straffelovkomisjonens utkast (utk)	Avsnitt i utredningen
§ 133	§ 19-18. Verving til fremmed krigstjeneste	9.5
§ 134 første og andre ledd	§ 19-19. Unndragelse fra militærtjeneste	9.5
§ 134 tredje ledd	–	10.2
§ 135	–	10.2
§ 135 a	§ 20-4. Hets	9.6
§§ 136 og 137	§ 20-2. Opptøyer	9.6
§ 138	–	10.2
§ 139 første og andre ledd	§ 21-6. Brudd på avvergingsplikt	9.7
§ 139 tredje ledd	–	10.2
§ 140 første ledd	§ 21-5. Oppvigling	9.7
§ 140 andre ledd	–	10.2
§§ 141 og 142	–	10.2
§ 143	§ 20-13. Likskjending	9.6
§ 144	–	10.2
§ 145 første ledd	§ 23-10. Åpning eller hindring av brev mv	9.9
	§ 26-11. Ulovlig inntrengning eller opphold	9.12
§ 145 andre ledd	§ 23-3. Brudd på informasjonsbeskyttelse	9.9
	§ 23-8. Overvåking	9.9
§ 145 tredje ledd	§ 23-4. Grovt brudd på informasjonsbeskyttelse	9.9
	§ 23-9. Grov overvåking	9.9
§ 145 a	§§ 23-8 og 23-9. Vanlig og grov overvåking	9.9
§ 146	§ 23-10. Åpning eller hindring av brev mv	9.9
§ 147	§ 26-11. Ulovlig inntrengning eller opphold	9.12
§ 148	§§ 29-4 og 29-5. Vanlig og grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse	9.15
§ 149	§ 29-8. Å hindre avverging av brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse	9.15
§ 150	–	10.2
§ 150 første ledd bokstav e	§ 20-10. Trafikksabotasje	9.6
§ 151	§ 29-7. Uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse	9.15
§ 151 a	§ 20-8. Kapring	9.6
§ 151 b	§ 20-11. Sabotasje mot infrastrukturen	9.6
§ 152	–	10.2
§ 152 a	§ 25-15. Ulovlig befatning med plutonium og uran	9.11
§ 152 b	§ 25-14. Alvorlig miljøkriminalitet	9.11
§ 153 første, andre og femte ledd	§ 25-13. Forgiftning mv av gjenstander til alminnelig bruk	9.11
§ 153 fjerde ledd	–	10.2
§ 153 a	§ 25-16. Ulovlig befatning med bakteriologiske våpen mv	9.11
§§ 154 og 154 a	–	10.2
§ 155	§§ 25-10 til 25-12. Vanlig, grov og grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte	9.11
§ 156	–	11.3.2
§§ 157 og 158	–	10.2

Straffeloven 22. mai 1902 nr 10 (strl)	Straffelovkommisjonens utkast (utk)	Avsnitt i utredningen
§ 159, jf § 148	§ 29-6. Avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse	9.15
§ 159, jf § 151 a	§ 20-9. Avtale om kapring	9.6
§ 159, jf § 151 b	§ 20-12. Avtale om sabotasje mot infrastrukturen	9.6
§§ 160 og 161	–	10.2
§ 162	§§ 25-1 til 25-3. Vanlig, grov og grovt uaktsom narkotikaover- treddelse	9.11
§ 162 b	§§ 25-5 til 25-7. Vanlig, grov og grovt uaktsom dopingover- treddelse	9.11
§§ 163 og 165	–	10.2
§ 166 første ledd	§ 24-1. Uriktig forklaring	9.10
§ 166 andre ledd	–	10.2
§ 167 første og andre ledd	§ 24-1. Uriktig forklaring	9.10
§ 167 tredje ledd	–	10.2
§ 168	§ 24-2. Uriktig anklage mv	9.10
§ 169	§ 24-3. Grov uriktig anklage mv	9.10
§ 170	§ 24-4. Vilkårlig anmeldelse mv	9.10
§ 171 nr 1	–	10.2
§ 171 nr 2	§ 24-4. Vilkårlig anmeldelse mv	9.10
§ 172	§ 24-5. Plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse	9.10
§ 173	–	10.2
§§ 174 til 176	§§ 31-8 og 31-9. Vanlig og grov pengefalsk	9.17
§ 177	§ 31-10. Forberedelse til pengefalsk	9.17
§ 178	–	10.2
§§ 179 til 181	§ 31-1. Definisjon av falsk dokument	9.17
§ 182	§ 31-2. Dokumentfalsk	9.17
§ 183	–	10.2
§ 184	§ 31-3. Lite dokumentfalsk	9.17
§ 185	§ 31-2. Dokumentfalsk	9.17
§ 186	–	10.2
§ 187 første alternativ	–	10.2
§ 187 andre alternativ	§ 31-4. Dokumentunndragelse	9.17
§ 188	§ 31-5. Borttaking av grensemerke mv	9.17
§ 189	§ 31-6. Uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis	9.17
§ 190	§ 31-6. Uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis	9.17
§ 192 første til tredje ledd	§§ 28-1 og 28-2. Vanlig og grov voldtekt	9.14
§ 192 fjerde ledd	–	10.2
§ 193	§ 28-3. Seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold	9.14
§ 194	§ 28-4. Seksuell omgang mellom overordnede og innsatte i nærmere angitte institusjoner	9.14
§ 195	§§ 28-5 og 28-6. Vanlig og grov seksuell omgang med barn under 14 år	9.14
§ 196	§§ 28-7 og 28-8. Vanlig og grov seksuell omgang med barn under 16 år	9.14
§ 197	§ 28-9. Incest	9.14
§ 198	§ 28-10. Søskenincest	9.14

Straffeloven 22. mai 1902 nr 10 (strl)	Straffelovkomisjonens utkast (utk)	Avsnitt i utredningen
§ 199	§ 28-11. Seksuell omgang med andre nærstående	9.14
§ 200 første ledd	§ 28-12. Seksuell handling uten samtykke	9.14
§ 200 andre og fjerde ledd	§ 28-13. Seksuell handling mv med mindreårig	9.14
§ 200 tredje ledd	–	9.14
§ 201	§ 28-14. Uanstendig atferd	9.14
§ 202	§ 28-16. Hallikvirksomhet mv	9.14
§ 203	§ 28-15. Kjøp av seksuelle tjenester fra umyndig	9.14
§ 204	§ 28-17. Pornografi	9.14
§§ 205 til 208	–	10.2
§ 215	–	10.2
§ 216	§ 26-7. Unndragelse fra omsorg	9.12
§§ 217 til 220	–	10.2
§ 222	§§ 26-1 og 26-2. Vanlig og grov tvang	9.12
§ 223 første og andre ledd	§§ 26-3 og 26-4. Vanlig og grov frihetsberøvelse	9.12
§ 223 tredje ledd	§ 26-5. Avtale om grov frihetsberøvelse	9.12
§ 224	–	10.2
§ 225	§ 26-6. Slaveri	9.12
§ 226	–	10.2
§ 227	§§ 26-8 og 26-9. Vanlige og grove trusler	9.12
§ 228	§§ 27-1 og 27-2. Vanlig og grov legemskrenkelse	9.13
§ 229	§§ 27-3 og 27-4. Vanlig og grov legemsskade	9.13
§ 230	–	10.2
§ 231	§ 27-4. Grov legemsskade	9.13
§ 232	§ 27-2. Grov legemskrenkelse	9.13
	§ 27-4. Grov legemsskade	9.13
§ 233	§§ 27-5 og 27-6. Vanlig og grovt drap	9.13
§ 233 a	§ 27-7. Avtale om drap eller om betydelig skade på legeme og helse	9.13
§ 234	–	10.2
§ 235	§ 27-8. Samtykke fra den fornærmede	9.13
	§ 27-10. Medlidenhetsdrap	9.13
§ 236	§ 27-9. Medvirkning til selvmord og til selvpåført betydelig skade på legeme og helse	9.13
§ 237	–	10.2
§ 238	§ 27-11. Grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse	9.13
§ 239	§ 27-12. Grovt uaktsomt drap	9.13
§§ 240 og 241	–	10.2
§ 242	§ 27-14. Hensettelse i hjelpeløs tilstand mv	9.13
§§ 243 og 244	–	10.2
§§ 245 og 246	–	11.3
§ 247	§ 26-12. Ærekrenkelse	9.12
§ 248	–	11.3.2
§ 249 nr 1	§ 26-12. Ærekrenkelse	9.12
§ 249 nr 2	§ 23-2. Offentliggjøring av private forhold	9.9
§ 249 nr 3, 4 og 5	–	11.3.2

Straffeloven 22. mai 1902 nr 10 (strl)	Straffelovkomisjonens utkast (utk)	Avsnitt i utredningen
§ 250	§ 26-12. Ærekrenkelse	9.12
§ 251	–	7.8
§§ 252 og 253	–	11.3.2
§ 254	§ 26-12. Ærekrenkelse	9.12
§ 255	§ 30-4. Underslag	9.16
§ 256	§ 30-5. Grovt underslag	9.16
§ 257	§ 30-1. Tyveri	9.16
§ 258	§ 30-2. Grovt tyveri	9.16
§ 260	§ 30-13. Brukstyveri av motorvogn mv	9.16
§ 261	§ 30-15. Grov ulovlig bruk av løsøregjenstand	9.16
§ 262	§ 23-5. Brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler mv	9.9
§ 263	–	10.2
§ 264	–	7.8
§ 266	§§ 30-10 og 30-11. Vanlig og grov utpressing	9.16
§ 267	§ 30-7. Ran	9.16
§ 268	§ 30-8. Grovt ran	9.16
§ 269 nr 1	§ 30-9. Avtale om ran	9.16
§ 269 nr 2	–	10.2
§ 270	§ 32-1. Bedrageri	9.18
§§ 271 og 271 a	§ 32-2. Grovt bedrageri	9.18
§ 272	§§ 32-7 og 32-8. Vanlig og grovt forsikringsbedrageri	9.18
§ 273	–	10.2
§ 274	§ 32-9. Villedende og uriktig selskapsinformasjon	9.18
§ 275	§ 22-10. Økonomisk utroskap	9.8
§ 276	§ 22-11. Grov økonomisk utroskap	9.8
§ 277	§ 32-13. Svikaktig dobbeltsalg	9.18
§ 278	§ 32-14. Krenking av sikkerhetsrett	9.18
§ 279	–	10.2
§ 280	–	7.8
§ 281 første ledd	§ 33-8. Boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning	9.19
§ 281 andre ledd	§ 33-4. Formuesforringelse ved insolvens mv	9.19
§ 281 tredje ledd	§ 33-5. Grov formuesforringelse ved insolvens mv	9.19
	§ 33-9. Grov boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning	9.19
§ 282	§ 33-2. Eksekusjonshindring	9.19
§ 283	§ 33-2. Eksekusjonshindring	9.19
	§ 33-6. Grovt uaktsom formuesforringelse ved insolvens mv	9.19
	§ 33-10. Grovt uaktsom boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning	9.19
§ 283 a første ledd nr 1 og andre ledd	§ 33-7. Unnlatelse av å begjære oppbud mv	9.19
§ 283 a første ledd nr 2	–	10.2
§ 284	§ 33-3. Kreditorbegunstigelse	9.19
§ 285 første ledd	§ 33-1. Uforsvarlige økonomiske disposisjoner	9.19
§ 285 andre ledd	–	10.2

Straffeloven 22. mai 1902 nr 10 (strl)	Straffelovkomisjonens utkast (utk)	Avsnitt i utredningen
§ 286	§§ 22-15 til 22-17. Vanlig, grov og grovt uaktsom regnskaps- overtredelse	9.8
§ 287	§§ 22-6 og 22-7. Vanlig og grov passiv bestikkelse	9.8
§ 288	§ 33-11. Medvirkning mv	9.19
§ 291	§ 23-11. Skadeverk på elektronisk lagret informasjon § 29-1. Skadeverk	9.9 9.15
§ 292	§ 23-12. Grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon § 29-2. Grovt skadeverk	9.9 9.15
§ 294 nr 1	–	10.2
§ 294 nr 2 og 3	§ 23-6. Brudd på bedriftshemmelighet	9.9
§§ 295 og 296	–	10.2
§§ 298 til 300	–	10.2
§§ 301 til 316	–	11.3.2
§ 317	§§ 21-9, 21-10 og 21-12. Vanlig, grovt og uaktsomt heleri og hvitvasking	9.7
§ 324	§ 22-1. Misbruk av offentlig myndighet	9.8
§ 325 første ledd nr 1	§ 22-3. Grovt uaktsomt misbruk av offentlig myndighet	9.8
§ 325 første ledd nr 2 til 5	–	10.2
§ 326	§ 19-2. Forulemping og hindring av en offentlig tjeneste- mann	9.5
§ 327	–	10.2
§ 328 første ledd nr 1 og 4, andre og tredje ledd	§ 19-9. Uhjemlet bruk av uniform, kjennetegn, offentlig våpen, betegnelse mv	9.5
§ 328 første ledd nr 2	§ 19-8. Uhjemlet myndighetsutøving mv	9.5
§ 328 første ledd nr 3	–	10.2
§§ 329 og 330	–	10.2
§ 332 første ledd	§ 19-10. Utøving av virksomhet uten nødvendig offentlig tillatelse § 19-14. Utøving av virksomhet mv i strid med dom	9.5 9.5
§ 332 andre ledd	§ 19-11. Uriktig påberopelse av offentlig tillatelse mv	9.5
§ 332 tredje ledd	–	10.2
§ 333	§ 19-6. Brudd på plikt til å oppgi personalia	9.5
§§ 334 til 336	–	10.2
§ 337	–	11.3.2
§§ 338 og 339	–	10.2
§ 339 nr1, jf strpl § 227	§ 19-7. Brudd på meldeplikt ved dødsfall	9.5
§ 340	–	10.2
§ 341 første, tredje og fjerde ledd	–	11.3.2
§ 341 andre ledd	§ 19-7. Brudd på meldeplikt ved dødsfall	9.5
§ 342 første ledd bokstav a	–	10.2
§ 342 første ledd bokstave b og c	§ 19-12. Brudd på besøks- og oppholdsforbud	9.5
§ 343	§ 19-13. Hindring av tvangsfullbyrding mv	9.5
§ 344	§ 19-13. Hindring av tvangsfullbyrding mv § 19-14. Utøving av virksomhet i strid med dom	9.5 9.5

Straffeloven 22. mai 1902 nr 10 (strl)	Straffelovkommisjonens utkast (utk)	Avsnitt i utredningen
§ 345	–	10.2
§ 346 første ledd	§ 19-5. Hjelp til rømning mv	9.5
§ 346 andre ledd	–	10.2
§ 347	–	10.2
§ 348	–	11.3.2
§ 349	§ 20-6. Falsk alarm	9.6
§ 349 a	§ 20-5. Diskriminering	9.6
§ 350	§ 20-1. Ordensforstyrrelse	9.6
§ 351	–	10.2
§ 352 første ledd	§ 20-7. Uforsvarlig omgang med skytevåpen, ammunisjon eller sprengstoff	9.6
§ 352 andre ledd	–	10.2
§ 352 a	§ 21-1. Bæring av våpen på offentlig sted	9.7
§ 353	–	10.2
§ 354 første ledd	–	10.2
§ 354 andre ledd	–	11.3.2
§ 355	§ 26-11. Ulovlig inntrengning eller opphold	9.12
§ 356	–	10.2
§ 357	–	11.3.2
§§ 359 til 365	–	10.2
§§ 367 til 371	–	10.2
§ 372 første ledd	–	10.2
§ 372 andre og tredje ledd	§ 31-7. Misbruk av legitimasjonspapir	9.17
§ 373 nr 1	§§ 22-4 og 22-5. Vanlig og grov aktiv bestikkelse	9.8
	§§ 22-6 og 22-7. Vanlig og grov passiv bestikkelse	9.8
§ 373 nr 2 og 3	–	10.2
§ 375	–	11.3.2
§ 382	§ 21-8. Utilbørlig bruk av grove voldsskildringer	9.7
§§ 383 til 385	–	10.2
§ 387	§ 27-13. Forsømmelse av hjelpeplikt	9.13
§§ 388 og 389	–	10.2
§ 390	§ 23-2. Offentliggjøring av private forhold	9.9
§ 390 a	§ 26-10. Hensynsløs atferd	9.12
§ 391 første og andre ledd	§ 23-13. Lite skadeverk på elektronisk lagret informasjon	9.9
	§ 29-3. Lite skadeverk	9.15
§ 391 tredje ledd	§ 23-12. Grovt skadeverk på elektronisk lagret kommunika- sjon	9.9
	§ 29-2. Grovt skadeverk	9.15
§ 391 a, jf 255	§ 30-6. Lite underslag	9.16
§ 391 a, jf 257	§ 30-3. Naskeri	9.16
§ 391 a, jf 270	§ 32-3. Lite bedrageri	9.18
§ 391 a, jf § 317	§ 21-11. Lite heleri og hvitvasking	9.7
§ 392	§ 30-17. Besittelseskrenkelse	9.16
§ 393	§ 30-14. Ulovlig bruk av løsørengenstand	9.16
§ 394	§ 30-12. Ulovlig tilegnelse av hittegods	9.16
§ 395	§ 30-17. Besittelseskrenkelse	9.16

Straffeloven 22. mai 1902 nr 10 (strl)	Straffelovkomisjonens utkast (utk)	Avsnitt i utredningen
§ 396	§ 30-16. Ulovlig bruk av fast eiendom i annens besittelse	9.16
§§ 397 og 399	–	10.2
§ 400	–	11.3.2
§ 401	–	10.2
§§ 402 og 403	§ 32-15. Bedrageriliknende overtredelse	9.18
§§ 404 og 405	–	10.2
§ 405 a	§ 23-6. Brudd på bedriftshemmelighet	9.9
§ 405 b	§§ 22-6 og 22-7. Vanlig og grov passiv bestikkelse	9.8
§ 406	–	10.2
§ 407	§ 30-18. Krenkelse av jakt- og fiskerettigheter	9.16
§ 408	–	7.8
§§ 409 til 412	–	10.2
§ 413	–	7.8
§§ 414 til 427	–	11.3.2
§§ 428 til 430 a	–	10.2
§ 431	§ 21-7. Redaktøransvaret	9.7
§ 432	–	10.2
§ 433	§ 19-15. Utbredelse av beslaglagt eller inndratt informasjon	9.5
§§ 434 og 435	–	10.2
§ 436	§ 21-7. Redaktøransvaret	9.7

Vedlegg 3**Lovutkast i delutredning V**

Utkast til ny straffelov – alminnelige bestemmelser

Første del. Innledende bestemmelser*Kapittel 1. Lovens virkeområde**§ 1. Virkeområdet for de alminnelige bestemmelser*

Bestemmelsene i denne lovens første til femte del gjelder for alle straffbare handlinger når ikke annet er bestemt.

§ 2. Straffelovgivningens virkeområde i tid

Straffelovgivningen på handlingstidspunktet anvendes. Likevel anvendes lovgivningen på tidspunktet for avgjørelsen hvis dette fører til et mildere resultat for siktede, og lovendringen skyldes et endret syn på hvilke handlinger som bør straffes, eller et endret syn på bruken av strafferettslige reaksjoner.

Når et sammenhengende straffbart forhold fortsetter etter at en lovendring i skjerpende retning trer i kraft, anvendes handlingstidens lov på de deler av forholdet som faller på hver sin side av ikrafttredelsestidspunktet. Reglene i § 87 anvendes likevel ikke.

Fristen etter en ny lov for den fornærmede til å begjære påtale eller reise sak anvendes ikke på handlinger foretatt før den nye loven er trådt i kraft.

Er noen siktet, jf straffeprosessloven § 82, tas det ikke hensyn til at påtalen etter en nyere lov ville være foreldet, ikke lenger er ubetinget offentlig eller krever den fornærmedes begjæring.

Er fullbyrdingen av en reaksjon begynt, tas det ikke hensyn til at adgangen til å fullbyrde ville være foreldet etter en nyere lov.

§ 3. Loven gjelder i riket og i norske biland

Denne loven gjelder i riket, herunder Svalbard og Jan Mayen, og i norske biland, jf lov 27 februar 1930 nr 3.

§ 4. Lovens virkeområde utenfor riket og norske biland

Utenfor riket og norske biland gjelder loven

1. på innretninger på norsk kontinentalsokkel for undersøkelse etter eller utnyttning eller lagring av undersjøiske naturforekomster, og på transportanlegg tilknyttet disse innretningene også når de ligger utenfor norsk kontinentalsokkel. Innretninger omfatter ikke forsynings- og hjelpefartøyer,
2. i Norges økonomiske sone eller i andre områder underlagt begrenset norsk jurisdiksjon på en handling som krenker interesser som den norske jurisdiksjon skal ivareta,
3. på norsk fartøy, herunder luftfartøy, og boreplattform eller lignende flyttbar innretning. Oppholder fartøyet seg på eller over en annen stats territorium, gjelder loven bare en handling foretatt av besetning eller av andre som følger med fartøyet.

§ 5. Lovens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 3 og 4 – norsk statsborger eller person med bopel i Norge og norsk foretak

Utenfor virkeområdet etter §§ 3 og 4 gjelder loven en handling foretatt av en norsk statsborger eller en person med bopel i Norge, eller på vegne av et foretak registrert i Norge, såfremt

1. handlingen er straffbar også etter loven i det land der handlingen er foretatt, eller
2. handlingen er rettet mot den norske stat eller norsk statsmyndighet, eller
3. handlingen er foretatt utenfor området for noen stats høyhetsrett og kan føre til strengere straff enn bøter.

Straffen kan ikke overstige høyeste lovbestemte straff for tilsvarende handling i det land der den er foretatt.

Første og annet ledd gjelder tilsvarende for den som når tiltale tas ut

1. er blitt norsk statsborger eller har fått fast bopel i Norge, eller

2. er statsborger eller har bopel i et annet nordisk land, og oppholder seg i Norge.

Første og annet ledd gjelder tilsvarende når et utenlandsk foretak har overført sin samlede virksomhet til et foretak registrert i Norge når tiltale tas ut.

Påtale på grunnlag av denne paragrafen skjer bare når allmenne hensyn krever det.

§ 6. Lovens anvendelse utenfor virkeområdet etter §§ 3 og 4 – utlending uten bopel i Norge.

Utenfor virkeområdet etter §§ 3 og 4 gjelder loven en handling foretatt av en utenlandsk statsborger uten bopel i Norge, når

1. vedkommende oppholder seg i Norge når tiltale tas ut, og
2. handlingen kan føre til fengsel i mer enn 1 år.

Er handlingen foretatt på en annen statsområde, må det være adgang til å anvende straff også etter loven i denne staten, hvis ikke handlingen er rettet mot den norske stat eller norsk statsmyndighet.

Straffen kan ikke overstige høyeste lovbestemte straff for tilsvarende handling i det land der den er foretatt.

Påtale på grunnlag av denne paragrafen skjer bare når allmenne hensyn krever det og etter beslutning av riksadvokaten.

§ 7. Folkerettslig plikt til å strafforfølge

Loven gjelder også en handling foretatt utenfor virkeområdet etter §§ 3 og 4, dersom Norge ved overenskomst er folkerettslig forpliktet til å forfølge den.

§ 8. Handling som anses foretatt på flere steder

Dersom straffbarheten av en handling avhenger eller påvirkes av en inntråd eller tilsiktet virkning, anses handlingen foretatt også der virkningen er inntråd eller tilsiktet fremkalt.

§ 9. Adgangen til å strafforfølge forhold som er pådømt i utlandet

Når det er avsagt endelig dom som går inn under lov om europeiske straffedommer m.m. eller lov om overføring av strafforfølgning fra eller til et annet europeisk land, kan ikke straffesak reises eller straffedom avsies i Norge for samme straffbare forhold, dersom

1. vedkommende ble frifunnet eller funnet skyldig uten at det ble fastsatt noen reaksjon, eller

2. den idømte reaksjon er helt fullbyrdet, er under fullbyrding, eller er bortfalt etter domslandets regler.

Dersom strafforfølgningen i domslandet ikke har skjedd etter krav fra norske myndigheter, kan forfølgning her i riket likevel skje når

1. handlingen er foretatt i området for §§ 3 og 4, jf § 8, eller
2. gjerningspersonen på handlingstidspunktet hadde bopel i Norge eller norsk statsborgerskap, og forfølgning kreves av allmenne hensyn, eller
3. handlingen var rettet mot en person med norsk offentlig verv, eller mot en offentlig institusjon eller annet som er av offentlig karakter her i riket, eller gjerningspersonen selv hadde norsk offentlig verv, eller
4. handlingen var kapring av luftfartøy eller en annen internasjonal forbrytelse etter folkeretten, eller
5. annet følger av utleveringstraktat eller flersidig internasjonal overenskomst.

§ 10. Fradrag for utholdt straff i utlandet

Har noen utholdt straff eller en annen reaksjon i utlandet for handling som blir pådømt i Norge, skal reaksjonen så vidt mulig trekkes fra i den dom som avsies.

§ 11. Folkerettslige begrensninger

Bestemmelsene i §§ 3 til 10 må ikke anvendes i strid med alminnelig folkerett eller overenskomst med fremmed stat.

§ 12. Virkeområdet for annen straffelovgivning

Det som i dette kapittel er bestemt om denne lovens virkeområde, gjelder også for annen straffelovgivning når ikke annet er bestemt eller følger av en tolking av vedkommende lov.

Kapittel 2. Legaldefinisjoner mv

§ 13. Forbrytelser og forseelser

Straffbare handlinger som behandles i denne lovs ... del, er forbrytelser. Er ikke annet bestemt, gjelder det samme straffbare handlinger som behandles i andre lover, når de kan føre til fengsel over 3 måneder.

Andre straffbare handlinger er forseelser.

§ 14. Nærmeste

Med noens nærmeste menes i denne loven

1. ektefelle,
2. slektninger i direkte linje og søsken, og deres ektefeller,
3. ektefellens slektninger i direkte linje og søsken, og deres ektefeller,
4. fosterforeldre og deres foreldre, fosterbarn og fostersøsken,
5. forlovede.

Det som er bestemt om ektefeller, gjelder også fraskilte. I dette tilfellet regnes de besvoglede fortsatt som nærmeste for forhold som har skjedd før oppløsningen av ekteskapet. Det samme gjelder for forlovede etter at forlovelsen er hevet.

Svogerskap anses fortsatt å bestå når ekteskapet som begrunnet det, er opphørt ved død.

Når to personer bor fast sammen under ekteskapslignende forhold, likestilles dette med ekteskap. Annet ledd første og annet punktum og tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 15. Offentlig sted og handling

Med offentlig sted menes i denne loven et sted bestemt for alminnelig ferdsel eller et sted der allmennheten ferdes.

En handling er etter denne loven offentlig når den er foretatt ved trykt skrift eller i nærvær av et større antall personer, eller når den lett kunne iaktas og er iaktatt fra et offentlig sted.

§ 16. Betydelig skade

Med betydelig skade på legeme eller helbred menes i denne loven tap eller vesentlig svekkelse av en sans, et viktig organ eller en viktig legemsdel, vansirethet, livsfarlig eller langvarig sykdom, eller alvorlig psykisk skade.

Som betydelig skade anses det også når et foster dør eller skades som følge av den straffbare handling.

§ 17. Offentlig tjenestemann

Med offentlig tjenestemann menes i denne loven enhver som utøver offentlig myndighet på vegne av stat eller kommune.

§ 18. Trykt skrift

Med trykt skrift menes i denne loven skrift og bilde som mangfoldiggjøres og tilbys et større antall personer.

§ 19. Gjenstand

Med gjenstand menes i denne loven også elektrisk eller annen energi.

§ 20. Beregning av lovbestemte frister

Domstolsloven § 148 annet ledd og § 149 første ledd får anvendelse ved beregning av lovbestemte frister.

§ 21. Påtaleunntatelse

Påtaleunntatelse kan gis på vilkår, som påtaleutsettelse, eller uten vilkår, som påtalefravall.

Annen del. Den straffbare handling

Kapittel 3. Vilkår for straff

§ 22. Kravet om lovhjemmel

Strafferettslige reaksjoner krever hjemmel i norsk lov, jf Grunnloven § 96.

§ 23. Medvirkning

Et straffebud rammer også den som medvirker til handlingen, hvis ikke annet bestemt.

§ 24. Forsøk

Forsøk på forbrytelse er straffbart.

Forsøk foreligger når noen med det forsett å fullbyrde en straffbar handling foretar noe som leder direkte mot handlingen.

Forsøk straffes ikke dersom lovbryteren frivillig avstår fra å fullbyrde forbrytelsen eller avverger at denne blir fullbyrdet.

§ 25. Nødrett

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å verne en interesse mot en fare for skade som ikke kan avverges på annen rimelig måte, og denne skaderisikoen veier betydelig tyngre enn skaderisikoen ved handlingen.

§ 26. Nødverge

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å avverge et ulovlig angrep og den ikke går lenger enn nødvendig og dessuten åpenbart ikke går utover det forsvarlige i

betraktning av angrepets farlighet, den angrepne interesse og angriperens skyld.

Ulovlig interessekrenkelse ved utøvelse av offentlig myndighet kan bare møtes med nødverge hvis krenkelsen er forsettlig eller grovt uaktsom.

Reglene om nødverge gjelder også bruk av makt for å foreta en lovlig pågripelse, eller for å hindre at noen som lovlig er berøvet friheten, rømmer.

§ 27. Selvtekt

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å gjenopprette en ulovlig endret tilstand og det ikke er rimelig å kreve at den som har retten, venter på myndighetenes bistand. Makt mot person kan bare brukes når rettskrenkelsen er åpenbar, og må ikke gå lenger enn forsvarlig.

§ 28. Innskrenkende tolking

Selv om ingen lovfestet straffrihetsgrunn foreligger, kan særegne omstendigheter medføre at et straffebud ikke skal anvendes på handling som dekkes av ordlyden.

§ 29. Skyldkravet

Denne loven rammer bare forsettlig overtredelse når ikke annet er bestemt.

Forseelse begått ved en unnlattelse rammes også når overtredelsen er uaktsom, hvis ikke annet er bestemt.

Straffebud i andre lover rammer også uaktsom overtredelse når ikke annet er bestemt eller følger av en naturlig forståelse av loven.

§ 30. Forsett

Forsett foreligger når noen

1. med hensikt foretar en handling som oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, eller
2. handler med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, eller
3. regner det som mulig at handlingen oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, og bestemmer seg for å foreta handlingen selv om gjerningsbeskrivelsen vil bli oppfylt.

Det kreves ikke for forsett at gjerningspersonen er kjent med at handlingen er ulovlig, jf § 34.

§ 31. Uaktsomhet

Uaktsomhet foreligger hos den som handler i strid med de krav som må stilles til forsvarlig oppførsel på området, med mindre det ut fra vedkommendes personlige forutsetninger ikke er grunnlag for bebreidelse.

§ 32. Uforsettlige følger

Økt straff for uforsettlige følger kan bare ilegges når lovbrøyteren kunne ha innsett muligheten av en slik følge, eller har unnlatt etter evne å avverge faren etter å ha blitt oppmerksom på den.

§ 33. Faktisk villfarelse

Enhver skal bedømmes etter sin oppfatning av den faktiske situasjon på handlingstidspunktet.

Er en villfarelse uaktsom, rammes handlingen som uaktsom overtredelse når slik overtredelse er straffbar.

Det ses bort fra villfarelse som følge av selvforstyldt rus. I slike tilfeller blir den som har utført handlingen bedømt som om vedkommende hadde vært edru.

§ 34. Rettsvillfarelse

Den som på grunn av uvitenhet om eller misforståelse av rettsregler er ukjent med at en handling er ulovlig, frifinnes når villfarelsen ikke er uaktsom. Om en rettsvillfarelse er uaktsom, kan det likevel frifinnes for overtredelse av straffebud som krever forsett, når særlige grunner taler for det. Ved avgjørelsen legges det blant annet vekt på hensynet til en effektiv håndhevelse av straffebudet, graden av uaktsomhet og rimeligheten av å straffe.

§ 35. Straffansvar for foretak

Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.

Med foretak menes her selskap, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.

Straffen er bøter. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former, jf § 62.

§ 36. Momenter ved avgjørelsen om foretaksstraff

Ved avgjørelsen av om straff skal ilegges et foretak etter § 35, og ved utmålingen av straffen overfor foretaket, skal det særlig tas hensyn til

1. straffens preventive virkning,
2. overtredelsens grovhet,
3. om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen,
4. om overtredelsen er foretatt for å fremme foretakets interesser,
5. om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved overtredelsen,
6. foretakets økonomiske evne,
7. om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff.

§ 37. Strafferettslig lavalder

Den som er under 15 år på handlingstidspunktet, straffes ikke.

§ 38. Psykisk avvik som fører til straffrihet

Den som på handlingstidspunktet var psykisk og dermed uten evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, straffes ikke.

Det samme gjelder den som på handlingstidspunktet var høygradig psykisk utviklingshemmet.

§ 39. Psykiske avvik som kan føre til straffritak

Den som på handlingstidspunktet hadde en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, men ikke var psykotisk, jf § 38, kan likevel frifinnes.

Den som på handlingstidspunktet var psykisk utviklingshemmet i lettere grad, kan frifinnes når særlige omstendigheter taler for det.

Den som handlet under sterk bevissthetsforstyrrelse, kan også frifinnes. Var bevissthetsforstyrrelsen en følge av selvforskyldt rus, kan lovbrøteren bare frifinnes når helt særlige omstendigheter taler for det.

Tredje del. Strafferettslige reaksjoner**Kapittel 4. Oversikt****§ 40. Straffene**

Straffene er

1. fengsel (jf kapittel 5 og 6)
2. forvaring (jf kapittel 10)
3. samfunnstjeneste (jf kapittel 7)
4. bot (jf kapittel 8)
5. rettighetstap (jf kapittel 9)

Disse straffene kan ilegges hver for seg eller i forening. Fengsel og samfunnstjeneste kan likevel bare idømmes sammen når det er særlig bestemt (jf § 55 annet ledd). Forvaring kan ikke idømmes sammen med fengsel, samfunnstjeneste eller bot.

§ 41. Andre strafferettslige reaksjoner

Andre strafferettslige reaksjoner er

1. overføring til tvungent psykisk helsevern (jf kapittel 11)
2. påtaleunntatelse (jf § 21 og straffeprosessloven §§ 69 og 70)
3. straffutmålingsutsettelse (jf § 45 tredje ledd)
4. inndragning (jf kapittel 12)
5. mortifikasjon (jf § 253)
6. overføring av saken til megling i konfliktråd (jf lov 15 mars 1991 nr 3 og straffeprosessloven § 71 a).

Kapittel 5. Fengselsstraff**§ 42. Fastsetting av fengselsstraff**

Fengselsstraff idømmes for en bestemt tid. Fengselsstraff til og med 120 dager fastsettes i dager, fengselsstraff over 4 måneder i måneder og år.

§ 43. Fengselsstraffens lengde

Korteste fengselsstraff er 14 dager, lengste 15 år når ikke annet er bestemt.

§ 44. Begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbrøtere

Den som på handlingstidspunktet er under 18 år, idømmes ubetinget fengselsstraff bare når det er særlig påkrevd.

Lengstestraff på fengsel i 21 år kommer ikke til anvendelse når lovbrøyteren er under 18 år på handlingstidspunktet.

Kapittel 6. Betinget dom

§ 45. Betinget dom

Retten kan i dommen bestemme at utmåling av straff eller fullbyrding av fengselsstraff utsettes i en prøvetid.

Fullbyrding kan utsettes for en del av fengselsstraffen. Den ubetingede del kan ikke settes lavere enn 14 dager.

Sammen med betinget fengsel eller straffutmålingsutsettelse kan det idømmes en bot, selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet.

§ 46. Vilkår ved betinget dom

Utsettelse etter § 45 gis på det grunnvilkåret at den domfelte ikke begår en ny straffbar handling i prøvetiden, og at fastsatte særvilkår overholdes, jf §§ 47–49.

Prøvetiden fastsettes av retten. Den skal i alminnelighet være 2 år, og ikke over 5 år. Prøvetiden regnes fra den dag endelig dom er avsagt.

Den domfelte skal så vidt mulig få adgang til å uttale seg om særvilkårene før de fastsettes. Det samme gjelder tilsynsmyndigheten når det er aktuelt med tilsyn som særvilkår, og i alminnelighet også ved særvilkår som nevnt i § 48.

§ 47. Tilsyn

Retten kan sette som særvilkår for utsettelsen at den domfelte står under tilsyn i prøvetiden eller en del av den. Tilsynstiden er 1 år når ikke retten bestemmer noe annet. Omfatter dommen en straffbar handling som den domfelte har tilstått, kan det bestemmes i dommen at tilsynet skal settes i verk straks selv om dommen ikke er endelig.

Tilsynsføreren skal gi den domfelte råd og veiledning og prøve å gi hjelp til en ordnet livsførsel. Tilsynsføreren kan pålegge den domfelte å melde seg til bestemte tider og underrette om sitt oppholdssted. Er det satt særvilkår etter §§ 48 og 49, kan tilsynsføreren pålegge den domfelte å gi opplysninger som kan sikre kontrollen med at særvilkårene blir overholdt.

I særlige tilfeller kan retten bestemme at tilsynet skal utføres av en bestemt person, av en offentlig nemnd eller av en organisasjon.

Kongen kan gi nærmere regler om gjennomføringen av tilsyn og andre særvilkår.

§ 48. Andre særvilkår

Retten kan også sette som særvilkår for utsettelsen at den domfelte

1. overholder bestemmelser om oppholdssted, arbeid, utdanning eller samkvem med bestemte personer,
2. overholder bestemmelser om innskrenkninger i rådigheten over inntekt og formue og om oppfyllelse av økonomiske forpliktelser,
3. avholder seg fra å bruke alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler,
4. gjennomgår kur for å motvirke misbruk av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, om nødvendig i institusjon,
5. gjennomgår psykiatrisk behandling, om nødvendig i institusjon,
6. for inntil 1 år tar opphold i hjem eller institusjon.

Retten kan også sette andre særvilkår som finnes hensiktsmessig.

Retten kan overlate til tilsynsmyndigheten å gi bestemmelser som nevnt i nr 1 og 2.

§ 49. Erstatning og betaling av bidrag

Som særvilkår for utsettelsen skal retten pålegge den domfelte å yte slik erstatning som den fornærmede eller andre skadelidte har rett til og gjør krav på, og som den domfelte har evne til å betale. Er tapet tilstrekkelig klargjort, kan retten også av eget tiltak sette vilkår om erstatning.

Som særvilkår for utsettelsen kan retten bestemme at domfelte betaler underholdsbidrag som er forfalt eller forfaller i prøvetiden.

§ 50. Vilkårsbrudd mv

Når den domfeltes forhold gir grunn til det, kan forhørsretten ved kjennelse i prøvetiden oppheve eller endre fastsatte særvilkår og sette nye særvilkår. Finner retten det påkrevd, kan den også forlenge prøvetiden, men ikke til mer enn 5 år i alt. Den domfelte og tilsynsmyndigheten gis adgang til å uttale seg i samsvar med reglene i § 46 tredje ledd.

Dersom den domfelte alvorlig eller gjentatt bryter fastsatte særvilkår, kan forhørsretten ved dom bestemme at straff helt eller delvis skal fullbyrdes, eller eventuelt sette ny prøvetid og nye særvilkår. Dommen må være avsagt innen 3 måneder etter at prøvetiden har gått ut. Har den domfelte stått

under tilsyn, skal tilsynsmyndigheten uttale seg før det blir avsagt dom. Den domfelte gis adgang til å uttale seg i samsvar med reglene i § 46 tredje ledd. Den domfelte har videre rett til forsvarer etter reglene i straffeprosessloven §§ 99 og 100 annet ledd.

Dersom den domfelte med skjellig grunn mistenkes for alvorlig eller gjentatt brudd på fastsatte særvilkår, og det antas påkrevd for å hindre nye brudd på særvilkårene, kan den domfelte pågripes og fengsles etter reglene i straffeprosessloven §§ 174–190, jf § 240. Den domfelte har rett til forsvarer etter reglene i straffeprosessloven § 98.

Dersom den domfelte begår en straffbar handling i prøvetiden, og tiltale blir reist eller saken blir begjært pådømt av forhørsrett innen 6 måneder etter at prøvetiden har gått ut, kan retten gi en samlet dom for begge handlinger eller særskilt dom for den nye handlingen. Blir det avsagt særskilt dom for den nye handlingen, kan retten i dommen også endre den tidligere betingede dommen slik som bestemt i første ledd.

§ 51. Orientering om dommen

Retten skal orientere den domfelte og tilsynsmyndigheten om den betingede dommen i samsvar med straffeprosessloven § 43 a.

Kapittel 7. Samfunnstjeneste

§ 52. Vilkår for å idømme samfunnstjeneste

Samfunnstjeneste på inntil 360 timer kan idømmes for straffbare handlinger som ellers ville medført fengselsstraff i inntil 1 år. Begrensningen på 1 års fengsel kan likevel fravikes når sterke grunner taler for at samfunnstjeneste idømmes. Samfunnstjeneste kan bare idømmes når hensynet til den alminnelige lovlydighet gjør det forsvarlig, og den siktede finnes egnet til det og selv samtykker.

§ 53. Subsidiær fengselsstraff

I dom på samfunnstjeneste skal det fastsettes en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til lengden av den straffen som ville blitt idømt uten samfunnstjeneste.

§ 54. Gjennomføringstid

I dom på samfunnstjeneste skal det fastsettes et tidsrom for gjennomføringen av samfunnstjenesten, som skal svare til lengden av den subsidiære

fengselsstraffen. Er den subsidiære fengselsstraffen kortere enn 120 dager, kan det likevel fastsettes en gjennomføringstid på inntil 120 dager. Reglene i § 42 annet punktum gjelder tilsvarende for fastsettingen av gjennomføringstiden.

Den domfelte skal stå under tilsyn av kriminalomsorg i frihet i gjennomføringstiden.

§ 55. Samfunnstjeneste kombinert med bot og ubetinget fengselsstraff

Sammen med samfunnstjeneste kan retten idømme en bot, selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet.

I særlige tilfeller kan ubetinget fengselsstraff på inntil 30 dager idømmes sammen med samfunnstjeneste.

§ 56. Gjennomføring av samfunnstjenesten

Samfunnstjeneste gjennomføres under kontroll av kriminalomsorg i frihet.

Har kriminalomsorg i frihet ikke vært til stede ved avsigelsen av en dom på samfunnstjeneste, skal den straks underrettes om dommen.

Kriminalomsorg i frihet avgjør fordelingen av samfunnstjenestetimene innenfor gjennomføringstiden etter nærmere regler fastsatt i medhold av siste ledd.

Når særlige grunner tilsier det, kan kriminalomsorg i frihet utsette eller forlenge gjennomføringstiden med inntil 6 måneder.

Kongen gir nærmere regler om gjennomføringen av samfunnstjenesten.

§ 57. Vilkårsbrudd

Dersom den domfelte alvorlig eller gjentatt bryter vilkårene for samfunnstjenesten, derunder at ny kriminalitet ikke skal begås i gjennomføringstiden, skal forhørsretten ved kjennelse etter krav fra påtalemyndigheten bestemme at den subsidiære fengselsstraffen helt eller delvis skal fullbyrdes. Krav om fullbyrding må være brakt inn for retten innen 3 måneder etter at gjennomføringstiden gikk ut. Ved omgjøringen skal det tas hensyn til omfanget av den samfunnstjenesten som er utført. Reglene om forsvarer og om pågripelse og varetektsfengsel i § 50 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende. Den domfelte, forsvareren og påtalemyndigheten skal varsles etter reglene i straffeprosessloven § 243.

Dersom den domfelte etter domsavsigelsen gjør seg skyldig i en straffbar handling, og saken pådømmes før samfunnstjenesten er gjennomført,

kan retten gi en samlet dom for begge handlinger eller en særskilt dom for den nye handlingen. Der-
som det avsie særskilt dom for den nye handlingen, kan retten også endre den tidligere dommen.

§ 58. Orientering om dommen

Når en dom på samfunnstjeneste blir lest opp eller forkynt for den domfelte, skal vedkommende gjøres nærmere kjent med hva dommen går ut på, og med følgene av at samfunnstjenesteplikten brytes, og av at det begås en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

Kapittel 8. Bot

§ 59. Utmåling av bot

Ved utmåling av bot skal det, ved siden av slike forhold som i alminnelighet tillegges vekt ved straffutmålingen, legges vesentlig vekt på lovbryterens inntekt, formue, forsørgelsesbyrde og andre forhold som påvirker den økonomiske evne.

Ilegges et foretak bot, jf § 35, skal det tas særlig hensyn til de momenter som er nevnt i § 36.

Boten tilfaller staten når ikke annet er bestemt.

§ 60. Adgang til å ilegge bot selv om straffebudet ikke gir hjemmel for bøtestraff

Selv om straffebudet ikke gir hjemmel for bøtestraff, kan det sammen med annen straff ilegges en bot, med mindre noe annet er bestemt. Bot kan også ilegges sammen med påtaleutsettelse og straffutmålingsutsettelse.

Adgangen etter første ledd til å ilegge bot sammen med annen straff er uten betydning for lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning.

§ 61. Bot som ikke betales

Er inndriving av boten ikke mulig, jf straffeprosessloven § 456, og den domfelte har evne til å betale boten, eller det er påkrevd ut fra allmenne hensyn, kan forhørsretten fastsette en subsidiær fengselsstraff fra 1 til 90 dager.

Krav om fastsetting av subsidiær fengselsstraff må være fremsatt for retten innen fristen i § 115 første ledd. Domstolsloven § 146 annet ledd gjelder tilsvarende.

Er bot ilagt et foretak i medhold av § 35, utmåles ikke fengselsstraff etter første ledd.

Skylder den botlagte andre bøter når sak om subsidiær fengselsstraff kommer opp, skal det bestemmes om også de skal tas med i saken, og i tilfelle utmåles en fellesstraff, jf § 87.

Fastsatt subsidiær fengselsstraff faller bort ved full betaling av boten. Betales en del av boten, nedsettes fengselsstraffen forholdsmessig. Ved betaling etter at soning er påbegynt, nedsettes boten forholdsmessig. I begge tilfeller regnes det bare med hele dager.

Kapittel 9. Rettighetstap

§ 62. Tap av retten til å ha stilling eller utøve virksomhet

Når allmenne hensyn krever det, kan den som har begått en straffbar handling, fradømmes stillingen som vedkommende ved handlingen har vist seg uskikket til eller må fryktes å ville misbruke. På samme vilkår kan retten til for fremtiden å ha en stilling eller å utøve en virksomhet, fradømmes. Fradømmelsen kan begrenses til å forby lovbryteren å utøve visse funksjoner som ligger til stillingen eller virksomheten, eller å utøve virksomheten på bestemte vilkår. Verv som medlem av kommunestyre, fylkesting eller Storting kan bare fradømmes for valgperioden.

Den som er fradømt retten til å utøve en virksomhet kan heller ikke forestå slik virksomhet for andre eller la andre forestå slik virksomhet for seg.

Retten kan pålegge den domfelte å gi fra seg dokument eller annen gjenstand som har tjent som bevis for fradømt rettighet.

§ 63. Tap av stemmerett

Den som under forhold som nevnt i lov 15 desember 1950 nr 7 § 3 har begått en handling som er straffbar etter noen bestemmelse i kapitlene ... [nåværende strl kap 8, 9 eller 10], kan, når allmenne hensyn krever det, fradømmes offentlig stemmerett.

§ 64. Forbud mot opphold i bestemte områder

Den som har begått en straffbar handling, kan ved dom forbys å oppholde seg i bestemte områder dersom handlingen viser at lovbryterens opphold der kan utgjøre en særlig fare eller plage for andre.

Forhørsretten i den rettskrets forbudet gjelder, kan på begjæring av den domfelte eller av påtalemyndigheten endre eller oppheve forbudet.

Forbud som åpenbart ikke lenger er nødvendig, kan oppheves av statsadvokaten.

§ 65. Varigheten mv av rettighetstap

Rettighetstap etter § 62 første ledd første punktum gjelder for alltid. Annet rettighetstap idømmes for en bestemt tid opptil 5 år, eller i særlige tilfeller på ubestemt tid.

Rettighetstap idømt på ubestemt tid kan etter 5 år prøves på ny av forhørsretten, som avgjør saken ved kjennelse. Begjæring om opphør fremsettes av den domfelte for påtalemyndigheten, som forbereder saken for retten. Opprettholdes rettighetstapet, kan ikke saken prøves på ny før etter 2 år.

En fradømt rettighet tapes fra den dag dommen er endelig.

Fristen for rettighetstap løper ikke i den tid den domfelte soner frihetsstraff som er fastsatt i samme dom, eller unndrar seg fullbyrdingen av slik straff.

Kapittel 10. Forvaring

§ 66. Vilkår for å idømme forvaring

Når en tidsbestemt fengselsstraff ikke anses tilstrekkelig til å verne samfunnet, kan forvaring i anstalt under fengselsvesenet idømmes i stedet for fengselsstraff når vilkårene i nr 1, 2 eller 3 er oppfylt:

1. Lovbryteren finnes nå skyldig i å ha begått eller gjort forsøk på
 - a) alvorlig forbrytelse innenfor gruppene voldsforbrytelse, sedelighetsforbrytelse, frihetsberøvelse eller ildspåsettelse, eller
 - b) annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgoder for fare, og har tidligere begått eller gjort forsøk på forbrytelse som nevnt, og det må antas å være en nærliggende fare for at lovbryteren påny vil begå en slik forbrytelse.
2. Lovbryteren finnes nå skyldig i en mindre alvorlig forbrytelse av samme art som nevnt i nr 1 (a) eller (b), og har tidligere begått eller gjort forsøk på forbrytelse som der nevnt, og det må antas å være en nær sammenheng mellom den tidligere og nå begåtte forbrytelse, og faren for tilbakefall til ny forbrytelse som nevnt i nr 1 (a) eller (b) må antas å være særlig nærliggende.
3. Lovbryteren finnes nå skyldig enten i flere forbrytelser som nevnt i nr 1 (a) eller (b) begått

ved flere handlinger, eller i én slik forbrytelse bedømt som et fortsatt straffbart forhold, og det må antas å være en nærliggende fare for at lovbryteren påny vil begå en forbrytelse som nevnt i nr 1 (a) eller (b).

§ 67. Personundersøkelse

Før dom på forvaring avsies, skal det foretas personundersøkelse av siktede.

§ 68. Forvaringens varighet

I dom på forvaring fastsettes en tidsramme som vanligvis ikke bør overstige 10 år og ikke kan overstige 15 år. Etter krav fra påtalemyndigheten kan retten likevel ved dom forlenge den fastsatte rammen med inntil 2 år om gangen. Sak om forlengelse reises ved herreds- eller byrett senest 3 måneder før forvaringstidens utløp.

Det kan også fastsettes en minstetid for forvaringen som ikke må overstige 5 år.

Tidligere idømt fengselsstraff faller bort når forvaring idømmes.

§ 69. Prøveløslatelse

Løslatelse før forvaringstidens utløp skjer på prøve med en prøvetid fra 1 til 3 år.

Når domfelte eller fengselsmyndighetene krever løslatelse på prøve, fremmer påtalemyndigheten saken for herreds- eller byrett som avgjør denne ved dom.

Behandlingen av en sak om prøveløslatelse skal påskyndes.

Når påtalemyndigheten samtykker i prøveløslatelse, kan slik løslatelse besluttet av fengselsmyndighetene.

Domfelte kan ikke kreve prøveløslatelse før 1 år etter at forvaringsdommen eller dom som nekter prøveløslatelse, er endelig.

§ 70. Vilkår ved prøveløslatelse

Ved prøveløslatelse av retten kan det settes vilkår som ved betinget dom, jf §§ 47, 48 og 49. Ved prøveløslatelse av fengselsmyndighetene kan det settes vilkår som nevnt i §§ 47, 48 første ledd og 49. Den domfelte og tilsynsmyndigheten skal på forhånd få adgang til å uttale seg om vilkårene i svar med reglene i § 46 tredje ledd. Om endring av fastsatte vilkår og forlengelse av prøvetid gjelder reglene i § 50 første ledd tilsvarende.

§ 71. Vilkårsbrudd

Dersom den løslatte i prøvetiden alvorlig eller gjentatt bryter fastsatte vilkår, kan påtalemyndigheten bringe spørsmålet om gjeninnsettelse i forvaring inn for herreds- eller byrett. Dom på gjeninnsettelse må være avsagt innen 3 måneder etter utløpet av prøvetiden. Har den løslatte stått under tilsyn, skal tilsynsmyndigheten uttale seg før det blir avsagt dom. Istedenfor å bestemme gjeninnsettelse, kan retten i dommen sette ny prøvetid og nye vilkår om den ser det som mest hensiktsmessig.

§ 72. Forskrifter

Kongen kan gi forskrifter om gjennomføringen av forvaring.

Kapittel 11. Overføring til tvungent psykisk helsevern

§ 73. Vilkår for overføring til tvungent psykisk helsevern

Når det anses nødvendig for å verne samfunnet, kan en lovbryster som fritas for straff etter § 38 første ledd eller § 39 første ledd, ved dom overføres til tvungent psykisk helsevern, jf lov om psykisk helsevern kapittel IVa, når vilkårene i nr 1 eller 2 er oppfylt:

1. Lovbryteren har begått eller gjort forsøk på
 - a) alvorlig forbrytelse innenfor gruppene voldsforbrytelse, sedelighetsforbrytelse, frihetsberøvelse eller ildspåsettelse, eller
 - b) annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, ellerkunne utsette disse rettsgoder for fare, og det må antas å være en nærliggende fare for at lovbrysterer påny vil begå en alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet. Ved farevurderingen legges vekt på den begåtte forbrytelse, sammenholdt særlig med lovbrysterens atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne.
2. Lovbryteren har begått eller gjort forsøk på mindre alvorlig forbrytelse av samme art som nevnt i nr 1, og har tidligere begått eller gjort forsøk på forbrytelse som der nevnt, og det må antas å være en nær sammenheng mellom den tidligere og nå begåtte forbrytelse, og faren for tilbakefall til ny alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet, må antas å være særlig nærliggende.

§ 74. Tvungen omsorg i helsevern for psykisk utviklingshemmede

På samme vilkår som nevnt i § 73 nr 1 eller 2, kan den som er fritatt for straff etter § 38 annet ledd eller § 39 annet ledd dømmes til tvungen omsorg i helsevern for psykisk utviklingshemmede.

Ved slik dom får bestemmelsene i lov om psykisk helsevern kapittel IVa anvendelse så langt de passer.

§ 75. Opphør av reaksjonen

Tvungent helsevern etter §§ 73 og 74 kan bare opprettholdes når vilkåret om gjentakelsesfare i § 73 nr 1 eller 2 fortsatt er oppfylt.

Domfelte, dennes nærmeste etter lov om psykisk helsevern § 21, eller den faglig ansvarlige ved den institusjon som har behandlingsansvar for domfelte, kan kreve opphør av reaksjonen. Påtalemyndigheten fremmer saken for herreds- eller byrett som avgjør denne ved dom. Behandlingen av saken skal påskyndes.

Opphør av reaksjonen kan ikke kreves før 1 år etter at overføringsdommen eller dom som nekter opphør, er endelig.

Påtalemyndigheten kan til enhver tid beslutte opphør av reaksjonen. Senest 3 år etter siste rettskraftige dom skal påtalemyndigheten enten beslutte opphør av reaksjonen eller bringe saken inn for herreds- eller byrett, som avgjør om reaksjonen skal opprettholdes.

Kapittel 12. Inndragning

§ 76. Inndragning av vinning

Vinning oppnådd ved en straffbar handling kan helt eller delvis inndras hos den vinningen er tilfalt direkte ved handlingen, også når vedkommende er en annen enn lovbrysteren. Kan størrelsen av vinningen ikke godtgjøres, fastsetter retten beløpet skjønnsmessig.

§ 77. Inndragning av ting

Ting som er frembrakt ved eller har vært gjenstand for en straffbar handling, kan inndras. Det samme gjelder ting som har vært brukt eller har vært bestemt til å brukes ved en straffbar handling. Som ting regnes også rettigheter og fordringer.

Istedenfor tingen kan det inndras et beløp som svarer til dens verdi eller en del av verdien. Det kan

bestemmes i dommen at tingen hefter til sikkerhet for inndragningsbeløpet.

Istedenfor å inndra tingen kan retten påby tiltak for å forebygge at tingen blir brukt til nye lovbrudd.

Ved avgjørelsen av om inndragning skal foretas, og hvilket omfang inndragningen skal ha, legges det særlig vekt på om inndragning er påkrevd av hensyn til en effektiv håndhevelse av straffebudet, på hvilke andre reaksjoner som ilegges, og på de konsekvenser inndragningen vil få for den kravet blir rettet mot. Det skal også legges vekt på om formålet med inndragning kan oppnås ved tiltak som nevnt i tredje ledd.

§ 78. Inndragning av trykt skrift

Et trykt skrift med straffbart innhold kan inndras uten hensyn til om noen kan straffes for skriftet.

Dommen skal angi de deler av skriftet som begrunner inndragningen. Den som må tale inndragning kan, mot å dekke utgiftene, kreve skriftet tilbakelevert etter at ulovlige deler er fjernet.

De foregående ledd får ikke anvendelse på eksemplar som ikke er tilgjengelig for allmennheten, og som ikke vil bli videre utbredt.

§ 79. Inndragning som forebygging

Selv om vilkårene etter §§ 76–78 ikke foreligger, kan det foretas inndragning av en ting når

1. det på grunn av tingens art og forholdene for øvrig er særlig fare for at den vil bli brukt ved eller gjort til gjenstand for en straffbar handling, eller
2. tingen er egnet til bruk ved legemskrenkelser (skytevåpen, kniver, slagvåpen o l), og finnes under omstendigheter som gir grunn til å anta at det er fare for slik bruk.

Inndragning etter første ledd kan foretas uansett hvem som eier, og uansett om straffansvar kan gjøres gjeldende mot noen. § 77 tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 80. Hvem inndragning kan skje hos

Inndragning etter § 77 kan foretas hos den skyldige eller i særlige tilfeller hos den det er handlet på vegne av.

Inndragning av ting som nevnt i § 77 første ledd annet punktum eller av beløp som helt eller delvis svarer til dens verdi, kan også foretas hos en eier som har forstått eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling.

Skjer inndragning hos flere med grunnlag i samme straffbare handling, kan samlet inndragningsbeløp ikke overstige tingens verdi.

Inndragning etter §§ 76 eller 77 kan foretas selv om lovbrøyten ikke straffes på grunn av bestemmelsene i §§ 37–39.

§ 81. Forholdet til rettighetshavere

Rettighet som er rettsgyldig sikret i ting som inndras, faller bort i den utstrekning det bestemmes i dommen overfor en rettighetshaver som selv er skyldig i den straffbare handling, eller som den skyldige har handlet på vegne av. § 80 siste ledd gjelder tilsvarende.

Slik bestemmelse kan også treffes overfor en rettighetshaver som da rettigheten ble stiftet, forsto eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling.

§ 82. Forholdet til erververe

Er vinningen eller tingen etter handlingstidspunktet overdratt fra noen som det kan foretas inndragning hos, kan det overdratte eller dets verdi inndras hos mottakeren dersom overdragelsen har skjedd som gave, eller mottakeren forsto eller burde ha forstått sammenhengen mellom den straffbare handling og det vedkommende har fått overdratt.

Tilsvarende gjelder for rettighet som etter handlingstidspunktet er stiftet i tingen av noen som det kan foretas inndragning hos.

§ 83. Inndragning når eieren er ukjent eller ikke har kjent oppholdssted i Norge

Kreves en beslaglagt ting inndratt og eieren ikke har kjent oppholdssted i Norge, kan inndragning foretas i sak mot lovbrøyten eller den som var besitter ved beslaget, såfremt dette finnes rimelig. Det samme gjelder når det kreves inndragning av verdien av ting som er beslaglagt, eller som mot sikkerhetsstillelse er fritatt for beslag. Eieren skal så vidt mulig gis varsel om saken.

Har ikke lovovertræderen eller besitteren kjent oppholdssted i Norge, kan forhørsretten beslutte inndragning under tilsvarende forhold som nevnt i første ledd uten at noen er gjort til saksøkt.

Er verken eier, lovovertræder eller besitter kjent, kan påtalemyndigheten beslutte inndragning. Eieren kan kreve saken forelagt for retten innen 6 måneder etter at vedtak om inndragning er fattet.

Disse regler gjelder tilsvarende ved inndragning av rettigheter etter §§ 81 og 82 annet ledd.

§ 84. Hvem inndragning skjer til fordel for

Inndragning skjer til fordel for staten når ikke annet er bestemt

I dommen eller ved kjennelse av forhørsretten der inndragningssaken er avgjort, kan det bestemmes at det inndratte skal anvendes til dekning av erstatningskrav fra den skadelidte.

Når vinning er inndratt etter § 76 og den domfelte eller en ansvarlig for skaden etter pådømmelsen har betalt erstatning til den skadelidte, skal forhørsretten nedsette inndragningsbeløpet tilsvarende.

Avgjørelse etter de foregående ledd må treffes senest 2 år etter at inndragningsgrunnlaget ble rettskraftig.

Kapittel 13. Fellesregler om reaksjonsfastsettingen

§ 85. Nedsettelse under minstestrafen eller til en mildere straffart

Straffen kan settes under minstestrafen i straffebudet eller til en mildere straffart når lovbryteren

1. på handlingstidspunktet var i en tilstand som nevnt i § 39 uten at dette har ført til straffritak. Handlet lovbryteren under en sterk bevissthetsforstyrrelse som var en følge av selvforstyldt rus, kan straffen bare settes ned når særlige omstendigheter taler for det,
2. har vært i uaktsom rettsvillfarelse,
3. har overskredet grensene for nødrett, nødverge eller lovlig selvtekt etter §§ 25, 26 og 27,
4. dømmes for forsøk,
5. har medvirket på grunn av avhengighet av en annen deltaker, eller medvirkningen var av liten betydning,
6. har handlet i berettiget harme, under tvang eller under overhengende fare,
7. frivillig i vesentlig grad har forebyggt eller gjenopprettet skaden, eller frivillig har meldt seg og avlagt tilståelse,
8. på handlingstidspunktet var under 18 år.

Når det ellers foreligger særdeles formildende omstendigheter, kan straffen nedsettes som nevnt i første ledd.

§ 86. Straffritak

Ved overskridelse av grensene for nødrett, nødverge og lovlig selvtekt kan det i særlige tilfeller fri-

finnes. Det kan også frifinnes ved medvirkning som nevnt i § 85 første ledd nr 5 og ved opptreden som nevnt i § 85 første ledd nr 7, når straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter, og ved forseelser.

Når helt særlige omstendigheter tilsier at det fritas for straff, kan det også i andre tilfeller frifinnes.

§ 87. Fellesstraff ved flere lovbrudd

Har noen ved én eller flere handlinger begått flere lovbrudd, idømmes en felles straff. Idømmes felles fengselsstraff, kan den overstige lengstestrafen i det strengeste straffebudet med opptil det halve. Fellesstraffen kan likevel ikke være lengre enn summen av lengstestraffene eller overstige 20 år. Dersom noen av lovbruddene skal føre til fengsel, andre til bot, kan retten idømme en felles fengselsstraff, eller fengselsstraff og bot.

Første ledd gjelder tilsvarende ved idømmelse av en felles straff på samfunnstjeneste. Skal samfunnstjeneste idømmes sammen med ubetinget fengselsstraff, skal det ved utmålingen av samfunnstjenesten tas hensyn til den ubetingede fengselsstraffen.

§ 88. Etterskuddsdom

Ved domfellelse for forhold begått før dommen i en annen sak avsies det tilleggsdom for disse forholdene dersom alle forholdene kunne vært pådømt samtidig. Regelen i § 43 om korteste fengselsstraff gjelder ikke.

Ved straffutmålingen gjelder reglene i § 87 tilsvarende. Det skal tas hensyn til hva en passende straff ville vært ved samtidig pådømmelse, og den samlede straffen må ikke være strengere enn om samtlige forhold hadde vært pådømt samtidig.

Ved domfellelse for forhold begått dels før og dels etter dommen i en annen sak avsies det i alminnelighet fellesdom for alle forholdene. Annet ledd annet punktum gjelder tilsvarende for de forhold som er begått forut for dommen.

Når det er grunn til det, kan det også ellers avsies fellesdom. Reglene i annet ledd gjelder tilsvarende.

Avsies det fellesdom som omfatter en tidligere dom på fengselsstraff som er helt eller delvis sonet, gis det fradrag for utholdt straff. Fradrag fastsettes i dommen med så mange dager som svarer til det antall hele døgn som er sonet. Det gis én dags fradrag for del av et døgn.

Det skal fremgå av dommen om den er en tilleggsdom eller en fellesdom.

§ 89. Varetektsfradrag

Den tid den siktede har vært berøvet friheten i anledning av saken, kommer til fradrag i straffen. Dette gjelder også frihetsberøvelse i utlandet eller i anledning av forhold den siktede frifinnes for, eller som er henlagt.

I særlige tilfeller kan det også gis fradrag for frihetsberøvelse i anledning av en annen sak som er blitt henlagt, eller som har endt med frifinnelse eller dom som var mildere enn den forutgående frihetsberøvelse.

§ 90. Beregning av varetektsfradrag

Varetektsfradrag fastsettes i dommen og gis for så mange dager som svarer til det antall hele døgn frihetsberøvelsen har vart, regnet fra pågripelsestidspunktet. Det gis én dags fradrag for del av et døgn. Selv om frihetsberøvelsen har vart noe kortere enn den fastsatte straff, kan straffen anses utholdt i sin helhet.

Utsetter retten fastsetting av straff, jf § 45 første ledd, skal det i dommen gjøres anmerkning om hvorvidt den siktede har vært undergitt frihetsberøvelse i anledning av saken, og om frihetsberøvelsens lengde.

Idømmes det delvis betinget fengselsstraff, jf § 45 annet ledd, gis det fradrag i den ubetingede del.

Idømmes det fengsel og bot, gis fradrag i fengselsstraffen.

Ilegges det bot, gis det skjønnsmessig fradrag i den. Dersom den siktede ikke anses å ha fått fullt fradrag for den tid frihetsberøvelsen har vart, gjøres det anmerkning om hvor mange dager som har kommet til fradrag.

Er samfunnstjeneste idømt, skal fradraget gjøres i den subsidiære fengselsstraffen, samtidig som antallet samfunnstjenestetimer og gjennomføringstiden reduseres forholdsmessig. Er samfunnstjenesten idømt sammen med ubetinget fengselsstraff, skal fradraget gjøres i fengselsstraffen.

Fradrag for frihetsberøvelse utholdt etter at endelig dom er avsagt, gis i samsvar med reglene i straffeprosessloven § 460.

§ 91. Vilkår for skjerpet straff ved gjentakelse

Bestemmelsene om skjerpet straff ved gjentakelse kan bare anvendes når den nye straffbare handlingen er begått etter at straff for en tidligere begått handling er helt eller delvis fullbyrdet. Slik

straffskjerping kan likevel ikke skje når den nye handlingen er

1. en forbrytelse som er begått mer enn 6 år etter avsluttet fullbyrding av straffen for den tidligere begåtte handlingen, eller
2. en forseelse som er begått mer enn 2 år etter avsluttet fullbyrding av straffen for den tidligere begåtte handlingen.

Bestemmelsene om skjerpet straff ved gjentakelse kan ikke anvendes overfor den som var under 18 år da den tidligere straffbare handlingen ble begått.

Retten kan la tidligere idømt straff i utlandet få samme skjerpende virkning som straff idømt her i landet.

Fjerde del. Påtalereglene

Kapittel 14. Påtalen

§ 92. Offentlig påtale

Den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov.

§ 93. Den fornærmede

Rett til å kreve påtale som fornærmet har den som er rammet i en interesse straffebudet tar sikte på å beskytte, eller som på annen måte er direkte krenket ved den straffbare handling.

§ 94. Påtalekrav ved lovlige stedfortredere

Er den fornærmede under 16 år, kan en som har foreldreansvaret kreve påtale. Har ingen foreldreansvaret, kan vergen kreve påtale.

Er det grunn til å anta at den fornærmede er i en tilstand som nevnt i § 38 eller § 39 første ledd, kan også verge, ektefelle, samboer, foreldre eller myndige barn kreve påtale. Den fornærmede skal så vidt mulig gis adgang til å uttale seg om et slikt krav.

Er den fornærmede død, kan ektefelle, samboer, slektninger i direkte linje, søsken og arvinger kreve påtale hvis ikke den fornærmede har frafalt retten til å kreve handlingen påtalt.

Er det ingen påtaleberettiget etter reglene foran, eller fremsettes det ikke krav om påtale i en sak hvor det foreligger interessekonflikt mellom den påtaleberettigede og den fornærmede, kan fylkesmannen kreve påtale.

§ 95. Påtalekrav når selskaper o l er fornærmet

Er den fornærmede et selskap, en forening eller en stiftelse, kan styret kreve påtale. Styret kan gi et styremedlem, den daglige leder eller den som er meddelt prokura, fullmakt til å kreve påtale av en begått straffbar handling eller av fremtidige straffbare handlinger av nærmere angitt slag. I ansvarlige selskaper og kommandittselskaper som ikke har styre, kan selskapsmøtet gi fullmakt som nevnt i forrige punktum til den daglige leder, til den som er meddelt prokura, eller til et medlem av selskapsmøtet.

Er den fornærmede en enkeltperson som driver ervervsvirksomhet, kan den daglige leder eller den som er meddelt prokura, gis fullmakt som nevnt i første ledd for straffbar handling som har tilknytning til virksomheten.

Driver den fornærmede som nevnt i første eller annet ledd virksomhet utenfor hovedsetet, kan fullmakt for denne del av virksomheten gis også til den stedlige leder eller til et medlem av avdelingsstyret.

§ 96. Påtalekrav når staten er fornærmet

For staten kan departementet kreve påtale.

Departementet kan gi fullmakt til å kreve påtale til et annet offentlig organ eller til en tjenestemann ved krenkelse av verdier eller interesser som vedkommende forvalter eller fører tilsyn med.

Rammes verdier eller interesser som varetas av en statlig bedrift eller en annen selvstendig statlig virksomhet med eget styre, gjelder § 95 første og tredje ledd tilsvarende.

Departementet kan gi bestemmelser om adgangen til å gi fullmakt og om utøving av retten til å kreve påtale etter denne paragraf og kan i tvilstilfelle avgjøre hvem som har slik rett.

§ 97. Påtalekrav når fylkeskommune eller kommune er fornærmet

For fylkeskommunen kan fylkestinget kreve påtale. For kommunen kan kommunestyret kreve påtale.

Fylkestinget kan gi fullmakt til å kreve påtale til fylkesutvalg, fylkesordfører eller fylkesrådmann, til utvalg opprettet i medhold av lov 16 juni 1961 nr 1 om fylkeskommuner og til leder for forvaltningsgren i fylkeskommunen ved krenkelse av verdier

eller interesser som vedkommende organ eller person forvalter eller fører tilsyn med.

Kommunestyret kan gi fullmakt til formannskap, ordfører, rådmann eller kontorsjef, til utvalg opprettet i medhold av lov 12 november 1954 nr 1 om styret i kommunene og til leder for forvaltningsgren i kommunen ved krenkelse av verdier eller interesser som vedkommende organ eller person forvalter eller fører tilsyn med.

Rammes verdier eller interesser som varetas av en kommunal eller fylkeskommunal bedrift eller en annen selvstendig kommunal eller fylkeskommunal virksomhet med eget styre, gjelder § 95 første og tredje ledd tilsvarende.

§ 98. Annen fullmakt til å kreve påtale

Andre fornærmede enn nevnt i §§ 95 til 97 kan gi en myndig person skriftlig fullmakt til å kreve påtale av begått straffbar handling eller av fremtidige straffbare handlinger av nærmere angitt slag.

§ 99. Fristen for å kreve påtale

Påtale må kreves innen 6 måneder fra den berettigede fikk kunnskap om den straffbare handling og om hvem som har foretatt den. Ved krav om mortifikasjon er den tilsvarende frist 3 år.

Domstolsloven § 146 gjelder tilsvarende.

§ 100. Begrensning i påtalekravet

Har flere samvirket i et straffbart forhold, må kravet omfatte alle. Kravet kan likevel begrenses til person som anses for å være opphav til det straffbare forhold.

§ 101. Tilbakekall av påtalekrav

Krav om påtale kan ikke tas tilbake etter at påtale er reist eller forelegg er oversendt retten for pådømmelse etter straffeprosessloven § 268. Det samme gjelder når saken er oversendt forhørsretten for pådømmelse etter reglene i straffeprosessloven § 248. Domstolsloven § 146 gjelder tilsvarende.

Begjæringen kan likevel tas tilbake inntil saken er tatt opp til doms, når det gjelder en straffbar handling begått mot noen av siktedes nærmeste.

Den som har tilbakekalt krav om påtale, kan ikke senere fremsette ny begjæring.

Femte del. Opphør og bortfall av straff og strafferettslige reaksjoner

Kapittel 15. Foreldelse mv

§ 102. Opphør av straffansvar ved foreldelse

En handling kan ikke lenger straffes når foreldelse er inntrådt etter reglene i §§ 103–108.

§ 103. Foreldelsesfristen for straffansvar

Fristen for foreldelse er

1. 2 år når høyeste lovbestemte straff er bøter eller fengsel inntil 1 år,
2. 5 år når høyeste lovbestemte straff er fengsel inntil 4 år,
3. 10 år når høyeste lovbestemte straff er fengsel inntil 10 år,
4. 15 år når høyeste lovbestemte straff er fengsel inntil 15 år,
5. 25 år når høyeste lovbestemte straff er fengsel inntil 21 år.

Ved beregning av fristen er det uten betydning at en annen straff kan idømmes ved siden av bøter eller fengselsstraff.

§ 104. Foreldelsesfristen der flere lovbrudd er begått i samme handling

Har noen i samme handling begått flere lovovertridelser, som etter § 103 skulle foreldes til forskjellig tid, gjelder den lengste foreldelsesfristen for alle lovovertridelsene.

§ 105. Foreldelse av straffansvar for foretak

Fristen for foreldelse av straffansvaret for foretak beregnes ut fra strafferammen for enkeltpersoner i det straffebudet som er overtrådt.

Avbrytes fristen overfor noen som har handlet på vegne av et foretak, gjelder avbrytelsen også overfor foretaket.

§ 106. Utgangspunktet for foreldelsesfristen etter § 103

Fristen for foreldelse av straffansvar regnes fra den dagen det straffbare forholdet er opphørt.

Når straffbarheten avhenger eller påvirkes av en inntrådt virkning, regnes fristen først fra den dagen virkningen er inntrådt.

Er den straffbare handlingen forøvd på norsk skip utenfor riket, regnes fristen fra den dagen skipet kom til norsk havn. Utgangspunktet for fristen

kan etter denne bestemmelsen ikke forskyves med mer enn ett år.

§ 107. Avbrytelse av foreldelsesfristen etter § 103

Fristen etter § 103 avbrytes ved at den mistenkte får stilling som siktet, jf straffeprosessloven § 82. Skjer siktelsen ved utenrettslig erklæring eller ved utferdigelse av forelegg, avbrytes fristen når den siktede meddeles siktelsen. For slik meddelelse gjelder regelen i domstolsloven § 146 annet ledd tilsvarende.

Fristen løper videre selv om den er avbrutt etter reglene i første ledd, men foreldelse inntreffer ikke så lenge forfølgningen pågår, jf tredje ledd.

Fristavbrytelsen taper sin virkning dersom forfølgningen innstilles uten at beslutningen omgjøres av overordnet påtalemyndighet innen fristen i straffeprosessloven § 75 annet ledd. Det samme gjelder dersom forfølgningen blir stanset på ubestemt tid. Er forfølgningen stanset på grunn av at den siktede har unndratt seg forfølgningen, regnes forfølgningstiden ikke med ved beregningen av om foreldelse er inntrådt.

§ 108. Absolutt foreldelsesfrist

Avbrytelse av foreldelsesfristen etter § 107 taper sin virkning dersom ikke påtalemyndigheten i løpet av en frist som svarer til den foreldelsesfristen som ellers gjelder for forholdet, sender saken til forhørsretten for pådømmelse, tar ut tiltalebeslutning eller utsteder forelegg i saken. Regelen i domstolsloven § 146 annet ledd gjelder tilsvarende.

Er forfølgningen stanset på grunn av at den siktede har unndratt seg den, gjelder § 107 tredje ledd siste punktum tilsvarende.

§ 109. Forbrytelser som ikke foreldes

Straffansvaret for disse forbrytelsene foreldes ikke:

1. Alvorlige brudd på Genèvekonvensjonene av 12 august 1949 til beskyttelse av krigens ofre, og første tilleggsprotokoll av 8 juni 1977, slik disse brudd er beskrevet i artikkel 50 i konvensjonen om forbedring av såredes og sykes kår i de væpnede styrker i felten, artikkel 51 i konvensjonen om forbedring av såredes, sykes og skipbrudnes kår i de væpnede styrker til sjøs, artikkel 130 i konvensjonen om behandling av krigsfanger,

artikkel 147 i konvensjonen om beskyttelse av sivile i krigstid,
artikkel 85 i første tilleggsprotokoll.

2. Folkemord, og medvirkning til folkemord, jf artikkel II og III bokstav a og e i FN-konvensjonen av 9 desember 1948 om forhindring og avstraffelse av forbrytelsen folkemord.

§ 110. Foreldelsesfristen for inndragningsansvar

For inndragning gjelder de foreldelsesfristene som er fastsatt i § 103, men slik at fristen ikke skal være kortere enn 5 år. For inndragning av vinning skal fristen ikke være kortere enn 10 år.

§ 111. Foreldelsesfristen for idømt frihetsstraff og samfunnstjeneste

Idømt fengselsstraff faller bort ved foreldelse etter følgende frister:

1. 5 år for fengsel inntil 1 år,
2. 10 år for fengsel i mer enn 1 år, men høyst 4 år,
3. 15 år for fengsel i mer enn 4 år, men høyst 8 år,
4. 20 år for fengsel i mer enn 8 år, men høyst 20 år,
5. 30 år for fengsel i mer enn 20 år.

For idømt forvaring beregnes foreldelsesfristen på grunnlag av den fastsatte lengstetid som forvaringen ikke må overstige, jf § 68.

For idømt samfunnstjeneste beregnes fristen på grunnlag av den subsidiære fengselsstraffen som er fastsatt, jf § 53.

Er fullbyrding av fengselsstraff delvis utsatt i medhold av § 45 annet ledd, regnes fristen særskilt for den betingede og den ubetingede del av straffen.

Ved løslatelse på prøve beregnes foreldelsesfristen for reststraffen på grunnlag av den gjenstående straffetid. Tilsvarende gjelder i tilfeller hvor fullbyrdingen avbrytes på annen måte, og ved avbrutt samfunnstjeneste.

§ 112. Utgangspunktet for foreldelsesfristen etter § 111

Foreldelsesfristen for idømt frihetsstraff regnes fra den dagen dommen er endelig.

Kan fullbyrding ikke settes i verk fordi den domfelte utholder en annen frihetsstraff, løper ingen foreldelse i dette tidsrommet.

Er det truffet bestemmelse om gjeninnsetting på reststraff etter en prøveløslatelse, regnes foreldelsesfristen for reststraffen fra den dagen avgjørelsen om gjeninnsetting er endelig. Avbrytes fullbyrdingen på annen måte enn ved prøveløslatelse, regnes fristen fra avbrytelsen.

Foreldelsesfristen for idømt samfunnstjeneste regnes fra den dagen dommen er endelig. Tredje ledd annet punktum gjelder tilsvarende ved brudd på samfunnstjeneste.

Er det ved betinget dom eller benådning gitt utsettelse med fullbyrding av straffen, løper det ingen foreldelse i prøvetiden.

§ 113. Avbrytelse av foreldelsesfristen etter § 111

Fristen etter § 111 avbrytes ved at fullbyrding av straffen blir påbegynt, eller ved at den domfelte blir pågrepet for å sikre fullbyrdingen.

§ 114. Straff som ikke foreldes

Idømt straff for de forbrytelsene som er nevnt i § 109, foreldes ikke.

§ 115. Foreldelse av ilagt bøtestraff

Ilagt bot foreldes etter 5 år etter at avgjørelsen ble endelig.

Foreldelse av bøtestraff er uten betydning for utleggspant eller annen sikkerhet som er stiftet innen fristens utløp.

Subsidiær fengselsstraff idømt etter § 61 faller bort hvis ikke fullbyrding av straffen er påbegynt innen 3 år etter at dommen er endelig.

§ 116. Foreldelse av ilagt inndragning

Ilagt inndragning faller bort etter 5 år, men inndragning av vinning først etter 10 år.

Regelen i § 115 annet ledd gjelder tilsvarende for ilagt inndragning.

§ 117. Bortfall av straff og inndragningsansvar ved den skyldiges død

Adgangen til å fullbyrde straff faller bort ved den skyldiges død.

Inndragningsansvar faller bort ved den ansvarliges død. Sak om inndragning av vinning kan likevel fremmes.

Ilagt inndragning kan fullbyrdes etter den ansvarliges død dersom det blir besluttet ved kjennelse av den rett som har pådømt saken i første instans, eller av forhørsretten når inndragningen er vedtatt ved forelegg. Dette gjelder likevel bare for ting eller beløp som utgjør vinning eller som svarer til slik vinning. Retten kan beslutte inndragning av et beløp istedenfor en ting.

§ 118. Mortifikasjon

Sak om mortifikasjon kan ikke reises etter at den som har fremsatt ytringen er død.

Dør saksøkte etter at sak er reist, kan saken fortsette dersom

1. saksøkeren krever det, og
2. retten finner saken godt nok opplyst til å kunne avsi dom.

Endring i almindelig borgerlig straffelov 22 mai 1902 nr 10

Ny § 97 d skal lyde:

Det som i dette kapittel er foreskrevet for krigstid, gjelder også når den væpnede makt eller en del av den er besluttet satt på krigsfot.

Endringer i lov 22 mai 1981 nr 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

1) § 5 annet ledd skal lyde:

Ved herreds- eller byretten som forhørsrett foretas rettslig avhør og andre enkeltstående retts-handlinger, slik pådømmelse som nevnt i § 248, og *dessuten pådømmelse i sak om subsidiær fengselsstraff etter straffeloven § 61 første ledd.*

2) Ny § 43 a skal lyde:

Når en betinget dom blir lest opp eller forkynt for den domfelte, skal vedkommende gjøres kjent med

1. *hva det betyr at dommen er gjort betinget*
2. *hva vilkårene går ut på og følgene av at de brytes,*
3. *betydningen av en dom på erstatning eller andre krav som nevnt i denne lovs kapittel 29.*

Dommeren kan også gi advarsel og formaning, eventuelt i et særskilt rettsmøte.

Er tilsyn satt som vilkår for dommen, og tilsynsmyndigheten ikke var til stede da dommen ble avsagt, skal den straks underrettes om dommen.

3) § 64 skal lyde:

Kongen i statsråd avgjør spørsmålet om *påtale* ved straffbare handlinger i tjenesten av embetsmenn og andre tjenestemenn tilsatt av Kongen. Riksadvokaten kan likevel beslutte at forfølgningen i en slik sak skal innstilles på grunn av bevisets stilling eller fordi straff ikke kan anvendes på forholdet.

Kongen i statsråd avgjør dessuten spørsmålet om å unnlate *påtale* etter § 69 ved:

1. forbrytelser som kan straffes med fengsel inntil 21 år,
2. forbrytelser mot straffeloven kap 8, 9 eller 10.

4) § 65 skal lyde:

Hvis ikke Kongen i statsråd skal gjøre vedtaket, avgjør riksadvokaten spørsmålet om påtale ved:

1. forbrytelser som kan straffes med fengsel inntil 21 år,
2. forbrytelser mot straffeloven kap 8, 9 eller 10 eller §§ 135, 140, 142 og 144,
3. forbrytelser ved trykt skrift eller i kringkastings-sending, unntatt forbrytelser mot straffeloven § 211.

5) § 66 skal lyde:

Statsadvokaten avgjør spørsmålet om *påtale* i saker om forbrytelser når det ikke hører under Kongen i statsråd eller riksadvokaten.

6) § 67 skal lyde:

Politiet kan etterforske og reise siktelse i alle saker, herunder begjære rettens avgjørelse om bruk av tvangsmidler etter kap. 14–17 og påkjære slike avgjørelser.

Politiet avgjør spørsmålet om *påtale* i saker om forseelser.

Etter nærmere regler som Kongen gir, kan politiet utferdige forelegg i saker om forbrytelser som etter loven ikke kan medføre straff av fengsel i mer enn ett år.

Politiet kan beslutte at saker om forbrytelser skal overføres til megling i konfliktråd når ikke spørsmålet om tiltale hører under Kongen i statsråd eller riksadvokaten.

Overvåkingssjefen har den myndighet som er nevnt i første ledd i de saker Kongen bestemmer.

Politiet kan reise sak om subsidiær fengselsstraff etter straffeloven § 61 første ledd.

Politiet kan beslutte inndragning etter § 214 a, straffeloven § 83 tredje og fjerde ledd og legemiddelloven § 45 tredje ledd.

Politiet kan henlegge en sak av mindre alvorlig karakter når manglende etterforskningskapasitet gjør dette helt nødvendig og gjerningspersonen ikke er kjent.

Bagatellmessige saker kan avgjøres av politiet ved en advarsel på stedet når dette finnes rimelig.

(Siste ledd beholdes uendret.)

7) § 68 skal lyde:

Den myndighet som har besluttet *påtale*, gjør vedtak om anke eller begjæring om fornyet behandling. I saker som nevnt i § 64 første ledd, treffes vedtaket likevel av riksadvokaten. Er *påtale* reist av politiet, tar politimesteren avgjørelsen.

8) § 69 skal lyde:

Istedenfor å reise straffesak kan påtalemyndigheten etter en samlet vurdering unnlate påtale såfremt slike særlige forhold er til stede at den finner at overveiende grunner taler for ikke å påtale handlingen.

En påtaleunntatelse kan gis som påtalefravall eller påtaleutsettelse.

Påtalefravall er uten vilkår.

Påtaleutsettelse gis på vilkår av at siktede i prøvetiden ikke gjør seg skyldig i noen ny straffbar handling. Prøvetiden er to år fra den dag det blir besluttet å utsette påtale, men ikke lenger enn foreldelsesfristen for adgangen til å reise straffesak for handlingen.

Påtaleutsettelse kan også gis på vilkår som nevnt i straffeloven §§ 47, 48 første ledd og 49. Gir siktedes forhold grunn til det, kan påtalemyndigheten i prøvetiden oppheve eller endre fastsatte vilkår og sette nye vilkår. Siktede og tilsynsmyndigheten gis adgang til å uttale seg om vilkårene i samsvar med reglene i straffeloven § 46 tredje ledd.

Sammen med påtaleutsettelse kan siktede forelegges en bot, selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet. Vedtas ikke forelegget, kan påtaleutsettelsen omgjøres.

9) § 70 skal lyde:

Påtale kan frafalles når reglene for straffutmålingen ved sammenstøt av flere straffbare handlinger medfører at ingen eller bare en ubetydelig straff ville komme til anvendelse (jf straffeloven §§ 87 og 88).

10) § 71 skal lyde:

Dersom siktede hevder at han ikke er skyldig i en straffbar handling som påtale er unnlatt for etter § 69, kan han kreve at påtalemyndigheten bringer saken inn for retten, om den ikke frafaller siktelser. Begjæringen må fremsettes innen en måned etter at siktede fikk melding om påtaleunntatelsen og adgangen til å kreve sak reist. Blir en påtaleunntatelse påklaget etter § 71 b, løper en ny frist på en måned fra siktede er underrettet om resultatet av

klagebehandlingen. Reglene i § 347 gjelder tilsvarende.

11) Ny § 71 b skal lyde:

Den som en avgjørelse av påtalemyndigheten retter seg mot, eller andre som har rettslig klageinteresse i saken, kan påklage avgjørelsen til nærmest overordnede påtalemyndighet. Dette gjelder ikke avgjørelser hvor siktedes samtykke er påkrevet, eller som kan overprøves av retten. Det kan likevel klages over en tiltale, og over forelegg som bringes inn for retten etter § 268. Kongen gir nærmere regler.

Fristen for å klage er to uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet fram til klageren. For den som ikke har mottatt underretning om vedtaket, løper fristen fra det tidspunkt vedkommende har fått eller burde ha skaffet seg kjennskap til vedtaket.

Ved klage over en tiltale eller et forelegg som bringes inn for retten etter § 268, kan retten, når særlige forhold tilsier det, utsette saken til klagen er avgjort.

12) § 74 tredje og fjerde ledd skal lyde:

Forfølgningen kan også tas opp på ny dersom vilkårene for en påtaleutsettelse brytes. Tiltale må i så fall være reist, eller begjæring om dom i forhørsrett fremsatt, innen tre måneder etter utløpet av prøvetiden. Har siktede stått under tilsyn, skal tilsynsmyndigheten før tiltale reises eller dom i forhørsrett begjæres, gis adgang til å uttale seg.

Er påtale frafalt etter § 70, kan forfølgningen også tas opp på ny dersom siktede ikke blir domfelt for den eller de straffbare handlinger som ble påtalt.

13) Ny strpl § 195 a skal lyde:

Når det er grunn til å anta at noen besitter ting som kan inndras etter strpl. § 214 a, kan vedkommende ransakes.

14) § 198 første ledd nytt pkt 4) skal lyde:

Uten beslutning som nevnt i § 197 kan politimann foreta ransaking:

4) som nevnt i § 195 a.

15) Ny strpl § 214 a skal lyde:

Beslaglagte skytevåpen, kniver, slagvåpen og andre gjenstander som er egnet til bruk ved legemskrenkelser, og som kan inndras etter straffeloven §§ 77 første ledd annet punktum eller 79 første ledd

nr 2, kan besluttet inndratt av påtalemyndigheten. Når påtalemyndigheten utferdiger forelegg, bringer forholdet inn for forhørsretten eller reiser tiltale med påstand om straff, skal inndragningskravet likevel tas med i saken.

Eieren eller besitteren av en beslaglagt ting av særlig verdi skal, såfremt det er mulig, gis skriftlig underretning om påtalemyndighetens beslutning om inndragning. Saken kan kreves forelagt for retten innen 1 måned etter at underretningen er kommet fram. Har underretning ikke vært gitt, er fristen for å kreve saken inn for retten 6 måneder fra beslaget ble foretatt. Et krav som er fremsatt etter at fristen er utløpt, kan likevel tas til følge når oversittelsen ikke bør legges den til last som har fremsatt kravet, eller når særlige omstendigheter ellers tilsier det.

16) § 248 nytt annet ledd skal lyde:

Dersom påtalen ikke er ubetinget offentlig, skal det av siktelsen fremgå at vilkårene for offentlig påtale foreligger.

(Nåværende annet ledd blir tredje ledd.)

17) § 255 nytt annet og tredje ledd skal lyde:

Påtalemyndigheten kan også utferdige forelegg på rettighetstap. Dette gjelder likevel ikke:

1. Tap av stilling eller retten til å inneha stilling,
2. Tap av retten til å utøve næringsvirksomhet, med unntak for binæring.

Rettighetstap for et lengre tidsrom enn tre år kan ikke ilegges ved forelegg.

18) § 256 første ledd nr 4 skal lyde:

Forelegget skal være undertegnet og datert og inneholde:

- 4) fastsetting av den bot og i tilfelle den inndragning som kreves, og opplysning om at påtalemyndigheten kan reise sak om subsidær fengselsstraff etter straffeloven § 61.

19) § 403 tredje ledd skal lyde:

Er beslutning om ikke å forfølge saken tatt av tjenestemann i påtalemyndigheten som ikke selv har rett til å reise tiltale, kan fornærmede kreve saken innbrakt for den påtaleberettigede innen den frist som er fastsatt i § 71 b annet ledd. Dette gjelder likevel ikke i saker hvor riksadvokaten har besluttet at forfølgningen skal innstilles etter § 64 første ledd annet punktum.

20) § 409 tredje ledd skal lyde:

Antas den fornærmede å være i en tilstand som nevnt i straffeloven §§ 38 eller 39 første ledd, eller er han død, gjelder reglene i straffeloven § 94 tilsvarende for adgangen til å reise sak på vegne av fornærmede. Er fornærmede under 18 år, kan en som har foreldreansvaret reise sak. Når ingen har foreldreansvaret, kan vergen reise sak.

21) § 455 første ledd skal lyde:

Statsadvokaten gjør vedtak om fullbyrding av dom i sak om forbrytelse. I sak avgjort ved forelegg, i sak om forseelse og om fullbyrding av idømt bøtestraff, treffes beslutningen av politiet.

22) Ny § 456 a skal lyde:

Forhørsretten fastsetter subsidær fengselsstraff etter straffeloven § 61. Avgjørelsen treffes ved dom.

Endringer i andre lover:

1) Lov 22 mai 1902 nr 13 Militær Straffelov § 1 skal lyde:

Den almindelige borgerlige Straffelovs første til femte Del finder Anvendelse paa de strafbare Handlinger, som omhandles i nærværende Lov, forsaavidt denne intet modsat bestemmer.

2) Lov 5 februar 1932 nr 1 om straff for handlinger som påtales ved riksrett § 2 skal lyde:

Forsåvidt ikke annet følger av denne lov, får bestemmelsene i den almindelige borgerlige straffelovs første til femte del anvendelse på de straffbare forhold som påtales ved Riksrett.

3) Endringer i lov 12 desember 1958 nr 7 om fengselsvesenet (fengselsloven):

§ 37 oppheves.

§ 38 skal lyde:

Ved løslating på prøve kan det settes slike vilkår som nevnt i straffeloven §§ 47, 48 første ledd og 49. Den innsatte og tilsynsmyndigheten gis adgang til å uttale seg om vilkårene i samsvar med reglene i straffeloven § 46 tredje ledd. Vilråene fastsettes for det enkelte tilfelle av den myndighet som treffer vedtaket om løslating på prøve.

§ 40 skal lyde:

Når den prøveløslattes forhold gir grunn til det, kan vilkår som er fastsatt etter § 38 oppheves eller endres i prøvetiden, og det kan settes nye vilkår. *Den prøveløslatte og tilsynsmyndigheten gis adgang til å uttale seg i samsvar med regelen i § 38 annet punktum.* Finnes det påkrevd, kan også prøvetiden forlenges innenfor de lengstetider som er nevnt i § 39.

Dersom den prøveløslatte ikke oppfyller fastsatte vilkår, gjelder straffeloven § 50 annet og tredje ledd tilsvarende. Blir det avsagt dom på fullbyrding av reststraff, kan ny løslatelse på prøve finne sted. Dette gjelder selv om minstetidene i §§ 35 og 36 ikke er oppfylt for reststraffen.

Ny § 47 a skal lyde:

Ved fullbyrding av frihetsstraff regnes 1 måned som 30 dager, i andre tilfeller som 1 kalendermåned. Med 1 dag forstås 24 timer.

4) Lov 20 juni 1964 nr 5 om legemidler med videre § 45 nytt tredje ledd skal lyde:

*Beslaglagte stoffer som er oppført på narkotikalis-
ten kan besluttet inndratt av påtalemyndigheten.
Eieren eller besitteren kan kreve saken forelagt for
retten innen 1 måned etter at beslaget ble foretatt.*

5) Lov 17 desember 1982 nr 86 om rettsgebyr § 14 første ledd skal lyde:

For begjæring om tvangsfullbyrding betales rettsgebyret, selv om begjæringen senere blir trukket tilbake eller avvist. For begjæring om utlegg for underholdsbidrag m v, bøter og krav på erstatning eller oppreisning for skade voldt ved en straffbar handling, betales ikke gebyr.

Endring i påtaleinstruksen:

*Regler om ordningen av påtalemyndigheten
(påtaleinstruksen) 28 juni 1985 § 21-1 tredje ledd
skal lyde:*

Mener politiet at en sak om forbrytelse bør avgjøres ved dom i forhørsrett, skal saken forelegges statsadvokaten med utferdiget siktelse. Dersom straffeloven §§ 50 fjerde ledd eller 88 eller fengselsloven § 41 kommer til anvendelse, skal kopi av den tidligere dommen vedlegges. I innstillingen skal politiet gi uttalelse om forhold som nevnt i § 21-2.

Endring i fengselsreglementet:

Reglement for fengselsvesenet 12 desember 1961 § 72.11 siste ledd skal lyde:

Ved fullbyrding av etterskuddsdom, jf strl § 88, skal den innsatte i forhold til reglene om prøveløslatelse stilles som om alle forholdene hadde vært pådømt samtidig.

Litteraturliste

Teoretiske framstillinger

- Andenæs, Alminnelig strafferett:* Johs. Andenæs: Alminnelig strafferett, 4. utgave (Oslo 1997).
- Andenæs, Avhandlinger og foredrag:* Johs. Andenæs: Avhandlinger og foredrag (Oslo 1962).
- Andenæs, Determinisme og strafferett:* Johs. Andenæs: Determinisme og strafferett, tale ved Universitetets årsfest 2. september 1955 (Oslo 1955).
- Andenæs, Formuesforbrytelsene:* Johs. Andenæs: Formuesforbrytelsene, 6. utgave (Oslo 1996).
- Andenæs, Innføring i rettsstudiet:* Johs. Andenæs: Innføring i rettsstudiet, 5. utgave (Oslo 1998).
- Andenæs, Norsk straffeprosess bind I:* Johs. Andenæs: Norsk straffeprosess bind I, 3. utgave (Oslo 2000).
- Andenæs, Norsk straffeprosess bind II:* Johs. Andenæs: Norsk straffeprosess bind II, 3. utgave (Oslo 2000).
- Andenæs, Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk:* Johs. Andenæs: Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk (Oslo 1990).
- Andenæs, Straffbar unnlåtelse:* Johs. Andenæs: Straffbar unnlåtelse. Et bidrag til strafferettsdogmatikken (Oslo 1942).
- Andenæs, Straffen som problem:* Johs. Andenæs: Straffen som problem, 2. reviderte opplag (Oslo 1996).
- Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett:* Johs. Andenæs og Anders Bratholm: Spesiell strafferett. Utvalgte emner, 3. utgave (Oslo 1996).
- Andenæs, LoR 1993 s 144 flg:* Johs. Andenæs: Døds- hjelp og straffelov, Lov og Rett 1993 s 144 flg.
- Andersen, JV 1996 s 116 flg:* Kjell V. Andersen: Dolus eventualis, Jussens Venner 1996 s 116 flg.
- Andersen, LoR 2000 s 321–322:* Kjell V. Andersen: Aktiv dødshjelp og Høyesterett, Lov og Rett 2000 s 321.
- Andersen, Strafferettslig nødrett:* Kjell V. Andersen: Strafferettslig nødrett (Oslo 1999).
- Andersen, TjR 1995 s 745 flg:* Kjell V. Andersen: Anmeldelse av Nils Jareborg, Straffrättens ansvarslära. Tidsskrift for Rettsvitenskap 1995 s 746.
- Andreassen, Forbrytelser mot kreditorene:* Ole-Martin Andreassen: Forbrytelser mot kreditorene. Straffeloven §§ 281, 284 og 285 (Oslo 2000).
- Asbjørnsen, Utforming av straffebud rettet mot økonomisk kriminalitet:* Rasmus Asbjørnsen: Utforming av straffebud rettet mot økonomisk kriminalitet, kapittel 5 i Ståle Eskeland og Einar Høgetveit (red): Økonomiske forbrytelser og straff – juridiske grunnlagsproblemer (Oslo 1994).
- Auglend m fl, Politirett:* Ragnar L. Auglend, Henry John Mæland og Knut Røsandhaug: Politirett (Oslo 1998).
- Bjerke og Keiserud, Straffeprosessloven med kommentarer:* Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud: Straffeprosessloven med kommentarer bind I og II, 2. utgave (Oslo 1996).
- Bratholm, En sosialstatistisk undersøkelse:* Anders Bratholm: En sosialstatistisk undersøkelse av klientellet på Opstad arbeidshus. Vedlegg til Innstilling fra Straffelovrådet (SRI) 1964: Endringer i de strafferettslige regler om drukken-skapsforseelser og alkoholmisbruk.
- Bratholm, LoR 1970 s 161 flg:* Anders Bratholm: Utkast til ny straffeprosesslov, Lov og Rett 1970 s 161 flg.
- Bratholm, Strafferett og samfunn:* Anders Bratholm: Strafferett og samfunn. Alminnelig del (Oslo 1980).
- Brækhus, Omsetning og kreditt 1:* Sjur Brækhus: Omsetning og kreditt 1. Den personlige gjeldsforfølgning: gjeldseksekusjon, gjeldsforhandling og konkurs, 3. utgave (Oslo 1991).
- Brækhus, Omsetning og kreditt 2:* Sjur Brækhus: Omsetning og kreditt 2. Pant og annen realsikkerhet, 2. utgave (Oslo 1994).
- Bødal, Arbeidsskolen og dens behandlingsresultater:* Kåre Bødal: Arbeidsskolen og dens behandlingsresultater (Oslo 1962).
- Castberg, Norges statsforfatning bind I:* Frede Castberg: Norges statsforfatning bind I, 3. utgave (1964).
- Christie, Hvor tett et samfunn:* Nils Christie: Hvor tett et samfunn (Oslo 1975).
- Christie, Kriminalitetskontroll som industri:* Nils Christie: Kriminalitetskontroll som industri: mot GULAG, vestlig type? (Oslo 1993).
- Christie, Tvangsarbeid og alkoholbruk:* Nils Christie: Tvangsarbeid og alkoholbruk (Oslo 1960).
- Cosmo, Påföljd för brott:* Carl-Johan Cosmo: Påföljd för brott – betänkande av den svenska fängselsstraffkommittén (SOU 1986: 13 til 15), Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1986 s 266 flg.
- Dahl, Barnevern og samfunnsvern:* Tove Stang Dahl: Barnevern og samfunnsvern (Oslo 1978).

- Dalgard, Abnorme lovovertredere:* O.S. Dalgard: Abnorme lovovertredere. Diagnose og prognose (Oslo 1966).
- Dalgard, Dømt til sikring:* O.S. Dalgard (red): Dømt til sikring. Forord (Oslo 1970).
- Eckhoff, Kan vi lære noe av kvinneretten?:* Torstein Eckhoff: Kan vi lære noe av kvinneretten? Retfærd 1985 s 82 flg.
- Eckhoff, Rettfærdighet:* Torstein Eckhoff: Rettfærdighet ved utveksling og fordeling av verdier (Oslo 1971).
- Eide, TjR 1999 s 77 flg:* Erling Eide: Kriminaløkonomi – de ukjente sider av almenprevensjon, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1999 s 77 flg.
- Eskeland, Rettsikkerhet og effektivitet ved bekjempelse av økonomisk kriminalitet:* Ståle Eskeland: Rettsikkerhet og effektivitet ved bekjempelse av økonomisk kriminalitet, kapittel 11 i Ståle Eskeland og Einar Høgetveit (red): Økonomiske forbrytelser og straff – juridiske grunnlagsproblemer (Oslo 1994).
- Eskeland, Strafferett:* Ståle Eskeland: Strafferett (Oslo 2000).
- Eyben, Strafudmåling:* W.E. v. Eyben: Strafudmåling: lovens rammer og dommerens utfylling (København 1950).
- Fleischer, Folkerett:* Carl August Fleischer: Folkerett, 7. utgave (Oslo 2000).
- Gjølstad, LoR 1984 s 371 flg:* Thorbjørn Gjølstad: Bruken av straff i håndhevelsen av skattereglene, Lov og Rett 1984 s 371 flg.
- Graver, LoR 1998 s 579 flg:* Hans Petter Graver: Nyere utviklingslinjer i norsk rettsvitenskap, Lov og Rett 1998 s 579 flg.
- Greve, Straffene:* Vagn Greve: Straffene (København 1996).
- Greve m fl, Kommenteret straffelov – Speciel del:* Vagn Greve, Asbjørn Jensen og Gorm Toftegaard Nielsen: Kommenteret straffelov. Speciel del, 6. utgave (København 1997).
- Hagerup, Strafferetsreformen:* Francis Hagerup: Strafferetsreformen. Forhandlinger ved Den norske Kriminalistforenings sjette Møde (Kristiania 1901).
- Hagerup, Strafferettens almindelige del:* Francis Hagerup: Strafferettens almindelige del (Kristiania 1911).
- Hart, Prolegomenon to the Principles of Punishment:* H.L. A. Hart: Prolegomenon to the Principles of Punishment, essay nr 1, inntatt i Punishment and Responsibility (Oxford 1968).
- Hauge, Fra fattigforsorg til kriminalomsorg:* Ragnar Hauge: Fra fattigforsorg til kriminalomsorg (Oslo 1974).
- Hauge, LoR 1991 s 305 flg:* Ragnar Hauge: Bør pro-millegrensen senkes? Lov og Rett 1991 s 305 flg.
- Hauge, Straffens begrunnelser:* Ragnar Hauge: Straffens begrunnelser (Oslo 1996).
- Hirsch og Jareborg, Straff och proportionalitet:* Andrew von Hirsch og Nils Jareborg: Straff och proportionalitet, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1987 s 300 flg.
- Hov, Fornærmedes stilling:* Jo Hov: Fornærmedes stilling i straffeprosessen (Bergen 1983).
- Hov, Rettergang II:* Jo Hov: Rettergang II. Straffeprosess (Oslo 1999).
- Husabø, JV 1995 s 129 flg:* Erling Johannes Husabø: Strafferetten og menneskerettene, Jussens Venner 1995 s 129 flg.
- Husabø, Straffansvarets periferi:* Erling Johannes Husabø: Straffansvarets periferi. Medverking, forsøk, førebuing (Bergen 1999).
- Kjerschow:* Peder Kjerschow: Straffeloven med kommentarer og tillegg (Oslo 1930).
- Lid, LoR 1965 s 117 flg:* Olav Lid: Ny bok i tingsrett, Lov og Rett 1965 s 117 flg.
- Löfmarck, Ett lagom ideologiskt betänkande:* Madeleine Löfmarck: Ett lagom ideologiskt betänkande? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1986 s 407 flg.
- Löfmarck, Nyklassicismen – vart tog den vägen?* Madeleine Löfmarck: Nyklassicismen – vart tog den vägen? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1986 s 49 flg.
- Matningsdal, Inndragning:* Magnus Matningsdal: Inndragning (Oslo 1987).
- Midbøe, Bøtestraff og subsidær fengselsstraff:* Finn Backer Midbøe: Bøtestraff og subsidær fengselsstraff. En undersøkelse av avsoningsrisikoen for bøter i norsk strafferettspleie (Oslo 1960).
- Mæland, Innføring i alminnelig strafferett:* Henry John Mæland: Innføring i alminnelig strafferett (Bergen 1995).
- Mæland, Ærekrenkelser:* Henry John Mæland: Ærekrenkelser (Bergen 1986).
- Opsahl, Strafferetten og menneskerettighetene:* Torkel Opsahl: Strafferetten og menneskerettighetene, ... den urett som ikke rammer deg selv, Festskrift til Anders Bratholm 70 år s 99 flg (Oslo 1990).
- Ross, Om ret og retfærdighet:* Alf Ross: Om ret og retfærdighet – En indførelse i den analytiske retsfilosofi (København 1953).
- Ross, TjR 1969 s 391 flg:* Alf Ross: Straffens formål, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1969 s 391 flg.
- Røstad, Innkast i straffefeltet:* Helge Røstad: Innkast i straffefeltet. Utvalgte emner i strafferett (Oslo 1993).

- Schaanning, Den onde vilje*: Espen Schaanning: Den onde vilje – En kriminal-filosofisk pamflett (Oslo 1994).
- Sejersted, TjR 1998 s 404 flg*: Fredrik Sejersted: Konstitusjon og inkvisisjon, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1998 s 404 flg.
- Skeie, Strafferettens alminnelige del*: Jon Skeie: Den norske strafferett. Første bind. Den alminnelige del (Oslo 1937).
- Skeie, Strafferettens spesielle del*: Jon Skeie: Den norske strafferett. Annet bind. Den spesielle del, 2. utgave (Oslo 1946).
- Skeie, Ærekrenkelser*: Jon Skeie: Om Ærekrenkelser efter Norsk Ret (Kristiania 1910).
- Slettan og Øie, Forbrytelse og straff*: Svein Slettan og Toril Marie Øie: Forbrytelse og straff. Lærebok i strafferett (Oslo 1997).
- Slettan, LoR 1987 s 515 flg*: Svein Slettan: Straff og enkelte andre restriktive tiltak mot AIDS, Lov og Rett 1987 s 515 flg.
- Stang, TjR 1942 s 17 flg*: Fredrik Stang: Mine juridiske arbeider, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1942 s 17 flg.
- Straffelovkommentaren bind I*: Anders Bratholm og Magnus Matningsdal (red): Straffeloven med kommentarer. Første del. Almindelige Bestemmelser (Oslo 1991).
- Straffelovkommentaren bind II*: Anders Bratholm og Magnus Matningsdal (red): Straffeloven med kommentarer. Anden del. Forbrydelser (Oslo 1995).
- Straffelovkommentaren bind III*: Anders Bratholm og Magnus Matningsdal (red): Straffeloven med kommentarer. Tredje del. Forseelser (Oslo 1998).
- Tjaum, Valuta- og renteswaper*: Arne Tjaum: Valuta- og renteswaper – en rettslig studie (Oslo 1996).
- Torvund, Festskrift til Per Stavang s 699 flg*: Atle Torvund: Frifinning fra straff ved overskridelse av grensene for nødrett. I: Stat, politikk og folkestyre. Festskrift til Per Stavang s 699 flg (Bergen 1998).
- Tvedt, Uriktige eller ufullstendige opplysninger avgitt til ligningsmyndighetene*: Ingrid Tvedt: Uriktige eller ufullstendige opplysninger avgitt til ligningsmyndighetene, inntatt i Morten Eriksen (red): Økonomisk kriminalitet. Utvalgte emner innen spesiallovgivningen, bind I (Oslo 1990).
- Ørsted, Eunomia II*: Anders Sandøe Ørsted: Eunomia, eller Samling av Afhandlinger, henhørende til Moralphilosophien, Statsphilosophien, og den Dansk-Norske Lovkyndighed, del 2 (København 1817).
- Aall, LoR 1999 s 387 flg*: Jørgen Aall: Menneskerettsloven, Lov og Rett 1999 s 387 flg.
- Aall, TjR 1990 s 828 flg*: Jørgen Aall: Statens plikt til å sikre menneskerettighetene, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1990 s 828 flg.
- Aall, TjR 1994 s 584 flg*: Jørgen Aall: Noen straffeprosessuelle tvangsmidler og menneskerettighetene, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1994 s 584 flg.
- Aarbakke, Skatteretten*: Magnus Aarbakke: Skatteretten, Knophs oversikt over Norges rett, 11. utgave (Oslo 1998).
- Norges Offentlige Utredninger (NOU)*
- NOU 1972: 20* – Gjeldsforhandling og konkurs.
- NOU 1974: 17* – Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner.
- NOU 1977: 35* – Lov om barn og foreldre (barneloven).
- NOU 1982: 25* – Narkotikalovbrudd, ran og heleri.
- NOU 1982: 42* – Straffebestemmelsene i merverdiavgiftsloven og investeringsavgiftsloven.
- NOU 1983: 57* – Straffelovgivningen under omforming. Straffelovkommisjonens delutredning I.
- NOU 1984: 31* – Straffelovgivningens stedlige virkeområde. Straffelovkommisjonens delutredning II.
- NOU 1985: 19* – Pornografi og straff.
- NOU 1985: 31* – Datakriminalitet.
- NOU 1987: 11* – Promillekjøring. Reaksjoner mot promillekjøring og etterfølgende alkoholnytelse.
- NOU 1988: 37* – Ny fengselslov.
- NOU 1989: 11* – Straffansvar for foretak. Straffelovkommisjonens delutredning III.
- NOU 1990: 2* – Lov om vern mot smittsomme sykdommer (smittevernloven).
- NOU 1990: 5* – Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner. Straffelovkommisjonens delutredning IV.
- NOU 1992: 23* – Ny straffelov – alminnelige bestemmelser. Straffelovkommisjonens delutredning V.
- NOU 1992: 32* – Bedre struktur i lovverket. Lovstrukturutvalgets delutredning II.
- NOU 1993: 3* – Strafferettslige regler i terroristbekjempelsen.
- NOU 1993: 34* – Rett til forvaltning av land og vann i Finnmark. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget.
- NOU 1994: 21* – Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv.
- NOU 1995: 10* – Reformen innen injurielovgivningen.
- NOU 1995: 30* – Ny regnskapslov.
- NOU 1996: 21* – Mer effektiv inndragning av vinning.

NOU 1997: 15 – Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet.
NOU 1997: 19 – Et bedre personvern. Forslag til lov om behandling av personopplysninger.
NOU 1997: 23 – Seksuallovbrudd. Straffelovkommissjonens delutredning VI.
NOU 1999: 2 – Livshjelp. Behandling, pleie og omsorg for uhelbredelig syke og døende.
NOU 1999: 4 – Utkast til ny lov om brann- og eksplosjonsvern.
NOU 1999: 23 – Forbrytelser i gjeldsforhold.
NOU 1999: 25 – Samboerne og samfunnet.
NOU 1999: 26 – Konvergens. Sammensmelting av tele-, data- og mediesektorene.
NOU 1999: 27 – «Ytringsfrihed bør finde Sted» – Forslag til ny Grunnlov § 100.
NOU 2000: 24 – Et sårbart samfunn. Utfordringer for sikkerhets- og beredskapsarbeidet i samfunnet.
NOU 2001: 1 – Lov om personnavn.

Andre utredninger mv

Brårappport 1999: 4 – Rapport fra Brottsförebyggande rådet, Sverige.
Fengselsreformkomiteens innstilling 1956 – Reformen i fengselsvesenet.
Fengselsstyrets årbok 1931 til 1950 – Fengselsstyret (Oslo 1954).
Fengselsstyrets årbok 1950 til 1969 – Fengselsstyret (Oslo 1973).
Fengselsstyrets årbok 1970 til 1974 – Fengselsstyret (Oslo 1980).
Friluftskomiteens innstilling 1954 – Innstilling fra Friluftskomiteen (nedsatt ved kgl res 7. november 1950) september 1954 om forslag til lov om friluftslivet mv.
Historisk statistikk 1968 – Statistisk Sentralbyrå (Oslo 1968).
Historisk statistikk 1994 – Statistisk Sentralbyrå (Oslo 1994).
Justisdepartementets lovteknikkhefte 2000 – Lovteknikk og lovforberedelse. Lovavdelingens veiledning om lov- og forskriftsarbeid (Oslo 2000).
Konkurranselovkomiteens innstilling 1966.
Nord 1992: 17 Straffrättslig jurisdiktion i Norden.
NU 1984: 2 – Nordisk utredningsserie, straffutmåling.
Getz 1887 – Foreløbigt Udkast til almindelig borgerlig Straffelov, første Del med Motiver. Utarbeidet av professor dr juris Bernhard Getz, formann i Straffelovkommissjonen (Kristiania 1887). Forarbeid til straffeloven 1902.

Getz 1892 – Udkast til Lov om sædelig forkomne og vanvyrrede Børns Behandling med Motiver. Utarbeidet av professor dr juris Bernhard Getz, formann i Straffelovkommissjonen (Kristiania 1892). Forarbeid til lov 6. juni 1896.
Getz 1893 – Udkast til almindelig borgerlig Straffelov med Motiver. Utarbeidet av professor dr juris Bernhard Getz, formann i Straffelovkommissjonen (Kristiania 1893). Forarbeid til straffeloven 1902.
Skattelovutvalgets innstilling II, 1947 – Innstilling II fra Skattelovutvalget 1947. Forarbeid til lov 8. desember 1950 nr 1.
SKM 1888 – Forslag til Lov indeholdende Forandring i Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842 med Motiver. Utarbeidet av Straffelovkommissjonen fra 1885 (Kristiania 1888). Forarbeid til endringslovene 29. juni 1889 og 28. juni 1890.
SKM 1894 – Udkast til Lov om Løsgjænger, Betleri og Drukkenskap samt om Tvangsarbeidshuse. Utarbeidet av Straffelovkommissjonen fra 1885 (Kristiania 1896). Forarbeid til løsgjengerloven 31. mai 1900 nr 5.
SKM I 1896 – Udkast til almindelig borgerlig Straffelov med Motiver. Utarbeidet av Straffelovkommissjonen fra 1885 (Kristiania 1896). Forarbeid til straffeloven 1902.
SKM II 1896 – Udkast til Lov om Fængselsvæsenet og om Fullbyrdelsen af Frihedsstraffe.
Straffelovkomiteens innstilling 1922 – Innstilling fra den av Justisdepartementet 11. mai 1922 oppnevnte Komité til revisjon av straffeloven, første del. Forarbeid til endringslov 4. juli 1927 nr 9.
Straffelovrådets innstilling 1960 – Innstilling fra Straffelovrådet om revisjon av straffelovens bestemmelser om forbrytelser mot sedeligheten. Forarbeid til endringslov 15. februar 1963 nr 2.
Straffelovrådets innstilling 1964 – Forslag til endringer i de strafferettslige reglene om drukken-skapsforseelser og alkoholmisbruk.
Straffelovrådets innstilling 1967 – Innstilling fra Straffelovrådet om endringer i straffebestemmelsene for overtredelse av regler i narkotikalovgivningen mv. Forarbeid til lov 12. juni 1981 nr 62.
Straffeprosesslovkomitéens innstilling 1969.
Straffelovrådets innstilling 1970 – Innstilling fra Straffelovrådet om Inndragning av straffbare handlinger.
Straffrättskommitténs betänkande 1976: 72 – finske forarbeider.
SOU 1986: 13 – svenske forarbeider.
SOU 1986: 14 – svenske forarbeider.

Forkortelser

BrB	Brottsbalken; svensk straffelov 21. desember 1962
Dansk strl	dansk straffelov; bekendtgørelse af straffeloven, LBK nr 808 af 14. september 2001
Delutredning I til VI	Straffelovkommisjonens tidligere utredninger
EMD	Den europeiske menneskerettsdomstolen
EMK	Den europeiske menneskerettskonvensjon 4. november 1950
Finsk strl	finsk strafflag 19. desember 1889
Nord	Nordisk Utredningsserie
NU	Nordisk Utredningsserie (avløst av Nord)
SRI	Straffelovrådets innstilling
Strl	straffeloven 22. mai 1902 nr 10
Strpl	straffeprosessloven 22. mai 1981 nr 25
Tidl utk	Straffelovkommisjonens tidligere utkast til straffelovens alminnelige del (i delutredning V)
Utk	Straffelovkommisjonens utkast til ny straffelov

Norges offentlige utredninger

2001 og 2002

Statsministeren:

Arbeids- og administrasjonsdepartementet:

Uten penn og blekk. NOU 2001: 10.
Om inntektsoppgjørene 2000-2001. NOU 2001: 17.
Støtte til livsopphold ved utdanningspermisjon.
NOU 2001: 25.
Om inntektsoppgjørene 2000-2001.
Rapport nr 2, 2001. NOU 2001: 26.
Delinnstilling om endringer i konkurranse-
lovgivningen. NOU 2001: 28.

Barne- og familiedepartementet:

Oppvekst med prislapp? NOU 2001: 6.

Finansdepartementet:

Finansforetakenes virksomhet. NOU 2001: 23.
Ny livsforsikringslovgivning. NOU 2001: 24.
Om kjønnsnøytralitet i pensjonsordninger
i privat sektor. NOU 2001: 27.
Eierbegrensning og eierkontroll i finansinstitusjoner.
NOU 2002: 3.

Fiskeridepartementet:

Forsvarsdepartementet:

Forsvarets områder for lavflyging. NOU 2001: 15.

Helsedepartementet:

Justis- og politidepartementet:

Lov om personnavn. NOU 2001: 1.
Lov om varekjennetegn med motiver fra
Varemerkeutredningen II. NOU 2001: 8.
Lillestrøm-ulykken 5. april 2000. NOU 2001: 9.
Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker.
NOU 2001: 12.
Når ulykken er ute. NOU 2001: 31.
Rett på sak. NOU 2001: 32.
Voldgift. NOU 2001: 33.
Samiske sedvaner og rettsoppfatninger.
NOU 2001: 34.
Ny straffelov. NOU 2002: 4.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet:

Fra innsikt til industri. NOU 2001: 11.
Frihet til mangfold. NOU 2001: 16.

Kommunal- og regionaldepartementet:

Velgere, valgordning, valgte. NOU 2001: 3.
Vårens vakreste eventyr...? NOU 2001: 14.
Lov om introduksjonsordning for nyankomne
innvandrere. NOU 2001: 20.
Boligmarkedene og boligpolitikken. NOU 2002: 2.

Kultur- og kirke departementet:

Kulturdepartementet:

Kino i en ny tid. NOU 2001: 5.

Landbruksdepartementet:

Forslag til endringer i reindriftsloven. NOU 2001: 35.

Miljøverndepartementet:

Retten til miljøopplysninger. NOU 2001: 2.
Bedre kommunal og regional planlegging etter
plan- og bygningsloven. NOU 2001: 7.
Fortid former framtid. NOU 2002: 1.

Nærings- og handelsdepartementet:

Best i test? NOU 2001: 29.
Vurdering av strategier for sluttlagring av høyaktivt
reaktorbrensel. NOU 2001: 30.

Olje- og energidepartementet:

Elektronisk handel og forretningsdrift i
olje- og gassindustrien. NOU 2001: 13.

Samferdselsdepartementet:

Helikoptersikkerheten på den norske
kontinentalsokkelen. NOU 2001: 21.

Sosial- og helsedepartementet:

Helseopplysninger i arbeidslivet. NOU 2001: 4.
Xenotransplantasjon. NOU 2001: 18.
Biobanker. NOU 2001: 19.
Fra bruker til borger. NOU 2001: 22.

Sosialdepartementet:

Utdannings- og forskningsdepartementet:

Utenriksdepartementet:

Offentlige publikasjoner

Abonnement, løssalg og pris fåes ved
henvendelse til:

Akademika AS

Avdeling for offentlige publikasjoner

Postboks 8134 Dep

0033 OSLO

Telefon 22 11 67 70

Telefaks 22 42 05 51

Grønt nummer 800 80 960

Publikasjonen finnes på Internett:

<http://odin.dep.no>

